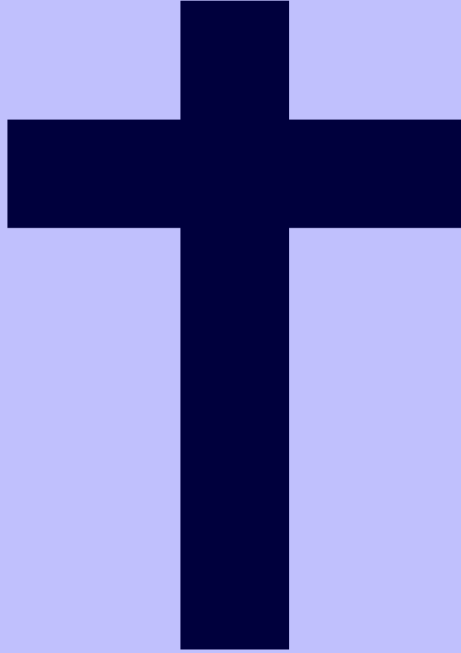

Ta lə Lubə Kunmindi
kí Sigi

Mango: Ta lə Lubə Kunmindi kí Sigi (New Testament)

Ta lə Lubə Kunmindī kī Sigi
Mango: Ta lə Lubə Kunmindī kī Sigi (New Testament)

copyright © 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Mango)

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022
96bdbd07-24d6-556c-9e7c-7269c72880cd

Contents

Matiye	1
Marki	50
Luki	79
Ja	127
Njékowkulə-je	159
Rom-je	205
1 Korēnti-je	224
2 Korēnti-je	242
Galati-je	254
Epēji-je	261
Pilipi-je	268
Kolosi-je	273
1 Tesaloniki-je	278
2 Tesaloniki-je	283
1 Timote	286
2 Timote	293
Titi	298
Pilemɔ	301
Əbrə-je	303
Jaki	316
1 Piyər	321
2 Piyər	328
1 Ja	332
2 Ja	338
3 Ja	340
Judi	342
Né-je kí 'tɛɛ kí do-é	344

Poyta kí Maji kí Matiye ndàngi

Ta-je kí do Poyta kí Maji-ti kí Matiye ndàngi

Mbete kinlé doo kunmindi kí sigi kù Kunmindi kí Low nati. E taji Jeju Kristi kí dow kí Lubə mbəti-é kí njépata-je kí ta Lubə-ti kí męę Kunmindi-ti kí Low d'un-né mindi-dé rəm, taji-é kí ngar kí boy kí gin koji-ti lə Dabidi. Matiye ndàngi mbete kinlé kdo ra-né kù jipi-je ya kete, kdo kadi 'gə Poyta kí maji kí sobi do Jeju kí ree kí njəkaji-dé rəm, ree kí ngar lə-dé rəm. Ngà Poyta kí maji kinlé tò kdo dow-je lay to. Ta tol ta mbete-ti lé, Jeju idə njéndó-né-je liə kadi d'ow kù lo-je lay kadi d'ingə njéndó né-je gin dow-je-ti lay kí donangi-ti d'adi-n'è (28:19).

Matiye kí njèndàngi mbete kinlé, to njètaa lambo. Ri-é lə Lebi to (Mar 2:14). Jeju ba-é adi-é to kí káre dan njéndó né-je-ti liə kí dogi gidi-é joo (Mat 9:9), bá go-ti ę ulə-dé kí njəkowkulə-je.

Matiye tum gin mbete liə kù kər ginka Jeju, kdo taji-né kí Jeju lé to kí dan jipi-je-ti. E pa ta lə koji Jeju rəm, né kí ę ndó dow-je rəm, né kí ę ndó njéndó-né-je liə rəm, nékoji-je liə rəm, bá koy-é do kagdəsi-ti kù tosi kí tosi ndəl tẹę dan dow-je-ti kí d'oy rəm, bá pa ta lə né-je kí njéndó-né-je lə Jeju d'a ra męę ndo-je-ti kí nò-dé-ti rəm.

Kər ginka Jeju

Luk 3:23-38

- ¹ Kər ginka Jeju Kristi kí ngonka Dabidi, kí ngonka Abrakam ón;
- ² Abrakam oji Isaki;
Isaki oji Jakobi;
- Jakobi oji Juda kù ngankɔ-é-je;
- ³ Juda dę kù Tamar d'oji Paresi, kù Jera;
Paresi oji Esrom;
- Esrom oji Aram;
- ⁴ Aram oji Aminadabi;
Aminadabi oji Nasɔ;
- Nasɔ oji Salmɔ;
- ⁵ Salmɔ dę kù Rakabi d'oji Bowaji;
Bowaji dę kù Ruti d'oji Obedi;
- Obedi oji Jese;
- ⁶ Jese oji ngar Dabidi;
Dabidi taa ne Uri oji-né Salomɔ;
- ⁷ Salomɔ oji Robowam;
Robowam oji Abiya;
- Abiya oji Aja;
- ⁸ Aja oji Jojapati;
Jojapati oji Joram;
- Joram oji Ojiyasi;
- ⁹ Ojiyasi oji Jowatam;
Jowatam oji Akaji;
- Akaji oji Ejekiyasi;
- ¹⁰ Ejekiyasi oji Manasi;

Manasi oji Amɔ;
 Amɔ oji Jojiyasi;
 11 Jojiyasi oji Jekoniyasi kɪ ngankɔ-é-je.
 Dɔgangi bal-é-je-ti kin ó d'uwə-né
 dow-je kí Jorijalɛm d'ow sə-dé bə Babilɔn-ti.*
 12 Loki d'ow sə-dé Babilɔn-ti lé,
 Jekoniyasi oji Salatiyel,
 Salatiyel oji Jorobabel,
 13 Jorobabel oji Abiyudi,
 Abiyudi oji Eliyakim,
 Eliyakim oji Ajɔr
 14 Ajɔr oji Sadoki,
 Sadoki oji Akim,
 Akim oji Eliyudi,
 15 Eliyudi oji Eleyajar,
 Eleyajar oji Mata,
 Mata oji Jakobi,
 16 Jakobi oji Jojepi kí ngow Mari.
 Rəmə Mari oji Jeju kí 'ba-é Kristi†.

17 Kɪ do Abrakam-ti sar ree tɛɛ-né do Dabidi-ti lé, to ginka dɔgi gidi-é so. Ə kɪ do Dabidi-ti sar ree tɛɛ-né bal-ti kí d'uwə-né ngan Israyel-je d'ow-né sə-dé bə Babilɔn-ti lé, to ginka dɔgi gidi-é so rəm, kɪ do bal-ti kí d'uwə-né ngan Israyel-je d'ow-né sə-dé bə Babilɔn-ti sar ree tɛɛ-né do koji Kristi-ti, to ginka dɔgi gidi-é so to.

Koji Jeju Kristi

Luk 2:1-21

18 †Koji Jeju Kristi lé tò titi-nə bè: Kɔ-é Mari to ngonmandi kí Jojepi uwə do-é. Loki 'gə-nə dené kɪ dingəm-ti al bəy ya rəmə, Mari ndan ngon kɪ tɔgi lə Ndil kí aa njay.
 19 Jojepi kí to njənungi-é lé, to dow kí njururu, adi ndigi kadi n'pa ta kin kɪ ndaa-ti n'ulə-né rɔsol do-é-ti al. Bəba ɛ oji mɛɛ-é-ti kɔ mbatɪ-é kɪ go ngəy. 20 Ngà loki ɛ isi gir ta-é kɪ gir ya bəy rəmə, malayka lə 'Babe tɛɛ kɔy mɛɛ ni-ti idə-é panè: Jojepi, ngonka Dabidi, 'bəl al, 'taa Mari lé, kɔtalə ngon kí mɛɛ-é-ti kinlé to ngon kí ree kɪ go rəbi lə Ndil kí aa njay. 21 †E à koji ngon kí dingəm ə 'a kində ri-é lə Jeju, kɔ ɛ bá à to dow kí à kaji dow-je liə mɛɛ majal-je-ti lə-dé. 22 Né-je kin lay ra-né bè kɔ kadi ta kí 'Babe adi njəpata kí ta-é-ti pa kete lé né-é ra né. 23 'Babe adi njəpata kí ta-é-ti panè:

Ngonmandi kí gə dingəm al bəy à ndan ngon!

À koji ngon kí dingəm rəmə d'a kində ri-é lə «Emanuel», kɔr mɛɛ-é to «Lubə isi sə-ji.»‡

24 Loki Jojepi i do bi-ti lé, ra titi kí malayka lə 'Babe idə-é-né lé, adi ɛ taa Mari lé.

25 †Dɛ 'gə-nə dené kɪ dingəm al ya sar Mari oji-né ngon kí dingəm, adi Jojepi ində ri-é lə Jeju.

2

Ta lə njénégə-je kí do kərwəi-je-ti kɪ koji Jeju

Luk 2:8-20

1 D'oji Jeju Bɛtlekɛm, dɔnangi Jude-ti, bal-je-ti kí Erodi ɔ-né bə. Go koji-é-ti lé, njénégə-je kí do kərwəi-je-ti d'i lo kubə kadi-ti 'ree Jorijalɛm ə 2 'dəji 'panè: «Ngar

* 1:11 1:11 'Ndó 2Ng 24:12-16 † 1:16 1:16 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 1:18 1:18 Luk 1:27
 † 1:21 1:21 Luk 1:31 ‡ 1:23 1:23 Eja 7:14; 8:8,10 † 1:25 1:25 Luk 2:21

lə jipi-je kí d'oji-é lé tò rá wa? J'oo kərwə̀i liə lo kubə kàdì-ti bá j'ree kdo kosi do-ji nangi n̄-é-ti.» ³ Loki ngar Erodi oo ta kin bè lé, mee-é gangi man rəm, bá dow-je kí Jorijalem lay ya mee-dé gangi man siə rəm to. ⁴ Beba e ba njékun do njégugné-je lə Lubə, k̄i njéndó dow-je ndukun-je d̄əji-dé se lo kí rá bá d'a koji Kristi* lé titi wa? ⁵ De d'idə-é 'panè: «D'a koji-é Betlekem, donangi Jude-ti, kdo ta kí njèpata kí ta Lubə-ti pa éñ:

⁶ «Səi dow-je kí Betlekem kí donangi Jude-ti, kadi 'gəi maji kí be lə-si lé, to ngonbe kí se bè ngay dan bebo-je-ti kí donangi Jude-ti al. Kdo ngar kí njékul dow-je lə-m, kí 'to Israyel-je à t̄eɛ dan-si-ti.»†»

⁷ Beba Erodi ba njénégə-je kí do kərwə̀i-je-ti gidi ngəy, d̄əji-dé se dokaglo kí rá-ti ya bangi é kərwə̀i lé t̄eɛ-né wa? ⁸ Ba go-ti, ulə-dé Betlekem panè: «Ōwi 'd̄əji ta kí togrɔ-ti do ngon-ti kinlé maji-maji ooi. Loki ingəi-é rəmə, reei idəi-mi kdo kadi ma kàrè m'ow m'osi do-m nangi n̄-é-ti to.»

⁹ Go ta-ti lə ngar lé, de d'oti d'ow rəmə kərwə̀i kí d'oo-é lo kubə kàdì-ti nu lé, ɔr n̄-dé sar ree t̄eɛ do lo-ti kí ngon kí bər tò-ti lé rəmə a nangi. ¹⁰ Loki d'oo kərwə̀i a nangi lé, rɔ-dé nəl-dé n̄a. ¹¹ Beba d'ow mee kəy-ti ə d'oo ngon kí bər lé k̄i kɔ-é Mari, rəmə 'tosi məkəji-dé nangi ə d'osi do-dé nangi n̄ ngon kí bər-ti lé. Go-ti, de 't̄eɛ ta mbu né-je lə-dé kí d'ində ngangəm ə d'adi-é kadkare-je: adi to lɔr-je, k̄i dukan-je, k̄i nɔkagi-je kí əti maji-maji. ¹² Go-ti, Lubə idə-dé mee n̄-ti kadi 'təl k̄i rəbi kí do Erodi-ti gogi al ngá. Beba de 'təl d'ow be lə-dé k̄i rəbi kí rangi.

D'ay k̄i Jeju d'ow siə Ejipti

¹³ Loki njénégə-je kí do kərwə̀i-je-ti d'ow be lé, malayka lə 'Babe káre ree mee n̄-ti idə Jojepi panè: «'I taá, 'un ngon kí bər k̄i kɔ-é, ə 'ay ow sə-dé Ejipti. 'Isi nu sar kadi ma ya m'idə-i bá 'təl 'ree sə-dé gogi, kdo Erodi lé à sangi kadi n'təl ngon kin.»

¹⁴ Beba Jojepi i taá ndoo n̄ɔɔ ya, un ngon kí bər k̄i kɔ-é ow sə-dé Ejipti. ¹⁵ E isi Ejipti n̄ɔɔ sar koy Erodi. Tò bè kdo kadi ta kí 'Babe adi njèpata kí ta-é-ti pa kete lé, né-é ra né. 'Babe panè:

«M'ba ngon-m kadi t̄eɛ donangi Ejipti-ti kogi.»‡

Koy lə ngan-je kí bər kí be-ti kí Betlekem

¹⁶ Loki Erodi oo kí njénégə-je kí do kərwə̀i-je-ti kin d'adi-é lé, wongi ra-é n̄a adi un ndu kadi 'təl ngan-je kí bər kí dingəm be-ti kí Betlekem k̄i lo-je kí gəə do-é tin ya lay; un kuti-é do ngan-je kí bal joo-ti təl-né k̄i nangi; oji-né do gangi ndo-je-ti kí kərwə̀i ndoy-né bá njénégə-je kí do kərwə̀i-je-ti d'idə-é-né lé. ¹⁷ Beba ta kí Jeremi kí njèpata kí ta Lubə-ti pa lé né-é ra né. E panè:

¹⁸ «Sukùkú, k̄i ndi nɔ-je, k̄i baata-je ba giti-giti mee be-ti kí Rama, Rasəl n̄ kdotalə ngan-é, e ndigi kadi dow gɔr-é al, Kdotalə d'oy lay.»§

Təl Jojepi k̄i Najaret̄i gogi

¹⁹ Loki Erodi oy lé, malayka lə 'Babe ree rɔ Jojepi-ti donangi Ejipti-ti idə-é mee n̄-ti panè: ²⁰ «'I taá, 'un ngon kí bər k̄i kɔ-é, ə 'təl 'ow sə-dé donangi Israyel-ti gogi, kdo dow-je kí 'sangi təl ngon kí bər lé d'oy ngá.» ²¹ Beba Jojepi i taá, un ngon kí bər k̄i kɔ-é, təl ow sə-dé donangi Israyel-ti gogi. ²² Loki Jojepi oo kadi Arkelawusi bá ɔ be donangi Jude-ti tó bəbi-é Erodi-ti lé, bəl kisi donangi Jude-ti. Beba Lubə idə-é mee

* 2:4 2:4 Kristi lé kor mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 2:6 2:6 Mis 5:1 ‡ 2:15 2:15 Oje 11:1 § 2:18 2:18 Jer 31:15.

n̄-ti kadi ijə rɔ-é kɪ rangi ɔw isi dɔnangi Galile-ti yó. ²³ †E ɔw isi mee bebo-ti kí ba-é Najareti. Tò bè kɔ kadi ta kí ndɔki njèpata-je kí ta Lubə-ti 'pa lé, né-é ra né. Ndɔki 'panè: D'a ba-é dow kí Najareti.

3

Ta ndó lə Jə kí njèra dow-je batəm

Mar 1:2-8; Luk 3:1-20

¹ Bal-je kí rangi go-ti, Jə kí njèra dow-je batəm ində lo tɛɛ ə ilə mbɛ diləlo-ti kí dɔnangi Jude-ti panè:

² †«In̄əi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi, kɔ kɔbe kí dɔrɔ-ti* ree ngosi.» ³ Jə lé bá to dow kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa ta liə kete panè:

«Ooi, ndi dow kí njèkilə mbɛ diləlo-ti panè:

'Rai go rəbi lə 'Babe!

'Rai go ngan rəbi-je liə adi ɔ njururu-njururu!»†

⁴ Jə ɔ kubi kí 'ra kɪ bəl jambal, dɔɔ bədi-é kɪ ndaá dɔɔ bədi ə nékuso-é to 'bete-je, kɪ toji kí wale.‡ ⁵ Dow-je kí Jorijaləm, kɪ dow-je kí dɔnangi Jude-ti lay, kɪ dow-je kí mee be-je-ti kí tò ngosi kàdì ba Jurde-ti lay ya d'ow rɔ-é-ti ⁶ 'pa ta rəsi dɔ majal-je-ti lə-dé d'adi-é ra-dé-né batəm kəm man ba Jurde-ti.

⁷ †Loki Jə oo Parisi-je§, kɪ Sadusi-je* n̄a-n̄a 'ree rɔ-é-ti kɔ kadi ra-dé batəm to lé, ɛ dəji-dé panè: «Səi kí mee-si ndul titi-n̄a kɪ mee li pii-je bè kan! N̄a bá idə-si kadi ayi wongɪ kí à ree lé wa? ⁸ Adi kullə ra-si tuwə kullə ra dow-je kí d'in̄ə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi bane. ⁹ †Ooi nè a 'giri mee-si-ti painè 'toi nganka Abrakam. M'idə-si rəsi m'adi ooi, kɔ ər-je kin ya kàrè Lubə asi təl-dé nganka Abrakam-ti kare.† ¹⁰ †D'ində kungé pèrèrè kàdì kagi-je-ti kàre-kàre lay ngá, adi kagi kí kandi-é maji al lé, d'a tugə-é dɔ njirə-é-ti kɔ kilə-é dan pər-ti. ¹¹ M̄a, m'ra-si batəm mani, sɔbi-né dɔ panjiyə-si-je kí maji al kí 'tusi in̄əi kɔgi lé. Ngà ɛ kí à ree go-m-ti lé, tógi-é itə-m n̄a, adi saba kí nja-é-ti ya kàrè m'tuwə kadi m'tɔr al. E lé bá, à ra-si batəm lə Ndil kí aa njay rəm, batəm pər rəm. ¹² Ə ɛ ɔw kɪ né tó-né liə ji-é-ti n̄ɔɔ; à ra lo tó né liə ə à mbɔ ko liə kungɪ dama, ngà tisə-é bá à kungɪ dan pər-ti kí à koy al sartagangi.»

Jə ra Jeju batəm

Mar 1:9-11; Luk 3:21-22; Jə 1:32-34

¹³ Jeju i Galile ɔw rɔ Jə-ti ta ba Jurde-ti kɔ kadi ra-é batəm. ¹⁴ Ngà Jə ndigi mbatì adi idə-é panè: «M̄a bá 'a ra-m batəm, rəmə i tá 'ree kadi m'ra-i batəm to bəy wa!»

¹⁵ Jeju təl idə-é panè: «Kí ngosnè-ti kinlé, 'ndigi sə-m dɔ-ti kadi j'ra bè, kadi né kí njururu kí Lubə ndigi lé né-é ra-né né.» Beba Jə ndigi siə dɔ-ti ə ra-é batəm. ¹⁶ Loki Jeju ra batəm bá tɛɛ kəm man-ti bè ya rəmə ta dɔrɔ tɛɛ, adi oo Ndil Lubə, titi-n̄a kɪ dɔngɔdnda bè, ree isi dɔ-é-ti. ¹⁷ †Rəmə, ndi dow ba dɔrɔ-ti panè: «E kan to Ngon-m, m'ində-é dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m dɔ-é-ti n̄a.»‡

† 2:23 2:23 Mar 1:24; Luk 2:39; Jə 1:45 † 3:2 3:2 Mat 4:17; Mar 1:15 * 3:2 3:2 kɔbe kí dɔrɔ-ti: «Kɔbe kí dɔrɔ-ti» kɪ «kɔbe lə Lubə» lé to né kí kàre-rè. Ngà Matiye lé ndangi mbete kin sɔbi dɔ-né jipi-je lé bá ɛ ndangi-né panè «kɔbe kí dɔrɔ-ti» kɔ jipi-je lé 'ndigi bá ri Lubə kɪ n̄ɔɔ bè al. † 3:3 3:3 Eja 40:3 ‡ 3:4 3:4 2Ng 1:8 † 3:7 3:7 Mat 12:34; 23:33 § 3:7 3:7 Parisi-je: Parisi-je 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njèkində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngà n̄a. * 3:7 3:7 Sadusi-je: Sadusi-je 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njèkində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji to. Dɛ 'panè: Dow à tosi ndəl kində lo tɛɛ al rəm, Malayka-je kàrè 'goto rəm to. Ngà Parisi-je lé rəmə, 'panè: Dow à tosi ndəl kində lo tɛɛ rəm, bá Malayka-je d'isi n̄ɔɔ rəm to. † 3:9 3:9 Jə 8:33 † 3:9 3:9 Jə 8:33,37,39 † 3:10 3:10 Mat 7:19 † 3:17 3:17 Mat 12:18; 17:5; Mar 1:11; Luk 9:35 ‡ 3:17 3:17 Pa 2:7; Eja 42:1

4

*Sú nà Jeju**Mar 1:12-13; Luk 4:1-13*

¹ †Go-ti, Ndil Lubə ɔr Jeju ɔw siə diləlo-ti kɔɔ kadi Sú nà-é. ² Jeju ra ndɔ kɔrso ya uso né al, adi bo ra-é. ³ Beba njèna dow-je lé ree rɔ-é-ti pa siə panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'un ndu adi ər-je kin 'təl mbə.» ⁴ Ngà Jeju idə-é panè: «'Ndàngi 'panè: "Dow à kisi kì dɔ-é taá kì takul nékuso ya par al, ngà kì takul ta-je lay kí tɛ ta Lubə-ti*."»

⁵ Go-ti, Sú ɔw kì Jeju bebo-ti kí aa njay, kí to bebo lə Lubə, adi-é ɔ taá sam kəy-ti lə Lubə ⁶ bá idə-é panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'kilə 'usi nangi. Kɔɔ 'ndàngi 'panè:

“Lubə à kun ndu kadi malayka-je liə kɔɔ ta lə-i.

Ə də d'a kində ji-dé kuwə-i-né taá, nè nja-i à kɪ dar ər.”»†

⁷ Jeju təl idə-é panè: «'Ndàngi mɛɛ mbete-ti lé to 'panè: “'A nà 'Babe Lubə lə-i al.”»‡

⁸ Sú təl ɔw siə dɔ mbal-ti kí ngal lɛng-lɛng, toji-é kɔɔbe-je kí dɔnangi-ti nè kin lay, kì riba-je kí dɔ-ti. ⁹ Ə idə-é panè: «Kinə 'tosi məkəji-i nangi ə 'osi dɔ-i nangi nɔ-m-ti lé, m'a kadi-i né-je kin lay.» ¹⁰ Jeju təl idə-é panè: «Satə, 'otɪ rangi ta-m-ti! Kɔɔ 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: “'Babe Lubə lə-i bá 'a kosi dɔ-i nangi nɔ-é-ti ə ɛ ya kì kár-é 'a pole-és.”»

¹¹ Beba Sú tusi Jeju inə-é. Malayka-je 'ree 'ra kì Jeju.

*Jeju ulə gin kulə liə dɔnangi Galile-ti**Mar 1:14-15; Luk 4:14-15*

¹² †D'ilə Jǎ* dangay-ti, beba loki Jeju oo ta-é lé, ɛ ɔti ɔw dɔnangi Galile-ti.

¹³ †Rəmə inə be kí Najaretɪ, ɔw isi Kapərnayim ta babo-ti kí Galile, kí to dɔnangi lə Jabulɔ-je kì Néptali-je. ¹⁴ Tò bè kɔɔ kadi ta kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa kete lé né-é ra né. ɛ panè:

¹⁵ «Dow-je kí dɔnangi-ti lə Jabulɔ-je

Kì dɔnangi-ti lə Néptali-je,

Kì dow-je kí njəkisi ngosi ta babo-ti,

Kì gidi ba Jurde-ti, dɔnangi Galile-ti kí 'to jipi-je al†;

¹⁶ Dow-je kí d'isi lo kí ndul-ti, d'oo londógi kí boy rəm!

Dɛ kí ndil koy səbi dɔ-dé-ti kàrè lo ndógi dɔ-dé-ti rəm tɔ‡!»

¹⁷ †Dokaglo-é-ti kin bá Jeju ulə gin kilə mbɛ ə idə dow-je panè: «Inəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi, kɔɔ kɔɔbe kí dorə-ti ree ngosi!»

*Jeju kì mbɔw-je sɔ**Mar 1:16-20; Luk 5:1-11*

¹⁸ Ndɔ káre bè, Jeju ɔw njiyə ta babo Galile-ti, rəmə oo ngankɔ-nə-je joo kí 'to mbɔw-je d'ə d'ilə burə baa: To Simɔ kí 'ba-é Piyər də kì ngonkɔ-é Andre. ¹⁹ Beba Jeju idə-dé panè: «'Reei uni go-m ə m'a təl-si njésangi dow-je-ti.» ²⁰ Rəmə tajinatɪ nè ya 'tusi burə-je lé d'inə ə d'un go-é. ²¹ Loki Jeju ɔti ɔw kete əbi rəmə, oo ngankɔ-nə-je kí rangi joo bəy, adi to Jaki də kì Jǎ kí 'to ngan lə Jebede, d'isi mɛɛ tɔ-ti kì bɔbi-dé, d'isi 'raki burə-je lə-dé. Jeju ba-dé rəmə ²² kalangi bè ya 'tusi bɔbi-dé kì tɔ d'inə-é ə d'un go-é.

† **4:1** 4:1 Əbr 2:18; 4:15 * **4:4** 4:4 Det 8:3 † **4:6** 4:6 Pa 91:11-12 ‡ **4:7** 4:7 Det 6:16 § **4:10** 4:10 Det 6:13; Luk 4:8. † **4:12** 4:12 Mat 14:3; Mar 6:17; Luk 3:19,20 * **4:12** 4:12 Jǎ kinlé to Jǎ kí njèra dow-je batəm, bi to Jǎ kí njèndó né lə Jeju kin al. † **4:13** 4:13 Jǎ 2:12 † **4:15** 4:15 Eja 8:23 ‡ **4:16** 4:16 Eja 9:1 † **4:17** 4:17 Mat 3:2

Jeju ndó né rəm, adi lapiya njémɔy-je rəm

Mar 1:39; Luk 4:44; 6:17-18

²³ †Jeju ɔw kɪ go lo-je lay kɪ dɔnangi Galile-ti, ndó né dow-je mee kəykəwna-je-ti lə jipi-je, ilə mbe Poyta kɪ Maji kɪ sobi dɔ kɔbe lə Lubə rəm, bá adi mɔy-je kɪ məti-je kɪ gay-gay lay ɔr dɔ dow-je-ti rəm tɔ. ²⁴ Rɪ Jeju ba ɔr lo kɪ dɔnangi Siri-ti njuti-njuti, adi dow-je d'ɔw kɪ njémɔy-je kɪ gay-gay, kɪ rɔ-dé to-dé ki lo-é lo-é, kɪ dow-je kɪ ndil-je kɪ maji al 'ra-dé, kɪ de kɪ kɔnɔ ɔsi-dé, kɪ de kɪ rɔ-dé oy mburuki-je kɪ rɔ-é-ti adi adidé lapiya. ²⁵ Kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy ya d'un go-é, adi to dow-je kɪ d'ɪ dɔnangi Galile-ti-je, kɪ go dɔnangi kɪ bebo-je kɪ dɔgi tò-ti, kɪ dow-je kɪ bebo Jorijalem-ti-je, kɪ de kɪ dɔnangi Jude-ti, kɪ de kɪ mee be-je-ti kɪ gidi ba Jurde-ti.

Néndó kɪ Jeju ndó dow-je dɔ mbal-ti

5

Ta lə dow-je kɪ 'to njénékumə-je

Luk 6:20-26

¹ Loki Jeju oo kosi dow-je lé, e al isi taá dɔ mbal-ti. Beba njéndó né-je liə 'ree rɔ-é-ti.

² Rəmə ulə gin ndó-dé né panè:

³ «Dow-je kɪ d'oo rɔ-dé ki né al takəm Lubə-ti bá 'to njénékumə-je!

Kɔtalə kɔbe kɪ dɔra-ti tò kɔ-dé.

⁴ Dow-je kɪ njédingə ndoo bá 'to njénékumə-je!

Kɔtalə Lubə à sɔl mee-dé!

⁵ Dow-je kɪ njésɔl dɔ-dé bá 'to njénékumə-je!

Kɔtalə Lubə à kadi dɔnangi təl né dɔji-dé*!

⁶ Dow-je kɪ bo ra né kɪ njururu ra-dé kin bá 'to njénékumə-je!

Kɔtalə Lubə à kadi-dé tógi!

⁷ Dow-je kɪ njékoo kəmtondoo lə madi-dé-je ba 'to njénékumə-je!

Kɔtalə Lubə à koo kəmtondoo lə-dé tɔ!

⁸ Dow-je kɪ mee-dé aa njay bá 'to njénékumə-je!

Kɔtalə d'a koo Lubə kɪ kəm-dé!

⁹ Njékulə dow-je noji nati bá 'to njénékumə-je!

Kɔtalə d'a ba-dé ngan lə Lubə!

¹⁰ †Dow-je kɪ d'isi d'ulə kəm-dé ndoo

kɔ né ra-dé kɪ njururu bá 'to njénékumə-je!

Kɔtalə kɔbe kɪ dɔra-ti tò kɔ ta lə-dé!

¹¹ †Səi kɪ dow-je 'taji-si, d'ulə kəm-si ndoo

'təti ta-je kɪ maji al maji al ta-si-ti kɔ ta lə-m bá 'toi njénékumə-je!

¹² †'Rai rɔnəl ə 'tiləi kole!

Kɔtalə nékugə dɔji kɪ boy nɔ ya tò ngəbi-si dɔra-ti nɔɔ.

Njépata-je kɪ ta Lubə-ti kete nɔ-si-ti kàrè

dow-je d'ulə kəm-dé ndoo bè ya tɔ!»

Njèkun go Kristi to kati kɪ londógi lə dɔnangi

Mar 9:50; Luk 14:34-35

¹³ †«Səi bá 'toi kati lə dɔnangi. Ngà kinə mbinə kati ɔr kɔgi lé, dow à ra ban bá à təl dɔ gogi bəy wa? Maji-é goto ngá. Təl né kɪ tuwə kungi kɔgi gidi lo-ti kadi dow-je 'njiyè dɔ-ti ya par ngá.

¹⁴ †«Səi bá 'toi londógi lə dɔnangi. Beba bebo kɪ tò dɔ mbal-ti taá lé, à kasi boyo rɔ-é al. ¹⁵ †Dow à kində pər lampi-ti kɔ jəbi ngó dɔ-ti al. Ngà à nɔɔ kagnaɔ lampi-ti

† 4:23 4:23 Mat 9:35; Mar 1:39 * 5:5 5:5 Pa-je 37:11 † 5:10 5:10 1Pi 3:14 † 5:11 5:11 1Pi 4:14 † 5:12 5:12 Knj 7:52 † 5:13 5:13 Mar 9:50; Luk 14:34,35 † 5:14 5:14 Jə 8:12; 9:5 † 5:15 5:15 Mar 4:21; Luk 8:16; 11:33

taá kɔɔ kadi dow-je kí meẽ kəy-ti lay ya d'oo-né lo. ¹⁶ †Bè ya tɔ, adi dow-je lay ya d'oo londógi læ-si meẽ né ra-ti kí maji. Loki d'oo-né ra-si kí maji rəmə, d'a kɔsi gaji Bɔbi-si Lubə kí isi dɔrɔ-ti.»

Néndó læ Jeju sɔbi dɔ ndukun læ Moiyiji

Luk 16:17; 12:58,59; 16:18

¹⁷ Ooi nè a painè, m'ree kɔɔ bujuru ndukun-je læ Moiyiji kɔ néndó læ njépata-je kí ta Lubə-ti. Mə lé, m'ree kɔɔ 'bujuru kɔgi al, ngà m'ree kɔɔ kadi ta-je læ-dé lé né-é ra né ngá. ¹⁸ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kə ya dɔrɔ kɔ dɔnangi d'ə lo kə-dé-ti bəy kinlé, tó ndukun læ Lubə à tò lo tò-é-ti rəm, ndaji mbete kí káre-rè ya kàre dow à bujuru meẽ mbete ndukun-ti kɔgi al sar ya kadi né-je lay kinlé ra-né né. ¹⁹ Dow kí al dɔ ngon ndukun káre dan ndukun-je-ti læ Lubə rəm, ndó dow-je adi d'al dɔ-é siə tɔ lé, dowbé à to dow kí sɛ̀ bə kɔbe-ti kí dɔrɔ-ti. Ngà dow kí təl rɔ-é go ndukun-je-ti rəm, bá ndó dow-je adi 'təl rɔ-dé go-ti siə tɔ lé, à to dow kí boy kɔbe-ti kí dɔrɔ-ti. ²⁰ Bəba m'a kidə-si rəsi: «Kinə né ra kí njururu læ-si itə 'læ njéndó dow-je ndukun-je kɔ Parisi-je al rəmə, a kandi kɔbe-ti kí dɔrɔ-ti ndə̀ bə al.»

Néndó kí dɔ wɔngi-ti

²¹ Səi 'gəi kí d'idə̀ dɛ̀ kí kete lé 'panè: «'A təl dow al; dow kí təl dow lé, d'a kɔw siə nɔ̀ njègangta-je-ti.» ²² Ngà mə rəmə, m'idə̀-si m'panè: Dow kí adi wɔngi ra-é dɔ ngonkɔ-é-ti lé, d'a kɔw siə lo gangta-ti. Ngà dow kí taji ngonkɔ-é panè n'to dow kí kɔgi kare lé, asi kadi d'ɔw kɔ dowbé lo gangi ta-ti kí boy, ngà dow kí ba ngonkɔ-é mbé dow rəmə, à toki kilə dowbé dan pər-ti kí tò sartagangi tɔ. ²³ Loki 'ɔw kɔɔ kadi né Lubə logugi né-ti, bá kinə meẽ-i ole dɔ ta-ti kí ngonkɔ-i ɔw-né sə-i lé, ²⁴ 'iŋə̀ kadkare læ-i lé logugi né-ti nɔ̀ɔ̀ ya ə̀ 'ɔw 'ulə̀ noji nati siə kete bəy taá kadi 'təl 'ree 'adi kadkare læ-i Lubə.

²⁵ Loki 'isi 'ɔw lo gangta-ti kɔ njèta læ-i lé, 'ulə̀ noji nati siə kalangi dɔ rəbi-ti, nè kinə ɔw tɛ̃ sə-i nɔ̀ njègangta-ti lé, njègangta à kilə̀-i ji asgar-ti kadi-é ilə̀-i dangay-ti. ²⁶ 'Oo maji, m'a kidə̀-i rəsi; 'a kugə̀ ngər-ngər, sisi ya kàre à này al bá 'a tɛ̃ dangay-ti bəy.

Néndó kí dɔ sangi-nə̀ kí lo kaya-ti

²⁷ Səi 'gəi kí d'idə̀ dɛ̀ kí kete lé 'panè: «'A ra kaya al.» ²⁸ Ngà mə rəmə, m'idə̀-si m'panè: «Dow kí oo dené sar adi bə-é ra-é meẽ-é-ti lé, to kaya ya dowbé ra kɔ dené-é ngá tin.» ²⁹ †Kinə kəm-i kí kɔl ɔw sə-i adi 'ra majal lé, 'ɔr-é 'ilə̀-é kɔgi ngərəngi nɔ̀ bə̀, kɔɔ ngon rɔ-i káre-rè é tuji kɔɔ kadi rɔ-i kí lay ɔw-né dan pər-ti kí tò sartagangi kin al ə̀ tò soti. ³⁰ †Ngà kinə̀ jikəl-i bá ra-i adi 'ra majal lé, 'gangi-é ilə̀-é kɔgi ngərəngi nɔ̀ bə̀, kɔɔ ngon rɔ-i kí káre-rè é tuji kɔɔ kadi rɔ-i kí lay ɔw-né dan pər-ti kí tò sartagangi kin al ə̀ tò soti.

Ta kí dɔ gángi-nə̀-ti læ dené kɔ dingəm

Mat 19:9; Mar 10:4-5,10-12

³¹ †Səi 'gəi kí d'idə̀ dɛ̀ kí kete lé bəy 'panè: «Dow kí tubə̀ ne-é rəmə kadi ra mbete tubə̀ lé adi-é bane†.» ³² †Ngà mə rəmə, m'a kidə̀-si rəsi; kinə̀ dow tubə̀ ne-é kɔɔ ta læ kaya kí dené ra bane, bɔi kinə̀ tubə̀-é kɔɔ né kí rangi rəmə dowbé ya ilə̀ ne-é kaya-ti. Ə̀ dow kí njètaa dené kí ngɔbi-é tubə̀-é lé, ɛ̀ ra kaya tɔ.

Ta kí dɔ kubi rɔ-ti

³³ Səi 'gəi kí d'idə̀ dɛ̀ kí kete lé 'panè: «'A kubi rɔ-i al. Né kí un mindi-i dɔ-ti adi 'Babe lé, 'a ra né-é ya bane†.» ³⁴ †Ngà mə lé, m'ɔw kɔ kidə̀-si kadi ubi rɔ-si al kí kubi al

† **5:16** 5:16 1Pi 2:12 † **5:18** 5:18 Luk 16:17 † **5:29** 5:29 Mat 18:9; Mar 9:47 † **5:30** 5:30 Mat 18:8; Mar 9:43
 † **5:31** 5:31 Mat 19:7; Mar 10:4 † **5:31** 5:31 Det 24:1 † **5:32** 5:32 Mat 19:9; Mar 10:11,12; Luk 16:18; 1Kɔ 7:10,11
 † **5:33** 5:33 Mbl 19:12; Kni 30:2 † **5:34** 5:34 a Jak 5:12; b Mat 23:22

ya bè. 'A kubi rɔ-i kɪ dɔrɑ al, kɔ dɔrɑ to kalikɔbe lə Lubə. ³⁵ 'A kubi rɔ-i kɪ dɔnangi al, kɔ dɔnangi to lo kungi nja Lubə, 'a kubi rɔ-i kɪ Jorijalɛm al rəm, kɔ Jorijalɛm to bebo lə ngar kɪ boy nɑ. ³⁶ 'A kubi rɔ-i kɪ dɔ-i al, kɔ bəl dɔ-i káre ya kàrè 'a kasi 'təl-é kɪ ndaa-ti əse kɪ ndul-ti al. ³⁷ Kinə ta lə-si to: «Oiyɔ» rəmə ʔi dɔ «oiyo-ti», ə kinə ta lə-si to: «Á-à» rəmə ʔi dɔ «á-à-ti.» Ta kɪ rangi kɪ ree go-ti to ta lə Njèmeɛndul ngá.

Ta kɪ dɔ dalba-ti

Luk 6:29-30

³⁸ Səi 'gəi kɪ d'idə dɛ kɪ kete lé 'panè: «Kinə dow tɔɔ kəm madi-é rəmə, d'a tɔɔ 'liə tɔ, kinə dow tətɪ ngangɪ madi-é rəmə d'a tətɪ 'liə tɔŋ.» ³⁹ Ngá mɑ rəmə, m'idə-si m'panè: Ijəi rɔ njèmeɛndul al. Kinə dow ində mbó-i kɪ kɔl rəmə, 'təl kɪ gəl adi-é ində bəy. ⁴⁰ Kinə dow ndigɪ kɔw sə-i lo gangta-ti kɔ taa kubi kɪ kàdɪ-i-ti rəmə adi-é kubi kul lə-i dɔ-ti. ⁴¹ Kinə dow uwə-i kɪ lə njètɔgi-ti kɔ kadi 'nɔjiyə kulə buy dɔgi lé, ɔw siə kulə buy kɔrjoo. ⁴² Dow dəji-i né ə adi rəm, bá dow ndigɪ tunə-i né kàrè ɔgi-é al rəm tɔ.

Ta dɔ ndigɪ njéba-je-ti

Luk 6:27,32,35-36

⁴³ Səi 'gəi kɪ d'idə dɛ kɪ kete lé 'panè: «'A ndigɪ ngonkɔ-i, ngá njéba lə-i bá 'a kɔsi-é kɪ ta.»* ⁴⁴ Ngá mɑ rəmə, m'idə-si m'panè: 'Ndigɪ njéba-je lə-si, 'pai ta kɪ Lubə kɔ dow-je kɪ njékulə kəm-si ndoo. ⁴⁵ Bəba səi a toi-né ngan lə Bɔbi-si kɪ taá dɔrɑ-ti. Kɔ Bɔbi-si lé, adi kàdɪ liə ubə dɔ njèmeɛndul-je-ti rəm, dɔ njèmeɛmaji-je-ti rəm, ɛ adi ndi ədɪ dɔ njéra né-je-ti kɪ njururu rəm, dɔ njéra né-je-ti kɪ njururu al rəm tɔ. ⁴⁶ Kɔ kinə dow-je kɪ 'ndigɪ-si bá səi 'ndigɪ-dé tɔ lé, nékugə dɔji ri bá a kingəi-ti wa? Njétaalambo-je kàrè 'ra bè tɔ al wa? ⁴⁷ Kinə ngankɔ-si-je ya par bá səi 'rai-dé lapiya lé, ri bá tɔ gay rɔ-si-ti kɪ dow-je kɪ rangi wa? Dow-je kɪ 'to jipi-je al kàrè 'ra bè tɔ al wa? ⁴⁸ Ən é adi kullə ra-si maji ɔr njuti titi kɪ kullə ra Bɔbi-si kɪ dɔrɑ-ti maji ɔr-né njuti kin bè tɔ†.

6

Ta lə ra maji kɪ njəndoo-je

¹ †«Ooi bè, maji kɪ 'rai lé, 'rai kɔ kadi dow-je d'oo-si-né al; bè al rəmə a nali nédɔji-si rɔ Bɔbi-si-ti kɪ njəkisi dɔrɑ-ti. ² Kinə 'adi né njəndoo lé, 'ində gəngɪ dɔ-ti titi kɪ njékədkəm dow-je d'isi 'ra-né mɛɛ kəykəwnɑ-ti lə jipi-je, kɪ kagɪ rəbi-je kɔ kadi dow-je 'piti-dé-né kin al. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dowbé-je kinlé d'ingə né dɔji-dé ngá. ³ Ngá i rəmə, loki 'adi né njəndoo lé, kadi jigəl-i gə né kɪ jikɔl-i adi kinlé al. ⁴ Bè kɔ kadi né kɪ 'adi kinlé tɔ kɪ go ngəy, rəmə Bɔbi-i kɪ oo né-je kɪ tɔ kɪ go ngəy lé, à kugə dɔji-i.»

Néndó kɪ sɔbi dɔ pa ta kɪ Lubə

⁵ †«Loki isi 'pai ta kɪ Lubə lé, 'rai tana kɪ njékədkəm dow-je d'isi 'ra né kin bè al. Dɛ 'ndigɪ kɑ taá bá pa ta kɪ Lubə mɛɛ kəykəwnɑ-je-ti lə-ji jəi jipi-je, kɪ kàdɪ rəbi-je rəm tɔ, kɔ kadi dow-je d'oo-dé. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dɛ d'ingə né dɔji-dé ngá. ⁶ Ngá i rəmə, loki 'ndigɪ pa ta kɪ Lubə lé, 'andi kəy, 'uti takəy ta-i-ti bá 'pa ta kɪ Bɔbi-i, rəmə Bɔbi-i kɪ njékoo né-je kɪ lo bɔyɔrɔ-ti, à kugə dɔji-i. ⁷ «Loki isi 'pai ta kɪ Lubə lé, 'pai ta-je nɑ-nɑ titi-nɑ kɪ dow-je kɪ 'to jipi-je al d'isi 'ra-né kin bè al. Dɛ 'gir 'panè ta kɪ 'pa nɑ-nɑ kin bá Lubə à koo-né dɔ ndi-dé wa! ⁸ Ngá səi rəmə 'ndaji kəm-dé al, kɔ Lubə kɪ Bɔbi-si gə né kɪ mɛɛ-si ndigɪ kete bəy bá kadi səi 'dəji-é bəy. ⁹ Ooi, kəm rəbi kɪ a pai-né ta kɪ Lubə ən:

§ 5:38 5:38 Tɛt 21:24; Mbl 24:20; Det 19:21 * 5:43 5:43 Mbl 19:18 † 5:48 5:48 Mbl 19:2; Det 18:13 † 6:1 6:1 Mat 23:5 † 6:5 6:5 Luk 18:10-14

“Bobi-ji kí 'isi taá dora-ti! Kadi dow-je 'gə kí 'aa njay;

¹⁰ Kadi kɔbe lə-i ree;

Kadi dow-je kí donangi-ti nè 'ra né kí mee-i ndigi

Titi kí de kí dora-ti d'isi 'ra-né bè tɔ.

¹¹ 'Adi-ji nékuso kí asi ta-ji mee ndo-ti kí bone.

¹² 'Inə go majal-je lə-ji kogi,

Titi kí je kàrè j'inə-né go majal-je kí dow-je d'isi 'ra sə-ji kin bè tɔ.

¹³ 'Inə-ji adi j'usi mee néna-ti al;

Ngà 'or ji kogi ji Njèmeendul-ti.

Kdo kɔbe, kɔ tógi, kɔ rifa to kí lə-i ya sartagangi. Amen!”

¹⁴ †«Kinə inəi go majal-je kí dow-je 'ra sə-si kogi lé, Bobi-si kí isi dora-ti à kinə go kogi kadi-si tɔ. ¹⁵ Ngà kinə inəi go kogi adi dow-je al lé, Bobi-si à kinə go majal-je lə-si kogi kadi-si al ya tɔ.»

Kogi rɔ nékuso kɔ man kay kdo pa ta kɔ Lubə

¹⁶ «Loki ɔgi rɔ-si nékuso kɔ man kay kadi 'pai ta kɔ Lubə lé, adi kəm-si ra ndoo titi-nə kí njékədkəm dow-je d'isi 'ra-né kin bè al. De d'ulə kəm-dé nati wur-wur kadi dow-je d'oo kí n'ɔgi rɔ-dé nékuso kɔ man kay kdo pa ta kɔ Lubə. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; de d'ingə nékugə doji-dé ngá. ¹⁷ Ngà i rəmə loki 'ndigi kogi rɔ-i nékuso kɔ man kay kdo pa ta kɔ Lubə lé, 'togi takəm-i suki-suki, ə 'ndəm ubi kí əti maji do-i-ti, ¹⁸ kdo kadi dow-je 'gə kí 'ɔgi rɔ-i nékuso kɔ man kay kdo pa ta kɔ Lubə al, ngà kadi Bobi-i kí isi lo bɔyɔrɔ-ti ya kɔ kár-é oo, rəmə Bobi-i kí oo né kí lo bɔyɔrɔ-ti lé à kugə doji-i.

Nékingə kí dora-ti

Luk 12:33-34

¹⁹ †«'Mbɔi né-je lə-si indəi ngangəm donangi-ti nè al, kdo nɔ à kɔ rəm, à nɔ rəm, bá njébogi-je kàrè d'a tətɔ takəy kdo kɔy rəm tɔ. ²⁰ Ngà 'mbɔi né-je lə-si indəi ngangəm dora-ti taá, kdo to lo kí né kí titi à nɔ al rəm, nɔ à kɔ al rəm, bá njébogi-je d'a tətɔ takəy kdo kɔy al rəm tɔ. ²¹ Kdo lo kí né lə-i kí ində ngangəm tɔ-ti lé, lo-é ya mee-i à tɔ do-ti géréré tɔ.»

Londógi lə daji rɔ dow

Luk 11:34-36

²² Kəm-i lé, to lampi lə rɔ-i. Kinə kəm-i tɔ maji lé, to ndəgi rɔ-i lay bá isi dan lo kí ndógi-ti. ²³ Ngà kinə kəm-i tɔ maji al lé, ndəgi rɔ-i lay ya tɔ dan lo kí ndul-ti tɔ; kinə kəm-i kí to londógi lə rɔ-i təl to lo kí ndul lé, londul kinlé à təl to lo kí ndul ndi-ndi.

Lubə əse là

Luk 16:13

²⁴ Dow kí à kasi ra bə lə ngar-je joo ya goto. Kdotalə à kosi ta ɛ kí káre ə à ndigi ɛ kí káre, al kàrè, à nam kɔ ɛ kí káre ə nədi ɛ kí káre. Adi a kasi kori Lubə kɔ là nati joo kdo ra kullə kadi-dé al.

Ta kí sɔbi do kində mee do Lubə-ti

Luk 12:22-32

²⁵ Beba m'a kidə-si rəsi panè: Adi mee-si ɔ kəkəkə adi 'painè: «Ri bá j'a kuso əse ri bá j'a kay kdo kisi-né əse j'a kingə kubi rá bá j'a kɔɔ wa» al. Kdo kisi kɔ do taá lə dow maji nɔ itə nékuso rəm, bá daji rɔ dow maji nɔ itə kubi-je rəm tɔ ya al wa? ²⁶ Ooi, yəl-je kí 'nar taá kin; de 'dubi ko al rəm, d'ijə ko d'ungi dama al rəm, ya ngà Bobi-si kí dora-ti ya isi ul-dé! Ngà səi lé, gati-si itə gati yəl-je kin say ya al wa? ²⁷ Nɔ dan-si-ti bá à kasi kilə ndə-é do madi-é-ti sɛ kɔ takul mee kɔ kəkəkə liə wa?

²⁸ Ə kdo ri bá adi mee-si ǵ kékéké kdo kubi-je wa? Uni kəm-si ooi-né puti wale-je kí wale kin! De 'ra kullə madi al rəm, d'oji kubi al rəm, ²⁹ ya ngà m'a kidə-si rəsi kí Salomɔ kí to njénékingə kí nǵ kin ya kàrè, ɔɔ kubi-je kí ndóle asi kì puti wale-je kin nja káre al. ³⁰ Səi dow-je kí kadmeɛ lə-si to kí nde bè kan! Wale-je kí d'ǵ mee ndor-je-ti bone ya ə bore pər à kò-dé kin kàrè Lubə adi 'mɔne kì puti-dé mbuu rəm, ngà səi kí ban bá ɛ à kadi-si kubi al wa? ³¹ Adi mee-si ǵ kékéké adi 'painè: «Ri bá j'a kuso wa? Ri bá j'a kay wa? J'a kingə kubi rá bá j'a kulə wa?» al. ³² Kdo né-je lay kinlé, gin dow-je lay kí rangi kin bá d'adi rɔ-dé kò 'sangi par-par; ngà səi rəmə, Bəbi-si kí isi dora-ti gə maji kí né-je kinlé ɔwi ndoo-é. ³³ 'Sangi kɔbe lə Lubə kì né ra kí njururu liə ya kete, rəmə ndəgi né-je lay kinlé, Lubə à kadi-si dɔ-ti. ³⁴ Adi mee-si ǵ kékéké dɔ ndo kí bore-ti al, kdo ndo kí bore ɔw kì mee ǵ kékéké liə tɔ. Ndo-je lay ya d'ɔw kì né to rɔ kí sɔbi dɔ-dé dɔ-dé.

7

Ta lə gangta dɔ-nǵ-ti

Luk 6:37-42

¹ 'Gangi ta dɔ dow-ti al, nè d'a gangta dɔ-si-ti. ² †Kdo kəm rəbi kí səi 'gangi-né ta dɔ dow-ti kinlé, ɛ ya d'a gangi-né ta dɔ-si-ti tɔ; ə né kí 'mboji-né né adi dow kinlé, ɛ ya d'a təl mboji-né né kadi-si tɔ. ³ Ban bá i oo wale kí tò kəm ngonkɔ-i-ti rəmə, kagi kí boy kí tò kəm-i-ti kin bá i oo al wa? ⁴ Ban bá 'a kidə ngonkɔ-i panè: «Adi m'or wale kí tò kəm-i-ti» kin kɔgi ə i rəmə, 'oo kagi kí tò kəm-i-ti kin al wa? ⁵ I njəkədkəm dow-je kan! 'Or kagi kí boy kí tò kəm-i-ti ya pa bəy bá 'a koo wale kí tò kəm ngonkɔ-i-ti kdo kɔr kadi-é.

⁶ Adi né kí aa njay bisi-je al, nè d'a təl kí dɔ-si-ti kdo tɔ-si. 'Tiləi mədkosi kí gati-é nǵ nò kɔsɔngi-je-ti al, nè d'a mbəjrə nja-dé-ti nangi.

Ta kí dɔ dəji né Lubə-ti

Luk 11:9-13

⁷ 'Dəji ə d'a kadi-si, 'sangi ə a kingəi, indəi tarəbi ə d'a tɛɛ kadi-si. ⁸ Kdo dow kí dəji ya ə d'adi-é, dow kí sangi ə ingə, dow kí ində tarəbi ə 'tɛɛ d'adi-é. ⁹ Nǵ dan-si-ti bá ngon-é dəji-é mbə rəmə à kadi-é ər wa? ¹⁰ Əse loki dəji-é kanji rəmə à kadi-é li wa? ¹¹ Ə səi kí 'toi njémeɛndul-je kàrè, 'gəi kadi né-je kí maji-maji ngan-si-je rəm, ngà Bəbi-si kí dora-ti kí ban bá à kadi né-je kí maji dow-je kí 'dəji-é lé al wa?

¹² †Né lay kí 'ndigi kadi dow-je 'ra d'adi-si lé, gǵ-é ya 'rai adi-dé tɔ. Ǝ kin bá to né kí ndukun lə Moiyiji, kì mbete-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti 'ndigi.

Ta lə tarəbi kí tò mbɔyɔyɔ bè

Luk 13:23-24

¹³ Andi kì tarəbi kí tò mbɔyɔyɔ bè. Ooi, tarəbi kí tati pəl-pəl to rəbi kí lo kun-é ɔ al, ɛ bá to rəbi kí ɔw kì dow-je lo tuji-ti, rəbi-é kinlé dow-je nǵ ya d'un. ¹⁴ Rəmə tarəbi kí tò mbɔyɔyɔ kí to rəbi kí lo kun-é ngǵ lé, to rəbi kí ɔw kì lo kiskəm-ti, rəbi-é kinlé dow-je nǵ ya d'ingə al.

Njəkədda-je kí njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti

Luk 6:43-44

¹⁵ «Ooi go rɔ-si maji rɔ njəkədda-je-ti kí njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti, kdotalə d'un ndaa bati dɔn-né rɔ-dé bá 'ree-né rɔ-si-ti, ngà mee-dé-ti rəmə 'to jagim-je kí njétɔ ko dow-je. ¹⁶ Səi a gəi-dé kì takul kullə ra-dé. Dow à tɔr kandi nduu dɔ kun pàràrà-ti al rəm, bá dow à kijə kandi kote dɔ ngǵ-ti al rəm tɔ. ¹⁷ Kagi kí rá-rá ya kí maji lé, kandi-é à maji, ə ɛ kí maji al lé, kandi-é à maji al ya tɔ. ¹⁸ Ə kagi kí maji lé

kandi-é à maji al al, bá kagi kí maji al kàrè kandi-é à maji nda al rəm to. ¹⁹ †Kagi kí rá-rá kí kandi-é maji al lé, d'a gangi-é kilə-é pərəə. ²⁰ †Adi njékətda-je kí njéba rə-dé njépata-je kí ta Lubə-ti lé a gəi-dé kì takul kullə ra-dé.»

Njéndó né-je kí tɔgrɔ-ti

Luk 13:25-27

²¹ Dow-je kí 'ba-m: «'Babe, 'Babe» kin bá d'a kow lay kɔbe-ti kí dɔra-ti al, ngà dow kí ra né kí mɛɛ Bəbi-m kí dɔra-ti ndigi ya par bá à kow. ²² Ndɔ gangta-ti lé, dow-je na ya d'a pa sə-m panè: «'Babe, 'Babe! Jɛ kí ndɔki j'ilə mbɛ kì ri-i, j'tubə ndil-je kí maji al kì ri-i, j'ra nékɔji-je na-na kì ri-i lé ya wa?» ²³ Bəba m'a kidə-dé rəsi panè: «M'gə-si nja káre al, ɔwi ngərəngi nu bè, səi njéra né-je kí maji al maji al.»*

Ta kí sɔbi dɔ təl rɔ go ta-ti

Luk 6:47-49

²⁴ «Ooi, ná-ná kí oo ta lə-m ə təl rɔ-é go-ti lé, à titi-na kì njəkəmkaa kí ində kəy liə jam dódidi-ti bè. ²⁵ Bəba loki ndi ədi, man taa lo lay, yəlbo ulə dɔ kəy-ti lé ya kàrè, kəy-é tɔɔ al, kdɔtalə d'ində gin-é jam dódidi-ti. ²⁶ Ngà ná-ná kí oo ta lə-m bá təl rɔ-é go-ti al lé, à titi-na kì mbə dow kí ində kəy liə dɔ nangra-ti bè. ²⁷ Loki ndi ədi, man taa lo lay, yəl ulə dɔ kəy-ti lé, kəy-é tətì nangi rúm-rúm.»

Tógi néndó lə Jeju

²⁸ †Loki Jeju təl ta ta-je liə lé, néndó liə ɔr ndil dow-je na. ²⁹ Kdɔ ɛ ndó né dow-je kəm dow kí ɔw kì tógi bi ndó né tanə kì njéndó dow-je ndukun-je al.

Nékoji-je kí gay-gay kí Jeju ra

8

Jeju adi lapiya njèbanji

Mar 1:40-45; Luk 5:12-14

¹ Loki Jeju jì kí dɔ mbal-ti isi risi nangi lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'un go-é lo-é-ti nɔɔ. ² Bəba njèbanji káre tɛɛ ree rɔ Jeju-ti, səbi takəm-é nangi nɔ-é-ti bá idə-é panè: «'Babe, kinə 'ndigi lé, 'a kadi banji lə-m kin ur kadi m'aa njay.» ³ Jeju ulə ji-é ɔdi-né rɔ-é bá panè: «M'ndigi dɔ-ti sə-i. Kadi banji lə-i ur!» Rəmə tajinati nè ya banji liə ur adi-é aa njay to. ⁴ Go-ti, Jeju idə-é panè: «'Idə ta-é dow kí rangi al, 'ow 'ɔji rɔ-i njègugnə lə Lubə, ə 'adi kadkare Lubə kí go ndukun-ti lə Moiyiji. Bè kdɔ kadi dow-je lay 'gə kí banji kí rɔ-i-ti lé ur ngá*.»

Jeju adi lapiya ngonnjəkullə lə njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu

Luk 7:1-10; Ja 4:46-54

⁵ Loki Jeju isi andi kí mɛɛ bɛ-ti kí Kapərnayim rəmə, dow káre bè kí to njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu ree rɔ-é-ti, nɔ kì dɔ-é-ti panè: ⁶ «'Babe, ngonnjəkullə lə-m káre tò mɔy kəy nɔɔ, nja-é oy ta kuti-é-ti, adi ingə kɔ na.» ⁷ Ba Jeju idə-é panè: «M'a kow ə m'a kadi-é lapiya.» ⁸ Ngà njəkun dɔ asgar-je lé idə-é panè: «'Babe, ma lé m'tuwə kadi 'ree mɛɛ kəy-ti lə-m al; ɛn ɛ 'pa ta káre ya par ə ngonnjəkullə lə-m à kingə lapiya. ⁹ M'pa bè kdɔ, ma kì dɔ-m m'isi gin tógi-ti lə dow-je kí dɔ-m-ti rəm, m'ow kì asgar-je gin tógi-ti lə-m rəm. Adi kinə m'idə ɛ kí káre m'panè: "'ɔw!" ə ɔti ɔw! Ə kinə m'idə ɛ kí rangi m'panè: "'Ree!" ə ɔti ree! Ə kinə m'idə ngonnjəkullə lə-m m'panè: "'Ra né kin!" ə ɔti ra né-é lé.» ¹⁰ Loki Jeju oo ta-je kí tɛɛ ta-é-ti kin bè rəmə piti-é, ə idə dɛ kí d'a siə panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dɔnangi Israyel-ti ya kàrè m'ingə ko kadmɛɛ kí tanə bè kin nja káre al bəy. ¹¹ †Ooi, m'a kidə-si rəsi kí kosi dow-je kí 'to jipi-je al

† 7:19 7:19 Mat 3:10; Luk 3:9 † 7:20 7:20 Mat 12:33 * 7:23 7:23 Pa 6:9 † 7:28 7:28 Mar 1:22; Luk 4:32

* 8:4 8:4 Mbl 14:2-32 † 8:11 8:11 Luk 13:29

d'a kɪ kɪ lo kubə kàdì-ti, kɪ lo kur kàdì-ti kɔɔ ree kisi ta nékuso-ti kɪ Abrakam, kɪ Isaki kɪ Jakobi kɔɔbe-ti kɪ dɔɔra-ti. ¹² †Ngà ngan njébe-je kɪ 'to jipi-je lé d'a kungi-dé ndaa-ti lo-ti kɪ ndul ndi-ndi kɪ to lo kɪ dow-je d'a nɔ-ti rəm, d'a kuso ngangɪ-dé titi mægəgə-mægəgə rəm tɔ.» ¹³ Beba Jeju təl idə njèkun dɔ kuti asgar-je kɪ bu kinlé panè: «'Ōw, ngonnjèkullə lə-i lé, à kingə lapiya titi kɪ tɛɛ-né ta-i-ti kɪ go kadmɛɛ-ti lə-i.» Tajinati nè ya ngonnjèkullə lé ingə lapiya tɔ.

Jeju adi lapiya njémɔy-je nɔ
Mar 1:29-34; Luk 4:38-41

¹⁴ Go-ti, Jeju ɔw mɛɛ kəy-ti lə Piyər rəmə, oo məm Piyər kɪ dené tɔ nangɪ, 'ningó ində-é adi rɔ-é tungə pil-pil. ¹⁵ Ba Jeju ɔdi rɔ ji-é rəmə, 'ningó lé inə-é. Go-ti, ɛ i taá oo go-dé kɪ nékuso.

¹⁶ Loki kàdì ur lé, 'ree kɪ dow-je nɔ kɪ ndil-je kɪ maji al 'ra-dé rɔ Jeju-ti. Adi Jeju tubə ndil-je kɪ maji al dɔ-dé-ti kɔgɪ kɪ ta kɪ ta-é-ti, bá adi lapiya njémɔy-je lay tɔ. ¹⁷ Tò bè kɔ kadi ta kɪ Ejay kɪ njèpata kɪ ta Lubə-ti pa kete lé, né-é ra né. Ejay panè: «E ɔy mətɪ-je lə-ji kɪ mɔy-je lə-ji dɔ-é-ti†.»

Ta kɪ sɔbi dɔ kun go Jeju
Luk 9:57-62

¹⁸ Nɔ káre bè loki Jeju oo kosi dow-je nɔ 'gəə dɔ-é rəmə, ɛ un ndu adi njéndó né-je liə kadi 'gangɪ babo d'ɔw turə. ¹⁹ Ngá bá dow káre bè kɪ njéndó dow-je ndukun lə Lubə ree rɔ Jeju-ti idə-é panè: «Njéndó dow-je né, m'a kun go-i lo lay kɪ 'a kɔw-ti.» ²⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «Tal-je d'ɔw kɪ be tɔ-dé nɔɔ, bá yəl-je kɪ 'nar taá kin kàrè d'ɔw kɪ kəy tɔ-dé tɔ. Ngà Ngon lə dow‡ lé, lo kɪ kadi ulə dɔ-é-ti ya kàrè goto.» ²¹ Dow káre dan njéndó né-je-ti liə idə-é panè: «'Babe, 'adi-m tarəbi adi m'ɔw m'dubi bɔbi-m mɔki tá.» ²² Ngá Jeju təl idə-é panè: «'Inə dɛ kɪ d'oy 'adi 'dubi dow-je lə-dé kɪ d'oy, ə 'ree un go-m.»

Jeju ndángɪ yəlbo
Mar 4:35-41; Luk 8:22-25

²³ Jeju al mɛɛ tɔ-ti, ə njéndó né-je liə d'al go-é-ti. ²⁴ Rəmə, tajinati nè ya yəlbo tɛɛ sə-dé busi, ulə mbij-mbij dɔ babo-ti adi pungum man ɔw kɪ tɔ yó-je kɪ nè-je adi tɔ ɔw kɪ nduy sə-dé. Ya rəmə Jeju tɔ tɔ bi. ²⁵ Ngá bá njéndó né-je liə 'ngəsi rɔ-é-ti, 'ndəl-é kɪ nɔ ta-dé 'panè: «'Babe, 'aji-ji, nè ko-ji à tɔɔ!» ²⁶ Jeju pa sə-dé panè: «Səi dow-je kɪ kadmɛɛ lə-si to kɪ ndɛ bè kan! 'Bəli nɔ bè kɔ ri wa!» Rəmə ɛ i taá ndángɪ yəl, kɪ babo lé, adi lo təl tɔ ndingɪ. ²⁷ Né kɪ ra-né kinlé, ɔr ndil-dé adi 'pa-nɔ ta dan-dé-ti 'panè: «Dow kanlé to dow kɪ ban ya bá yəl-je kɪ babo-je kàrè 'təl rɔ-dé go ta-ti liə bè waſ?»

Jeju kɪ dingəm-je joo kɪ ndil-je kɪ maji al 'ra-dé
Mar 5:1-20; Luk 8:26-39

²⁸ Loki Jeju ree tɛɛ gidɪ babo-ti, dɔnangi-ti lə dow-je kɪ Gadara lé, dingəm-je joo kɪ ndil-je kɪ maji al 'ra-dé, 'tɛɛ kɪ dɔ badi-je-ti 'tilə kəm-é. Dingəm-je kinlé 'ra né maji al nɔ, adi dow-je 'bəl lo kun rəbi kɪ rɔ-dé-ti. ²⁹ Dɛ 'tur kəə 'panè: «Ngon lə Lubə, 'ge ri rɔ-ji-ti wa? 'Ree kɔ kadi adi-ji kɔ kete nɔ kaglo kɔ-ti lé wa?» ³⁰ Kosi kɔsongɪ-je nɔ ya d'ɔ d'uso né kàdì lo-ti kɪ tɔ ngərəngɪ sə-dé. ³¹ Beba ndil-je kɪ maji al lé, 'ra ndoo ta Jeju-ti 'panè: «Kinə 'tubə-ji rəmə, 'adi j'ɔw mɛɛ kɔsongɪ-je-ti kin.» ³² Jeju 'ndigɪ sə-dé adi panè: «Ōwi.» Rəmə dɛ 'tɛɛ d'ɔw 'tur mɛɛ kɔsongɪ-je-ti lé, adi kosi kɔsongɪ-je lé 'təti-nɔ yipi kàdì mbal-ti taá, 'tusi baa d'oy lay. ³³ Njéngəm kɔsongɪ-je lé, d'ay d'ɔw

† 8:12 8:12 Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28 † 8:17 8:17 Eja 53:4 ‡ 8:20 8:20 Ta kɪ Jeju panè «Ngon lə dow» kinlé ɛ pa sɔbi-né dɔ-é ɛ ya bi pa sɔbi-né dow kɪ rangɪ al. § 8:27 8:27 Pa 65:8; 89:10

mee bebo-ti, d'or poy né kí ra-né rəm, né kí tee do dingəm-je-ti kí joo kí ndil-je kí maji al 'ra-dé kin lay d'adi dow-je d'oo. ³⁴ Beba dow-je lay kí mee bebo-ti 'tee 'tilə kəm Jeju. Loki d'oo-é rəmə 'ra ndoo ta-é-ti kadi inə donangi læ-dé ə ow rangi.

9

Jeju adi lapiya njërəkoy mburuki

Mar 2:1-12; Luk 5:17-26

¹ Jeju al mee tò-ti, ində babo gangi, ow be koji-é-ti. ² Dow-je madi d'un dow kí njërəkoy mburuki mee tuwə-ti 'ree siə rə-é-ti. Loki Jeju oo kadmee læ-dé bè rəmə, idə njërəkoy mburuki lé panè: «Ngon-m, 'ore mee-i, majal-je læ-i toki kiŋə go-é kogi!» ³ Loki njéndó dow-je ndukun-je kí madi-je d'oo ta kin bè rəmə, 'pa ta mee-dé-ti 'panè: «Dow kanlé pa ta kəbi do Lubə-ti!» ⁴ Jeju gə ta kí mee-dé-ti gow adi dəji-dé panè: «Kdo ri bá owi kə tagir-je kí maji al bè kin mee-si-ti wa?» ⁵ Dan ta-je-ti kí joo kinlé, e kí rá bá tò bəl n̄a wa? Kidə dow panè: «Majal-je læ-i toki kiŋə go-é kogi» bá tò bəl n̄a əse kidə-é panè: «I taá 'n̄jiyə» bá tò bəl n̄a wa? ⁶ Maji! M'a koji-si kadi 'gəi kí Ngon læ dow lé, ow kə tógi donangi-ti nè kdo kiŋə-né go majal-je læ dow-je kogi. Beba Jeju təl idə njërəkoy mburuki lé panè: «I taá, 'un tuwə læ-i, ə 'ow bee læ-i!» ⁷ Beba dingəm lé i taá, ow bee liə. ⁸ Né kinlé, kosi dow-je d'oo bè rəmə or ndil-dé n̄a, adi d'osi gaji Lubə kí njəkadi dow-je tógi kí tanə bè kin.

Ba kí Jeju ba Matiye

Mar 2:13-17; Luk 5:27-32

⁹ Loki Jeju i lo-é-ti kin ow kə kete lé, oo dingəm kí ri-é læ Matiye, isi lo taa lambo-je-ti rəmə idə-é panè: «Un go-m!» Ə Matiye i taá un go-é. ¹⁰ †Go-ti, Jeju isi ta nékuso-ti mee kəy-ti læ Matiye. Rəmə njétaalambo-je* n̄a kə njéramajal-je n̄a 'ree d'isi ta nékuso-ti nati kə Jeju kə njéndó né-je liə. ¹¹ Loki Parisi-je d'oo Jeju isi uso né nati kə dow-je kinlé rəmə, 'dəji njéndó né-je liə 'panè: «Kdo ri bá njéndó-si né isi uso né kə njétaalambo-je, kə njéramajal-je kin wa?» ¹² Jeju oo ndi-dé, adi idə-dé panè: «Dow-je kí rə-dé tò kə lapiya kare lé d'ow ndoo doktur al, ngə njémɔy-je bá d'ow ndoo-é. ¹³ †Kdotalə njéramajal-je bá m'ree kdo sangi nja-dé, bi m'ree kdo njéra né kí njururu-je kin al. Owi 'sangi kadi 'gəi mee ta kí Lubə pa panè: “M̄a Lubə lé, koo kəmtondoo bá m'ndigi, bi məsi d̄a-je kí kadi-m kin al.”»†

Ta kí do kogi rə nékuso kə man kay

Mar 2:18-22; Luk 5:33-39

¹⁴ Njéndó né-je læ Ja kí njéra dow-je batəm 'ree d'ingə Jeju 'dəji-é 'panè: «Kdo ri bá je kə Parisi-je j'isi j'ogi rə-ji nékuso kə man kay kdo pa ta kə Lubə, ngə njéndó né-je læ-i 'ra al wa?» ¹⁵ Jeju ilə-dé-ti panè: «Dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti kí lo taana-ti lé, d'a ndingə ndoo kaglo-ti kí njétaa dené sigi isi-né sə-dé nati wa? Ndo-je ow ree n̄ɔɔ lé, d'a kun njétaa dené sigi lé ta-dé-ti kogi ngə bá d'a kogi rə-dé nékuso kə man kay bəy.

¹⁶ «Dow à kun takubi kí sigi kdo kilə-né kəm ndisi kubi al, kdo takubi kí sigi lé, à kuwə do gangi ndisi kubi lé waktu kor, ə à ra kadi kəm kubi kí mbuti lé tò wororo ta madi-é-ti ya bəy. ¹⁷ Bè ya tɔ, dow à tur yibi nduu kí sigi mee mbundaá-je-ti kí low al tɔ, kdo loki yibi nduu à ki lé, à kində mbundaá lé kadi riyé; ə yibi nduu à kungi kogi rəm, bá mbundaá lé kərə à təl né kí tuji kogi rəm tɔ. Beba kinə yibi nduu to kí

† **9:10** 9:10 Luk 15:1,2 * **9:10** 9:10 Jipi-je 'ge ta læ njétaalambo-je al kdo d̄e kí n̄a-je 'taa lambo lé al do e kí ngar ində do dow-je-ti kadi d'ugə (Luk 3:12,13; 19:8), rəm kdo dow-je kí d'ɔ be do-dé-ti lé kərə 'to mba-je. Lambo to né kí njəkɔbe-je 'taa kdo ra-né kullə do be-ti. Ngə e kí njétaa-é-je 'taa do madi-é-ti kə ndangi kare bá to tó-é al.

† **9:13** 9:13 Mat 12:7 † **9:13** 9:13 Oje 6:6

sigi rəmə, kadi mbundaá kàrè to kí sigi ya to bane. Bè rəmə, mbundaá à riyé al rəm, yibi nduu kàrè à kungi kogi al rəm to.»

Tosi ndəl lə ngon lə Jayrusi

kì ta lə dené kí məsi ra-é bal dɔgi gidi-é joo

Mar 5:21-43; Luk 8:40-56

¹⁸ Loki Jeju isi pa sə-dé ta-je kin bè ya bəy rəmə, 'boy káre kí dɔ kəykəwnə-ti lə jipi-je, ree səbi takəm-é nangi nɔ-é-ti bá idə-é panè: «Ngon-m kí dené oy tajinati nè bəy nɔɔ, 'ree 'ində ji-i dɔ-é-ti ə à təl kisi kɪ dɔ-é taá kadi-m.» ¹⁹ Jeju kɪ njéndó né-je liə d'j d'ow siə nati.

²⁰ Dené kí məsi ree rɔ-é-ti bal dɔgi gidi-é joo tɛɛ gidi Jeju-ti, ulə ji-é ɔdi-né takubi liə. ²¹ Kdotalə gir mɛɛ-é-ti panè: «Kinə takubi liə ya bá lé m'ɔdi rɔ kàrè rɔ-m à kingə lapiya.» ²² Jeju ilə rəti oo-é, ə idə-é panè: «Ngon-m kí dené, 'ore mɛɛ-i, kadmɛɛ lə-i adi-i lapiya.» Rəmə tajinati nè ya dené lé ingə lapiya.

²³ Loki Jeju ɔw tɛɛ kəy lə 'boy kí dɔ kəykəwnə-ti lə jipi-je kinlé rəmə, oo njékay nal-je, kɪ kosi dow-je kí 'singə sokro dɔ-nə-ti, bá idə-dé panè: ²⁴ «Ōri rɔ-si gogi, ngon kí dené lé oy al, ngà tò bi kɪ tò.» Rəmə dow-je 'sɔki Jeju. ²⁵ Loki dow-je 'tɛɛ ndaa-ti lé, Jeju andi kəy, uwə ji ngon kí dené lé adi-é j taá. ²⁶ Bəba poy-é ɔr lo kí dɔnangi-ti kɪ nɔɔ lay.

Jeju kɪ njékəmtɔ-je joo

²⁷ Loki Jeju j lo-é-ti kin isi ɔw kɪ kete rəmə, njékəmtɔ-je joo d'un go-é, ə 'tur kəə boy-boy 'panè: «Ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-ji.»

²⁸ Jeju ɔw tɛɛ kəy rəmə, njékəmtɔ-je kí joo kinlé d'ow rɔ-é-ti ə ɛ dəji-dé panè: «Ooi kí m'asi ra né kí səi 'dəji-mi lé wa?» Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «Oiyə, 'Babe, j'oo kí i asi.»

²⁹ Bəba, Jeju ɔdi rɔ kəm-dé bá idə-dé panè: «Kadi Lubə ra sə-si kɪ go kadmɛɛ-ti lə-si!»

³⁰ Rəmə tajinati nè ya kəm-dé oo lo. Ngà go-ti, Jeju ndəji-dé panè: «Adi dow gə al.»

³¹ Ngà loki d'ɔti d'ow lé, dɛ 'pa ta lə Jeju adi sane kɪ go dɔnangi kí nɔɔ lay.

Ta lə Jeju kɪ dingəm kí pa ta al

³² Loki njékəmtɔ-je 'tɛɛ d'ow lé, dow-je 'ree kɪ dingəm káre kí ndil kí maji al ra-é, adi pa ta al, rɔ Jeju-ti. ³³ Jeju tubə ndil kí maji al lé ya rəmə, dingəm lé pa ta. Né kinlé ɔr ndil kosi dow-je nɔ, adi 'panè: «Kay! J'oo né kí tanə bè kin dɔnangi Israyel-ti nja káre al bəy!» ³⁴ †Ngà Parisi-je rəmə 'panè: «To tógi lə 'boy lə ndil-je kí maji al bá ɛ isi tubə-né ndil-je kí maji al!»

Ta-je kí Jeju pa adi njékəwkulə-je liə

Jeju oo kəmtondoo lə dow-je

³⁵ †Jeju ɔw kɪ nganbɛ-je, kɪ bebo-je, ndó né dow-je mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə jipi-je rəm, ilə mbɛ Poyta kí Maji kí səbi dɔ kɔbɛ lə Lubə rəm, bá adi mɔy-je kɪ məti-je kí gay-gay lay ɔr dɔ dow-je-ti rəm to. ³⁶ †Loki ɛ oo kosi dow-je lé bè rəmə, ta ɔ mɛɛ-é kɔ ta lə-dé, kɔ kɔ ra-dé, tógi-dé goto, adi tanə kɪ bati-je kí njəkul-dé goto bè. ³⁷ †Bəba ɛ idə njéndó né-je liə panè: «Ko kí tò kijə nɔ, ngà njékijə-é-je bá 'nɔ al. ³⁸ †Ōn é 'pai ta kɪ 'ba njəko kí tò kijə lé, kadi ulə kɪ njérakullə-je titi.»

10

Jeju ba njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo

Mar 3:13-19; Luk 6:13-16

† 9:34 9:34 Mat 10:25; 12:24; Mar 3:22; Luk 11:15 † 9:35 9:35 Mat 4:23; Mar 1:39; Luk 4:44 † 9:36 9:36 Mar 6:34 † 9:37 9:37 Luk 10:2

¹ Jeju ba njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo rɔ-é-ti ə adi-dé tógi kadi 'tubə-né ndil-je kí maji al rəm, bá kadi d'adi mɔy-je kɪ mətɪ-je kí gay-gay lay ɔr-né dɔ dow-je-ti rəm tɔ. ² Ri njékwukulə-je kí dɔgi gidi-é joo lé ɔn: Ǝ kí dɔsɔy to Simɔ kí 'ba-é Piyər dɛ kɪ ngonkɔ-é Andre, Jaki kɪ ngonkɔ-é Jɔ́ kí 'to ngan lə Jebede. ³ Pilipi kɪ Batlemi, Tomasi kɪ Matiye kí njètaalambo, kɪ Tade, kɪ Jaki kí ngon lə Alpe. ⁴ Simɔ́ kí to dow kí ta be liə to-é, kɪ Judasi Iskariyoti kí njèkun dɔ Jeju.

Njékwukulə-je lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo

Mar 6:7-11; Luk 9:1-6

⁵ Jeju ulə njékwukulə-je liə kí dɔgi gidi-é joo kɪ ndu-je kin panè: «Dow-je kí 'to jipi-je al lé, ɔwi rɔ-dé-ti al, bá ɔwi mɛɛ bebo-je-ti kí Samari al rəm. ⁶ Ɔwi rɔ gin koji-ti lə Israyel kí d'ow tanɔ́ kɪ bati-je kí ndəm bè kin táà. ⁷ Loki isi ɔwi rəmə, iləi mbɛ taá-taá 'painè: “Kɔ́be kí dɔrɔ-ti tò ngɔsi!” ⁸ Ə adi lapiya njémɔy-je, adi dow-je kí d'oy 'tosi 'ndəl rəm, adi njébanji-je d'ingə lapiya rəm, bá 'tubəi ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm tɔ. To né kí ingəi kare, ɔn é adi dow-je kare ya tɔ. ⁹ Uni lɔr ji-si-ti al rəm, uni là ji-si-ti al rəm, uni sisi uləi posi-si-ti al rəm, ¹⁰ †uni mbu kɔw mba al rəm, ɔyi kubi joo-joo al rəm, ɔyi saba əse uni salangi al rəm tɔ. Kdɔ to tó-é kadi njèrakullə ingə nékuso mɛɛ kullə-ti kí isi ra. ¹¹ Mɛɛ bebo əse ngonbe kí rá-rá kí ɔwi-ti lé, 'dɔ́ji ta ooi se dow madi kí à kuwə-si kɪ rɔ-é-ti isi nɔɔ wa? Rəmə dowbé ya isi rɔ-é-ti sar kadi ji-né. ¹² Loki andi mɛɛ kəy-ti rəmə, 'rai dow-je kí mɛɛ kəy-ti lapiya. ¹³ Kinə d'uwə-si kɪ rɔ-dé-ti rəmə, kadi lapiya lə-si nɔy sə-dé. Ngà kinə d'uwə-si kɪ rɔ-dé-ti al tɔ rəmə, kadi lapiya lə-si təl kɪ rɔ-si-ti gogi. ¹⁴ †Loki d'uwə-si kɪ rɔ-dé-ti al əse d'oo ta-je lə-si al rəmə, 'tɛɛi mɛɛ kəy-é-ti əse mɛɛ be-é-ti kinlé, ə 'gəki kodi kí nja-si-ti kɔgi*. ¹⁵ ††Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; ndɔ gangta-ti lé, ta kí gangi kí dɔ bebo-é-ti kinlé à ngə nɔ́ kitə ta kí gangi kí dɔ dɔnangi Sɔdɔm-ti kɪ Gɔmɔr bəy†.»

Kɔ́ kí à ree dɔ njéndó né-je-ti

Mar 13:9-13; Luk 21:12-19

¹⁶ †Yən, m'ulə-si titi-nɔ́ kɪ bati-je bè dan jagim-je-ti; ɔn é indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti titi li-je bè rəm, bá kadi 'soli lom-lom titi dəngɔdnda-je bè rəm tɔ. ¹⁷ †Ooi go rɔ-si rɔ dow-je-ti, kdɔ d'a kilə-si ji njégangta-je-ti rəm, d'a tində-si kɪ ndəy marɔw mɛɛ kəykəwnɔ́-je-ti lə jipi-je rəm, ¹⁸ d'a kɔw sə-si nɔ́ gubərnər-je-ti kɪ nɔ́ ngar-je-ti kdɔ ta lə-m; beba dɛ rəm, dow-je kí 'to jipi-je al rəm d'a kingə-né ta kí sobi dɔ-m ta-si-ti. ¹⁹ Loki d'a kuwə-si kdɔ kɔw sə-si lo gangta-ti lé, adi mɛɛ-si ɔ́ kəkəkə adi 'painè: «Se ta ri bá j'a pa wa, əse j'a pa kɪ gosi kí ban wa» al? Ta kí a pai lé à toki kində ta-si-ti dɔkadi-é-ti kin ya. ²⁰ Kdɔ to sɔ́i bá a pai ta lé al, ngà to Ndil Bɔbi-si bá à kində ta ta-si-ti kadi 'pai.

²¹ †Dow à kun dɔ ngonkɔ-é ya kadi 'tɔl-é, bɔbi ngon à kun dɔ ngon-é kadi 'tɔl-é; ngan-je d'a kɔsi ta njékoji-dé-je rəm, d'a kun dɔ-dé kadi 'tɔl-dé rəm. ²² †Dow-je lay ya d'a kɔsi-si kɪ ta kdɔ ta lə-m; ngà dow kí uwə rɔ-é ngə sar tɛɛ sɔy-é-ti ə à kaji. ²³ Loki d'a kulə kəm-si ndoo mɛɛ bebo-ti kí káre rəmə ɔyi-nɔ́ ɔwi mɛɛ bebo-ti kí rangi. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; a kuləi ta nja bebo-je kí Israyel-ti nati al bəy ya Ngon lə dow à ree.

²⁴ †«Njéndó né à kitə njéndó-é né al rəm, bá ngonnjékullə à kitə 'ba-é al rəm tɔ. ²⁵ †Njéndó né lé kinə titi-nɔ́ kɪ njéndó-é né ya rəmə asi; bá ngonnjékullə kàrè kinə

† **10:10** 10:10 1Kɔ 9:14; 1Ti 5:18 † **10:14** 10:14 Knj 13:51 * **10:14** 10:14 Gəki kodi nja-ti, tɔ́ji ta kí pa kadi dow é kinə dowbé mbati, adi tuji kɔgi rəmə ta məsi-é to dɔ-é ɛ-ti ya. † **10:15** 10:15 Mat 11:24 † **10:15** 10:15 Luk 10:4-12 † **10:15** 10:15 Kgn 18 † **10:16** 10:16 Luk 10:3 † **10:17** 10:17 Mar 13:9-11; Luk 12:11,12; 21:12-15 † **10:21** 10:21 Mar 13:12; Luk 21:16 † **10:22** 10:22 a Mat 24:9; Mar 13:13; Luk 21:17; b Mat 24:13; Mar 13:13 † **10:24** 10:24 a Luk 6:40; b Jɔ́ 13:16; 15:20 † **10:25** 10:25 Mat 9:34; 12:24; Mar 3:22; Luk 11:15

titi-na kɪ 'ba-é ya rəmə asi to. Njèkəy bəy é 'ba-é Beljebul kin ngà, dow-je kí mee kəy-ti liə əjè tò ban ngà én wa?

Ta lə bəl dow al

Mar 8:38; Luk 9:26; 12:2-9

²⁶ †«'Bəli dow al, kɔ né kí dow bɔyɔ kí gin-é à tɛɛ al ya goto rəm, bá ta kí tò lo bɔyɔ-é-ti kí dow à gə al kàrè goto rəm. ²⁷ Ta kí m'idə-si ndɔɔ lé, 'pai kada rəsi. Ta kí dow-je 'pa mbi-si-ti nɔm-nɔm bè lé, iləi-né mbe dɔ kəy-ti taá. ²⁸ Dow-je kí d'a tɔl daji rɔ-si, ngà d'a kasi tɔl ndil-si al lé, 'bəli-dé al; ngà ɛ kí asi tuji ndil-si kɪ daji rɔ-si nati dan pər-ti kí tò sartagangi kin bá kadi 'bəli-é‡. ²⁹ 'Tij-je lé, 'ndogi-dé joo kɪ silə káre káre ya al wa? Lé bè ya kàrè, kinə Bəbi-si Lubə ndigi al lé, ngon 'tij káre ya kàrè à kusi nangi al. ³⁰ Ə səi lé, bəl dɔ-si kin ya kàrè toki gə kɔr-é lay, ³¹ én é 'bəli al, kɔ gati-si itə gati 'tij-je nja nɔ. ³² Beba dow kí rá-rá kí pa ta rəsi takəm dow-je-ti panè n'to dow lə-m lé, mə kàrè m'a pa ta liə rəsi nɔ Bəbi-m-ti kí isi dɔrɔ-ti panè to dow lə-m ya to. ³³ †Ngà dow kí rá-rá kí ɔr ta kuti-m-ti takəm dow-je-ti panè n'gə-m al lé, mə kàrè m'a kɔr ta kuti-é-ti nɔ Bəbi-m-ti kí isi dɔrɔ-ti panè m'gə-é al ya to.»

Jeju ree kɪ lapiya al, ngà ree kɪ rɔ dan dow-je-ti

Luk 12:51-53

³⁴ «Ooi nè a giri kí to lapiya bá m'ree-né dɔnangi-ti; to lapiya bá m'ree-né dɔnangi-ti al, ngà to rɔ bá m'ree-né dan dow-je-ti. ³⁵ M'ree kɪ gáangi-nɔ dan ngon kí dingəm-ti dɛ kɪ bəbi-é, m'ree kɪ gáangi-nɔ dan ngon kí dené-ti dɛ kɪ kɔ-é, m'ree kɪ gáangi-nɔ dan ngon kí dené-ti dɛ kɪ məm-é kí dené. ³⁶ Ə njéba-je lə dow lé, d'a to dow-je kí mee kəy-ti liə ya§. ³⁷ Dow kí ndigi kɔ-é əse bəbi-é itə-m mə lé, asi to dow lə-m al. Rəm bá dow kí ndigi ngon-é kí dingəm əse kí dené itə-m mə lé, asi to dow lə-m al to. ³⁸ †Dow kí un go-m bá un kagdəsi liə al lé, asi to dow lə-m al. ³⁹ †Dow kí ngəm rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ngà dow kí ilə rɔ-é kɔgi kɔ to lə-m lé à kingə gogi.»

Ta lə nékugə dɔji

Mar 9:37,41; Luk 9:48; 10:16; Jɔ 13:20

⁴⁰ †«Dow kí uwə-si kɪ rɔ-é-ti lé, to mə ya bá uwə-m kɪ rɔ-é-ti tin, ə dow kí uwə-m kɪ rɔ-é-ti kin rəmə, to njèkulə-m bá ɛ uwə-é kɪ rɔ-é-ti to tin. ⁴¹ Dow kí uwə njèpata kí ta Lubə-ti kɪ rɔ-é-ti kdɔtalə to kí to njèpata kí ta Lubə-ti lé, à kingə né dɔji kí asi-nɔ kɪ 'lə njèpata kí ta Lubə-ti ya bè to. Dow kí uwə dow kí njururu kɪ rɔ-é-ti, kdɔtalə to kí ɛ to dow kí njururu lé, à kingə né kugə dɔji kí asi-nɔ kɪ 'lə dow kí njururu ya bè to. ⁴² Dow kí rá-rá kí ɔdi man kí sɔl mee kaman káre-rè ya adi kí káre dan ngan dow-je-ti kí sɛ kan kɔ to kí to njéndó né lə-m lé, ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dowbé kin à nal nékugə dɔji-é al.»

Né-je kí ilə kagi kullə lə jeju

11

Jɔ kí njera dow-je Batem dɛ kɪ Jeju

Luk 7:18-35

¹ Loki Jeju un ndu-je adi njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo adi gin-é gangi lé, ɛ ɔti ɔw mee bebo-je-ti kí dɔnangi-ti kí nɔɔ kɔ ndó né dow-je rəm, kɔ kilə mbe Poyta kí Maji rəm to.

† **10:26** 10:26 Mar 4:22; Luk 8:17 ‡ **10:28** 10:28 Jak 4:12 † **10:33** 10:33 2Ti 2:12 § **10:36** 10:36 Mis 7:6
 † **10:38** 10:38 Mat 16:24; Mar 8:34; Luk 9:23 † **10:39** 10:39 Mat 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; 17:33; Jɔ 12:25
 † **10:40** 10:40 a Luk 10:16; Jɔ 13:20; b Mar 9:37; Luk 9:48

² Loki Ja kí njèra dow-je batem kí tò dangay-ti, oo poy né-je kí Kristi* ra lé, e ulò njéndó né-je liò kadi 'daji-é ta 'panè: ³ «I ya bá 'to dow kí tò kadi à ree lé øse tò kadi j'ngabi dow kí rangi bøy wa?» ⁴ Beba Jeju ilò-dé-ti panè: «Tøli øwi idøi Ja ta-je kí ooi kì mbi-si, kì né-je kí ooi kì køm-si adi to ⁵ njékæmtø-je kí d'oo lo røm, njémøti-je kí 'njiyø maji røm, njébanji-je kí banji lø-dé ur adi d'aa njay røm, njémbitø-je kí d'oo ta røm, dow-je kí d'oy kí 'tøsi 'ndøl d'indø lo 'tøø røm, njéndoo-je kí mbø Poyta kí Maji usi mbi-dé-ti røm†. ⁶ Dow kí m'tøl gin kusi liø al bá to njènékumø!»

⁷ Loki njéndó né-je lø Ja d'øti d'ow lé, Jeju pa ta kí dø Ja-ti adi kosi dow-je panè: «To ri bá øwi ooi dilølo-ti wa? To tuwøtøgi‡ kí yøl isi øw siø yó-je ki nè-je kin bá øwi ooi wa? ⁸ Kinø bè al, ngà to ri ya bá øwi ooi wa? To dow kí tulø kubi-je kí kurø-kurø rø-é-ti bá øwi ooi-é wa? Ngà lé to e kàrè, dø kí 'tulø kubi-je kí kurø-kurø bè kinlé, d'isi møø køy-ti lø ngar-je yó røm. ⁹ Ngà se to ri ya danø bá øwi ooi wa? Se to njèpata kí ta Lubø-ti bá øwi ooi-é wa? Tøgrø-ti, m'a kidø-si, to dow kí itø njèpata kí ta Lubø-ti say bøy. ¹⁰ Kdø to Ja kin ya bá ndøki 'ndàngi ta kí dø-é-ti 'panè: “Yøn, ma Lubø m'ulø njèkilø mbø lø-m nø-i-ti kete,

kdo kadi øw ra røbi lø-i adi-iS.”

¹¹ «Ooi maji, m'a kidø-si røsi; dan dow-je-ti lay kí dené-je d'oji-dé lé, dow kí to kí 'boy itø Ja kí njèra dow-je batem ya goto. Bè ya kàrè ngon dow kí ndø bè møø købe-ti kí dørø-ti lé, boy itø-é. ¹² †Ulø gin-é døkaglo-ti kí Ja kí njèra dow-je batem ilø-né mbø sar tøy-né bone lé, købe kí dørø-ti tøl né nagi-nø ngà, adi njétøgi-je 'sangi kdø kay rø dø-ti. ¹³ Mbete-je lø njèpata-je kí ta Lubø-ti lay, kì ndukun-je lø Moiyiji lé, 'pa ta kdø né-je-ti kí à ra né sar tøy-né dø Ja kí njèra dow-je Batem-ti. ¹⁴ †Kinø adi møø-si ta-je kin rømø, Ja kin bá to Eli njèpata kí ta Lubø-ti kí 'pa ta-é 'panè à ree lé. ¹⁵ Dow kí mbi-é tò kdø kadi oo-né ta rømø, kadi oo ta kinlé.

¹⁶ «Nå bá m'a kun-é køji-né dow-je kí ngøsnè kan wa? Dow-je kí ngøsnè kanlé, 'tanø kì ngan-je kí d'isi pandangi lo-ti, bá 'ba madi-dé-je 'panè:

¹⁷ “J'kol nal kàrè 'ndami-né al røm!

Bá j'usi pa nø yo kàrè 'ndingøi-né ndoo al røm!”»

¹⁸ Jeju tøl ilø dø-ti panè: «M'pa bè kdø loki Ja ree bá e uso né al røm, øy man al røm lé, dow-je 'panè: “To dow kí ndil kí maji al ra-é!” ¹⁹ Ngà loki Ngon lø dow ree, bá e uso né-je, øy man-je lé, dow-je 'panè: “E kanlé uso né bore ngay, to njèkøy né røm, bá to nam njétaalambo-je, kì njéramajal-je røm!” Bè ya kàrè, kullø ra-é-je toji kí gosi lø Lubø to gosi kí tøgrø-ti ya.»

Tuji kí sobi dø be-je kí 'mbati kadi møy-dé

Luk 10:13-15

²⁰ Bebo-je kí 'ra nékøji-je nø-nø dan-dé-ti ya kàrè, dø d'inø panjiyø-dé-je kí maji al køgi al lé, Jeju ndàngi-dé panè: ²¹ «Tuji à kusi dø-si-ti, søi dow-je kí Koraje! Tuji à kusi dø-si-ti, søi dow-je kí Betsayda! Kdø nékøji-je kí toki ra dan-si-ti nè kinlé, lé toki ra dønangi Tir-ti kì dønangi Sidø-ti je bè, rømø lé dow-je kí titi d'a kulø kubi saki rø-dé-ti tò-né buu-ti kdø kiø-né panjiyø-dé-je kí maji al køgi low nø ngà*. ²² Beba m'a kidø-si røsi ya kí ndø gangta-ti lé, ta kí gangi kí dø-si-ti à ngø nø kitø ta kí gangi kí dø dønangi Tir-ti, kì dønangi Sidø bøy. ²³ Ngà søi dow-je kí Kapernayim, ooi 'painè se riba lø-si kin à kow sø-si sar dørø-ti wa? Bè al, à toki tøl sø-si kì nangi sar kì møø lo kí koó-ti. Kdø nékøji-je kí toki ra møø be-ti lø-si kinlé, lé toki ra Sødøm-ti je bè lé,

* **11:2** 11:2 Kristi lé kor møy-é to dow kí Lubø mbøti-é. † **11:5** 11:5 Eja 35:5-6; 61:1 ‡ **11:7** 11:7 Gakra: Mongø-je kí nå-je 'panè: M'ijø gakra kdø køji tuwø. Ø dø kí dan-ti-je 'panè: M'ijø tuwøtøgi kdø køji gakra. E kí ta-é tò møy mbete-ti nè kinlé to e kí dow oji al bøy. § **11:10** 11:10 Mal 3:1 † **11:12** 11:12 Luk 16:16 † **11:14** 11:14 Mat 17:10-13; Mar 9:11-13 * **11:21** 11:21 Eja 23:1-18; Ejk 26; Juw 4:4-8; Amo 1:9-10

bone bone ya kàrè Sodom à tò nè bəy.† 24 †Beba m'a kidə-si rəsi ya kí ndo gangta-ti lé, ta kí gangi kí do-si-ti à ngə n̄a kitə ta kí gangi kí do donangi Sodom-ti bəy.»

Ngon de kɛ Bɔbi-é

Luk 10:21-22

25 Dɔkaglo-é-ti kin bá, Jeju un ta panè: «Bɔbi-m kí 'to 'Ba dora kɛ donangi, m'tóy-i, kɔ 'bɔyɔ do né-je kin kɛ njégosi-je kɛ njénégə-je rəmə ngan dow-je kin bá 'tɛɛ kɛ do-é adi-dé. ‡ 26 Oiyɔ, Bɔbi-m, m'tóy-i kɔ to ndigi læ-i kadi né kinlé tò bè.

27 †«Bɔbi-m təl kɛ né-je lay adi-m. Dow kí gə-m ma Ngon læ Lubə lé goto. Bɔbi-m ya par é gə-m. Ə dow kí gə Bɔbi-m ya goto. Ma ya par é m'gə Bɔbi-m lé, ə dow kí ma Ngon-é lé ya m'tɛɛ kəm-é do-é-ti to bá à gə-é.»

Jeju to njetaa né kí oy do dow-je-ti

28 «'Reei rɔ-m-ti, səi dow-je lay kí ɔɔi rɔgi-rɔgi gin nékuti-ti kí oy, ə m'a kadi-si 'taai koo. 29 Uni jugi læ-m, ə taai néndó læ-m, kɔ kadi ndil-si ingə lo taakoo, kɔ m'to njəsɔl do-m rəm, m'sɔl lɔm-lɔm rəm§. 30 Kɔ jugi læ-m lé oy al rəm, bá nékuti kí m'a kadi-si uti lé kàrè, ɔle pele-pele rəm to.»

12

Ta læ Jeju do ndo taakoo-ti

Mar 2:23-28; Luk 6:1-5

1 Ndo káre bè, loki Jeju njiyə mɛɛ ndor gɛmɛ-je-ti kɔ kində gangi ndo taakoo-ti læ jipi-je lé, bo ra njéndó né-je liə, adi 'puy do gɛmɛ d'uso taá-taá*. 2 Loki Parisi-je d'oo-dé lé, 'pa kɛ Jeju 'panè: «'Oo, njéndó né-je læ-i 'ra né kí to tó-é al kadi dow ra ndo taakoo-ti.†» 3 Ngə Jeju ilə-dé-ti panè: «Né kí ndoki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki bo ra-dé de kɛ dow-je liə lé, se səi 'ndói ta-é mɛɛ mbete-ti kí aa njay ooi ya al wa? 4 Dabidi andi mɛɛ kəykubi-ti læ Lubə, de kɛ dow-je liə, d'uso mbə kí dow-je d'adi Lubə kadkare-ti. To mbə kí sobi do-é kadi uso al rəm, sobi do dow-je liə kadi d'uso al rəm, ngə njégugnə-je læ Lubə ya par bá sobi do-dé‡. 5 Ngə njégugnə-je læ Lubə ya kí 'ra kullə mɛɛ kəy kubi-ti læ Lubə kɛ ndo taakoo, adi 'təl ndo taakoo né kí kare-ti, ya dow gangta do-dé-ti al kinlé, səi 'ndói ta-é mɛɛ ndukun-ti ooi ya al wa§? 6 Beba adi m'idə-si, né kí boy itə kəy læ Lubə ya tò nè ngá! 7 †'Ndangi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: “Ma Lubə lé, koo kəmtondoo bá m'ndigi, bi məsi da-je kí kadi-m kin al.” Lé toki 'gəi mɛɛ ta kin maji lé, səi a gangi ta do dow-je-ti kí ta goto do-dé-ti kin bè al*. 8 Kɔ Ngon læ dow bá to 'ba ndo taakoo lé.»

Jeju kɛ dingəm kí ji-é oy mburuki

Mar 3:1-6; Luk 6:6-11

9 Jeju i lo-é-ti kinlé ɔw mɛɛ kəykəwna-ti læ jipi-je. 10 Ə dingəm káre kí ji-é oy mburuki isi mɛɛ kəy-ti lé nɔɔ. Rəmə Parisi-je kí d'isi nɔɔ 'sangi rəbi kilə ta do Jeju-ti adi 'dəji-é 'panè: «Ndo taakoo-ti lé, to tó-é kadi dow adi lapiya njəmɔy əse to tó-é al wa?» 11 †Ngə Jeju ilə-dé-ti panè: «Ná dan-si-ti bá ɔw kɛ bati káre-rè, bá bati-é usi bole ndo taakoo-ti ya à kɔr-é tɛɛ siə ndaa-ti al wa? 12 Ngə dow lé, itə bati nja n̄a-n̄a! Adi to tó-é kadi dow ra maji ndo taakoo-ti.» 13 Ngá bá Jeju təl idə dingəm kí njèjikoy lé panè: «'Surə ji-i.» Loki ɛ surə ji-é lé ya rəmə, ji-é lé təl tò maji titi-n̄a kɛ ɛ kí káre. 14 Parisi-je kí d'ə lo-é-ti lé, 'tɛɛ d'ɔw d'ɔji-n̄a ta do kəm rəbi-ti kí kadi n'toli-né Jeju.

† 11:23 11:23 Eja 14:13-15; Kgn 19:24-28 † 11:24 11:24 Mat 10:15; Luk 10:12 ‡ 11:25 11:25 1Kɔ 1:17-29

† 11:27 11:27 a J̄a 3:35; b J̄a 1:18; 10:15 § 11:29 11:29 Jer 6:16 * 12:1 12:1 Det 23:26 † 12:2 12:2 Tɛt 34:21

‡ 12:4 12:4 1Sa 21:2-7; Mbl 24:9 § 12:5 12:5 Kni 28:9; Mbl 24:8-9 † 12:7 12:7 Mat 9:13 * 12:7 12:7 Oje 6:6

† 12:11 12:11 Luk 14:5

Jeju to ngonnjèkullə lə Lubə

¹⁵ Ngà loki Jeju gə ta kɔʒi lə Parisi-je lé, ɛ tɛɛ ɔw lo kí rangi-ti. Dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'un go-é, adi ɛ adi lapiya njémɔy-je lay tɔ. ¹⁶ Ngà ɛ ndəʒi-dé kadi d'adi dow gə kí to n'è Jeju al. ¹⁷ Bè kɔʒ kadi ta kí njèpata kí ta Lubə-ti, Ejay pa kin, ra-né né. Lubə panè:

¹⁸ «Ooi, ngonnjèkullə lə-m kí m'mbəti-é,
M'ində-é dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m dɔ-é-ti n̄a,
M'a kadi Ndil-m səbi dɔ-é-ti,
À kilə mbɛ né ra kí njururu kadi gin dow-je kí gay-gay†.

¹⁹ D'a kɔl-n̄a kɔ dow al rəm, à kur kəə al rəm,
Dow à koo ndi-é pandangi lo-ti al rəm‡.

²⁰ À tətɔ tuwətógi kí tò gudi nangi al rəm,
Lampɔ kí pər isi ɔ̄-ti ngəl-ngəl bəy kàrè
à kɔsi suj tɔl al rəm tɔ§.

À ra bè sar kadi né ra kí njururu ilə njirə.

²¹ Beba gin be-je kí dɔnangi-ti nè lay ya
d'a kində mɛɛ-dé dɔ-é-ti*.»

Dow-je 'ba Jeju ngar lə ndil-je kí maji al

Mar 3:22-27; Luk 11:14-23

²² Dow-je 'ree kɔ dingəm káre kí ndil kí maji al ra-é adi kəm-é tɔ rəm, pa ta al rəm, adi Jeju adi-é pa ta rəm, oo lo rəm. ²³ Né kinlé ɔr ndil kosi dow-je n̄a, adi 'dəʒi ta 'panè: «Kay! Dow kin to Ngonka Dabidi lé ya al wa?» ²⁴ †Ngà loki Parisi-je d'oo ta kin rəmə, 'panè: «E kinlé isi tubə ndil-je kí maji al kɔ tógi lə Beljebul, kí to 'boy lə ndil-je kí maji al.» ²⁵ Beba Jeju gə gir ta kí mɛɛ-dé-ti gow adi idə-dé panè: «Kɔʒbe kí rá-rá ya bá dow-je kí mɛɛ-é-ti 'gangi-n̄a d'osi-n̄a kɔ ta lé, à təl ndubəbe rəm, bá bebo əse kəy kí rá-rá ya dow-je kí mɛɛ-é-ti 'gangi-n̄a d'osi-n̄a kɔ ta kàrè, dowbé-je d'a kisi gərərə al rəm. ²⁶ Bè ya tɔ, kinə Satɔ ya tubə dow-je lə Satɔ rəmə, to ɛ ya gángi rɔ-é dan̄. Bè kinlé, kɔʒbe liə à kɔ lo kɔ-é-ti gərərə ban wa? ²⁷ Ə kinə to tógi lə Beljebul bá m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al, ngà dow-je lə-si ə d'isi 'tubə-dé kɔ tógi lə n̄a ngá wa? Kullə ra dow-je lə-si ya ilə ta dɔ-si-ti! ²⁸ Ngà kinə to tógi lə Ndil Lubə to bá m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al rəmə, to kɔʒbe lə Lubə ya ngá ə ree tɛɛ rɔ-si-ti tin.

²⁹ «Kinə dow uwə njètógi tó-é njim-njim al lé, dowbé à ra ban bá à kur mɛɛ kəy-ti lə njètógi kin, kɔʒ kəə nékingə-é wa? À tó-é njim-njim bəy bá à kow mɛɛ kəy-ti kɔʒ kəə nékingə-é. ³⁰ †Dow kí ore kàdɔ-m al lé, to njèkɔsi-m kɔ ta ə dow kí kəw sə-m né kɔ nati al kàrè, to njèsane né kɔgi tɔ.»

Majal kí Lubə à kiŋə go-é kɔgi al

Mar 3:28-30; Luk 12:10; Əbr 6:4-8; 10:26-29

³¹ «Beba m'idə-si toki, majal-je lay kí dow isi ra, əse takɔbi-je lay kí dow isi pa lé, à toki kiŋə go-é kɔgi kadi-é, ngà ta kɔbi kí dow pa kɔ Ndil Lubə lé, à toki kiŋə go-é kɔgi kadi-é al ya sar. ³² †Dow kí rá-rá kí pa ta kí maji al dɔ Ngon lə dow-ti lé, à toki kiŋə go-é kɔgi kadi-é, ngà dow ya kí pa ta kɔbi kɔ Ndil kí aa njay lé, à toki kiŋə go-é kɔgi kadi-é dɔkaglo-ti kí bone kin al rəm, bore al rəm, ya sartagangɔ.»

Ta kí tɛɛ ta dow-ti lé i mɛɛ-é-ti

Luk 6:43-45

† 12:18 12:18 Eja 42:1 ‡ 12:19 12:19 Eja 42:2 § 12:20 12:20 Eja 42:3 * 12:21 12:21 Eja 42:1-4 † 12:24 12:24 Mat 9:34; 10:25 † 12:30 12:30 Mar 9:40 † 12:32 12:32 Luk 12:10

³³ †«Kinə kagi maji lé, kandi-é à maji to, ngà kinə kagi maji al lé, kandi-é kàrè à maji al ya to. Kdo kandi kagi bá dow à gə-né kagi. ³⁴ †Səi kí mɛɛ-si ndul titi-nə kɪ mɛɛ li pii-je bè kanlé! Səi a pai ta kí maji ndo káre to ban wa? Kdo né-je kí mənɔ-nə mɛɛ dow-ti ya bá tɛɛ ta-é-ti adi-é pa. ³⁵ Dow kí maji lé, né-je kí maji-maji kí uwə mɛɛ-é kinlé ya bá à tɛɛ-né. Ə dow kí maji al kàrè né-je kí maji al maji al kí uwə mɛɛ-é kinlé ya à tɛɛ-né to. ³⁶ M'a kidə-si, ngan ta-je kí mɛɛ wəy kare lay kí isi tɛɛ ta dow-je-ti kinlé, d'a kor go-é lay ndo gangta-ti. ³⁷ Kdotalə ta kí ta-i-ti bá 'a kor-né ta do-i-ti rəm, bá ta kí ta-i-ti ya ta à kuwə-i-né rəm to.»

Parisi-je 'dəji Jeju nékoji

Mar 8:11-12; Luk 11:29

³⁸ †Dow-je kí dan-ti-je kí 'to njéndó dow-je ndukun, kɪ Parisi-je kí ná-je d'un ta d'idə Jeju 'panè: «Njéndó dow-je né, j'ndigi kadi 'ra nékoji káre adi j'oo.» ³⁹ †Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: «Dow-je kí ngəsnè kí 'to njémɛɛndul-je, kɪ njétəl rə-dé go ndu Lubə-ti al-je, 'dəji kadi d'oo nékoji! Ngà dow à ra nékoji kí rangi kadi-dé al ngá; ɛ kí ndoki tɛɛ do Jonasi-ti kí to njèpata kí ta Lubə-ti kin ya asi. ⁴⁰ Titi kí ndoki Jonasi ra-né ndo mutə mɛɛ kanji-ti kí boy kinlé†, Ngon lə dow kàrè à ra ndo mutə gin nangi-ti to. ⁴¹ Ndo gangta-ti lé, dow-je kí Ninibi d'a kə takəm dow-je-ti kí ngəsnè kin kdo kilə ta do-dé-ti. Kdo dow-je kí Ninibi lé, loki d'oo mbɛ kilə lə Jonasi rəmə, 'tusi panjiyə-dé-je kí maji al d'inə kəgi‡. Ngá kí ngəsnè-ti kinlé, dow kí itə Jonasi nə ya ɔ nè! ⁴² Bè ya to, ndo gangta-ti lé, ngar kí dené kí go lo-ti kí bəə, à kə takəm dow-je-ti kí ngəsnè kin kdo kilə ta do-dé-ti. Kdo ndoki ɛ ɪ sɔy donangi-ti nu ya ree oo gosta-je lə Salomɔʒ. Ngà kí ngəsnè-ti kinlé, dow kí itə Salomɔ nə ya ɔ nè.»

Ta kí sɔbi do ndil kí maji al kí təl ree mɛɛ dow-ti gogi

Luk 11:24-26

⁴³ «Loki ndil kí maji al tɛɛ mɛɛ dow-ti, ɔw ilə kɪ diləlo kí tuti sangi lo kí kadi n'isi-ti n'taa koo ya ngà, ɛ ingə al lé, ⁴⁴ ɛ panè: “Kəy lə-m kí m'isi-ti bá m'tɛɛ lé, m'a təl kow-ti gogi.” Loki təl ɔw gogi rəmə, oo kí mɛɛ kəy lé tò kare ə toki kəy ndəti-ndəti rəm, bá né-je kí mɛɛ-é-ti toki kəsi njol-njol rəm. ⁴⁵ Beba ɛ ɔsi təl ɔw sangi ndil-je kí rangi siri kí mɛɛ-dé ndul itə-é bəy bá ree sə-dé adi d'andi mɛɛ kəy-ti lé ə d'adi to lokisi-dé. Gangi-é-ti kí gogi nè kinlé, kisi lə dowbé kin maji al nə itə kí kete lé bəy. Ə 'lə dow-je kí maji al kí ngəsnè kanlé kàrè, à tò bè ya to.»

Kɔ Jeju kɪ ngankɔ-é-je kí tɔgrɔ-ti

Mar 3:31-35; Luk 8:19-21

⁴⁶ Loki Jeju ɔ pa ta kɪ kosi dow-je ya bəy rəmə, kɔ-é, kɪ ngankɔ-é 'ree d'ɔ ta-é-ti ə 'sangi kadi d'ingə-é 'pa siə ta. ⁴⁷ Ngá bá dow madi idə-é panè: «Yən, kɔ-i, kɪ ngankɔ-i-je d'ɔ ndaa-ti nɔɔ, é 'sangi kadi 'pa sə-i ta.» ⁴⁸ Ngà Jeju təl ilə-é-ti panè: «Ná-je bá 'to kɔ-m-je kɪ ngankɔ-m-je wa?» ⁴⁹ Beba Jeju ulə ji-é do njéndó né-je-ti liə bá panè: «Yən, kɔ-m-je kɪ ngankɔ-m-je bá d'isi tin. ⁵⁰ Kdo dow kí ra né kí mɛɛ Bobi-m kí dɔrɔ-ti ndigi kin bá to ngonkɔ-m, əse kɔnan-m, əse to kɔ-m.»

Gosta-je kí do kɔbe-ti lə Lubə

13

Gosta kí sɔbi do njèkilə ko

Mar 4:1-9; Luk 8:4-8

† **12:33** 12:33 Mat 7:20; Luk 6:44 † **12:34** 12:34 a Mat 3:7; 23:33; Luk 3:7; b Mat 15:18; Luk 6:45 † **12:38** 12:38 Mat 16:1; Mar 8:11; Luk 11:16 † **12:39** 12:39 Mat 16:4; Mar 8:12 † **12:40** 12:40 Jon 2:1 ‡ **12:41** 12:41 Jon 3:4-9 § **12:42** 12:42 1Ng 10:1-10

¹ Ndɔ-é-ti kinlé ya, Jeju tɛɛ kəy, ɔw isi kàdì babo-ti. ² †Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'ree d'ilə-n̄a 'gəə dɔ-é sɪpɪ, adi ɛ al isi mɛɛ tò-ti. Ngà dɛ b́á d'a ngangɪ ba-ti d̄ingi-d̄ingi. ³ Jeju pa sə-dé ta n̄a k̄i gosta-je panè: «Njèndɔɔ, ɔw kɔ k̄ilə ko. ⁴ Loki ā ilə ko lé, k̄āa né kí dan-ti-je tusi dɔ rəbi-ti adi yəl-je 'ree 'tú l̄ə-l̄ə. ⁵ K̄āa né kí n̄a-je tusi dɔ ər-je-ti, adi lo kadi ingə nangɪ kí asi kadi ulə njirə-é-ti goto. Ngà rəmə kubə b́á ubə kalangɪ, kɔ nangɪ ndəə dɔ-ti al. ⁶ Loki kàdì ɔsi rəmə, ngan ko-je kinlé ndole. Go-ti rəmə, tuti kurum, kɔ njirə-é ɔw nangɪ n̄a al. ⁷ K̄āa né kí dan-ti-je tusi dan kun-je-ti, adi kun tɔgi ə ɔ̄ rɔ dɔ-ti gógógó. ⁸ Ngà k̄āa né kí n̄a-je tusi nangɪ-ti kí maji, adi ɔr dɔ-é. Beba dɔ-é kí dan-ti-je k̄āa-é ra-ti bu-je, ɛ kí k̄āa-é ra-ti kormekɛ-je, ɛ kí ra-ti kormutə-je.» ⁹ Jeju təl ilə dɔ-ti b̄əy panè: «Dow kí mbi-é tò kɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé!»

Kɔ ri b́á Jeju ndó-né né k̄i gosta-je wa?

Mar 4:10-12; Luk 8:9-10

¹⁰ Njéndó né-je lə Jeju 'ree rɔ-é-ti 'dəji-é 'panè: «Kɔ ri b́á 'pa sə-dé ta k̄i gosta-je wa?» ¹¹ Jeju təl ilə-dé-ti panè: «Kɔtalə səi lé, né-je kí tò lo b̄ɔyɔ-é-ti sɔbi dɔ kɔbɛ kí dɔr̄a-ti lé tokɪ tɛɛ k̄i dɔ-é kadi 'gəi, ngà dɛ lé, tokɪ tɛɛ k̄i dɔ-é kadi-dé al. ¹² †Kɔ dow kí né tò ji-é-ti b́á d'a kadi-é kí rangɪ dɔ-ti, kadi isi dan maji-ti mburuki-mburuki. Ngà dow kí né liə goto lé, ɛ kí ji-é-ti ya kàrè d'a taa. ¹³ Beba m'idə-dé-né ta k̄i gosta, kɔ d'oo lo k̄i koo ndə b̄ə ya b̄i d'oo né al rəm, b́á ta kàrè d'oo k̄i koo b̄ə ya b̄i 'gə mɛɛ-é al rəm tɔ. ¹⁴ Beba ta kí Ejay, njèpata kí ta Lubə-ti pa lé, né-é ra né dɔ-dé-ti.

Lubə panè:

“D'a koo ta maji ya, ngà d'a 'gə mɛɛ-é al,

D'a koo lo maji ya, ngà d'a koo né al*.

¹⁵ Ooi gin dow-je kanlé 'to njémɛɛnḡa-je,

'Tɔsi mbi-dé kə-kə 'tɔ nè mbi-dé à k̄i koo ta rəm, nè d'a k̄i gə né;

'Nibi kəm-dé jibi-jibi, nè kəm-dé à k̄i koo lo rəm,

Nè mbi-dé à k̄i koo ta rəm, nè d'a k̄i gə né,

Rəmə d'a k̄i k̄iŋə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi kadi m'ɪ m'aji-dé†.”

¹⁶ †«Ngà səi lé, 'toi njénékumə-je, kɔ kəm-si oo lo maji rəm, mbi-si kàrè oo ta maji rəm tɔ! ¹⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí njépata-je kí ta Lubə-ti n̄a, k̄i njera né-je kí njururu n̄a ya, b̄o koo né-je kí səi ooi kin ra-dé ya, ngà d'oo al, b̄o koo ta-je kí səi ooi kin ra-dé ya, ngà d'oo al‡.»

Jeju ɔr mɛɛ gosta kí sɔbi dɔ njèkilə ko

Mar 4:13-20; Luk 8:11-15

¹⁸ Səi lé, 'yəli mbi-si ooi-né mɛɛ gosta kí sɔbi dɔ njèkilə ko lé. ¹⁹ Dɔ rəbi kí k̄āa né tusi-ti lé, to dow kí oo ta kí dɔ kɔbɛ-ti lə Lubə ya, ngà gə mɛɛ-é al, rəmə Njémɛɛndul ree ɔr ta kí 'dubi mɛɛ-é-ti lé kɔgi. ²⁰ Nangɪ ər kí k̄āa né tusi-ti lé, to dow kí oo ta lə Lubə rəmə taa kalangɪ k̄i rɔnəl. ²¹ Ngà ta lé b́á ulə njirə mɛɛ-é-ti al; adi ɛ ā dɔ-ti kaglo n̄a al. Beba loki k̄ə-je kí dum natɪ əse kulə kəm ndoo kɔ ta lə Lubə tɛɛ dɔ-é-ti rəmə, kalangɪ b̄ə ya ɛ tusi kadmɛɛ liə in̄ə kɔgi. ²² Dan kun-je kí k̄āa né tusi-ti lé, to dow kí oo ta lə Lubə ya, ngà mɛɛ k̄ā kəkəkə kɔ né-je kí dɔnangɪ-ti nè, k̄i b̄o nékingə-je uti dɔ ta kí oo lé, adi kandi-é goto. ²³ Rəmə, nangɪ kí maji kí k̄āa né tusi-ti lé, to dow kí oo ta lə Lubə ə gə mɛɛ-é, adi kandi-é tɔ; ɛ kí k̄āa-é ra-ti bu-je, ɛ kí k̄āa-é ra-ti kormekɛ-je, ɛ kí ra-ti kormutə-je.

Gosta kí dɔ jə-ti

† 13:2 13:2 Luk 5:1-3 † 13:12 13:12 Mat 25:29; Mar 4:25; Luk 8:18; 19:26 * 13:14 13:14 Eja 6:9 † 13:15 13:15 Eja 6:10 † 13:16 13:16 Luk 10:23,24 ‡ 13:17 13:17 1Pi 1:10

²⁴ Jeju pa sə-dé gosta kí rangi bəy panè: Kɔ̀be kí dɔ̀rɔ̀-ti tò titi-nɔ̀ kɪ ta lə dow kí dubi ko né kí maji mɛɛ ndɔ̀r-ti liə. ²⁵ Rəmə ndɔ̀, loki dow-je 'to bi lay lé, njèba liə ree dubi jə dan ko né-ti kí maji kí ɛ dubi lé, ə ɔ̀ti ɔ̀w. ²⁶ Loki ko ubə tɔ̀gi, adi ɔ̀r dɔ̀-é lé, jə lé kàrè ɔ̀r dɔ̀-é tɔ̀. ²⁷ Bəba njérakullə-je lə njəkəy lé 'ree d'idə-é 'panè: «'Ba-ji, to ko né kí maji bá i dubi mɛɛ ndɔ̀r-ti lə-i ya al wa?» Ngà jə kin i rá tɔ̀ bəy wa? ²⁸ Bəba ɛ ilə-dé-ti panè: «To njèba é ra-né tin.» Ngà bá njérakullə-je 'dəji-é 'panè: «'Ndigi kadi j'ow j'rəy jə lé kɔ̀gi wa?» ²⁹ Ngà ɛ panè: «Bè al, kdɔ̀ kinə kadi 'rəyi jə rəmə a kɪ 'rəyi-dé kɪ ko nati. ³⁰ Ə inəi-dé adi 'tɔ̀gi nati sar ndɔ̀ kijə ko-ti. Ndɔ̀-é-ti kin bá m'a kidə njékijəko-je panè: “Tɔ̀ri jə-je ya kete, ə 'tɔ̀i njir-njir kadi uləi pər, ngà tá je 'kəwi ko lə-m dama.”»

Gosta kí dɔ̀ kɔ̀ kɔ̀l-ti

Mar 4:30-32; Luk 13:18-19

³¹ Jeju tɛɛ kɪ gosta kí rangi bəy panè: Kɔ̀be kí dɔ̀rɔ̀-ti tò titi-nɔ̀ kɪ ta lə kɔ̀ kɔ̀l kí dow madi un dubi mɛɛ ndɔ̀r-ti liə kin bè. ³² Kɔ̀ kɔ̀l lé bá, to kɔ̀ kɔ̀l kagi kí tò ngon-é itə kɔ̀ kɔ̀l-je lay, ngà lo kí ubə tɔ̀gi rəmə to kagi kí boy itə kagi-je lay kí mɛɛ ndɔ̀r-ti, adi yəl-je kí 'nar taá 'ree 'ra kəy-dé balkəm-é-je-ti.

Gosta kí dɔ̀ əm-ti

Luk 13:20-21

³³ Jeju pa sə-dé gosta kí rangi ya bəy panè: «Kɔ̀be kí dɔ̀rɔ̀-ti lé titi-nɔ̀ kɪ əm kí dené káre bè un lɔ̀y-né nduji kí 'mbɔ̀ji mɛɛ kee mutə, adi nduji kí lɔ̀y lay ya i kin bè.»

Jeju pa ta-je lay kɪ gosta

Mar 4:33-34

³⁴ Ta-je kin lay ya Jeju idə kosi dow-je kɪ gosta. Ta kí kadi ɛ pa kɪ gosta al ya goto. ³⁵ To bè kadi ta-je kí njèpata kí ta Lubə-ti pa kin né-é ra né. Njèpata kí ta Lubə-ti pa panè:

«M'a tɛɛ ta-m kadi m'pa gosta-je,
M'a kilə mbɛ né-je kí tò lo bɔ̀yɔ̀-é-ti
lo kində gin dɔ̀nangi-ti nɔ̀.Š»

Kɔ̀r mɛɛ gosta kí dɔ̀ jə-ti

³⁶ Jeju inə kosi dow-je ə ree bəe. Loki ree bəe lé, njéndó né-je liə 'ree rɔ̀-é-ti, 'dəji-é 'panè: «'Or-ji mɛɛ gosta kí dɔ̀ jə-ti kí ɔ̀ mɛɛ ndɔ̀r-ti lé adi j'oo.» ³⁷ Bəba Jeju idə-dé panè: «Dow kí njədubi ko né kí maji kinlé, to Ngon lə dow; ³⁸ ndɔ̀r lé, to dɔ̀nangi; ə ko né kí maji, to dow-je kí kɔ̀be-ti lə Lubə; jə lé to dɛ́ kí d'un go Njèmɛɛndul. ³⁹ Njèba kí njədubi jə lé, to Sú; nɔ̀y kijə ko lé, to dɔ̀bəy ndɔ̀; ə njékijəko-je, 'to malayka-je tɔ̀. ⁴⁰ Titi kí 'tɔ̀r-né jə d'ungi pərəə lé, dɔ̀bəy ndɔ̀-ti ya kàrè à to bè tɔ̀: ⁴¹ Ngon lə dow, à kulə malayka-je liə kadi 'tubə dow-je lay kí njéra madi-dé-je kadi d'usi mɛɛ majal-ti, kɪ dow-je kí njéramajal-je kɔ̀be-ti liə kɔ̀gi. ⁴² Malayka-je d'a kungi-dé dan pər-ti kí dum pa ta-é, kí to lo nɔ̀ rəm, lo kí d'a kuso ngang-dé titi mægəgə-mægəgə rəm tɔ̀. ⁴³ Ngà njéra né-je kí njururu rəmə, rɔ̀-dé à ndógi titi-nɔ̀ kɪ kadi bè mɛɛ kɔ̀be-ti lə Bɔ̀bi-dé.

«Dow kí mbi-é tò kdɔ̀ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé!»

Gosta kí sɔ̀bi dɔ̀ nékingə kɪ mɔ̀dkosi kí tò lo bɔ̀yɔ̀-é-ti

⁴⁴ «Kɔ̀be kí dɔ̀rɔ̀-ti tò titi-nɔ̀ kɪ ta lə nékingə kí 'bɔ̀yɔ̀ mɛɛ ndɔ̀r-ti, bá dow madi ɔ̀w tɛɛ dɔ̀-ti kin bè. Dowbé kinlé, un ɔ̀w bɔ̀yɔ̀ rangi bəy, rəmə rɔ̀-é nəl-é nɔ̀, adi ɔ̀w ndogi né kingə-é lay, bá inə la-é ree ndogi-né ndɔ̀r kinlé.

⁴⁵ «Kɔ̀be kí dɔ̀ra-ti tò titi-na k̀i ta lə njèra gati kí isi sangi mædi kɔ̀si kí ndole kin bè. ⁴⁶ Loki ingə ɛ́ kí gati-é n̄a lé, ɛ́ təl ɔw ndogi nékingə-é lay, bá in̄ə la-é ree ndogi-né mædi kɔ̀si kí káre kinlé.»

Gosta kí do burə-ti

⁴⁷ Kɔ̀be kí dɔ̀ra-ti tò titi-na k̀i ta lə burə kí dow ilə baa rəmə uwə-né kanji-je kí gay-gay kin bè. ⁴⁸ Loki burə kin rusi lé, mbow ndor ree-né ngangí ba-ti, isi nangi, tor kanji-je kí maji-maji ungi mee 'sengi-ti, bá in̄ə de kí d'asi n̄ay al ungi-dé kogi. ⁴⁹ Dɔ̀bəy ndo-ti lé, à to titi-na bè ya to: Malayka-je d'a ree kor kəm dow-je kí njèra né kí njururu al k̀i njèra né kí njururu gay-gay. ⁵⁰ D'a kungi dow-je kí njèra né kí njururu al dan pər-ti, lo nɔ̀-ti, kí to loki d'a kuso ngangí-dé titi mægəgə-mægəgə. ⁵¹ Beba Jeju dəji njéndó né-je liə panè: «'Gəi mee ta-je kin lay wa?» De d'ilə-é-ti 'panè: «Oiyó», j'gə. ⁵² Rəmə Jeju idə-dé panè: «To bè ya to, njéndó dow-je ndukun lə Lubə kí təl njètaa néndó kí do kɔ̀be-ti kí dɔ̀ra-ti lé, titi-na k̀i njəkəy kí ingə né-je kí sigi bá ore nati k̀i né-je kí low kí lo ngəm né-ti liə bá ra-né kullə.»

Sɔy kullə lə Jeju dɔnangi Galile-ti

Meengə lə dow-je kí Najareti

Mar 6:1-6; Luk 4:16-24

⁵³ Loki Jeju pa gosta-je kin adi gin-é gangi rəmə, ɛ́ ɔti rangi lo kí a-ti lé ⁵⁴ ɔw bebo-ti kí ɛ́ tɔgi-ti ə ndó né dow-je mee kəykəwna-ti lə jipi-je. Néndó liə ɔr ndil-dé adi 'panè: «Kay! Gosta-je, k̀i nékoji-je kinlé i-né rá-rá ya wa? ⁵⁵ To ngon lə kodi kijəkagi lé ya al wa? Kɔ̀-é ya bá to Mari lé al wa? Ə Jaki-je, k̀i Jojepi-je k̀i Simɔ̀-je k̀i Jude-je ya bá 'to ngankɔ̀-é-je al wa? ⁵⁶ Ə kɔ̀nan-é-je ya rəm bá d'isi sə-ji nè to tin al wa? Ngà né-je lay kinlé, ɛ́ i-né rá ya dana wa?» ⁵⁷ †Né-je kin ya ra adi Jeju təl jigi n̄ə-dé-ti ɔgi-dé kadi d'adi-é mee-dé. Beba ɛ́ idə-dé panè: «Njèpata kí ta Lubə-ti lé, dow-je kí mee bəkoji-é-ti, k̀i mee kəy-ti liə ya par d'a nədi-é.*» ⁵⁸ Beba Jeju ra nékoji-je tin n̄a al, kdotalə meengə lə-dé.

14

Koy Ja kí njèra dow-je batəm

Mar 6:14-29; Luk 9:7-9; 3:19-20

¹ Dɔ̀kaglo-é-ti kinlé ngar Erodi kí to njəkɔ̀be kí dɔnangi Galile-ti oo poy riba lə Jeju. ² Beba ɛ́ idə njérakullə-je liə panè: «To Ja kí njèra dow-je batəm bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ! Gin-é kin bá ɛ́ ɔw-né k̀i tɔgi adi ra-né nékoji-je kin.»

³ †Kdo ndoki Erodi adi d'uwə Ja 'dɔɔ-é k̀i kullə gindingi, d'ilə-é dangay-ti, kdotalə Erodi de k̀i Pilipi 'to ngankɔ̀-ɔ-je, ya rəmə Erodi təl taa Erodiadi, kí ne Pilipi. ⁴ Ba Ja idə-é panè: «Taa kí 'taa Erodiadi kinlé to tó-é al*.» ⁵ Beba Erodi lé ndigi tɔl Ja, ngà ɛ́ bəl kosi dow-je, kdo de 'gə kí Ja lé to njèpata kí ta Lubə-ti. ⁶ Beba ndo ra n̄ay koji Erodi-ti lé, ngon lə Erodiadi kí dené, tɛɛ ndam n̄ə dow-je-ti kí 'ba-dé lo nékuso-ti, adi nəl Erodi n̄a. ⁷ Beba Erodi un mindi-é ə ubi rɔ̀-é dɔ-ti panè: Né lay kí 'dəji-m ya ə m'a kadi-i. ⁸ Rəmə Erodiadi sulə ngon-é lé, adi-é panè: «'Ilə do Ja kí njèra dow-je batəm lé, mee supra-ti tajinati nè ya adi-m!» ⁹ Ro ngar nəl-é al ya, ngà kdo kubi kí ɛ́ ubi rɔ̀-é rəm, kdo takəm kosi dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti rəm kinlé ya, ra adi ɛ́ un-né ndu kadi d'adi-é-né dɔ Ja lé. ¹⁰ Beba ngar ulə dow kəy dangay-ti adi-é gangi dɔ Ja lé. ¹¹ 'Ree k̀i dɔ Ja mee supra-ti d'adi ngon kí dené kinlé, ə ɛ́ ɔw-né adi kɔ̀-é. ¹² Go-ti, njéndó né-je lə Ja 'ree d'un nin-é d'ɔw 'dubi, ngá bá d'ɔw d'ɔr poy-é d'adi Jeju oo.

† 13:57 13:57 Ja 4:44 * 13:57 13:57 Luk 4:24; Ja 4:44 † 14:3 14:3 Luk 3:19,20 * 14:4 14:4 Mbl 20:21

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo mi d'uso
Mar 6:30-44; Luk 9:10-17; Jɔ 6:1-15

¹³ Loki Jeju oo ta kinlé, ɛ al mɛɛ tɔ-ti ɔr rɔ-é ngərɔngi kɪ kár-é diləlo-ti. Beba kosi dow-je d'oo ta-é rəmə, d'i kɪ bebo-je kɪ gay-gay d'ow kɪ nja-dé go-é-ti. ¹⁴ Ngà loki Jeju ur nangi mɛɛ tɔ-ti bá oo kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy kinlé rəmə, ta ɔ̃ mɛɛ-é kɔɔ ta lə-dé, ə adi lapiya njémɔy-je lə-dé. ¹⁵ Loki ndo isi il lé, njéndó né-je d'ow rɔ Jeju-ti d'idə-é 'panè: «Loki j'əi-ti kinlé to diləlo rəm, bá kàdɪ kàrè ɔw kɪ dɔ kur-ti rəm, ɛn ɛ 'ɔsi kosi dow-je kan adi d'ow nganbe-je-ti 'ndogɪ né d'uso.» ¹⁶ Jeju ilə-dé-ti panè: «Kadi d'ow rangi lé, to tó-é al, ɛ sɛi ya adi-dé né d'uso!» ¹⁷ Ngà dɛ d'idə Jeju 'panè: «J'ow kɪ mbè mi kɪ kanji joo-rè ya par.» ¹⁸ Beba Jeju idə-dé panè: «'Reei-né adi mi.» ¹⁹ Ngà bá Jeju un ndu adi kosi dow-je lé d'isi nangi dɔ wale-je-ti. Jeju ɔy mbè kɪ mi kɪ kanji kɪ joo lé, bá un kəm-é kɪ taá dɔrɔ-ti ra oiyo Lubə kete bá gángi mbè lé adi njéndó né-je, ə njéndó né-je 'taa 'ləbi kosi dow-je tɔ. ²⁰ Dow-je lay ya d'uso né 'ndan ndə-ndə, adi dɔdum-é-je kɪ nɔy ya d'oy rusi kàrè dɔgi gidi-é joo bəy†. ²¹ Dow-je kɪ d'uso né kinlé, dingəm-je d'a ra budɔgi lo mi je bè; dené-je kɪ ngan-je rəmə toki tidə-dé al.

Jeju njiyə dɔ babo-ti
Mar 6:45-52; Jɔ 6:16-21

²² Lo-é-ti lé ya, Jeju ɔsi njéndó né-je liə kadi d'al mɛɛ tɔ-ti, 'gangi babo d'ow turə kete nɔ-é-ti, ngà ɛ bá ɔ̃ ɔsi kosi dow-je kadi 'təl. ²³ Loki Jeju ɔsi-dé adi d'ow rəmə, ɛ ɔti ɔw al dɔ mbal-ti, ɔr rɔ-é kɪ kár-é kɔɔ pa ta kɪ Bɔbi-é. Kàdɪ ur dɔ-é-ti lo-é-ti kin kɪ kár-é.

²⁴ Loki tɔ ɔ̃ dan ba-ti danɔ bapi ya bəy rəmə, yəl tilə kəm tɔ, adi pungum man ɔsi tɔ kɪ gogi-gogi. ²⁵ Taginlo-ti lé, Jeju njiyə dɔ man babo-ti, isi ɔw kɪ rɔ njéndó né-je-ti. ²⁶ Ngà loki njéndó né-je d'oo-é ɔw njiyə dɔ man babo-ti lé, 'bəl rəm, dɔ-dé maji al, adi 'panè: To «'mɛ dow!» Adi 'bəl ə 'tur kɔɔl. ²⁷ Ngà tajinati nè bè ya, Jeju idə-dé panè: «Adi mɛɛ-si usi nangi, to mɔ bəy, ɛ 'bəli al!» ²⁸ Bè bəy bá Piyər panè: «'Babe, kinə to i ya rəmə, 'un ndu-i adi m'njiyə dɔ man-ti m'ow rɔ-i-ti.» ²⁹ Ə Jeju təl ilə-é-ti panè: «'Ree!» Beba Piyər i mɛɛ tɔ-ti ur dɔ man-ti njiyə ɔw kɪ rɔ Jeju-ti. ³⁰ Ngà loki Piyər oo yəl kɪ isi ulə dɔ man-ti mbi-mbi lé, bəl ra-é adi isi nduy, adi nɔ panè: «'Babe, 'aji-m boo!» ³¹ Tajinati nè bè ya, Jeju ulə ji-é uwə-é-né ə idə-é, panè: «'To dow kɪ kadmɛ lə-i asi al. Kɔɔ ri bá i 'tadi?» ³² Loki dɛ d'al mɛɛ tɔ-ti rəmə gin yəl lé gangi dɛsi. ³³ Beba njéndó né-je kɪ d'isi mɛɛ tɔ-ti lé d'ɔsi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti bá 'panè: «'I lé, 'to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-ti!»

Jeju adi lapiya njémɔy-je dɔnangi Jenejarɛti-ti
Mar 6:53-56

³⁴ Loki Jeju kɪ njéndó né-je liə d'ində babo 'gangi, 'tɛɛ dɔnangi Jenejarɛti-ti lé, ³⁵ dow-je kɪ lo-é-ti 'gə Jeju, adi d'ulə kulə mɛɛ be-je-ti go lo-je-ti kɪ tin kin lay, adi dow-je 'ree kɪ njémɔy-je lay rɔ-é-ti. ³⁶ Dɛ 'ra ndoo ta-é-ti kadi inə-dé adi n'odi rɔ takubi liə ya par rəmə, n'a kingəi lapiya. Beba dow-je lay kɪ d'odi takubi liə lé, d'ingə lapiya ya tɔ.

15

Jeju kɪ nékobe
Mar 7:1-23

¹ Beba Parisi-je kɪ dan-ti-je, kɪ dow-je kɪ nɔ-je kɪ 'to njéndó dow-je ndukun-je d'i Jorijalɛm, 'ree d'ingə Jeju 'dəji-é 'panè: ² «Ban bá njéndó né-je lə-i 'təl rɔ-dé go

† 14:20 14:20 2Ng 4:42-44.

nékoŋbe-ti læ ka-ji-je al wa? 'Oo, de 'togi ji-dé al ya d'uso-né né.» ³ Beŋa Jeju ilə-dé-ti panè: «Ngà sɔi, ban bá 'təli rɔ-si go ndukun-ti læ Lubə al, kdɔtalə nékoŋbe læ-si wa? ⁴ Sɔi 'gəi kí Lubə panè: “'Təti kagi bɔbi-i kɪ kɔ-i.” E pa bəy panè: “Dow kí pa ta kí maji al dɔ bɔbi-é-ti əse dɔ kɔ-é-ti lé kadi toki tɔl dowbé kɔgi.”* ⁵ Ngà sɔi 'painè: Kinə dow pa kɪ bɔbi-é əse kɔ-é panè: «Né kí m'a ra-né sə-i lé, ma m'un m'adi Lubə kadkare-ti rəmə» ⁶ dowbé kinlé ɔw ndoo təti kagi bɔbi-é əse kɔ-é al ngá. 'Rai bə kinlé, to ta læ Lubə bá sɔi bujuri kɔgi kdɔ nékoŋbe læ-si! ⁷ Sɔi lé, 'toi njékədkəm dow-je! Ta kí Ejay njəpata kí ta Lubə-ti pa sɔbi-né dɔ-si lé to ta kí tɔgrɔ-ti ya, e panè:

⁸ «Gin dow-je kinlé 'təti kagi-m ndaa ta-dé-ti nè, ngà meɛ-dé tɔ gay sə-m.†

⁹ Pole kí de 'pol-m kàrè to pole kí meɛ wəy kare, kdɔ né-je kí d'isi 'ndó dow-je lé, to ndukun-je læ dow-je.»

¹⁰ Jeju ɓa kosi dow-je kɪ rɔ-é-ti ə idə-dé panè: ¹¹ «Ooi ta kin kdɔ kadi 'gəi meɛ-é maji. Né kí i ndaa-ti ɔw ta dow-ti, bá à ra kadi dowbé tɔl dow kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti al. Ngà né kí tɛɛ ta dow-ti kɪ ndaa-ti bá à ra kadi dowbé tɔl dow kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti.»

¹² Beŋa njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: «Se i gə kí ta kí i 'pa lé, tugə Parisi-je jigi-ti ya wa?» ¹³ Jeju ilə-dé-ti panè: «Kagi-je lay ya kí to Bɔbi-m kí dɔra-ti bá ma-dé al lé, d'a kuwə-dé kɔr-dé kɔgi kɪ njirə-dé burə. ¹⁴ †Inəi-dé, de 'to njékəmto-je kí njéndɔr njékəmto madi-dé-je. Kinə njékəmto ndɔr njékəmto madi-é lé, de joo lay ya d'a kungi-nə be-ti lóti.»

¹⁵ Piyər un ta idə-é panè: «'Or meɛ gosta kinlé adi j'oo.» ¹⁶ Jeju idə-dé panè: «Sɔi lé ya kàrè négə nal-si bə bəy tɔ wa? ¹⁷ Sɔi 'gəi kí né ya kí i ndaa-ti ɔw ta dow-ti lé, dəə ɔw meɛ-é-ti kadi à kɔw-né ta wale-ti ya al wa? ¹⁸ †Ngà né kí tɛɛ ta dow-ti lé, i meɛ-é-ti kəy, e bá à ra kadi dow tɔl-né né kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti. ¹⁹ Kdɔ tagir-je kí maji al kí toki tɔl dow-je, kɪ ra kaya-je, kɪ kiŋə nə-i əse ngɔbi-i kɔw sangi dow kí rangi-je, kɪ bogi-je, kɪ kulə ta ndil dow-ti-je, kɪ təti ta kí ndangi-je kinlé, i meɛ dow-ti kəy. ²⁰ Né-je kin bá à ra dow kadi tɔl-né né kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti, ɓi togi ji al ya kuso-né né kin bá à ra kadi dow tɔl dow kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti al.»

Kadmɛɛ læ dené kí to jipi al

Mar 7:24-30

²¹ Loki Jeju ɔr rɔ-é ɔw ngosi kɪ dɔnangi Tir-ti kɪ dɔnangi Sidɔ-ti, ²² rəmə dené kí Kanə-ti, i titi nɔɔ, ree nɔ ta Jeju-ti ɓərəngi-ɓərəngi panè: «'Babe, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo læ-m! Ndil-je kí maji al 'ra ngon-m kí dené nɔ!» ²³ Ngà Jeju ilə-é-ti al. Rəmə njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: «'Tubə dené kinlé kɔgi. Kdɔtalə ɔw tur kəə goji-ti taá-taá.» ²⁴ Jeju idə-é panè: «Ma lé d'ulə-m rɔ Israyel-je-ti kí 'titi-nə kɪ bati-je kí 'ndəm bə kin ya par.» ²⁵ Beŋa dené lé ree səbi takəm-é nangi nɔ-é-ti bá panè: «'Babe, 'ra sə-m!» ²⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Kun nékuso ta ngan-je-ti kilə kadi ngan bisi-je lé to né kí tuwə ra al.» ²⁷ Beŋa dené panè: «Tɔgrɔ-ti ya 'Babe, ngà ngan bisi-je lé, d'a kuso nɔ-nɔ né kí tusi gin tablə kuso né-ti læ ɓa-dé ya tɔ.» ²⁸ Beŋa Jeju panè: «Bayawəə dené! Kadmeɛ læ-i boy nɔ! Kadi Lubə ra sə-i titi kí i dəji-né!» Rəmə lo-é-ti nɔɔ ya ngon kí dené lé ingə lapiya.

Jeju adi lapiya njémɔy-je kí gay-gay

Mar 7:31-37

²⁹ Beŋa Jeju i lo-é-ti nɔɔ ɔw ta babo-ti kí Galile, al isi dɔ mbal-ti taá. ³⁰ Rəmə kosi dow-je nɔ 'ree kɪ njéməti-je kɪ njékəmto-je, kɪ njémbitɔ-je, kɪ dow-je kí rɔ-dé oy

* **15:4** 15:4 Tɛt 20:12; 21:17; Det 5:16; Mbl 20:9 † **15:8** 15:8 Eja 29:13 † **15:14** 15:14 Luk 6:39 † **15:18** 15:18 Mat 12:34

mburuki-mburuki, kì njémɔy-je kí gay-gay d'ungi-dé nja Jeju-ti d'adi adi-dé lapiya. ³¹ Lókí kosi dow-je d'oo kí njémbitɔ-je kàrè 'pa ta rəm, njérɔkoy mburuki-mburuki-je kàrè d'ingə lapiya rəm njéməti-je 'nɔiyə rəm, njékəmtɔ-je kàrè d'oo lo rəm lé, ndil-dé ɔr wuti adi dɛ d'osi gajɪ Lubə lə Israyel-je.

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo sɔ

Mar 8:1-10; Mat 14:13-21

³² Beba Jeju ba njéndó né-je liə idə-dé panè: «Ta ɔ̃ mɛɛ-m kɔɔ kosi dow-je kan! Kɔɔ dɛ 'ra ndɔ mutə sə-m bone ya, ngà né kí kadi d'uso goto. Adi ma m'ndigi kinə-dé kadi d'ow kì mɛɛ-dé bo al, nè d'a kɪ gudi rəbəə.» ³³ Ngá bá njéndó né-je 'panè: «J'a kɪ kì mbə rá diləlo-ti nè kɔɔ kadi j'adi kosi dow-je kí nɔ̃ kan d'uso 'ndan wa?» ³⁴ Jeju dɔ̃ji-dé panè: «Mbə ra kandangi ji-si-ti wa?» Njéndó né-je d'ilə-é-ti 'panè: «J'ow kì mbə siri, ə ngan kanji sɛ tɔ.» ³⁵ Jeju un ndu adi dow-je d'isi nangi. ³⁶ Go-ti, ɔy mbə kí siri kì ngan kanji kí sɛ lé, ra oiyo Lubə, gáangi danɔ̃ təl-né adi njéndó né-je liə 'ləbi kosi dow-je. ³⁷ Dow-je lay ya d'uso né 'ndan ndɔ̃-ndɔ̃ bá dɔdum-é-je nɔ̃y adi d'ɔy rusi jangá siri. ³⁸ Dow-je lay kí d'uso né lé, dingəm-je dɛ budɔgi lo sɔ ə dow tidə dené-je kì ngan-je al.

³⁹ Go-ti, Jeju adi kosi dow-je d'ow, bá ɛ al mɛɛ tɔ-ti ɔw dɔnangi-ti lə Magadan-je.

16

Parisi-je kì Sadusi-je 'dɔ̃ji nékɔ̃ji

Mar 8:11-13; Luk 12:54-56

¹ †Parisi-je kì Sadusi-je 'ree rɔ̃ Jeju-ti kɔɔ nɔ̃-é koo ta kí mɛɛ-é-ti adi 'dɔ̃ji-é kadi ra nékɔ̃ji kí ɪ dɔrɔ̃-ti kadi d'oo. ² Jeju ilə-dé-ti panè: Kàdì ur ə 'painè: «Lo à maji, kɔɔ dɔrɔ̃ kər wəə.» ³ Ə ndɔge rəmə səi 'painè: «Bone ndi à kədi», kɔɔ dɔrɔ̃ kər wəti-wəti. Səi 'gəi kər gangi lo kí dɔrɔ̃-ti maji rəmə, asi kəri gangi né-je kí tɔ̃ji kaglo-je kí bone kin al wa? ⁴ †Dow-je kí ngɔsnè kí 'to njémɛɛndul-je, kì njétəl rɔ-dé go ndu Lubə-ti al-je 'dɔ̃ji nékɔ̃ji. Ngà dow à ra nékɔ̃ji kí rangi kadi-dé al ngá; ɛ kí ndɔki tɛɛ dɔ Jonasi-ti kin ya asi. Go-ti, Jeju inə-dé ɔti ɔw lo liə.

Ta lə əm lə Parisi-je kì Sadusi-je

Mar 8:14-21

⁵ Lókí njéndó né-je d'ow kì kal ba kɔw turə rəmə, mɛɛ-dé ɔy dɔ mbə-ti gogɪ. ⁶ †Beba Jeju idə-dé panè: «Səi kan! Ooi go rɔ-si maji kɔɔ əm lə Parisi-je, kì Sadusi-je.» ⁷ Njéndó né-je 'pa ta mɛɛ-dé-ti 'panè: «Jeju pa ta kinlé bè kɔɔ mbə kí mɛɛ-ji ɔy dɔ-ti gogɪ lé.» ⁸ Jeju gə tagir lə-dé, beba idə-dé panè: Səi dow-je kí kadmɛɛ lə-si tokɪ ndɛ bè kan! Kɔɔ ri ə 'pai ta mɛɛ-si-ti 'painè to ta lə mbə kí goto ji-si-ti kin wa? ⁹ †Səi 'gəi al ya bəy wa? Se mɛɛ-si ole dɔ mbə-ti kí mɪ kí ndɔki dingəm-je budɔgi lo mɪ d'uso lé al wa? Se ndɔki ɔyi ndəgi-é kàrè kandangi wa? ¹⁰ †Rəm mbə kí siri kí ndɔki dingəm-je budɔgi lo sɔ d'uso lé kàrè, mɛɛ-si ole dɔ-ti al tɔ wa? Se ndɔki ɔyi ndəgi-é jangá kandangi tɔ wa? ¹¹ Ngà ra ban bá m'pa sə-si ta m'panè: Ooi go rɔ-si maji kɔɔ əm lə Parisi-je, kì Sadusi-je rəmə səi adi to ta lə mbə bá m'pa sə-si wa? ¹² Bè bəy bá njéndó né-je 'gə kí to ta kí sɔbi dɔ əm ra mbə al. Ngà to ta lə néndó lə Parisi-je, kì Sadusi-je.

Piyər pa rəsi kí Jeju to dow kí Lubə mbəti-é

Mar 8:27-30; Luk 9:18-21

¹³ Go-ti, Jeju ɔw tɛɛ dɔnangi Sejare-ti lə Pilipi rəmə dɔ̃ji njéndó né-je liə panè: «Ta ri bá dow-je 'pa dɔ Ngon lə dow-ti lé wa?» ¹⁴ †Beba dɛ 'panè: «Dow-je kí nɔ̃-je 'panè:

† 16:1 16:1 Mat 12:38; Luk 11:16 † 16:4 16:4 Mat 12:39; Luk 11:29 † 16:6 16:6 Luk 12:1 † 16:9 16:9 Mat 14:17-21 † 16:10 16:10 Mat 15:34-38 † 16:14 16:14 Mat 14:1,2; Mar 6:14,15; Luk 9:7,8

“I 'to Jā kí njèra dow-je batem”, ə də kí dan-ti-je 'panè: “I 'to Eli”, ə də kí madi-je 'panè: “I 'to Jeremi əse i 'to kí káre dan njépata-je kí ta Lubə-ti.”» ¹⁵ Go-ti, Jeju təl dəji-dé panè: «Ngà kí go gə-é-ti lə-si səi ya bè lé, mə m'to nā wa?» ¹⁶ †Simɔ́ kí ba-é Piyər idə-é panè: «'To Kristi*, Ngon lə Lubə kí njəkisi kəm.» ¹⁷ Beba Jeju təl idə Piyər panè: «Simɔ́ kí ngon lə Jonasi, 'to njènékumə, kdotalə to dow bá tɛɛ kɪ dɔ ta kin adi-i al. To Bəbi-m kí isi dɔra-ti bá tɛɛ kɪ dɔ ta kinlé adi-i tin. ¹⁸ Mə m'idə-i m'panè: “'To Piyər (kər mɛɛ-é to ər) ə dɔ ər-ti kinlé bá m'a kində njékəwnə-je lə-m dɔ-ti. Lo kí koó ya kàrè à kasi ra sə-dé né káre al. ¹⁹ †M'a kadi-i lakere kɔbe kí dɔra-ti. Beba né kí i 'tɔ dɔnangi-ti nè lé, à toki tɔ dɔra-ti ə né kí i 'tuti dɔnangi-ti nè à toki tuti dɔra-ti tɔ.”» ²⁰ Go-ti, Jeju ndəji njéndó né-je liə nā kadi 'pa d'adi dow gə kí n'to Kristi al.

Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kɪ tɔsi ndəl-ti liə

Mar 8:31-38; Luk 9:22-27

²¹ Gangi ndə-é-ti kin ya Jeju un kuti kidə ta njéndó né-je liə rəsi-rəsi panè: Tò kadi m'ow Jorijalem, m'ow m'ingə kɔ nā ji 'ngatogi-je-ti lə jipi-je rəm, ji njékun dɔ njégugnə-je-ti lə Lubə rəm, ji njéndó dow-je ndukun-je-ti sar kadi 'tɔl-m, ngà ndo kí njékungi-ti mutə rəmə m'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. ²² Rəmə Piyər ɔr-é ɔw siə kəl káre ɔw kəl siə panè: «I 'Babe lé, Lubə à kɔsi né-é kin kɪ rangi dɔ-i-ti. Né-é kinlé à tɛɛ dɔ-i-ti ndə bè al.» ²³ Ngà Jeju təl kəm-é ə idə Piyər lé panè: «'ɔti kɪ rangi ta-m-ti, i Sata. 'To jigi nɔ-m-ti, kdɔ tagir-je lə-i to tagir-je lə dow-je, bi to tagir-je lə Lubə al.»

²⁴ †Beba Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Kinə dow ndigi kun go-m rəmə, kadi ta rɔ-é ɔ-é al, kadi un kagdəsi liə uti ə un go-m. ²⁵ †Kdɔ dow kí rá-rá ya kí ndigi kaji rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ngà dow kí ilə rɔ-é kɔgi kdɔ ta lə-m bá à kaji rɔ-é tɔ. ²⁶ Kadi dow ingə né-je kí dɔnangi-ti nè lay ə ndil-é tuji lé, maji-é to ri wa? Əse ri bá dow à kadi kdɔ kər-né tɔ ndil-é wa? ²⁷ †Kdɔ Ngon lə dow lé, à ree dan riba-ti lə Bəbi-é Lubə nati kɪ malayka-je liə, ngà bá à kugə dow kí rá-rá kɪ go kullə ra-é-je-ti. ²⁸ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi: Dow-je madi dan də-ti kí d'a nè kinlé, Ngon lə dow à ree kɪ kɔbe liə kadi d'oo-é kɪ kəm-dé ndɛ-ndɛ bəy bá d'a koy.»

17

Rɔ Jeju mbəl

Mar 9:2-10; Luk 9:28-36; 2Pi 1:16-18

¹ Ndo məkə go-ti, Jeju adi Piyər də kɪ Jaki, bá Jā kí to ngonkɔ Jaki d'ow siə ə d'ow d'isi kɪ kár-dé dɔ mbal-ti kí ngal. ² Lo-é-ti nɔɔ ya rɔ Jeju mbəl tɔ gay, adi takəm-é ɔ njoy-njoy titi-nā kɪ kàdɪ bè. Kubi-je liə kàrè təl nda mbəy-mbəy titi-nā kɪ londógi bè rəm tɔ. ³ Rəmə Moiyiji də kɪ Eli* 'tɛɛ sə-dé koy, ə d'ɔji ta kɪ Jeju. ⁴ Beba Piyər un ta idə Jeju panè: 'Babe, maji nā kadi j'isi lo kin-ti nè ya ngá. Kinə 'ndigi lé, m'a ra kəykubi mutə, káre à to 'lə-i, káre à to 'lə Moiyiji ə káre à to 'lə Eli tɔ. ⁵ ††Loki Piyər a pa ta lé kɪ pa ya bəy rəmə, kilndi kí ndɔy ngilingi-ngilingi ree səbi dɔ-dé-ti rɪpi, ngà bá ndi dow ba dan kilndi-ti lé panè: E kinlé to Ngon-m, m'ində-é dan kəm-m-ti rəm, rɔ-m nəl-m dɔ-é-ti nā rəm; ooi ta liə. ⁶ Loki njéndó né-je lə Jeju d'oo ndi dow kinlé bè rəmə, 'bəl nā adi 'tusi 'səbi takəm-dé nangi. ⁷ Ngá bá Jeju ɔti ree rɔ-dé-ti, ɔdi rɔ-dé, bəy bá idə-dé panè: «Ii taá! 'Bəli al!» ⁸ Beba loki Piyər-je, kɪ Jā-je, kɪ Jaki-je lé d'un kəm-dé kɪ taá rəmə d'oo Jeju ya kɪ kár-é.

† **16:16** 16:16 Jā 6:68,69 * **16:16** 16:16 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **16:19** 16:19 Mat 18:18; Jā 20:23 † **16:24** 16:24 Mat 10:38; Luk 14:27 † **16:25** 16:25 Mat 10:39; Luk 17:33; Jā 12:25 † **16:27** 16:27 a Mat 25:31; b Rəm 2:6 * **17:3** 17:3 Moiyiji-je kɪ Eli 'to njépata-je kí ta Lubə-ti kí kete low nū. † **17:5** 17:5 Mat 3:17; 12:18; Mar 1:11; Luk 3:22 † **17:5** 17:5 2Pi 1:17,18

⁹ Go-ti, loki d'j do mbal-ti d'isi risi nangi lé, Jeju un ndu adi-dé panè: «Né kí ooi kinlé, 'pai ta-é adi dow kí rangi oo al ya sar kadi Ngon læ dow tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy.»

¹⁰ Go ta-je-ti kin bá njéndó né-je 'dəji-é 'panè: «Ngà kɔɔ ri bá njéndó dow-je ndukun-je 'panè: “Tò kadi Eli ree moki tá” wa?» ¹¹ Jeju təl idə-dé panè: «Tò kadi Eli à təl ree kɔɔ kɔsi nja né-je nati kɔ gangi-é gangi-é lay. ¹² †Ngà m'a kidə-si rəsi kí Eli lé ree ngá. Rəmə dow-je 'təl 'gə-é al, adi 'ra siə né-je kí mɛɛ-dé ndigi. Gangi-é kin ya dowbé-je d'a kadi-né kɔ Ngon læ dow tɔ.» ¹³ Beba njéndó né-je 'gə kí ta kí Jeju pa sə-dé lé, ɛ pa sɔbi-né do Jɔ kí njɛra dow-je batɛm.

Jeju adi lapiya ngon kí kɔnɔ ɔsi-é

Mar 9:14-29; Luk 9:37-43

¹⁴ Loki Jeju dɛ kɔ njéndó né-je liə 'təl 'ree ngɔsi kɔ kosi dow-je rəmə, dingəm káre ree tɔsi məkəji-é nangi nɔ-é-ti ¹⁵ bá idə-é panè: 'Babe, 'oo kəmtondoo læ ngon-m kí dingəm kin. Kɔɔ kɔnɔ ɔsi-é adi ingə kɔ nɔ, tusi taá-taá. Loki j siə lé, kí madi-je ɔsi-é ilə-é dan pər-ti, ə kí nɔ-je ɔsi-é ilə-é dan man-ti-je. ¹⁶ Beba m'ree siə rɔ njéndó né-je-ti læ-i kadi d'adi-é lapiya rəmə d'asi al. ¹⁷ Jeju un ndi-é kí taá pa ta kɔ njéndó né-je liə panè: Səi ko dow-je kí njémɛɛngɔ-je kɔ njémɛɛndul-je kan! M'a kisi sə-si nati asi kaglo ban bəy wa? M'a kisi do-ti sə-si asi kaglo ban bəy wa? 'Ree kɔ ngon lé rɔ-m-ti nè bè. ¹⁸ Beba Jeju ndangi ndil kí maji al kí isi mɛɛ ngon-ti lé adi-é tɛɛ kɔgi. Rəmə ngon lé, ingə lapiya tajinati nè ya.

¹⁹ Go-ti, njéndó né-je d'ow d'ingə Jeju kɔ kár-é 'dəji-é 'panè: «Kɔɔ ri bá jɛ ya kɔ do-ji j'asi tubə ndil kí maji al kinlé kɔgi al wa?» ²⁰ †Beba Jeju təl idə-dé panè: «Kadmɛɛ læ-si ya bá asi al. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə kadmɛɛ læ-si asi kɔ kɔɔ kɔl bè ya kàrè bá idəi mbal kin 'painè: “‘Ōti kɔ rangi lo kin-ti ə 'ow 'ɔ lo kí yó-ti kin ya kàrè à kɔti kɔw.” Né ya kí à dum do-si goto. ²¹ [Ngà ndil-je kí 'tanɔ bè kinlé, dow à tubə-dé kɔ pa ta kɔ Lubə kɔ go kɔgi rɔ nékuso dɔ.†]»

Nja joo kí Jeju pa ta kí do koy-é-ti kɔ do tɔsi ndəl-ti liə

Mar 9:30-32; Luk 9:43-45

²² Ndo káre bè, loki njéndó né-je d'isi takəm-nɔ-ti lay dɔnangi Galile-ti lé, Jeju idə-dé panè: «D'a kilə Ngon læ dow ji dow-je-ti, ²³ kɔɔ kadi 'tol-é, rəmə ndo kí njékungɔ-ti mutə lé, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.» Ta kinlé, ra adi rɔ njéndó né-je ati-dé kanɔnɔ.

Jeju ugə lambo kəy læ Lubə

²⁴ Loki Jeju kɔ njéndó né-je 'ree mɛɛ bebo Kapərnayim-ti lé, njétaalambo kəy læ Lubə‡, 'ree rɔ Piyər-ti 'dəji-é 'panè: Njéndó-si né lé, ɛ ugə lambo kəy læ Lubə al wa? ²⁵ Piyər təl idə-dé panè: E ugə ugə ya. Ngà loki Piyər lé isi andi mɛɛ kəy-ti ya rəmə Jeju un ta kete dəji-é panè: Simɔ, tagir læ-i to ban do ta-ti kinlé wa? Nɔ bá à kugə lambo-je, kɔ né-je kí njékɔbe-je kí dɔnangi-ti nè 'gangi do dow-je-ti lé wa? À to ngan njébe-je əsə à to mba-je wa? ²⁶ Piyər təl ilə-é-ti panè: «To mba-je.» Beba Jeju təl idə Piyər panè: Kinə to mba-je bá d'a kugə lé, ngan njébe-je d'a kugə al. ²⁷ Ngà kɔɔ kadi j'təl jigi j'tugə dow-je kin al lé, ɔti ɔw dan babo-ti ilə kuy. Kanji kí 'a kuwə-é dɔsɔy ya rəmə, 'tɛɛ ta-é ə 'a kingə là kí à kasi kadi 'ree ugə-né lambo do-ji-ti jɛ sə-i joo rɔ njétaalambo-je-ti lé.

Ta-je kí do soldo-ti kɔ kinə go majal kɔgi

† **17:12** 17:12 Mat 11:14 † **17:20** 17:20 Mat 21:21; Mar 11:23; 1Kɔ 13:2 † **17:21** 17:21 Ta-je kí tò mbunɔ né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɔ ji-dé kɔ ta grɛki. ‡ **17:24** 17:24 Lamboo kí ta-é tò nè kinlé to dingəm-je kí bal-dé j do kɔrjoo-ti ɔw kɔ taá bá d'a kugə. § **17:24** 17:24 Tɛt 30:11-16

18

Dow kí boy kɔ̀be-ti læ Lubə k̀i né-je kí à tugə dow jigi-ti

Mar 9:33-50; Mat 5:29-30; Luk 9:46-48

¹ †Dokàdì-é-ti kinlé, njéndó né-je læ Jeju d'ow rɔ-é-ti 'dəji-é 'panè: Nà ya bá to 'boy nà kɔ̀be-ti kí dɔ̀rɔ-ti wa? ² Beɓa Jeju ɓa ngon kí sɛ̀ bè adi ɔ̀ dan-dé-ti dana, ³ †bá idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə ɲəi panjiyə-si ə 'təli rɔ-si titi-nə k̀i ngan-je kí sɛ̀ kin bè al lé, a kandi kɔ̀be-ti kí dɔ̀rɔ-ti ndə̀ bè al. ⁴ Adi dow kí rá-rá kí sol dɔ-é, təl rɔ-é titi-nə k̀i ngon kí sɛ̀ kin bè lé, ɛ̀ bá to dow kí boy nà kɔ̀be-ti kí dɔ̀rɔ-ti. ⁵ Dow kí rá-rá kí uwə ngon kí titi ɛ̀ kan bè k̀i rɔ-é-ti kɔ̀ ta læ-m lé, to mə̀ ya dowbé uwə-m k̀i rɔ-é-ti tɔ tin. ⁶ Ngà kinə dow madi ra dow káre dan ngan dow-je-ti kí d'adi-m mɛ̀ɛ-dé kin adi-é ra majal lé, lé 'dɔ̀ mbal kusi ko kí boy mindi-é-ti, bá d'ilə-é-né dan babo-ti d'adi-é nduy ya kàrè 'liə tò soti ɓəy.»

⁷ Tuji à kusi dɔ̀ dow-je-ti kí dɔ̀nangi-ti, kdɔtalə né-je kí d'isi 'ra d'adi to gin kusi mɛ̀ɛ majal-ti læ dow-je. Tɔgrɔ-ti, né-je kí à to gin kusi mɛ̀ɛ majal-ti lé à ree ya; ngà dow kí né-é-je kin ree k̀i kəm rəbi kí rɔ-é-ti lé tuji à kusi dɔ-é-ti. ⁸ †Beɓa kinə ji-i əse nja-i ra-i adi 'ra majal lé, 'gangi-é ilə-é kɔ̀gi ngərəngi nɔ̀ bè; kadi 'ow lo kiskəm-ti k̀i ji-i əse k̀i nja-i káre lé tò soti itə ngəm ji-i joo k̀i nja-i joo lay, ə d'ilə-i-né dan pər-ti kí tò sartagangi. ⁹ †Əse kinə kəm-i bá ra-i adi 'ra majal lé, ɔ̀r-é ilə-é kɔ̀gi ngərəngi; kadi 'andi lo kiskəm-ti k̀i kəm-i káre-rè lé tò soti itə ngəm kəm-i joo lay ə d'ilə-i-né dan pər-ti kí tò sartagangi.

¹⁰ †Ooi nè a nədi dow káre dan ngan dow-je-ti kin. M'a kidə-si rəsi kí dɛ̀ lé, malaykaje læ-dé d'ɔ̀ takəm Bɔ̀bi-m-ti kí dɔ̀rɔ-ti k̀i ndɔ-je lay kɔ̀ ta læ-dé. ¹¹ [Kdɔtalə Ngon læ dow lé, ree kɔ̀ kaji dow-je kí 'ndəm.]*

Gosta læ bati kí ndəm

Luk 15:3-7

¹² Səi ya bè lé, tagir læ-si tò ban dɔ̀ poyta-ti kí m'a kɔ̀r kin wa? Kinə dow ɔ̀w k̀i bati-je ɓu, bá ɛ̀ kí káre dan-dé-ti ndəm lé, ɛ̀ à kinə dɛ̀ kí kɔ̀rjinəy káre gidi-é jinəy káre lo kuso né-ti kàdì mbal-ti kɔ̀ kɔ̀w sangi ɛ̀ kí ndəm lé ya al wa? ¹³ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə ɔ̀w bá ingə bati-é kinlé, rɔ-é à nəl-é dɔ-é-ti nà kitə bati-je kí kɔ̀rjinəy káre gidi-é jinəy káre kí 'ndəm al. ¹⁴ Bè ya tɔ ə, Bɔ̀bi-si kí dɔ̀rɔ-ti lé, ndigi kadi dow káre ya kàrè tuji dan ngan dow-je-ti kin al.

Ta kí dɔ̀ kinə go majal-ti læ-nə kɔ̀gi

¹⁵ †Kinə ngonkɔ̀-ri ra sə-i né kí maji al lé, 'ow ingə-é ɛ̀ ya k̀i kár-é, 'tɔji-é majal liə. Kinə oo ta læ-i rəmə, 'ingə ngonkɔ̀-ri gogi. ¹⁶ Ngà kinə ɛ̀ mbati koo ta læ-i lé rəmə, 'təl 'ree un dow káre əse joo sə-i kɔ̀ mbete kí aa njay panè: «Ta-je lay ya kadi toki gɔ̀l takəm dow-je-ti joo əse mutə tá†.» ¹⁷ Ngà kinə ɛ̀ mbati koo ta læ-dé ɓəy rəmə, idə njékəwnə-je. Kinə mbati koo ta læ njékəwnə-je ya tɔ ɓəy rəmə, kadi ooi-é k̀i njékadmɛ̀ɛ al əse ooi-é k̀i dow kí njətaalambo bè. ¹⁸ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí né-je lay kí 'tói dɔ̀nangi-ti nè lé, à toki tó dɔ̀rɔ-ti ə né-je lay kí 'tuti dɔ̀nangi-ti nè lé, à toki tuti dɔ̀rɔ-ti tɔ.

¹⁹ Bè ya tɔ, m'a kidə-si ɓəy. Kinə dow-je joo dan-si ndi-dé asi-nə dɔ̀ né-ti kí rá-rá ya dɔ̀nangi-ti nè, bá 'dəji Bɔ̀bi-m kí taá dɔ̀rɔ-ti lé, à kadi-dé. ²⁰ Kɔ̀ loki dow-je joo əse mutə 'kəw-nə k̀i ri-m lé, mə̀ m'isi dan-dé-ti nɔ̀ɔ.

† **18:1** 18:1 Luk 22:24 † **18:3** 18:3 Mar 10:15; Luk 18:17 † **18:8** 18:8 Mat 5:30 † **18:9** 18:9 Mat 5:29 † **18:10** 18:10 Luk 19:10 * **18:11** 18:11 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛ̀ɛ mbete-je-ti kí dɔ̀səy kí dan-ti-je kí 'ndàngi k̀i ji-dé k̀i ta greki. † **18:15** 18:15 Luk 17:3 † **18:16** 18:16 Det 19:15 † **18:18** 18:18 Mat 16:19; Ja 20:23

²¹ †Beba Piyər ɔti ki rɔ Jeju-ti dəji-é panè: «'Babe, nja kandangi bá ngonkɔ-m ra sə-m né kí maji al ə m'a kiɲə go-é kɔgi kadi-é wa? Sar nja siri je bè wa?» ²² Jeju ilə-é-ti panè: «Bè al. M'a kidə-i panè sar nja siri par al, ngà kɔrsiri nja siri.»

Ta læ ngonnjəkullə kí njəkoo kəmtondoo al

²³ Beba kɔbe kí dɔrɔ-ti lé, titi-nɔ kɔ ta læ ngar kí ndigi kadi ngannjəkullə-je liə d'ɔr go né-je liə d'adi-é oo kin bè. ²⁴ Loki ɛ ulə gin-é lé, 'ree kɔ ngonnjəkullə liə káre kí ɔw kɔ là kí dum tidə kɔr-é dɔ-é-ti. ²⁵ Ngà dowbé kinlé, là kí kadi ugə-né kurə lé goto. Beba 'ba-é lé un ndu kadi 'ndogi-é titi-nɔ bə bè nati kɔ ne-é, kɔ ngan-é-je, kɔ nékingə-é-je lay kɔ kadi d'ugə-né kurə kí dɔ-é-ti lé. ²⁶ Beba ngonnjəkullə lé, usi nangi nɔ ngar-ti, nɔ uwə nja-é panè: «'Ba-m, 'oo kəmtondoo læ-m ə m'a kugə-i ngər-ngər bəy.» ²⁷ 'Ba-é lé, oo kəmtondoo liə, ɔr kurə lé dɔ-é-ti kɔgi ə iɲə-é adi-é ɔw. ²⁸ Ngà loki ngonnjəkullə kinlé, tɛɛ ndaa-ti ya rəmə ingə madkullə liə kí kurə liə tò dɔ-é-ti ndɛ bè. ɛ usi mindi-é-ti uwə, adi koo ɔw kɔ gangi-é bá idə-é panè: «'Ugə-m kurə læ-m.» ²⁹ Beba madi-é lé, usi nangi nɔ-é-ti nɔ uwə-né nja-é panè: 'Oo kəmtondoo læ-m, ə m'a kugə-i bəy. ³⁰ Bè ya kàrè madi-é lé, mbati sar ɔw ilə-é dangay-ti, kɔ kadi ugə kurə lé lay tá. ³¹ Loki ndəgi ngannjəkullə-je læ ngar lé, d'oo né kin bè rəmə, wəngi ra-dé nɔ adi d'ɔw d'ɔr poy-é d'adi 'ba-dé oo. ³² Beba 'ba-é lé, adi 'ree siə rɔ-é-ti, bá idə-é panè: I ngonnjəkullə kí njəmɛɛndul kan! Mɔ m'ɔr kurə læ-m lay dɔ-i-ti, kɔ ndoo kí i 'ra ta-m-ti. ³³ Lé 'a koo kəmtondoo læ madi-i titi-nɔ kí mɔ m'oo-né kəmtondoo læ-i kin bè ya tɔ al wa? ³⁴ Beba wəngi ra 'ba-é lé nɔ, adi uwə-é adi ra kullə kí ngə-ngə kadi ugə-né kurə kí dɔ-é-ti lé lay. ³⁵ Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «Gangi-é kin ya Bɔbi-m kí dɔrɔ-ti à ra-né sə-si, kinə nɔ-nɔ dan-si-ti iɲə go kɔgi kɔ mɛɛnda kɔy adi ngonkɔ-é al.»

Kɔw Jeju Jorijaləm

19

Ta kí dɔ gəngi-nɔ-ti læ dené kɔ dingəm

Mar 10:1-12; Det 24:1-4; Mat 5:31-32

¹ Loki Jeju ndó dow-je né adi gin-é gangi lé, i dɔnangi Galile-ti ɔw kəl lo-ti kí dɔnangi Jude-ti gidi ba jurɔ-ti. ² Beba kosi dow-je nɔ ya d'ɔw go-é-ti adi adi lapiya njəmɔy-je læ-dé.

³ Rəmə Parisi-je 'ree rɔ-é-ti kɔ nɔ-é koo ta kí mɛɛ-é-ti adi 'dəji-é 'panè: «Se to tó-é kadi dow tubə ne-é kɔ né kí rá-rá ya kí dené lé ra wa?» ⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: Səi 'ndói mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé ooi al ya sar wa? Lo kində gin-é-ti lé, Lubə ra dené kɔ dingəm ⁵ ə panè: «Gin-é kin bá dingəm à kiɲə-né kɔ-é kɔ bɔbi-é kadi 'tiɲə nati kɔ ne-é kɔ kadi dɛ joo lay 'təl kubru rɔ kí káre-rè.* ⁶ Adi 'to dow-je joo al ngá. Ngà 'təl kubru rɔ kí káre-rè. Gin-é kin bá né kí Lubə tó nati lé, kadi dow tuti al.» ⁷ †Parisi-je 'təl 'dəji Jeju 'panè: Ngà kɔ ri bá Moiyiji un ndu kadi kinə dow tubə ne-é rəmə 'adi-é mbete tubə bane wa?† ⁸ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «To ta læ mɛɛngə læ-si bá Moiyiji adi-si-né tarəbi kadi 'tubəi-né ne-si-je. Ngà lo kində gin-é-ti lé, tò bè al. ⁹ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow tubə ne-é kɔ kaya kí ra bane, bi kinə tubə-é kɔ né kí rangi bá ɔw taa dené kí rangi rəmə, dowbé ra kaya.»

¹⁰ Beba njéndó né-je liə 'panè: Kinə to gangi-é kin bá tò kadi dingəm ra kɔ dené rəmə, taa dené al tò soti. ¹¹ Jeju təl idə-dé panè: Dow-je lay bá d'a gə mɛɛ ta kin al. Ngà dɛ kí Lubə ya tɛɛ kɔ dɔ-é adi-dé tá. ¹² Dow-je kí nɔ-je 'taa dené al, kɔdɔlə rɔ-dé oy mburuki lo kɔji-dé-ti nɔ. Dɛ kí dan-ti-je 'taa dené al, kɔdɔlə 'tɔɔ kɔɔ gəm-dé, ngà

† 18:21 18:21 Luk 17:3,4 * 19:5 19:5 Kgn 2:24 † 19:7 19:7 Mat 5:31 † 19:7 19:7 Det 24:1; Mat 5:31 † 19:9 19:9 Mat 5:32; 1Kɔ 7:10,11

dɛ kɪ madi-je 'taa dené al, kɔɔ kullə kɔɔbe kɪ dɔɔɔ-ti. Dow kɪ asi gə mɛɛ ta kin rəmə, kadi-é gə.

Ta lə Jeju kɪ ngan-je

Mar 10:13-16; Luk 18:15-17

¹³ Beba dow-je 'ree kɪ ngan-je ɔɔ Jeju-ti kɔɔ kadi ində ji-é dɔ-dé-ti rəm, kadi pa ta kɪ Lubə kɔɔ ta lə-dé rəm. Rəmə njéndó né-je 'kɔɔl sə-dé. ¹⁴ Ngà Jeju idə-dé panè: «Inɔi ngan-je adi 'ree ɔɔ-m-ti, bi ɔgi-dé al, kɔɔtalə kɔɔbe kɪ dɔɔɔ-ti lé, tò kɔɔ dow-je kɪ 'tana sə-dé bè.» ¹⁵ Beba Jeju ində ji-é dɔ-dé-ti bá inɔ-dé ɔw.

Ta lə njènékingə

Mar 10:17-31; Luk 18:18-30; 1Ti 6:9-10

¹⁶ Go-ti, Basa káre ree ɔɔ Jeju-ti dɔɔji-é panè: «Njéndó dow-je né, ri kɪ maji bá m'a ra kɔɔ kadi m'isi-né kəm sartagangi wa?» ¹⁷ Jeju idə-é panè: «Kɔɔ ri é 'dɔɔji-m ta dɔ né-ti kɪ maji wa? Njèramaji lé, ɛ káre-rè. Kinə 'ndigi kiskəm sartagangi rəmə 'təl ɔɔ-i go ndukun-je-ti.» ¹⁸ Basa lé, təl dɔɔji Jeju panè: «Ndukun-je kɪ rá-rá wa?» Beba Jeju ilə-é-ti panè: «'A təl dow al! 'A ra kaya al! 'A bɔgi al! 'A tətɪ ta kɪ ndángi al! ¹⁹ 'A tətɪ kagi bɔbi-i kɪ kɔɔ-i rəm, bá 'a ndigi dow madi-i tana kɪ ɔɔ-i bè tɔ.» † ²⁰ Basa lé idə Jeju panè: «Mə m'təl ɔɔ-m go né-je-ti kin lay ngá. Ngà ri bá nɔy kadi m'ra bɔy wa?» ²¹ Beba Jeju idə-é panè: «Kinə 'ndigi maji kɔɔr njuti rəmə, 'ɔw 'ndogi nékingə-i lay ə 'ləbi la-é njèndoo-je rəmə ndɔ-é 'a kingə nɔ dɔɔɔ-ti ə 'ree un go-m.» ²² Loki basa lé, oo ta lə Jeju kinlé rəmə, ɔti ɔw kɪ ɔkati kanana, kɔɔ to dow kɪ nékingə-é nɔ.

²³ Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kadi njènékingə ɔw kɔɔbe-ti kɪ dɔɔɔ-ti lé, to né kɪ ngá nɔ. ²⁴ M'a kidə-si ya bɔy; kadi Jambal dəə bɛ libri-ti lé to né kɪ lo-é ngá nɔ ya, ngà kadi njènékingə ɔw kɔɔbe-ti lə Lubə lé to né kɪ ngá itə-é bɔy.» ²⁵ Loki njéndó né-je d'oo ta kinlé bè rəmə, 'bəl adi 'panè: «Tò bè ngà nɔ bá à kaji wa!» ²⁶ Jeju oo-dé géréré rəmə, idə-dé panè: «Né kinlé dow-je bá dum dɔ-dé, ngà Lubə lé né kɪ dum-é goto.»

²⁷ Rəmə Piyər un ta dɔɔji-é panè: «Ə jɛ kɪ j'tusi né-je lə-ji lay j'inə bá j'un go-i kinlé, ta kɪ dɔ-ji-ti à tò ban wa?» ²⁸ † Beba Jeju idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kɪ səi njékun go-m-je kinlé, ndɔ kɪ né-je lay à təl kɪ sigi lé, Ngon lə dow à ree kisi dɔ kalikɔɔbe-ti liə kɪ to kali riba kinlé, səi ya kàrè a kisi dɔ kalikɔɔbe-je-ti kɪ dɔgi gidi-é joo, kɔɔ gangta dɔ gin Israyel-je-ti kɪ dɔgi gidi-é joo lé tɔŠ. ²⁹ Nɔ-nɔ kɪ inə kəy-je liə əse ngankɔ-é-je, əse kɔɔnan-é-je, əse bɔbi-é, əse kɔɔ-é, əse ne-é, əse ngan-é-je, əse ndɔr-je liə kɔɔ ta lə-m lé, à kingə dɔ-ti nja bu rəm, bá à kingə kiskəm kɪ tò sartagangi rəm tɔ. ³⁰ † Ngà dow-je nɔ dan dɛ kɪ kete-ti d'a təl to dow-je kɪ gogi ə dow-je nɔ dan dɛ kɪ gogi-ti d'a təl to dow-je kɪ kete tɔ.»

20

Ta lə njérakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti kɪ kàdɪ kɪ gay-gay

¹ Kɔɔbe kɪ dɔɔɔ-ti lé tò titi-nɔ kɪ ta lə njèndɔr káre kɪ tɛɛ kɪ ndɔge rati, kɔɔ kɔy dow-je kullə ndɔr nduu-ti* liə kin bè. ² Loki ingə-dé lé, ta-dé asi-nɔ kadi à kadi-dé là kɪ asi kəm kullə kɪ ndɔ káre, bá adi d'ɔw lo ndɔr nduu-ti liə lé. ³ Go-ti, njèndɔr lé tɛɛ ndaa-ti kɪ kàdɪ kɪ jinɔy káre kɪ ndɔge rəmə, oo dow-je kɪ rangi kɪ d'ingə kullə al kɪ d'ɔ pandangi lo-ti. ⁴ Beba ɛ idə-dé panè: Səi kàrè, ɔwi ndɔɔ lə-m tɔ. Go kullə-ti kɪ a rai lé, m'a kugə-si maji ya. ⁵ Dɛ kàrè d'ɔti d'ɔw tɔ. Ngà loki kàdɪ ɔ jam dɔ bɛ-ti, njèndɔr lé tɛɛ bɔy rəmə, ingə dow-je kɪ rangi bɔy rəm, loki kàdɪ ɔ mbó bɛ-ti rəmə,

‡ **19:19** 19:19 Tɛɛ 20:12-16; Det 5:16-20; Mbl 19:18 † **19:28** 19:28 a Mat 25:31; b Luk 22:30 § **19:28** 19:28 Dan 7:14. † **19:30** 19:30 Mat 20:16; Luk 13:30 * **20:1** 20:1 Dɔnangi Israyel-ti, kɪ bɛ-je-ti kɪ nɔ-je lé dow-je 'ndɔr nduu kɪ ndɔr, bi ubə wale kare tana kɪ bɛ lə-ji nè kin al.

ingə dow-je kí rangi pandangi lo-ti lé ya bəy. Dowbé-je kin kàrè idə-dé panè: Ōwi ndorɔ lə-m go madi-si-je-ti tɔ. ⁶ Loki kàdì ra biɲə-je bole asi lé, njèndor lé təl tɛɛ ndaa-ti bəy rəmə, ingə dow-je kí rangi ya bəy. Beba ɛ dəji-dé panè: Kdɔ ri bá ɔi lo-ti kin kì ndɔge nɔ kare bè wa? ⁷ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Dow un-ji kullə-ti al. Beba njèndor lé təl ilə-dé-ti panè: Kinə tò bè rəmə ɔti ɔwi 'rai kullə ndorɔ lə-m tɔ. ⁸ Loki kàdì ur rəmə, njèndor nduu lé idə njəkoo go né-je liə panè: 'Ba njéra kullə mɛɛ ndor nduu-ti lə-m lé, ə adi-dé nékugə dɔji-dé. 'Ulə gin-é dɔ dɛ kí d'ow gogi nè-ti bá 'tɛɛ-né dɔ dɛ kí d'ow kì ndɔge-ti. ⁹ Dɛ kí d'ow ndorɔ kì kàdì ra biɲə-je bole lé, 'ree rəmə d'ingə nékugə dɔji-dé asi kəm kullə kí dow ra ndɔ káre lé. ¹⁰ Ngà loki dɛ kí d'ow ndorɔ kì ndɔge rati 'ree lé, 'gir 'panè dɛ rəmə, d'a kingə nɔ kitə dɛ kí d'ow kì kàdì ra biɲə-je bole lé ngá; ya rəmə njəkugə-dé lé, adi-dé là asi-nɔ kì dɛ kí d'ow ndorɔ gogi nè lé bè tɔ. ¹¹ Beba loki dɛ 'taa là lé rəmə, 'pa ta kí maji al dɔ njəkun-dé kullə-ti lé, ¹² 'panè: Kdɔ ri bá dɛ kí 'ree gogi, 'ra kullə kàdì káre ya par rəmə 'ugə-dé asi sə-ji jɛ kí j'ree kì ndɔge nɔ, adi j'ɔɔ rɔgi-rɔgi rəm, kàdì kàrè nəti-ji kərɪm-kərɪm kinlé wa? ¹³ Beba njèndor lé təl ilə dow kí káre dan-dé-ti panè: Nam-m, m'ra sə-i ndangi al. Lé j'adi ta-ji asi-nɔ kdɔ kadi loki 'ra kullə, ndɔ káre lé, m'a kadi-i là kí asi kəm kullə kí ndɔ káre ya al wa? ¹⁴ Yən, 'taa nékugə dɔji-i ə 'ɔti 'ow lo lə-i. Ə njèree kullə-ti gogi nè lé to mə ya m'ndigi kadi-é nékugə dɔji lé asi sə-i. ¹⁵ Nékingə-m lé, to tó-é kadi m'ra-né né kí mɛɛ-m ndigi al wa? To kí m'to dow kí maji kinlé nəl-i al wa? ¹⁶ †Jeju təl ilə dɔ gosta-ti kinlé panè: Bè ya tɔ, dɛ kí gogi d'a təl dɛ kí kete ə dɛ kí kete d'a təl dɛ kí gogi tɔ.

Nja mutə kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kì dɔ tɔsi ndəl-ti liə

Mar 10:32-34; Luk 18:31-34

¹⁷ Loki Jeju isi ɔw Jorijalɛm lé, ɛ ɔr njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo ngərəngi pa sə-dé ta taá-taá dɔ rəbi-ti panè: ¹⁸ «Yən, kɔw kí j'isi j'owi Jorijalɛm kinlé, d'a kilə Ngon lə dow ji njəkun dɔ njégugnə-je-ti lə Lubə, kì ji njéndó dow-je ndukun-je-ti, kadi 'gangi ta koy dɔ-é-ti. ¹⁹ Dɛ d'a kilə-é ji dow-je-ti kí 'to jipi-je al, kadi 'sɔki-é rəm, kadi 'tində-é kì ndəy marɔw bá d'a bə-é kagdəsi-ti, rəmə à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ ndɔ-ti kí njəkungi-ti mutə go-ti.»

Nédəji lə ne Jebede

Mar 10:35-45; Luk 22:24-47

²⁰ Kɔ ngan lə Jebede ree kì ngan-é-je rɔ Jeju-ti ə səbi takəm-é nangi nɔ-é-ti kdɔ dəji-é né. ²¹ Beba Jeju dəji-é panè: I 'ge ri wa? ɛ panè: Un ndu kdɔ kadi ngan-m-je kí joo kinlé, ɛ kí káre isi dɔ jikɔl-i-ti ə kí káre isi dɔ jigəl-i-ti kɔbɛ-ti lə-i. ²² Jeju ilə-dé-ti panè: Səi lé, 'gəi né kí 'dəji lé al. A kasi kingəi kɔ kí m'a kingə lé kàrè wa? Beba dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Oiyɔ, j'a kasi kare. ²³ Jeju ilə-dé-ti panè: Tɔgrɔ, kɔ lə-m ə a kingəi, ngà ta lə kisi dɔ jikɔl-m-ti kì dɔ jigəl-m-ti lé, to mə bá m'a kadi al, ngà to Bəbi-m bá à kadi dow-je kí ɛ ra go-é kete kdɔ-dé. ²⁴ Loki ndəgi njéndó né-je kí dɔgi d'oo ta kin bè lé, wəngi ra-dé dɔ ngankɔ-nɔ-je-ti kí joo kinlé. ²⁵ †Beba Jeju ba-dé lay rɔ-é-ti idə-dé panè: Səi 'gəi kí njəkɔbɛ dɔ gin dow-je-ti kí gay-gay kí dɔnangi-ti nè lé, d'ulə kəm dow-je ndoo nɔ rəm, bá dow-je kí boy-boy kàrè, d'ɔ be dɔ dow-je-ti lé kí go lo njètɔgi-ti tɔ. ²⁶ †Ngà səi lé, kɔ-nɔ kí bè kin à goto dan-si-ti. Adì dow kí ndigi kadi n'to 'boy dan-si-ti lé, kadi təl rɔ-é ngonnjəkullə-ti lə-si. ²⁷ Rəm bá dow kí ndigi kadi n'to kí dɔsɔy dan-si-ti lé, kadi təl rɔ-é bə-ti lə-si tɔ. ²⁸ Bè ya tɔ, Ngon lə dow lé, ree kadi dow-je 'ra kullə d'adi-é al, ngà ɛ bá ree kdɔ ra kullə kadi dow-je rəm, bá kdɔ kadi rɔ-é gangi-né dɔ kosi dow-je rəm tɔ.

† 20:16 20:16 Mat 19:30; Mar 10:31; Luk 13:30 † 20:25 20:25 Luk 22:25,26 † 20:26 20:26 Mat 23:11; Mar 9:35; Luk 22:26

Jeju adi njékamto-je joo d'oo lo
Mar 10:46-52; Luk 18:35-43

²⁹ Loki Jeju de kɪ njéndó né-je 'teɛ mee be-ti kɪ Jeriko kɪ ndaa-ti lé, kosi dow-je na ya d'un go Jeju. ³⁰ Ɔ njékamto-je joo d'isi ngangɪ rəbi-ti bá d'oo kɪ Jeju isi dəə lé, d'ilə bəbi ndi-dé nangɪ 'nɔ 'panè: «'Babe, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-ji!» ³¹ Rəmə kosi dow-je 'ndangi-dé kadi d'uti ta-dé, ngà de d'ilə bəbi ndi-dé nangɪ 'nɔ d'itə kɪ kete lé bəy panè: «'Babe, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-ji boo.» ³² Bəba Jeju təl a nangɪ ba-dé, ə dəji-dé panè: «Ri bá 'ndigi kadi m'ra m'adi-si wa?» ³³ De d'ilə-é-ti 'panè: «'Babe, j'ndigi kadi kəm-ji ya 'adi oo lo.» ³⁴ Bəba ta ɔ mee Jeju na kɔ ta lə-dé adi ɔdi rɔ kəm-dé lé rəmə, tajinati nè ya kəm-dé oo lo ə d'un go-é.

21

Kɔw Jeju mee bebo Jorijalem-ti
Mar 11:1-10; Luk 19:28-44; Jq 12:12-19; Eja 12:6

¹ Loki d'isi d'ow kɪ bebo Jorijalem-ti, bá 'ree 'teɛ ngosi kɪ be kɪ Betpaje kɪ tɔ kàdɪ mbal ka kagi Olibiye-je-ti rəmə, Jeju ulə njéndó né-je liə joo panè: ² «Ɔwi mee ngonbe-ti kɪ tɔ nɔ-si-ti kin, rəmə tajinati nè ya a kingəi ngon koro kɪ kɔ-é, kɪ 'tɔ-é nangɪ. Loki ingəi-dé lé, 'tuti-dé, ə 'reei sə-dé adi-mi. ³ Ngà kinə dow dəji-si ta dɔ-ti lé, idəi-é 'painè: “'Babe bá ge-dé.” Rəmə lo-é-ti nè ya, à kiŋə-dé kadi 'reei sə-dé.» ⁴ Né-je kinlé ra-né bè kɔ kadi ta kɪ njèpata kɪ ta Lubə-ti pa lé, né-é ra-né né. E panè:

⁵ «Idəi ngonmandi* kɪ bebo Siyɔ-ti 'painè:

'Oo! Ngar lə-i isi ree rɔ-i-ti! To dow kɪ sol lom-lom!

Ɔ isi dɔ kɔ koro-ti! Isi dɔ ngon koro-ti kɪ to ngon nékal†!»

⁶ Njéndó né-je d'ow ə 'ra go ta-ti kɪ Jeju idə-dé lé, ⁷ adi 'ree kɪ kɔ koro kɪ ngon-é lé, 'labi kubi-je lə-dé gidɪ-dé-ti, bá Jeju al isi dɔ-ti. ⁸ Kosi dow-je na ya 'labi kubi-je lə-dé dɔ rəbi-ti, de kɪ na-je 'təti balkəm kagi-je 'labi dɔ rəbi-ti tɔ. ⁹ Kosi dow-je kɪ 'nɔ-é-ti kɪ de kɪ 'nɔ-é-ti kɪ 'tur kəə boy-boy 'panè:

«Kɔsgaji kɪ dɔ ngonka Dabidi-ti!

Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti kɪ njèree kɪ ri 'Babe!

Kɔsgaji tɔ dɔ Lubə-ti kɪ taá nu!‡»

¹⁰ Loki Jeju ow teɛ mee bebo Jorijalem-ti lé, dow mee be-je d'ay ngodi dɔ-na-ti wur-wur, 'dəji-na ta 'panè: «To na bá ow ree wa?» ¹¹ Rəmə kosi dow-je kɪ d'ow siə d'ilə-dé-ti 'panè: «To Jeju kɪ Najareti kɪ dɔnangi Galile-ti, njèpata kɪ ta Lubə-ti.»

Jeju tubə njéragati-je takəy-ti lə Lubə
Mar 11:15-19; Luk 19:45-48; Jq 2:13-17

¹² Jeju ow takəy-ti lə Lubə tubə njéragati-je kɪ njéndogi né-je lay. E titə tablə-je lə njémbəl-na là-je kɪ kagi kisi-je lə njéragati də-je tilə. ¹³ Bəba Jeju idə-dé panè: «'Ndangi 'panè:

“Kəy lə-m lé, d'a ba-é kəy pa ta kɪ Lubə!

Ngà səi adi təl to kəy kisi njébogi-je!”»§

¹⁴ Lo-é-ti kinlé, njékamto-je, kɪ njéməti-je 'ree rɔ Jeju-ti mee kəy-ti lə Lubə ə e adi njékamto-je d'oo lo rəm, adi njéməti-je 'nɔ-é rəm. ¹⁵ Bəba wongi ra njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je, kdotalə né-je kɪ maji-maji kɪ or ndil dow-je kɪ Jeju ra rəm, wongi ra-dé kdotalə ngan-je kɪ 'tur kəə dɔ-é-ti, takəy-ti lə Lubə 'panè: «Kɔsgaji tɔ dɔ ngonka Dabidi-ti.» ¹⁶ Bəba de 'pa kɪ Jeju panè: «Ta kɪ ngan-je

* 21:5 21:5 Ngonmandi kɪ bebo Siyɔ-ti lé toji dow-je kɪ bebo Jorijalem-ti. Jkr 9:9 † 21:5 21:5 Eja 62:11; Jkr 9:9

‡ 21:9 21:9 Pa 118:25-26 § 21:13 21:13 Eja 56:7; Jer 7:11

'pa kinlé 'oo maji ya tá?» Jeju ilə-dé-ti panè: «Oiyó, m'oo maji ya. Ngà ta kí mbete kí aa njay pa lé, səi 'ndói ooi nja káre al ya sar wa?» 'Ndàngi-ti 'panè: «Ngan-je kí tógi, kì dẹ kí ta mba-ti kàrè, i 'ra mbing 'adi 'tói-i.*»

¹⁷ Go-ti, Jeju inə-dé tɛɛ mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti ɔw tò Betani.

Jeju man kagi kote

Mar 11:12-14,20-26; Luk 13:6-9

¹⁸ Lo aa go-ti kì ndoge rati, loki Jeju təl isi ree ki Jorijalɛm gogi bəy lé, bo ra-é. ¹⁹ Beba ɛ oo kote ngangɪ rəbi-ti bá tɔɔ ɔw gin-ti rəmə mbi-é ya par bá tò. Jeju panè: «'A kandi gogi nda al ya sar.» Rəmə tajinati nè ya kote lé tuti kurum. ²⁰ Loki njéndó né-je d'oo kí kote lé tuti kurum rəmə ta igə-dé səl adi 'dəji Jeju 'panè: «Kay! Ban ə tajinati nè ya kote lé tuti kurum wa?» ²¹ †Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə ɔwi kì kadmɛɛ, bá kinə 'tadi al ya sar lé, né kí m'ra kì kote kin par bá a kasi rai al. Lé mbal kin ya kàrè, kinə idəi-é 'painè: "'Ɔti kì rangi lo kin-ti, ə 'ɔw 'usi dan babo-ti", kàrè né-é à ra né ya tɔ. ²² Né lay kí a pai ta kì Lubə dəji-é-né kì kadmɛɛ lé, a kingəi ya.»

Ta dəji kí dɔ tógi-ti kí Jeju ɔw-né

Mar 11:27-33; Luk 20:1-8

²³ Loki Jeju ɔw takəy-ti lə Lubə isi ndó né dow-je rəmə, njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə kì 'ngatogi-je lə jipi-je 'ree rɔ-é-ti 'dəji-é 'panè: «Ná bá adi-i tarəbi bá 'ra-né né-je kinlé wa? Ná adi-i tógi bá 'ra-né wa?» ²⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Mə kàrè m'a dəji-si ta tɔ. M'a dəji-si ta káre ya par, ə kinə iləi-mi-ti rəmə, m'a kidə-si dow kí adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé tɔ.» ²⁵ «Ná bá ulə Jə adi ra dow-je batəm wa? To Lubə bá ulə-é əse to dow-je wa?» Ngà dɛ 'təl 'naji-nə ta dan-dé-ti 'panè: «Kinə j'painè: "To Lubə bá ulə-é" rəmə, ɛ à təl dəji-ji panè: "Ngà kɔɔ ri bá adi-é mɛɛ-si al wa?" ²⁶ Ə kinə j'idəi-é j'painè: "To dow-je bá d'ulə-é" kàrè, à kɪ to ta dɔ-ji-ti, kɔɔtalə kosi dow-je 'gə kí Jə lé, to njəpata kí ta Lubə-ti.» ²⁷ Beba 'ree d'idə Jeju 'panè: «Jɛ j'gə al.» Jeju təl panè: «Maji, mə ya kàrè, nda bè bá m'a kidə-si dow kí adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé al tɔ.»

Gosta kí dɔ ngan-je-ti kí joo

²⁸ Jeju təl idə-dé bəy panè: Ta ri bá səi 'giri dɔ poy ta-ti kí m'a kɔr kin wa? Dingəm káre bè ɔw kì ngan-je kí dingəm joo. ɛ ɔw rɔ ɛ kí dɔsəy-ti idə-é panè: «Ngon-m, bone ɔw 'ra kullə mɛɛ ndɔr nduu-ti lə-m adi-m.» ²⁹ ɛ idə-é panè: «M'a kɔw al.» Ngà go-ti rəmə, tagir kí maji ree dɔ-é-ti, adi j ɔw mɛɛ ndɔr nduu-ti lə bɔbi-é lé. ³⁰ Bɔbi-é ɔw rɔ ngon-é-ti kí njékungɪ-ti joo idə-é ko ta kí káre kin ya tɔ. ɛ idə bɔbi-é panè: «Oiyó, bɔbi-m, m'a kɔw ya.» Ngà ɛ mbati kɔw. ³¹ Dan ngan-je-ti kí joo kinlé, ɛ kí ra bá ra ndigi lə bɔbi-é lé wa? Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «ɛ kí dɔsəy.» Beba Jeju təl idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí njétaalambo-je kì kaya dené-je d'a tɛɛ nɔ-si-ti kete mɛɛ kɔbe-ti lə Lubə. ³² †Kɔɔtalə Jə kí njéra dow-je batəm ree rɔ-si-ti, ɔji-si rəbi né ra kí njururu kadi njiyoi-ti, rəmə səi adi-é mɛɛ-si al. Ngà njétaalambo-je, kì kaya dené-je bá d'adi-é mɛɛ-dé. Ngà səi lé, ooi né kin kì kəm-si bè ya kàrè, 'mbati kiŋəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi kɔɔ kadi-é mɛɛ-si.

Gosta kí dɔ njérakullə ndɔr nduu-je-ti

Mar 12:1-12; Luk 20:9-19; Eja 5:1-7

³³ Jeju ilə-dé-ti panè: Ooi gosta kí rangi bəy ən. Dow káre bè uwə nduu, ɔr gali dɔ-ti, ra be dɔ ər-ti kɔɔ mbore-né man nduu lé rəm, ur pal ngəm lo titi, bəy bá adi njérakullə-é-je d'uwə siə dɔ-é kadi 'ra kullə dɔ-ti, ə ɔti ɔw mba. ³⁴ Loki nay kijə

* 21:16 21:16 Pa 8:3 † 21:21 21:21 Mat 17:20; 1Kɔ 13:2 † 21:32 21:32 Luk 3:12; 7:29,30

kandi nduu asi ngá lé, e ulə ngannjékullə-je liə rə njəndər nduu-je-ti lé, kadi 'taa kí 'liə 'ree-né d'adi-é. ³⁵ Ngà njérakullə ndər nduu-je d'uwə ngannjékullə-je lé, ə 'tində káre mbuki-mbuki, 'təl e kí káre ə 'tilə e kí káre kə ər 'təl-é. ³⁶ Beba 'ba njəndər nduu lé, təl ulə de kí rangi kí kər-dé itə de kí kete lé bəy. Rəmə ko né kí 'ra kə de kí kete lé ya 'təl 'ra sə-dé tə. ³⁷ Ta təl ta-é-ti rəmə, ulə ngon-é ya rə-dé-ti, ə gir panè: «To ngon-m adi d'a bəl gidi-é.» ³⁸ Ngà loki njérakullə ndər nduu-je d'oo ngon-é lé isi ree rəmə d'idə-nə ta dan-dé-ti 'panè: «Ooi ngon-é kí ndə-é à to njèndubə lé é ɔw ree ɔngi! 'Reei adi j'toli-é kadi néndubə liə təl to kí 'lə-ji.» ³⁹ Beba d'uwə-é tɛɛ siə mɛɛ ndər nduu-ti kí ndaa-ti ə 'təl-é. ⁴⁰ Beba Jeju dəji-dé panè: Loki 'ba njəndər nduu à ree lé, ri bá à ra kə njérakullə ndər nduu-je kinlé wa? ⁴¹ De d'ilə-é-ti 'panè: À təl njémeɛndul-je kanlé təl kí tə kəmtondoo nə. Ngá bá à təl kəy de kí rangi kí d'a kadi-é kandi nduu lé, kə də nəy-é nəy-é kə kində-dé ta-ti. ⁴² Bəy bá Jeju ilə-dé-ti panè: Səi 'ndói ta kinlé mɛɛ mbete-ti kí aa njay nja káre ooi al ya sar wa? 'Ndangi-ti 'panè: «Ər kí njékində kəy-je d'ilə piringi kəgi lé, bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti.» Né kinlé to kullə ra 'Babe. Ngà kə rə-ji-ti rəmə, to nékəji†.

⁴³ Gin-é kin bá Jeju idə-dé-né panè: Lubə à taa kəbe liə ji-si-ti, kə təl-né kadi gin dow-je kí rangi, kí d'a ra kullə-é maji. ⁴⁴ Dow kí rá-rá kí tɛɛ usi də ər-é-ti kinlé, rə-é à tətə dɛki-dɛki rəm, bá dow kí ər kinlé usi də-é-ti kərə à lər-é lər-lər rəm tə. ⁴⁵ Loki njékun də njégugnə-je lə Lubə kə Parisi-je d'oo gosta kí Jeju pa kinlé bə rəmə, de 'gə kí e pa ta kinlé sobi-né də-dé. ⁴⁶ Beba de 'sangi kəm rəbi-je kə kuwə Jeju, ya ngá de 'bəl kosi dow-je kí 'gə-é maji kí e to njəpata kí ta Lubə-ti.

22

Gosta kí sobi də dow-je kí 'ba-dé lo nékuso taana-ti

Luk 14:16-24

¹ Jeju un gosta kí rangi ya bəy pa-né ta kə dow-je panè: ² Kəbe kí dərə-ti tə titi-na kə ta lə ngar kí ra nékuso nə kə taana lə ngon-é bə. ³ Ngar lé ulə ngannjékullə-je go dow-je-ti kí 'ba-dé kə nékuso kí lo taana-ti lé. Ngà dowbə-je lé 'mbati ree. ⁴ E təl ulə ngannjékullə-je kí rangi ya bəy panè: ɔwi idəi dow-je kí 'ba-dé lo nékuso kí lo taana-ti lé 'painè: «M'osi də nja né-je nati lay ngá. M'təl mangi-je lə-m, kə nékul-je lə-m kí rə-dé tə mbul-mbul, adi nékuso tə nangi lay ngá, é 'reei kə nékuso kí lo taana-ti lé.» ⁵ Bə ya kərə, usi-dé də ba-ti kí 'ba-dé lé al, adi nə-nə ya ɔw lo liə kí mɛɛ ndigi. De kí nə-je d'ɔw ndərə lə-dé ə de kí dan-ti-je d'ɔw lo ra gati-je-ti. ⁶ Ə ndəgi-dé-je tə rəmə, d'uwə ngannjékullə-je lé d'ulə kəm-dé ndoo bəy bá 'təl-dé də-ti. ⁷ Né kin ra adi wəngi ra ngar lé nə. Beba ulə njərə-je liə, adi d'ɔw 'təl dowbə-je kinlé rəm, bá 'ró bebo lə-dé ruki-ruki də-ti rəm. ⁸ Go-ti, təl idə ngannjékullə-je liə panè: Nékusə tə ngosi. Ngà dow-je kí 'ba-dé lo taana-ti lé bá 'to dow-je kí 'tuwə ree al. ⁹ Ə ɔti ɔwi tagaji rəbi-je-ti, 'bai dow-je lay ya kí a kingəi-dé, kə kadi 'ree lo nékusə-ti kí lo taana-ti lé. ¹⁰ Beba ngannjékullə-je lé d'ɔti d'ɔw ta gaji rəbi-je-ti ə 'ba dow-je lay ya kí d'ingə-dé, njémeɛndul-je, kə njémeɛmaji-je, 'ree sə-dé adi dow-je 'rusi mɛɛ kəy nékusə kí lo taana-ti lé nji-nji. ¹¹ Ngà loki ngar ree andi mɛɛ kəy-ti kə koo dow-je kí 'ree lo nékusə-ti kí lo taana-ti lé rəmə, kəm-é usi də dingəm-ti káre kí isi lo nékusə-ti kí lo taana-ti kə kubi-é rə-é-ti al. ¹² Beba ngar lé dəji-é panè: Nam-m, ban bá 'ree lo kin-ti nal kulə kubi-é rə-i-ti wa? Ngà dingəm lé tɛɛ ta-é ilə-é-ti al. ¹³ †Beba ngar idə ngannjékullə-je liə panè: ɔti uwəi dow kin 'tói ji-é-je kə nja-é-je njim-njim ə iləi-é ndaga lo-ti kí ndul ndi-ndi. E bá to lo kí à nɔ-ti rəm, à kuso ngang-i-é titi məgəgə-məgəgə rəm. ¹⁴ Bə ya tə, de kí Lubə 'ba-dé lé, kər-dé nə. Ngà de kí e mbəti-dé bá 'to kí ndə bə.

† 21:42 21:42 Pa 118:22-23 † 22:13 22:13 Mat 8:12; 25:30; Luk 13:28

*Lambo læ Sejar**Mar 12:13-17; Luk 20:20-26*

¹⁵ Parisi-je d'ow d'oji-na ta kdo sangi kəm rəbi kuwə Jeju kì ta kí ta-é-ti. ¹⁶ Beba d'ulə njéndó né-je læ-dé rəm, bá kuti dow-je læ Erodì rə Jeju-ti kadi 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je né, j'gə kí i lé 'to njèpata kí tɔgrɔ-ti rəm, i 'isi 'oji dow-je rəbi læ Lubə kɔji kí tɔgrɔ-ti rəm, bá i lé 'bəl kəm dow al rəm, kdo i 'oo maji læ dow kí taga nè kin al. ¹⁷ Ən é idə-ji tagir læ-i kí sobi dɔ ta kin adi j'oo: «To tó-é kadi dow ugə lambo læ ngar Sejar əse to tó-é al wa?» ¹⁸ Ngà Jeju gə tagir kí maji al kí mɛɛ-dé-ti adi idə-dé panè: «Səi njékədkəm dow-je kanlé! Kdo ri bá 'sangi kadi ooi ta kí mɛɛ-m-ti wa? ¹⁹ Oji-mi là kí dow-je d'isi d'ugə-né lambo lé adi-mi m'oo.» Beba dɛ d'un kə là d'oji-é. Ngà bá ɛ dəji-dé panè: ²⁰ «To dɔ nə kì ri nə bá tò-ti wa?» ²¹ Rəmə dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «To dɔ Sejar kì ri-é.» Ngà bá ɛ təl idə-dé panè: «Né læ Sejar ə adi Sejar, ngà né læ Lubə rəmə adi Lubə tɔ.» ²² Ta kí Jeju ilə-dé-ti lé ɔr ndil-dé adi d'inə-é d'ow lo læ-dé.

*Ta kí dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti**Mar 12:18-27; Luk 20:27-38*

²³ †Rəmə mɛɛ ndɔ-é-ti kin ya, Sadusi-je kí 'to njépanè tɔsi ndəl kində lo tɛɛ goto lé 'ree rə Jeju-ti ə 'dəji-é ta 'panè: ²⁴ Njéndó dow-je né, ta kí Moiyiji pa ən: Kinə dow taa dené bá oji siə ngon al bəy ya ə oy rəmə, kadi ngonkɔ-é taa dené ndubə lé, ində-né ko-é*. ²⁵ Ngà kinə ngankɔ-na-je siri dan-ji-ti nè je bè, bá ɛ kí dɔsɔy taa dené é oji siə ngon al bəy ya ə oy inə dené lé adi ngonkɔ-é. ²⁶ ɛ kí njəkungɔ-ti joo lé kàrè bè ya rəm, bá njəkungɔ-dé-ti mutə kàrè bè ya sar ngankɔ-na-je kí siri d'oy-né lay, ²⁷ bá dené-é lé kàrè oy-né go-dé-ti tɔ. ²⁸ Ndo kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé se, dené kinlé à to ne nə dan-dé-ti kí siri kinlé wa? Kdɔtalə dɛ 'taa-é ya lay. ²⁹ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «Səi uri wale, kdo səi 'gəi mɛɛ ta kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé al rəm, bá 'gəi tɔgi Lubə al rəm. ³⁰ Kdɔtalə ndɔ kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, taana à goto. Dow-je d'a kisi titi-na kí malayka-je d'isi-né dɔra-ti kin bè. ³¹ Ta kí Lubə pa sə-si mɛɛ mbete-ti liə sobi-né dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, səi 'ndói nja kàre ooi al wa? Lubə pa mɛɛ mbete-ti liə panè: ³² “M'to Lubə læ Abrakam, m'to Lubə læ Isaki kì Lubə læ Jakobi. Adi Lubə lé, to Lubə læ dow-je kí d'oy al, ngà to Lubə læ dow-je kí d'isi kəm†.”» ³³ Kosi dow-je kí d'oo néndó læ Jeju lé, néndó liə ɔr ndil-dé nə.

*Ta læ ndukun kí boy itə madi-é-je**Mar 12:28-34; Luk 10:25-37*

³⁴ Loki Parisi-je d'oo kí Jeju uwə ta Sadusi-je lé, dɛ 'kəw-na ³⁵ rəmə dow kàre dan-dé-ti kí to njéndó dow-je ndukun, ndigi koo ta kí mɛɛ Jeju-ti adi dəji-é panè: ³⁶ Njéndó dow-je né: Dan ndukun-je-ti lé, ɛ kí rá bá to kí boy itə madi-é-je wa? ³⁷ Beba Jeju ilə-é-ti panè: 'A ndigi 'Babe Lubə læ-i kì mɛɛ-i kí kàre-rè, kì ndil-i lay, bá kì tagir læ-i lay rəm tɔ‡. ³⁸ ɛ bá to ndukun kí dɔsɔy kí boy itə madi-é-je lay. ³⁹ Ndukun kí njəkungɔ-ti joo kí tana siə bè tɔ ən: 'A ndigi dow madi-i tana kì rɔ-i bè§. ⁴⁰ †Ndukun-je læ Moiyiji lay rəm, bá néndó-je læ njèpata-je kí ta Lubə-ti lay kin ya 'tò gin tɔgi-ti læ ndukun-je kí joo kinlé.

*Ta læ Kristi kì Dabidi**Mar 12:35-37; Luk 20:41-44*

⁴¹ Loki Parisi-je 'kəw-na lé, Jeju dəji ta panè: ⁴² Ta ri bá 'giri dɔ Kristi-ti lé wa? Kristi to ngonka nə wa? Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: To ngonka Dabidi. ⁴³ Beba Jeju dəji-dé

† 22:23 22:23 Knj 23:8 * 22:24 22:24 Det 25:5 † 22:32 22:32 Kaglo-ti kí Lubə pa-nè ta kì Moiyiji ba-né ri Abrakam, kì Isaki, kì Jakobi kinlé dɛ d'oy kete low ngà (Tɛt 3:6, 15). ‡ 22:37 22:37 Det 6:5 § 22:39 22:39 Mbl 19:18 † 22:40 22:40 Luk 10:25-28

bøy panè: Ngà ra ban bøy bá Ndil Lubø ra kullø mee Dabidi-ti adi e kàrè ba-é 'Babe bøy wa? Kdotalø Dabidi ya panè:

44 'Babe Lubø idø 'Babe læ-m panè:

'Ree isi dø jikol-m-ti, sar kadi m'tøl njéba-je læ-i gin tógi-i-ti.*

45 Ngà kí Dabidi ba Kristi 'Babe lé, Kristi à to ngonka Dabidi ban bøy wa? 46 Lo-é-ti kinlé, dow kí dan-dé-ti kí asi kilø ta Jeju-ti goto. Beba ki dø gangi ndø-é-je-ti kinlé, dow kí bo døji ta Jeju ra-é ya goto ngá.

23

Ta læ Jeju kì njéndó dow-je ndukun-je læ Lubø kì Parisi-je

Mar 12:38-39

1 Beba Jeju idø kosi dow-je, de kì njéndó né-je læ panè:

2 Ndukun-je kí Lubø adi Moiyiji ndàngi lé, njéndó dow-je ndukun-je, kì Parisi-je bá 'to njékor mee-é kadi dow-je. 3 To tó-é kadi ooi ta læ-dé, kadi 'rai tó mindi-dé-ti berere-berere. Ngà ndaji bá 'ndaji kullø ra-dé al, kdotalø né kí d'isi 'ndó dow-je lé, de 'tøl rø-dé go-ti al. 4 De lé, né-je kí oy kí lo kuti-é ngá ya 'tó 'tindø dø dow-je-ti, ngà de rø-mø ngon ji-dé ya kàrè 'ndigi kulø gøti-né sø-dé al. 5 †Né lay kí de 'ra lé, 'ra kdø kadi dow-je d'oo-dé-né. Beba de 'tó ndukun-je læ Lubø ngan ku né-je-ti, bá 'tó ta bagi-dé-je-ti, kì nati nò-dé-je-ti, d'u kubi-je læ-dé d'adi boy yul-yul, d'osi kulø sul-é-je-ti d'adi ngal puu-puu.* 6 De 'sangi lokisi kí kete nò dow-je-ti lo nékuso ra nay-je-ti rø-m, 'ndigi lokisi kí kete mee køykøwna-je-ti rø-m, 7 'ndigi kadi dow-je 'ra-dé lapiya kunta-nø lokosi-je-ti rø-m, bá 'ndigi kadi dow-je 'ba-dé njéndó dow-je né tø. 8 Ngà søi lé, adi dow-je 'ba-si njéndó dow-je né al, kdotalø njéndó-si né, e kàre-rè bè, ngà søi lé, 'toi ngankø-nø-je lay. 9 'Bai dow kí dønangi-ti nè bobi-si al, kdotalø bobi-si ra kàre-rè, adi to njékisi døra-ti. 10 Adi dow ba-si njékun dø-je al, kdotalø Kristi† lé, e ya kì kár-é to njékun dø-si. 11 †Dow kí to 'boy dan-si-ti lé, à to ngonnjékullø læ-si. 12 †Dow kí oji rø-é lé, d'a kulø dø-é kì nangi, ngà dow kí sol dø-é bá d'a kitø dø-é kì taá tø.

Ta læ tuji kí à kusi dø Parisi-je-ti kì njéndó dow-je ndukun-je

Mar 12:40; Luk 11:39-52; 20:47

13 Tuji à kusi dø-si-ti, søi njéndó dow-je ndukun-je, kì Parisi-je kí 'toi njékødkø-m dow-je! Kdotalø søi uti tarøbi kandi købe-ti kí døra-ti dø dow-je-ti. Søi ya kàrè owi-ti al rø-m, bá dow-je kí 'ndigi køw-ti kàrè, søi øgi-dé rø-m.

14 [Tuji à kusi dø-si-ti, søi njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je kí 'toi njékødkø-m dow-je! Kdotalø søi 'køøi né-je kí mee køy-ti læ njéngøwkoy-je kør-kør ø 'pai ta kì Lubø adi ngal nø-nø kdø kadi dow-je d'oo-si-né. Beba ta kí gangi kí ngá nø ya à ree dø-si-ti.]‡

15 Tuji à kusi dø-si-ti, søi njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je kí 'toi njékødkø-m dow-je. Kdotalø søi asi lo-je kí dønangi-ti nè, kì dan babo-je naki-naki kdø kadi ingøi dow kí a tæli-é jipi-ti. Ngà loki ingøi-é adi tøl jipi ngá rø-mø, adi dowbé tøl to dow kí tuwø køw dan pør-ti kí tò sartagangi tøy-si nja joo bøy!

16 Tuji à kusi dø-si-ti, søi njékømtø-je kí njékor nò dow-je. Søi lé 'painè: Kinø dow ubi rø-é kì køy læ Lubø, bá ra né-é al kàrè to kare. Ngà kinø dow ubi rø-é kì lør kí mee køy-ti læ Lubø rø-mø, kadi dowbé ra né-é lé ya bane. 17 Søi mbø dow-je kí njékømtø-je kan! Né kí ra bá boy nø wa? Lør bá boy nø øse køy læ Lubø kí njètøl lør né kí aa

* **22:44** 22:44 Pa-je 110:1 † **23:5** 23:5 Mat 6:1 * **23:5** 23:5 Njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je lé, 'ra né-je kin bè kdø kadi dow-je d'oo titi-nø né kí de bá d'un rø-dé d'adi Lubø ngay d'itø ndøgi dow-je bè. † **23:10** 23:10 Kristi lé kør mee-é to dow kí Lubø mbøti-é. † **23:11** 23:11 Mat 20:26,27; Mar 9:35; 10:43,44; Luk 22:26 † **23:12** 23:12 Luk 14:11; 18:14 ‡ **23:14** 23:14 Ta-je kí tò mbunø né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí døsay kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta greki.

njay-ti bá boy n̄a wa? ¹⁸ S̄ai 'pai b̄əy 'painè: Kinə dow ubi rɔ-é k̄i logugi né lə Lubə, bá ra né-é al k̄arè to kare. Ngà kinə dow ubi rɔ-é k̄i kadkare kí to logugi né-ti lə Lubə rəmə, kadi dowbé ra né-é lé ya bane. ¹⁹ S̄ai njékəmtɔ-je kanlé! Né kí ra bá to né kí boy n̄a wa? Kadkare bá boy n̄a əse logugi né lə Lubə kí ra kadkare adi təl né kí aa njay bá boy n̄a wa? ²⁰ Yən, dow kí ubi rɔ-é k̄i logugi né lə Lubə lé, ɛ ubi rɔ-é k̄i logugi né lə Lubə ya rəm, bá ɛ ubi rɔ-é k̄i né-je lay kí tò logugi né-ti lə Lubə lé rəm tɔ. ²¹ Dow kí ubi rɔ-é k̄i kəy lə Lubə lé, ɛ ubi rɔ-é k̄i kəy lə Lubə ya rəm, bá ɛ ubi rɔ-é k̄i Lubə kí njəkisi m̄eɛ kəy-ti lé rəm tɔ. ²² †Dow kí ubi rɔ-é k̄i dɔr̄a lé, ɛ ubi rɔ-é k̄i kalikɔb̄e lə Lubə rəm, bá ɛ ubi rɔ-é k̄i Lubə kí njəkisi dɔ kalikɔb̄e-ti lé rəm tɔ.

²³ Tuji à kusi dɔ-si-ti, s̄ai njéndó dow-je ndukun-je k̄i Parisi-je kí 'toi njékədkəm dow-je. Kdotalə s̄ai lé mbikam-je lə-si kí ət̄i maji-maji, k̄i mbikamn̄ay-je, k̄i né nd̄ir n̄ay-je kin k̄arè, s̄ai ɔri k̄are dan kí dɔgi-ti adi Lubə. Rəmə né ra kí njururu, k̄i koo kəmtondoo, k̄i k̄adɔndi-ti kí to né-je kí boy n̄a m̄eɛ ndukun-ti lé bá s̄ai ooi kí né al. Né-je kin bá lé à to kullə ra-si, bá ndəgi né-je kinlé k̄arè, s̄ai a tusi kin̄əi al rəm tɔ. ²⁴ S̄ai njékəmtɔ-je kí njəkɔr n̄ə dow-je kan! S̄ai lé tò titi-n̄a né kí ngon kuu kí s̄e b̄e kin bá s̄ai ooi-é dan man k̄ay-si-ti adi uni-é k̄ogi, ngà rəmə Jambal kí boy kin bá s̄ai ooi-é al, adi uyi-é m̄eɛ-si-ti miriki.

²⁵ Tuji à kusi dɔ-si-ti, s̄ai njéndó dow-je ndukun-je k̄i Parisi-je kí 'toi njékədkəm dow-je! S̄ai lé, gidi k̄obi-je k̄i gidi tasa-je bá 'togi adi aa maji rəmə, né-je kí rusi m̄eɛ-é n̄ji-n̄ji lé, to né b̄ogi-je k̄i né-je kí inḡəi kí go rəb̄i b̄o né-je kí maji al kí ra-si. ²⁶ I Parisi kí njékəmtɔ! 'Togi m̄eɛ k̄obi ya pá rəmə gidi-é k̄arè à kaa maji tɔ.

²⁷ †Tuji à kusi dɔ-si-ti, s̄ai njéndó dow-je ndukun-je k̄i Parisi-je kí 'toi njékədkəm dow-je! S̄ai lé, 'titi-n̄a k̄i dɔbadi-je kí dow-je 'ra gidi-é kí ndaa-ti né k̄i pɔɔ, adi nda mbəy-mbəy maji, ngà m̄eɛ-é rəmə singə dow-je kí d'oy, k̄i né-je kí ndum bá rusi b̄e kin. ²⁸ S̄ai lé k̄arè, b̄e ya tɔ. Ta kəm dow-je-ti lé, 'rai rɔ-si tan̄a k̄i dow-je kí njéra né njururu-je b̄e, ya ngà kədkəm dow-je, k̄i né ra kí maji al ya rusi m̄eɛ-si n̄ji-n̄ji.

²⁹ Tuji à kusi dɔ-si-ti, s̄ai njéndó dow-je ndukun-je k̄i Parisi-je kí 'toi njékədkəm dow-je! Kdotalə 'rai dɔbadi njépata-je kí ta Lubə-ti adi maji rəm, bá 'tijəi ndaji né-je kí maji-maji dɔbadi njéra né njururu-je-ti ³⁰ ə 'painè: Kinə j̄e bá j'isi kaglo-ti lə ka-ji-je kí ndok̄i lé rəmə, j'a kində rɔ-ji nati sə-dé kdɔ tɔl njépata-je kí ta Lubə-ti lé al. ³¹ Beba ta pa-si k̄i kullə ra-si-je ya 'tɔji-né kí 'toi nganka njétɔl njépata-je kí ta Lubə-ti. ³² B̄e rəmə, to tagaji kullə ra ka-si-je lé ya uni tin é j̄e 'rai 'toli ta-é!

³³ †S̄ai kí m̄eɛ-si maji al titi-n̄a k̄i m̄eɛ pii-je b̄e kan! S̄ai lé, ta kí gangi kdɔ kadi dow-je d'ow-né dan p̄ər-ti kí tò sartagangi lé, a t̄eɛi kəm-ti rá wa? ³⁴ Gin-é kin bá Lubə panè: Yən, m'a kulə njépata-je kí ta-m-ti, k̄i njégosi-je, k̄i njéndó dow-je ndukun-je lə-m kí tɔgrɔ-ti rɔ-si-ti. S̄ai a toli d̄e kí n̄a-je rəm, a b̄əi d̄e kí dan-ti-je kagd̄əsi-ti rəm, a tind̄əi d̄e kí n̄a-je k̄i ndəy marow m̄eɛ kəykəwn̄a-je-ti lə-si s̄ai jipi-je lé rəm, bá a kuləi kəm d̄e kí n̄a-je ndoo kadi d'ay-n̄a k̄i lo-lo rəm tɔ. ³⁵ Né-je kinlé à tò b̄e kdɔ kadi ta m̄əsi njéra né kí njururu kí ay nangi puu-puu k̄ogi kinlé tò dɔ-si-ti. Un kuti-é dɔ m̄əsi Ab̄el-ti kí to dow kí njéra né kí njururu sar t̄eɛ-né dɔ m̄əsi Jakari-ti kí to ngon lə Baraki. Jakari lé, s̄ai 'toli-é mbun̄ə kəy-ti lə Lubə k̄i logugi né kí to lo kilə kadkare kadi Lubə. ³⁶ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí ta kí gangi kí sobi dɔ njétɔl dow-je lé à kusi dɔ dow-je-ti kí ngɔsn̄e kin.

*Jeju ndingə rɔ-é kdɔ dow-je kí bebo Jorijaləm-ti
Luk 13:34-35*

³⁷ 'Wa! Səi dow-je kí Jorijalem! 'Wa! Səi dow-je kí Jorijalem! Səi 'toi njétol njépata-je kí ta Lubə-ti, njétilə dow-je kí Lubə ulə-dé rə-si-ti kì ər təl-dé. Nja kandangi-kandangi é m'ndigi kəw-si kì rə-m-ti tanə kí kɔ kunjə kəw-né ngan-é gin bagi-é-ti kin bè, é 'mbati! ³⁸ Ooi maji, kəy lə-si à tokì tusi kinə kì də-si-ti nɔɔ! ³⁹ M'a kidə-si rəsi. Kì nè kəw kì kete kinlé, a kooi-mi kì kəm-si gogi ndə al ya sar kaglo-ti kí a pai-né painè:

Kadi Lubə tər ndi-é dɔ dow-ti kí njèree kì ri 'Babe!§

Ta-je kí dɔ ndɔ-je-ti kí dɔbɔy-ti

24

Ta kí dɔ kəy-ti lə Lubə kí à tuji

Mar 13:1-23; Luk 21:5-24

¹ Loki Jeju ɔti takəy-ti lə Lubə isi ɔw rəmə, njéndó né-je liə 'ree rə-é-ti 'toji-é 'panè: «'Oo kəy lə Lubə kí 'ra d'adi ndaji-é-je maji-maji kin.» ² Beba Jeju idə-dé panè: «Ooi né-je kin lay ya al wa? Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí d'a titə tilə káre káre, ngon ər ya kàrè à tò dɔ madi-é-ti lo kin-ti al.»

³ Beba loki Jeju ɔw isi dɔ mbal kə kagi Olibiye-je-ti rəmə, njéndó né-je liə 'ree d'ingə-é kì kár-é 'dəji-é 'panè: «'Idə-ji, ndɔ kí rá bá né-é-je kinlé à ra né wa? Əse ri bá à toji ndɔ ree-i lé wa? Ə ri to bá à toji dɔbɔy ndɔ kí à ree lé wa?»

⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Indəi kəmkaa dɔ rə-si-ti, adi dow ədi-si al. ⁵ Kdɔ dow-je nɔ ya d'a kun ri-m kində dɔ-dé-ti ə d'a panè: “Dɛ ya 'to Kristi* lé.” Beba d'a kədi-né dow-je nɔ kur-dé-né wale. ⁶ Səi a kooi poy rə-je kì ká rə-je. Ooi go rə-si nè mɛɛ-si à kɪ gangi man. Kdɔ, lé ban-ban ya kàrè né-je kinlé à ra né ya; ngà kɛ bá à to sɔy né-je al ya bɔy. ⁷ Gin dow-je madi d'a kɪ rə kì gin dow-je kí madi, kɔbɛ káre à kɪ rə kì kɔbɛ kí káre, ɓo à kɔ rəm, dɔnangi à yəki kì lo-lo rəm†. ⁸ Né-je kinlé à tò titi-nɔ kì kulə gin ndo kí ra dené bè. ⁹ †Beba d'a kun dɔ-si kadi dow-je d'adi-si kɔ rəm, kadi 'təl-si rəm. Gin dow-je lay ya d'a kɔsi-si kì ta kdɔ ta lə-m. ¹⁰ Ndɔ-é-ti kinlé, dow-je nɔ ya d'a kilə kadmɛɛ lə-dé kɔgi, d'a kun dɔ-nɔ rəm, bá d'a kɔsi-nɔ ta rəm tɔ. ¹¹ Dow-je nɔ d'a ree ɓa rə-dé njépata-je kí ta Lubə-ti ə d'a kur dow-je nɔ wale. ¹² Né ra kí maji al à kəw kəm-é kete-kete, gin-é kin bá ndignɔ lə dow-je nɔ ya à təl səl-né. ¹³ †Ngà dow kí uwə rə-é ngà sar tɛɛ sɔy-é-ti ə à kaji. ¹⁴ Poyta kí Maji kí sɔbi dɔ kɔbɛ lə Lubə kinlé, d'a kilə mbɛ-é dɔnangi-ti nè lay kdɔ kadi gin dow-je lay d'oo kì mbi-dé, bɔy ngà bá dɔbɔy ndɔ lé à ree bɔy.»

¹⁵ «Loki a kooi nékɔbi, kì né kí tò nɛ lo-ti kí aa njay titi kí ndɔki Daniyel njèpata kí ta Lubə-ti pa-né lé rəmə, kadi dow kí isi ndó mbete kinlé gə mɛɛ-é maji‡ rəm, ¹⁶ bá kadi dow-je kí d'isi dɔnangi Jude-ti d'ay d'ɔw dan mbal-je-ti rəm tɔ. ¹⁷ †Dow kí isi dɔ kəy-ti§ kàrè kadi ur nangi kdɔ kəw kəy kun né madi al ngà, ¹⁸ rəm dow kí ɔ ndɔrɔ kàrè, kadi ree ɓee un kubi kul liə al rəm tɔ. ¹⁹ Ə mɛɛ ndɔ-é-je-ti kin tuji kí à kusi dɔ dené-je-ti kí njésəm kì dɛ kí d'isi d'adi mba ngan-je à tò ban én ə! ²⁰ 'Pai ta kì Lubə nɔ kdɔ kadi ndɔ kəy lə-si tò nɔy kul-ti al rəm, kadi tò ndɔ taakoo-ti lə-ji jəi jipi-je al rəm tɔ. ²¹ †Kdɔ ndɔ-je kinlé, à to ndɔ kɔ kí dum nati. Ə to kɔ kí lo kində gin dɔnangi-ti nɔ sar ɓone kin ya kàrè, dow oo nja káre al bɔy rəm, bá dow à koo gɔ-é gogi al ya sar rəm tɔ*. ²² Kinə 'Babe gangi ta ndɔ-je kinlé adi gɔji al rəmə, dow kí à kaji ya goto. Ngà ɛ à kadi ndɔ kɔ-je kí dum nati kinlé gɔji, kdɔ dow-je kí ɛ mbəti-dé adi 'to dow-je

§ 23:39 23:39 Pa 118:26 * 24:5 24:5 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 24:7 24:7 Eja 19:2 † 24:9 24:9 Mat 10:22 † 24:13 24:13 Mat 10:22 ‡ 24:15 24:15 Dan 9:27; 11:31; 12:11 † 24:17 24:17 Luk 17:31

§ 24:17 24:17 Dɔ kəy-ti: To gɔ kəy-je kí ɓe lə-ji nè kin al. To kəy dur-dur-je kí 'ra ndil dɔ-ti adi to lo taakoo, lo kí d'isi-ti d'adi yəl dan-dé. † 24:21 24:21 Ntd 7:14 * 24:21 24:21 Dan 12:1

liə. ²³ Kinə dow idə-si panè: “Kristi ɔ nè” əse “ɔ yó” kàrè, 'taai ta liə al. ²⁴ Kdotalə njéba rɔ-dé Kristi-je, kɪ njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti d'a kɪ kdɔ ra nékɔji-je, kɪ né mbəli-je kdɔ kədi-né dow-je. D'a ra bè sangi-né koo se d'a kur dow-je kí Lubə mbəti-dé lé wale kare wa. ²⁵ Mɔ m'idə-si ngá ón! ²⁶ †Kinə d'idə-si 'panè: Ooi, Kristi, dow kí Lubə mbəti-é, ɔ diləlo-ti nɔɔ rəmə owi lo-é-ti al əse loki dow idə-si panè: Ooi, ɛ bɔyɔ rɔ-é nè tin, kàrè 'taai ta liə al rəm tɔ. ²⁷ Kdɔ ree Ngon lə dow lé, à tanɔ kɪ təlndi kí j lo kubə kàdi-ti ɔw njal lo kur kàdi-ti kin bè. ²⁸ †Lo kí nin tò-ti lé, lo-é ya mal-je d'a kəw-nɔ-ti†.»

Ta təl ree lə Ngon lə dow

²⁹ †«Go ndɔ kɔ-je-ti kí dum nati kinlé ya rəmə, Londul à kuti kəm kàdi! Nɔy à nda al! Kərwəj-je kí dɔrɔ-ti d'a tusi nangi! Tógi-je kí dɔrɔ-ti à yəy yəki-yəki!†»

³⁰ †«Bəba nékɔji lə Ngon lə dow à tɛɛ dɔrɔ-ti, rəmə gin koji-je lay kí dɔnangi-ti nè d'a ndingə rɔ-dé. Dɛ d'a koo Ngon lə dow à kɪ dɔrɔ-ti kisi ree dan kilndi-ti, kɪ tógi kí nɔ rəm, bá dan riɔa-ti kí nɔ rəm tɔ. § ³¹ Loki ndi təbi mbanga à ba dɔrɔ-ti púy-púy rəmə, Ngon lə dow à kulə malayka-je liə kadi 'kəw dow-je lay kí ɛ mbəti-dé kɪ dɔ kum dɔnangi kí sɔ kin lay kɪ nati. D'a kɪ ngangɪ dɔnangi-ti kí káre kow njal tɛɛ ngangɪ-é-ti kí káre.»

³² Uni néndó mɛɛ gosta-ti kí dɔ kote-ti kin ooi. Kote lé loki balkəm-é-je təl tò mbəl bá mbi-é tubə dɔ-ti lé, səi 'gəi kí nɔy bə nɔy ngosi. ³³ Bè ya tɔ, loki ooi kí né-je lay kinlé isi ra né rəmə, kadi 'gəi kí Ngon lə dow ɔ tarəbi-ti pèrèrè ngá. ³⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow-je kí d'isi kəm nè kin, d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. ³⁵ Dɔrɔ-je kɪ dɔnangi kin d'a goto, ngà ta-je lə-m lé à goto al ya sartagangi. ³⁶ Ta lə ndɔ əse kàdi ree lə Ngon lə Lubə lé, dow kí gə goto, malayka-je kí dɔrɔ-ti kàrè 'gə al rəm, Ngon lə Lubə lé ya kàrè gə al rəm, ngà Bəbi-é ya kɪ kár-é bá gə. ³⁷ Né kí ndɔki ra né kaglo-ti lə Nuwe lé, gɔ-é ya à ra né ndɔ ree-ti lə Ngon lə dow lé tɔ. ³⁸ Ndɔki kete kadi man bəlim ree taa lo lay lé, dow-je d'uso né-je, d'ay né-je, 'taa-nɔ-je, d'adi ngan-dé-je 'taa-nɔ-je, sar ndɔ-ti kí Nuwe ɔw-né mɛɛ bato-ti lé. ³⁹ Mɛɛ dow-je oy səl dɔ rɔ-dé-ti adi man bəlim ree tɔl-dé lay. Bè ya tɔ, ndɔ kí Ngon lə dow à ree lé, lo à tuji puktu-puktu. ⁴⁰ Bəba dow-je joo d'ɔ mɛɛ ndɔr-ti kí káre kàrè, Lubə à kun kí káre ə à kiɔ kí káre. ⁴¹ Dené-je joo d'ɔ d'ur né mɛɛ bɪr-ti kí káre kàrè, Lubə à kun kí káre ə à kiɔ kí káre. ⁴² Ən ó isi kəm dɔ rɔ-si-ti, kdɔ səi 'gəi ndɔ ree 'Bəbe lə-si al. ⁴³ †Kadi 'gəi né kin maji: Kinə 'ba njəkəy gə dɔkàdi kí ndɔ kí njəbogi à ree-né lé, ɛ à kisi kəm bi à kiɔ-é kadi ɔw mɛɛ kəy-ti liə al. ⁴⁴ Gin-é kin bá səi kàrè, isi dɔ nja-si-ti, kdɔ Ngon lə dow lé à ree dɔkàdi-ti kí səi 'giri dɔ-ti al. ⁴⁵ Nɔ bá to ngonnjəkullə kí njəra né kí togrɔ-ti kí to njəkəmtuti wa? To ɛ kí 'ba-é ində-é dɔ madkullə-je-ti liə kdɔ kadi oo go-dé kɪ nékuso kɪ dɔkàdi-é dɔkàdi-é. ⁴⁶ Ngonnjəkullə kí 'ba-é təl ree mɛɛ kəy-ti liə bá ingə-é ta kullə-ti titi-nɔ bè lé, to njènékumə. ⁴⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí 'ba-é à kiɔ nékingə-é-je lay mɛɛ ji-é-ti. ⁴⁸ Ngà kinə to ngonnjəkullə kí maji al lé, à pa mɛɛ-é-ti panè: «'Ba-m à təl ree kalangi al bəy» ⁴⁹ bá ɛ ɔ ká tində madkullə-je-ti liə, kɪ ká kuso né-ti kɪ ká kay né-ti kɪ gɔyibi-je rəmə, ⁵⁰ 'ba-é à təl ree kubə-é nangɪ busi ndɔ-ti kí ɛ ində mɛɛ-é dɔ-ti al rəm, dɔkàdi-ti kí ɛ à gə al rəm tɔ. ⁵¹ ɛ à kində-é kində koji kí ngá nɔ ə à kadi-é ingə kɔ nati kɪ njəkədkəm dow-je lo-ti kí d'a nɔ-ti rəm, bá d'a kuso ngangɪ-dé titi mɛgəgə-mɛgəgə rəm tɔ.

† 24:26 24:26 Luk 17:23,24 † 24:28 24:28 Luk 17:37 † 24:28 24:28 Job 39:30 † 24:29 24:29 a Ntd 6:12; b Ntd 6:13 † 24:29 24:29 Eja 13:10; 34:4 † 24:30 24:30 Ntd 1:7 § 24:30 24:30 Dan 7:13 † 24:43 24:43 Luk 12:39,40

25

Gosta kí sobi do nganmandi-je kí dogi

¹ †Beba kɔbe kí dɔra-ti titi-na kɔ poyta lə nganmandi-je kí dogi kí 'tilə kəm njèdené* kɔ lampi-je lə-dé ji-dé-ti. ² Dɛ kí mɪ 'to njékəmtuti al-je ə dɛ kí mɪ tɔ bá 'to njékəmtuti-je tɔ. ³ Njékəmtuti al-je lé d'ow kɔ lampi-je lə-dé nal kun ubi-é ji-dé-ti. ⁴ Ngà njékəmtuti-je kí mɪ tɔ rəmə, d'ow kɔ lampi-je lə-dé kɔ ku ubi-je lə-dé ji-dé-ti ji-dé-ti. ⁵ Ngà loki njèdené ree kalangi al bəy lé, nganmandi-je lé lay ya kɔ ra-dé adi 'to bi. ⁶ Beba dan lo bapi rəmə, ndi dow ba boy panè: Ooi! Njèdené lé ree ngá, é ji taá 'tiləi kəm-é. ⁷ Beba nganmandi-je lé lay ya d'i do bi-ti, d'oo go lampi-je lə-dé. ⁸ Njékəmtuti al-je lé 'dɔji njékəmtuti-je 'panè: Adi-ji ubi lə-si lé sɛ-sɛ sə-si kɔ lampi-je lə-ji lé d'isi d'oy. ⁹ Njékəmtuti-je lé 'panè: «Á-à, ubi lə-ji lé, jɛ ya kàrè à kasi-ji rá bá j'a kay kadi-si wa? Ɔwi 'ndogi 'lə-si ə soti.» ¹⁰ Nganmandi-je kí njékəmtuti al-je lé, d'oti d'ow adi 'này lo ndogi ubi-ti lé ya bəy rəmə, njèdené lé ree, adi nganmandi-je kí mɪ kí d'isi do nja-dé-ti lé, d'ow siə kəy lo taana-ti, adi d'uti takəy ta-dé-ti. ¹¹ †Go-ti, nganmandi-je kí njékəmtuti al-je lé 'ree, 'nɔ boy-boy 'panè: «'Babe, 'Babe, 'tɛɛ takəy adi-ji.» ¹² Ngà njèdené lé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; m'gə-si al.» ¹³ Beba Jeju ilə do ta-ti kin panè: «Isi kəm do rɔ-si-ti, kɔ sɔi 'gəi ndə-é al rəm, 'gəi dɔkàdì-é al rəm tɔ.»

*Gosta kí do ngonnjékullə-je-ti kí mutə**Luk 19:12-27*

¹⁴ †Kɔbe lə Lubə à tò titi-na kɔ ta lə dingəm káre kí isi ɔw mba ə ba ngonnjékullə-je liə, ə inɔ nékingə-é ji-dé-ti bá ɔti ɔw mba. ¹⁵ Ɔ adi ɛ kí káre lɔr mbu mɪ, adi ɛ kí rangi lɔr mbu joo, ə adi njékungɔ-ti mutə lə-dé lɔr mbu káre. Ɔ adi-dé kí go tɔgi-dé-ti, ngá bá ɔti ɔw mba. ¹⁶ Dow kí njètaa lɔr mbu mɪ lé, ɔti tajinati nè ya ɔw təl-né ji-é ə ingə kí rangi dɔ-ti mbu mɪ ya tɔ. ¹⁷ Dow kí njètaa lɔr mbu joo lé kàrè, ɔw təl-né ji-é, ə ingə kí rangi dɔ-ti mbu joo ya tɔ. ¹⁸ Ngà njètaa lɔr mbu káre lé, ɛ ɔw ndər be dubi-né lɔr lə 'ba-é lé. ¹⁹ Loki dɔkaglo dəə dɔ-ti nɔ ngá lé, 'ba-dé təl ree kadi d'ɔr go né-je liə d'adi-é. ²⁰ Dow kí njètaa lɔr mbu mɪ lé ree rɔ 'ba-é-ti, tidə lɔr mbu mɪ kɔ man-é dɔ-ti mbu mɪ ya tɔ, ə panè: «'Ba-m, i 'adi-m lɔr mbu mɪ, ə ɛ kí rangi kí m'ingə dɔ-ti é ra mbu mɪ tɔ tin.» ²¹ 'Ba-é idə-é panè: «Oiyó! 'To ngonnjékullə kí maji, njèra né kí tɔgrɔ-ti. M'a kində-i dɔ né-je-ti kí nɔ, kɔ 'to njèra né kí tɔgrɔ-ti mɛɛ né-ti kí ndɛ bə. 'Ree 'ra sə-m rɔnəl.» ²² Go-ti, ngonnjékullə kí njètaa lɔr mbu joo lé ree rɔ-é-ti panè: «'Ba-m, i adi-m lɔr mbu joo, ə ɛ kí rangi kí m'ingə dɔ-ti é ra mbu joo tɔ tin.» ²³ Beba 'ba-é idə-é panè: «Maji! I 'to ngonnjékullə kí maji, njèra né kí tɔgrɔ-ti, i tɔsi kəm-i go né-ti kí ndɛ bə, beba m'a kində-i dɔ né-je-ti kí nɔ. 'Ree 'ra sə-m rɔnəl.» ²⁴ Ta tɔl ta-é-ti, ngonnjékullə kí njékungɔ-dé-ti mutə kí taa lɔr mbu káre lé ree panè: «'Ba-m, i lé m'gə kí 'to dow kí 'ngá nɔ: Lo kí i 'dubi né-ti al kàrè, i tətɔ-ti rəm, bá lo kí i ilə ko-ti al kàrè, i ijə ko-ti rəm tɔ. ²⁵ Mɔ m'bəl adi m'ɔw m'dubi lɔr lə-i lé nangɔ. Yən! Né lə-i lé ɔn, é 'taa.» ²⁶ Ngà 'ba-é idə-é panè: «I lé 'to ngonnjékullə kí maji al, njédabi! I gə kí mɔ lé, lo kí m'dubi né-ti al kàrè, m'tətɔ-ti rəm, bá lo kí m'ilə ko-ti al kàrè m'ijə-ti rəm kinlé, ²⁷ lé 'a kɔw kilə lɔr lə-m lé lo ngəm né-ti kɔ kadi m'təl m'ree bə rəmə, lé m'a taa kɔ man-é dɔ-ti.» ²⁸ Beba 'ba-é panè: «Ɔti 'taai lɔr kí ji-é-ti ə adi ɛ kí ɔw kɔ lɔr mbu dɔgi lé dɔ-ti. ²⁹ †Kɔ dow kí né tò ji-é-ti bá d'a kadi-é kí rangi dɔ-ti kadi isi dan maji-ti mburuki-mburuki, ngà dow kí né liə goto lé, kí ji-é-ti ya kàrè d'a taa. ³⁰ †Beba ngonnjékullə kí kare kɔgi bə kinlé, iləi-é ndaa-ti, lo-ti kí ndul ndi-ndi, lo kí ɛ à nɔ-ti rəm, à kuso ngangɔ-é-ti mɛgɛgɛ-mɛgɛgɛ rəm tɔ.»

† 25:1 25:1 Luk 12:35 * 25:1 25:1 Njèdené kinlé to ngow nganmandi-je kí dogi lé al. Dɛ lé 'ba-dé lo taana-ti lé kí ba bi dɛ bá ree kɔ taa dingəm lé al. † 25:11 25:11 Luk 13:25 † 25:14 25:14 Luk 19:11-27 † 25:29 25:29 Mat 13:12; Mar 4:25; Luk 8:18 † 25:30 25:30 Mat 8:12; 22:13; Luk 13:28

Ta kí gangi kí dobøy ndo-ti

³¹ †Loki Ngon læ dow à ree kî riba liø kí ña nati kî malayka-je lé, e à kisi do kali riba-ti liø. ³² Gin dow-je lay kí donangi-ti nè ya d'a kəw-ñá ñə-é-ti, bá e à kər kəm dow-je gay-gay titi-ñá kí njèkul né or-né kəm bati-je kî biñə-je gay-gay kin bè. ³³ E à kər bati-je kadi d'a do jikol-é-ti, ngà biñə-je rəmə, e à kadi d'a do-ji gəl-é-ti to. ³⁴ Bè ngà bá Ngar à kidə dow-je kí do jikol-é-ti lé panè: «'Reei, səi kí Bəbi-m tər ndi-é do-si-ti, andi kəbe-ti liø kí e ya ra go-é lo kində gin donangi-ti ñu kdo ta lə-si. ³⁵ Kdotalə səi bá ndoki bo ra-m é adi-mi né m'uso, kundə ra-m é adi-mi man m'ay, m'to mba é uwəi-mi kî rə-si-ti. ³⁶ Səi bá ndoki kuti-m tò dum é adi-mi kubi m'ulə rə-m-ti, rə-m to-m é owi do-m-ti, m'to dangay-ti é owi go-m-ti ooi-mi.» ³⁷ Rəmə dow-je kí njéra né kí njururu lé d'a panè: «'Wa! 'Babe, ndo kí rá-ti bá bo ra-i é j'adi-i né uso əse kundə ra-i é j'adi man ay wa? ³⁸ Ndo kí rá-ti bá 'to mba é j'uwəi kî rə-ji-ti əse j'oo-i kî kuti-i dum é j'adi-i kubi ulə rə-i-ti wa? ³⁹ Ndo kí rá-ti bá rə-i to-i əse 'to dangay-ti é j'ow j'oo-i wa?» ⁴⁰ Bəba Ngar à panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dokaglo-je lay ya kí 'rai né-je kinlé kî dow käre dan ngan dow-je-ti kí se-se bè kí 'to ngankə-m-je kinlé, to mə ya to é 'rai sə-m tin.» ⁴¹ Go-ti, e à təl kidə de kí do-ji gəl-é-ti lé panè: «Oti rangi ta-m-ti, səi dow-je kí Bəbi-m ində ndol do-si-ti. Owi dan pər-ti kí tò sartagangi kí toki ra go-é kdo Sú de kî malayka-je liø. ⁴² Kdotalə səi lé, bo ra-m kàrè, adi-mi né m'uso al rəm; kundə ra-m kàrè, adi-mi man m'ay al rəm; ⁴³ m'to mba kàrè, uwəi-mi kî rə-si-ti al rəm; kuti-m tò dum kàrè, adi-mi kubi m'ulə al rəm; rə-m to-m əse m'to dangay-ti kàrè owi go-m-ti al rəm to.» ⁴⁴ Bəba de d'a panè: «'Wa! 'Babe, bo ra-i ndo kí rá-ti əse kundə ra-i ndo kí rá-ti, 'to mba ndo kí rá-ti əse a kuti-i dum ndo kí rá-ti, rə-i to-i ndo kí rá-ti əse 'to dangay-ti ndo kí rá-ti bá j'ra sə-i al wa?» ⁴⁵ Ngar à təl kilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dokaglo-je lay kí səi 'rai kî dow käre dan ngan dow-je kí se-se kin al lé, to mə ya to é 'rai sə-m al tin.» ⁴⁶ Bəba de kí do-ji gəl-é-ti lé, d'a kow dan kə-ti kí sartagangi, ngà njéra né kí njururu-je lé, bá d'a kow lo kiskəm-ti kí sartagangi to.

Koy Jeju kî tōsi ndəl liø

26

Ta kí do kun do Jeju-ti

Mar 14:1-2; Luk 22:1-2; Jq 11:47-53

¹ Loki Jeju təl ta néndó-je kinlé, e idə njéndó né-je liø panè: ² Səi 'gəi kí ñay ndo joo kadi ndo ra ñay Paki asi*. Ə d'a kilə Ngon læ dow ji dow-je-ti kadi 'bə-é kagdəsi-ti. ³ Rəmə njékun do njégugnə-je læ Lubə, kî 'ngatogi-je læ jipi-je d'uwə do-ñá lo gangta-ti panata læ Kayipi kí to burə do njégugnə-je læ Lubə ⁴ ə d'un ndu-dé kadi 'ra gosi d'uwə-né Jeju kdo kadi 'tol-é. ⁵ Ya ngà de 'təl 'panè: Kə bá j'a kuwəi-é ndo ra ñay Paki-ti lé al, nè kosi dow-je d'a kî buki-ñá do-ji-ti.

Ta kí sobi do dené kí ur ubi kí əti maji do Jeju-ti

Mar 14:3-9; Jq 12:1-8; Luk 7:36-50

⁶ Jeju isi meɛ be-ti kí Betani, meɛ kəy-ti læ Simɔ kí ndoki to njèbanji. ⁷ †Rəmə dené käre bè ree rə-é-ti kî ubi kí əti maji rəm, là-é ñá rəm, rusi ku kí 'ra kî ər kí 'ba-é albatrə rəm ya ree mbəl do Jeju-ti ta nékuso-ti. ⁸ Njéndó né-je d'oo né kin bè rəmə, nəl-dé al, adi 'panè: «É kin to né tuji kí ban bá tanə bè?» ⁹ To ubi kí lé j'a taa-né là kí tò bay-bay ya kdo læbi njéndo-je. ¹⁰ Jeju gə ta kí de 'pa lé, adi idə-dé panè: «Kdo ri é səi adi-né kə dené kinlé bè wa? E ra né kí maji kdo ta læ-m. ¹¹ Njéndo-je lé, d'a

† 25:31 25:31 a Mat 16:27; b Mat 19:28 * 26:2 26:2 Tət 12:1-27 † 26:7 26:7 Luk 7:37,38

kisi sə-si nè kì ndo-je lay, ngà ma lé m'a kisi sə-si kì ndo-je lay al. ¹² Ubi kí dené kin ungi kinlé, toki né kí ɛ ra rɔ-m-ti kɔɔ dubi-m-né bè. ¹³ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; lo lay kí donangi-ti nè kí d'a kilə mbɛ Poyta kí Maji kin titi lé, d'a kɔr poy né kí dené ra kinlé kadi mɛɛ dow-je ole-né do-é-ti.»

Ta lə Judasi kí njəkun do Jeju

Mar 14:10-11; Luk 22:3-6

¹⁴ Beba Judasi kí 'ba-é Iskariyoti kí to kí káre dan njéndó né-je-ti kí doɔgi gidi-é joo lé, ɔw ingə njəkun do njégugnə-je lə Lubə ¹⁵ ə idə-dé panè: Ri bá səi 'ndigi kadi-mi kadi m'ilə-né Jeju lé ji-si-ti wa? Beba de 'tidə kə là kormutə d'adi-é. ¹⁶ Gangi ndo-é-ti kin ya, Judasi sangi kəm rəbi kí tuwə kilə-né Jeju ji-dé-ti.

Jeju ində gin nékuso nam

Mar 14:12-31; Luk 22:7-34; Jq 13:21-38; 1Kɔ 11:23-25

¹⁷ Ndo kí doɔay lə ndo ra nəy kí 'ra kì mbə kí əm goto-ti lé, njéndó né-je lə Jeju 'ree rɔ-é-ti 'dəji-é 'panè: «Lo kí rá bá i 'ndigi kadi j'ra nékuso Paki-ti j'adi-i wa?» ¹⁸ Beba Jeju idə-dé panè: «Ɔwi mɛɛ bebo-ti rɔ dow-ti kí bè kin ... ə idəi-é toki njéndó dow-je né panè: Dɔkaglo lə-m nəy sɛ bè; ə m'a kɔw kəy lə-i kɔ 'ra nəy Paki nati kì njéndó né-je lə-m.» ¹⁹ Beba njéndó né-je d'ɔw ə 'ra go ta-ti kí Jeju idə-dé, adi 'ra nékuso Paki lé.

²⁰ Beba ta kàdì kur-ti lé, Jeju isi ta nékuso-ti kì njéndó né-je liə kí doɔgi gidi-é joo. ²¹ Loki d'isi d'uso né lé Jeju panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow káre dan-si-ti à kun do-m.» ²² Beba mɛɛkɔ ra njéndó né-je adi 'dəji-é káre-káre lay 'panè: «'Babe, to ma wa?» ²³ Jeju ilə-dé-ti panè: «Ɔ kí ulə ji-é sə-m nati mɛɛ bay-ti kin ya, ɛ ya à kun do-m. ²⁴ Ngon lə dow lé à koy titi kí mbete kí aa njay pa-né ta kí sobi do-é lé ya, ngà tuji bá à kusi do dow-ti kí njəkun do-é. Tò soti kadi d'oji dowbé kinlé al!» ²⁵ Rəmə Judasi kí à kun do Jeju lé, un ta dəji-é panè: «Njéndó dow-je né, to ma wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.»

²⁶ Loki d'isi ta nékuso-ti lé Jeju un mbə, ra oiyo Lubə, uwə gangi danə, adi njéndó né-je ə panè: «'Taai usoi, ɛ kin to daji rɔ-m.» ²⁷ Go-ti, un kobi kí man nduu tɔ-ti, ra oiyo Lubə, təl-né adi-dé ə panè: «Səi lay ya ayi. ²⁸ Kɔ ɛ kin to məsi-m, məsi kulənoji nati kì Lubə kí à kungi nangi kɔɔ kosi dow-je, kɔɔ kadi Lubə inə-né go majal-je kɔgi. ²⁹ M'a kidə-si rəsi; kɔ nè kɔw kete kinlé, m'a kəy man nduu kin gogi al ya sar ndo-ti kí m'a kəy ɛ kí sigi sə-si kɔbe-ti lə Bobi-m.»

³⁰ Go-ti, d'usi pa-je†, bəy bá d'ɔ d'ow do mbal kə kagi Olibiye-je-ti.

Jeju idə Piyər panè n'a naji kí n'gə-n'ɛ al

Mar 14:27-31; Luk 22:31-34; Jq 13:37-38

³¹ Beba Jeju idə njéndó né-je panè: «Ndoɔ nè ya səi a tusi-mi kiŋəi-mi kɔgi lay, kɔ 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè:

“M'a tɔl njəkul bati-je! Rəmə bati-je d'a sane-nə‡.”»

³² †Ngà Jeju təl ilə do-ti panè: «Kɛ bá loki m'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, m'a kɔw ngəbi-si Galile.» ³³ Piyər idə-é panè: «Lé dow-je lay ya 'tusi-i d'inə-i kɔgi kàrè, ma bè lé m'a kiŋə-i kɔgi ndə al.» ³⁴ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; kí ndoɔ nè-ti kin ya 'a naji panè 'gə-m al nja mutə bá kunjə à nɔ bəy.» ³⁵ Piyər idə-é panè: «Kadi m'naji ta m'panè m'gə-i al lé, kí nja káre ya kàrè à tɛɛ ta-m-ti al. Lé asi kəm koy ya kàrè m'a koy sə-i.» Rəmə ndəgi njéndó né-je lay 'pa bè ya tɔ.

Jeju ɔw lo ndɔr-ti kí ba-é Getsemane

Mar 14:32-42; Luk 22:39-46; Əbr 5:7

† 26:30 26:30 Pa 113-118 ‡ 26:31 26:31 Jkr 13:7 † 26:32 26:32 Mat 28:16

³⁶ Beba d'oti d'ow lo-ti kɪ 'ba-é GetsemaneŒ, rəmə Jeju idə njéndó né-je panè: «Isi nangi nè, adi m'ow ngərəngi nɔ m'pa ta kɪ Lubə.» ³⁷ Jeju adi Piyər kɪ ngan lə Jebede joo d'ow siə. Lo-ti kin bá mɛkɔ kɪ mɛg gangi man ulə gin ra Jeju. ³⁸ Beba ɛ idə-dé panè: «Mɛkɔ ra-m asi koy; isi nangi nè ə ɔgi kəm-si bi sə-m.» ³⁹ Ngà loki ɛ ɔti kete sɛ lé, usi nangi, səbi takəm-é nangi ə pa ta kɪ Lubə panè: «Bəbi-m, kinə kəm rəbi tò nɔɔ rəmə, 'itə kɔ kɪ nɔ kin kɪ rangi dɔ-m-ti. Lé bè ya kàrè, 'ra kɪ go ndigi-ti lə-m ma al; ngà kadi 'ra kɪ go ndigi-ti lə-i i ya.» ⁴⁰ Ɛ təl ree rɔ njéndó né-je-ti kɪ mutə lé rəmə, ingə-dé dɔ bi-ti. Beba idə Piyər panè: «Kadi ɔgi kəm-si bi sə-m kadi kàrè bè ya kàrè asi al wa? ⁴¹ Ɔgi kəm-si bi ə 'pai ta kɪ Lubə kɔ kadi nənɔ tɛg dɔ-si-ti rəmə usi al. Ndil ndigi, ngà daji rɔ dow bá tɔgi-é asi al.» ⁴² Jeju təl inə-dé kɪ nja joo ɔw gogi pa ta kɪ Lubə panè: «Bəbi-m, kɔ-je kɪ nɔ kinlé, kinə kəm rəbi kɪ kadi 'itə-né kɪ rangi kadi tɛg dɔ-m-ti al goto rəmə 'ɔji ndigi lə-i.» ⁴³ Ɛ təl ree rɔ njéndó né-je-ti, rəmə ingə-dé dɔ bi-ti ya bəy; kəm-dé ɔy diriri adi lo kadi 'tɛg kəm-dé goto. ⁴⁴ Jeju təl inə-dé ɔw pa ta kɪ Lubə kɪ nja mutə dɔ ta-je-ti kɪ kàrè lé ya bəy. ⁴⁵ Go-ti, təl ree rɔ njéndó né-je-ti idə-dé panè: «Uwəi rɔ-si ngá, 'toi bi. Kadi asi; d'a kilə Ngon lə dow ji njəramajal-je-ti ngá. ⁴⁶ Ɔi taá adi j'owi! Ooi, dow kɪ njəkilə-m ji-dé-ti lé isi ree ngá.»

Ta kɪ səbi dɔ kuwə Jeju

Mar 14:43-50; Luk 22:47-53; Jə 18:3-11

⁴⁷ Loki Jeju ɔ pa ta lé kɪ pa ya bəy rəmə, Judasi kɪ to kɪ kàrè dan njéndó né-je-ti kɪ dɔgi gidi-é joo lé, ree kɪ kosi dow-je kɪ d'uti kiyərɔ-je, kɪ kagi-je ji-dé-ti. Njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je bá d'ulə dowbə-je kinlé. ⁴⁸ Njəkun dɔ Jeju lé, toji-dé né kɪ n'a ra kadi 'gə-né Jeju lé panè: «Dow kɪ m'a ra-é lapiya, kuwə-é kadi-m-ti kin ya to ɛ, ən ə jè uwəi-é.» ⁴⁹ Loki Judasi ree ngosi rɔ Jeju-ti lé, ɛ panè: «Lapiya, njéndó dow-je né!» Rəmə uwə Jeju kadi-é-ti. ⁵⁰ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «Nam-m, né kɪ 'ree kɔ ra lé 'ra tá.» Beba dow-je kɪ 'ree lé, d'oti d'uwə Jeju. ⁵¹ Ngà dow kàrè dan njéndó né-je-ti lə Jeju ɔr kiyərɔ tugə-né mbi ngonnjəkullə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ndəti ya gangi. ⁵² Beba Jeju idə-é panè: «'Ulə kiyərɔ lə-i saba-é-ti gogi; kɔ dow-je kɪ 'tol madi-dé-je kɪ kiyərɔ lé, d'a koy yo kiyərɔ ya tɔ. ⁵³ I 'gə kɪ kinə m'nɔ ba Bəbi-m lé, tajinati nè ya à kulə kɪ kosi njəɔ-je kɪ 'to malayka-je asi budɔgi-dɔgi lo nɔ al wa? ⁵⁴ Ngà toki tò titi-nɔ bè lé, ta kɪ Lubə pa mɛg mbete-ti kɪ aa njay lé, né-é à ra né ban wa?»

⁵⁵ †Beba Jeju təl idə kosi dow-je panè: «Səi ooi-mi kɪ bəkaya dow bá 'reei kɪ kiyərɔ-je, kɪ salangi-je kɔ kuwəi-mi-né wa? Ndɔ-je lay ya m'isi sə-si takəy-ti lə Lubə, m'ndó né dow-je ya ə səi uwəi-mi al. ⁵⁶ Ngà né-je lay kinlé, tò bè kɔ kadi ta-je kɪ njəpata-je kɪ ta Lubə-ti 'ndangi lé, né-é ra né.» Beba njéndó né-je lay ya d'inə Jeju d'ay-nɔ.

D'ow kɪ Jeju nɔ 'boy-je-ti kɪ njəgangta-je lə jipi-je

Mar 14:53-65; Luk 22:54-55; Jə 18:12,13,19-24

⁵⁷ Dɛ kɪ d'uwə Jeju lé, d'ow siə bə lə Kayipi kɪ to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə. Njéndó dow-je ndukun-je, kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je 'kəw-nɔ nɔɔ. ⁵⁸ Piyər njiyə go-é-ti jan-jan adi rəbi-é rà dɛki siə, ɔw sar tɛg panata lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə kinlé. Ɛ andi mɛg kəy-ti isi nati kɪ ngannjəkullə-je kadi n'oo se né-je kin à tol ta-é ban-ban wa?

⁵⁹ Njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'boy-je kɪ njəgangta-je lə jipi-je 'sangi kadi dow-je 'təti ta ta Jeju-ti kadi n'iləi-né ta dɔ-é-ti kɔ kadi n'gangi-né ta koy dɔ-é-ti. ⁶⁰ Dow-je nɔ ya 'ree 'təti ta ta-é-ti, ya ngà d'ingə ta kɪ asi kadi 'tol-é-né al. Beba dɔbəy-é-ti, dow-je joo 'tɛg ə ⁶¹ †panè: «Dow kanlé ndɔki panè: "M'a tɔɔ kəy lə Lubə kin ə ndɔ mutə ya m'a kində gogi lay."» ⁶² Beba burə dɔ njégugnə-je lə Lubə Ɔ taá

pa ta kà Jeju panè: «Se i 'a kilə ta-je-ti kí dow-je kin 'tilə dɔ-i-ti kinlé al wa?» ⁶³ Ta-é kí ngarara ya kàrè ɛ tɛɛ ilə-é-né-ti al. Burə dɔ njégugné-je təl idə Jeju bəy panè: «M'dəji-i kà ri Lubə kí njəkisi kəm, kadi 'ubi rɔ-i ya ilə-ji-né ta-ti kin adi j'oo: "I lé, kí tɔgrɔ-ti bè lé 'to Kristi*, Ngon lə Lubə lé wa?"» ⁶⁴ Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin. Rəm bá, kí ngɔsnè-ti kin ya a kooi Ngon lə dow à kisi dɔ jikɔl Lubə-ti kí njètógi rəm, bá a kooi-é kí à kɪ dɔrɔ-ti kisi ree dan kilndi-ti rəm tɔ†.» ⁶⁵ Bəba burə dɔ njégugné-je lə Lubə tuwə kubi kí rɔ-é ɛ-ti ya gangi bati-bati ə panè: «E pa ta kɔbi kà Lubə! J'owi ndoo koo ta ta dow kí rangi-ti bəy ban! Ta kɔbi kí ɛ pa kà Lubə kinlé, səi ooi kà mbi-si. ⁶⁶ Ta ri ə 'giri dɔ-ti wa?» Bəba dow-je d'ilə-é-ti 'panè: «Koy-é ya bá to tó-é.» ⁶⁷ Bəba dɛ 'tubə yoro kəm-é-ti rəm, 'bir ji-dé 'tində-é-né rəm, bá dɛ kí nɔ-je 'tində mbó-é ə 'panè: ⁶⁸ «I ə nè 'to Kristi lé, 'adi Lubə idə-i ə 'pa adi j'oo sé to nɔ bá ində-i wa?»

Piyər naji panè n'gə Jeju al

Mar 14:66-72; Luk 22:55-62; Jɔ 18:15-18,25-27

⁶⁹ Piyər isi nangi mɛɛ ndògi-ti ndaa-ti. Bəba ngonnjəkullə kí dené káre ree rɔ-é-ti pa siə panè: «I ya kàrè 'to njəkɔw kà Jeju kí to dow kí Galile kinlé tɔ.» ⁷⁰ Ngà Piyər naji nɔ dow-je-ti lay panè: «I lé, ta ri bá 'ndigi pa kàrè mɔ m'gə al.» ⁷¹ Ngà loki ɔti isi ɔw kà tarəbi-ti kà ndaa-ti bè rəmə, ngonnjəkullə kí dené kí rangi oo-é ə idə dow-je kí d'ə lo-é-ti nɔɔ panè: «E kɔngi lé, to njəkɔw kà Jeju kí Najaretɪ lé ya tɔ.» ⁷² Piyər təl naji rangi ya bəy panè: «M'ubi rɔ-m m'adi-si! Dingəm kanlé m'gə-é al!» ⁷³ Sɛ go-ti, dow-je kí d'ə lo-é-ti lé d'ɔti 'ree rɔ Piyər-ti d'idə-é 'panè: «Tɔgrɔ-ti ya, i lé, 'to kí dan-dé-ti ya! Ta pa-i ya kàrè tɔji lo kí i-ti rəm.» ⁷⁴ Rəmə Piyər ilə bɔbi ndi-é nangi naji ə ubi-né rɔ-é panè: «Kinə m'ədi-si rəmə, kadi Lubə ində-m ɔji-m ya rɔti! M'ubi rɔ-m m'adi-si, m'gə dingəm kanlé al bɔo.» Bəba lo-é-ti nɔɔ ya kunjə nɔ ⁷⁵ ə mɛɛ Piyər ole dɔ ta-ti kí Jeju idə-é panè: «Kunjə à nɔ al ya bəy rəmə 'a naji panè: 'Gə-m al, 'gə-m al ya nja mutə.» Bəba Piyər tɛɛ ndaa-ti ə nɔ kà mɛɛkɔ nɔ.

27

Ta lə Jeju kà Gubərnər Pilati

Mar 15:1-2; Luk 23:1; Jɔ 18:28

¹ Kà ndɔge ratɪ ya, njəkun dɔ njégugné-je lə Lubə, kà 'ngatógi-je lə jipi-je d'ingə-nɔ ə d'un ndu-dé kadi n'toli Jeju kɔgi. ² Bəba 'tó-é njim-njim ngá bá d'ɔw siə d'ilə-é ji Gubərnər-ti kí ri-é lə Pilati.

Koy lə Judasi

Knj 1:16-20

³ †Loki Judasi kí un dɔ Jeju lé, oo kí 'gangi ta dɔ Jeju-ti kadi 'tɔl-é rəmə, mɛɛ uwə-é kà ta, adi təl kà là ndogɪ Jeju kí kɔrmutə lé, ɔw-né adi njəkun dɔ njégugné-je lə Lubə, kà 'ngatógi-je lə jipi-je lé gogɪ ⁴ ə panè: «M'ra majal, kdɔ m'ungɪ məsi dow kí ta goto dɔ-é-ti kɔgi kà ndangɪ kare.» Ngà dɛ 'təl d'ilə-é-ti 'panè: «Usi-ji né káre al, i ya to ta lə-i.» ⁵ Bəba Judasi sane là lé kɔgi mɛɛ kəy-ti lə Lubə, ngá bá ɔti ɔw ilə kulə oy. ⁶ Njəkun dɔ njégugné-je lə Lubə d'ɔy là lé, ə 'təl 'panè: «Là kí bè kin bá kadi j'ungi ku là-ti kí kəy lə Lubə lé to tó-é al, kdɔ to là məsi.» ⁷ Bəba d'ɔji-nɔ ta dɔ là-ti lé, adi ndi-dé usɪ go-nɔ-ti ngá bá d'ɔw 'ndogɪ-né lo ndɔr lə kɔdi kubə jo, kdɔ kadi d'ilə dɔbadi mba-je titi. ⁸ Gin-é kin bá sar bone ya kàrè 'ba-né lo ndɔr kinlé «lo ndɔr kí 'ndogɪ kà là məsi.» ⁹ Tò bè kdɔ kadi ta kí njèpata kí ta Lubə-ti Jeremi pa lé, né-é ra-né né. E panè: «Dɛ 'taa là kí kɔrmutə lé, kdɔ ngan Israyel-je 'gir kí dow kí bè jè kin ngá

* 26:63 26:63 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 26:64 26:64 Pa 110:1; Dan 7:13 † 27:3 27:3 Knj 1:18,19

là kin ya asi ndogi-é.* ¹⁰ D'ow 'ndogi-né lo ndor lə kodi kubə jo, titi kí 'Babe un-né ndu-é adi-m lé bè tɔ†.»

Gubərnər Pilati dəji ta Jeju

Mar 15:2-5; Luk 23:2-5; Jə 18:29-38

¹¹ Loki Jeju a lo gangta-ti nɔ gubərnər Pilati-ti lé, Pilati dəji-é panè: «Se i ya bá 'to ngar lə jipi-je lé wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.» ¹² Ngà go ta-ti kí ɛ pa lé, njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kà 'ngatogi-je lə jipi-je, 'tilə ta dɔ-é-ti yó-je ki nè-je, ngà Jeju tɛɛ ta-é ilə-ti al.

¹³ Beba Pilati idə-é panè: «I 'oo ta-je lay kí 'tilə dɔ-i-ti kinlé al wa?» ¹⁴ Bè ya kàrè, Jeju ilə-ti al. Né kí Jeju ra kinlé ndoʒi Pilati lé nɔ.

'Gangɔ ta koy dɔ Jeju-ti

Mar 15:6-14; Luk 23:13-23; Jə 18:39-40

¹⁵ Kaglo ra nɔy Paki-je lay ya Gubərnər ilə dangay káre taá. À to dangay kí kosi dow-je ya d'osi kagi dɔ-é-ti bá à kilə-é taá. ¹⁶ Ngà dɔkaglo-ti kinlé, dangay káre kí 'ba-é Barabasi à nɔɔ ə to dangay kí ri-é bá nɔ. ¹⁷ Beba Pilati dəji kosi dow-je kí 'kəw-nɔ lé panè: «Se nɔ danɔ bá 'ndigi kadi m'ilə-é taá madi-si wa? Barabasi əse Jeju kí 'ba-é Kristi‡ lé wa?» ¹⁸ Pilati gə kete maji kí d'ilə Jeju ji-n'è-ti kɔ kim kí d'im-é. ¹⁹ Ngà loki Pilati isi logangta-ti lé ya bəy rəmə, ne-é ulə kullə rɔ-é-ti panè: «'Tɔr ji-i ta-ti lə dow kin, kɔ ɛ to njəra né kí njururu rəm, bá ndɔɔ nè kàrè, m'ingə kɔ nɔ mɛɛ ni-ti kɔ ta liə tɔ.»

²⁰ Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, kà 'ngatogi-je lə jipi-je 'sulə kosi dow-je kadi 'dəji Pilati kadi ilə Barabasi taá, ngà Jeju tá kadi 'tɔl-é kɔgi. ²¹ Pilati təl dəji-dé bəy panè: «Se nɔ dan dow-je-ti kí joo kin é 'ndigi kadi m'ilə-é taá wa?» Dɛ lay ya d'ilə-é-ti 'panè: 'Ilə Barabasi taá. ²² Pilati təl dəji-dé ya bəy panè: «Ngà ri bá kadi-m m'ra kə Jeju kí 'ba-é Kristi lé wa?» Dɛ lay ya d'ilə-é-ti 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.» ²³ Pilati təl dəji-dé ya bəy panè: «Ə to majal ri ya bá Jeju lé ra wa?» Ngà dɛ d'un ndi-dé ki taá 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.» ²⁴ Ngà loki Pilati oo kí ta-je liə ra kullə rɔ-dé-ti al rəm, bá oo kí kəm dow-je il kiriri, bá 'singə wuuu adi d'ow dɔ-nɔ-ti wúr-wúr lé, un man togi-né ji-é takəm kosi dow-je-ti nɔɔ ya, ngà bá idə-dé panè: «Ta məsi dow kí njəra né kí njururu kin à goto dɔ-m-ti! Ta məsi-é à tɔ dɔ-si səi-ti ya.» ²⁵ Beba lay lə dow-je kí d'ə logangta-ti kinlé 'panè: «Kadi ta məsi-é tɔ dɔ-ji-ti sar ki dɔ ngan-ji-je-ti rəm tɔ.» ²⁶ Beba Pilati ilə Barabasi taá, ngà adi 'tində Jeju kə ndəy marɔw, bəy bá inə-é adi-dé kadi d'ow 'bə-é kagdəsi-ti.

Asgar-je 'taji Jeju

Mar 15:16-20; Luk 23:11; Jə 19:2-3

²⁷ Asgar-je lə Gubərnər d'uwə Jeju d'ow siə panata liə, ngà bá lay lə asgar-je ya d'ilə-nɔ 'gəə dɔ-é sipi. ²⁸ Ə 'tɔr kubi-je kí rɔ-é-ti, bəy bá d'ulə kubi kí kər§ yəl-yəl rɔ-é-ti. ²⁹ 'Ra kun d'oʒi jɔgi ngar-ti d'ulə dɔ-é-ti rəm, d'ulə tuwətogi jikol-é-ti, ngà bá 'tosi məkəji-dé nangi nɔ-é-ti ə 'sɔki-é 'panè: «Lapiya boo ngar lə jipi-je!» ³⁰ Ə 'tubə yoro kəm-é-ti rəm, bá 'taa tuwətogi kí ji-é-ti lé 'tində-né dɔ-é rəm tɔ. ³¹ Loki asgar-je lé sɔki-é asi-dé ngà rəmə, d'uwə kubi kí kər lé d'ɔr kàdi-é-ti, ə 'təl 'tulə kubi-je liə rɔ-é-ti gogi, ngà bá d'oti d'ow siə kɔ bə-é kagdəsi-ti.

'Bə Jeju kagdəsi-ti

Mar 15:21-32; Luk 23:26-43; Jə 19:17-27

* **27:9** 27:9 Jer 32:6-15; Jkr 11:12-13 † **27:10** 27:10 Jkr 11:12-13; Jer 18:2-3; 32:6-15 ‡ **27:17** 27:17 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. § **27:28** 27:28 Kubi kí kər yəl-yəl kí d'ulə rɔ Jeju-ti lé to kubi ngar. Adi d'ulə rɔ-é-ti 'sɔki-é-né.

³² Loki d'ì Jorijalem d'isi d'ow ki lo-ti kí d'a bə Jeju kagdəsi-ti titi lé, d'ingə dingəm káre kí 'ba-é Simɔ, rəmə asgar-je d'ində tógi dɔ-é-ti d'adi-é uti kagdəsi lə Jeju. E to dow kí bebo Sireñ-ti. ³³ D'ow tɛɛ lo-ti kí ba-é Golgota, kí kɔr mɛɛ-é to «lo kí titi-nə kí ka dɔ dow.» ³⁴ Lo-é-ti kin bá dɛ d'adi Jeju man nduu kí pote nati kì né kí ati kadi-é ay.* Ngà loki ɔdi ta-é rəmə, ɛ mbatì kay†. ³⁵ Asgar-je 'bə Jeju kagdəsi-ti ngá bá 'ləbi-nə kubi-je liə kì kəm rəbi mbare kí kɔsi. [Bè kɔ kadi ta kí njèpata kí ta Lubə-ti pa lé, né-é ra né. E panè: 'Ləbi-nə kubi-je lə-m kí goji, kì ɛ kí ngal‡.]§ ³⁶ Ə 'təl d'isi lo-é-ti nɔɔ ya d'isi ngəm ta Jeju.

³⁷ Loki Jeju ɔ kagdəsi-ti lé, 'ndàngi ta mɛɛ bəgrə-ti 'bə dɔ-é-ti taá kɔ kadi 'tojì-né gin né kí 'təl-é-né. Ta kí 'ndàngi lé ɔn:

«Dow kin to Jeju kí ngar lə jipi-je!»

³⁸ 'Bə bəkaya-je joo kagdəsi-je-ti lə-dé mbó Jeju-ti. E kí káre dɔ jikol-é-ti ə ɛ kí káre dɔ jigəl-é-ti tɔ*.

³⁹ Ngà dow-je kí njédəə rəbəə-je, 'tugə dɔ-dé 'sɔki-é-né† ⁴⁰ †ə 'panè: «I kí 'panè 'a tɔɔ kəy lə Lubə ə ndɔ mutə ya 'a kində gogi lé i ya 'aji rɔ-i ngá nə! Kinə 'to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-ti rəmə, 'i dɔ kagdəsi-ti kin 'risi nangi adi j'oo‡!» ⁴¹ Bəbə njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je rəm, bá 'ngatógi-je lə jipi-je 'pa ta 'kogi-né dɔ Jeju-ti 'panè: ⁴² «Dow-je kí rangi bá ɛ aji-dé, ngà ɛ asi kaji rɔ-é al wa! Ngar lə Israyel-je lé ya bá ɔ an! Bè rəmə, kì ya kadi-é i kagdəsi-ti kin risi nangi ə j'a kadi-é mɛɛ-ji lé ngá!» ⁴³ «E ində mɛɛ dɔ Lubə-ti adi panè: “M'to Ngon lə Lubə§.” Ngà kinə Lubə ndigi-é ya tɔgrɔ-ti rəmə, aji-é kí ngɔsnə-ti kin ya adi joo ngá nə.» ⁴⁴ Bəkaya-je kí joo kí 'bə-dé kagdəsi-je-ti mbó-é-ti lé kàrè 'taji-é titi-nə bə ya tɔ.

Jeju oy kagdəsi-ti

Mar 15:33-39; Luk 23:44-49; Jə 19:28-30

⁴⁵ Loki kàdì ɔ jam dɔ be-ti ya bəy rəmə, londul dɔnangi-ti nè lay sar ya kàdì kí mutə kí losolo asi-né. ⁴⁶ Loki kàdì kí mutə kí losolo asi lé, Jeju ilə bəbi ndi-é nangi nɔ panè:

«Eli, Eli Lama sabaktani»,
kɔr mɛɛ-é to: «Lubə lə-m, Lubə lə-m,
kɔ ri bá 'inə-m kogi bə wa*?»

⁴⁷ Dow-je kí náj-je dan dɛ-ti kí d'ə lo-é-ti lé, d'oo ndi-é ə 'panè: «Yən! E ba Eli.» ⁴⁸ Lo-é-ti nɔɔ ya, dow káre dan-dé-ti ay ngɔdi ɔw un ndɔkrɔ, ulə dan man nduu-ti kí masi, ɔsi ta tuwətógi-ti ə ulə ta Jeju-ti kadi-é ay†. ⁴⁹ Ngà madi-é-je d'idə-é 'panè: «'Ngəbi moki, adi j'oo se Eli liə lé à ree kaji-é wa!» ⁵⁰ Jeju təl ilə bəbi ndi-é nangi nɔ rangi ya bəy, ə ɛ ya inə ndil-é adi tɛɛ. ⁵¹ Lo-é-ti nɔɔ ya, kubi gangi mɛɛ kəy lə Lubə i taá ya til ree njal tɛɛ nangi rəm, bá dɔnangi yəki buki-buki adi mbal-je ribə éktə-éktə rəm tɔ‡. ⁵² Rəm bá ta badi-je tɛɛ adi njékaa njay-je nɔ ya, 'tɔsi 'ndəl d'ində lo tɛɛ rəm. ⁵³ Rəmə go-ti kí Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ bəy ngá bá, dɛ kí 'tɔsi ndəl lé d'ow mɛɛ bebo Jorijalem-ti kí to be kí aa njay ə dow-je nɔ ya d'oo-dé.

⁵⁴ Loki njékun dɔ asgar-je bu, dɛ kì asgar-je kí d'ə 'ngəm ta Jeju, d'oo kí dɔnangi yəki titi-nə bə rəm, d'oo né-je lay kí ra né titi-nə bə kin rəm lé, 'bəl nɔ adi 'panè: «Dow kinlé, to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-ti.» ⁵⁵ †Dené-je nɔ ya d'ə lo-é-ti nɔɔ; d'ə ngərəngi d'ə d'oo né-je lé. Dené-je kinlé, d'un go-é Galile-ti nɔ kɔ ra kullə kadi-é. ⁵⁶ Mari kí

* **27:34** 27:34 Pa 69:22 † **27:34** 27:34 Dow-je kí tɔ kadi d'a təl-dé kagdəsi-ti lé d'adi-dé né kí ati d'ay kɔ kadi ra-dé adi 'gə lo kɔ kí d'a kingə lé al. Ngà Jeju mbatì kay kɔ ɛ ndigi gə lo kɔ-je liə kí à kingə kɔ dow-je. ‡ **27:35** 27:35 Pa 22:19 § **27:35** 27:35 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta greki. * **27:38** 27:38 Eja 53:12. † **27:39** 27:39 Pa-je 22:8 † **27:40** 27:40 Mat 26:61; Jə 2:19 ‡ **27:40** 27:40 Mat 26:61; Jə 2:19 § **27:43** 27:43 Pa-je 22:9 * **27:46** 27:46 Pa-je 22:2 † **27:48** 27:48 Pa-je 69:22 ‡ **27:51** 27:51 Tɛt 26:31-33 † **27:55** 27:55 Luk 8:2,3

Magdala, kî Mari kí kɔ Jaki kí to kɔ Jojepi tɔ, fá kɔ ngan lə Jebede d'á dan dené-é-je-ti lé nɔɔ tɔ.

'Dubi Jeju bole mbal-ti

Mar 15:42-47

⁵⁷ Ta kadi kur-ti rəmə, dingəm káre kí njénékingə kí Arimate, kí ri-é lə Jojepi ree. E kàrè to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju tɔ. ⁵⁸ Beba ɔw ingə Pilati dəji-é nin Jeju. Ə Pilati un ndu kadi d'adi-é nin Jeju lé. ⁵⁹ Jojepi un nin Jeju, bir kî takubi kí nda kí sigi. ⁶⁰ Ngà fá ɔw ilə-é bole mbal-ti liə kí adi 'tɔl sigi, bəy fá nduburu ər kí boy ya uti-né ta-é fá ɔti ɔw. ⁶¹ Mari kí magdala de kî Mari kí káre lé, d'isi nangi 'təl kəm-dé kî ta badi-ti lé.

Ta kí sɔbi do ngəm ta badi Jeju

⁶² Lo aa go-ti kí à to ndɔ kí ore go ndɔ ra go né-je kɔ ndɔ taakoo lə jipi-je lé, njékun do njégugnə-je lə Lubə, kî Parisi-je 'ree nati d'ingə Pilati ⁶³ †d'idə-é panè: «'Ba-ji, mee-ji ole do ta-ti kí njəkədi dow-je kinlé pa, loki e isi-né kî do-é taá bəy. Ndoki e panè: "Ndo mutə go ndo dubi-n'è-ti lé, n'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ." ⁶⁴ Beba j'dəji-i kadi adi asgar-je 'ngəm ta badi lé, sar ndɔ kí njəkungi-ti mutə lé, al rəmə, njéndó né-je liə d'a kî kɔw bogi nin-é ə d'a kidə dow-je panè: "E tɔsi ndəl ində lo tɛɛ." Rəmə takədi kí gogi nè kinlé à kitə e kí kete lé ya bəy.» ⁶⁵ Pilati idə-dé panè: «Njéngəm né-je lə-si ya d'á nɔɔ é ɔwi sə-dé adi 'ngəm ta badi lé titi kí mee-si ndigi-né.» ⁶⁶ Beba de d'ɔw sə-dé ə 'tiŋə ta badi lé bəy fá d'ində-dé ta-ti kadi 'ngəm.

28

Tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju

Mar 16:1-8; Luk 24:1-12; Jə 20:1-18; 1Kɔ 15:4-7

¹ Dimasi kî ndɔge rati, go ndɔ taakoo-ti lə jipi-je lé, Mari kí Magdala de kî Mari kí káre 'ree do badi Jeju-ti*. ² Rəmə titi kəm kí kində jipi bè ya donangi yəki, yəki kí tɔ bəl nɔ, kɔ malayka lə 'Babe káre i dɔrɔ-ti ree nduburu ndəngrə ər kí d'uti-né ta be nin lé kî rangi ə al isi do-ti. ³ Malayka lé, rɔ-é tɔ titi-nɔ kî təlndi bè rəm, fá kubi liə kàrè nda mbəy-mbəy titi-nɔ kî kɔsi bè rəm tɔ. ⁴ Njéngəm ta badi lé, 'bəl nɔ adi 'dadi tiki-tiki, 'to titi-nɔ kî dow-je kí d'oy bè. ⁵ Malayka lé, idə dené-je lé panè: «'Bəli al, kɔ m'gə ɔw kí səi isi 'sangi Jeju kí ndɔ-é-ti 'bə-é kagdəsi-ti lé. ⁶ E goto nè ngá; e tɔsi ndəl ində lo tɛɛ titi kí e pa-né kete loki isi-né sə-si bəy lé. 'Ree ooi lo kí ndɔ-é-ti d'ilə-é-ti lé ⁷ ə 'təli low ɔwi idəi njéndó né-je liə 'painè, e tɔsi ndəl ində lo tɛɛ adi à kɔw kí ngɔsnè-ti kin ya kɔ ngəbi-si Galile. E fá to lo kí a kooi-é titi. E kin fá to ta kí kadi m'idə-si†.»

⁸ Beba dené-je lé, d'ɔti kalangi do badi-ti kî bəl rəm, kî rɔnəl kí nɔ rəm, d'ay ngodi low kadi d'ɔw d'ilə ta lé mbi njéndó né-je-ti lə Jeju.

⁹ Tajinati nè ya, Jeju tilə kəm-dé ə idə-dé panè: «M'ra-si lapiya!» Ngà rəmə dené-je lé, d'ɔw rɔ-é-ti, d'uwə nja-é, d'osi do-dé nangi nɔ-é-ti. ¹⁰ Ngà Jeju idə-dé panè: «'Bəli al, ɔwi idəi ngankɔ-m-je adi d'ɔw Galile, e fá to lo kí d'a koo-m-ti.»

Ta lə asgar-je kí njéngəm ta badi

¹¹ Ngà loki dené-je lé d'isi d'ɔw mee bebo-ti kî kɔw ya bəy rəmə, njérɔ-je kí dan-ti-je kí njéngəm ta badi, d'ɔw mee bebo-ti d'ɔr poy né-je lay kí ra né kinlé d'adi njékun do njégugnə-je lə Lubə. ¹² Njékun do njégugnə-je lə Lubə kinlé, d'uwə do-nɔ kî 'ngatogi-je lə jipi-je, d'ɔji-nɔ ta. Beba go ta kɔji-je-ti lə-dé lé, de d'un là kí bay-bay ya d'adi njéngəm ta badi-je lé. ¹³ Rəmə d'idə njérɔ-je lé 'panè: «ɔwi idəi dow-je 'painè:

† **27:63** 27:63 Mat 16:21; 17:23; 20:19; Mar 8:31; 9:31; 10:33,34; Luk 9:22; 18:31-33 * **28:1** 28:1 'Ndó Mat 27:56

† **28:7** 28:7 'Ndó Mat 26:32

“Njéndó né-je liə, 'ree ndoo kí je j'to bi ya ree d'un nin-é k̀ ngəy‡.”» ¹⁴ Loki 'pai bè bá lé Gubərnər oo ta-é k̀rè, j'a taa dɔ-si kadi né à ra-si al. ¹⁵ Njérɔ-je 'taa là lé, ngá bá d'ow d'idə dow-je titi kí d'idə-dé-né lé bè ya tɔ. Né kin bá poyta kinlé taa-né lo dan jipi-je-ti sar bone.

Jeju tɛg dɔ njéndó né-je-ti liə

¹⁶ †Njéndó né-je lə Jeju kí dɔgi gidi-é k̀rè d'ow dɔnangi Galile-ti dɔ mbal-ti kí Jeju ɔji-dé lé§. ¹⁷ Ngà loki dɛ d'oo-é rəmə, d'osi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti. Bè ya k̀rè, dɛ kí ná-je kí dan-dé-ti 'gír toki to Jeju al. ¹⁸ Bəba Jeju ɔti ree rɔ-dé-ti bá idə-dé panè: «Tɔgi-je lay kí dɔrɔ-ti, k̀ dɔnangi-ti nè lé, Lubə adi-m ji-m-ti. ¹⁹ †ɔwi, 'təli gin dow-je lay njéndó né-je-ti lə-m. 'Rai-dé batɛm, k̀ ri Bəbi, k̀ ri Ngon, k̀ ri Ndil kí aa njay*. ²⁰ Ɔ 'ndói-dé kadi 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə-m lay kí m'adi-si. Ooi maji, m'a kisi sə-si nati k̀ ndɔ-je lay sar ya kadi dɔbəy ndɔ asi-né.»

---

‡ **28:13** 28:13 'Ndó Mat 27:64 † **28:16** 28:16 Mat 26:32; Mar 14:28 § **28:16** 28:16 'Ndó Mat 26:32 † **28:19** 28:19 Knj 1:8 * **28:19** 28:19 Knj 1:8

Poyta kí Maji kí Marki ndàngì

Ta-je kí dɔ Poyta kí Maji-ti kí Marki ndàngì

Njèndàngì mbete kin kí 'gə-é kì ri-é kí Jà Marki (Knj 12:12) lé, to kí dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo al, ngà to bá ɛ to madkullə† lə Piyər kí to kí káre dan dɛ kí dɔgi gidi-é joo-ti lé. Adì né-je n̄a kí Marki ndàngì mɛɛ mbete-ti kin sobi dɔ Jeju lé, dow-je n̄a 'gir kí dow kí njèkɔr-é poy-é à to Piyər ya rɔti. Marki lé, kí n̄a rəmə, dow-je kí 'to jipi-je al bá ɛ ndàngì mbete kin kɔ kilə-né mbe Poyta kí Maji kadi-dé. Beba ɛ un ta-je kí mɛɛ Kunmindi-ti kí Low taá-taá titi kí Matiye ra-né kin bè al.

Marki toji Jeju ki Ngon lə Lubə rəm, bá ki Ngon lə dow rəm. Ɛ toji kí Jeju ree kɔ ra kullə kadi dow-je kí rangi rəm, kɔ kadi rɔ-é kadkare-ti kɔ kaji-dé-né rəm. Né kinlé, tò aa yéréré mɛɛ mbete-ti lə Marki 10:45 kí Jeju pa ta-ti panè: «Ngon lə dow ree kɔ kadi dow-je 'ra kullə d'adi-é al, ngà ɛ bá ree kɔ ra kullə kadi dow-je rəm, kɔ kadi rɔ-é gangi-né dɔ dow-je n̄a rəm.»

Marki ɔr Poyta-je kí sobi dɔ koji Jeju al, ngà ɛ un kuti-é dɔkaglo-ti kí Jeju to-né dow kí tɔgi gángi, kaglo-é-ti kí Jà kí njèra dow-je batɛm toji-é-né dow-je, bá tɔl ta-é kì koy-é kagdəsi-ti, kì tɔsi kí ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. Kì lo kɔr-é-ti kí 1-10 lé, Marki toji né kí Jeju ra dɔnangi Galile-ti. Kì lo kɔr-é-ti kí 11-16 lé, Marki toji né kí Jeju ra dɔnangi Jude-ti, kì bebo Jorijalɛm-ti. Ɛ to mbete kí goji itə mbete Poyta-je kí sɔ kí dɔ Jeju-ti, ə né kí d'osi kagi dɔ-ti lé, to né kí Jeju ra, ə kí n̄a lé, to nékoji-je.

Kullə lə jeju dɔnangi Galile-ti

Mbe kilə lə Jà kí njèra dow-je batɛm

Mat 3:1-12; Luk 3:1-18; Jà 1:19-28

¹ Kəm rəbi kí Poyta kí Maji lə Jeju Kristi kí Ngon lə Lubə ulə-né gin-é ban: ² Ndɔki Ejay kí njèpata kí ta Lubə-ti ndàngì panè:

«Mà Lubə, m'ulə njèkilə mbe lə-m kete n̄i-ti kɔ kadi-é ra rəbi adi-i.»

³ Ndi dow ba diləlo-ti panè:

«'Rai go rəbi lə 'Babe!

'Rai ngan rəbi-je liə adi ɔ njururu-njururu.»

⁴ Beba Jà kí njèra dow-je batɛm tɛɛ ə ra dow-je batɛm diləlo-ti rəm, ilə mbe batɛm kí sobi dɔ kinə panjiyə kí maji al kɔgi, kɔ kadi Lubə inə-né go majal-je lə dow-je kɔgi. ⁵ Rəmə dow-je kí dɔnangi Jude-ti, kì dow-je kí Jorijalɛm lay ya d'ow rɔ-é-ti ta ba Jurde-ti 'pa ta rəsi dɔ majal-je-ti lə-dé d'adi-é ra-dé-né batɛm. ⁶ Jà ɔ kubi kí 'ra kì bəl jambal, dɔ bədi-é kì ndaá dɔ bədi, ə nékuso-é to 'bete-je kì toji kí wale. ⁷ Ɛ ilə mbe idə dow-je panè: «Dow kí ɔw ree go-m-ti lé, tɔgi-é itə-m n̄a, adì m'tuwə kadi m'dugi nangi m'tuti kulə saba liə al. ⁸ Mà m'ra-si batɛm kí mani, ngà ɛ lé, à ra-si batɛm lə Ndil kí aa njay.»

Batɛm lə Jeju kì n̄a kí Sú n̄a-é

Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; 4:1-13

⁹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, Jeju i mɛɛ be-ti kí Najaretì dɔnangi Galile-ti, ɔw adi Jà ra-é batɛm ta ba Jurde-ti. ¹⁰ Loki Jeju tɛɛ kəm man batɛm-ti lé, ɛ oo kəm dɔrɔ tɛɛ rəm,

† : 1:0 1Pi 5:13

oo Ndil kí aa njay tana k̀i d̀engodnda bè ̀i taá ree isi do-é-ti. ¹¹ † ̄ ̄ ndi dow bá dora-ti panè: «'To Ngon-m; m'ində-i dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m do-i-ti n̄a.» ¹² Rəmə tajinati nè ya Ndil kí aa njay ɔsi Jeju ɔw siə diləlo-ti. ¹³ Jeju isi diləlo-ti kinlé ndo kɔrsɔ. Lo-é-ti kin bá Satə n̄a-é-ti. Jeju isi dan d̄a-je-ti kí wale, ə malayka-je 'ree 'ra siə.

Jeju ba njéndó né-je ɔ

Mat 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11; Jə 1:35-43

¹⁴ Go-ti, loki d'uwə Jə kí njera dow-je batem lé, Jeju ɔw dɔnangi Galile-ti, ɔw ilə mbe Poyta kí Maji lə Lubə ¹⁵ † panè: «Dokaglo asi ngá, ə kɔbe lə Lubə ree ngosi. In̄əi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi ə adi mee-si Poyta kí Maji.» ¹⁶ Loki Jeju ɔw njiyə k̀i go babo Galile rəmə, oo Simɔ de k̀i ngonkɔ-é Andre d'ə d'ilə burə dan babo-ti; kdo de 'to mbow-je. ¹⁷ Beba Jeju idə-dé panè: «'Reei uni go-m ə m'a təl-si njəsangi dow-je-ti.» ¹⁸ Rəmə tajinati nè ya 'tusi burə-je lə-dé d'in̄ə ə d'un go-é. ¹⁹ Loki Jeju ɔti ɔw kete əbi sɛ rəmə, oo Jaki de k̀i ngonkɔ-é Jə kí 'to ngan lə Jebede, d'isi mee tɔ-ti d'isi 'raki burə-je lə-dé. ²⁰ Tajinati nè ya Jeju ba-dé. Beba de 'tusi bɔbi-dé Jebede d'in̄ə-é mee tɔ-ti k̀i ngannjékullə-je lə-dé, ə d'un go Jeju.

Jeju k̀i dow kí ndil kí maji al ra-é

Mat 8:14-17; Luk 4:31-37; Knj 10:38

²¹ Jeju de k̀i njéndó né-je liə d'ow mee be-ti kí Kapernayim. Beba ndo taakoo-ti lə jipi-je lé, ɛ ɔw kəykəwna-ti lə-dé ndó-dé né. ²² † Dow-je kí d'oo néndó liə lé, néndó liə ɔr ndil-dé. Kdo ɛ ndó né kəm dow kí ɔw k̀i tɔgi bi ndó né titi njéndó dow-je ndukun-je al. ²³ Mee kəykəwna-ti lə jipi-je lé, dingəm káre bè kí ndil kí maji al ra-é isi-ti nɔɔ ə ur kəə panè: ²⁴ «I Jeju dow kí Najaretí lé, ri bá 'ndigi rɔ-ji-ti wa? 'Ree kdo tuji-ji wa? Mə m'gə-i maji: 'To Njəkəa njay lə Lubə.» ²⁵ Jeju ndangi-é panè: «'Uti ta-i ə 'teɛ kɔgi mee dingəm-ti kinlé.» ²⁶ Ndil kí maji al lé, ndɔr dingəm lé mir-mir, tur kəə boy-boy, ində-né lo teɛ mee-é-ti kɔgi. ²⁷ Né kinlé ɔr ndil dow-je lay adi 'dəji-n̄a ta 'panè: «Kay! Kin to ri bá tana bè? Néndó kí ɔw k̀i tɔgi tana bè kinlé, to néndó kí sigi. Dow kinlé, ndil-je kí maji al kàre ɛ ndangi-dé adi 'təl rɔ-dé go-é-ti rəm lé ya.» ²⁸ Beba tajinati nè bè ya dow-je d'oo poy Jeju k̀i go lo-je lay kí dɔnangi Galile-ti.

Ta lə Jeju k̀i njémɔy-je kí gay-gay

Mat 8:14-17; Luk 4:38-41

²⁹ Loki de d'ində lo 'teɛ kəykəwna-ti lə jipi-je lé, Jeju de k̀i Jaki k̀i Jə d'ow mee kəy-ti lə Simɔ de k̀i Andre. ³⁰ Rəmə məm Simɔ kí dené tɔ mɔy nangi do tirə-ti. Mɔy 'ningó bá ilə-é nangi adi rɔ-é tungə pil-pil. Beba tajinati nè ya 'pa ta liə d'adi Jeju; ³¹ adi Jeju ɔti ɔw rɔ-é-ti uwə ji-é adi-é ̀i taá. Rəmə mɔy 'ningó lé in̄ə-é adi-é ̀i taá oo go-dé k̀i nékuso. ³² Ta losolo biri, kí kàd̄i ur lé, dow-je d'uti njémɔy-je lay, k̀i de kí ndil-je kí maji al 'ra-dé, 'ree sə-dé rɔ Jeju-ti. ³³ Dow-je lay kí mee bebo-ti ya kəwna takəy-ti kí Jeju isi-ti. ³⁴ Jeju adi lapiya dow-je n̄a kí mɔy-je kí gay-gay ulə kəm-dé ndoo rəm, tubə ndil-je kí maji al n̄a do dow-je-ti tɔ. Ngə ɛ adi ndil-je kí maji al lé 'pa ta al, kdo de 'gə-é lay.

Jeju ɔw go lo-je-ti kí dɔnangi Galile-ti

Luk 4:42-44

³⁵ Taginlo-ti, loki lo tijə lay al bəy ya, Jeju teɛ kəy ɔw diləlo-ti, ɔw pa ta k̀i Lubə. ³⁶ Simɔ de k̀i madi-é-je d'ow 'ndole-é. ³⁷ Beba loki de d'ingə-é lé, d'idə-é 'panè: «Dow-je lay ya d'ow 'sangi-i.» ³⁸ Rəmə Jeju təl idə-dé panè: «Adi j'owi lo-je-ti kí rangi nganbe-je-ti kí tɔ ngosi-ngosi, kdo kadi m'ow m'ilə mbe Poyta kí Maji-ti tɔ. Kdotalə ɛ

kin bá m'ree kɔɔ.» ³⁹ †Beba Jeju ɔw kɪ lo-je lay kí dɔnangi Galile-ti ilə mbɛ Poyta kí Maji meẽ kəykwənwə-je-ti lə jipi-je rəm, bá tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm tɔ.

Jeju adi banji ur rɔ dow-ti

Mat 8:1-4; Luk 5:12-16; 17:12-19

⁴⁰ Njèbanji káre bè ree rɔ Jeju-ti, tɔsi məkəji-é nangi nɔ-é-ti, ra-é kɔgri panè: «Kinə 'ndigi lé, 'a kadi banji lə-m kin ur kadi m'aa njay kare.» ⁴¹ Beba Jeju oo kəmtondoo liə, ulə ji-é ɔdi-né rɔ-é bá panè: «M'ndigi dɔ-ti sə-i. Kadi banji lə-i ur!» ⁴² Rəmə tajinati nè ya banji lé ur adi rɔ-é təl aa njay. ⁴³ Jeju ndangi-é ə tajinati nè ya tubə-é go-é-ti ⁴⁴ panè: «'Oo maji nè 'a kɪ kɔw pa ta-é kadi dow oo, ngà 'ɔw 'tɔji rɔ-i njègugnə lə Lubə, ə 'adi né kɔɔ məsi kilə kí sɔbi dɔ kaa rɔ lə-i titi kí ndukun lə Moiyiji pa-né. Bè kɔɔ kadi dow-je lay 'gə kí banji kí rɔ-i-ti lé ur ngá.» ⁴⁵ Ngà loki dowbé kinlé ɔti ɔw rəmə, ɛ ɔw pa ta lə né kí Jeju ra siə ilə-né mbɛ kɪ lo lay sar adi Jeju asi kadi tɔji rɔ-é meẽ bebo-ti al. Ɔ njiyə-né kɪ nganglo-nganglo, isi ngərəngi-ngərəngi kɪ dow-je. Bè ya kàre dow-je d'ɪ kɪ lo-lo ya 'ree rɔ-é-ti.

2

Jeju kɪ njènjakoy mburuki

Mat 9:1-8; Luk 5:17-26

¹ Meẽ ndo-je-ti kí rangi go-ti lé, Jeju təl ree Kapernayim-ti. Ə dow-je d'oo kí Jeju isi kəy nè. ² Beba kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'kəw-nə dɔ-é-ti, d'un lo lati-lati adi lo kí takəy-ti kàre nɔy al. Jeju idə-dé ta lə Lubə. ³ Dow-je sɔ d'un dow kí rɔ-é oy mburuki 'ree siə rɔ-é-ti. ⁴ Ngà kosi dow-je kí 'nə kinlé ra adi lo kɔw siə rɔ Jeju-ti goto. Beba dɛ d'al 'ngiɔ jam kəy 'sɔbi-né dɔ lo kí Jeju isi-ti ə d'un njèrɔkoy mburuki lé kɪ tuwə tɔ-é, d'ulə-é kɪ kəm bole jamkəy go Jeju-ti. ⁵ Loki Jeju oo kadmeẽ lə-dé bè rəmə, idə njèrɔkoy mburuki lé panè: «Ngon-m! Majal-je lə-i toki kiɔ go-é kɔgi.» ⁶ Lo-é-ti kinlé, dow-je kí dan-ti-je kí 'to njéndó dow-je ndukun-je d'isi nɔɔ tɔ; ə 'gir ta meẽ-dé-ti 'panè: ⁷ «Kɔɔ ri bá dow kanlé pa ta kí bè kin wa? To ta kɔbi bá ɛ pa dɔ Lubə-ti tin. Nə bá asi kiɔ go majal-je lə dow-je kɔgi wa? Lubə ya kɪ kár-é asi.» ⁸ Tajinati nè ya Jeju gə tagir-je kí meẽ-dé-ti adi idə-dé panè: «Kɔɔ ri bá ɔwi kɪ tagir-je kí bè kin meẽ-si-ti wa? ⁹ Kidə njèrɔkoy mburuki panè: “Majal-je lə-i toki kiɔ go-é kɔgi” lé bá tɔ bəl nə əse, kidə-é panè: “'I taá 'un tuwə lə-i ə 'njiyə bá tɔ bəl nə wa?”» ¹⁰ Maji! M'a kɔji-si kadi 'gəi kí Ngon lə dow lé ɔw kɪ tɔgi dɔnangi-ti nè, kɔɔ kiɔ-né go majal-je lə dow-je kɔgi. ¹¹ Beba Jeju təl idə njèrɔkoy mburuki lé panè: M'un ndu m'adi-i m'panè: «'I taá, 'un tuwə lə-i ə 'ɔw beə lə-i.» ¹² Rəmə tajinati nè ya njèrɔkoy mburuki lé ɔsi nangi ɪ taá, un tuwə tɔ-é, ɔti takəm dow-je-ti lay adi ɔr ndil-dé adi d'ɔsi-né gaji Lubə 'panè: «J'oo né kí tanə bè kin nja káre al.»

Ba kí Jeju ba Lebi

Mat 9:9-13; Luk 5:27-32

¹³ Jeju təl ɔw gogi ta babo-ti kí Galile. Kosi dow-je lay d'ɔw go-é-ti adi ɛ isi ndó-dé né. ¹⁴ Loki isi dəə rəmə, ɛ oo Lebi kí ngon lə Alpe isi lo taa lambo-je-ti ə idə-é panè: «'Un go-m.» Beba Lebi ɪ taá ə un go-é. ¹⁵ Go-ti, Jeju ɔw meẽ kəy-ti lə Lebi, isi ta nékuso-ti nati kɪ dow-je nə kí 'to njétaalambo-je, kɪ njéramajal-je, kɪ njéndó né-je liə; kɔɔ dow-je nə ya d'un go-é. ¹⁶ Loki njéndó dow-je ndukun-je kí 'to kí dan Parisi-je-ti* d'oo kí Jeju isi uso né nati kɪ njétaalambo-je, kɪ njéramajal-je lé, 'pa kɪ njéndó né-je liə 'panè: Kɔɔ ri bá ɛ uso né nati kɪ njétaalambo-je kɪ njéramajal-je kin wa? ¹⁷ Jeju oo ta lə-dé lé, adi pa sə-dé panè: «Dow-je kí rɔ-dé tɔ kɪ lapiya kare lé

† 1:39 1:39 Mat 4:23; 9:35 * 2:16 2:16 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngá nə.

d'ow ndoo doktur al, ngà njémɔy-je bá d'ow ndoo-é. M̄ lé, njéra né-je kí njururu bá m'ree kɔ ba-dé al, ngà m'ree kɔ njéramajal-je.»

Néndó lə Jeju kɔ nékobe lə Parisi-je ɔw nati al
Mat 9:14-17; Luk 5:33-39

¹⁸ Njéndó né-je lə J̄a d̄e kɔ Parisi-je lé d'un dɔkaglo madi d'ɔgi-né rɔ-dé nékuso kɔ man k̄ay. Beba dow-je 'ree rɔ Jeju-ti 'd̄əji-é 'panè: «Kɔ ri bá njéndó né-je lə J̄a d̄e kɔ njéndó né-je lə Parisi-je d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɔ man k̄ay, ngà i rəmə, njéndó né-je lə-i d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɔ man k̄ay al wa?» ¹⁹ Ngá bá Jeju ilə-dé-ti panè: «Dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti kí lo taana-ti lé, d'a kɔgi rɔ-dé nékuso kɔ man k̄ay dɔkaglo-ti kí njetaa dené sigi isi-né sə-dé nati nè wa? Dɔkaglo-ti kí njetaa dené sigi isi-né sə-dé nati nè b̄əy kinlé, d'a kɔgi rɔ-dé nékuso kɔ man k̄ay al ya sar. ²⁰ Ngà ndo-je ɔw ree n̄ɔ lé, d'a kun njetaa dené sigi lé ta-dé-ti kɔgi; rəmə m̄e ndo-é-je-ti kinlé bá d'a kɔgi rɔ-dé nékuso kɔ man k̄ay b̄əy.» ²¹ Dow à kun takubi kí sigi kɔ kilə-né kəm ndisi kubi al; bin al rəmə takubi kí sigi lé, à kuwə dɔgangi ndisi kubi lé wuktu kɔr ə à ra kadi kəm kubi kí mbuti lé tò wororo ta madi-é-ti ya b̄əy. ²² Rəm bá dow à tur yibi nduu kí sigi m̄e mbundaá-je-ti kí low al. Bin al rəmə yibi nduu kí sigi lé à ra kadi mbundaá-je kí low lé riyə əktə-əktə, rəmə yibi nduu kí sigi lé à tuji rəm, bá mbundaá kí low lé kàrè à tuji rəm tɔ; ngà tò kɔ kadi dow tur yibi nduu kí sigi m̄e mbundaá-ti kí sigi ya tɔ bane.

Ta kí dɔ ndo taakoo-ti
Mat 12:1-8; Luk 6:1-5

²³ Ndo kàrè bè, Jeju njiyə m̄e ndɔr gemɛ-je-ti kɔ kində gangi ndo taakoo-ti lə jipi-je rəmə, njéndó né-je liə 'puy dɔ gemɛ d'uso taá-taá. ²⁴ Beba Parisi-je 'ree 'pa kí Jeju 'panè: «'Oo bè! Kɔ ri bá njéndó né-je lə-i 'ra né kí to tó-é al kadi dow ra ndo taakoo-ti wa?» ²⁵ Jeju ilə-dé-ti panè: «Né kí ndɔki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki nékuso goto adi b̄o ra-dé kɔ dow-je liə lé səi 'ndói ta-é m̄e mbete-ti kí aa njay al ya sar wa? ²⁶ E ɔw m̄e k̄əykubi-ti† lə Lubə, uso mbə kí 'ree-né n̄ɔ Lubə-ti dɔkaglo-ti kí Abiyatar bá to-né burə dɔ njégugnə-je lə Lubə; ə tò kadi njégugnə-je lə Lubə ya par bá d'a kuso mbə-é kinlé, ya ngà Dabidi ɔw mbing adi dow-je liə d'uso tɔ.» ²⁷ Jeju pa sə-dé b̄əy panè: «Ndo taakoo bá tò kɔ ta lə dow bi 'ra dow kɔ ta lə ndo taakoo al. ²⁸ Adi Ngon lə dow lé ya to 'ba ndo taakoo.»

3

Ta lə dow kí ji-é oy
Mat 12:9-14; Luk 6:6-11

¹ Go-ti, Jeju təl ɔw m̄e k̄əykəwn̄a-ti lə jipi-je lé, rəmə dingəm kàrè bè kí ji-é oy mburuki isi m̄e k̄əykəwn̄a-ti lé n̄ɔɔ. ² Beba dow-je kí d'isi m̄e k̄əykəwn̄a-ti kinlé, d'adi kəm-dé tò dɔ Jeju-ti géréré kɔ kadi d'oo, é kinə adi lapiya njémɔy kin ndo taakoo-ti rəmə je to kəm rəbi kí kadi n'iləi-né ta dɔ-é-ti. ³ Jeju idə dingəm kí njèjikoy lé panè: «I taá ə 'ree dana nè.» ⁴ Go-ti, e d̄əji-dé panè: «Né kí rá bá to tó-é kadi dow ra ndo taakoo-ti wa? Ra maji kɔ dow bá to tó-é əse ra siə maji al bá to tó-é wa? Kaji dow bá to tó-é əse tɔl-é bá to tó-é wa?» Ngà d̄e d'ilə-ti al. ⁵ Beba wɔngi ra Jeju dɔ-dé-ti lay, adi oo-dé jər-jər rəm, rɔ-é ati-é kanana kɔ ta lə m̄eendə lə-dé rəm. Go-ti, e idə dingəm kí njèjikoy lé panè: «'Surə ji-i.» Loki e surə ji-é lé ya rəmə, ji-é lé təl tò maji gogi. ⁶ Tajinati nè ya Parisi-je lé, d'ində lo 't̄e k̄əykəwn̄a-ti, d'ow d'ingə-n̄a kɔ dow-je lə Erod̄i d'ɔji-n̄a ta dɔ kəm rəbi-ti kí kadi n'toli-né Jeju.

Ta lə Jeju kɔ kosi dow-je

† 2:26 2:26 1Sa 21:1-5; 2Sa 15:35;

⁷ Jeju de kɪ njéndó né-je liə d'ɔr rɔ-dé d'ɔw ta babo Galile-ti. Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'ì dɔnangi Galile-ti 'ree d'un go-é. ⁸ De kí dan-ti-je d'ì dɔnangi Jude-ti, kɪ bebo Jorijalem-ti, kɪ dɔnangi Idume-ti, kɪ gidɪ ba Jurde-ti, kɪ go lo-je-ti kí dɔnangi Tir-ti kɪ dɔnangi Sidɔ-ti. Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí d'oo poy né-je kí Jeju ra ra kinlé 'ree rɔ-é-ti. ⁹ †Beba Jeju idə njéndó né-je liə kadi 'sangi ngon tò d'adi-n'è, kɔ kadi kosi dow-je 'mbore-n'è yó-je kɪ nè-je al. ¹⁰ Ə kadi kí Jeju adi lapiya dow-je na kinlé ra adi dow-je lay ya kí mɔy ra-dé, d'ay-na miriri-miriri kɪ rɔ-é-ti kadi d'odi rɔ-é. ¹¹ Ndil-je kí maji al kàrè loki de d'oo Jeju lé, 'səbi takəm-dé nangi nɔ-é-ti, 'tur kəə boy-boy 'panè: «'To Ngon lə Lubə.» ¹² Ngà Jeju ndangi-dé, kəngi-dé-né kəngi-kəngi kadi 'ndogɪ dɔ-n'è-ti al.

Njékɔwkułə-je lə Jeju kí dɔgi gidɪ-é joo

Mat 10:1-4; Luk 6:12-16

¹³ Go-ti, Jeju al dɔ mbal-ti ə ba dow-je kí ɛ ndigi ba-dé adi 'ree rɔ-é-ti. ¹⁴ Beba ɛ mbəti-dé dɔgi gidɪ-é joo*, kɔ kadi 'nɔiyə siə ¹⁵ ə ulə-dé adi d'ilə mbə Poyta kí Maji rəm, adi-dé tɔgi kadi 'tubə-né ndil-je kí maji al kɔgi rəm tɔ. ¹⁶ Ɛ mbəti-dé dɔgi gidɪ-é joo adi to: Simɔ kí Jeju ba-é Piyər rəm, ¹⁷ Jaki kí ngon lə Jebede rəm, Ja kí ngonkɔ Jaki kí Jeju ba-dé «Buwanerjesi» ə kɔr mɛɛ-é to «ngan lə ndangi-ndi», ¹⁸ kɪ Andre, kɪ Pilipi, kɪ Batlemi, kɪ Matiye, kɪ Tomasi, kɪ Jaki kí to ngon lə Alpe, kɪ Tade, kɪ Simɔ kí to dow kí ta be liə to-é, ¹⁹ bá Judasi Iskariyoti kí ɛ bá à to njəkun dɔ Jeju lé tɔ.

Noji Jeju-je 'ree kadi d'ɔr-é ta kosi dow-je-ti d'ɔw siə

²⁰ Go-ti, Jeju kɪ njéndó né-je 'təl 'ree takəy-ti gogi rəmə, kosi dow-je 'təl 'ree 'kəwnə dɔ-é-ti sar ya adi lo kadi d'ingə mbunə lo d'uso-né né kàrè goto. ²¹ Loki poy-é ree usi mbi noji-é-je-ti lé, de d'ì d'usi dɔ rəbi-ti kadi 'ree d'ɔw siə rɔ-dé-ti; kɔ de 'panè: «Dɔ-é maji al.»

Dow-je 'panè Jeju ɔw kɪ tɔgi lə Beljebul

Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10

²² †Njéndó dow-je ndukun-je kí d'ì Jorijalem 'ree 'panè: «Jeju ɔw kɪ Beljebul† mɛɛ-é-ti», adi «to 'boy lə ndil-je kí maji al bá adi-é tɔgi tubə-né ndil-je kí maji al.» ²³ Beba Jeju ba-dé rɔ-é-ti ə un gusta pa-né sə-dé panè: «Satə à kasi tubə Satə ban bəy wa? ²⁴ Kinə kɔbe kí kàrè-rè ya dow-je kí mɛɛ-é-ti 'gàngi-nə d'osi-nə kɪ ta lé, kɔbe-é à kə lo kə-é-ti gərərə al. ²⁵ Ə kinə kəy kí kàrè-rè ya dow-je kí mɛɛ-é-ti 'gàngi-nə d'osi-nə kɪ ta lé, dowb-je d'a kisi gərərə al rəm. ²⁶ Ə kinə Satə ya rɔ kɪ rɔ-é rəmə, to ɛ ya gàngi rɔ-é adi ɛ à kisi gərərə al. Bè kinlé, to kɔbe liə ya ində ngangɪ-é ngá tin. ²⁷ Kinə dow uwə njètɔgi tó-é njim-njim al lé, dowb-é à kasi kur mɛɛ kəy-ti lə njètɔgi kin kɔ kəə nékingə-é al. À tó-é njim-njim bəy bá à kɔw mɛɛ kəy-ti kɔ kəə nékingə-é. ²⁸ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí majal-je lay ya kí dow-je d'isi 'ra, kɪ takobi-je lay kí d'isi 'pa lé, à toki kiɲə go-é kɔgi kadi-dé. ²⁹ †Ngà dow kí rá-rá kí pa ta kɔbi kɪ Ndil kí aa njay lé, à toki kiɲə go-é kɔgi kadi-é ndə al. Ta lə majal kí tò sartagangi uwə dɔ-é.» ³⁰ Jeju pa sə-dé ta kinlé bè kɔ de 'panè: «Ɛ ɔw kɪ ndil kí maji al mɛɛ-é-ti.»

Kɔ Jeju de kɪ ngankɔ Jeju-je

Mat 12:46-50; Luk 8:19-21

³¹ Kɔ Jeju de kɪ ngankɔ Jeju-je 'ree d'ə takəy-ti, d'ulə kułə kadi 'ba-é d'adi-dé. ³² Kosi dow-je d'isi nangi rɪpi-rɪpi d'ilə-nə 'gəə dɔ Jeju sipi bá d'idə-é 'panè: «'Oo! Kɔ-i kɪ ngankɔ-i-je [kɪ kɔnan-i-je]‡ d'ə ndaa-ti d'ə 'sangi-i.» ³³ Jeju ilə-dé-ti panè: «Ná-je bá

† 3:9 3:9 Mar 4:1; Luk 5:1-3 * 3:14 3:14 Mɛɛ mbete-je-ti kí ná-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki lé à kingə-ti kí 'panè: 'Ba-dé njékɔwkułə-je. † 3:22 3:22 Mat 9:34; 10:25 † 3:22 3:22 Satə bá 'ba-é Beljebul. † 3:29 3:29 Luk 12:10 ‡ 3:32 3:32 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki.

'to kɔ-m-je kɪ ngankɔ-m-je wa?» ³⁴ Go-ti, ɛ un kəm-é oo-né kosi dow-je kí d'isi nangi 'gəə dɔ-é lé ngà bá panè: «Yən! Kɔ-m-je kɪ ngankɔ-m-je ɛn. ³⁵ Kdɔ dow kí ra né kí mɛɛ Lubə ndigi kin bá to ngonkɔ-m, əse to kɔnan-m, əse to kɔ-m.»

4

Gosta kí dɔ njèkilə ko-ti

Mat 13:1-9; Luk 8:4-8

¹ †Jeju isi ndó né dow-je ta babo-ti. Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'ree d'ilə-nə 'gəə dɔ-é sipi adi ɛ al isi mɛɛ tɔ-ti dan babo-ti. Ngà kosi dow-je lé bá d'a ngangi ba-ti dɪngi-dɪngi. ² Jeju un gosta-je bá ndó-dé-né né-je nɔ ə pa sə-dé ta mɛɛ néndó-ti liə lé panè: ³ «Ooi! Njèndɔr ɔw kdɔ kilə ko. ⁴ Loki ɔ ilə ko lé, kɔɔ né kí dan-ti-je tusi dɔ rəbi-ti adi yəl-je 'ree 'tú lə-lə. ⁵ Kɔɔ né kí nɔ-je tusi dɔ ər-je-ti, lo-ti kí nangi nɔ-ti al; rəmə kubə bá ubə kalangi, kdɔ nangi ndəə dɔ-ti al. ⁶ Ngà loki kàdì ree ɔsi dɔ-ti lé, ndole ə tuti kurum, kdɔ njirə-é ɔw nangi nɔ al. ⁷ Kɔɔ né kí dan-ti-je tusi dan kun-je-ti; loki kun tɔgi lé, ɔ rɔ dɔ-ti gógógó adi ko-é ində al. ⁸ Kɔɔ né kí nɔ-je tusi nangi-ti kí maji, adi tɔgi ɔr dɔ-é maji. Beba dɔ-é kí dan-ti-je kɔɔ-é ra-ti kɔrmutə-je, ɛ kí kɔɔ-é ra-ti kɔrmeke-je, ɛ kí ra-ti bu-je.» ⁹ Go-ti, Jeju panè: «Dow kí mbi-é tò nɔɔ kdɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé.»

Kdɔ ri bá Jeju un gosta-je bá pa-né ta wa?

Mat 13:10-17; Luk 8:9-10

¹⁰ Loki Jeju ɔr rɔ-é rɔ kosi dow-je-ti ɔ say sə-dé rəmə, dow-je kí 'gəə dɔ-é kɪ dɛ kí dɔgi gidi-é joo 'ree 'dəji-é ta dɔ gosta-je-ti lé. ¹¹ Beba ɛ idə-dé panè: «Səi lé, né kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti sɔbi dɔ kɔbe lə Lubə lé toki tɛɛ kɪ dɔ-é kadi-si; ngà dɛ kí ndaa-ti lé, né-je lay ya toki kidə-dé kɪ gosta-gosta.»

¹² «Kdɔ kadi lé d'oo lo maji ya kàrè, d'oo kɪ koo ya ndə bè rəm, Bá lé d'oo ta maji ya kàrè rəmə, 'gə mɛɛ-é al rəm, Nè d'a kɪ kiŋə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi Kadi Lubə i iŋə-né go majal-je lə-dé kɔgi.*»

Kɔrmeɛ gosta kí dɔ njèkilə ko-ti

Mat 13:18-23; Luk 8:11-15

¹³ Jeju təl idə-dé bəy panè: «Gosta kin ya 'gəi mɛɛ-é al bè lé, ndəgi gosta-je lay kinlé a rai ban bá a gəi mɛɛ-é wa? ¹⁴ Njèkilə ko lé, to njèkilə mbe ta lə Lubə. ¹⁵ Dɔ rəbi kí kɔɔ né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə ya rəmə, tajinati nè ya Satɔ ree ɔr ta lé mɛɛ-dé-ti kɔgi. ¹⁶ Bè ya tɔ, nangi ər kí kɔɔ né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə rəmə 'taa kalangi kɪ rɔnəl. ¹⁷ Ngà ta kinlé ulə njirə mɛɛ-dé-ti al; adi d'a dɔ-ti kaglo nɔ al. Beba loki kɔ-je kí dum nati əse kulə kəm ndoo kdɔ ta lə Lubə tɛɛ dɔ-dé-ti rəmə, kalangi bè ya dɛ 'tusi kadmeɛ lə-dé d'iŋə kɔgi. ¹⁸ Dan kun-je kí kɔɔ né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə ya, ¹⁹ ngà go-ti rəmə, mɛɛ kɔ kəkəkə kdɔ né-je kí dɔnangi-ti nè, kɪ bɔ nékingə-je, kɪ bɔ né-je kí gay-gay uti dɔ ta lé adi kandi-é goto. ²⁰ Nangi kí maji kí kɔɔ né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə ə 'ndigi dɔ-ti adi kandi-é tɔ; beba dɔ-é kí dan-ti-je kandi-é ra-ti kɔrmutə-je, ɛ kí kandi-é ra-ti kɔrmeke-je, ɛ kí kandi-é ra-ti bu-je.»

Gosta kí dɔ lampi-ti

Luk 8:16-18

²¹ †Jeju təl idə-dé bəy panè: «Se lampi lé, dow à jəbi ngó dɔ-ti wa? Əse à kində gin tirə-ti wa? À nɔɔ kagnɔɔ lampi-ti taá ya al wa? ²² †Kdɔ né kí dow bɔyɔ kí à ree

† 4:1 4:1 Luk 5:1-3 * 4:12 4:12 Eja 6:9; Jɔ 12:39-41; Knj 28:26-28; Rəm 11:8 † 4:21 4:21 Mat 5:15; Luk 11:33

† 4:22 4:22 Mat 10:26; Luk 12:2

tò ndaa-ti rəsi al ya goto rəm, fá né kí ra kì gidi ngəy kí à toki tɛɛ-né ndaa-ti rəsi al kàrè goto rəm tɔ. ²³ Kinə dow kí mbi-é tò kadi oo-né ta rəmə, kadi oo.» ²⁴ †Jeju təl idə-dé bəy panè: «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti sɔbi dɔ ta-je kí ooi. Né kí 'mbɔji-né né adi dow kinlé, ɛ ya d'a təl mbɔji-né né kadi-si rəm, fá d'a təl kungɪ kí rangɪ dɔ-ti kadi-si ya bəy rəm. ²⁵ †Kdɔ dow kí né tò ji-é-ti fá d'a kadi-é kí rangɪ dɔ-ti; ngà dow kí né goto ji-é-ti lé, kí ji-é-ti ya kàrè d'a taa.»

Ta kí sɔbi dɔ ko né

²⁶ Jeju təl idə-dé bəy panè: «Kɔbe lə Lubə lé tò titi-nə kì ta lə dow kí tɛɛ ɔw ilə ko mɛɛ ndɔr-ti liə bè; ²⁷ lé dowbé tò bi əse isi kəm ndɔɔ-je kada-je kàrè ko né lé, ubə rəm, tɔgi rəm, bi ɛ gə lo-é al ngá. ²⁸ Nangɪ ya adi ko né-é ubə; dɔsɔy to mbi ko, go-ti ɔr dɔ-é ə kandi gemɛ kí maji ində dɔ-ti; ²⁹ Ə loki kaa-é ɔr maji rəmə, kalangɪ bè ya d'un ngɔrɔngɪ d'ijə-né. Kdɔtalə nɔy kijə ko asi ngá.»

Gosta kí sɔbi dɔ kaa kɔl

Mat 13:31-32; Luk 13:18-19

³⁰ Jeju pa bəy panè: «Ri fá j'a kɔji-né kɔbe lə Lubə wa? Gosta kí ban fá j'a kuni tɔji-né kɔbe lə Lubə wa? ³¹ Kɔbe lə Lubə lé, titi-nə kì kaa kɔl kí to kaa né kí tò ngon-é ndɛ bè itə kaa né-je lay kí dɔnangɪ-ti nè kí dow-je 'dubi. ³² Ngà loki dow dubi lé, ɛ tɔgi itə kagi-je lay kí mɛɛ ndɔr-ti, adi balkəm-é-je boy sar tugə ndil, adi yəl-je kí 'nar taá 'ra kəy-dé-ti.» ³³ Jeju ndó dow-je ta lə Lubə kì gosta-je kí bè kin nɔ-nɔ kì gangɪ-é kí d'asi kadi 'gə-né mɛɛ ta liə. ³⁴ Néndó liə kí nal gosta goto; ngà loki ɛ ɔr rɔ-é isi kì kár-é kì njéndó né-je liə lé, ɛ ɔr mɛɛ gosta-je lé lay adi-dé.

Jeju ndángɪ yəlbo

Mat 8:23-27; Luk 8:22-25

³⁵ Mɛɛ ndɔ-é-ti kinlé ya, losɔɔ biriri rəmə, Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Adi j'gangɪ babo j'ɔwi turə.» ³⁶ Bəba njéndó né-je 'tusi kosi dow-je d'inqə-dé ə tò kí Jeju isi mɛɛ-é-ti lé ya dɛ d'ɔti d'ɔw-né siə. Tò-je kí rangɪ tò ngosi kàdì tò-ti kí Jeju isi-ti lé tɔ. ³⁷ Ya rəmə, yəlbo ulə mbi-mbi, ə pungum man ɔsi tò yó-je kì né-je adi man ɔw mɛɛ tò-ti mbing nɔy nɔ al kadi man rusi mɛɛ tò. ³⁸ Ə Jeju gəti dɔ-é kì nɛgəti dɔ mɔngɪ tò-ti ə tò tò bi. Bəba njéndó né-je liə 'ndəl-é d'idə-é 'panè: «Njéndó dow-je né! Ko-ji kí isi tɔɔ kinlé 'usi-i-ti al wa?» ³⁹ Loki Jeju tɛɛ kəm-é rəmə, ɛ ndángɪ yəlbo lé, ə təl pa kì babo panè: «'Adi lo tò ndingɪ! Asi bè!» Rəmə gin yəlbo lé gangɪ adi lo təl tò ndingɪ. ⁴⁰ Go-ti, ɛ pa sə-dé panè: «'Bəli nɔ bè kdɔ ri wa? 'Adi mɛɛ-si al bəy wa?» ⁴¹ Bəl ində bandi-dé gangɪ adi 'pa-nɔ ta dan-dé-ti 'panè: «Kay! Dow kanlé to dow kí ban ya fá yəl-je kì babo-je kàrè 'təl rɔ-dé go ta-ti liə bè wa?»

5

Jeju tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-ti

Mat 8:28-34; Luk 8:26-39

¹ Jeju dɛ kì njéndó né-je liə 'gangɪ babo d'ɔw kəl-é kí nɔ-ti dɔnangɪ Gerasa-ti. ² Loki Jeju j mɛɛ tò-ti ur nangɪ bè ya rəmə, dingəm káre kí ndil-je kí maji al 'ra-é tɛɛ dan badi-je-ti ree rɔ-é-ti. ³ Dingəm-é lé, dɔbadi-je fá to lo kisi-é ə dow kí asi kilə-é sil ya goto. ⁴ Taá-taá ya d'ulə ngowla nja-é-ti fá d'ilə-é-né sil, ngà taá-taá ya ɛ gángɪ ngowla kí nja-é-ti kì sil-je lé, adi dow kí tɔgi-é asi kadi taa tɔgi-é ya goto. ⁵ Ndɔɔ-je, kì kada-je lay ya lo taakoo liə goto, adi ɛ ɔw ilə kì dɔ badi-je kì dɔ ngan mbal-je, tur kəə taá-taá ə rəti rɔ-é kì ər. ⁶ Loki un kəm-é oo Jeju sɔy lé, ɛ ay ngɔdi ɔw ɔsi dɔ-é nangɪ nɔ-é-ti ⁷ ə ilə bɔbi ndi-é nangɪ panè: «I Jeju, Ngon lə Lubə kí Njəkisi taá dɔrɔ-ti

† 4:24 4:24 Mat 7:2; Luk 6:38 † 4:25 4:25 Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26

nu lé, 'ge ri rɔ-m-ti wa? Kɔgri ya, kɪ ri Lubə, 'ulə kəm-m ndoo al!» ⁸ E pa bè kɔ Jeju panè: «I Ndil kí maji al, 'teɛ mɛɛ dow-ti kin kɔgi.» ⁹ Jeju təl dəji-é panè: «Ri-i lə ná wa?» E təl ilə-é-ti panè: «Ri-m lə kosi-je. Kɔtələ jɛ lé j'na.» ¹⁰ Ngá bá dɛ 'təl 'dəji Jeju kɪ nɔ kəm-dé-ti kadi tubə-dé kɔgi dɔnangi-ti kin al. ¹¹ Lo-é-ti kinlé kosi kɔsɔngi-je d'a kàdì mbal-ti ngɔsi d'a d'uso né. ¹² Ə ndil-je kí maji al lé 'ra ndoo ta Jeju-ti 'panè: «'Adi j'ow j'andi mɛɛ kɔsɔngi-je-ti kan.» ¹³ Jeju ndigi sə-dé ya tɔ. Beba ndil-je kí maji al lé 'teɛ mɛɛ dingəm-ti d'ow 'tur mɛɛ kɔsɔngi-je-ti lé adi kɔsɔngi-je lé 'təti-na yipi kàdì mbal-ti taá, 'tusi babo-ti 'nduy man. Kɔsɔngi-je lé kɔr-dé à kasi budɔgi lo joo je bè. ¹⁴ Go-ti, njéngəm kɔsɔngi-je lé d'ay d'ow d'or poy-é mɛɛ bebo-ti, mɛɛ nganbe-je-ti rəm. Beba dow-je d'oti 'ree d'oo né kí ra né lé. ¹⁵ Loki dɛ 'ree rɔ Jeju-ti lé, d'oo dingəm kí ɔw kɪ ndil-je kí maji al na mɛɛ-é-ti lé, isi nangi, ulə kubi rɔ-é-ti, təl isi maji kare gogi; bəl ində bandi-dé gangi. ¹⁶ Dow-je kí d'oo né-je kí ra-né kin kɪ kəm-dé lé d'or-dé poy dingəm kí ndil-je kí maji al 'teɛ mɛɛ-é-ti lé rəm, bá d'or-dé poy né kí teɛ dɔ kɔsɔngi-je-ti lé rəm tɔ. ¹⁷ Beba dow-je 'ra ndoo ta Jeju-ti kadi inə dɔnangi lə-dé ə ɔw rangi. ¹⁸ Loki Jeju təl al mɛɛ tɔ-ti gogi rəmə, dingəm kí ɛ tubə ndil-je kí maji al dɔ-é-ti lé dəji-é kadi n'ow siə. ¹⁹ Jeju ndigi siə al, ngá idə-é panè: «'Təl 'ow beə lə-i, rɔ noji-i-je-ti, ə koo kí 'Babe oo kəmtondoo lə-i, kɪ né-je lay kí ɛ ra sə-i kinlé, ɔr poy-é adi d'oo.» ²⁰ Beba dingəm lé, ɔw ɔr poy né-je lay ya kí Jeju ra siə lé mɛɛ bebo-je-ti kí dɔgi adi dow-je lay kí d'oo lé, ta igi-dé səl.

Tɔsi ndəl lə ngon lə Jayrusi kɪ gin məsi kí gangi rɔ dené-ti

Mat 9:18-26; Luk 8:40-56

²¹ Jeju al mɛɛ tɔ-ti gangi babo ɔw gogi. Loki ɛ nɔy ta babo-ti ya bəy rəmə, kosi dow-je 'təl 'ree 'gəə dɔ-é sipi gogi. ²² Beba dingəm kare kí to kí dan dɛ-ti kí 'to njékun dɔ kəykəwnə lə jipi-je kí ri-é lə Jayrusi ree, bá oo Jeju rəmə usi nangi nja-é-ti ²³ dəji-é kɪ nɔ kəm-é-ti panè: «Ngon-m kí dené tɔ oy nangi nɔɔ, ə kɔgri ya, 'ree 'ow 'ində ji-i dɔ-é-ti adi-é ingə lapiya ə isi kɪ dɔ-é taá adi-m!» ²⁴ Beba Jeju ɔti ɔw siə. Ə kosi dow-je d'un go-é, 'mbore-é yó-je kɪ nɛ-je. ²⁵ Ə dené kí məsi ree rɔ-é-ti bal dɔgi gidi-é joo a dan-dé-ti nɔɔ tɔ. ²⁶ Dené-é lé ingə kɔ na, ilə go dɔktur-je-ti kɪ kete-kete; ɛ tuji nékingə-é kɔgi lay ya kàrè né kí tɔ-é soti goto; ngá mɔy lé ɔw kɪ kete ya par-par. ²⁷ Beba loki ɛ oo poy Jeju rəmə, ree ur dan kosi dow-je-ti, a gidi-é-ti, ə ulə ji-é ɔdi-né takubi liə. ²⁸ Kɔtələ ɛ pa mɛɛ-é-ti panè: «Kinə kubi liə ya m'ulə ji-m m'odi ə m'a kingə lapiya.» ²⁹ Rəmə tajinati nɛ ya gin məsi lé gangi, adi ɛ gə kí n'ingə lapiya. ³⁰ Ə tajinati nɛ ya Jeju gə kí tɔgi kí rɔ-n'è-ti teɛ. Beba ɛ təl ilə rəti dan kosi dow-je-ti dəji panè: «Ná bá ɔdi kubi lə-m wa?» ³¹ Njéndó né-je liə d'ilə-é-ti 'panè: «Kosi dow-je kí d'a 'mbor-i yó-je kɪ nɛ-je kin ya 'təl dəji dow kí ɔdi rɔ-i bəy wa?» ³² Ngá bá Jeju təl gɔ lo gəə gidi-é kadi n'oo dow kí njera né kinlé. ³³ Rəmə dené lé bəl rəm, dadi rəm, kɔtələ ɛ gə né kí teɛ dɔ-é-ti lé. Beba ɛ ree usi nangi nja Jeju-ti ə idə-é ta kí tɔgrɔ-ti ya. ³⁴ Jeju təl idə-é panè: «Ngon-m! Kadmɛɛ lə-i aji-i. 'Ow kɪ lapiya, kadi mɔy lə-i lé inə-i.»

³⁵ Loki Jeju a pa ta bè bəy ya rəmə, ngannjékullə-je d'i be lə njékun dɔ kəykəwnə lə jipi-je 'ree go-é-ti d'idə-é 'panè: «Ngon-i lé oy ngá. Ngá i 'ndɔji njéndó dow-je né kɔ ri bəy wa?» ³⁶ Ngá Jeju ilə ká ta-je-ti lə-dé lé al, adi idə njékun dɔ kəykəwnə lé 'panè: «'Bəl al, mɛɛ-i ya 'adi-m par.» ³⁷ Jeju adi dow kí rangi dan-é al; ngá Piyər, kɪ Jaki, kɪ Ja kí ngonkɔ Jaki ya par 'dan-é. ³⁸ Loki d'ow 'teɛ beə lə njékun dɔ kəykəwnə lə jipi-je lé rəmə, Jeju oo kí dow-je d'ow dɔ-na-ti wúr-wùr, 'nɔ, d'ində sul-dé boy-boy. ³⁹ Beba Jeju andi kəy go-dé-ti pa sə-dé panè: «Kɔ ri bá səi ɔwi-né dɔ-na-ti wúr-wùr bè wa? Kɔ ri bá səi 'nɔi-né bè wa? Ngon kí dené kinlé oy al, ɛ tɔ bi kɪ tɔ.» ⁴⁰ Rəmə dow-je 'soki Jeju. Beba ɛ tubə-dé adi 'teɛ ndaa-ti ə adi bobɪ ngon kɪ kɔ ngon kɪ dɛ kí 'dan-é lé d'ow siə lo-ti kí ngon lé tɔ-ti. ⁴¹ Jeju uwə ji ngon lé ə idə-é panè: «Talita

kumi!» Kɔr mɛɛ-é to: «Ngonmandi! M'idə-i m'panè: 'I taá.» ⁴² Rəmə tajinati nè ya ngonmandi lé i taá njiyə. Kdɔtalə to ngonmandi kí ra bal dɔgi gidi-é joo. Dɛ kí d'a lo-é-ti lé ndil-dé tɛɛ sɔy, ta igi-dé səl. ⁴³ Jeju ndəji-dé nɔ kadi 'pa d'adi dow oo al ə idə-dé 'panè: «'Adi-é né uso.»

6

Meɛndə lə dow-je kí Najareti

Mat 13:53-58; Luk 4:16-30

¹ Jeju i lo-é-ti kinlé ɔw bekoji-é-ti gogi. Njéndó né-je liə d'ow siə nati. ² Loki ndo taakoo lə jipi-je asi lé, Jeju ndó dow-je né mɛɛ kəykəwnɔ-ti lə jipi-je. Dow-je nɔ ya kí d'oo néndó liə lé, néndó liə ɔr ndil-dé adi 'panè: Kay! Dow kinlé i kə né-je kinlé rá wa? Gosi kinlé ingə rá wa? Ə ɛ ra ban bá ra-né nékɔji-je kí bè kinlé wa? ³ Ɛ ya bá to kɔdi kijə kagi kí ngon lə Mari lé al wa? Ngankɔ-é-je ya 'to Jaki, kə Jojesi, kə Jude, kə Simɔ-je, ə kɔnan-é-je ya d'isi dan-ji-ti nè tin al wa? Né-je kin ya ra adi Jeju təl jigí nɔ-dé-ti ɔgi-dé kadi d'adi-é mɛɛ-dé. ⁴ †Beba Jeju pa sə-dé panè: «Njəpata kí ta Lubə-ti lé, dow-je kí mɛɛ bekoji-é-ti, kə dan noji-é-je-ti, kə mɛɛ kəy-ti liə ya par d'a nədi-é.» ⁵ Gin-é kin bá nékɔji káre ya kàrè Jeju asi ra-né bekoji-é-ti al. Njémɔy-je kí dan-ti-je ya par bá ɛ ində ji-é dɔ-dé-ti adi d'ingə lapiya. ⁶ Mɛɛngɔ lə-dé ra adi ta igi Jeju səl. Beba Jeju ɔw nganbe-je-ti kí dɔ lo-ti nɔɔ ndó dow-je né.

Jeju ulə njékɔwkułə-je kí dɔgi gidi-é joo

Mat 10:5-14; Luk 9:1-6; 10:1-20

⁷ Jeju ba njékɔwkułə-je liə kí dɔgi gidi-é joo ə ulə-dé joo-joo ə adi-dé tógi dɔ ndil-je-ti kí maji al. ⁸ Ɛ ndəji-dé panè: Loki isi ɔwi lé, uni né kɔw mba ji-si-ti al, salangi ya par é uni. Uni mbə al rəm, uni mbu kɔw mba al rəm, bá iləi là posi-si-ti al rəm tɔ. ⁹ Ngà idə-dé panè: «Uləi saba nja-si-ti, ə uləi kubi dɔ-nɔ-ti joo al.» ¹⁰ Jeju idə-dé bəy panè: Mɛɛ kəy kí ɔwi-ti lé, mɛɛ kəy-é kin ya isi-ti sar kadi ji-né. ¹¹ ††Ə kinə d'uwə-si kí rɔ-dé-ti al rəm, d'oo ta lə-si al rəm, bá isi 'tɛɛi mɛɛ be-é-ti kinlé rəmə, 'gəki kodi kí nja-si-ti kɔgi kadi toji kí ta tɔ dɔ-dé-ti. ¹² Beba dɛ d'ow d'ilə mbɛ kdɔ kadi dow-je d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi. ¹³ †Dɛ 'tubə ndil-je kí maji al nɔ ya dɔ dow-je-ti kɔgi rəm, bá njémɔy-je nɔ ya d'ur ubi dɔ-dé-ti adi d'ingə lapiya rəm tɔ.

Koy lə Jɔ kí njəra dow-je Batɛm

Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9

¹⁴ †Ngar Erodi oo poy Jeju; kdɔtalə ri-é ba mbing adi dow-je 'panè: «To Jɔ kí njəra dow-je batɛm kí ndɔki oy lé bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, bá ɔw-né kə tógi ra-né nékɔji-je kinlé.» ¹⁵ Dɛ kí dan-ti-je 'panè: «To Eli*», dɛ kí nɔ-je 'panè: «To kí káre dan njəpata-je-ti kí ta Lubə-ti kí kete.» ¹⁶ Ngà loki Erodi oo ta kinlé, ɛ panè: «To Jɔ kí njəra dow-je batɛm kí ndɔki m'adi 'gangi dɔ-é lé bá təl tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.» ¹⁷ †Kdɔ ndɔki Erodi ya adi d'uwə Jɔ 'dɔɔ-é kə kullə gindingi, d'ilə-é dangay-ti, kdɔtalə Erodi dɛ kə Pilipi 'to ngankɔ-nɔ-je, ya rəmə Erodi təl taa Erodiadi, kí ne Pilipi, ¹⁸ bá Jɔ idə-é panè: «Taa kí 'taa Erodiadi kí ne ngonkɔ-i kinlé to tó-é al.» ¹⁹ Wɔngi ra Erodiadi nɔ adi sangi rəbi tɔl-é, ngà ingə rəbi-é al, ²⁰ kdɔ Erodi bəl Jɔ, kdɔtalə ɛ gə kí Jɔ lé to dow kí njururu rəm, aa njay rəm adi ɛ ngəm-é. Loki ɛ oo ta-je kí Jɔ pa pa lé mɛɛ-é uwə-é kə ta nɔ; bè ya kàrè ta-je liə nəl-é koo. ²¹ Ngà ndo madi, Erodiadi ingə kəm lo kí maji ndo ra nɔy koji Erodi-ti. Ndɔ-é-ti kinlé Erodi ra nékuso ba-né dow-je kí boy-boy kí njékisi dɔ be-ti, kə 'boy lə Asgar-je rəm, kə dow-je kí ri-dé ba dɔnangi Galile-ti rəm. ²² Ngon lə

† 6:4 6:4 Jɔ 4:44 † 6:11 6:11 Knj 13:51 † 6:11 6:11 Luk 10:4-11 † 6:13 6:13 Jak 5:14 † 6:14 6:14 Mat 16:14; Mar 8:28; Luk 9:19 * 6:15 6:15 Eli kinlé to káre dan njəpata-je kí ta Lubə-ti kí low. † 6:17 6:17 Luk 3:19,20

Erodiadi kí dené andi kəy go-dé-ti ə ndam adi nəl Erodi n̄a rəm, nəl dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti lé n̄a rəm tɔ. Beba ngar idə ngon kí dené lé panè: Né kí m̄eɛ-i ndigi ya 'dəji-m, ə m'a kadi-i. ²³ Ngar un mindi-é panè: «M'ubi rɔ-m madi-i kadi ri-ri ya kí i dəji-m lé, m'a kadi-i. Lé to dəbi kɔbe lə-m ya kàrè m'a kadi-i.» ²⁴ Beba ngon kí dené lé t̄eɛ ɔw dəji kɔ-é panè: «Ri bá kadi m'dəji ngar lé wa?» Kɔ-é idə-é panè: «'Dəji do J̄a kí njèra dow-je batəm.» ²⁵ Tajinati nè ya ngon kí dené lé, təl ɔw rɔ Ngar-ti panè: «M'ndigi kadi lo kí nè-ti kin ya 'ilə do J̄a kí njèra dow-je batəm m̄eɛ supra-ti adi-m.» ²⁶ Rɔ ngar nəl-é al, ya ngà ɛ asi kɔgi-é al, kɔɔ kubi kí ɛ ubi rɔ-é rəm, kɔɔ takəm kosi dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti lé rəm tɔ. ²⁷ Tajinati nè ya ngar un ndu adi asgar kàre kadi ɔw ree k̄i do J̄a kí njèra dow-je batəm lé. ²⁸ Beba asgar lé ɔw kəy dangay-ti, ɔw gangi do J̄a ilə m̄eɛ supra-ti ree-né adi ngon kí dené lé ə ɛ ɔw-né adi kɔ-é tɔ. ²⁹ Loki njéndó né-je lə J̄a d'oo poy-é lé, də 'ree d'un nin-é d'ɔw 'dubi.

Ta lə mbə kí m̄i k̄i kanji kí joo

Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; J̄a 6:1-14

³⁰ Njékowkulə-je lə Jeju 'təl ree rɔ-é-ti d'ɔr-é poy né-je lay kí də 'ra rəm, né-je lay kí də 'ndó dow-je lé rəm tɔ. ³¹ Lo-é-ti kinlé kosi dow-je kí d'ɔw rəm, 'təl rəm lé d'ɔgi Jeju k̄i njékowkulə-je liə lo kuso né. Beba Jeju idə njékowkulə-je panè: «Adi j'ɔri rɔ-ji ngərəngi kɔɔ kadi səi kàrè 'taai koo s̄e tɔ.» ³² Beba də d'al m̄eɛ t̄o-ti kɔɔ kadi d'ɔw d'isi diləlo-ti ngərəngi. ³³ Bè ya kàrè, kosi dow-je kí d'oo-dé lo kɔw-ti ə 'gə-dé lé, d'̄i k̄i bebo-je kí gay-gay d'ay k̄i nja-dé d'ɔw kete n̄ə-dé-ti lo-ti kí d'isi d'ɔw-ti lé. ³⁴ †Loki Jeju ur nangi m̄eɛ t̄o-ti rəmə, oo kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ə ta ɔ̄ m̄eɛ-é kɔɔ ta lə-dé, kɔɔ 'to kí bati-je kí njékul-dé goto bè. ɛ ndó-dé né-je n̄a lo-é-ti kinlé. ³⁵ Loki kàd̄i ɔw k̄i do kur-ti lé, njéndó né-je liə 'ree rɔ-é-ti d'idə-é 'panè: «Kàd̄i ɔw k̄i do kur-ti ngà rəm, bá lo kin kàrè to diləlo rəm; ³⁶ ɛn é 'ɔsi-dé adi d'ɔw k̄i kəylo-je-ti, k̄i nganbe-je kí do lo-ti nè kɔɔ kadi 'ndogi né d'uso.» ³⁷ Jeju təl idə-dé panè: «Səi ya adi-dé né d'uso.» Ngà njékowkulə-je 'təl dəji-é 'panè: «Kadi j'ɔw j'ndogi mbə kəm là kullə kí ndo bujoo j'ree-né j'adi d'uso wa?» ³⁸ Beba ɛ təl dəji-dé panè: «Mbə kandangi bá t̄o ji-si-ti wa? ɔwi 'gɔi ooi.» Loki d'ɔw d'oo lé, 'ree d'idə-é 'panè: «J'ɔw k̄i mbə m̄i k̄i kanji joo.» ³⁹ Ngà bá ɛ un ndu adi-dé panè: «Uwəi dow-je k̄i kuti-é kuti-é adi-dé d'isi do wale-ti kí mbəl.» ⁴⁰ Dow-je d'isi k̄i bar-é bar-é, d'uwə-n̄a bu-je k̄i kormi-je. ⁴¹ Jeju ɔy mbə kí m̄i k̄i kanji kí joo lé, un kəm-é ki taá dɔrɔ-ti, ra oiyo Lubə. Go-ti, ɛ gangi mbə lé dana, təl-né adi njéndó né-je kɔɔ kadi 'ləbi dow-je. ɛ təl gángi kanji kí joo lé kɔɔ dow-je lay tɔ. ⁴² Dow-je lay ya d'uso né 'ndan nd̄ə-nd̄ə. ⁴³ Dɔdum mbə k̄i dɔdum kanji lé n̄ay adi njéndó né-je d'ɔy rusi kàrè d̄ɔgi gidi-é joo. ⁴⁴ Dow-je kí d'uso mbə kinlé, dingəm-je 'ra bud̄ɔgi lo m̄i.

Njiyə lə Jeju do man babo-ti

Mat 14:22-36; J̄a 6:15-22

⁴⁵ Go-ti rəmə, tajinati nè ya Jeju ɔsi njéndó né-je liə adi d'al m̄eɛ t̄o-ti kɔɔ kadi d'ɔw kete n̄ə-é-ti gidi babo-ti kəl bebo-ti kí Betsayda ə ɛ ɔ̄ nangi ɔ̄ ɔsi kosi dow-je kadi 'təl. ⁴⁶ Loki ɛ in̄ə kosi dow-je lé rəmə, ɛ ɔw al do mbal-ti, kɔɔ pa ta k̄i Lubə. ⁴⁷ Loki ndo ree il rəmə, t̄o ɔ̄ dan babo-ti dana; ngà Jeju ɔ̄ k̄i kár-é nangi. ⁴⁸ Rəmə un kəm-é oo-né njéndó né-je liə kí d'ingə k̄i n̄a lo nəl t̄o-ti, kɔɔtalə yəl tilə kəm-dé. Taginlo-ti ngà bá Jeju njiyə do man babo-ti ɔw k̄i rɔ-dé-ti ə ɛ ndigi kində ta-dé gangi. ⁴⁹ Loki d'oo-é ɔw njiyə do man-ti rəmə, də 'gir 'panè to «'m̄ə dow!» Adi 'n̄ɔ mbiti-mbiti. ⁵⁰ Kɔɔtalə də lay ya d'oo-é adi bəl ində bandi-dé gangi, rəmə tajinati nè ya Jeju pa sə-dé panè: «Adi m̄eɛ-si usi nangi, to m̄a b̄əy é 'b̄əli al.» ⁵¹ Go-ti, ɛ al isi sə-dé m̄eɛ t̄o-ti rəmə

† 6:34 6:34 Mat 9:36

gin yál lé gangi d'əsi, adi ɔr ndil-dé n̄a. ⁵² Kdotalə nékɔji kí sɔbi dɔ mbè kí Jeju ra lé kəm-dé tɛɛ dɔ-ti al, kɔ meɛng̃a lə-dé.

Ta lə njémɔy-je kí dɔnangi Jenejarɛti-ti

⁵³ Loki d'ində babo 'gangi 'tɛɛ dɔnangi Jenejarɛti-ti rəmə, d'ur nangi 'tó tò lə-dé ngangi ba-ti. ⁵⁴ Loki d'ɪ mɛɛ tò-ti 'rusi nangi rəmə, kalangi bè ya dow-je d'oo Jeju 'gə-é, ⁵⁵ adi d'ay d'ow mɛɛ bɛ-je-ti kí go lo-je-ti kí tin kin lay ya d'oti njémɔy-je mɛɛ tuwə-je-ti lə-dé 'ree sə-dé lo-ti kí d'oo kí Jeju isi-ti. ⁵⁶ Lo-je lay kí Jeju ɔw-ti, nganbɛ-je, kɪ bɛbo-je, kɪ ta ndɔr-je-ti lé, 'ree kɪ njémɔy-je pandanglo-je-ti, ə 'ra ndoo ta-é-ti kɔ kadi adi njémɔy-je lé d'odi takubi liə ya par. Rəmə dɛ lay kí d'odi takubi liə lé d'ingə lapiya ya tɔ.

7

Parisi-je kɪ nékɔbɛ lə-dé

Mat 15:1-9; Luk 11:37-41

¹ Parisi-je, kɪ dow-je kí n̄a-je kí 'to njéndó dow-je ndukun-je d'ɪ mɛɛ bɛbo Jorijalɛm-ti 'ree 'kəw-n̄a rɔ Jeju-ti. ² Rəmə dɛ d'oo kí njéndó né-je liə kí dan-ti-je 'tɔgi ji-dé al ya d'uso-né né, adi kí go né kí kɔbɛ-ti lə-dé rəmə dɛ d'oo d'adi to né kí tò yoro. ³ Parisi-je lé, dɛ kɪ ndəgi jipi-je lay ya 'to njétəl rɔ-dé go nékɔbɛ-ti lə ka-dé-je, adi dɛ 'tɔgi ji-dé d'adi aa njay-njay bá d'uso-né né. ⁴ Loki d'ɪ lokosi-ti rəmə, d'a tɔgi rɔ-dé lay bəy bá d'a kuso né. Nékɔbɛ-je kí rangi n̄a ya kí dɛ 'təl rɔ-dé go-ti adi to tɔgi kɔbi-je, kɪ gùm-je, kɪ jo sima-je. ⁵ Bɛba Parisi-je kɪ njéndó dow-je ndukun-je lé, 'dəji Jeju 'panè: Kɔ ri bá njéndó né-je lə-i 'təl rɔ-dé go nékɔbɛ-ti lə ka-ji-je al, adi d'uso né kɪ ji-dé kí yoro wa? ⁶ Jeju ilə-dé-ti panè: Səi lé, 'toi njékədkəm dow-je. Ta kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa sɔbi-né dɔ-si lé to ta kí tɔgrɔ-ti ya. Lubə adi Ejay ndàngi panè: «Gin dow-je kinlé 'təti kagi-m ndaa ta-dé-ti nè, Ngà mɛɛ-dé tò gay sə-m.»

⁷ Pole kí dɛ 'pol-m kàrè to pole kí mɛɛ wəy kare;

Kɔ né-je kí d'isi 'ndó dow-je lé, to ndukun-je kí dow-je d'un kɪ dɔ-dé.

⁸ Jeju təl pa sə-dé panè: Səi in̄əi ndukun-je lə Lubə kɔgi ə isi 'təli rɔ-si go nékɔbɛ-ti lə dow-je. ⁹ Təl pa bəy panè: Səi uwəi rɔ-si ng̃a ya 'mbati ndukun-je lə Lubə rə, kɔ ngəm-né nékɔbɛ-je lə-si. ¹⁰ Kɔ Moiyiji panè: 'Təti kagi bɔbi-i kɪ kɔ-i. ɛ pa bəy panè: Dow kí pa ta kí maji al dɔ bɔbi-é-ti əsɛ dɔ kɔ-é-ti rəmə, kadi toki təl dowbé kɔgi. ¹¹ Ngà səi rəmə 'painè: Kinə dow pa kɪ bɔbi-é əsɛ kɔ-é panè: Né kí lé m'a ra-né sə-i lé, to «kɔrb̄a», adi kɔr mɛɛ-é to kadkare kí kadi Lubə. ¹² Rəmə səi ɔgi dowbé kɔ kadi ra né madi kɔ bɔbi-é əsɛ kɔ-é ng̃a. ¹³ 'Rai bè kin rəmə, to kun bá səi uni nékɔbɛ kí isi 'ndói-n̄a lé 'bujuri-né ta lə Lubə kɔgi; bá səi 'rai ko né-je kí rangi kí bè kin n̄a ya bəy tɔ.

¹⁴ Jeju təl ba kosi dow-je kɪ rɔ-é-ti ə panè: Səi lay ya 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m, ə kadi 'gəi mɛɛ-é maji tɔ. ¹⁵ Né kí à kɪ ndaa-ti kɔw mɛɛ dow-ti kɔ təl-é dow-ti kí tò n̄ɛ takəm Lubə-ti goto. Ngà né kí ɪ mɛɛ dow-ti tɛɛ ndaa-ti bá à ra kadi dowbé təl to dow kí tò n̄ɛ takəm Lubə-ti. ¹⁶ [Dow kí mbi-é tò kɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kin.]* ¹⁷ Loki Jeju in̄ə kosi dow-je ɔw mɛɛ kəy-ti lé, njéndó né-je liə 'dəji-é kadi ɔr mɛɛ gosta kinlé adi-dé. ¹⁸ Jeju idə-dé panè: Səi lé ya kàrè négə nal-si bè tɔ wa? Ta lə né kí à kɪ ndaa-ti kɔw mɛɛ dow-ti kɔ təl-é dow-ti kí tò n̄ɛ takəm Lubə-ti al kinlé, səi kàrè 'gəi al tɔ wa? ¹⁹ Kdotalə né kí ɪ ndaa-ti lé, ɔw tagir-ti lə dow al, ngà ɔw mɛɛ-é-ti kɔ tɛɛ kɔgi. Jeju pa bè kɔ nékuso-je lay ya aa njay. ²⁰ Jeju təl pa bəy panè: Né kí ɪ tagir-ti lə dow tɛɛ ndaa-ti bá à təl-é dow-ti kí tò n̄ɛ takəm Lubə-ti. ²¹⁻²² Kɔ tagir-je kí maji al, kɪ

* **7:16** 7:16 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

ra kaya-je, kì bogi-je, kì tol dow-je, kì kinə ne-i əse ngəbi-i kow sangi dow kí rangi-je, kì kəmkəi-je, kì meəndul-je, kì kədi-nə-je, kì néra kí go rəbi-é-ti al-je, kì kim-nə-je, kì kulə ta ndil dow-ti-je, kì kəjrə-je, kì néra kí do mbə-ti-je kinlé j meə dow-ti kəy, lo tagir-je-ti liə. ²³ Né-je kí maji al lay kinlé tē meə dow-ti, ə ra adi dowbé təl né kí tò nē takəm Lubə-ti.

Kadmē lə dené kí to jipi al

Mat 15:21-28

²⁴ Jeju j lo-é-ti kinlé əw dənangi Tir-ti, ə əw meə kəy-ti káre bè. E ndigi kadi dow gə lo kí n'isi-ti al, ngà lo kadi bəyɔ rə-é goto. ²⁵ Kdo dené káre bè, kí ndil kí maji al ra ngon-é kí dené, oo poy Jeju rəmə, ree usi nja-é-ti. ²⁶ Dené kinlé, to dené greki kí d'oji-é Siri, dənangi Penisi-ti. E nɔ ta Jeju-ti kdo kadi tubə ndil kí maji al do ngon-n'è-ti kəgi. ²⁷ Ngá bá Jeju idə-é panè: 'Adi ngan-je d'uso né 'ndan moki, kdo kun nékuso ta ngan-je-ti kilə kadi ngan bisi-je lé to né kí tuwə ra al.† ²⁸ Dené lé təl panè: Təgrə-ti ya 'Babe, ngà ngan bisi-je kí d'a gin tablə kuso né-ti lé, nɔ-nɔ ta ngan-je kí tusi nangi lé d'a kuso kare. ²⁹ Ngá bá Jeju idə-é 'panè: Kdo ta kí ta-i-ti kin ya, əw, ndil kí maji al lé tē meə ngon-i-ti kí dené lé kəgi ngá. ³⁰ Loki dené təl əw meə kəy-ti liə lé, ingə ngon-é lé do tirə-ti. Ndil kí maji al lé tē meə-é-ti kəgi ngá.

Jeju kì njəmbito

Mat 15:29-31

³¹ Jeju j dənangi Tir-ti təl al dənangi Sidɔ-ti ə ində dan bebo-je kí dəgi gangi bá əw tē ta babo-ti kí Galile. ³² Rəmə dow-je 'ree kì dingəm káre kí to njəmbito, adi pa ta muki-muki rə Jeju-ti ə 'ra ndoo ta-é-ti kdo kadi ində ji-é do-é-ti. ³³ Jeju ɔr-é dan kosi dow-je-ti əw siə kì kár-é mbəngi, e tulə ngan ji-é-je mbi njəmbito-ti lé ə ra man ta-é ji-é-ti ɔdi-né ndɔ-é tɔ. ³⁴ Go-ti, un kəm-é kí dɔrə-ti, ilə koo puu ə panè: «Epata», kɔr meə-é to «'tē.» ³⁵ Rəmə tajinati nè ya mbi-é tē, ndɔ-é d'irə bərərə, adi pa ta maji. ³⁶ Jeju ndəji-dé kadi 'pa ta-é d'adi dow oo al. Ngà e ndəji-dé nɔ rəmə, de d'ilə mbə-é kí kete-kete tɔ. ³⁷ Né kinlé ɔr ndil-dé nɔ adi 'panè: Kay! Né ra-é-je maji dɔrə, njəmbito-je kàrə e adi-dé d'oo ta rəm, bá de kí ndɔ-dé dɔ kàrə adi-dé 'pa ta rəm tɔ.

8

Ta kí sɔbi do mbə kí siri kì ngan kanji

Mat 15:32-39; Mar 6:35-44

¹ Ndo-é-ti kinlé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'təl kəw-nə rə Jeju-ti rəmə, né kí kadi d'uso goto; beba Jeju bá njéndó né-je liə idə-dé panè: ² Ta j meə-m kdo kosi dow-je kan! Kdo de 'ra ndo mutə sə-m bone ya, ngà né kí kadi d'uso goto. ³ Ə kinə m'inqə-dé m'adi d'əw beə meə-dé bo bè lé, d'a gudi rəbəə kdo de kí nɔ-je d'i əbi. ⁴ Beba njéndó né-je liə d'ilə-é-ti 'panè: Ngà dow à kingə mbə rá diləlo-ti nè kdo kadi d'uso 'ndan wa? ⁵ Jeju dəji-dé panè: Mbə ra kandangi ji-si-ti wa? De 'panè: J'əw kì mbə siri. ⁶ Beba Jeju adi dow-je d'isi nangi rəmə ɔy mbə kí siri lé, ra oiyo Lubə ə gəngi danə, təl-né adi njéndó né-je liə kdo kadi 'ləbi kosi dow-je ə de 'ləbi-dé ya tɔ. ⁷ Njéndó né-je lé d'əw kì ngan kanji sɔ tɔ. Jeju ra oiyo Lubə do ngan kanji-ti lé ə 'təl-né adi njéndó né-je 'ləbi dow-je do-ti. ⁸ Dow-je d'uso né 'ndan ndə-ndə bá dɔdum-é-je nɔy adi d'əy jangá siri. ⁹ De kí d'uso né lé d'a ra budəgi lo sɔ je bè. Go-ti, Jeju inqə-dé adi d'əw. ¹⁰ Ə tajinati nè ya e al meə tɔ-ti, nati kì njéndó né-je liə ə d'əw dənangi Dalmanuta-ti.

Parisi-je 'dəji nékəji

Mat 16:1-4

† 7:27 7:27 Ngan-je lé to jipi-je ə ngan bisi to dow-je kí 'to jipi-je al tɔ.

¹¹ †Parisi-je 'ree rɔ Jeju-ti 'naji siə ta. De 'ndigi n̄-é kɔ koo ta kí mee-é-ti adi 'dɔji-é kadi ra nékɔji kí i dɔrɔ-ti kadi d'oo. ¹² †Jeju ilə mee-é puu ə panè: Kɔ ri bá dow-je kí ngɔsnè kin dɔji-né nékɔji wa? Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow à ra nékɔji kadi dow-je kí ngɔsnè kin al. ¹³ Go-ti, Jeju in̄ə-dé, al mee tɔ-ti gangi ba ɔw turə.

Ta lə əm lə Parisi-je k̄i əm lə Erodi

Mat 16:5-12

¹⁴ Mee njéndó né-je ɔy dɔ mbə-ti adi d'un al; de d'ow k̄i mbə káre ya par mee tɔ-ti. ¹⁵ †Jeju ndəji-dé panè: «Səi kan! Ooi go rɔ-si maji kɔ əm lə Parisi-je k̄i əm lə Erodi.» ¹⁶ Njéndó né-je 'pa-n̄ə ta dan-dé-ti 'panè: Ta lə mbə kí goto ji-ji-ti lé bá e pa-né ta kin bè kɔ. ¹⁷ Jeju gə ta kí mee-dé-ti gow adi dɔji-dé panè: Kɔ ri é 'pai-n̄ə ta dan-si-ti kɔ mbə kí goto ji-si-ti lé wa? Səi 'gəi al ya bəy wa? Kəm-si ijə dɔ-ti al wa? ¹⁸ †Se to meengə wa? Kəm-si tɔ ya, rəmə ooi-né lo al wa? Mbi-si tɔ ya, rəmə ooi-né ta al wa? Mee-si ole dɔ-ti al wa? ¹⁹ Loki ndɔki m'ləbi mbə m̄i dow-je budɔgi lo m̄i lé se ɔyi dɔdum-é kí n̄əy kàrè kandangi wa? De 'panè: Dɔgi gidi-é joo. ²⁰ Ə loki ndɔki m'ləbi mbə kí siri dow-je budɔgi lo sɔ lé, ɔyi dɔdum-é kí n̄əy jangá kandangi wa? De 'panè: «J'oy jangá Siri.» ²¹ Bəba Jeju təl idə-dé 'panè: «Kin ya kàrè 'gəi gin-é al ya bəy wa?»

Jeju de k̄i njəkəmtɔ kí Betsayda

Mar 10:46-52; Jə 9:1-11

²² Loki 'ree 'teɛ mee be-ti kí Betsayda lé, dow-je 'ree k̄i njəkəmtɔ rɔ Jeju-ti, 'nɔ ta-é-ti kɔ kadi ɔdi rɔ-é. ²³ Bəba Jeju uwə ji njəkəmtɔ lé, ɔr-é ɔw siə gidi be-ti, ra man ta-é kəm-é-ti ə ində ji-é dɔ-é-ti bəy bá dɔji-é panè: Se oo né madi wa? ²⁴ Njəkəmtɔ lé teɛ kəm-é ə panè: M'oo dow-je, ngà m'oo-dé 'titi-n̄ə k̄i kagi-je bè ə d'ow njiyə. ²⁵ Jeju təl ində ji-é kəm-é-ti gogi; loki njəkəmtɔ lé teɛ kəm-é rəmə, e ingə lapiya ə oo né kí rá-rá ya kàrè gə. ²⁶ Bəba Jeju in̄ə-é kadi ɔw be rəmə, idə-é panè: «'ɔw mee be-ti al ngá.»

Piyər pa rəsi kí Jeju to dow kí Lubə mbəti-é

Mat 16:13-20; Luk 9:18-21

²⁷ Jeju ɔw nati k̄i njéndó né-je liə mee nganbe-je-ti kí dɔnangi Sejare-ti lə Pilipi. Loki d'isi d'ow lé e dɔji-dé panè: «Dow-je 'panè m'to n̄ə wa?» ²⁸ †Bəba de d'idə-é 'panè: «Dow-je kí dan-ti-je 'panè: “I 'to Jə kí njəra dow-je batəm”, ə de kí n̄ə-je 'panè: “I 'to Eli”, ə de kí rangi 'panè: “I 'to kí káre dan njépata-je kí ta Lubə-ti.”» ²⁹ †Ngà Jeju təl dɔji-dé panè: «Ə kí go gə-é-ti lə-si səi ya bè lé, mə m'to n̄ə wa?» Piyər idə-é panè: «I 'to Kristi*.» ³⁰ Bəba Jeju ndəji-dé n̄ə kadi 'pa d'adi dow oo al.

Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti k̄i tɔsi ndəl-ti liə

Mat 16:21-28; Luk 9:22-27

³¹ Jeju ndó né njéndó né-je liə panè: «Tò kadi Ngon lə dow à kingə k̄ə n̄ə, 'ngatɔgi-je lə jipi-je k̄i njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, k̄i njéndó dow-je ndukun-je, d'a mbati-é, d'a tɔl-é, ngà ndɔ kí njəkungi-ti mutə rəmə à tɔsi ndəl kində lo teɛ.» ³² E idə-dé ta kin rəsi, bəba Piyər ɔr-é ɔw siə kəl káre ɔw kəl siə. ³³ Ngà Jeju təl kəm-é oo njéndó né-je liə ə ndangi Piyər panè: «Satə, 'ɔti k̄i rangi ta-m-ti, kɔ tagir-je lə-i to tagir-je lə dow-je, bi to tagir-je lə Lubə al.» ³⁴ †Go-ti, Jeju ba kosi dow-je nati k̄i njéndó né-je liə idə-dé panè: «Kinə dow ndigi kun go-m rəmə, kadi ta rɔ-é ɔ-é al, kadi un kagdəsi liə uti ə un go-m. ³⁵ †Kɔ dow kí rá-rá kí ndigi kaji rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ngà dow kí ilə rɔ-é kɔgi kɔ ta lə-m əse kɔ ta lə Poyta kí Maji lé à kaji rɔ-é. ³⁶ Kadi dow ingə né-je kí dɔnangi-ti nè lay ə ndil-é tuji lé, maji-é to ri wa? ³⁷ Ri bá dow à kadi kɔ kɔr-né tó

† 8:11 8:11 Mat 12:38; Luk 11:16 † 8:12 8:12 Mat 12:39; Luk 11:29 † 8:15 8:15 Luk 12:1 † 8:18 8:18 Mar 4:12 † 8:28 8:28 Mar 6:14,15; Luk 9:7,8 † 8:29 8:29 Jə 6:68,69 * 8:29 8:29 Kristi lé kɔr mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 8:34 8:34 Mat 10:38; Luk 14:27 † 8:35 8:35 Mat 10:39; Luk 17:33; Jə 12:25

ndil-é wa? ³⁸ Kdotalə dow kí ra rɔsɔl dɔ-m-ti, kɪ dɔ ta-je-ti lə-m nɔ dow-je-ti kí kaglo-ti kí ngɔsnè kí 'to njérakaya-je, kɪ njéramajal-je kinlé, Ngon lə dow kàrè à ra rɔsɔl dɔ dowbé-ti loki ɛ à ree dan rɪbá-ti lə Bɔbi-é nati kɪ malayka-je kí d'aa njay lé tɔ.»

9

¹ Jeju təl idə-dé bəy panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow-je madi dan de-ti kí d'a nè kinlé, d'a koo kɔbe lə Lubə kí à ree kɪ tɔgi kinlé kɪ kəm-dé bəy bá d'a koy.

Ta kəm Jeju mbəl adi tò gay

Mat 17:1-13; Luk 9:28-36

² †Ndo meke go-ti, Jeju adi Piyər, kɪ Jaki, kɪ Ja d'ow siə d'ow d'isi kɪ kár-dé dɔ mbal-ti kí ngal rəmə rɔ-é mbəl tò gay takəm-dé-ti. ³ Kubi-je liə ndɔy ngilingi-ngilingi, nda mbəy-mbəy ə to nda kí dow kí dɔnangi-ti nè kí à kasi ra né kadi nda bin ya goto. ⁴ Rəmə Eli de kɪ Moiyiji 'teɛ sə-dé kɔy ə d'ə d'ɔji ta kɪ Jeju. ⁵ Beba Piyər idə Jeju panè: Njéndó dow-je né, maji nɔ kadi j'isi nè ya ngá. Adi j'rai kəykubi mutə; káre à to 'lə-i, káre to 'lə Moiyiji ə káre to 'lə Eli tɔ. ⁶ Piyər gə ta kí à pa al, kdotalə bəl ində bandi-dé gangi. ⁷ †Kilndi ree səbi dɔ-dé-ti rɪpi rəmə ndi dow ba dan kilndi-ti lé panè: ɛ kinlé, to ngon-m; m'ində-é dan kəm-m-ti; ooi ta liə. ⁸ Tajinati nè ya njéndó né-je 'gɔ lo 'gəə dɔ-dé rəmə d'oo dow kí rangi al, ngà Jeju ya kɪ kár-é bá ə sə-dé. ⁹ Loki d'ɪ dɔ mbal-ti d'isi risi nangi lé, Jeju ndəji-dé panè: «Né kí ooi kinlé, 'pai ta-é adi dow oo al ya sar kadi Ngon lə dow tɔsi-né ndəl ində lo teɛ dan dow-je-ti kí d'oy.» ¹⁰ De təl rɔ-dé go ta-ti kinlé ya, ngà de 'dəji-nɔ ta 'panè se tɔsi ndəl kində lo teɛ dan dow-je-ti kí d'oy kinlé kɔr meɛ-é to ri ɔn wa? ¹¹ †Beba de dəji Jeju 'panè: «Kdɔ ri bá njéndó dow-je ndukun-je 'panè: “Tò kadi Eli ree moki tá” wa?» ¹² ɛ idə-dé panè: «Eli lé, à təl ree kete ə à kɔsi nja né-je nati kɪ gangi-é gangi-é lay. Ngà kdɔ ri bá 'ndangi 'panè: “Ngon lə dow à kingə kɔ nɔ rəm, dow-je d'a nədi-é rəm lé wa?” ¹³ Ngà m'a kidə-si rəsi kí Eli lé ree ngá ə dow-je 'ra siə né-je kí meɛ-dé ndigi titi kí 'ndangi-né ta kí səbi dɔ-é lé ya.»

Jeju tubə ndil-je kí maji al dɔ ngon-ti

Mat 17:14-21; Luk 9:37-43

¹⁴ Loki 'təl 'ree ngɔsi kɪ ndəgi njéndó né-je lé, d'oo kí kɔsi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'ilə-nɔ 'gəə dɔ-dé bá njéndó dow-je ndukun-je d'isi 'naji sə-dé ta. ¹⁵ Beba loki dow-je d'un kəm-dé d'oo Jeju rəmə, kàdɪ-dé uwə-dé pɔy ə d'ay ngɔdi kɪ rɔ-é-ti kdɔ ra-é lapiya. ¹⁶ Jeju dəji njéndó né-je liə panè: Isi naji sə-dé ta dɔ ri-ti wa? ¹⁷ Dow káre dan kɔsi dow-je-ti idə-é panè: Njéndó dow-je né, m'ree kɪ ngon-m rɔ-i-ti, kdotalə ndil kí maji al ra-é adi pa ta al. ¹⁸ Lo lay ya kí ndil kí maji al kin uwə-é-ti lé, itə-é ilə-é nangi rəm, əm ta-é ɪ puki-puki rəm, uso ngangɪ-é mægəgə-mægəgə rəm, bá ndaji-é ndəy-ndəy rəm tɔ. M'dəji njéndó né-je lə-i kadi 'tubə ndil kí maji al kinlé dɔ-é-ti kɔgi ya, ngà de d'asi al. ¹⁹ Beba Jeju idə-dé panè: Səi ko dow-je kí njéməngə-je kan! M'a kisi sə-si nati asi kaglo ban bəy wa? M'a kisi dɔ-ti sə-si asi kaglo ban bəy wa? 'Reei kɪ ngon lé rɔ-m-ti nè bè. Ə d'un ngon lé 'ree siə rɔ-é-ti. ²⁰ Loki ngon lé oo Jeju taá ya rəmə, ndil kí maji al lé ɔsi-é kɪ tɔgi-é adi-é usi nangi ə ndur kuti-kuti adi əm ta-é ɪ puki-puki. ²¹ Jeju dəji bɔbi ngon lé panè, né kinlé ra-é bè asi dɔkaglo ban ngá wa? ɛ ilə-é-ti panè: Ra-é ngon-é-ti nɔ ya ə ²² taá-taá ya ndil lé ɔsi-é ilə-é pərəə-je, ilə-é mani-je kdɔ kadi-é oy. Ngà kinə 'a kasi ra né madi rəmə, 'oo kəmtondoo lə-ji ə 'ra sə-ji. ²³ Jeju ilə-é-ti panè: I 'dəji-m 'panè se m'a kasi wa? Dow kí adi meɛ-é lé, né kí à dum-é ya goto. ²⁴ Lo-é-ti kin ya bɔbi ngon lé ilə bɔbi ndi-é nangi panè: M'adi meɛ-m, 'ra sə-m kdɔ kadmeɛ lə-m asi al. ²⁵ Loki Jeju oo kí kɔsi dow-je d'ay miriri-miriri kɪ

ro-dé-ti rəmə, ndangi ndil kí maji al lé panè: «I ndil kí njèkɔgi dow koo ta, njèkɔgi dow pa ta kinlé, m'un ndu madi-i kadi 'teɛ mɛɛ ngon-ti kin kɔgi ə 'təl 'ree mɛɛ-é-ti gɔgi al ya riw ngá.» ²⁶ Ə ndil kí maji al ur kəə ə ɔsi ngon lé kɔ tɔgi-é nɔ b́a teɛ-né kɔgi mɛɛ-é-ti. Ngon lé tò titi dow kí oy bè, adi dow-je kí d'ɔ lo-é-ti lé 'panè ɛ oy. ²⁷ Ngá Jeju uwə ji-é, un-é-né kɔ taá ə ɛ i ɔ taá.

²⁸ Loki Jeju ɔw kəy rəmə, njéndó né-je liə d'isi siə kɔ kár-dé ngá b́a 'dəji-é 'panè: Kdo ri b́a je ya kɔ dɔ-ji j'asi tubə ndil kí maji al kinlé kɔgi al wa? ²⁹ Beba ɛ idə-dé panè: Ko ndil-je kɔ bè kinlé, ta kɔ pa kɔ Lubə ya par b́a dow à tubə-dé-né.

Nja joo kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kɔ dɔ tɔsi ndəl-ti liə

Mat 17:22-23; Luk 9:43-45

³⁰ D'i lo-é-ti kinlé d'ɔw ə d'ində dɔnangi Galile 'gangi rəmə, Jeju ndigi kadi dow gə al. ³¹ Kdo ɛ ndó né njéndó né-je liə taá-taá ə idə-dé panè: «D'a kilə Ngon lə dow ji dow-je-ti kdo kadi 'təl-é, ngá ndo mutə go ndo koy-é-ti lé, ɛ à tɔsi ndəl kində lo teɛ.»

³² Ngá njéndó né-je 'gə mɛɛ ta kinlé al rəm, b́a dɛ 'bəl lo dəji-é ta dɔ-ti rəm tɔ.

Nɔ to kí boy dɔ madi-é-je-ti wa?

Mat 18:1-5; Luk 9:46-48

³³ Dɛ 'ree 'teɛ Kapərnayim. Ə loki d'isi kəy ngá b́a Jeju dəji njéndó né-je liə panè: Ri b́a 'naji-nɔ ta dɔ-ti rəbəə lé wa? ³⁴ †Ngá dɛ d'ilə-é-ti al, kdɔtalə dɔ rəbi-ti lé, d'ɔw 'naji-nɔ ta 'panè se nɔ b́a to kí boy nɔ dan-dé-ti wa? ³⁵ †Beba Jeju uwə lo isi-ti nangi ə ba njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo lé kɔ ro-é-ti b́a idə-dé panè: Dow kí ndigi to kí dɔsɔy lé, kadi təl ro-é kɔ sɔy dow-je lay rəm, b́a kadi-é təl ro-é ngonnjèkullə-ti lə dow-je lay rəm tɔ. ³⁶ Go-ti, Jeju un ngon kí ndɛ bè adi-é ɔ dan-dé-ti danɔ ə go-ti təl uwə-é kadi-é-ti b́a idə-dé-né ta panè: ³⁷ †Dow kí rá-rá kí uwə ngon kí titi ɛ kin bè kɔ ro-é-ti kdo ta lə-m kin rəmə, to mɔ ya dowbé uwə-m kɔ ro-é-ti tɔ tin. Ə dow kí uwə-m kɔ ro-é-ti lé, to mɔ bè b́a dowbé uwə-m kɔ ro-é-ti al, ngá to njèkulə-m b́a dowbé uwə-é kɔ ro-é-ti tin.

Dow kí ɔsi ta Jeju al lé to dow liə

Luk 9:49-50

³⁸ Jɔ idə Jeju panè: «Njéndó dow-je né, je j'oo dow káre un ri-i b́a isi tubə-né ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti ə j'sangi kadi j'ɔgi-é dɔ-ti kdo ɛ un go-ji al.» ³⁹ Jeju panè: «ɔgi-é dɔ-ti al, kdo dow kí ra nékɔji kɔ ri-m lé, à təl tajinati nè pa ta kɔ maji al dɔ-m-ti go-ti al.» ⁴⁰ †Kdo dow kí ɔsi-ji kɔ ta al lé, to dow lə-ji. ⁴¹ †Dow kí adi-si man kɔy mɛɛ kaman káre kdo to kí sɔi 'toi dow-je lə-m mɔ Kristi* lé, ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dowbé kin à nal nékugə dɔji-é al.

Ta lə dow kí ra madi-é adi ra majal

Mat 18:6-9; Luk 17:1-2

⁴² Ngá kinə dow ra dow káre dan ngan dow-je-ti kí d'adi-m mɛɛ-dé kin adi-é ra majal lé, lé 'doo mbal kusi ko kí boy mindi-é-ti b́a d'ilə-é-né dan babo-ti ya kàrè 'liə tò soti bəy. ⁴³ †Kinə ji-i ra-i adi 'ra majal rəmə, 'gangi-é ilə-é kɔgi; kadi 'ɔw lo kiskəm-ti kɔ ji-i káre lé tò soti itə kadi 'ngəm ji-i joo lay ə 'ɔw-né dan pər-ti kí tò sartagangi. ⁴⁴ [Lo-é-ti kinlé kode-je kí ro dow-ti d'a koy al rəm, b́a pər kí titi kàrè à koy al rəm tɔ.]† ⁴⁵ Kinə nja-i ra-i adi 'ra majal rəmə, 'gangi-é ilə-é kɔgi; kadi 'ɔw lo kiskəm-ti kɔ nja-i káre lé, tò soti itə kadi 'ngəm nja-i joo lay ə 'ɔw-né dan pər-ti kí tò sartagangi.

† 9:34 9:34 Luk 22:24 † 9:35 9:35 Mat 20:26,27; 23:11; Mar 10:43,44; Luk 22:26 † 9:37 9:37 Mat 10:40; Luk 10:16; Jɔ 13:20 † 9:40 9:40 Mat 12:30; Luk 11:23 † 9:41 9:41 Mat 10:42 * 9:41 9:41 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 9:43 9:43 Mat 5:30 † 9:44 9:44 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɔ ji-dé kɔ ta greki.

46 [Lo-ti kí kode-je kí rɔ dow-je-ti d'a koy al rəm, bá pər kí titi kàrè à koy al rəm tɔ.]‡
 47 †Kinə kəm-i ɔw sə-i adi 'ra majal rəmə, 'ɔr-é 'ilə-é kɔgi. Kadi 'ɔw kɔbe-ti lə Lubə kɪ kəm-i káre-rè lé tò soti itə ngəm kəm-i joo lay ə d'ilə-i-né dan pər-ti kí tò sartagangi.
 48 Lo-ti kí kode-je kí rɔ dow-je-ti d'a koy al rəm, bá pər kàrè à koy-ti al rəm tɔ. 49 Kdo dow kí ində dan pər gangi lé aa njay-njay ə titi-nə kɪ kati bè. 50 †Kati to né kí maji ya, ngà kinə mbinə-é ɔr kɔgi lé dow à ra-né ban bá à təl dɔ gogi bəy wa? Adi rɔ-si taa kati ə isi-nə kɪ lapiya.

10

Ta kí dɔ gáangi-nə-ti lə dené kɪ dingəm

Mat 5:31-32; 19:1-12; Luk 16:18; Det 24:1-4

1 Jeju j lo-é-ti kin ɔw dɔnangi Jude-ti gidi ba jurde-ti. Kosi dow-je 'təl 'kəwnə rɔ-é-ti, ə titi kí ɛ ra-né low-low lé, ɛ ndó-dé né ya bəy. 2 Rəmə Parisi-je 'ree rɔ-é-ti kɔ nɔ-é koo ta kí mɛɛ-é-ti adi 'dɔji-é 'panè se to tó-é kadi dow tubə ne-é wa? 3 Jeju ilə-dé-ti panè: Moiyiji un ndu dɔ-ti adi-si panè ri wa? 4 †De təl d'idə-é 'panè: Moiyiji lé un ndu panè: Kinə dow tubə ne-é rəmə kadi 'adi-é mbete tubə bane. 5 Beba Jeju təl panè: To ta lə mɛɛngə lə-si bá Moiyiji ndangi-né ndukun kinlé adi-si. 6 Ngà lo kulə gin dɔnangi-ti lé, Lubə ra dené kɪ dingəm. 7 Gin-é kin bá dingəm à kiŋə-né kɔ-é kɪ bobɪ-é kɔ tiŋə nati kɪ ne-é. 8 Ə de joo lay ya 'təl kubru rɔ kí káre-rè. Adi de 'to dow-je joo al ngá; ngà 'to kubru rɔ kí káre-rè. 9 Né kí Lubə tó nati lé, kadi dow tuti al. 10 Loki d'isi mɛɛ kəy-ti lé, njéndó né-je 'təl 'dɔji-é ta dɔ-ti ya bəy. 11 †Beba idə-dé panè: Dow kí tubə ne-é bá taa dené kí rangi lé, ɛ ra kaya nɔ ne-é-ti kí kete. 12 Rəm bá dené kí iŋə ngɔbi-é ə taa dingəm kí rangi kàrè ra kaya ya tɔ.

Ta lə Jeju kɪ ngan-je kí dɔ-dé nɔy

Mat 19:13-15; Luk 18:15-17

13 Dow-je 'ree kɪ ngan-je rɔ Jeju-ti kɔ kadi ində ji-é dɔ-dé-ti. Ngà njéndó né-je 'kɔl sə-dé. 14 Loki Jeju oo né kí 'ra kinlé rəmə, mɛɛ-é ɔ-é adi idə-dé panè: «Iŋəi ngan-je adi 'ree rɔ-m-ti, bi ɔgi-dé al, kdotalə kɔbe lə Lubə tò kɔ dow-je kí 'titi-nə sə-dé bè. 15 †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Dow kí ndigi kɔbe lə Lubə titi-nə kɪ ngon kí sɛ ndigi-né kin al lé à kɔw-ti ndə bè al.» 16 Go-ti, Jeju uwə ngan-je lé kɪ rɔ-é-ti, ə ində ji-é dɔ-dé-ti bá tɔr-né ndi-é dɔ-dé-ti.

Ta lə dingəm kí njénékingə

Mat 19:16-30; Luk 18:18-30

17 Loki Jeju un rəbi isi ɔw rəmə, dingəm káre ɔy ngɔdi go-é-ti, tɔsi məkəji-é nangi nɔ-é-ti ə dɔji-é panè: «Dow kí maji kí njéndó dow-je né, ri bá m'a ra bá m'a kisi-né kəm sartagangi wa?» 18 Jeju idə-é 'panè: «Kdo ri bá i 'ba-m dow kí maji wa? Dow kí maji goto, Lubə ya kɪ kár-é ɔ maji. 19 'Gə ndukun-je lə Lubə gɔw: "'A təl dow al, 'a ra kaya al, 'a bogi al, 'a tətɪ ta kí ndangi al, 'a ra né kí maji al kɪ dow al, 'a tətɪ kagi bobɪ-i kɪ kɔ-i."» 20 Dingəm lé ilə-é-ti panè: «Njéndó dow-je né, basa-m-ti nɔ ya m'təl rɔ-m go né-je-ti kin lay.» 21 Jeju oo-é géréré, ndigi-é ə idə-é panè: «Né káre nal-i bəy. 'ɔw 'ndogɪ nékingə-i lay ə 'ləbi là-é njéndoo-je rəmə ndɔ-é 'a kingə nɔ dɔrɔ-ti ə 'ree un go-m.» 22 Ngà rəmə dingəm lé rɔ-é nəl-é dɔ ta-ti kinlé al, adi ɔti ɔw kɪ rɔkati kanəŋə, kɔ to dow kí nékingə-é nɔ.

23 Beba Jeju oo lo gəə dɔ-é, bá idə njéndó né-je liə panè: «Kadi njénékingə-je d'ɔw kɔbe-ti lə Lubə lé, to né kí ngə nɔ.» 24 Ta kí Jeju pa lé ɔr ndil njéndó né-je. Beba Jeju

‡ 9:46 9:46 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki. † 9:47 9:47 Mat 5:29 † 9:50 9:50 Mat 5:13; Luk 14:34,35 † 10:4 10:4 Mat 5:31 † 10:11 10:11 Mat 5:32; 1Kɔ 7:10,11 † 10:15 10:15 Mat 18:3

təl idə-dé panè: «Ngan-m-je, kow kɔ̀be-ti lə Lubə lé nga ɲa. ²⁵ Kadi jambal dəə be libri-ti lé to né kí nga ɲa ya, nga kadi njénékingə ow kɔ̀be-ti lə Lubə lé to né kí nga itə-é bəy.» ²⁶ Ta kinlé ɔ̀r ndil njéndó né-je ta madi-é-ti ya bəy, adi 'pa-ɲa ta dan-dé-ti 'panè: «Tò bè nga ɲá bá à kaji wa?» ²⁷ Jeju oo-dé góráró ə 'panè: «Né kinlé dow-je bá dum-dé bi dum Lubə al, kɔ̀ Lubə lé né kí dum-é goto.»

²⁸ Rəmə Piyər idə-é panè: «Yən, jə kinlé, j'tusi né-je lə-ji j'ɲə bá j'un go-i tin.» ²⁹ Beba Jeju ilə-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Dow kí ɲə kəy liə, kɔ̀ ngankɔ̀-é-je, kɔ̀ kɔ̀nan-é-je, kɔ̀ kɔ̀-é, kɔ̀ bɔ̀bi-é, kɔ̀ ngan-é-je əse ndɔ̀r-je liə kɔ̀ ta lə-m rəm, kɔ̀ Poyta kí Maji rəm lé, ³⁰ kisi-é kɔ̀ dɔ̀-é taá nè kin ya à kingə kí rangi dɔ̀-ti nja bu, adi to kingə kəy-je, kɔ̀ ngankɔ̀-é-je, kɔ̀ kɔ̀nan-é-je, kɔ̀ kɔ̀-é-je, kɔ̀ ngan-é-je, kɔ̀ ndɔ̀r-je rəm, bá d'a kulə kəm-é ndoo-je rəm, bá à kingə kiskəm kí sartagangi kaglo-ti kí à ree bəy rəm tɔ. ³¹ †Dow-je ɲa dan dɛ kí kete-ti d'a təl to dow-je kí gogi ə dow-je ɲa dan dɛ kí gogi-ti d'a təl to dow-je kí kete tɔ.»

Nja mutə kí Jeju pa ta kí dɔ̀ koy-é-ti kɔ̀ dɔ̀ tɔsi ndəl-ti liə

Mat 20:17-19; Luk 18:31-34

³² Loki Jeju kɔ̀ njéndó né-je liə d'un rəbi d'isi d'ow ki Jorijaləm lé, Jeju usi nɔ̀-dé-ti. Mɛɛ njéndó né-je gangi man rəm, dow-je kí d'un go-dé kàrè 'bəl rəm tɔ. Beba Jeju ba njéndó né-je kí dɔ̀gi gidi-é joo kɔ̀ rɔ̀-é-ti, pa sə-dé ta kí dɔ̀ né-ti kí à tɛɛ dɔ̀-é-ti panè: ³³ Yən, kow kí j'isi j'owi ki Jorijaləm kinlé, d'a kilə Ngon lə dow ji njékun dɔ̀ njégugnə-je-ti lə Lubə, kɔ̀ ji njéndó dow-je ndukun-je-ti. D'a gangta koy dɔ̀-é-ti rəm, d'a kilə-é ji gin dow-je-ti kí 'to jipi-je al. ³⁴ D'a sɔ̀ki-é rəm, d'a tubə yoro kəm-é-ti rəm, d'a tində-é kɔ̀ ndəy marow ə d'a tɔl-é, nga ndɔ̀ kí njékungi-ti mutə rəmə, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.

Nédəji lə ngan lə Jebede

Mat 20:20-28; Luk 22:24-27; Jq 13:1-17

³⁵ Jaki kɔ̀ Jə kí 'to ngan lə Jebede lé, 'ree rɔ̀ Jeju-ti 'panè: Njéndó dow-je né, j'ndigi kadi 'ra né kí j'ow kɔ̀ dəji-i kin adi-ji. ³⁶ Ə Jeju dəji-dé panè: Ri bá səi ndigi kadi m'ra m'adi-si wa? ³⁷ Beba dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Jɛ lé j'ge kadi ndɔ̀ kí 'a kisi dan riba-ti lə-i rəmə, 'adi dow káre isi dɔ̀ jikɔ̀l-i-ti ə kí káre isi dɔ̀ jigəl-i-ti tɔ. ³⁸ †E ilə-dé-ti panè: Səi lé, 'gəi né kí 'dəji lé al. A kasi kingəi kɔ̀ kí m'a kingə lé kare wa? Əse asi kadi 'ra-si «batəm» kɔ̀ kí m'a ra lé kare wa? Beba d'ilə-é-ti 'panè: Oiyə, j'a kasi kare. ³⁹ Ə Jeju təl ilə-dé-ti panè: Tɔgrɔ̀-ti, kɔ̀ kí m'a kingə lé a kingəi rəm, batəm kɔ̀ kí d'a ra-m lé kàrè d'a ra-si tɔ.

⁴⁰ Ngà ta lə kisi dɔ̀ jikɔ̀l-m-ti əse dɔ̀ jigəl-m-ti lé, to mə bá m'a kadi al. Ngà tɔ kdɔ̀talə dow-je kí Lubə ya ra go-é kete kɔ̀-dé. ⁴¹ Loki ndəgi-é-je kí dɔ̀gi d'oo ta kin bè lé, wɔ̀ngi ra-dé ɲa dɔ̀ Jaki-je-ti kɔ̀ Jə lé. ⁴² †Beba Jeju ba-dé ə idə-dé panè: «Səi 'gəi kí dɛ kí dow-je d'oo-dé kɔ̀ njəkɔ̀be dɔ̀ gin dow-je-ti kí gay-gay kí dɔ̀nangi-ti nè lé, d'ulə kəm dow-je ndoo ɲa rəm, bá dow-je kí boy-boy kàrè d'ɔ̀ be dɔ̀ dow-je-ti lé kí go lo njètɔ̀gi-ti rəm tɔ. ⁴³ †Ngà səi lé, kɔ̀-ɲa kí bè kin à goto dan-si-ti. Ngà dow kí ndigi kadi n'to kí boy dan-si-ti lé, kadi təl rɔ̀-é ngonnjékullə-ti lə-si bane; ⁴⁴ ə dow kí ndigi kadi n'to kí dɔ̀səy dan-si-ti lé, kadi təl rɔ̀-é bə-ti lə-si lay tɔ. ⁴⁵ Kdɔ̀talə Ngon lə dow lé ree kɔ̀ kadi dow-je 'ra kullə d'adi-é al, nga ɛ bá ree kɔ̀ ra kullə kadi dow-je rəm, bá kɔ̀ kadi rɔ̀-é gangi-né dɔ̀ kosi dow-je rəm tɔ.»

Jeju adi Bartime kí njəkəmtɔ oo lo

Mat 20:29-34; Luk 18:35-43

† 10:31 10:31 Mat 20:16; Luk 13:30 † 10:38 10:38 Luk 12:50 † 10:42 10:42 Luk 22:25,26 † 10:43 10:43 Mat 23:11; Mar 9:35; Luk 22:26

⁴⁶ Jeju kì njéndó né-je ree 'tee bebo Jeriko-ti. Loki d'isi 'tee ki gidi be-ti nati kì njéndó né-je liə, kì kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy rəmə, njèkəmto kí 'ba-é Bartime kí to ngon lə Time, isi ngangì rəbi-ti isi kɔy né. ⁴⁷ Loki ɛ oo kí to Jeju kí Najareti lé, ɛ ilə bɔbi ndi-é nangì nɔ panè: «Jeju, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m.» ⁴⁸ Rəmə dow-je n̄a 'ndangi-é kadi uti ta-é. Ngà ɛ ilə bɔbi ndi-é nangì nɔ itə kí kete lé bəy panè: «Ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m boo.» ⁴⁹ Beba Jeju təl a nangì ə panè: 'Bai-é ki nè. Ə də 'ba njèkəmto lé d'idə-é 'panè: «'Uwə rɔ-i ngà, i taá, ɛ ba-i.» ⁵⁰ Rəmə njèkəmto lé ilə kubi kul liə kɔgi, ubə nangì rati, i bal ɔw rɔ Jeju-ti. ⁵¹ Ə ɛ dəji-é panè: Ri bá i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa? Njèkəmto lé ilə-é-ti panè: «Njéndó dow-je né, kəm-m ya 'adi təl oo lo.» ⁵² Beba Jeju idə-é panè: «'Ōti 'ɔw, kadi mee lə-i adi-i lapiya.» Rəmə tajinati nè ya kəm-é oo lo ə un rəbi go Jeju-ti.

Jeju mee bebo Jorijalem-ti

11

Ree Jeju Jorijalem

Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Jə 12:12-19

¹ Loki d'isi d'ɔw ki bebo Jorijalem-ti bá 'ree 'tee ngosi kì be kí Betpaje, kì Betani kàdì mbal kə kagi Olibiye-je-ti rəmə, Jeju ulə njéndó né-je liə joo panè: ² «Ōwi mee ngonbe-ti kí tò nɔ-si-ti kin, rəmə tajinati nè ya a kingəi ngon koro kí dow al-é al bəy kí 'tɔ-é nangì ə 'tuti-é, 'reei siə. ³ Kinə dow dəji-si panè: "'Tuti-é kɔo ri wa" rəmə idəi-é 'painè 'Babe bá ge-é ə tajinati nè ya à kiŋə-é kadi-é ree gogi*.»

⁴ Beba njéndó né-je lé d'ɔw rəmə d'ingə ngon koro kí 'tɔ-é ndaa-ti, takəy-ti, mbó rəbi-ti ə 'tuti-é tɔ. ⁵ Dow-je kí n̄a-je kí dan də kí d'a lo-é-ti lé 'dəji-dé 'panè: «To ri bá 'rai bè wa? 'Tuti ngon koro kinlé kɔo ri wa?» ⁶ Ə də d'ilə-dé-ti titi kí Jeju idə-dé-né lé, rəmə d'ingə-dé d'adi d'ɔw siə.

⁷ Beba 'ree kì ngon koro lé d'adi Jeju ə 'labi kubi-je lə-dé gidi-é-ti adi Jeju isi dɔ-ti. ⁸ Dow-je n̄a 'labi kubi-je lə-dé dɔ rəbi-ti ə də kí n̄a-je 'təti balkəm kagi-je kí mee ndɔr-je-ti bá 'labi dɔ rəbi-ti.

⁹ Dow-je kí d'ɔw kete nɔ-é-ti kì də kí d'ɔw go-é-ti, 'tur kəə boy-boy 'panè: «Kɔsgaji tò dɔ Lubə-ti! Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti kí njèree kì ri 'Babe.

¹⁰ Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ kɔbe-ti kí isi ree, kadi-é tɔr ndi-é dɔ kɔbe-ti lə ka-ji Dabidi! Kɔsgaji tò dɔ Lubə-ti kí taá n̄u.»

¹¹ Jeju ɔw bebo Jorijalem-ti takəy-ti lə Lubə. Loki oo né-je lay kí titi rəmə, ɛ tee ɔw Betani kì njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo kɔo ndɔ isi il ngá.

Ta lə kote kí Jeju man-é

Mat 21:18-19

¹² Lo aa go-ti, loki d'ində lo 'tee mee be-ti kí Betani lé bo ra Jeju. ¹³ Beba ɛ un kəm-é oo lo kete nɔ-é-ti rəmə, oo kote kí mbi-é iti maji ə ɔw gin-ti kɔo koo se n'a kingə kandi-é wa. Ngà loki tee gin-é-ti rəmə, kandi-é goto kɔotalə to n̄ay kandi liə al bəy. ¹⁴ Beba Jeju idə kote lé panè: «Ndə bá dow à kijə kandi-i kuso gogi al ngá. Njéndó né-je d'oo ta liə kí pa lé.»

Jeju tubə njéragati takəy-ti lə Lubə

Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Jə 2:13-22

* **11:3** 11:3 Ta lə kiŋə koro kinlé mee mbete-je-ti kí ndangi kì ji-dé kì ta grəki lé, 'n̄a-je 'ndangi-ti 'panè to 'ba njəkoro lé bá à kiŋə-é kadi d'ɔw siə d'adi Jeju ə kí madi rəmə 'panè to Jeju bá à kiŋə koro lé kadi təl ree rɔ 'ba-é-ti gogi.

¹⁵ Loki Jeju kà njéndó né-je liə 'ree 'teɛ Jorijalem lé, ɛ ɔw takəy-ti lə Lubə rəmə, tubə njéragati-je kà njéndogi né-je kɔgi, titə tablə-je lə njémbəl-nə là-je kà kagi kisi-je lə njéragati də-je tilə. ¹⁶ Dow káre ya kàrè inə-é adi un né dəə-né takəy-ti lə Lubə al.

¹⁷ Ə ɛ ndó-dé né ə 'panè: 'Ndàngi 'panè:
«Kəy lə-m lé d'a ɓa-é kəy pa ta kà Lubə kí tò kɔɔ gin dow-je lay;
ngà səi adi təl to kəy kisi njébogi-je.»

¹⁸ Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə kà njéndó dow-je ndukun-je d'oo ta liə rəmə 'sangi kəm rəbi təl-é, ngà də 'bəl-é kɔɔ kosi dow-je lay ya néndó liə uwə-dé kà ta. ¹⁹ Loki kàdì ur lé, Jeju ində lo teɛ mɛɛ ɓebo-ti kà njéndó né-je liə.

Kagi kote kí Jeju man-é lé tuti kurum

Mat 21:20-22

²⁰ Kà ndoge ta təl-dé-ti rəmə, njéndó né-je d'oo kí kote lé ɿ taá ya tuti sar teɛ njirə-é-ti nangi. ²¹ Beba mɛɛ Piyər ole dɔ né-ti kí ra-né lé adi, idə Jeju panè: Njéndó dow-je né 'oo, kote kí 'man-é lé tuti kurum tin.

²² Jeju idə-dé panè: «Adi mɛɛ-si Lubə. ²³ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí kinə dow madi idə mbal kin panè: “‘Ōti kí rangi lo kin-ti ə ɔw 'usi dan babo-ti”, ɓá kinə dowbé lé tadi ta dɔ-ti al ə adi mɛɛ kí né-é à ra né lé, né-é à ra né ya tɔ.» ²⁴ Gin-é kin ɓá adi m'idə-si: Né lay kí səi 'dəji mɛɛ ta-ti kí pa kà Lubə lé, kadi 'ndai mɛɛ-si kay kí ingəi né-é ngá, rəmə a kingəi né-é ya tɔ.

²⁵ †Ə loki səi ɿ taá kɔɔ pa ta kà Lubə ɓá ooi toki ɔwi kà ta mɛɛ-si-ti kà dow rəmə, inəi go kɔgi adi-é kɔɔ kadi Bɔbi-si Lubə kí isi dɔrɔ-ti inə-né go majal-je lə-si kɔgi adi-si tɔ.

²⁶ [Ngà kinə inəi go majal-je lə madi-si-je kɔgi al lé, Bɔbi-si kí isi dɔrɔ-ti à kinə go majal-je lə-si kɔgi al ya tɔ.]†

Ta kí dɔ tógi-ti lə Jeju

Mat 21:23-27; Luk 20:1-8

²⁷ Loki 'təl ree Jorijalem gogi lé, Jeju ɔw njiyə takəy-ti lə Lubə rəmə, njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kà njéndó dow-je ndukun-je, kà 'ngatógi-je lə jipi-je d'ɔw rɔ-é-ti ²⁸ ə 'dəji-é 'panè: «Ná ɓá adi-i tarəbi ɓá 'ra-né né-je kinlé wa? Ná adi-i tógi ɓá 'ra-né wa?» ²⁹ Jeju ilə-dé-ti panè: «M'a dəji-si ta káre bè ya par; iləi-mi-ti ə m'a kidə-si dow kí adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé tɔ. ³⁰ Jɔ lé to Lubə ɓá ulə-é adi ra dow-je batəm əse to dow-je wa? Iləi-mi-ti.» ³¹ Beba də 'pa-nə ta dan-dé-ti 'panè: «Kinə j'painè to Lubə ɓá ulə-é lé ɛ à təl panè kɔɔ ri ɓá adi-é mɛɛ-si al wa? ³² Ə kinə j'painè to dow-je ɓá d'ulə-é ya bè lé, bayawəə ... Də 'pa bè kɔɔ də 'bəl kosi dow-je, kɔɔ dow-je lay 'gə kí Jɔ lé to njèpata kí ta Lubə-ti kí tɔgrɔ-ti.» ³³ Beba də d'idə Jeju 'panè: «J'gə al.» Rəmə Jeju idə-dé panè: «Mɔ kàrè m'a kidə-si dow kí adi-m tógi ɓá m'ra-né né-je kinlé al ya tɔ.»

12

Gosta kí dɔ njérakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti

Mat 21:33-46; Luk 20:9-19

¹ Jeju pa ta kà gosta panè: Dow káre uwə nduu, ɔr gali dɔ-ti, ra ɓe dɔ ər-ti kɔɔ mbore-né man nduu lé rəm, ur pal ngəm lo titi, ɓəy ɓá adi njérakullə-é-je d'uwə siə dɔ-é kadi 'ra kullə dɔ-ti ə ɔti ɔw mba. ² Loki nəy kijə kandi nduu asi lé, 'ɓa njéndɔr lé ulə ngonnjəkullə káre rɔ njérakullə-je-ti lé, kɔɔ kadi d'adi-n'è kandi nduu lə-n'è kí ɓɔbi dɔ-n'è. ³ Rəmə də d'uwə-é, 'tində-é mbuki-mbuki ə d'inə-é d'adi təl kà ji-é kare.

† 11:23 11:23 Mat 17:20; 1Kɔ 13:2 † 11:25 11:25 Mat 6:14,15 † 11:26 11:26 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kà ji-dé kà ta greki.

⁴ Ẹ təl adi ngonnjèkullə kí rangi ɔw bəy; de d'uwə-é, 'tində dɔ-é mbuki-mbuki bá 'taji-é dɔ-ti. ⁵ 'Ba njéndɔr lé təl ulə ngonnjèkullə kí rangi ya bəy; ɛ kàrè 'tol-é rəm, bá de kí rangi n̄a kí 'ba-dé ulə-dé go-ti kàrè 'tol de kí n̄a-je bá 'tində de kí dan-ti-je rəm tɔ. ⁶ Ngon kal liə kí ində-é dan kəm-é-ti ya par ngá é n̄ay; adi ɛ to sɔy dow kí ulə-é ki rɔ-dé-ti ə panè: «To ngon-m adi d'a bəl gidi-é.» ⁷ Ngà loki njérakullə meɛ ndɔr nduu-ti kinlé d'oo-é rəmə, d'idə-n̄a ta 'panè: «Ooi, ngon-é kí ndɔ-é à to njèndubə lé é ɔw ree ɔngi. 'Reei adi j'toli-é kadi néndubə təl to kí lə-ji.» ⁸ Beba d'uwə-é, 'tol-é, 'ndɔr nin-é d'ilə wale. ⁹ Ngá bá Jeju təl panè: Bè kinlé, ri bá 'ba njéndɔr nduu lé à ra wa? À ree kɔ təl njérakullə meɛ ndɔr nduu-ti kin kɔgi ə à kɔy de kí rangi kində-dé tó-dé-ti.

¹⁰ «Ər kí njékində kəy-je d'ilə piringi kɔgi lé bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti.» Ta kinlé, səi 'ndói meɛ mbete-ti kí aa njay ooi ya al wa?

¹¹ Né kinlé to kullə ra 'Babe. Ngà ki rɔ-ji-ti rəmə, to nékɔji.

¹² Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, k̄i njéndó dow-je ndukun-je, k̄i 'ngatógi-je lə jipi-je 'sangi rəbi kɔ k̄u wə Jeju, kɔ 'gə kí ɛ pa gosta kinlé sɔbi-né dɔ-dé, ngà de 'bəl kosi dow-je. Beba d'inə-é ə d'ɔti d'ɔw.

Ta kí dɔ lambo-ti lə Sejar

Mat 22:15-22; Luk 20:20-26

¹³ Go-ti, 'təl d'ulə Parisi-je kí dan-ti-je, k̄i dow-je lə Erodi kí n̄a-je rɔ Jeju-ti, kɔ kadi d'ingə ta madi ta-é-ti ə d'ilə-né ta dɔ-é-ti. ¹⁴ Loki 'ree rɔ-é-ti lé 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je né, j'gə kí i lé 'to njèpata kí tɔgrɔ-ti rəm, i 'bəl kəm dow al rəm; kɔ i 'oo maji lə dow kí taga nè kin al; ngà i 'isi 'ndó dow-je rəbi lə Lubə kí ɔw nat̄i k̄i ta tɔgrɔ-ti. Beba j'dəji-i kadi 'idə-ji se to tó-é kadi dow ugə lambo lə ngar Sejar wa? Tò kadi j'ugə əse tò kadi j'ugə al wa?

¹⁵ Ngà Jeju gə ta kədkəm dow-je kí meɛ-dé-ti lé adi idə-dé panè: «Kɔ ri bá 'sangi kadi ooi ta kí meɛ-m-ti wa?» 'Reei k̄i k̄a là káre adi-mi m'oo. ¹⁶ Beba 'ree k̄i k̄a là káre d'adi-é, ngá bá ɛ təl dəji-dé panè: «To dɔ n̄a k̄i ri n̄a bá tɔ-ti wa?» Rəmə de d'ilə-é-ti 'panè: «To dɔ Sejar k̄i ri-é.» ¹⁷ Ngá bá ɛ təl idə-dé panè: «Né lə Sejar ə adi Sejar, ngà né lə Lubə rəmə, adi Lubə tɔ.» Ta kí Jeju ilə-dé-ti kinlé, ɔr ndil-dé n̄a.

Ta kí dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti

Mat 22:23-33; Luk 20:27-40

¹⁸ †Sadusi-je kí 'to njépanè tɔsi ndəl kində lo tɛɛ goto lé, 'ree rɔ Jeju-ti 'dəji-é ta 'panè: ¹⁹ Njéndó dow-je né, Moiyiji un ndu adi-ji panè: «Kinə dow taa dené bá oji siə ngon al bəy ya oy rəmə, ngonkɔ njègoto-je à taa dené ndubə lé kɔji-né ngan-je kɔ kində-né kɔ-é.» ²⁰ Ngankɔ-n̄a-je d'asi siri bè; ɛ kí dɔsɔy taa dené é oji siə ngon al bəy ya ə oy. ²¹ Beba ɛ kí njèkungi-ti joo ree taa dené ndubə lé, rəmə oji siə ngon al ya ə oy bəy; njèkungi-ti mutə kàrè bè ya rəm. ²² Bè-bè ya ngankɔ-n̄a-je kí siri kin d'oji siə ngon al ya d'oy-né lay rəm, bá dené-é lé kàrè oy-né go-dé-ti rəm tɔ. ²³ Ndo kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, se dené kinlé à to ne n̄a dan-dé-ti wa? Kɔtɔlə de 'taa-é ya siri lay.

²⁴ Jeju təl idə-dé panè: «Səi uri wale, kɔ səi 'gəi meɛ ta kí meɛ mbete-ti kí aa njay lé al rəm, bá 'gəi tógi lə Lubə al rəm tɔ.» ²⁵ Kɔ loki dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, taan̄a à goto; dow-je d'a kisi titi-n̄a kí malayka-je d'isi-né dɔrɔ-ti kin bè. ²⁶ Ta lə tɔsi kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, səi 'ndói meɛ mbete-ti lə Moiyiji lo-é-ti kí Lubə pa-né siə ta dan kam-ti lé ya al wa? Ẹ pa siə panè: «M'to Lubə lə Abrakam, Lubə lə Isaki k̄i Lubə lə Jakobi.» ²⁷ Lubə lé to Lubə lə dow-je kí d'oy al. Ngà to Lubə lə dow-je kí d'isi kəm. Ad̄i səi uri wale kur kí ngá n̄a.

Ta kí dɔ ndukun-ti kí boy itə madi-é-je
Mat 22:34-40; Luk 10:25-37; Rɔm 13:8-10

²⁸ Dow káre dan njéndó dow-je ndukun-je-ti oo ndi-dé lo naji-nɔ ta-ti ə gə kí Jeju ilə-dé ta-ti kin maji nɔ lé, ɛ ɔti ree rɔ-é-ti dɔji-é panè: «Dan ndukun-je-ti lay lé, ɛ kí rá bá to kí boy itə madi-é-je wa?» ²⁹ Jeju təl ilə-é-ti panè: «Ndukun kí boy itə madi-é-je lay é: “‘Oo, Israyel! ‘Babe Lubə lə-ji ya to ‘Babe kɪ kár-é bè. ³⁰ ‘A ndigi ‘Babe Lubə lə-i kɪ mɛɛ-i kí káre-rè, kɪ ndil-i lay, kɪ tagir lə-i lay, bá kɪ tógi-i lay rəm tɔ.” ³¹ Ndukun kí ɔsi go-é é: “‘A ndigi dow madi-i toki kɪ rɔ-i bè tɔ.” Ndukun-je kí joo kinlé, ɛ kí rangi kí boy itə-dé goto.» ³² Njéndó dow-je ndukun lé təl idə-é panè: «Oiyoo, njéndó dow-je né, ta lə-i to tó-é. Lubə lé ra káre-rè ə ɛ kí rangi kí ɔsi kəl-é goto rəm, ³³ kadi dow ndigi-é kɪ mɛɛ-é kí káre-rè rəm, kɪ tagir liə lay rəm, kɪ tógi-é lay rəm, bá kadi dow ndigi madi-é toki rɔ-é bè rəm kinlé, to né-je kí maji itə dɔ-je lay kí ró, kɪ ɛ kí kilə məsi-dé nangi kadi Lubə.» ³⁴ †Loki Jeju oo kí ɛ təl ilə-é-ti kɪ gosi lé, ɛ idə-é panè: «I ‘a say kɪ kɔbe kí dɔrɔ-ti al.» Beba go-ti lé, dow kí bo dɔji ta Jeju ra-é ya goto ngá.

Kristi to ngon lə nɔ wa?

Mat 22:41-46; Luk 20:41-44

³⁵ Loki Jeju un ta ə a ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə rəmə, ɛ dɔji ta panè: «Kdɔ ri bá njéndó dow-je ndukun-je ‘panè Kristi* to ngonka Dabidi wa?» ³⁶ Dabidi ya kàrè, loki Ndil kí aa njay tɛɛ kɪ dɔ ta adi-é lé ɛ panè:

«‘Babe idə ‘Babe lə-m panè:

‘Ree ‘isi dɔ jikəl-m-ti sar kadi m’təl njéba-je lə-i gin tógi-i-ti.»

³⁷ Dabidi ya kɪ dɔ-é ba Kristi ‘Babe, ngá ra ban bá Kristi à to ngonka-é bəy wa? Lo-é-ti kinlé kosi dow-je d’oo ta liə kɪ rɔnəl.

Ndɔji kí ɔbi dɔ njéndó dow-je ndukun-je

Mat 23:1-36; Luk 20:45-47

³⁸ Mɛɛ néndó-ti lé, Jeju panè: «Ooi go rɔ-si maji kɪ rɔ njéndó dow-je ndukun-je-ti. Kdɔ dɛ lé nəl-dé kɔr gamɔ kɪ kubi-je kí ngal puu-puu rəm, ‘ndigi kadi dow-je ‘ra-dé lapiya kunta-nɔ lokosi-je-ti rəm, ³⁹ ‘ndigi lokisi-je kí kete nɔ dow-je-ti mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je rəm, bá ‘sangi lokisi-je kí nɔ dow-je-ti lo nékuso ra nɔy-je-ti rəm tɔ. ⁴⁰ Dɛ ‘kəə né-je kí mɛɛ kəy-je-ti lə njəngɔwkoy-je kər-kər ə ‘pa ta kɪ Lubə d’adi ngal nɔ-nɔ kadi dow-je d’oo-dé-né. Ta kí gangi kí ngɔ nɔ ya à ree dɔ-dé-ti.»

Kadkare lə njəngɔwkoy kí njəndoo

Luk 21:1-4

⁴¹ Go-ti, Jeju isi nangi ɔbi dɔ ku kilə kadkare kí mɛɛ kəy-ti lə Lubə isi oo se ban bá dow-je d’isi d’adi-né né Lubə lə-dé wa? Njénékingə-je ‘ree d’adi là kí nɔ-nɔ. ⁴² Ngá njəngɔwkoy káre kí to njəndoo ree ungi silə joo kí to né al. ⁴³ Beba Jeju ba njéndó né-je liə idə-dé panè: «Ooi maji, m’a kidə-si rəsi; njəngɔwkoy kí njəndoo kanlé, adi né itə ndəgi dow-je lay kí d’adi né kinlé. ⁴⁴ Kdɔ dɛ kí lay kinlé, to man dɔ là-je lə-dé kí tò mburuki-mburuki bá d’adi tin. Ngá dené kanlé, né liə goto, adi ɛ un sɔy nékingə-é ya adi ə to sɔy né kí à kuso kdɔ kisi-né ya bá un lati adi tin.»

13

Ta lə kəy lə Lubə kí Jorijaləm kí à tuji

¹ Loki Jeju tɛɛ kəy-ti lə Lubə kɪ ndaa-ti lé, dow káre dan njéndó né-je-ti liə panè: «Njéndó dow-je né, ‘oo kəy kí boy kí d’ində kɪ ər-je kí kuré-kuré kin.» ² Beba Jeju

† 12:34 12:34 Luk 10:25-28 * 12:35 12:35 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

ilə-é-ti panè «'Oo, kəy-je kí boy-boy kinlé, d'a tɔsi tilə káre-káre kadi ər káre ya kàrè à tò do madi-é-ti al.»

Né-je kí à ra né kete nò təl Jeju-ti

Mat 24:3-14; Luk 21:7-19

³ Go-ti, Jeju isi do mbal ka kagi Olibiye-je-ti sobi do kəy lə Lubə rəmə, Piyər, kì Jaki, kì Ja, kì Andre 'ba-é ngərəngi 'dəji-é ta 'panè: ⁴ «'Idə-ji, ndo kí rá bá né-je kinlé à ra né wa? Ə ri bá à tɔji kadi j'gə-né dɔkaglo-je kí né-je kinlé à ra né wa?» ⁵ Bəba Jeju idə-dé panè: «Indəi kəmkaa do rɔ-si-ti, adi dow ədi-si al. ⁶ Kdo dow-je n̄a d'a kun ri-m kində do-dé-ti ə d'a panè: “Də ya 'to Kristi.” Bəba d'a kədi-né dow-je n̄a kur-dé-né wale. ⁷ Loki a kooi poy rɔ-je, kì ká rɔ-je lé, adi mɛɛ-si gangi man al. Lé ban-ban ya kàrè né-je kinlé à ra né ya, ngà kɛ bá à to sɔy né-je al bəy. ⁸ Gin dow-je madi d'a kɪ rɔ kì gin dow-je madi, kɔbɛ káre à kɪ rɔ kì kí káre, dɔnangi à yəki kì lo-lo, bobo à kusi. Bè ya kàrè, à tò titi kulə gin ndo lə dené bè bəy.»

⁹ †«Ooi go rɔ-si maji, kdo d'a kow sə-si nò njégangta-je-ti rəm, d'a tində-si mbuki-
mbuki kəykəwn̄a-ti lə jipi-je rəm, d'a kow sə-si nò gubərnər-je-ti kì nò ngar-je-ti kadi
'gangi ta do-si-ti kdo ta lə-m; bəba d'a kingə-né ta kí sobi do-m ta-si-ti. ¹⁰ Ngà tò kadi
mbe Poyta kí Maji lə-m lé, à kusi mbi gin dow-je-ti lay kete bəy bá né-je kin à ra né.
¹¹ Loki d'ow sə-si nò njégangta-je-ti lé, adi mɛɛ-si a kəkəkə kete kdo ta-je kí à pai al;
ngà ta kí à toki kində ta-si-ti dɔkàdì-é-ti kin ya bá 'pai; kdo to səi bá a pai ta lé al, ngà
to Ndil kí aa njay bá à kində ta ta-si-ti kadi 'pai.»

¹² «Dow à kun do ngonkɔ-é ya kadi 'tol-é; bobɪ ngon à kun do ngon-é kadi 'tol-é;
ngan-je d'a kosi ta njékoji-dé-je rəm, d'a kun do-dé kadi 'tol-dé rəm. ¹³ †Dow-je lay
ya d'a kosi-si kì ta kdo ta lə-m. Ngà dow kí uwə rɔ-é ngə sar tɛɛ sɔy-é-ti ə à kaji.»

Ta lə kində kəmkaa do rɔ-ti

Mat 24:15-28; Luk 21:20-24

¹⁴ «Dow kí isi ndó mbete* rəmə kadi gə mɛɛ ta kin maji. Loki a kooi nékɔbi, kì né
kí tò n̄ɛ lo-ti kí tuwə kadi tò-ti al rəmə, kadi dow-je kí d'isi dɔnangi Jude-ti, d'ay d'ow
dan mbal-je-ti. ¹⁵ †Dow kí isi do kəy-ti kàrè, kadi ur nangi kdo kow kəy kun né madi
al ngá, ¹⁶ rəm bá dow kí a ndɔrɔ kàrè, kadi təl ree bɛe un kubi kul liə al tɔ. ¹⁷ Ə mɛɛ
ndo-é-je-ti kin tuji kí à kusi do dené-je-ti kí njəsəm kì dɛ kí d'isi d'adi mba ngan-je à
tò ban ən ə!»

¹⁸ «Bəba 'pai ta kì Lubə kdo kadi né kin ra né n̄ay kul-ti al. ¹⁹ †Kdo ndo-je kinlé, à
to ndo kò kí dum nati kí loki Lubə ində-né dɔnangi kin ya dow oo nja káre al bəy
rəm, bá dow à koo ḡə-é gogi al ya sar rəm tɔ. ²⁰ Kinə 'Babe gangi ta ndo-je kinlé adi
gɔji al rəmə, dow kí à kaji ya goto. Ngà kɛ bá ɛ adi ndo-je kinlé gɔji, kdo dow-je kí ɛ
mbəti-dé adi 'to dow-je liə.»

²¹ «Kinə dow idə-si panè: “Kristi† a nè” əse “a yó”, kàrè 'taai ta liə al. ²² Kdotalə,
njéba rɔ-dé Kristi-je, kì njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti d'a kɪ kdo ra nékoji-je,
kì né mbəli-je kdo kədi-né dow-je. D'a ra bè sangi-né koo se d'a kur dow-je kí Lubə
mbəti-dé lé wale kare wa. ²³ Ooi go rɔ-si maji. M̄a m'idə-si rəsi ngá ən!»

Təl ree lə Ngon lə dow

Mat 24:29-31; Luk 21:25-28

²⁴ †Go ndo kɔ-je-ti kí dum nati kinlé,

londul à kuti kəm kàdì,

n̄ay à nda al,

²⁵ †kərwəi-je kí dɔrɔ-ti d'a tusi nangi,

† 13:9 13:9 Mat 10:17-20; Luk 12:11,12 † 13:13 13:13 Mat 10:22 * 13:14 13:14 Dan 9:27 † 13:15 13:15 Luk
17:31 † 13:19 13:19 Ntd 7:14 † 13:21 13:21 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 13:24 13:24 Ntd
6:12 † 13:25 13:25 Ntd 6:13

bá tógi-je kí dora-ti à yəy yəki-yəki.

²⁶ †Rəmə dow-je d'a koo Ngon lə dow à kɪ dora-ti kisi ree dan kilndi-ti kɪ tógi kí n̄a rəm, bá kɪ rɪba rəm tɔ. ²⁷ Ǝ à kulə malayka-je kadi 'kəw dow-je kí ɛ mbəti-dé kɪ dɔ kum donangi kí sɔ kin lay kɪ nati. D'a kɪ ngangɪ donangi-ti kow njal ngangɪ dora-ti.

Néndó kí rɔ kote-ti

Mat 24:32-35; Luk 21:29-33

²⁸ Uni néndó mɛɛ gosta-ti kí dɔ kote-ti kin ooi. Kote lé, loki balkəm-é-je təl tɔ mbəl bá mbi-é tubə dɔ-ti lé, səi 'gəi kí n̄ay b̄a n̄ay ngosi. ²⁹ Bè ya tɔ, loki ooi kí né-je kinlé isi ra né rəmə, kadi 'gəi kí Ngon lə dow ɔ tarəbi-ti pèrèrè ngá.

³⁰ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow-je kí d'isi kəm nè kin, d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. ³¹ Dora-je kɪ donangi kin d'a goto, ngà ta-je lə-m lé à goto al ya sartagangi.

Dow gə ndɔ ree lə Jeju Kristi al

Mat 24:36-44

³² †Ta lə ndɔ əse kàdì ree lə Ngon lə Lubə lé, dow kí gə goto, malayka-je kí dora-ti ya kàrè 'gə al rəm, bá Ngon lə Lubə lé ya kàrè gə al, ngà Bobi-é ya kɪ kár-é bá gə. ³³ Bəba ooi go rɔ-si maji, isi kəm dɔ rɔ-si-ti, kɔ səi 'gəi ndɔ kí né-é à ra-né né al. ³⁴ †À tɔ titi-n̄a kɪ njəkəy kí isi ɔw mba rəmə in̄ə kəy liə, ində ngannjékullə-je liə dɔ-ti, gángi kullə dɔ-dé-ti kɪ go-é go-é kadi 'ra, bá ndəji njəngəm takəy kadi isi kəm. ³⁵ Ən é isi kəm dɔ rɔ-si-ti tɔ, kɔ səi 'gəi ndɔ kí njəkəy à təl-né al. À təl ta losɔɔ pee əse danlo-ti, əse kɪ ndi n̄ɔ kunjə əse kɪ ndɔge. ³⁶ Bəba isi kəm dɔ rɔ-si-ti nè à kɪ ree kubə-si nangɪ busi dɔ bi-ti. ³⁷ Ta kí m'idə-si kinlé, m'idə dow-je lay tɔ, kadi isi kəm dɔ rɔ-si-ti.

14

'Boy-je lə jipi-je d'im Jeju

Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jq 11:45-53

¹ Ndɔ ra n̄ay Paki*, kɪ ndɔ ra n̄ay kí 'ra kɪ mbè kí əm goto-ti n̄ay ndɔ joo. Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je 'sangi kəm rəbi kɔ kədi Jeju kuwə-é təl-é. ² Kɔtalə də 'panè: «J'a rai ndɔ ra n̄ay-ti al, kɔ j'a kungi dow-je dɔ-ji-ti.»

Ta lə dené kí ur ubi dɔ Jeju-ti

Mat 26:6-13; Jq 12:1-8; Luk 7:36-50

³ †Jeju isi mɛɛ b̄e-ti kí Betani, mɛɛ kəy-ti lə Simɔ kí ndɔki to njəbanji. Loki d'isi ta nékuso-ti rəmə, dené káre bè andi go-dé-ti kɪ ku kí 'ra kɪ ər kí 'ba-é «albatrə» ji-é-ti. Ku lé, ubi kí əti maji rusi mɛɛ-é ə to ubi wale kí 'ba-é «nár» kí yóróró adi là-é n̄a. Dené lé ində ta ku lé təti, ə ungi ubi lé dɔ Jeju-ti. ⁴ Rəmə nəl dow-je kí n̄a-je al, adi 'pa ta dan-dé-ti 'panè: «Ǝ tuji ubi kin kɔgi bè kɔ ri wa?» ⁵ To ubi kí lé j'a taa-né là kí à dəə là kullə kí ndɔ bumutə kɔ ləbi njéndoo-je al ban wa? Rəmə wəngi ra-dé dɔ dené-ti lé. ⁶ Ngà Jeju panè: In̄əi dené kin jeke. Adi-é kɔ bè kɔ ri wa? Ǝ ra né kí maji kɔ ta lə-m. ⁷ Kɔ njéndoo-je d'a kisi sə-si nè kɪ ndɔ-é ndɔ-é, adi ndɔ kí 'ndigi lé, a rai sə-dé maji bəy, ngà m̄a lé m'a kisi sə-si kɪ ndɔ-je lay al. ⁸ Dené kinlé ra né kí tógi-é asi ra; ɛ ndəm-m ubi kete kɔ dubi-m-né. ⁹ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; lo lay kí donangi-ti nè kí d'a kilə mbə Poyta kí Maji titi lé, d'a kɔr poy né kí dené ra kinlé kadi mɛɛ dow-je ole-né dɔ-é-ti.

Judası sangi kəm rəbi kun dɔ Jeju

Mat 26:14-16; Luk 22:3-6

† 13:26 13:26 Ntd 1:7 † 13:32 13:32 Mat 24:36 † 13:34 13:34 Luk 12:36-38 * 14:1 14:1 N̄ay Paki lé, to n̄ay kí 'ra kadi mɛɛ-dé ole-né dɔ tɛɛ b̄e b̄e-ti lə ngan Israyel-je. † 14:3 14:3 Luk 7:37,38

¹⁰ Judasi Iskariyoti kí to kí káre dan njéndó né-je-ti læ Jeju kí dɔgi gidi-é joo ɔw ɔji ta kì njékun dɔ njégugné-je læ Lubə kadi n'ilə Jeju ji-dé-ti. ¹¹ Loki d'oo ta liə bè lé, rɔ-dé nəl-dé n̄a adi d'un mindi-dé kadi d'adi-é là. Dɔgangi-é-ti kinlé, Judasi sangi kəm rəbi kí maji kadi n'ilə-é-né ji-dé-ti.

Jeju kì njéndó né-je liə 'ra go n̄ay Paki

Mat 26:17-19; Luk 22:7-20; Jq 13:21-30

¹² Nɔo kí dɔs̄ay læ nɔo ra n̄ay kí 'ra kì mbə kí əm goto-ti, nɔo kí d'ilə-né məsi bati-je nangi kɔo nékuso kí lo Paki-ti lé, njéndó né-je læ Jeju 'dɔji-é 'panè: «Lo kí rá bá i 'ndigi kadi j'ra nékuso Paki-ti j'adi-i wa?» ¹³ Beba Jeju ulə njéndó né-je joo kete panè: «Owi mee bebo-ti, a kingəi dingəm kí uti gùm man rəmə 'ndoli go-é. ¹⁴ Mee kəy kí ɛ ɔw-ti lé, idəi njəkəy 'painè: Njéndó dow-je né panè, mee kəy kí rá bá n'a kuso né Paki-ti kì njéndó né-je læ-n'è wa? ¹⁵ Ə ɛ à kɔji-si kəy káre kí mee-é tati pəl-pəl kí tò dɔ madi-é-ti taá; né-je lay tò-ti rəm, toki ra go-é lay rəm; lo kin bá a rai nékuso-ti kɔo-ji.» ¹⁶ Ngà loki njéndó né-je d'ɔti d'ɔw mee bebo-ti lé, d'ingə né-je lay titi kí Jeju idə-dé-né ə 'ra nékuso Paki.

Jeju pa ta læ Judasi kí à kun dɔ-é

Mat 26:20-25; Luk 22:21-23

¹⁷ Ta kadi kur-ti, Jeju ree kì njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo. ¹⁸ Loki d'isi ta nékuso-ti lé, Jeju panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow káre dan-si-ti kí isi uso sə-m né à kun dɔ-m.» ¹⁹ Go ta-ti kinlé, mee k̄ɔ ra njéndó né-je adi 'dɔji-é ta ɔsi go-n̄a go-n̄a 'panè «To m̄a wa?» ²⁰ Jeju təl ilə-dé-ti panè: «To dow káre dan-si-ti səi kí dɔgi gidi-é joo kin, kí ulə ji-é sə-m nati mee bay-ti kin ya. ²¹ Tɔgrɔ, Ngon læ dow à koy titi kí mbete kí aa njay pa-né ta kí sɔbi dɔ-é lé ya, ngà tuji bá à kusi dɔ dow-ti kí njékun dɔ-é. Dowbé kinlé d'oji-é al kàre tò soti.»

Kində gin nékuso nam læ Jeju

Mat 26:26-30; 1Kɔ 11:23-29

²² Loki d'isi d'uso né lé, Jeju un mbə rəmə ra oiyo Lubə bá uwə gangi adi njéndó né-je liə ə panè: «'Taai, né kin to daji rɔ-m.» ²³ Go-ti, un kɔbi kí man nduu tò-ti, ra oiyo Lubə, adi-dé ə dɛ lay ya d'ay. ²⁴ Jeju idə-dé panè: «Kin to məsi-m, məsi kulənoji nati kì Lubə kí ungi nangi kɔo kosi dow-je. ²⁵ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; m'a kay man nduu gogi al sar nɔo kí m'a kay kì sigi kɔbe-ti læ Lubə.» ²⁶ Go-ti, d'usi pa-je† bəy bá d'j d'ɔw dɔ mbal k̄a kagi Olibiye-je-ti.

Jeju idə Piyər panè n'a naji kí n'gə-n'è al

Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jq 13:36-38

²⁷ Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Səi lay ya a tusi-mi kinəi-mi, kɔo 'ndangi mee mbete-ti kí aa njay 'panè:

“M'a tɔl njəkul bati-je, rəmə bati-je d'a sane-n̄a.”»

²⁸ †Ngà Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «Kɛ bá loki m'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, m'a kow ngəbi-si Galile.» ²⁹ Piyər idə-é panè: «Lé dow-je lay 'tusi d'in̄ə-i kɔgi kàre m̄a bè lé m'a kinə-i kɔgi nd̄a al.» ³⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; bone ə kí nɔo nè-ti kin ya, kunjə à n̄ɔ nja joo al bəy ya 'a naji panè 'gə-m al ya nja mutə.» ³¹ Piyər təl ilə-é-ti kì tɔgi-é ya bəy panè: «Kadi m'naji ta m'panè m'gə-i al lé, kí nja káre ya kàre à tɛɛ ta-m-ti al. Lé asi kəm koy kàre m'a koy sə-i.» Rəmə ndəgi njéndó né-je lay 'pa bè ya tɔ.

Jeju pa ta kì Lubə lo ndɔr-ti kí 'ba-é Getsemane

Mat 26:36-46; Luk 22:39-46

† 14:26 14:26 Pa-je kí d'usi lé à to Pa 113-118 kin. † 14:28 14:28 Mat 28:16

³² Loki d'ow 'teɛ lo-ti kɪ 'ba-é Getsemane rəmə, Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Isi nangi nè adi m'ow m'pa ta kɪ Lubə.» ³³ Ə ɛ adi Piyər, kɪ Jaki, kɪ Ja d'ow siə rəmə, do gangi-é-ti kinlé bá bəl kɪ mɛɛ gangi man ulə gin ra Jeju. ³⁴ Beba idə-dé panè: «Mɛɛkò ra-m asi koy; isi nangi nè ə ɔgi kəm-si bi.» ³⁵ Ngà rəmə loki ɔti kete sɛ lé, usi nangi pa ta kɪ Lubə panè kinə kəm rəbi kɪ rangi tò nɔɔ rəmə, kadi n'ra n'adi kàdɪ kɪ né kin ɔw kɪ ra-né né kinlé tɛɛ do-n'è-ti al. ³⁶ Ɛ panè: «Aba! Bobi-m, i lé 'ow kɪ tógi do né-je-ti lay, 'itə kò kɪ nɔ kin kɪ rangi do-m-ti. Lé bè ya kàrè, 'ra kɪ go ndigi-ti lə-m ma al; ngà kadi 'ra kɪ go ndigi-ti lə-i i ya.» ³⁷ Jeju təl ree rɔ njéndó né-je-ti kɪ mutə lé rəmə ingə-dé do bi-ti. Beba ɛ pa kɪ Piyər panè: «Simɔ, 'to bi wa? Kadi 'ɔgi kəm-i bi kàdɪ kàrè bè ya kàrè 'asi al wa?»

³⁸ «Ɔgi kəm-si bi ə 'pai ta kɪ Lubə kɔ kadi nənɔ tɛɛ do-si-ti rəmə usi al. Ndil ndigi, ngà daji rɔ dow bá tógi-é asi al.» ³⁹ Jeju təl inə-dé bəy ə ɔw pa ko ta-je kɪ kàrè kin ya kɪ Lubə bəy. ⁴⁰ Go-ti, təl ree, rəmə ingə-dé do bi-ti, kəm-dé ɔy diriri. Dɛ 'gə ta kɪ d'a kidə-é al. ⁴¹ Təl ree kɪ nja mutə idə-dé panè: «'Toi bi lə-si ngá, uwəi rɔ-si. Gin né-je gangi ngá! Kàdɪ asi; d'a kilə Ngon lə dow ji njéramajal-je-ti. ⁴² Ɔ taá adi j'owi! Ooi, dow kɪ njèkilə-m ji-dé-ti lé isi ree ngá!»

Ta lə kuwə Jeju

Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Jə 18:3-12

⁴³ Jeju pa ta lé ilə nangi al ya bəy rəmə Judasi kɪ to kɪ kàrè dan njéndó né-je-ti kɪ doɔgi gidi-é joo lé, ree kɪ kosi dow-je kɪ d'uti kiyərɔ-je kɪ kagi-je ji-dé-ti. Dow-je kinlé, njékun do njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je, kɪ 'ngatógi-je lə jipi-je bá d'ulə-dé. ⁴⁴ Njékun do Jeju lé, toji-dé né kɪ n'a ra kadi 'gə-né Jeju. Ɛ panè: «Dow kɪ m'a ra-é lapiya, kuwə-é kàdɪ-m-ti kin ya to ɛ, ən ə uwəi-é əjə 'ngəmi-é maji ə ɔwi siə.» ⁴⁵ Loki Judasi ree tɛɛ rɔ Jeju-ti rəmə ba-é panè: «Njéndó dow-je né», rəmə uwə-é kàdɪ-é-ti. ⁴⁶ Beba dow-je kɪ 'ree siə lé d'uwə Jeju. ⁴⁷ Kɪ kàrè dan dɛ-ti kɪ d'a siə, ɔr kiyərɔ tugə-né mbi ngonnjékullə lə burə do njégugnə-je lə Lubə ndəti ya gangi.

⁴⁸ Jeju idə-dé panè: «Səi ooi-mi kɪ bokaya dow bá 'reei kɪ kiyərɔ-je kɪ salangi-je kɔ kuwəi-mi-né wa? ⁴⁹ †Mə kɪ ndɔ-je lay m'isi nati sə-si takəy-ti lə Lubə, m'ndó né dow-je ya ə uwəi-mi al, ngà né kinlé tò bè kɔ kadi ta-je kɪ mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay kinlé né-é ra né.»

⁵⁰ Beba njéndó né-je lay ya 'tusi-é d'inə-é d'ay-nɔ. ⁵¹ Basa kàrè bè bir rɔ-é kɪ kubi, ndole go Jeju, beba 'sangi kadi d'uwə-é. ⁵² Loki 'sangi kadi d'uwə-é lé, ɛ inə kubi liə ji-dé-ti, ay kɪ rɔ-é kare.

Kə Jeju nɔ 'boy-je-ti kɪ njégangta-je lə jipi-je

Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jə 18:13-14,19-24

⁵³ D'ow kɪ Jeju bə lə burə do njégugnə-je lə Lubə. Njékun do njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'ngatógi-je lə jipi-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je lay ya 'kəw-nɔ nɔɔ. ⁵⁴ Piyər njiyə go-é-ti jan-jan adi rəbi-é rà dəkɪ siə, ɔw sar tɛɛ mɛɛ ndògi-ti panata lə burə do njégugnə-je lé ə isi nati kɪ ngannjékullə-je isi ndibi pər.

⁵⁵ Njékun do njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'boy-je kɪ njégangta-je lə jipi-je d'ingə-nɔ, 'sangi kəm rəbi kadi d'ingə ta madi kɪ sobi do Jeju kɔ kadi 'gangi-né ta koy do-é-ti, ya ngà d'ingə al. ⁵⁶ Dow-je nɔ ya 'təti ta kɪ ndangi do-é-ti, ngà ta-je lə-dé ɔw go-nɔ-ti al. ⁵⁷ Dɛ kɪ nɔ-je d'ubə nangi d'ɔ taá 'təti ta ta-é-ti 'panè: ⁵⁸ †J'oo ta-é-ti panè: «M'a tɔɔ kəy lə Lubə kɪ dow-je d'ində kɪ ji-dé kin, ə ndɔ mutə ya m'a kində kɪ rangi kɪ ji dow bá à ra al.» ⁵⁹ Do ta-ti kin ya kàrè ndi-dé ɔw go-nɔ-ti al ya bəy. ⁶⁰ Burə do njégugnə-je lé ɔ taá dan kosi dow-je-ti dəji Jeju panè: «I 'a kilə ta-je-ti kɪ dow-je kin 'tilə do-i-ti kinlé al wa?» ⁶¹ Ta-é kɪ ngarara ya kàrè ɛ tɛɛ ilə-é-né-ti al. Burə do njégugnə-je təl

dəji-é ya bəy panè: «I 'to Kristi‡ kí Ngon lə Lubə kí j'osi gají-é lé wa?» ⁶² Jeju ilə-é-ti panè: «Oiyó, to ma ya. Ə a kooi Ngon lə dow à kisi dɔ jikɔl Lubə-ti kí njètɔ́gi rəm, bá a kooi-é kí à kɪ dɔra-ti kisi ree dan kilndi-ti rəm tɔ.» ⁶³ Bəba burə dɔ njégugnə-je lé tuwə kubi kí rɔ-é ɛ-ti ya gángi bati-bati ə panè: «J'owi ndoo koo ta ta dow kí rangi-ti bəy fan wa? ⁶⁴ Ta kɔbi kí ɛ pa kɪ Lubə lé, səi ooi kɪ mbi-si; ta ri é 'giri dɔ-ti wa?» Dow-je lay ya 'gangi ta dɔ-é-ti 'panè: «Koy-é ya bá to tó-é.» ⁶⁵ Bəba dɛ kí nǎ-je dan-dé-ti 'tubə yoro dɔ-é-ti, 'dɔɔ kəm-é kɪ takubi, 'bɪr ji-dé 'tində-é-né ə 'pa siə 'panè: «'Adi Lubə idə-i ə 'pa adi j'oo sé to nǎ bá ində-i wa?» Bá ngannjékullə-je 'tində mbó-é tɔ.

Piyər naji panè n'gə Jeju al

Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Jq 18:15-18,25-27

⁶⁶ Dɔgangi-é-ti kí Piyər nǎy-né mɛɛ ndògi-ti nangi bəy lé, dené káre dan ngannjékullə-je-ti lə burə dɔ njégugnə-je lé ree, ⁶⁷ bá ɛ oo Piyər isi ndibi pər rəmə oo-é géréré ə idə-é panè: «I ya kàrè 'to njènjijə kɪ Jeju, dow kí Najaretɪ kinlé tɔ.» ⁶⁸ Ngà Piyər təl naji panè: «Kuy! M'gə al, i lé ta ri bá 'ndigi pa kàrè m'gə al.» Go-ti rəmə, Piyər tɛɛ ɔw ndaa-ti. ⁶⁹ Ngà dené lé oo Piyər lé bəy rəmə, təl idə dow-je panè: «Dow kanlé to kí dan-dé-ti ya.» ⁷⁰ Rəmə Piyər naji ya bəy. Sɛ go-ti ya rəmə, dɛ kí d'ə lo-é-ti 'pa kɪ Piyər 'panè: «Tɔgrɔ-ti, i lé 'to kí dan-dé-ti ya, kɔɔ i 'to dow kí dɔnangi Galile-ti; ['pa ta tanǎ sə-dé rəm.»]§ ⁷¹ Bəba Piyər ubi rɔ-é panè kadi Lubə ində-m ɔji-m: «M'gə dow kí 'pai ta liə kinlé al.» ⁷² Tajinati nè ya kunjə nɔ nɔ kí nja joo, rəmə mɛɛ Piyər ole dɔ ta-ti kí kete Jeju pa siə panè: «Kunjə à nɔ nja joo al bəy ya 'a naji ta panè 'gə-m al 'gə-m al ya nja mutə.» Bəba ɛ gir tɛɛ dɔ ta-ti kin rəmə nɔ buktu-buktu.

15

Jeju a nɔ Gubərnər Pilati-ti

Mat 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Jq 18:28-38

¹ Kɪ ndɔge rati ya, njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə 'kəw-nǎ, d'ɔji-nǎ ta kɪ 'ngatɔ́gi-je lə jipi-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je, adi to kuwəɔ-nǎ lə 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je lay. Bəba dɛ d'un ndu-dé d'adi 'tó Jeju njim-njim d'ɔw siə d'ilə-é ji Pilati-ti.

² Bəba Pilati dəji-é panè: «Se i ya bá 'to ngar lə jipi-je lé wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.» ³ Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə 'tilə ta-je nǎ dɔ Jeju-ti. ⁴ Pilati təl dəji-é panè: «'A kilə-dé ta-ti kinlé al wa? 'Oo kɔr ta-je kí 'tilə dɔ-i-ti kinlé ya al wa?» ⁵ Ngà Jeju tɛɛ ta-é kí ngarara ya kàrè ilə-ti al sar adi ɔr ndil Pilati.

'Gangi ta koy dɔ Jeju-ti

Mat 27:15-26; Luk 23:13-25; Jq 18:39-19:16

⁶ Kaglo ra nǎy Paki-je lay ya, Pilati à kilə dangay káre taá ə à to ɛ kí kosi dow-je ya d'osi kagi dɔ-é-ti bá à kilə-é taá. ⁷ Ə dingəm káre kí ri-é lə Barabasi kí to kí káre dan bɔkaya-je-ti kí ndɔki 'tɔl dow ndɔ ra wɔngi-ti ǎ dangay-ti nɔɔ. ⁸ Kosi dow-je d'ɔw panata lə Pilati 'dəji-é kadi ra né kí ɛ ra adi-dé kɪ dɔ bal-bal kinlé. ⁹ Pilati ilə-dé-ti panè: «'Ndigi kadi m'ilə ngar lə jipi-je taá m'adi-si wa?» ¹⁰ Kɔɔ ɛ gə kí njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə d'ilə Jeju ji-n'ɛ-ti kɔɔ kim kí d'im-é. ¹¹ Njékun dɔ njégugnə-je lé, 'sulə kosi dow-je kadi 'dəji Pilati kadi Barabasi bá ilə-é taá. ¹² Pilati təl dəji-dé bəy panè: «Ngà 'ndigi kadi m'ra ri kɪ ɛ kí səi 'bai-é ngar lə jipi-je lé wa?» ¹³ Dɛ 'pa ta kɪ ndi-dé kí boy-boy 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.» ¹⁴ Pilati idə-dé panè: «Ə to majal ri ya bá Jeju lé ra wa?» Rəmə 'təl 'pa ta kɪ ndi-dé kí boy itə kí kete lé ya bəy 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.»

‡ 14:61 14:61 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. § 14:70 14:70 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

¹⁵ Pilati ndigi kadi rɔ kosi dow-je nəl-dé, beba ilə Barabasi taá, rəmə adi 'tində Jeju kɪ ndəy marɔw bá inə-é ji-dé-ti kadi d'ɔw 'bə-é kagdəsi-ti.

Asgar-je 'sɔki Jeju

Mat 27:27-31; Jɔ 19:2-3

¹⁶ Asgar-je d'ɔw kɪ Jeju panata lə Gubərnər, rəmə 'ba kosi asgar-je lay. ¹⁷ D'ulə kubi kɪ kər yəl-yəl kɪ là-é nɔ rɔ-é-ti, 'ra kun d'oji jɔgi ngar-ti d'ulə dɔ-é-ti. ¹⁸ Rəmə 'təl 'ra-é lapiya 'panè: «Lapiya ɓoo ngar lə jipi-je.» ¹⁹ 'Tində dɔ-é kɪ tuwətógi, 'tubə yoro kəm-é-ti rəm, 'tosi məkəji-dé nangi bá 'səbi takəm-dé nangi nɔ-é-ti. ²⁰ Loki 'sɔki-é asi-dé rəmə, d'ɔr kubi kɪ kər lé rɔ-é-ti ə d'ulə kubi-je liə rɔ-é-ti gogi, ɓəy bá 'tɛɛ siə ndaa-ti gidi ɓe-ti kdɔ ɓə-é kagdəsi-ti.

'Bə Jeju kagdəsi-ti

Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Jɔ 19:17-27

²¹ †Asgar-je d'ində tógi dɔ dingəm-ti káre kɪ ri-é lə Simɔ d'adi-é uti kagdəsi lə Jeju. Dingəm kinlé, ɪ ndɔrɔ ə to dow kɪ ɓebo Sireɲ-ti. Ʒ to ɓɔbi Alegjandrə kɪ Rupusi.

²² D'ɔw kɪ Jeju lo-ti kɪ 'ba-é Golgota, kɪ kɔr mɛɛ-é to «lo kɪ titi-nɔ kɪ ka dɔ dow.» ²³ D'adi-é man nduu kɪ 'pote nati kɪ né kɪ 'ba-é mir kadi-é ɔy bá ɛ mbati. ²⁴ Go-ti, 'bə Jeju kagdəsi-ti ə d'osi mbare dɔ kubi-je-ti liə kdɔ koo se nɔ bá à kingə wa? ²⁵ 'Bə Jeju kagdəsi-ti kɪ kàdɪ kɪ jinɔy káre kɪ ndɔge. ²⁶ 'Ndàngi gin né kɪ 'gangi-né ta dɔ Jeju-ti taá 'panè:

«Ngar lə Jipi-je.»

²⁷ 'Bə ɓokaya-je joo nati kɪ siə dɔ kagdəsi-je-ti lə-dé; ɛ kɪ káre dɔ jikɔl-é-ti, kɪ káre dɔ jigəl-é-ti tɔ. ²⁸ [Bè adi ta kɪ mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay lé né-é ra né. 'Ndàngi 'panè: «'Tidə-é nati kɪ njera majal-je.】*

²⁹ †Dow-je kɪ njédəə rəbəə-je 'tugə dɔ-dé 'sɔki-é-né 'panè: «Aa! I kɪ 'panè 'a tɔɔ kəy lə Lubə ə ndɔ mutə ya 'a kində gogi lé, ³⁰ i ya 'aji rɔ-i ə 'i dɔ kagdəsi-ti 'risi nangi adi j'oo nɔ.» ³¹ Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je kàrè 'pa ta dan-dé-ti 'sɔki-é-né 'panè: «Dow-je kɪ rangi bá ɛ aji-dé, ngà ɛ asi kaji rɔ-é al wa! ³² Ʒ é nè n'to Kristi†, ngar lə Israyel-je lé, kɪ ya kadi-é ɪ kagdəsi-ti kin risi nangi adi j'oo ya rəmə j'a kadi-é mɛɛ-ji ngá!» Dɛ kɪ 'bə-dé siə nati kagdəsi-ti lé 'taji-é tɔ.

Koy lə Jeju

Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jɔ 19:38-42

³³ Loki kàdɪ à jam dɔ ɓe-ti ya ɓəy rəmə, lo ndul dɔnangi-ti nè lay sar ya kàdɪ kɪ mutə kɪ losɔlɔ asi-né. ³⁴ Dɔkàdɪ-é-ti kinlé, Jeju nɔ kɪ ndi-é kɪ boy panè: «Eloy, Eloy, lamasabatani?» Kɔr mɛɛ-é to «Lubə lə-m, Lubə lə-m, kdɔ ri bá inə-m kɔgi bè wa?»

³⁵ Dow-je kɪ nɔ-je dan dɛ-ti kɪ d'ɔ lo-é-ti lé d'oo ndi-é ə 'panè: «Ooi! Ʒ ɓa Eli!» ³⁶ Beba dow káre dan-dé-ti ɔy ngodi ulə ndɔkrɔ dan man nduu-ti kɪ masi, ulə ta tuwətógi-ti adi Jeju kadi njibi ə panè: «'Ngəbi mɔki! Adi j'ooi se Eli liə lé à ree kɔr-é kur-é nangi wa?» ³⁷ Jeju nɔ kɪ ndi-é kɪ boy rəmə uwə ta-é nati. ³⁸ Kubi gangi mɛɛ kəy lə Lubə, ɪ taá ya til ree njal nangi. ³⁹ Njékun dɔ asgar-je kɪ ɓu kɪ à lo-é-ti bá oo koy kɪ Jeju oy lé bè rəmə panè: «Dingəm kinlé to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-ti.»

⁴⁰ †Dené-je madi d'ɔ ngərəngi d'ɔ d'oo né-je lé tɔ. Mari kɪ Magdala, kɪ Mari kɪ kɔ Jojesi-je kɪ Jaki kɪ to ngon kɪ basa rəm, bá Salome d'ɔ dan dené-é-je-ti lé tɔ. ⁴¹ Dené-je kinlé d'un go-é 'ra kullə d'adi-é loki isi-né Galile-ti. Dené-je kɪ rangi nɔ ya kɪ 'ree siə nati Jorijaləm d'ɔ dan-dé-ti nɔɔ tɔ.

† 15:21 15:21 Róm 16:13 * 15:28 15:28 Ta-je kɪ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dosay kɪ dan-ti-je kɪ 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † 15:29 15:29 Mar 14:58; Jɔ 2:19 † 15:32 15:32 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é. † 15:40 15:40 Luk 8:2,3

*D'ilə nin Jeju bole mbal-ti**Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jq 19:38-42*

⁴² Ta kàdì kur-ti kete nò ndo taakoo-ti lə jipi-je kí to ndo ra go né-je kdo ndo taakoo lé, ⁴³ Jojepi kí to dow kí mee bebo-ti kí Arimate ree; e to kí káre dan kí boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je kí ri-é ba na. E kàrè to dow kí isi ngəbi kɔbe lə Lubə to. Beba e uwə mee-é ngə ya ow ro Gubərnər Pilati-ti dəji-é nin Jeju. ⁴⁴ Ta igi Pilati səl kdo koy kí Jeju oy ngá. Beba e ba njəkun do asgar-je dəji-é panè se Jeju lé oy mbor nu wa? ⁴⁵ Loki oo ta lə njəkun do asgar-je lé, e adi tarəbi Jojepi kadi ow un nin Jeju lé. ⁴⁶ Beba Jojepi ndogi takubi, or nin Jeju kagdəsi-ti, bir-é-né ə ilə-é be nin-ti, bole mbal-ti kí 'tol sigi. Ə nduburu ər kí boy ya uti-né ta-é. ⁴⁷ Mari kí Magdala kə Mari kí kɔ Jojesi d'oo lo kí d'ilə nin Jeju-ti.

16*Tosi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju**Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jq 20:1-10*

¹ Loki ndo taakoo lə jipi-je dəə lé, Mari kí Magdala, kə Salome rəm, bá Mari kí kɔ Jaki 'ndogi ubi-je kí ətə maji-maji kadi d'ow 'ndəm nin Jeju. ² Beba ndo Dimasi kí ndoge rati, kí kàdì ubə al bəy ya de d'ow do badi-ti. ³ 'Dəji-na 'panè: «Ná bá à nduburu ndəngrə ər kin kí rangi ta badi-ti kadi-ji ɔn wa?» ⁴ Ngà loki d'un kəm-dé taá rəmə d'oo kí ndəngrə ər lé toki nduburu kilə rangi ngá.

⁵ Loki d'andi be nin-ti lé rəmə, d'oo basa káre kí ulə kubi kí ngal kí nda isi kí do jikol. Loki d'oo-é lé, 'bəl na. ⁶ Beba basa lé idə-dé panè: «'Bəli al, səi lé, Jeju kí Najareti-ti kí 'bə-é kagdəsi-ti lé bá səi 'sangi-é; e tosi ndəl ində lo tɛɛ, adi goto nè; ooi, lo kí d'ilə-é-ti ɔn. ⁷ †Owi idəi njéndó né-je liə, ə idəi Piyər to kí e à ngəbi-si Galile-ti. Lo kin bá a kooi-é-ti, titi kí e idə-si-né kete lé.»

⁸ Beba de 'bəl rəm, 'dadi rəm adi 'tɛɛ be nin-ti lé kí ngodi d'ay-na. Lo kadi 'pa ta-é d'adi dow goto kdotalə bəl ində mee-dé gangi.

*Jeju tɔji ro-é Mari kí Magdala**Mat 28:9-10; Jq 20:11-18*

⁹ [Jeju tosi ndəl ində lo tɛɛ kə ndo Dimasi kə ndoge rati. E toji ro-é Mari kí Magdala kí ndoki e tubə ndil-je kí maji al siri do-é-ti lé ya kete. ¹⁰ Mari ow or poy-é adi njéndó né-je kí d'isi dan mee-kɔ-ti d'isi 'nɔ. ¹¹ Ngà loki idə-dé panè Jeju isi kəm, adi n'oo-é kə kəm-n'è ya kàrè, de d'oo ta liə ki ta kí togro-ti al.

*Jeju tɔji ro-é njéndó né-je liə joo**Luk 24:13-35*

¹² Go-ti, Jeju tɔji ro-é kə ro kí mbəl ro njéndó né-je-ti liə kí joo kí d'isi d'ow ki ngonbe-ti kí wale. ¹³ De 'təl 'ree d'or poy-é d'adi ndəgi-é-je, bə ya kàrè d'adi-dé mee-dé al.

*Jeju tɔji ro-é njéndó né-je liə kí dogi gidi-é káre**Mat 28:16-20; Luk 24:36-49; Jq 20:19-23; Knj 1:6-8*

¹⁴ Go-ti, Jeju tɔji ro-é njéndó né-je liə kí dogi gidi-é káre kí d'isi ta nékuso-ti; e kol sə-dé kdo meəngə kə meəndə lə-dé kí ogi-dé kadi d'adi mee-dé de kí d'oo-é kí tosi ndəl ində lo tɛɛ. ¹⁵ †E idə-dé panè: «Owi kə lo lay donangi-ti nè, iləi mbə Poyta kí Maji lə-m adi dow-je lay. ¹⁶ Dow kí adi-m mee-é ɔ 'rai-é batəm lé à kajji; ngà dow kí adi mee-é al lé, ta kí gangi à kusi do-é-ti. ¹⁷ Nékoji-je kí à toji kadi 'gə-né de kí d'adi-m mee-dé ban: D'a tubə ndil-je kí maji al kə ri-m, d'a pa ta kə ndo ta-je kí sigi, ¹⁸ d'a

kuwə li-je kà ji-dé rəm, lé d'ay man kí né kí à tol dow tò-ti ya kàrè à ra sə-dé né al; d'a kində ji-dé do njémɔy-je-ti ə njémɔy-je d'a kingə lapiya.»

Jeju təl ɔw dɔrɔ-ti

Luk 24:50-53; Knj 1:9-11

¹⁹ †Go ta-je-ti kí 'Babe Jeju pa sə-dé lé, Lubə un-é ɔw siə dɔrɔ-ti adi isi do jikɔl-é-ti.
²⁰ Njéndó né-je d'ɔw d'ilə mbɛ Poyta kí Maji kà lo-je lay. 'Babe ra sə-dé kullə rəm, fá ra nékɔji-je nɔ́ ya dan-né go Poyta kí Maji kí dɛ 'pa lé toji-né kadi to ta kí togrɔ-ti.]*

---

† **16:19** 16:19 Knj 1:9-11   * **16:20** 16:20 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndàngi kà ji-dé kà ta greki.

Poyta kí Maji kí Luki ndàngì

Ta-je kí dɔ Poyta kí Maji-ti kí Luki ndàngì

Luki toji Jeju Kristi ki to Ngon læ dow kí ree kɔ sangi nja dow-je kí 'này ə kɔ kaji-dé ('Ndó 19:10). Ɛ toji ta kí ɔ mee Jeju kɔ njéndoo-je, kì dené-je, kì ngan-je kí dow-je d'oo-dé ki né al. Ɛ toji kullə kí Ndil kí aa njay ra mee né-je-ti kí Jeju ra.

Njèndàngì mbete kinlé to Dɔktur kí to jipi al, ə kí boy nɔ lé, ɛ ndàngì mbete kin kɔ kilə-né mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ kaji kí tò kì takul Jeju Kristi kadi dow-je kí 'to jipi-je al. Luki ndàngì mbete kullə læ njékɔwkulə-je to; ə ɛ ndàngì mbete-je kí joo kinlé adi Teopil kí to dow kí ri-é ba nɔ kí to jipi al. Luki lé, ɛ ya kì dɔ-é gə Jeju al, ngà né-je kí sobi dɔ kisi kì dɔ taá læ Jeju bá ɛ ndər gin-é nɔ rɔ dow-je-ti kí 'gə Jeju maji.

Mbete kinlé, ngal itə mbete-je kí mee kunmindi-ti kí sigi lay. Luki ulə gin-é dɔ né-je kí beti-beti kí sobi dɔ koji Jeju ya pa ta dɔ-ti nɔ kì gangi-é berere-berere (Luk 1-2) rəm, pa ta dɔ gin koji-ti liə kí ɛ to-né dow rəm (Luk 3:23-38). Ɛ or poy batəm kí 'ra-é rəm (Luk 3:21), nɔ kí Sú nɔ-é rəm (Luk 4:1-13), pa ta kí dɔ kullə-ti liə rəm (Luk 4-21), bə kí 'bə-é kagdəsi-ti (Luk 22-23), kì tosi kí ɛ tosi ndəl ində lo tɛ rəm (Luk 24). Lo tɔl ta mbete-ti lé, Luki pa ta kí dɔ kəm rəbi-ti kí Jeju ingə-né njéndó né-je liə nja nɔ-nɔ go tosi-ti kí ɛ tosi ndəl ində lo tɛ rəm, bá pa ta kí dɔ né-je-ti kí ɛ ndó-dé kete kadi d'ilə mbɛ Poyta kí Maji mbi dow-je-ti kí rangi. Go-ti, ɛ pa ta kí dɔ kəm rəbi-ti kí Lubə un-né Jeju ɔw-né siə dɔrɔ-ti.

Kulə gin ta

Mar 1:1; Knj 1:1-3

¹ Dow-je nɔ ya d'adi rɔ-dé 'ndàngì né-je kí ra né dan-ji-ti nè lé, ² ə 'ndàngì kì gangi-é kí j'oo-né ta njékɔ lo-é-ti lo kulə gin-é-ti nɔ bá 'təl ngannjékullə-je kí njékilə mbɛ ta læ Lubə. ³ Bəba loki m'dəji ta dɔ né-je-ti kin lay kì gangi-é berere-berere lo kulə gin-é-ti nɔ ya lé, mɔ kàrè nəl-m kadi m'ndàngì kì go-é go-é ya m'adi-i i Teopil kí 'to dow kí boy nɔ. ⁴ M'ndàngì m'adi-i bè, kɔ kadi 'gə maji kí néndó-je kí 'ingə kinlé, to néndó-je kí tɔgrɔ-ti ya.

Ta kí dɔ koji Jeju-ti kì kɪ-é basa

Ta kí dɔ koji Jɔ-ti kí njèra dow-je batəm

⁵ Bal-je-ti kí Erodi to-né ngar dɔnangì Jude-ti lé, njègugnə læ Lubə káre isi nɔɔ, ri-é læ Jakari. Ɛ to dow kí dan kuti dow-je-ti læ Abiya kí ndɔki to njègugi né* ə ne-é to kí gin ka-ti læ Arɔ tɔ. Ne-é lé ri-é læ Elijabeti. ⁶ Dɛ joo lay ya 'to dow-je kí njéra né kí njururu nɔ Lubə-ti, 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti læ Lubə lay, bá 'təl rɔ-dé go tó mindi 'Babe-ti lay rəm, adi ta goto dɔ-dé-ti. ⁷ Ngà dɛ d'oji ngon al, kdɔtalə Elijabeti lé to kuji rəm, bá dɛ joo lay ya 'bugə nɔ ngá rəm tɔ.

⁸ Ndo káre bè, Jakari ɔ ra kullə liə kí tò kadi-é ra nɔ Lubə-ti, kdɔtalə dɛ kì kuti dow-je liə bá to ta ra kullə læ-dé, ⁹ bəba kagi usi dɔ Jakari-ti titi kí njègugnə-je 'ra-né low-low, kadi ɛ bá ɔw mee kəy-ti læ 'Babe, kɔ kadi ɔw ró pər nɔkagi kí əti maji logugi né-ti adi Lubə. ¹⁰ Dɔ kàdì ró nɔkagi-je-ti kí əti maji logugi né-ti lé, kosi dow-je lay d'ɔ 'pa ta kì Lubə takəy-ti læ Lubə. ¹¹ Rəmə tajinati nè ya malayka læ 'Babe tɛ kì

* **1:5** 1:5 Mee Kunmindi-ti kí Low lé, d'uwə njègugnə-je lé kì kuti-é kuti-é lo kɔrjoo gidi-é ɔ. Adi dɛ kí gin káre 'ra kullə logugi né-ti Dimasi káre-káre.

Jakari kɔy, ɔ taá dɔ kòl, kəl logugi né-ti kí to lo ró nɔkagi-je kí ɔti maji-maji lé. ¹² Loki Jakari un kəm-é oo-é lé, dɔ-é təl, bəl ində bandi-é batí gangi. ¹³ Ngà malayka lé idə-é panè:

«Jakari, 'bəl al.

Kdɔ ta kí 'pa kì Lubə lé, Lubə oo,
adi ne-i Eljabeti à koji ngon kí dingəm kadi-i
ə 'a kində ri-é lə Ja.

¹⁴ Ngon lé, à to né rɔnəl nɔ kadi-i rəm,
bá dow-je nɔ ya d'a ra rɔnəl dɔ koji-é-ti tɔ.

¹⁵ Ɛ à to dow kí boy nɔ takəm 'Babe-ti.

Yibi nduu əse né kay kí əm tɔ-ti ya ɛ à kay al.

Mee kɔ-é-ti nu ya Ndil kí aa njay à rusi mee-é.

¹⁶ Ɛ à kadi Israyel-je nɔ 'təl kí rɔ 'Babe Lubə-ti lə-dé.

¹⁷ Ɛ à njiyə nɔ 'Babe-ti kì tagir-je kì tógi kí ndoki Eli ɔw-né,

kɔ kadi adi bobí ngan-je d'ulə noji nati kì ngan-dé-je rəm,

njəmbati təl rɔ-dé go ta-ti d'ɔw kì tagir

kí titi-nɔ kì tagir lə njera né kí njururu-je rəm tɔ.

Bè kdɔ kadi dow-je 'ra rɔ-dé

ə d'isi dɔ nja-dé-ti kdɔ ra kullə lə 'Babe.»

¹⁸ Jakari dɔji malayka lé panè: «Ri bá à tɔji-m kadi m'gə kí né kinlé à ra né wa? Kdɔtalə mɔ m'bugə rəm, bá ne-m kàrè bal-é nɔ ngà rəm tɔ.» ¹⁹ Malayka lé ilə-é-ti panè: «Mɔ lé, ri-m lə Gabriyel, njəkɔ takəm Lubə-ti. Lubə ulə-m kadi m'ree m'pa sə-i ta rəm, kadi m'ilə Poyta kí Maji kin mbi-i-ti rəm tɔ. ²⁰ Yən, 'a kisi bè ya, 'a kasi pa ta al ya sar kadi né kí m'pa ta-é kinlé, né-é ra-né né. Kdɔtalə ta-je lə-m kí m'pa kí to ta-je kí ndɔ-é asi ə né-é à ra né lé, i 'oo kì ta kí tɔgrɔ-ti al.»

²¹ Gangi lo-é-ti kinlé, dow-je d'a 'ngəbi Jakari ə lo ta igi-dé səl, kdɔtalə kɔ kí ɛ ɔ mee kəy-ti lə Lubə bəy ə bəy-bəy kinlé. ²² Loki Jakari tɛɛ ndaa-ti ngá lé, ɛ asi pa sə-dé ta al, ya rəmə dɛ 'gə kí né ra-é toki ni bè mee kəy-ti lə Lubə. Ɛ ɔy ji-é ra ta-dé-ti pa-né sə-dé ta ə pa ta al bin ya ngá. ²³ Bəba loki ndɔ kullə liə tingə ngá lé, Jakari təl ɔw bə liə gogi. ²⁴ Go-ti, ne-é Eljabeti ndan ngon ə bɔyɔ rɔ-é kəy ya nɔy mi ə ɛ panè: ²⁵ «Yən, ɛ kin bá to né kí maji kí 'Babe ra adi-m dɔkaglo-ti kí nè kin, kdɔ kɔr-né rɔsɔl dɔ-m-ti takəm dow-je-ti!»

Ta kí dɔ koji Jeju-ti

Mat 1:18-25

²⁶ Nɔy məkɛ go-ti lé, Lubə ulə malayka kí ri-é lə Gabriyel dɔnangi Galile-ti mee bebo-ti kàre kí 'ba-é Najareti, ²⁷ †kadi ɔw rɔ ngon mandi-ti kí gə dingəm al bəy kí dingəm kí ri-é lə Jojepi kí to ngon kà Dabidi uwə dɔ-é. Ngon mandi lé ri-é lə Mari. ²⁸ Malayka lé ree ɔw kəy go-é-ti ə pa siə ta panè: M'ra-i lapiya, i kí Lubə ra sə-i maji! 'Babe nɔy sə-i! ²⁹ Ta kinlé təl dɔ Mari adi ɛ dɔji rɔ-é ta panè sé kin to lapiya kí ban bá tana bè wa? ³⁰ Malayka lé idə-é panè: Mari, 'bəl al! Kdɔtalə Lubə ra sə-i maji! ³¹ †'Oo bè, 'a ndan ngon, 'a koji ngon kí dingəm, ə 'a kində ri-é lə Jeju. ³² Ɛ à to dow kí boy ə d'a ba-é Ngon lə Lubə kí njəkisi taá dɔrɔ-ti nu ə 'Babe Lubə à kadi-é isi dɔ kalikɔbe-ti lə ka-é Dabidi. ³³ Ɛ à kɔbe dɔ gin koji-ti lə Jakobi ya sartagangi; tɔgrɔ-ti, kɔbe liə lé sɔy-é à goto. ³⁴ Bəba Mari idə malayka lé panè: Mɔ m'gə dingəm al bəy, ngà né kin à ra né ban ban wa? ³⁵ Malayka lé təl ilə-é-ti panè: Ndil kí aa njay à ree dɔ-i-ti rəm, tógi Lubə kí njəkisi taá dɔrɔ-ti nu à gə dɔ-i sipi rəm tɔ. Gin-é kin bá ngon kí 'a koji-é lé à to dow kí aa njay ə d'a ba-é Ngon lə Lubə. ³⁶ Yən, noji-i Eljabeti kàrè ndan ngon tɔ. Ɛ ndan ngon dɔ bugə-é-ti ə à koji ngon kí dingəm. Ɛ kí ndoki

† 1:27 1:27 Mat 1:18 † 1:31 1:31 Mat 1:21

'ba-é kuji dené lé, ndan ngon ra n̄ay meke ngá. ³⁷ Kdotalə né kí dum Lubə ya goto. ³⁸ Beba Mari panè: M̄a m'to ngonnjékullə lə 'Babe! Kadi-é ra sə-m kí go ta-ti kí i 'pa lé ya. Rəmə malayka lé in̄ə Mari ə ɔw.

Kɔw Mari rɔ Elijabeti-ti

1Sa 2:1-10; Pa 113

³⁹ M̄eɛ ndo-é-je-ti kinlé ya Mari i usi rəbəə ɔw low bebo-ti káre kí dan mbal-je-ti dɔnangi Jude-ti. ⁴⁰ Loki ɔw t̄eɛ lé, ɛ ɔw m̄eɛ kəy-ti lə Jakari ə ra lapiya Elijabeti. ⁴¹ Beba loki Elijabeti oo lapiya kí Mari ra-é lé taá ya, ngon kí m̄eɛ-é-ti lé rɔ-é nəl-é adi t̄osi m̄eɛ-é gul-gul ə Ndil kí aa njay rusi m̄eɛ Elijabeti. ⁴² Elijabeti pa ta k̄i ndi-é kí boy panè: Lubə t̄or ndi-é dɔ-i-ti dan dené-je-ti lay, ngon kí m̄eɛ-i-ti kàrè Lubə t̄or ndi-é dɔ-é-ti tɔ. ⁴³ Ə m̄a kin ya m'asi kadi kɔ 'Babe lə-m ree be lə-m wa! ⁴⁴ M'pa bè kdotalə loki lapiya kí i 'ra-m lé gangi mbi-m-ti taá ya rəmə, rɔ ngon kí m̄eɛ-m-ti nəl-é adi t̄osi m̄eɛ-m gul-gul. ⁴⁵ I 'to dené kí njènəkumə, kdotalə i adi m̄eɛ-i toki né-je lay kí 'Babe idə-i ta-é lé, à ra né ya.

⁴⁶ Mari panè:

Ndil-m ɔsi gaji 'Babe rəm,

⁴⁷ ra rɔnəl dɔ Lubə-ti kí to Njəkaji-m,

⁴⁸ kdotalə ɛ ilə rəti oo-m m̄a ngonnjékullə liə

kí dené kí m'asi né al,

adi k̄i nè kɔw ki kete kinlé,

dow-je lay ya d'a ba-m njènəkumə.

⁴⁹ Kdotalə njétogi-je lay

ra né-je kí boy-boy ya adi-m.

Ǝ to dow kí aa njay

⁵⁰ rəm, koo kəmtondoo liə n̄ay k̄i

njébəl ndil-é k̄i dɔ bal-bal ya.

⁵¹ Ǝ oji tógi-é;

Dow-je kí d'ow k̄i tagir kində kàdì-dé lé,

ɛ sane-dé kati-kati,

⁵² 'boy-je lé, ɛ ɔr-dé kɔgi dɔ kalikɔbe-je-ti lə-dé,

dow-je kí njésɔl dɔ-dé lé, ɛ un-dé ki taá,

⁵³ dow-je kí bo ra-dé lé, ɛ adi-dé nékingə-je mburuki-mburuki,

ngà njénékingə-je rəmə, ɛ tubə-dé adi d'ow k̄i ji-dé kí dɔgi.

⁵⁴⁻⁵⁵ M̄eɛ-é ole dɔ ta-ti kí ndɔki ɛ pa adi ka-ji-je

panè, n'a koo kəmtondoo lə

Abrakam k̄i nganka-é-je ya sartagangi lé,

bəba ɛ ra k̄i gin dow-je kí 'to Israyel-je kí 'to ngannjékullə-je liə.

⁵⁶ Mari isi rɔ Elijabeti-ti nɔɔ ya à kasi n̄ay mutə je bè bá təl ɔw be liə gogi.

Koji J̄a kí njèra dow-je batəm

⁵⁷ Loki ndo koji ngon lə Elijabeti asi lé, ɛ oji ngon kí dingəm. ⁵⁸ Njétakəy-je lə Elijabeti k̄i noji-é-je d'oo poy koo kí 'Babe oo kəmtondoo liə lé, de 'ra rɔnəl siə.

⁵⁹ Ndo jin̄ay joo go-ti lé, de 'ree kadi d'ijə ngon lé ganjangi ə ndigi 'ba-é Jakari kí to ri

bəbi-é. ⁶⁰ Ngà kɔ-é un ta panè: Á-à! D'a ba-é J̄a. ⁶¹ Rəmə de 'təl 'pa siə 'panè: Dow kí

dan noji-i-je-ti kí ri-é tan̄a bè ya goto. ⁶² Go-ti, 'ra ji-dé 'dəji-né Jakari sé ɛ ndigi kadi

'ba ngon lé n̄a wa? ⁶³ Beba Jakari dəji-dé bəgrə ə ndangi né-ti panè: Ri-é lə J̄a. Rəmə

de lay ya ndil-dé t̄eɛ s̄ay. ⁶⁴ Tajinati nè ya ta Jakari t̄eɛ ə ndɔ-é d̄irə bərərə, adi pa

ta ɔsi-né gaji Lubə. ⁶⁵ Dow-je lay kí go lo-ti kí tin kinlé, bəl ində bandi-dé gangi rəm,

bá de kí d'isi dan mbal-je-ti lay kí dɔnangi Jude-ti kàrè, d'ɔr-n̄a poy né-je lay kí ra né

kinlé rəm tɔ. ⁶⁶ De lay kí ta-je kin usi mbi-dé-ti lé, 'gir dɔ-ti ə 'panè: Ngon kinlé à to dow kí ban-ban ɛn ə! Kdɔtalə tɔgi 'Babe nɔy siə.

⁶⁷ Ndil kí aa njay rusi mee bɔbi-é Jakari, adi pa ta kí ta Lubə-ti panè:

⁶⁸ Kɔsgaji kí dɔ 'Babe Lubə-ti lə Israyel-je, kdɔtalə kilə kí ilə kəm-é gɔ dow-je liə rəm, taa kí ɛ taa-dé ilə-dé taá rəm tɔ.

⁶⁹ Dan nganka Dabidi-ti kí to ngonnjèkullə liə lé, 'Babe adi njètɔgi kí njètaa-ji kilə-ji taá tɛɛ kɔ ta lə-ji.

⁷⁰ E adi njètaa-ji kilə-ji taá tɛɛ titi kí ɛ adi njépata-je kí ta-é-ti kí 'to dow-je kí d'aa njay 'pa-né kete low nɔ

⁷¹ 'panè: N'a taa-ji kilə-ji taá ji njéba-je-ti lə-ji, bá n'a kɔr-ji kɔgi gin tɔgi-ti lə dow-je kí njékɔsi-ji kɔ ta rəm tɔ.

⁷² Beba ɛ oo kəmtondoo lə ka-ji-je ə mee-é ole dɔ noji-ti kí aa njay kí ɛ ulə nati sə-dé,

⁷³ titi kí ndɔki ubi-né rɔ-é adi ka-ji Abrakam panè:

⁷⁴⁻⁷⁵ M'a taa-si ji njéba-je-ti lə-si kilə-si taá, m'a kadi ɔi takəm-m-ti 'poli-mi kɔ rɔ-si kí aa njay, a rai né kí njururu kɔ ndɔ-je lay kí a kisi-né kɔ dɔ-si taá nal bəl né madi.

⁷⁶ Ə i ngon kí bər kinlé, d'a ba-i njèpata kí ta Lubə-ti kí njèkisi taá dɔrɔ-ti nɔ.

Kdɔtalə i a njiyə kete nɔ 'Babe-ti kɔ ra rəbi-je liə rəm,

⁷⁷ kɔ kadi adi kəm dow-je liə ijə dɔ kaji-ti kí Lubə à kaji-dé, kɔ takul kiɲə kí à kiɲə go majal-je lə-dé kɔgi.

⁷⁸ Kdɔtalə Lubə lə-ji lé to njèkoo kəmtondoo kí nɔ. Koo kəmtondoo liə lé, bá adi kadi ubə-né taá kɔ ta lə-ji,

⁷⁹ kɔ kadi ndɔgi dɔ dow-je-ti kí d'isi lo kí ndul-ti kí d'isi 'bəl koy rəm, bá kɔ kadi ɔr nɔ-ji adi j'isi kɔ lapiya rəm tɔ.

⁸⁰ Ngà ngon lé, tɔgi, bá Ndil kí aa njay adi gosi liə usi dɔ madi-é-ti rəm tɔ. E isi diləlo-ti ya sar ndɔ-ti kí ɛ tɛɛ tɔji-né rɔ-é adi Israyel-je 'gə-é-né.

2

Koji Jeju

Mat 1:18-25

¹ Dɔgangi bal-ti kí d'oji-né Jɔ lé, Sejar Ogusti kí to ngar kí boy un ndu kadi dow-je lay kí mee beko-je-ti liə d'ində ri-dé mee mbete tidə kɔr dow-je-ti. ² Kində ri mee mbete tidə kɔr dow-je-ti kinlé, ɛ ya to kí dɔsɔy saki-saki loki Kiriniyusi to-né Gubərnər kí dɔnangi Siri-ti. ³ Beba nɔ-nɔ ya kàrè ɔw bebo-ti liə kɔ kadi d'ində ri-é.

⁴ Gangi-é-ti kin bá Jojepi kàrè j bebo Najareti dɔnangi Galile-ti, ɔw dɔnangi Jude-ti mee bebo Betlekəm-ti, kí to bekoji Dabidi, kdɔtalə ɛ to dow kí gin koji-ti lə Dabidi.*

⁵ Jojepi kɔ Mari kí ɛ uwə dɔ-é ya ə ndan ngon lé, d'ɔw kɔ kadi d'ində ri-dé mee mbete tidə kɔr dow-je-ti tɔ.

* 2:4 2:4 Mis 5:1-2

⁶ Loki 'này mee bebo Betlekem-ti lé ya bəy rəmə, ndo koji ngon lə Mari asi. ⁷ Mari oji ngon kí dingəm kí to ngon dɔdər-é ə bɪr-é kɪ kubi, ilə-é mee bəgrə kuso né-ti lə dɔ-je, kdɔtalə lo tò goto kəyamba-je-ti.

⁸ Njénékul-je kàrè d'isi dɔgore lo-ti kí kàre kinlé nɔɔ, 'to bi ndɔɔ al, d'isi 'ngəm nékul-je lə-dé. ⁹ Rəmə, malayka lə 'Babe tɛɛ dɔ-dé-ti busi ə 'Babe ra adi lo ndógi dɔ-dé-ti doo adi bəl ində bandi-dé bati gangi. ¹⁰ Ngà malayka lé idə-dé panè: 'Bəli al, kdɔtalə m'ree kɪ Poyta kí Maji kɔ kɪlə mbi-si-ti. To Poyta kí à kadi dow-je lay rɔnəl nɔ. Poyta lé ban: ¹¹ Bone, mee bebo-ti lə Dabidi, d'oji Njəkaji dow-je d'adi-si, adi to Kristi†, kí to 'Babe.‡ ¹² Ooi bə, né kí à toji kadi 'gəi-né ɛn: A kooi ngon kí bər, kí 'bɪr-é kɪ kubi, d'ilə-é mee bəgrə kuso né-ti lə dɔ-je.

¹³ Loki idə-dé ta kinlé bə ya rəmə, tajinati nè ya kosi malayka-je kí 'to njéro-je kí dɔrɔ-ti kí 'tò nduy-nduy d'ində ndi-dé nati kí malayka lé, 'tɔy Lubə 'panè:

¹⁴ Kɔsgaji kí dɔ Lubə-ti mee lo-je-ti kí taá nɔ
ə lapiya tò dɔnangi-ti dɔ dow-je-ti kí Lubə ndigi-dé.

¹⁵ Loki malayka-je d'ingə njénékul-je, 'təl d'ow dɔrɔ-ti gogi lé, njénékul-je d'oji-nɔ ta 'panè: Adi j'owi njal Betlekem, j'ooi né kí ra né bá 'Babe tɛɛ kɪ dɔ-é adi j'gəi kin. ¹⁶ Dɛ d'ɔti kɪ nja ngɔdi-é ya d'ow ə d'ingə Jojepi-je kɪ Mari, kɪ ngon kí bər kí d'ilə-é mee nékuso né-ti lə dɔ-je lé tɔ. ¹⁷ Loki njénékul-je d'oo ngon kí bər lé rəmə, dɛ d'ɔr poyta kí malayka lə 'Babe idə-dé sɔbi dɔ ngon kinlé. ¹⁸ Poy ta kí njénékul-je d'ɔr lé, ɔr ndil dow-je lay kí d'oo. ¹⁹ Ngà Mari rəmə, ɛ ngəm ta-je kin lay mee-é-ti ə laji dɔ-ti taá-taá. ²⁰ Loki njénékul-je d'isi 'təl kɪ gogi lé, dɛ 'tɔy Lubə rəm, bá d'osi gaji-é taá-taá, kdɔtalə né-je lay kí d'oo ta-é kɪ mbi-dé rəm, d'oo kɪ kəm-dé lé, ɔw nati berere-berere kɪ ta kí malayka idə-dé lé ya.

D'ow kɪ Jeju mee kəy-ti lə Lubə

²¹ †Loki ngon ra ndo jinɔy joo lé, d'ijə-é ganjangi ə d'ində ri-é lə Jeju kí to ri kí malayka idə-dé kete loki 'ndan-é-né al ya bəy. ²² Loki ndo kí kadi d'aa rɔ-dé njay kí go ndukun-ti lə Moiyiji asi lé, Jojepi-je kɪ Mari d'un ngon lé 'ree siə mee bebo Jorijaləm-ti kɔ toji-é 'Babe. ²³ Kdɔtalə 'ndangi mee mbete ndukun-ti lə 'Babe 'panè: Ngon dɔdər dɔ kí to bɔbi əse ngon kí dingəm kí to dər lé, d'a kɔr-é kində-é tagay kadi 'Babe. ²⁴ Rəm ree-dé bebo Jorijaləm-ti lé, 'ree kɔ kadi kadkare kí kadi toki kilə məsi-é nangi titi kí ndukun lə 'Babe pa-né panè: I a kadi dədum-je joo əse ngan dəngɔdnda-je joo.§

²⁵ Dingəm kàre bə isi bebo Jorijaləm-ti nɔɔ ri-é lə Simiyɔ, to dow kí njèra né kí njururu rəm, bá to njèkilə kuji dɔ Lubə-ti rəm tɔ. ɛ isi ngəbi njəkaji Israyel-je; Ndil kí aa njay isi mee-é rəm tɔ. ²⁶ Ndil kí aa njay adi-é gə kete panè: 'A koy al ya sar kadi 'a koo dow kí 'Babe à kulə siə kí to Kristi lé mɔki tá. ²⁷ Ndil kí aa njay ɔsi Simiyɔ lé adi-é ɔw takəy-ti lə Lubə, rəmə Jeju kàrè njékoji-é-je d'un-é d'ow siə takəy-ti lə Lubə tɔ; kɔ kadi 'ra né-je dɔ-é-ti kí go ndukun-ti lə Lubə. ²⁸ Simiyɔ taa Jeju uwə-é kàdi-é-ti ə ɔsi gaji Lubə panè:

²⁹ Kí nè kinlé, 'Babe, 'inɔ-m mə ngonnjèkullə lə-i
adi m'ow kɪ lapiya, kɔ kun mindi lə-i lé, né-é ra né ngá.

³⁰ Kdɔtalə kəm-m oo njəkaji dow-je kí ulə siə lé.

³¹ Njəkaji dow-je kí 'uwə dɔ-é kete kɔ gin dow-je lay.

³² ɛ to lo kí à ndógi dɔ gin dow-je-ti kí rangi rəm,
bá ɛ to riba lə gin dow-je lə-i kí 'to israyel-je rəm tɔ.

³³ Ta-je kí Simiyɔ pa dɔ Jeju-ti lé, ɔr ndil njékoji-é-je. ³⁴ Simiyɔ tɔr ndi-é dɔ-dé-ti ə idə Mari kí kɔ Jeju panè: 'Oo maji, ngon kinlé, Lubə mbəti-é kadi to gin kusi lə

† 2:11 2:11 Kristi lé kɔr mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. ‡ 2:11 2:11 Eja 9:5 † 2:21 2:21 Luk 1:31 § 2:24 2:24 Mbl 12:6,8

Israyel-je ɲa rəm, gin kɪ taá lə Israyel-je ɲa rəm, ɛ à to nékoji lə Lubə kí ta dow-je à kasi-ɲa do-ti al. ³⁵ Bè kɔo kadi kujə tagir kí boyo ro-é mee dow-je-ti ɲa. Ngà i rəm, né kí to à taɲa bəngrə-i, titi kí kiyəro mbuti-né bəngrə dow kin bè.

³⁶ Dené káre kí to njəpata kí ta Lubə-ti isi ɲɔɔ to; ri-é lə An. Ɛ to ngon lə Panuwel, gin koji-ti lə Ajər. To dené kí bugə gurə-gurə ngá. Taa ngow mandi-é-ti ra bal siri-rè bəy ya ngəbi-é oy, ³⁷ adi ɛ təl dené kí njəngowkoy; bal-é ra kərjinəy joo gidi-é so. An lé, inə takəy lə Lubə al; ɛ pole Lubə ndoo rəm, kada rəm; ɛ ɔgi ro-é nékuso kɪ man kay taá-taá, pa ta kɪ Lubə to. ³⁸ Dokàdì-é-ti kí d'ow-né kɪ Jeju takəy-ti lə Lubə lé, An kàrè ree tɛɛ ɲɔɔ to. Ɛ tóy Lubə rəm, pa ta lə Jeju adi dow-je lay kí d'isi 'ngəbi taa kí Lubə à taa bebo Jorijaləm kilə-é taá.

³⁹ †Loki Jojepi-je kɪ Mari 'ra né-je lay kí ndukun lə 'Babe ɔji kadi 'ra lé, de 'təl d'ow lo kisi-dé-ti bebo Najaretì, dɔnangi Galile-ti gogi.

⁴⁰ Ngon lé, togi rəm, ro-é ngə rəm, ow kɪ gosi ɲa rəm, bá ramaji lə Lubə này siə rəm to.

Jeju ra bal dogi gidi-é joo ə naji ta kɪ njéndó dow-je ndukun-je

⁴¹ Jeju lé, bal-je lay ya njékoji-é-je d'ow bebo Jorijaləm-ti lo ra này Paki-ti.

⁴² Beba loki ɛ ra bal dogi gidi-é joo lé, d'ow siə kəm-dé-ti bebo Jorijaləm-ti lo ra này Paki-ti, titi kí 'ra-né kɪ bal-é bal-é. ⁴³ Ngà loki ndo ra này Paki tingə lé, njékoji-é-je 'təl d'isi d'ow kí beə gogi, ngà ngon-dé Jeju lé, təl này bebo Jorijaləm-ti adi de 'gə go-é al.

⁴⁴ De 'gir kí à kow dan madi kow mba-je-ti lə-dé ɲɔɔ, adi 'nɲiyə ndo káre bɪkti bəy bá 'tum gin ndole-é dan noji-dé-je-ti, kɪ dan dow-je-ti kí 'gə-dé. ⁴⁵ Ngà loki d'ingə-é al lé, de d'osi 'təl d'ow bebo Jorijaləm-ti gogi kɔo ndole-é. ⁴⁶ Ndo kí njəkungi-ti mutə bá d'ingə-é takəy-ti lə Lubə; ɛ isi dan njéndó dow-je ndukun-je-ti, isi oo ta lə-dé rəm, bá isi dəji-dé ta rəm to. ⁴⁷ Dow-je lay kí d'isi d'oo ta liə lé, négə liə kɪ ta kí isi ilə-dé-ti lé, ɔr ndil-dé. ⁴⁸ Loki njékoji-é-je d'oo-é takəy-ti lə Lubə lé, ndil-dé tɛɛ say adi kɔ-é pa siə panè: Ngon-m! Kin to ri é 'ra sə-ji bè? 'Oo, je kɪ bəbi-i j'ndol-i kɪ mee-ji kí a kəkəkə. ⁴⁹ Jeju təl ilə-dé-ti panè: Səi ndoli-mi kɔo ri wa? 'Gəi kí tò kadi m'ində kəm-m go kullə-je-ti lə Bəbi-m al wa? ⁵⁰ Ngà ta kí Jeju pa sə-dé lé, de 'gə mee-é al.

⁵¹ Jeju ɔti ow sə-dé bebo Najaretì-ti; ɛ sol do-é nɔ njékoji-é-je-ti. Kɔ-é ngəm né-je kin lay mee-é-ti.

⁵² Jeju togi ə gosi liə usi do madi-é-ti rəm, ramaji lə Lubə này siə rəm, bá dow-je 'ndigi-é rəm to.

3

Ja kí njera dow-je batəm ilə mbə Poyta kí Maji

Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Ja 1:6-8,19-28

¹ Bal kí njəkungi-ti dogi gidi-é mɪ kí Tiber Sejar ngar kí boy ɔ-né be lé, Pɔsi Pilati to gubərnər kí dɔnangi Jude-ti, Erodi ɔ be dɔnangi Galile-ti, ə ngonkɔ-é Pilipi ɔ be dɔnangi Itire-ti kɪ dɔnangi Trakoniti, Lisaniyasi ɔ be dɔnangi Abilən-ti, ² bal-je-ti kí An kɪ Kayipi 'to-né burə do njégugnə-je; bal-é-je-ti kinlé bá Lubə pa-né ta kɪ Ja kí ngon lə Jakari diləlo-ti.

³ Ja ow kɪ go dɔnangi lay kí kàdì ba Jurde-ti, ilə mbə kadi dow-je 'ra batəm d'inə-né panɲiyə-dé kí maji al kɔgi, kɔo kadi Lubə inə-né go majal-je lə-dé kɔgi, ⁴ titi kí Ejay njəpata kí ta Lubə-ti ndangi-né mee mbete-ti panè:

Ndi dow ba diləlo-ti panè:

'Rai rəbi lə 'Babe!

'Rai ngan rəbi-je liə adi a njururu-njururu!

⁵ 'Tuləi wol lo-je lay adi asi-ɲa pee-pee!

Mbal-je kí ngal k̀í k̀í g̀oji lay ya, 'tugəi-dé k̀í nangi!
 Rəbi-je kí ndu gundi-gundi lé, 'ndaji adi ɔ njururu-njururu!
 Rəbi-je kí tər wuti-wuti lé, 'tuləi adi asi-nə pee-pee.

⁶ Ə n̄á-n̄á ya à koo kaji kí Lubə à kaji dow-je lé.

⁷ †Beba Ja idə kosi dow-je kí 'ree rɔ-é-ti kɔ kadi ra-dé batəm lé panè: Səi kí m̄e-si ndul titi-n̄á k̀í m̄e li pii-je bè kan! N̄á bá idə-si kadi ɔyi wɔngi kí à ree lé wa? ⁸ †Adi kullə ra-si tuwə kullə ra dow-je kí d'ɪnə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi bane; bi 'giri m̄e-si painè 'toi nganka Abrakam ya bè par al. Ə m'idə-si rəsi m'adi ooi kí ər-je kin ya kàrè Lubə asi təl-dé nganka Abrakam-ti kare. ⁹ †Ə kungé ya kàrè d'ində pèrèrè kàdi kagi-je-ti kàre-kàre lay ngá, adi kagi kí kandi-é maji al lé, d'a tugə-é dɔ njirə-é-ti kɔ kilə-é dan pər-ti.

¹⁰ Beba kosi dow-je 'dəji-é 'panè: Bè ngà, j'a ra ban ngá wa? ¹¹ Ɛ ilə-dé-ti panè: Dow kí ɔw k̀í kubi joo rəmə, adi kàre dow kí 'liə goto, ə dow kí ɔw k̀í nəkuso kàrè kadi ra bè ya tɔ.

¹² †Njétaalambo-je kàrè 'ree kadi Ja ra-dé batəm tɔ. Beba 'dəji-é 'panè: Njèndɔ dow-je né, jə j'a ra ban wa? ¹³ Ɛ idə-dé panè: Né kí d'un ndu dɔ-ti kadi dow-je d'adi lé, iləi kí rangi dɔ-ti al.

¹⁴ Asgar-je 'ree 'dəji-é tɔ 'panè: Ə jə, j'a ra ban wa? Ɛ idə-dé panè: 'Taai né lə dow kí lə njètɔgi-ti al, bá iləi ta dɔ dow-ti k̀í ndángi kare 'taai-né né liə al rəm tɔ. Ngà ori kəm-si dɔ là kun-si-ti ya.

¹⁵ Titi kí kosi dow-je lay d'isi 'ngəbi-né pèrèrè lé, 'gir m̄e-dé-ti sé Ja bá to Kristi* lé wa? ¹⁶ Ngá bá Ja idə-dé lay panè: M̄a m'ra-si batəm kí mani, ngà ɛ kí tɔgi-é itə-m n̄a ya ɔw ree go-m-ti n̄ɔɔ, ə kulə saba liə ya kàrè m'tuwə kadi m'tuti al. Ɛ à ra-si batəm k̀í Ndil kí aa njay rəm, k̀í pər rəm tɔ. ¹⁷ Ɛ ɔw k̀í né tó-né liə ji-é-ti n̄ɔɔ; à ra lo tó né liə, ə à mbɔ ko m̄e dama liə, ngà tisə-é bá à kungi dan pər-ti kí à koy al sartagangi.

¹⁸ Beba Ja ilə mbe Poyta kí Maji adi dow-je, ə mbusi nja-dé k̀í ta-je kí rangi n̄a ya bəy. ¹⁹ †Ngà Erodi kí to njèkɔbe dɔnangi Galilé-ti lé taa Erodiadi ne ngonkɔ-é rəm, bá ra né-je kí maji al maji al adi Ja kɔl siə. ²⁰ Rəmə təl ɔ dɔ-ti n̄ɔɔ ilə Ja dangay-ti bəy.

Jeju ra batəm

Mat 3:13-17; Mar 1:9-11; Jq 1:32-34

²¹ Loki dow-je lay 'ra batəm lé, Jeju kàrè 'ra-é batəm tɔ. Beba loki ɛ ɔ pa ta k̀í Lubə lé, ta dɔrɔ t̄e; ²² †Ə Ndil kí aa njay təl titi-n̄á k̀í dəngɔdnda bè ree isi dɔ-é-ti. Rəmə ndi dow bá dɔrɔ-ti panè: «'To Ngon-m, m'ində-i dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m dɔ-i-ti n̄a.»

Kɔr gin ka Jeju

Mat 1:1-17

²³ Jeju ra bal kɔrmutə-je bè bəy bá ulə gin kullə liə. Titi kí dow-je 'gir-né lé, ɛ to ngon lə Jojepi, Jojepi to ngon lə Eli, ²⁴ Eli to ngon lə Matati; Matati to ngon lə Lebi; Lebi to ngon lə Melki; Melki to ngon lə Yanay; Yanay to ngon lə Jojepi; ²⁵ Jojepi to ngon lə Matatiyasi; Matatiyasi to ngon lə Amosi; Amosi to ngon lə Naum; Naum to ngon lə Esli; Esli to ngon lə Nagay; ²⁶ Nagay to ngon lə Maati; Maati to ngon lə Matatiyasi; Matatiyasi to ngon lə Seməy; Seməy to ngon lə Yose; Yose to ngon lə Yoda; ²⁷ Yoda to ngon lə Yonan; Yonan to ngon lə Resa; Resa to ngon lə Jorobabel; Jorobabel to ngon lə Salatiyel; Salatiyel to ngon lə Neri; ²⁸ Neri to ngon lə Melki; Melki to ngon lə Adi; Adi to ngon lə Kosam; Kosam to ngon lə Elmadam; Elmadam to ngon lə Ɛr; ²⁹ Ɛr to ngon lə Jeju; Jeju to ngon lə Eliyejer; Eliyejer to ngon lə Yorim; Yorim to ngon lə Matati; Matati to ngon lə Lebi; ³⁰ Lebi to ngon lə Simiyɔ; Simiyɔ to ngon lə Juda; Juda

† **3:7** 3:7 Mat 12:34; 23:33 † **3:8** 3:8 Ja 8:33 † **3:9** 3:9 Mat 7:19 † **3:12** 3:12 Luk 7:29 * **3:15** 3:15 Kristi lé kɔr m̄e-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **3:19** 3:19 Mat 14:3,4; Mar 6:17,18 † **3:22** 3:22 Mat 3:17; Mar 1:11; Luk 9:35

to ngon læ Jojepi; Jojepi to ngon læ Yonam; Yonam to ngon læ Eliyakim; ³¹ Eliyakim to ngon læ Meleya; Meleya to ngon læ Menna; Menna to ngon læ Matata; Matata to ngon læ Nata; ³² Nata to ngon læ Dabidi; Dabidi to ngon læ Jese; Jese to ngon læ Obedi; Obedi to ngon læ Bowaji; Bowaji to ngon læ Salmɔ; Salmɔ to ngon læ Nasɔ; ³³ Nasɔ to ngon læ Aminadabi; Aminadabi to ngon læ Admi; Admi to ngon læ Arni; Arni to ngon læ Esrom; Esrom to ngon læ Paresi; Paresi to ngon læ Juda; ³⁴ Juda to ngon læ Jakobi; Jakobi to ngon læ Isaki; Isaki to ngon læ Abrakam; Abrakam to ngon læ Tera; Tera to ngon læ Naor; ³⁵ Naor to ngon læ Serugi; Serugi to ngon læ Reu; Reu to ngon læ Pelegi; Pelegi to ngon læ Eber; Eber to ngon læ Sila; ³⁶ Sila to ngon læ Kaynam; Kaynam to ngon læ Arpajadi; Arpajadi to ngon læ Sem; Sem to ngon læ Nuwe; Nuwe to ngon læ Lemeki; ³⁷ Lemeki to ngon læ Matusalem; Matusalem to ngon læ Enoki; Enoki to ngon læ Yeredi; Yeredi to ngon læ Maleleyel; Maleleyel to ngon læ Kenam; ³⁸ Kenam to ngon læ Enosi; Enosi to ngon læ Seti; Seti to ngon læ Adam; Adam to Ngon læ Lubə.

4

Ta læ na kí Sú na Jeju

Mat 4:1-11; Mar 1:12-13

¹ Ndil kí aa njay rusi Jeju, beba loki e təl ta ba Jurde-ti ree rəmə Ndil kí aa njay lé or nɔ́-é ɔw siə dilələ-ti. ² Lo-é-ti kin bá Sú na-é-ti ndo kɔrsɔ. Ndo kí kɔrsɔ kinlé, né ya kàrè Jeju uso al adi go ndo-je-ti kinlé, fo ra-é. ³ Beba Sú ree rɔ́-é-ti pa siə panè: «Kinə 'to Ngon læ Lubə ya rəmə, 'un ndu adi ər kin təl mbə.» ⁴ Ə Jeju ilə-é-ti panè: «'Ndàngi 'panè: “Dow à kisi kì dɔ́-é taá kì takul nékuso ya par al.”»

⁵ Sú ɔr Jeju ɔw siə lo-ti kí i taá na rəmə, kəm kí kində jipi bè ya toji-é kɔbe-je kí dɔnangi-ti nè kin lay ⁶ ə idə-é panè: «M'a kadi-i ɔ̀ be dɔ-ti lay rəm, m'a kadi-i riba kí dɔ kɔbe-je-ti kinlé rəm tɔ. Kdɔtalə to né kí d'adi tò mee ji-m-ti, adi dow kí mee-m ndigi kadi m'adi-é ya m'a kadi-é. ⁷ Adi kinə dɔ-i ya 'osi nangi nɔ́-m-ti lé, m'a kadi to kí læ-i ya lay.» ⁸ Jeju təl ilə-é-ti panè: «'Ndàngi 'panè: “'Babe Lubə læ-i bá 'a kosi dɔ-i nangi nɔ́-é-ti ə e ya kì kár-é bá 'a pole-é*.”»

⁹ Go-ti, Sú ɔr-é ɔw siə mee bebo Jorijalem-ti, adi-é a taá sam kəy-ti læ Lubə bá idə-é panè: «Kinə 'to Ngon læ Lubə ya rəmə, 'a nè ya 'kilə 'usi nangi.

Kdo 'ndàngi 'panè:

¹⁰ “Lubə à kun ndu kadi malayka-je liə kdo ta læ-i, kdo kadi d'ində kəm-dé go-i-ti.”

¹¹ Ə 'ndàngi bəy 'panè:

“Də d'a kində ji-dé kuwə-i-né taá, nè nja-i à kɔ dar ər.”»

¹² Jeju təl ilə-é-ti panè: «'Ndàngi 'panè: “'A na 'Babe Lubə læ-i al.”» ¹³ Loki Sú na Jeju mee né-je-ti lay adi gin-é gangi lé, e ɔr rɔ́-é ngərangi inə-é sar ya kdo ngəbi-né kəm lo kí rangi.

Kullə læ jeju dɔnangi Galile-ti

Jeju ndó ta læ Lubə mee bebo Najareti-ti

¹⁴ Jeju təl ɔw dɔnangi Galile-ti gogi kì tógi kí Ndil kí aa njay adi-é, ə ri-é ba ɔr lo dɔnangi-ti kí tin kin lay. ¹⁵ E ɔw ndó né dow-je mee kəykəwna-je-ti læ jipi-je ə dow-je lay ya 'piti-é.

¹⁶ Beba Jeju ɔw tee bebo Najareti kí to lo kí d'oti-é-ti, ə ɔw mee kəykəwna-ti læ jipi-je ndo taakoo-ti læ-dé titi kí isi ra-né kete-kete. E i taá kdo ndó mbete kí aa njay kadi dow-je. ¹⁷ Beba d'un mbete kí Ejay kí to njəpata kí ta Lubə-ti ndàngi d'adi-é. Loki e taa lé, tee mee-é ə ingə lo kí ndàngi ta-ti 'panè:

* 4:8 4:8 Det 6:13; Mat 4:10.

18 Ndil kí aa njay læ 'Babe ree nàý sə-m
 kdotalə 'Babe mbəti-m
 [kdo kadi m'sol meɛ dow-je kí meɛ-dé gangi man]† rəm,
 bá kdo kadi m'ilə mbə Poyta kí Maji m'adi njəndoo-je rəm to.
 ɛ ulə-m kadi m'pa ta rəsi m'adi bə-je
 toki Lubə à taa-dé kilə-dé taá rəm,
 kadi m'pa ta rəsi m'adi njəkəmtə-je
 toki kəm-dé à koo lo rəm,
 dow-je kí dow-je d'adi-dé kù lé,
 ɛ ulə-m kadi m'taa-dé m'ilə-dé taá rəm,
 19 bá bal ramaji læ 'Babe lé,
 kadi m'pa ta-é rəsi ya m'adi dow-je rəm to†.

20 Go-ti, Jeju ndəm mbete lé natì ə təl-né adi ngonnjèkullə káre, ngá bá təl isi nangì
 bəy‡. Rəmə dow-je lay kí d'isi meɛ kəykəwnə-ti læ jipi-je lé, kəm-dé tò dɔ-é-ti sikim.

21 Beba ɛ un ta idə-dé panè: Ta kí meɛ mbete-ti kí aa njay kí ooi kinlé, né-é ra né
 bone ngá. 22 Dow-je lay ya 'pa ta kí dɔ-é-ti maji n̄ə rəm, ta-je kí sobi dɔ ramaji læ Lubə
 kí tɛɛ ta-é-ti lé, ɔr ndil-dé adi 'panè: ɛ kan to ngon læ Jojepi lé ya al wa! 23 Beba Jeju
 pa sə-dé panè: Gosta kí panè: «Doktur, i ya 'aji rɔ-i» kinlé a pai sə-m ya róti. Ə a pai
 sə-m painè: Né-je lay kí i 'ra bebo Kapərnayim-ti ə j'oo ta-é kinlé, 'ra bə kí i togi-ti
 nè kin ya adi j'oo to. 24 †Beba Jeju idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; njèpata
 kí ta Lubə-ti kí dow-je kí bəkoji-é-ti d'a kuwə-é ki rɔ-dé-ti maji ya goto. 25 Yən, m'a
 kidə-si ta kí togrɔ-ti: Dɔgangi bal-je-ti læ Eli lé, njəngɔwkoy-je 'n̄ə dɔnangi Israyel-ti.
 Beba loki ndi ədi al asi bal mutə kì n̄əy məkə lé, go dɔnangi-ti kí nè kin lay ya bo ra
 dow-je titi n̄ə ya, 26 ngà dan njəngɔwkoy-je-ti kinlé, dow káre ya kàrè Lubə ulə Eli rɔ-
 é-ti al. Ngà ɛ ulə-é rɔ njəngɔwkoy-ti káre kí dɔnangi Sidɔ-ti meɛ bebo Sarepta-ti yó.
 27 Rəm bá kaglo-ti læ Elije kí to njèpata kí ta Lubə-ti lé kàrè njəbanji-je 'n̄ə dɔnangi
 Israyel-ti to. Ngà ɛ káre dan-dé-ti kí Lubə adi banji liə ur ya goto. Ngà Namə kí to
 dow kí dɔnangi Siriti yó kin bá ɛ adi banji liə ur adi aa njay. 28 Loki dow-je lay kí
 d'isi meɛ kəykəwnə-ti læ jipi-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔngi ra-dé dɔ Jeju-ti n̄ə. 29 Beba
 d'j d'uwə-é, 'ndɔr-é d'ow siə gidi bebo-ti, ə d'ow siə njal dɔ mbal-ti kí bebo læ-dé tò-ti
 kdo kadi 'surə-é d'ilə-é nangì. 30 Ya rəmə, Jeju tɛɛ mbunə-dé-ti ə ɔti ta-dé-ti yorɔrɔ
 ɔw.

Ta kí sobi dɔ dow-je kí d'ingə lapiya

Mar 1:21-28

31 Jeju ɔw tɛɛ bebo Kapərnayim-ti kí to bebo káre kí dɔnangi Galile-ti ə ndó né
 dow-je ndɔ taakoo-ti læ jipi-je. 32 †Néndó liə lé ɔdi rɔ dow-je, kdotalə ɛ ndó kì tógi. §
 33 Meɛ kəykəwnə-ti læ jipi-je lé, dingəm káre bè kí ndil kí maji al ra-é isi-ti nɔɔ ə ur
 kəə panè: 34 Bəbi-m-je 'wə! I Jeju, dow kí Najaretì lé, ri bá 'ge rɔ-ji-ti wa? 'Ree kdo
 tuji-ji wa? Mə m'gə-i maji: «'To njəkəa njay læ Lubə.» 35 Jeju ndangi-é panè: «'Uti ta-i
 ə 'tɛɛ kɔgi meɛ dingəm-ti kinlé!» Rəmə ndil kí maji al un dingəm lé ilə-é biriki dan
 dow-je-ti ə ində lo tɛɛ meɛ-é-ti kɔgi, bá né kí maji al káre ya kàrè ndil kí maji al kin
 ra kì dingəm lé al.

36 Beba dow-je lay ya, ndil-dé tɛɛ say ə 'pa-n̄ə ta dan-dé-ti 'panè: To ta kí ban bá
 tanə bè wa? ɛ un ndu adi ndil-je kí maji al kì tógi kí n̄ə kí ɛ ɔw-né lé rəmə, dɛ 'tɛɛ
 tɛɛ to lé ya! 37 Né kin ra adi poy Jeju taa lo kí dɔnangi-ti kí tin pəl-pəl.

† 4:18 4:18 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsay kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé kì ta greki. † 4:19 4:19 Mbl 25:8-10 ‡ 4:20 4:20 Jeju isi nangì kdo ndó né dow-je, kdo dɛ njéndó dow-je né kí bə læ jipi-je lé d'isi nangì bá 'ndó né dow-je. † 4:24 4:24 Jə 4:44 † 4:32 4:32 Mat 7:28,29 § 4:32 4:32 Mat 7:28-29

³⁸ Loki tɛɛ mɛɛ kɔykwɔnɔ-ti lé, ɛ ɔw bɛɛ lə Simɔ. 'Ningó ində məm Simɔ kí dené nɔ, adi rɔ-é tungə pil-pil ə də 'nɔ ta Jeju-ti kɔɔ ta liə. ³⁹ Bɛba Jeju dʊgi nangi kí rɔ-é-ti ə ndangi 'ningó lé rəmə, 'ningó lé inɔ-é, adi tajinati nè ya məm Simɔ lé, ubə nangi i taá oo go-dé kɔ nɛkuso.

⁴⁰ Loki kàdì ur rəmə, dow-je lay kí d'ɔw kɔ dow-je kí mɔy-je kí gay-gay ra-dé lé, d'ɔy-dé d'ɔw sə-dé rɔ Jeju-ti. Bɛba ɛ ində ji-é dɔ-dé-ti káre-káre lay adi d'ingə lapiya.

⁴¹ Ndil-je kí maji al kàrè 'tɛɛ mɛɛ dow-je-ti nɔ kɔ nɔ ta-dé-ti 'panè: «'To Ngon lə Lubə.» Ngà ɛ ndangi-dé ə ɔgi-dé pa ta, kdɔtalə də 'gə maji kí ɛ to Kristi*.

⁴² Loki lo aa lé, Jeju tɛɛ ɔw diləlo-ti. Bɛba kosi dow-je ya d'ungi-nɔ sangi-é-ti ə d'ɔw njal go-é-ti rəmə, 'ndigi kuwə-é nangi, kɔɔ kadi inɔ-dé ɔw al. ⁴³ Ngà ɛ idə-dé panè: Tò kadi m'ilə mbɛ Poyta kí Maji kí sɔbi dɔ kɔbɛ lə Lubə lé, m'adi dow-je kí mɛɛ bebo-je-ti kí rangi tɔ bane. Kdɔtalə to ɛ kin bá Lubə ulə-m-né lé. ⁴⁴ Bɛba ɛ ilə mbɛ Poyta kí Maji dɔnangi Jude-ti mɛɛ kɔykwɔnɔ-je-ti lə jipi-je.

5

Ta kí sɔbi dɔ njéndó né-je kí Jeju ba-dé dɔsɔy

Mat 4:18-22; Mar 1:16-20

¹ †Ndɔ káre bè, loki Jeju ɔ ta babo-ti kí Jenejareti lé, kosi dow-je d'ɔw dɔ-nɔ-ti wúr-wúr kɔɔ ta lə Lubə ta-é-ti. ² Loki un kəm-é oo tɔ-je joo ngangɔ baa-ti ə to tɔ-je kí mbɔw-je kí mɛɛ-é-ti d'ur nangɔ d'ɔ 'tɔgi burə-je lə-dé; ³ ɛ al mɛɛ tɔ-ti kí káre kí to tɔ lə Simɔ ə dɔji Simɔ adi inɔ ngangɔ ba ə ɔsi tɔ sɛ kí dan ba-ti, ngà bá ɛ isi mɛɛ tɔ-ti lé, isi ndó né kosi dow-je.

⁴ Loki Jeju pa ta lay rəmə, idə Simɔ panè: 'ɔsi tɔ kí dan bul baa-ti ə ungi burə-je lə-si mani kadi 'rai ndɔ. ⁵ †Simɔ ilə-é-ti panè: Njéndó dow-je né, jɛ j'ra kullə ndɔɔ sar lo aa-ji taá ya, ngà né káre ya kàrè j'uwə al; ngà titi kí i 'pa-né lé, m'a kungɔ burə mani ya. ⁶ †Loki d'ungi burə-je mani lé, kanji rusi burə-je lə-dé sar adi ɔw kɔ gangi. ⁷ Bɛba 'kəbi madkullə-je lə-dé kí mɛɛ tɔ-ti kí káre lé kadi 'ree d'ore kàdì-dé. Loki madi-dé-je 'ree rəmə, d'ɔy kanji-je rusi tɔ-je kí joo lé betete, adi tɔ-je ɔw kɔ nduy sə-dé tɔ bɔy. ⁸ Loki Simɔ Piyər oo né kin bè lé, usi nangɔ nja Jeju-ti panè: 'Babɛ, 'ɔti kí rangi rɔ-m-ti, kdɔtalə mɔ lé m'to dow kí njèramajal. ⁹ Kanji kí d'uwə al dɔ maji kinlé, ra adi bəl ində bandi Simɔ gangi, bá dow-je lay kí d'ɔ siə nati kàrè bəl ində bandi-dé gangi rəm tɔ. ¹⁰ Bè ya tɔ, madkullə-je lə Simɔ, adi to Jaki-je kɔ Jɔ kí 'to ngan lə Jebede lé kàrè, bəl ində bandi-dé bati gangi tɔ. Bɛba Jeju idə Simɔ panè: 'Bəl al, kete lé 'to njéndɔ kanji-je, ngà kɔ nè kɔw kɔ kete kinlé, dow-je ngà bá 'a təl njèsangi-dé kadi-m. ¹¹ Bɛba loki də 'ree kɔ tɔ-je lə-dé ngangɔ ba-ti gogɔ rəmə, d'inɔ né-je lay ya ə d'un go Jeju.

Jeju adi lapiya njèbanji

Mat 8:1-4; Mar 1:40-45

¹² Ndɔ káre bè, loki Jeju isi bebo-ti madi lé, dingəm kí banji taa rɔ-é pəl-pəl da dɔ-é-ti. Loki oo Jeju rəmə, ɔsi məkəji-é nangɔ ə ɔsi dɔ-é nangɔ nɔ-é-ti bá dɔji-é panè: 'Babɛ, kinə 'ndigi lé, 'a kadi banji lə-m kin ur kadi m'aa njay kare! ¹³ Jeju ulə ji-é ɔdi-né rɔ-é bá panè: «M'ndigi dɔ-ti sə-i. Kadi banji lə-i ur!» Rəmə tajinati nè ya banji kí rɔ-é-ti ur wuki adi aa njay. ¹⁴ Go-ti, Jeju ndɔji-é kadi pa ta-é adi dow oo al. Ngà idə-é panè: 'ɔw 'ɔji rɔ-i njègugnə ə 'adi né kɔɔ məsi kí kilə kí sɔbi dɔ kaa rɔ lə-i titi kí ndukun lə Moiyiji pa-né. Bè kɔɔ kadi dow-je lay 'gə kí banji kí rɔ-i-ti lé ur ngà.

* **4:41** 4:41 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **5:1** 5:1 Mat 13:1,2; Mar 3:9,10; 4:1 † **5:5** 5:5 Jɔ 21:3 † **5:6** 5:6 Jɔ 21:6

¹⁵ Beba ri Jeju ba ki kete-kete adi kosi dow-je ɲa ya 'bungə-ɲa 'ree par-par 'kəw-ɲa dɔ-é-ti kɔo ta liə, bá dɛ kɪ 'to njémɔy-je kàrè 'ree kɔo kadi adi-dé lapiya rəm tɔ.
¹⁶ Ngà Jeju ɔr rɔ-é ɔw diləlo-ti, ɔw pa ta kɪ Lubə titi kɪ isi ra-né taá-taá.

Jeju adi lapiya njèrɔkoy mburuki
Mat 9:1-8; Mar 2:1-12

¹⁷ Nɔo káre bè, Jeju isi ndó né dow-je ə Parisi-je*, kɪ njéndó dow-je ndukun-je kɪ d'ɪ nganbe-je-ti lay kɪ dɔnangi Galile-ti, kɪ dɔnangi Jude-ti, kɪ dɛ kɪ d'ɪ bebo Jorijalɛm-ti d'isi dan-dé-ti. Tógi lə 'Babe ɲay kɪ Jeju adi Jeju adi lapiya njémɔy-je ɲa. ¹⁸ Beba dow-je d'un dingəm kɪ rɔ-é oy mburuki mɛɛ tuwə-ti 'ree siə, 'sangi rəbi kadi d'ɔw siə kəy nɔ Jeju-ti. ¹⁹ Ngà kosi dow-je kɪ 'ɲa kinlé ra adi lo kadi d'ingə tarəbi d'ɔw-né siə go-é-ti goto. Beba d'al siə dɔ kəy-ti, 'wanɲa lo d'ulə-é-né kɪ tuwə buré nɔ Jeju-ti kəy, dan kosi dow-je-ti. ²⁰ Loki Jeju oo kadmɛɛ lə-dé bè rəmə, idə dingəm lé panè: «Majal-je lə-i toki kinə go-é kɔgi kadi-i.» ²¹ Njéndó dow-je ndukun-je, kɪ Parisi-je kɪ d'isi lo-é-ti lé, 'gir ta mɛɛ-dé-ti 'panè: Dow kanlé oo rɔ-é kɪ ɲa ya bá pa ta kɔbi dɔ Lubə-ti bè wa? ɲa bá asi kinə go majal-je lə dow kɔgi wa? Lubə ya kɪ kár-é asi. ²² Jeju gə ta kɪ mɛɛ-dé-ti bəti adi pa sə-dé panè: Kɔo ri bá ɔwi kɪ tagir-je kɪ bè kin mɛɛ-si-ti wa? ²³ Dan ta-je-ti kɪ joo kinlé, ɛ kɪ rá bá tɔ bəl ɲa wa? Kidə dow panè: «Majal-je lə-i toki kinə go-é kɔgi kadi-i» bá tɔ bəl ɲa əse kidə-é panè: «'I taá 'njiyə» bá tɔ bəl ɲa wa? ²⁴ Maji! M'a kɔji-si kadi 'gəi kɪ Ngon lə dow lé, ɔw kɪ tógi dɔnangi-ti nè kɔo kinə-né go majal-je lə dow-je kɔgi. Beba Jeju təl idə njèrɔkoy mburuki lé panè: M'un ndu m'adi-i m'panè: 'I taá, 'un tuwə lə-i ə 'ɔw beə lə-i. ²⁵ Rəmə tajinati nè ya dingəm lé, ɪ taá takəm dow-je-ti, un tuwə tɔ-é ə ɔsi gajɪ Lubə taá-taá ɔw beə. ²⁶ Né kinlé, ɔr ndil dow-je lay kɪ d'a lo-é-ti, adi d'ɔsi-né gajɪ Lubə rəm, bá bəl ində bandi-dé gangi, adi 'panè: Né-je kɪ dow oo nja káre al ya bone j'ooi.

Ba kɪ Jeju ba Lebi
Mat 9:9-13; Mar 2:13-17

²⁷ Go-ti, Jeju tɛɛ rəmə, oo njətaalambo káre kɪ ri-é lə Lebi isi lo taa lambo-je-ti. Jeju idə-é panè: «'Un go-m.» ²⁸ Rəmə ɛ tusi né-je lay inə ə ɪ taá un go Jeju. ²⁹ Lebi ɔw ra nékuso ɲa mɛɛ kəy-ti liə un-né ta Jeju. Njətaalambo-je, kɪ dow-je kɪ rangi ɲa ya d'isi sə-dé nati ta nékuso-ti lé. ³⁰ †Parisi-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je lə-dé 'pa-ɲa ta dan-dé-ti ɲɔm-ɲɔm bá 'pa kɪ njéndó né-je lə Jeju 'panè: Kɔo ri bá njətaalambo-je, kɪ njéramajal-je kin ya səi usoi rəm, ayi sə-dé rəm wa? ³¹ Beba Jeju pa sə-dé panè: «Dow-je kɪ rɔ-dé tɔ kɪ lapiya kare lé d'ɔw ndoo dɔktur al, ngà njémɔy-je bá d'ɔw ndoo-é. ³² Bè ya tɔ, ma lé, dow-je kɪ njéra né kɪ njururu bá m'ree kɔo ba-dé al, ngà m'ree kɔo ba njéramajal-je kadi d'inə panjiyə-dé-je kɪ maji al kɔgi.»

Ta kɪ sɔbi dɔ kɔgi rɔ nékuso kɪ man kay
Mat 9:14-15; Mar 2:18-20

³³ Dow-je d'idə Jeju 'panè: Njéndó né-je lə Ja, kɪ njéndó né-je lə Parisi-je lé, taá-taá ya d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay ə 'pa ta kɪ Lubə. Ngà i lé, njéndó né-je lə-i d'uso né rəm, d'ay man rəm. ³⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: Loki njətaa dené sigi isi nati kɪ dow-je kɪ ɛ 'ba-dé lo nékuso taana-ti nè bəy ya səi 'ndigi kadi d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay wa? ³⁵ Nɔo-je ɔw ree nɔɔ lé, d'a kun-é ta-dé-ti kɔgi, rəmə mɛɛ ndɔ-é-je-ti kinlé bá d'a kɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay bəy. ³⁶ Jeju idə-dé gosta káre bəy panè: Kubi kɪ sigi lé, dow à kijə ta-é kɔo kilə-né kəm ndisi kubi al. Kinə dowbé ijə rəmə, ijə kɪ ndangi kare; bá takubi kɪ sigi kɪ dowbé ijə lé kàrè à kun-ɲa kɪ ndisi kubi lé al rəm. ³⁷ Rəm bá dow à tur yibi nduu kɪ sigi mɛɛ mbundaá-je-ti kɪ low al rəm. Kinə dow tur-ti rəmə,

* **5:17** 5:17 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kɪ dan jipi-je-ti kɪ njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngà ɲa.

† **5:30** 5:30 Luk 15:1,2

yibi nduu kí sigi à kị kində mbundaá-je kí low lé bəndəngi gangi kadi yibi nduu à tɔɔ kɔgi rəm, bá mbundaá-je lé kàrè à tuji kɔgi rəm tɔ. ³⁸ Ngà yibi nduu kí sigi lé, tɔ kadi 'tur mee mbundaá-je-ti kí sigi ya tɔ. ³⁹ Ə dow kí ay yibi nduu kí low lé, ɛ ndigi yibi nduu kí sigi al ngá. Kɔtalə ɛ à panè: Yibi nduu kí low ya bá maji.

6

Jeju kị ndɔ taakoo lə jipi-je

Mat 12:1-8; Mar 2:23-28

¹ Nɔ káre bè, kí to ndɔ taakoo lə jipi-je lé, Jeju njiyə mee ndɔr-je-ti kɔ kində gangi ə njéndó né-je liə 'puy dɔ geme, 'rii kaa-é ji-dé-ti d'uso taá-taá. ² Rəmə Parisi-je kí dan-ti-je 'pa sə-dé 'panè: «Kɔ ri bá 'rai né kí to tó-é al kadi dow ra ndɔ taakoo-ti wa?» ³ Jeju təl ilə-dé-ti panè: «Né kí ndɔki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki ɓo ra-dé dɛ kị dow-je liə lé, se səi 'ndói ta-é mee mbete-ti kí aa njay ooi al ya sar wa? ⁴ Ɛ ɔw mee kəykubi-ti lə Lubə, ɔy mbə kí d'adi Lubə kadkare-ti lé uso rəm, adi dow-je liə d'uso rəm. Ngà kí go rəbi-é-ti lé, tɔ kadi njégugnə-je ya par é d'a kuso ya al wa?» ⁵ Bəba Jeju idə-dé panè: «Ngon lə dow lé bá to 'ba ndɔ taakoo.»

Dingəm kí ji-é oy mburuki

Mat 12:9-14; Mar 3:1-6

⁶ Nɔ kí rangi kí to ndɔ taakoo lə jipi-je ya ɓəy lé, Jeju isi ndó né dow-je mee kəykəwna-ti lə jipi-je ə dingəm káre kí jikɔl-é oy mburuki isi dan-dé-ti nɔɔ tɔ. ⁷ Njéndó dow-je ndukun-je, kị Parisi-je lé, d'adi kəm-dé tɔ dɔ Jeju-ti géréré kɔ kadi d'oo é kinə ɛ adi lapiya dow ndɔ taakoo-ti rəmə je to kəm rəbi kí kadi n'iləi-né ta dɔ-é-ti. ⁸ Ngà Jeju gə tagir kí mee-dé-ti. Bəba ɛ idə dingəm kí njèjikoy lé panè: 'I 'a taá dan dow-je-ti dana nè; dingəm lé ubə nangi i a taá. ⁹ Bəba Jeju idə-dé panè: M'a dəji-si ta kin koo. Né kí rá bá to tó-é kadi dow ra ndɔ taakoo-ti wa? Ra maji kị dow bá to tó-é əse ra siə maji al bá to tó-é wa? Kaji dow bá to tó-é əse tɔl-é bá to tó-é wa? ¹⁰ Ɛ oo-dé kị ta bar-é bar-é lay ngá bá təl idə dingəm lé panè: 'Surə ji-i! Loki ɛ surə ji-é lé ya rəmə, ji-é lé təl tɔ maji gogi. ¹¹ Ngà njéndó dow-je ndukun-je, kị Parisi-je lé, wɔngi ra-dé nɔ adi 'naji-nɔ ta dɔ né-ti kí kadi n'rai kị Jeju.

Jeju mbəti njéndó né-je dɔgi gidi-é joo

Mat 10:1-4; Mar 3:13-19

¹² Gangi ndɔ-é-je-ti kinlé, Jeju ɔw dɔ mbal-ti kɔ pa ta kị Lubə ə un lo kí ndɔ kin lay ya pa-né ta kị Lubə. ¹³ Ngà loki lo aa lé, ɛ ɓa njéndó né-je liə ə mbəti-dé dɔgi gidi-é joo, ində ri-dé lə njékɔwkułə-je; adi to ¹⁴ Simɔ kí ɛ ɓa-é Piyər kị ngonkɔ-é Andre, Jaki, Ja, Pilipi, Batlemi, ¹⁵ Matiye, Tomasi, Jaki kí ngon lə Alpe, Simɔ kí ɓa-é dow kí ta ɓe liə to-é, ¹⁶ Jude kí to ngon lə Jaki, bá Judasi Iskariyoti kí à təl njəkun dɔ Jeju.

¹⁷ Jeju i sə-dé dɔ mbal-ti isi risi sə-dé nangi rəmə, ree a lo-ti kí tati rəsi kí kosi njéndó né-je liə nɔ d'a-ti; lo-é-ti kinlé tɔ bá kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí dɔnangi Jude-ti lay, kị ɓebo Jorijalem-ti, kị ɓebo-je kí kàdì ba-ti, kị dɔnangi Tir-ti, kị dɔnangi Sidɔ-ti d'a-ti tɔ. Dɛ 'ree kɔ koo ta liə rəm, bá kɔ kadi adi njémɔy-je d'ingə lapiya rəm tɔ. ¹⁸ Dɛ kí ndil-je kí maji al 'ra-dé lé, d'ingə lapiya.* ¹⁹ Kosi dow-je lay ya 'sangi kadi d'odi rɔ-é, kɔtalə tógi tɛ rɔ-é-ti rəmə, adi-dé lapiya-lapiya ya lay.

Néndó kí ɔbi dɔ njénékumə-je kị dow-je kí tuji à kusi dɔ-dé-ti

Mat 5:1-12

²⁰ Jeju un kəm-é ki taá oo njéndó né-je liə ə panè: Səi njéndoo-je bá 'toi njénékumə-je, kɔtalə kɔbe lə Lubə tɔ kɔ-si!

* **6:18** 6:18 Mar 3:7-11; Mat 4:24-25

21 Səi kí bo isi ra-si ngosnè kin bá 'toi njénékumə-je, kdotalə bore a kusoi né ndani ndə-ndə!

Səi kí isi 'nəi ngosnè kin bá 'toi njénékumə-je, kdotalə bore a kogi.

22 †Səi kí dow-je d'osi-si kà ta əse 'tubə-si, 'taji-si əse 'mbati-si titi dow-je kí maji al bè kdo ta lə Ngon lə dow lé bá 'toi njénékumə-je.

23 †Kì gangi ndo-é-ti kinlé 'rai rənəl ə 'tiləi kole, kdotalə nékugə doji kí boy n̄a ya tò ngəbi-si dora-ti n̄o. Togrə-ti ya, ka-dé-je kàrè,

ndoki 'ra né-é kinlé kà njépata-je kí ta Lubə-ti bè ya tɔ.

24 Ngà tuji à kusi do-si-ti, səi njénékingə-je, kdotalə səi ingəi né kí sol m̄e-si ngà!

25 Tuji à kusi do-si-ti, səi kí 'ndani ngosnè, kdo bore rəmə bo à ra-si. Tuji à kusi do-si-ti, səi kí isi 'kogi ngosnè, kdotalə a kisi dan nékəmtondoo-ti, kà ta n̄o-ti.

26 Tuji à kusi do-si-ti, loki dow-je 'pa ta lə-si maji n̄a, kdotalə ka-dé-je ya kàrè, ndoki 'pa ta kí maji do dow-je-ti kí d'ədi ta 'panè 'to njépata kí ta Lubə-ti tɔ!

Jeju pa ta kí do ndigi njéba-je-ti

Mat 5:39-47; Rom 12:17-21

27 Ngà səi kí ooi ta lə-m lé, m'idə-si m'panè: 'Ndigi njéba-je lə-si, 'rai maji kà njékosi-si ta-je, 28 'təri ndi-si do dow-je kí njékində ndol do-si-ti, 'pai ta kà Lubə kdo njékulə kəm-si ndoo-je.

29 Kinə dow ində mbó-i kí káre rəmə, 'təl kí káre adi-é bəy. Ə kinə dow uwə-i taa kubi kul lə-i rəmə, 'ogi-é taa kubi kí kàdì-i-ti al ngá. 30 Dow kí rá-rá ya dəji-i né ə 'adi-é, ngà loki dow uwə-i taa nékingə-i rəmə, 'dəji go-é al ngá. 31 †Né kí 'ndigi kadi dow-je 'ra d'adi-si lé, gə-é ya 'rai adi-dé tɔ. 32 Kinə dow-je kí 'ndigi-si ya bá səi 'ndigi-dé tɔ lé, ri bá à toki piti-si kdo wa? Njéramajal-je ya kàrè 'ndigi njéndigi-dé-je tɔ. 33 Kinə dow-je kí 'ra sə-si maji ya bá səi 'rai sə-dé maji tɔ lé, ri bá à toki piti-si kdo wa? Njéramajal-je ya kàrè 'ra bè ya tɔ. 34 Ə kinə dow-je kí səi indəi m̄e-si do-ti kí 'tunə-si né ə d'a kugə-si bá səi adi-dé lé, ri bá Lubə à piti-si-né wa? Njéramajal-je ya kàrè, 'tunə-n̄a né kadi d'ugə-n̄a né-é gogi tɔ. 35 Ngà səi lé, 'ndigi njéba-je lə-si, 'rai maji ə adi dow-je 'tunə-si né ə 'giri kadi à kingəi gogi al. Bəba nékugə doji-si à n̄a rəm, a toi ngan lə Lubə kí njékisi taá dora-ti n̄u, kdo ɛ ra maji kí njéra oiyo al-je rəm, kà njém̄endul-je rəm tɔ. 36 Ooi kəmtondoo lə dow-je titi kí Bobi-si isi oo-né kəmtondoo lə dow-je kin bè tɔ.

Ta kí sɔbi do gangta do dow-ti

Mat 7:1-5,15-22

37 'Gangi ta do dow-ti al ə d'a gangta do-si-ti al tɔ. Ɔri ta do dow-ti ə d'a kɔr ta do-si-ti tɔ; in̄əi go kogi adi dow-je ə d'a kinə go kogi kadi-si tɔ. 38 Adi né ə d'a kadi-si tɔ. D'a kungi né takubi-ti lə-si kadi rusi ə d'a mbusi go-é maji, d'a yəki kadi gay nangi wur-wur, kdo né kí 'mboji-né né adi dow kinlé, ɛ ya d'a təl mboji-né né kadi-si tɔ.

³⁹ †Jeju pa sə-dé ta kî gosta káre bøy panè: Njèkəmto à ndor njèkəmto madi-é to wa? Sé d'a kungi-nà be-ti joo lay ya al wa? ⁴⁰ †Njèndó né à kitə njèndó-é né al. Ngà njèndó né kí rá-rá ya kí néndó asi-é maji lé, à titi-nà kî njèndó-é né lé ya to.

⁴¹ Ban bá i oo wale kí tò kəm ngonkɔ-i-ti rəmə, kagi kí boy kí tò kəm-i-ti kin bá i oo al wa? ⁴² Ban bá 'a kidə ngonkɔ-i panè: «Adi m'or wale kí tò kəm-i-ti kin kogi» ə i rəmə, 'oo kagi kí boy kí tò kəm-i-ti kin al wa? I njèkədkəm dow-je kan! 'Or kagi kí boy kí tò kəm-i-ti ya pa bøy bá 'a koo wale kí tò kəm ngonkɔ-i-ti kdɔ kor kadi-é.

Kullə ra dow bá d'a gə-é-né

Mat 12:33-37; 7:15-21

⁴³ Kagi kí maji lé, kandi-é à maji al al ə kagi kí maji al kàrè kandi-é à maji nda al to. ⁴⁴ †Kdɔ kagi kí rá-rá ya d'a gə-é kî takul kandi-é. Dow à kijə kandi kote dɔ kagi kun-ti al; bə ya to, dow à tor kandi nduu dɔ gərgəndi-ti al to. ⁴⁵ †Bə ya to, dow kí maji lé, né-je kí maji-maji kí uwə mɛɛ-é kinlé ya à tɛɛ-né. Ə dow kí maji al kàrè, né-je kí maji al maji al kí uwə mɛɛ-é kinlé ya ɛ à tɛɛ-né to. Kdɔ né-je kí mənɔ-nə mɛɛ dow-ti ya bá tɛɛ ta-é-ti adi-é pa.

Ta kí sɔbi dɔ təl rɔ go ta-ti

Mat 7:21-29

⁴⁶ Kdɔ ri bá 'bai-mi «'Babe, 'Babe» ya rəmə 'təli rɔ-si go ta-ti kí m'pa al wa? ⁴⁷ Dow kí rá-rá kí ree rɔ-m-ti, oo ta-je lə-m ə təl rɔ-é go-ti lé, m'a toji-si kadi ooi sé titi-nà kî dow kí ban wa: ⁴⁸ Ɛ titi-nà kî dow kí ɔw kî kində kəy rəmə, ijə be adi uu nɔ, tɛɛ dɔ ər-ti bá ində gin kəy titi; beba loki man ulə, adi pungum man ində kəy lé pungum-pungum ya, ngà kəy lé yəki al, kdɔ dow lé ində kəy lé maji. ⁴⁹ Ngà dow kí oo ta lə-m bá təl rɔ-é go-ti al lé, titi-nà kî dow kí ində kəy nangray-ti ə ində gin-é maji al rəm to. Beba loki pungum man ində kəy lé rəmə, tajinati nè ya toɔ nangi rum-rum adi kəy-é tuji tuji kí dum nati.

7

Kadmɛɛ lə njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu

Mat 8:5-13; Jə 4:46-54

¹ Loki Jeju pa ta-je kin lay adi dow-je ngá lé, ɛ təl ɔw bebo Kapernayim-ti.

² Be-é-ti kinlé njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu ɔw kî ngonnjèkullə liə káre kí rɔ-é to-é adi tò ta koy-ti, ə to ngonnjèkullə liə kí ɛ ndigi-é nɔ. ³ Beba loki njèkun dɔ kuti asgar-je oo poy Jeju lé, ɛ ulə 'ngatogi-je lə jipi-je kadi d'ow 'ra ndoo ta-é-ti kadi-é ree aji ngonnjèkullə lə n'è lé. ⁴ 'Ngatogi-je lé, d'oti d'ow rɔ Jeju-ti ə 'nɔ ta-é-ti nɔ 'panè: Ɛ lé, tuwə kadi 'ra né kí dəji-i kinlé adi-é ya! ⁵ Kdotalə ɛ ndigi gin dow-je lə-ji rəm, bá ɛ ya ində kəykəwnə lə-ji adi-ji rəm tin. ⁶ Beba Jeju ɔti ɔw sə-dé, ə loki 'tɛɛ ngosi kî kəy liə ya rəmə, njèkun dɔ asgar-je kí bu lé ulə nam-é-je adi d'idə Jeju 'panè: «'Babe, 'adi rɔ-i kɔ nɔ bə al, kdɔ mə lé m'tuwə kadi 'ree mɛɛ kəy-ti lə-m al.» ⁷ Gin-é kin ya bá m'a ya m'oo kí m'tuwə kow-né rɔ-i-ti al to. Ngà i 'pa ta káre-rè ya par ə ngonnjèkullə lə-m lé à kingə lapiya. ⁸ Kdotalə mə kî dɔ-m m'isi gin tógi-ti lə dow-je kí dɔ-m-ti rəm, m'ow kî asgar-je gin tógi-ti lə-m rəm. Adi kinə m'idə ɛ kí káre m'panè: «'Ow!» ə ɔti ɔw. Ə kinə m'idə ɛ kí rangi m'panè: «'Ree!» ə ɔti ree. Ə kinə m'idə ngonnjèkullə lə-m m'panè: «'Ra né kin» ə ɔti ra né-é. ⁹ Loki Jeju oo ta-je kí ɛ pa kin bə lé, piti-é ə təl kəm-é kî rɔ kosi dow-je-ti kí d'un go-é bá idə-dé panè: M'idə-si m'adi ooi; donangi israyel-ti ya kàrè m'ingə ko kadmɛɛ kí tanə bə kin nja káre al bøy! ¹⁰ Loki də kí njèkun dɔ asgar-je ulə-dé lé, 'təl 'ree kəy gogi rəmə, ngonnjèkullə kí rɔ-é to-é lé, də d'ingə-é isi kî lapiya kare ngá.

Jeju adi basa kí bebo Nayin-ti tɔsi ndəl

¹¹ Go-ti, Jeju ɔti ɔw kí meɛ bebo-ti káre kí 'ba-é Nayin. Njéndó né-je liə rəm, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'uwə siə rəbi. ¹² Loki Jeju ree tɛɛ ngɔsi kɪ tarəbi kɔw meɛ bebo-ti ya rəmə, dow-je d'un nin d'isi d'ɔw-né kí bada. To nin ngon kəl lə dené kí njəngɔwkoy káre bè. Kosi dow-je kí meɛ bebo-ti kí 'tò nduy-nduy ya 'dan dené lé bul-bul. ¹³ Beba loki 'Babe Jeju oo dené lé rəmə, ta ɔ meɛ-é kɔɔ ta liə adi idə-é panè: 'Nɔ al ngá! ¹⁴ Go-ti, Jeju ɔti kí kete ɔdi rɔ kesi yo lé, ə dɛ kí d'un kesi lé 'təl d'ɔ nangi ə Jeju panè: Basa, m'un ndu m'adi-i, 'i taá. ¹⁵ Loki ɛ pa bè rəmə, dow kí oy lé, 'i isi taá ə pa ta. Go-ti, Jeju ulə-é ji kɔ-é-ti. ¹⁶ Dow-je lay ya bəl ində bandi-dé gangi adi d'ɔsi gaji Lubə 'panè: Dow kí boy kí to njəpata kí ta Lubə-ti ya tɛɛ kɔy dan-ji-ti nɛ rəm, Lubə ree ilə kəm-é dɔ dow-je-ti liə rəm tɔ. ¹⁷ Ta kí dow-je 'pa dɔ Jeju-ti kinlé taa lo kí dɔnangi Jude-ti lay rəm, bá taa lo-je lay kí gəə dɔ dɔnangi Jude rəm tɔ.

Jɔ kí njɛra dow-je batɛm ulə kullə dɔji ta Jeju

Mat 11:2-19

¹⁸ Njéndó né-je lə Jɔ kí njɛra dow-je batɛm d'ɔr poy né-je kinlé, d'adi Jɔ oo. ¹⁹ Beba ɛ ba dow-je joo dan njéndó né-je-ti liə ulə-dé rɔ 'Babe-ti kadi 'dɔji-é 'panè: I ya bá 'to dow kí tò kadi à ree lé əse tò kadi j'ngəbi dow kí rangi bəy wa?

²⁰ Dingəm-je kinlé 'ree 'tɛɛ rɔ Jeju-ti ə d'idə-é 'panè: Jɔ kí njɛra dow-je batɛm bá ulə-ji rɔ-i-ti kadi j'dɔji-i j'oo sé i ya bá 'to dow kí tò kadi à ree lé əse tò kadi j'ngəbi dow kí rangi bəy wa? ²¹ Loki d'ɔ rɔ Jeju-ti lé, njémɔy-je, kɪ njéməti-je nɔ ya Jeju adi-dé lapiya rəm, tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm, bá njékəmtɔ-je kàrè adi kəm-dé oo lo rəm tɔ ²² Beba dow-je kí Jɔ ulə-dé lé, Jeju ilə-dé-ti panè: Né-je kí ooi kɪ kəm-si, kɪ ta-je kí ooi kɪ mbi-si lé, ɔwi ɔri poy-é adi Jɔ lé toki njékəmtɔ-je d'oo lo rəm, njéməti-je 'nɔiyə maji rəm, njébanji-je kàrè banji lə-dé ur adi d'aa njay rəm, njémbitɔ-je d'oo ta rəm, dow-je kí d'oy kàrè 'tɔsi 'ndəl rəm, bá njéndoo-je kàrè mbɛ Poyta kí Maji usi mbi-dé-ti rəm tɔ. ²³ Dow kí m'təl gin kusi liə al bá to njénékumə!

²⁴ Loki dow-je kí Jɔ ulə-dé 'təl d'ɔw rəmə, Jeju pa ta kí dɔ Jɔ-ti adi kosi dow-je panè: To ri bá ɔwi dilələ-ti ooi wa? To tuwətɔgi kí yəl isi ɔw siə yó-je kɪ nɛ-je kin bá ɔwi ooi wa? ²⁵ Kinə bè al, ngà to ri ya bá ɔwi ooi wa? To dow kí tulə kubi-je kí kurə-kurə rɔ-é-ti bá ɔwi ooi-é wa? Ngà, lé to ɛ kàrè, dɛ kí 'tulə kubi-je kí là-é nɔ-nɔ kɪ dɛ kí d'isi dan nékingə-je-ti mburuki-mburuki bè kinlé, d'isi meɛ kəy-ti lə ngar-je yó rəm. ²⁶ Ngà se to ri ya danɔ bá ɔwi ooi wa? To njəpata kí ta Lubə-ti bá ɔwi ooi-é wa? Tɔgrɔ-ti, m'a kidə-si, to dow kí itə njəpata kí ta Lubə-ti say bəy. ²⁷ Kɔɔ to Jɔ kin bá ndɔki 'ndàngi ta kí dɔ-é-ti 'panè:

Yən, mɔ Lubə m'ulə njékilə mbɛ lə-m nɔ-i-ti kete, kɔɔ kadi ɔw ra rəbi lə-i adi-i.

²⁸ Jeju ilə dɔ-ti panè: M'a kidə-si; dan dow-je-ti lay kí dené-je d'oji-dé lé, ɛ kí to dow kí boy itə Jɔ ya goto. Bè ya kàrè, dow kí ndɛ bè meɛ kɔbɛ-ti lə Lubə lé, boy itə-é. ²⁹ †Njétaalambo-je, kɪ dow-je lay kí d'oo ta ndó lə Jɔ, bá 'ree d'adi ra-dé batɛm lé, 'gə kí Lubə to njɛra né kí njururu.

³⁰ Ngà Parisi-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je 'mbati kɔji ra-je lə Lubə kí tò kɔɔ ta lə-dé, adi d'adi Jɔ ra-dé batɛm al.

³¹ Nɔ bá m'a kun-é kɔji-né dow-je kí ngɔsnè kan wa? Dɛ titi-nɔ kɪ nɔ-je ən wa? ³² Dɛ 'titi-nɔ kɪ ngan-je kí d'isi pandangi lo-ti bá 'ba-nɔ ə 'pa-nɔ ta 'panè: «J'kol nal kàrè 'ndami-né al rəm, bá j'usi pa nɔ yo kàrè 'nɔi-né al rəm.»

³³ Jeju təl ilə dɔ-ti panè: M'pa bè kɔɔ loki Jɔ kí njɛra dow-je batɛm ree, bá uso né al rəm, ɔy yibi al rəm lé, səi 'pai-nè: «To dow kí ndil kí maji al ra-é.» ³⁴ Ngà Ngon lə dow ree bá uso-je, ɔy-je rəmə, səi 'pai-nè: ɛ kanlé uso né bore ngay rəm, to njékay

† 7:29 7:29 Mat 21:32; Luk 3:12

né rəm, bá to nam njétaalambo-je, kà njéramajal-je rəm. ³⁵ Ngà dow-je lay kí njétəl rɔ-dé go ta-ti lə Lubə lé, 'gə kí gosi lə Lubə to gosi kí tɔgrɔ-ti ya.

Ta kí sɔbi dɔ Jeju kɔ dené kí njéramajal

Mat 26:6-13; Mar 14:3-9; Jǎ 12:1-8

³⁶ Parisi káre bè kí ri-é lə Simɔ, ba Jeju kadi ɔw uso né. Beba ɛ ɔti ɔw be lə Parisi lé ə isi ta nékuso-ti. ³⁷ †Rəmə dené káre kí to njéramajal isi meɛ bebo-ti kin nɔɔ. Loki dené lé, oo kí Jeju isi uso né be lə Parisi kinlé nɔɔ rəmə, ɛ un ku kí ubi kí ɔti maji rusi meɛ-é, kí to ku kí 'ra kí ər kí 'ba-é «albatrə», ³⁸ ree isi-né nangi nja Jeju-ti go-é-ti gogi. E nɔ adi man kəm-é ndogi nja Jeju suki-suki ə uwə bəl dɔ-é bɔr-né ə tɔn nja-é lé rəm, bá ur ubi kí ɔti maji lé titi rəm tɔ. ³⁹ Loki Parisi kí njəba Jeju lé, oo né kin bè rəmə pa meɛ-é-ti panè: Kinə dingəm kin to njèpata kí ta Lubə-ti ya lé, ɛ à gə dené kí isi ɔdi rɔ-é kinlé rəm, bá à gə kí dené kinlé to njéramajal rəm tɔ. ⁴⁰ Beba Jeju un ta panè: Simɔ, m'ɔw kɔ ta nè kadi m'idə-i. Simɔ ilə-é-ti panè: Njèndó dow-je né, 'pa. ⁴¹ Beba Jeju panè: Dingəm káre bè kí to njèkində là tunə-ti, ɔw kɔ kurə liə dɔ dow-je-ti joo. E kí káre, kurə tɔ dɔ-é-ti asi kəm là kullə kí dow ra ndɔ bɔmɔ ə ɛ kí káre, kurə tɔ dɔ-é-ti asi kəm là kullə kí dow ra ndɔ kɔrmɔ tɔ. ⁴² Loki dɛ d'ɔw kɔ né kí kadi d'ugə-né al lé, ɛ ra sə-dé maji adi ɔr kurə lé kɔgi dɔ-dé-ti joo lay. Nǎ dan-dé-ti bá à ndigi njèkində là tunə-ti lé tɔy madi-é wa? ⁴³ Simɔ ilə-é-ti panè: E kí njèkində là tunə-ti ɔr kurə kí nǎ dɔ-é-ti kɔgi kinlé, m'gir kí à to ɛ bá à ndigi njèkində là tunə-ti lé nǎ. Beba Jeju panè: E ya ə 'pa maji tin! ⁴⁴ Go-ti, Jeju təl kəm-é kɔ rɔ dené-ti lé ngá bá idə Simɔ lé panè: 'Oo dené kinlé maji! M'ree kəy lə-i ya ə adi-m man m'togi-né nja-m al. Ngà dené kinlé, man kəm-é ndogi nja-m suki-suki bá təl bɔr kɔ bəl dɔ-é. ⁴⁵ I uwə-m kɔ kàdi-i-ti al, ngà dené kinlé, kí low nɔ kí m'ree kəy kin ya, ɛ isi ká tɔn nja-m-ti ya par-par ən. ⁴⁶ I ur ubi dɔ-m-ti 'un-né ta-m al, ngà dené kinlé, ɛ ur ubi kí ɔti maji ya nja-m-ti un-né ta-m. ⁴⁷ Gin-é kin bá m'idə-i, majal-je liə kí nǎ kí toki kiŋə go-é kɔgi kadi-é kin bá, ɛ ndigi-m-né nǎ tin. Ngà dow kí majal-je liə toki kiŋə go-é kɔgi nǎ al lé, ɛ ndigi-m nǎ al ya tɔ. ⁴⁸ Go-ti, Jeju idə dené lé panè: Majal-je lə-i toki kiŋə go-é kɔgi! ⁴⁹ Rəmə dɛ kí d'isi ta nékuso-ti nati kɔ Jeju lé 'pa ta meɛ-dé-ti 'panè: E kanlé to dow kí ban ya bá ɔw mbing ya oo rɔ-é kɔ njèkiŋə go majal-je lə dow-je kɔgi bəy tin wa? ⁵⁰ Ngà Jeju idə dené lé panè: Kadmeɛ lə-i aji-i, 'ɔw kɔ lapiya!

8

Dow-je kí njédan Jeju lo kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti

¹ Go ndɔ-je-ti kinlé, Jeju ɔw kɔ nganbe-je kɔ bebo-je ɔw ndó dow-je ta lə Lubə, bá ilə mbɛ Poyta kí Maji kí sɔbi dɔ kɔbe lə Lubə rəm tɔ. ² †Njèndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo d'ɔw siə nati rəm, dené-je kí dan-ti-je kí ndɔki ɛ tubə ndil-je kí maji al dɔ-dé-ti kɔ dɛ kí mɔy-je kí gay-gay ra-dé bá ɛ adi-dé lapiya lé kàrè, d'ɔw siə nati tɔ. Dɛ bá 'to: Mari kí ba-é Mari kí Magdala kí ndɔki Jeju tubə ndil-je kí maji al siri dɔ-é-ti kɔgi lé rəm, ³ Jan kí to ne Suja kí to njèkoo go né-je lə Ngar Erodɔ rəm, Sujan rəm, bá dené-je kí rangi nǎ kí 'to njéra sə-dé kɔ nékingə-dé-je rəm tɔ.

Gosta kí sɔbi dɔ njèkilə kɔ

Mat 13:1-23; Mar 4:1-9

⁴ Loki kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy d'ɔ kɔ bebo-je kí gay-gay 'ree 'kəw-nǎ rɔ Jeju-ti lé, ɛ idə-dé gosta kin panè:

⁵ Njèndɔr ɔw kɔ kilə ko liə. Loki ǎ ilə rəmə, kǎǎ né kí dan-ti-je tusi dɔ rəbi-ti adi dow-je mbəjrə nja-dé-ti ə yəl-je kí 'nar taá 'ree 'tú lə-lə. ⁶ Kǎǎ né kí nǎ-je tusi dɔ

ər-ti; loki ubə rəmə, tuti kurum kdotalə ingə lo kí səl al. ⁷ Kaa né kí madi-je tusi dan kun-je-ti; loki ubə rəmə kun tɔgi siə nati adi ð rɔ dɔ-ti gégégé. ⁸ Ngà kaa né kí ná-je tusi nangi-ti kí maji; loki ubə rəmə, ɔr dɔ-é; dɔ-é káre ya kaa-é ra-ti bu-bu. Loki Jeju pa ta kin bè rəmə, ilə bɔbi ndi-é nangi panè: Dow kí mbi-é tò nɔɔ kɔɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé! ⁹ Beba njéndó né-je liə 'dɔji-é 'panè: Se gosta kinlé, kɔr mɛɛ-é to ri wa? ¹⁰ Jeju idə-dé panè: Səi lé, né-je kí tò lo bɔyɔ-é-ti sɔbi dɔ kɔɔbe lə Lubə lé toki tɛɛ kɔ dɔ-é kadi-si. Ngà dow-je kí rangi lé, toki kidə-dé kɔ gosta kɔɔ kadi lé d'oo lo kàrè d'oo kɔ koo ya ndə bè rəm, bá lé d'oo ta kàrè kadi 'gə mɛɛ-é al rəm tɔ.

Kormɛɛ gosta kí sɔbi dɔ njèkilə kɔ

¹¹ Ooi bè, kormɛɛ gosta lé é:n: Ko né lé, to ta lə Lubə. ¹² Dɔ rəbi kí kaa né tusi-ti lé, to dow-je kí d'oo ta lə Lubə ya rəmə, Sú ree ɔr mɛɛ-dé-ti kɔgi, nè d'a kɔ kadi mɛɛ-dé kɔɔ kaji-né. ¹³ Kaa né kí tusi dɔ ər-ti lé, to dɛ kí loki d'oo ta lə Lubə ə 'taa kɔ rɔnəl ya, ngà kulə bá ulə njirə mɛɛ-dé-ti al; adi d'adi mɛɛ-dé kɔ mbɔr al; ə loki kɔ-je ree tɛɛ dɔ-dé-ti rəmə, dɛ 'tusi kadmɛɛ lə-dé d'ɪnə kɔgi. ¹⁴ Dan kun-je kí kaa né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə ya, ngà loki d'ɔti d'ɔw rəmə, mɛɛ kɔ kəkəkə-je, kɔ bo nékingə-je, kɔ bo né-je kí dɔnangi-ti nè ð be dɔ-dé-ti adi kadmɛɛ lə-dé lé kandi-é goto. ¹⁵ Ngà nangi kí maji kí kaa né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə ə ndigi dɔ-ti ndigi kí tɔgrɔ-ti rəm, d'uwə rɔ-dé ngà mɛɛ-é-ti adi kandi kadmɛɛ lə-dé tò.

Gosta kí sɔbi dɔ lampi

Mar 4:21-25

¹⁶ †Dow ində pər lampi-ti ə à sɔbi ngó dɔ-ti al ngà; bá à kində gin tirə-ti al rəm; ngà à naa kagna lampi-ti taá, kɔɔ kadi dow-je kí d'ɔw mɛɛ kəy-ti d'oo ndógi-é. ¹⁷ †Kɔɔ né kí dow bɔyɔ kí à ree tò ndaa-ti rəsi al ya goto rəm, né kí dow ra kɔ gidi ngəy kí à toki gə al ya goto rəm, bá kí à toki tɛɛ-né ndaa-ti rəsi al ya goto rəm tɔ. ¹⁸ †Ooi maji, loki isi ooi ta lé, indəi mbi-si maji ya ooi-né, kɔɔ dow kí né tò ji-é-ti bá d'a kadi-é kí rangi dɔ-ti, ngà dow kí né liə goto lé, né kí ɛ gir panè to 'lə-n'è kin ya kàrè d'a taa ji-é-ti.

Ta kí sɔbi dɔ kɔ Jeju kɔ ngankɔ Jeju-je

Mat 12:46-50; Mar 3:31-35

¹⁹ Kɔ Jeju kɔ ngankɔ-é-je 'ree rɔ-é-ti; ngà lo kadi d'ingə-é goto, kɔɔ kosi dow-je d'uti lo kəkə. ²⁰ Beba d'idə-é 'panè: Kɔ-i kɔ ngankɔ-i-je d'a ta-i-ti ndaa-ti nɔɔ, 'ndigi koo-i. ²¹ Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: Dow-je kí d'oo ta lə Lubə ə 'təl rɔ-dé go-ti kin bá 'to kɔ-m-je kɔ ngankɔ-m-je.

Jeju ndángi yəlbo adi lo tò ndingi

Mat 8:23-27; Mar 4:35-41

²² Ndɔ káre bè, Jeju al mɛɛ tò-ti kɔ njéndó né-je liə bá idə-dé panè: «Adi j'gangi babo j'ɔwi turə.» Beba dɛ d'ɔti d'ɔw. ²³ Loki 'nəl tò d'isi d'ɔw rəmə, Jeju tò bi ə yəlbo ubə-dé nangi busi, ulə mbi-mbi dɔ ba-ti, man ɔw kɔ rusi tò, adi dɛ d'isi ta tuji-ti. ²⁴ Beba 'ngəsi kɔ rɔ Jeju-ti 'ndəl-é panè: «Njéndó dow-je né, njéndó dow-je né, kɔ-ji à tɔɔ bool!» Loki Jeju tɛɛ kəm-é lé, ɛ ndángi yəl-je kɔ pungum man-je adi 'taa koo adi lo təl tò ndingi. ²⁵ Go-ti, Jeju dɔji-dé panè: Kadmɛɛ lə-si tò rá wa? Ngà njéndó né-je rəmə, né kí ra né lé, ra-dé bəl nɔ rəm, ɔr ndil-dé rəm, adi 'pa-nɔ ta dan-dé-ti 'panè: Kay! Dow kanlé, to dow kí ban wa? Ooi, yəl-je kɔ man-je kàrè, ɛ ndángi-dé rəmə dɛ 'təl rɔ-dé go ta-ti liə!

Jeju tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-ti

Mat 8:28-34; Mar 5:1-20

²⁶ De 'gangi babo d'ow donangi Gerasa-ti kí sobi do-na kí donangi Galile. ²⁷ Loki Jeju ì mee tò-ti ur nangi ya rəmə, dingəm káre kí mee bebo-ti nɔɔ, kí to dingəm kí ndil-je kí maji al 'ra-é, ì ree rɔ-é-ti. Dingəm kinlé, ulə kubi rɔ-é-ti al ya low nɔ, bá tò kəy al rəm; ngà lo tò-é tò doɓadi-je-ti.

²⁸ Loki oo Jeju rəmə, ur kool, usi nja-é-ti bá ilə bobɪ ndi-é nangi panè: Jeju, Ngon lə Lubə kí njəkisi taá dora-ti nɔ, 'ge ri rɔ-m-ti wa, m'nɔ ta-i-ti, 'ra-m maji al al. ²⁹ Dingəm lé pa bè, kdotalə Jeju ndangi ndil kí maji al lé kadi-é tee mee-é-ti kogi. Ndil kí maji al kinlé isi mee dingəm-ti kin low nɔ, adi d'ilə sil ji-é-ti-je kɪ nja-é-ti-je ya, ngà e tuwə gangi kogi kogi. Ndil kí maji al lé, ɔsi-é ɔw siə diləlo-je-ti. ³⁰ Jeju dəji-é panè: Ri-i lə ná wa? E panè: Ri-m lə «kosi-je.» E pa bè, kdotalə ndil-je kí maji al 'nɔ mee-é-ti. ³¹ Ndil-je kí maji al kinlé, 'nɔ ta Jeju-ti kɔ kadi un ndu adi n'owi boleɓe-ti kí ɔy-é goto kin al. ³² Loki d'a-ti kinlé, kosi kɔsongi-je d'a d'uso né do mbal-ti ngosi nɔɔ. Beɓa ndil-je kí maji al lé 'ra ndoo ta Jeju-ti kadi inə-dé adi n'owi mee kɔsongi-je-ti, ə Jeju ndigi sə-dé to. ³³ Ndil-je kí maji al lé, 'tee mee dingəm-ti lé, 'tur mee kɔsongi-je-ti, adi kɔsongi-je lé 'təti-nɔ yipi kadi mbal-ti taá 'tusi babo-ti 'nduy man. ³⁴ Loki njəngəm kɔsongi-je d'oo né kí ra né kin bè lé, d'ay d'ow d'or poy-é mee bebo-ti rəm, mee nganɓe-je-ti rəm. ³⁵ Beɓa dow-je d'ow kɔ koo né kí ra né lé; loki d'ow 'tee rɔ Jeju-ti rəmə d'ingə dingəm kí ndil-je kí maji al 'tee mee-é-ti kogi lé, isi nja Jeju-ti; ulə kubi rɔ-é-ti rəm, təl isi maji kare rəm, adi bəl ində bandi-dé gangi. ³⁶ Dow-je kí d'oo né-je kí ra né kin kɪ kəm-dé lé, d'idə-dé kəm rəbi kí dingəm kí ndil-je kí maji al d'isi mee-é-ti ingə-né lapiya lé. ³⁷ Go-ti, dow-je kí donangi Gerasa-ti lay ya bəl ində bandi-dé gangi, adi 'dəji Jeju kadi inə-dé ə ɔw rangi.

Beɓa Jeju al mee tò-ti kɔ kosi təl gogi. ³⁸ Rəmə, dingəm kí ndil-je kí maji al 'tee mee-é-ti kogi lé, nɔ ta Jeju-ti kadi n'ow siə. Ngà Jeju tubə-é panè: ³⁹ 'Təl 'ow beə lə-i gogi, 'ow 'or poy né-je lay kí Lubə ra sə-i kin. Beɓa dingəm lé ɔw ɔr poy né-je kí Jeju ra siə kin lay adi ta-é sane kɪ mee bebo lay.

Ta lə ngon lə Jayrusi kí dené kí tɔsi ndəl

kɪ ta lə dené kí məsi ree rɔ-é-ti

Mat 9:1,18-26; Mar 5:21-43

⁴⁰ Loki Jeju təl ree ngangɪ ba-ti kí Galile gogi lé, kosi dow-je d'uwə-é kɪ rɔ-dé-ti, kdotalə de lay ya d'a d'ingi-dingi d'a 'ngəbi-é. ⁴¹ Lo-é-ti kinlé, dingəm káre ri-é lə Jayrusi ree rɔ Jeju-ti. Jayrusi lé to 'boy kí do kəykəwnɔ-ti lə jipi-je. E ree usi nja Jeju-ti nɔ ta-é-ti kadi ɔw siə mee kəy-ti liə. ⁴² Kdotalə ngon-é kí dené kí káre-rə kí à ra bal dɔgi gidi-é joo je bè tò oy kəy nɔɔ. Loki Jeju isi ɔw siə kɪ beə lé, kosi dow-je d'ul-nɔ go-é-ti mbuu, adi mbore-é yó-je kɪ nə-je.

⁴³ Rəmə dené káre kí məsi ree rɔ-é-ti bal dɔgi gidi-é joo a dan-dé-ti nɔɔ. E tuji nékingə-é lay kogi be lə doktur-je kàrè, dow kí asi kadi-é lapiya goto. ⁴⁴ Dené lé tee gidi Jeju-ti ree ɔdi rɔ takubi liə, rəmə tajinati nè ya gin məsi liə gangi d'əsi. ⁴⁵ Jeju dəji panè: Ná ɔdi rɔ-m wa? Rəmə dow-je lay ya 'naji, bá Piyər idə-é panè: Njəndó dow-je né, kosi dow-je kí d'ilə-nɔ 'gəə do-i ə d'ul-nɔ do-i-ti mbuu, 'mbor-i yó-je kɪ nə-je kin ya i 'dəji dow kí ɔdi rɔ-i bəy wa? ⁴⁶ Ngà Jeju ilə-é-ti panè: Dow ɔdi rɔ-m nɔɔ. Kdotalə m'gə kí tɔgi kí rɔ-m-ti tee. ⁴⁷ Loki dené oo kí gin-n'è tee lé, e dadi par-par usi nja Jeju-ti pa ta rəsi takəm dow-je-ti ɔr-né gin né kí ɔdi-né rɔ Jeju lé rəm, idə-dé-né kəm rəbi kí ingə-né lapiya tajinati nè lé rəm to. ⁴⁸ Beɓa Jeju idə-é panè: Ngon-m kí dené, kadmeə lə-i aji-i; 'ow kɪ lapiya.

⁴⁹ Loki Jeju a pa ta bè ya bəy rəmə, dow ì mee kəy-ti lə Jayrusi kí to njəkun do kəykəwnɔ lə jipi-je lé, ree idə-é panè: Ngon-i kí dené lé uwə ta-é nati, ən ə 'ndɔji njəndó né dow-je lé al ngá! ⁵⁰ Ngà loki Jeju oo ta kinlé, e idə Jayrusi lé panè: «'Bəl al, mee-i ya 'adi-m par ə ngon-i kí dené lé, à kingə lapiya.» ⁵¹ Loki Jeju ɔw tee be lə

Jayrusi lé, e adi dow kí rangi ow siə kəy al, ngà Piyər to, Ja to, Jaki to, bəbi ngon-je kɪ kɔ ngon lé to bá d'ow siə kəy. ⁵² Dow-je lay kí d'isi dɔ ngon-ti lé, d'isi ta nɔ-ti, kɪ ta ndingə rɔ-ti. Beba Jeju idə-dé panè: 'Nɔi al! Ngon kí dené lé oy al, ngà tò bi kɪ tò. ⁵³ Rəmə də 'sɔki Jeju, kdɔtalə 'gə kí ngon kí dené lé oy. ⁵⁴ Ngà Jeju uwə ji ngon lé bá pa ta kɪ ndi-é kɪ boy panè: Ngon, i taá! ⁵⁵ Beba ngon kí dené lé tɔsi ndəl ə i taá tajinatɪ nè ya! Ə Jeju un ndu kadi d'adi-é né uso! ⁵⁶ Né kí ra né kinlé, ɔr ndil njékoji ngon kí dené kinlé. Ngà Jeju ndəji-dé kdɔ kadi 'pa d'adi dow oo al.

9

Jeju ulə njékɔwkułə-je liə kí dɔgi gidi-é joo

Mat 10:1-9,11-14; Mar 6:7-13

¹ Jeju ba njékɔwkułə-je liə kí dɔgi gidi-é joo ə adi-dé tɔgi rəm, adi-dé tarəbi kadi 'tubə ndil-je kí maji al lay dɔ dow-je-ti rəm, bá kadi d'adi lapiya njémɔy-je rəm to. ² Ngà bá ulə-dé kadi d'ilə mbɛ kɔbe lə Lubə rəm, bá kadi d'adi lapiya njémɔy-je rəm to. ³ E idə-dé panè: Kɔw-si mba kinlé, uni né madi ji-si-ti al, uni salangi al rəm, uni mbu kɔw mba al rəm, uni mbə al rəm, uni là al rəm, bá ɔyi kubi kí rɔ-si-ti joo-joo al rəm. ⁴ Mee kəy kí rá-rá kí ɔwi-ti lé, e ya isi-ti sar kadi ji-né. ⁵ ††Ngà lo lay kí dow-je 'mbati kuwə-si kɪ rɔ-dé-ti rəmə, 'tɛɛi mee bebo-é-ti kinlé, ə 'gəki kodi kí nja-si-ti kɔgi kadi tɔji kí ta tò dɔ-dé-ti. ⁶ Njékɔwkułə-je d'ow kí dɔ be-be d'ilə mbɛ Poyta kí Maji rəm, d'adi lapiya njémɔy-je kɪ lo-lo rəm to.

Ta kí sɔbi dɔ né kí ndɔji Erodi nɔ

Mat 14:1-2; Mar 6:14-16

⁷ †Né-je kí ra né lé, loki njékɔbe Erodi oo ta-é rəmə, ndɔji-é nɔ. Kdɔtalə dow-je madi 'panè: «To Ja bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.» ⁸ Dɛ kí nɔ-je 'panè: «To Eli bá ree» ə dɛ kí rangi 'panè: «To dow káre dan dow-je-ti kí low kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.» ⁹ Ngà Erodi rəmə panè: «Ja lé, ndɔki m'adi 'gangi dɔ-é, ngà to nɔ bəy bá dow-je d'isi 'pa ta-je kí bè kin dɔ-é-ti bá m'oo m'oo bəy tin wa?» Ə e sangi kadi n'oo dowbé lé.

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo mi

Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Ja 6:1-14

¹⁰ Loki njékɔwkułə-je 'təl 'ree rəmə, d'ɔr poy né-je lay kí 'ra lé d'adi Jeju. E ɔr-dé go-é-ti ɔr-né rɔ-é kɪ kár-é kəl bebo Betsayda-ti bè. ¹¹ Ngà kosi dow-je 'gə, adi d'ow go-é-ti. Jeju uwə-dé kɪ rɔ-é-ti ə pa ta kí sɔbi dɔ kɔbe lə Lubə adi-dé rəm, dɛ kí d'ow ndoo kingə lapiya rəmə, e adi-dé lapiya to.

¹² Ngà loki kadi isi ur lé, njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo 'ree rɔ Jeju-ti d'idə-é 'panè: 'ɔsi kosi dow-je kanlé adi d'ow nganbe-je-ti, kɪ kəylo-je-ti kí tò ngosi-ngosi kadi d'ingə nékuso-je, kɪ lo tò-je, kdɔ lo kí j'ai-ti nè kinlé to diləlo. ¹³ Ngà Jeju idə-dé panè: «Səi ya adi-dé né d'uso.» Dɛ 'təl d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ j'ow kɪ mbə mi kɪ kanji joo-rè ya par. Dɔmaji, kadi jɛ ya j'ow j'ndogi nékuso j'adi dow-je kin lay je bè tá.» ¹⁴ Dɛ 'pa bè kdɔtalə dingəm-je ya kɔr-dé à ra budɔgi lo mi je bè. Jeju idə njéndó né-je lé panè: «Uwəi dow-je adi d'isi nangi kɔrmɪ kɔrmɪ je bè.» ¹⁵ Dɛ 'ra bè ya to, adi d'adi dow-je d'isi nangi lay.

¹⁶ Jeju taa mbə kí mi kɪ kanji kí joo lé, itə kəm-é kɪ dɔrɔ-ti ra oiyo Lubə dɔ-ti, bá gángi dana adi njéndó né-je kadi 'ləbi kosi dow-je. ¹⁷ Dɛ lay ya d'uso né 'ndan ndə-ndə; adi d'oy dɔdum-é-je kí nɔy rusi kàre dɔgi gidi-é joo.

Piyər pa rəsi kí Jeju to dow kí Lubə mbəti-é

Mat 16:13-28; Mar 8:27-31

¹⁸ Ndo káre bè, Jeju or rɔ-é kɪ kár-é pa ta kɪ Lubə ə njéndó né-je liə d'ow siə nati ngá bá ɛ dəji-dé ta panè: «Kosi dow-je lé 'panè m'to ná wa?» ¹⁹ †De d'ilə-é-ti 'panè: «Dow-je kí dan-ti-je 'panè: “I 'to Ja kí njera dow-je batem”, ə de kí ná-je 'panè: “I 'to Eli”, ə de kí rangi bəy 'panè: “I 'to dow káre dan dow-je-ti kí low kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.”» ²⁰ †Ngá Jeju təl dəji-dé panè: «Ə kí go gə-é-ti lə-si səi ya bè lé, mə m'to ná wa?» Piyər ilə-é-ti panè: «I 'to Kristi*.» ²¹ Jeju ndəji-dé n̄a kadi 'pa ta-é d'adi dow al.

Jeju pa ta kí do koy-é-ti kɪ tɔsi ndəl-ti liə

Mat 16:21-28; Mar 8:31-33

²² Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «Tò kadi Ngon lə dow à kingə kɔ n̄a; 'ngatogi-je lə jipi-je, kɪ njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je d'a mbati-é, d'a tɔl-é, ngá ndo kí njékungi-ti mutə rəmə à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.» ²³ †Bəy bá ɛ idə-dé lay panè: «Kinə dow ndigi kun go-m rəmə, kadi ta rɔ-é ɔ-é al, kadi un kagdəsi liə uti kɪ ndo-é ndo-é ə un go-m. ²⁴ †Kdo dow kí rá-rá kí ndigi kaji rɔ-é lé à tuji rɔ-é, ngá dow kí ilə rɔ-é kɔgi kdo ta lə-m bá à kaji rɔ-é. ²⁵ Kadi dow ingə né-je kí dɔnangi-ti nè lay ə daji rɔ-é tuji əse ɛ ya tuji rɔ-é lé, maji-é to ri wa? ²⁶ Kdotalə dow kí ra rɔsɔl dɔ-m-ti, kɪ dɔ ta-je-ti lə-m lé, loki Ngon lə dow à ree dan riba-ti liə, kɪ dan riba-ti lə Bɔbi-é, kɪ 'lə malayka-je kí d'aa njay lé, ɛ à ra rɔsɔl dɔ-é-ti ya tɔ. ²⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow-je madi dan de-ti kí d'a nè kinlé, d'a koo kɔbe lə Lubə lé, bəy bá d'a koy.»

Rɔ Jeju mbəl

Mat 17:1-9; Mar 9:2-10; 2Pi 1:16-18

²⁸ Asi ndo jinəy joo je bè go ta-je-ti kí Jeju pa kinlé, ɛ ba Piyər, kɪ Ja, kɪ Jaki adi d'ow siə ə al dɔ mbal-ti kdo pa ta kɪ Lubə. ²⁹ Loki ɛ isi pa ta kɪ Lubə lé, takəm-é mbəl tò gay ə kubi-je liə təl nda mbəy-mbəy ə ndoy ngilingi-ngilingi. ³⁰ Rəmə tajinati nè ya dingəm-je joo d'a d'oji ta kɪ Jeju. To Moiyiji kɪ Eli kí 'tɛɛ kɔy, ³¹ rɔ-dé ɔ njoy-njoy adi lo ndogi doo ə d'a d'oji ta kɪ Jeju dɔ koy-ti kí ɛ à kow koy bebo Jorijaləm-ti kdo tɔl-né ta kullə liə. ³² Piyər kɪ madi-é-je lé, 'tò bi d'adi dan-dé oy rəgi-rəgi; ngá loki 'tɛɛ kəm-dé rəmə d'oo ndogi lə Jeju rəm, d'oo dingəm-je joo kí d'a rɔ-é-ti lé rəm tɔ. ³³ Loki dingəm-je kí joo kinlé d'isi d'in̄ə Jeju kdo kow rəmə, Piyər idə-é panè: Njéndó dow-je né, maji n̄a kadi j'isi nè ya ngá. Adi j'rai kəykubi mutə, káre à to 'lə-i, káre à to 'lə Moiyiji ə káre à to 'lə Eli tɔ. Piyər gə meɛ ta kí ɛ a pa lé al. ³⁴ Loki a pa ta lé bè ya rəmə, kilndi ree səbi dɔ-dé-ti rɔpi. Loki kilndi səbi dɔ-ti lé, bəl ində bandi njéndó né-je gangi. ³⁵ ††Rəmə dan kilndi-ti lé, ndi dow ba panè: ɛ kinlé, to ngon-m, m'mbəti-é; ooi ta liə. ³⁶ Ngá go ndi dow-ti kí ba lé rəmə, d'oo Jeju ya a kɪ kár-é. Njéndó né-je d'adi ta-dé tò kɪ mudi-é ə meɛ ndo-é-je-ti kinlé, de d'or poy né kí d'oo kin d'adi dow al.

Jeju adi lapiya ngon kí ndil kí maji al isi meɛ-é-ti

Mat 17:14-21; Mar 9:14-29

³⁷ Lo aa go-ti, loki d'i dɔ mbal-ti d'isi risi nangi lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'tilə kəm Jeju; ³⁸ rəmə dan kosi dow-je-ti lé, dow káre pa ta boy-boy panè: Njéndó dow-je né, m'ra-i kɔgri ya, ilə kəm-i dɔ ngon-m-ti adi-m, kdotalə ɛ to ngon-m kí káre-rè. ³⁹ Taá-taá ya ndil kí maji al uwə-é rəmə, tajinati nè ya ra-é adi nɔ boy-boy, siki-é kɪ tógi-é tógi-é adi əm ta-é i puki-puki, adi-é kɔ n̄a ə in̄ə-é kalangi al, adi toki dow kí oy bè ⁴⁰ M'ra ndoo ta njéndó né-je-ti lə-i kadi 'tubə ndil lé dɔ-é-ti kɔgi ya, ngá de d'asi al. ⁴¹ Beba Jeju panè: Səi ko dow-je kí njémeɛngə-je kɪ njémeɛndul-je kan! M'a kisi

† 9:19 9:19 Mat 14:1,2; Mar 6:14,15; Luk 9:7,8 † 9:20 9:20 Ja 6:68,69 * 9:20 9:20 Kristi lé kɔr meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 9:23 9:23 Mat 10:38; Luk 14:27 † 9:24 9:24 Mat 10:39; Luk 17:33; Ja 12:25 † 9:35 9:35 Mat 3:17; 12:18; Mar 1:11; Luk 3:22 † 9:35 9:35 2Pi 1:17,18

sə-si nati asi kaglo ban bəy wa? M'a kisi dɔ-ti sə-si asi kaglo ban bəy wa? Go-ti, təl idə bɔbi ngon lé panè: 'Ree kì ngon-i lé nè bè. ⁴² Loki ngon lé isi ree rəmə, ndil kí maji al lé, ɔsi-é ilə-é nangi ə siki-é n̄a, ngà Jeju ndangi ndil kí maji al lé, ə adi ngon lé lapiya, bá təl ulə-é ji bɔbi-é-ti. ⁴³ Dow-je lay ya tógi lə Lubə kí tò bəl kinlé ɔr ndil-dé.

Nja joo kí Jeju pa ta dɔ koy-é-ti

Mat 17:22-23; Mar 9:30-32

Loki né-je lay kí Jeju ra lé, ɔr ndil dow-je lay adi tagir lə-dé tò kí dɔ-ti ya bəy lé, ɛ idə njéndó né-je liə panè: ⁴⁴ Ta kí m'ow kidə-si kinlé, uwəi dɔ-si-ti maji: «Ngon lə dow lé, d'a kilə-é ji dow-je-ti.» ⁴⁵ Ngà njéndó né-je 'gə mɛɛ ta kinlé al. Ta lé toki bɔyɔ sə-dé dɔ-é kɔ kadi 'gə mɛɛ-é al; ə dɛ 'bəl lo dɛji-é ta dɔ-ti rəm tɔ.

Sé ná bá to dow kí boy n̄a wa?

Mat 18:1-7; Mar 9:33-37

⁴⁶ †Njéndó né-je lə Jeju d'isi 'naji-n̄a ta kadi d'oo sé ná bá to kí boy n̄a dan-dé-ti wa? ⁴⁷ Jeju gə tagir kí mɛɛ-dé-ti adi un ngon kí ndɛ bè adi-é ɔ mbó-é-ti; ⁴⁸ †ngá bá idə-dé panè: Dow kí rá-rá kí uwə ngon kin kí rɔ-é-ti kɔ ta lə-m lé, to m̄a ya tɔ bá dowbé uwə-m ki rɔ-é-ti tin; ə dow kí uwə-m ki rɔ-é-ti kin rəmə, to njèkulə-m ya tɔ bá dowbé uwə-é ki rɔ-é-ti tin. Kɔ dow kí oo rɔ-é ki ngon dow dan-si-ti lay kinlé, ɛ bá to dow kí boy n̄a.

Dow kí ɔsi-si ta al lé to dow lə-si

Mar 9:38-41

⁴⁹ J̄a un ta panè: «Njéndó dow-je né, jɛ j'oo dow káre un ri-i bá isi tubə-né ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti ɔ j'sangi kadi j'ɔgi-é dɔ-ti, kɔ ɛ un go-i sə-ji al.» ⁵⁰ Ngà Jeju ilə-é-ti panè: ɔgi-é dɔ-ti al, kɔ dow kí ɔsi-si k̄i ta al lé, to dow lə-si.

Jeju inə dɔnangi Galile kɔ kɔw Jorijalɛm

Be káre bè dɔnangi Samari-ti mbat̄i Jeju

⁵¹ Loki ndɔ-je lə Jeju n̄ay ngosi kadi Lubə à kun-é ki dɔr̄a-ti lé, ɛ un ndi-é ə ɔ dɔ-ti njangi kadi n'ow bebo Jorijalɛm-ti. ⁵² ɛ ulə dow-je kete n̄ɔ-é-ti. Loki dɛ d'ungi-n̄a rebəə d'ow rəmə, 'tɛɛ mɛɛ ngonbɛ-ti káre kí dɔnangi Samari-ti, kɔ ra né-je kete ngəbi-é-né. ⁵³ Ngà dow-je kí ngonbɛ-é-ti 'ndigi kuwə-é ki rɔ-dé-ti al, kɔ ɛ un rəbi kí ɔw ki bebo Jorijalɛm-ti. ⁵⁴ Loki Jaki-je k̄i J̄a kí 'to njéndó né-je lə Jeju d'oo né kin bè lé, d'idə-é 'panè: 'Babe, i 'ndigi kadi j'dɛji pər kadi j̄ dɔr̄a-ti ree ró-dé wa? ⁵⁵ Jeju təl kəm-é ki rɔ-dé-ti bá kɔl sə-dé panè: [To tagir ri bá tò mɛɛ-si-ti bè wa! ⁵⁶ Ngon lə dow lé, ree kɔ təl dow-je al, ngà ɛ ree kɔ kaji-dé.]† Beba dɛ d'ɔti d'ow ngonbɛ-ti kí rangi.

Ta kí ɔbi dɔ kun go Jeju

Mat 8:18-22

⁵⁷ Loki dɛ d'ow dɔ rəbi-ti lé, dow káre idə Jeju panè: «M'a kun go-i lo lay kí 'a kɔw-ti.» ⁵⁸ Jeju ilə-é-ti panè: «Tal-je d'ow k̄i be tò-dé n̄ɔɔ, bá yəl-je kí 'nar taá kin kàrè d'ow k̄i kəy tò-dé tɔ. Ngà Ngon lə dow lé, lo kí kadi ulə dɔ-é-ti ya kàrè goto.» ⁵⁹ Jeju idə dow kí rangi panè: 'Un go-m. Ngà ɛ ilə-é-ti panè: «'Babe, 'adi-m tarəbi adi m'ow m'dubi bɔbi-m m̄oki tá.» ⁶⁰ Ngà Jeju idə-é panè: «'Inə dɛ kí d'oy adi 'dubi dow-je lə-dé kí d'oy, ə i rəmə, 'ow ilə mbɛ kɔbɛ lə Lubə.» ⁶¹ Dow káre pa bəy panè: 'Babe, m'ndigi kun go-i, ngà kadi bá 'adi-m tarəbi kadi m'ow m'ra lapiya dow-je kí mɛɛ kəy-ti lə-m m̄oki tá. ⁶² Ngá bá Jeju idə-é panè: Dow kí uwə kosi mangi-je ɔw ndɔr-né bá gɔɔ lo go-é-ti gogi lé, kullə kɔbɛ lə Lubə tuwə-é al.

† 9:46 9:46 Luk 22:24 † 9:48 9:48 Mat 10:40; Luk 10:16; J̄a 13:20 † 9:56 9:56 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi k̄i ji-dé k̄i ta grɛki.

10

Ta kí sobi do njéndó né-je kí kòrsiri gidi-é joo kí Jeju ulə-dé

Mat 9:37-38; 10:7-16; Mar 6:8-11; Luk 9:3-5

¹ Go-ti, 'Babe Jeju mbəti njéndó né-je kí rangi kòrsiri gidi-é joo ə ulə-dé kadi d'ow joo-joo kete nò-é-ti mee bebo-je-ti lay, kì lo-je-ti lay kí tò kadi ɛ ya kàrè à kow-ti to. ² †E idə-dé panè: Ko kí tò kijə n̄a, ngà njékijə-é-je bá 'n̄a al. Ən é 'pai ta kì 'ba njèko kí tò kijə lé, kadi ulə kì njérakullə-je titi. ³ †Owi! Yən, m'ulə-si titi-n̄a kì ngan bati-je bè dan jagim-je-ti. ⁴ Uni mbu là al rəm, uni mbu kow mba al rəm, ɔyi saba al rəm, bá ai nangi kì rəbi-rəbi 'rai lapiya dow-je al rəm to. ⁵ Mee kəy kí rá-rá kí owi-ti lé, ta kí a pai kete moki ən: «Kadi lapiya n̄ay mee kəy-ti kin!» ⁶ Kinə dow noji isi mee kəy-ti lé n̄ɔɔ rəmə, lapiya lə-si à n̄ay siə. Ngà kinə dow noji goto to rəmə, lapiya lə-si à təl ree rə-si gogi to. ⁷ †Isi mee kəy-é-ti kinlé, ə né kí d'adi-si ya usoi rəm, ayi rəm. Kdotalə to tó-é kadi njérakullə ingə nékugə doji-é. Iləi kì takəy-takəy al.* ⁸ Mee bebo kí rá-rá kí owi-ti, bá d'uwə-si kì rə-dé-ti, ə d'adi-si nékuso rəmə usoi ⁹ rəm, adi lapiya njémɔy-je kí d'isi mee bebo-é-ti lé, ə idəi dow-je kí titi 'painè: Kɔbe lə Lubə ree ngosi rə-si-ti. ¹⁰ †Ngà mee bebo kí rá-rá kí owi-ti, bá d'uwə-si kì rə-dé-ti al lé, owi pandangi lo-je-ti kí mee be-é-ti lé, ə 'painè: ¹¹ †«Kodi kí mee bebo-ti lə-si kí i nja-ji-ti ya kàrè j'ow mbing j'gəki do-si-ti gogi. Bè ya kàrè, kadi 'gəi kí kɔbe lə Lubə lé, ree ngosi.» ¹² †M'a kidə-si rəsi; mee ndə-é-ti kinlé ta kí gangi kí do bebo-é-ti kinlé, à ngà n̄a kitə ta kí gangi kí do Sodom-ti bəy.

Tuji kí sobi do be-je kí 'mbati kadi mee-dé

Mat 11:21-24

¹³ Tuji à kusi do-si-ti, səi dow-je kí Koraje! Tuji à kusi do-si-ti, səi dow-je kí Betsayda! Kdo nékɔji-je kí toki ra dan-si-ti nè kinlé, lé toki ra donangi Tir-ti kì donangi Sidɔ-ti je bè rəmə lé dow-je kí titi d'a kulə kubi saki rə-dé-ti tò-né buu-ti, kdo kinə-né panjiyè-dé-je kí maji al kogi low n̄u ngá! ¹⁴ Gin-é kin bá, ndo gangta-ti lé, ta kí gangi kí do-si-ti à ngà n̄a kitə ta kí gangi kí do donangi Tir-ti, kì donangi Sidɔ bəy. ¹⁵ Ngà səi dow-je kí Kapernayim, ooi 'painè se riɓa lə-si kin à kow sə-si sar dɔrɔ-ti wa? Bè al, à toki təl sə-si kì nangi sar kì mee lo kí koó-ti.

¹⁶ †Dow kí taa ta lə-si lé, taa ta lə-m to. Ngà dow kí ɔsi-si ngərangi rəmə, to ma ya to é ɔsi-m ngərangi tin. Ə dow kí ɔsi-m ngərangi lé, to njèkulə-m to bá dowbé ɔsi-é ngərangi tin.

¹⁷ Dɛ kí kòrsiri kí Jeju ulə-dé lé, 'təl 'ree kí rənəl ə 'panè: 'Babe, kì ri-i lé, ndil-je kí maji al ya kàrè d'ulə do-dé gin tógi-ti lə-ji. ¹⁸ Bəba Jeju idə-dé panè: M'oo Sata i dɔrɔ-ti titi-n̄a kì təl ndi bè usi nangi nè. ¹⁹ Ooi bè, m'adi-si tógi kadi 'njiyəi-né do li-je-ti, kì do jinə-je-ti, kì do tógi-je-ti lay kí njəba ɔw-né, ə né káre ya kàrè à ra-si al. ²⁰ Bè ya kàrè, 'rai rənəl kdotalə ndil-je kí maji al kí d'ulə do-dé gin tógi-ti lə-si kin al. Ngà 'rai rənəl kdotalə ri-si kí toki ndangi mee dɔrɔ-ti kin tá.

Lubə tɛɛ do Poyta kí Maji adi ngan dow-je

Mat 11:25-27; 13:16-17

²¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé ya Ndil kí aa njay ra Jeju adi rə-é nəl-é n̄a adi panè: Bobi-m kí 'to 'Ba dɔrɔ kì donangi, m'tóy-i, kdo 'bɔyɔ do né-je kin kì njégosi-je kì njénégə-je rəmə ngan dow-je kin bá 'tɛɛ kì do-é adi-dé. Oiyə, Bobi-m, m'tóy-i kdo to ndigi lə-i kadi né kinlé tò bè†. ²² †Bobi-m təl kì né-je lay adi-m. Dow kí gə-m ma Ngon lə Lubə

† **10:2** 10:2 Mat 9:37,38 † **10:3** 10:3 Mat 10:16 † **10:7** 10:7 1Kɔ 9:14; 1Ti 5:18 * **10:7** 10:7 Jeju ɔgi-dé kow kəy lə dow-je al. Ngà ɛ ndigi kadi 'tò kəy lə dow káre ə lo aa d'i kete-kete al. Kdo mba tò be joo ə ində nane. † **10:10** 10:10 Knj 13:51 † **10:11** 10:11 Mat 10:7-14; Mar 6:8-11; Luk 9:3-5 † **10:12** 10:12 a Mat 11:24; b Mat 10:15 † **10:16** 10:16 Mat 10:40; Mar 9:37; Luk 9:48; Jə 13:20 † **10:21** 10:21 1Kɔ 1:17-29 † **10:22** 10:22 a Jə 3:35; b Jə 10:15

lé goto. Bòbi-m ya par é gə-m. Ə dow kí gə Bòbi-m ya goto. Mə ya par é m'gə Bòbi-m lé, ə dow kí mə ngon-é lé ya m'teɛ kəm-é do-é-ti bá à gə-é tɔ.

²³ Go-ti, Jeju təl kəm-é ki rɔ njéndó né-je-ti liə ə idə-dé de ya kì kár-dé gay panè: Dow-je kí kəm-dé oo né-je kí səi ooi kinlé 'to njénékumə-je! ²⁴ Beba m'a kidə-si rəsi kí njépata-je kí ta Lubə-ti n̄a, kì ngar-je n̄a ya 'ndigi koo né-je kí səi ooi kin ya, ngà d'oo al; 'ndigi koo ta-je kí səi ooi kin ya, ngà d'oo al.

Gosta kí sɔbi do dow kí Samari kí to dow kí maji

Mat 22:34-40; Mar 12:28-34

²⁵ †Dow káre kí njéndó dow-je ndukun sangi kɔo koo ta kí mɛɛ Jeju-ti adi i taá dɔji-é panè: «Njéndó dow-je né, ri bá m'a ra kɔo kadi m'isi-né kəm sartagangi wa?» ²⁶ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «'Ndàngi mɛɛ mbete ndukun-je-ti 'panè ri wa? I 'ndó lé, 'ndàngi 'panè ri wa?»

²⁷ Ʒ ilə Jeju-ti panè: «'A ndigi 'Babe Lubə lə-i kì mɛɛ-i káre-rè, kì ndil-i lay, kì tógi-i lay rəm, kì tagir lə-i lay rəm, bá 'a ndigi dow madi-i tò kì rɔ-i bè rəm tɔ.» † ²⁸ Beba Jeju idə-é panè: «Ta lé, i ilə-ti maji n̄a! 'Ra né kinlé ya rəmə 'a kisi kəm.»

²⁹ Ngà ɛ ndigi ra kadi 'lə-n'è to naji adi dɔji Jeju panè: «Ná bá to dow madi-m wa?» ³⁰ Jeju təl un ta panè: «Dingəm káre bè i bebo Jorijaləm-ti isi ɔw bebo Jeriko-ti, rəmə bɔkaya-je 'gangi-é 'taa né-je liə lay, 'tində-é mbuki-mbuki d'adi tò kəm yo ə 'tusi-é d'inqə-é d'ɔw lo lə-dé. ³¹ Ə dow káre kí to njégugnə lə Lubə i Jorijaləm isi ree kì rəbi kí káre kinlé tɔ. Loki ree da do dingəm-ti lé rəmə, ɛ ijə rɔ-é kì nganglo-nganglo dəə ɔw. ³² Go-ti, dow káre kí gin koji-ti lə Lebi ree teɛ lo-ti kinlé tɔ, bá oo dingəm lé rəmə, ijə rɔ-é kì nganglo-nganglo dəə ɔw ya bəy. ³³ Ngà dow káre kí dɔnangi Samari-ti kí isi ɔw mba é ree teɛ lo-ti kinlé bá oo dingəm lé rəmə ta ɔ mɛɛ-é n̄a kɔo ta liə. ³⁴ Beba ɔti ree rɔ-é-ti ə ungi ubi, kì man nduu ta dɔ-je-ti lé ndəm-né bəy bá un-é sɔbi-é do koro-ti liə ɔw siə kəy mba-je-ti ə tɔsi kəm-é go-é-ti. ³⁵ Loki lo aa lé, ɛ ɔr là kí dow à ra kullə ndɔ joo bá à kingə, adi njəkoo go kəy mba-je lé, ə idə-é panè: “'Tɔsi kəm-i go-é-ti adi-m rəm, bá né-je lay kí 'a tuji do-é-ti do madi-é-ti kinlé, ndɔ kí m'təl rəmə jə idə-m ə mə ya m'a kugə-i.” ³⁶ Jeju təl dɔji njéndó dow-je ndukun lé panè: «Kí go koo-é-ti lə-i lé, dan dow-je-ti kí mutə kinlé, ɛ kí rá bá to dow madi dingəm kinlé wa?» ³⁷ Beba ɛ ilə Jeju-ti panè: «To ɛ kí njəkoo kəmtondoo liə kin.» Bè ngà bá Jeju idə-é panè: «'Ɔw, ə i kàre 'ra bè ya tɔ.»

Ta kí sɔbi do kɔw Jeju be lə Marti-je kì Mari

³⁸ †Loki Jeju usi rebəə kì njéndó né-je liə, bá ɔw mɛɛ ngonbe-ti káre bè lé, dené káre kí ri-é lə Marti uwə-é kì rɔ-é-ti mɛɛ kəy-ti liə. ³⁹ Ə Mari kí to ngonkɔ Marti lé, isi nangi nja 'Babe-ti isi oo ta-je liə. ⁴⁰ Kullə-je kí gay-gay kí mɛɛ kəy-ti un Marti n̄a adi ɛ ɔti rati ree panè: 'Babe, kiñə kí ngonkɔ-m inə-m kì kar-m ya ta kullə-ti kinlé, 'usi-i-ti al ban al wa? 'Idə-é adi ree ra sə-m kullə. ⁴¹ 'Babe ilə-é-ti panè: Marti, Marti, mɛɛ-i a kəkəkə rəm, rɔ-i ba dɔki-dɔki kɔo né-je n̄a ya, ⁴² ngà né káre ya par ə to né kí maji n̄a. Mari bá mbəti ɛ kí maji n̄a kí dow à taa ji-é-ti ndə al.

11

Néndó kí sɔbi do pa ta kì Lubə

Mat 6:9-13; 7:7-11

¹ Ndo káre bè, Jeju isi lo-ti madi isi pa ta kì Lubə. Loki pa ta kì Lubə gin-é gangi lé, dow káre dan njéndó né-je-ti liə dɔji-é panè: 'Babe, 'ndó-ji lo pa ta kì Lubə titi kí Ja ndó-né njéndó né-je liə bè tɔ. ² Jeju ilə-dé-ti panè: Loki isi 'pai ta kì Lubə rəmə, 'painè:

Bobi-ji, kadi dow-je 'gə kɪ 'aa njay; kadi kɔ̃be lə-i ree.

³ 'Adi-ji nékuso kɪ asi ta-ji kɪ ndo-je lay.

⁴ 'Inə go majal-je lə-ji kɔ̃gi,

kdo je kàrè j'isi j'inə go majal-je kɪ dow-je d'isi 'ra sə-ji lé kɔ̃gi tɔ.

Ə 'inə-ji adi j'usi mɛɛ nənə-ti al.

⁵ Go-ti, Jeju ilə do-ti panè: Dow káre dan-si-ti je bè, bá nam-é isi nɔ̃ɔ, bá ɛ ɔw ndəl-é ndoɔ dan lo-ti panè: Nam-m, adi-m m'tunə-i mbè mutə. ⁶ Kdotalə nam-m káre j mba-ti ree rɔ-m-ti é m'oo né kɪ m'a kadi-é al. ⁷ Bá kinə nam-é lé, to kəy je bè ya ilə-é-ti panè: I 'ndo-ji-m al. Tarəbi toki kuti ngá, bá je kɪ ngan-m j'to nangi rəm ngá, adi m'a kɪ taá kadi-i mbè lé al. ⁸ M'idə-si m'adi ooi, kinə lé, j taá adi-é mbè lé, kdotalə to kɪ ɛ to nam-é kin al kàrè, à kɪ taá kdotalə ndo-ji kɪ ndo-ji-é bəy-bəy kin ya, kdo kadi-é né-je lay kɪ ɛ ɔw ndoo-é lé.

⁹ Ə m'idə-si m'panè: 'Dəji ə d'a kadi-si; 'sangi ə a kingəi; indəi tarəbi ə d'a tɛɛ kadi-si. ¹⁰ Kdo dow kɪ dəji ya ə d'adi-é; dow kɪ sangi ə ingə; dow kɪ ində tarəbi ə 'tɛɛ d'adi-é. ¹¹ Nə dan-si-ti bá ngon-é dəji-é mbè rəmə à kadi-é ər wa? Əse dəji-é kanji rəmə à kadi-é li wa? ¹² Əse ngon-é dəji-é kɔw rəmə à kadi-é jinə wa? ¹³ Ə səi kɪ 'toi njémɛɛndul-je kàrè, 'gəi kadi né-je kɪ maji-maji ngan-si-je rəm, ngà Bobi-si kɪ dɔrə-ti kɪ ban bá à kadi Ndil kɪ aa njay dow-je kɪ 'dəji-é lé al wa?

Dow-je 'ba Jeju 'boy lə ndil-je kɪ maji al

Mat 12:22-32; Mar 3:22-30

¹⁴ Ndo káre bè, Jeju tubə ndil kɪ maji al kɪ isi mɛɛ dingəm-ti ra-é adi pa ta al. Loki ndil kɪ maji al lé tɛɛ kɔ̃gi ya rəmə, dingəm lé pa ta adi né-é ɔr ndil kosi dow-je. ¹⁵ †Ngà dow-je kɪ dan-ti-je 'panè: To tógi lə Beljebul, kɪ to 'boy lə ndil-je kɪ maji al bá Jeju isi tubə-né ndil-je kɪ maji al. ¹⁶ †Ə dɛ kɪ nə-je 'ndigi nə-é kdo koo ta kɪ mɛɛ-é-ti adi 'dəji-é kadi ra nékɔ̃ji kɪ j dɔrə-ti kadi d'oo. ¹⁷ Ngà Jeju gə tagir-je lə-dé bəti adi idə-dé panè: Kɔ̃be kɪ rá-rá ya bá dow-je kɪ mɛɛ-é-ti 'gángi-nə d'osi-nə kɪ ta lé, à təl ndubəbe; kəy-je kɪ mɛɛ be-é-ti kinlé kàrè, à to nangi do-nə-ti rum-rum rəm. ¹⁸ Kinə Sata ya gangi rɔ-é danə ɔsi rɔ-é kɪ ta lé, kɔ̃be liə à kə lo kə-é-ti gərərə ban wa? M'pa bè kdo səi 'painè to tógi lə Beljebul bá m'isi m'tubə-né ndil-je kɪ maji al. ¹⁹ Ə kinə to tógi lə Beljebul bá m'isi m'tubə-né ndil-je kɪ maji al, ngà dow-je lə-si ə d'isi 'tubə-dé kɪ tógi lə nə ngá wa? Kullə ra dow-je lə-si ya ilə ta do-si-ti! ²⁰ Ngà kinə to tógi Lubə to bá m'isi m'tubə-né ndil-je kɪ maji al rəmə, to kɔ̃be lə Lubə ya ngá é ree tɛɛ rɔ-si-ti tin. ²¹ Loki dow kɪ njètógi kɪ nékatɪ asi ji-é maji, ngəm takəy liə lé, nékingə-é tò gərərə. ²² Ngà kinə dow kɪ rangi kɪ tógi-é itə-é ree rɔ-é tətɪ-é rɔ lé, à taa nékatɪ-je kɪ ɛ ubə kul-é kinlé ji-é-ti bəy bá à taa nékingə-é kdo ləbi dow-je.

²³ †Dow kɪ ore kàdɪ-m al lé, to njəkɔ̃si-m kɪ ta ə dow kɪ kəw sə-m né ki nati al kàrè, to njəsane né kɔ̃gi tɔ.

Ta kɪ sɔbi do kɪ ndil kɪ maji al kɪ təl ree mɛɛ dow-ti gogi

Mat 12:43-45

²⁴ Loki ndil kɪ maji al tɛɛ mɛɛ dow-ti, ɔw ilə kɪ dilələ kɪ tuti sangi lo kɪ kadi n'isi-ti n'taa koo ya ngà ɛ ingə al rəmə, ɛ təl panè: «Kəy lə-m kɪ m'isi-ti bá m'tɛɛ lé, m'a təl kɔw-ti gogi.» ²⁵ Loki təl ɔw gogi rəmə, oo kɪ mɛɛ kəy lé toki kəy ndəti-ndəti rəm, bá né-je kɪ mɛɛ-é-ti toki kɔsi njol-njol rəm. ²⁶ Bəba ɛ ɔsi təl ɔw sangi ndil-je kɪ rangi siri kɪ mɛɛ-dé ndul itə-é bəy bá ree sə-dé, adi d'andi mɛɛ kəy-ti lé ə d'adi to lokisi-dé. Gangi-é-ti kɪ gogi nè kinlé, kisi lə dowbé kin maji al nə itə kɪ kete lé bəy.

²⁷ Loki Jeju a pa ta lé bè ya rəmə, dené káre tɛɛ dan kosi dow-je-ti pa ta kì ndi-é kí boy panè: Dené kí oji-i ə ulə mba ta-i-ti kinlé, to njénékumə kí ban ɛn ə! ²⁸ Ngà Jeju ilə-é-ti panè: Bè al, dow-je kí d'oo ta lə Lubə ə 'təl rɔ-dé go-ti bá 'to njénékumə-je!

Dow-je 'dəji nékɔji

Mat 12:38-42

²⁹ †Loki kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy 'gəə dɔ Jeju sipi lé, ɛ idə-dé panè: Dow-je kí ngɔsnè kinlé, 'to njémeɛndul-je; dɛ 'dəji kadi d'oo nékɔji, ngà dow à ra nékɔji kí rangi kadi-dé al ngá; ɛ kí ndɔki tɛɛ dɔ Jonasi-ti kin ya asi. ³⁰ Kdɔ titi kí ndɔki Jonasi to-né nékɔji rɔ dow-je-ti kí Ninibi kinlé, bè ya tɔ ɛ Ngon lə dow à to-né nékɔji rɔ dow-je-ti kí ngɔsnè kin tɔ. ³¹ Ndɔ gangta-ti lé, ngar kí dené kí go lo-ti kí bəə à kə takəm dow-je-ti kí ngɔsnè kin, kdɔ kilə ta dɔ-dé-ti. Kdɔ ndɔki ɛ i sɔy dɔnangi-ti nɔ ya ree oo gosta-je lə Salomɔ. Ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, dow kí itə Salomɔ nɔ ya a nè! ³² Ndɔ gangta-ti lé, dow-je kí Ninibi d'a kə takəm dow-je-ti kí ngɔsnè kin kdɔ kilə ta dɔ-dé-ti. Kdɔ dow-je kí Ninibi lé, loki d'oo mbɛ kilə lə Jonasi rəmə, 'tusi panjiyə-dé-je kí maji al d'inə kɔgi. Ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, dow kí itə Jonasi nɔ ya a nè!

Gosta kí sɔbi dɔ lampi

Mat 5:15; 6:22-23; Mar 4:21

³³ †Dow à kində pər lampi-ti kdɔ bɔyɔ al rəm, bá à jəbi ngó dɔ-ti al rəm tɔ. Ngà à nɔɔ kagnɔɔ lampi-ti taá kdɔ kadi dow-je kí d'ow mɛɛ kəy-ti d'oo-né lo. ³⁴ Kəm-i lé, to lampi lə rɔ-i. Loki kəm-i tò maji rəmə, rɔ-i lay ya tò lo kí ndógi-ti; ngà kinə kəm-i maji al lé, rɔ-i tò lo kí ndul-ti tɔ. ³⁵ 'Oo maji, kadi londógi kí tò rɔ-i-ti təl londul al. ³⁶ Kinə rɔ-i burə lay tò lo kí ndógi-ti adi kəl rɔ-i káre ya kàrè nɔy londul-ti al lé, rɔ-i bikti ya lo à ndógi dɔ-ti titi kí lampi ndógi-né dɔ-i-ti kin bè tɔ.

Jeju ndángi njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je

Mat 23:1-36; Mar 12:38-40

³⁷ Loki Jeju pa ta lay rəmə, Parisi káre ɓa-é ɓe liə kdɔ kadi ɔw uso siə né. Bɛɓa Jeju ɔw kəy isi ta nékuso-ti. ³⁸ Loki Parisi lé, oo kí Jeju togi ji-é al ya uso-né né lé, lo ta igi-é səl. ³⁹ Bɛɓa 'Babe idə-é panè: Səi Parisi-je lé, gidi kobi-je kì gidi tasa-je bá səi 'togi suki-suki, ngà mɛɛ-si bá ɓogi-je kì mɛɛndul-je rusi nji-nji. ⁴⁰ Səi mbó dow-je kan! Lubə kí njèra gidi né kí ndaa-ti nè kinlé, ɛ ya ra mɛɛ-é kí kəy tɔ al wa? ⁴¹ Mɛɛ-si kí kəy bá adi Lubə kadkare-ti ə né-je lay à kaa njay rɔ-si-ti tɔ. ⁴² Ngà tuji à kusi dɔ-si-ti, səi Parisi-je! Kdɔ səi lé, mbikam-je lə-si kí ətɪ maji-maji, kì né ndir nɔy-je, kì ndəgi mbikamnɔy-je lay kin ya səi ɔri káre dan kí dɔgi-ti adi Lubə. Rəmə né ra kí njururu, kì ndigi Lubə kin bá səi ooi kí né al. Né-je kin bá lé, à to kullə ra-si, bá ndəgi né-je kinlé kàrè səi a tusi kinəi al rəm tɔ. ⁴³ Tuji à kusi dɔ-si-ti səi Parisi-je; kdɔtalə səi lé, lokisi kí kete nɔ dow-je-ti mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je bá səi 'ndigi rəm, bá 'ndigi kadi dow-je 'ra-si lapiya kunta-nɔ lokosi-je-ti rəm tɔ. ⁴⁴ Tuji à kusi dɔ-si-ti, kdɔtalə səi lé, 'titi-nɔ kì dɔɓadi-je kí né kí toji kadi dow gə-né ya goto kin bè, adi dow-je 'njiyə dɔ-ti kàrè 'gə al*. ⁴⁵ Dow káre dan njéndó dow-je ndukun-je-ti, pa kì Jeju panè: Njéndó dow-je né, i 'pa bè kinlé, to jɛ tɔ bá 'taji-ji tin al wa. ⁴⁶ Jeju ilə-é-ti panè: Səi njéndó dow-je ndukun-je lé, tuji à kusi dɔ-si-ti tɔ; kdɔtalə né-je kí ɔy kí lo kuti-é ngá ya səi indəi dɔ dow-je-ti, ngà səi rəmə, ngon ji-si ya kàrè, 'gəti-né sə-dé al. ⁴⁷ Tuji à kusi dɔ-si-ti, kdɔtalə səi 'rai dɔɓadi njépata-je kí ta Lubə-ti kí ndɔki ka-si-je 'tɔl-dé. ⁴⁸ Loki səi 'rai bè lé, 'toji to kí 'ndigi kì ka-si-je, kdɔtalə ka-si-je 'tɔl

† 11:29 11:29 Mat 16:4; Mar 8:12 † 11:33 11:33 Mat 5:15; Mar 4:21; Luk 8:16 * 11:44 11:44 Kí go nékobe-ti lə jipi-je lé, kinə dow njiyə dɔɓadi-ti rəmə, d'oo-é ki dow kí tò nɛ takəm Lubə-ti. Kdɔ né-je kí mɛɛ ɓadi-ti lé to né-je kí tò nɛ. Bɛɓa Jeju panè Parisi-je lé, mɛɛ-dé maji al toki dɔɓadi kí jipi-je 'ndigi kadi dow njiyə dɔ-ti al kinlé bè. Ngà ɓoyɔ bá dɛ 'ɓoyɔ d'adi dow-je 'gə al.

njépatá-je kí ta Lubə-ti ə səi 'rai dɔbadi-dé tɔ. ⁴⁹ Gin-é kin bá Lubə kí njègosi pa-né panè: M'a kulə njépatá-je kí ta-m-ti, kì njékɔw kulə-je lə-m rɔ-dé-ti rəmə, d'a tɔl də kí dan-ti-je ə d'a kulə kəm də kí náj-je ndoo tɔ. ⁵⁰ Kdɔ kadi məsi njépatá-je kí ta-m-ti kí un kuti-é lo kində gin dɔnangi-ti nɔ ya ɔy kɔgi puu-puu kinlé, ta-é tò dɔ dow-je-ti kí ngɔsnè kin. ⁵¹ Un kuti-é dɔ məsi Abəl-ti sar tɛɛ-né dɔ məsi Jakari-ti kí 'tɔl-é mbunə logugi né-ti kì kəy lə Lubə. Ooi maji, ta məsi-dé à kusi dɔ dow-je-ti kí ngɔsnè kin ya ndəti. ⁵² Tuji à kusi dɔ-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je! Kdɔtalə səi ɔri lakere kɔr tarəbi négə ji-si-ti ə səi ɔwi kəy al rəm, bá dow-je kí 'ndigi kɔw kàrè, səi ɔgi-dé lo kɔw rəm tɔ†. ⁵³ Loki Jeju tɛɛ mɛɛ kəy-ti lé, njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je d'ì siə kì wɔngi nɔ adi 'dɛji-é ta giti-giti dɔ né-je-ti kí gay-gay. ⁵⁴ Dɛ 'dɛji-é ta-je kin bè d'iyə-né gum kdɔ kadi kinə d'ingə ta madi ta-é-ti ə je d'ilə-né ta dɔ-é-ti.

12

Jeju ndəji njéndó né-je dɔ kədkəm-ti

¹ †Dɔgangi-é-ti kinlé, kosi dow-je kí budɔgi dɔgi lo nɔ ya 'kəw-nɔ adi d'ubə-nɔ lo-ti bangi-bangi bá Jeju pa ta adi njéndó né-je liə ya kete panè: Səi kan! Ooi go rɔ-si maji kdɔ əm lə Parisi-je kí to kədkəm dow-je kin. ² †Né kí dow bɔyɔ kí gin-é à tɛɛ al ya goto rəm, bá ta kí tò lo bɔyɔ-é-ti kí dow à gə al kàrè goto rəm. ³ Gin-é kin bá, né-je lay kí 'pai ta-é ndɔ lé, d'a koo ta-é dan kada; ə ta kí səi 'pai mbi dow-ti nɔm-nɔm bè mɛɛ kəy-ti duni nɔ ya kàrè, d'a kilə-né mɛɛ dɔ kəy-ti taá.

Ta lə bəl kəm dow al

Mat 10:26-33

⁴ Səi nam-m-je, m'a kidə-si rəsi. Dɛ kí d'a tɔl daji rɔ-si ə d'a kasi ra sə-si né kí rangi go-ti al ngá kinlé, 'bəli-dé al. ⁵ M'a toji-si ɛ kí səi a bəli-é. ɛ kí à tɔl daji rɔ-si rəm, go-ti ɔw kì tɔgi kadi ilə-é dan pər-ti kí tò sartagangi bəy kinlé ɛ bá 'bəli-é; m'idə-si ta kí tɔgrɔ-ti, ɛ bá tò kadi 'bəli-é. ⁶ 'Tij-je lé, 'ndogi-dé mɔ kì silə joo-joo ya al wa? Lé bè ya kàrè, ɛ kí kàre dan-dé-ti kí mɛɛ Lubə oy dɔ-é-ti ya goto. ⁷ Bəl dɔ-si kin ya kàrè toki gə kɔr-é lay. Ən ə 'bəli al, kdɔ gati-si itə gati 'tij-je nja nɔ. ⁸ M'a kidə-si kí dow kí rá-rá kí pa ta rəsi takəm dow-je-ti panè n'to dow lə-m lé, mɔ Ngon lə dow m'a pa ta liə rəsi nɔ malayka-je-ti lə Lubə panè, to dow lə-m ya tɔ. ⁹ Ngà dow kí ɔr ta kuti-m-ti takəm dow-je-ti panè, n'gə-m al lé, mɔ kàrè m'a kɔr ta kuti-é-ti nɔ malayka-je-ti lə Lubə panè, m'gə-é al ya tɔ.

¹⁰ †Ə dow kí rá-rá kí pa ta kí maji al dɔ Ngon lə dow-ti lé, à toki kinə go-é kɔgi kadi-é, ngà dow kí pa ta kɔbi kì Ndil kí aa njay lé, à toki kinə go-é kɔgi kadi-é al ya sartagangi.

¹¹ †Ngà loki d'a kɔw sə-si kdɔ gangta dɔ-si-ti mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je, kì nɔ njégangta-je-ti, kì nɔ njékɔbɛ-je-ti lé, adi mɛɛ-si ɔ kəkəkə adi 'painè: Se ta ri bá j'a pa wa əse j'a pa kì gosi kí ban bá kdɔ pa-né ta dɔ rɔ-ji-ti wa al. ¹² Kdɔ dɔkàdì-é-ti kin ya Ndil kí aa njay à ndó-si ta kí tò kadi 'pai.

Gosta kí sɔbi dɔ njènékingə kí to mbó dow

1Ti 6:17-19

¹³ Dow madi dan kosi dow-je-ti idə Jeju panè: Njéndó dow-je né, idə ngonkɔ-m adi néndubə kí bɔbi-ji inə adi-ji lé ɛ kay kí 'lə-m adi-m. ¹⁴ Bəbɔ Jeju ilə-é-ti panè: Sé nɔ bá ində-m njégangta lə-si əse njəkay-si néndubə wa? ¹⁵ Go-ti, ɛ idə dow-je lay panè: Ooi go rɔ-si maji dɔ né-ti lay kí to kəmkəj; kdɔtalə, lé dow isi dan nékingə-ti kí tò

† **11:52** 11:52 Njéndó dow-je ndukun-je lé, ndukun lə Lubə kì ta-je lə njépatá-je kí ta-é-ti tò ji-dé-ti kdɔ kadi 'gə-né ta kí sɔbi dɔ kaji, ya ngà də 'gə al rəm, bá d'ɔgi dow-je lo gə-é rəm tɔ. † **12:1** 12:1 Mat 16:6; Mar 8:15
† **12:2** 12:2 Mar 4:22; Luk 8:17 † **12:10** 12:10 Mat 12:32; Mar 3:29 † **12:11** 12:11 Mat 10:19,20; Mar 13:11; Luk 21:14,15

mburuki-mburuki ya kàrè, kisi-é kì dɔ-é taá, to ta lə nékingə-é al. ¹⁶ Beba Jeju idə-dé gosta káre panè: Dingəm káre bè kí to njénékingə, ɔw kì dɔnangi kí ɛ ingə né titi n̄a. ¹⁷ Rəmə ɛ gir mɛɛ-é-ti panè: Loki m'a kungi ko lə-m titi ya goto. Kin əjè m'ra ban ɔn wa? ¹⁸ Beba ɛ panè: Yən, né kí m'a ra ɔn: M'a sane dam-je lə-m ə m'a koji dam-je kí rangi kí boy-boy bá m'a kəw ko lə-m kì ndəgi nékingə-m lay titi. ¹⁹ Ba m'a kidə rɔ-m ta panè: Rɔ-m, nékingə-i tò mburuki-mburuki kɔɔ ɓal-je n̄a ɔn é 'uwə rɔ-i nangi 'taakoo, 'uso, 'ay ə 'ra rɔnəl. ²⁰ Ngà Lubə idə-é panè: Mbé dow! Ndɔɔ nè kin ya 'a koy. Ə n̄a ngá bá né-je kí i isi 'ɔsi dɔ-é nati kɔɔ rɔ-i kinlé, à to kí liə wa? ²¹ Beba Jeju ilə dɔ-ti panè: Dow kí njəkəw né kində ngangəm kɔɔ rɔ-é yó ɓi to njénékingə takəm Lubə-ti al lé, tò titi-n̄a bè ya tɔ.

Ta kí sɔbi dɔ kində mɛɛ dɔ Lubə-ti

Mat 6:25-34

²² Go-ti, Jeju idə njéndó né-je liə panè: Gin-é kin ɓá m'idə-si panè: Adi mɛɛ-si a kókókó adi 'painè: Ri bá j'a kuso kɔɔ kisi-né əse j'a kingə kubi rá bá j'a kɔɔ wa al. ²³ Kɔɔ kisi kì dɔ taá lə dow maji n̄a itə nékuso ə daji rɔ dow maji n̄a itə kubi tɔ. ²⁴ Ooi 'gaga-je: Dɛ 'dubi ko al rəm, d'ijə ko al rəm, d'ɔw kì kəy ngəm né al rəm, bá d'ɔw kì dam al rəm, ya ngà Lubə isi ul-dé! Ə sɔi lé, gati-si itə gati yəl-je kin say! ²⁵ N̄a dan-si-ti bá à kasi kilə ndɔ-é dɔ madi-é-ti sɛ kì takul mɛɛ k̄a kókókó liə wa? ²⁶ Kinə né kí sɛ bè kàrè, sɔi a kasi rai al lé, kɔɔ ri bá sɔi adi mɛɛ-si a kókókó kɔɔ né-je kí rangi wa? ²⁷ Uni kəm-si ooi-né wale-je kí mɛɛ ndɔr-ti ə ooi puti-dé: Dɛ 'ra kullə madi al rəm, d'oji kubi al rəm, ya ngà adi m'idə-si rəsi kí Salomɔ kí to njénékingə kí n̄a kin ya kàrè, ɔɔ kubi-je kí ndóle asi kì puti wale-je kin nja káre al. ²⁸ Sɔi dow-je kí kadmeɛ lə-si to kí ndɛ bè kan! Wale-je kí d'ɔ mɛɛ ndɔr-je-ti ɓone ya ə bore pər à kɔ-dé kin kàrè, Lubə adi 'mɔne kì puti-dé mɔu rəm ngà, sɔi kí ban bá ɛ à kadi-si kubi al wa? ²⁹ Sɔi lé, adi rɔ-si kɔ 'sangi-né nékuso kì man kay ya par-par al. ³⁰ Kɔɔ né-je lay kinlé, gin dow-je lay kí dɔnangi-ti bá d'adi rɔ-dé kɔ 'sangi par-par; ngà sɔi rəmə, ɓɔbi-si gə maji kí né-je kinlé ɔwi ndoo-é. ³¹ Kɔɔbe liə bá 'sangi ə né-je kinlé, ɛ à kadi-si dɔ-ti.

³² 'Bəli al, sɔi kuti dow-je lə-m kí ndɛ bè kin! Kɔɔ nəl ɓɔbi-si kadi adi-si kɔɔbe liə.

³³ 'Ndógi nékingə-si ə 'ləbi là-é njéndoo-je kadkare-ti. 'Rai mbu là-je kí à tuji al ə né-je lə-si kí maji kí à tò sartangani lé, 'kəwi indəi ngangəm mɛɛ dɔrɔ-ti, kí to lo kí njəbogi-je d'a ɓogi-ti al rəm, bá n̄ɔ à kɔ-ti al rəm. ³⁴ Kɔɔ lo kí né lə-si kí indəi ngangəm tò-ti lé, lo-é ya mɛɛ-si à tò dɔ-ti géréré tɔ.

Kiskəm dɔ rɔ-ti

Mar 13:33-37; Mat 24:42-51

³⁵ †Dɔɔi ɓədi-si kì ndaá dɔɔ ɓədi ə adi pər tò lampi-je-ti lə-si.* ³⁶ †Ə sɔi lé, kadi 'titi-n̄a kì dow-je kí d'isi ngəbi 'ɓa-dé kí à k̄i lo nékuso-ti kí lo taana-ti kisi təl, kadi loki ree ində takəy rəmə, tajinati nè ya 'tɛɛ d'adi-é kin bè. ³⁷ Ngannjékullə-je kí d'isi kəm ya 'ɓa-dé ree ingə-dé-né lé, bá to njénékumə-je. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí ɛ à dɔɔ ɓədi-é kì ndaá dɔɔ ɓədi ə à kadi-dé d'isi nangi bá à ree kadi-dé nékuso. ³⁸ Lé ɛ ree dan lo-ti bapi əse taginlo-ti ya bá ingə-dé kí d'isi kəm rəmə, dɛ 'to njénékumə-je! ³⁹ †Kadi 'gəi né kin maji tɔ: Kinə 'ɓa njəkəy gə dɔkàdì kí njəbogi à ree-né lé, ɛ à kinə-é kadi ɔw mɛɛ kəy-ti liə al. ⁴⁰ Sɔi ya kàrè, isi dɔ nja-si-ti, kɔɔ Ngon lə dow lé à ree dɔkàdì-ti kí sɔi 'giri dɔ-ti al.

⁴¹ Beba Piyər dəji-é panè: 'Babe, gosta kinlé 'pa adi-ji jɛ ya par əse 'pa adi dow-je lay wa? ⁴² 'Babe ilə-é-ti panè: N̄a bá to njəkoo go né-je kí to njəra né kí tɔgrɔ-ti kí to

† 12:35 12:35 Mat 25:1-13 * 12:35 12:35 Dɔɔ ɓədi kì ndaá dɔɔ ɓədi lé, tɔji kisi dɔ nja-ti pèrèrè kɔɔ k̄i ra né madi əse k̄i kow ta rɔ-ti. † 12:36 12:36 Mar 13:34-36 † 12:39 12:39 Mat 24:43,44

njèkəmtuti wa? To ɛ kɪ 'ba-é ində-é dɔ madkullə-je-ti liə, kdɔ kadi oo go-dé kɪ nékuso kɪ dɔkàdì-é dɔkàdì-é. ⁴³ Ngonnjèkullə kɪ 'ba-é təl ree mɛɛ kəy-ti liə b́a ingə-é ta kullə-ti titi-nə bè lé, to njènəkumə. ⁴⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; 'ba-é à kinə nékingə-é-je lay mɛɛ ji-é-ti. ⁴⁵ Ngà kinə ngonnjèkullə kinlé, pa mɛɛ-é-ti panè: «'Ba-m à təl ree kalangi al bəy», adi isi ta tində madkullə-je-ti liə kɪ dingəm kɪ dɛ kɪ dené rəm, ɛ uso né ə ay yibi adi ra-é lé, ⁴⁶ 'ba-é à təl ree kubə-é nangi busi ndɔ-ti kɪ ɛ ində mɛɛ-é dɔ-ti al rəm, b́a dɔkàdì-ti kɪ ɛ gə al rəm tɔ. ɛ à kində-é kində kɔji kɪ ngə nɔ ə à kadi-é ingə kɔ lə njéra né kɪ tɔgrɔ-ti al-je. ⁴⁷ Ngonnjèkullə kɪ gə né kɪ mɛɛ-é 'ba-é ndigi ya ngà, ɛ ɔsi dɔ né-je nati al rəm, ra kɪ go mɛɛ ndigi-ti lə 'ba-é al rəm lé, d'a kində-é ta ndəy nɔ. ⁴⁸ Ngà ngonnjèkullə kɪ gə né kɪ mɛɛ-é 'ba-é ndigi al, b́a ra né kɪ asi kində rəm, d'a kində-é ta ndəy sɛ bè. Dow kɪ d'adi-é né nɔ lé, d'a dɛji né ji-é-ti nɔ ya tɔ, ə dow kɪ d'ingə né mɛɛ ji-é-ti nɔ lé, d'a dɛji né mɛɛ ji-é-ti nɔ dɔ madi-é-ti ya tɔ.

Jeju to gin gángi-nɔ lə dow-je

Mat 10:34-39

⁴⁹ M'ree m'ulə pər dɔnangi-ti nè ə m'ndigi kadi pər lé, ɔ ya rəm ngá. ⁵⁰ †Batəm káre tɔ nɔɔ kadi d'a ra-m ə mɛɛ-m b́a b́oki-b́oki sar kadi 'ra-m bane.† ⁵¹ Səi 'giri kɪ to lapiya b́a m'ree-né dɔnangi-ti wa? Bè al! Adi m'idə-si, mɔ lé m'ree kɪ gángi-nɔ. ⁵² Kɪ nè kɔw kɪ kete kinlé, dow-je 'ra mɪ mɛɛ kəy-ti je bè rəmə d'a gángi-nɔ. Dɛ kɪ mutə d'a kɔsi ta dɛ kɪ joo ə dɛ kɪ joo d'a kɔsi ta dɛ kɪ mutə tɔ. ⁵³ Bobi ngon à kɔsi ta ngon-é kɪ dingəm, ə ngon kɪ dingəm à kɔsi ta bobi-é tɔ. Kɔ ngon à kɔsi ta ngon-é kɪ dené ə ngon kɪ dené à kɔsi ta kɔ-é tɔ. Kɔ ngon kɪ dingəm à kɔsi məm-é kɪ ta ə məm-é lé à kɔsi-é kɪ ta tɔ.

Ta kɪ dɔ kaglo-je-ti

Mat 16:2-3

⁵⁴ Jeju idə kɔsi dow-je bəy panè: Loki səi ooi kilndi lo kur kàdì-ti lé, səi 'pai tajinati nè ya 'painè ndi à kədi ə ndi ədi ya tɔ. ⁵⁵ Ə loki səi ooi yəl ɪ kɪ go lo-ti kɪ bəə isi ulə rəmə, səi 'painè: Lo à tungə ə lo tungə ya tɔ. ⁵⁶ Səi njékədkəm dow-je kan! Asi kəri mbunə né-je kɪ ra né dɔnangi-ti nè, kɪ ɛ kɪ dɔrɔ-ti, ngà ban b́a səi 'gəi kəri mbunə né-je kɪ dɔkaglo-ti kɪ ngɔsnè kin al wa?

⁵⁷ Ngà kdɔ ri b́a səi ya kɪ dɔ rɔ-si asi kəri mbunə né kɪ njururu tɔ al wa? ⁵⁸ Loki 'isi 'ɔw lo gangta-ti kɪ njəta lə-i lé, 'ulə noji nati siə dɔ rəbi-ti ya, nè kinə ɔw tɛɛ sə-i nɔ njègangta-ti lé, njègangta à kilə-i ji asgar-ti kadi-é ilə-i dangay-ti. ⁵⁹ M'a kidə-i rəsi; 'a kugə ngər-ngər, sisi ya kàrè à nɔy al b́a 'a tɛɛ dangay-ti bəy.†

13

Ta kɪ sɔbi dɔ kinə panjiyə kɪ maji al kɔgi

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, dow-je madi 'ree d'ɔr poyta d'adi Jeju. To ta lə dow-je kɪ dɔnangi Galile-ti kɪ ndɔki d'ə 'gugi né b́a gubərnər Pilati adi 'tɔl-dé, adi məsi-dé pote nati kɪ məsi dɔ-je kɪ d'ilə d'adi Lubə. ² Jeju ilə-dé-ti panè: Dow-je kɪ Galile kɪ 'tɔl-dé kinlé, səi 'giri toki dɛ b́a 'to njéramajal tɔy ndəgi dow-je kɪ Galile lay b́a kɔ kɪ tanɔ bè kin tɛɛ-né dɔ-dé-ti tin wa? ³ Bè al! Adi m'idə-si, kinə səi inəi panjiyə-si-je kɪ maji al kɔgi al lé, səi lay ya a koyi tɔ. ⁴ Əse dow-je kɪ dɔgi gidi-é jinɔy joo kɪ ndɔki ndogɪ bɔr kɪ Silowe kɪ bebo Jorijaləm-ti usi dɔ-dé-ti adi d'oy kinlé, səi 'giri to kɪ dɛ b́a kullə ra-dé maji al tɔy ndəgi dow-je lay kɪ bebo Jorijaləm-ti wa? ⁵ Bè al! Adi m'idə-si, kinə səi inəi panjiyə-si-je kɪ maji al kɔgi al lé, səi lay ya a koyi tɔ.

Gosta kɪ sɔbi dɔ kote kɪ andi al

† 12:50 12:50 Mar 10:38 † 12:50 12:50 Batəm kɪ Jeju pa ta-é nè kinlé, to ta lə kɔ kɪ à kingə bi to ta lə batəm kɪ mani al. † 12:59 12:59 Mat 5:25-26

⁶ Jeju pa gosta kin do-ti bəy panè: Dow káre bè ow kì kote mee ndor nduu-ti liə. E ree sangi kandi-é do-ti rəmə ingə al. ⁷ Beba e idə njèrakullə mee ndor nduu-ti lé panè: 'Oo bè, kote kinlé m'ree m'sangi kandi-é do-ti bè-bè ya bal mutə kol nè, ngà m'ingə al. Ən é 'tugə-é 'gangi-é kogi! Ri bá a uti lo kare bè kdo wa? ⁸ Njèrakullə mee ndor nduu-ti lé ilə-é-ti panè: 'Ba-m, kol nè kinlé, inə-é adi j'oo bəy. M'a ndər gin-é gəə sipi ə m'a kungi si né titi. ⁹ Domaji ə gogi rangi à kandi ngá. Ngà kinə andi al bəy rəmə je 'tugi-é gangi-é kogi to.

Ta kí sɔbi do lapiya kí Jeju adi njəmɔy ndo taakoo-ti lə jipi-je

¹⁰ Ndo káre bè, Jeju isi ndó né dow-je mee kəykəwnə-ti lə jipi-je ndo taakoo-ti lə-dé, ¹¹ ə dené káre kí ndil kí maji al ra-é adi-é to məti bal dogi gidi-é jinəy joo isi nɔɔ. Dené lé, maɔ kɔngi-kɔngi adi asi ndaji rɔ-é taá al kí peti-peti-je-ti ya. ¹² Loki Jeju un kəm-é oo-é lé, e idə-é panè: Dené, məti lə-i toki kor do-i-ti kogi ngá! ¹³ Go-ti, Jeju ində ji-é do-é-ti, rəmə tajinati nè ya dené ndaji rɔ-é taá ə ɔsi gaji Lubə. ¹⁴ Ngà njəkun do kəykəwnə lə jipi-je bá wɔngi ra-é, kdo lapiya kí Jeju adi dené ndo taakoo-ti lə jipi-je lé, adi idə kosi dow-je panè: Ndo ra kullə ra məkə é mee ndo-é-je-ti kin bá 'reei adi d'adi-si lapiya, bi 'reei ndo taakoo-ti al. ¹⁵ 'Babe ilə-é-ti panè: Səi njəkədkəm dow-je kan! Nə ya dan-si-ti bá ndo taakoo-ti lə jipi-je lé, tuti mangi liə əse koro liə lo kuso né-ti ow siə adi-é ay man al wa? ¹⁶ Ngà dené kan kí to ngonka Abrakam bá Satə uwə-é gin tógi-é-ti bal dogi gidi-é jinəy joo lé bá kadi toki taa-é kilə-é taá kì ndo taakoo lə jipi-je al wa? ¹⁷ Loki Jeju pa ta kin bè lé, njəkilə ta do-é-ti-je lay ya d'oo ta kí d'a pa al. Ngà kosi dow-je rəmə, 'ra rɔnəl do né-je-ti lay kí tò bəl-bəl kí e rá-rá lé to.

Gosta kí sɔbi do kaa kol

Mat 13:31-32; Mar 4:30-32

¹⁸ Jeju pa bəy panè: Kɔbe lə Lubə lé titi-nə kì ri wa? Ə ri bá m'a kun kɔji-né kɔbe lə Lubə lé wa? ¹⁹ Kɔbe lə Lubə lé, titi-nə kì kaa kol kí dow un ilə mee ndor-ti liə adi ubə ə tɔgi, rəmə yəl-je kí njénar taá 'ree d'uwə lo kisi balkəm-é-je-ti kin bè.

Gosta kí sɔbi do əm

Mat 13:33

²⁰ Jeju pa ya bəy panè: Ri bá m'a kun kɔji-né kɔbe lə Lubə lé wa? ²¹ Kɔbe lə Lubə lé titi-nə kì əm kí dené káre bè un lɔy-né nduji kí 'mboji mee kee mutə adi nduji kí lɔy lay ya i kin bè.

Ta lə tarəbi kí to mbɔyɔyɔ bè

Mat 7:13-14

²² Loki Jeju isi ow do-é kì bebo Jorijaləm-ti lé, e ndó né dow-je taá-taá ində-né dan bebo-je kì nganbe-je gangi. ²³ Beba dow madi dəji-é panè: Dow-je kí d'a kingə kaji lé kor-dé nɔ al wa? ²⁴ Jeju ilə-é-ti panè: 'Nduri do rɔ-si-ti kadi owi kì tarəbi kí tò mbɔyɔyɔ bè. M'idə-si, dow-je nɔ ya d'a sangi kadi d'ow kɔbe-ti lé ya ngà d'a kasi al. ²⁵ Loki njəkəy à kɔ taá ə à kuti tarəbi bá səi a kai ndaa-ti kindəi tarəbi painè: «'Babe, 'Babe 'teɛ tarəbi adi-ji» lé, e à kilə-si-ti panè: «Səi lé, 'toi dow-je kí rá kàrè mə m'gə al.» ²⁶ Rəmə, səi a pai siə painè: «Je bá j'isi takəm-i-ti ya j'uso né rəm, j'ay man rəm lé al wa? Je bá i 'ndó né dow-je ka rəbi-je-ti lə-ji lé al wa?» ²⁷ Ə e à kilə-dé-ti panè: «Səi lé, 'toi dow-je kí rá kàrè mə m'gə al! Əti kì rangi ta-m-ti, səi lay kí 'toi njera né-je kí njururu al.» ²⁸ †Loki a kooi njépata-je kí ta Lubə-ti lay, kì Abrakam-je, kì Isaki-je, kì Jakobi-je kɔbe-ti lə Lubə, ngà səi bá d'a kungi-si ndaa-ti lé, a nɔi rəm, a tɔi ngangi-si mægəgə-mægəgə lo-é-ti kin. ²⁹ Rəmə dow-je d'a kɔ kì lo kubə kàdì-ti, kì lo kur kàdì-ti rəm, d'a kɔ kì go lo-ti kí bəə kì də kí d'a kɔ kì go lo-ti kí taá, d'a ree kisi ta nékuso-ti kɔbe-ti lə Lubə. ³⁰ †Ooi bè, dow-je kí ná-je dan də kí gogi-ti d'a təl to dow-je

kí kete ə dow-je kí dan-ti-je dan de kí kete-ti d'a təl to dow-je kí gogi to.

³¹ Dɔkàdì-é-ti kinlé ya Parisi-je kí dan-ti-je 'ree d'idə Jeju 'panè: 'Ɔw! Ɔti rangi lo kin-ti, kɔɔ ngar Erodi ndigi tɔl-i. ³² Ɔ ilə-dé-ti panè: «Ɔwi idəi tal dow kí njèkədi dow-je kinlé 'pai-nè: “Bone kì bore kinlé, m'a tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm, bá m'a kadi lapiya njəmɔy-je ə ndɔ kí njèkungi-ti mutə bá m'a tɔl ta-é. ³³ Ngà bone, kì bore kì lo kaa kinlé, tɔ kadi m'un tarəbi lə-m kí Jorijaləm, kɔɔ njèpata kí ta Lubə-ti lé, oy bebo Jorijaləm-ti bane bi oy rangi lé, to né kí tuwə al.”»

Jeju ndingə rɔ-é kɔɔ dow-je kí bebo Jorijaləm-ti

Mat 23:37-39

³⁴ Jeju pa bəy panè: 'Wa! Səi dow-je kí Jorijaləm! 'Wa! Səi dow-je kí Jorijaləm! Səi 'toi njétɔl njèpata-je kí ta Lubə-ti, njétilə dow-je kí Lubə ulə-dé rɔ-si-ti kì ər tɔl-dé. Nja kandangi-kandangi é m'ndigi kəw-si kí rɔ-m-ti tanə kí kɔɔ kunjə kəw-né ngan-é gin bagi-é-ti kin bè é 'mbati! ³⁵ Ooi maji, kəy lə-si à toki tusi kiŋə kì dɔ-si-ti nɔɔ! Ngà m'a kidə-si rəsi; a kooi-mi gogi al ya sar kaglo-ti kí a pai-né painè: Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti kí njèree kì ri 'Babe!

14

Jeju adi lapiya njəmɔy ndɔ taakoo-ti lə jipi-je

Luk 6:6-11; 13:10-17

¹ Ndɔ káre bè kí to ndɔ taakoo lə jipi-je lé, Jeju ɔw meɔ kəy-ti lə 'boy lə Parisi-je káre kɔɔ kuso né rəmə, Parisi-je d'ində kəm-dé d'oo-é soo. ² Dingəm káre kí mɔy ra-é adi tii kori-kori ə nɔ-é-ti nɔɔ tɔ. ³ Jeju un ta dəji njéndó dow-je ndukun-je, kì Parisi-je lé panè: To tó-é kadi dow adi lapiya njəmɔy ndɔ taakoo-ti əse to tó-é al wa? ⁴ Də d'ilə-é-ti al. Beba Jeju ulə ji-é uwə-né njəmɔy lé, ə adi-é lapiya bá adi-é ɔw bəy. ⁵ †Go-ti, Jeju idə-dé panè: Nə dan-si-ti nè bá ngon-é əse mangi liə usi bole ndɔ taakoo-ti bá tajinati nè ya à kɔr-é tɛɛ siə ndaa-ti al wa? ⁶ Kin kàrè de 'gə ta kí d'a kilə-ti al ya bəy.

Ta kí sɔbi dɔ mbəti lokisi kí kete nɔ dow-je-ti

⁷ Loki Jeju oo kí dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti lé, nə-nə ya kàrè sangi lokisi kí kete-kete rəmə, un gosta kin idə-dé-né ta panè: ⁸ Kinə dow ba-i lo nékuso taanə-ti rəmə, 'ɔw 'isi lokisi-ti kí kete al. Dɔmaji ə dan dow-je-ti kí 'ba-dé kinlé, dow kí boy nə tɔy-i à kə nɔɔ, ⁹ rəmə dow kí njèba-si joo lay lé à kɔ panè: «'Inə lo adi dow kan.» Beba loki i 'təl kɔɔ kow kisi lo-ti kí gogi lé, rɔ-i à sɔl-i. ¹⁰ Ngà loki dow ba-i lé, 'ɔw 'isi lo-ti kí gogi, kɔɔ kadi loki njèba-si lé ree rəmə, idə-i panè: «Nam-m, al kí kete nè.» Beba 'a kingə riɓa takəm dow-je-ti lay kí d'a kisi sə-i ta nékuso-ti. ¹¹ †Kɔɔtalə dow kí ɔji rɔ-é lé, d'a kulə dɔ-é nangi, ngà dow kí sɔl dɔ-é bá d'a kitə dɔ-é kí taá tɔ.

¹² Jeju idə dow kí njèba-é lé tɔ panè: Loki 'ra nékuso kí kada əse nékuso kí ndɔ kàrè 'ba nam-i-je al rəm, ngankɔ-i-je al rəm, noji-i-je əse njétakəy-je lə-i kí 'to njénékingə-je al rəm tɔ; nè de kàrè d'a kɔ ba-i kɔɔ kadi-i tó-ti tɔ. ¹³ Ngà loki 'ra nékuso lo ra nəy-ti rəmə, 'ba njéndoo-je, kì njérɔkoy-je, kì njéməti-je, kì njékəmtɔ-je. ¹⁴ Rəmə i 'a to njénékumə, kɔɔ de d'a kasi kadi-i tó-ti al. Ndɔ kí dow-je kí njéra né kí njururu d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, Lubə à kadi-i tó-ti.

Gosta kí sɔbi dɔ dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti

Mat 22:2-14

¹⁵ Loki dow káre dan dow-je-ti kí d'isi ta nékuso-ti oo ta-je kin bè lé, idə Jeju panè: Dow kí à kisi ta nékuso-ti kɔbe-ti lə Lubə bá to njénékumə. ¹⁶ Jeju ilə-é-ti panè: Ndɔ káre bè, dow káre ra nékuso nə ya ba-né kosi dow-je. ¹⁷ Loki dɔkàdì kuso né asi

lé, ɛ ulə ngonnjəkullə liə rɔ dow-je-ti kɪ 'ba-dé lé panè: 'Reei! Né-je tò nangi lay ngá. ¹⁸ Ngá rəmə də lay ya, n̄á-n̄á d̄əji-é kadi adi m̄eɛ-é sɔl. Ɛ kɪ d̄ɔsɔy idə-é panè: M'ndogɪ londɔr n̄ɔɔ, adi m'a kɔw koo ya bane é m'd̄əji-i kadi 'adi m̄eɛ-i sɔl dɔ-m-ti. ¹⁹ Ɛ kɪ rangɪ panè: M'ndogɪ mangndɔr-je d̄ɔgɪ n̄ɔɔ, adi m'a n̄á-dé koo é m'd̄əji-i kadi 'adi m̄eɛ-i sɔl dɔ-m-ti. ²⁰ Ɛ kɪ rangɪ pa b̄əy panè: M'taa dené ngɔsnè b̄əy, adi m'a kingə rəbi kɔw al. ²¹ Lokɪ ngonnjəkullə lé, təl ree rɔ 'ba-é-ti rəmə, ɔr-é poy né-je kin lay. Beba wɔngɪ ra 'ba njəkəy lé n̄á adi idə ngonnjəkullə liə lé panè: Ɔ kalangɪ ɔw pandangɪ lo-je-ti, kɪ rəbi-je kɪ m̄eɛ bebo-ti ə 'ree kɪ njéndoo-je, kɪ njèrɔkoy-je, kɪ njəkəmto-je, kɪ njéməti-je. ²² Sɛ go-ti rəmə, ngonnjəkullə lé ree panè: 'Ba-m, ndu-i kɪ 'un 'adi-m lé, m'ra kullə-é lay ya ngá lo n̄əy ya b̄əy. ²³ Beba 'ba njəkəy təl idə ngonnjəkullə lé panè: 'Ɔw ngan rəbi-je-ti kɪ wale, kɪ go ngal bangá-je-ti é dow-je kɪ ingə-dé ya rəmə, 'uwə-dé gəsəsə ya adi 'ree, kɔɔ kadi 'rusi m̄eɛ kəy lə-m. ²⁴ Ə m'a kidə-si rəsi; dow-je kɪ m'ba-dé kete kinlé, dow kɪ dan-dé-ti káre ya kàrè à kɔdi rɔ nékuso lə-m ta-é-ti al.

Kəm rəbi kun go Jeju

Mat 10:37-39

²⁵ Kosi dow-je n̄á 'n̄jiyə go Jeju-ti bá ɛ təl kəm-é idə-dé panè: ²⁶ †Kinə dow ree rɔ-m-ti bá mbati b̄ɔbi-é kɪ kɔ-é, kɪ ne-é kɪ ngan-é-je, kɪ ngankɔ-é-je, kɪ kɔnan-é-je bá mbati daji rɔ-é dɔ-ti kɔɔ ta lə-m al lé, dowbé à kasi kadi to njéndó né lə-m al tɔ. ²⁷ †Rəm, dow kɪ rá-rá ya un go-m bá un kagdəsi liə al lé, dowbé à kasi to njéndó né lə-m al. ²⁸ Kɔɔtalə dan-si-ti nè lé, kinə dow ndigɪ ra kəy kɪ boy rəmə, à kisi nangi kósi kɔɔ kɔji gangɪ là kɪ à ra-né kullə-é koo m̄əki, se là lé à kasi kadi n'ra-né n'tɔl ta-é wa? ²⁹ Kɔɔtalə kinə dowbé Ɔ par ya ində gin kəy nangi bá asi ra tɔl ta-é al lé, dow-je kɪ d'oo-é lo kində gin-é-ti lé, d'a kogi dɔ-é-ti, ³⁰ panè: Dow kin ində gin kəy ə asi tɔl ta-é al. ³¹ Əse ngar kɪ ban bá kinə isi ɔw rɔ dɔ madi-é-ti bá à kisi nangi kɔɔ m̄ɔji koo m̄əki, se asgar-je kɪ budɔgɪ lo d̄ɔgɪ kinlé, à kasi kadi n'ro-né kɪ madi-n'è kɪ isi ree kɔɔ kilə rɔ dɔ-n'è-ti, kɪ asgar-je budɔgɪ lo kɔrjoo kin wa? ³² Kinə oo kɪ à kasi al rəmə, lokɪ ngar madi-é lé, n̄əy əbi b̄əy ya ɛ à kidə dow kɪ to takəm-é, kɔɔ kadi ɔw d̄əji-é kadi n'uləi noji nati. ³³ Bè ya tɔ, n̄á-n̄á dan-si-ti ya kinə mbati nékingə-é lay al lé, à kasi kadi to njéndó né lə-m al.

Mat 5:13; Mar 9:50

³⁴ Kati lé, to né kɪ maji ya, ngá kinə mbinə-é ɔr kɔgɪ lé, dow à ra-né ban bá à təl dɔ gogɪ b̄əy wa? ³⁵ À maji kɔɔ nangi al rəm, à maji kɔɔ kungɪ gin né-je-ti al rəm ngá. D'a kungɪ kɔgɪ gidi lo-ti. Dow kɪ mbi-é tò n̄ɔɔ kɔɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé!

15

Gosta kɪ s̄əbi dɔ bati kɪ n̄əy bá d'ingə-é

Mat 18:12-14

¹ †Njétaalambo-je, kɪ njéramajal-je 'ree rɔ Jeju-ti kɔɔ koo ta liə. ² Rəmə Parisi-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je 'pa ta kɪ maji al dɔ-é-ti 'panè: «Dingəm kanlé, uwə njéramajal-je kɪ rɔ-é-ti, bá uso sə-dé né rəm lé yaa!» ³ Beba Jeju pa sə-dé ta kɪ gosta panè: ⁴ Dow kɪ rá ya dan-si-ti bá ɔw kɪ bati-je bu bá ɛ kɪ káre n̄əy é à kinə də kɪ kɔrjin̄əy káre gidi-é jin̄əy káre lo kuso né-ti diləlo-ti kɔɔ kɔw sangɪ ɛ kɪ n̄əy lé sar kadi ingə-é al wa? ⁵ Ə lokɪ ingə-é lé, rɔ-é nəl-é n̄á adi un-é s̄əbi-é dam-é-ti kɔɔ ree siə bee. ⁶ Lokɪ ree tɛɛ bee lé, ɛ ba nam-é-je kɪ njétakəy-je liə kɪ rɔ-é-ti ə idə-dé panè: 'Rai sə-m rɔnəl, kɔɔtalə bati lə-m kɪ n̄əy lé, m'ingə-é. ⁷ Jeju ilə dɔ-ti panè: Bè ya tɔ, m'a kidə-si rəsi kɪ dow kɪ káre-rè kɪ to njéramajal bá in̄ə panjiyə-é kɪ maji al kɔgɪ lé,

† 14:26 14:26 Mat 10:37 † 14:27 14:27 Mat 10:38; 16:24; Mar 8:34; Luk 9:23 † 15:1 15:1 Luk 5:29,30

rɔnɛl-é à tò n̄a meeɔ dɔra-ti, tɔy 'lə njéra né kí njururu kí korjin̄ay káre gidí-é jin̄ay káre kí d'ow ndoo kin̄ə panjiyɛ-dé-je kí maji al kɔgi al kin.

Gosta kí sɔbi dɔ sisi kí usi kɔgi

⁸ Jeju pa gosta kí rangi bəy panè: Dené kí rá bá ɔw kì sisi dɔgi bá káre usi kɔgi é à kində pər lampi-ti, à kɔy meeɔ kəy ə sangi lo maji-maji sar kadi ingə-né sisi lé al wa? ⁹ Beba loki ingə lé, ɛ ba nam-é-je kì njétakəy-je liə kí rɔ-é-ti ə idə-dé panè: 'Rai sə-m rɔnɛl kɔɔ sisi lə-m kí usi kɔgi lé, m'ingə. ¹⁰ Jeju ilə dɔ gosta-ti kin panè: Bè ya tɔ é m'a kidə-si rəsi; malayka-je lə Lubə 'ra rɔnɛl n̄a, kɔɔtalə dow káre-rè kí to njèramajal bá in̄ə panjiyɛ-é-je kí maji al kɔgi.

Gosta kí sɔbi dɔ ngon kí ilə rɔ-é kɔgi bá təl ree

¹¹ Beba Jeju təl pa bəy panè: Dingəm káre bè ɔw kì ngan-je kí dingəm joo. ¹² Ɛ kí ndɛ idə bɔbi-é panè: Bɔbi-m, néndubə kí ndɔ-é ə à to 'lə-m lé, adi-m. Beba bɔbi-dé kay-dé nékingə-é. ¹³ Ndɔ n̄a al go-ti ya, ɛ kí ndɛ lé, ndogì né-je liə ngər-ngər ə ɔy là-é ɔw mba dɔnangi-ti kí say. Lo kin-ti bá ɛ tində né-je liə sane lay lo bəkaya-ti. ¹⁴ Loki ɛ tində sane lay rəmə, bɔbo usi dɔnangi-é-ti kinlé, ə né isi goto ji-é-ti ngá. ¹⁵ Adi ɛ ɔw adi dingəm káre bè dɔnangi-é-ti kinlé un-é kullə-ti, adi-é isi ɔw ul kɔsɔngi-je liə. ¹⁶ Ɛ ndigì kuso gəbrə kí kɔsɔngi-je d'ə d'uso lé ya, ngà dow adi-é al. ¹⁷ Beba ɛ gir ta dɔ rɔ-é-ti ə panè: Njérakullə-je lə bɔbi-m lay ya nékuso-dé tò mburuki-mburuki, rəmə mə bá m'a kisi koy yo bo nè bè wa! ¹⁸ M'a k̄i taá təl kɔw rɔ bɔbi-m-ti gogì ə m'a kidə-é panè: Bɔbi-m, m'ra majal n̄ə Lubə-ti rəm, n̄ə-i-ti rəm. ¹⁹ Mə m'tuwə kadi i 'ba-m ngon-i al, ngà kadi 'ra-m tan̄a kí i 'ra-né kì njérakullə-je lə-i ya bè. ²⁰ Beba ɛ ubə nangì i taá ə təl ɔw kì rɔ bɔbi-é-ti gogì. Loki n̄ay say kì kəy bəy ya bɔbi-é oo-é, ə ta ɔ meeɔ-é kɔɔ ta liə adi ay ngɔɔi tilə kəm-é, ungi ji-é mindi-é-ti uwə-né kì kàdì-é-ti. ²¹ Rəmə ngon lé panè: Bɔbi-m, m'ra majal n̄ə Lubə-ti rəm, n̄ə-i-ti rəm, adi m'tuwə kadi i 'ba-m ngon-i al. ²² Ngà bɔbi-é idə ngannjékullə-je liə panè: Ɔti kalangi 'reei kì kubì kí kuró itə madi-é-je ya, uləi rɔ-é-ti ə uləi ngam̄a ji-é-ti, bá 'tuləi saba nja-é-ti tɔ. ²³ Ɔwi 'reei kì ngon bɔbi mangì kí rɔ-é to mbul-mbul kin ya 'tɔli adi j'usoi j'rai-né rɔnɛl. ²⁴ Kɔɔtalə ngon-m kí a kanlé, to dow kí oy bá təl isi kəm tin; ɛ ilə rɔ-é kɔgi bá təl ree tin. Beba 'tum gin ra rɔnɛl. ²⁵ Dɔkàdì-é-ti kinlé, ngon dər dingəm lé n̄ay ndɔrɔ. Loki isi təl bá tɛɛ ngɔsi kì kəy rəmə, ɛ oo ká nékində-je kì ká ndam-je. ²⁶ Beba ɛ ba ngonnjékullə káre dəji-é panè sé to ri bá ra né wa? ²⁷ Ngonnjékullə lé ilə-é-ti panè: Ngonkɔ-i lé təl ree bá bɔbi-i təl ngon bɔbi mangì kí rɔ-é tò mbul-mbul kinlé kɔɔ ta liə, kɔɔ ɛ ingə-é gogì kì lapiya. ²⁸ Beba wɔngi ra ngon dər lé, adi ɛ ndigì kɔw kəy al, adi bɔbi-é tɛɛ ndaa-ti ree ra ndoo ta-é-ti kadi-é ɔw kəy. ²⁹ Ɛ ilə bɔbi-é-ti panè: 'Oo bè, mə kí m'ra kullə m'adi-i bal n̄a rəm, m'al dɔ ndu-i nja káre al rəm kin ya kàrè 'tɔl ngon biɔnə nja káre adi-m m'ra-né rɔnɛl kì nam-je al. ³⁰ Rəmə, loki ngon-i lə-i kan, kí tində nékingə-i sane dɔ kaya dené-je-ti lé təl ree, ə ɛ bá 'tɔl ngon bɔbi mangì lə-ji kí rɔ-é tò mbul-mbul lé adi-é! ³¹ Bɔbi-é idə-é panè: Ngon-m, i 'isi sə-m kì ndɔ-é ndɔ-é, adi né-je lə-m lay to kí 'lə-i ya; ³² ngà tò kadi j'ra nékuso j'ra-né rɔnɛl, kɔɔ ngonkɔ-i kí 'oo-é kanlé, to dow kí oy bá təl isi kəm tin; ɛ ilə rɔ-é kɔgi bá təl ree tin.

16

Gosta kí sɔbi dɔ njəkoo go né-je kí njəkəmtuti

¹ Jeju idə njéndó né-je liə bəy panè: Dingəm kí njénékingə káre bè, ɔw kì njəkoo go né-je liə n̄ɔɔ. Dow-je d'idə-é 'panè: «Njəkoo go né-je lə-i lé, isi tində né-je lə-i sane.» ² Beba ɛ ba-é pa siə panè: «Ta ri bá dow-je 'pa dɔ-i-ti bá m'oo m'oo tin wa? I lé, 'a to njəkoo go né-je lə-m al ngá, é né-je kí m'in̄ə ji-i-ti kadi oo go-é lé 'ɔr go-é

adi m'oo.» ³ Njèkoo go né-je lé, pa mee-é-ti panè: «'Ba-m or kullə koo go né-je liə ji-m-ti kinlé, ri bá m'a ra wa? Kadi m'ra kullə ndor wa? Tógi-m à kasi al. Kadi m'koy né wa? Rɔ-m sol-m.» ⁴ E panè: «M'gə né kí m'a ra kadi loki 'ba-m or-m kullə koo go né-je-ti liə rəmə, dow-je d'uwə-m-né ki rɔ-dé-ti mee kəy-je-ti lə-dé.» ⁵ Beba dow-je kí kurə lə 'ba-é tò dɔ-dé-ti lé, e ba-dé adi ree rɔ-é-ti káre-káre. Ə dəji e kí dɔsəy panè: «Kurə lə 'ba-m tò dɔ-i-ti asi kandangi wa?» ⁶ Ə e ilə-é-ti panè: «Kurə ubi liə tò dɔ-m-ti gùm bu.» Rəmə njèkoo go né-je lé, idə-é panè: «'Taa mbete kurə lə-i, 'isi nangi kalangi ə 'ndangi ubi gùm kormi.» ⁷ Go-ti, e dəji e kí rangi panè: «Kurə lə 'ba-m to dɔ-i-ti asi kandangi wa?» E ilə-é-ti panè: «Kurə ko liə tò dɔ-m-ti suwal bu.» Rəmə njèkoo go né-je lé panè: «'Taa mbete kurə lə-i ə ndangi ko suwal korjinay joo.» ⁸ Beba Jeju panè: «Njèkoo go né-je kí njera né kí njururu al kinlé, 'ba-é piti-é kɔ to kí e to njèkəmtuti.» Jeju ilə dɔ-ti panè: «Dow-je kí njera né kɔ kaglo kí ngosnè kinlé, d'ində kəmtuti nɔ kí rɔ madi-dé-je-ti tɔy dow-je kí d'isi lo kí ndógi-ti lə Lubə.» ⁹ Yən, adi m'idə-si rəsi: «Né-je kí ingəi kə kəm rəbi-je kí njururu al kinlé, uwəi-né nam kɔ kadi loki né ree goto ji-si-ti kàrè rəmə, nam-si-je kinlé d'uwə-si ki rɔ-dé-ti lo kisi-je-ti kí tò sartagangi. ¹⁰ Dow kí ra né kí tɔgrɔ-ti mee né-je-ti kí nde bè lé, e ra né kí tɔgrɔ-ti mee né-ti kí boy tɔ. Dow kí ra né kí njururu al mee né-je-ti kí nde bè lé, e ra né kí njururu al mee né-ti kí boy tɔ.» ¹¹ Beba mee nékingə-je-ti kí ingəi kə kəm rəbi-je kí njururu al kin ya kinə 'rai-né né kí tɔgrɔ-ti al lé, nɔ bá à kinə nékingə kí tɔgrɔ-ti mee ji-si-ti wa? ¹² Ə kinə dow kí rangi inə né liə ji-si-ti bá 'rai-né né kə gangi-é al lé, né kí toki 'lə-si ya kàrè nɔ bá à kinə mee ji-si-ti wa? ¹³ †Ngonnjèkullə kí à kasi ra kullə kadi dow-je joo ya goto. Kɔtalə à kɔsi ta e kí káre ə à ndigi e kí káre; al kàrè, à nam kə e kí káre ə à nədi e kí káre. Adi a kasi kori Lubə kə là nati joo kɔ ra kullə kadi-dé al.

¹⁴ Loki Parisi-je kí 'to m'oy yo là-je, d'oo ta-je kin lay bè rəmə, 'soki Jeju. ¹⁵ Beba Jeju idə-dé panè: «Səi lé, takəm dow-je-ti rəmə, 'rai rɔ-si toki dow-je kí njera né kí njururu bè, ngà Lubə gə mee-si gow. Kɔtalə né kí dow-je bá d'oo ki né kí asi gaki lé, takəm Lubə-ti rəmə, to nékəbi.»

Ta kí dɔ ndukun-ti kə kɔbe lə Lubə

¹⁶ †Ndukun-je lə Moiyiji, kə mbete-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti ya ra kullə sar ree tee dɔ Ja-ti kí njera dow-je batəm. Ə ki dɔ Ja-ti sar tee bone kin ya toki kilə mbə kɔbe lə Lubə ə nɔ-nɔ ya ndur dɔ rɔ-é-ti kɔ kadi n'ow-ti. ¹⁷ †Ngà kadi dɔrɔ, kə dɔnangi goto lé, to né kí lo-é ɔ al itə ndaji mbete kí káre bè kí kadi bujuru mee mbete ndukun-ti lə Lubə.

¹⁸ †Nɔ-nɔ kí tubə ne-é ə taa dené kí rangi lé, ra kaya, bá dow kí taa dené kí ngəbi-é tubə-é kàrè ra kaya ya tɔ.

Gosta kí sobi dɔ njènékingə de kə Lajar

Luk 12:15-21; 6:20-21,24-25

¹⁹ Nɔ káre bè, Jeju pa ta kə gosta panè: Dingəm káre bè, isi nɔɔ to njènékingə, ɔ kubi-je kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ-nɔ rəm, ndɔy ngilingi-ngilingi ə ndɔ-é ndɔ-é ya e uso né-je kí maji-maji ra-né rɔnəl. ²⁰ Beba njèndoo kí ri-é lə Lajar kí to dow kí rɔ-é lay ya to dɔ basrangi kí tò yəki-yəki, tò nangi takəy-ti lə njènékingə lé. ²¹ Ə e ndigi kadi n'uso nɔ-nɔ né-je kí tusi nangi gin tablə-ti lə njènékingə kinlé ya, rəmə bisi-je yó bá 'ree tɔn ta dɔ-je liə-liə.

²² Nɔ káre bè, njèndoo kinlé oy ə malayka-je d'un-é d'ow siə wur-wur mbó Abrakam-ti. Njènékingə lé ree oy tɔ, adi dow-je 'dubi-é. ²³ Loki e a lo kí koó-ti dan kɔ-ti ngà bá un kəm-é oo lo əbi nɔ rəmə, oo kí Lajar isi wur-wur mbó Abrakam-ti lé,

²⁴ Ʒ ilə bəbi ndi-é nangi panè: «Bəbi-m Abrakam, 'oo kəmtondoo lə-m, ə 'ulə Lajar adi ɔw ulə ta ngon ji-é kəm man-ti ə ree ilə ta-m-ti nɔm-né mindi-m, nè m'ʌ m'ingə kɔ dan pər-ti kí ɔ bilim-bilim.» ²⁵ Abrakam ilə-é-ti panè: «Ngon-m, 'adi mɛɛ-i ole dɔ-ti, kí ndɔki i oy-né al bəy lé, i isi dan maji-ti, ngà Lajar bá dangi-ti ra-é. Ə kí ngɔsnè-ti kinlé, Ʒ ingə mɛɛ sol, ngà i bá 'ʌ dan kɔ-ti tɔ. ²⁶ Rəm bá, mbunə-ji jɛ sə-si-je lé, bolebe kí sɔy-é goto ya tɔ-ti, kdɔ kadi dow-je kí lé, d'a ndigi ki rɔ-ji-ti nè kow rɔ-si-ti kàrè, jè lo-é dum-dé rəm, bá kadi dow i rɔ-si-ti nu ree rɔ-ji-ti nè al rəm tɔ.» ²⁷ Njénékingə lé panè: «Bəbi-m Abrakam, lé tɔ bə kàrè, m'dəji-i kadi 'ulə Lajar adi-é ɔw mɛɛ kəy-ti lə bəbi-m. ²⁸ Kdɔtalə ngankɔ-m-je mi d'isi nɔɔ ə 'adi-é ɔw ndəji-dé, kadi dɛ rəmə, 'ree lo kɔ-ti kin al ngá.» ²⁹ Abrakam ilə-é-ti panè: «Ndukun-je lə Moiyiji, kɔ ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti tɔ nɔɔ, ə kadi d'ində mbi-dé d'oo-né.» ³⁰ Ʒ ilə-é-ti panè: «Bè al, Bəbi-m Abrakam, kinə dow i rɔ dow-je-ti kí d'oy bá ɔw idə-dé ta lé, d'a kinə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi.» ³¹ Ngà Abrakam idə-é panè: «Kinə d'ində mbi-dé d'oo-né ndukun-je lə Moiyiji-je, kɔ ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti al lé, ta kí dow kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ ya idə-dé kàrè à kuwə-dé kɔ ta al ya tɔ.»

17

Ta kí sɔbi dɔ né-je kí à ra dow kadi-é ra majal

Mat 18:6-9; Mar 9:42

¹ Jeju idə njéndó né-je liə panè: Né-je kí à to gin kusi mɛɛ majal-ti lé, lé ri-ri kàrè à ree ya; ngà dow kí né-é-je kin ree kɔ kəm rəbi kí rɔ-é-ti lé tuji à kusi dɔ-é-ti. ² Dowbé kinlé, lé 'dɔɔ mbal kusi ko mindi-é-ti bá d'ɔw d'ilə-é-né dan babo-ti ya kàrè liə tɔ soti, tɔy kadi-é ra ngon dow káre dan madi-é-je-ti kin adi-é ra majal. ³ †Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti! Kinə ngonkɔ-i ra majal lé, 'ndangi-é dɔ-ti ə kinə inə panjiyə-é kí maji al lé kɔgi rəmə, 'inə go-é kɔgi 'adi-é. ⁴ Kinə mɛɛ ndɔ-ti kí káre ya Ʒ ra sə-i né kí maji al nja siri, bá nja siri lay ya təl ree rɔ-i-ti panè: M'inə panjiyə-m kí maji al lé kɔgi rəmə, 'a kinə go-é kɔgi kadi-é.†

Ta kí dɔ kadmɛɛ-ti

Mat 17:20

⁵ Njékɔwkulə-je d'idə 'Babe 'panè: 'Ilə kadmɛɛ dɔ madi-é-ti 'adi-ji. ⁶ Bəba 'Babe Jeju lé idə-dé panè: «Kinə kadmɛɛ lə-si asi-nə kɔ kɔ kol bə ya kàrè bá idəi kote kin 'painè: “‘Or kɔ njirə-i burə ə 'ɔw ʌ dan babo-ti ya kàrè, Ʒ à təl rɔ-é go ta-ti lə-si.”»

Kadmɛɛ lə ngonnjəkullə

⁷ «Ná dan-si-ti bá toki ɔw kɔ ngonnjəkullə káre nɔɔ je bə, ə i ndɔrɔ əse i go nékul-je-ti isi ree ya ə à kidə-é panè 'njiyə low 'ree uso né» wa? ⁸ Bè al! Ʒ à kidə-é panè: 'Ra nékuso lə-m, 'ulə kubi kullə lə-i rɔ-i-ti ə 'oo go-m sar kadi m'uso rəm, m'ay rəm, ngà bá i a təl kuso rəm, kay rəm tɔ. ⁹ Ngonnjəkullə kinlé, loki Ʒ ra né kí 'ba-é un ndu adi-é kadi ra lé, sé 'ba-é à təl ra-é oiyo kdɔ kullə kí Ʒ ra kinlé wa? ¹⁰ Bè al. Səi kàrè bə ya tɔ. Loki 'rai né-je lay kí d'un ndu dɔ-ti kadi 'rai lé, kadi 'pai-nè: Jɛ j'to ngannjəkullə-je kí kare kɔgi, né kí tɔ kadi j'ra lé ya bá jɛ j'ra.

Ta kí sɔbi dɔ njébanji-je kí dɔgi

¹¹ Loki Jeju isi ɔw kí bəbo Jorijaləm-ti lé, dəə rəbi nim dɔnangi Samari-ti kɔ dɔnangi Galile. ¹² Bəba loki isi ɔw mɛɛ ngonbɛ-ti káre bə lé, ¹³ njébanji-je dɔgi 'tɛɛ 'tilə kəm-é ə d'ʌ ngərəngi bá d'ilə bəbi ndi-dé nangi 'panè: Jeju, njéndó dow-je né, 'oo kəmtondoo lə-ji! ¹⁴ Jeju oo-dé bə rəmə, idə-dé panè: Ɔwi ɔji rɔ-si njégugnə-je lə Lubə. Loki d'isi d'ɔw kɔ kow ya bəy rəmə, banji kí rɔ-dé-ti ur wuki adi d'aa njay. ¹⁵ Loki Ʒ kí káre dan-dé-ti oo kadi n'ingə lapiya bə lé, ɔsi waka təl ə ɔsi gaji Lubə kɔ ndi-é kí boy-boy

16 ree usi kì takəm-é nangi nja Jeju-ti bá ra-é oiyo. E to dow kí dɔnangi Samari-ti. 17 Jeju un ta panè: Dow-je dɔgi bá banji ur rɔ-dé-ti adi d'aa njay ya al wa? Ngà dɛ kí jinɔy káre lé, 'nɔy rá 18 bá dow kí dan-dé-ti káre ya kàrè təl ree ulə riba dɔ Lubə-ti al, bá mba kin ya par wa? 19 Go-ti, Jeju idə-é panè: I taá ə ɔw, kadmeɛ lə-i aji-i!

Ta kí sɔbi dɔ kɔbe lə Lubə kí à ree

Mat 24:3-42

20 Ndo káre bè Parisi-je 'dɔji Jeju 'panè: Kɔbe lə Lubə à ree ndo kí rá-ti wa? Jeju ilə-dé-ti panè: Kɔbe lə Lubə lé, à ree kadì dow-je d'oo kì kəm-dé ndə-ndə bè al. 21 Dow à panè: Kɔbe lə Lubə é tò nè tin əse ɛ é tò yó tin al. Kdɔtalə, kɔbe lə Lubə tò dan-si-ti nè ngá.

22 Go-ti, Jeju idə njéndó né-je panè: Ndo-je ɔw ree nɔɔ kí à ndingəi kadì ooi Ngon lə dow ndo káre-rè bè ya, ngà a kooi-é al. Dow-je d'a kidə-si panè: 23 E é ɔ nè tin, ɛ é ɔ yó tin, kàrè ɔwi lo-é-ti al rəm, bá ɔyi ngɔdi kì lo-é-ti al rəm tɔ. 24 Kdɔtalə loki ndo ree lə Ngon lə dow asi lé, à ree tanə kì təlndi kí i ngangì dɔrɔ-ti kí káre ya ndógi ɔw njal ngangì-é-ti kí káre kin ya bè. 25 Ngà kete nɔ-ti lé, tò kadì-é ingə kò nɔ rəm, bá tò kadì dow-je kí ngɔsnè kin 'mbati-é rəm tɔ. 26 Né kí ndoki ra né kaglo-ti lə Nuwe lé, gɔ-é ya à ra-né ndo ree-ti lə Ngon lə dow lé tɔ. 27 Ndoki dow-je d'uso né-je, d'ɔy né-je, 'taa-nɔ-je, d'adi ngan-dé-je 'taa-nɔ-je sar ya ndo-ti kí Nuwe ɔw-né meɛ bato-ti. Rəmə man bəlim ree tol-né ndəgi dow-je lay. 28 Né kí ndoki ra né kaglo-ti lə Loti lé, gɔ-é ya à ra né ndo ree-ti lə Ngon lə dow lé tɔ. Ndoki dow-je d'uso né-je, d'ɔy né-je, 'ndogì né-je, 'rabi né-je, 'mɔ kagi-je, 'ra kəy-je*. 29 Ngà loki Loti ində lo tɛɛ meɛ bebo Sɔdɔm-ti kɔgi lé, pər-je kì ər kí toki yalpər bè ya i dɔrɔ-ti ədi toki ndi bè dɔ dow-je-ti tol-dé lay. 30 Bè ya tɔ, ndo kí Ngon lə dow à tɛɛ kɔy lé, lo à tuji puku-puku tɔ. 31 †Meɛ ndo-é-ti kinlé, dow kí isi dɔ kəy-ti † kàrè, kadì risi nangi ɔw meɛ kəy-ti ɔy né-je liə al ngá, bá dow kí ɔ ndɔrɔ kàrè, kadì təl ree beə al ngá rəm tɔ. 32 Adi meɛ-si ole dɔ né-ti kí ndoki tɛɛ dɔ ne Loti-ti†. 33 †Dow kí sangi kdɔ kaji rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ə dow kí ɛ ya ilə rɔ-é kɔgi bá à kingə gogi tɔ. 34 Ooi bè, ndo-é-ti kinlé, dow-je joo 'tò bi ndo meɛ tuwə-ti kí káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kí káre ə à kiɲə kí káre. 35 Dené-je joo d'ɔ d'ur né meɛ bir-ti kí káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kí káre ə à kiɲə kí káre. 36 [Dingəm-je joo d'ɔ meɛ ndɔr-ti kí káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kí káre ə à kiɲə kí káre.]‡ 37 Beba njéndó né-je 'dɔji Jeju 'panè: 'Babe, né kinlé à ra né lo kí rá-ti wa? Jeju idə-dé panè: Lo kí nin tò-ti lé, lo-é ya mal-je d'a kəw-nɔ-ti.

18

Gosta kí sɔbi dɔ njəngɔwkoy dɛ kì njəngangta kí njururu al

1 Jeju pa sə-dé ta kì gosta toji-dé-né kadì 'pa ta kì Lubə taá-taá bi d'adi kɔ ra-dé go-ti al ya sar†. 2 E panè: Njəngangta káre bè isi meɛ bebo-ti madi nɔɔ, to dow kí bəl Lubə al rəm, bá ilə kuji dɔ dow-ti al rəm tɔ. 3 Meɛ bebo-é-ti kinlé, dené kí njəngɔwkoy káre isi-ti nɔɔ tɔ; ə ɛ ree rɔ-é-ti nja nati-nati kadì gangta liə adi-é adi idə-é panè: I 'gangi ta kí tò dan-ji-ti kì njəta lə-m kin 'adi-m. 4 Njəngangta lé ndigi al bè-bè asi dɔkaglo nɔ. Ngà go-ti, ɛ təl pa meɛ-é-ti panè: Mɔ lé, m' bəl Lubə al rəm, bá m'ilə kuji dɔ dow-ti al rəm ya 5 ngà njəngɔwkoy kin ndɔji-m nɔ adi m'a gangta liə kadì-é, kdɔ kadì ree ndɔji-m kì ndo-é ndo-é al. 6 'Babe ilə dɔ-ti panè: Ta kí njəngangta kí njururu al pa kinlé, ooi maji. 7 Ə Lubə rəmə dow-je kí ɛ mbəti-dé kí d'isi 'nɔ ta-é-ti ndo-je kì

* 17:28 17:28 Kgn 6-7 † 17:31 17:31 Mat 24:17,18; Mar 13:15,16 † 17:31 17:31 Jipi-je lé, 'ra kəy d'adi toki kí kəy dur-dur bè adi dɔ-é kí taá to lo kí d'isi-ti d'adi yəl dan-dé. Ta kinlé sɔbi dɔ njəkisi taakoo dɔ kəy-ti. † 17:32 17:32 Kgn 19:26 † 17:33 17:33 Mat 10:39; 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; Jɔ 12:25 ‡ 17:36 17:36 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé kà ta greki. † 18:1 18:1 1Te 5:17

kada-je kinlé, e à gangta læ-dé low kadi-dé al wa? ⁸ Adi m'idə-si, à gangta kalangi ya kadi-dé. Ngà loki Ngon læ dow à ree lé, sé à kingə kadmee donangi-ti nè ban wa?

Gosta kí sobi do Parisi de kà njètaalambo

⁹ Jeju pa ta kà gosta idə-né ta dow-je kí nà-je kí de ya d'oo rɔ-dé kà njéra né njururu nɔ Lubə-ti, adi 'nədi ndəgi dow-je. ¹⁰ E panè: Dingəm-je joo d'ow mee kəy-ti læ Lubə kɔ pa ta kà Lubə: Kà káre to Parisi ə e kí káre to njètaalambo tɔ. ¹¹ Parisi lé, a taá bá pa ta kà Lubə mee-é-ti panè: I Lubə, m'ra-i oiyo kɔ mə lé, m'titi-nə kà ndəgi dow-je kí to njébogi-je, njéra né kí njururu al-je, kà njérakaya-je kin al, əse m'titi-nə kà njètaalambo kí a kan al rəm. ¹² Mee Dimasi káre lé, m'ogi rɔ-m nékuso kà man kay nja joo-joo, bá mee nékingə-m-je-ti lay ya m'adi-i káre dan dogi-ti dogi-ti rəm tɔ. ¹³ Ngà njètaalambo lé, e ɔ rɔ-é a ngərəngi, ə ndigi kitə kəm-é ki taá koo lo ki dɔrɔ-ti al; ngá e tində kàdi-é ə panè: Əy! Lubə læ-m, 'oo kəmtondoo læ-m, mə lé m'to njèramajal. ¹⁴ †Jeju təl panè: ooi maji; dingəm kinlé Lubə ɔr ta dɔ-é-ti bá e təl ki mee kəy-ti liə, ngà Parisi lé bá ta nɔy dɔ-é-ti. Kɔ dow kí ɔji rɔ-é lé, d'a kulə dɔ-é nangi ə e kí sɔl dɔ-é bá d'a kitə dɔ-é taá tɔ.

Jeju tɔr ndi-é do ngan-je-ti kí se-se

Mat 19:13-15; Mar 10:13-16

¹⁵ Ngan-je kí bər ya kàre dow-je 'ree sə-dé rɔ Jeju-ti kadi ində ji-é dɔ-dé-ti. Ngà loki njéndó né-je liə d'oo né kin bè lé, 'kɔl sə-dé. ¹⁶ Rəmə Jeju adi 'ree kà ngan-je lé rɔ-é-ti ə panè: «Inəi ngan-je adi 'ree rɔ-m-ti, bi ɔgi-dé al, kɔtələ kɔbe læ Lubə tɔ kɔ dow-je kí 'tanə sə-dé bè. ¹⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Dow kí ndigi kɔbe læ Lubə titi-nə kí ngon kí se ndigi-né kin al lé à kɔw-ti ndə bè al.»

Dingəm kí njénékingə

Mat 19:16-30; Mar 10:17-31

¹⁸ 'Boy læ jipi-je káre dəji Jeju panè: «Dow kí maji kí njéndó dow-je né, ri bá m'a ra bá m'a kisi-né kəm sartagangi wa?» ¹⁹ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «Kɔ ri bá i ba-m dow kí maji wa? Dow kí maji goto, Lubə ya kà kár-é é maji. ²⁰ 'Gə ndukun-je læ Lubə ɔw: "A ra kaya al, 'a tɔl dow al, 'a bogi al, 'a tətɔ ta kí ndangi al, 'a tətɔ kagi bɔbi-i kà kɔ-i."» ²¹ Dingəm lé ilə-é-ti panè: «Basa-m-ti nɔ ya m'təl rɔ-m go né-je-ti kinlé lay.» ²² Loki Jeju oo ta-je liə bè lé, idə-é panè: «Né káre nal-i bəy: "Ndogi nékingə-i lay ə 'ləbi là-é njéndoo-je, rəmə ndɔ-é 'a kingə nɔ dɔrɔ-ti; ə 'ree un go-m."» ²³ Ngà loki e oo ta-je kin bè lé rɔ-é ati-é kanəɔ, kɔ e tɔ njénékingə kí nɔ. ²⁴ Loki Jeju oo kí rɔ-é ati-é lé, e idə dow-je panè: «Kadi njénékingə-je d'ow kɔbe-ti læ Lubə lé, to né kí ngə nɔ. ²⁵ Kadi jambal dəə be libri-ti lé to né kí ngə nɔ ya, ngà kadi njénékingə ɔw kɔbe-ti læ Lubə lé to né kí ngə itə-é bəy.» ²⁶ Ngà loki dow-je d'oo ta kí e pa kinlé bè rəmə 'panè: «Tò bè ngà nɔ bá à kaji wa?» ²⁷ Jeju ilə-dé-ti panè: «Né kí dum dɔ dow-je kinlé, à dum Lubə al.» ²⁸ Rəmə Piyər un ta dəji-é panè: «Yən, je kinlé, j'tusi né-je læ-ji j'inə bá j'un go-i tin.» ²⁹ Beba Jeju idə-é panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Nɔ-nɔ kí inə kəy liə, əse ne-é əse ngankɔ-é-je, əse njékoji-é-je əse ngan-é-je kɔtələ kɔbe læ Lubə lé, ³⁰ à kingə né-é dɔ-ti nɔ dɔkaglo-ti kí ngɔsnə kin rəm, bá à kiskəm sartagangi dɔkaglo-ti kí à ree lé rəm tɔ.»

Nja mutə kí Jeju pa ta kí do koy-é-ti

kà do tɔsi ndəl-ti liə

Mat 20:17-19; Mar 10:32-34; Luk 9:22,44-45

³¹ Jeju ba njéndó né-je liə kí dogi gidɔ-é joo rɔ-é-ti bá idə-dé panè: «Yən, j'isi j'owi ki bebo Jorijalem-ti ə ta-je lay kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'ndangi sobi do Ngon læ dow lé, né-é à ra né. ³² Kɔtələ d'a kilə-é ji dow-je-ti kí 'to jipi-je al, kadi d'a sɔki-é, d'a

† 18:14 18:14 Mat 23:12; Luk 14:11

taji-é, d'a tubə yoro kəm-é-ti, ³³ d'a tində-é kì ndəy marow bəy bá d'a təl-é. Ə ndo kí njəkungi-ti mutə rəmə, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.» ³⁴ Ngà né káre ya kàrè njéndó né-je 'gə mɛɛ ta-ti kinlé al; mɛɛ ta-je kinlé toki bɔyɔ sə-dé dɔ-é bè ya, adi 'gə né kí Jeju pa ta dɔ-ti lé al.

Jeju adi njəkəmtɔ oo lo

Mat 20:29-34; Mar 10:46-52

³⁵ Loki Jeju ində dɔ bebo Jeriko ngɔsi lé, njəkəmtɔ káre isi ngangì rəbi-ti nɔɔ, isi kɔy-né. ³⁶ Rəmə loki ɛ oo ndi kosi dow-je kí d'isi dəə taá lé, ɛ dəji-dé né kí ra né. ³⁷ Ngà bá dɛ d'idə-é 'panè to Jeju kí Najareti-ti bá dəə. ³⁸ Beba ɛ ilə bəbi ndi-é nangì nɔ panè: «Jeju kí ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m.» ³⁹ Dɛ kí d'ow 'nɔjyə nɔ Jeju-ti kete lé, 'ndangi-é ə d'idə-é kadi uti ta-é, ngà ɛ ilə bəbi ndi-é nangì nɔ kì tógi-é itə kí kete lé ya bəy panè: «Ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m boo.» ⁴⁰ Rəmə Jeju təl ɔ nangì ə un ndu kadi 'ree siə rɔ-n'è-ti, ə loki njəkəmtɔ ree rəmə, Jeju dəji-é panè: ⁴¹ Ri bá i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa? ɛ ilə-é-ti panè: «'Babe, kəm ya 'adi təl oo lo.» ⁴² Beba Jeju idə-é panè: «'Oo lo, kadmɛɛ lə-i aji-i.» ⁴³ Tajinati nè ya ɛ oo lo adi ɛ un go Jeju ə ɔsi gajì Lubə taá-taá. Kosi dow-je lay kí d'oo né kinlé, 'tɔy Lubə tɔ.

19

Ta kí sɔbi dɔ Jeju dɛ kì Jase

¹ Loki Jeju ɔw mɛɛ bebo Jeriko-ti ə isi ində dan be gangi, ² rəmə, oo dingəm kí njènékingə kí ri-é lə Jase, to njəkun dɔ njétaalambo-je. ³ ɛ sangì kadi n'oo se nɔ bá to Jeju lé wa? Ngà kosi dow-je ra adi ɛ asi kadi oo-é al, kdɔtalə ɛ to dow kí gɔji. ⁴ Beba ɛ ɔy ngɔdi kete ɔw al dɔ kote-ti kdɔ kadi n'oo Jeju, kdɔtalə ɛ à dəə lo-é-ti nɔɔ. ⁵ Loki Jeju ɔw tɛɛ lo-é-ti kinlé, un kəm-é ki taá idə-é panè: Jase, 'risi nangì kalangi, kdɔtalə tò kadi m'to be lə-i bone. ⁶ Beba Jase ur nangì low-low ree uwə-é kì rɔ-é-ti kì rɔnəl. ⁷ Loki dow-je d'oo né kin bè lé, dɛ lay ya 'tún ta 'panè: Ooi, Jeju lé, ɔw tò be lə dow kí njèramajal. ⁸ Ngà Jase i ɔ taá nɔ 'Babe-ti idə-é panè: 'Babe, 'oo bè, nékingə-m lé, m'a kay danɔ lo joo ə m'a kadi kí gin káre njéndoo-je, ə kinə m'taa né ji dow-ti kì ndangi kare rəmə, m'a təl kadi-é né-é kinlé sɔ ngá. ⁹ Beba Jeju idə-é panè: Kaji ree mɛɛ kəy-ti kin bone, kdɔtalə dow kinlé, to ngon kà Abrakam tɔ. ¹⁰ †Kdɔtalə Ngon lə dow lé ree kadi n'sangi nja dow-je kí 'nɔy kdɔ kadi n'aji-dé.

Gosta kí sɔbi dɔ mbal là kí dɔgi

Mat 25:14-30

¹¹ Loki dow-je d'ɔ d'oo ta-je kin bè lé, Jeju ilə gosta káre dɔ-ti. Kdɔtalə ɛ ɔ ngɔsi kì bebo Jorijaləm, adi dow-je 'gir 'panè kɔbe lə Lubə lé, à ree tajinati nè ya ngá. ¹² Adi Jeju panè: Dow káre bè, to dow kí gin ngar-ti, isi ɔw kí mba-ti dɔnangi-ti kí say nɔ, kdɔ kadi d'ow d'ulə jɔgi ngar dɔ-é-ti, bá à təl bəy. ¹³ ɛ ba ngannjékullə-je liə dɔgi dan madi-dé-je-ti ə adi nɔ-nɔ dan-dé-ti mbal là káre-káre bá idə-dé panè: Jwi, 'təli-né ji-si sar kadi m'təl m'ree-né. ¹⁴ Ngà dow-je kí mɛɛ be-ti liə d'ɔsi-é kì ta adi d'ulə dow-je kí 'to takəm-dé kadi d'ow d'idə-dé 'panè: Je j'ndigi kadi dow kin ɔ-ji al. ¹⁵ Bè ya kàrè d'ulə jɔgi ngar dɔ-é-ti. Loki ɛ təl ree lé, ɛ adi 'ba ngannjékullə-je kí adi-dé là lé kadi 'ree rɔ-é-ti, kdɔ kadi n'oo se dow káre ingə man-é dɔ-ti kandangi-kandangi wa? ¹⁶ Beba ngonnjékullə kí dɔsay ree panè: 'Ba-m, mbal là lə-i kí adi-m lé, m'təl-né ji-m adi m'ingə mbal là dɔgi. ¹⁷ 'Ba-é panè: Oiyó! 'To ngonnjékullə kí maji! M'adi-i bebo-je dɔgi kadi ɔw kì tógi dɔ-ti, kdɔ 'to njera né kí tɔgrɔ-ti mɛɛ né-ti kí ndɛ bè. ¹⁸ Ngonnjékullə kí njəkungi-ti joo ree panè: «'Ba-m, mbal là lə-i kí 'adi-m lé, m'təl-né ji-m adi m'ingə mbal là mɔ.» ¹⁹ Beba 'ba-é idə-é panè: «I kàrè, m'adi-i bebo-je mɔ

† 19:10 19:10 Mat 18:11

kadi ɔw kɪ tɔgi dɔ-ti tɔ.»²⁰ Ngonnjèkullə kɪ rangi ree panè: «'Ba-m, mbal là lə-i lé ya é m'dɔɔ takubi-ti tin.»²¹ Mə m'ɓəl-i, kdɔ i lé 'to dow kɪ 'ngə n̄ə; adi né kɪ to i ɓá ungi al kàrè, i ɔy rəm, ko kɪ to i ɓá 'dubi al kàrè i ijə rəm.²² Bəba 'ɓa-é idə-é panè: «I ngonnjèkullə kɪ maji al kan! Ta kɪ ta-i-ti ya m'ngangi-né ta dɔ-i-ti. I 'gə kɪ m'to dow kɪ m'ngə n̄ə, adi né kɪ to mə ɓá m'ungi al kàrè, m'ɔy rəm, ko kɪ to mə ɓá m'dubi al kàrè, m'ijə rəm,²³ ngə kdɔ ri ɓá 'ɔw 'ilə mbal là lə-m kəy ngəm là-ti kdɔ kadi m'təl m'ree ə m'ɔr kɪ man-é dɔ-ti al wa?»²⁴ Go-ti, idə dow-je kɪ d'ə lo-é-ti n̄ɔɔ panè: «Ōti 'taai mbal là kɪ ji-é-ti kin adi ɛ kɪ ɔw kɪ mbal là dɔgi kinlé dɔ-ti.»²⁵ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «'Babe, ɛ ɔw kɪ mbal là dɔgi ngá.»²⁶ †Rəmə ɛ təl panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kɪ né tɔ ji-é-ti ɓá d'a kadi-é kɪ rangi dɔ-ti, ngə dow kɪ né goto ji-é-ti lé, ɛ kɪ ji-é-ti lé ya kàrè d'a taa.»

²⁷ †Go-ti, ɛ panè: «Njéba-je lə-m kɪ 'ndigi kadi m'ɔ-dé al lé 'reei sə-dé ə 'tijəi mindi-dé takəm-m-ti nè ya.»²⁸ Loki Jeju pa ta-je kin bè lé, ɔti usi kete n̄ɔ njéndó né-je-ti liə ə d'ɔw kɪ bebo Jorijaləm-ti.

Kɔw Jeju bebo Jorijaləm-ti

Mat 21:1-9; Mar 11:1-10; Jə 12:12-19

²⁹ Loki d'ɔw 'tɛɛ ngɔsi kɪ ɓe kɪ Betpaje, kɪ ɓe kɪ Betani kɪ tɔ kàdɪ mbal-ti kɪ 'ɓa-é mbal kə kagi olibiye-je lé, Jeju ulə njéndó né-je liə joo³⁰ panè: «Ōwi mɛɛ ngonɓe-ti kɪ n̄ɔ-si-ti kin. Loki owi 'tɛɛi-ti lé, a kingəi ngon koro kɪ dow al-é al ɓəy kɪ 'tɔ-é nangi, ə 'tuti-é 'reei siə adi-mi.»³¹ Kinə dow dəji-si panè se 'tuti-é kdɔ ri wa rəmə, idə-é 'pai-nè: «'Babe ɓá ge ngon koro lé.»³² Dɛ kɪ Jeju ulə-dé lé, d'ɔti d'ɔw rəmə, d'oo né-je titi kɪ Jeju idə-dé-né lé ya tɔ.³³ Loki 'tuti ngon koro lé rəmə, 'ɓa-é-je 'dəji-dé 'panè: «'Tuti ngon koro lé kdɔ ri wa?»³⁴ Dɛ d'ilə-dé-ti 'panè: «'Babe ɓá ɔw ndoo ngon koro lé.»³⁵ Bəba dɛ 'ree siə d'adi Jeju, ə 'labi kubi-je lə-dé gidi-é-ti ɓá d'adi Jeju al isi dɔ-ti.³⁶ Loki Jeju ɔti isi ɔw lé, dow-je 'labi kubi-je lə-dé dɔ rəbi-ti n̄ɔ-é-ti taá-taá.³⁷ Loki ɛ ree tɛɛ ngɔsi kɪ bebo Jorijaləm, rəbi-ti kɪ i dɔ mbal kə kagi Olibiye-je-ti ɔw kɪ mɛɛ bebo-ti kinlé, kosi njéndó né-je lay ya rɔ-dé nəl-dé adi d'ɔsi gaji Lubə kɪ ndi-dé kɪ boy-boy kdɔtalə nékɔji-je lay kɪ d'oo lé.³⁸ Dɛ 'panè: «Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ ngar-ti kɪ njèree kɪ ri 'Babe, lapiya tɔ mɛɛ dɔrə-ti, riba tɔ mɛɛ lo-je-ti kɪ taá n̄ɔ.»

³⁹ Rəmə, Parisi-je kɪ dan-ti-je kɪ d'ə dan kosi dow-je-ti n̄ɔɔ lé d'idə Jeju 'panè: Njéndó dow-je né, i 'ndangi njéndó né-je lə-i lé ɓane.⁴⁰ Ngə Jeju ilə-dé-ti panè: Adi m'idə-si rəsi. Lé dɛ d'uti ta-dé kàrè, ər-je ya d'a tur kəə!⁴¹ Loki Jeju ɔw tɛɛ ngɔsi kɪ bebo Jorijaləm lé, un kəm-é oo-né bebo lé rəmə, n̄ɔ kdɔ ta liə panè:⁴² Əy! 'Bebo Jorijaləm, toki lé dow-je lə-i 'gə né kɪ d'a ra kadi lapiya tɔ rəmə lé! Ngə kɪ ngɔsnè-ti kinlé, to kɪ ɓɔyɔ sə-dé dɔ-é.⁴³ Ndɔ-je madi ɔw ree n̄ɔɔ lé, njéba-je lə-si d'a kɔr gali dɔ-si-ti, d'a kilə-nə gəə dɔ-si sipi kdɔ kuti-si lo-ti nduki-nduki,⁴⁴ d'a tuji-si puku-puku, kɪ bebo lə-si burə, ər kàre ya kàrè d'a kinə kadi tɔ dɔ madi-é-ti mɛɛ bebo-ti lə-si al, kdɔtalə dɔkaglo kɪ Lubə ree-né rɔ-si-ti kdɔ ra-né sə-si lé, səi 'gəi al.

Ta kɪ sɔbi dɔ njéra gati takəy-ti lə Lubə

Mat 21:10-16; Mar 11:15-18; Jə 2:13-17

⁴⁵ Go-ti, Jeju ɔw takəy-ti lə Lubə ə tubə njéragati-je.⁴⁶ ɛ idə-dé panè: 'Ndangi 'panè: «Kəy lə-m lé, à to kəy pa ta kɪ Lubə. Ngə səi adi təl to kəy kisi njəbogi-je.»⁴⁷ †Ndɔ-je lay ya Jeju ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə. Rəmə njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je, kɪ 'boy-je lə jipi-je 'sangi kəm rəbi kadi 'tɔl-é.⁴⁸ Ngə dɛ 'gə kəm rəbi kɪ d'a tɔl-é-né lé al, kdɔtalə dow-je lay ya d'oo ta-je liə kɪ rɔnəl n̄ə.

20

*Ta kí sobi do tógi læ Jeju**Mat 21:23-27; Mar 11:27-33*

¹ Ndo káre bè, loki Jeju isi ndó né dow-je takøy-ti læ Lubə rəm, ilə mbe Poyta kí Maji adi-dé rəm lé, njékun do njégugnə-je, kì njéndó dow-je ndukun-je, kì 'ngatógi-je læ jipi-je 'ree 'teę køy rə-é-ti, ² ə 'dəji-é 'panè: «I ya 'idə-ji adi j'oo. To ná bá adi-i tarəbi bá 'ra-né né-je kinlé wa? Ná bá adi-i tógi bá 'ra-né wa?» ³ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «Mə kàrè m'a dəji-si ta káre to? ⁴ Idəi-mi, to ná bá ulə Jə adi ra dow-je batəm wa? To Lubə bá ulə-é əse to dow-je wa?» ⁵ Ngà de 'təl 'pa-na ta dan-dé-ti nɔm-nɔm 'panè: Kinə j'painè to Lubə bá ulə-é lé, ɛ à təl dəji-ji panè: «Ngà kdo ri bá adi-é mɛɛ-si al wa? ⁶ Ə kinə, j'idəi-é j'painè to dow-je bá d'ulə-é kàrè, kosi dow-je lay ya d'a tilə-ji kì ər təl-ji, kdo de d'oo Jə kì njèpata kí ta Lubə-ti.» ⁷ Beba de 'təl d'ilə-é-ti 'panè: «Je j'gə njèkulə Jə kadi ra dow-je batəm lé al.» ⁸ Jeju təl idə-dé panè: «Maji, mə ya kàrè ndə bè bá m'a kidə-si dow kí adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé al ya to.»

*Gosta kí sobi do njérakullə mɛɛ ndor nduu-ti kí 'to njémɛɛndul-je**Mat 21:33-46; Mar 12:1-12*

⁹ Go-ti, Jeju idə ta kosi dow-je kì gosta panè: «Dow káre bè uwə nduu, ə adi njérakullə-é-je d'uwə siə do-é, bá ɔti ɔw mba kí tó-é uu. ¹⁰ Loki nay kijə kadi nduu asi rəmə, ɛ ulə ngonnjəkullə liə káre rə njérakullə ndor nduu-je-ti lé kadi d'adi-é kí liə ree-né adi-é. Ngà de 'tində ngonnjəkullə lé mbuki-mbuki ə 'tubə-é d'adi təl kì ji-é kare. ¹¹ Njəndor nduu lé ulə ngonnjəkullə kí rangi bəy rəmə, njérakullə ndor nduu-je lé, 'tində-é mbuki-mbuki, bá 'taji-é ə 'tubə-é d'adi təl kì ji-é kare ya bəy. ¹² ɛ ulə ngonnjəkullə kí njəkung-i-ti mutə bəy; ɛ rəmə d'adi-é dò, bá 'tubə-é do-ti. ¹³ Beba 'ba njəndor nduu lé panè: “Ri bá m'a ra wa? M'a kulə ngon-m kí m'ində-é dan kəm-m-ti kin ya, domaji ə d'a bəl-é ngá.” ¹⁴ Ngà loki njérakullə ndor nduu-je d'oo ngon-é lé isi ree rəmə, d'idə-na ta dan-dé-ti 'panè: “Ooi, ngon-é kí ndo-é à to njənəndubə lé ya ə ɔw ree ɔngi; adi j'toli-é kadi néndubə liə təl to kí lə-ji.” ¹⁵ Beba de d'uwə-é 'teę siə rangi mɛɛ ndor-ti lé, ə təl-é. Beba Jeju panè: Ri bá 'ba njəndor nduu-lé à ra sə-dé wa? ¹⁶ ɛ à ree ə à kadi 'təl njérakullə ndor nduu-je kinlé ə à təl kì ndor nduu lé kadi dow-je kí rangi.»

Loki kosi dow-je d'oo ta-je kin bè lé, 'panè: «To né kí à ra né bè ndə al.» ¹⁷ Ngà Jeju oo-dé gérórə bá panè: Ta kí 'ndangi 'panè: Ər kí njékində kəy-je d'ilə piringi kəgi, bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti kinlé kər mɛɛ-é to ri wa? ¹⁸ Dow kí rá-rá kí teę usi do ər-é-ti kinlé, rə-é à tėti dəki-dəki rəm, bá dow kí ər kinlé usi do-é-ti kàrè à lər-ə lər-rəm to.

¹⁹ Njékun do njégugnə-je læ Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je 'sangi kadi d'uwə Jeju dokàdì-é-ti kinlé ya, kdo de 'gə kí ɛ pa gosta kinlé sobi-né do-dé. Ngà de 'bəl kosi dow-je.

*Lambo læ Sejar**Mat 22:15-22; Mar 12:13-17*

²⁰ Beba de d'ində kəm-dé go Jeju-ti ə d'ulə njétən lo-je kí 'ra rə-dé ki dow-je kí ta lə-dé goto bè, kadi d'ingə ta madi ta Jeju-ti kadi d'ɔw-né siə nò njègangta-ti, njəkow kì tógi do be-ti, adi to gubərnər. ²¹ De 'dəji-é ta kin 'panè: «Njéndó dow-je né, j'gə kí i lé 'to njèpata kí təgrə-ti rəm, 'isi 'ndó dow-je né kí njururu rəm, bá i 'or kəm dow al rəm; ngà i 'isi 'oji dow-je rəbi læ Lubə kəji kí təgrə-ti. ²² Ən é idə-ji ta kin adi j'oo: “Koo-é-ti lə-i i ya bè lé, to tó-é kadi j'ugə lambo læ ngar Sejar əse to tó-é al wa?”» ²³ Ngà Jeju gə tagir kí maji al kí mɛɛ-dé-ti adi idə-dé panè: ²⁴ «Oji-mi kəɟə là káre adi-mi m'oo: “To do ná kì ri ná bá tò-ti wa?”» Rəmə de d'ilə-é-ti 'panè: «To do

Sejar k̀i ri-é.» ²⁵ Ngá bá ɛ təl idə-dé panè: «Né lə Sejar rəmə adi Sejar, ngà né lə Lubə rəmə adi Lubə tɔ.» ²⁶ Ta-je kí ɛ pa adi dow-je lé, dɛ d'asi kingə ta madi dan-ti kɔ kilə-né ta dɔ-é-ti al. Ta kí Jeju ilə-dé-ti lé, ɔr ndil-dé adi d'oo ta kí d'a pa al.

Ta kí sobi dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ
Mat 22:23-33; Mar 12:18-27; 1Kɔ 15

²⁷ †Sadusi-je kí 'to dow-je kí 'naji panè dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al lé, dɛ kí madi 'ree rɔ Jeju-ti 'dɔji-é ta 'panè: ²⁸ Njéndó dow-je né, ta kí Moiyiji idə-ji ɛn: Kinə dow ta dené bá oji siə ngon al bəy ya ə oy rəmə, kadi ngonkɔ-é ta dené ndubə lé, ində-né ko njəgoto-je lé. ²⁹ Ngà kinə ngankɔ-nɔ-je siri je bè, bá ɛ kí dɔsɔy taa dené ɔ oji siə ngon al bəy ya ə oy. ³⁰ Ɛ kí njəkungɔ-ti joo kí taa dené ndubə lé kàrè bè ya rəm, bá njəkungɔ-ti mutə kàrè bè ya rəm, ³¹ ə to bè-bè sar ngankɔ-nɔ-je kí siri lé d'oy-né nal koji ngon kí dené ndubə lé. ³² Bè ya dené-é kàrè oy-né go-dé-ti tɔ. ³³ Ndɔ kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, dené kinlé, à to ne nɔ dan-dé-ti kí siri kinlé wa? Kɔtələ dɛ 'taa-é ya siri lay. ³⁴ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: Dɔkaglo-ti kí bone kin bá dingəm-je k̀i dené lé 'taa-nɔ. ³⁵ Ngà dɛ kí Lubə oo-dé adi d'asi tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, kɔ kisi dɔkaglo-ti kí à ree kinlé, d'a taa-nɔ al. ³⁶ Dɛ d'a koy al ya sartagangi, kɔtələ d'a tana k̀i malayka-je bè, dɛ d'a to ngan lə Lubə, kɔ tɔsi kí d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. ³⁷ Kí sobi dɔ dow-je kí d'oy kí d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, loki Lubə pa ta k̀i Moiyiji dan pər-ti kí ɔ dan kam-ti lé Moiyiji ba 'Babe, Lubə lə Abrakam, Lubə lə Isaki k̀i Lubə lə Jakobi. ³⁸ Adi Lubə lé, to Lubə lə dow-je kí d'oy al, ngà to Lubə lə dow-je kí d'isi kəm. Kɔtələ Moiyiji lé, gə kí dɛ lay ya d'isi kəm. ³⁹ Beba dow-je kí nɔ-je dan njéndó dow-je ndukun-je-ti d'un ta 'panè: «Njéndó dow-je né, i 'pa ta maji nɔ.» ⁴⁰ Rəmə gangi-é-ti kinlé bɔ kadi 'dɔji-é ta-je kí rangi ya kàrè ra-dé al ngà.

Ta kí sobi dɔ Kristi dɛ k̀i Dabidi
Mat 22:41-46; Mar 12:35-37

⁴¹ Beba Jeju idə-dé panè: Kɔ ri bá 'panè Kristi* to ngonka Dabidi wa? ⁴² Kɔ Dabidi ya k̀i dɔ-é pa mɛɛ Pa-je-ti panè:

'Babe idə 'Babe lə-m panè: 'Isi dɔ jikɔl-m-ti nè ya,

⁴³ Sar kadi m'adi njéba-je 'təl-né lo kungɔ nja-i.

⁴⁴ Kinə Dabidi ba Kristi 'Babe lé, Kristi à to ngonka Dabidi ban bəy wa?

Mat 23:1-33; Mar 12:38-40

⁴⁵ Loki dow-je yəl mbi-dé d'ɔ d'oo-né ta-je liə lé, ɛ idə njéndó né-je liə panè: ⁴⁶ Ooi go rɔ-si maji k̀i rɔ njéndó dow-je ndukun-je-ti. Kɔ dɛ lé nəl-dé kər gama k̀i kubi-je kí ngal puu-puu rəm, 'ndigi kadi dow-je 'ra-dé lapiya kunta-nɔ lokosi-je-ti rəm, 'ndigi lokisi-je kí kete mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je rəm, bá 'sangi lokisi-je kí nɔ dow-je-ti lo nékuso ra nɔ-je-ti rəm tɔ. ⁴⁷ Dɛ 'kəə né-je kí mɛɛ kəy-je-ti lə njəngɔwkoy-je kər-kər ə 'pa ta k̀i Lubə d'adi ngal nɔ-nɔ kadi dow-je d'oo-dé-né. Ta kí gangi kí nɔ nɔ ya à ree dɔ-dé-ti.

21

Kadkare lə njəngɔwkoy
Mar 12:41-44

¹ Loki Jeju un kəm-é oo lo rəmə, oo njénékingə-je kí d'ow d'ilə kadkare-je lə-dé mɛɛ ku kilə kadkare-ti, ² ə oo njəngɔwkoy káre kí to dangi-ti ɔw ungi silə joo mɛɛ ku-ti lé tɔ. ³ Beba Jeju panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí njəngɔwkoy kí to njəndoo kanlé, adi né itə ndəgi dow-je lay kinlé. ⁴ Kɔ dɛ kí lay kinlé, to man dɔ né-je lə-dé

† 20:27 20:27 Knj 23:8 * 20:41 20:41 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

kí tò mburuki-mburuki bá 'ree-né d'ungí mee ku kilə kadkare-ti. Ngà dené kanlé, né liə goto, adi to sɔy né kí à kuso kdɔ kisi-né ya ɛ un lati adi tin.»

Ta kí dɔ kəy-ti lə Lubə kí à tuji, kɪ ndɔ-je kí dɔbəy-ti

Mat 24:1-5; Mar 13:1-37

⁵ Dow-je kí dan-ti-je 'pa ta lə kəy lə Lubə kí 'ra kɪ ər-je kí maji-maji adi ndole, kɪ né-je kí dow-je d'adi kadkare-ti kin, bá Jeju panè: ⁶ Ndo-je madi ɔw ree nɔɔ, ɔ ndɔ-é-je-ti kinlé, né-je kí ooi kɪ kəm-si kinlé, d'a tosi tilə lay; ər káre ya kàrè d'a kinə dɔ madi-é-ti al.

⁷ Beba dɛ 'dəji-é 'panè: Njèndó dow-je né, né kinlé à ra né ndɔ kí rá-ti ya wa? Ə ri bá à toji kadi j'gə kí né-je kinlé à ra né wa?

⁸ Jeju idə-dé panè: «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti, adi dow-je d'ədi-si al. Kdɔ dow-je nɔ ya d'a kun ri-m kində dɔ-dé-ti kdɔ pa panè: “Dɛ ya 'to Kristi”, rəmə dɔkaglo nɔy ngosi ngá ɛn. Uni go-dé al. ⁹ Loki a kooi poy rɔ-je, kɪ kɔsi-nɔ ta-je rəmə, adi mee-si gangi man al, kdɔtalə né-je kin ya à ra né kete mɔki. Ngà loki né-je kin ra né ya kàrè, tajinati nè bè ya à to dɔbəy ndɔ lé al ya bəy.» ¹⁰ Jeju təl pa go-ti panè: «Gin dow-je madi d'a kɪ rɔ kɪ gin dow-je madi, kɔbɛ káre à kɪ rɔ kɪ kɔbɛ kí káre. ¹¹ Dɔnangi à yəki yəki kí tò bəl nɔ rəm, bɔbɔ-je, kɪ mɔykosi-je à kusi kɪ lo-lo, bá né-je kí tò bəl-bəl ya à ra né rəm, bá nékɔji-je kí tò bəl nɔ-nɔ à tɛɛ dɔrɔ-ti rəm tɔ. ¹² Ngà kete bəy bá kadi né-je kin ra né lé, d'a kuwə-si, d'a kulə kəm-si ndoo, d'a kɔw sə-si kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je, d'a kungi-si dangay-ti, d'a kɔw sə-si nɔ ngar-je-ti, kɪ nɔ gubərnər-je-ti kdɔ ta lə-m. ¹³ Né kinlé à ra kadi ingəi kəm lo 'pai-né ta kí sobi dɔ-m adi dow-je. ¹⁴ †Ooi maji, ta kí à pai kdɔ kɔri-né ta dɔ-si-ti lé, 'laji dɔ-ti kete al. ¹⁵ Kdɔtalə mɔ ya m'a kadi-si gosi, kí à dum dɔ njéba-je lə-si lay rəm, bá m'a kadi-si ta kí a pai ɔ d'a kasi naji al rəm tɔ. ¹⁶ Njékoji-si-je, kɪ ngankɔ-si-je, kɪ noji-si-je, kɪ nam-si-je ya d'a kun dɔ-si, ɔ d'a kadi 'təl dow-je nɔ dan-si-ti. ¹⁷ Dow-je lay ya d'a kɔsi-si kɪ ta kdɔ ta lə-m ya, ¹⁸ ngà bəl dɔ-si káre ya kàrè à kɔr kusi kɔgi al. ¹⁹ Kuwə rɔ ngá bá ndil-si à kaji-né. ²⁰ Loki ooi kí asgar-je 'gəə dɔ bebo Jorijaləm rəmə, kadi 'gəi maji; tuji liə nɔy ngosi. ²¹ Beba kadi dow-je kí d'isi dɔnangi Jude-ti, d'ɔy d'ɔw dan mbal-je-ti; ɔ dɛ kí d'isi mee bebo Jorijaləm-ti rəmə, kadi 'tɛɛ kɔgi, bá dow-je kí d'ɔ ndɔrɔ-je kàrè, kadi 'təl 'ree mee bebo Jorijaləm-ti gogi al ngá rəm tɔ. ²² Kdɔtalə ndɔ-je kinlé à to ndɔ dalba, bè kdɔ kadi ta-je lay kí 'ndangi mee mbete-ti lə Lubə lé, né-é ra né. ²³ Ə mee ndɔ-é-je-ti kin, tuji kí à kusi dɔ dené-je-ti kí njésəm kɪ dɛ kí d'isi d'adi mba ngan-je à tò ban ɛn ə! Kdɔtalə kɔ kí nɔ ya à kusi dɔnangi-ti kin rəm, bá wɔngi à ra Lubə dɔ dow-je-ti kin rəm tɔ. ²⁴ Dow-je kí mee bebo-ti kinlé d'a koy yo kiyəɔ rəm, d'a kuwə dɛ kí nɔ-je kdɔ kɔw ra-dé bə-ti dan gin dow-je-ti lay. Ə bebo Jorijaləm rəmə, gin dow-je kí 'to jipi-je al d'a mbəjrə nja-dé-ti sar kadi dɔkaglo lə dow-je kí 'to jipi-je al kin asi-né.»

²⁵ †«Né-je kí tò bəl-bəl ya à ra né kəm kàdɪ-ti, kɪ kəm nɔy-ti, kɪ kəm kərwəj-je-ti; ká babo kí à ba wuu-wuu kɪ man-é kí à tal bum-bum ya à ra kadi gin dow-je kí dɔnangi-ti nè lay ya, bəl à kində bandi-dé bati gangi. ²⁶ Tógi-je kí dɔrɔ-ti à yəki, adi dow-je kí d'a kisi gir dɔ né-ti kí à ree dɔ dɔnangi-ti kinlé, bəl ya à təl-dé. ²⁷ †Bəy bá d'a koo Ngon lə dow à kisi ree dan kilndi-ti kɪ tógi, kɪ riba kí nɔ. ²⁸ Loki ooi né-je kin ulə gin kadi ra né rəmə, adi mee-si nda kɔy, ɔ adi dɔ-si tò kɪ taá, kdɔtalə nɔy ngosi kadi Lubə taa-si ilə-si taá.» ²⁹ Go-ti, Jeju pa sə-dé ta kɪ gosta panè: «Ooi kagi kote ɔ ooi ndəgi kagi-je kí lay tɔ. ³⁰ Loki ooi mbi kagi-je isi iti rəmə, səi 'gəi kí nɔy bə nɔy ngosi. ³¹ Bə ya tɔ, loki ooi kí né-je kinlé isi ra né rəmə, kadi 'gəi kí kɔbɛ lə Lubə nɔy ngosi tɔ. ³² Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow-je kí d'isi kəm nè kin d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. ³³ Dɔrɔ-je kɪ dɔnangi kin d'a goto, ngà ta-je lə-m lé à goto al ya sartagangi.»

³⁴ «Indəi kəmkaa do ro-si-ti, nè nékuso kí mbə-ti-je, kì ra gɔyibi, kì mee kà kékáké kdo né-je kí donangi-ti nè à kɪ ra-si kadi mee-si ɪ oy səl do ro-si-ti, kadi ndo kin ɪ ubə-si nangɪ busi. ³⁵ Ndo kinlé, dow-je kí donangi-ti nè lay ya à kubə-dé nangɪ busi toki gum kí kilə kin bè. ³⁶ Ən é isi kəm do ro-si-ti ə 'pai ta kì Lubə kì ndo-je lay kdo kadi ingəi tógi 'teei-né kogi ta né-je-ti lay kí ow kì ra né kinlé rəm, kadi ɔi-né takəm Ngon læ dow-ti rəm to.»

³⁷ †Kada lé, Jeju ndó dow-je né takəy-ti læ Lubə ə ndoo rəmə, lo tò-é tò do mbal-ti kí 'ba-é mbal kà kagi Olibiye-je-ti to. ³⁸ Dow-je lay ya 'tee kì ndoge ra-ti d'ow ro-é-ti takəy-ti læ Lubə kdo koo ta liə.

22

Ta kí do kun do Jeju-ti

Mat 26:1-16; Mar 14:1-16

¹ Loki ndo ra nɔy kí 'ra kì mbə kí əm goto-ti kí 'ba-é Paki nɔy ngosi lé, ² njékun do njégugnə-je læ Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je 'sangɪ kəm rəbi təl Jeju. Ngà de 'bəl kosi dow-je.

³ Beba Satə ur mee Judasi-ti kí 'ba-é Iskariyoti kí to kí káre dan njéndó né-je-ti læ Jeju kí doɔgi gidi-é joo lé, ⁴ adi ow ingə njékun do njégugnə-je, kì njékun do njéngəm takəy læ Lubə, adi d'oji-nə ta do kəm rəbi-ti kí kadi n'ilə-né Jeju ji-dé-ti. ⁵ Beba ro-dé nəl-dé nɔy adi d'un mindi-dé kadi d'adi-é là. ⁶ Judasi lé ndigi ə ulə gin sangɪ kəm rəbi kí kadi n'ilə-é-né ji-dé-ti kadi kosi dow-je 'gə lo-é al.

Jeju ində gin nékuso nam

Mat 26:17-30; Mar 14:12-25; 1Kɔ 11:23-29

⁷ Ndo ra nɔy kí 'ra kì mbə kí əm goto-ti kí to ndo kí tò kadi d'ilə-né məsi ngonbati ra nɔy Paki nangɪ asi. ⁸ Ə Jeju ulə Piyər-je kì Jə panè: «Owi, 'rai nékuso Paki kete kdo kadi j'owi j'usoi.» ⁹ De 'dəji-é 'panè: Lo kí rá bá i 'ndigi kadi j'ra nékuso Paki lé titi j'adi-i wa? ¹⁰ Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi bè, loki owi mee bebo-ti lé, a kingəi dingəm kí uti güm man, rəmə 'ndoli go-é owi mee kəy-ti kí ɛ à kow-ti, ¹¹ ə idəi njəkəy lé 'painè: “Njéndó dow-je né panè j'dəji-i sé mee kəy kí rá bá n'a kuso né Paki-ti kì njéndó né-je læ-n'ə wa?” ¹² Ə ɛ à kɔji-si kəy káre kí mee-é tati pəl-pəl kí tò do madi-é-ti taá, kí né-je lay tò-ti; lo kin bá a rai nékuso titi.» ¹³ Beba de d'oti d'ow rəmə, d'ingə né-je lay titi kí Jeju idə-dé-né lé ə de 'ra nékuso Paki lé.

¹⁴ Loki dokàdi kuso né Paki asi lé, Jeju isi ta nékuso-ti kì njékowkulə-je liə. ¹⁵ Rəmə ɛ idə-dé panè: M'ndigi nɔy kadi m'uso sə-si né Paki kete tá-je m'ingə kò! ¹⁶ Beba m'a kidə-si rəsi kí m'a kuso sə-si gogi al ya sar kadi kor mee-é kí aa njay tò-né kɔbe-ti læ Lubə. ¹⁷ Beba ɛ un kobi kí man nduu tò-ti, ra oiyo Lubə ə panè: 'Taai, ə umi surum-surum. ¹⁸ Ə m'a kidə-si rəsi. Kì nè kow ki kete kinlé, m'a kəy man nduu kin gogi al ya sar kadi kɔbe læ Lubə ree-né.

¹⁹ Go-ti, ɛ un mbə, ə ra oiyo Lubə bá uwə gangɪ danə adi-dé ə panè: ɛ kinlé to daji ro-m kí to kí kadi kdo ta læ-si, 'rai bè-bè kadi mee-si ole-né do-m-ti. ²⁰ Bè ya to, go né kuso-ti lé ɛ un kobi kí man nduu tò-ti ə panè: ɛ kinlé to məsi-m, məsi kulənoji kí sigi kí Lubə adi ungi kogi kdo ta læ-si.

²¹ Ngà ooi, njékun do-m lé isi sə-m ta nékuso-ti nè. ²² Beba Ngon læ dow à koy titi kí Lubə oji-né, ngà tuji bá à kusi do dow-ti kí njékun do-é lé. ²³ Beba de 'dəji-nə ta dan-dé-ti yó kì nè 'panè sé nɔy ya dan-dé-ti ə à ra né kin wa?

Se nɔy to kí boy nɔy wa?

Jə 13:2-17; Mat 18:1-4; Mar 10:35-45

²⁴ †Go-ti, njéndó né-je lə Jeju 'gaki-nə do ta-ti kí sobi do dow kí à to kí boy n̄a dan-dé-ti. ²⁵ Adi Jeju idə-dé panè: Ngar-je kí njékò gin dow-je kí gay-gay kí donangi-ti nè lé, d'ulə kəm dow-je ndoo n̄a ə 'boy-je kí njékow k̄i tógi do dow-je-ti lé, d'adi dow-je 'ba-dé «Njéramaji-je.» ²⁶ ††S̄əi rəmə à tò bè dan-si-ti al. Ngà kadi dow kí to 'boy n̄a dan-si-ti lé, təl r̄o-é titi ngon kí nde bè ə kadi njèkòbe do madi-é-je-ti lé, təl njérakullə kadi-dé. ²⁷ †Njèkisi ta nékuso-ti bá to kí 'boy əse njèkadi nékuso bá to kí 'boy wa? To njèkisi ta nékuso-ti ya al wa? Ngà m̄a bá m'isi dan-si-ti titi njérakullə kadi-si bè.

²⁸ S̄əi rəmə, s̄əi 'toi njékuwə r̄o-si nḡa kində r̄o-si k̄o-ti nati sə-m. ²⁹ Gin-é kin bá titi kí B̄obi-m uwə-né do k̄òbe adi-m lé, m̄a m'uwə do k̄òbe m'adi-si to. ³⁰ †Kdo kadi m̄eə k̄òbe-ti lə-m lé, usoi sə-m rəm, ɣyi sə-m rəm, bá a kisi do kalik̄òbe-je-ti kdo gangta do gin Israyel-je-ti kí d̄ogi gidi-é joo lé rəm to.

Jeju idə Piyər panè n'a naji kí n'gə-n'è al

Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; J̄a 13:37-38

³¹ 'Babe panè: Sim̄, Sim̄! 'Oo, Sat̄a d̄əji n̄a kadi n'siyə-si titi kí dow siyə-né ko kin bè. ³² Ngà m̄a m'pa ta k̄i Lubə kdo ta lə-i, kdo kadi kadm̄eə lə-i təl yay al. Ə i rəmə, loki 'a təl ree r̄o-m-ti gogi lé, 'mbusi nja ngank̄o-i. ³³ Piyər lé idə-é panè: 'Babe, m'isi do nja-m-ti kadi lé, to dangay k̄àrè m'ow-ti sə-i rəm, to koy k̄àrè m'oy sə-i nati rəm. ³⁴ Beba Jeju ilə-é-ti panè: Piyər, 'oo maji, bone kin ya 'a naji panè 'gə-m al 'gə-m al ya nja mutə bá kunjə à n̄o b̄əy.

Ta kí do là-ti k̄i do mbu-ti, k̄i do kiyərɔ-ti

³⁵ †Beba Jeju idə-dé b̄əy panè: Nd̄oki m'ulə-si é owi k̄i mbu là al rəm, uni mbu kow mba al rəm, bá owi k̄i saba al rəm lé se né madi nal-si wa? D̄e d'ilə-é-ti 'panè: Né ya k̄àrè nal-ji al. ³⁶ E təl idə-dé panè: Ngà kí nè kinlé, dow kí ow k̄i mbu là rəmə, kadi un, bá dow kí ow k̄i mbu kow mba k̄àrè kadi un to; ngà dow kí kiyərɔ liə goto rəmə, kadi un kubi kul liə ndogi ə ndogi-né kiyərɔ k̄àrè. ³⁷ M'idə-si rəsi, ta-je kí 'ndàngi m̄eə mbete-ti kí aa njay lé, tò kadi né-é t̄eə do-m-ti ya. 'Ndàngi 'panè: «'Tidə-é dan b̄okaya-je-ti.»

Adi ta-je kí 'ndàngi sobi do-m lé, né-é à ra né ya. ³⁸ Rəmə njéndó né-je 'panè: 'Babe, 'oo kiyərɔ ə ra joo tin. Ə e ilə-dé-ti panè: J'adi ta kin asi bè.

Jeju ow do mbal k̄a kagi Olibiye-je-ti

Mat 26:36-46; Mar 14:32-42; J̄a 18:1-2

³⁹ Beba Jeju t̄eə m̄eə b̄ebo-ti isi ow do mbal k̄a kagi Olibiye-je-ti titi kí e ow-né kete-kete ə njéndó né-je liə d'un go-é.

⁴⁰ Loki 'ow t̄eə lo-é-ti lé, e idə-dé panè: «'Pai ta k̄i Lubə kdo kadi néna t̄eə do-si-ti rəmə usi al.» ⁴¹ Rəmə e ɔr r̄o-é ngərəngi asi kilə ər ji k̄àrè, bá ɔsi mək̄əji-é nangi pa ta k̄i Lubə, ⁴² panè: B̄obi-m, kinə 'ndigi rəmə 'itə k̄ò kí n̄a kin k̄i rangi do-m-ti. Lé bè ya k̄àrè, kadi né kí m̄eə-m m̄a ndigi bá 'ra al, ngà kadi 'ra né kí m̄eə-i i bá ndigi. ⁴³ Beba malayka k̄àrè i d̄or̄a-ti t̄eə siə busi kdo kadi-é tógi. ⁴⁴ M̄eə Jeju gangi man adi pa ta k̄i Lubə k̄i tógi-é lay, adi t̄əti-é t̄usi nangi titi-n̄a k̄i k̄oo məsi kí t̄usi nangi kin ya bè. ⁴⁵ Go ta-ti kí Jeju pa k̄i Lubə lé, e i taá təl ree ingə njéndó né-je rəmə, m̄eə k̄ò t̄ol-dé k̄i bi, ⁴⁶ adi Jeju pa sə-dé panè: Kin to ri! 'Toi bii! Ii taá, 'pai ta k̄i Lubə, kdo kadi néna t̄eə do-si-ti rəmə usi al.

Ta kí sobi do kuwə Jeju

Mat 26:47-56; Mar 14:43-50; J̄a 18:3-12

† 22:24 22:24 Mat 18:1; Mar 9:34; Luk 9:46 † 22:26 22:26 Mat 23:11; Mar 9:35 † 22:26 22:26 Mat 20:25-27; Mar 10:42-44 † 22:27 22:27 J̄a 13:12-15 † 22:30 22:30 Mat 19:28 † 22:35 22:35 Mat 10:9,10; Mar 6:8,9; Luk 9:3; 10:4

⁴⁷ Ngà loki Jeju a pa ta bøy ya rəmə, kosi dow-je 'teɛ busi, ə dow káre dan njéndó né-je-ti kí dɔgi gidi-é joo kí 'ba-é Judasi bá ɔr nɔ-dé; ɛ ɔw rɔ Jeju-ti kadi n'uwə-é kí kàdì-n'è-ti. ⁴⁸ Ngà Jeju idə-é panè: Judasi, ra lapiya dow kuwə-é-né kí kàdì-i-ti bá to né kilə Ngon lə dow ji dow-je-ti al ban wa! ⁴⁹ Ngà loki de kí d'a kɪ Jeju d'oo né kí ɔw ra né lé bè rəmə 'dɔji-é 'panè: 'Babe, j'jəngi-dé kí kiyəɔ-je lə-ji kin wa? ⁵⁰ Ə ngonnjəkullə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə lé, dow káre dan njéndó né-je-ti, tugə mbi-é kí dɔ jikɔl ndoy ɔr. ⁵¹ Ngà bá Jeju panè: Inɔi-dé adi 'ra. Ə ɛ ɔdì rɔ mbi dingəm lé rəmə, ra adi mbi-é təl tɔ maji gogi. ⁵² Go-ti, Jeju idə njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí njékun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, kí 'ngatɔgi-je lə jipi-je kí 'ree kɔo kuwə-é lé panè: Səi ooi-mi kí bəkaya dow bá 'reei kí kiyəɔ-je kí salangi-je wa? ⁵³ †Nɔo-je lay ya m'isi sə-si takəy-ti lə Lubə ya ə uwəi-mi al, ngà dɔkàdì kí nè kinlé, to dɔkàdì lə-si, to dɔkàdì lə tɔgi kí lo ndul-ti.

Ta kí sɔbi dɔ naji kí Piyər naji panè n'gə Jeju al

Mat 26:57-75; Mar 14:53-72; Jə 18:12-27

⁵⁴ Loki d'uwə Jeju rəmə, de d'ɔr-é d'ɔw siə be lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ə Piyər njiyə go-dé-ti adi rəbi-é rà dɔki sə-dé. ⁵⁵ Dow-je 'ra pər panata d'isi ta-ti ə Piyər ɔw isi sə-dé ta-ti tɔ. ⁵⁶ Ngonnjəkullə kí dené káre oo Piyər isi ta pər-ti rəmə, oo-é géréré ə panè: Dingəm kinlé to njènjijə kí Jeju tɔ. ⁵⁷ Ngà Piyər naji panè: «Dené! M'gə-é al.» ⁵⁸ Sə go-ti ya rəmə dow kí rangi oo-é ə panè: «I kàrè 'to kí dan-dé-ti tɔ.» Ngà dingəm lé Piyər ilə-é-ti panè: «Kuy! M'to kí dan-dé-ti al.» ⁵⁹ Asi kàdì káre je bè go-ti lé, dow kí rangi ree pa ta a dɔ-ti njángi panè: «Tɔgrɔ-ti ya, dingəm kinlé to njènjijə siə tɔ; kɔo ɛ to dow kí dɔnangi Galile-ti tɔ.» ⁶⁰ Ngà Piyər ilə-é-ti panè: «I lé, ta ri bá 'ndigi pa kàrè mə m'gə al.» Loki ɛ a pa ta ki pa ya bøy rəmə kunjə nɔ. ⁶¹ Beba 'Babe təl kəm-é oo Piyər géréré rəmə meɛ Piyər ole dɔ ta-ti kí kete 'Babe pa siə panè: «Bone kin ya 'a naji panè 'gə-m al 'gə-m al nja mutə bá kunjə à nɔ bøy.» ⁶² Beba Piyər teɛ ndaa-ti ə nɔ kí meɛkɔ nɔ.

⁶³ Dingəm-je kí d'a 'ngəm ta Jeju lé, sɔki-é, bá 'tində-é rəm tɔ. ⁶⁴ De 'dɔo kəm-é kí takubi bá dɔji-é 'panè: «'Adi Lubə idə-i ə 'pa adi j'oo sé to nɔ bá ində-i wa?» ⁶⁵ Bøy bá 'pa siə takɔbi-je kí rangi nɔ dɔ-ti.

Kə Jeju nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

Mat 26:59,63-65; Mar 14:55,61-64

⁶⁶ Loki lo aa rəmə, 'ngatɔgi-je lə jipi-je, kí njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí njéndó dow-je ndukun-je 'kəw-nɔ lay bá 'ree kí Jeju nɔ 'boy-je-ti kí 'to njégangta-je lə-dé. ⁶⁷ Beba 'dɔji-é 'panè: «Kinə 'to Kristi* lé rəmə, 'idə-ji.» ɛ ilə-dé-ti panè: «Lé m'idə-si ya kàrè a taai ta lə-m al rəm, ⁶⁸ bá kinə m'dɔji-si ta kàrè, a kiləi-mi-ti al rəm tɔ. ⁶⁹ Ngà kí nè kɔw kí kete kinlé, Ngon lə dow à kisi dɔ jikɔl Lubə-ti kí njètɔgi.» ⁷⁰ Beba de lay ya 'panè: «Adi 'to Ngon lə Lubə én nɔ?» ɛ təl ilə-dé-ti panè: «Titì kí səi 'pai-né lé, m'to Ngon lə Lubə ya!» ⁷¹ Beba de 'panè: «J'owi ndoo koo ta ta dow kí rangi-ti bøy ban wa! Kɔo jəi ya j'ooi ta lé ta-é-ti kí mbi-ji.»

23

D'ɔw kí Jeju nɔ Pilati-ti

Mat 27:2,11-14; Mar 15:1-5

Jə 18:28,33-38

¹ Beba d'jì kí kosi-dé lay ya d'ɔw kí Jeju nɔ Gubərnər Pilati-ti. ² Lo-é-ti nɔɔ bá de 'tilə ta-je dɔ-é-ti 'panè: Dingəm kanlé, né kí a ra bá j'uwə-é dɔ-ti én: ɛ a sulə gin dow-je lə-ji kadi 'ra dɔngə, kadi d'adi lambo Sejar ngar kí boy lé al rəm, bá a dɔ-ti

† 22:53 22:53 Luk 19:47; 21:37 * 22:67 22:67 Kristi lé kər meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

panè: N'è ya n'to Kristi*, adi n'to ngar. ³ Pilati dèji-é ta panè: «'To ngar læ jipi-je wa?»
 Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.»

⁴ Beba Pilati idə njékun dɔ njégugnə-je læ Lubə, kɪ kosi dow-je lé panè: Né kí maji al káre kí dingəm kanlé ra kí kadi m'gangi-né ta dɔ-é-ti ya m'oo al. ⁵ Ngà dɛ 'pa par-par 'panè: Ɛ ulə gin-é dɔnangi Galile-ti nu ya sulə dow-je mɛɛ néndó-je-ti liə, ree un-né dɔnangi Jude lati-lati, bá ree-né njal rɔ-ji-ti nè tin. ⁶ Loki 'ba ri dɔnangi Galile rəmə, Pilati dèji-dé panè: Sé dingəm kanlé, to dow kí dɔnangi Galile-ti wa? ⁷ Loki Pilati oo kí Jeju to dow kí mɛɛ bɛkɔ-ti læ Erodi lé, ɛ ulə siə rɔ-é-ti, kdɔtalə mɛɛ ndɔ-é-je-ti kinlé Erodi kàrè, isi bebo Jorijaləm-ti nɔɔ tɔ.

D'ow kɪ Jeju nɔ Erodi-ti

⁸ Loki Erodi oo Jeju lé, rɔ-é nəl-é nɔ kdɔtalə low nu ya ɛ ndingə kadi n'oo-é, kɔ dow-je 'pa ta liə d'adi-é oo, adi ɛ ində mɛɛ dɔ-ti kadi n'oo Jeju lo ra nékɔji-je-ti. ⁹ Erodi dèji Jeju ta-je nɔ ya, ngà Jeju ilə-é-ti al. ¹⁰ Njékun dɔ njégugnə-je læ Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je d'a lo-é-ti nɔɔ ə 'tilə ta dɔ Jeju-ti kɪ rɔtungə-dé nɔ. ¹¹ Erodi kɪ asgar-je liə d'ənji Jeju dɛɛ. Dɛ 'sɔki-é, d'ulə kubi kɪ maji nɔ rɔ-é-ti ə 'sɔki-é rəm, ngà bá d'ulə siə rɔ Pilati-ti gogi. ¹² Ndɔ-é-ti kin ya Pilati-je kɪ Erodi kí 'to njéba-je læ-nɔ lé, 'təl-né nam-nɔ-je. ¹³ Pilati kəw njékun dɔ njégugnə-je læ Lubə, kɪ 'boy-je læ jipi-je, kɪ kosi dow-je ə idə-dé panè: ¹⁴ Dingəm kanlé, sɔi 'painè to njèsulə dow-je kadi 'ra dɔngə bá sɔi 'reei-né siə rɔ-m-ti. Ngà, ooi bè, m'dèji-é ta-je takəm-si-ti nè ə né-je kí sɔi 'tiləi ta-é dɔ-é-ti lé, né kí maji al káre ya kí ɛ ra kàrè m'oo al. ¹⁵ Erodi kàrè oo né kí maji al kí dingəm kanlé ra al tɔ. Kdɔtalə ɛ é təl ulə siə rɔ-ji-ti nè gogi tin. Yən, dingəm kanlé, né kí ɛ ra kí asi koy-é ya goto. ¹⁶ Beba m'a kadi 'tində-é kɪ ndəy marɔw ya ə m'a kilə-é taá. ¹⁷ [Ndɔ ra nɔy Paki-je lay ya, lé ri-ri kàrè Pilati à kilə dangay káre taá kadi-dé.]† ¹⁸ Ngà dow-je lay ya d'ur kool nati boy 'panè: «'Tɔl dow kan ə ilə Barabasi taá adi-ji.» ¹⁹ Barabasi lé, d'uwə-é kdɔtalə ndɔki sulə dow-je adi 'ra wɔngi mɛɛ bebo-ti rəm, bá d'uwə-é kuwə tɔl dow rəm tɔ. ²⁰ Pilati ndigi kilə Jeju taá, adi ɛ təl pa sə-dé ta dɔ-ti ya bəy.

²¹ Ngà dɛ 'tur kool mbiti-mbiti 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti! 'Bə-é kagdəsi-ti!» ²² Pilati lé, təl dèji-dé kí njékungi-ti mutə panè: «Ə to majal ri ya bá Jeju lé ra wa?» Né kí ɛ ra kí asi kadi dow tɔl-é-né ya mɔ m'oo al. Adi m'a kadi 'tində-é kɪ ndəy marɔw ya ə m'a kilə-é taá. ²³ Ngà dɛ 'tur kool boy-boy, 'dèji-é-né par-par kadi 'bə-é kagdəsi-ti kɪ bə ya, adi ndi-dé ba nduy-é pitim. ²⁴ Rəmə, Pilati un ndu kadi toki 'ra né kí dɛ 'dèji lé d'adi-dé. ²⁵ Beba dow kí d'uwə-é kdɔtalə wɔngi kí ndɔki ɛ sulə dow-je adi 'ra mɛɛ bebo-ti rəm, kdɔtalə to kí ɛ to njètɔl dow rəm lé bá Pilati ilə-é taá, kɔ ɛ bá dɛ 'dèji kadi ilə-é taá. Rəmə Jeju bá ɛ ilə-é ji-dé-ti kadi 'ra siə né kí mɛɛ-dé ndigi.

Ta kí sɔbi dɔ bə Jeju kagdəsi-ti

Mat 27:31-56; Mar 15:20-41; Jə 19:16-37

²⁶ Loki d'isi d'ow kɪ Jeju lé, dingəm káre bè kí bebo Siren-ti, ri-é læ Simɔ i ndɔrɔ, ya rəmə d'uwə-é gəsəsə ya d'ində kagdəsi dɔ-é-ti d'adi-é uti go Jeju-ti. ²⁷ Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'un go Jeju; ə dené-je kí dan-dé-ti 'tində kàdì-dé, 'ndingə rɔ-dé kɔ ta liə. ²⁸ Beba Jeju təl kəm-é kɪ rɔ dené-je-ti lé idə-dé panè: Mandi-je kí bebo Jorijaləm-ti, 'nɔi-mi al; sɔi ya 'nɔi rɔ-si ə 'nɔi ngan-si-je tɔ. ²⁹ Kdɔtalə ndɔ-je ɔw ree nɔɔ kí dow-je d'a panè: Kujdené-je bá 'to njénékumə-je! Dené-je kí d'oji ngan-je al, kɪ dɛ kí ngon il mbà-dé al bá 'to njénékumə-je! ³⁰ †Ndɔ-é-ti kinlé, dow-je d'a kidə mbal-je panè: 'Tusi dɔ-ji-ti! Ə d'a kidə mbal-je kí gɔji panè: Uti dɔ-ji! ³¹ Kdɔtalə, kinə

* 23:2 23:2 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 23:17 23:17 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † 23:30 23:30 Ntd 6:16

dow-je 'ra né-je kí bè kin kì kagi-je kí mbəl lé, kagi-je kí tuti ə jè à tana ban ngá é n wa?

³² 'Ree kì bokaya-je joo kí d'a tol-dé nati kì Jeju to.

³³ Loki d'ow 'teɛ lo-ti kí 'ba-é «lo ka do dow» lé, 'bə Jeju kagdəsi-ti lo-é-ti nɔɔ rəm, bá bokaya-je kí joo lé kàrè, 'bə-dé kagdəsi-je-ti to. 'Bə ɛ kí káre do jikol-é-ti ə ɛ kí káre bá 'bə-é do jigəl-é-ti to. ³⁴ Jeju panè: Bɔbi-m, 'inə go kɔgi adi-dé, kdotalə né-je kí d'a 'ra kinlé, gə ya bá 'gə al. Dɛ 'ləbi-nə kubi-je liə kì kəm rəbi mbare kí kosi. ³⁵ Dow-je d'a d'ingì-d'ingì lo-é-ti kinlé, d'a d'oo né-je kí isi ra né lé. Ngà 'boy-je lə jipi-je 'soki Jeju 'panè: Dow-je kí rangi bá ɛ aji-dé; kinə ɛ to Kristi, dow kí Lubə mbəti-é lé ngà aji rɔ-é to ngá nà. ³⁶ Asgar-je kàrè 'soki Jeju to. Dɛ 'ree kì man nduu kí masi d'adi-é, ³⁷ ə 'panè: «Kinə 'to ngar lə jipi-je rəmə, i ya 'aji rɔ-i adi j'oo nà!» ³⁸ 'Ndàngi ta bəgrə-ti 'bə do-é-ti taá 'panè: ɛ kanlé, to ngar lə jipi-je.

³⁹ Bokaya-je kí 'bə-dé kagdəsi-je-ti lé, ɛ kí káre pa ta soki-né Jeju panè: I ya bá 'to Kristi lé al wa? I ya 'aji rɔ-i ə jè 'aji-ji to ngá nà! ⁴⁰ Ngà ɛ kí káre lé bá ndàngi-é panè: I lé, 'bəl Lubə al wa? Ta kí 'gangi do-i-ti kinlé, ɛ ya 'gangi do-é-ti to al wa? ⁴¹ Jɛ lé, ta kí 'gangi do-ji-ti kinlé to tó-é ya, kdotalə to kullə ra-ji-je ya bá j'a j'ugə kurə-é tin. Ngà ɛ kanlé, né kí maji al káre ya kàrè ɛ ra al. ⁴² Go-ti, ɛ təl idə Jeju panè: Ndo kí à ree kì kɔbe lə-i rəmə, 'adi mɛɛ-i ole do-m-ti. ⁴³ Jeju ilə-é-ti panè: 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; bone kin ya 'a kisi sə-m nati bə kisi maji-ti lə Lubə.

Koy Jeju

Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Jə 19:28-30

⁴⁴ Loki kàdì à kə jam do be-ti je bè ya rəmə, lo ndul ndi-ndi do dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay sar ya kàdì kí mutə kí losolo asi-né. ⁴⁵ Né uti kəm kàdì adi lo ndul ndi-ndi ə kubi gangi mɛɛ kəy lə Lubə til danə lo joo. ⁴⁶ Jeju ilə bəbi ndi-é nangi panè: «Bɔbi-m, m'ulə ndil-m mɛɛ ji-i-ti.» Loki Jeju pa ta kin bè ya rəmə, uwə ta-é nati. ⁴⁷ Loki njəkun do kuti asgar-je kí bu oo né kí ra né kin bè lé, ɔsi gaji Lubə panè: «Tɔgrɔ-ti ya, dingəm kinlé, to dow kí njururu.»

⁴⁸ Loki kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí 'ree d'a lo né-je-ti kinlé, d'oo né-je kí ra né lé bè rəmə, 'tində kàdì-dé taá-taá 'təl-né ki bee. ⁴⁹ †Dow-je lay kí 'gə Jeju rəm, dené-je kí d'i siə dɔnangi Galile-ti nɔ ya 'dan-é 'ree siə lé, d'a ngərəngi bá d'a d'oo né-je kí isi ra né lé.

Ta kí sɔbi do dubi Jeju

Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Jə 19:38-42

⁵⁰ Dingəm madi isi nɔɔ to kí káre dan 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je, ri-é lə Jojepi, to dow kí maji, bá to dow kí njururu rəm to. ⁵¹ Jojepi lé, ta-é asi-nə sə-dé do ndu-ti kí d'un kinlé al rəm, bá ində rɔ-é nati sə-dé do kullə ra-dé-je-ti kin al rəm to. ɛ to dow kí Arimate, bebo-ti lə jipi-je; ɛ isi ngəbi kɔbe lə Lubə kí à ree. ⁵² Jojepi ɔw rɔ Pilati-ti dəji-é nin Jeju lé. ⁵³ Beba ɛ ɔr-é kagdəsi-ti, bɪr-é kì takubi ngá bá ɔw ilə-é be nin-ti kí to mbal bá 'soki. To lo kí d'ilə nin-ti al ya bəy. ⁵⁴ Ndo-é-ti kinlé, to ndo koo go né-je kɔ do ndo taakoo, adi lo aa ya rəmə à to ndo taakoo.

⁵⁵ Dené-je kí d'i kì Jeju dɔnangi Galile-ti nɔ 'ree siə lé, 'dan Jojepi, ə d'a d'oo badi lé rəm, 'tən d'oo se nin Jeju lé toki kilə be-ti ban wa? ⁵⁶ Dɛ 'təl d'ow bee lə-dé kɔ koo go nɔkagi-je, kì ubi-je kí əti maji-maji kɔ ree kungì do nin-ti lé. Ndo taakoo-ti lé, dɛ 'taakoo titi kí ndukun lə Lubə ɔji-né lé ya to.

24

Ta kí sɔbi do tɔsi kí Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ
Mat 28:1-10; Mar 16:1-11; Jə 20:1-10

† 23:49 23:49 Luk 8:2,3

¹ Ndo Dimasi kɪ ndɔge rati ya dené-je 'teɛ kɪ ubi-je kí ɔti maji-maji kí 'ra kete lé, ji-dé-ti d'ow-né dɔbadi-ti, ² rəmə d'oo kí ər kí d'uti-né ta badi lé toki 'nduburu kilə rangi. ³ Beba loki d'andi be nin-ti rəmə, d'oo nin 'Babe Jeju lé al. ⁴ Loki d'ɔ́ kí lo ta igi-dé səl bəy ya rəmə, dingəm-je joo kí d'ulə kubi-je kí ndɔy ngilingi-ngilingi rɔ-dé-ti 'teɛ sə-dé busi, ⁵ adi bəl ində bandi-dé bati gangi ə d'ulə dɔ-dé nangi; ngà dingəm-je lé d'idə-dé 'panè: Dow kí isi kəm lé, kdɔ ri bá 'sangi-é dan nin-je-ti wa? ⁶ †[E tosi ndəl ində lo teɛ, adi ɛ goto nè ngá.]* Adi mɛɛ-si ole dɔ ta-ti kí ndɔki idə-si loki ɛ isi-né dɔnangi Galile-ti bəy lé. ⁷ Ndɔki ɛ panè: Tò kadi d'a kilə Ngon lə dow ji njéramajal-je-ti, kadi 'bə-é kagdəsi-ti, ə ndɔ kí njəkungi-ti mutə lé, à tosi ndəl kində lo teɛ. ⁸ Beba mɛɛ dené-je lé ole dɔ ta-je-ti lə Jeju.

⁹ Dɛ d'osi təl dɔbadi-ti, d'ow d'or poy né-je kinlé lay d'adi njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é káre lé rəm, bá d'adi ndɔgi dow-je kí rangi rəm tɔ. ¹⁰ Dené-é-je lé, to Mari kí Magdala, kɪ Jan, kɪ Mari kí kɔ́ Jaki bá dené-je madi kí d'ɔ́ sə-dé nati lé, d'or poy-é d'adi njékowkulə-je lé tɔ. ¹¹ Ngà ta-je kí dené-je 'pa lé, njékowkulə-je d'oo kɪ ta mbé bə, adi 'taa ta lə-dé al. ¹² Ngà Piyər ubə nangi i taá ɔy ngɔdi ɔw dɔbadi-ti, ə loki d'ugi nangi gɔ́ lo be nin-ti rəmə, takubi-je ya par bá ɛ oo. Né kí ra né kinlé, ra adi lo ta igi-é səl adi ɛ osi yɔrɔrɔ ya təl ɔw bee.

Ta kí sobi dɔ njéndó né-je kí joo d'isi d'ow kɪ Emayusi

Mar 16:12-13

¹³ Mɛɛ ndɔ-é-ti kí káre kinlé ya, dow-je joo dan njéndó né-je-ti lə Jeju d'isi d'ow kɪ mɛɛ be-ti kí 'ba-é Emayusi kí to be kí kɪ bebo Jorijaləm kɔw-ti lé, à kasi kulə mətər dɔgi gidi-é joo je bə. ¹⁴ Njéndó né-je kí joo kinlé, 'pa-nə ta dɔ né-je-ti lay kí ra né lé taá-taá dɔ rəbi-ti. ¹⁵ Ə loki d'ow 'pa-nə ta-je lé taá-taá 'naji-né-nə ta-ti bə-bə rəmə, Jeju ya ingə-dé ə uwə sə-dé rəbi nati. ¹⁶ Ngà kəm-dé ijə dɔ-é-ti al. ¹⁷ Jeju dɔji-dé panè: To ta ri bá ɔwi 'naji-nə-ti taá-taá bə wa? Ə dɛ 'təl d'ɔ́ nangi kɪ rɔkati kanəna. ¹⁸ Ngà bá ɛ kí káre kí 'ba-é Kléopasi pa siə panè: 'Dé! I ya kɪ kár-i-rè 'to dow kí 'isi bebo Jorijaləm-ti nè ya ɔ́ i 'panè 'gə né kí ra né mɛɛ ndɔ-je-ti kí nè kinlé al! ¹⁹ E dɔji-dé panè: To ri bá ra né wa? Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: To ta lə né kí teɛ dɔ Jeju-ti kí to dow kí Najareti-ti kí to njèpata kí ta Lubə-ti, kí ɛ ɔ́ji tógi-é mɛɛ kullə ra-é-je-ti, kɪ mɛɛ ta pa-é-je-ti takəm Lubə-ti rəm, takəm dow-je-ti lay rəm. ²⁰ Ya rəmə dow-je lə-ji kí 'to njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'boy-je lə-ji d'ilə-é ji Pilati-ti adi gangta koy dɔ-é-ti adi 'bə-é kagdəsi-ti lé! ²¹ Je j'ində mɛɛ-ji dɔ-é-ti kí ɛ bá à taa Israyel-je kilə-dé taá; lay bin ya rəmə né-je kin ra né bone to ndɔ kí njəkungi-ti mutə ngá tin! ²² Bə ya kàrè, dené-je madi kí dan-ji-ti, 'ree 'pa ta kí ɔr ndil-ji bəy tɔ. Dené-je lé, 'teɛ kɪ ndɔge rati ya d'ow dɔbadi-ti; ²³ ngà d'ingə nin-é al. Rəmə 'təl 'ree d'idə-ji 'panè malayka-je 'teɛ sə-dé busi ə d'idə-dé 'panè Jeju lé, isi kəm.

²⁴ Loki 'pa bə lé, dow-je kí ná-je dan-ji-ti d'i d'ow dɔbadi-ti ə d'oo né-je titi kí dené-je 'pa-né lé ya. Ngà ɛ rəmə, dɛ d'oo-é al. ²⁵ Beba Jeju idə-dé panè: Əiyəə, səi dow-je kí négə lə-si goto kan! Səi kí 'tadi ti-ti dɔ ta-je-ti lay kí njèpata-je kí ta Lubə-ti 'pa kan! ²⁶ Tò kadi Kristi† lé, à kingə kɔ́-je kin bá à kingə-né riba ya al wa?

²⁷ Go-ti, Jeju i dɔ ndukun-je-ti lə Moiyiji sar teɛ-né dɔ mbete-je-ti lə njèpata-je kí ta Lubə-ti ya ɔr-dé mɛɛ ta-je lay kí mbete kí aa njay pa sobi-né dɔ-é.

²⁸ Ngà loki 'ree 'teɛ ngɔsi kɪ ngonbe kí njéndó né-je kí joo d'isi d'ow-ti lé, Jeju ra né toki dow kí ɔw kɪ dəə taá bə. ²⁹ Ngà dɛ d'ɔ́gi-é nangi 'panè: «'Isi sə-ji nè, kdɔtalə, kàdɪ ɔw dɔ kur-ti, adi ndɔ kàrè ɔw kil rəm ngá. Beba ɛ ɔw kəy isi sə-dé.»

† 24:6 24:6 Mat 16:21; 17:22,23; 20:18,19; Mar 8:31; 9:31; 10:33,34; Luk 9:22; 18:31-33 * 24:6 24:6 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † 24:26 24:26 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

³⁰ Loki isi sə-dé ta nékuso-ti rəmə, un mbè ra oiyo Lubə fá uwə gangi dana ə adi-dé. ³¹ Beba kəm-dé ijə yərərə adi 'gə-é ya rəmə, ɛ goto jeke dan-dé-ti. ³² Ə də 'dəji-nə ta 'panè: «Kete kí ɔw pa ta adi-ji dərəbi-ti ɔr-ji-né mɛɛ ta-je kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, mɛɛ-ji ole wuti-wuti titi-nə né kí to pər fá ɔ-ti bè ya al wa?»

³³ Beba d'ijə tajinati nè ya d'osi təl d'ɔw bebo Jorijaləm-ti gogi ə d'ingə njéndó né-je kí dɔgi gidi-é káre nati kɪ madi-dé-je kí 'kəw-nə. ³⁴ Dɛ d'idə dɛ kí joo lé 'panè: «Tɔgrɔ-ti ya, 'Babe tɔsi ndəl ində lo tɛɛ ə tɔji rɔ-é adi Simɔ oo-é!»

³⁵ Beba njéndó né-je kí joo lé d'ɔr poy né kí tɛɛ dɔ-dé-ti rebəə rəm, gə kí 'gə Jeju loki ɛ gangi-né mbè adi-dé lé rəm tɔ.

Jeju tɛɛ busi dɔ njéndó né-je-ti liə
Mar 16:14-18; Jə 20:19-29

³⁶ Loki njéndó né-je kí joo lé, d'isi pa ta-je kin bè-bè ya rəmə daji rɔ Jeju ya tɛɛ busi dan-dé-ti ə pa sə-dé panè: «Kadi lapiya nəy sə-si.» ³⁷ Rəmə bəl ində bandi-dé bati gangi, kɔ dɛ 'gir kí to 'mɛ dow fá d'oo-é. ³⁸ Ngə Jeju pa sə-dé panè: Kɔ ri fá dɔ-si təl-né bè wa? Kɔ ri fá mɛɛ-si ra joo bè wa? ³⁹ Ooi ji-m-je kɪ nja-m-je lé ɛn, to mɔ ya; ɔdi rɔ-m ə ooi. 'Mɛ dow lé, tal rɔ-é kɪ singə rɔ-é goto. Ngə mɔ lé, səi ooi maji kí tal rɔ-m kɪ singə rɔ-m tɔ nè. ⁴⁰ ɛ pa ta kin bè tɔji-dé-né ji-é-je kɪ nja-é-je. ⁴¹ Rəmə rɔ-dé nəl-dé mbing adi d'oo kí né kí tɔgrɔ-ti al bəy, fá ndil-dé tɛɛ say adi Jeju dəji-dé panè: ɔwi kɪ nékuso nè nɔɔ wa? ⁴² Beba d'un dəbi kanji kí nungə d'adi-é. ⁴³ ɛ taa ə uso takəm-dé-ti nè ya.

⁴⁴ Go-ti, idə-dé panè: Kí ndɔki m'isi-né sə-si bəy lé, m'idə-si m'panè: «Ta-je lay kí 'ndangi sɔbi dɔ-m mɛɛ mbete ndukun-je-ti lə Moiyiji, kɪ mɛɛ mbete-je-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti, kɪ mɛɛ mbete pa-je-ti lé, tɔ kadi né-é à ra né ya.» ⁴⁵ Beba ɛ tɛɛ kəm-dé adi 'gə-né mɛɛ ta-je kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay; ⁴⁶ ə idə-dé panè: Ooi, ta kí 'ndangi ɛn: Kristi à kingə kɔ, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ kɪ ndɔ kí njəkungi-ti mutə; ⁴⁷ ə ta kí sɔbi dɔ kiŋə panjiyə-je kí maji al kadi Lubə iŋə-né go majal-je lə dow-je kɔgi lé, d'a kulə gin-é dɔ bebo Jorijaləm-ti ya d'a kilə mbɛ-é kɪ ri Jeju kadi gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè. ⁴⁸ Səi ya 'toi njəkoo né-é-je kɪ kəm-si kɔ kadi 'pai ta-é. ⁴⁹ †ə kí sɔbi dɔ-m mɔ lé, kadkare kí Bɔbi-m un mindi-é kadi n'adi-si lé, m'a kulə siə kadi-si. Ngə səi rəmə, isi bebo Jorijaləm-ti nè ya sar kadi ingəi tɔgi kí à kɪ dɔrɔ-ti ree dɔ-si-ti kin bəy bane.

Kɔw Jeju dɔrɔ-ti
Mar 16:19-20; Knj 1:4-12

⁵⁰ †Beba Jeju ɔr-dé ɔw sə-dé gidi bebo-ti ngosi kɪ be kí Betani, fá ɔy ji-é kɪ taá ə tɔr ndi-é dɔ-dé-ti. ⁵¹ Loki ɛ ɔ tɔrndi-é dɔ-dé-ti bè ya bəy rəmə, ɛ iŋə-dé ə Lubə un-é ɔw siə dɔrɔ-ti. ⁵² Ngə dɛ rəmə loki d'osi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti lé, 'təl d'ɔw bebo Jorijaləm-ti gogi kɪ rɔnəl kí nɔ, ⁵³ ə dɛ d'isi takəy-ti lə Lubə kɪ dɔkaglo-je lay ya 'tɔy Lubə.

Poyta kí Maji kí Ja ndàngi

Ta-je kí do Poyta kí Maji-ti kí Ja ndàngi

Ja ndàngi mbete kin kɔ kadi dow ndó ə adi-né meɛ-é kí Jeju to Kristi dow kí Lubə mbəti-é, to Ngon lə Lubə, adi dow adi-é meɛ-é rəmə, isi kəm kì ri-é ('Ndó 20:31). Ɖ ɔsi kagi do to-ti kí Jeju to Lubə, ngà ɛ toji-é kí to dow kí oy do kagdəsi-ti kɔ kadi njera majal-je d'isi-né kəm kisi kí sartagangi rəm to.

Ja to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí doɣi gidi-é joo, adi né-je kí ra né kí ta-é tò meɛ mbete-ti kinlé, ɛ ɔ lo-é-ti. Né-je kinlé, ɛ ɔsi go-na-ti kì gangi-é gangi-é adi tò gay kì mbete-je kí mutə kí d'or poy kisi kì do taá lə Jeju. Ja or poy nékoji-je siri kì ta-je kí Jeju pa nja siri kí toji-né kí n'to Lubə: Jeju panè: «Mā ya m'to nékuso kí njəkadi dow-je d'isi kəm» (6:35,48), «m'to londógi lə donangi» (8:12; 9:5), «m'to tarəbi» (10:7,9), «m'to njəkul bati-je kí maji» (10:11,14), «m'to njəkadi dow-je 'tosi ndəl rəm, m'to njəkadi dow-je d'isi kəm rəm» (11:25), «m'to rəbi, m'to ta kí togrɔ-ti rəm, m'to kiskəm rəm» (14:6), «m'to kagi nduu kí togrɔ-ti (15:1,5).»

Lo tum gin mbete-ti kinlé Ja panè «Ta isi nɔɔ» ə «Ta» lé to Jeju kí isi nati kì Lubə lo tum gin né-je-ti, adi kì takul-é bá Lubə ra-né né-je lay. «Ta» kinlé, təl dow. Kadi Ja təl-né ta mbete liə kinlé, ɛ or poy né-je kí beti-beti kí sɔbi do koy Jeju kì tosi kí tosi ndəl ində lo tɛɛ, kì toji kí toji rɔ-é njéndó né-je liə go tosi-ti kí ɛ tosi ndəl ində lo tɛɛ dan de-ti kí d'oy.

Kulə gin ta

¹ Lo kulə gin né-je-ti ya, Ta isi nɔɔ ngá. Ta isi nati kì Lubə ə Ta lé to Lubə. ² Ta isi nati kì Lubə lo kulə gin né-je-ti nɔ. ³ Lubə ra né-je lay kì takul Ta ə né kí ɛ ra kì takul Ta al ya goto. ⁴ Ə meɛ Ta-ti kinlé bá kiskəm tò-ti ə kiskəm to londógi lə dow-je. ⁵ Lo kí ndógi ndógi londul-ti, ngà londul bá uwə-é kì rɔ-é-ti al.

⁶ †Lubə ulə dow káre kí ri-é lə Ja. ⁷ Ja lé to njəkoo né ə kidə dow-je ta kí do-ti; adi ɛ ree kadi n'pa ta kí do lo kí ndógi-ti, kɔ kadi dow-je lay ya d'adi meɛ-dé kì takul n'ɛ. ⁸ Ɖ bá to lo kí ndógi lé al, ngà ɛ ree kɔ pa ta kí do-ti kadi dow-je. ⁹ Londógi kí togrɔ-ti lé ree donangi-ti ə ndógi adi dow-je lay d'oo-né lo. ¹⁰ Lubə ra donangi kì takul Ta ə Ta lé ree donangi-ti nè; rəmə dow-je kí donangi-ti 'gə-é al. ¹¹ Ɖ ree rɔ dow-je-ti liə ya rəmə, 'mbati kuwə-é kì rɔ-dé-ti; ¹² ngà de lay kí d'uwə-é kì rɔ-dé-ti ə d'adi-é meɛ-dé lé, ɛ adi-dé tarəbi kadi 'təl ngan lə Lubə. ¹³ De lé 'to ngan lə Lubə kí Lubə ya oji-dé, bi koji kinlé to koji kí dow bá oji-dé al, bá to ndigi lə dow al rəm to. ¹⁴ Ta lé, təl rɔ-é dow-ti ə ra be dan-ji-ti rəm, to njera maji nɔ rəm, to njeta kí togrɔ-ti rəm to. J'oo né riba liə, kí to riba kí ɛ ingə kɔ to kí to Ngon kəl kí i rɔ Bobi-é-ti ya. ¹⁵ Ja pa ta kí do-é-ti adi dow-je ə pa kì ndi-é kí boy panè: «To ɛ kinlé bá m'pa ta kí do-é-ti m'panè: Ɖ kí njèree go-m-ti lé to dow kí 'boy itə-m, kɔ ɛ to dow kí kete nɔ-m-ti.» ¹⁶ Ə jəi lay ya ramaji liə kí al do lo kinlé nduy do-ji pitim, bá j'ubəi maji-é kì kete-kete rəm to. ¹⁷ Kɔtalə Lubə adi ndukun kì kəm rəbi kí rɔ Moiyiji-ti ə ramaji, kì ta kí togrɔ-ti bá ree kì kəm rəbi kí rɔ Jeju Kristi-ti to. ¹⁸ Lubə lé, dow oo-é nja káre al; ngà Ngon kəl kí to Lubə, njəkisi mbó Bobi-é-ti lé ya bá adi kəm dow-je ijə do Bobi-é-ti.

Kullə-je kí Jeju ra takəm dow-je-ti rəsi

† 1:6 1:6 Mat 3:1; Mar 1:4; Luk 3:1,2

Ta kí Ja pa do Jeju-ti

Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Luk 3:15-18; Ja 5:33-36

¹⁹ Ndo káre bè, jipi-je d'ulə njégugnə-je lə Lubə, kì dow-je kí gin koji-ti lə Lebi kí 'to njéra sə-dé do kullə-ti, adi d'ì bebo Jorijalem-ti 'ree 'dəji ta Ja 'panè: I lé, 'to ná wa? Beba Ja pa ta kí do né-ti kí ɛ oo. ²⁰ Loki 'dəji-é ta kin bè lé, ɛ naji al ya idə-dé rəsi panè: Mə m'to Kristi*† al. ²¹ Dɛ 'təl 'dəji-é 'panè: Ngà i 'to ná wa? Sé i 'to Eli wa? Ɛ ilə-dé-ti panè: M'to Eli al. Dow kí j'isi j'ngəbi-é kí to njèpata kí ta Lubə-ti lé, sé to i wa? Ɛ ilə-dé-ti panè: Mə m'to dowbé kinlé al. ²² Rəmə 'təl 'dəji-é ya bəy 'panè: Ngà i lé 'to ná ya wa? I ya 'idə-ji ta kí do-i-ti kadi j'ow j'idə njékulə-ji-je lé bane. ²³ Ɛ panè: Titi kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa-né lé,

mə m'to dow kí ndi-é ba diləlo-ti panè:

'Rai rəbi lə 'Babe adi a njururu-njururu.

²⁴ Dow-je kí d'ulə-dé rə Ja-ti lé 'to Parisi-je†. ²⁵ Ja a ra dow-je batəm bá dɛ 'dəji-é 'panè: Kinə i 'to Kristi lé al rəm, 'to Eli al rəm, bá 'to njèpata kí ta Lubə-ti lé al rəm, ngà kɔ ri bá 'ra dow-je batəm wa? ²⁶ Ja ilə-dé-ti panè: Mə m'ra dow-je batəm mani; ngà dow káre isi dan-si-ti nɔɔ ya é səi 'gəi-é al. ²⁷ Dowbé lé à ree go-m-ti nɔɔ. Ə mə kinlé kulə saba liə ya kàrè m'tuwə kadi m'tuti al.

²⁸ Ta-je kinlé dɛ 'pa kì nà mɛɛ bə-ti kí Betani, ta ba Jurdɛ-ti kəl-é-ti kí lokubə kàdì-ti kí Ja ra dow-je batəm-ti lé.

²⁹ Lo aa go-ti, Ja oo Jeju ow ree rə-é-ti ə panè: Ooi, Ngonbati lə Lubə kí njəkər majal do dow-je-ti kí dɔnangi-ti lé é ow ree ɔngi. ³⁰ To ɛ kí ow ree kɔngi lé bá m'pa ta kí do-é-ti m'panè: Ɛ kí njèree go-m-ti lé to dow kí 'boy itə-m, kɔ ɛ to dow kí kete nɔ-m-ti. ³¹ Ə mə kàrè kete m'gə-é al, ngà m'ree m'ra dow-je batəm mani bè kɔ kadi Israyel-je 'gə-é-né tɔ. ³² Ja oo né ə pa ta do-ti rəsi panè: M'oo Ndil kí aa njay i dɔrɔ-ti ree titi-nà kì dɛngɔnda bè ree isi do Jeju-ti; ³³ ə mə m'gə-é al, ngà njékulə-m kadi m'ra dow-je batəm mani lé bá idə-m panè: Ɛ kí Ndil kí aa njay à kɪ dɔrɔ-ti ree kisi do-é-ti kadi 'oo-é kinlé, ɛ bá à ra dow-je batəm kì Ndil kí aa njay. ³⁴ Mə m'oo né-é kì kəm-m, bá m'panè: Ɛ kí ow kɔngi lé bá to Ngon lə Lubə.

Njéndó né-je kí dɔsɔy

Mat 4:18-22; Mar 1:16-20; Luk 5:1-11

³⁵ Lo aa go-ti kàrè, Ja kì dow-je joo dan njéndó né-je-ti liə d'isi lo-é-ti kinlé ya bəy. ³⁶ Beba loki oo Jeju ow dəə lé ɛ panè: Ooi, Ngonbati lə Lubə lé é ow ɔngi. ³⁷ Loki njéndó né-je kí joo kin d'oo ta-je kinlé bè rəmə, dɛ d'ì d'un go Jeju. ³⁸ Jeju təl kəm-é ə oo-dé go-é-ti rəmə dəji-dé panè: Ri bá 'sangi wa? Dɛ 'ba-é: Rabi adi kər mɛɛ-é to njéndó dow-je né ə 'dəji-é 'panè: I 'isi rá wa? ³⁹ Jeju ilə-dé-ti panè: 'Ree ə a kooi. À to kàdì kí sɔ kí losɔlɔ je bè. Beba dɛ d'ow d'oo lo kisi-é ə d'isi rə-é-ti ndə-é-ti kinlé.

⁴⁰ Dingəm-je kí joo kí d'oo ta-je lə Ja ə d'un go Jeju lé, ɛ káre to Andre kí ngonkɔ Simɔ Piyər. ⁴¹ Ɛ ow ingə ngonkɔ-é Simɔ lé ya kete idə-é panè: J'ingə «Mesi» – kər mɛɛ-é to Kristi (dow kí Lubə mbəti-é). ⁴² Go-ti, ow kì Simɔ lé rə Jeju-ti. Beba Jeju oo-é ya rəmə panè: I 'to Simɔ kí ngon lə Jonasi. D'a ba-i Sepasi (kər mɛɛ-é to ər).

⁴³ Lo aa go-ti, loki Jeju oji kadi n'ow dɔnangi Galile-ti lé ɛ ingə dow káre kí ri-é lə Pilipi ə idə-é panè: 'Un go-m. ⁴⁴ Pilipi dɛ kì Andre, kì Piyər lé 'to dow-je kí bebo Betsayda-ti.

* **1:20** 1:20 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **1:20** 1:20 Ja 1:41 † **1:24** 1:24 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi nga nɔ.

⁴⁵ Go-ti, Pilipi ingə dow káre kí ri-é lə Nataniyel ə idə-é panè: Dow kí ndukun lə Moiyiji, kì mbete-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa ta liə lé j'ingə-é; to Jeju kí Najareti-ti, ngon lə Jojepi. ⁴⁶ Nataniyel idə Pilipi lé panè: Né kí maji à kị mee be-ti kí Najareti to ban wa? ⁴⁷ Rəmə Pilipi təl idə-é panè: 'Ree 'oo. Loki Jeju oo kí Nataniyel isi ree rə-é-ti lé, ɛ pa ta kí də-é-ti panè: Ooi, Israyel kí tɔgrɔ-ti kí kədkəm dow-je goto rə-é-ti é ɔw ree ɔngi. ⁴⁸ Ə Nataniyel dəji-é panè: I 'gə-m rá wa? Jeju ilə-é-ti panè: Loki 'a-né gin kote-ti kin ya m'oo-i pá bá Pilipi ba-i bəy. ⁴⁹ Nataniyel təl ilə-é-ti panè: Njəndó dow-je né, i lé 'to Ngon lə Lubə rəm, bá 'to ngar lə Israyel-je rəm tɔ. ⁵⁰ Beba Jeju idə-é panè: Kidə kí m'idə-i m'panè m'oo-i gin kote-ti kin bá i adi-m-né mee-i tin! Né-je kí tɔ bəl itə né-je kin ya 'a koo bəy. ⁵¹ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; a kooi ta dɔrɔ kí tɛɛ ə a kooi malayka-je lə Lubə kí d'a kị dɔ Ngon lə dow-ti kɔ kɔw dɔrɔ-ti rəm, bá d'a kị dɔrɔ-ti təl ree də-é-ti rəm tɔ.

2

Jeju ra man adi təl yibi nduu

¹ Nɔ joo go-ti, taana tɔ mee be-ti kí Kana dɔnangi Galile-ti. Kɔ Jeju a lo-é-ti nɔ rəm, ² bá Jeju kì njəndó né-je liə kàrè 'ba-dé lo-é-ti tɔ. ³ Yibi nduu tingə, rəmə kɔ Jeju idə-é panè: «Yibi nduu goto ngá.» ⁴ Jeju ilə-é-ti panè: «Dené*, ta ri lə-ji jɛ səi wa?» Dɔkàdì lə-m asi al bəy. ⁵ Kɔ-é idə njérakullə-je panè: «Né lay kí à kidə-si ya 'rai.» ⁶ Lo-é-ti nɔ lé, jo ər kí boy-boy məkɛ tɔ-ti ə jo káre ya à kun man litir bu-je bè ə to jo-je kí man tɔ-ti kɔ kadi jipi-je 'togi-né rə-dé kadi d'aa njay takəm Lubə-ti. ⁷ Jeju idə-dé panè: «Ungi man rusi jo-je kinlé. Rəmə d'ungi man-ti adi rusi tənɛnɛ-tənɛnɛ.» ⁸ Təl idə-dé panè: «Odi ɔwi-né adi njəkoo go nékuso» ə dɛ d'odi d'ɔw-né d'adi-é ya tɔ. ⁹ Loki njəkoo go nékuso nɔ man kí 'təl-é yibi nduu-ti lé rəmə, ɛ gə lo kí i-ti al, ngà njérakullə-je kí d'odi man lé bá 'gə maji. ¹⁰ Njəkoo go nékuso ba njətaa dené lé ə panè: Dow-je lay lé, yibi nduu kí maji bá 'ləbi kete-kete ə ɛ kí maji nɔ al bá d'inə gogi adi yibi ra dow-je bá 'ləbi bəy. Ngà i rəmə, yibi nduu kí maji bá i inə gogi sar ngɔsnè bəy wa? ¹¹ Nékoji-je kí Jeju ra lé, ɛ kin bá to kí dɔsɔy. ɛ ra mee be-ti Kana, dɔnangi Galile-ti toji-né tɔgi-é ndaa-ti rəsi ə njəndó né-je liə d'adi-é mee-dé. ¹² †Go né-je-ti kinlé, Jeju ɔw mee be-ti kí Kapernayim nati kì kɔ-é-je kì ngankɔ-é-je, kì njəndó né-je liə, ngà kisi bá d'isi-ti ndo nɔ al.

Jeju tubə njéragati-je takəy-ti lə Lubə

Mar 11:15-18; Mat 12:38-40; Luk 19:45,46

¹³ Loki ndo ra nɔy Paki lə jipi-je nɔy ngəsi lé, Jeju ɔw mee bebo Jorijaləm-ti. ¹⁴ Ə ɔw takəy-ti lə Lubə rəmə, ingə njéra gati bati-je, kì mangi-je, kì də-je kì njəmbəl-nɔ là-je†. ¹⁵ Beba Jeju pəti kulə ndəy-ti tubə-né dow-je kin lay takəy-ti lə Lubə ə tubə-né bati-je, kì mangi-je, bá sane kɔ là lə njəmbəl-nɔ là-je ə titə tablə-je lə-dé tilə. ¹⁶ Ə idə njéra gati də-je panè: «'Saai né-je kin rangi lo kin-ti. Kəy lə Bəbi-m lé, 'rai-é kì kəy ra gati all!» ¹⁷ Mee njəndó né-je ole dɔ ta-ti kí mbete kí aa njay pa panè: «Kəy lə-i lé ta-é ɔ mee-m toki pər bè.» ¹⁸ Beba jipi-je 'pa siə 'panè: «Nékoji ri bá 'a ra kadi j'oo bá j'a gə-né kí to tó-é kadi i 'ra-né né kinlé bè wa?» ¹⁹ †Jeju təl ilə-dé-ti panè: «'Tɔɔi kəy lə Lubə kin ə ndo mutə ya mɔ kində gogi lay.» ²⁰ Jipi-je lé d'idə-é 'panè: «Kəy lə Lubə kin kí j'ində bal kɔrsɔ gidi-é məkɛ lé ya i kan bá 'panè ndo mutə-rə ya 'a kində gogi lay!» ²¹ Ngà ɛ lé, ɛ pa ta lə kəy lə Lubə kí to daji rə-é ɛ ya. ²² Ndo kí Jeju tɔsi ndəl

* **2:4** 2:4 Ba kí Jeju ba kɔ-é «dené» lé to nədi bá nədi-é al. Kɔ Jeju to njəkilə kuji bi à nədi kɔ-é al. † **2:12** 2:12 Mat 4:13 † **2:14** 2:14 Jipi-je kí d'i dɔ be-je-ti kí rangi bá 'ree Jorijaləm lé 'ree kì là kí dɔ be mba-ti adi d'a mbəl la-je lə-dé lé bá d'a ndogi-né nékul-je kɔ pole-né Lubə rəm, kɔ kugə-né lambo-je kí sobi dɔ kəy lə Lubə rəm. † **2:19** 2:19 Mat 26:61; 27:40; Mar 14:58; 15:29

ində lo tɛɛ ngá bá mee njéndó né-je liə ole do ta-ti kinlé ə de d'adi mee-dé mbete kí aa njay rəm, d'adi mee-dé ta kí Jeju pa lé rəm to.

Jeju gə ta kí mee dow-je-ti

²³ Mee ndo-je-ti kí Jeju a-né lo ra nay Paki-ti mee bebo Jorijalem-ti kinlé, dow-je na ya d'adi-é mee-dé kdo koo kí d'oo nékoji-je kí e ra ra. ²⁴ Ngá Jeju nda mee-é ro-dé-ti al, kdo e gə mee dow-je lay. ²⁵ E ow ndoo kadi dow madi pa ta kí do dow-ti adi-é al ngá, kdo e gə ta kí mee dow-je-ti lay.

3

Jeju kɪ Nikodem

Mat 18:3; Ja 1:12-13; 1Pi 1:3,23

¹ Ngá dow káre dan Parisi-je-ti* kí to káre dan 'boy-je-ti lə jipi-je kí ri-é lə Nikodem ² ree ro Jeju-ti ndoo idə-é panè: Njéndó dow-je né, je j'gə kí i lé, 'to njéndó dow-je né kí Lubə ya ulə-i; kdotalə dow kí Lubə nay siə al lé, à kasi ra nékoji-je kí i 'ra 'ra kin al. ³ Jeju ilə-é-ti panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; dow kí d'oji-é sigi al lé, à kasi koo kɔbe lə Lubə al.» ⁴ Rəmə Nikodem dəji-é panè: Dow bugə ngá lé, d'a təl koji-é sigi ban bəy wa? Se à təl kur mee kɔ-é-ti gogi kadi d'oji-é nja joo bəy wa? ⁵ Jeju təl idə-é panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; kinə d'oji dow kɪ kəm rəbi lə man al rəm, kɪ kəm rəbi lə Ndil kí aa njay rəm al lé, dowbé à kow kɔbe-ti lə Lubə al. ⁶ Dow kí dow bá oji-é lé, ro-é to dow ya to; ngá dow kí Ndil bá oji-é lé to ndil ya to. ⁷ Ta kí m'idə-i m'panè: "D'a təl koji-si sigi gogi bane kinlé, adi or ndil-i al." ⁸ Yól lé, lo kí ndigi kulə-ti ya e ulə-ti ə i 'oo ká-é, ngá i 'gə lo kí i-ti al rəm, bá 'gə lo kí isi ow-ti al rəm to. Dow kí Ndil oji-é lé, to bè ya to.» ⁹ Rəmə Nikodem təl dəji-é ya bəy panè: «Né-é kinlé, à ra né ban-ban wa?» ¹⁰ Beba Jeju təl ilə-é-ti panè: «I kí 'to njéndó dow-je né dɔnangi Israyel-ti lé ya 'gə né kin al bəy wa! ¹¹ 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; né kí j'gə bá j'pa ta do-ti, ə né kí j'oo kɪ kəm-ji bá j'pa ta do-ti, ngá səi ooi ta lə-ji adi to ta kí togro-ti al. ¹² Né-je kí dɔnangi-ti nè ya m'pa-né sə-si ta ə səi adi mee-si al bè lé, loki m'a pa sə-si ta do né-je-ti kí dɔra-ti lé, a kadi mee-si ban wa? ¹³ Dow kí ow dɔra-ti goto, ngá Ngon lə dow [kí i dɔra-ti]† ree dɔnangi-ti kin ya káre. ¹⁴ Titi kí ndoki Moiyiji lə-né 'ningəkasi adi to li ə un taá diləlo-ti lé, Ngon lə dow kàrè d'a kun-é taá bè ya to bane, ¹⁵ kdo kadi dow kí rá-rá kí adi-é mee-é rəmə, isi kəm ya sartagangi. ¹⁶ Kdo Lubə ndigi dow-je kí dɔnangi-ti nè na, bá adi-dé-né ngon kəl liə, kdo kadi dow kí rá-rá kí adi-é mee-é rəmə oy al, ngá kadi isi kəm ya sartagangi. ¹⁷ Kdo Lubə ulə Ngon-é dɔnangi-ti kdo kadi-é gangta do dow-je-ti kí dɔnangi-ti al, ngá kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè d'aji kɪ takul-é. ¹⁸ Dow kí adi-é mee-é lé, ta kí gangi or do-é-ti; ngá dow kí adi-é mee-é al rəmə, 'gangi ta do-é-ti ngá; kdotalə e adi mee-é Ngon kəl lə Lubə al. ¹⁹ Gin ta kí gangi lé ən: Lo kí ndógi ree dɔnangi-ti rəmə, londul bá dow-je 'ndigi bi 'ndigi lo kí ndógi lé al; kdotalə kullə ra-dé-je maji al. ²⁰ Kdo dow kí to njera majal lé, à kosi ta lo kí ndógi rəm, à kow lo kí ndógi-ti al rəm; e à bəl panè, lo à ndógi do kullə ra-n'è-je-ti kí maji al kin kadi dow-je d'oo. ²¹ Ngá dow kí njera né kí togro-ti lé, e à ka lo kí ndógi-ti, kdo kadi lo ndógi do kullə ra-é-je-ti kí maji lé kadi dow-je d'oo, kdo to kullə-je kí nəl Lubə.»

²² Go-ti, Jeju de kɪ njéndó né-je liə d'ow nati dɔnangi Jude-ti; e isi sə-dé nɔɔ rəm, bá ra dow-je batəm rəm to. ²³ Ja kàrè ra dow-je batəm Enɔ kí tò ngosi kɪ lo kí Salim-ti to;

* **3:1** 3:1 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngə na.
† **3:13** 3:13 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki.

kdotalə to lo kí man n̄a-ti; dow-je n̄a d'ow rɔ-é-ti adi ra-dé batəm. ²⁴ †Kdo kaglo-é-ti kinlé, d'ilə Ja dangay-ti al bəy.

²⁵ Ngà njéndó né-je lə Ja, de k̄i jipi káre 'naji-n̄a ta kí sobi do kəm rəbi togi rɔ kdo kaa rɔ do majal-ti. ²⁶ Go-ti, njéndó né-je lə Ja d'ow rɔ Ja-ti d'idə-é 'panè: Njéndó dow-je né, 'oo, dow kí ndoki a rɔ-i-ti gidi ba jurde-ti kí i 'pa ta kí do-é-ti adi-ji lé, e kàrè a ra dow-je batəm tɔ; adi dow-je lay ya d'ow rɔ-é-ti. ²⁷ Beba Ja idə-dé panè: Kinə Lubə adi né dow al lé, né kí dow à kingə k̄i do rɔ-é ya goto. ²⁸ †«M̄a bá m'to Kristi‡ lé al, ngà Lubə ulə-m kete n̄ə dowbé-ti.» Ta kinlé, m'pa m'adi səi ya ooi k̄i mbi-si. ²⁹ Njètaa dené lé, e ya to ngow dené; ngà nam ngow dené lé, e a mbó-é-ti nè, a oo ndi-é; loki oo ndi nam-é lé, rɔ-é nəl-é n̄a; m̄a kàrè rɔ-m nəl-m bè ya tɔ ə to rɔnəl kí n̄a. ³⁰ Jeju lé bá tò kadi ɔw k̄i kete-kete ə m̄a tá jè m'təl k̄i gogi. ³¹ Njèk̄i dɔra-ti lé, e ya ɔ̀ bə do né-je-ti lay. Dow kí dɔnangi-ti nè lé, e to 'lə dɔnangi adi e pa ta titi kí e to-né dow kí dɔnangi-ti nè tɔ. Njèk̄i dɔra-ti lé, e ya ɔ̀ bə do né-je-ti lay, ³² e pa ta do né-je-ti kí oo k̄i kəm-é rəm, ta-je-ti kí oo k̄i mbi-é rəm, ngà dow kí oo ta liə adi to ta kí tɔgrɔ-ti ya goto. ³³ Beba dow kí oo ta liə kí ta kí tɔgrɔ-ti rəmə, dowbé gə kí Lubə to njèpata kí tɔgrɔ-ti; ³⁴ kdotalə dow kí Lubə ulə-é lé, e pa ta-je kí ta Lubə-ti, kdo Lubə adi Ndil-é rusi m̄e-é. ³⁵ †Lubə kí Bəbi ndigi Ngon-é adi in̄ə né-je lay m̄e ji-é-ti. ³⁶ Dow kí adi m̄e-é Ngon lə Lubə lé, isi kəm ya sartagangi. Dow kí təl rɔ-é go ta-ti lə Ngon al lé, à kisi kəm nda al, ngà wongi à ra Lubə do-é-ti bè-bè ya.

4

Jeju k̄i dené kí Samari

¹ Jeju gə kí dow-je d'idə Parisi-je 'panè n'ow k̄i njéndó né-je n̄a n'itə Ja rəm, bá n'ra-dé batəm n̄a n'itə-é rəm tɔ. ² Kí tɔgrɔ-ti lé, Jeju ya k̄i do-é ra dow-je batəm al; ngà to njéndó né-je liə bá 'ra dow-je batəm. ³ Loki Jeju oo ta kin bè lé, e in̄ə dɔnangi Jude təl isi ɔw dɔnangi Galile-ti gogi. ⁴ Ə tò kadi à kində dɔnangi Samari gangi bá à kow. ⁵ Beba e ree t̄e m̄e bebo-ti káre kí 'ba-é Sikar, dɔnangi Samari-ti; Sikar lé tò ngosi k̄i londɔr kí ndoki Jakobi adi ngon-é Jojepi. ⁶ Lo-é kin bá bole man lə Jakobi tɔ-ti. Kɔ rəbi ra Jeju adi isi nangi ta bole man-ti lé ə à to ta kí kadi à ka jam do be-ti-je bè.

⁷ Dené káre kí dɔnangi Samari-ti ree kdo kodi man ə Jeju d̄əji-é panè: «'Adi-m man m'ay sə-i.» ⁸ Ə njéndó né-je liə rəmə d'ow m̄e bebo-ti kdo sangi nékuso. ⁹ Dené kí Samari lé idə Jeju panè: «Ban bá i kí 'to jipi ya 'd̄əji-m man kay m̄a kí m'to dené kí Samari bè wa?» E pa bè kdo jipi-je lé 'ndigi kadi de k̄i dow-je k̄i Samari d'uwə-n̄a noji al.

¹⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «Kinə 'gə kadkare lə Lubə rəm, 'gə dow kí a pa sə-i ta panè: 'Adi-m man m'ay kinlé rəm, rəmə lé i bá 'a d̄əji-é man kay ə e à kadi-i man kiskəm.» ¹¹ Beba dené lé idə-é panè: «'Babe, bole lé uu n̄a rəm, bá i 'ow k̄i kuləman al rəm, ngà 'a k̄i k̄i man kiskəm lé rá wa? ¹² Se i 'oo rɔ-i k̄i dow kí boy itə ka-ji Jakobi wa? E bá adi-ji bole man kin ə e ya k̄i do-é ay man-é rəm, bá ngan-é-je k̄i nékul-je liə kàrè d'ay rəm tɔ.» ¹³ Jeju ilə-é-ti panè: «Dow kí rá-rá kí ay man kinlé kundə à ra-é gogi bəy; ¹⁴ ngà dow kí ay man kí m'a kadi-é lé, kundə à ra-é gogi nda al ə man kí m'a kadi-é lé à təl man k̄en̄e k̄i à kay m̄e-é-ti bul-bul kdo kiskəm kí sartagangi.» ¹⁵ Beba dené lé idə-é panè: «'Babe, 'adi-m man-é kinlé, kdo kadi kundə ra-m gogi al ya sar rəm, bá kadi m'təl m'ree lo kin-ti m'odi man gogi al ya sar rəm tɔ.» ¹⁶ Jeju idə-é panè: «'Ow 'ba ngobi-i ə 'təl 'ree.» ¹⁷ Dené lé ilə-é-ti panè: M'to njəngow al. Jeju idə-é panè: To

† 3:24 3:24 Mat 14:3; Mar 6:17; Luk 3:19,20 † 3:28 3:28 Ja 1:20 ‡ 3:28 3:28 Kristi lé kor m̄e-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 3:35 3:35 Mat 11:27; Luk 10:22

tó-é kadi 'panè: «M'to njèngow al.» ¹⁸ Kdo 'taa ngow gin mi ə ɛ kɪ isi siə bone bè kinlé to ngobi-i al. Adi ta kɪ 'pa lé to tó-é ya. ¹⁹ Dené lé idə-é panè: «'Babe, ma m'gə kɪ i lé 'to njèpata kɪ ta Lubə-ti. ²⁰ Ka-ji-je d'osi do-dé nangi nɔ Lubə-ti do mbal-ti kin, rəmə səi 'painè dow-je d'a kɔsi do-dé nangi nɔ Lubə-ti mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti.» ²¹ Jeju ilə-é-ti panè: «Dené, ta kɪ m'ow kɪ kidə-i kinlé, 'oo kɪ ta kɪ togrɔ-ti. Ndo madi à ree nɔɔ lé, à to do mbal-ti kin bá a kɔsi do-si nangi nɔ Bobi-ji Lubə-ti al rəm, bá à to mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti al rəm to. ²² Səi osi do-si nangi nɔ né-ti kɪ səi 'gəi al, ngà jɛ lé, jɛ j'osi do-ji nangi nɔ né-ti kɪ j'gə, kdo kaji i ro jipi-je-ti. ²³ Ngà dokaglo-é à ree – ə ree rəm ngá – adi njékosi do-dé nangi-je kɪ togrɔ-ti d'a kɔsi do-dé nangi nɔ Bobi-ji-ti mɛɛ ndil-ti,* kɪ mɛɛ ta kɪ togrɔ-ti, kdo njékosi do-dé nangi-je kɪ bè kin bá Bobi-m ge-dé. ²⁴ Lubə to ndil, adi njékosi do-dé nangi nɔ-é-ti-je d'a kɔsi do-dé nangi mɛɛ ndil-ti, kɪ mɛɛ ta kɪ togrɔ-ti bane.» ²⁵ Beba dené lé idə Jeju panè: «M'gə kɪ tò kadi Mesi à ree ə ɛ bá 'ba-é Kristi† lé. Loki à ree lé, à kor-ji mɛɛ né-je lay.» ²⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Mesi lé to ma kɪ ma m'pa sə-i ta kin ya.» ²⁷ Dokaglo-é-ti kin ya njéndó né-je liə lé 'təl 'ree rəmə ndil-dé tɛɛ say kdo Jeju a pa ta kɪ dené. Bè ya kàrè, dow kàrè ya kàrè dəji-é panè: «To ri bá i a 'dəji-é əse ta ri bá i a 'pa siə wa al rəm.» ²⁸ Beba dené lé inə gùm liə lo-é-ti ya ə osi təl ow mɛɛ bebo-ti idə dow-je panè: ²⁹ «'Reei ooi dingəm kɪ idə-m né-je lay kɪ m'ra kin; domaji à to Kristi lé je bè al wa?» ³⁰ Beba dow-je d'i mɛɛ bebo-ti d'ow kɪ ro Jeju-ti. ³¹ Dogangi-é-ti kinlé, njéndó né-je liə 'ra ndoo ta-é-ti panè: «Njéndó dow-je né, uso né bane.» ³² Ngà ɛ idə-dé panè: «Nékuso kɪ səi 'gəi al ya tò nè kadi m'uso.» ³³ Beba njéndó né-je 'pa ta dan-dé-ti 'panè: «Dow madi à kadi-é né uso je bè.» ³⁴ Jeju idə-dé panè: «Ra ndigi lə njèkulə-m rəm, təl ta kullə liə rəm kin ya bá to nékuso-m.» ³⁵ Səi kɪ do-si 'painè: «Nay so bəy bá ko à to kijə.» Ngà ma m'idə-si m'panè: «Uni kəm-si kɪ taá ə ooi ko-je kɪ mɛɛ ndor-ti kɪ or adi tò kijə kin. ³⁶ Njèkijə ko ingə nékugə dɔji-é rəm, bá ɛ mbɔ kandi né kdo kiskəm kɪ sartagangi rəm to. Bè kdo kadi njèdubi ko dɛ kɪ njèkijə ko 'ra rɔnəl nati. ³⁷ Gin-é kin bá gosta kɪ panè: “Njèdubi ko dubi ə dow kɪ rangi bá ijə lé to ta kɪ togrɔ-ti.” ³⁸ Lo kɪ səi 'rai kullə-ti al ya, ma m'ulə-si m'adi ijəi ko-ti. Dow-je kɪ rangi 'ra kullə rəmə, səi bá ubəi maji-é.»

³⁹ Mɛɛ bebo-é-ti kinlé, dow-je kɪ donangi Samari-ti nɔ ya d'adi mɛɛ-dé Jeju, kdo ta kɪ dené pa rəsi panè: «E idə-m né-je lay kɪ m'ra.» ⁴⁰ Loki dow-je kɪ Samari lé 'ree ro Jeju-ti rəmə, 'ra ndoo ta-é-ti kadi isi sə-dé, adi ɛ isi nɔɔ ndo joo. ⁴¹ Ə dow-je kɪ 'tò nduy-nduy ya d'adi-é mɛɛ-dé kdo ta-je liə, ⁴² rəmə d'idə dené lé 'panè: «Jɛ j'adi mɛɛ-ji kdo ta-je lə-i al ngá; kdotalə jɛ ya j'oo ta-je liə kɪ mbi-ji ə j'gə kɪ togrɔ-ti ɛ to njèkaji dow-je kɪ donangi-ti ya.»

Jeju adi lapiya ngon lə dow kɪ boy

Mat 8:5-13; Luk 7:1-10

⁴³ Go ndo-ti kɪ joo lé Jeju inə lo kɪ tin kin ə ow donangi Galile-ti lé. ⁴⁴ †Kdo ɛ ya pa rəsi panè: «Njèpata kɪ ta Lubə-ti lé, dow-je kɪ mɛɛ bekoji-é-ti d'a kun ta-é al.»‡ ⁴⁵ †Loki Jeju ree tɛɛ donangi Galile-ti lé, dow-je kɪ donangi Galile-ti d'uwə-é kɪ ro-dé-ti, kdotalə né-je lay kɪ ɛ ra bebo Jorijalɛm-ti dokaglo ra nay-ti lé dɛ d'oo kɪ kəm-dé. Kdo dɛ kàrè d'a lo ra nay-ti lé nɔɔ to. ⁴⁶ †Beba ɛ təl ow mɛɛ be-ti kɪ Kana, donangi Galile-ti kɪ ndoki ɛ ra man adi təl yibi nduu titi lé. Dow kɪ boy kàrè kɪ njèrakullə kɪ ngar isi mɛɛ bebo Kapernayim-ti ə ro ngon-é kɪ dingəm to-é. ⁴⁷ Loki dingəm kinlé oo kɪ Jeju i donangi Jude-ti ree donangi Galile-ti nɔɔ rəmə, ɛ ow ingə-é ə ra ndoo ta-é-ti kadi-é

* **4:23** 4:23 Kɔsi do nangi mɛɛ ndil-ti lé, kor mɛɛ-é to kɔsi donangi nɔ Lubə-ti mɛɛ-ji-ti kəy. † **4:25** 4:25 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é. † **4:44** 4:44 Mat 13:57; Mar 6:4; Luk 4:24 ‡ **4:44** 4:44 Mat 13:57; Mar 6:4; Luk 4:24 † **4:45** 4:45 Ja 2:23 † **4:46** 4:46 Ja 2:1-11

ree adi lapiya ngon-é kí tò ta koy-ti. ⁴⁸ Jeju idə-é panè: «Kinə lé ooi nékɔji-je, kɪ né-je kí tò bəl-bəl kin al lé a kadi mɛɛ-si nda al.» ⁴⁹ Rəmə dow kí boy kí njèrakullə kɪ ngar lé idə-é panè: «'Babe, 'ree kalangi nè ngon-m lé à koy.» ⁵⁰ Beba Jeju idə-é panè: «Ngon-i lé ingə lapiya ngá ə 'təl 'ow bee gogi.» Ə dingəm lé ndigi do ta-ti kí Jeju idə-é lé, adi ɔsi təl ow kɪ bee gogi ya to. ⁵¹ Loki ɛ nɔy rebəə bəy ya rəmə, ngannjékullə-je liə 'tilə kəm-é d'idə-é 'panè: «Ngon-i lé ingə lapiya ngá.» ⁵² Rəmə ɛ dəji-dé sé rɔ ngon lé tò soti kɪ kàdɪ kí ban wa? Beba de d'ilə-é-ti 'panè: «'Ningə inə ngon lé tagnè kɪ kàdɪ kí káre kí kada.» ⁵³ Ə bɔbi ngon lé gə kí to dɔkàdɪ-é-ti kinlé ya to bá Jeju pa-né sə-n'è ta panè: «Ngon-i lé ingə lapiya ngá.» Beba dingəm-é kinlé adi mɛɛ-é rəm, bá dow-je kí mɛɛ kəy-ti liə kàrè d'adi mɛɛ-dé rəm to. ⁵⁴ Jeju i dɔnangi Jude-ti təl ree dɔnangi Galile-ti gogi bəy bá ra nékɔji kí njèkungi-ti joo kinlé.

5

Njèrɔkoy kí Betesda ingə lapiya

Ja 7:19-24; 9:1-17

¹ Go né-je-ti kinlé, ndɔ ra nɔy madi lə jipi-je asi, adi Jeju ow bebo Jorijaləm-ti.

² Ə mɛɛ bebo Jorijaləm-ti, ngosi kɪ tarəbi kí bati-je d'andi-né mɛɛ bebo-ti lé, dangi madi tò-ti nɔɔ, 'ba-é kɪ ta əbrə 'panè Betesda. Lo-é kinlé pal ra-ti mɪ. ³ Gin pal-je-ti kinlé njémɔy-je 'tò-ti nduy-nduy, adi to njékəmtɔ-je, njéməti-je, njèrɔkoy-je [njèrɔkoy mburuki-je 'tò 'ngəbi kadi man lé ləngi. ⁴ Kdɔ taá-taá ya malayka káre ree usi kəm man-ti lé ə ra adi ləngi-ləngi. Ə dow kí man ləngi bá i usi kəm-ti kete lé, lé mɔy liə to mɔy kí ban-ban ya kàrè dowbé ingə lapiya.]*

⁵ Dingəm káre kí mɔy ra-é bal kɔrmutə gidi-é jinɔy joo tò ta man-ti lé nɔɔ to. ⁶ Jeju oo-é kí tò nangi ə gə kí ɛ tò lo kin-ti low nɔ. Beba dəji-é panè: 'Ndigi kingə lapiya wa? ⁷ Rəmə njémɔy lé ilə-é-ti panè: 'Babe, loki man ləngi lé, dow kí à kun-m kilə-m kəm-ti ya goto ə loki ma ya m'isi m'ndɔr jan-jan kadi m'ow m'usi-ti kàrè, dow kí rangi i usi-ti kete nɔ-m-ti rəm. ⁸ Beba Jeju idə-é panè: 'I taá, 'un né tò-i ə 'nɔiyə. ⁹ Ə tajinati nè ya dingəm lé ingə lapiya adi un né tò-é ə nɔiyə.

Ndɔ-é-ti kinlé to ndɔ taakoo lə jipi-je, ¹⁰ adi 'boy-je lə jipi-je 'pa kɪ njèkingə lapiya lé 'panè: To ndɔ taakoo adi kuti kí uti né tò-i kinlé to tó-é al! ¹¹ ɛ ilə-dé-ti panè: Njèkadi-m lapiya lé ya bá idə-m panè: 'Un né to-i ə nɔiyə. ¹² De 'təl dəji-é 'panè: Nə bá idə-i kadi 'un né tò-i ə 'nɔiyə wa? ¹³ Ngə njèkingə lapiya lé, gə dowbé al. Kdɔtalə Jeju lé, ur dan kosi dow-je-ti kí d'a lo-é-ti kinlé.

Jipi-je 'tilə ta do Jeju-ti ə Jeju ilə-dé-ti

¹⁴ Go-ti, Jeju ingə dingəm lé takəy-ti lə Lubə ə idə-é panè: Yən, i lé 'ingə lapiya ngá ə 'ra majal al nè né kí ngə itə ɛ kin a kɪ tɛɛ dɔ-i-ti. ¹⁵ Dingəm lé ɔsi təl ow idə 'boy-je lə jipi-je lé panè: Dow kí adi-m lapiya lé to Jeju. ¹⁶ Gin-é kin bá jipi-je d'ilə-né ta do Jeju-ti, kdɔtalə ɛ adi lapiya dingəm lé ndɔ taakoo-ti.

¹⁷ Ngə Jeju ilə-dé-ti panè: Bɔbi-m ra kullə sar bone. Ma kàrè m'isi m'ra kullə to. ¹⁸ Loki ɛ pa ta kin bè bəy lé, jipi-je 'sangi kəm lo tɔl-é kɪ rɔ tungə-dé itə kí kete-je ya bəy; kdɔtalə ndɔ taakoo kí ɛ ilə kuji dɔ-ti al kin par al, ngə kdɔ pa kí ɛ panè Lubə bá to Bɔbi-n'è kí oji-n'è, adi ɛ ya kɪ dɔ-é oo rɔ-é kí njèkasi kɪ Lubə to.

Tɔgi lə Jeju

¹⁹ Beba Jeju təl un ta idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; Ngon lé né kí à kasi ra kɪ do rɔ-é ya goto. Ngə né kí Bɔbi-é ra adi-é oo bá ɛ ra. Ə né lay kí Bɔbi Ngon ra lé, Ngon kàrè à ra ya to. ²⁰ Kdɔtalə Bɔbi Ngon lé ndigi ngon-é adi né-je lay kí ɛ isi ra

* **5:4** 5:4 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

ya oji-é. Né-je kí tò bəl-bəl itə né-je kin kàrè Bòbi Ngon à kòji-é, kɔ kadi ɔr ndil-si. ²¹ M'pa bè kɔ, titi kí Bòbi Ngon isi adi dow-je 'tosi-né 'ndəl d'ində lo 'teɛ d'isi kəm kinlé, gangi-é kin ya dow kí Ngon ndigi kadi-é isi kəm lé à kadi-é isi kəm ya tɔ. ²² Rəm bá Bòbi Ngon gangta dɔ dow-ti al. Ngà ɛ təl kì ta kí gangi lay ya adi Ngon-é, ²³ kɔ kadi dow-je lay d'un ta Ngon-é titi kí d'un-né ta Bòbi ngon kin bè tɔ. Adi dow kí un ta Ngon al rəmə to Bòbi-é kí njèkulə-é kin ya dowbé un ta-é al tɔ. ²⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí taa ta lə-m ə adi mee-é njèkulə-m lé isi kəm ya sartagangi, adi ta kí gangi goto dɔ-é-ti; dowbé lé, isi kəm bi oy al ngá. ²⁵ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kaglo madi à ree nɔɔ – ə ree ngá rəm – adi to kaglo kí de kí d'oy d'a koo ndi Ngon lə Lubə ə loki d'oo ndi-é rəmə d'a kisi kəm. ²⁶ Kɔtalə titi kí Bòbi Ngon to-né njèkadi dow-je d'isi kəm lé, gangi-é kin ya ɛ adi-né tógi Ngon-é kadi-é to njèkadi dow-je d'isi kəm rəm, ²⁷ ɛ adi-é tógi kadi-é gangta dɔ dow-je-ti, kɔ ɛ to Ngon lə dow. ²⁸ Adi ta-je kin ɔr ndil-si al, kɔ dɔkàdì kí kadi de kí 'to be nin-ti d'a koo-né ndi-é asi ngá. ²⁹ Beba de kí 'ra né kí maji lé, d'a tosi ndəl kində lo teɛ kɔ kisi kəm ə de kí 'ra né kí maji al lé, d'a teɛ kɔ ta kí gangi tɔ. ³⁰ Mɔ lé, né kí m'a ra kì dɔ rɔ-m ya goto. Adi m'gangi ta kì gangi-é kí Bòbi-m idə-m-né ya. Ə ta kí gangi lə-m tò njururu, kɔ né kí mee njèkulə-m ndigi bá m'sangi bi m'sangi né kí mee-m mɔ bá ndigi al.

³¹ Kinə to mɔ bá m'idə dow-je ta kí dɔ-m-ti rəmə, à to ta kí d'a ndigi al kare. ³² Ngà to dow kí rangi bá idə dow-je ta kí dɔ-m-ti ə m'gə kí ta kí dɔ-m-ti kí ɛ idə-dé lé, to ta kí tɔgrɔ-ti ya. ³³ †Səi ya uləi dow-je rɔ Ja-ti ə ɛ idə-si ta sobi dɔ ta kí tɔgrɔ-ti. ³⁴ Kí sobi dɔ-m mɔ lé, dow bá à kidə dow-je ta kí dɔ-m-ti al. Ngà ta kinlé, m'pa bè kɔ kadi aji-né. ³⁵ Ja lé toki lampi kí d'ində pər-ti adi ndógi ə səi 'ndigi ra-i rɔnəl-é asi dɔkaglo madi. ³⁶ Mɔ lé, ta kí toki pa dɔ-m-ti adi uwə dingəm nɔ itə 'lə Ja kin ya tò nè. Kɔtalə kullə-je kí Bòbi-m adi-m kadi m'ra kinlé, kullə-é-je kin ya toji ndaa-ti rəsi-rəsi adi dow-je 'gə kí Bòbi-m ya ulə-m. ³⁷ †Ə Bòbi-m kí ulə-m lé, ɛ ya idə dow-je ta kí dɔ-m-ti. Səi ooi ndi-é nja káre al rəm, bá ooi-é nja káre al rəm tɔ. ³⁸ Ta liə kí ra be mee-si-ti al kinlé bá səi adi-mi-né mee-si mɔ kí ɛ ulə-m lé al tin. ³⁹ Səi isi 'ndəri gin ta-je kí mee mbete-je-ti kí aa njay, kɔ səi 'giri kí a kingəi ta kí sobi dɔ kiskəm kí sartagangi mee mbete-é-je-ti. Mbete-é-je kinlé bá isi pa ta kí dɔ-m-ti adi dow-je. ⁴⁰ Rəmə kadi 'reei rɔ-m-ti kɔ kadi isi kəm lé, səi 'ndigi al!

⁴¹ Mɔ lé m'sangi kadi dow-je bá 'piti-m al. ⁴² Ngà m'gə-si kí səi lé 'ndigi Lubə al. ⁴³ Mɔ m'ree kì ri Bòbi-m ə səi uwəi-mi kì rɔ-si-ti al; kin ya dow kí rangi ree kì ri-é ɛ ya rəmə, ɛ bá a kuwəi-é kì rɔ-si-ti. ⁴⁴ Səi kí səi ya 'piti-nɔ bi 'sangi kadi Lubə ya káre-rè bá piti-si al kinlé, a rai ban bá a kadi mee-si wa? ⁴⁵ Ooi nè a giri kí m'a kilə ta dɔ-si-ti nɔ Bòbi-m-ti. Dow kí à kilə ta dɔ-si-ti to Moiyiji kí səi indəi mee-si dɔ-é-ti kin. ⁴⁶ Kɔtalə kinə ooi ta lə Moiyiji kì ta kí tɔgrɔ-ti lé, mɔ kàrè a kooi ta lə-m kì ta kí tɔgrɔ-ti ya tɔ; kɔ to ta-je kí sobi dɔ-m bá ndɔki Moiyiji ndàngi. ⁴⁷ Ngà kinə ta-je kí Moiyiji ndàngi kin ya ooi kì ta kí tɔgrɔ-ti al lé, a rai ban ngá bá a kooi ta-je lə-m kì ta kí tɔgrɔ-ti wa?

6

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo mi
Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Luk 9:10-17

¹ Go-ti, Jeju ɔw gidì babo Galile-ti kí 'ba-é babo Tiberiadi tɔ. ² Rəmə kosi dow-je nɔ ya d'un go-é, kɔ kɔw koo né-je kí tò bəl-bəl kí ɛ ra adi-né lapiya njémɔy-je. ³ Jeju ɔw isi dɔ mbal-ti nati kì njéndó né-je liə.

⁴ Gangi-é-ti kinlé, ndɔ Paki kí to ndɔ ra nɔy lə jipi-je nɔy ngosi.

⁵ Loki Jeju un kəm-é oo kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí d'ow 'ree kí rɔ-é-ti kin bè rəmə, dɔ̀ji Pilipi panè: «J'a ndogi mbè rá bá j'a kadi dow-je kan d'uso wa?» ⁶ Jeju dɔ̀ji-é bè kɔ̀ nɔ̀ né mɛɛ-é koo, kɔ̀talə ɛ̀ gə né kí n'a ra bəti. ⁷ Pilipi idə-é panè: «Lé dow un là kullə kí ndo bujoo ya ndogi-né mbè kàrè, à kasi kadi ɔ̀di rɔ̀ ta dow-je kin sɛ-sɛ lay al.» ⁸ Beba káre dan njéndó né-je-ti liə kí ri-é lə Andre, kí to ngonkɔ̀ Simɔ̀ Piyər idə Jeju panè: ⁹ «Ngon kí dingəm káre ɔ̀ kɔ̀ mbè “ɔ̀rji” mɔ̀, kɔ̀ kanji joo nè; ngà bay ra-é kinlé à kasi dow-je kí nɔ̀ kin rá wa?» ¹⁰ Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Adi dow-je lé d'isi nangi.» Lo-é kinlé, to lo kí wale kí mbəl nɔ̀-ti. Beba dow-je d'isi nangi. Ə dan dow-je-ti kí d'isi nangi lé, dingəm-je d'a ra budoɔ̀gi lo mɔ̀ je bè. ¹¹ Go-ti, Jeju ɔ̀y mbè lé, ra oiyo Lubə ə ləbi dow-je kí d'isi nangi lé; ɛ̀ ra oiyo Lubə bè ya to bá ləbi-dé kanji lé adi d'uso kí mɛɛ-dé ndigi. ¹² Loki dow-je lay d'uso né 'ndan lé, Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Oyi dɔ̀dum-é-je kí nɔ̀y, kɔ̀ kadi né káre ya kàrè nɔ̀y kɔ̀gi al.» ¹³ Beba mbè kí mɔ̀ lé, dow-je d'uso asi-dé adi njéndó né-je d'ɔ̀y dɔ̀dum-é-je kí nɔ̀y kàrè dɔ̀gi gidi-é joo. ¹⁴ Loki dow-je d'oo nékɔ̀ji kí Jeju ra lé, 'panè: «Tɔ̀grɔ̀-ti ya, ɛ̀ kanlé, to njèpata kí ta Lubə-ti kí tò kadi à ree dɔ̀nangi-ti nè lé ya.» ¹⁵ Jeju gə kí d'a ree kuwə-é kow siə kɔ̀ kində-é ngar; beba ɛ̀ təl ɔ̀ rɔ̀-é kɔ̀ kár-é ɔ̀w dɔ̀ mbal-ti gogɔ̀ bəy.

Jeju njiyə dɔ̀ man babo-ti

Mat 14:22-34; Mar 6:45-52

¹⁶ Ta ji losɔ̀l-ti lé, njéndó né-je liə d'ow njal ta babo-ti, ¹⁷ ə d'ow d'al mɛɛ̀ tɔ̀-ti kɔ̀ kow bebo Kapərnayim-ti gidi babo-ti. Ndo il ya ngà kàrè Jeju ingə-dé al ya bəy. ¹⁸ Rəmə, yəlbo ulə dɔ̀ babo-ti adi man tal bum-bum. ¹⁹ Loki njéndó né-je 'nəl tɔ̀ d'ow à kasi kilomɛ̀trə mɔ̀ əsə məkɛ-je bè rəmə, d'un kəm-dé d'oo Jeju kí ɔ̀w njiyə dɔ̀ man babo-ti isi ree kí ta tɔ̀-ti adi bəl ində bandi-dé gangi. ²⁰ Ngà Jeju idə-dé panè: «To mɔ̀ bəy é 'bəlɔ̀ al!» ²¹ Dɛ̀ 'ndigi kadi Jeju al mɛɛ̀ tɔ̀-ti, rəmə tajinatɔ̀ nè ya, tɔ̀ ɔ̀si nangi lo kí d'isi d'ow-ti lé.

Jeju to nékuso kiskəm

Ja 3:14-16; 1Ja 5:10-13; 1Kɔ̀ 11:23-26

²² Lo aa go-ti rəmə, kosi dow-je kí 'nɔ̀y gogɔ̀ gidi babo-ti d'oo kí lo-é-ti kinlé tɔ̀ ra káre-rè rəm, bá d'oo kí Jeju al mɛɛ̀ tɔ̀-ti nati kɔ̀ njéndó né-je liə al rəm, adi njéndó né-je ya bá d'ow kɔ̀ kar-dé. ²³ Ngà dow-je 'ree kɔ̀ tɔ̀-je kí rangi kí d'ɔ̀-né babo Tiberiadi-ti kí tɔ̀ ngosi kɔ̀ lo kí ndɔ̀ki 'Babe ra oiyo dɔ̀ mbè-ti bá adi dow-je d'uso lé. ²⁴ Loki kosi dow-je 'gə kí Jeju goto rəm, bá njéndó né-je liə kàrè 'goto rəm lé, dɛ̀ ya d'al mɛɛ̀ tɔ̀-je-ti kinlé d'ow bebo Kapərnayim-ti kɔ̀ ndole Jeju. ²⁵ Loki d'ingə Jeju gidi babo-ti lé, 'dɔ̀ji-é 'panè: Njéndó dow-je né, 'ree 'tɛɛ̀ nè kàdɔ̀ ban wa? ²⁶ Jeju idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; səi lé, 'sangi-mi kɔ̀talə né kí usoi 'ndani bi 'sangi-mi kɔ̀talə nékɔ̀ji-je kí m'ra m'adi ooi kin al. ²⁷ 'Rai kullə kɔ̀talə nékuso kí à ndum kin al, ngà 'rai kullə kɔ̀ nékuso kí tɔ̀ kɔ̀ dɔ̀ bal-bal kɔ̀ kiskəm kí sartagangi kí to nékuso kí Ngon lə dow à kadi-si. Kɔ̀talə Ngon lə dow lé, ɛ̀ bá Bəbi-é Lubə ɔ̀si-é kɔ̀ pɔ̀. ²⁸ Kosi dow-je lé, 'dɔ̀ji Jeju 'panè: J'a ra ri bá j'a ra kullə-je kí mɛɛ̀ Lubə ndigi wa? ²⁹ Beba Jeju idə-dé panè: Né kí Lubə sangi rɔ̀-si-ti lé, ɛ̀ ndigi kadi adi-mi mɛɛ̀-si mɔ̀ Ngon-é kí ɛ̀ ulə-m lé. ³⁰ Dɛ̀ 'təl 'dɔ̀ji-é 'panè: «Ngà i lé, ri bá to nékɔ̀ji kí 'a ra kɔ̀ kadi j'oo ə j'adi-i-né mɛɛ̀-ji wa? Kullə lə-i to ri wa? ³¹ Ndɔ̀ki kaji-je d'uso né kí 'ba-é maan diləlo-ti titi kí 'ndangi-né mɛɛ̀ mbete-ti kí aa njay 'panè: Adi-dé nékuso kí ɔ̀ dɔ̀rɔ̀-ti d'uso.» ³² Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; nékuso kí ɔ̀ dɔ̀rɔ̀-ti lé, ndɔ̀ki to Moiyiji bá adi-si al, ngà Bəbi-m bá adi-si nékuso kí tɔ̀grɔ̀-ti kí ɔ̀ dɔ̀rɔ̀-ti. ³³ Kɔ̀talə nékuso lə Lubə lé, to njèkɔ̀ dɔ̀rɔ̀-ti ree kí adi dow-je kí dɔ̀nangi-ti nè d'isi kəm.»

³⁴ Beba dɛ̀ d'idə Jeju 'panè: «'Babe, 'adi-ji nékuso kinlé kɔ̀ ndo-é ndo-é ya.»

³⁵ Jeju idə-dé panè: «Mā ya m'to nékuso kí njèkadi dow-je d'isi kəm. Dow kí ree rɔ-m-ti lé bo à ra-é al ya sar rəm, bá dow kí adi-m mɛɛ-é kàrè kundə à ra-é al ya sar rəm tɔ. ³⁶ Ngà lé m'idə-si m'panè: “Səi ooi-mi ya, ngà səi adi-mi mɛɛ-si al.” ³⁷ Dow-je lay kí Bɔbi-m adi-m-dé lé, d'a ree rɔ-m-ti ə dow kí ree rɔ-m-ti lé, m'a tubə-é al; ³⁸ Kdɔtalə mā lé m'ɪ dɔrɔ-ti m'ree kdɔ ra né kí mɛɛ-m mā bá ndigi al, ngà Lubə kí ulə-m lé bá m'ree kdɔ ra né kí mɛɛ-é ndigi. ³⁹ Ə Lubə kí ulə-m lé, ndigi kadi dow-je lay kí n'adi-m-dé kinlé, m'adi dow káre dan-dé-ti nɔy kɔgi al, ngà kadi m'adi-dé 'tosi 'ndəl d'ində lo 'tɛɛ dɔbɔy ndɔ-ti.»

⁴⁰ «Né kí Bɔbi-m ndigi ɛn: Kadi dow kí oo Ngon ə adi-é mɛɛ-é rəmə, isi kəm sartagangi ə m'a kadi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dɔbɔy ndɔ-ti.» ⁴¹ Jipi-je 'yun ta dɔ-é-ti, kdɔ pa kí ɛ panè: «Mā ya m'to nékuso kí ɪ dɔrɔ-ti lé, ⁴² adi dɛ 'panè: “E kanlé, ɛ ya to Jeju kí ngon lə Jojepi, kí j'gəi kɔ-é-je kɪ bɔbi-é-je maji lé ya al wa? Ngà ra ban bá ɛ panè n'ɪ dɔrɔ-ti wa?”»

⁴³ Jeju idə-dé panè: 'Yuni ta dan-si-ti al. ⁴⁴ Dow kí Bɔbi-m kí njèkulə-m ndɔr-é ree siə rɔ-m-ti al lé, dowbé à kasi ree rɔ-m-ti kɪ dɔ rɔ-é al; ə dow kí ree rɔ-m-ti lé, m'a kadi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dɔbɔy ndɔ-ti. ⁴⁵ Mɛɛ mbete-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti lé, 'ndangi 'panè: «Dow-je lay ya Lubə à ndó-dé né.» Dow kí rá-rá kí oo ta kí ta Bɔbi-m Lubə-ti ə təl rɔ-é go-ti lé, à ree rɔ-m-ti. ⁴⁶ Dow kí oo Bɔbi-m ya goto; njèkɪ rɔ Lubə-ti ya káre-rè ə oo Bɔbi-m. ⁴⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí adi-m mɛɛ-é lé, isi kəm ya sartagangi. ⁴⁸ Mā lé, m'to nékuso kí njèkadi dow-je d'isi kəm. ⁴⁹ Né kí 'ba-é maan lé, ka-si-je d'uso diləlo-ti ya, ngà d'oy. ⁵⁰ Nékuso kí ɪ dɔrɔ-ti kadi dow uso ə à koy al lé ɛn: ⁵¹ Mā bá m'to nékuso kiskəm kí ɪ dɔrɔ-ti ree. Dow kí uso né-é kinlé rəmə, à kisi kəm ya sartagangi. Ə nékuso kí m'a kadi lé, to dɔ-m ya bá m'a kadi, kdɔ kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè d'isi-né kəm.

⁵² Ta kinlé ra adi jipi-je 'naji-nɔ ta dan-dé-ti 'panè: Dow kanlé à ra ban bá à kadi-ji dɔ-é j'uso wa? ⁵³ Beba Jeju idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə usoi dɔ Ngon lə dow al rəm, bá kinə ɔyi məsi-é al rəm lé, à kisi kəm ndɔ al. ⁵⁴ Dow kí uso dɔ-m rəm bá ɔy məsi-m rəm lé, isi kəm sartagangi ə m'a kadi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dɔbɔy ndɔ-ti rəm tɔ. ⁵⁵ Kdɔtalə dɔ-m to nékuso kí tɔgrɔ-ti rəm, bá məsi-m to nékɔy kí tɔgrɔ-ti rəm tɔ. ⁵⁶ Dow kí uso dɔ-m rəm, bá ɔy məsi-m rəm lé, dowbé isi mɛɛ-m-ti rəm, bá mā kàrè m'isi mɛɛ-é-ti rəm tɔ. ⁵⁷ «Bɔbi-m kí ulə-m lé to njèkisi kəm, adi mā m'isi kəm kɪ takul-é; bè ya tɔ, dow kí uso dɔ-m lé, à kisi kəm kɪ takul-m tɔ.» ⁵⁸ E bá to nékuso kí ɪ dɔrɔ-ti lé. To gɔ nékuso kí ndɔki ka-si-je d'uso ya, ngà d'oy kin al. Nékuso-é kinlé, dow kí uso rəmə, à kisi kəm ya sartagangi.

⁵⁹ E bá to ta-je kí Jeju pa ndó-né dow-je né mɛɛ kəykəwnɔ-ti lə jipi-je bebo Kapərnayim-ti.

⁶⁰ Njéndó né-je liə nɔ ya, loki d'oo ta-je kin bè lé, 'panè: «Ta kinlé ngə nɔ! Nɔ bá à ndigi dɔ-ti siə wa?» ⁶¹ Jeju gə mɛɛ-é-ti kí njéndó né-je 'yun ta dɔ ta-ti liə lé, adi dɔji-dé panè: «Ta kí m'pa lé tugə-si jigi-ti wa? ⁶² Ə kinə lé ooi Ngon lə dow kí ɪ isi ɔw kɪ lo-ti kí ndɔki isi-ti kete lé ə a painè ri ngá wa?» ⁶³ Ndil kí aa njay bá to njèkadi dow isi kəm. To né kí dow à kasi ra ndɔ al. Ta-je kí m'idə-si kinlé bá à kadi dow Ndil kí aa njay rəm, à kadi dow isi kəm rəm. ⁶⁴ Ngà dow-je madi d'ɔ dan-si-ti nè ya d'adi mɛɛ-dé al. Jeju pa bè kdɔtalə dow-je kí dan-ti-je kí d'adi mɛɛ-dé al lé, ɛ gə-dé lo kulə gin-é-ti ya rəm, bá dow kí à kun dɔ-é kàrè, ɛ gə-é lo kulə gin-é-ti ya rəm tɔ. ⁶⁵ Jeju ilə dɔ-ti panè: «Gin-é kin bá m'idə-si-né m'panè: Dow kí Bɔbi-m inɔ tarəbi adi-é kadi ree rɔ-m-ti al lé, dowbé à kasi ree rɔ-m-ti kɪ dɔ rɔ-é al.»

⁶⁶ Dɔkaglo-é-ti kinlé, njéndó né-je liə nɔ d'ɔr rɔ-dé kɔgi rɔ-é-ti 'mbati kun go-é.

⁶⁷ Beba Jeju dɔji njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo panè: «Ə səi ə 'ndigi kowi sə-dé al

wa?» ⁶⁸ †Simɔ Piyər ilə-é-ti panè: «'Babe, je j'a kow go nà-ti bəy wa? I ya bá ta-je kí dow à kisi-né kəm sartagangi lé tò rɔ-i-ti. ⁶⁹ Beba je j'adi mee-ji rəm, je j'gə kí i bá 'to njèkaa njay kí Lubə mbəti-i rəm.» ⁷⁰ Jeju ilə-dé-ti panè: «Səi kí dɔgi gidi-é joo lé, to mə ya m'mbəti-si lay ya al wa? Ngà dow káre dan-si-ti bá to dow lə Sú!» ⁷¹ Jeju pa ta kinlé sobi-né dɔ Judasi ngon lə Simɔ Iskariyoti. Kdɔtalə Judasi kí to kí dan njéndó né-je-ti kí dɔgi gidi-é joo kinlé ya bá à kun dɔ Jeju.

7

Meengə lə ngankɔ Jeju

Ja 5:44; 15:18-19; Mat 10:16

¹ Go-ti, Jeju njiyə gəki lo kí dɔnangi Galile-ti gəki-gəki. E ndigi kow dɔnangi Jude-ti al, kdɔtalə 'boy-je lə jipi-je 'sangi tol-é.

² Ndo kí kadi jipi-je 'ra-né nɔy kəykam-je* lə-dé nɔy ngosi. ³ Beba ngankɔ Jeju d'idə-é 'panè: 'Inə lo kí nè kin ə 'ow dɔnangi Jude-ti kɔ kadi njéndó né-je lə-i d'oo né-je kí isi 'ra ra lé to bane. ⁴ Dow kí ndigi tɔji rɔ-é kadi dow-je 'gə-é lé, bɔyɔ rɔ-é ra né al. Titi kí 'isi 'ra-né né-je kinlé, 'tɔji rɔ-i adi dow-je lay 'gə-i. ⁵ Ngankɔ-é-je lé 'pa bè kdɔtalə dɛ ya kàrè d'adi-é mee-dé al rəm to. ⁶ E idə-dé panè: Mə lé dɔkaglo-é lə-m nɔy bəy; ngà səi rəmə, dɔkaglo lə-si to kɔ ndɔ-je lay. ⁷ Səi lé, dow-je kí dɔnangi-ti nè d'a kɔsi-si kɔ ta al; ngà mə rəmə d'a kɔsi-m kɔ ta. Kdɔtalə kullə ra-dé-je kí maji al maji al lé m'pa ta dɔ-ti m'adi dow-je d'oo. ⁸ Səi ə ɔwi lo ra nɔy-ti lé. Ngà mə bá m'a kow al, kdɔtalə kaglo kow-é lə-m asi al bəy. ⁹ Loki idə-dé ta-je kin bè lé, e təl isi-né dɔnangi Galile-ti nɔɔ ya.

Kə Jeju bebo Jorijaləm lo ra nɔy kəykam-je-ti

¹⁰ Loki ngankɔ Jeju-je d'ɔti d'ow lo ra nɔy-ti lé rəmə, e kàrè ɔti njɔy ya ɔw-ti to.

¹¹ Ndo-je-ti kí d'isi 'ra-né nɔy kinlé, jipi-je 'sangi-é ə 'dəji 'panè: E lé a rá wa? ¹² Kosi dow-je 'yun ta dan-dé-ti nɔ 'sobi-né dɔ-é. Dɛ kí nɔ-je 'panè: E to dow kí maji ə dɛ kí dan-ti-je 'panè: Kay! E to njèkur kosi dow-je wale. ¹³ Bè ya kàrè, ta kí sobi dɔ-é lé, dow kí pa rəsi ya goto, kɔ 'bəl 'boy-je lə jipi-je.

¹⁴ 'Ra nɔy lé d'a danɔ ngà bá Jeju ɔti ɔw takəy-ti lə Lubə ə ndó dow-je né. ¹⁵ Néndó liə ɔr ndil jipi-je adi 'panè: Dow kanlé, ingə néndó al rəm, ngà ra ban bá e gə mbete lə Lubə bè wa? ¹⁶ Jeju ilə-dé-ti panè: Né kí m'ndó dow-je lé, to né kí mə bá m'un kɔ dɔ-m al. Ngà to Lubə kí njèkulə-m bá adi m'ndó-dé. ¹⁷ Dow kí ge ra né kí mee Lubə ndigi lé, kinə to Lubə bá adi-m m'ndó né kinlé dow-je kàrè dowbé à gə rəm əse to né kí mə ya m'un kɔ dɔ-m bá m'ndó-dé kàrè dowbé à gə rəm to. ¹⁸ Dow kí un ta kɔ dɔ-é ya pa pa lé, to dow kí isi sangi riba kí sobi dɔ-é e ya. Ngà dow kí isi sangi riba lə njèkulə-é lé, e bá to njèra né kí tɔgrɔ-ti ə né ra kí njururu al goto rɔ-é-ti. ¹⁹ Moiyiji adi-si ndukun ya al wa? Ngà dow káre-rè kí kadi təl rɔ-é go-ti ya goto. Rəmə kɔ ri bá 'sangi kadi 'toli-mi wa? ²⁰ Beba kosi dow-je d'ilə-é-ti 'panè: I lé 'ow kɔ ndil kí maji al mee-i-ti nɔɔ. Nɔ bá sangi kɔ tol-i wa? ²¹ Jeju təl ilə-dé-ti panè: M'ra né káre-rè bəy ya é səi lay ya ndil-si tee say. ²² Moiyiji un ndu adi-si kadi ijəi ngan-si-je ganjangi ə to né kí d'ulə gin-é dɔ Moiyiji-ti nè al, ngà to ka-ji-je kí low bá d'ulə gin-é. Ə ndɔ taakoo ya səi ijəi dow ganjangi. ²³ †Səi ijəi dow ganjangi ndɔ taakoo-ti bè, kɔ kadi ali-né dɔ ndukun lə Moiyiji al. Ngà kɔ ri bəy bá daji rɔ dow bikti ya m'adi-é lapiya ndɔ taakoo-ti rəmə, səi adi wəngi ra-si dɔ-m-ti bəy wa? ²⁴ Ooi rɔ dow kí ndaa-ti nè bá 'gangi-né ta al; ngà 'gangi ta gangi kí njururu bane.

²⁵ Dow-je kí dan-ti-je kí bebo Jorijaləm-ti 'panè: Dow kí 'boy-je lə jipi-je d'isi 'sangi-é kɔ tol-é lé ya ban al wa? ²⁶ Ooi, e a pa ta ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti ə ta káre ya

† 6:68 6:68 Mat 16:16; Mar 8:29; Luk 9:20 † 7:2 7:2 Mbl 23:34-44; Kni 29:12-39; Det 16:13-16; Jkr 14:16-19

† 7:23 7:23 Ja 5:9

kàrè dow pa siə dɔ-ti al rəm. Adì 'boy-je lə-ji 'ndigi dɔ-ti kí ɛ kan bá to Kristi* lé ya tɔgrɔ-ti wa? ²⁷ Loki Kristi à ree lé, dow kí à gə lo kí i-ti ya goto. Ngà dow kanlé, jəi j'gəi lo kí i-ti. ²⁸ Jeju a ndó dow-je né takəy-ti lə Lubə ya rəmə ɛ pa ta kì ndi-é kí boy panè: Adì 'painè 'gəi-mi rəm, 'gəi lo kí m'i-ti rəm al ban! Mə lé, m'ree kì dɔ rɔ-m al. Njèkulə-m lé to njèra né kí tɔgrɔ-ti, ngà gə bá səi 'gəi-é al. ²⁹ Mə m'gə-é kɔ m'i rɔ-é-ti bá m'ree mə tin rəm, bá to ɛ bá ulə-m rəm tɔ. ³⁰ Beba də 'sangi kadi d'uwə-é, ngà dow kí asi kadi uwə-é goto, kɔtalə dɔ gangi lo kuwə-é nəy bəy.

³¹ Dow-je nə dan kosi dow-je-ti d'adi mɛɛ-dé Jeju lé ə 'panè: Loki Kristi lé, à ree rəmə, ɛ à ra nékɔji-je nə kitə dow kanlé bəy ban wa? ³² Ta-je kí dow-je 'pa nɔm-nɔm 'sɔbi-né dɔ Jeju lé, usi mbi Parisi-je-ti. Beba njékun dɔ njégugnə-je, kì Parisi-je d'ulə njéngəm takəy lə Lubə kadi d'ow d'uwə-é.

³³ Beba Jeju panè: «M'a kisi sə-si ndɛ bəy bá m'a təl kɔw rɔ njèkulə-m-ti. ³⁴ Loki m'a kɔw lé, a sangi-mi ngà a kingəi-mi al rəm, bá lo kí m'a kɔw-ti lé kàrè a kasi kɔwi-ti al rəm tɔ.» ³⁵ Rəmə jipi-je 'pa-nə ta dan-dé-ti 'panè: «Kɔw ə ɛ à kɔw rá ya bá j'a kingəi-é-né al lé wa? ɛ à kɔw rɔ ngankɔ-ji-je-ti kí 'sane-nə d'isi bə lə grəki-je, kɔ kadi n'ndó né grəki-je wa? ³⁶ ɛ panè: “A sangi-mi, ngà a kingəi-mi al. Lo kí m'a kɔw-ti lé kàrè a kasi kɔwi-ti al. Ta kinlé kɔr mɛɛ-é tɔ ban wa?”»

³⁷ Sɔy ndɔ ra nəy kəykam-je, adì to ndɔ kí boy nə kin bá Jeju i a taá, pa ta kì ndi-é kí boy panè: Dow kí kundə man ra-é rəmə, kadi-é ree rɔ-m-ti aɣ man. ³⁸ Dow kí adi-m mɛɛ-é lé, man ba-je kí à kadi dow-je kiskəm ya à kɔ mɛɛ-é-ti lo bul-bul titi kí mbete kí aa njay pa-né bə. ³⁹ Ta kinlé, Jeju pa sɔbi-né dɔ Ndil kí aa njay kí də kí d'adi-n'è mɛɛ-dé d'a kingə. Dɔkaglo-é-ti kinlé Lubə adì Ndil kí aa njay al bəy, kɔ Lubə tɔji riba lə Jeju ndaa-ti rəsi al bəy.

⁴⁰ Loki dow-je kí dan-ti-je dan kosi dow-je-ti d'oo ta-je kinlé rəmə 'panè: Dow kanlé to njèpata kí ta Lubə-ti ya tɔgrɔ-ti. ⁴¹ Də kí nə-je 'panè: Dow kanlé to Kristi. Rəmə də kí rangi 'panè: Kristi lé à kɔ dɔnangi Galile-ti ban wa? ⁴² Mbete kí aa njay panè: Kristi lé, à tɛɛ gin kɔji-ti lə Dabidi mɛɛ bə-ti kí Betlekem kí to bə lə Dabidi. ⁴³ Beba ta kí sɔbi dɔ Jeju lé, ta dow-je asi-nə dɔ-ti al adì 'gàngi-nə-nə. ⁴⁴ Dow-je kí dan-ti-je dan-dé-ti 'ndigi kuwə Jeju ya, ngà dow kí asi kadi uwə-é goto. ⁴⁵ Njéngəm takəy lə Lubə lé, 'təl d'ow rɔ njékun dɔ njégugnə-je-ti, kì Parisi-je lé rəmə, d'əji-dé 'panè: Kɔ ri bá uwəi-é 'reei siə al wa? ⁴⁶ Njéngəm takəy lə Lubə lé, d'ilə-dé-ti 'panè: Ta-je kí dingəm kin pa lé to ta kí dow pa nja káre al ya bəy! ⁴⁷ Rəmə Parisi-je lé d'i sə-dé dɔ-ti 'panè: Səi lé ya kàrè adi-é ur-si wale bəy tɔ al ban! ⁴⁸ Dow káre-rè kí dan 'boy-je-ti əse dan Parisi-je-ti adi-é mɛɛ-é adi ooi nɔɔ ban wa? ⁴⁹ Ngà kosi dow-je kanlé, to gə bá 'gə ndukun lə Lubə al. Də 'to dow-je kí ndɔl uwə dɔ-dé. ⁵⁰ †Nikodəm kí to káre dan 'boy-je-ti kí ndɔki ree ingə Jeju lé idə-dé panè: ⁵¹ Kí go ndukun-ti lə-ji ya lé, 'a koo ta ta dow-ti al rəm, 'a gə né kí dowbé lé ra al rəm ya 'a gangta dɔ-é-ti wa? ⁵² Də d'ilə-é-ti 'panè: I 'ow kì to dow kí dɔnangi Galile-ti tɔ ngá wa? 'Ndó ndukun maji 'oo ə 'a gə kí njèpata kí ta Lubə-ti à kɔ dɔnangi Galile-ti al. ⁵³ [Go-ti, nə-nə ya ɔti ɔw bə liə-liə.

8

Ta kí sɔbi dɔ dené kí d'uwə-é dɔ kaya-ti

¹ Jeju ɔw dɔ mbal kə kagi Olibiye-je-ti. ² Ngà kì ndɔge rati ya ɛ təl ree takəy-ti lə Lubə gogi ə dow-je lay 'ree rɔ-é-ti. Beba ɛ isi nangi isi ndó-dé né. ³ Rəmə njéndó dow-je ndukun-je, kì Parisi-je d'uwə dené káre dɔ kaya-ti 'ree siə rɔ Jeju-ti d'adi-é a dan dow-je-ti dana. ⁴ Ngá bá d'idə Jeju 'panè: «Njéndó dow-je né, dené kanlé j'uwə-é dɔ kaya-ti. ⁵ Ə mɛɛ ndukun-ti lé, Moiyiji un ndu adi-ji, kɔ kadi ko denə-je kí bə kinlé

* 7:26 7:26 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 7:50 7:50 Ja 3:1,2

j'tilə-dé kì ər j'təl-dé kogi. Ngà i ə 'a pa ta dɔ-ti panè ri wa?» ⁶ Dɛ 'dəji-é ta kinlé bè kɔ kingə-né ta madi ta-é-ti, kɔ kadi d'ilə-né ta dɔ-é-ti. Ngà Jeju ulə dɔ-é nangi ə isi tijə né nangi kì ngon ji-é. ⁷ Loki 'dəji-é ta kəm-dé kete-kete lé, ɛ ɔr dɔ-é taá idə-dé panè: «Dow kí dan-si-ti kí ra majal nja káre al bəy ya ə un ər ilə-né dené lé dɔsəy.» ⁸ Ə Jeju təl ulə dɔ-é nangi gogi ə isi tijə né nangi ya bəy. ⁹ Loki d'oo ta-je kin bè lé [mɛɛ-dé uwə-dé kì ta]* adi d'ɪ káre-káre, ɪ dɔ dɛ-ti kí 'tɔgi nɔ-ti ya [sar dɔ sɔy-dé-je-ti.] Beba Jeju kì dené lé ya par 'nəy danɔ dan kosi-je-ti. ¹⁰ Rəmə Jeju ɔr dɔ-é taá ə dəji dené lé panè: Dené, njékilə ta dɔ-i-ti-je lé d'ow rá wa? Dow káre ya kàrè gangta dɔ-i-ti al wa? ¹¹ Ə dené lé ilə-é-ti panè: 'Babe, dow gangta dɔ-m-ti al. Beba Jeju idə-é panè: «Mɔ kàrè m'gangi ta dɔ-i-ti al ya tɔ é ɔw, ngà majal bá gogi rangi 'ra al ngá.»†

Jeju pa ta rəsi dɔ kullə-ti liə adi dow-je

¹² †Jeju pa ta kí rangi ya bəy adi dow-je panè: Mɔ lé, m'to londógi lə dɔnangi. Dow kí un go-m lé à njiyə lo kí ndul-ti al, ngà à kingə lo kí ndógi kí to kiskəm. ¹³ †Rəmə Parisi-je pa siə 'panè: Ta kí sobi dɔ-i bá i ya 'a 'pa adi dow-je kin ya rəmə tɔji kí to ta kí tɔgrɔ-ti al. ¹⁴ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: Lé mɔ ya m'pa ta kí sobi dɔ-m m'adi dow-je kàrè, ta kí m'pa lé to ta kí tɔgrɔ-ti ya. Kɔ mɔ m'gə lo kí m'ɪ-ti rəm, m'gə lo kí m'isi m'ow-ti rəm tɔ. Ngà sɔi rəmə, 'gəi lo kí m'ɪ-ti al rəm, bá 'gəi lo kí m'a kɔw-ti al rəm tɔ. ¹⁵ Sɔi 'gangi ta kí go lo koo-ti lə dow. Ngà mɔ, m'gangi ta dɔ dow-ti al. ¹⁶ Ə kinə mɔ m'gangi ta kàrè, ta kí gangi lə-m ɔw nati kì ta kí tɔgrɔ-ti. Kɔ mɔ m'a kì kár-m al. Bɔbi-m kí njékulə-m lé a sə-m nati. ¹⁷ Mɛɛ ndukun-ti lə-si lé, 'ndàngi 'panè né kí dow-je joo 'pa ta dɔ-ti kinlé, né-é to tó-é. ¹⁸ Mɔ m'pa ta kí sobi dɔ-m mɔ ya m'adi dow-je rəm, bá Bɔbi-m kí ulə-m lé kàrè pa ta kí sobi dɔ-m adi dow-je rəm tɔ. ¹⁹ Rəmə 'dəji-é 'panè: Bɔbi-i lé a rá wa? Ə Jeju ilə-dé-ti panè: Sɔi 'gəi-mi al rəm, bá 'gəi Bɔbi-m al rəm. Kinə 'gəi-mi rəmə a gəi Bɔbi-m tɔ. ²⁰ Jeju a takəy-ti lə Lubə ngosi kì lo kilə kadkare kadi Lubə a ndó né dow-je bá pa-né ta-je kinlé. Dow ya kàrè uwə-é al, kɔtələ dɔkàdì liə asi al bəy. ²¹ Jeju təl idə-dé bəy panè: M'a kɔw, sɔi a sangi-mi ə sɔi a koyi dan majal-je-ti lə-si. Lo kí m'a kɔw-ti lé, sɔi a kasi kowi-ti al. ²² Jipi-je 'panè ɛ ɔw kì tɔl rɔ-é ɔbi. Kɔ ɛ panè: Lo kí m'a kɔw-ti lé sɔi a kasi kowi-ti al. ²³ Jeju ilə-dé-ti panè: Sɔi 'toi kí dɔnangi-ti nè, ngà mɔ m'to kí taá dɔrɔ-ti. Sɔi 'toi kí 'lə dɔnangi, ngà mɔ m'to kí 'lə dɔnangi al. ²⁴ Gin-é kin bá m'idə-si-né m'panè a koyi dan majal-je-ti lə-si. Kɔ kinə adi mɛɛ-si kí mɔ m'to njékisi‡ lé al rəmə, a koyi dan majal-je-ti lə-si ya. ²⁵ Ə dɛ 'dəji-é 'panè: I 'to ná? Rəmə Jeju ilə-dé-ti panè: Ta kinlé lo kulə gin-é-ti nɔ ya m'idə-si! ²⁶ M'ow kì ta-je nɔ kí sobi dɔ-si kadi m'pa rəm, kadi m'gangta dɔ-ti rəm. Ngà njékulə-m lé to njəpata kí tɔgrɔ-ti ə ta kí m'oo ta-é-ti bá m'pa m'adi dow-je kí dɔnangi-ti nè. ²⁷ Ta kí Jeju idə-dé lé dɛ 'gəi kí to ta kí sobi dɔ Bɔbi-é Lubə al. ²⁸ Beba Jeju idə-dé panè: «Loki a kuni Ngon lə dow kí taá bá a gəi kí mɔ lé m'to njékisi rəm, m'ra né kì dɔ rɔ-m al rəm. Ngà né kí Bɔbi-m ndó-m bá m'idə dow-je. ²⁹ Njékulə-m lé a sə-m nati. ɛ inə-m kì kár-m al. Kɔtələ mɔ m'ra né-je kí nəl-é kì ndɔ-je lay.»

³⁰ Loki Jeju pa ta-je kin bè lé, dow-je nɔ d'adi-é mɛɛ-dé. ³¹ Beba ɛ idə jipi-je kí d'adi-é mɛɛ-dé lé panè: «Kinə aɪ dɔ ta-ti lə-m njàngi rəmə, sɔi 'toi njéndó né-je lə-m kí tɔgrɔ-ti. ³² Sɔi a gəi ta kí tɔgrɔ-ti ə ta kí tɔgrɔ-ti à taa-si kilə-si taá.» ³³ †Dɛ d'ilə-é-ti panè: «Jɛ j'to nganka Abrakam ə jɛ j'to bə-je lə dow nja káre al, ngà ban bá i 'panè ta kí tɔgrɔ-ti à taa-ji kilə-ji taá bəy wa?» ³⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si

* **8:9** 8:9 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta grɛki. † **8:11** 8:11 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta grɛki. † **8:12** 8:12 Mat 5:14; Ja 9:5 † **8:13** 8:13 Ja 5:31 ‡ **8:24** 8:24 Jipi-je 'gir kí Lubə ya kár-é à panè: Mɔ m'to njékisi (Tɛt 3:14). † **8:33** 8:33 Mat 3:9; Luk 3:8

rəsi; dow kí rá-rá kí ra majal lé to bə lə majal. ³⁵ Ə bə lé ɛ à kisi mɛɛ kəy-ti lə 'ba-é sar al, ngà ngon lə njékəy bá à kisi-ti sartagangi. ³⁶ Beba kinə mə Ngon lə Lubə ya m'taa-si m'ilə-si taá rəmə, a toi bə-je al ya tɔgrɔ-ti. ³⁷ M'gə kí səi 'toi nganka Abrakam ya ngà səi 'sangi kɔɔ tɔli-mi, kɔɔtalə 'mbati ta lə-m. ³⁸ Mə m'pa ta dɔ né-ti kí m'oo rɔ Bɔbi-m-ti ə səi kàrè ta kí ooi ta bɔbi-si-ti bá 'rai-né né tɔ.» ³⁹ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ j'to kí gin ka-ti lə Abrakam.» Ə Jeju idə-dé panè: Kinə 'toi kí gin ka-ti lə Abrakam rəmə, 'rai kullə ra Abrakam tɔ baneŦ. ⁴⁰ Ngà kí ngɔsnè kinlé səi 'ndigi 'tɔli-mi, mə kí m'idə-si ta kí tɔgrɔ-ti kí m'oo ta Lubə-ti. Né-é kin to né kí Abrakam ra al. ⁴¹ Ngà səi lé 'rai kullə ra bɔbi-si. Dɛ d'idə-é panè: «Jɛ 'to ngan-je kí bɔbi-ji goto al. Bɔbi-ji ra kàrè-rè ə to Lubə.» ⁴² Jeju idə-dé panè: «Kinə Lubə ya to Bɔbi-si rəmə lé a ndigi-mi, kɔɔ m'i rɔ Lubə-ti bá m'ree; m'ree kɔ dɔ rɔ-m al, ngà to ɛ bá ulə-m. ⁴³ Kɔɔ ri bá səi 'gəi mɛɛ ta lə-m al wa? Kɔɔ səi asi ndigi dɔ ta-ti lə-m al. ⁴⁴ Səi lé, bɔbi-si to Sú, adi səi 'ndigi rai né-je kí mɛɛ bɔbi-si ndigi. ɛ to njétɔl dow-je lo kulə gin-é-ti nɔ ə ɛ a dɔ ta kí tɔgrɔ-ti al, kɔɔ ta kí tɔgrɔ-ti goto ta-é-ti. Loki ɛ ədi ta lé, to ta-je liə kí mɛɛ-é-ti ya bá ɛ tɛɛ-né tin; kɔɔ ɛ to njékəɔta rəm, bá to bɔbi njékəɔta-je rəm tɔ. ⁴⁵ Ngà mə lé, səi adi-mi mɛɛ-si al kɔɔ m'pa ta kí tɔgrɔ-ti. ⁴⁶ Nə dan-si-ti asi tɔji kí m'ra majal wa? Kinə m'pa ta kí tɔgrɔ-ti lé, kɔɔ ri bá səi adi-mi mɛɛ-si al wa? ⁴⁷ Dow kí to kí lə Lubə lé oo ta lə Lubə. Səi ooi ta lə Lubə al, kɔɔ səi 'toi kí liə al.»

⁴⁸ Jipi-je d'ilə Jeju-ti 'panè: «Pa kí j'panè i 'to dow kí dɔnangi Samari-ti rəm, 'ow kɔ ndil kí maji al mɛɛ-i-ti rəm kinlé to tó-é ya al wa?» ⁴⁹ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «M'ow kɔ ndil kí maji al mɛɛ-m-ti al. Ngà mə m'to dow kí m'un ta Bɔbi-m, ngà səi bá uni ta-m al. ⁵⁰ Mə m'sangi rɔba lə-m al; dow kàrè kí njèsangi rɔba lə-m kɔ njékədi naji ya isi nɔɔ. ⁵¹ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow tɔl rɔ-é go ta-ti lə-m lé, à koy ndə al.» ⁵² Beba jipi-je d'idə-é 'panè: «Kí nè kinlé, j'gə kí ow kɔ ndil kí maji al mɛɛ-i-ti nɔɔ. Abrakam oy, njépata-je kí ta Lubə-ti kàrè d'oy tɔ ə i panè: “Kinə dow tɔl rɔ-é go ta-ti lə-m lé, à koy ndə al.” ⁵³ Sé i 'boy itə ka-ji Abrakam kí oy lé wa? Njépata-je kí ta Lubə-ti kàrè d'oy rəm, ngà i oo rɔ-i kí nə ya wa?» ⁵⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Kinə mə ya m'osi gəi rɔ-m rəmə, kɔsi gəi rɔ lə-m to né kí kɔgi kare. To Bɔbi-m bá ɔsi gəi-m ə ɛ bá səi 'painè to Lubə lə-si! ⁵⁵ Ə səi 'gəi-é al; ngà mə m'gə-é. Kinə m'panè m'gə-é al rəmə, m'a to njékəɔta madi-si tɔ. Ngà m'gə-é rəm, bá m'tɔl rɔ-m go ta-ti liə rəm. ⁵⁶ Ka-si Abrakam ra rɔnəl nə, loki ɛ gir kí n'a koo ndɔ ree lə-m. ɛ oo ndɔ ree lə-m ə ra-né rɔnəl.» ⁵⁷ Rəmə jipi-je 'pa siə 'panè: «I kan, 'ra bal kɔrmɔ al bəy ya rəmə i 'ba rɔ-i njékoo Abrakam al ban wa!» ⁵⁸ Jeju idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kete bá kadi Abrakam isi lé, mə m'isi nɔɔ ngá.» ⁵⁹ Rəmə dɛ 'kote ər-je kɔɔ tilə-é-né, ngà Jeju ɔti bɔyɔ rɔ-é ə ɔti rangi takəy-ti lə Lubə.

9

Jeju adi dingəm kí kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti oo lo

Mar 8:22-25; 10:46-52

¹ Jeju isi dəə rəmə, oo dingəm kí kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti. ² Beba njéndó né-je liə 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je né, dingəm kanlé, njékoji-é-je bá 'ra majal əse to daji rɔ-é ya bá ra majal bá kəm-é tɔɔ-né lo koji-é-ti bè wa? ³ Jeju idə-dé panè: To ta lə majal liə əse majal lə njékoji-é-je bá kəm-é tɔɔ-né tin al; ngà tɔ bè kɔɔ kadi Lubə ɔji-né tógi-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti kɔ takul-é. ⁴ Kada nè kin ya adi j'rai kullə-je lə njékulə-m; kɔɔ kinə ndɔ il rəmə, dow à kasi ra kullə al ngá. ⁵ †Loki m'isi dɔnangi-ti nè bəy lé, m'to londógi lə dɔnangi.

Ŧ 8:39 8:39 Ta kinlé, mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɔ ji-dé kɔ ta greki lé 'panè: Kinə 'toi kí gin ka-ti lə Abrakam rəmə lé, a rai kullə ra Abrakam tɔ bane. † 9:5 9:5 Mat 5:14; Ja 8:12

⁶ Jeju pa ta kin bè ngá bá tubə man ta-é nangi lɔy-né nangi, ɔr kəm njèkəmto-ti lé ⁷ ə idə-é panè: 'Ɔw 'togi kəm-i man dangi-ti kí 'ba-é Silowe kí kɔr meɛ-é to: Ngonnjèkullə. Beba njèkəmto lé ɔw dangi Silowe-ti lé ɔw togi kəm-é; ə loki isi təl rəmə, oo lo. ⁸ Beba njétakəy-je liə kɪ dow-je kí kete d'oo-é kí to njèkisi kɔy né lé 'panè: Ɛ kan ya bá to njèkisi kɔy né lé al wa? ⁹ De kí nɔ-je 'panè: To ɛ ya. De kí dan-ti-je 'panè: To dow kí tanɔ siə bi to ɛ al. Ə ɛ ya panè: To mɔ ya. ¹⁰ Beba de 'dəji-é 'panè: Ra ban bá kəm-i lé oo lo wa? ¹¹ Njèkəmto lé ilə-dé-ti panè: Dingəm kí 'ba-é Jeju bá lɔy nangi ɔr kəm-m-ti ə idə-m panè: 'Ɔw 'togi kəm-i man dangi-ti kí 'ba-é Silowe. Beba m'ɔw m'togi kəm-m ya rəmə kəm-m oo lo. ¹² De 'dəji-é 'panè: Dingəm lé ɔ rá wa? Ɛ kí kete to njèkəmto lé panè: M'oo lo kí ɔw-ti al. ¹³ Rəmə de d'ɔr ɛ kí kete to njèkəmto lé d'ɔw siə rɔ Parisi-je-ti. ¹⁴ Ə to ndɔ taakoo-ti lə jipi-je bá Jeju lɔy-né nangi ɔr kəm-é-ti adi-é oo-né lo tin. ¹⁵ Beba Parisi-je lé kàrè 'dəji ɛ kí kete to njèkəmto lé se ra ban bá kəm-é lé oo lo wa? Ɛ idə-dé panè: Ɛ lɔy nangi ɔr kəm-m-ti ə m'ɔw m'togi rəmə m'oo lo. ¹⁶ Loki ɛ pa ta kin bè rəmə, Parisi-je kí nɔ-je 'panè: To dow kí i rɔ Lubə-ti al, kdɔtalə ilə kuji dɔ ndɔ taakoo-ti al. Ngà de kí dan-ti-je 'panè: Dow kí to njèramajal lé, à ra ban bá à ra nékɔji-je kí titi-nɔ bè kin wa? ¹⁷ Ra adi gáŋgi-nɔ tò dan-dé-ti. Beba de 'təl 'dəji-é bəy 'panè: I ya bè lé, ta ri bá i pa dɔ dow-ti kí adi kəm-i oo lo lé wa? Njèkəmto lé ilə-dé-ti panè: Ɛ to njèpata kí ta Lubə-ti. ¹⁸ 'Boy-je lə jipi-je lé 'mbati ndigi dɔ-ti kí dingəm kinlé kete to njèkəmto bá ngɔsnè təl oo lo, adi de 'ba njékoji-é-je d'adi 'ree. ¹⁹ Beba 'dəji-dé 'panè: Ɛ kanlé to ngon-si kí səi 'painè kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti lé ya ban wa? Ngà ra ban bá kí nè kin oo lo wa? ²⁰ Njékoji-é-je lé 'panè: Je j'gə kí to ngon-ji ə kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti nɔ ya. ²¹ Ngà kəm rəbi kí ɛ oo-né lo ngá kin kàrè j'gə al rəm, bá dow kí adi kəm-é oo lo kin kàrè, j'gə-é al rəm tɔ. Səi ya 'dəji-é ooi. Tɔgi gangi asi pa ta dɔ rɔ-é-ti. ²² Njékoji-é-je lé 'pa bè kdɔ de 'bəl 'boy-je lə jipi-je. Kdɔtalə ta-dé asi-nɔ kadi kinə dow kí rá-rá ya panè Jeju to Kristi* rəmə, kadi 'tubə-é kɔgi kəykəwnɔ-ti lə-dé. ²³ Gin-é kin bá njékoji-é-je 'pa-né 'panè: To dow kí togi gangi én ə 'dəji-é ooi. ²⁴ Beba dingəm kí kete to njèkəmto lé, Parisi-je 'təl 'ba-é ba kí nja joo ə d'idə-é 'panè: 'Pa ta kí tɔgrɔ-ti 'ɔsi-né gajɪ Lubə. Je j'gə kí dingəm kinlé to njèramajal. ²⁵ Ɛ ilə-dé-ti panè: Lé ɛ to njèramajal ya kàrè, mɔ m'gə al. Ngà né káre kí m'gə én: Kete m'to njèkəmto ə ngɔsnè m'oo lo. ²⁶ De 'dəji-é 'panè: Ri bá ɛ ra sə-i wa? Ɛ ra ban bá adi kəm-i lé oo lo wa? ²⁷ Ɛ idə-dé panè: Ta kinlé m'pa kete ya səi ooi al; ngà kdɔ ri bá səi 'ndigi kadi m'təl m'idə-si ya bəy wa? Səi kàrè 'ndigi təli njéndó né-je liə tɔ wa? ²⁸ De 'taji-é ə 'panè: I bá 'to njéndó né liə; je j'to njéndó né-je lə Moiyiji. ²⁹ Moiyiji lé, je j'gə kí Lubə pa siə ta; ngà dow kanlé, je j'gə lo kí tɛɛ-ti al. ³⁰ Ɛ ilə-dé-ti panè: Ooi, né kí tò bəl én: Jeju lé, səi 'gəi lo kí i-ti al ə ɛ bá adi kəm-m oo lo tin. ³¹ Jəi j'gəi kí Lubə oo ta lə njèramajal-je al. Ngà dow kí rá-rá kí ilə kuji dɔ Lubə-ti ə ra né kí meɛ Lubə ndigi lé, dowbé kin bá Lubə oo ta liə. ³² Dow kí kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti ya dow adi kəm-é oo lo adi j'oo ta-é nja káre al ya bəy. ³³ Dingəm kí adi kəm-m oo lo kinlé, kinə i rɔ Lubə-ti al lé, né káre ya kàrè à kasi ra al. ³⁴ 'Boy-je lə jipi-je d'ilə-é-ti 'panè: I kí 'to njèramajal kí koji kəy kin ya bá 'ba rɔ-i njéndó-ji né al ban! Beba 'tubə-é lo kəwnɔ-ti lə-dé kɔgi. ³⁵ Jeju oo ta tubə kí 'tubə-é lé ə loki ingə-é rəmə dəji-é panè: 'Adi meɛ-i Ngon lə dow wa? ³⁶ Ɛ dəji Jeju panè: 'Babe, Ngon lə dow ə to nɔ bá kadi m'adi-é meɛ-m wa? ³⁷ Jeju idə-é panè: Ngon lə dow lé, i oo-é ngá, to mɔ kí mɔ m'pa sə-i ta nè kin ya. ³⁸ Beba ɛ panè: M'adi-i meɛ-m, 'Babe, ə ɔsi dɔ-é nangi nɔ-é-ti. ³⁹ Go-ti, Jeju panè: M'ree dɔnangi-ti nè kdɔ gangta. Kdɔ kadi njèkəmto-je d'oo lo ə njékoo lo-je 'təl njèkəmto-je tɔ. ⁴⁰ Loki Parisi-je kí dan-ti-je kí d'ɔ siə nati d'oo ta-je kin bè lé, 'pa siə 'panè: Je kàrè j'to njèkəmto-je tɔ wa? ⁴¹ Jeju ilə-dé-ti panè: Kinə 'toi njèkəmto-je rəmə, lé majal lə-si à goto. Ngà kí ngɔsnè-ti kin səi 'painè: Je j'to njékoo

* 9:22 9:22 Kristi lé kɔr meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

lo-je. Beba majal læ-si tò lo tò-é-ti to.

10

Njèkul bati-je kí maji

¹ «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow andi go bati-je-ti kì tarəbi gali al, ngà al kì do gali kəl-é-ti kí rangi lé dowbé to njèbogi, to bokaya. ² Ngà dow kí andi kì tarəbi gali lé to njèkul bati-je. ³ Njèngəm takəy tɛɛ tarəbi adi-é ə bati-je d'oo ndi-é. Rəmə bati-je kí 'to 'liə lé, ɛ ɸa-dé kì ri-dé ri-dé, ə ɔr nɔ-dé tɛɛ sə-dé ndaa-ti. ⁴ Loki ɛ adi bati-je liə 'tɛɛ ndaa-ti lay rəmə, ɛ njiyə nɔ-dé-ti, ə bati-je lé 'ndole go-é kdo dɛ 'gə ndi-é. ⁵ Dow kí to mba lé, bati-je d'a kəy-é kə ngərəngi ɸi d'a ndole go-é al; kdo dɛ 'gə ndi mba-je al.» ⁶ Dow-je 'gə mɛɛ gosta kí Jeju pa sə-dé kinlé al. ⁷ Beba Jeju təl pa ɸəy panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; mə m'to tarəbi kəy læ bati-je. ⁸ Dɛ lay kí 'ree nɔ-m-ti kete lé, 'to njèbogi-je kì bokaya-je, adi bati-je d'oo ta læ-dé al. ⁹ Mə m'to tarəbi, adi kinə dow andi kì tarəbi kí rɔ-m-ti rəmə, à kaji; ɛ à kandi rəm, à tɛɛ rəm, bá à kingə nékuso rəm to. ¹⁰ Ngà njèbogi lé, ɛ ree kdo ɸogi né rəm, təl né rəm, bá tuji né rəm. Ngà mə m'ree kdo kadi dow-je d'isi kəm ə kadi kiskəm læ-dé kinlé maji-é al do lo rəm to. ¹¹ Mə m'to njèkul bati-je kí maji. Njèkul bati-je kí maji lé, ilə rɔ-é kɔgi kdo bati-je liə. ¹² Ngà njèrakullə là kí to njèkul bati-je kí tɔgrɔ-ti al, adi 'to bati-je liə al rəm lé, loki ɛ oo jagim isi ree rəmə, tusi bati-je inə-dé ay adi jagim ree tuwə-dé ə sane ndəgi-é-je kati-kati. ¹³ Dow kinlé ra bè kdo ɛ to njèrakullə là adi usi-é do bati-je-ti al. Mə m'to njèkul bati-je kí maji. ¹⁴ †M'gə bati-je læ-m rəm, bati-je læ-m kàrè 'gə-m rəm to. ¹⁵ Titi kí Bobi-m gə-m-né lé, mə kàrè m'gə Bobi-m to ə m'ilə rɔ-m kɔgi kdo bati-je læ-m. ¹⁶ M'ow kì bati-je kí rangi nɔɔ, ngà goto bá 'goto mɛɛ gali-ti nè ɸəy. Dɛ kinlé tò kadi m'ree sə-dé; dɛ d'a koo ndi-m ə d'a to nékul-je kí kàre-rè rəm, njèkul-dé à 'ra kàre-rè rəm to. ¹⁷ Bobi-m ndigi-m kdo kilə kí m'ilə rɔ-m kɔgi kdo kadi m'təl m'isi kəm gogi. ¹⁸ Mə ya m'ilə rɔ-m kɔgi kì mɛɛ ndigi læ-m ɸi dow à təl-m kì do rɔ-é al. M'ow kì tɔgi kadi m'ilə rɔ-m kɔgi rəm, bá m'ow kì tɔgi kadi m'təl m'isi kəm gogi rəm; ɛ bá to ndu kí m'ingə rɔ Bobi-m-ti.»

¹⁹ Ta-je kinlé ra adi gəngi-nə tò dan jipi-je-ti rangi ya ɸəy. ²⁰ Dow-je nə dan-dé-ti ya 'panè: «E ow kì ndil kí maji al mɛɛ-é-ti rəm, to mbé rəm. Ngà kdo ri bá ooi ta liə wa?» ²¹ Dɛ kí madi-je 'panè: «Ta-je liə to ta læ dow kí ow kì ndil kí maji al mɛɛ-é-ti al. Sé dow kí ow kì ndil kí maji al mɛɛ-é-ti lé à kasi kadi njèkəmtɔ oo lo to wa?»

Jipi-je 'mbati ta læ Jeju

²² Ndo kàre bè 'ra nəy kəy læ Lubə mɛɛ ɸebo Jorijaləm-ti nəy kul-ti. ²³ Jeju njiyə ndó rɔ-é takəy-ti læ Lubə gin pal-ti læ Salomɔ. ²⁴ Rəmə 'boy-je læ jipi-je d'ilə-nə 'gə do-é ə dəji-é 'panè: «Kàdì ban bá i a kadi mɛɛ-ji usi nangi wa? Kinə i ya 'to Kristi* lé rəmə 'idə-ji rəsi.» ²⁵ Jeju ilə-dé-ti 'panè: «Mə m'idə-si ya ngà səi ooi kì ta kí tɔgrɔ-ti al. Kullə-je kí m'ra kì ri Bobi-m kin ya asi kadi 'gəi-mi-né. ²⁶ Ngà səi adi mɛɛ-si al kdo səi 'toi kí dan bati-je-ti læ-m al. ²⁷ Bati-je læ-m d'oo ndi-m 'gə; mə m'gə-dé ə dɛ 'ndole go-m. ²⁸ Mə m'adi-dé kiskəm kí sartagangi; dɛ d'a koy ndə al rəm, bá dow à kasi taa-dé ji-m-ti al rəm to. ²⁹ Bobi-m kí adi-m-dé lé, tɔgi-é itə tɔgi-je lay ə dow kí asi taa-dé ji Bobi-m-ti ya goto. ³⁰ Mə lé, jɛ kì Bobi-m j'to dow-je kí kàre-rè.»

³¹ Nja kàre ya ɸəy, jipi-je d'oy ər-je kdo tilə-é-né təl-é. ³² Beba ɛ idə-dé panè: «M'ra kullə-je kí maji-maji nə kí i rɔ Bobi-m-ti m'adi ooi. Dan kullə-je-ti kí m'ra kinlé ɛ kí rá bá 'ndigi 'tiləi-mi kì ər kdo wa?» ³³ Ə 'boy-je læ jipi-je lé d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ j'ndigi təl-i kdo kullə-je kí maji-maji kin al; ngà kdo i kí 'to dow ya rəmə 'ɸa rɔ-i Lubə, adi ta kin to takəbi!» ³⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Mɛɛ ndukun-je-ti læ-si lé 'ndəngi panè: “Mə Lubə

† 10:14 10:14 Mat 11:27; Luk 10:22 * 10:24 10:24 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

m'panè səi 'toi lubə-je.”³⁵ Dow-je kí Lubə pa sə-dé ta ya bá ndukun ba-dé lubə-je lé al wa! Ə ta kí mbete kí aa njay pa lé dow à kər kogi al rəm tɔ!³⁶ Mə lé, Bəbi-m ɔr-m ində-m tagay ə ulə-m dɔnangi-ti nè, rəmə səi 'painè: “M'pa ta kəbi dɔ Lubə-ti.” Kdɔ pa kí m'panè: “M'to Ngon lə Lubə.”³⁷ Kinə m'ra kullə-je lə Bəbi-m al rəmə, adi-mi mɛɛ-si al!³⁸ Ngà kinə kullə-je kí m'ra lé to kullə-je lə Bəbi-m ya, é kinə mə bá lé adi-mi mɛɛ-si al kàrè rəmə, adi mɛɛ-si kullə ra-m-je kinlé bəl bane. Beba a gəi maji yéréré kí Bəbi-m to kí lə-m ə mə m'to kí lə Bəbi-m tɔ.»³⁹ Dɛ 'təl 'sangi kadi d'uwə-é, ngà ɛ tɛɛ ji-dé-ti.⁴⁰ †Beba Jeju təl ɔw gidi ba Jurde-ti gogi, lo-ti kí Ja ulə gin ra dow-je batəm-ti ə ɛ isi-ti.⁴¹ Dow-je nə ya 'ree rɔ-é-ti ə 'panè: «Nékoji kàre ya kàrè Ja ra al, ngà ta-je lay kí Ja pa dɔ dow-ti kinlé to ta kí tɔgrɔ-ti.⁴² Lo-é-ti kinlé dow-je nə ya d'adi mɛɛ-dé Jeju.»

11

Koy lə Lajar

¹ †Dingəm kàre bè kí ri-é lə Lajar bá rɔ-é to-é. Ɛ to dow kí mɛɛ bə-ti kí Betani kí to bəkoji Mari dɛ kɪ ngonkɔ-é Marti.² †Mari kinlé bá ndokɪ ur ubi dɔ 'Babe-ti ə uwə bəl dɔ-é bɔr-né nja-é lé. Ɛ to kɔnan Lajar kí rɔ-é to-é lé.³ Ngankɔ-nɔ-je kí dené kí joo kinlé d'ulə kullə d'idə Jeju 'panè: «'Babe, ɛ kí i 'ndigi-é lé, rɔ-é to-é.»⁴ Loki Jeju oo ta kinlé rəmə panè: Mɔy kinlé à tɛɛ koy al. To mɔy kí à ra kadi ri Lubə ba-né rəm, bá kɪ takul mɔy kinlé ya dow-je d'a kɔsi-né gaji Ngon lə Lubə rəm tɔ.⁵ Marti kɪ ngonkɔ-é Mari, kɪ kɔnan-dé Lajar lé 'to dow-je kí Jeju ndigi-dé.⁶ Loki Jeju oo ta rɔto lə Lajar lé, ɛ isi lo kí isi-ti lé ya ra ndɔ joo go-ti bəy;⁷ ngà bá idə njéndó né-je liə panè: «J'təli j'owɪ dɔnangi Jude-ti gogi.»⁸ Rəmə njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: Njéndó dow-je né, i kí ngɔsnè bəy é jipi-je 'sangi kdɔ tilə-i kɪ ər tɔl-i lé ya 'ge təl kɔw dɔnangi Jude-ti gogi bəy wa!⁹ Jeju ilə-dé-ti panè: Lo kí kada lé, kàdɪ ra-ti dɔgi gidi-é joo ya al wa? Kinə dow ɔw njiyə kada lé, à dar né al, kdɔ lo ndógi dɔnangi-ti adi dowbé oo lo.¹⁰ Ngà kinə dow njiyə ndɔ rəmə, à dar né, kdɔ lo ndógi nɔ-é-ti al.¹¹ Jeju pa ta-je kinlé bè ngà bá idə njéndó né-je liə panè: Nam-ji Lajar lé tɔ bi é m'a kɔw ndəl-é bane.¹² Ə njéndó né-je 'panè: 'Babe, kinə tɔ bi lé à kingə lapiya.¹³ Jeju lé pa ta koy lə Lajar, ngà njéndó né-je 'gɪr kí ɛ pa ta lə bi kí tɔ kare.¹⁴ Beba Jeju idə-dé rəsi panè: Lajar lé oy.¹⁵ Ə kí sobi dɔ-si səi rəmə rɔ-m nəl-m kdɔ goto kí m'goto siə nɔ. Né kin à ra kadi adi-mi-né mɛɛ-si. Ngà adi j'owɪ kɪ rɔ-é-ti nɔɔ.¹⁶ Rəmə Tomasi kí 'ba-é Ndungə lé, idə ndəgi njéndó né-je panè: Jəi kàrè j'owɪ, kdɔ kadi j'oyi kɪ Jeju lé tɔ.¹⁷ Loki Jeju ɔw tɛɛ rəmə, ɛ oo kí 'dubi Lajar ra ndɔ sɔ ngá.¹⁸ Ə kɪ Betani kɔw Jorijaləm lé, à kasi kulə mətər mutə je bè.¹⁹ Jipi-je nə ya 'ree rɔ Marti-ti kɪ Mari 'ree 'sɔl mɛɛ-dé kdɔ koy lə kɔnan-dé lé.²⁰ Loki Marti oo kí Jeju ɔw ree nɔɔ rəmə, ɛ j ɔw tilə kəm-é, ngà Mari bá isi nangɪ mɛɛ kəy-ti.²¹ Marti idə Jeju panè: 'Babe, kinə ndɔ-é-ti isi nè lé, kɔnan-m à koy al.²² Ngà kí ngɔsnè-ti kin ya kàrè m'gə kí né lay kí i 'dəji Lubə lé, Lubə à ra kadi-i.²³ Jeju idə-é panè: Kɔnan-i lé, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.²⁴ Ə Marti ilə-é-ti panè: M'gə kí dɔbəy ndɔ-ti kí dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, ɛ à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ tɔ.²⁵ Jeju ilə-é-ti panè: Mə lé m'to njəkadi dow-je 'tɔsi ndəl d'ində lo 'tɛɛ rəm, bá m'to njəkadi dow-je d'isi kəm rəm tɔ. Dow kí adi-m mɛɛ-é lé, lé oy ya kàrè dowbé à kisi kəm rəm,²⁶ nə-nə kí isi kɪ dɔ-é taá ə adi-m mɛɛ-é lé, à koy ndə al. Ta kinlé 'oo kí ta kí tɔgrɔ-ti wa? Marti ilə-é-ti panè:²⁷ Oiyɔ, 'Babe, m'adi mɛɛ-m kí i 'to Ngon lə Lubə, 'to Kristi kí tɔ kadi à ree dɔnangi-ti.²⁸ Loki ɛ pa ta kinlé rəmə, ɛ ɔsi təl ɔw ba ngonkɔ-é Mari kɪ kàr-é bá idə-é ta nɔm-nɔm panè: Njéndó dow-je né ree ə nɔɔ é ba-i.²⁹ Loki Mari oo ta kinlé taá ya rəmə, ɛ ɔsi nangɪ rati j taá ɔw kɪ rɔ Jeju-ti.³⁰ Ə Jeju

lé ya kàrè ree tɛɛ mɛɛ ɓe-ti al ɓøy. Ngà ɛ ɔ lo-ti kí kete Marti tilə kəm-é ingə-é-ti lé. ³¹ Loki jipi-je kí d'isi kà Mari mɛɛ kəy-ti d'isi 'sol mɛɛ-é lé d'oo kí ɛ ubi nangi rati i taá tɛɛ ndaa-ti rəmə, 'gir kí isi ɔw dɔɓadi-ti kɔɔ kɔw nɔ, adi d'i d'un go-é. ³² Loki Mari ree tɛɛ lo-ti kí Jeju ɔ-ti bá oo-é rəmə usi nangi nja-é-ti ə panè: 'Babe, kinə ndɔ-é-ti isi nè lé, kɔnan-m à koy al. ³³ Loki Jeju oo kí Mari ɔ nɔ rəm, bá jipi-je kí 'ree siə kàrè d'ɔ 'nɔ rəm lé mɛɛ-é i puu adi dɔ-é təl wəksə. ³⁴ Beba ɛ dɔji-dé panè: Iləi-é lo kí rá-ti wa? Ə dɛ d'ilə-é-ti 'panè: 'Babe, 'ree ə 'a koo. ³⁵ Jeju nɔ. ³⁶ Rəmə jipi-je lé 'panè: Ooi ndigi kí ɛ ndigi Lajar tanɔ kin! ³⁷ Ngà dɛ kí nɔ-je dan-dé-ti 'panè: «E kí ndɔki adi njəkəmto oo lo lé, ra ban bá adi dingəm kin isi kəm to al wa?» ³⁸ Mɛɛ Jeju təl i puu rangi ya ɓøy ə ɛ ɔti ɔw dɔɓadi-ti. Badi lé to bole mbal bá d'uti ta-é kà ɛr. ³⁹ Jeju panè: 'Ndubri ɛr lé kí rangi. Rəmə Marti kí kɔnan njəgoto lé idə-é panè: 'Babe, nin lé ra ndɔ sɔ adi əti ngá. ⁴⁰ Ə Jeju idə-é panè: Kete m'idə-i m'panè kinə 'adi-m mɛɛ-i lé 'a koo tógi lə Lubə ya al wa? ⁴¹ Beba dow-je 'ndubru ɛr lé ki rangi ə Jeju itə kəm-é ki taá bá panè: Bɔbi-m, m'ra-i oiyo, kɔɔ ta kí m'pa sə-i lé oo ndi-m. ⁴² Mɔ rəmə, m'gə kí ndɔ-je lay ya i oo ta kí m'pa sə-i ya, ngà to ta lə kosi dow-je kí 'gəə dɔ-m kin bá m'pa ta kin bə, kɔɔ kadi 'gə kí tɔgrɔ-ti, mɔ lé, to i ya bá ulə-m. ⁴³ Loki Jeju pa ta-je kin bə lé, ɛ ilə bɔbi ndi-é nangi panè: Lajar, 'tɛɛ ndaa-ti. ⁴⁴ Beba njəgoto lé ində lo tɛɛ ə nja-é-je kà ji-é-je tɔ kà gangi-é kí 'bindi-né rəm, bá ta kəm-é to kà kubi kí 'ndəm-né lé rəm tɔ. Jeju idə-dé panè: 'Tuti né-je kí rɔ-é-ti ə inəi-é adi-é ɔw.

'Boy-je lə jipi-je 'sangi tɔl Jeju

Mat 26:1-5; Mar 14:1-2; Luk 22:1-2

⁴⁵ Jipi-je nɔ kí ree rɔ Mari-ti bá d'oo né kí Jeju ra lé bə rəmə, d'adi-é mɛɛ-dé. ⁴⁶ Ngà dɛ kí nɔ-je kí dan-dé-ti 'təl d'ɔw d'ingə Parisi-je ə 'pa ta lə né kí Jeju ra lé d'adi-dé. ⁴⁷ Beba njəkun dɔ njégugnə-je, kà Parisi-je kí 'to 'boy-je kí njəgangta-je lə jipi-je lé d'ingə-nɔ ə 'panè: Ri bá j'a rai wa? Dingəm kinlé ra nékɔji-je nɔ. ⁴⁸ Kinə j'inəi-é j'adi-é ra par-par rəmə, dow-je lay ya d'a kadi-é mɛɛ-dé ə dow-je kí Rɔm d'a ree tuji lo lə-ji kí aa njay kin rəm, bá d'a tuji gin dow-je lə-ji rəm tɔ. ⁴⁹ Dow káre dan 'boy-je-ti kí ri-é lə Kayipi kí to burə dɔ njégugnə-je bal-é-ti kinlé, idə-dé panè: Səi lé, né káre ya kàrè 'gəi-ti al! ⁵⁰ Dow káre-rè kí kadi oy ə jipi-je lay d'oy-né al rəm, bá ɓe lə-si kà ta tati-é lay tuji-né al rəm kinlé to né kí maji nɔ kɔɔ-si. Səi 'gəi kí bə kin al wa? ⁵¹ Ta kinlé, to Kayipi ya kà dɔ-é bá ɔji mɛɛ-é-ti pa al. Ngà to kí ɛ to burə dɔ njégugnə-je bal-é-ti kinlé bá Lubə ində-né ta kí sɔbi dɔ Jeju ta-é-ti adi-é pa-né ta lə koy kí Jeju à koy gangi-né dɔ jipi-je tin. ⁵² Ə ɛ à koy kɔɔ jipi-je par al, ngà à koy kɔɔ kəw-né ngan lə Lubə kí 'sane-nɔ kin ki nati, təl-dé-né daji rɔ kí káre-rè. ⁵³ Ndɔ-é-ti kí d'ingə-né-nɔ kinlé, d'un ndu-dé kadi 'tɔl Jeju. ⁵⁴ Ə gangi-é-ti kin ya Jeju njiyə-né ndaa-ti dan jipi-je-ti al, adi ɛ ɔw kà njéndó né-je liə adi d'isi mɛɛ ɓebo-ti kí 'ba-é Eprayim, dɔnangi-ti kí tɔ ngosi kà diləlo. ⁵⁵ Ndɔ ra nɔy Paki lə jipi-je nɔy ngosi, adi dow-je nɔ d'i mɛɛ ɓe-je-ti lə-dé tin 'ree ɓebo Jorijaləm-ti kete nɔ ndɔ Paki-ti, kɔɔ kaa rɔ-dé dɔ majal-je-ti. ⁵⁶ Dɛ 'sangi Jeju, adi 'dɔji-nɔ ta takəy-ti lə Lubə 'panè: E lé, səi 'giri kí à ree lo ra nɔy-ti lé əsə à ree al wa? ⁵⁷ Ə njəkun dɔ njégugnə-je, kà Parisi-je d'un ndu kadi kinə dow madi gə lo kí Jeju lé isi-ti rəmə, nane dɔ-é kadi d'uwə-é.

12

Kɔw Jeju mɛɛ ɓe-ti kí Betani

Mat 26:6-13; Mar 14:3-9; Luk 7:36-38

¹ Loki nɔy ndɔ məkə ɓøy bá ndɔ ra nɔy Paki à kasi lé, Jeju ɔw mɛɛ ɓe-ti kí Betani kí to ɓe lə Lajar kí ndɔki oy adi 'dubi-é bá Jeju adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé. ² Lo-é-ti nɔɔ lé, 'ra nékuso d'adi-é 'ra-é-né mba. Marti bá to njəkoo go-dé ə Lajar isi kà mba-je

nati ta nékuso-ti. ³ †Beba Mari un ubi wale kí 'ba-é nár kí yéréré adi eti maji rəm, là-é n̄a rəm ya ree ur nja Jeju-ti bá b̄or k̄i b̄el d̄o-é; ə b̄ay ubi lé taa meē k̄əy p̄əl-p̄əl. ⁴ Ngà Judasi Iskariyoti kí to kí k̄are dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí ɛ bá à to njékun d̄o-é lé panè: ⁵ Ubi kinlé k̄d̄o ri bá toki taa-né là kí à kasi k̄əm kullə kí nd̄o bumutə ə ree ləbi njéndoo-je al wa? ⁶ Ʒ pa bè lé, to ta bá ɔ̄ meē-é k̄d̄o njéndoo-je al, ngà k̄d̄otalə ɛ lé to njèbogi; adi mbu là kí tò ji-é-ti lé, taá-taá isi bogi là meē-é-ti uso. ⁷ Beba Jeju panè: 'In̄ə dené lé jeke; ɛ ra né kin bè ngəbi-né nd̄o dubi-m. ⁸ Njéndoo-je lé d'a kisi s̄ə-si k̄i nd̄o-je lay, ngà m̄a lé, m'a kisi s̄ə-si k̄i nd̄o-je lay al. ⁹ Loki kosi jipi-je kí 'tò nduy-nduy d'oo poy Jeju kí isi meē b̄e-ti kí Betani n̄ɔ̄ lé, d̄e 'ree k̄d̄o kadi d'oo Jeju rəm, k̄d̄o kadi d'oo-né Lajar kí nd̄oki oy bá ɛ adi-é t̄osi ndəl ində lo t̄eɛ lé rəm t̄o. ¹⁰ Beba njékun d̄o njégugné-je d'un ndu-dé kadi 't̄ol Lajar t̄o. ¹¹ K̄d̄o ta liə bá jipi-je n̄a ya d'in̄ə-dé-né ə d'adi-né meē-dé Jeju.

K̄ow Jeju bebo Jorijaləm-ti

Mat 21:1-11; Mar 11:1-10; Luk 19:29-44

¹² Lo aa go-ti lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí 'ree lo ra n̄ay Paki-ti, d'oo poy Jeju kí isi ɔ̄w kí meē bebo Jorijaləm-ti. ¹³ Beba 't̄éti balkəm tan-je ji-dé-ti 'tilə-né k̄əm-é ə 'pa ta k̄i ndi-dé kí boy-boy 'panè:
«K̄osgaji k̄i d̄o-i-ti!

Kadi Lubə t̄or ndi-é d̄o dow-ti
kí njèree k̄i ri 'Babe kí to ngar lə Israyel-je.»

¹⁴ Jeju ingə ngon koro, ə al isi d̄o-é-ti titi kí 'ndàngi-né meē mbete-ti kí aa njay 'panè:

¹⁵ Ngonmandi kí bebo Siyɔ̄-ti,* 'b̄əl al.

'Oo, ngar lə-i isi d̄o ngon koro-ti isi ree.

¹⁶ D̄okaglo-é-ti kinlé, njéndó né-je liə 'gə meē né-je kí ra né kinlé al b̄əy; ngà loki Lubə ulə rifa d̄o-é-ti b̄əy bá meē-dé ole d̄o-ti titi kí né-je kinlé, 'ndàngi ta-é meē mbete-ti 's̄obi-né d̄o-é adi né-je kinlé, 'ra k̄d̄o ta liə.

¹⁷ Kosi dow-je kí nd̄oki d'a k̄i Jeju nati bá ba-né Lajar b̄e nin-ti adi-é t̄osi ndəl ində lo t̄eɛ lé, d'or poy-é d'adi dow-je. ¹⁸ Gin-é kin bá kosi dow-je 'tilə-né k̄əm Jeju; k̄d̄otalə koo kí d'oo poy nék̄oji kí nd̄oki ɛ ra lé. ¹⁹ Beba Parisi-je d'idə-n̄a 'panè: Ooi, s̄əi ɔ̄i kare ngà b̄an al! Dow-je lay ya d'un go-é.

Jeju pa ta kí s̄obi d̄o koy-é

²⁰ Greki-je madi d'ow dan dow-je-ti kí d'ow Jorijaləm nd̄o ra n̄ay Paki-ti k̄d̄o kosi d̄o-dé nangi n̄ɔ̄ Lubə-ti. ²¹ Beba d'ow r̄o Pilipi-ti kí to dow kí Betsayda, d̄onangi Galile-ti 'd̄əji-é 'panè: «'Ba-ji, j'ndigi koo Jeju.» ²² Beba Pilipi ɔ̄w idə Andre, adi d̄e joo lay d'ow d'idə Jeju.

²³ Jeju idə-dé panè: D̄okaglo asi kadi Lubə ulə rifa d̄o Ngon lə dow-ti ngá. ²⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow un k̄aɔ̄ ko dubi nangi adi oy al lé, à ra k̄are-rè; ngà kinə 'dubi nangi d'adi oy rəmə, à kubə k̄d̄o kandi n̄a. ²⁵ †Dow kí ta r̄o-é to-é n̄a rəmə à tuji r̄o-é, ngà dow kí ta r̄o-é to-é al d̄onangi-ti nè lé, à kaji r̄o-é kaji kí sartagangi t̄o. ²⁶ Kinə dow ndigi ra kullə kadi-m rəmə, kadi dowbé un go-m ə loki m̄a m'isi-ti lé, lo-é ya ngonnjékullə lə-m à kisi-ti t̄o. Kinə dow ra kullə adi-m lé, B̄obi-m à kulə rifa d̄o-é-ti t̄o. ²⁷ Kí nè kinlé, d̄o-m t̄əl wəksə. Əjè m'panè ri ngá wa? Kadi m'panè B̄obi-m, 'aji-m d̄okaglo-ti kin wa? Ngà k̄ɔ̄ kin ya bá m̄a m'ree k̄d̄o bá m't̄eɛ-né sar d̄okaglo-ti kin tin. ²⁸ B̄obi-m, 'adi ri-i ba!

Rəmə ndi dow b̄a meē d̄or̄a-ti panè: M'adi ri-m b̄a ə m'a t̄əl kadi ri-m b̄a ya b̄əy.

† 12:3 12:3 Luk 7:37,38 * 12:15 12:15 Ngonmandi kí bebo Siyɔ̄-ti lé toji dow-je kí bebo Jorijaləm-ti (Jkr 9:9).

† 12:25 12:25 Mat 10:39; 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; 17:33

²⁹ Kosi dow-je kí d'a lo-é-ti kí d'oo ndi dow lé, 'panè to ndi bá ndàngi. Dɛ kí dan-ti-je 'panè: To malayka bá pa siə ta. ³⁰ Beba Jeju təl un ta panè: Ndi dow kinlé ba kɔ ta lə-m al ngà ba kɔ ta lə-si. ³¹ Kí ngɔsnè-ti kinlé, to dɔkaglo gangta dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè ngá; kí nè kinlé to dɔkaglo tubə njəkɔbɛ† kí dɔnangi-ti nè kɔgi ngá. ³² Ngà mɔ rəmə, loki d'a kun-m dɔnangi-ti nè ki taá lé, m'a kɔr dow-je lay go-m-ti. ³³ Jeju pa bè kɔ tɔji-né kəm rəbi koy kí ɛ à koy. ³⁴ Beba kosi dow-je 'panè: Ndukun lə-ji ndó-ji kí Kristi‡ lé à kisi kəm sartagangi; ngà ban bá i 'panè: Tò kadi d'a kun Ngon lə dow ki taá bəy wa? Nɔ bá to Ngon lə dow lé wa? ³⁵ Jeju idə-dé panè: Lo kí ndógi tò dan-si-ti nè ki mbɔr sɛ bəy. Lo kí ndógi kí ingəi kinlé, 'nɔjiyè-ti kɔ kadi londul ubə-si nangi busi al. Kɔtələ dow kí nɔiyə londul-ti lé, ɛ gə lo kí isi ɔw-ti al. ³⁶ Loki lo kí ndógi tò dan-si-ti nè bəy lé, adi-é mɛɛ-si kɔ kadi 'təli-né ngan-je lə lo kí ndógi.

Jeju pa ta kin bè rəmə ɔti ɔw bɔyɔ rɔ-é ngərangi sə-dé.

Ta kí sɔbi dɔ mɛngɔ lə kosi dow-je

³⁷ Jeju ra nékɔji-je nɔ takəm-dé-ti ya ngà, dɛ d'adi-é mɛɛ-dé al, ³⁸ bè kɔ kadi ta kí Ejay kí njèpata kí ta Lubə-ti pa lé, né-é ra né; ndɔki Ejay panè: 'Babe, ta-je kí j'idə-dé kinlé, nɔ bá oo adi to ta kí tɔgrɔ-ti wa? Ə nɔ bá 'Babe tɔji-é tɔgi liə adi-é oo wa? ³⁹ Lo kadi d'adi mɛɛ-dé goto, titi kí ndɔki Ejay pa-né bəy panè: ⁴⁰ Lubə uti kəm-dé kɔ kadi d'oo lo al rəm, bá Lubə adi mɛɛ-dé ngà kɔ kadi lé d'oo ta kàrè 'gə mɛɛ-é al rəm; nè d'a ki kiɲə panɔiyə-dé-je kí maji al kɔgi kɔ kadi n'ɔ n'aji-dé. ⁴¹ Ejay lé oo né rifa lə Jeju kete bá ɛ pa ta kin bè sɔbi-né dɔ-é. ⁴² Bè ya kàrè, dan 'boy-je-ti lə jipi-je lé, dow-je nɔ ya d'adi mɛɛ-dé Jeju tɔ; ngà bəl bá 'bəl kidə dow-je, kɔtələ Parisi-je kí d'a tubə-dé kɔgi kəykəwnɔ-ti lə-dé. ⁴³ Kɔtələ Parisi-je lé, nəl-dé nɔ kadi dow-je 'piti-dé tɔy kadi Lubə bá piti-dé. ⁴⁴ Jeju ilə bɔbi ndi-é nangi panè: Dow kí adi-m mɛɛ-é lé, to mɔ bá dowbé adi-m mɛɛ-é al, ngà to njəkulə-m bá ɛ adi-é mɛɛ-é tin. ⁴⁵ Ə dow kí oo-m rəmə, oo njəkulə-m tɔ. ⁴⁶ Mɔ lé, m'to lo kí ndógi kí m'ree dɔnangi-ti nè, kɔ kadi dow kí adi-m mɛɛ-é ə isi londul-ti al ngá. ⁴⁷ Kinə dow kí oo ta lə-m bá təl rɔ-é go-ti al lé, mɔ bá m'a gangta dɔ-é-ti al; kɔtələ mɔ m'ree kɔ gangta dɔ dow-je kí dɔnangi-ti al, ngà m'ree kɔ kaji-dé. ⁴⁸ Dow kí mbati-m rəm, təl rɔ-é go ta-ti lə-m al rəm lé, njègangta dɔ-é-ti ya isi nɔɔ. Ta-je kí m'pa kin ya à gangta dɔ-é-ti dɔbəy ndɔ-ti. ⁴⁹ Kɔtələ ta-je kí m'pa lé, m'un kɔ dɔ-m bá m'pa al, ngà to ta-je kí Bɔbi-m kí njəkulə-m bá un ndu adi-m m'idə dow-je rəm, m'pa rəm. ⁵⁰ Mɔ m'gə kí ndukun lə Bɔbi-m lé, adi dow-je kiskəm kí sartagangi. Beba ta kí mɔ m'pa lé, m'pa titi kí Bɔbi-m idə-m-né ya.

Sɔy ta-je kí Jeju ɔji kɔ njéndó né-je liə

13

Jeju togɔ nja njéndó né-je liə

Mat 26:19-20; Mar 10:35-45; Luk 22:14-18,24-27

¹ Ndɔ ra nɔy Paki nɔy ngɔsi ə Jeju gə kí dɔkàdɔ asi kadi n'a kiɲə dɔnangi kɔ təl kɔw rɔ Bɔbi-nè-ti gogi. Jeju kí to njèndigi dow-je liə kí dɔnangi-ti nè lé, ndigi-dé ndigi kí ɔr njuti. ² Kete bá kadi d'isi ta nékuso-ti ya rəmə Sú ulə ta mɛɛ Judasi-ti kí to ngon lə Simɔ Iskariyoti kadi un dɔ Jeju. ³ Jeju gə kí Bɔbi-n'è inə né-je lay ji-n'è-ti ə n'è n'ɔ rɔ Bɔbi-n'è Lubə-ti adi n'a təl kɔw rɔ-é-ti gogi. ⁴ Jeju ɔ ta nékuso-ti, tɔr kubi-je kí rɔ-é-ti ə un takubi dɔ-né bədi-é. ⁵ Go-ti, ungi man mɛɛ bay-ti ə togɔ-né nja njéndó né-je liə, rəmə bɔr kɔ takubi kí dɔ-né bədi-é lé. ⁶ Loki ree tɛɛ dɔ Simɔ Piyər-ti rəmə Simɔ idə-é panè: «Dé! 'Babe, kadi i bá 'togɔ nja-m?» ⁷ Jeju ilə-é-ti panè: «Né kí m'isi m'ra kinlé,

† 12:31 12:31 Njəkɔbɛ kí dɔnangi-ti nè kinlé to Sú. ‡ 12:34 12:34 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

i a gə gin-é kí ngosnè-ti kin al, ngà 'a ree gə bəy.» ⁸ Piyər ilə-é-ti panè: «Bè al, 'a togi nja-m nda al.» Jeju ilə-é-ti panè: «Kinə m'togi nja-i al lé, i a to 'lə-m al.» ⁹ Simɔ Piyər idə-é panè: «'Babe, kinə tò bè rəmə, 'togi nja-m par al, ngà 'togi ji-m rəm, bá dɔ-m rəm tɔ!» ¹⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «Dow kí ndogi man lé, rɔ-é lay ya aa njay ngá, adi [ɔw ndoo kadi togi nja-é ya par.] Səi kàrè rɔ-si aa njay tɔ; ngà to səi lay al.» ¹¹ Kdɔtalə Jeju gə dow kí à kun dɔ-é bəti. Gin-é kin bá ɛ pa-né panè: «To səi lay bá aai njay al.» ¹² †Ngà loki Jeju togi nja njéndó né-je liə lay ə təl tulə kubi-je liə rɔ-é-ti gogi lé, ɛ təl isi ta tablə-ti ə idə-dé panè: «Né kí m'ra sə-si kinlé 'gəi mɛɛ-é ban wa? ¹³ Ba kí səi 'bài-mi "Njéndó dow-je né" rəm, "'Babe" rəm lé, to tó-é ya kɔ m'to njéndó dow-je né rəm, bá m'to 'Babe rəm. ¹⁴ Bəba kinə ma kí m'to 'Babe rəm, m'to Njéndó dow-je né rəm ya m'togi nja-si lé, səi ya kàrè tò kadi a togi nja-na tɔ. ¹⁵ Kdɔtalə m'ra néndaji kin bè kɔ kadi səi kàrè 'rai titi kí m'ra-né sə-i kin bè tɔ. ¹⁶ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; ngonnjəkullə à to 'boy kitə 'ba-é al rəm, bá njəkɔwkulə à kitə njəkulə-é al rəm tɔ. ¹⁷ Kinə 'gəi mɛɛ né kin ə 'təli rɔ-si go-ti rəmə, 'toi njénékumə-je. ¹⁸ M'pa ta kin kɔ ta lə-si lay al; dɛ kí m'mbəti-dé lé, m'gə-dé. Ngà ta kí 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, tò kadi né-é à ra né ya. Mbete kí aa njay panè: "Njékuso sə-m né ya à təl gidi-é kadi-m." ¹⁹ Ngà kí nè-ti kin ya m'idə-si kete bá kadi né-é ra né bəy. Bəba loki né-é à ra né rəmə, səi a kadi-mi mɛɛ-si kí M'to njəkisi ya. ²⁰ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí uwə dow kí m'ulə-é ki rɔ-é-ti lé, ɛ uwə-m ki rɔ-é-ti tɔ ə dow kí uwə-m ki rɔ-é-ti kin rəmə, to njəkulə-m bá dowbé uwə-é ki rɔ-é-ti tɔ.»

Ta lə kun kí Judasi à kun dɔ Jeju

Mat 26:21-25; Mar 14:18-21; Luk 22:21-23

²¹ Go ta-je-ti kí Jeju pa kinlé, mɛɛ-é i puu adi panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kàre dan-si-ti à kun dɔ-m.» ²² Rəmə njéndó né-je 'gɔ-na ə 'dəji-na ta, se to nɔ bá Jeju pa ta kin sɔbi-né dɔ-é wa? ²³ Kàre dan njéndó né-je-ti kí Jeju ndigi-é, isi mbɔ Jeju-ti ngosi ta nékuso-ti. ²⁴ Simɔ Piyər pa siə kɔ dɔ kəm-é panè: «'Dəji Jeju adi j'oo sé ɛ pa ta kinlé sɔbi-né dɔ nɔ wa?» ²⁵ Bəba njéndó né kinlé tò kadi Jeju-ti ə dəji-é panè: «'Babe, dowbé lé to nɔ wa?» ²⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Dow kí m'a gangi mbə danɔ kulə dan nɔy-ti kadi-é kin bá à to njəkun dɔ-m.» Rəmə Jeju ulə mbə kí gangi danɔ lé dan nɔy-ti ə adi Judasi kí to ngon lə Simɔ Iskariyoti. ²⁷ Loki Judasi taa mbə lé rəmə, tajinati nè ya Satɔ ur mɛɛ-é-ti. Ngá bá Jeju idə Judasi lé panè: «Né kí ɔw kɔ ra lé 'ra kalangi.» ²⁸ Ngà njéndó né-je kí d'isi ta nékuso-ti kɔ Jeju lé 'gə né kí Jeju pa ta-é lé al. ²⁹ Ə Judasi lé bá to njəngəm là, adi dɛ kí madi-je dan-dé-ti 'gir kí Jeju à kidə-é panè: «'ɔw 'ndogi né kí j'a rai-né nɔy», al rəmə à kidə-é panè: «'ɔw adi né njəndoo-je.» ³⁰ Judasi taa mbə kí gangi danɔ lé rəmə, tajinati nè ya ɛ tɛɛ ndaa-ti. Ə to ta kí ndoo ngá.

Ndukun kí sigi

³¹ Loki Judasi tɛɛ ndaa-ti rəmə Jeju panè: «Kí ngosnè-ti kin ya Ngon lə dow ingə riba ə Lubə toji riba liə kɔ takul Ngon lə dow tɔ. ³² Kinə ri Lubə ba kɔ takul Ngon lə dow rəmə, Lubə à kadi ri Ngon lə dow ba kɔ takul-é tɔ ə à kadi ba kí tajinati nè ya. ³³ †Ngan-m-je, m'a kisi sə-si dɔkaglo sɛ bè par ə go-ti rəmə a sangi-mi. Ngà titi kí ndɔki m'idə-né jipi-je m'panè: Lo kí m'isi m'ɔw-ti lé dɛ d'a kasi kɔw-ti al kinlé, səi kàrè, m'idə-si bè ya tɔ. ³⁴ †M'adi-si ndukun kí sigi: 'Ndigi-na. Titi kí ma m'ndigi-si-né lé, 'ndigi-na bè tɔ. ³⁵ Kinə 'ndigi-na rəmə, dow-je lay ya d'a gə kí səi 'toi njéndó né-je lə-m ya.»

† 13:12 13:12 Luk 22:27 † 13:16 13:16 Mat 10:24; Luk 6:40; Ja 15:20 † 13:20 13:20 Mat 10:40; Mar 9:37; Luk 9:48; 10:16 † 13:33 13:33 Ja 7:34 † 13:34 13:34 Ja 15:12,17; 1Ja 3:23; 2Ja 1:5

*Jeju idə Piyər panè n'a naji kí n'gə-n'è al
Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Luk 22:31-34*

³⁶ Simɔ Piyər dəji Jeju panè: «'Babe, i a kow rá wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Loki m'a kow-ti lé, i a kasi kun go-m kí ngosnè-ti kin al, ngà ndo madi bá 'a kun go-m bəy.»
³⁷ Rəmə Piyər idə-é panè: «'Babe, m'a kun go-i kí ngosnè-ti kin al kdo ri wa? M'a kilə rɔ-m kɔgi kdo ta lə-i!»
³⁸ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «Adi 'a kilə rɔ-i kɔgi kdo ta lə-m wa! 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; 'a naji panè 'gə-m al, 'gə-m al nja mutə bá kunjə à nɔ bəy.»

14

¹ Adi mɛɛ-si gangi man al. Adi mɛɛ-si Lubə ə adi-mi mɛɛ-si tɔ. ² Lokisi tò nɔ mɛɛ kəy-ti lə Bɔbi-m. Kinə lé goto rəmə m'a kidə-si. M'a kow ra lo kete kdo ta lə-si. ³ Beba loki m'ow m'ra lo lé, m'a təl ree kɔy-si kow sə-si, kdo kadi lo kí m'isi-ti ya səi a kisi-ti tɔ. ⁴ Ə lo kí m'isi m'ow-ti lé səi 'gəi rəbi kí ɔw-ti gow. ⁵ Rəmə Tomasi idə-é panè: 'Babe, lo kí isi ɔw-ti lé kàrè j'gə al rəm, ngà j'a ra ban bá j'a gə rəbi-é wa? ⁶ Beba Jeju ilə-é-ti panè: Mɔ ya m'to rəbi, m'to ta kí tɔgrɔ-ti, m'to kiskəm. Rəbi kí rɔ-m-ti ya par bi rəbi kí rangi kí dow à kun kow-né rɔ Bɔbi-m-ti goto. ⁷ Kinə 'gəi-mi rəmə, a gəi Bɔbi-m tɔ. Ə kí ngosnè-ti kin ya 'gəi-é rəm, ooi-é rəm. ⁸ Rəmə Pilipi idə-é panè: 'Babe, Bɔbi-i lé ya ɔji-ji ə ɛ kin ya asi-ji. ⁹ Beba Jeju ilə-é-ti panè: Pilipi, adi kisi kí m'isi sə-si low nɔ kin ya, 'gə-m al bəy! Dow kí oo-m rəmə, oo Bɔbi-m tɔ ən. Ngà ra ban bəy bá i 'panè m'ɔji-si Bɔbi-m wa? ¹⁰ Adi kisi-m mɛɛ Bɔbi-m-ti ə kisi Bɔbi-m mɛɛ-m-ti kinlé i 'oo kí ta kí kare wa? Ta-je kí m'idə-si m'idə-si kinlé, to ta-je kí m'un kɔ rɔ-m bə bá m'idə-si al. Ngà to Bɔbi-m kí njəkisi mɛɛ-m-ti lé ya bá isi ra kullə-je liə tin. ¹¹ Adi-mi mɛɛ-si kí mɔ lé m'isi mɛɛ Bɔbi-m-ti ə Bɔbi-m isi mɛɛ-m-ti tɔ. Lé gangi-é-ti kin al kàrè, né-je kí m'ra ra kin ya adi-mi-né mɛɛ-si bəl bane. ¹² Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí adi-m mɛɛ-é lé, ɛ kàrè à ra né-je kí m'ra ra kinlé rəm, bá à ra ɛ kí tò bəl itə kin bəy, kdo m'isi m'ow ki rɔ Bɔbi-m-ti. ¹³ Ə né lay kí 'dəji kɔ ri-m lé, m'a ra, kdo kadi ri Bɔbi-m ba-né kɔ takul-m mɔ Ngon-é. ¹⁴ Kinə 'dəji-mi* né kɔ ri-m lé, m'a ra né-é.

Kunmindɔ kí sobi do Ndil kí aa njay

1Jq 5:3; 2:3-5; Jq 16:5-15,33

¹⁵ Kinə 'ndigi-mi lé, a təli rɔ-si go ndukun-je-ti lə-m. ¹⁶ Ə m'a pa ta kɔ Bɔbi-m rəmə, à kadi-si njəsɔlmɛɛ kí rangi kí à kisi sə-si ya sartagangi. ¹⁷ Adi to Ndil kí aa njay kí to njəkadi dow-je 'gə ta kí tɔgrɔ-ti†. Dow-je kí dɔnangi-ti nè d'a kasi ndigi kadi-é isi mɛɛ-dé-ti al, kdo dɛ d'oo-é al rəm, bá 'gə-é al rəm; ngà səi lé, 'gəi-é kdo isi sə-si ngosi rəm, à kisi mɛɛ-si-ti rəm. ¹⁸ M'a kinə-si titi ngan al-je bə al; m'a təl ree rɔ-si-ti gogi. ¹⁹ Dɔkaglo sɛ bəy ə dow-je kí dɔnangi-ti nè d'a koo-m al ya sar ngá; ngà səi bá a kooi-mi kdo mɔ m'isi kəm ə səi kàrè a kisi kəm tɔ. ²⁰ Mɛɛ ndɔ-é-ti kinlé bá a gəi kí mɔ m'isi mɛɛ Bɔbi-m-ti rəm, səi 'nami kàdɔ-m-ti rəm, bá mɔ kàrè m'isi mɛɛ-si-ti rəm tɔ. ²¹ Dow kí ɔw kɔ ndukun-je lə-m ə təl rɔ-é go-ti lé, ɛ bá to dow kí ndigi-m. Ə dow kí ndigi-m lé, Bɔbi-m à ndigi-é rəm, mɔ ya kàrè m'a ndigi-é rəm, bá m'a kadi-é gə-m maji rəm tɔ. ²² Rəmə Judi (bi Judasi Iskariyoti al) dəji-é panè: «'Babe, kdo ri bá 'a kadi ndəgi dow-je 'gə-i al, rəmə jɛ bá 'a kadi j'gə-i wa?» ²³ Ə Jeju ilə-é-ti panè: Kinə dow ndigi-m lé, à təl rɔ-é go ta-ti lə-m ə Bɔbi-m à ndigi-é. Jɛ j'a kow rɔ dowbɛ-ti rəm, j'a ra bə mɛɛ-é-ti rəm tɔ. ²⁴ Ngà dow kí ndigi-m al lé, à təl rɔ-é go ta-je-ti lə-m al. Ta kí səi ooi ta-m-ti kinlé to ta lə-m al, ngà to ta kí j rɔ Bɔbi-m-ti kí njəkulə-m lé ya. ²⁵ Kí m'isi-né sə-si nè bəy kin ya m'idə-si ta-je kinlé bə. ²⁶ Ngà njəsɔlmɛɛ, kí to

* **14:14** 14:14 Mɛɛ mbete-je kí dan-ti-je kí 'ndangi kɔ ji-dé dɔsɔy kɔ ta greki lé kí madi-je 'panè: Kinə 'dəji né kɔ ri-m lé, m'a ra né-é. † **14:17** 14:17 To ta kí tɔgrɔ-ti kí sobi do ta lə Lubə.

Ndil kí aa njay kí Bòbi-m à kullə-é kì ri-m lé, ɛ bá à ree ndó-si né-je lay rəm, bá à kole mee-si dɔ né-je-ti lay kí m'idə-si ta dɔ-ti lé rəm tɔ. ²⁷ M'ɪnə lapiya m'adi-si rəm, m'adi-si lapiya lə-m rəm. Mə m'adi-si lapiya titi kí dow-je kí dɔnangi-ti d'adi-né kin bè al. Adi mee-si gangi man al rəm, 'bəli al rəm. ²⁸ Kdɔ lé m'idə-si m'panè: M'a kow ə m'a təl ree rɔ-si-ti nɔɔ. Kinə 'ndigi-mi rəmə, kow-m kɪ rɔ Bòbi-m-ti kinlé à nəl-si. Kdɔ Bòbi-m lé, to dow kí boy itə-m. ²⁹ 'Ngosnè-ti kin ya m'idə-si ta dɔ né-je-ti kinlé kete bè, kdɔ kadi loki né-é-je ra né rəmə adi-né mee-si. ³⁰ M'a pa sə-si ta al ya sar ngá, kdɔ njəkɔbe‡ kí dɔnangi-ti ɔw ree nɔɔ. Tógi kí ndɛ bè ya kàrè ɔw-né dɔ-m-ti al. ³¹ Ngà kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè 'gə kí mə m'ndigi Bòbi-m, adi né kí ɛ un ndu kadi m'ra lé, m'a ra. ɪi taá adi j'ɔti kɪ rangi lo kin-ti.

15

Kagi nduu-je kì balkəm-é-je

¹ Mə m'to kagi nduu kí tɔgrɔ-ti ə Bòbi-m bá to 'ba njənduu tɔ. ² Balkəm nduu kí rá-rá kí ubə dɔ-m-ti ə andi al lé, Bòbi-m à tugə-é kilə-é kɔgi ə balkəm-é kí andi bá ɛ à tɔr ngan balkəm-é-je kɔgi kdɔ kadi andi nɔ bəy. ³ Ta-je kí m'ilə mbi-si-ti kin ya ra adi ngan balkəm-si-je toki tɔr ngá. ⁴ 'Tiŋəi kàdì-m-ti titi kí m'tiŋə-né kàdì-si-ti tɔ. Balkəm nduu lé, à kandi kì dɔ rɔ-é al. À kə dɔ kagi-é-ti bá à kandi. Bè ya tɔ, səi kàrè kinə 'tiŋəi kàdì-m-ti al lé, a kandi al tɔ. ⁵ Mə m'to kagi nduu ə səi 'toi balkəm-é-je. Dow kí tiŋə kàdì-m-ti ə m'tiŋə kàdì-é-ti tɔ lé, à kandi nɔ. Kdɔ kì takul-m al lé, a kasi rai né madi al. ⁶ Kinə dow tiŋə kàdì-m-ti al lé, d'a kilə-é kɔgi titi balkəm nduu bè ə à tuti. Balkəm nduu-je kí tuti lé, d'a saa kungɪ pərəə kadi pər ɔ. ⁷ Ngà kinə 'tiŋəi kàdì-m-ti ə ta lə-m tɔ mee-si-ti rəmə, 'dəji né lay kí mee-si ndigi ya ə a kingəi. ⁸ Né kí ri Bòbi-m à ba-né ɛn: Kadi andi nɔ, beba a 'tɔji kí 'toi njéndó né-je lə-m. ⁹ Titi kí Bòbi-m ndigi-m-né lé, mə ya kàrè m'ndigi-si tɔ. Aɪ mee ndigi-ti kí m'ndigi-si kin ya. ¹⁰ Kinə 'təli rɔ-si go ndukun-je-ti lə-m rəmə, a kəi mee ndigi-ti kí m'ndigi-si, titi kí m'təl-né rɔ-m go ndukun-je-ti lə Bòbi-m é m'a-né mee ndigi-ti kí ɛ ndigi-m kin tɔ. ¹¹ M'pa ta-je kin bè kdɔ kadi gə rɔnəl lə-m kin ya tɔ mee-si-ti ə kadi rɔnəl lə-si ɔr njuti. ¹² †Ndukun lə-m ɛn: 'Ndigi-nɔ titi kí mə m'ndigi-si-né kin bè tɔ. ¹³ Dow ilə rɔ-é kɔgi kdɔ nam-é-je lé, ndignə kí rangi kí à kitə-é ya goto ngá. ¹⁴ Kinə 'rai né-je kí m'un ndu kadi 'rai kinlé rəmə, səi 'toi nam-m-je. ¹⁵ M'ba-si ngannjəkullə-je al, kdɔ ngonnjəkullə lé 'gə né kí 'ba-é isi ra al. M'ba-si nam-m-je, kdɔ né-je kí m'ndó rɔ Bòbi-m-ti ya m'adi-si 'gəi. ¹⁶ Səi bá 'mbəti-mi al, ngà to mə bá m'mbəti-si ə m'ində-si kdɔ kadi ɔwi ə kadi andi, rəmə kadi kandi-si tɔ sartagangi, kdɔ kadi né-je lay kí a dəji Bòbi-m kì ri-m ə adi-si. ¹⁷ Né kí m'ndəji-si dɔ-ti ɛn: 'Ndigi-nɔ.

Dow-je kí dɔnangi-ti d'osi ta Jeju kì njéndó né-je liə

¹⁸ Kinə dow-je kí dɔnangi-ti d'osi-si kì ta rəmə, kadi 'gəi maji kí mə ya d'osi-m kì ta kete nɔ-si-ti. ¹⁹ Kinə 'toi kí lə dow-je kí dɔnangi-ti nè rəmə, lé d'a ndigi-si kdɔ dɛ lé dow-je lə-dé bá ndigi-dé. Ngà mə m'mbəti-si dan dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè adi səi 'toi kí lə-dé al, gin-é kin bá d'osi-si-né kì ta tin. ²⁰ †Adi mee-si ole dɔ ta-ti kí ndɔki m'idə-si 'panè: «Ngonnjəkullə à to kí 'boy kitə 'ba-é al.» Mə ya d'ulə kəm-m ndoo kinlé, d'a kulə kəm-si ndoo ya tɔ. Mə ya 'təl rɔ-dé go ta-ti lə-m rəmə, d'a təl rɔ-dé go ta-ti lə-si ya tɔ. ²¹ Ngà d'a ra sə-si né-je kin lay bè kdɔ ta lə-m, kdɔ dɛ 'gə dow kí njəkulə-m al. ²² Kinə lé m'ree al əse m'pa ta m'adi-dé al rəmə lé d'a to njéramajal-je al. Ngà kí ngosnè-ti kinlé, ta lə majal ɔr dɔ-dé-ti al. ²³ Dow kí osi-m kì ta lé, osi Bòbi-m kì ta ya tɔ. ²⁴ Né-je kí dow kí rangi ra al ya m'ra dan-dé-ti kinlé, lé m'ra al rəmə majal

‡ 14:30 14:30 Njəkɔbe kinlé to Sú. † 15:12 15:12 Ja 13:34; 15:17; 1Ja 3:23; 2Ja 1:5 † 15:20 15:20 Mat 10:24; Luk 6:40; Ja 13:16

lə-dé à goto. Ngà kí ngosnè-ti kinlé, de d'oo né-é-je lé ya, ngà d'osi-m kà ta rəm, d'osi Bobi-m kà ta rəm tɔ. ²⁵ Ngà tò bè kɔ kadi ta kí 'ndàngi mee mbete ndukun-je-ti lə-dé lé né-é ra né. Kɔ 'ndàngi 'panè: «De d'osi-m ta kà ndàngi kare.» ²⁶ «Loki m'a kullə Njèsolmee, Ndil kí njèkadi dow-je 'gə ta kí tɔgrɔ-ti kí à kɪ rɔ Bobi-m-ti ree lé, ɛ bá à pa ta kí dɔ-m-ti kadi dow-je. ²⁷ Ə səi kàrè a pai ta kí dɔ-m-ti kadi dow-je tɔ. Kɔ səi ɔi sə-m nati lo kulə gin-é-ti nu.»

16

¹ M'idə-si ta-je kin bè kɔ kadi né madi tugə-si jigi-ti al. ² D'a tubə-si kɔgi mee kəykəwnə-je-ti lə jipi-je; ə ndɔ-je ɔw ree nɔɔ kí dow-je d'a tɔl-si rəmə, d'a gir kí to pole bá d'isi 'pole Lubə tin. ³ D'a ra né-je kinlé bè, kɔtələ de 'gə Bobi-m al rəm, bá 'gə-m al rəm tɔ. ⁴ Ngà m'idə-si ta-je kin bè kɔ kadi, loki ndɔ-é ree rəmə jè mee-si ole-né dɔ-ti kí ndɔki m'idə-si kete ngà. Ta kinlé, m'idə-si lo kulə gin-é-ti al, kɔtələ m'isi sə-si nati nè bəy.

Kullə ra Ndil kí aa njay

⁵ Kí ngosnè-ti kinlé, m'isi m'ow ki rɔ Njèkulə-m-ti ə dow káre dan-si-ti kí kadi dəji-m panè: 'Isi 'ow ki rá wa ya kàrè goto. ⁶ Ngà səi adi rɔ-si ati-si kanəna kɔtələ ta-je kí m'idə-si kinlé. ⁷ Bè ya kàrè, to ta kí tɔgrɔ-ti ə m'ow kà kidə-si tin: M'ow bá à maji sə-si, kɔtələ kinə m'ow al lé, Njèsolmee à ree kɔ ta lə-si al; ngà kinə m'ow rəmə m'a kulə siə kadi-si. ⁸ Ə loki ɛ à ree lé, à kuwə dow-je kí dɔnangi-ti nè kà ta sobi dɔ majal rəm, sobi dɔ né ra kí njururu rəm, à toji-dé kadi 'gə ta kí gangi lə Lubə rəm tɔ. ⁹ À kuwə-dé kà ta sobi dɔ majal, kɔtələ de d'adi-m mee-dé al rəm; ¹⁰ sobi dɔ né ra kí njururu, kɔtələ m'a kɔw rɔ Bobi-m-ti adi səi a kooi-mi gogi al rəm; ¹¹ sobi dɔ ta kí gangi, kɔtələ njèkɔbe* kí dɔnangi-ti nè lé, 'gangi ta dɔ-é-ti ngà. ¹² M'ow kà ta-je nɔ kadi m'idə-si ya ngà, to ta-je kí asi dɔ tɔgi-si-ti kí nè-ti kin al bəy. ¹³ Loki Ndil kí njèkadi dow-je 'gə ta kí tɔgrɔ-ti à ree lé, à kɔr nɔ-si kadi 'gəi ta kí tɔgrɔ-ti lay; kɔtələ ɛ à kun ta madi kà dɔ-é kɔ pa al, ngà ta-je kí ɛ à koo ya bá à pa ə né-je kí à ra né lé, ɛ à kidə-si kete tɔ. ¹⁴ Ɛ à toji rifa lə-m, kɔtələ ta kí ɛ oo ta-m-ti bá à kidə-si. ¹⁵ Né-je lə Bobi-m lay to kí lə-m tɔ. Gin-é kinlé bá m'pa-né m'panè: Ta kí ɛ oo ta-m-ti bá à kidə-si.

Ta kí sobi dɔ kinə-nə ə təl kingə-nə gogi

¹⁶ Jeju panè: «Dɔkaglo sə bəy ə a kooi-mi al, rəmə dɔkaglo kí rangi sə bəy ə a təli kooi-mi gogi.» [Kɔtələ m'isi m'ow rɔ Bobi-m-ti.]† ¹⁷ Bəba njéndó né-je liə kí dan-ti-je 'dəji-nə ta 'panè: Ta ri bá ɛ ndigi kidə-ji wa? Ɛ panè: «Dɔkaglo sə bəy ə a kooi-mi al, rəmə dɔkaglo kí rangi sə bəy ə a təli kooi-mi gogi.» Rəm panè: M'isi m'ow rɔ Bobi-m-ti. ¹⁸ De 'panè: Ta kí Jeju panè: «Dɔkaglo sə bəy» kinlé, kɔr mee-é to ri wa? Ta kí ɛ pa lé, j'gəi mee-é al.

¹⁹ Loki Jeju gə kí njéndó né-je 'ndigi dəji-é ta lé, idə-dé panè: Ta kí m'panè: «Dɔkaglo sə bəy ə a kooi-mi al, rəmə dɔkaglo kí rangi sə bəy ə a təli kooi-mi gogi» lé bá isi 'dəji-nə kɔr mee-é wa? ²⁰ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; a nɔi rəm, a ndingəi rɔ-si rəm, ngà dow-je kí dɔnangi-ti nè d'a ra rənəl; a kisi kà rɔkati kanəna ya, ngà rɔkati lə-si bá à təl rənəl. ²¹ Loki dené ɔw kà koji ngon lé, rɔ-é ati-é kanəna, kɔ to kaglo rɔkati liə ya bá ree; ngà loki oji ngon rəmə, mee-é oy dɔ rɔkati-ti; rɔ-é nəl-é nɔ, kɔtələ ngon kí oji-é dɔnangi-ti. ²² Səi kàrè, kí ngosnè-ti kinlé, rɔ-si ati-si kanəna; ngà loki m'a təl ree koo-si gogi lé, rɔ-si à nəl-si ə dow kí à kɔgi rənəl-é kin à goto. ²³ Ə mee ndɔ-é-ti kinlé, né kí a dəji-mi ta dɔ-ti à goto ngà. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; né

* **16:11** 16:11 Njèkɔbe kinlé to Sú. † **16:16** 16:16 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kà ji-dé kà ta greki.

kí 'døji Bøbi-m kè ri-m lé, à ra kadi-si. ²⁴ Sar bone kàrè, sèi 'døji né kè ri-m al ya bøy. 'Døji ə a kingøi kdo kadi rønəl lə-si ɔr-né njuti.

²⁵ Beba mə m'un gosta bá m'idə-si-né ta ta. Ndo-je ɔw ree nɔɔ kí m'a pa sə-si ta kè gosta al, ngà né kí sobi do Bøbi-m lé, m'a kidə-si rəsi-rəsi ya. ²⁶ Mee ndo-é-ti kinlé, sèi a døji né kè ri-m ə m'a kidə-si panè mə bá m'a pa ta kè Bøbi-m kdo ta lə-si al. ²⁷ Kdo Bøbi-m ya kè do-é ndigi-si, kdo sèi 'ndigi-mi rəm, bá sèi adi mee-si kí mə m'j ro Lubə-ti rəm to. ²⁸ Mə lé, m'j ro Bøbi-m-ti bá m'ree donangi-ti nè; ngà kí ngosnè-ti kinlé, m'a kiŋə lo kí donangi-ti ə m'a kow ro Bøbi-m-ti gogi.

²⁹ Beba njéndó né-je lə Jeju lé 'panè: 'Oo, kí nè kinlé i idə-ji ta rəsi-rəsi bi i 'pa ta kè gosta al ngà. ³⁰ Kí ngosnè-ti kinlé, je j'gə kí i 'gə né-je lay, adi i 'ɔw ndoo kadi dow bá døji-i ta al. Gin-é kin bá je j'adi-né mee-ji kí i lé j ro Lubə-ti ya. ³¹ Beba Jeju døji-dé panè: Adi sèi adi mee-si ngà ban...? ³² Ooi, ndo ɔw ree nɔɔ ə ndo-é lé ree rəm ngà; ndo-é-ti kinlé, a kayi-nə lay do-m-ti, nə-nə ya à kow lo liə ə a kiŋəi-mi kè kár-m; ngà m'a kə kè kár-m al, kdotalə Bøbi-m ə sə-m nati. ³³ M'idə-si ta-je kin bè, kdo kadi isi-né kè lapiya kè takul-m. A kingøi kə donangi-ti nè, ngà uwəi mee-si ngà; mə lé, m'təti ro né-je kí donangi-ti nè.

17

Ta kí Jeju pa kè Lubə əbr 7:24-28; 4:14-16

¹ Loki Jeju pa bè lé, un kəm-é ki taá dora-ti ə panè: Bøbi-m, dokàdì lé ree ngà. 'Adi ri Ngon-i ba kdo kadi Ngon-i kàrè adi ri-i ba to. ² I 'adi-é tógi do dow-je-ti lay, kdo kadi de lay kí i adi-é lé, ɛ adi-dé d'isi kəm sartagangi. ³ Ə kiskəm kí sartagangi lé, to ta kadi 'gə-i kí i ya kè kár-i 'to Lubə kí tógrə-ti rəm, bá kadi 'gə Jeju Kristi kí i ulə-é rəm to. ⁴ M'adi ri-i ba donangi-ti nè; kullə kí 'adi-m kadi m'ra lé, m'ra m'tol ta-é. ⁵ Bøbi-m, kí ngosnè-ti kin ya 'adi ri-m ba ro-i-ti, gangi-é-ti kí ndoki ba-né ro-i-ti kete nɔ kində gin donangi-ti kin ya. ⁶ Dow-je kí 'adi-m-dé dan dow-je-ti kí donangi-ti nè lé, m'adi 'gə-i. De 'to dow-je lə-i bá 'adi-m-dé ə de 'təl ro-dé go ta-ti lə-i. ⁷ Bone bè kinlé, de 'gə kí né-je lay kí 'adi-m kinlé to né kí j ro-i-ti ya. ⁸ Kdo ta-je kí i 'idə-m lé ya bá m'idə-dé ə de 'ndigi do-ti ə 'gə maji kí m'j ro-i-ti rəm, bá d'adi-m mee-dé kí to i ya bá ulə-m rəm to. ⁹ De bá m'pa sə-i ta kdo-dé. M'pa sə-i ta kdo dow-je kí donangi-ti nè al, ngà m'pa sə-i ta kdo de kí 'adi-m-dé, kdotalə 'to dow-je lə-i ¹⁰ – ə né lə-m lay to né lə-i; bá né lə-i kàrè to né lə-m to – de lé, 'to dow-je kí d'adi ri-m ba. ¹¹ Mə m'to kí donangi-ti nè al ngà; kdo m'isi m'ow ki ro-i-ti nɔɔ; ngà de bá d'isi donangi-ti nè bøy. Bøbi-m kí njèkaa njay, ri-i kí 'adi-m kin ya 'ngəm-dé-né, kdo kadi 'to dow-je kí kàre-rè toki je sə-i bè. ¹² †Loki m'isi-né sə-dé bøy lé, ri-i kí 'adi-m kin ya bá m'ngəm-dé-né; ə m'ay ngangi-dé kər-kər, adi dow kàre ya kàrè tuji dan-dé-ti al. Ngà ɛ kí tò kadi tuji lé ya par ə tuji; bè kdo kadi ta kí mbete kí aa njay pa lé, né-é ra né. ¹³ Bone bè kinlé, m'isi m'ow ki ro-i-ti ə ta-je kinlé m'pa donangi-ti nè bè, kdo kadi rønəl lə-m kí to rønəl kí ɔr njuti kin tò-né mee-dé-ti. ¹⁴ M'adi-dé ta lə-i ə dow-je kí donangi-ti d'osi-dé kè ta, kdotalə de 'to 'lə dow-je kí donangi-ti al titi kí mə m'to-né 'lə dow-je kí donangi-ti al kin bè to. ¹⁵ M'døji-i kadi 'oy-dé ki rangi donangi-ti al, ngà ngəm bá kadi 'ngəm-dé kadi Njèmeendul tuji-dé al. ¹⁶ De 'to kí donangi-ti nè al, titi kí mə kàrè m'to-né kí donangi-ti nè al kin bè to. ¹⁷ I ya kadi 'ində-dé tagay kè takul ta kí tógrə-ti. Ə Ta lə-i to ta kí tógrə-ti. ¹⁸ Mə kàrè m'ulə-dé donangi-ti titi kí i 'ulə-m-né donangi-ti kin bè to. ¹⁹ Mə ya m'or ro-m m'ində tagay kdo ta lə-dé, kdo kadi de kàrè tò tagay kè takul ta kí tógrə-ti to. ²⁰ M'pa sə-i ta kdo ta lə-dé de kan ya par al, ngà kdotalə de kí d'a koo ta-je lə-dé ə d'a kadi-m-né mee-dé rəm to. ²¹ M'døji-i bè kdo kadi de lay ya 'to dow-je

† 17:12 17:12 Ja 13:18

kí káre-rè. Bòbi-m, titi kí i 'isi-né mee-m-ti rəm, ma m'isi-né mee-i-ti rəm kinlé, kadi de kàrè ['to dow-je kí káre-rè]* ə d'isi mee-ji-ti tɔ; kɔ kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè 'gə-né kí to i bá 'ulə-m. ²² Ə riba kí 'adi-m kin ya, ma m'adi-dé tɔ; kɔ kadi 'to-né dow-je kí káre toki je sə-i bè. ²³ – Ma m'isi mee-dé-ti ə i 'isi mee-m-ti tɔ – kɔ kadi 'to dow-je kí mee kasi-nə lə-dé ɔr njuti, bè kɔ kadi dow-je kí dɔnangi-ti 'gə-né kí to i bá 'ulə-m rəm, bá kadi 'gə-né kí i 'ndigi-dé titi kí i 'ndigi-m-né kin bè rəm tɔ. ²⁴ Bòbi-m, de kí 'adi-m-dé lé, lo kí m'a kisi-ti ya m'ndigi kadi d'isi-ti sə-m tɔ; kɔ kadi d'oo riba kí i 'ulə dɔ-m-ti kinlé kɔ kəm-dé. Kɔ kete nɔ kində gin dɔnangi-ti nu ya i 'ndigi-m. ²⁵ Bòbi-m kí njèra né kí njururu, dow-je kí dɔnangi-ti nè 'gə-i al; ngà ma m'gə-i rəm, bá de kan kàrè 'gə kí to i bá 'ulə-m rəm tɔ. ²⁶ Ma m'adi 'gə ri-i rəm, m'a kadi 'gə ya bəy, kɔ kadi ga ndigi kí i 'ndigi-m kinlé tɔ mee-dé-ti rəm, bá kadi m'isi mee-dé-ti rəm tɔ.

Koy kɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju

18

Ta kí sɔbi dɔ kuwə Jeju

Mat 26:36-54; Mar 14:32-50; Luk 22:39-51

¹ Loki Jeju pa ta-je kin bè ngà bá, de kɔ njéndó né-je liə 'tɛɛ d'ɔw d'ində wol man kí 'ba-é Sedrɔ 'gangi d'ɔw kəl-é kí nu-ti. Lo-é kinlé, lo ndɔr tɔ-ti nɔɔ bá de kɔ njéndó né-je liə d'ɔw-ti. ² Ə Judasi kí to njèkun dɔ Jeju lé, gə lo ndɔr kinlé tɔ. Kɔtələ to lo kí Jeju de kɔ njéndó né-je liə d'ɔw-ti low-low. ³ Njèkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɔ Parisi-je d'ɔr kosi asgar-je, kɔ njéngəm takəy lə Lubə d'adi Judasi. Bəba ɛ ɔr nɔ-dé ɔw sə-dé lo ndɔr-ti lé. De d'ɔw kɔ lampi-je, kɔ pər ngəl-je, kɔ néro-je ji-dé-ti.

⁴ Jeju gə né-je lay kí à tɛɛ dɔ-é-ti; bəba ɛ ree rɔ-dé-ti dɔji-dé panè: 'Sangi nə wa?

⁵ Ə de d'ilə-é-ti 'panè: 'J'sangi Jeju kí Najareti-ti. Jeju idə-dé panè: Ma ya m'a nè tin. Rəmə Judasi kí njèkun dɔ-é lé a sə-dé nati. ⁶ Loki Jeju idə-dé panè: Ma ya ma nè tin rəmə, asgar-je, kɔ njéngəm takəy lə Lubə lé, 'təl 'gir kɔ go-dé ə 'tusi nangi. ⁷ Bəba Jeju təl dɔji-dé ya bəy panè: Nə bá 'sangi-é wa? De 'panè: 'J'sangi Jeju kí Najareti-ti. ⁸ Jeju idə-dé panè: M'idə-si m'panè: Ma ya m'a nè tin. Kinə to ma bá 'sangi-mi rəmə, inəi njéndó né-je lə-m kin adi d'ɔw. ⁹ Jeju pa ta kin bè kɔ kadi ta kí ndɔki ɛ pa lé, né-é ra-né né; ndɔki ɛ panè: «Bòbi-m, dow-je kí 'adi-m-dé kinlé, kí káre ya kàrè m'inə-é m'adi tuji kɔgi al.»

¹⁰ Simɔ Piyər ulə kiyərɔ rɔ-é-ti nɔɔ ə ɔr tugə-né mbi ngonnjèkullə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə. Rəmə tugə mbi-é kí dɔ jikəl ndəti ya gangi. Ngonnjèkullə kinlé ri-é lə Malkusi. ¹¹ †Rəmə Jeju idə Piyər lé panè: 'Ulə kiyərɔ lə-i saba-é-ti gogi. Kɔ kí Bòbi-m ində dɔ-m-ti kadi m'ingə lé, m'a kingə ya al wa?

Jeju a nɔ An-je-ti kɔ Kayipi, Piyər naji panè n'gə Jeju al

Mat 26:57-75; Luk 22:54-65

¹² Bəba njèkun dɔ asgar-je, kɔ kosi asgar-je, kɔ njéngəm né-je lə jipi-je d'uwə Jeju 'tɔ-é. ¹³ Rəmə de d'ɔw siə be lə An ya kete. An lé to məm Kayipi*. Mee bal-é-ti kinlé, Kayipi bá to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə. ¹⁴ †Ə Kayipi kinlé bá ndɔki ɔji ta jipi-je panè: «Dow káre-rè kí kadi oy ə jipi-je lay d'oy-né al lé to né kí maji nɔ.»

¹⁵ Ngà Simɔ Piyər de kɔ njéndó né lə Jeju káre d'un go Jeju. Njéndó né lə Jeju kinlé, burə dɔ njégugnə-je lə Lubə gə-é kete ə ɛ bá ɔw kɔ Jeju nati mee ndògi-ti lə burə dɔ njégugnə-je lé. ¹⁶ Ngà Piyər bá a ndaa-ti tarəbi-ti ngosi. Rəmə njéndó né lə Jeju kí burə dɔ njégugnə-je lə Lubə gə-é lé, tɛɛ pa ta kɔ dené kí njəkə takəy-ti ə adi Piyər ree

* **17:21** 17:21 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndangi kɔ ji-dé kɔ ta greki. † **18:11** 18:11 Mat 26:39; Mar 14:36; Luk 22:42 * **18:13** 18:13 Kayipi lé bá taa ngon lə An kí dené.

† **18:14** 18:14 Ja 11:49,50

køy. ¹⁷ Rəmə ngonnjəkullə kí dené kí njèkə takøy-ti lé, pa kì Piyər panè: I ya kàrè 'to kí dan njéndó né-je-ti læ dingəm kanlé tɔ al wa? Ə Piyər panè: Kuy! Mə m'to kí dan-dé-ti al. ¹⁸ Ngannjékullə-je læ burə dɔ njégugnə-je læ Lubə də kì njéngəm takøy læ Lubə 'ra pər d'ə ta-ti d'ə 'ndibi kɔtələ kul ɔ; Piyər kàrè ə sə-dé ta pər-ti lé ə ndibi tɔ.

¹⁹ Burə† dɔ njégugnə-je læ Lubə dəji Jeju ta kí dɔ njéndó né-je-ti liə rəm, bá dəji-é ta kí dɔ néndó-ti liə rəm tɔ. ²⁰ Beba Jeju ilə-é-ti panè: Mə m'pa ta rəsi-rəsi m'idə dow-je. M'ndó né dow-je mee kəykəwnə-je-ti læ jipi-je, kì takøy-ti læ Lubə kí to lo-je kí jipi-je 'kəw-nə-ti; ə ta kí m'pa kì gidi ngəy ya goto. ²¹ Mə ə i 'dəji-m ta kɔ ri wa? 'Dəji də kí m'ndó-dé né lé ya 'oo se ri bá m'ndó-dé wa? Né-je kí m'ndó-dé lé, də 'gə maji. ²² Loki Jeju pa ta kinlé bè rəmə, kí káre dan njéngəm takøy læ Lubə ində mbó-é ə panè: Burə dɔ njégugnə-je læ Lubə lé ya bá i 'pa siə ta bè wa? ²³ Jeju ilə-é-ti panè: Kinə ta kí m'pa lé maji al ə 'idə-m adi m'oo; ə kinə ta kí m'pa lé maji ə 'ində-m kɔ ri wa?

²⁴ Beba An ulə kì Jeju kì ji-é kí dɔ lé bè ya rɔ Kayipi-ti‡ kí to burə dɔ njégugnə-je læ Lubə. ²⁵ Ə Simɔ Piyər lé rəmə ə ta pər-ti nɔɔ ə ndibi. Beba 'pa siə 'panè: I ya kàrè 'to kí dan njéndó né-je-ti liə tɔ al wa? Piyər naji panè: Kuy! Mə m'to kí dan-dé-ti al. ²⁶ Rəmə dow káre dan ngonnjəkullə-je-ti læ burə dɔ njégugnə-je læ Lubə kí to noji dingəm kí Piyər tugə mbi-é gangi lé panè: «I kan, m'oo-i siə mee ndɔr-ti tɔ al wa?» ²⁷ Piyər təl naji ya bəy rəmə, tajiñati nè ya kunjə nɔ.

Kə Jeju nɔ Pilati-ti, Piyər təl naji kí n'gə Jeju al

Mat 27:1-2,11-30; Mar 15:1-9; Luk 23:1-25

²⁸ Go-ti, 'boy-je læ jipi-je d'i kì Jeju bəe læ Kayipi kì ndɔge rati d'ow siə mee ndògi-ti læ Gubərnər. Ngà də bá d'andi mee ndògi-ti al, kɔ kadi 'ngəm rɔ-dé kadi d'aa njay kɔ kɔw-né lo nékuso Paki-ti. § ²⁹ Beba Pilati ow ingə-dé ndaa-ti dəji-dé panè: Ta ri bá səi iləi dɔ dingəm-ti kan wa? ³⁰ Də d'ilə-é-ti 'panè: Kinə ɛ ra né kí maji al al lé, j'a ree siə rɔ-i-ti nè al. ³¹ Beba Pilati idə-dé panè: Səi ya 'taai-é owi 'gangi ta dɔ-é-ti kì ndukun læ-si. Də jipi-je lé, d'idə-é 'panè: Jə lé, j'ow kì tógi kí kadi j'tol-né dow al. ³² †Bè kɔ kadi ta kí Jeju pa sobi dɔ kəm rəbi koy-é lé, né-é ra-né né.

³³ Pilati təl ow mee ndògi-ti gogi ə ba Jeju dəji-é panè: «Se i ya bá 'to ngar læ jipi-je lé wa?» ³⁴ Jeju ilə-é-ti panè: «Ta kinlé, i ya oji mee-i-ti bá 'pa, əse to dow-je kí rangi bá d'idə-i ta kí dɔ-m-ti wa?» ³⁵ Pilati ilə-é-ti panè: «Mə m'to jipi tɔ wa? Dow-je læ-i ya də kì njékun dɔ njégugnə-je læ Lubə bá 'ree sə-i rɔ-m-ti nè; ə to ri bá i 'ra wa?» ³⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Kɔbe læ-m to kí dɔnangi-ti nè al. Kinə kɔbe læ-m to kí dɔnangi-ti nè rəmə, lé ngannjékullə-je læ-m d'a rɔ kɔ ta læ-m, kɔ kadi dow ilə-m ji jipi-je-ti al; ngà kí nè kinlé kɔbe læ-m goto dɔnangi-ti nè.» ³⁷ Beba Pilati pa kì Jeju panè: «'Adi i 'to ngar ən nə?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya 'pa ta-i-ti tin, m'to ngar ya. Gin koji kí d'oji-m, kì ree kí m'ree dɔnangi-ti nè lé, to ta læ kadi m'pa ta kí tɔgrɔ-ti m'adi dow-je. Dow kí rá-rá kí to dow læ ta kí tɔgrɔ-ti rəmə à koo ta læ-m.» ³⁸ Pilati dəji-é panè: «Ri bá to ta kí tɔgrɔ-ti wa?» Go ta-ti kinlé, Pilati təl ow rɔ jipi-je-ti ndaa-ti idə-dé panè: «Né kí m'a gangi-né ta dɔ-é-ti ya m'oo al.» ³⁹ Ngà to nékobe læ-si kadi bal-é bal-é ya kaglo ra nəy Paki rəmə, m'ilə dangay káre taá m'adi-si lé, se 'ndigi kadi m'ilə ngar læ jipi-je taá m'adi-si wa? ⁴⁰ Beba də 'təl d'ur kɔɔl boy-boy 'panè: «Barabasi bá ilə-é taá, bi dow kan al!» Ə Barabasi lé, to bəkaya dow.

† **18:19** 18:19 Njèdəji Jeju ta nè kinlé to An kí ndəki to burə dɔ njégugnə-je kete. ‡ **18:24** 18:24 An ulə kì Jeju rɔ Kayipi-ti kɔ bal-é-ti kinlé, Kayipi bá to burə dɔ njégugnə-je. § **18:28** 18:28 Jipi-je 'mbati kow mee kəy-ti læ gubərnər kɔ ɛ to jipi al. Jipi kí ow mee kəy-ti læ dow kí to jipi al lé, à kuso né lo ra nəy Paki-ti al. † **18:32** 18:32 Ja 3:14; 12:32

19

¹ Beba Pilati adi d'uwə Jeju d'ində-é kì ndəy marow.

² Asgar-je d'oji kɔn d'adi to jɔgi ngar d'ulə dɔ-é-ti, bá d'ulə kubi kí kər yəl-yəl kí là-é n̄a rɔ-é-ti; ³ ə d'ɔti kɔ rɔ-é-ti 'panè: Lapiya boo, ngar lə jipi-je! Lapiya boo, ngar lə jipi-je! Ə 'tində mbó-é tɔ.

⁴ Go-ti, Pilati təl tɛɛ ndaa-ti idə jipi-je panè: Ooi, m'a təl ree siə ndaa-ti gogi kadi-si, kɔo kadi 'gəi kí né kí m'a gangi-né ta dɔ-é-ti ya m'oo al. ⁵ Beba Jeju tɛɛ ndaa-ti kɔ jɔgi kun lé dɔ-é-ti rəm, bá kɔ kubi kí kər yəl-yəl kí là-é n̄a lé rɔ-é-ti rəm tɔ. Ə Pilati idə-dé panè: Ooi dingəm lé é a tin!

⁶ Loki njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɔ njéngəm takəy lə Lubə d'oo Jeju rəmə, 'tur kɔɔl boy-boy 'panè: 'Bə-é kagdəsi-ti! 'Bə-é kagdəsi-ti! Beba Pilati idə-dé panè: Səi ya 'taai-é 'bəi-é kagdəsi-ti; kɔɔtalə né kí m'a gangi-né ta dɔ-é-ti ya m'oo al. ⁷ Rəmə jipi-je d'ilə-é-ti 'panè: Jɛ j'ow kɔ ndukun lə-ji káre n̄ɔɔ ə kí go ndukun-ti lə-ji kinlé, tɔ kadi Jeju oy, kɔɔtalə ɛ ɓa rɔ-é Ngon lə Lubə.

⁸ Loki Pilati oo ta kin bè lé, ɓəl n̄a ya ɓəy. ⁹ Beba ɛ təl ow mɛɛ ndògi-ti gogi ə dəji Jeju panè: I lé 'to dow kí rá wa? Ngà Jeju ilə-é-ti al. Beba Pilati idə-é panè: ¹⁰ M̄a bá ilə-m ta-ti al wa? I 'gə kí m'ow kɔ tógi kadi m'ilə-i taá rəm, m'ow kɔ tógi kadi m'ɓə-i kagdəsi-ti rəm al wa? ¹¹ Jeju ilə-é-ti panè: Kinə Lubə adi-i tógi al rəmə, tógi káre ya kàrè 'a kow-né dɔ-m-ti al. Gin-é kin bá, dow kí njèkilə-m ji-i-ti kinlé, ra majal kí al dɔ lo.

¹² Gangi-é-ti kinlé, Pilati sangi rəbi kadi n'ilə Jeju taá. Ngà jipi-je 'tur kɔɔl boy-boy 'panè: Kinə 'ilə-é taá rəmə, i 'to nam Sejar al. Kɔɔtalə dow kí rá-rá kí ɓa rɔ-é ngar lé, to njèta lə Sejar. ¹³ Loki Pilati oo ta-je kin bè lé, adi d'ow kɔ Jeju ndaa-ti ə isi dɔ kali gangta-ti, lo-ti kí 'ɓa-é gaji ər-je kí d'osi nangi kí ɓa-é kɔ ta əbrə Gabata. ¹⁴ Ə to ndo ra go né-je kɔo ra n̄ay Paki. To ta kí kàdi à k̄a jam dɔ ɓe-ti je bè ngá. Pilati idə jipi-je panè: Ooi ngar lə-si! ¹⁵ Ngà dɛ 'tur kɔɔl boy-boy 'panè: 'Tɔl-é! 'Tɔl-é! 'Bə-é kagdəsi-ti! Pilati idə-dé panè: Kadi m'ɓə ngar lə-si kagdəsi-ti wa? Rəmə njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ lé, Sejar ya kár-é to ngar lə-ji.» ¹⁶ Beba Pilati inə-é ji-dé-ti, kɔo kadi 'ɓə-é kagdəsi-ti. Beba d'uwə Jeju [d'ow siə.]*

'Bə Jeju kagdəsi-ti

Mat 27:32-52; Mar 15:21-37; Luk 23:26-46

¹⁷ Jeju uti kagdəsi liə tɛɛ-né gidi ɓe-ti ow-né lo-ti kí 'ɓa-é: Ka dɔ dow ə 'ɓa-é Golgota kɔ ta Əbrə. ¹⁸ Ə 'ɓə Jeju kagdəsi-ti lo-é-ti kinlé; ə 'ɓə dow-je joo kagdəsi-ti nati siə tɔ; dow káre kagdəsi-ti kí dɔ jikɔl-é-ti ə dow káre dɔ jigəl-é-ti, adi Jeju a dan-dé-ti danə.

¹⁹ Pilati adi 'ndàngi ta ɓəgrə-ti 'ɓə dɔ kagdəsi-ti lé 'panè: Jeju kí Najareti-ti, ngar lə jipi-je. ²⁰ Jipi-je n̄a ya 'ndó ta kí 'ndàngi ɓəgrə-ti lé, kɔo lo kí 'ɓə Jeju titi lé, tɔ ngosi kɔ ɓebo ə ta kí 'ndàngi mɛɛ ɓəgrə-ti lé, tɔ kɔ ta əbrə rəm, kɔ ta late rəm, bá kɔ ta grɛki rəm tɔ. ²¹ Beba njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə 'pa kɔ Pilati 'panè: I 'Ndàngi Ngar lə jipi-je al; ngà kadi 'ndàngi 'panè: ɛ panè n'to ngar lə jipi-je. ²² Ngà Pilati ilə-dé-ti panè: Né kí m'ndàngi ə m'ndàngi ya ngá.

²³ Loki asgar-je 'ɓə Jeju kagdəsi-ti lé, dɛ 'kay kubi-je liə lo sɔ ə 'ləbi-n̄a káre-káre; bá d'un kubi kul liə kí to takubi kí káre-rè ya d'oji d'adi i taá ree njal nangi kin tɔ; bá d'idə-n̄a 'panè: ²⁴ Kubi kul kinlé, adi j'uwəi j'gangi al, ngà adi j'osi-n̄a mbare dɔ-ti j'ooi se n̄a bá à to kí liə wa? Né kinlé tɔ bè kɔo kadi ta kí tɔ mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, né-é ra-né né. 'Ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: «'Ləbi-n̄a kubi-je lə-m ə d'osi-n̄a mbare dɔ kubi kul-ti lə-m.» Né-é bá asgar-je 'ra tin.

* **19:16** 19:16 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɔ ji-dé kɔ ta grɛki.

²⁵ Kɔ̄ Jeju dē k̄i ngonkɔ̄ kɔ̄-é rəm, Mari kí ne Klopasi rəm, bá Mari kí Magdala rəm, d'á taá ngosi k̄i kagdəsi lé. ²⁶ Loki Jeju oo kɔ̄-é á mbó njëndó né-ti kí ɛ ndigi-é n̄á lé rəm, idə kɔ̄-é panè: «Dené, 'oo ngon-i ə á tin.» ²⁷ Go-ti, idə njëndó né lé panè: «'Oo, kɔ̄-i ə á tin.» Rəmə dəkàdì-é-ti kin ya njëndó né lé ɔw k̄i Mari bee rɔ-é-ti.

Koy Jeju

Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Ja 19:28-30

²⁸ Go né-je-ti kinlé, Jeju gə kí né-je lay asi ngá adi panè: «Kundə ra-m», bè kɔ̄o kadi ta kí 'ndàngi meē mbete-ti kí aa njay lé, né-é ra-né né. ²⁹ Lo-é-ti kinlé man nduu kí masi tò meē bay-ti rusi n̄ɔ̄ɔ. Beba asgar-je d'un kagi kí 'ba-é ijopi ə 'dɔɔ ndokro ta-ti bá d'ulə kəm man nduu-ti kí masi lé d'ulə ta Jeju-ti. ³⁰ Loki Jeju njibi man nduu kí masi lé rəmə panè: «Né-je lay asi ngá.» Go-ti, Jeju ulə dɔ-é nangi rəmə inə ndil-é adi t̄ɛɛ. ³¹ Ndɔ-é-ti kinlé, to ndɔ ra go né-je kɔ̄o ndɔ taakoo lə jipi-je. Adi jipi-je 'bəl kadi nin dow-je tò kagdəsi-ti ndɔ taakoo-ti lə-dé, kdotalə to ndɔ kí boy n̄á; gin-é kin bá dē 'd̄əji Pilati kadi adi 'təti nja-dé ə d'ɔr-dé nangi.† ³² Beba dow-je kí 'bə-dé kagdəsi-ti k̄i Jeju lé, asgar-je 'təti nja ɛ kí dɔsəy rəm, 'təti nja ɛ kí njəkung-ti joo rəm tɔ. ³³ Loki 'ree 't̄ɛɛ dɔ Jeju-ti rəm, d'oo kí Jeju oy ngá, adi 'təti nja-é al; ³⁴ ngá dow káre dan asgar-je-ti bá ɔsi kàdì-é k̄i ningə mbuti adi tajinati nè ya məsi-je k̄i man ay-ti. ³⁵ Né-je kinlé, dow kí oo k̄i kəm-é bá pa ta kí dɔ-ti tin; ə ta liə to ta kí tɔgrɔ-ti; ɛ gə kí n'pa ta kí tɔgrɔ-ti, kɔ̄o kadi səi kàrè adi-né meē-si tɔ. ³⁶ Né kinlé ra né bè kɔ̄o kadi ta kí 'ndàngi meē mbete-ti kí aa njay 'panè: «Singə-é káre ya kàrè dow à təti al‡» kinlé né-é ra né. ³⁷ †Mbate kí aa njay pa lo kí rangi-ti bəy panè: D'a koo ɛ kí d'ɔsi kàdì-é k̄i ningə 'mbuti lé k̄i kəm-déſ.

'Dubì Jeju

Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56

³⁸ Go né-je-ti kinlé, Jojepi kí be liə to Arimate, kí to njëndó né lə Jeju ya, ngá toji bá toji rɔ-é ndaa-ti al kɔ̄o bəl kí ɛ bəl 'boy-je lə jipi-je lé, ɔw d̄əji Pilati kadi n'ɔr nin Jeju lé. Beba Pilati inə tarəbi adi-é, ngá bá ɛ ɔr nin Jeju lé ɔw-né. ³⁹ †Nikodem* kí ndoki ɔw rɔ Jeju-ti ndɔo lé, ree k̄i ubi kí 'ba-é mir kí 'pote nati k̄i ubi kí 'ba-é aloé kí à kasi litir bu je bè. ⁴⁰ Ə dē joo lay d'un nin Jeju lé, 'ndəm-é ubi kí 'ra k̄i puti kagi kí ət̄i maji bá 'b̄ir-é k̄i kubi, titi kí jipi-je 'ra-né low-low. ⁴¹ Rəmə, loki 'bə Jeju kagdəsi-ti titi lé, lo ndɔr tɔ-ti n̄ɔ̄ɔ; ə be nin kí 'ra sigi, kí 'dubi dow-ti al bəy ya tò lo ndɔr-ti lé n̄ɔ̄ɔ tɔ. ⁴² Be-é kinlé bá tò ngosi adi d'ilə nin Jeju-ti, kdotalə to ndɔ kí jipi-je d'isi 'ra-né go né-je kɔ̄o ndɔ taakoo.

20

Tɔsi ndəl kində lo t̄ɛɛ lə Jeju Kristi

Mat 28:1-10; Mar 16:1-8; Luk 24:1-12

¹ Ndɔ Dimasi k̄i ndɔge rati kí lo aa lay al ya bəy, Mari kí Magdala ɔw dɔbadi-ti. ɛ oo kí ər kí boy kí d'uti-né ta be nin lé toki nduburu kilə rangi. ² Beba ɛ ay ngodi ɔw ingə Simɔ̄ Piyər-je k̄i njëndó né káre kí Jeju ndigi-é n̄á, ə idə-dé panè: «D'ɔr 'Babe be nin-ti adi j'gə lo kí d'ilə-é-ti al.» ³ Piyər-je k̄i njëndó né kí káre lé, 't̄ɛɛ d'ɔw k̄i dɔbadi-ti. ⁴ Dē joo lay ya d'ay ngodi; ngá njëndó né kí káre lé ay itə Piyər, adi ɛ t̄ɛɛ ta be nin-ti lé kete. ⁵ ɛ d̄ugi nangi rəm, takubi-je kí tò nangi bá ɛ oo; ngá kandi bá ɛ andi be nin-ti al. ⁶ Rəmə Simɔ̄ Piyər kí ore go-é lé bá ree andi be nin-ti ə oo takubi-je kí tò nangi lé. ⁷ Takubi kí 'b̄ir-né dɔ Jeju lé tò nati k̄i takubi-je kí 'b̄ir-é-né lé al, ngá

† 19:31 19:31 Dow-je kí 'bə-dé kagdəsi-ti lé, 'təti nja-dé kɔ̄o kadi d'oy kalangi. ‡ 19:36 19:36 T̄ɛɛ 12:46; Kni 9:12; Pa 34:21 † 19:37 19:37 Ntd 1:7 § 19:37 19:37 Jkr 12:10 † 19:39 19:39 Ja 3:1,2 * 19:39 19:39 Ja 3:1-2

toki bir kilə gay. ⁸ Go-ti, njéndó né* kí káre kí tɛɛ ta be nin-ti kete lé, andi be nin-ti lé to. E oo né-je kinlé ə adi mɛɛ-é. ⁹ Kdo ta kí mbete kí aa njay pa panè Jeju à tosi ndəl kində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy lé, njéndó né-je 'gə mɛɛ-é al bəy. ¹⁰ Go-ti, njéndó né-je 'təl d'ow beə lə-dé.

Jeju tɛɛ kɔy kɪ Mari kí Magdala
Mar 16:9-11

¹¹ Dɔgangi-é-ti kinlé, Mari ɔ ta be nin-ti ndaa-ti ɔ nɔ ə dʊgi nangi kdo kadi n'oo be nin rəmə, ¹² oo malayka-je joo d'ulə kubi kí nda rɔ-dé-ti d'isi-né lo-ti kí d'ilə nin Jeju-ti lé. Malayka kí káre isi lo-ti kí dɔ-é-ti, ə ɛ kí káre isi lo-ti kí nja-é-ti to. ¹³ Dɛ 'dəji Mari lé 'panè: «Dené, i 'nɔ kdo ri wa?» E ilə-dé-ti panè: «D'or 'Babe lə-m adi m'oo lo kí d'ilə-é-ti al.» ¹⁴ Loki ɛ ɔ pa ta kin bə ya rəmə təl kəm-é ə oo Jeju ɔ taá nè. Ngà gə b́á ɛ gə kí to Jeju al. ¹⁵ Jeju lé dəji-é panè: «Dené, i 'nɔ kdo ri wa? Ńá b́á i 'sangi-é wa?» E gir kí to njəndɔr lé, adi ɛ idə-é panè: «'Ba-m, kinə to i b́á ɔr-é rəmə, 'idə-m lo kí ilə-é-ti ə m'a kow kun-é.» ¹⁶ Jeju panè: «Mari!» Beba Mari təl kəm-é rəmə, pa siə ta kɪ ta Əbrə panè: «*Rabuni*», adi kɔr mɛɛ-é to Njéndó dow-je né! ¹⁷ Jeju idə-é panè: «'Ddi rɔ-m al, kdo m'ow rɔ Bɔbi-m-ti al bəy. Ngà kow b́á 'ow rɔ ngankɔ-m-je-ti, ə 'idə-dé kí m'isi m'ow ki rɔ Bɔbi-m-ti kí to Bɔbi-si to, m'isi m'ow ki rɔ Lubə-ti lə-m kí to Lubə lə-si to.» ¹⁸ Mari kí Magdala lé ɔw idə njéndó né-je kí n'oo 'Babe ə idə-dé ta-je kí ɛ pa adi-é.

Jeju tɛɛ busi rɔ njéndó né-je-ti liə
Mat 28:16-20; Mar 16:14-18; Luk 24:36-49

¹⁹ Ndo Dimasi-é-ti kin ya, loki ndo isi il rəmə, njéndó né-je kí 'kəw-nə mɛɛ kəy-ti lé, d'uti takəy-je ta-dé-ti, kdo dɛ 'bəl 'boy-je lə jipi-je. Ə Jeju ree ɔ taá dan-dé-ti b́á idə-dé panè: «Kadi lapiya nəy sə-si!» ²⁰ Go ta-ti kí ɛ pa kinlé, ɛ toji-dé ji-é-je kɪ kàdì-é-je. Loki njéndó né-je d'oo 'Babe rəmə, rɔ-dé nəl-dé nɔ. ²¹ Jeju təl pa sə-dé ta nja káre ya bəy panè: «Kadi lapiya nəy sə-si. Titi kí Bɔbi-m ulə-m-né lé, mɔ kàrè m'ulə-si to.» ²² Go ta-je-ti kinlé, ɛ tó koo puu ki dɔ-dé-ti ə idə-dé panè: «'Taa Ndil kí aa njay. ²³ †Dow-je kí a kiŋəi go majal-je lə-dé kɔgi lé, majal-je lə-dé à toki kiŋə go-é kɔgi to. Ə dow-je kí a kiŋəi go majal-je lə-dé kɔgi al lé, majal-je lə-dé à toki kiŋə go-é kɔgi al ya to.»

Jeju toji rɔ-é Tomasi

²⁴ Loki Jeju tɛɛ dɔ njéndó né-je-ti liə lé, Tomasi kí 'ba-é Ndungə kí ɛ to kí káre dan njéndó né-je-ti kí dɔgi gidi-é joo lé goto. ²⁵ Beba ndəgi njéndó né-je d'idə-é 'panè: «J'oo 'Babe!» Ngà Tomasi idə-dé panè: «Kinə m'oo tó dɔ pɔiti-je kí ji-é-ti al rəm, m'ulə ngon ji-m tó dɔ pɔiti-ti al rəm, b́á kinə m'ulə ji-m kàdì-é-ti al rəm lé, m'a kadi mɛɛ-m nda bə al.» ²⁶ Ndo jinəy joo go-ti lé, njéndó né-je lə Jeju 'təl 'kəw-nə mɛɛ kəy-ti, ə Tomasi isi sə-dé nati. Dɛ d'uti takəy-je ya rəmə, Jeju tɛɛ ɔ taá dan-dé-ti ə idə-dé panè: «Kadi lapiya nəy sə-si!» ²⁷ Go-ti, ɛ idə Tomasi lé panè: «'Ulə ngon ji-i nè, ə 'oo ji-m. 'Ulə ji-i ki kete, ə 'ulə kàdì-m-ti lé. 'Inə mɛɛngə lə-i, ə 'adi mɛɛ-i!» ²⁸ Beba Tomasi ilə-é-ti panè: «'Babe lə-m, Lubə lə-m!» ²⁹ Ə Jeju idə-é panè: «Kdo koo kí i 'oo-m b́á i adi-né mɛɛ-i. Dow-je kí d'oo-m al ya d'adi mɛɛ-dé kin b́á 'to njénékumə-je.» ³⁰ Jeju ra nékɔji-je kí rangi nɔ ya bəy takəm njéndó né-je-ti liə, ngà ta-é b́á to kí ndangi mɛɛ mbete-ti kinlé al. ³¹ Ngà nékɔji-je kí 'ndangi ta-é mɛɛ mbete-ti kinlé, tó bə kdo kadi adi-né mɛɛ-si kí Jeju to Kristi†, to Ngon lə Lubə, adi kinə adi-é mɛɛ-si rəmə, a kisi kəm kɪ ri-é.

* **20:8** 20:8 Loki njéndó né kinlé oo kí Jeju goto be nin rəmə, ɛ adi-é mɛɛ-é ə gə kí togrɔ-ti Jeju lé tosi ndəl ində lo tɛɛ ya † **20:23** 20:23 Mat 16:19; 18:18 † **20:31** 20:31 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

21

Jeju toji ro-é njéndó né-je liə ta babo Tiberiadi-ti

Mat 28:16; Luk 5:1-11

¹ Ndo-je kí rangi go-ti, Jeju təl toji ro-é njéndó né-je liə ta babo Tiberiadi-ti. Ooi, kəm rəbi kí toji-né ro-é ɔn: ² Simɔ Piyər-je kɪ Tomasi kí 'ba-é ndungə rəm, Nataniyel kí to dow kí Kanə kí donangi Galile-ti rəm, ngan lə Jebede rəm, bá njéndó né-je lə Jeju kí rangi joo bəy rəm, d'a kəm-na-ti lay. ³ †Simɔ Piyər idə-dé panè: M'a kow mbow-ti. Rəmə də 'panè: Je kàrè j'a kow sə-i tɔ. Ə də 'tɛɛ d'ow d'al mɛɛ tɔ-ti, ngà ndoo nɔɔ lé d'uwə kanji al. ⁴ Loki lo aa yərərə rəmə, Jeju ree ɔ ngangi ba-ti; ngà njéndó né-je 'gə kí to Jeju al. ⁵ Beba ɛ dəji-dé panè: Ngan-je, uwəi kanji nɔɔ wa? Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Kanji káre ya kàrè j'uwə al. ⁶ †Rəmə idə-dé 'panè: Iləi burə kɪ do jikɔl tɔ-ti bə ə a kuwəi kanji. Loki d'ilə burə lé rəmə, burə saa kanji mbing ya adi d'asi kɔr tɛɛ-né ndaa-ti al. ⁷ Beba njéndó né lə Jeju kí Jeju ndigi-é idə Piyər panè: Dow lé to 'Babe! Loki Piyər oo kí to 'Babe rəmə, ɛ un kubi liə ulə; kɔo kete ɔ kɪ ro-é kare ə ur mani. ⁸ Ngà ndəgi njéndó né-je 'ndɔr burə kí kanji rusi lé, 'nəl-né tɔ kɔo ree-né ngangi ba-ti; kɔo lo kí ngangi ba-ti tɔ ngosi sə-dé, à kasi mɛtər bu je bə.

⁹ Loki d'ur nangi ngangi ba-ti rəmə, d'oo yalpər kí kanji tɔ do-ti bá d'oo mbə tɔ. ¹⁰ Beba Jeju idə-dé panè: Kanji kí uwəi lé, ɔyi kí dan-ti-je 'reei-né. ¹¹ Beba Simɔ Piyər təl al mɛɛ tɔ-ti ɔr burə lé nangi ə kanji-je kí boy-boy ya 'rusi burə lé ə də bu kɪ kɔrmi gidi-é mutə; bə ya kàrè burə gangi al. ¹² Jeju idə-dé panè: 'Reei usoi né; ya rəmə dow káre dan njéndó né-je-ti kí kadi dəji-é panè i 'to nɔ wa ya goto, kɔɔtalə də 'gə kí to 'Babe. ¹³ Beba Jeju ree ro-dé-ti, un mbə lé adi-dé bá adi-dé kanji lé do-ti tɔ.

¹⁴ To nja mutə ngá kí Jeju toji-né ro-é njéndó né-je liə loki tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy.

Jeju adi kullə Simɔ Piyər

¹⁵ Go né kuso-ti, Jeju dəji Simɔ Piyər panè: Simɔ, ngon lə Jonasi 'ndigi-m itə ndəgi-é-je kin wa? Simɔ panè: Oiyɔ, 'Babe 'gə kí m'ndigi-i. Jeju panè: 'Ul ngan bati-je lə-m! ¹⁶ Jeju təl dəji-é dəji kí nja joo panè: Simɔ, ngon lə Jonasi 'ndigi-m wa? Piyər idə-é panè: Oiyɔ 'Babe, 'gə kí m'ndigi-i. Jeju idə-é panè: 'Ul bati-je lə-m. ¹⁷ Jeju təl dəji-é dəji kí nja mutə panè: Simɔ, ngon lə Jonasi, 'ndigi-m wa? Rəmə ro Piyər ati-é kanəna kɔo dəji kí Jeju dəji-é nja mutə panè: 'Ndigim wa? Bá ilə-é-ti panè: 'Babe i 'gə né-je lay, 'gə kí m'ndigi-i ya. Jeju idə-é panè: 'Ul bati-je lə-m. ¹⁸ 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; loki i 'to basa bəy lé, i ya 'dɔɔ ndaa dɔɔ bədi lə-i, ə lo kí mɛɛ-i ndigi ya ə i 'ow-ti, ngà loki i 'a bugə lé, i 'a kɔy ji-i kɪ taá kadi dow kí rangi bá à dɔɔ ndaa dɔɔ bədi lə-i, ə lo kí mɛɛ-i ndigi al ya ɛ à kow sə-i-ti. ¹⁹ Jeju pa ta kin bə kɔo toji-né kəm rəbi koy kí Piyər à koy kɔo kɔsi-né gaji Lubə; go ta-ti kinlé, Jeju idə-é panè: 'Un go-m.

Jeju də kɪ njéndó né kí ɛ ndigi-é

²⁰ †Loki Piyər təl kəm-é kɪ gogi rəmə, oo njéndó né kí Jeju ndigi-é ɔw ree go-dé-ti; njéndó né kinlé bá ndoki tɔ kadi Jeju-ti ta nékuso-ti bá dəji-é panè: «'Babe, nɔ bá à kun do-i wa?» lé. ²¹ Loki Piyər oo-é lé, dəji Jeju panè: «'Babe, ngà ɛ kan ri bá à tɛɛ do-é-ti wa?» ²² Jeju idə-é panè: «Kinə m'ndigi kadi-é isi bə-bə ya sar kadi m'təl m'ree-né lé, 'usi-i ri-ti wa? I, 'un go-m.» ²³ Beba njékadmɛɛ-je 'tilə ta kinlé mbi-na-ti kɪ kete-kete 'panè: «Njéndó né kinlé à koy al.» Ngà kí tɔgro-ti bə lé, Jeju idə-é panè: «À koy al al» ngà ɛ panè: «Kinə m'ndigi kadi-é isi bə-bə ya sar kadi m'təl m'ree-né lé, 'usi-i ri-ti wa?»

²⁴ Njèndó né kinlé ya bá pa ta kí do né-je-ti kin adi dow-je rəm, ę ya ndàngi ta-je kin rəm. Ə j'gə kí ta liə to ta kí tɔgrɔ-ti.

²⁵ Jeju ra né-je kí rangi ɲa ya bəy; ngà kinə kadi 'ndàngi bəti-bəti lay lé, m'oo kí tati donangi kin lay ya kàrè, mbete-je kí d'a ndàngi lé à kubə.

Kullə-je lə Njékowkulə-je Ta-je kí dɔ mbete kullə-je-ti lə njékowkulə-je

Mbete kinlé to mbete poyta kí sɔbi dɔ kullə lə Ndil kí aa njay kí ndó né njékəwnə-je. Njékəwnə-je lé, 'to dow-je lay kí d'isi kɪ lo-lo adi 'to dow-je lə Lubə, kdɔtalə Jeju Kristi kí aji-dé. Lubə ndó né njékəwnə-je ə adi-dé 'tɔgi kɪ takul kullə-je lə njékowkulə-je kí 'to dow-je kí Jeju ulə-dé, adi 'to njépata-je liə kadi dow-je.

Mbete kinlé to tagaji mbete kí Luki ndàngi mɛɛ mbete Poyta kí Maji-ti lé. Ʒ ulə gin-é dɔ lo tol ta mbete-ti liə kí dɔsɔy, adi to lo-je kí Jeju ingə-né njéndó né-je liə go tosi ndəl kində lo tɛɛ-ti liə. Ndɔki Jeju idə-dé panè: Ndil kí aa njay à ree dɔ-dé-ti ngɔsnè ə à kadi-dé tɔgi kadi 'to-né njépa ta-je lə-n'è kadi dow-je (1:8).

Luki ɔr poy təl kí njéndó né-je 'təl rɔ-dé go ta-je-ti kí Jeju idə-dé, adi loki Ndil kí aa njay ree lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kí Maji bebo Jorijalɛm-ti rəm ('Ndó 2-7), dɔnangi Jude-ti kɪ Samari-ti rəm ('Ndó 8-12), sar tasɔy dɔnangi-ti ('Ndó 13-28).

Lo tum gin-é-ti lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kí Maji dan jipi-je-ti ya par. Ngà lo kɔr-é-ti kí 10 bá 'ndàngi kí Lubə tɔji Piyər kí kaji lé tò kdɔ dow-je lay. Gangi ndɔ-é-ti kinlé, jipi-je kɪ jipi-je al 'kəwnə nati mɛɛ noji-ti lə Lubə.

Dingəm káre, kí ri-é lə Sol ɔsi ta njékowkulə-je dɔ kullə-ti lə-dé, ngà ɛ kí to njéba lə Jeju Kristi lé, Lubə təl-é adi to njéndó né lə Jeju Kristi! Lubə ində ri-é kí sigi lə Pol ə ulə-é adi-é ɔw ilə mbɛ Poyta kí Maji ə kí boy nɔ lé, dow-je kí 'to jipi-je al bá adi-é ilə mbɛ dan-dé-ti. Luki təl to madkullə lə Pol mɛɛ kullə kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti. Lo-je madi kí Luki ndàngi panè «jɛ» kinlé, tɔji kí Luki ɔ nati kɪ Pol.

Njékəwnə-je kí bebo Jorijalɛm

Kunmindɪ kulə kɪ Ndil kí aa njay

¹ †I nam-m Teopil, mɛɛ mbete-ti kí dɔsɔy kí m'ndàngi lé, m'ɔr poy né-je lay kí Jeju ra, kɪ né-je kí ɛ ndó dow-je lo kulə gin-é-ti nɔ ya sar tɛɛ-né ² ndɔ-ti kí Lubə un-é ɔw-né siə dɔrɔ-ti. Kete bá kadi Lubə un-é ɔw siə dɔrɔ-ti lé, ɛ mbəti njékowkulə-je liə ə un ndu adi-dé kɪ tɔgi lə Ndil kí aa njay.

³ Beba go koy-é-ti, dɛ ya tɔ bá ɛ tɛɛ sə-dé kɔy ə adi-dé 'gə né-je kí gay-gay kí tɔji kí to n'è lé ya bá n'təl n'isi kəm. Jeju tɛɛ sə-dé kɔy bə-bə ya asi ndɔ kɔrsɔ, ə pa sə-dé ta kí dɔ kɔbɛ-ti lə Lubə.

⁴ †Beba ndɔ káre bə, ɛ isi uso sə-dé né, bá idə-dé panè: «'Tɛɛi bebo Jorijalɛm-ti ɔwi rangi al. Ngà 'ngəbi né kí Bɔbi-m un mindi-é kadi n'adi-si, bá ndɔki m'pa ta-é m'adi-si lé. ⁵ †Jɔ lé, ra dow-je batɛm mani. Ngà sɛi rəmə, nɔy ndɔ nɔ al ya kadi 'rai batɛm lə Ndil kí aa njay.*»

Ta kɔw dɔrɔ-ti lə Jeju

⁶ Njékowkulə-je kí 'kəw-nɔ lé, 'dɔji Jeju 'panè: «'Babe, dɔkaglo-é-ti kin bá i 'a təl-né kɪ kɔbɛ lə Israyel-je kadi-dé gogi lé wa†?»

⁷ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «Dɔkàdɪ-je əse ndɔ-je kí Bɔbi-m ya kɪ kár-é ɔji kí go tɔgi-ti liə kí sɔbi dɔ-é lé, to ta lə-si kadi 'gəi al. ⁸ †Ngà sɛi lé, a kingəi tɔgi, loki Ndil kí aa njay à ree dɔ-si-ti. Beba sɛi a toi-né njékɔr poy né ra-m-je kí ooi kɪ kəm-si, kɪ ta pa-m-je kí

† **1:1** 1:1 Luk 1:1-4 † **1:4** 1:4 Luk 24:49 † **1:5** 1:5 Mat 3:11; Mar 1:8; Luk 3:16; Jɔ 1:33 * **1:5** 1:5 Mat 3:11
† **1:6** 1:6 Amo 9:11; Luk 19:11 † **1:8** 1:8 Mat 28:19; Mar 16:15; Luk 24:47,48

ooi kà mbi-si kadi dow-je kí ðebo Jorijaləm-ti rəm, ðonangi Jude-ti rəm, bá ðonangi Samari-ti lay sar ya ta sɔy ðonangi-ti.»

⁹ †Beba go ta-je-ti kinlé, kəm-dé tò ki ðo Jeju-ti adi d'á d'oo-é ya rəmə, Lubə un-é isi ɔw siə ðora-ti, ə kilndi ree uti go-é adi d'oo-é al. ¹⁰ Loki d'á d'oo go Jeju lo kow-é ðora-ti ya bəy rəmə, dingəm-je joo kí 'tulə kubi kí nda rɔ-dé-ti 'tɛɛ‡ ¹¹ d'idə-dé 'panè: «Ooi bè, səi dingəm-je kí ðonangi Galile-ti! Kdo ri bá ai ká koo lo-ti ki ðora-ti bè wa? Jeju kin, kí Lubə un-é dan-si-ti ɔw siə ðora-ti kinlé, à təl ree ga-é kí ooi-é-né lo kow-é ðora-ti kin ya bè tɔ.»

Njékowkulə-je 'təl d'ɔw Jorijaləm gogi

¹² Beba njékowkulə-je d'ɔw ðo mbal-ti kí 'ba-é mbal kə kagi Olibiye-je 'təl d'ɔw ðebo Jorijaləm-ti gogi. Mbal kinlé, tò mbó ðebo Jorijaləm-ti, adi dow à njiyə asi ngan kàdì kormutə-je bè bá à tɛɛ-ti.

¹³ †Loki 'ree 'tɛɛ ðebo Jorijaləm-ti lé, dɛ d'ɔw mɛɛ kəy-ti kí ðo madi-é-ti taá kí d'isi-ti kete-kete. Dɛ kí d'isi nɔɔ lé to: Piyər-je, kə Jə-je, kə Jaki-je, kə Andre-je, kə Pilipi-je, kə Tomasi-je, kə Batlemi-je, kə Matiye-je, kə Jaki kí ngon lə Alpe-je, kə Judi kí ngon lə Jaki, kə Simɔ kí to dow kí ta bə liə to-é. ¹⁴ Dɛ lay ya ta-dé asi-nə adi 'kəw-nə taá-taá kdo pa ta kə Lubə, nati kə dené-je kí dan-ti-je, kə Mari kí kɔ Jeju, bá ngankɔ Jeju-je tɔ.

Njèkor tó Judasi

¹⁵ Ndo káre, mɛɛ ndo-é-je-ti kinlé, njékadmɛɛ-je 'kəw-nə adi kor-dé à kasi bu kí korjoo-je bè, rəmə Piyər i taá dan-dé-ti panè: ¹⁶ «Ngankɔ-m-je, Ndil kí aa njay adi Dabidi pa ta kete mɛɛ mbete-ti kí aa njay sobi-né ðo Judasi kí to njèkor nɔ njékuwə Jeju. Ta kinlé, kadi né-é ra né ðane. ¹⁷ Judasi lé, to kí káre dan-ji-ti, bá ɔw kə kullə liə dan-ji-ti rəm tɔ. ¹⁸ †Dingəm kinlé, ɔw ndogi lo ndor kə là kí 'ndogi-né siə dow 'təl-é lé. ɛ usi ur ðo-é nangi lo-é-ti lé. Beba mɛɛ-é ribə adi ngan tɔ-é kujə lay. ¹⁹ Dow-je kí ðebo Jorijaləm-ti lay ya d'oo ta-é adi dɛ 'ba lo ndor kinlé kə ta bə lə-dé 'panè: “Akeldama”, kor mɛɛ-é to “lo ndor kí 'ndogi kə là məsi.” ²⁰ Kdo 'ndangi mɛɛ Pa-je-ti 'panè: “Kadi kəy liə tò kare pɛti-pɛti, ə kadi dow isi-ti al.”»

«Ba 'təl 'pa mɛɛ mbete-ti bəy 'panè:

“Kadi dow kí rangi un ta kullə liə.*”»

²¹⁻²² †«Beba kadi dingəm káre ree ore kadi-ji, kdo kadi pa ta kí ðo tɔsi-ti kí Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, kí ɛ oo kə kəm-é lé sə-ji. Dowbé lé, à to dow káre dan dow-je-ti kí njédan-ji kə kaglo-je lay kí j'njiyəi-né kə Jeju kə lo-lo, adi à to kɔ ðo ndo-ti kí Jə ra-é-né batəm sar tɛɛ-né ndo-ti kí Lubə un-é ɔw-né siə ðora-ti†.»

²³ Beba dɛ d'ɔr dow-je joo adi to: Matiyasi dɛ kə Jojepi kí 'ba-é Barsabasi ə ri gaj-é to Justusi. ²⁴ Go-ti, 'pa ta kə Lubə 'panè: «'Babe i kí 'gə mɛɛ dow-je lay, 'tɔji-ji dow káre kí i mbəti-é dan dɛ-ti kí joo kin, ²⁵ kdo kadi to njékowkulə lə Jeju, tó lo-ti kí Judasi inə kɔgi ɔw lo-ti kí tuwə kullə ra-é kin.» ²⁶ Dɛ 'ba ri-dé d'osi-né kagi ðo-dé-ti, rəmə kagi usi ðo Matiyasi-ti, adi ɛ ore kàdì njékowkulə-je kí dɔgi gidi-é káre lé.

2

Ree lə Ndil kí aa njay

¹ Loki ndo ra nay lə jipi-je kí 'ba-é Pantekoti asi lé, njékadmɛɛ-je 'kəw-nə lay lo káre-rè*. ² Titi kəm kí kində jipi bè ya rəmə, ká né ba ðora-ti titi-nə kə ká yəlbo bè.

† **1:9** 1:9 Mar 16:19; Luk 24:50,51 ‡ **1:10** 1:10 Luk 24:4 † **1:13** 1:13 Mat 10:2-4; Mar 3:16-19; Luk 6:14-16

† **1:18** 1:18 Mat 27:3-8 § **1:19** 1:19 Mat 27:3 * **1:20** 1:20 Pa 69:26 † **1:21-22** 1:21-22 a Mat 3:16; Mar 1:9;

Luk 3:21; b Mar 16:19; Luk 24:51 † **1:21-22** 1:21-22 Mat 3:16; Mar 1:9 * **2:1** 2:1 Mbl 23:21; Det 16:9.

Ká né lé taa mēē kəy kí d'isi-ti lé pəl-pəl. ³ Rəmə d'oo ndɔ né titi-nə kì ndɔ pər bè, sane, risi dɔ-dé-ti káre-káre lay. ⁴ Dɛ lay ya Ndil kí aa njay taa mēē-dé pəl-pəl adi nǎ-nǎ ya kàrè ulə gin pa ndɔ ta lə dow-je kí rangi, kì go gangi-é kí Ndil kí aa njay adi-é kadi pa-né.

⁵ Ndɔ-é-ti kinlé, jipi-je kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti kí d'ì kì be-je kí dɔnangi-ti nè lay ya 'ree mba, adi d'isi mēē bebo Jorijaləm-ti nɔɔ tɔ. ⁶ Loki ká né ba nǎ bè lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya tətì-nǎ yipi d'ay kì lo-é-ti. Rəmə ndil-dé tɛɛ sɔy, kdɔtalə nǎ-nǎ ya kàrè, oo ta kí ta njékadmeē-je-ti kì ta koji-é koji-é. ⁷ Or ndil-dé, lo ta igi-dé səl, rəmə 'panè: «Kay! Dow-je kí d'a 'pa ta kinlé, se 'to dow-je kí Galile ya lay al wa? ⁸ Ngà ra ban bá nǎ-nǎ dan-ji-ti nè ya oo ndi-dé kì ta koji-é koji-é bè wa?» ⁹ Dow-je kí d'ì kì dɔnangi Partesi-ti, kì dɔnangi Medi-ti, kì dɔnangi Elam-ti, kì dɔnangi Mejopotami-ti, kì dɔnangi Jude-ti, kì dɔnangi Kapadosi-ti, kì dɔnangi Pɔ-ti, kì dɔnangi Aji-ti, ¹⁰ kì dɔnangi Priji-ti, kì dɔnangi Pampili-ti, kì dɔnangi Ejipti, kì dɔnangi kí tò mbó bebo Siren kí Libi-ti, kì dow-je kí d'ì bebo Ròm-ti, ¹¹ kì jipi-je, kì jipi təl-je, kì dow-je kí Kreti, kì Arapi-je lay kin ya, njékadmeē-je d'or gin né-je kí or ndil dow-je kí Lubə ra, adi nǎ-nǎ dan-ji-ti ya oo ndi-dé kì ta koji-é koji-é. ¹² Beba dow-je lay ya, ndil-dé tɛɛ sɔy, lo ta igi-dé səl adi 'dəji-nǎ ta dan-dé-ti 'panè: «Né kinlé kər mēē-é to ri wa?» ¹³ Rəmə dɛ kí nǎ-je 'soki njékadmeē-je 'panè: «To yibi ya njay ə ra-dé ən ngà!»

Piyər or gin ta adi dow-je

¹⁴ Njékwulə-je kí dɔgi gidi-é káre lé, d'ì d'a taá nati kì Piyər, ngá bá Piyər un ta dan-dé-ti pa adi kosi dow-je kì ndi-é kí boy panè: «Səi jipi-je, kì səi dow-je lay kí isi mēē bebo Jorijaləm-ti nè lé, 'yeli mbi-si maji ooi-né ta-je lə-m kɔ kadi 'gəi gin né kí ra né kin maji. ¹⁵ Dow-je kí ooi-dé kinlé, to yibi bá ra-dé titi kí səi 'pai-né kinlé al, kdɔtalə to kadi jinǎy káre kí ndɔge bəy ən. ¹⁶ Ngà to ta kí ndɔki Juwel njəpata kí ta Lubə-ti pa lé bá bone né-é ra né ngá tin. Ndɔki Juwel panè:

¹⁷ “Lubə panè:

Ta sɔy ndɔ-je-ti lé,
m'a kungi Ndil-m dɔ dow-je-ti lay,
ngan-si-je kí dingəm, kì dɛ kí dené
d'a pa ta-je kí ta-m mə
Lubə-ti kadi dow-je,
Né à ra basa-je lə-si toki nǎ bè,
ə bugə-je lə-si kàrè d'a koo né-je
mēē nǎ-ti rəm tɔ.

¹⁸ Tɔgrɔ-ti ya, mēē ndɔ-é-je-ti
kinlé, m'a kungi ndil-m dɔ
ngannjékullə-je-ti lə-m kí dingəm,
kì dɛ kí dené, rəmə d'a pa ta-je kí
ta-m mə Lubə-ti kadi dow-je.

¹⁹ M'a ra né-je kí tò bəl-bəl
mēē dɔrǎ-ti taá rəm,
m'a ra nékɔji-je dɔnangi-ti nè
kadi à toji tógi-m.
Dow-je d'a koo sapər à suu luki-luki,
d'a koo məsi kì pər.

²⁰ Kàdì à təl ndul ndi-ndi,
bá nǎy à təl kər titi məsi bè rəm.
Ngá bá ndɔ lə 'Babe à ree bəy.
Ndɔ-é kinlé, à to ndɔ kí boy;

à to ndo riba.

²¹ Beba dow kí rá-rá ya nɔ̄ ba
'Babe lé, à kaji."»

²² «Səi Israyel-je! Ooi ta-je kin maji: Nékoji-je, k̀i né-je kí to bəl-bəl kí Lubə ra takəm-si-ti k̀i rəbi kí ro Jeju-ti kí to dingəm kí Najarəti, adi səi ya 'gəi maji kinlé, tɔ̄ji kí Lubə umə-é ya. ²³ †Dingəm kinlé, d'ilə-é ji-si-ti kdo ta lə to né-je kí Lubə oji kete adi uwə do gangi-é lay. Beba səi 'bəi-é kagdəsi-ti, ə adi dow-je kí njékilə kuji do Lubə-ti al 'təl-é kogi. ²⁴ †Ngà Lubə ɔ̄r-é kogi gin tógi-ti lə koy, adi-é tɔ̄si ndəl ində lo tɛ̄; kdotalə koy asi kɔ̄be do-é-ti al†. ²⁵ Kdo Dabidi pa ta liə panè:

“M'oo 'Babe Lubə takəm-m-ti k̀i ndo-é-ndo-é.

Kdotalə ɛ̄ ɔ̄ kàdi-m-ti nè,

kdo kadi né kàre kàre yəki-m al.

²⁶ Gin-é kin bá rənəl rusi-né mɛ̄ɛ-m rəm,

m'usi pa m'tilə-né kole rəm tin;

rəm bá daji ro-m kàrè à kuwə ro-é lo taakoo-ti,

k̀i mɛ̄ɛ kí tò səl do nékində mɛ̄ɛ do-ti-ti rəm tɔ̄.

²⁷ Kdo i 'Babe Lubə 'a kiɲə-m kadi m'nəy kogi lo kí koó-ti al,

bá i 'a kiɲə-m mə dow lə-i kí m'aa njay kadi m'ndum al rəm tɔ̄.

²⁸ I 'adi-m m'gə rəbi kí 'a tɛ̄ɛ sə-m lo kiskəm-ti,

I 'a kadi rənəl rusi mɛ̄ɛ-m loki 'ɔ̄ sə-m."»‡

²⁹ Piyər pa sə-dé bəy panè: «Ngankɔ̄-m-je, adi m'idə-si ta kí ta kò-m-ti ya do ka-ji Dabidi-ti m'adi ooi: Dabidi lé ndəki oy adi dubi-é; do badi-é kàrè tò dan-ji-ti nè sar bone bəy. § ³⁰ Titi kí Dabidi to-né njèpata kí ta Lubə-ti lé, ɛ̄ gə kí Lubə un mindi-é ubi ro-é do-ti kadi n'a kində ngonka-é kàre ngar-ti.* ³¹ To ta lə Kristi† kí à tɔ̄si ndəl kində lo tɛ̄ɛ lé bá Dabidi gə kete adi panè:

“Lubə à kiɲə-n'è kogi lo kí koó-ti al,

bá nin-n'è kàrè à ndum al rəm tɔ̄.”»

³² «Jeju kinlé, Lubə adi-é tɔ̄si ndəl ində lo tɛ̄ɛ adi jɛ̄ lay ya j'oo-é k̀i kəm-ji. ³³ Lubə un-é ində-é taá do jikəl-é-ti, Bəbi-é adi-é Ndil kí aa njay kí ɛ̄ un mindi-é kdo kadi-é lé; Ndil kí aa njay lé bá Lubə ree sane do-ji-ti adi ooi k̀i kəm-si, bá ooi ká-é k̀i mbi-si rəm tin. ³⁴ Kdo ta lə Dabidi lé, ɛ̄ ɔ̄w dɔ̄rɔ̄-ti al ya, ngà ɛ̄ ya panè:

“'Babe Lubə idə 'Babe lə-m panè:

'Isi do jikəl-m-ti nè,

³⁵ ya sar kadi m'adi njéba-je lə-i 'təl-né lo kungi nja-i.”»

³⁶ «Beba kadi səi Israyel-je lay ya 'gəi maji kí Jeju kin, kí səi 'bəi-é kagdəsi-ti lé, ɛ̄ bá Lubə adi-é to 'Babe rəm, adi-é to Kristi rəm.»

³⁷ Loki dow-je d'oo ta-je kin bè lé, ta lé usi ro-dé-ti ndəki-ndəki adi 'dəji Piyər-je k̀i ndəgi njékwkulə-je 'panè: «Ngankɔ̄-ji-je, jɛ̄ lé j'a ra ban ngá wa?»

³⁸ Ə Piyər idə-dé panè: «Inəi panjiyə-si-je kí maji al kogi ə kadi nə-nə dan-si-ti ya ra batəm k̀i ri Jeju Kristi, kdo kadi Lubə inə-né go majal liə kogi. Beba a kingəi kadkare kí to Ndil kí aa njay. ³⁹ Kdotalə kun mindi lə Lubə lé, to kdo ta lə-si səi rəm, kdo ta lə ngan-si-je rəm, bá kdo ta lə dow-je lay kí njékisi say, kí 'to kosi dow-je kí kor-dé to nduy-nduy, kí Lubə lə-ji à ba-dé ki ro-é-ti kin rəm tɔ̄.»

⁴⁰ Piyər pa sə-dé ta-je kí rangi nɔ̄-nɔ̄ uwə-dé-né k̀i ta rəm, ulə-né dingəm mɛ̄ɛ-dé-ti panè: «Ori ro-si kogi dan dow-je-ti kí njétuji kogi kin, kdo kadi Lubə aji-si.» ⁴¹ Beba dow-je kí 'ndigi do ta-ti lə Piyər lé, 'ra-dé batəm. Ndo-é-ti kinlé, kor njékad mɛ̄ɛ-je usi do madi-é-ti asi budogi lo mutə je bè.

† 2:23 2:23 Mat 27:35; Mar 15:24; Luk 23:33; Jə 19:18 † 2:24 2:24 Mat 28:5,6; Mar 16:6; Luk 24:5 † 2:24 2:24 Mat 28:5; Mar 16:6 ‡ 2:28 2:28 Pa-je 16:8-11 § 2:29 2:29 1Ng 2:10 * 2:30 2:30 Pa-je 132:11 † 2:31 2:31 Kristi lé kor mɛ̄ɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

Panjiyə njékadmeɛ-je

⁴² Dɛ d'adi rɔ-dé lo néndó-ti lə njékwulə-je rəm, d'uwə-nə lubi-lubi titi ngankɔ-nə-je rəm, d'uso mbə nati-nati rəm, bá d'adi rɔ-dé meɛ pa ta-ti kɪ Lubə rəm tɔ. ⁴³ Lubə ra né-je kí tò bəl-bəl, kɪ nékoji-je kɪ takul njékwulə-je adi dow-je lay ya bəl ində bandi-dé gangi. ⁴⁴ †Njékadmeɛ-je lay ya d'ində rɔ-dé nati maji rəm, né-je lə-dé lay ya d'ore-nə dɔ-ti rəm tɔ. ⁴⁵ D'oy lo-je lə-dé, kɪ nékingə-dé-je 'ndogi, ə 'ləbi-nə là-é là-é, adi ná-ná ingə kí asi ra ndigi-je liə. ⁴⁶ Njékadmeɛ-je lé, ta-dé asi-nə adi ndɔ-je lay ya d'isi nati meɛ kəy-ti lə Lubə, 'gáŋgi-nə mbə nam lə 'Babe meɛ kəy-je-ti lə-dé rəm, d'uso né nati-nati kɪ rɔnəl, bá kɪ meɛ kí usi nangi pɔ-pɔ rəm tɔ. ⁴⁷ 'Piti Lubə taá-taá rəm, bá dow-je lay ya 'ndigi ta lə-dé rəm tɔ. Ndɔ-é ndɔ-é ya 'Babe adi kɔr dɛ kí ɛ aji-dé usi dɔ madi-é-ti.

3*Dingəm kí nja-é oy mburuki*

¹ Ndɔ káre bə, ta ji losɔl-ti, Piyər kɪ Jə d'isi d'ow meɛ kəy-ti lə Lubə kɔ pa ta kɪ Lubə. ² Loki 'teɛ ngosi kɪ ta rəbi kəy lə Lubə, kí 'ba-é: «Ta rəbi kí kuré nɔ lé», dow-je d'un dingəm káre kí nja-é oy mburuki lo koji-é-ti nɔ d'isi d'ow siə titi. Ndɔ-je lay ya d'ində-é meɛ kəy-ti lə Lubə kadi kɔy né dow-je kí d'isi d'ow takəy-ti lə Lubə. ³ Bəba loki dingəm lé, oo Piyər-je kɪ Jə kí d'isi d'ow meɛ kəy-ti lə Lubə rəm, ɛ kɔy-dé né. ⁴ Rəmə Piyər dɛ kɪ Jə d'oo-é géréré, ə Piyər idə-é panè: «'Oo-ji nè bə!» ⁵ Rəmə dingəm lé kàrè, oo-dé géréré ya tɔ, kdotalə ɛ gir meɛ-é-ti kí n'a kingə né madi ji-dé-ti. ⁶ Bəba Piyər idə-é panè: «Là əse lɔr goto ji-m-ti. Ngà né kí tò kadi madi-i bá tò tin: Kɪ ri Jeju Kristi kí Najareti-ti, i taá 'njiyə!» ⁷ Ngá bá Piyər lé, uwə jikɔl-é ra siə kadi-é i-né taá, ya rəmə tajinati nè ya nja-é-je kɪ gul nja-é-je ndaji rəŋgi-rəŋgi gogi. ⁸ Adi ɛ ubə nangi rati ə dɔ nja-é-ti, ə ɔti njiyə. ɛ njiyə rəm, tal jakra-jakra rəm, bá tóy Lubə andi-né meɛ kəy-ti lə Lubə nati kɪ njékwulə-je lé. ⁹ Dow-je lay ya d'oo-é ow njiyə rəm, ow tóy Lubə rəm. ¹⁰ Loki dow-je 'gə-é kí to dingəm kí njékisi ta rəbi kəy-ti lə Lubə kí 'ba-é «ta rəbi kí kuré nɔ» kɔ kɔy né lé, dɛ lay ya ndil-dé teɛ sɔy, bá lo ta igi-dé səl rəm, kdotalə né kí teɛ dɔ dingəm-ti kinlé. ¹¹ Dingəm lé inə go Piyər-je kɪ Jə al. Bəba dow-je lay ya d'ay-nə kɪ rɔ-dé-ti «gin pal-ti lə Salomɔ» kí tò takəy-ti lə Lubə, kɔ ndil-dé teɛ sɔy.

Piyər ɔr gin ta takəy-ti lə Lubə

¹² Loki Piyər oo né kin bə rəm, ɛ idə kosi dow-je lé panè: «Səi dow-je kí dɔnangi Israyel-ti! Kɔ ri bá lapiya kí dingəm kin ingə lé, ɔr ndil-si bə wə? Kɔ ri é səi ooi-ji titi-nə né kí to tógi-ji əse to takul kuji kí j'ilə dɔ Lubə-ti bá j'ra-né dingəm kinlé j'adi-é njiyə bə wə? ¹³ To Lubə lə Abrakam, kɪ Lubə lə Isaki, kɪ Lubə lə Jakobi, kí to Lubə lə ka-ji-je bá ulə rɪba dɔ ngonnjékullə-ti liə Jeju. Səi ya iləi-é ji 'boy-je-ti lə jipi-je rəm, bá səi mbati-é nɔ Pilati-ti, loki ɛ ɔji kilə-é taá. ¹⁴ †Səi lé, 'mbati dow kí aa njay, njəra né kí njururu, rəmə njətɔl dow-je bá 'dəji kadi kɔgri ya d'ilə-é taá d'adi-si*. ¹⁵ Səi adi 'tɔl njékadi kiskəm dow-je. Ngà Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo teɛ adi j'oo-é kɪ kəm-ji. ¹⁶ Dingəm kan, kí səi ooi-é rəm, 'gəi-é maji rəm kinlé, to takul meɛ-ji kí j'adi Jeju, bá Jeju ya adi rɔ-é təl ngə-né gəw-gəw tin. Kadmeɛ Jeju bá dingəm kanlé ingə-né lapiya kí ɔr njuti adi səi lay ya ooi-é tin.»

¹⁷ «Bəba bone bə kinlé, ngankɔ-m-je, m'gə kí né kí ndɔki səi kɪ 'boy-je lə-si 'rai kɪ Jeju lé, 'rai dɔ mbə-ti. ¹⁸ Ngà Lubə adi né kinlé ra né bə, kɔ kadi ta kí njépata-je kí ta-é-ti lay ya 'pa kete kinlé né-é ra-né né. Lubə panè: Kristi† à kingə kɔɔ. ¹⁹ Bəba inəi

† 2:44 2:44 Knj 4:32-35 † 3:14 3:14 Mat 27:15-23; Mar 15:6-14; Luk 23:13-23; Jə 19:12-15 * 3:14 3:14 Mat 27:15-23; Mar 15:6 † 3:18 3:18 Kristi lé kɔr meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. ‡ 3:18 3:18 Luk 24:26

panjiyə-si-je kí maji al, ə 'təli kí rɔ Lubə-ti kadi-é bɔr majal-je lə-si kɔgi. ²⁰ Beba 'Babe à kadi-si dɔkaglo mɛɛ kusi nangi rəm, b́á à kulə Jeju, kí to Kristi, dow kí ɛ mbəti-é kete kɔ ta lə-si lé kadi-si. Kristi, dow kí Lubə mbəti-é lé to Jeju. ²¹ Ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, tò kadi Jeju Kristi lé à kisi dɔrɔ-ti sar dɔkaglo-ti kí Lubə à kadi né-je lay təl kí sigi, titi kí Lubə pa-né kete low nɔ adi njépata-je kí ta-é-ti, kí 'to dow-je kí d'aa njay. ²² Beba ndɔki Moiyiji panè: “‘Babe Lubə lə-si à kadi-si njèpata kí ta-é-ti kí titi-nɔ sə-m mə Moiyiji bè, ɛ à to ngonkɔ-si kí dan-si-ti ya; səi a təl rɔ-si go ta-ti liə mɛɛ né-je-ti lay. ²³ Dow kí rá-rá kí təl rɔ-é go ta-ti lə njèpata kí ta Lubə-ti kin al lé, d'a tubə-é kɔgi dan dow-je-ti lə Lubə rəm, d'a tɔl-é kɔgi rəm tɔ.” ²⁴ Njépata-je kí ta Lubə-ti lay kí un kuti-é dɔ Samiyel-ti nɔ sar dɔ dɛ kí d'ore go-é lé, 'pa ta kete dɔ ndɔ-je-ti kí ji-si-ti kinlé tɔ. ²⁵ Səi lé, kunmindí lə Lubə kí njépata-je kí ta-é-ti 'pa ta-é lé, tò kɔ ta lə-si rəm, b́á noji kí Lubə ulə nati k̀i ka-ji-je lé k̀arè, səi ubəi maji-é rəm tɔ. Lubə ulə noji nati k̀i ka-ji-je loki ɛ idə-né Abrakam panè: “Gin dow-je kí dɔnangi-ti nè lay ya d'a kingə tɔrndi k̀i takul nganka-i.Š” ²⁶ Beba, Lubə adi ngonnjékullə liə tɛɛ kɔ ta lə-si səi ya dɔsɔy. ɛ ulə-é kɔ kadi ree tɔrndi-é dɔ-si-ti k̀i go rəbi ra kí à ra kadi nɔ-nɔ dan-si-ti təl gidi-é adi majal-je liə.»

4

Piyər-je k̀i Jɔ d'a nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

¹ Loki Piyər-je k̀i Jɔ d'a 'pa ta-je kin d'adi dow-je ya rəmə njégugnə-je lə Lubə, k̀i njékun dɔ njéngəm kəy lə Lubə, k̀i Sadusi-je 'ree rɔ-dé-ti. ² Dɛ 'ree k̀i rɔ kati kanəna, kɔ dɛ kí joo kinlé d'a 'ndó né dow-je rəm, d'a d'ilə mbɛ 'panè: Dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, kdɔtalə Jeju lé tɔsi ndəl ində lo tɛɛ tɔ. ³ Rəmə d'uwə-dé d'ow d'ungɔ-dé dangay-ti sar lo aa dɔ-dé-ti, kɔ to ta kí k̀adi ɔw dɔ kur-ti rəm ngá. ⁴ Bè ya k̀arè, dɛ kí d'oo ta lə njékwkulə-je kinlé, dow-je nɔ dan-dé-ti d'adi mɛɛ-dé Jeju. Adi dow-je kí 'to njékadmɛɛ-je d'a kasi bɔdɔgi lo m̀i je bè.

⁵ Loki lo aa ngá rəmə, 'boy-je lə jipi-je, k̀i 'ngatɔgi-je lə jipi-je, k̀i njéndó dow-je ndukun-je, d'uwə dɔ-nɔ bebo Jorijaləm-ti. ⁶ An kí to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə, b́á Kayipi rəm, Jɔ rəm, Alegjandrə rəm, b́á dow-je lay kí gin koji-ti lə njékun dɔ njégugnə-je d'a dan dow-je-ti kí d'uwə dɔ-nɔ lé nɔɔ tɔ. ⁷ Beba dɛ d'adi 'ree k̀i Piyər-je k̀i Jɔ lé nɔ-dé-ti, ngá b́á 'dəji-dé ta 'panè: «Nɔ b́á adi-si tɔgi əse k̀i ri nɔ b́á səi adi-né lapiya dingəm kí njənjakoy mburuki kinlé wa?»

⁸ Beba Ndil kí aa njay rusi mɛɛ Piyər adi idə-dé panè: ⁹ «Səi 'boy-je lə jipi-je, k̀i 'ngatɔgi-je lə jipi-je: Jɛ j'ra maji k̀i dingəm kí njənjakoy mburuki kin rəmə, bone səi 'təli 'dəji kadi j'idə-si se kəm rəbi kí ban b́á ɛ ingə-né lapiya tɔ bəy wa? ¹⁰ Beba kadi səi lay ya 'gəi maji rəm, b́á dow-je lay kí 'to Israyel-je k̀arè kadi 'gə maji tɔ: K̀i ri Jeju Kristi kí to dow kí Najaret, ɛ kí ndɔki 'bəi-é kagdəsi-ti, b́á Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, to takul-é b́á dingəm kan ɔ-né taá nɔ-si-ti k̀i rɔ kí ngə gəw-gəw tin. ¹¹ Jeju lé:

“To ər kí səi njékində kəy-je ilə-é piringi kɔgi lé, rəmə ɛ b́á təl to ər kí maji kí sul kəy-ti.”*¹²

¹² «Kaji tò rɔ dow-ti kí rangi al; kdɔtalə dan dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay kin ya, dow kí rangi kí Lubə adi-é to dow kí j'a kingəi kaji k̀i takul ri-é ya goto.»

¹³ Loki 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je d'oo kí Piyər-je k̀i Jɔ 'pa ta k̀i mɛɛ-dé kí nda kəy bè lé rəmə, ndil-dé tɛɛ sɔy, kɔ 'gə kí Piyər-je k̀i Jɔ lé 'to dow-je kí kare, b́i to dow-je kí d'ingə néndó al. Dɛ 'gə-dé kí ndɔki 'njiyə kí Jeju tɔ. ¹⁴ Ngà loki dɛ d'oo dingəm kí ingə lapiya lé ɔ taá mbó-dé-ti nè tɔ rəmə, dɛ d'oo ta kí d'a kilə Piyər-ti k̀i

Ja lé al. ¹⁵ Beba de d'un ndu-dé kadi Piyər-je lé 'teɛ meɛ kəy gangta-ti lé d'ow ndaa-ti. Go-ti, 'boy-je lé d'oji-na ta 'panè: «Ri bá j'a rai kɪ dingəm-je kinlé wa? ¹⁶ Kdo dow-je kí Jorijalem lay ya 'gə maji kí dingəm-je kinlé, 'ra nékoji kí tò ndaa-ti rəsi rəm, bá jəi ya kàrè to né kí dum kadi j'naji rəm tɔ. ¹⁷ Lé bè ya kàrè, kdo kadi poy né kí ra né kin ow ki kete-kete dan kosi dow-je-ti al lé, adi j'ogi-dé kogi kí ngə nɔ, kadi 'pa ta kɪ ri dingəm kinlé d'adi dow kí rangi al ya sar ngá.»

¹⁸ Go-ti, 'ba Piyər de kɪ Ja d'adi 'təl 'ree gogi, ngá bá 'ndɔr mbi-dé kete kɪ gogi kadi 'pa ta kɪ ri dingəm kinlé al rəm, bá kadi 'ndó dow-je né kɪ ri-é al rəm tɔ. ¹⁹ Piyər-je kɪ Ja d'ilə-dé-ti 'panè: «Səi ya 'pai adi j'oo: Kadi to né kɪ njururu nɔ Lubə-ti ya lé, dow à təl rɔ-é go ta-ti lə-si əsə à təl rɔ-é go ta-ti lə Lubə wa? ²⁰ Jɛ lé, né kí jɛ ya j'oo ta-é kɪ mbi-ji, bá j'oo kɪ kəm-ji rəm lé, j'a ndəm ta-ji dɔ-ti ban wa.» ²¹ 'Boy-je kí njégangta-je lə jipi-je lé, 'təl d'ogi-dé kogi kí ngə nɔ lé ya bəy, bá d'ingə-dé d'adi d'ow. De d'ingə kəm rəbi madi kí kadi 'gangi-né ta dɔ-dé-ti al, kdotalə kosi dow-je. Kdo né kí ra né kinlé, dow-je lay ya d'osi-né gajɪ Lubə. ²² Dingəm kí ingə lapiya kɪ kəm rəbi nékoji kinlé, bal-é dəə bal kɔrsɔ.

Njékadmeɛ-je 'pa ta kɪ Lubə

²³ Loki d'ingə Piyər-je kɪ Ja taá lé, de d'ow rɔ dow-je-ti lə-dé, ə d'ɔr poy ta-je lay kí njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'ngatogi-je lə jipi-je, 'pa sə-dé lé d'adi d'oo. ²⁴ Go ta-je-ti kí d'oo kinlé, d'adi ta-dé asi-na adi d'un ndi-dé kí taá 'pa ta kɪ Lubə 'panè: «'Babe, i ya 'ra dɔrɔ kɪ dɔnangi, i ya 'ra babo kɪ né-je lay kí tò-ti.† ²⁵ I ya 'pa ta kɪ takul Ndil kí aa njay, kɪ rəbi kí rɔ ka-ji Dabidi-ti kí to ngonnjékullə lə-i 'panè:

“Kdo ri bá gin dow-je kí gay-gay d'ow-né dɔ-na-ti wúr-wúr bè wa?
Kdo ri bá dow-je d'ow kɪ kɔjra-je kí kogi kare bè kin meɛ-dé-ti wa?

²⁶ Ngar-je kí dɔnangi-ti 'ra go rɔ-dé kdo rɔ rəm,
'boy-je d'ində rɔ-dé nati kdo kilə rɔ 'Babe Lubə rəm,
kdo kilə rɔ Kristi‡, dow liə kí ɛ mbəti-é rəm tɔ.”§

²⁷ †«Tɔgrɔ-ti, Erodi-je, kɪ Pɔsi Pilati-je, kɪ gin dow-je kí 'to jipi-je al, kɪ dow-je kí 'to Israyel-je, 'mbɔ-nɔ meɛ bebo-ti kin ya d'osi ta ngonnjékullə lə-i Jeju kí to dow kí aa njay, kí i bá 'mbəti-é. ²⁸ Né-je kinlé, 'ra bè d'adi né-je lay kí i oji kete low nɔ kí go tɔgi-i-ti rəm, kɪ go meɛ ndigi-ti lə-i rəm kinlé, né-é ra-né né. ²⁹ Beba 'Babe, kí ngɔsnə-ti kinlé, oo kogi kí d'ogi-ji pa ta lə-i kin ə 'ra kɪ ngannjékullə-je lə-i kadi d'ilə mbɛ ta lə-i kɪ meɛnda kɔy-kɔy. ³⁰ Oji tɔgi-i adi njémɔy-je d'ingə lapiya rəm, adi nékoji-je, kɪ né-je kí tò bəl-bəl ra né, kɪ ri ngonnjékullə lə-i Jeju, kí to dow kí aa njay.»

³¹ Loki de tɔl ta pa ta kɪ Lubə rəmə, lo kí 'kəw-na-ti lé yəy yəki-yəki rəm, de lay ya Ndil kí aa njay rusi meɛ-dé rəmə 'pa ta lə Lubə kɪ meɛnda kɔy.

Kində rɔ nati lə njékadmeɛ-je

³² †Njékadmeɛ-je lay ya d'ində rɔ-dé nati kɪ meɛ-dé kí káre-rə rəm, kɪ tagir kí káre-rə rəm. Dow káre kí dan-dé-ti kí panè, né lə-n'è kin sɔbi dɔ-n'è n'è ya kɪ kár-n'è ya goto. Nékingə-dé-je lay ya d'ore-na dɔ-ti. ³³ Njékwukulə-je 'pa ta kɪ tɔgi kí nɔ dɔ tosi-ti kí 'Babe Jeju tosi ndəl ində lo teɛ. Beba de lay ya ramaji lə Lubə nɔy sə-dé. ³⁴ Dow káre dan-dé-ti kí né nal-é ya goto, kdo de lay kí d'ow kɪ lo ndɔr-je əsə kəy-je lé, d'oy 'ndogi d'adi là-é ³⁵ njékwukulə-je, ngá bá 'təl 'ləbi kí go ndigi-je-ti lə nɔ-nɔ dan-dé-ti.

³⁶ Jojepi kí njékwukulə-je lə Jeju d'ində ri gajɪ-é lə Barnabasi, adi kɔr meɛ-é to: «Ngon kí njékulə dingəm meɛ-dé-ti» lé, to dow kí gin koji-ti lə Lebi, dɔnangi Siprə-ti

† 4:24 4:24 Tɛt 20:11; Eja 37:16-20 ‡ 4:26 4:26 Kristi lé kɔr meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. § 4:26 4:26 Pa 2:1-2 † 4:27 4:27 a Luk 23:7-11; b Mat 27:1,2; Mar 15:1; Luk 23:1; Ja 18:28,29 † 4:32 4:32 Knj 2:44,45

kí tò dan ba-ti, ɔw kì lo ndɔr liə nɔɔ. ³⁷ E un lo liə lé ndogì rəmə ree kì là-é adi njékowkulə-je.

5

Poy ta lə Ananiasì-je kì Sapira

¹ Ngà dingəm káre kí ri-é lə Ananiasì ə ri ne-é lə Sapira, un lo ndɔr lə-dé ndogì tɔ.
² Ta Ananiasì-je kì ne-é asi-nə adi Ananiasì ɔr kəl là lo ndɔr lə-dé lé, ngá bá ɔw kì ndəgi-é adi njékowkulə-je ə panè lay lə là ndɔr lé ya ɛn. ³ Rəmə Piyər idə-é panè: «Ananiasì, ra ban bá 'ɔr kəl là lo ndɔr lə-i lé adi to kí lə-i rəmə 'panè lay lə là lé ya é tò tin wa? I adi Satə taa mɛɛ-i pəl-pəl adi 'ɔw mbing ya 'ədi Ndil kí aa njay wa? *
⁴ Lo ndɔr lə-i lé, lé i 'ndogì al kàrè to 'lə-i ya rəm al wa? Rəm bá kí i un 'ndogì ngá kin kàrè, là-é to 'lə-i ya tɔ al wa? Ngà ra ban bá i ɔji mɛɛ-i-ti adi 'ra-né né kí tanə bè kin wa? To dow-je bá i ədi-dé al, ngà to Lubə bá i ədi-é.» ⁵ Loki Ananiasì oo ta-je kinlé, ɛ usi nangi rəmə oy. Adi dow-je lay kí ta-é usi mbi-dé-ti lé, bəl ində bandi-dé gangi. ⁶ Loki ɛ oy lé, basa-je 'ree b̄ir-é kì kubi d'ɔw 'dubi-é.†
⁷ Loki à kasi kàdì mutə-je bè go-ti rəmə, ne-é Sapira lé ɔw kəy go-dé-ti. Ə né kí tɛɛ do ngɔbi-é-ti lé, ɛ gə al. ⁸ Bəbə Piyər dəji-é panè: «'Idə-m adi m'oo. Lo ndɔr lə-si kí 'ndogì lé, lay lə là-é ya bá tò tin wa?» Rəmə Sapira panè: «Oiyó, là-é lé ya é tò tin.»
⁹ Ə Piyər idə-é panè: «Kdo ri bá səi kì ngɔbi-i adi ta-si asi-nə adi 'nəi Ndil 'Babe wa? Yən, dɛ kí d'un ngɔbi-i d'ɔw 'dubi-é lé bá ká nja-dé ba takəy-ti ngá tin. D'a kun-i kow sə-i tɔ.» ¹⁰ Rəmə tajinati nè ya, ɛ usi nangi nja Piyər-ti oy tɔ. Loki basa-je lé d'ɔw kəy rəmə, d'oo-é kí ɛ oy. Bəbə dɛ d'un-é d'ɔw 'dubi-é mbó ngɔbi-é-ti. ¹¹ Bəl ində bandi njékəwnə-je gangi rəm, bá dow-je lay ya kí d'oo poy né-je kinlé kàrè, bəl ində bandi-dé gangi rəm tɔ.

Njékowkulə-je 'ra nékoji-je nə

¹² Njékowkulə-je 'ra né-je kí tò bəl-bəl, kì né-je kí tɔji tógi Lubə nə-nə takəm dow-je-ti. Njékadmɛɛ-je lay ya 'kəwnə gin pal-ti lə Salomɔɔ‡. ¹³ Dow kí rangi kí bo ree dan-dé-ti ra-é goto. Bè ya kàrè, dow-je 'piti-dé nə. ¹⁴ Bəbə dingəm-je kì dené-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adi mɛɛ-dé 'Babe, adi kɔr-dé usi do madi-é-ti par-par. ¹⁵ Rəmə dow-je d'oy njémɔy-je do tirə-ti-je, kì mɛɛ tuwə-ti-je 'ree d'ungi-dé kì ngangì rəbi-rəbi, kdo kadi kinə Piyər dəə rəmə, ndil-é je kin ya kàrè ungi do njémɔy-ti káre je bè bəl dan-dé-ti. ¹⁶ Dow-je nə ya kí mɛɛ bebo-je-ti kí tò mbó Jorijaləm-ti d'oy njémɔy-je, kì dow-je kí ndil-je kí maji al 'ra-dé, d'ay sə-dé kì rɔ-dé-ti, adi dɛ lay ya d'ingə lapiya.

D'uwə njékowkulə-je dangay-ti ya bəy

¹⁷ Ngá bá burə do njégugnə-je lə Lubə, kì dow-je lay kí d'isi siə nati, adi to kuti dow-je kí 'ba-dé Sadusi-je lé jangi ra-dé nə do njékowkulə-je-ti adi d'i gim ¹⁸ d'ɔw d'uwə-dé 'ree d'ungi-dé dangay-ti kí to dangay lə dow-je lay. ¹⁹ Ngà ndɔɔ rəmə, malayka lə 'Babe ree tɛɛ ta rəbi-je kí kəy dangay-ti, adi njékowkulə-je 'tɛɛ ndaa-ti, bá idə-dé panè: ²⁰ «Owi, ai mɛɛ kəy-ti lə Lubə, ə ta-je lay kí sɔbi do ta kaji kinlé, iləi-né mbe adi dow-je.» ²¹ Loki d'oo ta kin bè lé, d'ɔw takəy-ti lə Lubə kí ndɔge rati ya d'ɔw 'ndó dow-je né.

Bəbə burə do njégugnə-je lə Lubə, kì dow-je kí d'isi siə nati ya lay d'ulə kulə 'ba 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je rəm, bá 'ba 'ngatógi-je lə Israyel-je lay rəm. Ngá bá d'ulə kulə dangay-ti kadi 'ree kì njékowkulə-je lé tɔ. ²² Ngà loki ngannjékullə-je lé d'ɔw rəmə, d'ingə-dé kəy dangay-ti al. Bəbə 'təl d'ɔw gogi 'panè: ²³ «Loki j'ow lé,

* 5:3 5:3 Jə 13:2 † 5:6 5:6 Be lə jipi-je lé dow-je 'dubi-nə bole mbal-je-ti. ‡ 5:12 5:12 Knj 3:11.

tarəbi tò kì kuti-é maji rəm, bá njéngəm tarəbi-je kí kəy dangay-ti kàrè d'a lo ka-dé-ti nɔɔ rəm; ya rəmə loki j'teɛ tarəbi lé, dow ya kàrè j'ingə-é mee kəy-ti al.» ²⁴ Loki njékun do njéngəm takəy lə Lubə, kì njékun do njégugnə-je lə Lubə, d'oo ta kin bè lé, lo ta igi-dé səl kɔɔ ta lə njékowkulə-je lé, adi 'dəji-nə ta 'panè: To ri danə bá ra né bè wa? ²⁵ Ngà dow káre ree idə-dé panè: «Yən! Dow-je kí ungi-dé dangay-ti lé, d'a 'ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə nɔɔ.»

²⁶ Ngà bá njékun do njéngəm takəy lə Lubə, de kì dow-je liə d'ow 'ree kì njékowkulə-je lə Jeju lé. Ngà ree bá 'ree sə-dé kí go lə njètógi-ti al, kɔɔtalə de 'bəl kí kosi dow-je d'a tilə-dé kì ər.

²⁷ Loki 'ree sə-dé lé, d'adi d'a nɔ 'boy-je-ti kí njéngangta-je lə jipi-je, ngá bá, burə do njégugnə-je lə Lubə dəji-dé ta panè: ²⁸ †«Je j'ogi-si kí ta kɔɔ-ji-ti kadi 'ndói né dow-je kì ri dingəm kinlé ya al wa? Ngà ooi bè, néndó lə-si ya taa mee bebo Jorijaləm pəl-pəl rəm, bá 'ndigi rai bè kadi ta məsi dingəm kinlé usi do-ji je-ti bəy al banŃ.»

²⁹ Ngá bá Piyər-je, kì ndəgi njékowkulə-je d'ilə-dé-ti 'panè: «Dow à təl rɔ-é go ta-ti lə Lubə, bi à təl rɔ-é go ta-ti lə dow-je al. ³⁰ Jeju kí səi 'bəi-é kagdəsi-ti 'toli-é lé, Lubə lə ka-ji-je adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. ³¹ E bá Lubə un-é ində-é do jikol-é-ti taá, adi-é to ngar rəm, adi-é to njəkaji dow-je rəm. Kɔɔ kadi ngan Israyel-je d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi kì takul-é rəm, kadi Lubə inə-né go majal-je lə-dé kɔgi rəm. ³² Né-je kí ra né kinlé, je j'oo kì kəm-ji rəm, j'oo ta-é kì mbi-ji rəm, bá Ndil kí aa njay kí Lubə adi isi mee dow-je-ti kí njətəl rɔ-dé go ta-ti liə lé kàrè oo né-je kinlé rəm tɔ.»

³³ Loki de d'oo ta-je lə njékowkulə-je lé bè rəmə, wəngi ra-dé nɔ adi d'oji kadi d'adi 'təl-dé kɔgi. ³⁴ Ngà Parisi káre kí ri-é lə Gamaliyél kí to njéndó dow-je ndukun-je lə Lubə kí dow-je lay ya d'un ta-é, i taá dan 'boy-je-ti kí njéngangta-je lə jipi-je lé kɔɔ kidə-dé tagir liə. E un ndu kadi d'adi njékowkulə-je lé 'tɛɛ ndaa-ti maki. ³⁵ Ngá bá idə 'boy-je kí njéngangta-je lé panè: «Səi Israyel-je lé! Né kí səi oji kadi 'rai kì dow-je kanlé ooi maji bane! ³⁶ Kɔɔtalə ngosnə ya bəy Tedasi, oo rɔ-é kì dow kí ngay; beba dingəm-je d'a kasi busɔ je bè d'un go-é. Ngà 'təl-é rəm, dow-je lay kí go-é-ti lé kàrè, 'sane-dé káre-káre, adi kində rɔ nati lə-dé lé goto. ³⁷ Go-é-ti, Judasi kí to dow kí Galile, ər kosi dow-je go-é-ti, dɔkaglo kində ri dow-je mee mbete tidə kɔr dow-je-ti. E kàrè 'təl-é rəm, bá dow-je kí go-é-ti kàrè 'sane-dé káre-káre rəm tɔ. ³⁸ Beba kí ngosnə-ti kinlé, m'idə-si kadi indəi kəm-si go dingəm-je-ti kinlé al. Inəi-dé adi d'ow. Kɔɔtalə kinə, kɔjra lə-dé əse kullə lə-dé kin to né kí i rɔ dow-je-ti lé, né-é à kində nangi kì kár-é bè ya. ³⁹ Ngà kinə to kɔjra lə Lubə əse to kullə liə ya tɔgrɔ-ti to rəmə, tógi-si à kasi ra kadi ində nangi al. Ooi maji, nè a kɔ rɔ-i kì Lubə!» Beba 'boy-je kí njéngangta-je lə jipi-je lé, 'ndigi kì Gamaliyél do ta-ti liə lé. ⁴⁰ Go-ti, 'təl 'ba njékowkulə-je lé 'ree sə-dé rəmə, d'adi d'ində-dé rəm, bá d'ogi-dé 'panè: «A pai ta kì ri Jeju gogi rangi al ngá.» Bè ngá bá d'inə-dé d'adi d'ow.

⁴¹ Njékowkulə-je d'inə 'boy-je kí njéngangta-je lé 'tɛɛ ndaa-ti kì rɔnəl, kɔɔtalə koo kí Lubə oo-dé adi n'toi dow-je kí n'asi kadi rɔsɔl tɛɛ do-dé-ti kɔɔ ta lə ri Jeju. ⁴² Kì ndə-é ndə-é ya njékowkulə-je d'ilə mbə Poyta kí Maji lə Jeju kí to Kristi* rəm, 'ndó né dow-je mee kəy-ti lə Lubə rəm, bá mee kəy-je-ti lə-dé ə d'inə ta-é al.

6

Mbəti njékore kàdì njékowkulə-je

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, kɔr njéndó né-je usi do madi-é-ti kì kete-kete rəmə, jipi-je kí njépata grəki 'yun ta do jipi-je-ti kí 'pa ta əbrə, kɔɔtalə, ndə-é ndə-é ya kí d'isi 'ləbi né lé, dow ilə ká njéngowkoy-je-ti kí njépata grəki lé al. ² Beba njékowkulə-je kí dɔgi

† 5:28 5:28 Mat 27:25 § 5:28 5:28 Mat 27:25 * 5:42 5:42 Kristi lé kɔr mee-é to dow kí Lubə mbəti-é.

gidi-é joo lé, 'ba njéndó né-je lay ya rɔ-dé-ti ə d'idə-dé 'panè: «Kadi jẹ bá j'inqə ta pa ta lə Lubə, kɔɔ təl kə ká ləbɪ nékuso-ti bəy lé, to né kí tuwə ra al. ³ Beba ngankɔ-ji-je, kadi 'mbəti dingəm-je siri dan-si-ti, kɔɔ kadi j'ulə kullə kin mɛɛ ji-dé-ti kadi 'ra. Ə à to dingəm-je kí dow-je 'pa ta lə-dé maji rəm, Ndil kí aa njay rusi mɛɛ-dé rəm, bá à to dingəm-je kí d'ow kɪ gosi rəm bane tɔ. ⁴ Ngà jẹ rəmə, j'a kuwə rɔ-ji ngə mɛɛ pa ta-ti kɪ Lubə, bá mɛɛ ndó dow-je ta-ti liə rəm tɔ.» ⁵ Ta kinlé, njékəwnə-je lay ya 'ndigi dɔ-ti. Beba 'mbəti-né Etiyən, kí to dow kí kadmɛɛ liə asi gaki, bá Ndil kí aa njay rusi mɛɛ-é rəm tɔ, bá 'mbəti Pilipi, kɪ Prokore, kɪ Nikanɔɔ, kɪ Timɔ, kɪ Parmenasi, kɪ Nikola kí to dow kí bebo Antiosi-ti kí to jipi təl. ⁶ Ə 'ree sə-dé rɔ njékowkulə-je-ti. De 'pa ta kɪ Lubə kɔɔ ta lə-dé, bá d'ində ji-dé dɔ-dé-ti.

⁷ Ta lə Lubə sane kɪ lo-lo, bá kɔɔ njéndó né-je kí Jorijaləm ɔw kɪ kete ya par-par rəm, bá njégugnə-je lə Lubə nɔ ya d'adi mɛɛ-dé Jeju rəm tɔ.

Ta kí dɔ kuwə Etiyən-ti

⁸ Lubə ra maji kɪ Etiyən nɔ rəm, adi-é tógi adi ra-né nékɔji-je, kɪ né-je kí tɔ bəl-bəl dan dow-je-ti. ⁹ Beba ndɔ káre bə jipi-je kí nɔ-je kí d'ɪ bebo Siren-ti, kɪ bebo Alegjandri-ti rəm, bá de kí madi-je 'to jipi-je kí bebo Silisi-ti, kɪ de kí mɛɛ be-je-ti kí dɔnangi Aji-ti 'ree 'naji ta kɪ Etiyən. De kinlé, kəykəwnə lə jipi-je kí d'isi d'uwə dɔ-nɔ-ti lé, 'ba-é «kəykəwnə lə bə-je kí d'inqə-dé taá ngá.» ¹⁰ Ngà de d'asi kuwə-é kɪ ta al, kɔɔtalə to Ndil kí aa njay bá adi-é gosi pa-né ta. ¹¹ Beba de d'adi là dingəm-je madi, adi ree 'təti-né ta ta-é-ti 'panè: «Etiyən lé, pa takɔbi dɔ Moiyiji-ti rəm, bá dɔ Lubə-ti adi jẹ ya j'oo kɪ mbi-ji.» ¹² De 'sulə kosi dow-je, kɪ 'ngatógi-je, kɪ njéndó dow-je ndukun-je, adi tɛɛ kɪ Etiyən busi d'uwə-é d'ow siə nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je. ¹³ Bəy bá d'ow ree kɪ dow-je kí njétəti ta-je adi 'panè: «Dingəm kinlé, ndɔ-é ndɔ-é ya ɛ pa ta kí maji al dɔ kəy-ti lə Lubə kí to lo kí aa njay kin rəm, bá ndɔ-é ndɔ-é ya ɛ pa ta kí maji al dɔ ndukun-ti lə Moiyiji rəm tɔ. ¹⁴ J'pa bə kɔɔ j'oo ta-é-ti panè: Jeju kí Najareti kinlé, à tɔɔ kəy lə Lubə kin kɔgi, bá à mbəl nékoɔ-je kí Moiyiji adi-ji kin rəm tɔ.» ¹⁵ Dow-je lay kí d'isi lo gangta-ti kinlé, d'oo Etiyən géréré, rəmə d'oo kí takəm-é titi-nɔ kɪ takəm malayka bə.

7

Ta kɔɔ lə Etiyən

¹ Burə dɔ njégugnə-je lə Lubə dɔji Etiyən panè: «Se to bə ya tɔgrɔ-ti wa?» ² Etiyən ilə-ti panè: «Ngankɔ-m-je kɪ bɔbi-m-je, 'yəli mbi-si ooi ta lə-m. Ka-ji Abrakam lé, ndɔki isi dɔnangi Mejopotami-ti. Loki ɛ ɔw isi dɔnangi Kara-ti al ya bəy bá Lubə kí njèriɔa tɛɛ siə kɔy, ³ idə-é panè: "'Inqə dɔnangi kɔji-i, kɪ noji-i-je burə lay kɔɔ kadi ɔw dɔnangi-ti kí m'a kɔji-i kin." ⁴ Beba Abrakam inqə-né dɔnangi lə Kalde-je ɔw isi-né dɔnangi Kara-ti. Go koy bɔbi-é-ti, ngá bá Lubə adi-é ɔw isi dɔnangi-ti kí bone isi-ti kin. ⁵ Né káre ya kàrè Lubə adi-é dɔnangi-ti kinlé al. Lo kí tati-é asi kɪ da nja dow bə ya kàrè Lubə adi-é titi al. Dɔkaglo-é-ti kinlé Abrakam oji ngon al bəy ya rəmə, Lubə un mindi-é panè n'a kadi-é dɔnangi kinlé rəm, bá dɔnangi-é lé à təl to néndubə lə nganka-é-je go-é-ti gogi rəm tɔ. ⁶ Ta kí Lubə pa adi Abrakam ón: "Nganka-i-je d'a kow dɔ be mba-ti dɔnangi-ti kí rangi, d'a ra-dé bə-ti rəm, d'a kulə kəm-dé ndoo bal busɔ*. ⁷ Ngá bá mɔ Lubə ya m'a gangta dɔ gin dow-je-ti kí njéra-dé bə-ti lé. Go-ti, d'a tɛɛ kɔɔ kadi d'ow 'pol-m dɔnangi Kara-ti kinlé†." ⁸ Beba Lubə adi Abrakam ganjangi kí kijə adi to né kí tɔji kulənoji kí tɔ dan-dé-ti de siə. Gin-é kin bá loki Abrakam oji Isaki adi ra ndɔ jinəy joo rəmə, ɛ ijə-é ganjangi; bə ya tɔ, Isaki ijə-né Jakobi ganjangi,

* 7:6 7:6 Kgn 15:13-14 † 7:7 7:7 Tɛt 3:12

bá Jakobi kàrè ijə-né ngan-é-je kí dɔgi gidi-é joo kí 'to ka-ji-je kí njékində gin Israyel-je lé ganjangi tɔ.‡»

⁹ «Ndəgi ka-ji-je lé, jangi ra-dé dɔ Jojepi-ti adi 'ndogi-é kɔgi, ə njéndogi-é-je d'ow siə dɔnangi Ejipti-ti. Ngà Lubə isi siə nati. ¹⁰ Jojepi lé, Lubə ɔr-é kɔgi dan kɔ-je-ti lay kí tɛɛ dɔ-é-ti, bá adi-é gosi rəm, adi-é maji takəm Paraɔ-ti kí to ngar kí dɔnangi Ejipti-ti rəm. Beba Paraɔ adi-é to gubərnər dɔnangi Ejipti-ti rəm, adi-é ɔ be mɛɛ ndògi ngar-ti liə rəm tɔ. ¹¹ Bo ree usi dɔnangi Ejipti-ti ya lay rəm, bá usi dɔnangi Kana-ti lay rəm tɔ. Adi dow-je d'ingə kɔ nɔ rəm, bá ka-ji-je kàrè d'ingə nékuso al rəm tɔ. ¹² Loki Jakobi oo kí gemɛ tɔ dɔnangi Ejipti-ti lé, ɛ ulə ka-ji-je Ejipti-ti, kulə kí dɔsɔy. ¹³ Kulə kí njékungɔ-ti joo ngá bá Jojepi toji rɔ-é adi ngankɔ-é-je 'gə-é rəm, go-ti, Jojepi ɔw toji ngankɔ-é-je Paraɔ adi Paraɔ kàrè gə-né kí dɛ 'to ngankɔ Jojepi-je bəy tɔ. ¹⁴ Bè ngá bá Jojepi ulə kulə ba bɔbi-é Jakobi, kɔ ndəgi noji-é-je lay adi 'ree rɔ-é-ti. Dɛ lay 'to dow-je kɔrsiri gidi-é mɔ. ¹⁵ Beba Jakobi ɔw isi dɔnangi Ejipti-ti sar oy-né ə ka-ji-je kàrè d'oy-né dɔnangi Ejipti-ti nɔɔ ya lay tɔ. ¹⁶ Ngá bá d'oy nin-dé d'ow 'dubi mɛɛ bɛ-ti kí Sisem, lo dɔbadi-ti kí ndɔki Abrakam ndogi kɔ là ji ngan lə Amɔr-ti kí to bɔbi SisemS.»

¹⁷ «Kunmindɔ lə Lubə kí ndɔki un adi Abrakam lé, loki nɔy ngosi kadi né-é ra-né rəm, gin dow-je lə-ji d'o-ji-nɔ nɔ mɛɛ bɛ-ti kí Ejipti-ti, adi kɔr-dé usi dɔ madi-é-ti par-par. ¹⁸ Rəmə ngar kí rangi kí gə Jojepi al ree ɔ be dɔnangi Ejipti-ti. ¹⁹ Ə ngar-é kinlé ədi dow-je lə-ji, ra kəm ka-ji-je ndoo, ra-dé kí lə njétɔgi-ti adi d'inɔ ngan-dé-je kí bər kadi d'oy kɔgi*. ²⁰ Dɔkaglo-é-ti kin bá d'o-ji-né Moiyiji kí to ngon kí kuré takəm Lubə-ti. 'Bɔyɔ Moiyiji nɔy mutə mɛɛ kəy-ti lə bɔbi-é. ²¹ Loki d'inɔ-é kɔgi ngá bá ngon lə Paraɔ kí dené un-é uti-é titi ngon mɛɛ-é bɛ†. ²² Beba Moiyiji ndó-né né-je lay, kɔ négə-je kí dɔnangi Ejipti-ti adi təl to dow kí ɔw kɔ tɔgi mɛɛ ta pa-é-ti rəm, mɛɛ kullə ra-é-ti rəm.»

²³ «Ngá loki Moiyiji ra bal kɔrsɔ lé, tagir kɔw koo ngankɔ-é israyel-je ree dɔ-é-ti. ²⁴ Beba ɛ ɔw rəm, da dɔ dow-ti kí Ejipti-ti kí ɔ mbɔy ngon Israyel káre ə Moiyiji tɔl dow kí Ejipti-ti lé dal-né ba dingəm kí madi-é ra-é maji al lé. ²⁵ Moiyiji gir kí ngankɔ-é Israyel-je d'a gə kí Lubə à taa-dé kilə-dé taá kɔ takul n'è, ya ngá dɛ 'gə kí bɛ kin al. ²⁶ Lo aa go-ti lé, Moiyiji oo ngan Israyel-je joo d'ɔ 'rɔ-nɔ, beba ɛ sangi kadi n'gɔr-dé kadi lapiya tɔ dan-dé-ti adi ɛ panè: “Nam-je kí maji, sɔi 'toi ngankɔ-nɔ-je, ngá 'rai-nɔ maji al bɛ kɔ ri?” ²⁷ Ngá ɛ kí njèra madi-é maji al lé surə Moiyiji kɔ gogɔ ə panè: “Ná bá ində-i 'boy lə-ji rəm, njègangta lə-ji rəm wa? ²⁸ I 'ndigi tɔl-m titi kí tagnè 'tɔl-né dow kí Ejipti-ti lé bɛ tɔ wa?” ²⁹ Loki Moiyiji oo ta-je kin bɛ lé, ɛ ɔy ɔw isi dɔ bɛ mba-ti dɔnangi-ti lə Madiɔ-je‡. ɛ o-ji ngan-je kí dingəm joo lo-é-ti nɔɔS. ³⁰ Bal kɔrsɔ go-ti ngá bá malayka káre tɛɛ kɔ Moiyiji diləlo-ti kɔy, dan ndɔ pər-ti kí ɔ dan kam-ti bilim-bilim kàdɔ mbal Sinɔy-ti*. ³¹ Loki Moiyiji oo né kin bɛ lé, ndil-é tɛɛ sɔy. Beba loki ɔti kɔ kete kɔ koo né lé maji bəy rəm, ɛ oo ndi 'Babe idə-é panè: ³² “To ma Lubə lə ka-i-je, Lubə lə Abrakam, kɔ Isaki, kɔ Jakobi.” Rəmə Moiyiji bəl dadi par-par, adi ɛ ndigi koo né-é al ngá. ³³ Ngá bá 'Babe təl idə-é panè: “Tɔr saba nja-i-ti, kɔtələ lo kí i 'ɔ-ti kinlé to dɔnangi kí aa njay. ³⁴ M'oo kɔ kí dow-je lə-m d'isi d'ingə dɔnangi Ejipti-ti rəm, m'oo ká tumə-je lə-dé, bá m'ree kɔ taa-dé kilə-dé taá. Kí ngɔsnè-ti kin ya, m'ulə-i é 'ɔti 'ow dɔnangi Ejipti-ti.†”»

³⁵ «Moiyiji kí ndɔki ngan Israyel-je mbati-é 'panè: “Ná bá ində-i 'boy lə-ji kɔ njègangta lə-ji” rəm wa lé, ɛ ya Lubə ulə-é rɔ-dé-ti kɔ kadi to 'boy lə-dé rəm, njètaa-dé kilə-dé taá kɔ tɔgi lə malayka, kí ndɔki tɛɛ siə kɔy dan kam-ti lé. ³⁶ To Moiyiji kinlé bá ɔr ngan Israyel-je dɔnangi Ejipti-ti tɛɛ sə-dé. ɛ ra né-je kí tɔ bəl-bəl kɔ né-je kí

‡ 7:8 7:8 Kgn 17:10,14. § 7:16 7:16 Kgn 37:11-28; 41:39-57 * 7:19 7:19 Tɛt 1:8-22 † 7:21 7:21 Tɛt 2:1-10.

‡ 7:29 7:29 Dɔnangi Madiɔ lé tɔ dɔnangi Arabi-ti. § 7:29 7:29 Tɛt 2:11-22 * 7:30 7:30 Mbal Sinɔy lé, 'ba-é mbal Orɛbi tɔ. † 7:34 7:34 Tɛt 3:1-10

toji tógi Lubə dɔnangi Ejipti-ti rəm, dan babo kasi-ti rəm, diləlo-ti rəm, bè-bè ya bal kɔrsɔ‡. ³⁷ To Moiyiji kinlé bá idə ngan Israyel-je panè: “Lubə à kadi-si njèpata kí ta-é-ti kí titi-nə sə-m mə Moiyiji bè, ɛ à to ngonkɔ-si kí dan-si-ti ya.Š” ³⁸ Moiyiji kinlé bá ndoki ɔ kà ngan Israyel-je nati loki 'kəw-né-nə diləlo-ti. Ɛ isi nati kà ka-ji-je rəm, ɛ ɔ kà malayka nati loki malayka 'pa-né siə ta dɔ mbal Sinay-ti ɔ ɛ taa ta kí j'a kisi-né kà dɔ-ji taá ji Lubə-ti adi-ji*. ³⁹ Ngà ka-ji-je 'ndigi təl rɔ-dé go ta-ti liə al, adi dɛ mbati-é rəm, bá mɛɛ-dé to géréré dɔ təl kow dɔnangi Ejipti-ti gogi rəm. ⁴⁰ Beba dɛ d'idə Arɔ 'panè: “Ra magi-je adi 'njiyɔ nɔ-ji-ti, kdotalə Moiyiji kí njètɛɛ sə-ji kɔgi Ejipti kinlé, j'gə né kí tɛɛ dɔ-é-ti al.” ⁴¹ Ngá bá mɛɛ ndɔ-je-ti kinlé, dɛ 'ra ngon mangi, d'ilə məsi nangi d'adi-é, bá 'ra rɔnəl dɔ kullə ra ji-dé-ti kinlé†. ⁴² Ngà Lubə təl gidi-é adi-dé, inə-dé adi 'pole kàdì-je, kà nɔy-je, kà kərwəɔ-je, titi kí 'ndàngi-né mɛɛ mbete-ti lə njèpata-je kí ta Lubə-ti 'panè:

“Səi Israyel-je, bal kɔrsɔ kí səi 'rai diləlo-ti lé,

Səi iləi məsi dɔ-je nangi adi-mi wa?

Səi 'reei kà né-je adi-mi wa?

⁴³ Kəykubi lə magi kí 'ba-é Moloki rəm,

né kí səi adi to takəm magi kərwəɔ lə-si kí ri-é lə Repɔ bá səi uti dɔ-si-ti.

Magi-je kinlé bá səi 'rai-dé kdɔ kɔsi dɔ-si nangi nɔ-dé-ti.

Beba m'a kow sə-si kadi 'rai bə gidi Babilɔn-ti nɔ.‡”

⁴⁴ «Diləlo-ti ndoki lé, ka-ji-je d'ow kà kəy kí 'ra kà kubi kí to lo kingə-nə kà Lubə. Lubə pa ta kà Moiyiji ɔ un ndu adi-é kadi ra kəykubi lé adi titi-nə kí gə-é kí oo lé ya bè tɔ. ⁴⁵ Ka-ji-je d'inə kəy kubi kinlé d'adi ka-ji-je kí njéree go-dé-ti tɔ. Dɛ kàrè loki Jojuwe ɔr nɔ-dé adi 'taa dɔnangi lə gin dow-je kí Lubə tubə-dé nɔ-dé-ti lé, dɛ d'ow kà kəykubi lé kəm-dé-ti. Beba kəykubi lé tɔ dan-dé-ti sar kaglo-ti lə Dabidi.Š ⁴⁶ Dabidi to dow kí Lubə ra siə maji, ɛ dɔji kadi n'ra kəy kisi Lubə lə Jakobi.* ⁴⁷ Ngà to Salomɔ bá ra kəy-é lé adi Lubə†. ⁴⁸ Ngà Lubə kí njəkisi taá dɔrɔ-ti nɔ lé, ɛ isi mɛɛ kəy-ti kí dow-je 'ra kí ji-dé al. Ta kí njèpata kí ta Lubə-ti pa ɔn:

⁴⁹ “Babe Lubə ya panè dɔrɔ to kalikɔbe lə-m,

ɔ dɔnangi to lo kungi nja-m,

Ngà se kəy kí titi-nə ban bá səi a rai kadi-mi wa?

Ɖse lo kí rá bá to lo taakoo lə-m wa?

⁵⁰ Né-je kin ya lay lé, mə ya m'to njéra-dé kà ji-m ya al wa‡?”

⁵¹ «Səi dow-je kí 'toi njédɔngɔ-je, kà njémɛɛndə-je, kà njémbibəy-je kan! Səi kí njəkɔsi ta Ndil kí aa njay sar bone! Səi 'titi-nə kà ka-si-je lé bè tɔ! ⁵² Nə dan njèpata-je kí ta Lubə-ti bá ka-si-je d'ulə kəm-é ndoo al wa? Ta ree lə dow kí njururu lé, dɛ kí 'to njépa ta-é kadi dow-je d'oo kete-kete lé, ka-si-je 'tɔl-dé. Ngà bone bè kinlé, dow kí njururu lé, ɛ ya bá səi uni dɔ-é rəm, 'tɔli-é rəm tinŠ. ⁵³ Səi lé, ndukun kí Lubə adi-si kà kəm rəbi kí rɔ malayka-je-ti lé, səi 'təli rɔ-si go-ti al rəm.*»

Ta koy lə Etiyən

⁵⁴ Loki 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je d'oo ta-je kin bè lé, wəngi ra-dé nɔ adi 'tɔ gangi-dé mɛgəgə-mɛgəgə dɔ Etiyən-ti. ⁵⁵ Ngà Etiyən lé Ndil kí aa njay rusi mɛɛ-é, adi un kəm-é kà dɔrɔ-ti taá oo lo géréré rəmə, oo né riba lə Lubə rəm, oo Jeju ɔ taá dɔ jikɔl Lubə-ti rəm tɔ. ⁵⁶ Ngá bá ɛ panè: «Yən, m'oo dɔrɔ tɔ tagra rəm, m'oo Ngon lə dow ɔ taá dɔ jikɔl Lubə-ti rəm tɔ.» ⁵⁷ Ngà loki ɛ pa ta kin bè lé, kɔsi dow-je 'tur kɔɔl boy-boy rəm, d'uti mbi-dé jigi-jigi ɔ 'ndàngi-nə giw kàdì káre kà dɔ-é-ti, ⁵⁸ 'ndɔr-é

‡ 7:36 7:36 Tɛt 2:14; 7:3; 14:21. § 7:37 7:37 Det 18:15. * 7:38 7:38 Tɛt 19:1-20:17; Det 5:1-33 † 7:41 7:41

Tɛt 32:1 ‡ 7:43 7:43 Amo 5:25 § 7:45 7:45 Tɛt 25:9; 40 * 7:46 7:46 2Sa 7:1 † 7:47 7:47 1Ng 6:1; 2Pi 3:1

‡ 7:50 7:50 Eja 66:1 § 7:52 7:52 Eja 63:10; 32:16; Mat 23:31 * 7:53 7:53 Gal 3:19; Ɖbr 2:2

d'ow siə gidi bebo-ti ə 'tilə-é kì ər 'təl-é. Dow-je kí d'ə lo-é-ti lé, 'tər kubi-je lə-dé d'ungì nangi nja basa-ti kí ri-é lə Sol, d'adi-é ngəm. ⁵⁹ Loki d'ə 'tilə Etiyən kí ər lé, ɛ pa ta kì Lubə panè: «'Babe Jeju, 'taa ndil-m kì rɔ-i-ti!» ⁶⁰ Go-ti ngá bá Etiyən tosi məkəji-é nangi nɔ boy panè: «'Babe, 'tidə majal kin dɔ-dé-ti al.†» Loki ɛ pa ta-je kin bè rəmə, ɛ uwə ta-é.

8

Sol ulə kəm njékəwnə-je ndoo

¹ Sol ndigi kì dow-je dɔ təl-ti kí 'təl Etiyən.*

Dɔ ndɔ-é-ti kinlé, dow-je d'un kuti kulə kəm njékəwnə-je ndoo nɔ mɛɛ be-ti kí Jorijaləm, adi njékəwnə-je lay ya 'sane-nɔ kì dɔnangi Jude-ti, kì dɔnangi Samari-ti. Ngà njékowkulə-je ya par bá 'nɔy Jorijaləm. ² Loki Etiyən oy lé, dow-je kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti, 'nɔ-é nɔ bá d'un-é d'ow 'dubi-é.

³ †Sol uwə rɔ-é ngá kadi n'tɔɔ ko njékəwnə-je, ɛ ow kì mɛɛ kəy mɛɛ kəy ya tuwə dingəm-je kì dené-je ungi-dé dangay-ti. ⁴ Ə də kí 'sane-nɔ lé, d'ow d'ilə mbɛ Poyta kí Maji kì lo-lo.

Mbɛ kilə lə Pilipi dɔnangi Samari-ti

⁵ Pilipi ow dɔnangi Samari-ti, mɛɛ bebo-ti káre bè, ilə mbɛ ta lə Kristi‡ adi dow-je. ⁶ Nékoji-je kí Pilipi ra ra lé, kosi dow-je lay ya d'oo poy-é rəm, bá d'oo kì kəm-dé rəm. Beba ta-dé asi-nɔ adi 'yəl mbi-dé maji d'oo-né ta-je lə Pilipi. ⁷ Kdɔ dow-je nɔ ya ndil-je kí maji al 'tɛɛ mɛɛ-dé-ti kɔgi kì nɔ ta-dé-ti boy-boy, bá njérɔkoy mburuki-je, kì njéməti-je nɔ ya d'ingə lapiya rəm tɔ. ⁸ Beba rɔ dow-je nəl-dé nɔ mɛɛ bebo-ti kinlé.

⁹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, dingəm káre bè kí 'ba-é Simɔ isi mɛɛ bebo-ti lé nɔɔ, isi ra mbəli adi ində dow-je kí Samari bəl-ti. ɛ oo rɔ-é kì dow kí ngay. ¹⁰ Adi ngan-je kí sɛ rəm, dow-je kí tɔgi lay ya tagir lə-dé tɔ kì dɔ-é-ti ya sɛɛ. Ə 'panè: Dingəm kinlé ow kì tɔgi lə Lubə kí 'ba-é tɔgi kí al dɔ lo. ¹¹ ɛ ya bá tagir lə-dé tɔ kì dɔ-é-ti ya sɛɛ, kdɔtalə i low nɔ ya isi ra né mbəli-je liə kì né-je kí ində-né dow-je bəl-ti. ¹² Ngà loki Pilipi ilə mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ kɔbe lə Lubə rəm, kí sobi dɔ ri Jeju Kristi rəm lé, də 'ndigi dɔ ta-ti liə. Dingəm-je kì dené-je kí 'ndigi dɔ ta-ti liə lé 'ra-dé batəm. ¹³ Simɔ lé ya kì dɔ-é kàre adi mɛɛ-é ta lə Pilipi adi 'ra-é batəm tɔ. ɛ inə go Pilipi al. Loki ɛ oo né-je kí toji tɔgi Lubə kì nékoji-je kí ra né lé, lo ta igi-é səl.

¹⁴ Beba loki njékowkulə-je lə Jeju kí d'isi Jorijaləm d'oo poy dow-je kí dɔnangi Samari-ti kí d'adi mɛɛ-dé ta lə Lubə lé, də d'ulə Jɔ kì Piyər rɔ-dé-ti. ¹⁵ Loki Piyər-je kì Jɔ d'ow 'tɛɛ Samari-ti rəmə, də 'pa ta kì Lubə kdɔtalə njékadmɛɛ-je kdɔ kadi d'ingə Ndil kí aa njay. ¹⁶ Kdɔ dan-dé-ti lé dow káre ya kàre, Ndil kí aa njay ree dɔ-é-ti al bəy, ngà batəm ya par bá 'ra-dé kì ri 'Babe Jeju. ¹⁷ Beba Piyər kì Jɔ d'ində ji-dé dɔ-dé-ti rəmə, d'ingə Ndil kí aa njay.

¹⁸ Loki Simɔ oo kí njékowkulə-je lə Jeju d'ində ji-dé dɔ njékadmɛɛ-je-ti adi d'ingə Ndil kí aa njay lé, ɛ adi-dé là, ¹⁹ dəji-dé-né panè: «Adi-mi tɔgi kin tɔ, kdɔ kadi kinə m'ində ji-m dɔ dow-je-ti rəmə, d'ingə Ndil kí aa njay tɔ.» ²⁰ Ngà Piyər ilə-é-ti panè: «Kadi là lə-i tuji sə-i nati. Kdɔtalə i gir kí kadkare lə Lubə lé, 'a ndogi kì là! ²¹ I lé, né lə-i káre ya kàre goto mɛɛ né-ti kinlé rəm, bá né kí usi-i-ti nè ya kàre goto rəm tɔ, kdɔ mɛɛ-i maji takəm Lubə-ti al. ²² 'Inə tagir lə-i kí maji al kin kɔgi, ə 'pa ta kì 'Babe ó kinə lo-é tɔ rəmə-je inə go kɔjra lə-i kɔgi adi-i. ²³ Kdɔtalə m'oo kí mɛɛ kati bangi rusi mɛɛ-i rəm, bá né ra kí njururu al bindi-i bindi-bindi rəm tɔ.» ²⁴ Beba Simɔ lé idə Piyər-je kì Jɔ panè: «Sɛi ya 'pai ta kì 'Babe kdɔ ta lə-m, kdɔ kadi né kí 'pai ta-é kinlé

† 7:60 7:60 Luk 23:34 * 8:1 8:1 Knj 22:20 † 8:3 8:3 Knj 22:4,5; 26:9-11 † 8:3 8:3 Knj 22:4; 26:9 ‡ 8:5 8:5 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

teɛ dɔ-m-ti al.» ²⁵ Loki Piyər-je kɪ Ja 'pa ta kɪ dɔ 'Babe-ti rəm, d'ilə mbɛ ta liə rəm lé, 'təl d'ow bebo Jorijalɛm-ti gogi. Ta kɔw-dé ki bebo Jorijalɛm-ti lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kɪ Maji lə Jeju taá-taá mɛɛ be-je-ti n̩a kɪ dɔnangi Samari-ti.

Pilipi kɪ njèrakullə lə ngar kɪ Etiyopi

²⁶ Malayka lə 'Babe idə Pilipi panè: «I taá 'ow kəl lo-ti kɪ bəə bɛ; dɔ rəbi-ti kɪ i bebo Jorijalɛm-ti ɔw ki Gaja kɪ to rəbi kɪ diləlo-ti.» ²⁷ Pilipi i tajinati nè ya ɔw tɔ. Dɔ rəbi-ti lé, ɛ ingə dingəm káre kɪ to dow kɪ Etiyopi. To dingəm kɪ 'tɔɔ gəm-é, to dow kɪ boy n̩a, njèrakullə kɪ boy lo ngəm né-ti lə ngar kɪ dené kɪ Etiyopi kɪ ri-é lə Kandasi, ɛ ɔw Jorijalɛm ɔw ɔsi dɔ-é nangi n̩ə Lubə-ti. ²⁸ Loki isi mɛɛ pusi-ti isi təl ki beɛ liə lé, ɛ isi ndó mbete lə Ejay kɪ njèpata kɪ ta Lubə-ti taá-taá. ²⁹ Ndil Lubə idə Pilipi panè: «Ow mbó pusi-ti kin.» ³⁰ Ə Pilipi ay ngodi ɔw rəmə, oo dɔ ta kɪ dingəm kɪ Etiyopi kin isi ndó mɛɛ mbete-ti lə Ejay njèpata kɪ ta Lubə-ti lé. Ə dɔji-é panè: «Se i gə mɛɛ ta kɪ isi ndó kinlé maji wa?» ³¹ Beba dingəm lé ilə-é-ti panè: «Dow ɔr-m mɛɛ-é al ngà, m'a ra ban bá m'a gə mɛɛ-é wa?» E dɔji Pilipi adi-é al isi mɛɛ pusi-ti mbó-é-ti. ³² Ta kɪ mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay kɪ ɛ ndó lé ɔn:

«D'ow siə titi-n̩a kɪ bati kɪ d'isi d'ow siə lo tol d̩a-je-ti bə rəm,
ɛ pa ta al titi-n̩a kɪ ngonbati kɪ a ta-é
mbó mbó dow-ti kɪ a tijə bəl-é bə.

³³ D'ulə rɔsol dɔ-é-ti kàrè dow ilə ká n̩aji-ti liə al

Dow à pa ta kɪ sobi dɔ nganka-é al,

kɔtalə d'ində ngangɪ ndɔ liə dɔnangi-ti nèS.»

³⁴ Njèrakullə kɪ boy kinlé, dɔji Pilipi panè: «M'ra-i kɔgri ya, kadi 'idə-m se to n̩a bá njèpata kɪ ta Lubə-ti kinlé pa ta liə bə wa? E pa ta kɪ dɔ-é ɛ-ti ya əse pa ta kɪ dɔ dow kɪ rangi-ti wa?» ³⁵ Beba Pilipi un ta ə ulə gin-é dɔ ta-ti kɪ mɛɛ mbete-ti kɪ ɛ isi ndó lé bá idə-é-né Poyta kɪ Maji lə Jeju. ³⁶ Dɛ d'un rəbi sar 'teɛ lo-ti madi kɪ man tɔ-ti. Beba njèrakullə kɪ boy lé panè: «'Oo bə, man é tɔ tin, ngà se ri bá ɔgi kadi m'ra batɛm wa?» ³⁷ [Pilipi idə-é panè: «Kinə i adi mɛɛ-i lay Jeju lé, 'a ra batɛm ya.» Beba dingəm lé təl panè: «M'adi mɛɛ-m kɪ Jeju Kristi to Ngon lə Lubə.»] ³⁸ Beba ɛ un ndu adi pusi a nangi. Rəmə Pilipi ɔw siə dan man-ti ɔw ra-é batɛm. ³⁹ Ngà loki dɛ 'teɛ kəm man-ti rəmə, Ndil 'Babe un Pilipi ɔw siə adi njèrakullə kɪ boy lé oo-é al, ngà ɛ un ta rəbi liə ɔw kɪ rɔnəl. ⁴⁰ Pilipi ubə rəmə ubə bebo Ajoti-ti nu, ngà bá ilə mbɛ Poyta kɪ Maji taá-taá mɛɛ bebo-je-ti lay ɔw njal teɛ-né bebo Sejare-ti.

9

Sol adi mɛɛ-é Jeju Kristi

Knj 22:3-16; 26:9-20; Gal 1:1-16

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, mɛɛ Sol tɔ səl dɔ kɔ-ti kɪ kadi n'adi njéndó né-je lə 'Babe rəm, dɔ tol-ti kɪ kadi n'tol-dé rəm, adi ɔw rɔ burə dɔ njégugnɛ-je-ti lə Lubə ² dɔji-é mbete kɔw-né mɛɛ kəykəwn̩a-je-ti lə jipi-je kɪ mɛɛ be-ti kɪ Damasi kadi kinə n'ingə dingəm-je əse dené-je kɪ d'un rəbi néndó kɪ sigi kin rəmə n'uwə-dé, n'tó-dé njim-njim, n'ree sə-dé bebo Jorijalɛm-ti.* ³ Loki ɛ un rəbi ɔw teɛ ngosi kɪ bebo Damasi rəmə, tajinati nè ya, lo i dɔr̩a-ti ndógi ree gəə dɔ-é sipi. ⁴ E teɛ usi nangi ə oo ndi dow pa siə ta panè: «Sol, Sol, kɔw ri bá 'ulə kəm-m ndoo bə wa?» ⁵ E ilə-é-ti panè: «I to n̩a wa, 'Babe?» Ngà bá 'Babe panè: «To m̩a Jeju kɪ 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya. [Nékatɪ kɪ 'tosi-né kuti-i lé, to kɪ 'njirə kuti-i kɪ gogi-gogi ə à kusi rɔ-i-ti palangi ya tɔ. Sol dadi par-par ə lo ta igi-é səl adi panè: 'Babe, ri bá i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa?

Beba 'Babe idə-é panè]†: ⁶ Kí nè-ti kin ya, i taá 'ow mee bebo-ti kin rəmə, d'a kidə-i né kí tò kadi 'a ra.» ⁷ Dow-je kí 'dan Sol lé, lo ta igi-dé səl adi 'təl d'ə do-ŋə-ti ndingi; de d'oo ndi dow, ngà daji rə-é bá d'oo al. ⁸ Sol ubə nangi i taá lé, kəm-é tē maji ya, ngà koo bá oo-né lo al. Beba d'uwə ji-é 'ndor-é d'ow siə mee bebo Damasi-ti. ⁹ E oo lo al rəm, uso né al rəm, bá ay man al rəm ndo mutə.

Lubə ulə Ananiasí rə Sol-ti

¹⁰ Njéndó né káre bè ri-é lə Ananiasí, isi mee bebo Damasi-ti nɔɔ. Né ra-é toki ni bè bá 'Babe ba-é panè: «Ananiasí!» Ə e ilə-é-ti panè: «'Babe, m'a nè.» ¹¹ Beba 'Babe idə-é panè: «Yən, 'i taá kalangi 'ow do rəbi-ti kí 'ba-é rəbi kí a njururu kin, rəmə 'ow mee kəy-ti lə Judasi ə 'dəji-é dow kí Tarsi‡ kí 'ba-é Sol; kdo Sol lé loki isi pa ta kə Lubə ¹² ə né ra-é to kí ni bè rəmə oo dingəm káre bè kí ri-é lə Ananiasí tē kəm-é-ti adi oo-é. E oo kí Ananiasí lé ow kəy ə ində ji-é do-é-ti, kdo kadi kəm-é təl oo lo gogi.» ¹³ Ngà Ananiasí idə 'Babe panè: «'Babe, dow-je ŋə ya d'or poy né-je kí maji al lay kí dingəm kin ra kə njékaa njay lə-i kí d'isi mee bebo Jorijalem-ti d'adi m'oo. ¹⁴ Ə dingəm kinlé, njékun do njégugnə-je ya d'adi-é tógi kadi ree nè uwə dow-je lay kí 'to njéba ri-i-je.» ¹⁵ Ngà 'Babe idə-é panè: «'Ōti 'ow. Kdo dingəm kinlé to dow kí m'mbəti-é kdo kadi ow pa ta lə-m adi gin dow-je kí 'to jipi-je al rəm, adi ngar-je rəm, bá adi Israyel-je rəm to. ¹⁶ Mə ya m'a tɔji-é kɔ-je lay kí à kingə kdo ta lə-m.» ¹⁷ Bè ngà bá Ananiasí ɔti ow. Ə loki ow mee kəy-ti rəmə, ində ji-é do Sol-ti bá panè: «Ngonkɔ-m Sol, 'Babe Jeju kí tē sə-i busi do rəbi-ti loki isi ree lé, bá ulə-m, kdo kadi kəm-i oo lo rəm, bá kdo kadi Ndil kí aa njay rusi mee-i rəm to.» ¹⁸ Rəmə tajinati nè ya né kí titi-ŋə kə ngoy kanji bè tē kəm Sol-ti tusi nangi, adi kəm-é oo lo maji gogi. Beba e i taá ə 'ra-é batəm ¹⁹ bá go-ti uso né ə tógi-é təl ree rə-é-ti gogi.

Sol ndó ta lə Lubə mee be-ti kí Damasi

Sol ra ndo sɛ nati kə njéndó né-je kí mee be-ti kí Damasi, ²⁰ ya rəmə, e un kuti pa ta lə Lubə mee kəykwəŋə-je-ti lə jipi-je panè: «Jeju lé, to Ngon lə Lubə.» ²¹ Dow-je lay kí d'oo ta-je liə lé, lo ta igi-dé səl adi 'panè: «Dingəm kan ya bá to njékulə kəm dow-je kí 'ba ri Jeju ndoo ŋə mee be-ti kí Jorijalem lé al wa? E ra gosi ree nè kdo kuwə-dé tó-dé njim-njim kow sə-dé kadi njékun do njégugnə-je lə Lubə lé, al ya wa?» ²² Ngà Sol uwə rə-é ngə mee kadmeɛ-ti kə kete-kete, adi lo-é ndo jipi-je kí njékisi Damasi, adi de d'oo ta kí d'a pa siə al, kdotalə e tɔji-dé adi 'gə kí Jeju lé ya to Kristi S lé.

²³ †Asi ndo ŋə go-ti lé, jipi-je d'oji-ŋə ta kdo kadi 'tol Sol, ²⁴ ngà ta-é usi mbi-é-ti. De d'ow mbing ya 'ngəm-é ndo-je kə kada-je tarəbi-je-ti kí ow mee bebo-ti kdo kadi n'toli-é. ²⁵ Ya ngà ndo ya njéndó né-je d'adi-é isi mee jangá-ti bá d'ulə-é kə do bor d'adi-é ur nangi gidi be-ti ndaa-ti.*

Sol ow mee bebo Jorijalem-ti

²⁶ Loki Sol ow mee bebo Jorijalem-ti lé, e sangi kdo kində rə-é nati kə njéndó né-je lə Jeju, ngà de lay ya 'bəl-é, kdotalə de 'gir 'panè e to njéndó né lə Jeju kí tɔgrɔ-ti al. ²⁷ Ngà Barnabasi ow siə rə njékwulə-je-ti lə Jeju, ə ɔr-dé poy koo kí Sol oo 'Babe do rəbi-ti, kə poy ta-je kí 'Babe idə-é, bá ɔr-dé poy mbe kí Sol ilə kə ri Jeju kə mee-é kí nda kay mee bebo Damasi-ti rəm to. ²⁸ Dokaglo-é-ti kinlé, Sol ində rə-é nati sə-dé ə lo lay kí d'ow-ti mee bebo Jorijalem-ti lé, Pol ow sə-dé rəm, təl sə-dé rəm, bá e pa ta kə ri 'Babe kə mee kí nda kay-kay rəm to. ²⁹ E pa ta kə jipi-je kí njépata grəki rəm, e

† **9:5** 9:5 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndangi kə ji-dé kə ta grəki. ‡ **9:11** 9:11 Tarsi to bebo lə donangi Silisi kí donangi Aji-ti, kí bone to Turki kin. § **9:22** 9:22 Kristi lé kor mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **9:23** 9:23 2Kə 11:32,33 * **9:25** 9:25 2Kə 11:32

naji-dé ta-ti rəm, rəmə də 'sangi kadi 'tol-é kogi. ³⁰ Loki njékadmeje-je d'oo poy-é lé, d'or Sol d'ow siə meje bebo Sejare-ti, ngá bá d'adi-é ow meje bebo Tarsi-ti.

³¹ Njékəwna-je lay kí dənangi Jude-ti, kì dənangi Galile-ti, kì dənangi Samari-ti, d'isi kì lapiya rəm, bá 'ngə meje kadmeje-ti lə-dé; də d'ow kì kete-kete meje bəl 'Babe-ti rəm, bá Ndil kí aa njay ra sə-dé adi kər njékəwna-je i do madi-é-ti kì kete-kete rəm tɔ.

Ene ingə lapiya

³² Piyər ow kì dɔbe-dɔbe, beba ndɔ káre bè ow rɔ dow-je-ti kí 'to njékaa njay-je kí d'isi meje bebo Lida-ti. ³³ Lo-é-ti kinlé, d'ingə dingəm káre kí ri-é lə Ene, to njəɔkoy mburuki adi tɔ nangi bal jinəy joo. ³⁴ Piyər idə-é panè: «Ene, Jeju Kristi adi-i lapiya! 'I taá ə 'un né tɔ-i.» Rəmə tajinati nè ya Ene ubə nangi i taá. ³⁵ Dow-je lay kí meje bebo Lida-ti, kì diləmbo-ti kí Sarɔ kí d'oo Ene lé, d'adi meje-dé 'Babe.

Dorkasi tɔsi ndəl

³⁶ Njéndó né kí dené káre bè isi bebo Jope-ti nɔɔ; ri-é lə Tabita (kì ta grəki lé 'panè Dorkasi) ə kər meje-é to «kal.» E to dené kí njera maji nɔ rəm, to njera kì njəndoo-je rəm tɔ. ³⁷ Meje ndɔ-je-ti kinlé, mɔy ra-é adi-é oy. Loki 'ndogi-é man rəmə, d'un-né d'ow d'ilə-é meje kəy-ti kí taá do madi-é-ti†. ³⁸ Be kí Lida lé tɔ ngosi kì be kí Jope, beba loki njéndó né-je d'oo poy Piyər kí isi Lida rəmə, d'ulə dow-je joo rɔ-é-ti 'panè: «Kogri ya, 'ree kalangi 'ingə-ji.» ³⁹ Beba Piyər i taá kalangi ya ow sə-dé. Loki e ree tɛɛ lé, d'or nɔ-é d'ow siə meje kəy-ti kí tɔ do madi-é-ti taá lé rəmə, njəngɔwkoy-je lay ya 'ree rɔ-é-ti kì nɔ ta-dé-ti, ə 'toji-é kubi kul-je kì kubi-je kí rangi kí Dorkasi oji adi-dé taá-taá, loki e isi-né kì dɔ-é taá bəy. ⁴⁰ Piyər adi dow-je lay 'tɛɛ ndaa-ti bá e ɔsi məkəji-é nangi pa ta kì Lubə, bəy ngá bá e təl kəm-é kì rɔ nin-ti lé ə panè: «Tabita, i taá!» Rəmə Tabita tɛɛ kəm-é yərərə, ə loki oo Piyər lé, e i isi taá. ⁴¹ Beba Piyər uwə ji-é adi-é i a taá. Ngá bá e ba njékaa njay-je kì njəngɔwkoy-je ə toji-dé Tabita lé kəm. ⁴² Dow-je lay kí bebo Jope-ti ya ta-é usi mbi-dé-ti, adi dow-je nɔ d'adi meje-dé 'Babe. ⁴³ Piyər ra ndɔ nɔ Jope, meje kəy-ti lə Simɔ kí to njəkɔl ndaa.

10

Ta lə Piyər-je kì Kɔrnəy

Knj 11:5-17

¹ Dingəm káre bè isi bebo Sejare-ti, ri-é lə Kɔrnəy, e to njəkun do kuti asgar-je bu kí 'ba-dé «asgar-je kí Itali.» ² Kɔrnəy lé, to dow kí njəkilə kuji do Lubə-ti rəm, to njəbəl Lubə rəm, bá dow-je lay kí meje kəy-ti liə kàrè bè ya tɔ. Njəndoo-je kí dan jipi-je-ti lé, taá-taá ya e ra sə-dé maji nɔ rəm, to njəpata kì Lubə taá-taá rəm tɔ. ³ Loki kàdì təl rɔ-é adi à to kàdì mutə je bè lé, né ra-é toki nì bè, adi e oo malayka lə Lubə yərərə kəm-é-ti, ree rɔ-é-ti ə ba-é panè: «Kɔrnəy!» ⁴ Kɔrnəy oo malayka lé gərərə rəmə, e bəl nɔ adi dəji-é panè: «Ri ra né wa, 'Babe?» Malayka lé, idə-é panè: «Ta-je kí 'isi 'pa kì Lubə rəm, maji-je kí 'isi 'ra kì njəndoo-je lé, ow tɛɛ rɔ Lubə-ti ə meje-é ole dɔ-i-ti. ⁵ Beba kí ngɔsnè-ti kin ya, 'ulə dingəm-je meje be-ti kí Jope, kɔ kadi d'ow 'ba Simɔ kí ri gaji-é lə Piyər d'adi-é ree. ⁶ Piyər lé, tɔ be lə Simɔ kí to njəkɔl ndaa, kí kəy liə tɔ kàdì babo-ti ngosi kin.» ⁷ Loki malayka kí pa siə ta lé, ɔti ow bè ya rəmə, Kɔrnəy ba ngannjékullə-je liə joo rəm, ba asgar káre kí to njəkilə kuji do Lubə-ti nɔ dan də-ti kí d'isi gin tógi-ti liə, ⁸ adi 'ree ə ɔr-dé poy né-je kí ra né lé lay, ngá bá ulə-dé bebo Jope-ti.

⁹ Lo aa go-ti, loki ngannjékullə-je, d'usi rəbəə d'ow sar 'tɛɛ ngosi kì bebo Jope rəmə, Piyər al taá do kəy dur dur-ti kɔ pa ta kì Lubə kì kàdì kí a jam do be-ti. ¹⁰ Bo ra-é adi ndigi kuso né. Ngá loki d'isi 'ra nékuso kɔ kadi-é ya bəy rəmə, né ra-é toki nì

† 9:37 9:37 Knj 1:13

bè. ¹¹ E oo lo kí dora-ti tò tagra, rəmə né kí titi-na kì takubi kí tati pəl-pəl, ə 'tó kulə sul-é-je-ti so lay, i taá isi risi kí donangi-ti. ¹² Da-je lay kí nja-dé ra so-so, de kí d'agi nangi, kì yəl-je kí 'nar taá 'tò mee takubi-ti lé, kì kuti-dé kuti-dé. ¹³ Rəmə Piyər oo ndi dow pa siə ta panè: «Piyər, i taá 'tol-dé 'uso!» ¹⁴ Ngà Piyər panè: «Kuy! 'Babe, né kí maji al əse né kí tò ne bè kinlé ma m'uso nja káre al*.» ¹⁵ Piyər oo ndi dow lé təl pa siə bəy panè: «Né kí Lubə təl-é adi aa njay ngá lé, i 'a koo kí né kí tò ne al ngá.» ¹⁶ Né-é kinlé ree bè-bè nja mutə rəmə, lo-é-ti nɔɔ ya təl ow dora-ti gogi, ¹⁷ adi Piyər dəji rə-é ta panè: «Né kí ra-m toki ni bè kinlé, kər mee-é to ri wa?» Ngà loki e isi gir ta-é kí gir ya bəy rəmə, dingəm-je kí Kørnəy ulə-dé lé, d'a 'dəji 'panè se kəy lə Simɔ tò rá wa, ə 'ree d'a takəy-ti ngosi ngá. ¹⁸ De 'ba ba kì ndi-dé kí boy 'dəji 'panè: «Lo kin ya bá Simɔ kí ri gají-é lə Piyər tò-ti lé al wa?» ¹⁹ Loki Piyər isi gir ta kí do kər mee né-ti kí ra-é toki ni bè kinlé ya bəy rəmə, Ndil kí aa njay idə-é panè: «'Oo bè, dingəm-je mutə d'a 'dəji-i. ²⁰ I taá, 'risi nangi ə 'ow sə-dé, bi 'tadi ti-ti al, kdo to ma ya bá m'ulə-dé.» ²¹ Ngá bá Piyər risi nangi ow rə-dé-ti idə-dé panè: «Yən, ma kí 'sangi-mi lé, ya é m'a tin. Ngá se səi 'reei ban wa?» ²² De d'ilə-é-ti 'panè: «To Kørnəy njəkun do kuti asgar-je kí bu bá ulə-ji. E to dow kí njururu, to njəbəl Lubə, jipi-je lay ya 'pa ta kì do-é-ti maji. Lubə adi malayka kí aa njay ree tee kì do ta adi-é kadi ulə kulə ba-i kdo kadi ow idə-é ta.» ²³ Beba Piyər adi-dé 'tò kəy rə-é-ti nɔɔ ya.

Lo aa kì ndoge ngá bá Piyər usi rəbəə ow sə-dé. Njékadmeje-je kí nja-je mee bebo Jope-ti 'dan-é.

²⁴ Lo aa go-ti, 'tee mee bebo Sejure-ti. Loki Kørnəy isi ngəbi-dé lé, e ulə kulə ba noji-é-je, kì nam-é-je kí e ndigi-dé na. ²⁵ Loki Piyər ow kdo kandi kəy go-dé-ti rəmə, Kørnəy tilə kəm-é, usi nangi nja-é-ti, osi do-é nangi nɔ-é-ti. ²⁶ Ngà Piyər uwə-é kí taá ə panè: «I taá! Ma kàre m'to dow madi-i to.» ²⁷ Piyər pa siə ta taá-taá andi-né mee kəy-ti rəmə, ingə dow-je kí 'kəw-na na. ²⁸ Ə e pa sə-dé panè: «Səi 'gəi maji, ndukun lə-ji lé, ogi dow kí to jipi kadi ində rə-é nati kì dow kí to jipi al əse kadi ow mee kəy-ti liə. Ngà ma lé, Lubə idə-m panè: "M'a koo dow kadi to dow kí maji al əse to dow kí tò ne takəm-n'è-ti al." ²⁹ Gin-é kin bá loki səi 'bai-mi lé, m'tadi ti-ti al ya m'oti par m'ree-né tin. M'dəji-si se ri bá uləi-né kulə go-m-ti wa?»

³⁰ Ngá bá Kørnəy idə-é panè: «'Oo bè, bone, asi ndo so ngá, m'isi m'pa ta kì Lubə mee kəy-ti lə-m kì kadi kí mutə kí losolo, rəmə tajinati nè ya dingəm káre kí ulə kubi kí ndóle kəy-kəy a nɔ-m-ti, ³¹ idə-m panè: "Kørnəy, Lubə oo ndi-i, bá mee-é ole do maji-je-ti kí isi ra kì njəndoo-je kin rəm to. ³² Ulə dow-je be-ti kí Jope, kdo kadi d'ow 'ba Simɔ kí ri gají-é lə Piyər d'adi-é ree. E tò mee kəy-ti lə Simɔ kí to njəkol ndaa kí isi kadi babo-ti ngosi kin." ³³ Beba kalangi bè ya m'ulə-né dow-je go-i-ti tin. Adi ree lə-i kinlé, maji na. Kí ngosnè-ti kinlé, je lay ya j'isi nɔ Lubə-ti nè, kdo koo ta-je lay kí 'Babe un ndu kadi 'pa adi-ji.»

Piyər or ta mee kəy-ti lə Kørnəy

³⁴ Piyər un ta panè: «Ooi maji, m'gə kí Lubə or kəm dow al. ³⁵ Gin dow-je kí rá-rá ya lé, dow kí bəl Lubə rəm, ra né kí njururu lé, à nəl Lubə ya. ³⁶ Səi 'gəi maji, Lubə adi ta liə kí to Poyta kí Maji kí sobi do lapiya ow rə Israyel-je-ti kì takul Jeju Kristi. E ya to 'Ba dow-je lay. ³⁷ Né kí un kuti ra né donangi Galile-ti, sar tee-né donangi Jude-ti go mbe-ti kí Ja ilə sobi do batəm lé, səi 'gəi maji. ³⁸ Kəm rəbi kí Lubə adi-né Ndil kí aa njay rəm, adi-né tógi Jeju kí Najareti-ti lé, kàre səi 'gəi maji to. Jeju kí ow kì be-be ra maji kì dow-je, aji de kí d'isi gin tógi-ti lə Sú lé, kàre səi 'gəi maji rəm to, kdotalə Lubə naye siə. ³⁹ Né-je lay kí Jeju ra mee be-je-ti lə jipi-je, kì né-je kí e ra mee bebo Jorijalem-ti lé, je joo kì kəm-ji, bá j'oo ta-é kì mbi-ji rəm to. Ngá de 'bə-é

* 10:14 10:14 Mbl 11:1-47 † 10:15 10:15 Mar 7:15 ‡ 10:36 10:36 Eja 52:7

kagdəsi-ti 'tɔl-é. ⁴⁰ Rəmə Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ mɛɛ ndɔ kɪ njəkungi-ti mutə ə Lubə adi-é tɔji rɔ-é. ⁴¹ Rɔ dow-je-ti lay al, ngà rɔ-ji jɛ-ti kɪ Lubə mbəti-ji kete kɔ kadi j'to njəkɔr poy ta-je liə lé bá ɛ tɔji rɔ-é rɔ-ji-ti. Loki ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ kàrè, jɛ j'uso siə né nati rəm, bá j'ay siə nati rəm tɔ. ⁴² Bəba ɛ un ndu adi-ji, kɔ kadi j'ilə mbe j'adi dow-je 'gə kɪ Lubə ində-n'è kɪ njègangta dɔ dow-je-ti kɪ d'isi kəm rəm, dɔ dɛ-ti kɪ d'oy rəm. ⁴³ Njépata-je kɪ ta Lubə-ti lay ya 'pa ta kɪ dɔ-é-ti 'panè: “Dow kɪ rá-rá kɪ adi-é mɛɛ-é lé, Lubə à kiŋə go majal-je liə kɔgi kadi-é kɪ takul ri-é.”»

Dow-je kɪ 'to jipi-je al kàrè d'ingə Ndil aa njay

⁴⁴ Loki Piyər isi pa ta bè-bè ya bəy rəmə, Ndil kɪ aa njay risi ree dɔ dow-je-ti lay kɪ d'isi d'oo ta liə lé. ⁴⁵ Bəba njəkadmɛɛ-je kɪ 'to jipi-je kɪ 'dan Piyər ree siə nati lé, ndil-dé tɛɛ say, kɔɔtalə Lubə adi Ndil kɪ aa njay kadkare-ti, dow-je kɪ 'to jipi-je al tɔ. ⁴⁶ Kɔ dɛ d'oo ndi-dé kɪ d'isi 'pa ta kɪ ndɔ ta bə lə dow-je kɪ rangi, bá 'tɔy Lubə rəm, ngà bá Piyər panè: ⁴⁷ «Dow-je kɪ d'ingə Ndil kɪ aa njay titi-nə sə-ji bè tɔ lé se dow à kɔgi-dé ra batəm kəm man-ti wa?» ⁴⁸ Ə Piyər lé, un ndu kadi 'ra-dé batəm kɪ ri Jeju Kristi. Go-ti, dɛ dəji-é kadi isi sə-dé kɪ mbɔr mɔki tá.

11

Piyər ɔr gin panjiyə-é adi njékəwnə-je kɪ bebo Jorijaləm-ti Knj 10:1-33

¹ Njékowkulə-je, kɪ njəkadmɛɛ kɪ d'isi dɔnangi Jude-ti, d'oo poy-é kɪ dɛ kɪ 'to jipi-je al ya kàrè 'taa ta lə Lubə tɔ. ² Ngà loki Piyər təl ree bebo Jorijaləm-ti lé, njəkadmɛɛ-je kɪ 'to jipi-je 'kɔl siə 'panè: ³ «I 'ɔw mɛɛ kəy-ti lə dow-je kɪ d'ijə-dé ganjangi al ə 'uso sə-dé né!» ⁴ Bəba Piyər ɔr-dé go né-je kɪ ra né lé berere-berere panè: ⁵ «Mə m'isi mɛɛ bebo Jope-ti, ə loki m'isi m'pa ta kɪ Lubə rəmə, m'tɛɛ m'usi ə né ra-m toki nɪ bè, adi m'oo né kɪ titi-nə kɪ takubi kɪ tati pəl-pəl kɪ 'tɔ kulə sul-é-je-ti so lay, i dɔrə-ti risi ree njal rɔ-m-ti. ⁶ M'oo takubi lé gérérə rəmə, m'oo dɔ-je kɪ nja-dé ra sɔ-sɔ, dɔ-je kɪ wale rəm, dɛ kɪ d'agi nangi rəm, bá yəl-je kɪ 'nar taá rəm tɔ. ⁷ Bəba m'oo ndi dow idə-m panè: “Piyər i taá 'tɔl-dé 'uso!” ⁸ Ngà bá mə m'ilə-ti m'panè: “Kuy! 'Babe, né kɪ maji al əse né kɪ tɔ nɛ bè kin ɔdi ta-m nja káre al.” ⁹ M'oo ndi dow ba dɔrə-ti ya bəy panè: “Né kɪ Lubə təl-é adi aa njay ngà lé, i 'a koo kɪ né kɪ tɔ nɛ al ngà.” ¹⁰ Né kinlé tɛɛ bè-bè nja mutə, bá təl lay ɔw dɔrə-ti gogi. ¹¹ Rəmə lo-é-ti nè ya, dingəm-je kɪ mutə kɪ d'ulə-dé bebo Sejare-ti kadi 'ree rɔ-m-ti lé, 'ree d'a takəy-ti kɪ m'isi-ti. ¹² Ə Ndil kɪ aa njay idə-m kadi m'ɔw sə-dé, bi kadi m'tadi ti-ti al. Bəba ngankɔ-m-je kɪ mɛkɛ kan, 'dan-m d'adi j'ɔw mɛɛ kəy-ti lə Kɔrnəy.» ¹³ Bəba njəkəy lé ɔr-ji poy né kɪ ra né lé panè: «M'oo malayka ree mɛɛ kəy-ti lə-m, idə-m panè: “Ulə kulə mɛɛ bə-ti kɪ Jope kadi d'idə Simɔ kɪ ri gaj-é lə Piyər kadi ree. ¹⁴ ɛ bá à kidə-i ta kɪ à kaji-né kɪ dɛ kɪ mɛɛ kəy-ti lə-i lay.” ¹⁵ Loki m'un gin pa ta lé, Ndil kɪ aa njay ree dɔ-dé-ti titi-nə kɪ ndɔki ree-né dɔ-ji jəi-ti lo kulə gin-é-ti nɪ kinlé bè tɔ.* ¹⁶ †Bəba mɛɛ-m ole-né dɔ ta-ti kɪ 'Babe pa panè: “Ja ra dow-je batəm mani, ngà səi lé batəm lə Ndil kɪ aa njay bá a rai.†” ¹⁷ Kinə Lubə adi-dé Ndil kɪ aa njay kadkare-ti titi kɪ ɛ adi-ji-né jəi kɪ j'adi mɛɛ-ji 'Babe Jeju Kristi bè tɔ lé, mə m'to nə bá kadi m'mbat-ji go Lubə-ti wa?» ¹⁸ Loki d'oo ta-je kin bè lé, dɛ lay ya d'ilə mɛɛ-dé nangi pɔɔ, adi d'osi gaj-ji Lubə 'panè: «Tɔgrɔ-ti ya, dow-je kɪ 'to jipi-je al ya kàrè, Lubə adi-dé tarəbi adi d'ingə panjiyə-dé kɪ maji al kɔgi d'isi-né kəm sartagangi.»

Njékəwnə-je kɪ bebo Antiosi

* 11:15 11:15 Knj 2:1-4. † 11:16 11:16 Knj 1:5 † 11:16 11:16 Knj 1:5

¹⁹ †Kulə kəm-na ndoo kí ulə gin-é do koy Etiyən-ti lé, ra adi njékadmeje 'sane-na. De kí madi-je d'ow njal 'teje bebo Penisi-ti, kì donangi Siprə kí tò dan ba-ti rəm, bá bebo Antiosi-ti to; ə 'pa ta lə Lubə d'adi jipi-je ya par.‡ ²⁰ Rəmə njékadmeje kí 'ná-je kí dan de-ti kí 'to dow-je kí donangi Siprə, kì bebo Sireñ-ti d'ow bebo Antiosi-ti d'ilə mbə Poyta kí Maji lə 'Babe Jeju d'adi dow-je kí 'to greki-je to. ²¹ Beba tógi 'Babe nà y sə-dé adi dow-je nà ya d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kogi ə d'adi meje-dé 'Babe. ²² Ə ta-é usi mbi njékəwnə-je-ti kí bebo Jorijaləm-ti, adi d'ulə Barnabasi d'adi-é ow njal bebo Antiosi-ti ro-dé-ti. ²³ Loki Barnabasi ow teje, bá oo ramaji lə Lubə bè lé, ro-é nəl-é nà adi ulə dingəm meje-dé-ti lay kadi 'nam kàdì 'Babe-ti kì meje-dé kí kàre-rè. ²⁴ Barnabasi lé to dow kí maji rəm, Ndil kí aa njay rusi meje-é rəm, bá to njékadmeje kí nà rəm to. Beba kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'ree ro 'Babe-ti.

²⁵ Go-ti lé Barnabasi i ow bebo Tarsi-ti kdo sangi Sol. ²⁶ Ngà loki ingə-é lé, adi-é ree siə bebo Antiosi-ti. Ə de joo lay ya 'ra bal kàre nati kì njékəwnə-je lo kingə-nə-je-ti lə-dé ə kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya de 'ndó-dé né. Meje bebo Antiosi-ti lé bá to loki dəsəy saki-saki kí 'ba njéndó né-je lə Jeju «njékun go Kristi.» ²⁷ Dəgangi ndo-é-je-ti kinlé, njépata-je kí ta Lubə-ti d'i bebo Jorijaləm-ti d'ow bebo Antiosi-ti. ²⁸ †Ndil kí aa njay teje kì do ta adi dow kàre dan-dé-ti kí ri-é lə Agabusi adi panè: Bobo à kusi donangi-ti nè lay. Rəmə, bo lé usi bal kəbe-ti lə ngar Klodi ya to§. ²⁹ Beba njéndó né-je d'un ndu-dé kadi ná-ná ya adi né kí go nékingə-é-ti kadi d'ulə-né kì kadkare-ti kadi ra kì njékadmeje kí d'isi donangi Jude-ti. ³⁰ De 'mbə kadkare-je lé, d'ulə-né Barnabasi-je kì Sol ro 'ngatógi-je-ti kí donangi Jude-ti.

12

Koy Jaki, kì kuwə Piyər dangay-ti

¹ Dəkaglo-é-ti kinlé, ngar Erodi un kuti kulə kəm dow-je madi dan njékəwnə-je-ti ndoo. ² Beba e adi 'tol Jaki* kí ngonkə Jə kì kiyəro. ³ Loki oo kadi né kí n'ra kin nəl jipi-je nà lé, e adi d'uwə Piyər d'ilə-é dangay-ti to. Ndo-é-ti kinlé, to ndo ra nà y kí 'ra kì mbə kí əm goto-ti†. ⁴ Loki Erodi adi d'uwə Piyər d'ilə-é dangay-ti lé, e oy asgar-je so-so kuti so adi 'ngəm ta-é, kdotalə e gir kadi n'gangi ta do-é-ti ndaa-ti takəm kosi dow-je-ti go ra nà y Paki-ti. ⁵ Loki Piyər a kəy dangay-ti lé, njékəwnə-je 'pa ta kì Lubə kì ro tungə-dé ya par-par kdo ta liə.

Teje dangay-ti lə Piyər

⁶ Ndoə bè, kadi lo aa ə Erodi à teje siə dan dow-je-ti kdo gangta do-é-ti lé, Piyər tò bi mbunə asgar-je-ti joo. D'ilə Piyər sil rəm, bá njéngəm takəy dangay-je 'ngəm rəm to. ⁷ Rəmə kəm kí kində jipi bè ya malayka lə 'Babe teje koy ə loki Piyər tò-ti lé ndógi doo, ngá bá Malayka lé ində kàdì Piyər də-də ndəl-é-né panè: «I taá kalangi!» Rəmə sil kí ji-é-ti lé gəy wəgro-wəgro. ⁸ Ngá bá malayka lé idə-é panè: «'Un ndaa ddo bədi lə-i 'do-né bədi-i ə 'ulə saba lə-i nja-i-ti.» Piyər ra titi kí e idə-é-né, ngá bá malayka lé təl idə-é panè: «'Ulə kubi kul lə-i ə 'un go-m.» ⁹ Piyər teje kəy dangay-ti njiyə go malayka-ti. Né kí malayka ra kinlé, Piyər oo kí to né kí togro-ti al. E gir panè to ni. ¹⁰ Loki d'ində ta njéngəm takəy dangay-je kí dəsəy 'gangi, 'ree d'ində kí njékungti-ti joo 'gangi, 'ree 'teje tarəbi-ti kí 'ra kì ngow là kí to tarəbi kí ow kì meje bebo-ti rəmə, tarəbi-é lé teje nɔ-dé-ti kì do ro-é ya, adi 'teje ndaa-ti d'un rəbi kàre bè d'isi d'ow rəmə, malayka lé, igi yom go Piyər-ti.

† 11:19 11:19 Knj 8:1-4 ‡ 11:19 11:19 Knj 8:1 † 11:28 11:28 Knj 21:10 § 11:28 11:28 Knj 21:10 * 12:2 12:2 E kinlé, to Jaki kí ngon lə Jebede. † 12:3 12:3 Teje 12:1

¹¹ Ngá bá kəm Piyər ijə yərərə adi panè: «Kí nè kin bəy bá m'gə maji kí to 'Babe ya ulə malayka liə adi ree ɔr-m ji ngar Erodi-ti rəm, ɔr-m meɛ né-je-ti kí maji al lay kí jipi-je 'ndigi ra sə-m rəm tɔ.»

¹² Loki kəm Piyər ijə dɔ rɔ-é-ti maji lé, ɛ ɔw be lə Mari kí kɔ Jə. Jə lé, ri gají-é lə Marki. Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'kəw-nə be lə Mari lé, d'isi 'pa ta kɪ Lubə. ¹³ Loki Piyər ree tɛɛ takəy-ti ɔ ində takəy rəmə, ngonnjəkullə kí dené kí 'ba-é Rodi ree kdɔ koo. ¹⁴ Ngá loki ɛ ree bá oo ndi Piyər gə rəmə, rɔ-é nəl-é nɔ adi ɔr takəy al, ngá təl kɪ ngɔdi ɔw idə-dé panè Piyər ɔ ndaa-ti takəy-ti nɔɔ. ¹⁵ Rəmə d'ilə-é-ti 'panè: «Dɔ-i ində-i wa!» Ngá ɛ təl idə-dé panè: «To Piyər ya lé.» Ngá bá de 'panè: «À to malayka liə je bè.» ¹⁶ Ngá Piyər ində takəy par-par. Beba loki 'ree 'tɛɛ takəy bá d'oo-é rəmə, lo ta igi-dé səl. ¹⁷ Piyər ra ji-é kəngi-dé-né kadi 'pa ta al, ngá bá ɛ ɔr-dé poy né kí 'Babe ra bá ɔr-é-né kəy dangay-ti tɛɛ-né siə ndaa-ti lé. ɛ təl idə-dé panè: «Idə-i ta-é Jaki-je‡ kɪ ndəgi njékadmeɛ-je.» Ngá bá ɛ tɛɛ ɔw lo kí rangi-ti bəy. ¹⁸ Loki lo aa lé, asgar-je d'ɔw dɔ-nə-ti wúr-wúr adi 'dəji-nə 'panè se ri bá tɛɛ dɔ Piyər-ti lé wa? ¹⁹ Beba Erodi adi d'ɔw 'ndole-é, ngá d'ingə-é al. ɛ ba asgar-je kí njéngəm takəy-je lé dəji-dé ta ə un ndu kadi 'təl-dé. Go-ti, Erodi i dɔnangi Jude-ti ɔw isi bebo Sejare-ti asi dɔkaglo sɛ bəy.

Koy lə ngar Erodi

²⁰ Ta tò dan Erodi-ti de kɪ dow-je kí dɔnangi Tir-ti, kɪ dow-je kí dɔnangi Sidɔ-ti. Beba de d'adi ta-dé asi-nə kadi 'ree d'ingə Erodi. Loki de 'ndogi meɛ Blastusi kí to gɔrɔ kí njékində kəm-é go né-je-ti lə ngar Erodi lé, de d'ɔw 'dəji ngar kadi d'ulə siə noji nati, kdɔtalə bekɔ liə bá to lo kingə nékuso lə-dé. ²¹ Erodi ɔr ndɔ ulə-né kubi ngar liə rɔ-é-ti, ə isi dɔ kalikɔbe-ti liə, bá pa ta-je kí ngə-ngə kɪ kosi dow-je. ²² Rəmə dow-je 'tɔy-é mbiti-mbiti 'panè: «Kay! Kin to ndi magi ɔn bi, to ndi dow al!§» ²³ Ngá bá lo-é-ti nɔɔ ya malayka lə 'Babe ində Erodi oji-é, kdɔtalə Erodi nàji rifa kɪ Lubə, beba tajinati nè ya kode-je d'ində-é d'adi-é oy.*

²⁴ Ngá ta lə Lubə sane ɔw kɪ kete-kete. ²⁵ Loki Barnabasi-je kɪ Sol 'təl ta kullə lə-dé kí meɛ bebo Jorijalem-ti lé, de d'adi Jə kí ri gají-é lə Marki lé, təl sə-dé nati.†

Mba kí dɔsəy kí Pol ɔw kdɔ mbɛ Poyta kí Maji

13

Njékəwnə-je d'ində Barnabasi kɪ Sol tagay kdɔ kullə lə Lubə

¹ Dan njékəwnə-je-ti kí bebo Antiosi-ti lé, njépata-je kí ta Lubə-ti, kɪ njéndó dow-je ndukun-je kí d'isi mbunə-dé-ti ɔn: Barnabasi rəm, Simiyɔ kí 'ba-é dow kí ndul rəm, Lusiyusi kí bebo Siren-ti rəm, Manayen kí d'uti-é nati kɪ Erodi kí njəkɔbe rəm, bá Sol rəm tɔ*. ² Beba ndɔ káre bè kí d'isi 'pole 'Babe bá d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay d'isi 'pa ta kɪ Lubə lé, Ndil kí aa njay idə-dé panè: «Ori Barnabasi-je kɪ Sol indəi-dé tagay adi-mi, kdɔ kullə kí m'ba-dé kdɔ lé.» ³ Loki d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kay 'pa ta kɪ Lubə lé, de d'ində ji-dé dɔ-dé-ti bá d'ingə-dé kadi d'ɔw.

Barnabasi-je kɪ Sol dɔnangi Siprə-ti

⁴ Ndil kí aa njay ulə Barnabasi-je kɪ Sol adi d'ɔw Selesi-ti ngá bá d'al bato d'ɔw dɔnangi Siprə-ti. ⁵ Ngá loki 'tɛɛ bebo Salamin-ti lé, de 'pa ta lə Lubə meɛ kəykəwnə-je-ti lə jipi-je. Ngonnjəkullə lə-dé Jə Marki ɔw sə-dé nati. ⁶ Loki d'ində dɔnangi Siprə kí tò dan ba-ti 'gangi lé, d'ɔw njal bebo Paposi-ti. Lo kin-ti lé, d'ingə mbəli káre kí 'ba-é Bar Jeju. ɛ to jipi ə oo rɔ-é kɪ njépata kí ta Lubə-ti rəm, ⁷ bá to njékisi dɔ ji

‡ 12:17 12:17 Jaki kinlé, to ngonkɔ Jeju. Gal 1:19 § 12:22 12:22 Ejk 28:2 * 12:23 12:23 Dan 5:20 † 12:25 12:25 Knj 11:30 * 13:1 13:1 Luk 3:1

Gubèrnèr-ti kí ri-é lə Serjiyusi Polusi kí to dingəm kí njènégə rəm. Gubèrnèr lé, adi 'ba Barnabasi-je kì Sol kɔɔ ɛ ndigi koo ta lə Lubə. ⁸ Ngà dow kàre bè kì to mbəli, ri-é lə Elimasi kì ta greki, bá ndigi al, adi ɛ sangi kadi n'təl dɔ gubèrnèr dɔ kadmeɛ-ti liə. ⁹ Bəba Sol kí 'ba-é Pol kí Ndil kí aa njay rusi meɛ-é lé oo-é ngəti-ngəti†, ¹⁰ bá idə-é panè: «I dingəm kí kədi ta kì né ra kí go rəbi-é-ti al ya rusi meɛ-i, i ngon lə Sú, njəkosi ta né-je lay kí to né kí njururu. I lé, ndo kí rá-ti bá 'a taakoo ta tuji kɔjra-je-ti lə 'Babe kí to kɔjra-je kí njururu kinlé wa? ¹¹ Yən, kí ngəsnè-ti kin ya, 'Babe à kində-i kɔji-i ə kəm-i à tɔɔ, adi 'a koo ndógi kàdì al ya dɔkaglo asi tati.» Bəba tajinati nè ya lo ndul kəm Elimasi-ti ndi-ndi, adi mam lo ba-ba sangi-né dow kadi ndor-é. ¹² Loki Gubèrnèr oo né kí ra-né kinlé rəmə, adi meɛ-é, kdɔtalə néndó kí sobi dɔ 'Babe lé, ɔr ndil-é.

Pol ndó ta lə Lubə bebo Antiosi kí tò dɔnangi Pisidi-ti

¹³ Pol kì madkullə-je liə d'al meɛ bato-ti kí bebo Paposi-ti, d'ow bebo Pərje-ti kí tò dɔnangi-ti kí Pampili. Jə tusi-dé inə-dé lo-é-ti kin, ə təl ɔw bebo Jorijaləm-ti gogi‡. ¹⁴ Dɛ d'j bebo Pərje-ti, d'ow bebo Antiosi-ti kí tò dɔnangi Pisidi-ti. Rəmə d'ow kəykəwnə-ti lə jipi-je ndo taakoo-ti lə jipi-je ə d'isi lo-é-ti nɔɔ. ¹⁵ Loki 'ndó mbete ndukun lə Moiyiji rəm, bá 'ndó mbete lə njépata kí ta Lubə-ti rəm lé, njékun dɔ kəykəwnə lə jipi-je d'ulə kulə d'idə Pol-je 'panè: «Ngankɔ-ji-je, kinə ɔwi kì ta madi kɔɔ kadi uləi-né dingəm meɛ njékəwnə-je-ti rəmə, tarəbi tò tagi kadi 'pai.» ¹⁶ Bəba Pol j taá yəki ji-é adi d'isi selele bá panè: «Səi Israyel-je rəm, səi kí 'bəli Lubə rəm, 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m! ¹⁷ Lubə lə gin dow-je lə-ji kí 'to Israyel-je mbəti ka-ji-je. ɛ adi kɔr-dé usi dɔ madi-é-ti, loki d'isi-né be mba-ti dɔnangi Ejipti-ti, bá adi-dé 'teɛ kogi dɔnangi-ti kinlé kì takul tógi-é kí nɔ. ¹⁸ ɛ ul-dé asi bal kɔrsɔ diləlo-tiŠ. ¹⁹ Bəy bá ɛ tɔɔ ko gin dow-je siri dɔnangi Kanə-ti ə təl kì dɔnangi lə-dé adi dow-je liə néndubə-ti*.
²⁰ Né-je kin lay lé, ra né asi bal busɔ kì kormi je bè.»

«Go-ti gogi bá, ɛ ində njégangta-je adi ka-ji-je sar teɛ-né kaglo-ti lə Samiyel kí to njépata kí ta-é-ti.† ²¹ Ngà bá dɛ 'dəji ngar, bá Lubə adi-dé Saul kí ngon lə Kisi kí to kí gin koji-ti lə Benjamɛ adi ɔ be dɔ-dé-ti bal kɔrsɔ. ²² Ngà go-ti gogi, loki Lubə mbati Saul lé, ɛ adi Dabidi to ngar lə-dé. Ta kí Lubə pa dɔ Dabidi-ti ɔn: “Mə m'ingə Dabidi, ngon lə Jese, kí dow kí meɛ-m ndigi, ɛ à ra né-je lay kí meɛ-m ndigi.‡” ²³ Gin ka-ti lə Dabidi lé, bá Lubə adi d'oji Jeju kí to njəkaji Israyel-je, titi kí ɛ un-né mindi-é kete lé. ²⁴ †Kete nɔ ree Jeju-ti lé, Jə ilə mbɛ adi gin Israyel-je lay kadi 'ra batəm kɔɔ kadi toji kinə kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kogi. ²⁵ †Ngà dɔkaglo-ti kí Jə təl ta kullə liə lé, ɛ panè: “M'to dow kí səi 'ngəbi-é kinlé al. Ooi bè, ɛ kí à ree go-m-ti lé, kulə saba kí nja-é-ti ya kàrè m'tuwə kadi m'tuti al.Š”»

²⁶ «Ngankɔ-m-je, səi kí 'toi nganka Abrakam rəm, dɛ kí dan-si-ti nè kí 'bəl Lubə rəm lé, jəi ya bá ta kaji kinlé sobi dɔ-ji. ²⁷ Kɔɔ dow-je kí bebo Jorijaləm-ti kì 'boy-je lə-dé lé, 'gə Jeju al rəm, bá ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti kí dow-je 'ndó kì ndo taakoo-je lə jipi-je lay-lay kinlé kàrè 'gə meɛ-é al rəm tɔ. Ta kí dɛ 'gangi dɔ Jeju-ti kin, dɛ 'ra d'adi ta-je lay kinlé né-é ra-né né tɔ. ²⁸ †Dɛ d'ingə ta kí asi koy-é al, ya 'dəji Pilati kadi adi 'təl-é. ²⁹ †Ngà loki dɛ 'ra siə né-je lay kí 'ndàngi meɛ mbete-ti kí aa njay sobi-né dɔ-é lé, dɛ d'or-é kagdəsi-ti d'ow 'dubi-é.* ³⁰ Ngà Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo teɛ. ³¹ †Dɛ kí d'j siə dɔnangi Galile-ti 'dan-é d'ow siə bebo Jorijaləm-ti lé, ɛ

† 13:9 13:9 Knj 22:27 ‡ 13:13 13:13 Knj 12:12 § 13:18 13:18 Tɛt 1:7; 12:51; Det 1:31. * 13:19 13:19 Det 7:1; Joj 14:1 † 13:20 13:20 Njg 2:16; 1Sa 3:20 ‡ 13:22 13:22 1Sa 8:5; 8:19; 10:21; 13:14; Pa 89:21. † 13:24 13:24 Mar 1:4; Luk 3:3 † 13:25 13:25 a Jə 1:20; b Mat 3:11; Mar 1:7; Luk 3:16; Jə 1:27 § 13:25 13:25 Jə 1:20,27; Mat 3:11; Luk 3:16 † 13:28 13:28 Mat 27:22,23; Mar 15:13,14; Luk 23:21-23; Jə 19:15 † 13:29 13:29 Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56; Jə 19:38-42 * 13:29 13:29 Mat 27:22; Mar 15:13,42; Luk 23:21,50; Jə 19:15. † 13:31 13:31 Knj 1:3

teɛ sə-dé busi-busi ya asi ndo ɲa. De lé bá bone bè 'təl 'to njépatá-je liə kadi dow-je kí to Israyel-je.»

³² «Je kàrè, j'ree j'ilə mbɛ Poyta kí Maji kinlé j'adi-si j'panè: Kunmindí kí Lubə un adi ka-ji-je lé, ³³ ɛ adi né-é ra né do-ji-ti, jəi nganka-dé-je, kɪ takul tɔsi kí ɛ adi Jeju tɔsi ndəl ində lo teɛ, titi kí 'ndàngi-né ta-é mɛɛ mbete Pa-je-ti lo kɔr-é-ti kí joo 'panè: "I 'to Ngon-m, bone Mə ya m'to Bɔbi-i."»

³⁴ «Tɔsi kí Lubə adi Jeju tɔsi ndəl ində lo teɛ lé, ɛ adi-é teɛ kɔ kadi ndum gogi al ngá lé bá pa-né panè:

"M'a kadi-si né-je kí aa njay

kí m'un mindi-m do-ti, m'adi Dabidi.

To kun mindi kí m'a do-ti njàngi."»

³⁵ «Gin-é kin bá Lubə pa-né mɛɛ mbete-ti kí rangi bəy panè:

"I 'a kiŋə-m mə dow lə-i kí m'aa njay kadi m'ndum al†."»

³⁶ «Dabidi lé, loki ɛ ra kullə kaglo-ti liə təl-né ta kɔjra-je lə Lubə lé, oy adi 'dubi-é mbó ka-é-je-ti ə ɛ ndum‡. ³⁷ Ngà ɛ kí Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo teɛ lé, ndum al.

³⁸ Beba ngankɔ-m-je, kadi 'gəi maji, to takul Jeju lé bá j'ilə-né mbɛ kiŋə go majal-je lə-si kɔgi ³⁹ rəm, bá né-je lay kí ndukun lə Moiyiji asi kɔr ta-é do-si-ti al lé, ná-ná kí adi mɛɛ-é Jeju lé, ta-é ɔr do-é-ti kɔgi lay rəm tɔ. ⁴⁰ Beba ooi go rɔ-si maji, kadi né-je kí njépatá-je kí ta Lubə-ti 'pa d'adi-si kinlé teɛ do-si-ti al. De 'panè:

⁴¹ "Ooi maji, səi njénədi dow-je, adi ndil-si teɛ say ə igi yom.

Kɔtələ m'a ra né káre dɔkaglo-ti lə-si nè ya.

Né kí m'a ra lé, lé dow ɔr-si poy-é ya kàrè

a kooi ki ta kí tɔgrɔ-ti al§!"»

⁴² Ngà loki Pol-je kɪ Barnabasi 'teɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, 'dəji-dé kadi 'təl 'ree kɪ ndo taakoo kí gogi rangi kadi 'pa gə ta kinlé, d'adi-dé bəy. ⁴³ Ngà go kəw-nə-ti lé, jipi-je kɪ jipi təl-je kí 'to njékilə kuji do Lubə-ti ɲa ya d'un go Pol-je kɪ Barnabasi. Pol-je lé, d'ɔji sə-dé ta rəm, bá d'ulə dingəm mɛɛ-dé-ti, kɔ kadi ramaji lə Lubə lé, d'oy go-ti rigi-rigi ya.

⁴⁴ Ndo taakoo-ti kí gogi rangi lé, dow-je kí mɛɛ bebo-ti 'kəw-nə ɲa ya kɔ koo ta lə Lubə, adi ndəgi dow-je nəy ɲa al. ⁴⁵ Ngà loki jipi-je d'oo kosi dow-je kin bè lé, jangi ra-dé ɲa adi 'pa takɔbi kɪ Pol 'mbati-né ta liə. ⁴⁶ Beba Pol-je kɪ Barnabasi d'idə-dé ta kɪ mɛɛnda kay 'panè: «Ooi bè, səi bá lé, tɔ kɔ kadi toki pa ta lə Lubə kadi-si kete mɔki. Ngà kosi kí səi ɔsi ta lé ngərəngi ə səi ya ooi rɔ-si kɪ dow-je kí 'tuwə kiskəm kí sartagangi kin al ngá lé, bá je j'təl-né kəm-ji rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al tin. ⁴⁷ Beba né kí 'Babe un ndu do-ti kadi j'ra ɔn:

"Mə m'ində-i kadi 'to londógi lə gin dow-je kí 'to jipi-je al.

Kɔ kadi ɔw kɪ ta kaji njal 'teɛ-né ngangí dɔnangi-ti*."»

⁴⁸ Ngà loki de kí 'to jipi-je al, d'oo ta kinlé, rɔ-dé nəl-dé adi 'piti ta lə 'Babe Lubə. De kí kiskəm kí sartagangi tɔ kɔ ta lə-dé lé, 'təl njékad mɛɛ-je. ⁴⁹ Beba ta lə 'Babe sane kɪ go dɔnangi lə-dé kin lay. ⁵⁰ Ngà jipi-je 'sulə dené-je kí 'to jipi təl-je kí 'to dow-je kí boy-boy rəm, 'sulə dow-je kí boy-boy kí mɛɛ bebo-ti adi d'ulə kəm Pol-je kɪ Barnabasi ndoo, bá 'tubə-dé kɔgi dɔnangi-ti lə-dé rəm tɔ. ⁵¹ †Beba Pol-je kɪ Barnabasi 'tində kodi kí nja-dé-ti kɪ do-dé-ti ə d'ɔti d'ɔw bebo Ikoniyo-m-ti. ⁵² Ngà njéndó né-je kí mɛɛ bebo Antiosi-ti lé, rɔ-dé nəl-dé ɲa rəm, bá Ndil kí aa njay rusi mɛɛ-dé rəm tɔ.

14

Pol kɪ Barnabasi d'ɔw bebo Ikoniyo-m-ti

† 13:35 13:35 Pa 16:10; Eja 55:3 ‡ 13:36 13:36 1Ng 2:10 § 13:41 13:41 Aba 1:5 * 13:47 13:47 Eja 49:6

† 13:51 13:51 Mat 10:14; Mar 6:11; Luk 9:5; 10:11

¹ Pol-je kì Barnabasi d'ow kəykəwna-ti lə jipi-je kí mee bebo Ikoniyoṃ-ti tɔ. Dɛ 'ndó dow-je né sar ya adi jipi-je kì grɛki-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adi mee-dé Jēju. ² Ngà dow-je kí ná-je dan jipi-je-ti kí 'to njémeendə-je lé, 'sulə dow-je kí 'to jipi-je al kadi 'ra njékadmee-je maji al. ³ Pol-je kì Barnabasi d'isi mee bebo Ikoniyoṃ-ti ndo asi ta-ti bəy. Dɛ d'ində mee-dé dɔ 'Babe-ti adi 'pa ta kì meenda kay. Beba 'Babe adi-dé tógi adi 'ra-né né-je kí tò bəl-bəl, kì né-je kí toji adi dow-je 'gə kí ramaji lə Lubə kí Pol-je kì Barnabasi d'ilə mbe-é lé, to ta kí togrɔ-ti ya. ⁴ Beba kosi dow-je kí mee bebo-ti 'gángi-nə lo joo: Dɛ kí ná-je d'ə go jipi-je-ti, ngà dɛ kí dan-ti-je d'ə go njékowkulə-je-ti tɔ. ⁵ Jipi-je kì dow-je kí 'to jipi-je al, d'ində ndi-dé nati kì 'boy-je lə-dé, kɔ kadi d'adi kò Pol-je kì Barnabasi rəm, kɔ kadi 'tilə-dé kì ər 'tol-dé rəm tɔ. ⁶ Rəmə ta-é usi mbi Pol-je-ti, adi d'ay d'ow 'bɔyɔ rɔ-dé bebo Listrə-ti, kì bebo Dɛrbi-ti kí to bebo-je kí donangi Likaoni-ti, kì nganbe-je kí gəə dɔ-dé. ⁷ D'ilə mbe Poyta kí Maji lo-je-ti kinlé tɔ.

Pol-je kì Barnabasi d'ow bebo Listrə-ti

⁸ Dingəm káre kí njènjakoy isi mee bebo Listrə-ti nɔɔ. Ə to dingəm kí nja-é oy lo koji-é-ti nɔ adi njiyə nja káre al. ⁹ Ɛ isi oo ta kí Pol isi pa. Loki Pol oo-é géréré lé, oo kí kadmee liə lé, asi kadi adi-é lapiya. ¹⁰ Ngá bá pa siə ta kì ndi-é kí boy panè: «'I taá, 'ə dɔ nja-i-ti njururu!» Rəmə dingəm lé ubə nangi rati ya j taá njiyə. ¹¹ Loki kosi dow-je d'oo né kí Pol ra kinlé rəmə, 'pa ta kì ndi-dé kí boy kì ta Likaoni 'panè: «Magi-je 'təl rɔ-dé dow-je-ti, d'ur nangi dan-ji-ti!» ¹² Dɛ 'ba Barnabasi «Jəsi» ə 'ba Pol «Erməsi» kɔ Pol bá to njèpata. ¹³ Njégugné lə magi «Jəsi» kí to magi kí kəy liə tò tarəbi kow mee bebo-ti lé, ree kì bəbi mangi-je, kì puti kagi-je takəy pole magi-ti lé. Beba dɛ kì kosi dow-je 'ndigi kilə məsi nangi kun-né ta Pol-je kì Barnabasi lé. ¹⁴ Ngà loki njékowkulə-je kí joo kin d'oo ta-é lé, 'gángi kubi-je kí rɔ-dé-ti ə d'ay d'ur dan kosi dow-je-ti kì kəə ta-dé-ti 'panè: ¹⁵ «Kama-je! 'Rai né kin bè kɔ ri? Jɛ lé, j'to dow madi-si-je ya tɔ! Poyta kí Maji kí j'ilə mbe-é j'adi-si lé, to ta lə kadi inəi magi-je kí kare bè kin kogi, ə 'reei kì rɔ Lubə-ti kí Njèkisi kəm, Njèra dɔrə kì donangi, kì babo kì né-je lay kí tò-ti†. ¹⁶ Dɔgangi bal-je-ti kí dəə kete lé, ɛ inə gin dow-je lay adi ná-ná ya un rəbi liə-liə. ¹⁷ Bè ya kàrè, Lubə lé, inə ta toji-si rɔ-é mee ramaji-je-ti liə al: Ɛ adi ndi j dɔrə-ti ədi donangi-ti nè, ə adi kandi né-je tɛɛ kí nay-é nay-é, ɛ adi-si nékuso rəm, bá adi rənəl rusi mee-si rəm tɔ.» ¹⁸ Lé njékowkulə-je 'pa-né ta-je kin bè ya kàrè, lo kadi d'ogi dow-je lo kilə məsi nangi kun-né ta-dé lé, ngə nɔ.

¹⁹ Go-ti gogi rəmə, jipi-je kí d'i bebo Ikoniyoṃ-ti rəm, bá bebo Antiosi-ti kí donangi Pisidi-ti 'ree 'sulə dow-je, adi 'tilə Pol kì ər, ə 'ndɔr-é d'ow d'ilə-é gidi bebo-ti, adi dɛ 'gir toki ɛ oy ngá. ²⁰ Ngà loki njéndó né-je 'kəw-nə kí dɔ-é-ti lé, ɛ ubə nangi j taá təl ow mee bebo-ti gogi. Lo aa go-ti lé, dɛ kì Barnabasi d'ow bebo Dɛrbi-ti.

Pol kì Barnabasi 'təl d'ow bebo Antiosi-ti kí donangi Siri-ti gogi

²¹ Pol-je kì Barnabasi d'ilə mbe Poyta kí Maji mee bebo Dɛrbi-ti, adi dow-je nɔ ya 'təl njéndó né-je. Beba dɛ 'təl 'ree bebo Antiosi kí donangi Pisidi-ti, kì bebo Listrə-ti, kì bebo Ikoniyoṃ-ti gogi. ²² Dɛ d'ulə dingəm mee njéndó né-je-ti kadi d'uwə rɔ-dé ngə ə d'ə dɔ nja-dé-ti mee kadmee-ti lə-dé rəm 'panè: «J'a kindəi dan kò kí nɔ gangi bəy bá, j'a tɛɛi kɔbe-ti lə Lubə.» ²³ Dan njékəwna-je-ti kí rá-rá kí d'ow-ti lé, dɛ mbəti 'ngatogi-je d'adi-dé ə 'pa ta kì Lubə kì kogi rɔ nékuso kì man kay d'ulə-dé-né mee ji 'Babe-ti kí d'adi-é mee-dé lé.

²⁴ Beba dɛ d'ində donangi Pisidi 'gangi 'ree donangi Pampili-ti. ²⁵ Dɛ d'ilə mbe Poyta kí Maji lə Lubə mee bebo Pɛrje-ti, ngá bá d'ow mee be-ti kí Atali. ²⁶ Lo-é-ti kinlé, dɛ d'al mee bato-ti 'təl d'ow bebo Antiosi-ti gogi, lo-ti kí ndoki d'ulə-dé mee ji

* 14:11 14:11 Knj 28:6 † 14:15 14:15 Pa 146:6 ‡ 14:17 14:17 Pa 147:8 § 14:24 14:24 Knj 13:14

Lubə-ti adi ramaji liə ra sə-dé adi 'təl-né ta kullə lə-dé lé. ²⁷ Loki 'ree 'teɛ mɛɛ bebo Antiosi-ti lé, de mbɔ njékəwnə-je ə d'ɔr-dé poy né-je lay kí Lubə ra kà takul-dé rəm, bá d'ɔr-dé poy tarəbi kí Lubə teɛ adi dow-je kí 'to jipi-je al kàrè d'adi mɛɛ-dé lé tɔ. ²⁸ Pol kà Barnabasi d'isi nɔ dokaglo asi tati kà njéndó né-je.

15

Kingə-nə kí boy kí mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti

Gal 2:1-9

¹ Dingəm-je kí dan-ti-je d'ɪ dɔnangi Jude-ti 'ree mɛɛ bebo Antiosi-ti, 'ndó né njékadmɛɛ-je 'panè: «Kinə d'ijə-si ganjangi kí go nékoɓe-ti lə Moiyiji al lé, a kaji nda al.» ² Ngà Pol-je kà Barnabasi ndigi sə-dé al, adi naji-nə ta dɔ-ti nɔ bè. Beba d'adi Pol-je kà Barnabasi rəm, dow-je kí nɔ-je kí dan-dé-ti kí mɛɛ be-ti kí Antiosi d'ɔw bebo Jorijalɛm-ti kɔ kində ta-é nɔ njékowkulə-je-ti, kà nɔ 'ngatogi-je-ti. ³ Njékəwnə-je kí bebo Antiosi-ti d'osi kuti-dé lo kɔw mba-ti lə-dé kinlé. Ta lə dow-je kí 'to jipi-je al, kí d'adi mɛɛ-dé lé, de d'ɔr poy-é taá-taá d'ində-né dan be-je kí dɔnangi Penisi-ti kà dɔnangi Samari-ti 'gangi adi njékadmɛɛ-je lay kí d'oo ta-é lé, rɔ-dé nəl-dé nɔ. ⁴ Loki 'ree teɛ bebo Jorijalɛm-ti lé, njékəwnə-je, kà njékowkulə-je, kà 'ngatogi-je d'uwə-dé kà rɔ-dé-ti adi d'ɔr-dé poy né-je lay kí Lubə ra sə-dé lé. ⁵ Ngà rəmə dow-je kí dan-ti-je kí 'to njékun go né ndó lə Parisi-je kí d'adi mɛɛ-dé Jeju lé 'panè: «Dow-je kí 'to jipi-je al, kí d'adi mɛɛ-dé lé, d'a kijə-dé ganjangi rəm, d'a kində dɔ-dé-ti kadi 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə Moiyiji rəm bane.» ⁶ Beba njékowkulə-je, kà 'ngatogi-je d'uwə dɔ-nɔ kɔ koo ta-é.

⁷ †Loki dow-je 'naji-nə ta dɔ-ti nɔ lé, Piyər ɪ taá panè: «Ngankɔ-m-je, səi 'gəi maji kí mɔ lé Lubə mbəti-m dan-si-ti kete low kɔ kadi m'ilə mbɛ rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al, kɔ kadi d'oo Poyta kí Maji ta-m-ti ə d'adi-né mɛɛ-dé Jeju tɔ. ⁸ †Beba Lubə kí to njègə mɛɛ dow-je lé, ndigi sə-dé dɔ-ti adi ɛ adi-dé Ndil kí aa njay titi-nə kí ɛ adi-ji-né lé bè tɔ.* ⁹ Jəi sə-dé-je lé, Lubə ɔr kəm dow al; beba loki de d'adi mɛɛ-dé lé, ɛ togi mɛɛ-dé adi aa njay. ¹⁰ Kɔ ri é səi 'nəi Lubə wa? Nékuti kí ɔy kí ka-ji-je kàrè d'asi kuti al rəm, jəi kàrè j'asi kuti al rəm, ya 'ndigi kindəi dɔ njéndó né-je-ti kɔ ri wa? ¹¹ Jəi lé, j'gəi maji kí togrɔ-ti ya j'aji kà takul ramaji lə 'Babe Jeju. De kàrè, bè ya tɔ é d'aji-né tɔ.»

¹² Loki ɛ pa bè rəmə, dow-je lay ya d'isi dɔ-nɔ-ti ndingi. 'Yəl mbi-dé d'oo-né ta-je kí Pol-je kà Barnabasi d'isi d'idə-dé sobi dɔ né-je kí toji togi Lubə, kà né-je kí tɔ bəl-bəl kí Lubə ra kà takul-dé dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al lé. ¹³ Loki Pol-je kà Barnabasi 'pa ta lay rəmə, Jaki un ta ə panè: ¹⁴ «Ngankɔ-m-je, 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m! Kəm rəbi kí Lubə ra-né né lo kulə gin-é-ti rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al, bá ɛ mbəti-né dow-je dan-dé-ti kɔ kadi 'to dow-je liə lé, Simɔ un kuti-é ɔr berere-berere lay†. ¹⁵ Ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti ɔw nati kà ta kinlé, kɔ 'ndangi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: ¹⁶ «Go né-je-ti kinlé, mɔ Lubə ya

m'a təl ree ra kəykubi lə Dabidi kí joré nangi kin gogi,

Lo-é-je kí tujɪ lé m'a təl ra gogi,

Rəm m'a təl tɔsi taá gogi.

¹⁷ Kɔ kadi ndəgi dow-je 'sangi nja 'Babe rəm,

bá gin dow-je lay kí 'to jipi-je al

kí m'ba-dé kadi 'to dow-je lə-m lé, d'a sangi nja-m tɔ.

¹⁸ 'Babe Lubə kí njègə né-je liə

low lə low-je nɔ ya sartagangi lé, bá pa bè.‡»

† 15:7 15:7 Knj 10:1-43 † 15:8 15:8 Knj 10:44; 2:4 * 15:8 15:8 Knj 10:44; 11:15 † 15:14 15:14 Mat 4:18

‡ 15:18 15:18 Amo 9:11

¹⁹ «Gin-é kin bá, dow-je kí dan dow-je-ti kí to jipi-je al, kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kogi ə 'ree rɔ Lubə-ti lé, ma m'ndigi kadi dow ində né kí oy kí rangi dɔ-dé-ti al ngá. ²⁰ Ngá kadi toki ndangi mbete kidə-dé-né kadi d'uso dɔ-je kí dow-je 'tɔl 'pole-né magi-je al rəm, dɔ-je kí d'oy yo kuburu kàrè kadi d'uso al rəm, kadi d'uso məsi dɔ al rəm, bá kadi d'or rɔ-dé kogi meɛ kaya-ti rəm tɔŋ. ²¹ Kdɔ Ndukun lə Moiyiji kinlé, low nɔ ya njéndó dow-je ndukun-je, d'isi meɛ bebo-ti kí rá-rá, adi 'ndó dow-je kɪ ndo taakoo-je lə jipi-je lay, meɛ kəykəwnə-je-ti lə-dé.»

Mbete kí d'ulə-né d'adi njékadmeɛ-je kí 'to jipi-je al

²² Njékwulə-je, kɪ 'ngatogi-je, kɪ njékəwnə-je lay ya d'un ndu-dé kdɔ kadi 'mbəti dow-je dan-dé-ti kadi d'ulə-dé nati kɪ Pol-je kɪ Barnabasi meɛ bebo Antiosi-ti. Beba 'mbəti Judi kí 'ba-é Barsabasi, kɪ Silasi kí 'to dow-je kí njékadmeɛ-je d'un ta-dé ya joo lay. ²³ Ta kí 'ndangi meɛ mbete-ti d'adi-dé ji-dé-ti lé ɛn:

«Jɛ njékwulə-je, kɪ 'ngatogi-je, kɪ njékadmeɛ-je lay ya j'ndangi mbete kin j'adi-si səi kí 'toi jipi-je al kí 'təli njékadmeɛ-je kí isi meɛ bebo Antiosi-ti, kí dɔnangi Siri-ti, kɪ dɔnangi Silisi-ti, j'ra-si-né lapiya. ²⁴ Jɛ j'oo poy dow-je kí d'ɪ dan-ji-ti nɛ d'ow 'pa ta 'təl-né dɔ-si, bá d'ulə-né bəl meɛ-si-ti rəm tɔ. Dowbɛ-je kinlé, to jɛ bá j'un ndu j'ulə-dé-né al ya sar. ²⁵ Beba jɛ j'ində ndi-ji nati lay, j'mbəti dingəm-je j'ulə-dé-né rɔ-si-ti nati kɪ Pol-je kɪ Barnabasi kí 'to dow-je kí j'ində-dé dan kəm-ji-ti. ²⁶ Dɛ lé 'to dow-je kí d'ilə rɔ-dé kogi kdɔ ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ²⁷ J'adi Judi-je kɪ Silasi d'ow sə-dé nati, kdɔ kadi dɛ ya d'idə-si ta-je kí j'ndangi meɛ mbete-ti kinlé kɪ ta-dé tɔ. ²⁸ Kdɔtalə Ndil kí aa njay rəm, jɛ ya rəm lé, j'ndigi kində né kí oy kí rangi dɔ-si-ti kore-né dɔ né-je kí tɔ kadi 'rai ya tá kin al ngá. Né-je kí tɔ kadi 'rai ya tá lé ɛn: ²⁹ Səi a kusoi dɔ-je kí 'pole-né magi-je al rəm, a kusoi məsi dɔ al rəm, dɔ kí oy yo kubru kàrè a kusoi al rəm, bá səi a rai kaya al rəm tɔ. Né-je kin bá, səi a kɔri rɔ-si meɛ-é-ti kogi. Lapiya lə-si ə ndo kí rangi-ti.»

³⁰ Dow-je kí 'mbəti-dé d'ulə-dé lé, d'otɪ d'ow. Loki d'ow 'tɛɛ meɛ bebo Antiosi-ti lé, 'ba kosi njékadmeɛ-je d'adi-dé mbete lé. ³¹ Loki 'ndó mbete-é d'adi kosi njékəwnə-je lé, rɔ-dé nəl-dé nɔ kdɔ ta dingəm kí d'ulə meɛ-dé-ti meɛ mbete-ti kinlé. ³² Judi-je kɪ Silasi kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti tɔ lé, 'pa ta-je nɔ-nɔ d'ulə-né dingəm meɛ njékadmeɛ-je-ti rəm, bá 'mbusi-né nja-dé rəm tɔ. ³³ Dɛ 'ra ndo asi tati lo-é-ti nɔɔ, ngá bá njékadmeɛ-je d'inə-dé kadi 'təl kɪ lapiya d'ow rɔ njékulə-dé-je-ti lé gogi ³⁴ [Bə ya kàrè, Silasi panə n'a kisi, adi təl isi nɔ.]* ³⁵ Ngá Pol-je kɪ Barnabasi d'isi meɛ bebo Antiosi-ti. D'ində rɔ-dé nati kɪ dow-je kí rangi nɔ, 'ndó dow-je ta lə 'Babe rəm, bá d'ilə mbɛ Poyta kí Maji liə rəm tɔ.

Mba kí njékungi joo kí Pol ɔw kdɔ mbɛ Poyta kí Maji

Ta lə gáangi-nɔ lə Pol-je kɪ Barnabasi

Gal 4:13-15

³⁶ Ndo-je kí rangi go-ti ngá bá Pol idə Barnabasi panə: «Adi j'təl j'ow gogi j'gɔ njékadmeɛ-je kí meɛ bebo-je-ti lay kí ndoki j'ilə mbɛ ta lə 'Babe-ti lé j'oo se d'isi ban ngá wa.» ³⁷ Barnabasi ndigi kadi Jɔ kí ri gaji-é lə Marki ɔw sə-dé nati, ³⁸ †ngá Pol ndigi kadi ɔw sə-dé al, kdɔ ndoki kete ɔsi təl go-dé-ti dɔnangi Pampili-ti, adi dan-dé lo kullə-ti lə-dé al†. ³⁹ Beba ndi-dé al-nɔ nɔ, adi 'gáangi-nɔ lo joo. Barnabasi un Marki kəm-é-ti ə d'al meɛ bato-ti d'ow kɪ dɔnangi Sitrə-ti kí tɔ dan ba-ti. ⁴⁰ Rəmə Pol mbəti Silasi ə njékadmeɛ-je 'dəji kadi ramaji lə 'Babe nɔy sə-dé, ngá bá d'un rəbi d'ow tɔ.

§ 15:20 15:20 Tɛt 34:15; Mbl 17:10; 18:6 * 15:34 15:34 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki. † 15:38 15:38 Knj 13:13 † 15:38 15:38 Knj 13:13

41 Dɛ d'ow donangi Siri-ti, kɪ donangi Silisi-ti 'mbusi nja njékəwnə-je do kadmeɛ-ti lə-dé.

16

Timote dan Pol-je kɪ Silasi

1 Pol ow tɛɛ mɛɛ bebo Dɛrbi-ti kɪ bebo Listrə-ti. Mɛɛ bebo Listrə-ti lé, njèndó né káre kí ri-é lə Timote isi titi nɔɔ. ɛ to ngon lə jipi madi kí dené kí təl njékadmɛɛ, ngà bɔbi-é bá to grɛkɪ†. 2 Njékadmɛɛ-je kí d'isi bebo Listrə-ti kɪ bebo Ikoniyom-ti 'pa ta liə maji nɔ. 3 Pol ndigi kadi Timote ow siə nati. Beba ɛ ijə-é ganjangi, kdotalə jipi-je d'isi donangi-é-je-ti kinlé nɔɔ. Dɛ lay ya 'gə kí bɔbi Timote lé, to grɛkɪ*. 4 Mɛɛ bebo-je kí Pol-je kɪ Silasi d'ow-ti lé, dɛ 'pa tó ndu njékowkulə-je kɪ 'ngatógi-je kí bebo Jorijalɛm-ti lé, d'adi dow-je d'oo, kdɔ kadi 'təl rɔ-dé go-ti.† 5 Njékəwnə-je d'uwə rɔ-dé ngà mɛɛ kadmeɛ-ti lə-dé rəm, bá kər-dé usi do madi-é-ti kɪ ndɔ-é ndɔ-é rəm to.

Kow Pol donangi Maseduwan-ti

6 Loki Ndil kí aa njay ɔgi-dé kadi 'pa ta lə Lubə donangi Aji-ti lé, dɛ d'ində donangi Priji kɪ donangi Galati 'gangi. 7 Ngà loki 'ree 'tɛɛ ngɔsi kɪ donangi Misi lé, dɛ 'nə kadi d'ow donangi Bitini-ti, ngà Ndil Jeju adi-dé tarəbi al. 8 Beba dɛ d'ində donangi Misi 'gangi d'ow bebo Troasi-ti. 9 Lo-é-ti kin bá, ndɔɔ rəmə, né ra Pol toki nɪ bè, adi oo dow káre kí to dow kí donangi Maseduwan-ti ɔ kɪ nja-é taá ə nɔ ta-é-ti panè: «'Ree donangi Maseduwan-ti, 'ree ra sə-ji!» 10 Go né-ti kí ra Pol toki nɪ bè lé, tajinati nè ya, jɛ j'sangi kdɔ kow donangi Maseduwan-ti, kdɔ j'gə maji kí Lubə ɓa-ji, kadi j'ow j'ilə mɛɛ Poyta kí Maji j'adi dow-je kí donangi-é-ti kinlé.

Dené káre kí ri-é lə Lidi adi mɛɛ-é Jeju

Plp 1:1-11,27-30

11 Jɛ j'al mɛɛ bato-ti mɛɛ bebo Troasi-ti, j'un njururu dɔ-ji kɪ Samotrasi kí to donangi kí tò dan babo-ti, ə lo aa go-ti lé, j'ow j'tɛɛ bebo Neapolis-ti. 12 J'i tin, j'ow mɛɛ bebo Pilipi-ti kí to bebo kí dɔsɔy kí donangi Maseduwan-ti kí to bɛkɔ lə dow-je kí Rɔm. Jɛ j'ra ndɔ-je mɛɛ bebo-ti kinlé.

13 Beba ndɔ taakoo-ti lə jipi-je lé, j'tɛɛ mɛɛ bebo-ti j'ow ta ba-ti, kdɔ j'gir j'panè lo-é-ti kinlé, j'a kingə lo kí jipi-je d'isi 'pa ta kɪ Lubə titi-titi. Loki j'ow j'tɛɛ lé, jɛ j'isi nangi ə j'pa ta kɪ dené-je kí 'kəw-nə lo-é-ti lé. 14 Kí káre dan dené-je-ti lé ri-é lə Lidi. Ə ɛ to njèbəl Lubə. ɛ to dené kí mɛɛ bebo Tiyatir-ti rəm, bá to njèra gati kubi-je kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ rəm. Dené kinlé, isi oo ta kí Pol isi pa, ə 'Babe adi kəm-é ijə dɔ-ti, adi ɛ yəl mbi-é maji oo-né ta kí Pol isi pa lé. 15 Beba 'ra-é batɛm kɪ dɛ kí mɛɛ kəy-ti liə‡. Ngà bá ɛ ɓa-ji panè: «Kí ngɔsnè səi 'gəi kí mɔ m'adi mɛɛ-m 'Babe ngà kinlé, 'reei isi mɛɛ kəy-ti lə-m.» ɛ ra sar adi j'ow siə.

D'uwə Pol-je kɪ Silasi dangay-ti bebo Pilipi-ti

16 Ndo káre bè, loki j'isi j'ow lo pa ta-ti kɪ Lubə rəmə, ngonnjékullə kí dené káre bè tilə kəm-ji. ɛ lé ndil kí maji al isi mɛɛ-é-ti; ndil kí maji al lé, adi-é ndɔ né, adi néndɔ liə kinlé, ingə-né né nɔ adi 'ɓa-é-je. 17 ɛ ndole go-ji, jɛ kɪ Pol-je, ə tur kə go-ji-ti taá-taá panè: «Dingəm-je kinlé, 'to ngannjékullə-je lə Lubə kí njèkisi taá dɔrɔ-ti nɪ! Dɛ d'ilə mɛɛ ta kí sobi do rəbi kaji d'adi-si!» 18 Ngonnjékullə kí dené lé, ra né kinlé bè-bè ya ndɔ nɔ. Beba ta tɔl ta-é-ti rəmə, wɔngi ra Pol adi təl ndángi ndil kí maji al lé panè: «Kɪ ri Jeju Kristi, m'idə-i kadi 'tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi!» Rəmə tajinati nè ya, ndil

† 16:1 16:1 Knj 14:8-21 * 16:3 16:3 Timote lé, kɔ-é to jipi adi jipi-je d'oo-é kɪ jipi to. Gin-é kin bá Pol ijə-é-né ganjangi, nè jipi-je d'a kɪ mbati ta liə. Ngà dow-je kí 'to jipi-je al kí d'adi mɛɛ-dé Jeju lé, Pol ndigi kadi d'ijə-dé ganjangi al. † 16:4 16:4 Ta kí sobi do ndu kí njékowkulə-je kɪ 'ngatógi-je kí bebo Jorijalɛm-ti, d'un lé 'oo Knj 15:20-29. ‡ 16:15 16:15 Knj 16:33; 18:8

kí maji al lé tee mee-é-ti kogi ya to. ¹⁹ Ngà loki dow-je kí 'to 'ba ngonnjékullə kí dené kinlé, d'oo kí nékingə né lə-dé goto ngá lé, de d'uwə Pol-je kì Silasi 'ndor-dé d'ow sə-dé pandangi lo-ti, nò njékwbe-je-ti. ²⁰ De d'ow sə-dé nò njégangta-je-ti ə d'idə-dé 'panè: «Dingəm-je kinlé, 'junglu mee bebo lə-ji nà. ²¹ De 'to jipi-je rəmə, 'ndó-ji je dow-je kí Róm, néko-be-je, kí tò kadi je j'a ndigi do-ti al, bá j'a təl rə-ji go-ti al rəm to.»

²² Beba kosi dow-je 'buki-nà do-dé-ti d'uwə-dé, ə njégangta-je d'adi dow-je 'tər kubi kí rə Pol-je-ti kì Silasi ngá bá, d'un ndu adi 'tində-dé. ²³ Loki 'tində-dé mbuki-mbuki lé, d'ungi-dé dangay-ti ə d'idə njəngəm dangay-je kadi ngəm-dé maji. ²⁴ Beba loki njəngəm dangay-je ingə ndu kin bè lé, ɛ ungi-dé mee kəy dangay-ti kí duni nu ə ilə-dé kagi.

²⁵ Beba dan lo bapi rəmə Pol-je kì Silasi 'pa ta kì Lubə rəm, d'usi pa 'tɔy-é-né adi dangay-je d'oo ndi-dé ndi-dé. ²⁶ Tajinati nè ya, donangi yəy sar adi gin kəy dangay yəy buki-buki. Rəmə lo-é-ti nè ya takəy dangay-je tee lay, bá dangay-je lay ya sil-je kí 'tilə-dé lé, gay wəgrə-wəgrə rəm to. ²⁷ Loki njəngəm ta dangay-je i taá do bi-ti rəmə, ɛ oo takəy-je tò tagra lé, ɔr kiyəro mee saba-é-ti kdo təl rə-é, kdo ɛ gir kí dangay-je d'ay-nà. ²⁸ Ngà Pol ilə bobí ndi-é nangí panè: «Tuji rə-i al! Je lay ya j'isi nè!» ²⁹ Beba njəngəm dangay-je lé, dəji pər, ay ngodi ur kəy dangay-ti ə usi nangí nja Pol-je-ti kì Silasi kì rə dadi. ³⁰ Go-ti, adi-dé 'tee ndaa-ti ə dəji-dé panè: «'Ba-m-je, ri bá m'a ra kdo kingə-né kaji wa?» ³¹ De d'ilə-é-ti 'panè: «'Adi mee-i 'Babe Jeju ə a kaji, i kì de kí mee kəy-ti lə-i.» ³² Beba de 'pa ta lə 'Babe d'adi-é rəm, d'adi dow-je kí mee kəy-ti liə lay to. ³³ Dokadi-é-ti, ndoo dan lo-ti nɔɔ ya, njəngəm dangay-je lé, ɔr-dé ɔw togi ta dō-je lə-dé, ə tajinati nè ya 'ra-é batəm nati kì dow-je lay kí mee kəy-ti liə. ³⁴ Go-ti, ɛ ɔw kì Pol-je kì Silasi mee kəy-ti liə, ə adi-dé nékuso. Dingəm kinlé, de kì njənoji-je liə lay ya 'ra rənəl nà, kdotalə kadi kí d'adi mee-dé Lubə.

³⁵ Ngà loki lo aa rəmə, njégangta-je lé, d'ulə ngannjékullə-je lə-dé rə njəngəm dangay-je-ti 'panè: «'Inə dingəm-je kinlé taá.» ³⁶ Njəngəm dangay-je lé, idə Pol panè: «Njégangta-je lé, d'idə-m kadi m'inə-si taá ən é 'teei, ə owi kì lapiya.» ³⁷ Ngà Pol idə ngannjékullə-je lé panè: «De d'adi 'tində-ji mbuki-mbuki takəm kosi dow-je-ti rəm, 'gangi ta al ya d'ungi-ji dangay-ti, je kí j'to ngan njébe-je kí Róm, rəmə kí nè kin 'ndigi kinə-ji taá kì go ngəy wa? A tò bè ndə al. ɔwi idəi-dé, adi de ya 'ree d'inə-ji taá.*» ³⁸ Beba ngannjékullə-je lə njégangta-je lé, 'təl d'ow gogi d'idə-dé ta-je kinlé. Ngà loki de 'gə kí Pol-je kì Silasi 'to ngan njébe-je kí Róm lé, bəl təl-dé. ³⁹ Beba de 'təl 'ree nɔ-dé-ti, 'ree 'dəji-dé mee səl, ngá bá d'adi-dé 'tee dangay-ti, ə 'dəji-dé kadi 'tee mee bebo-ti lé kogi. ⁴⁰ Ngà loki 'tee dangay-ti lé, d'ow kəy lə Lidi, d'oo njékadme-je, ə d'ulə dingəm mee-dé-ti ngá bá d'i d'ow lo lə-dé bəy.

17

Pol kì Silasi mee bebo Tesaloniki-ti

1Te 1; 2:1-16

¹ Pol-je kì Silasi d'ində donangi Ampipolisi kì donangi Apoloni 'gangi ə 'tee mee bebo Tesaloniki-ti. Jipi-je d'ow kì kəykəwnə lə-dé lo-é-ti kinlé nɔɔ. ² Pol ɔw mee kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, titi kí ɛ ɔw-né kete-kete. Ndo taakoo-je kí ɔsi go-nə go-nə mutə lé, ɛ ɔw naji sə-dé ta do ta-je-ti kí mee mbete-ti kí aa njay. ³ ɛ ɔr-dé mee ta kí tò mee mbete-ti kí aa njay toji-dé-né kí Kristi lé, à kingə kɔ sar koy-né, ə à tosi ndəl kində lo tee. ɛ idə-dé panè: «Jeju kí m'pa ta liə m'adi-si lé, ɛ ya to Kristi* lé.» ⁴ Jipi-je kí dan-ti-je kí mbunə-dé-ti 'ree 'gə kí to ta kí togrə-ti, adi d'ində rə-dé nati kì Pol-je kì Silasi rəm, bá kosi greki-je nà kí 'to njəbəl Lubə, bá dené-je kí 'to dow-je kí

§ 16:33 16:33 Knj 16:15 * 16:37 16:37 Knj 22:25-29; 23:27 * 17:3 17:3 Kristi lé kər mee-é to dow kí Lubə mbəti-é.

boy-boy kàrè d'ində rɔ-dé nati sə-dé rəm to. ⁵ Rəmə jangi ra jipi-je n̄a. Beba de 'kəw dow-je kí dan-ti-je kí njékilə kì kagi rəbi 'sulə-dé 'junglu-né tagir lə dow mee be-je. De d'ow mee kəy-ti lə Jasɔ, 'sangì kadi d'uwə Pol-je kì Silasi d'ow sə-dé ndaa-ti n̄ɔ dow-je-ti. ⁶ Ngà loki de d'ingə-dé al lé, 'ndər Jasɔ kì njékadmeje-je kí dan-ti-je d'ow sə-dé n̄ɔ njégangta-je-ti kì kəə ta-dé-ti taá-taá 'panè: «Dingəm-je kin kí 'to njéjunglu kisi maji lə dow-je lo lay kí dɔnangi-ti nè lé, de 'ree tɛɛ nè ngá tin! ⁷ Rəmə Jasɔ, uwə-dé kì rɔ-é-ti lé ya! Dow-je kin lay ya 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə ngar Sejar al, kdɔtalə de 'panè ngar kí rangi isi n̄ɔɔ, ri-é lə Jeju.» ⁸ Loki kosi dow-je, kì njégangta-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔngi ra-dé n̄a. ⁹ Beba d'adi Jasɔ kì njékadmeje-je lé, d'ugə, ngá bá d'ingə-dé d'adi d'ow.

Pol kì Silasi mee bebo Bere-ti

¹⁰ Loki kàdì ur jipi ya rəmə, njékadmeje-je d'adi Pol-je kì Silasi d'ow mee bebo Bere-ti. Loki 'ree 'tɛɛ bebo Bere-ti lé, de d'ow mee kəykəwn̄a-ti lə jipi-je. ¹¹ Beba d'ingə dow-je kí tagir lə-dé maji, tɔy tagir lə jipi-je kí bebo Tesaloniki-ti. De 'yəl mbi-dé d'oo-né ta lə Lubə kì rɔnəl n̄a rəm, ndɔ-je lay-lay ya 'ndər gin ta-je kí mee mbete-ti kí aa njay, kdɔ koo se ta-je kí d'idə-dé lé, to ta kí tɔgrɔ-ti ya wa? ¹² Jipi-je n̄a dan-dé-ti d'adi mee-dé Jeju; bá dené grɛki-je kí 'to dow-je kí boy-boy, bá dingəm-je n̄a ya d'adi mee-dé rəm to. ¹³ Ngà loki jipi-je kí bebo Tesaloniki-ti, d'oo ta-é kí Pol isi ilə mbɛ ta lə Lubə mee bebo Bere-ti to lé, de d'ow 'sulə kosi dow-je kí mee bebo-ti 'buki-dé dɔ-é-ti. ¹⁴ Ngà njékadmeje-je d'adi Pol i kalangi ɔw kì ta babo-ti. Ngà Silasi-je kì Timote bá 'təl d'isi mee bebo Bere-ti. ¹⁵ Dow-je kí d'adi-dé 'dan Pol lé, d'ow siə njal 'tɛɛ siə mee bebo Ateɛ-ti. Loki d'ow kì təl kì gogi lé, Pol un ndu kadi d'adi Silasi-je-ti kì Timote, 'ree kalangi d'ingə-n'è.

Pol mee bebo Ateɛ-ti

¹⁶ Loki Pol isi ngəbi Silasi-je kì Timote mee bebo Ateɛ-ti bəy lé, mee-é i puu kdɔtalə koo kí ɛ oo magi-je pəlɔ-pəlɔ mee bebo-ti kinlé. ¹⁷ Ɛ ɔw mee kəykəwn̄a-ti lə jipi-je ɔji ta kì jipi-je rəm, kì dow-je kí njébəl Lubə rəm, bá ndɔ-é ndɔ-é ya ɛ ɔw pandangi lo-ti ɔji ta kì dow-je lay kí d'isi d'ingə-n̄a titi rəm to. ¹⁸ Njénégə-je kí dan-ti-je kí 'to njékun go néndó lə Epikur†, kì njénégə-je kí 'ba-dé Istois-je‡ kàrè naji siə ta to. De kí dan-ti-je 'panè: «Njètidə ta kanlé, a panè ri ban wa?» De kí madi-je 'panè: «Ɛ ra rɔ-é kì njékilə mbɛ kí sobi dɔ magi-je kí 'mba bè ban! De 'pa ta-je kin bè, kdɔ Pol a ilə mbɛ Poyta kí Maji lə Jeju, bá a ilə mbɛ tosi kí dow-je d'a tosi ndəl kində lo tɛɛ rəm to.» ¹⁹ Beba d'or Pol d'ow siə lo-ti kí ba-é Areopaji kí to lo gangta kí boy rəmə 'panè: «Néndó kí sigi kí 'a 'ndó dow-je kinlé, j'ndigi gə se to ta kí dɔ ri-ti wa? ²⁰ Kdɔtalə ta-je lə-i kí a 'pa lé ba mbi-ji-ti gay. Beba je j'ndigi kadi ɔr-ji mee-é adi j'oo.» ²¹ Dow-je kí bebo Ateɛ-ti lay, kì mba-je kí d'isi dan-dé-ti lé, dow ra né kí rangi al. De d'isi ká pa ta-ti, kì ká koo ta-je-ti kí mba kí gogi nè kin ya ngá. ²² Pol i a taá dan dow-je-ti lo-ti kí 'ba-é Areopaji lé ə panè: «Səi dow-je kí bebo Ateɛ-ti, m'oo kí səi lé, mee né-je-ti lay ya, pole magi-je uwə mee-si n̄a. ²³ M'pa bè kdɔ loki m'njiyə mee be-ti lə-si lé, m'oo né-je lay kí səi 'poli-dé rəm, bá m'ow sar m'oo logugi né káre kí 'ndangi ta-ti 'panè: "To 'lə magi kí dow gə-é al." Magi kí səi 'gəi-é al ya 'poli-é kinlé, ɛ bá m'a m'pa ta liə m'adi-si tin. ²⁴ †Lubə kí njèra dɔnangi kì né-je lay kí tɔ-ti, ɛ kí to 'Ba dɔrɔ kì dɔnangi lé, isi mee kəy-ti kí dow ra kì ji-é al. ²⁵ Lubə lé, ɔw ndoo kadi dow ra kullə adi-é al, kdɔtalə né kí nal-é goto. Ɛ bá to njékadi kiskəm né-je lay rəm, to njékadi-dé koo rəm, bá to njékadi né-je lay rəm tɔŋ. ²⁶ Ɛ adi gin dow-je lay kí d'isi dɔnangi-ti nè lay kinlé

† 17:18 17:18 Njénégə kí ri-é lə Epikur lé panè: Dow ya à sangi kisi maji liə, bi to Lubə bá à sangi kadi-é al.

‡ 17:18 17:18 Dow-je kí 'ba-dé Stoisi-je'to njénégə-je kí 'panè i dow lé kadi 'adi né tɔy dɔ-i al, kadi ore mee-i mee né-je-ti lay. † 17:24 17:24 Knj 7:48 § 17:25 17:25 Knj 7:48; 1Ng 8:27

njirə-dé i rɔ dow-ti kí káre-rè. E ɔji dɔkaglo-je lə-dé, kɪ rəbi nin lo kisi-je lə-dé kete low nu.* ²⁷ Lubə ra né-je kinlé bè, kɔɔ kadi dow-je 'sangi-né nja-é, ə kadi dɔmaji ə d'ingə-é lo mam-ti kí d'isi 'mam-é. Kɔɔ nɔ-nɔ dan-ji-ti ya Lubə isi ngosi siə. ²⁸ Kɔɔ takul-é bá je j'isi-né kɪ dɔ-ji taá rəm, j'odi-né rɔ-ji rəm, j'to-né dow-je rəm tin.»

«Ta kinlé njénɔ pa-je kí nɔ-je kí dan-si-ti kàrè 'pa tɔ 'panè:

“Je kàrè j'to ngan-é tɔ.”»

²⁹ «Kɔɔtalə to kí jəi j'toi ngan lə Lubə lé, je j'a gir kí Lubə lə-ji à titi-nɔ kɪ magi lɔr əse magi là, əse magi ər kí kɔɔdi tól né-je 'ra kɪ tagir lə-dé əse kɪ gosi ra né lə-dé kin al. ³⁰ Ngà Lubə kí ndɔki dow-je 'gə né al é un kəm-é say kɔgi dɔ kullə ra-dé-je-ti kí maji al lé, bone e isi ba dow-je lay, kɪ lo-je lay kadi d'ingə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi. ³¹ Kɔɔ e ɔr ndɔ káre kí à gangi-né ta kí njururu dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè kɪ takul dingəm kí e mbəti-é. Tɔsi kí adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, tɔji adi dow-je lay 'gə maji kí Lubə à gangta kɪ takul-é.»

³² Loki de d'oo ta lə tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə dow-je kí Pol pa lé, de kí dan-ti-je 'soki-é, ə de kí nɔ-je 'panè: «Je j'a koo ta kinlé, ta-i-ti ndɔ kí rangi-ti bəy.» ³³ Bəba Pol ingə-dé ɔw. ³⁴ Bè ya kàrè, de kí nɔ-je d'ində rɔ-dé nati kɪ Pol, ə de d'adi mɛɛ-dé Jeju rəm tɔ. Dan de-ti kí d'adi mɛɛ-dé lé, kí káre to Denisi kí to dow káre dan njégangta-je-ti kí lo-ti kí 'ba-é Areopaji lé rəm, bá dené káre kí ri-é lə Damarisi rəm, bá ndəgi dow-je kí rangi rəm tɔ.

18

Pol ɔw mɛɛ bebo Kɔrɛnti-ti

1Kɔ 1:1-9; 2:1-5; 2Kɔ 11:5-12; 12:12-13

¹ Go-ti, Pol i mɛɛ bebo Aɛn-ti ɔw mɛɛ bebo Kɔrɛnti-ti. ² Lo-é-ti kinlé, e ingə dingəm káre kí to jipi kí 'ba-é Akilasi. Ə to dow kí dɔnangi Pɔ-ti. De kí ne-é Prisil d'i dɔnangi Itali-ti 'ree Kɔrɛnti ngosnè ya bəy, kɔɔtalə dɔkaglo-é-ti kinlé ngar Klodi un ndu adi 'tubə jipi-je kí d'isi bebo Rɔm-ti kɔgi. Bəba Pol ɔw ingə-dé ində rɔ-é nati sə-dé.* ³ De 'to kɔɔdi-je kí njéra kəykubi-je titi-nɔ kɪ Pol bè tɔ. Bəba Pol ɔw isi mɛɛ kəy-ti rɔ-dé-ti adi 'ra kullə nati. ⁴ Nɔɔ taakoo-je-ti lə jipi-je lay ya Pol ɔji sə-dé ta mɛɛ kəykəwnɔ-ti lə-dé. E sangi kadi n'uwə jipi-je, kɪ grɛki-je kɪ ta.

⁵ Loki Silasi-je kɪ Timote d'i dɔnangi Maseduwan-ti 'ree lé, Pol un rɔ-é bikti ində ta kullə ndó dow-je ta-ti lə Lubə, tɔji-né jipi-je kadi 'gə kí Jeju lé, to Kristi† lé ya.‡ ⁶ Ngà loki jipi-je 'pa siə takobi-je d'osi-é-né ngərəngi-ngərəngi lé, e gəki kodi kí kubi-je-ti kí rɔ-é-ti ə idə-dé panè: «Kinə 'tuji, rəmə ta məsi-si tɔ dɔ-si səi-ti ya! Mɔ m'ɔr ta dɔ-m-ti ngá. Kɪ nè kɔw kɪ kete kinlé, m'a təl kəm-m kɪ rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al yó ngá.§» ⁷ Go-ti, Pol i lo-é-ti tin, ɔw isi be lə dingəm káre kí ri-é lə Titiyusi Justusi. E to dow kí njəbəl Lubə ə kəy liə tɔ mbó kəykəwnɔ-ti lə jipi-je. ⁸ Ə Krispusi kí to njəkun dɔ kəykəwnɔ lə jipi-je kɪ dow-je kí mɛɛ kəy-ti liə lay, d'adi mɛɛ-dé 'Babe. Dow-je kí bebo Kɔrɛnti-ti nɔ kí d'oo ta lə Pol lé, d'adi mɛɛ-dé 'Babe tɔ, adi 'ra-dé batəm*.

⁹ Nɔɔ káre bè, ndɔɔ bá né ra Pol toki nɪ bè rəmə, 'Babe pa siə ta panè: «'Bəl al, 'pa ta par-par, bi 'oo rɔ-i al. ¹⁰ Kɔɔtalə mɔ 'Babe ya m'ɔ sə-i nati. Dow kí à kasi kuwə-i kɔɔ ra-i maji al ya goto. Kɔɔ m'ɔw kɪ dow-je nɔ mɛɛ bebo-ti kin.» ¹¹ Pol isi mɛɛ be-ti kí Kɔrɛnti, ndó dow-je ta lə Lubə bal káre kɪ nɔy mɛkɛ.

D'ɔw kɪ Pol logangta-ti

¹² Dɔkaglo-ti kí Galiz to-né gubərnər dɔnangi Akay-ti lé, ta jipi-je asi-nɔ adi d'uwə Pol d'ɔw siə logangta-ti ¹³ bá 'panè: «Dingəm kanlé sangi kadi dow-je 'təl d'osi dɔ-dé

* **17:26** 17:26 Kgn 1:28; Det 32:8. * **18:2** 18:2 Knj 11:28 † **18:5** 18:5 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. ‡ **18:5** 18:5 Knj 17:15 § **18:6** 18:6 Mar 6:11 * **18:8** 18:8 Knj 16:15

nangi nò Lubə-ti kì go rəbi kí rangi kí ɔw go-ɲa-ti kì ndukun al.» ¹⁴ Ngà loki Pol ɔw kɔɔ kun ta pa lé, Galiɔ idə jipi-je panè: «Kinə to ta tɔl dow əse ta lə né ra kí njururu al rəmə, m'a yəl mbi-m kɔɔ koo-né ta lə-si səi jipi-je lé berere-berere, titi kí tò kadi m'ra-né ya. ¹⁵ Ngà kinə to tanaji kí do ta-je-ti madi, kì do ri-je-ti, kì do ndukun-je-ti lə-si kí sobi do-si rəmə, to ta lə-si səi ya. Mə m'ndigi gangta do-ti al.» ¹⁶ Beba ɛ tubə-dé logangta-ti lé. ¹⁷ Rəmə də lay 'buki-ɲa do Sostən-ti kí njèkun do kəykəwnə lə jipi-je lé, d'uwə-é 'tində-é logangta-ti lé ya, ngà Galiɔ lé adi usi-é-ti al.

Pol təl ɔw bebo Antiosi-ti gogi

¹⁸ Go né-je-ti kinlé, Pol isi bebo Kərənti-ti ndo-je asi tati ya bəy, bá ɛ inə njékadmɛɛ-je ə adi Prisil-je kì Akilasi d'al siə mɛɛ bato-ti kɔɔ kadi d'ow donangi Siri-ti. Loki 'tɛɛ Sankré-ti rəmə, Pol ndisə do-é, kɔɔtalə ɛ un mindi-é adi Lubə do né-ti madi. ¹⁹ Loki d'ow 'tɛɛ bebo Epeji-ti lé, Pol inə madkullə-je liə, ɔw kəykəwnə-ti lə jipi-je ɔji sə-dé ta. ²⁰ Dɛ dəji-é kadi isi sə-dé ndo ɲa bəy. Ngà ɛ ndigi al. ²¹ Loki ɔw kì kinə-dé lé, idə-dé panè: «[Ra ɲay kí gogi rangi-ti lé, lé ri-ri kàrè m'a ra bebo Jorijalem-ti.]† Kinə Lubə ndigi rəmə, m'a təl ree rɔ-si-ti.» ²² Beba ɛ i mɛɛ bebo Epeji-ti ɔw Sejare kì bato. Loki Pol ur nangi mɛɛ bebo Sejare-ti lé, ɛ ɔw ra lapiya njékəwnə-je, ngà bá ɔti ɔw mɛɛ bebo Antiosi-ti.

Mba kí njèkungi mutə kí Pol ɔw kɔɔmbɛ Poyta kí Maji

²³ Pol ra ndo asi tati nɔ bəy bá ɛ təl ɔw gogi. ɛ ɔw donangi Galati-ti, kì donangi Priji-ti mbusi nja njéndó né-je lay.

Ta lə Apolosi mɛɛ bebo Epeji-ti kì mɛɛ bebo Kərənti-ti

²⁴ Jipi kàre bè ri-é lə Apolosi ə to dow kí mɛɛ bebo Alegjandri-ti bá ree mɛɛ bebo Epeji-ti. ɛ to dow kí ɔw kì gosi pa ta rəm, gə mbete kí aa njay maji ɲa rəm tɔ. ²⁵ Ə to dow kí 'ndó-é rəbi lə 'Babe maji, ɛ ilə mbɛ Poyta kí Maji rəm, ɛ ndó dow-je ta lə Jeju kì gangi-é berere-berere kì rɔ tungə-é pilingi rəm, ya ngà batəm lə Ja ya par bá ɛ gə.‡ ²⁶ ɛ ulə gin pa ta lə Lubə kì mɛɛ kí ndakay mɛɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je. Loki Prisil-je kì Akilasi d'oo ta liə kì mbi-dé lé, də 'ba-é kì rɔ-dé-ti d'or-é gin ta lə Lubə maji berere-berere. ²⁷ Loki ɛ ndigi kow donangi Akay-ti lé, njékadmɛɛ-je d'ulə dingəm mɛɛ-é-ti kadi-é ɔw, bá 'ndangi mbete d'ulə-né d'adi njéndó né-je kí donangi Akay-ti lé, kɔɔ kadi d'uwə-é kì rɔ-dé-ti maji. Loki ɛ ree tɛɛ lé, ɛ təl njéra kullə kí maji rɔ njékadmɛɛ-je-ti, kì takul ramaji lə Lubə. ²⁸ Beba ɛ pa ta kì jipi-je ndaa-ti rəsi kì ta-je kí dum naji. ɛ toji-dé mɛɛ mbete-ti kí aa njay adi 'gə kí Jeju lé, to Kristi.

19

Pol ɔw mɛɛ bebo Epeji-ti

¹ Loki Apolosi ɲay mɛɛ bebo Kərənti-ti lé, Pol ində dan be-je kí do mbal-ti kí donangi Aji-ti* gangi ree mɛɛ bebo Epeji-ti. ɛ ree bá ingə njéndó né-je kí dan-ti-je nɔɔ ² rəmə, dəji-dé panè: «Loki səi adi mɛɛ-si Jeju lé, se səi ingəi Ndil kí aa njay ya wa?» Dɛ d'idə-é panè: «Ta lə Ndil kí aa njay ya kàrè dow pa adi j'oo nja kàre al.» ³ Ngà bá Pol təl dəji-dé panè: «Ngà se batəm kí ban bá səi 'rai wa?» Dɛ 'panè: «Batəm lə Ja bá je j'ra.» ⁴ †Beba Pol idə-dé panè: «Batəm kí Ja ra dow-je lé, to batəm kí toji kinə panjiyə-je kí maji al kogi. Ja idə dow-je kadi d'adi mɛɛ-dé dow kí à ree go-n'è-ti, adi to Jeju†.» ⁵ Loki d'oo ta-je kí Pol pa kin bè rəmə, d'adi 'ra-dé batəm kì ri 'Babe Jeju. ⁶ Ngà bá Pol lé ində ji-é do-dé-ti ə Ndil kí aa njay ree do-dé-ti adi 'pa ta kì ndo ta lə

† **18:21** 18:21 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé kì ta grèki. ‡ **18:25** 18:25 Knj 19:3 * **19:1** 19:1 Donangi Aji kí ta-é tò nè kinlé, to be kí bone bè 'ba-é Turki kin. † **19:4** 19:4 Mat 3:11; Mar 1:4,7,8; Luk 3:4,16; Ja 1:26,27 † **19:4** 19:4 Mat 3:11; Mar 1:7

dow-je kí rangi rəm, 'pa ta-je kí ta Lubə-ti rəm tɔ. ⁷ Dɛ lay d'a kasi dingəm-je dogi gidi-é joo je bè.

⁸ Go-ti, Pol ɔw mɛɛ kəykəwna-ti lə jipi-je lé, ɛ pa ta kɪ mɛɛnda kay. Pol ɔji sə-dé ta nɔy mutə, dɔ kɔbe-ti lə Lubə. Ɛ sangi kɪ rɔ tungə-é kɔ kadi dow-je 'taa ta liə. ⁹ Ngà dɛ kí dan-ti-je kí 'to njémeɛngə-je, kɪ njémeɛndə-je lé, 'pa ta kí maji al dɔ ta-ti «lə 'Babe» dan kosi dow-je-ti. Beba Pol inə-dé, ə ɔr njéndó né-je ɔw sə-dé ngərəngi, ɔw ndó-dé né kɪ ndɔ-é ndɔ-é mɛɛ kəy ndó né-ti lə Tiranusi. ¹⁰ Pol ra bal joo lo-é-ti nɔɔ. Ɛ ndó dow-je né mbing, adi dow-je kí d'isi dɔnangi Aji-ti, kí 'to jipi-je kɪ grɛki-je lay ya d'oo ta lə 'Babe.

Ta lə ngan lə Seba

¹¹ Lubə un Pol ra-né nékɔji-je kí tɔ bəl-bəl, ¹² ya adi takubi-je əse mindil-je kí ɔdi rɔ-é kàrè, dow-je d'ow 'labi dɔ njémɔy-je-ti, rəmə njémɔy-je d'ingə lapiya rəm, bá ndil-je kí maji al 'tɛɛ mɛɛ-dé-ti kɔgi rəm. ¹³ Jipi-je madi d'ow kɪ be-be kɔ tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti. Dɛ 'nə kadi 'tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti kɪ ri 'Babe Jeju tɔ. Dɛ 'panè: «Kɪ ri Jeju kí Pol ilə mbɛ ta liə kinlé, m'panè 'tɛɛi kɔgi!» ¹⁴ Dingəm-je kí njéra né kinlé dɛ siri ə 'to ngan lə Seba kí to jipi rəm, to kí káre dan njékun dɔ njégugnə-je-ti lə Lubə rəm. ¹⁵ Ndɔ káre bè, ndil kí maji al idə-dé panè: «Mə m'gə Jeju rəm, bá né kí Pol 'to kàrè m'gə rəm; ngà sɔi, 'toi nɔ-je wa?» ¹⁶ Ngà bá dingəm kí ndil kí maji al isi mɛɛ-é-ti lé, al ur dɔ-dé-ti taa tɔgi-dé lay ə ra-dé maji al mbing adi 'tɛɛ mɛɛ kəy-ti kɪ dɔ-je rɔ-dé-ti pəlɔ-pəlɔ, d'ay-nə kɪ kuti-dé dum. ¹⁷ Né kí ra né kinlé, dow-je kí mɛɛ bebo Epeji-ti, jipi-je kɪ grɛki-je lay ya d'oo ta-é. Dɛ lay ya bəl ində bandi-dé gangi rəm, dow-je d'osi gaji 'Babe Jeju rəm tɔ. ¹⁸ Dow-je nɔ kí dan-dé-ti kí d'adi mɛɛ-dé lé, 'ree 'pa ta rəsi-rəsi d'ɔr-né man dɔ kullə ra-dé-je-ti. ¹⁹ Beba mbəli-je nɔ 'ree kɪ mbete ra mbəli-je lə-dé d'ulə dɔ-nə-ti ə 'ró pər kɔgi takəm dow-je-ti lay. Dow-je 'tidə kɔr là mbete-je lé, ə à kasi là kullə kí dow ra bal nɔ. ²⁰ Beba tɔgi lə 'Babe ra adi ta liə nɔ njim ɔw-né kɪ kete-kete.

²¹ Go né-je-ti kí ra né kinlé, Pol ɔji kadi n'ində dɔnangi Maseduwan kɪ dɔnangi Akay n'gangi n'ow mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti. Ɛ panè: «Loki m'ow m'tɛɛ mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti lé, m'a kɔw koo mɛɛ bebo Rəm tɔ bane.» ²² Ɛ ulə njéra siə kullə-je joo adi to Timote-je kɪ Erasti, adi d'ow dɔnangi Maseduwan-ti, ngà ɛ bá təl isi dɔnangi Aji-ti mbɔr bəy.

Ta usi mɛɛ bebo Epeji-ti

²³ Dɔkaglo-é-ti kinlé, ta kí boy nɔ ya usi mɛɛ bebo Epeji-ti sɔbi dɔ ta lə 'Babe. ²⁴ Kɔ dingəm káre isi nɔɔ ri-é lə Demetriyusi. Ɛ to njələ 'ningə-je kɪ ngamə-je. Ɛ lɛ ngan kəy-je adi titi-nə kɪ kəy pole magi kí dené kí ri-é lə Artemisi‡, adi kɔdi-je liə d'ingə-né né nɔ. ²⁵ Beba Demetriyusi ba kɔdi-je liə rəm, ba kɔdi-je kí rangi kí njéra gɔ kullə liə lé idə-dé panè: «Sɔi lé, lay lə-si ya 'gəi maji kí jəi lé, kullə lə-ji kin ya bá j'isi j'ingəi-né né ya al wa? ²⁶ Ə né-je kí isi ra né lé, ooi ta-é kɪ mbi-si rəm, ooi kɪ kəm-si rəm. Pol kí dowbé kinlé, panè: Magi-je kí dow-je 'ra kɪ ji-dé lé, to magi-je kí tɔgrɔ-ti al. Ɛ pa ta təl-né dɔ dow-je, adi kosi dow-je kí 'tɔ nduy-nduy ya 'taa ta liə. Né kinlé ɛ ra mɛɛ bebo Epeji-ti nè par al, ngà nɔy ndɛ bè kadi un dɔnangi Aji ya lay. ²⁷ To né kí à tuji kullə lə-ji jəi ya par al, ngà à ra kadi kəy magi Artemisi kí to magi kí dené kí boy kinlé à təl né kí kɔgi kare rəm, bá à tuji riba liə ɛ kí to magi kí dow-je lay kí dɔnangi Aji-ti, kɪ dow-je lay kí dɔnangi-ti nè d'isi pole-é lé!» ²⁸ Loki dow-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔngi ra-dé nɔ adi 'tur kəə mbiti-mbiti 'panè: «Artemisi, magi lə dow-je kí bebo Epeji-ti ya to magi kí boy!» ²⁹ Mɛɛ bebo-ti lay ya dow-je d'ow dɔ-nə-ti wúr-wúr ə d'ungə-nə dɔ Gayusi-je-ti kɪ Aristarki kí 'to dow-je kí dɔnangi Maseduwan-ti, 'ndɔr-dé

‡ 19:24 19:24 Magi Artemisi lé, 'ba-é Dian tɔ. Ɛ bá 'pol-é kɔ kadi ɛ adi néndɔr-je lə-dé maji rəm, adi dɔ-je kɪ dow-je d'oji-nə rəm.

d'ow sə-dé ki mee key ra ndam-je-ti. Gayusi-je kà Aristarki lé 'to madkullə-je lə Pol.
³⁰ Pol lé, ndigi kadi n'ow dan kosi dow-je-ti ya tá, ngà njéndó né-je bá d'ogi-é. ³¹ Nam Pol-je madi kí 'to dow-je kí boy-boy kàrè d'ulə kulə d'idə-é, 'ra-é kogri kadi ow key ra ndam-ti lé al. ³² Kosi dow-je lay ya d'ilə dɔ-nə-ti rututu. Dow-je kí dan-ti-je 'tur kool kɔ né kí bè kin, ngà dɛ kí nɔ-je rəmə 'tur kool kɔ né kí bè kin tɔ. Ə dow-je nɔ dan-dé-ti tɔ rəmə, né kí 'kəw-né-nɔ lé ya kàrè dɛ 'gə al rəm. ³³ Dow-je madi kí dan kosi dow-je-ti d'or gin ta lé d'adi Alegjandrə oo. Alegjandrə lé, jipi-je d'osi-é ki kete nɔ dow-je-ti. ɛ yəki ji-é ta-dé-ti ə ndigi kadi n'pa ta n'or-né ta dɔ-n'ɛ-ti nɔ kosi dow-je-ti. ³⁴ Ngà loki dow-je 'gə kí Alegjandrə to jipi lé, dɛ lay ya 'tur kool boy-boy kà ndi-dé kí káre ya à kasi né kí kàdì joo je bè 'panè: «Artemisi, magi lə dow-je kí Epeji ya to magi kí boy!»

³⁵ Ngà njèndangi mbete lə dow mee be-je gor dow-je, adi lo tò ndingi ngá bá ɛ panè: «Səi dow-je kí bebo Epeji-ti, dow-je lay ya 'gə kí bebo Epeji bá to lo ngəm key pole magi kí dené kí boy kí 'ba-é Artemisi rəm, ɛ ya to lo ngəm né kí to takəm-é kí i dɔrɔ-ti ree nangi nè rəm tɔ. ³⁶ Dow kí à naji ya bè goto. Beba kadi ori mee-si, bi 'rai né ki nɔɔ bè al. ³⁷ Dingəm-je kí səi uwəi-dé 'reei sə-dé nè kinlé, né káre ya kàrè dɛ 'tuji mee key pole magi-ti al rəm, bá 'pa ta kɔbi dɔ magi-ti lə-ji kí dené lé al rəm. ³⁸ Kinə Demetriyusi kà kɔdi-je kí d'ore kàdì-é lé, 'ndigi ra ta kà dow madi rəmə, ndɔ gangta to nɔɔ rəm, bá njégangta-je kàrè d'isi nɔɔ rəm; kadi 'ra mbete səki d'ow 'səki-né dowbé! ³⁹ Ngà kinə ta lə-si kí rangi ya tò nɔɔ rəmə, d'a ra ta-é ndɔ gangi ta-ti nɔ kosi dow-je-ti. ⁴⁰ Bè al rəmə, né kí ra né bone kinlé, dow-je kí Rɔm d'a kɔ kilə-né ta dɔ-ji-ti kɔ ba-ji njédɔngə-je, rəmə ta kí j'a pai dɔ kəwnɔ-ti lə-ji kin, kɔ kɔri-né ta dɔ-ji-ti ya goto.» Go ta-je-ti kinlé, ɛ tubə kosi dow-je adi d'ow.

20

Pol ow dɔnangi Maseduwan-ti kà dɔnangi Greki-ti

1Kɔ 16:1-7; Rɔm 15:25-27

¹ Loki gin kow dɔ-nə-ti wúr-wúr kin gangi lé, Pol kəw njéndó né-je ulə dingəm mee-dé-ti, bá ra-dé lapiya ə ɔti ow dɔnangi Maseduwan-ti. ² ɛ ow kà lo-lo dɔnangi Maseduwan-ti pa ta-je nɔ-nɔ adi njékadmeɛ-je ulə-né dingəm mee-dé-ti, bəy bá ɛ ow dɔnangi Greki-ti ³ isi-ti nɔy mutə. Loki isi ow kɔ kal mee bato-ti kow dɔnangi Siri-ti rəmə, oo ta lə jipi-je kí d'ɔ-ji-nɔ ta kí maji al dɔ-é-ti. Beba ɛ panè: N'a təl kow dɔnangi Maseduwan-ti gogi. ⁴ Dɛ kí 'dan-é ɛn: Sopater kí ngon lə Pirusi kí to dow kí bebo Bere-ti, Aristarki kà Sekundusi kí 'to dow-je kí bebo Tesaloniki-ti, Gayusi kí to dow kí bebo Dərbi-ti, bá Timote-je, kà Tisiki-je, kà Tropim-je kí 'to dow-je kí dɔnangi Aji-ti tɔ. ⁵ Dɛ kinlé, d'ow kete nɔ-ji-ti ə 'ngəbi-ji mee bebo Troasi-ti. ⁶ Ngà jɛ rəmə, go ra nɔy-ti kí 'ra kà mbə kí əm goto-ti lé, jɛ j'al mee bato-ti káre kí bebo Pilipi-ti, ə j'ra ndɔ mi go-ti bəy bá j'ingə-dé bebo Troasi-ti ə j'isi lo-é-ti ndɔ siri.

Kisi Pol bebo Troasi-ti kà tosi ndəl lə Etikusi

⁷ Ndɔ Dimasi lé, jɛ j'kəw-nɔ kɔ kuso mbə nam-nɔ. Beba tò kadi bore ə Pol à kow ngá rəmə, ɛ ɔji ta kà dow-je kí 'kəw-nɔ lé, ə pa ta sar ya dan lo bapi. ⁸ Mee key kí dɔ madi-é-ti taá kí j'kəw-nɔ-ti lé, pər lampi nɔ-ti. ⁹ Basa káre bè kí ri-é lə Etikusi isi taá, kəm bole key-ti lé. Loki Pol ɔ pa ta adi dow-je ya bəy rəmə, ɛ tò bi adi dan-é oy. Beba bi ləngi-é adi i key-ti kí taá kí njékungi-ti mutə lé ya usi nangi baraki. Ngà loki d'un-é rəmə, ɛ oy. ¹⁰ Beba Pol risi nangi ree dɔgi nangi dɔ-é-ti un-é kàdì-é-ti bá panè: «Adi mee-si usi nangi, kɔ ndil-é tɛɛ al!» ¹¹ Beba loki Pol təl ow mee key-ti taá gogi lé, ɛ gangi mbə nam-nɔ uso rəm, bá uso né kí kare rəm tɔ. Go-ti gogi lé, ɛ təl pa ta adi tó-é uu nɔ sar ya adi kàdì ubə, bá ɛ ɔti ow bəy. ¹² Rəmə ngon basa lé isi kəm bá 'təl d'ow siə be gogi, adi mee dow-je təl usi nangi pɔ-pɔ gogi.

Pol i bebo Troasi-ti ow bebo Mile-ti

¹³ Je j'ow kete, ə j'al meɛ bato-ti ə j'mbuti bebo Asosi-ti, lo kí tò kadi j'un Pol titi. To né kí ɛ ya ndigi bè, kɔ̀ tò kadi ɛ à kun rə̀bi kow kì nja-é. ¹⁴ Loki ɛ ingə̀-ji Asosi lé, je j'un-é meɛ bato-ti, j'ow bebo Mitilen-ti. ¹⁵ J'ji Mitilen-ti tin, j'ow kəm-ji kí kete. Ə lo aa go-ti bá j'tɛɛ ta lo-ti kí Sio kí to donangi kí tò dan ba-ti. Nɔ̀ kí gogi go-ti bá j'tɛɛ Samosi-ti, ngà lo kaa rəmə̀, j'tɛɛ bebo Mile-ti. ¹⁶ Beba Pol ɔ̀ji kadi n'də̀ə kadi bebo Epeji-ti taá, kɔ̀ kadi j'isi donangi Ajiti n̄a al. ɛ nagi low-low kɔ̀ kadi, lé né rəmə̀, n'tɛɛ bebo Jorijalem-ti nɔ̀ ra n̄ay-ti lə̀ jipi-je kí 'ba-é Pantekoti.

Kingə̀-n̄a lə̀ Pol kì 'ngatogi-je kí bebo Epeji-ti

¹⁷ Pol isi meɛ bebo Mile-ti, ə ulə̀ kulə̀ ba 'ngatogi-je lə̀ njékə̀wn̄a-je kí bebo Epeji-ti. ¹⁸ Loki de 'ree tɛɛ rɔ̀-é-ti lé, ɛ idə̀-dé panè: «Panjiyə̀-m kí rɔ̀-si-ti dokaglo-je lay, un kuti-é nɔ̀-ti kí dɔ̀s̄ay loki m'ilə̀-né nja-m donangi Aji-ti lé, sə̀i 'gə̀i maji. ¹⁹ M'ra kullə̀ m'adi 'Babe kì dɔ̀ kí sol lom-lom, kì man n̄ɔ̀ kəm-m-ti, kì kɔ̀-je kí m'ingə̀ kì go rə̀bi ta-je kí maji al maji al kí jipi-je d'ɔ̀ji-n̄a dɔ̀-m-ti rəm tɔ̀. ²⁰ Né kí à maji sə̀-si lé, né kare ya kare m'boyo dɔ̀-é sə̀-si al. M'ilə̀ mbɛ m'adi-si rəm, m'ndó-si né pandangi lo-je-ti rəm, bá meɛ kə̀y-je-ti lə̀-si rəm tɔ̀. ²¹ Taá-taá ya m'ba jipi-je kì dow-je kí 'to greki-je kadi d'in̄ə panjiyə̀-dé-je kí maji al d'osi batim 'təl kì rɔ̀ Lubə̀-ti ə d'adi meɛ-dé 'Babe lə̀-ji Jeju. ²² Ngà, ooi bè, kí ngə̀snè kinlé, kow-m kì bebo Jorijalem-ti é m'ow m̄ngi. Ndil ɔ̀si-m kadi m'ow, ngà né kí à tɛɛ dɔ̀-m-ti bebo Jorijalem-ti lé, m̄a m'asi gə̀ al. ²³ Né kí m'gə̀ lé, meɛ bebo-je lay kí m'tɛɛ-ti ya, Ndil kí aa n̄ay adi-m m'gə̀ maji kí dangay-je kì kɔ̀-je tò ngə̀bi-m-ti n̄ɔ̀. * ²⁴ †Ngà kisi-m kì dɔ̀-m taá lé, m̄a m'oo kí né madi takəm-m-ti al ə né kí kəm-m tò go-ti lé, to ta lə̀ kadi m'ay ngɔ̀di lə̀-m kin rətətə̀ ngangi kagi-ti [kì rənəl] rəm, to ta lə̀ kadi m'tol ta kullə̀ kí 'Babe Jeju adi-m lé tɔ̀: Adi to ta lə̀ kilə̀ mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ̀ ramaji lə̀ Lubə̀†.»

²⁵ «Ngà, ooi bè, kí ngə̀snè-ti kinlé, sə̀i lay kí m'də̀ə dan-si-ti m'ndó-si ta kí dɔ̀ kɔ̀be-ti [lə̀ Lubə̀] kinlé, a koo-i takəm-m gogi rangi al ngà. ²⁶ Gin-é kin bá bone m'idə̀-si-né ta rəsi m'panè: Sə̀i lay kin ya ta mə̀si-si goto dɔ̀-m-ti. ²⁷ Kɔ̀ ta lə̀ kɔ̀jra-je lə̀ Lubə̀ lé m̄a m'idə̀-si lay tingə̀, ɛ kí m'boyo sə̀-si dɔ̀-é ya goto. ²⁸ †Tosi kəm-si dɔ̀ rɔ̀-si sə̀i-ti ya rəm, bá dɔ̀ kosi bati-je-ti lay kí Ndil kí aa n̄ay ində̀-si dan-dé-ti kadi ində̀i kəm-si go-dé-ti lé rəm tɔ̀. Kadi 'toi njékul njékə̀wn̄a-je lə̀ Lubə̀ kí ɛ ya ndogi-dé kì takul mə̀si-é ɛ ya. ²⁹ M'gə̀ maji kí loki m'a kow lé, jagim-je kí maji al d'a kandi mbunə̀-si-ti, d'a koo kə̀mtondoo lə̀ kosi bati-je kinlé al. ³⁰ Rəm bá dan-si sə̀i-ti ya kare, dow-je kí dan-ti-je d'a k̄i kɔ̀ pa ta-je kí maji al maji al kə̀di-né njéndó né-je kɔ̀r-dé-né kungi-dé go-dé-ti. ³¹ Ində̀i kə̀mkaa dɔ̀ rɔ̀-si-ti, adi meɛ-si ole dɔ̀-ti toki asi bal mutə̀ bè, é kada al rəm nɔ̀ al rəm ya, m'ndə̀ji n̄a-n̄a dan-si-ti taá-taá kì man n̄ɔ̀ kəm-m-ti.»

³² «Ngà kí nè kinlé, m'ungi-si meɛ ji Lubə̀-ti rəm, m'in̄ə-si meɛ ta-ti liə̀ kí to ta ramaji, kí ɔ̀w kì tógi kadi ɔ̀w sə̀-si kì kete-kete meɛ kadme-ti lə̀-si, bá à kadi nédɔ̀ji dow-je kí d'aa n̄ay rəm tɔ̀. ³³ Bo là, əse lɔ̀r əse bo kubi-je lə̀ dow madi ra-m al. ³⁴ Sə̀i ya kare, 'gə̀i kí to ji-m kí tò kin bá adi-m né-je kí meɛ-m ge rəm, adi m'adi madkullə̀-je lə̀-m né-je kí meɛ-dé ge rəm tɔ̀.‡ ³⁵ Nɔ̀-é nɔ̀-é ya m'idə̀-si m'panè: Tò kadi a rai kullə̀ bè tɔ̀ bá a rai-né kì njéndoo-je, ə kadi meɛ-si ole dɔ̀ ta-je-ti lə̀ 'Babe Jeju, kí ɛ ya kì dɔ̀-é pa panè: “Kadi né dow lé majkur-é itə̀ kində̀ ji taa-né né!”» ³⁶ Loki Pol pa ta bè adi-dé lé, ɛ ɔ̀si mə̀kə̀ji-é nangi bá pa ta kì Lubə̀ kɔ̀ ta lə̀-dé lay. ³⁷ Rəmə̀ de lay 'n̄ɔ̀ ə d'ungi-n̄a mindi Pol-ti d'uwə̀-é kì kadi-dé-ti 'ra-é lapiya. ³⁸ Né ya kí meɛkɔ̀ ra-dé-né n̄a lé, to ta lə̀ kidə̀ kí Pol idə̀-dé panè d'a koo takəm-n'è gogi rangi al ngà kin. Go-ti, de 'dan-é d'ow siə̀ njal ta bato-ti.

* 20:23 20:23 Knj 21:4; 21:11. † 20:24 20:24 2Ti 4:7 ‡ 20:24 20:24 2Ti 4:7 † 20:34 20:34 Knj 18:3

21

Kɔw Pol bebo Jorijalem-ti

¹ Loki j'ingə-nə sə-dé ngá rəmə, jɛ j'al mɛɛ bato-ti, j'ow njururu mɛɛ bebo Kosi-ti. Lo aa go-ti, j'ow Rodəsi kí to dɔnangi kí tò dan ba-ti, ngá bá j'i tin j'ow mɛɛ bebo Patara-ti. ² Loki j'ingə bato madi kí isi ow mɛɛ bebo Penisi-ti lé, jɛ j'al mɛɛ-é-ti j'ow. ³ Beba loki j'ow j'tɛɛ ngəsi kɪ dɔnangi Siprə-ti kí tò dan ba-ti rəmə, j'ingə be lé doji gəl, ə j'ow do-ji kɪ dɔnangi Siri-ti bè. Ə j'ow j'ur nangi bebo Tir-ti, kí to lo kí tò kadi d'a kɔr né-je kí mɛɛ bato-ti nangi titi. ⁴ Loki j'ingə njéndó né-je lo-é-ti kinlé, jɛ j'isi sə-dé ndo siri. Ndil kí aa njay ɔsi-dé, adi d'idə Pol kadi ow mɛɛ bebo Jorijalem-ti al. ⁵ Bè ya kàrè loki ndo kisi-ji rɔ-dé-ti tingə ngá lé, jɛ j'usi dɔrəbi-ti. Rəmə dɛ kɪ ne-dé-je kɪ ngan-dé-je lay ya 'dan-ji 'ree sə-ji njal gidi bebo-ti. Jɛ j'osi məkəji-ji nangi ngangi ba-ti, j'pa ta kɪ Lubə. ⁶ Go-ti, j'ra-nə lapiya bəy ngá bá, jɛ j'al mɛɛ bato-ti lé, ə njédan-ji-je lé kàrè 'təl kɪ be-je lə-dé gogi tɔ. ⁷ Loki j'ingə rəbi kí mani lé, j'i bebo Tir-ti j'ow bebo Tolemaysi-ti. J'ra lapiya njékadmeɛ-je kí d'isi mɛɛ bebo-ti kinlé, ə j'isi sə-dé ndo káre. ⁸ †Lo aa go-ti lé, j'ow bebo Sejure-ti. Loki j'tɛɛ Sejure lé, j'ow be lə Pilipi kí to njékilə mbɛ Poyta kí Maji, ə j'tò rɔ-é-ti. Pilipi lé, to kí káre dan dow-je-ti kí siri kí ndokɪ 'mbəti-dé mɛɛ bebo Jorijalem-ti*. ⁹ ɛ ow kɪ ngan-je kí dené sɔ kí 'taa ngow al ə 'to njépata-je kí ta Lubə-ti. ¹⁰ †Loki j'isi tin asi ndo nɔ lé, dow káre kí ri-é lə Agabusi kí to njépata kí ta Lubə-ti, jɛ dɔnangi Jude-ti ree ingə-ji nɔɔ. ¹¹ Rəmə ɛ un ndaá dɔɔ bədi lə Pol, do-né ji-é kɪ nja-é ɛ ya ə panè: «Yən, ta kí Ndil kí aa njay pa é: Dingəm kí ndaá dɔɔ bədi kin to kí 'liə lé, jipi-je d'a kuwə-é, tó-é njim-njim bebo Jorijalem-ti tana bè tɔ, ngá bá d'a kil-é ji dow-je-ti kí 'to jipi-je al.» ¹² Go ta-je-ti kinlé, jɛ kɪ njékadmeɛ-je kí Sejure j'nɔ ta Pol-ti kadi ow mɛɛ bebo Jorijalem-ti al. ¹³ Ngá Pol ilə-ti panè: «Kdo ri ə 'nɔi ɔri-né tógi-m gogi bè wa? Mɔ lé, m'isi do nja-m-ti kdo kadi 'tó-m njim-njim par al, ngá m'isi do nja-m-ti kadi m'ow m'oy bebo Jorijalem-ti kdo ta lə 'Babe Jeju.» ¹⁴ Loki ɛ adi ta-je lə-ji kin ra kullə rɔ-é-ti al lé, jɛ j'a do-ti njangi al ya tɔ. Ngá j'panè: «Kadi 'Babe ɔji ndigi liə!»

¹⁵ Go ndo-je-ti kinlé, loki j'ra go né-je lə-ji rəmə, jɛ j'ow mɛɛ bebo Jorijalem-ti. ¹⁶ Njéndó né-je kí dan-ti-je kí bebo Sejure-ti kí d'isi d'ow bebo Jorijalem-ti, d'ow sə-ji tɔ. Dɛ d'ow sə-ji adi j'tò rɔ Minasɔ-ti kí to njéndó né kí kete low nɔ. ɛ to dow kí dɔnangi Siprə-ti kí tò dan ba-ti.

Kingə-nə lə Pol-je kɪ Jaki bebo Jorijalem-ti

¹⁷ Loki j'tɛɛ bebo Jorijalem-ti lé, njékadmeɛ-je d'uwə-ji kɪ rɔ-dé-ti kɪ rɔnəl. ¹⁸ Lo aa go-ti, Pol ow sə-ji nati rɔ Jaki-ti,† lo kí 'ngatógi-je lay ya 'kəw-nə titi tɔ.‡ ¹⁹ Loki Pol ra-dé lapiya ngá rəmə, né-je kí Lubə ra dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al kɪ takul kullə liə lé, ɛ ɔr-dé poy-é kɪ bar-é bar-é. ²⁰ Loki d'oo ta-je liə kin bè lé, dɛ d'osi gajɪ Lubə, bá go-ti d'idə Pol 'panè: «Ngonkɔ-ji kí maji, 'oo jipi-je budɔgi dɔgi lo nɔ ya d'adi mɛɛ-dé Jeju rəm, lay lə-dé ya d'a do ndukun-ti lə Moiyiji kɪ rɔ-dé kí tungə pilingi rəm. ²¹ Ya rəmə, dow-je d'idə-dé ta kí do-i-ti 'panè: Néndó lə-i ɔsi jipi-je lay kí d'isi dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al kadi 'təl gidi-dé d'adi ndukun lə Moiyiji rəm, kadi d'ijə ganjangi ngan-dé-je al rəm, bá kadi 'təl rɔ-dé go nékobe-ti lə jipi-je lé al rəm tɔ. ²² Ngá j'a rai ban wa? Kdo ta kí rá-ti ya kàrè [loki kosi dow-je d'a kəw-nə lé] d'a koo kí i 'ree nè ya é. ²³ Beba 'ra nè kí j'a kidə-i kin. Dingəm-je sɔ kí d'un mindi-dé do né madi-ti d'adi Lubə d'isi dan-ji-ti nè.§ ²⁴ ɔr-dé go-i-ti, ə 'ra nékobe kí sɔbi do kaa rɔ njay lə-i rəm,

† **21:8** 21:8 Knj 6:5; 8:5 * **21:8** 21:8 Knj 6:5; 8:5 † **21:10** 21:10 Knj 11:28 † **21:18** 21:18 Jaki kinlé, to ngonkɔ Jeju ‡ **21:18** 21:18 Knj 12:17; 15:13 § **21:23** 21:23 Ta lə kaa rɔ lə Pol-je kí to nè kinlé, to ta lə kaa rɔ kí sɔbi do majal al. Ngá jipi-je lé, kinə dow un mindi-é adi Lubə do né madi-ti rəmə, à ra bè bane. Beba Pol kí to jipi lé ra-né tɔ.

kí sɔbi dɔ kaa rɔ njay lə-dé rəm, bá ugə dɔ-dé adi 'ndisə dɔ-dé rəm tɔ. Bè kdɔ kadi dow-je lay 'gə kí ta-je kí dɔ-i-ti kí ɔw mbuu kinlé, to ta-je kí kare rəm, bá kadi 'gə kí i lé, ya kàrè 'təl rɔ-i go ndukun-ti lə Moiyiji maji rəm tɔ. ²⁵ †Ngà kí sɔbi dɔ jipi-je al kí d'adi mɛɛ-dé Jeju lé, j'ndàngi mbete j'adi-dé j'idə-dé-né kadi dɔ-je kí dow-je 'tɔl 'pole-né magi-je lé, d'a kuso al rəm, kadi d'a kuso məsi dɔ al rəm, d'a kuso dɔ kí oy yo kuburu al rəm, bá kadi d'ɔgi rɔ-dé ra kaya rəm tɔ.*»

²⁶ Lo aa go-ti, Pol ɔr dingəm-je kí sɔ lé ɔw sə-dé, adi ɛ rəm, dɛ rəm ya d'aa rɔ-dé ngá bá, ɛ ɔw takəy-ti lə Lubə, kdɔ kidə njégugnə-je, ndɔ kí gin kaa rɔ lə-dé à gangi-né, kadi nɔ-nɔ dan-dé-ti ree kɪ kadkare liə adi Lubə.

D'uwə Pol

²⁷ Loki nɔy nɔ al kadi ndɔ kí siri lé goto rəm, jipi-je kí dan-ti-je kí d'i dɔnangi Aji-ti d'oo Pol mɛɛ kəy-ti lə Lubə lé, dɛ 'sulə kosi dow-je adi d'uwə-é. ²⁸ Ə 'tur kəə 'panè: «Səi Israyel-je, reei ori kàdì-ji boo! Yən, dingəm kí njèndó né dow-je lay ya kɪ lo-lo, pa-né ta kí maji al maji al dɔ Israyel-je-ti rəm, dɔ ndukun-ti lə Moiyiji rəm, bá dɔ kəy-ti lə Lubə kin rəm lé, ɛ ə ɔ an. ɛ ɔw mbing ya ree kɪ dow-je kí 'to grɛki-je mɛɛ kəy-ti lə Lubə. ɛ ra lo kí aa njay kin kɪ lo kí kɔgi kare.» ²⁹ †Dɛ pa ta kin bè kdɔtalə Tropim kí to dow kí bebo Epeji-ti lé, d'oo-é kɪ Pol mɛɛ bebo-ti. Beba 'gir kí Pol ɔw siə mɛɛ kəy-ti lə Lubə. ³⁰ Dow-je kí bebo Jorijaləm-ti lay ya d'ɔw dɔ-nɔ-ti wúr wúr ə dow-je d'i kɪ lo-lo ya tətì-nɔ yipi d'ay kɪ lo-é-ti. Dɛ d'uwə Pol mɛɛ kəy-ti lə Lubə, 'ndɔr-é d'ɔw siə ndaa-ti rəm, tajinatì nè ya d'uti tarəbi-je. ³¹ Loki 'sangi kadi 'tɔl Pol lé, dow-je kí mɛɛ bebo Jorijaləm-ti lay ya d'ɔw dɔ-nɔ-ti wúr wúr adi ta-é usi mbi njèkun dɔ kuti asgar-je-ti kí budɔgi. ³² Rəmə lo-é-ti nè ya, ɛ rəm, asgar-je rəm, bá njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu bu, d'ubə nangi d'i d'ay d'ɔw kɪ rɔ dow-je-ti lé. Loki dow-je kinlé, d'oo njèkun dɔ asgar-je kí budɔgi kin rəm, d'oo asgar-je rəm lé, 'taa koo ta tində-ti kí d'ɔ 'tində Pol lé ngá. ³³ Beba njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé, ɔti kɪ rɔ Pol-ti uwə-é ə un ndu kadi d'ilə-é sil gidi joo. Go-ti, ɛ dɔji ta panè: Dingəm kinlé to nɔ wa? Ə ri bá ɛ ra wa? ³⁴ Ngà dan kosi dow-je-ti lé, dow-je kí nɔ-je 'tur kɔɔl 'panè: ɛ ra né kí bè kin. Rəmə dɛ kí dan-ti-je 'panè: ɛ ra né kí bè kin tɔ. Ta-je kí 'pa yó-je kɪ nè-je kinlé, ra adi ta kí njururu bè ya njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé, ingə al. Beba ɛ un ndu kadi d'ɔw kɪ Pol mɛɛ ndògi bɔr-ti lə-dé. ³⁵ Loki Pol ree tɛɛ d'igi lo njiyə-je-ti lé, asgar-je d'un-né nɔngi taá, kdɔtalə kosi dow-je d'ɔw siə pɪr-pɪr pɪr-pɪr. ³⁶ Kosi dow-je ya d'ul-nɔ go-é-ti mbuu, kɪ kəə ta-dé-ti taá-taá 'panè: «Adi j'toli-é kɪ tɔl ya!»

Pol pa ta dɔ rɔ-é-ti

Knj 9:1-19; 26:9-20; Gal 1:11-16; 1Ti 1:12-17

³⁷ Loki d'ɔw kadi Pol andi lo-ti lə asgar-je lé rəm, ɛ dɔji njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé panè: «Se i a kadi-m tarəbi kadi m'pa ta káre wa?» Beba ɛ dɔji-é panè: «I 'gə ta Grɛki wa? ³⁸ I lé 'to dow kí dɔnangi Ejipti-ti, kí ngɔsnè ya bəy ə ɔy bɔkaya-je budɔgi lo sɔ ɔw sə-dé diləlo-ti, sulə-dé kadi 'ra dɔngɔ lé al wa?» ³⁹ Pol panè: «Mɔ m'to jipi kí d'oji-m bebo Tarsi-ti, dɔnangi Silisi-ti, m'to ngon njèbe kí bebo-ti kí ri-é ba nɔ. Kɔgri ya, adi-m tarəbi m'pa ta m'adi kosi dow-je.» ⁴⁰ Njèkun dɔ asgar-je kí budɔgi lé, inə tarəbi adi-é. Beba Pol al dɔ d'igi lo njiyə-je-ti yəki ji-é ta dow-je-ti, adi lo tɔ ndingì, ngá bá pa sə-dé ta kɪ ta əbrə panè:

22

¹ «Ngankɔ-m-je kɪ bɔbi-m-je, 'yəli mbi-si ooi-né ta kí ngɔsnè m'ɔw kɪ pa kdɔ pa-né ta dɔ rɔ-m-ti kin.» ² Loki d'oo kí Pol pa ta kɪ ta Əbrə rəm, lo tɔl pa doy ta madi-é-ti ya

bəy, ngá bá Pol panè: ³ † «M̄a lé m'to jipi, d'oji-m bebo Tarsi, donangi Silisi-ti, ngà d'oti-m bebo Jorijalem-ti nè ya rəm, Gamaliyel ndó-m né-je kí ɔw go-na-ti berere-berere k̄i ndukun læ ka-ji-je rəm, bá kullə læ Lubə kàrè rɔ-m tungə-ti pilingi titi kí sɔi lay ɔi-né bone kin bè ya tɔ.* ⁴ † Dow-je kí njékun go néndó læ Jeju lé, m'ulə kəm-dé ndoo n̄a. M'adi 'tó dingəm-je k̄i dené-je njim-njim d'ungi-dé dangay-ti. ⁵ Burə dɔ njégugné-je læ Lubə k̄i 'ngatógi-je læ jipi-je lay ya 'gə sə-m go-é maji. Kdɔ loki m'isi m'ɔw Damasi lé, dɛ 'ndangi mbete-je d'adi m'ɔw-né madi ngankɔ-ji-je kí d'isi n̄u. M'ɔw kdɔ kadi m'tuwə njékadi m̄eɛ-dé Jeju kí d'isi m̄eɛ bebo Damasi-ti, m'tó-dé njim-njim m'ree sə-dé bebo Jorijalem-ti, kdɔ kadi d'adi-dé k̄ɔ.†»

Pol ɔr poy kadi kí adi m̄eɛ-é Jeju

Knj 9:1-19; 26:12-18

⁶ «Ta kí kadi ɔ jam dɔ be-ti, loki m'ɔ dɔ rəbi-ti, m'tɛɛ ngosi k̄i bebo Damasi rəmə, tajinati nè ya, londógi kí n̄a ya ndógi i dɔrɔ-ti ree gə dɔ-m sipi. ⁷ Adi m'tɛɛ m'usi nangi rəmə, m'oo ndi dow pa sə-m ta panè: “Sol, Sol, kdɔ ri bá 'ulə kəm-m ndoo bè wa?” ⁸ M̄a m'ilə-é-ti m'panè: “I to ná wa, 'Babe?” M'oo ndi dow lé, təl ilə-m-ti panè: “To m̄a Jeju, dow kí Najareti-ti kí 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya.” ⁹ Dow-je kí d'ɔw sə-m, d'oo lo kí ndógi lé maji ya, ngà ndi dow kí 'pa sə-m ta lé bá d'oo al. ¹⁰ M̄a m'dəji-é m'panè: “'Babe, ri bá tò kadi m'ra wa?” Beba 'Babe ilə-m-ti panè: “I taá 'ɔw bebo Damasi-ti ə tin ya d'a kidə-i né lay kí tò kadi 'ra.” ¹¹ Ngà lo kí ndógi lé ya, ra adi kəm-m oo lo al, adi dɛ kí d'ɔw sə-m lé, ngá bá d'uwə ji-m 'ndɔr-m d'ɔw sə-m bebo Damasi-ti.»

¹² «Dingəm káre bè kí ri-é læ Ananiasi ə to dow kí njèkilə kuji dɔ ndukun-ti læ Lubə rəm, bá to dow kí jipi-je lay kí d'isi bebo Damasi-ti 'pa ta kí dɔ-é-ti maji n̄a rəm, ¹³ bá ree rɔ-m-ti ə idə-m panè: “Ngonkɔ-m Sol, 'tɛɛ kəm-i 'oo lo.” Rəmə tajinati nè ya, kəm-m oo lo adi m'oo-é. ¹⁴ E təl pa bəy panè: “Lubə læ ka-ji-je uwə dɔ-i kete kdɔ kadi 'gə ndigi liə, kdɔ kadi 'oo njèra né kí njururu rəm, bá kdɔ kadi 'oo ta-je kí ta-é-ti k̄i mbi-i rəm tɔ. ¹⁵ Né-je kí 'oo k̄i kəm-i rəm, ta-je kí 'oo ta-é-ti k̄i mbi-i rəm kinlé, i bá 'a to njèkɔr go-é kadi dow-je lay d'oo. ¹⁶ Kí ngosnè-ti kinlé, ri bá 'ɔw 'ngəbi bəy wa? I taá 'nɔ bə 'Babe, kadi-é toḡi majal-je læ-i kɔgi adi-i ə kadi 'ra-i batəm.”»

Pol ɔr go kulə kí Lubə ulə-é rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al

¹⁷ Loki m'təl m'ree bebo Jorijalem-ti gogi, bá m'isi m'pa ta k̄i Lubə m̄eɛ kəy-ti liə rəmə, né ra-m toki n̄i bè, ¹⁸ ə m'oo 'Babe idə-m panè: «'Ddi rɔ-i, 'tɛɛ low kɔgi bebo Jorijalem-ti, kdotalə ta kí dɔ-m-ti kí 'a pa lé, dow-je kí m̄eɛ be-ti kin d'a taa al.» ¹⁹ Beba m'təl m'ilə-é-ti m'panè: «'Babe, dɛ ya kàrè 'gə maji kí m̄a lé, ndoki m'ɔw m̄eɛ kəykəwnə-je-ti læ jipi-je, m'adi 'tuwə dow-je kí d'adi-i m̄eɛ-dé d'ungi-dé dangay-ti rəm, bá m'adi 'tində-dé k̄i ndəy rəm tɔ. ²⁰ †Rəm loki ndoki d'ɔw 'təl Etiyən kí to njèpata læ-i lé, m'ɔw lo-é-ti n̄ɔɔ rəm, m'ndigi sə-dé dɔ-ti rəm, bá m'ngəm kubi-je læ njétol-é-je rəm tɔ.» ²¹ Ngà 'Babe idə-m panè: «'Dw, m'a kulə-i say n̄u rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al!»

Pol tɔji rɔ-é kí n'to ngon njèbe kí Rɔm

²² Loki jipi-je d'oo ta læ Pol sar 'tɛɛ dɔ ta-ti kin rəmə, d'un ndi-dé k̄i taá 'panè: «Kadi dow kí tana bè kinlé, goto donangi-ti nè! Tuwə kadi-é isi k̄i dɔ-é taá al!» ²³ 'Tur kool rəm, 'tor kubi-je kí rɔ-dé-ti d'ungi kɔgi rəm, bá d'ɔy nangi 'sane k̄i taá-taa rəm tɔ. ²⁴ Ngá bá njékun dɔ kuti asgar-je budógi lé, un ndu kadi d'ɔw siə lo-ti læ asgar-je, ə kadi d'ində-é 'dəji-é-né ta, kdɔ kadi 'gə-né gin ta kí 'tur-né kəə dɔ-é-ti lé. ²⁵ Loki d'ɔw 'tó Pol kdɔ kində-é lé, ɛ idə njékun dɔ kuti asgar-je kí bu kí ɔ n̄ɔɔ panè: «Ngon njèbe

† 22:3 22:3 Knj 5:34-39 * 22:3 22:3 Knj 5:34 † 22:4 22:4 Knj 8:3; 26:9-11 † 22:5 22:5 Knj 8:3; 9:1 † 22:20 22:20 Knj 7:58

kí Róm kí 'gangi ta do-é-ti al bəy lé, se to to-é kadi indəi-é wa?†?» ²⁶ Loki njèkun do kuti asgar-je kí bu oo ta kinlé, e ow ro njèkun do asgar-je-ti kí budogi lé, idə-é panè: «'A ra ban ngá wa? Dingəm kinlé, to ngon njèbe kí Róm lé 'oo ya!» ²⁷ Beba njèkun do asgar-je budogi lé, ree ro Pol-ti dəji-é panè: «Idə-m, i lé 'to ngon njèbe kí Róm to wa?» Pol ilə-é-ti panè: «Oiyó, m'to ngon njèbe kí Róm.» ²⁸ Rəmə njèkun do asgar-je kí budogi lé, təl panè: «Mə lé, m'un là n̄a madi bá m'to-né ngon njèbe kí Róm.» Ngà Pol panè: «Mə lé, m'to ngon njèbe kí Róm kí koji-ti!» ²⁹ Beba tajinati nè ya, de kí d'ow k̄i kində Pol lé 'tər bədi-dé, bá njèkun do asgar-je kí budogi lé kàrè, loki e gə kí to ngon njèbe kí Róm ya bá n'adi 'tó-é lé, e bəl n̄a to.

Pol a n̄ə 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

³⁰ Lo aa go-ti, njèkun do asgar-je budogi lé, ndigi kadi n'ndər gin ta lə Pol maji n'oo se ri bá jipi-je d'ilə-né ta do-é-ti wa. Beba e adi 'tuti Pol, ngá bá un ndu adi 'ba njèkun do njégugnə-je lə Lubə, k̄i 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je kadi d'ingə-n̄a. Go-ti, e adi 'ree k̄i Pol d'ində-é dan-dé-ti.

23

¹ Pol adi kəm-é tò k̄i do 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je gérórə, bá idə-dé panè: «Ngankɔ-m-je, panjiyə-m k̄i ro Lubə-ti lé, meɛ-m k̄i nde bə ya kàrè uwə-m k̄i ta do-ti al ya sar bone.» ² Rəmə Ananias̄i kí burə do njégugnə-je lə Lubə un ndu adi dow-je kí d'ə mbó-é-ti ngosi kadi d'ində ta-é. ³ Beba Pol idə-é panè: «I kí 'titi-n̄a k̄i ndogi bər kí 'ra k̄i pɔ d'adi nda kin bə kinlé, i bá Lubə à kində-i*†! I isi lo kin-ti kdo gangta do-m-ti kí go ndukun-ti lə Lubə rəmə, i 'nədi ndukun ə 'un ndu kadi d'ində-m!» ⁴ Ngà de kí d'ə lo-é-ti lé, d'idə-é 'panè: «I 'taji burə do njégugnə-je lə Lubə!» ⁵ Beba Pol ilə-dé-ti panè: «Ngankɔ-m-je, m'gə to kí e to burə do njégugnə-je lə Lubə al. Kdo mbete kí aa njay panè: "'A pa ta kí maji al do 'boy-ti kí do gin dow-je-ti lə-i al!'"»

⁶ †Pol gə kí dan 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je lé, Sadusi-je d'isi n̄ɔɔ rəm, bá Parisi-je kàrè d'isi n̄ɔɔ rəm to. Beba e ur kəə n̄ə-dé-ti panè: «Ngankɔ-m-je, mə lé, m'to Parisi rəm, bá m'to ngon koji Parisi-je rəm to. To ta lə nékində meɛ do-ti lə-ji kí sobi do t̄osi kí dow-je d'a t̄osi ndəl kində lo t̄eɛ, bá 'gangi-né ta do-m-ti kin.» ⁷ E pa ta kinlé ilə nangi al ya bəy rəmə, Parisi-je k̄i Sadusi-je 'gaki-n̄a adi 'gángi-n̄a lo joo. ⁸ †Sadusi-je lé de 'panè t̄osi ndəl kində lo t̄eɛ goto rəm, malayka-je 'goto rəm, bá ndil kàrè goto rəm to; ngà Parisi-je rəmə d'ində meɛ-dé do né-je-ti kin lay to. ⁹ Né kin ra adi 'singə do-n̄a-ti sokro. Njéndó dow-je ndukun-je kí n̄a-je kí dan Parisi-je-ti d'j̄ taá 'naji ta k̄i t̄ogi-dé ə 'panè: «Né madi kí maji al kàre ya kàrè je j'ingə ro dingəm-ti kanlé al. Domaji ə to ndil, al rəmə malayka bá idə-é ta wa ən!» ¹⁰ Tanaji lé, ngà n̄a adi njèkun do kuti asgar-je kí budogi lé, bəl panè d'a k̄i gángi Pol danə beti-beti. Beba e un ndu adi asgar-je kadi d'ur dan kosi dow-je-ti d'or Pol ji-dé-ti d'ow siə lo-ti lə-dé de asgar-je lé. ¹¹ Ndo-é-ti kinlé ndɔɔ rəmə, 'Babe t̄eɛ do Pol-ti idə-é panè: «'Uwə ro-i ngá! Gangi-é kí i 'pa-né ta lə-m Jorijaləm-ti kinlé, 'ow bebo Róm-ti kàrè 'pa bə ya to bane.»

Jipi-je d'oji-n̄a ta kí maji al do Pol-ti

¹² Lo aa kí ndoge lé, jipi-je d'oji-n̄a ta kí maji al ndil Pol-ti ə d'ubi ro-dé do-ti 'panè, n'a kayi man al rəm, n'a kusoi né al rəm ya kadi n'toli Pol moki tá. ¹³ Dow-je kí d'oji-n̄a ta kí maji al do Pol-ti lé, kər-dé t̄oy k̄orsɔ. ¹⁴ De d'ow d'ingə njèkun do njégugnə-je lə Lubə k̄i 'ngat̄ogi-je lə jipi-je d'idə-dé 'panè: «Je lé, j'adi ro-ji, ə j'ubi ro-ji do-ti, kadi

‡ 22:25 22:25 Knj 16:37 * 23:3 23:3 K̄i go lo-ti jipi-je bə lé, ra ndogi bər k̄i pɔ kadi nda lé, toji dow kí meɛ maji al ya ngá ra ro-é k̄i dow kí njururu bə. † 23:3 23:3 Mat 23:27-28 ‡ 23:5 23:5 T̄et 22:27 † 23:6 23:6 Knj 26:5; Plp 3:5 † 23:8 23:8 Mat 22:23; Mar 12:18; Luk 20:27 § 23:8 23:8 Mat 22:23; Mar 12:18; Luk 20:27.

né à kodi ta-ji al ya sar kadi j'tol Pol moki tá. ¹⁵ Beba kí ngosnè-ti kinlé, 'adi ta-si asi-na kà 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je ə indəi nɔɔ njəkun do kuti asgar-je-ti kí budɔgi kadi-é ree kà Pol nɔ-si-ti, rəmə 'rai titi-na né kí 'ndigi ndəri gin ta lə Pol lé maji kɔo koo bè. Ngà jɛ tɔ rəmə, j'isi pèrèrè kɔo kadi, loki Pol isi ree lé, j'gangi-é j'tol-é kɔgi.»

¹⁶ Ngà loki, ngon lə kɔnan Pol-je oo ta lə gangi kí d'oji kɔo gangi-é lé rəmə, ɔti ɔw lo-ti lə asgar-je, ilə ta lé mbi Pol-ti. ¹⁷ Loki Pol oo ta kin bè lé, ɛ ɛ ba kí káre dan njəkun do kuti asgar-je-ti bu idə-é panè: «Basa kin, ɔw kà ta madi kɔo kidə njəkun do kuti asgar-je kí budɔgi, ən ə ɔw siə rɔ-é-ti.» ¹⁸ Beba njəkun do kuti asgar-je kí bu adi basa lé, ɔti ɔw siə rɔ njəkun do kuti asgar-je-ti kí budɔgi lé, ə idə-é panè: «Pol kí to dangay lé, ɛ-m ə dɛji-m kadi m'ree kà basa kin rɔ-i-ti, kɔo ɔw kà ta madi kadi ilə mbi-i-ti.» ¹⁹ Beba njəkun do kuti asgar-je kí budɔgi, uwə ji basa lé, ɔr-é adi d'a kà kár-dé bá dɛji-é panè: «Ta ri bá ɔw-né kɔo kilə mbi-m-ti wa?» ²⁰ Basa lé idə-é panè: «Jipi-je d'adi ta-dé asi-na kadi 'dɛji-i kadi bore ə adi 'ree kà Pol nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je-ti lə-dé, toki né kí d'ow kà sangi kɔo koo ta kí njururu do ta-ti liə lé bè. ²¹ Ngà i rəmə, kadi 'ndigi sə-dé dɔ-ti al, kɔo dow-je kí kɔr-dé à tɔy kɔrsɔ ya d'oji kɔo gangi-é. Dowbé-je kinlé, d'adi rɔ-dé ə d'ubi rɔ-dé dɔ-ti kadi n'usoi né al rəm, n'ayi man al ya sar kadi n'toli Pol moki tá. Dɛ d'isi pèrèrè ngà, rəmə né kí 'ngəbi lé, 'ngəbi kadi 'ilə mindi-i adi-dé ya par.» ²² Njəkun do kuti asgar-je kí budɔgi, ndor mbi basa lé panè: Né-je kí i 'ree 'ɔr-m poy-é kinlé, 'pa adi dow kí rangi oo al. Go-ti, ɛ tubə basa lé, adi-é ɔw.

D'ulə kà Pol d'adi Gubərnər Pelisi

²³ Go-ti bəy ngà bá, njəkun do kuti asgar-je kí budɔgi lé, ɛ dow-je joo kí 'to njəkun do asgar-je kí bu bu idə-dé panè: «Adi asgar-je bujoo rəm, asgar-je kí njésində-je kɔrsiri rəm, bá dɛ kí njémandangi-je bujoo d'isi pèrèrè, kɔo kadi loki kadi kí siri kí ndɔɔ asi rəmə d'ow bebo Sejure-ti. ²⁴ Kadi né kal lə Pol kàrè tɔ tɔ; kɔo kadi ɔw siə kà maji-é ya rɔ Gubərnər Pelisi-ti.» ²⁵ Beba njəkun do kuti asgar-je kí budɔgi lé, ndangi mbete adi Gubərnər panè:

²⁶ «Mə Klodi Lisiyasi m'ra-i lapiya i Pelisi kí 'to dow kí boy. ²⁷ Jipi-je d'uwə dingəm kí m'ulə siə madi-i kinlé, ə d'ow kɔo tɔl-é bá loki m'oo ta-é kí ɛ to ngon njəbe kí Rɔm lé, m'i rati kà asgar-je m'ɔr-é-né ji-dé-ti. ²⁸ Loki m'ndigi gə gin né kí d'ilə-né ta dɔ-é-ti lé, m'ow siə nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je. ²⁹ Rəmə m'oo kí d'ilə ta dɔ-é-ti kɔo tanaji-je kí sɔbi do ndukun lə-dé, ɛ ɛ ra né madi kí tuwə koy əse tuwə dangay al. ³⁰ Loki jipi-je d'isi d'ində dɔ-é kadi 'tɔl-é bá m'oo ta-é rəmə, tajinati nè ya m'ulə siə madi-i, ə m'adi njékilə ta dɔ-é-ti-je lé 'gə toki dow kí d'a saki Pol ta-é-ti lé to i. [Oiyə nɔ.]»

Pol mɛɛ bebo Sejure-ti

³¹ Asgar-je 'təl rɔ-dé go ndukun-ti kí d'adi-dé lé, adi ndɔɔ-ndɔɔ nɔɔ ya d'ow kà Pol njal lo-ti lə asgar-je kí bebo Antipatrissi-ti. ³² Loki lo aa lé, dɛ 'təl ki lo kisi-dé-ti bebo Jorijaləm-ti gogi, ə d'inə asgar-je kí njésində-je kadi d'un ta gaji rəbi lé kà Pol. ³³ Beba loki 'ree tɛɛ bebo Sejure-ti lé, asgar-je kí njésində-je d'adi mbete lé Gubərnər rəm, bá 'tɔji-é Pol lé rəm tɔ. ³⁴ ɛ ndó mbete lé oo rəmə, dɛji panè se Pol lé to dow kí dɔnangi-ti kí rá wa? Loki oo kí Pol to dow kí d'oji-é dɔnangi Silisi-ti rəmə panè: ³⁵ Njékilə ta dɔ-i-ti-je d'a ree bá m'a koo ta kí ta-i-ti bəy. Go-ti, un ndu kadi d'ow kà Pol panata lə Erodi, ə d'ində kəm-dé go-é-ti.

24

Pol a logangta-ti nɔ Gubərnər Pelisi-ti

¹ Ndo m̄i go-ti bá, Ananiasi kí to burə do njégugnə-je lə Lubə, i bebo Jorijalem-ti ree bebo Sejare-ti nati k̄i dow-je kí 'nǎ-je kí dan 'ngatogi-je-ti lə jipi-je rəm, k̄i njègə pa ta gangi-né do dow-je káre bè, kí ri-é lə Tertulusi. Də 'səki Pol n̄ə gubərnər Pelisi-ti*.
² Loki 'ba Pol d'adi-é ree lé, Tertulusi un kuti k̄or ta k̄o kilə-né ta do Pol-ti panè: «K̄i takul-i i Pelisi rəm, k̄i takul gosi lə-i kí 'təl-né gin né-je k̄o ta lə maji lə gin dow-je kinlé, bá j'isi-né k̄i lapiya kí or njuti-njuti tin. ³ I Pelisi, dow kí boy n̄a, maji-je lay kí i ra lé, lo-je lay ya j'ndigi sə-i do-ti rəm, j'ra-i oiyo do-ti n̄a rəm to. ⁴ K̄o kadi j'uwə-i nangi n̄a al lé, m'ra-i k̄ogri, kadi kí go meemaji-ti lə-i lé ya, 'yəl mbi-i 'oo-né ta-je kí j'a pa goji dekse bè ya kadi-i kin. ⁵ J'gə kí dingəm kinlé, toki m̄oy kosi kí usi meə be-ti bè. E sulə jipi-je kí donangi-ti nè lay adi 'gangi-n̄a rəm, e to njèkun do kuti dow-je kí to njèkor r̄o-dé-je kí 'ba-dé dow-je kí Najareti-ti lé rəm, ⁶ b̄əy bá ow mbing ya sangi kadi n'təl k̄əy lə Lubə né kí k̄ogi kare rəm to. Né kin bá je j'uwə-é-né tin. [Je j'ndigi gangta do-é-ti kí go ndukun-ti lə-ji ya, ⁷ ngə Lisiyasi kí to njèkun do kuti asgar-je kí bud̄ogi bá ree t̄eə rəmə, ta-é ji-ji-ti kí lə njètogi-ti kí n̄a. ⁸ Go-ti, e un ndu adi njèkilə ta do Pol-ti kadi 'ree siə n̄ə-i-ti nè.]† Né-je lay kí j'tilə ta-é do-é-ti kinlé, i ya k̄i do-i loki 'a kulə kuti d̄əji-é ta-je rəmə 'a gə maji.» ⁹ Jipi-je kàrè d'usi kuti Tertulusi-ti 'panè: Oiyə, gangi-é ya én.

Pol pa ta do r̄o-é-ti n̄ə gubərnər Pelisi-ti

¹⁰ Loki gubərnər ra kəm-é idə-né Pol kadi pa ta lé, Pol un ta panè: «M'gə maji kí i lé, 'to njègangta lə gin dow-je kinlé, asi bal-je n̄a ngá, beba m'un-né ta k̄i r̄o ngə k̄o pa do r̄o-m-ti tin. ¹¹ K̄ow kí m'ow bebo Jorijalem-ti m'osi do-m nangi n̄ə Lubə-ti lé, t̄oy ndo d̄ogi gidi-dé joo al b̄əy. To né kí i ya kàrè, 'a d̄əji koo rəm. ¹² Dow káre ya kàrè oo-m meə k̄əy-ti lə Lubə əse meə k̄əykəwn̄a-je-ti lə jipi-je əse meə bebo-ti m'a m'naji ta k̄i dow madi əse m'a m'sulə dow-je al rəm. ¹³ Dow-je kinlé, né kí d'a ra kadi toji kí ta-je kí 'tilə do-m-ti kin, to ta kí togr̄o-ti ya goto. ¹⁴ Né kí m'gə kí ra né én: M̄a lé m'pole Lubə lə ka-ji-je k̄i rəbi Poyta kí Maji kí də 'panè to rəbi néndó kí ngom. M̄a m'adi meə-m né-je lay kí t̄o meə mbete ndukun-ti lə Lubə rəm, meə mbete-je-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti lé rəm to. ¹⁵ M'ində meə-m do Lubə-ti, toki njera né kí njururu, k̄i njera né kí njururu al d'a t̄osi ndəl kində lo t̄eə titi kí njèkilə ta do-m-ti-je lé kàrè, d'ində-né meə-dé do-ti kin bè ya to.‡ ¹⁶ Gin-é kin bá ndo-je lay ya m'nagi-né r̄o-m k̄o kadi meə-m uwə-m k̄i ta n̄ə Lubə-ti al rəm, bá n̄ə dow-je-ti al rəm to.»

¹⁷ †«M'ra bal-je n̄a rangi bá m'təl m'ree, k̄o kadi m'adi né njéndoo-je kí dan gin dow-je-ti lə-m rəm, bá k̄o kadi m'adi kadkare Lubə rəm to. ¹⁸ Gangi-é-ti kin bá loki m'tol ta nékoḃe, k̄o kadi m'aa-né r̄o-m lé, ngá bá jipi-je d'oo-m-né meə k̄əy-ti lə Lubə, bi kosi dow-je d'ilə-n̄a 'gəə do-m, bá m'sulə-dé-né alŠ. ¹⁹ Jipi-je kí dan-ti-je kí donangi Aji-ti kí d'oo-m lo ra né-ti kin, bá lé d'a k̄a n̄ə-i-ti k̄o kilə ta do-m-ti, toki d'ow sə-m k̄i ta madi n̄o. ²⁰ Lé bè ya kàrè, də kí d'a nè kin ya kadi 'pa se loki m'a n̄ə 'boy-je-ti kí njègangta-je lə jipi-je lé, se ri kí maji al ə ta-é usi do-m-ti adi d'oo wa? ²¹ †Kadi ta lə k̄əy kí m'a dan-dé-ti m'ur kinlé ya je bè tá oḃi. M'ur k̄əy lé m'panè: “To ta lə t̄osi kí dow-je kí d'oy d'a t̄osi ndəl kində lo t̄eə, bá 'gangi-né ta do-m-ti n̄ə-si-ti tin.*”»

²² Ta kí sobi do néndó lə Jeju kinlé, Pelisi gə maji yéréré. Beba e or ndo ra ta lé, ow-né ndo kí rangi-ti ə panè: «Loki Lisiyasi kí njèkun do kuti asgar-je kí bud̄ogi à ree, bá m'a ndər gin ta lə-si maji koo b̄əy» ²³ Go-ti, e un ndu adi njèkun do kuti asgar-je kí bu kadi ində kəm-é go Pol-ti rəm, kadi in̄ə-é adi ra ndigi-je liə kí 'nǎ-je s̄e-s̄e rəm, bá kadi in̄ə dow-je liə kadi 'ree 'ra siə-siə rəm to.

* 24:1 24:1 Knj 23:24. † 24:8 24:8 Ta-je kí t̄o mbun̄ə né-ti kinlé [...] goto meə mbete-je-ti kí d̄osay kí dan-ti-je kí 'ndangi k̄i ji-dé k̄i ta gr̄eki. ‡ 24:15 24:15 Dan 12:2 † 24:17 24:17 Knj 21:17-28 § 24:18 24:18 Knj 21:17-28. † 24:21 24:21 Knj 23:6 * 24:21 24:21 Knj 23:6

Pelisi oji ta kà Pol

²⁴ Asi ndo se go-ti, Pelisi ree nati kà ne-é Drusil kí to jipi, ə ulə kulə ba Pol. Beba loki Pol ree lé, e pa ta kí sobi do kadmeə Jeju Kristi adi Pelisi†. ²⁵ Ngà loki Pol un ta pa odi-né ro né ra kí njururu rəm, odi-né ro kore meə rəm, bá odi-né ro ta kí gangi kí à ree rəm lé, Pelisi bəl n̄a adi panè: «Kí ngosnè-ti kinlé, ow lo lə-i ngá. Loki m'ingə dokaglo bá m'a ba-i bəy.» ²⁶ Pelisi ində meə-é do-ti kí Pol à kadi-n'è là. Né kin bá taá-taá ya adi-é ree adi d'oji-né-n̄a ta ta tin. ²⁷ Bè-bè ya bal joo toy rəmə Porkiyusi Pestusi ree or-né tó Pelisi. Pelisi in̄ə Pol dangay-ti kdo nəl-né jipi-je.

25*Pol ndigi kadi Sejar bá gangta lə-n'è*

¹ Loki Pestusi ree ra ndo mutə donangi-ti kí à kò be do-ti lé, e i bebo Sejare-ti ow bebo Jorijalem-ti. ² Rəmə njékun do njégugné-je lə Lubə kà 'boy-je lə jipi-je 'ree 'səki Pol ro-é-ti. ³ Də 'dəji-é kà n̄ə kəm-dé-ti, kadi ra sə-dé maji ə adi 'təl 'ree kà Pol bebo Jorijalem-ti gogi. Dowbé-je kinlé, 'ra go ro-dé kadi 'gangi Pol rəbəə 'təl-é. ⁴ Beba Pestusi ilə-dé-ti panè: Pol lé, isi dangay-ti bebo Sejare-ti rəm, bá m̄a ya kà do-m kàrè n̄ay n̄a al, kadi m'təl m'ow n̄ə tō ngá. ⁵ E ilə do-ti bəy panè: «Kadi dow-je kí 'n̄a-je kí dan-si-ti kí d'asi gaki d'ow sə-m bebo Sejare-ti, ó kinə dingəm kinlé, ra né madi kí go rəbi-é-ti al n̄ə rəmə jè 'səki-é.» ⁶ Pestusi isi bebo Jorijalem-ti n̄ə adi toy ndo jin̄ay joo əse ndo dogi al ya təl ow bebo Sejare-ti gogi. Loki e ree t̄e Sejare-ti lé, lo aa go-ti ya ow isi logangta-ti ə un ndu adi d'ow 'ree kà Pol. ⁷ Loki Pol ree ya rəmə, jipi-je kí d'i bebo Jorijalem-ti lé, d'ilə-n̄a 'gəə do-é sipi, ə 'tilə ta-je kí tō bəl-bəl n̄a do-é-ti, ya ngà né kí à toji kí ta-je lə-dé kin, to ta kí t̄grə-ti lé goto. ⁸ Beba Pol un ta pa do ro-é-ti panè: «M̄a m'ra né kí maji al m'osi-né ndukun lə jipi-je kà ta al rəm, m'ra né kí maji al m'osi-né kəy lə Lubə kà ta al rəm, m'ra né kí maji al m'osi-né ngar Sejar kà ta al rəm t̄.»

⁹ Pestusi ge kadi n'nəl jipi-je adi ilə Pol-ti panè: «Se i 'ndigi kadi 'təl ow bebo Jorijalem-ti gogi, kdo kadi ta kinlé, toki gangi n̄u takəm-m-ti wa?» ¹⁰ Pol ilə-é-ti panè: «A tō bè al! M̄a m'a logangta-ti lə ngar Sejar nè, adi lo kin-ti ya d'a gangta lə-m titi. Ngà kí sobi do jipi-je lé, i ya kà do-i kàrè 'gə maji kí né kí maji al kí m'ra sə-dé bè ya goto. ¹¹ Kinə, m'ra né madi kí njururu al n̄ə əse m'ra né kí asi koy lé, m'a mbati koy al. Ngà kinə ta-je kí dow-je 'tilə do-m-ti kinlé to ta-je kí kare rəmə, dow kí ow kà t̄ogi kadi ilə-m ji-dé-ti goto. M̄a lé, m'ge kadi ngar Sejar ya gangta lə-m.» ¹² Beba Pestusi oji ta kà njera siə kullə-je ə ree idə-é panè: «I ge kadi ngar Sejar bá gangta lə-i lé, 'a kow n̄ə ngar Sejar-ti n̄u ya t̄.»

Pol a n̄ə Agripa-ti kà Berenisi

¹³ Asi ndo se go-ti, ngar Agripa-je kà Berenisi 'ree bebo Sejare-ti kdo ra lapiya Pestusi*. ¹⁴ D'isi tin 'ra ndo n̄a bəy. Beba Pestusi or go ta-je kí sobi do Pol idə ngar panè: «Pelisi in̄ə dingəm kàre dangay-ti n̄ə. ¹⁵ Ə dingəm-é lé, loki m'ow bebo Jorijalem-ti rəmə, njékun do njégugné-je lə Lubə kà 'ngat̄ogi-je lə jipi-je 'səki-é, ə 'dəji kadi toki gangi ta do-é-ti. ¹⁶ Ngà m̄a m'ilə-dé-ti m'panè: Kúji ra-é lə dow-je kí Rəm lé, tō bè al. Də lé, 'a kadi dow kí d'ilə ta do-é-ti də kà njékilə ta do-é-ti-je d'isi takəm-n̄a-ti, kdo kadi dow kí d'ilə ta do-é-ti lé, ingə kəm lo pa-né ta do ro-é-ti moki bane. ¹⁷ Beba də 'ree sə-m nè nati, ə m̄a m'or ndo al, ngà lo aa ya rəmə m'ow m'isi logangta-ti ə m'un ndu m'adi 'ree kà dingəm lé. ¹⁸ Loki njékilə ta do-é-ti-je 'ree lé, ta kí 'tilə do-é-ti lé, tō bəl n̄a ngay titi kí m'isi m'gir né lé al. ¹⁹ Ngà tanaji-je kí sobi do pole Lubə lə-dé də ya rəm, ta-je kí sobi do Jeju b̄ò n̄a b̄oo kí oy bá Pol panè, e

† 24:24 24:24 Knj 23:24 * 25:13 25:13 Knj 24:24-27

isi kəm kin ya par. ²⁰ Mā m'gə né kí m'a ra njururu dan tanaji-je-ti kí tanā bè kinlé al. Beba m'dəji Pol m'panè se ɛ ndigi kow bebo Jorijalem-ti kadi ta liə toki gangi nu wa? ²¹ Ngà Pol ndigi kadi ta lə-n'è lé, toki kow-né n̄ ngar-ti kí boy. Beba m'a m'un du kadi 'ngəm-é sar kadi m'ulə siə m'adi Sejar.» ²² Go-ti, Agripa idə Pestusi panè: «Dingəm kinlé, mā ya k̄i d̄o-m k̄arè m'ge koo ta kí ta-é-ti k̄i mbi-m t̄o.» Pestusi ilə Agripa-ti panè: «Bore nè ya 'a koo ta kí ta-é-ti.»

Pestusi ɔr go ta lə Pol idə Agripa

²³ Beba loki lo aa lé, Agripa d̄e k̄i Berenisi 'm̄ɔne m̄ɔne kí tò bəl ya, d'andi-né m̄e k̄oy gangi ta-ti nati k̄i njèkun d̄o kuti asgar-je b̄ud̄ɔgi, b̄á k̄i 'boy-je kí m̄e bebo Sejar-ti rəm t̄o. Go-ti, Pestusi un ndu adi d'ow 'ree k̄i Pol. ²⁴ Ngá b̄á Pestusi un ta panè: «I ngar Agripa rəm, səi lay kí isi sə-ji nè kinlé, ooi dingəm kan, kí kosi jipi-je b̄əktə lay d'ow d'ingə-m bebo Jorijalem-ti rəm, b̄á 'ree d'ingə-m lo-ti kin nè rəm, ya 'tur kool 'panè kadi-é isi k̄i d̄o-é taá al. ²⁵ Ə kí sobi d̄o-m mā lé, né k̄are kí ɛ ra kí asi koy-é ya, mā m'oo al. Bè ya ngà, ɛ ya dəji kadi ta lə-n'è toki kow-né n̄ Ngar-ti kí boy. Beba mā m'oji kadi m'ulə siə madi-é. ²⁶ Ngà né kí njururu kí sobi d̄o-é, kí kadi m'ndangi mbete-ti m'ulə-né madi ngar kí boy ya m'ingə al. Gin-é kin b̄á m'adi-é ree-né n̄-si-ti rəm, n̄-i i ngar Agripa-ti ya k̄i tagay bè, kd̄o kadi go ta-je-ti kí 'a dəji-é rəmə jè m'ingə ta madi m'ndangi. ²⁷ Kd̄otalə kosi kagi d̄o né-je-ti kí 'tilə ta-é d̄o dangay-ti al ya rəmə kulə siə bebo R̄om-ti lé, mā m'oo k̄i né mbó bè.»

26

Pol ɔr ta liə n̄ ngar Agripa-ti

¹ Agripa idə Pol panè: «Tarəbi tò tagi kadi 'pa ta d̄o r̄o-i-ti.» Beba Pol ɔy ji-é k̄i taá ə pa ta d̄o r̄o-é-ti panè: ² «I ngar Agripa, m'ow k̄i r̄onəl n̄, kadi bone m'a n̄-i-ti m'pa ta d̄o r̄o-m-ti, d̄o né-je-ti kí jipi-je 'tilə ta-é d̄o-m-ti kin. ³ Jipi-je lé, nékobe-je lə-dé lay rəm, né-je lay kí 'naji-n̄ ta d̄o-ti d̄o-ti k̄arè, i gə maji n̄ rəm t̄o. Beba kogri ya, m'dəji-i kadi 'yəl mbi-i oo-né ta lə-m, k̄i m̄e kí kilə d̄o madi-é-ti p̄ɔ ya. ⁴ Basa-m-ti nu ya, panjiyə-m kí dan gin dow-je-ti lə-m lé, jipi-je lay ya 'gə maji; b̄a kisi-m m̄e bebo Jorijalem-ti, lo kulə gin-é-ti nu ya sar bone kin k̄arè 'gə maji rəm t̄o. ⁵ †To kí m'to kí k̄are dan kuti dow-je-ti kí 'b̄a-dé Parisi-je kí 'to njéra ta lə pole Lubə lə-ji kadi ngā n̄ kinlé, jipi-je lay ya 'gə maji low nu rəm, d̄e ya k̄arè toki 'ndigi lé, d'a pa kadi-si ooi rəm t̄o*. ⁶ Kunmindi kí Lubə un adi ka-ji-je, ə m'ində m̄e-m d̄o-ti m'panè né-é à ra né lé, ɛ b̄á təl gin k̄a-m logangta-ti nḡɔsn̄ tin. ⁷ Kunmindi kinlé, gin koji lə-ji kí d̄ogi gidi-é joo kí 'pole Lubə d'in̄ə ta-é al, ya nd̄o-je k̄i kada-je kinlé, d'ində m̄e-dé d̄o-ti t̄o. I ngar, to ta lə nékində m̄e d̄o-ti kinlé, b̄á jipi-je 'tilə-né ta-je d̄o-m-ti tin. ⁸ K̄obi bo! Səi lé, ta lə t̄osi kí Lubə à kadi dow-je kí d'oy 't̄osi ndəl d'ində lo t̄e lé, kd̄o ri b̄á adi to ta kí kare wa? ⁹ †Kí sobi d̄o-m lé, mā ya k̄i d̄o-m k̄arè nd̄oki m'ro k̄i Jeju kí Najaret-ti lé k̄i t̄ogi-m lay ya t̄o. ¹⁰ ɛ b̄á to né kí m'ra m̄e bebo Jorijalem-ti, adi dow-je n̄ dan d̄e-ti kí 'to njékaa njay-je lé, mā ya m'ungi-dé dangay-ti. To njèkun d̄o njégugn̄e-je lə Lubə ya, b̄á d'adi-m t̄ogi m'ra-né né-je kinlé rəm, loki tò kadi 't̄ol njékadm̄e-je k̄arè, m'ilə ta-m titi rəm t̄o. ¹¹ D̄e lé, taá-taá ya m'ow m̄e k̄oykəwn̄ə-je-ti lə jipi-je m'adi-dé k̄o rəm, m'ində t̄ogi d̄o-dé-ti kadi 'pa takobi d̄o ta-ti lə Jeju, b̄á m̄e wonḡi-ti lə-m kí ra-m d̄o-dé-ti al d̄o maji kinlé, m'ow njal m̄e bebo-je-ti kí d̄o b̄e mba-ti ya m'ulə kəm-dé ndoo b̄əy.»

Pol ɔr poy kadm̄e liə
Knj 9:1-30; 22:1-21

† 26:5 26:5 Knj 23:6; Plp 3:5 * 26:5 26:5 Knj 23:6; Pa 3:5 † 26:9 26:9 Knj 8:3; 22:4,5

¹² Kdo né-je kinlé ya njékun do njégugné-je lə Lubə d'adi-m tarəbi, ə d'adi-m tógi rəm, adi m'ow do-m ki bebo Damasi-ti. ¹³ I ngar Agripa, à to ta kí kàdì à kə jam do be-ti je bè ngá, loki m'ow do rəbi-ti ya bəy rəmə, m'oo londógi kí ndógi tóy kàdì ya i dorə-ti ree gəə do-ji sipi kì dow-je kí d'ow sə-m. ¹⁴ Je lay ya j'tusi nangi ə m'oo ndi dow pa sə-m ta kì ta Əbrə panè: «Sol, Sol, kdo ri bá 'ulə kəm-m ndoo bè wa?» Nékatì kí 'tosi-né kuti-i lé, toki i 'njirə kuti-i ki gogi-gogi ə à kusi rə-i-ti palangi ya tə. ¹⁵ Beba m'ilə-é-ti m'panè: I 'to ná wa, 'Babe? 'Babe ilə-m-ti panè: «To mə Jeju kí 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya. ¹⁶ Ngà 'ubə nangi i 'ə do nja-i-ti taá. Yən, m'teə sə-i koy kdo kində-i kadi 'to ngonnjəkullə lə-m. Né-je kí 'oo kì kəm-i ngá kin rəm, ɛ kí m'a teə sə-i koy kdo kadi 'oo bəy kinlé, i bá 'a to njəkər go-é kadi dow-je d'oo. ¹⁷ M'a taa-i kilə-i taá ji gin dow-je-ti kin rəm, ji gin dow-je-ti kí 'to jipi-je al kí m'a kulə-i rə-dé-ti kin, ¹⁸ kdo kadi 'ow 'teə kəm-dé kadi 'teə kəgi londul-ti ə d'ow lo-ti kí ndógi rəm, kadi 'teə kəgi gin tógi-ti lə Satə ə d'ow gin tógi-ti lə Lubə rəm, kdo kadi loki d'adi-m meə-dé rəmə, Lubə inə go majal-je lə-dé kəgi adi-dé rəm, bá kdo kadi d'ingə-né nékugə doji nati kì dow-je kí Lubə ɔr-dé ində-dé tagay kin rəm tə.»

¹⁹ «I ngar Agripa, né kin bá, m'təl-né rə-m go né-ti kí dorə-ti kí ra-m toki nì bè kin tin.» ²⁰ †Ngà mə lé, m'ilə mbə Poyta kí Maji m'adi dow-je kí bebo Damasi-ti ya kete, bá de kí bebo Jorijaləm-ti, kì de kí donangi Jude-ti rəm, bá m'adi de kí 'to jipi-je al m'panè: Kadi d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kəgi ə 'ree rə Lubə-ti rəm, kadi kullə ra-dé tuwə kullə ra dow-je kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kəgi bane.† ²¹ Né kin bá jipi-je 'təti-m-né d'uwə-m meə kəy-ti lə Lubə ya ə 'sangi kadi 'təl-m-né lé tin. ²² Ngà Lubə ngəm-m sar meə ndə-ti kin, adi mə m'pa ta liə madi ngan dow-je kì dow-je kí boy tin. M'pa ta m'adi tə ur rangi al, ngà to né-je kí Moiyiji-je kì njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa 'panè à ra né lé, ya bá m'pa, ²³ †adi to ta lə Kristi kí à kingə kə rəm, bá ɛ ya à to dow kí dəsəy kí à tsi ndəl kində lo teə ə à kilə mbə londógi kí sobi do kaji kadi jipi-je rəm, kadi gin dow-je kí 'to jipi-je al rəm lé‡.

Pol idə Agripa kadi adi meə-é Jeju

²⁴ Pol ə ɔr go né-je kinlé bè, pa-né ta do rə-é-ti ya rəmə Pestusi pa ta kì ndi-é kí boy panè: «Pol, i lé do-i maji al wa! Négə lə-i kí nə lé, ra-i adi do-i tə danə al wa!» ²⁵ Ngà Pol ilə-é-ti panè: «Kay! Pestusi dow kí boy! Do-m maji al al! To ta-je kí təgrə-ti rəm, ta-je kí kəm kaa njay-njay ya bá m'pa tin. ²⁶ Ngar Agripa dəji ta do né-je-ti kinlé, oo maji. Né kin bá m'pa-né m'adi-é kì meə-m kí nda kəy tin. M'gə maji, kí né-je kí ra né kinlé, ɛ kare kí lo-é à kiyə Agripa ya goto, kdətələ to né-je kí ra né lo bəyɔrə-ti al. ²⁷ Ngar Agripa, i adi meə-i ta-je kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa lé ya al wa? M'gə toki i adi meə-i ta-je lə-dé ya!» ²⁸ Agripa idə Pol panè: «Nəy ndə bè kadi uwə-m kì ta kadi m'təl njəkun go Kristi lé ya!» ²⁹ Beba Pol ilə-é-ti panè: «Lé nəy ndə bè əse nəy nə kàrè, mə m'isi m'pa ta kì Lubə kadi i par al, ngà kadi dow-je lay kí d'isi d'oo ta lə-m bone kin ya 'təl titi-nə kí mə m'isi-né kin bè. Ngà sil-je kin ya par ə kadi labi mbó-si al!»

³⁰ Ngar Agripa rəm, gubərnər Pestusi rəm, Berenisi rəm, bá de kí d'isi sə-dé lé d'i taá. ³¹ Beba loki d'isi d'or rə-dé kì rangi lé, 'pa-nə ta 'panè: «Dingəm kinlé, né kare ya kí ɛ ra kí asi koy əse asi dangay ya goto.» ³² Go-ti, Agripa idə Pestusi panè: «Dingəm kinlé, to dəji kí ɛ ya dəji kadi ta lə-n'è ow nə Sejar-ti ngá kin al lé, lé à toki kilə-é taá kí kilə ya bè.»

† 26:20 26:20 Knj 9:20,28,29 † 26:20 26:20 Knj 9:20,29; Mat 3:8; Luk 3:8 † 26:23 26:23 1Kə 15:20 ‡ 26:23 26:23 1Kə 15:20; Eja 42:6

27

*D'ulə kì Pol mee bebo Rəm-ti**2Kɔ 11:25-26*

¹ Loki d'un ndu kadi j'al mee bato-ti j'ow donangi Itali-ti lé, d'ulə Pol kì dangay-je kì dan-ti-je ji dingəm-ti kì 'ba-é Juliyusi kì to njèkun do kuti asgar-je kì bu, kì 'to «asgar-je lə Ogusti.» ² Bato káre kì mee bebo Adramiti kì tò kadi à kun kì kàdì kóngi-kóngi kì donangi Aji-ti, bá j'al mee-é-ti j'ow. Aristarki kì to dow kì mee bebo Tesaloniki-ti, donangi Maseduwan-ti ow sə-ji nati. ³ Lo aa go-ti, loki j'uwə nangi nde bebo Sidɔ-ti lé, Juliyusi kì to njèra maji kì Pol Pol lé, inə tarəbi adi-é ow rɔ nam-é-je-ti kadi 'ra siə. ⁴ Loki j'ì lo-é-ti nɔɔ lé, j'un kì kàdì kóngi kì donangi Siprə-ti kì tò dan ba-ti, kɔ yól ulə tilə kəm-ji. ⁵ Loki j'ində babo kì tò ngosi kì donangi Silisi kì donangi Pampili j'gangi lé, j'ree tee bebo Mira, donangi Lisi-ti. ⁶ Lo-é-ti nɔɔ, njèkun do kuti asgar-je kì bu lé, ingə bato káre kì bebo Alegjandri-ti kì isi ow donangi Itali-ti rəmə, adi j'al mee-é-ti. ⁷ Ndo nɔ ya bato lé, ay ngodi low al, adi j'ingə kò nɔ, bá j'tee ngosi kì bebo Nidi. Ngà yól ɔgi-ji kow kəm-ji kì kete, beba je j'al kì kàdì kóngi donangi Kreti-ti, j'ow kì Salmone. ⁸ Ngə sə-ji nɔ, bá j'ree kì kàdì kóngi sar j'ree j'tee lo-ti kì 'ba-é «lo kə bato-je kì to lo kì kuré» kì tò ngosi kì bebo Laje.

⁹ Dokaglo dəə dɔ-ji-ti tin asi ta-ti rəm, bá ndo kogi rɔ nékuso kì man kay lə jipi-je, kɔ kadi Lubə inə-né go majal lə-dé kogi lé tɔy rəm, adi lo kadi bato ay dan ba-ti kàrè təl ndɔji ta nɔ rəm tɔ. ¹⁰ Né kin bá Pol ndəji-dé-né kete panè: «Kama-je, mɔ m'oo kì kow mba lə-ji kinlé, à to bato kin par bá à tuji al rəm, à to né-je kì mee-é-ti par al rəm, ngà jəi dow-je ya kàrè j'a kì kingəi tuji titi.» ¹¹ Ngà njèkun do asgar-je kì bu lé, ta lə njèkuwə ngow bato lé rəm, ta lə 'ba njèbato bá uwə mee-é nɔ, tɔy ta-je lə Pol. ¹² Rəm ta lə maji kì lo kə bato-je kin maji kisi-ti nɔy kul-ti al lé, dow-je kì nɔ 'ndigi kadi toki kow kete, é kinə lo-é tò rəmə, toki kow tee Penisi, lo kə bato-je-ti, donangi Kreti-ti ngà tá-je toki kuwə lo kisi-ti kadi nɔy kul dəə-né. Lo kə bato-je kinlé, tò mbunə lo-ti kì bəə kì lo kur kàdì.

Yólbo ulə dɔ ba-ti

¹³ Loki yól kì tógi-é nɔ al, j kì bəə bè ulə dan pèèè rəmə, de 'gir kì kɔjra lə-dé à kusi kodi. Beba d'un ngow là kuwə bato nangi dan man-ti, d'ilə mee bato-ti, ə d'un kì kàdì kóngi donangi Kreti-ti ngosi-ngosi d'ow. ¹⁴ Ngà sɛ go-ti ya rəmə, yólbo kì 'ba-é Ərakilɔ, j kì donangi Kreti-ti kì tò dan ba-ti ulə mbɪ-mbɪ ree dɔ-ji-ti. ¹⁵ Yól kinlé, un bato dɔ-é-ti, adi lo kadi bato tɔ dan-ti lé goto, rəmə je j'inə rɔ-ji yaki j'adi ow sə-ji kì nɔɔ bin ya par ngá. ¹⁶ Beba j'ow j'tee kəl lo-ti kì bəə kàdì ngon donangi-ti kì 'ba-é Koda kì to lo kì dan ba-ti. Lo kinlé, bá taá yól dɔ-ji-ti, ngà rəmə j'ra lo ra-é-ti bè bá j'uwə ngon tò kì 'tɔ-é kuti bato-ti lé*. ¹⁷ Loki d'un ngon tò kì kuti bato-ti lé d'ində mee-é-ti rəmə, d'oy kulə-je 'bindi-né bato lé bindi-bindi. De 'bəl kadi bato j ow ɔsi-ji dɔ nangra-ti, lo-ti kì 'ba-é Sirti, adi 'tuti takubi kì taá kì njèkadi bato ay ngodi nɔ lé, d'ilə mee bato-ti. Beba bato lé ow sə-ji kì nɔɔ bè ya par ngá. ¹⁸ Yól lé, ulə dɔ-ji-ti kì tógi-é bè-bè ya sar lo aa-né rəmə, de d'oy né-je kì 'nɔ-je kì tò mee bato-ti lé, d'ungi kogi dan babo-ti, ¹⁹ rəm ndo kì njèkungi-ti mutə lé, de ya d'oy né-je kì bato-ti kì ji-dé 'tilə mani. ²⁰ Ndo nɔ ya kəm-ji oo kàdì al rəm, oo kərwəi-je al rəm. Yól lé, ulə kì tógi-é nɔ ya par-par, adi dow kì gir mee-é-ti panè j'a kaji ya goto.

²¹ Dow-je kì mee bato-ti lé, d'uso né al ya ndo nɔ. Beba Pol j a taá dan-dé-ti idə-dé panè: «Kama-je, lé toki 'təli rɔ-si go takɔji-ti lə-m, adi j'isi Kreti-ti, rəmə lé kɔ-ji à tɔ bè al rəm, bá a kungi né-je kogi bè al rəm tɔ. ²² Ngà kì ngosnè-ti kinlé, m'ulə dingəm mee-si-ti kadi uwəi rɔ-si ngə. Kdotalə dow káre ya kàrè à koy dan-si-ti al. Ngà bato

* 27:16 27:16 'Tɔ tò-je kuti bato-je-ti kɔ kadi kinə né ra bato rəmə-je d'al mee-é-ti d'aji rɔ-dé.

lé ya kî kár-é bá à tuji. ²³ Lubə lə-m kí m'isi m'pole lé, malayka liə káre ree rə-m-ti ndoo nè, ²⁴ idə-m panè: “Pol, 'oo bè, né káre ya kàrè 'bəl al, 'a kow tɛɛ lo gangta-ti nɔ̄ ngar Sejar-ti ya, rəm bá Lubə à ngəm dow-je lay kí d'isi sə-i mɛɛ bato-ti lé rəm tɔ.” ²⁵ Beba kama-je, uwəi rə-si ngə. Mə m'adi mɛɛ-m Lubə, Lubə à tɛɛ sə-ji titi kí malayka pa-né adi-m lé ya. ²⁶ Ngà kosi bá j'a kowi kosi dɔ-ji dɔnangi-ti madi kí tò dan ba-ti.»

²⁷ To ndo dɔgi gidi-é so bone ngá é yəl osi-ji yó-je ki nè-je par-par dan babo-ti kí 'ba-é Adiriyatiki, rəmə dan lo bapi lé, njérakullə-je kí mɛɛ bato-ti lé, 'gir kí j'ə ngosi kî dɔnangi madi. ²⁸ Loki d'un né mboji ku lə man d'ilə mani kɔo koo rəmə, ɔw nangi asi njiyə kí dow à njiyə nja-é kɔrmutə gidi-é siri. D'ɔw kete əbi ndɛ lé, 'təl d'ilə né lé ya bəy rəmə, ɔw nangi asi njiyə kí dow à njiyə nja-é kɔrjoo gidi-é jinəy joo. ²⁹ 'Bəl kadi bato ɔw dar rə-é ər-ti kí boy nɔ̄ kí dan ba-ti, beba ngowla kuwə bato nangi dan man-ti lé, d'ungi so kuti-é-ti gogi dan man-ti, ə 'ndingə kadi lo aa kalangi. ³⁰ Ngà njérakullə mɛɛ bato-ti lé, 'sangi rəbi kay-nə kiŋə bato lé, adi d'un ngon tò kí mɛɛ bato-ti lé, d'ilə dan babo-ti, rəmə 'ra rə-dé titi-nə né kí d'ɔw kî kɔy ngowla kuwə bato nangi kí tò kete nɔ̄-é-ti, kɔo kungi mani bè. ³¹ Beba Pol idə njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu kî ndəgi asgar-je panè: «Kinə dow-je kin d'isi sə-si mɛɛ bato-ti kin al lé, dow káre kí dan-si-ti kí à kaji ya goto.» ³² Beba asgar-je 'tijə kulə ngon tò lé 'gangi ə d'inə d'adi ɔw.

³³ Kete bá kadi lo aa lé, Pol ulə dingəm mɛɛ dow-je-ti lay ya kadi d'uso né. ɛ panè: «Bone to ndo dɔgi gidi-é so ngá kí mɛɛ-si ə kəkəkə rəm, usoi né al rəm. ³⁴ Beba kí ngosnè-ti kinlé, m'dəji-si kí ta kɔ-m-ti kadi usoi né. Nékusó lé, à ra kadi isi kî dɔ-si taá. Dow kí dan-si-ti kí bəl dɔ-é káre à kɔr kusi kɔgi ya goto.» ³⁵ Loki Pol pa ta-je kin bè lay rəmə, un mbə ra oiyo Lubə dɔ-ti takəm-dé-ti lay, ə uwə gangi uso. ³⁶ Bè ngá bá, dɛ lay ya d'uwə rə-dé ngə d'uso né tɔ. ³⁷ Jɛ lay kí j'isi mɛɛ bato-ti lé, jɛ bujoo kî kɔrsiri gidi-é meke. ³⁸ Loki d'uso né asi-dé lé, d'oy gemɛ kí mɛɛ bato-ti lé, d'ungi dan babo-ti adi bato lé, ole pèl.

Pungum man ində Bato tóti njuki-njuki

³⁹ Loki lo aa rəmə, njérakullə mɛɛ bato-ti lé, 'gə lo al. Ngà tɔɔ man kí ɔw tɛɛ ngangi ba-ti par ə d'oo, ə 'ndigi kadi kinə lo-é à tò rəmə, toki kow kî bato lé, jan-jan titi. ⁴⁰ Beba dɛ 'tuti ngowla-je kí d'uwə-né bato nangi lé d'inə dan babo-ti ə 'tuti kulə tó ngow bato lé, bəy ngá bá d'un takubi kí njətaa yəl dɔ bato-ti kí tò kuti-é-ti gogi lé 'tó taá ə d'ɔw kî dɔ nangra-ti lé. ⁴¹ Ngà bato lé, ree dar nangra kí lo kingə-nə-ti lə man-je joo adi nɔ̄ bato lé dubi-ti jigi-jigi, adi lo kɔti kete goto. Rəmə tógi pungum man ya ində kuti bato lé adi tóti njuki-njuki. ⁴² Asgar-je d'adi ta-dé asi-nə kadi n'toli dangay-je lay nè dow káre dan-dé-ti à kî kusi mani kale kay kow. ⁴³ Ngà njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu ndigi kaji Pol, adi ɔgi-dé ra né kí d'ɔji kinlé. ɛ un ndu kadi dɛ lay kí 'gə kale man, d'ungi-nə mani kete, ə d'ale 'tɛɛ ndaa-ti dɔ nangi-ti. ⁴⁴ Ə kadi ndəgi-dé-je 'tiŋə kàdì kagi-je-ti kí tati-je, kî kàdì gaji bato-ti lé, kɔo tɛɛ-né ndaa-ti tɔ. Gangi-é kin ya dow-je lay 'tɛɛ-né ndaa-ti bi né madi ra-dé al.

28

Pol isi dɔnangi Malti-ti kí tò dan ba-ti

¹ Loki j'tɛɛ ta yo-ti ngá rəmə, dow-je d'idə-ji kí dɔnangi kí tò dan man-ti lo kí j'ə-ti kinlé ri-é lə Malti. ² Dow-je kí dɔnangi-é-ti kinlé, 'ra sə-ji maji ra kí gə-é goto. Dɛ 'ra pər diki-diki ə 'ba-ji ta-ti d'adi j'ndibi, kɔo ndi isi ədi rəm, bá kul kàrè ɔ̄ nɔ̄ rəm tɔ. ³ Loki Pol saa ngəngrə ungi dan pər-ti rəmə, kunji pər ra adi li pi tɛɛ-ti tiŋə ji-é-ti. ⁴ Loki dow mɛɛ be-je kí dɔnangi-ti kin, d'oo kí li lé, tiŋə ji Pol-ti rəmə, 'pa ta dan-dé-ti 'panè: «Tɔgrɔ-ti, dingəm kinlé, to njètɔl dow-je. Né kin é tɛɛ-né ta yo-ti dan babo-ti

ya kàrè, Lubə kí njèra né kí njururu ndigi kadi-é isi-né kì dɔ-é taá al tin.» ⁵ Ngà Pol tusi li lé ilə-é dan pər-ti, ə rɔ-é kàrè dɔ-é njam al rəm. ⁶ Dow-je lé, d'a 'ngəbi kadi rɔ Pol tii əse kadi usi briki ya oy tajinati nè. Ngà loki 'ngəbi tó-dé uu n̄a ya d'oo kí né madi tò gay rɔ Pol-ti al lé, 'təl 'pa ta kí rangi 'panè: Dingəm kan to magi.*

⁷ Dow kí boy kí dɔnangi-ti kí tò dan ba-ti kinlé, kəy liə tò mbó lo-ti kinlé n̄ɔɔ ə ri-é lə Publiyusi. Ɛ uwə-ji kí rɔ-é-ti maji n̄a rəm, bá adi-ji kəy j'tò-né ndo mutə rəm tɔ. ⁸ Bɔbi Publiyusi tò mɔy nangi. 'Ningé ində-é adi rɔ-é tungə pil-pil rəm, bá ndəngi məsi rəm tɔ. Pol ɔw kəy go-é-ti, pa ta kì Lubə kɔo ta liə, ində ji-é dɔ-é-ti adi ingə lapiya. ⁹ Go-ti, njémɔy-je kí rangi kí d'isi dɔnangi-ti kin kí tò dan ba-ti lé, kàrè 'ree d'ingə Pol, ə d'ingə lapiya ya tɔ. ¹⁰ Dow-je d'un ta-ji n̄a lo-é-ti n̄ɔɔ rəm, bá loki ndo asi kadi j'ɔw ngá kàrè, dɛ d'adi-ji né-je kí j'ɔw ndoo-é rəm tɔ.

Pol ree mɛɛ ɓe-ti kí Rɔm

Rɔm 1:9-15

¹¹ Go n̄ay-ti kí mutə lé, jɛ j'al mɛɛ bato-ti madi kí Alegjandri-ti kí ri-é lə «Magi ndungə-je» kí n̄ay kul gangi dɔ-é-ti dɔnangi Malti-ti kí tò dɔnangi kí tò dan ba-ti lé. ¹² Jɛ j'ɔw j'tɛɛ mɛɛ ɓebo Sirakusi-ti bá j'uwə nangi titi asi ndo mutə bè. ¹³ J'un rəbi kì kadi kɔngi-kɔngi j'ree mɛɛ ɓebo Regio-ti. Lo aa go-ti, yəlbo ulə asi ndo joo rəmə, j'tɛɛ mɛɛ ɓebo Pujol-ti. ¹⁴ Mɛɛ ɓebo-ti kinlé, jɛ j'ingə njékadmɛɛ-je ə d'uwə-ji mba ə 'ra kɔgri kadi j'isi rɔ-dé-ti ndo siri. Bɛba jɛ j'ilə dɔ-ji j'ɔw-né kí mɛɛ ɓebo Rɔm-ti. ¹⁵ Loki njékadmɛɛ-je kí ɓebo Rɔm-ti d'oo poy-ji lé, 'tilə kəm-ji sar 'tɛɛ lo suki-ti kí ɓebo Apiyusi-ti rəm, bá kəy tò mba-je-ti kí tò ta-n̄a-ti mutə kin rəm tɔ. Loki Pol oo-dé lé, ɛ ra oiyo Lubə rəm, bá rɔ-é ngá rəm tɔ. ¹⁶ Loki j'ree tɛɛ mɛɛ ɓebo Rɔm-ti lé, njèkun dɔ kuti asgar-je kí ɓu inə dangay-je kí lay ji gɔrɔ-ti káre, ngà Pol bá d'inə-é d'adi tò kəy liə gay ə d'adi asgar káre ində kəm-é go-é-ti tɔ.

Pol ndó ta lə Lubə mɛɛ ɓebo Rɔm-ti

¹⁷ Ndo mutə go-ti, Pol ɓa 'boy-je lə jipi-je rɔ-é-ti mɛɛ ɓebo Rɔm-ti. Loki dɛ 'kəw-n̄a lé, Pol idə-dé panè: «Ngankɔ-m-je, m'oo né káre kí m'ra m'osi-né ta gin dow-je lə-m al rəm, bá m'osi-né ta nékobe-je lə ka-ji-je al rəm, ya rəmə d'uwə-m dangay-ti mɛɛ ɓebo Jorijalɛm-ti, ə d'ilə-m ji dow-je-ti kí Rɔm. ¹⁸ Bɛba loki 'ndər gin ta lə-m lé, 'ndigi kilə-m taá, kdotalə d'ingə ta madi kí asi kadi 'gangi-né ta koy dɔ-m-ti al. ¹⁹ †Ngà loki jipi-je 'ndigi al lé, m̄a m'dəji kadi Sejar bá gangta lə-m, ɓi m'gir mɛɛ-m-ti kɔo kilə ta dɔ gin dow-je-ti lə-m al†. ²⁰ Gin-é kin bá m'dəji kadi m'oo-si-né rəm, bá kadi m'pa-né sə-si ta rəm tin. M̄a lé, to ta lə nékində mɛɛ dɔ-ti lə-ji jəi Israyel-je bá d'ilə-m-né sil tin.» ²¹ Dɛ d'ilə-é-ti panè: «Jɛ j'ingə mbete kí dɔ-i-ti káre kí i dɔnangi Jude-ti al rəm, bá ngonkɔ-ji káre ya kàrè ree ɔr-ji poyta lə-i adi j'oo al rəm tɔ. ²² Ngà jɛ j'ndigi kadi i ya 'pa ta kí mɛɛ-i-ti adi j'oo. Kdotalə néndó kí i un go-é lé, lo-je lay ya dow-je d'osi ngərəngi.»

²³ Dɛ d'ɔr ndo d'adi Pol, adi dow-je n̄a ya 'ree d'ingə-é lo kisi-é-ti. Bɛba ɛ ɔr-dé gin ta-je kí sobi dɔ kɔbe lə Lubə. Pol sangi kadi n'uwə-dé kì ta sobi dɔ Jɛju, adi ulə gin-é dɔ ndukun-je-ti lə Moiyiji rəm, dɔ mbete-je-ti lə njèpata-je kí ta Lubə-ti bá pa-né sə-dé ta. Pol ɔr gin ta lé, kí ndoge ya sar losɔɔ pee. ²⁴ Dɛ kí n̄a-je d'adi mɛɛ-dé ta-je lə Pol, ngà dɛ kí dan-ti-je 'mbati kadi mɛɛ-dé tɔ. ²⁵ Loki ta-dé asi-n̄a al bá d'isi 'sane-n̄a lé, Pol idə-dé ta kin ya par panè: «Ta kí Ndil kí aa njay adi Ejay kí njèpata kí ta Lubə-ti pa adi ka-ji-je lé, to ta kí tɔgrɔti ya. Ndil kí aa njay panè:

²⁶ “‘ɔw idə gin dow-je kin:

D'a koo ta maji ya ngà d'a 'gə mɛɛ-é al,

D'a koo lo maji ya ngà d'a koo né al,

* 28:6 28:6 Knj 14:11 † 28:19 28:19 Knj 25:11 † 28:19 28:19 Knj 25:11

²⁷ Ooi, gin dow-je kanlé, 'to njémeēngā-je,
 'Tosi mbi-dé kə-kə 'tɔɔ, nè mbi-dé à k̄i koo ta rəm, nè d'a k̄i gə né;
 'Nibi kəm-dé jibi-jibi, nè kəm-dé à k̄i koo lo rəm,
 Nè mbi-dé à k̄i koo ta rəm, nè d'a k̄i gə né,
 Rəmə d'a k̄i k̄iŋə panjiyə-dé-je kí maji al k̄ogi kadi m'ì m'aji-dé‡.»

²⁸ Pol təl panè, kadi 'gəi maji, Lubə ulə k̄i ta kaji kinlé ki rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al,
 ə də 'taa kalangi.

²⁹ [Loki Pol pa ta kin bè lé, jipi-je d'ì 'naji-n̄a ta n̄a taá-taá d'ɔw-né.]§ ³⁰ Pol uwə kəy
 n̄ay isi-ti bal joo. Dow-je lay kí 'ree d'oo-é lé, ɛ uwə-dé ki rɔ-é-ti. ³¹ Pol ndó dow-je ta
 kí sobi dɔ k̄ɔbɛ lə Lubə rəm, ndó dow-je ta lə 'Babe Jeju Kristi k̄i m̄eɛ nda k̄ay, bi né
 madi kí ɔgi-é lo-é goto.

---

‡ 28:27 28:27 Eja 6:9 § 28:29 28:29 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto m̄eɛ mbete-je-ti kí dɔsaj kí dan-ti-je
 kí 'ndangi k̄i ji-dé k̄i ta greki.

Mbete kí Pol ndàngí adi Ròm-je

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngí adi Ròm-je

Njèkɔwkulə Pol ndàngí mbete kin adi njékadi mee-dé Jeju Kristi kí d'isi bebo Ròm-ti. E pa sè-dé ta kí sobi dɔ néndó-je-ti kí boy n̄a-n̄a titi ta kí sobi dɔ kadmeɛ je bè kin ya kete m̄oki rəm, néndó kí sobi dɔ dow-je lay kí d'a koy kdɔtalə ra kí 'ra majal d'osi-né ta Lubə rəm, néndó kí sobi dɔ toji kí Lubə toji ramaji liə mee kər-ti kí ɔr ta dɔ dow-je-ti kí d'adi mee-dé Jeju Kristi kí ingə k̄ɔ tó-dé-ti dɔ kagdəsi-ti rəm, néndó kí sobi dɔ ndukun lə jipi-je kí toji dow-je majal lə-dé rəm, néndó kí sobi dɔ néra kí njururu lə Lubə rəm, néndó kí sobi dɔ kadmeɛ kí e bá aji-dé bi təl rɔ go ndukun-ti al rəm, néndó kí sobi dɔ Lubə kí adi Ndil-é kí aa njay isi mee njèkadmeɛ-ti kí rá-rá kin rəm; Ndil kí aa njay kinlé ra sè-dé kaglo kisi k̄ɔ dɔ taá-ti lə-dé adi panjiyè-dé titi-n̄a k̄ɔ panjiyè Jeju ya k̄ɔ kete par-par ('Ndó 1-11). Go-ti, Pol pa ta kí sobi dɔ kəm rəbi kí njururu kí njèkadmeɛ-je d'a njiyè-né kdɔ maji kí Lubə ra sè-dé ('Ndó 12-16).

Mee mbete Kullə-je-ti lə njèkɔwkulə-je lé, dow à kingə ta kí sobi dɔ Pol kí to njèba lə Poyta kí Maji k̄ɔ təl-é kí təl to njèkɔwkulə kdɔ kilə mbɛ-é k̄ɔ lo-je lay kí dɔnangi-ti. Dɔkaglo-ti kí Pol ndàngí-né mbete kin bebo Kɔrenti-ti lé, e oo lo kí bebo Ròm-ti al ya b̄ɔy; kaglo-ti liə kinlé, Ròm to bebo kí boy itə bebo-je lay kí dɔnangi-ti rəm, to bebo kí boy kí kɔbɛ-ti kí dɔnangi-je lay kí gəɔ dɔ babo Mediterane. E ɔji mee-é-ti kadi n'ɔw-ti n'ɔw n'ingə kuti njèkadmeɛ-je kí e ndàngí mbete kin adi-dé. E gə dow-je madi kí n̄ɔɔ kete ngá, adi e ra-dé lapiya ta təl ta mbete-ti kinlé.

Toji rɔ k̄ɔ lapiya kí ra

¹ M̄a Pol, ngonnjèkullə lə Jeju Kristi kí Lubə ɓa-m adi-m m'to njèkɔwkulə, bá ində-m tagay kadi m'ilə mbɛ Poyta kí Maji liə lé bá m'ndàngí mbete kin m'adi-si; ² - Poyta kí Maji kinlé, low n̄u ya e un mindi-é kdɔ ə un k̄ɔ kəm rəbi kí rɔ njépata-je kí ta-é-ti, adi ta-é tɔ mee mbete-ti kí aa njay n̄ɔɔ; ³ to ta kí sobi dɔ Ngon-é, kí to-é dow-ti rəm, to kí ginka-ti lə Dabidi; ⁴ ə kí sobi dɔ Ndil kí aa njay rəm, tɔsi ndəl tɛɛ liə dan dow-je-ti kí d'oy ra adi toki toji-é ndaa-ti rəsi k̄ɔ tógi kí e lé to Ngon lə Lubə. ⁵ Jeju Kristi lé to 'Babe lə-ji. K̄ɔ takul-é bá Lubə ra-né sə-ji maji rəm, adi j'to-né njèkɔwkulə-je kdɔ kadi k̄ɔ ri-é rəm, j'adi gin dow-je lay d'adi-é-né mee-dé ə 'təl rɔ-dé go ta-ti liə, ⁶ adi s̄ɔi kàrè 'toi dow-je kí Jeju Kristi ɓa-si tɔ. - ⁷ Mbete kinlé m'ndàngí m'adi-si, s̄ɔi lay kí Lubə ində-si dan kəm-é-ti, ɓa-si adi 'toi dow-je kí aai njay, kí isi bebo Ròm-ti. Kadi ramaji, k̄ɔ lapiya lə Bɔbi-ji Lubə, k̄ɔ 'lə 'Babe Jeju Kristi n̄ay sə-si.

Bo kɔw koo njèkadmeɛ-je kí Ròm ra Pol n̄a

Ròm 15:23-32

⁸ Kete n̄ɔ né-je-ti lay lé, m'ra oiyo Lubə lə-m kdɔ ta lə-si lay k̄ɔ takul Jeju Kristi, kdɔtalə poy kadmeɛ lə-si ɔr lo kí dɔnangi-ti nè lay. ⁹ Lubə kí m'isi m'ra kullə liə k̄ɔ mee-m kí káre-rè k̄ɔ kəm rəbi kilə mbɛ Poyta kí Maji lə Ngon-é lé gə maji kí mee ta-je-ti kí m'isi m'pa siə lé m'nal kilə ri-si dan-ti al rəm, ¹⁰ bá taá-taá ya m'dəji-é, kadi kinə to ndigi liə rəm, kí nè kin m'ingə tarəbi m'ɔw m'oo-si. ¹¹ Kdɔ ɓo koo-si ra-m n̄a, kadi m'ɔw m'adi ubəi maji kadkare-je madi lə Ndil kí aa njay kdɔ kadi adi-si tógi, ¹² əsɛ kdɔ kadi j'uləi dingəm mee-n̄a-ti k̄ɔ takul kadmeɛ kí s̄ɔi rəm, m̄a rəm lay j'ori-n̄a dɔ-ti.

¹³ †Ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, m'ndigi kadi m'adi-si 'gəi kí taá-taá ya m'ɔji kow

koo-si, kɔɔ kadi m'oo-né kandi kullə lə-m dan-si-ti titi kí m'oo-né dan gin dow-je-ti kí rangi kin bè tɔ; ngà m'ingə tarəbi al ya sar bone. ¹⁴ To kurə dɔ-m-ti kadi m'ow rɔ njékəmtɛɛ-je-ti rəm, njékəmtɛɛ al-je-ti rəm, kadi m'ow rɔ njénégə-je-ti rəm, njénégə al-je-ti rəm. ¹⁵ Gin-é kin ya bá sɔi kí isi bebo Rɔm-ti lé, bo kilə mbe Poyta kí Maji dan-si-ti ra-m-né tɔ.

¹⁶ †Kɔɔtalə rɔ-m sɔl-m dɔ Poyta kí Maji-ti al. Poyta kí Maji lé, to tógi lə Lubə kí tɔ kɔɔ kaji lə dow kí rá-rá kí adi mɛɛ-é, adi to jipi-je ya kete bəy bá dow-je kí 'to jipi-je al bəy. ¹⁷ Poyta kí Maji lé bá toji ndaa-ti rəsi kí Lubə ɔr ta dɔ dow-ti kɔ takul kadmɛɛ rəm, kɔɔ kadmɛɛ rəm, titi kí 'ndangi-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: Dow kí njururu à kisi kəm kɔ takul kadmɛɛ.*

Ta kí sɔbi dɔ majal

Ta kí sɔbi dɔ kulə dɔ ta kí tɔgrɔ-ti nangi

¹⁸ Lubə kí isi dɔrɔ-ti toji wɔngi liə dɔ dow-je-ti lay kí njékilə kuji dɔ-é-ti al, kɔ njéra né kí njururu al, kí 'to njékuti dɔ ta kí tɔgrɔ-ti nangi mɛɛ né ra-ti kí njururu al lə-dé; ¹⁹ kɔɔtalə né kí dow-je d'a gə rɔ Lubə-ti lé, tɔ ndaa-ti rəsi takəm-dé-ti, kɔɔ Lubə ya tɛɛ kɔ dɔ-é adi-dé. ²⁰ Kɔɔtalə lo kində gin dɔnangi-ti nɔ ya né-je kí tɔ rɔ Lubə-ti kí to né-je kí dum koo kɔ kəm, adi to tógi-é kí tɔ sartagangi, kɔ to-é kí to Lubə kinlé toji rɔ-é kɔ takul kullə ra-é-je adi tɔ ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti. ²¹ †Adi ta à kɔr dɔ-dé-ti al, kɔɔ dɛ 'gə-é ya, ngà kɔsi bá d'osi gaji-é titi kí dow à kɔsi-né gaji Lubə al rəm, 'ra-é oiyo al rəm; ngà tagir-je lə-dé kí mɛɛ wəy kare bá d'adi ur-dé wale, ə négə lə-dé kàrè lo ndul dɔ-ti ndi-ndi. ²² Dɛ d'oo rɔ-dé kí njékəmkaa-je, ngà 'to mbé-je, ²³ ə dɛ 'mbati kulə riba dɔ Lubə-ti kí njékoy al, rəmə né-je kí to takəm dow kí to njékoy, kɔ yəl-je, kɔ dɔ-je kí nja-dé ra sɔ, kɔ dɔ-je kí njékagi nangi kin bá dɛ d'ulə riba dɔ-dé-ti. ²⁴ Gin-é kin bá Lubə inə-dé-né yaki adi 'ra-né né-je kí tɔ nɛ-nɛ kí bo-é tɔ mɛɛ-dé-ti d'ulə-né rɔsɔl dɔ rɔ-dé dɛ-ti ya; ²⁵ dɛ 'mbati ta kí tɔgrɔ-ti lə Lubə kɔɔ takədi; né kí Lubə ra bá dɛ d'osi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti, 'pole-é, rəmə ɛ kí Njéra né-je lé bá dɛ 'mbati kɔsi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti; ɛ bá kɔsgaji to 'liə sartagangi. Amen! ²⁶ Gin-é kin bá Lubə inə-dé-né yaki adi 'ra né kɔbi-je kí bo-é ra-dé, adi dené-je d'inə ngɔw-dé-je ə 'təl dɔ-nɔ-ti 'tɔ kɔ nɔ; ²⁷ bè ya tɔ ə dingəm-je kàrè, d'inə dené-je ə dɛ ya bo-dé ra-nɔ adi 'təl dɔ-nɔ-ti 'tɔ kɔ nɔ; ɛ bá to kində kɔji kí dɛ d'ingə asi gangi kur wale lə-dé. ²⁸ Ndigi kí 'ndigi gə Lubə kí ra-dé al lé bá Lubə inə-dé-né yaki mɛɛ tagir-je-ti lə-dé kí majal, kɔɔ kadi 'ra né-je kí tuwə ra al. ²⁹ Né-je kí njururu al lay ya rusi mɛɛ-dé nji-nji, mɛɛndul-je, kɔ kəmnda-je, kɔ né ra kí majal-je, kɔ kim-nɔ kí ngə nɔ, kɔ tɔl dow-je, kɔ gaki-nɔ-je, kɔ mɛɛmajal-je, kɔ kədi dow-je; ³⁰ dɛ 'to njékində nané-je, kɔ njékulə ta ndil dow-je-ti, kɔ njéba-je lə Lubə, kɔ njétanga-je, njékində kàdɔ-dé-je, kɔ njékun ta rɔ-dé-je, kɔ njéteɛ kɔ gosi ra né-je kí maji al, kɔ njémbati təl rɔ-dé go ta-ti lə njékoji-dé-je, kɔ mbé dow-je, ³¹ kɔ njépata mindi-dé joo-je rəm, 'to dow-je kí ta ɔ mɛɛ-dé kɔɔ dow-je al, [njékiɔ go ta kɔgi al-je†], kɔ njékoo kəmtondoo lə dow-je al. ³² Dɛ 'gə gɔw kí Lubə à gangta koy dɔ dow-je-ti kí njéra né-je kí bè kin; bè ya kàrè ra-é ya par bá dɛ 'ra al, ngà d'ɔ dɔ-ti 'ndigi kɔ njéra-é-je bəy rəm tɔ.

2

Ta kí gangi kí dɔ njégangta dɔ madi-dé-je-ti Mat 7:1-5; Jak 2:12-13

† 1:16 1:16 Mar 8:38 * 1:17 1:17 Aba 2:4 † 1:21 1:21 Epe 4:17,18 † 1:31 1:31 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɔ ji-dé kɔ ta greki.

¹ † I kí njègangta ta dɔ dow-je-ti lé, i 'to ná-ná ya kàrè, ta à kɔr dɔ-i-ti al; kɔɔ ta kí 'isi 'gangi dɔ dow-je-ti lé, to i ya tɔ bá 'isi 'gangta dɔ rɔ-i-ti; kɔɔtalə i kí njègangta lé, i ya kàrè isi ra né-é-je lé sɔ-dé tɔ. ² Ə jɔi j'gəi kí ta kí Lubə gangi dɔ dow-je-ti kí njéra né-je kí bè kinlé, to ta kí gangi kí njururu ya. ³ I kí isi 'gangi ta dɔ dow-je-ti kí njéra né-je kí bè kin, rəmə i ya kàrè isi 'ra sɔ-dé tɔ kinlé, i 'gir kí ta kí gangi lə Lubə lé, i 'a tɛɛ kəm-ti wa? ⁴ Əse ramaji lə Lubə kí n̄a, k̄i kisi dɔ-ti liə, k̄i mɛɛ kí kilə dɔ madi-é-ti liə kinlé, i 'nədi adi i 'gə kí ramaji liə kinlé isi ɔsi-i kadi in̄ə panjiyə-i kí majal kɔgi al wa? ⁵ Ngà k̄i kəm rəbi mɛɛndə lə-i k̄i mbat̄i kí i 'mbat̄i kin̄ə panjiyə-i kí majal kɔgi lé, i ya 'kəw wɔngi lə Lubə kí n̄a k̄i dɔ-i-ti, kɔɔ ngəbi-né ndɔ wɔngi liə kí to ndɔ kí ta kí gangi liə kí njururu à tɔji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. ⁶ Ə ndɔ-é-ti kinlé bá, Lubə à kugə ná-ná k̄i go kullə ra-é ra-é*; ⁷ adi dɛ kí d'uwə rɔ-dé ngə 'ra maji rəm, 'sangi kɔsgaji, k̄i riɓa, k̄i kiskəm kí sartagangi lé, Lubə à kadi-dé d'isi kəm sartagangi; ⁸ ngà njénajta-je, kí 'to njémbat̄i ta kí tɔgrɔ-ti, ə 'təl rɔ-dé go néra-ti kí njururu al lé, wɔngi kí n̄a lə Lubə à kusi dɔ-dé-ti. ⁹ Dow-je lay kí d'isi ká ra né kí maji al-ti lé k̄i n̄a, k̄i mɛɛk̄i à ra-dé; à ra jipi-je ya dɔsɔy bá à ra dow-je kí 'to jipi-je al bəy! ¹⁰ Kɔsgaji, k̄i riɓa, k̄i lapiya à tɔ kɔɔ dow-je lay kí njékisi ká ra né kí maji-ti; à tɔ kɔɔ jipi-je ya dɔsɔy bá à tɔ kɔɔ dow-je kí 'to jipi-je al bəy! ¹¹ Kɔɔtalə rɔ Lubə-ti lé, kɔr kəm dow goto.

Ta kí sɔbi dɔ dow-je kí 'gə ndukun bá 'ra majal

¹² Dow-je lay kí 'gə ndukun al bá 'ra majal lé, d'a koy koy gə ndukun al ya tɔ; ə dow-je lay kí 'gə ndukun bá 'ra majal lé, d'a gangta dɔ-dé-ti k̄i ndukun ya tɔ. ¹³ Kɔɔtalə dow-je kí njékində mbi-dé koo-né ndukun k̄i koo kin bá ta à kɔr dɔ-dé-ti n̄ə Lubə-ti al; ngà njétəl rɔ-dé go ndukun-ti bá ta à kɔr dɔ-dé-ti. ¹⁴ Kɔɔ kinə dow-je kí 'to jipi-je al, adi d'ow k̄i ndukun al, ya ngà k̄i dɔ rɔ-dé bè ya 'ra né kí ndukun ɔji lé – dɛ njékɔw k̄i ndukun al-je kinlé – dɛ ya 'to ndukun dɔ rɔ-dé-ti. ¹⁵ Bəba dɛ 'tɔji kí né-je kí ndukun ndigi lé, tɔki ndàngi mɛɛ-dé-ti; tagir kí mɛɛ-dé-ti ya tɔji kí ndukun tɔ mɛɛ-dé-ti n̄ɔɔ, adi dɛ ya mɛɛ-dé uwə-dé k̄i ta əse ɔr ta dɔ-dé-ti. ¹⁶ E bá to né kí à ra né ndɔ-ti kí Lubə à gangi-né ta k̄i takul Jeju Kristi dɔ né-je-ti kí dow-je d'isi 'ra k̄i gidi ngəy titi kí m'ilə-né mbɛ Poyta kí Maji lé.

¹⁷ Ngà i kí 'ba rɔ-i jipi, ubə kul ndukun, 'tɔy rɔ-i 'panè 'to dow lə Lubə, ¹⁸ i kí 'gə né kí Lubə ndigi rəm, ndukun tɛɛ kəm-i rəm, 'gə kɔr nin né kí maji k̄i né kí maji al rəm, ¹⁹ i kí 'ba rɔ-i njéndɔr njékəmtɔ-je, 'panè 'to londógi lə dow-je kí d'isi londul-ti, ²⁰ njékɔji né dow-je kí njégə né al-je, k̄i njéndó né ngan-je, kɔɔtalə i 'gə maji kí ndukun tɔji-i négə lay rəm, tɔji-i ta kí tɔgrɔ-ti rəm. ²¹ I kí 'isi 'ndó né dow-je kí rangi kanlé, kɔɔ ri bá i 'ndó né rɔ-i tɔ al wa? ²² I 'isi 'ndó dow-je kadi 'bogi al, rəmə i bá 'bogi! I kí 'panè: Kadi dow ra kaya al, rəmə i bá 'isi 'ra kaya! I 'ɔsi ta magi-je, rəmə i 'ɔy né-je kí mɛɛ kəy pole magi-je-ti lay! ²³ I 'ɔsi gaji rɔ-i k̄i ndukun, rəmə i 'ulə rɔsɔl dɔ Lubə-ti k̄i kəm rəbi kal dɔ ndukun! ²⁴ Kɔɔtalə 'ndàngi 'panè: «Ta lə-si bá dow-je kí 'to jipi-je al 'pa-né ta kɔbi dɔ Lubə-ti†.»

Ta kí sɔbi dɔ ganjangi kí tɔgrɔ-ti

²⁵ Tɔgrɔ-ti ya, kinə 'təl rɔ-i go ndukun-ti rəmə, ganjangi‡ kí kijə lé, maji-é tɔ ya; ngà kinə i 'al dɔ ndukun rəmə, ganjangi kí d'ijə-i lé, təl to ganjangi al ngà. ²⁶ Ə kinə dow kí d'ijə-é ganjangi al təl rɔ-é go né-je-ti kí ndukun ɔji lé, Lubə à koo-é ki dow kí d'ijə-é ganjangi ya al wa? ²⁷ Dow kí d'ijə-é ganjangi kí daji rɔ-ti al, kí təl rɔ-é go ndukun-ti lé, se à gangta dɔ-i-ti i kí d'ijə-i ganjangi rəm, ɔw k̄i ndukun kí 'ndàngi rəm ya é i 'al dɔ-é kin al wa? ²⁸ Kɔɔ né-je kí rɔ dow-ti ndaa-ti nè bá dow to-né jipi al

† 2:1 2:1 Mat 7:1; Luk 6:37 * 2:6 2:6 Pa 62:13 † 2:24 2:24 Eja 52:5 ‡ 2:25 2:25 Jipi-je bá 'to dow-je kí d'ijə-dé ganjangi, ngà dow-je kí 'to jipi-je al bá 'ba-dé dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al.

rəm, ganjangi kàrè to kí rɔ dow-ti ndaa-ti nè kin al rəm to. ²⁹ Ngà jipi kí tɔgrɔ-ti lé, dow to mee-é-ti kəy; ganjangi kí tɔgrɔ-ti to kí mee dow-ti ɔ to ganjangi kí i rɔ Ndil-ti kí aa njay bi to ganjangi kí tò kì kəm rəbi ndukun kí 'ndangi kin al. Jipi kí bè kinlé, dow-je d'osi gaji-é al, ngà Lubə ɔsi gaji-é.

3

Né kí to nékumə lə jipi-je

¹ Ɖ kadi dow to jipi lé, ri bá tò-ti ngay wa? Ɖse ganjangi lé, maji-é to ri wa? ² Maji-é tò n̄a mee né-je-ti lay. Kdɔ jipi-je bá Lubə adi-dé ta liə dɔsɔy. ³ Ngà se j'a painè ri wa? Kinə də kí dan-ti-je d'ə njangi dɔ ndi-dé-ti al lé, se kə kí d'ə dɔ ndi-dé-ti al kinlé à ra kadi Lubə ə njangi dɔ ndi-é-ti al tɔ wa? ⁴ Nda bè al! Kadi dow-je 'gə kí Lubə lé, to njèpa ta kí tɔgrɔ-ti, ɔ dow-je lay 'to njékəda-je titi kí 'ndangi-né 'panè: I Lubə, kadi dow-je 'gə kí ta-je lə-i to ta-je kí njururu rəm, kinə dow ɔw sə-i logangta-ti kàrè, ta lə-i à to tó-é rəm*. ⁵ Ngà kinə néra kí njururu al lə-ji tɔji kí Lubə to njèra né kí njururu lé, j'a painè ri wa? Loki Lubə adi wongi liə ree dɔ-ji-ti lé, rəmə ɛ to dow kí njururu al ban al wa? M'pa kí dow-ti. – ⁶ Nda bè al! Kinə Lubə to njèra né kí njururu al lé, à gangta dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè ban wa? ⁷ Ngà kinə kədi ta lə-m ra adi ta kí tɔgrɔ-ti lə Lubə tò-né ndaa-ti rəsi-rəsi kadi dow-je d'osi-né gaji-é lé, Lubə gangta dɔ-m-ti titi dow kí njèramajal bè kdɔ ri bəy wa? ⁸ Dow-je kí dan-ti-je kí 'to njékulə ta ndil-ji-ti 'panè: Jəi j'painè: «J'rai né kí maji al kdɔ kadi né kí maji ree-né.» Ngà kdɔ ri bá j'rai né kí maji al lé kadi né ra kí maji ree-né lé al wa? Dowbé-je kinlé, tuwə kadi 'gangi ta dɔ-dé-ti ya.

Dow-je lay ya 'to njéra majal-je

⁹ Se j'a painè ri wa? Jəi jipi-je lé, j'itəi dow-je kí 'to jipi-je al wa? Nda bè al. Kdɔtalə lé j'tɔji kete kí jipi-je, kì jipi al-je lay ya majal ɔ be dɔ-dé-ti, ¹⁰ titi kí 'ndangi-né 'panè: Dow kí njururu goto, kí káre-rè ya kàrè goto.

¹¹ Dow kí gə né goto. Dow kí sangi Lubə goto.

Dow-je lay ya 'ndəm, də lay ya 'təl dow-je kí maji al.

¹² Dow káre kí ra maji goto, kí káre-rè ya kàrè goto.

¹³ Rəbi mindi-dé toki badi kí ta-é tò tagra bè, ɔ d'ədi dow-je kì ta-dé. Kəngi li pii tò ta-dé-ti.

¹⁴ Ndɔl-je, kì ta-je kí to-to bá rusi ta-dé,

¹⁵ nja-dé ɔylo pele-pele lo kɔw kungi məsi kɔgi-ti,

¹⁶ rəbi kun-dé-je lay ya 'ree kì mee-kò titi,

¹⁷ də 'gə rəbi lapiya al.

¹⁸ Bəl Lubə goto rɔ-dé-ti.

¹⁹ Jə j'gə kí ta-je lay kí ndukun pa kinlé, pa kdɔ dow-je lay kí d'isi gin tɔgi-ti lə ndukun, kdɔ kadi uwə ta dow-je lay, ɔ kadi dow-je lay ya 'gə kí ta tò dɔ-dé-ti n̄ə Lubə-ti. ²⁰ †Kdɔtalə dow káre ya kàrè Lubə à kɔr ta dɔ-é-ti kdɔ təl kí dowbé təl rɔ-é go ndukun-ti al; kdɔtalə ndukun lé tɔji bá tɔji dow-je adi 'gə kí də 'ra majal.

Ta kí sobi dɔ kortado-ti

Kortado-ti kì takul kadmeɛ Jeju Kristi

Gal 2:15-16; 3:8-14,22-29; Epɛ 2:7-9

²¹ Ngà bone bè lé, kɔr kí Lubə ɔr ta dɔ dow-je-ti kì takul ndukun al kinlé tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi ngá. Ndukun-je kì ta-je lə njèpata-je kí ta Lubə-ti kàrè 'pa ta kí dɔ-ti rəm.

²² †Kɔr kí Lubə ɔr ta dɔ dow-je-ti kì takul kadmeɛ Jeju Kristi kinlé tò kdɔ dow-je lay

* 3:4 3:4 Pa 51:6 † 3:20 3:20 Gal 2:16 † 3:22 3:22 Gal 2:16

ya kí d'adi mee-dé. ²³ Kdotalə kər kəm dow goto: Dow-je lay ya 'ra majal adi 'nal riba lə Lubə; ²⁴ ngà Lubə ɔr ta dɔ-dé-ti kare kɪ takul ramaji liə, kɪ kəm rəbi taa kí Jeju Kristi taa-dé ilə-dé taá, kɔɔ nam kí 'nam kàdì-é-ti. ²⁵ Ɛ bá Lubə adi-é to kadkare kí oy, kɔɔ majal-je lə dow-je kí d'adi mee-dé kí məsi-é ay kɔɔ-dé; bè kɔɔ kadi Lubə toji-né néra kí njururu liə. Kdotalə Lubə un kəm-é kɔgi dɔ majal-je-ti kí dow-je 'ra low nɔ, dɔkaglo-ti kí ɛ ilə-né mee-é dɔ madi-é-ti, ²⁶ ngà dɔkaglo-ti kí nè kinlé, ɛ ndigi toji néra kí njururu liə, kɔɔ kadi dow-je 'gə-né kí ɛ to njera né kí njururu, kɪ takul kər kí ɔr ta dɔ dow-ti kí adi mee-é Jeju.

²⁷ Kinə tò bè rəmə, né kí dow à kɔsi-né gaji rɔ-é tò fan wa? Né-é goto. Kɔɔ ri wa? Kɔɔ kortadɔ-ti tò kɪ takul kadmeɛ, bi tò kɪ takul təl rɔ go ndukun-ti al. ²⁸ Kdotalə jɛ j'gə kí Lubə ɔr ta dɔ dow-ti kɪ takul kadmeɛ, bi kɪ takul təl rɔ go ndukun-ti al. ²⁹ Əse Lubə lé, to Lubə lə jipi-je ya par wa? To Lubə lə gin dow-je kí rangi ya tɔ al wa? Oiyɔ, ɛ to Lubə lə gin dow-je kí rangi tɔ. ³⁰ †Kdotalə Lubə ra káre-rè; ɛ ya à kər ta dɔ dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi kɪ takul kadmeɛ rəm, à kər ta dɔ dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi al kɪ takul kadmeɛ rəm.

³¹ Tò bè kinlé, jɛ j'bujuru ndukun kɔgi kɪ takul kadmeɛ wa? Nɔɔ bè al. Kadi bá jɛ j'adi-é tógi dɔ madi-é-ti.

4

Kəm rəbi kí ta ɔr-né dɔ Abrakam-ti Gal 3:6-9,29; Pa 32; Əbr 11:8-19

¹ Ə Abrakam kí to ka-ji lé, ta ri bá j'a pai dɔ-é-ti wa? Ri bá ɛ ingə kí go tógi dow-ti wa? ² Kdotalə kinə, Lubə ɔr ta dɔ Abrakam-ti kɪ takul kullə ra-é-je rəmə lé, ɛ à kɔsi-né gaji rɔ-é. Ngà né kí à kɔsi-né gaji rɔ-é nɔ Lubə-ti ya goto. ³ †Kɔɔ mbete kí aa njay panè: «Abrakam adi mee-é Lubə, bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti.» ⁴ Kinə dow ra kullə bá ingə-né né lé, né-é kinlé, to nédɔji kullə liə, bi to maji bá 'ra siə al. ⁵ Ngà dow kí ra kullə al ya, bá adi mee Lubə kí to njəkər ta dɔ njeramajal-je-ti lé, ta ɔr dɔ dowbé-ti kɪ takul kadmeɛ liə.

⁶ Bè ya tɔ é Dabidi pa-né ta kí sɔbi dɔ rɔnəl lə dow kí Lubə ɔr ta dɔ-é-ti kɔɔ kullə ra-é-je al. Ɛ panè:

⁷ «Dow-je kí Lubə inə go majal-je lə-dé kɔgi ə un kəm-é kɪ rangi dɔ majal-je-ti lə-dé bá 'to njénékumə-je.

⁸ Dow kí 'Babe tidə majal-je liə dɔ-é-ti al bá to njénékumə!»

⁹ Rɔnəl-é kinlé, tò kdotalə dow-je kí d'ijə-dé ganjangi ya par əse tò kdotalə dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al tɔ wa? Kdotalə j'painè: Abrakam lé, kɪ takul kadmeɛ bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti. ¹⁰ Ə kaglo-ti kí rá bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti wa? To kí d'ijə-é-né ganjangi ngá, əse d'ijə-é-né al bəy wa? Lubə ɔr ta dɔ-é-ti kete bəy bá d'ijə-é ganjangi bi to go ganjangi-ti al. ¹¹ Ə ganjangi kí kijə lé Lubə adi-é, adi toki pɔ kí ɔsi-é-né toji-né ta kí ɔr dɔ-é-ti kɪ takul kadmeɛ loki d'ijə-é-né ganjangi al bəy. Gangi-é kin bá ɛ to-né bɔbi dow-je lay kí d'ijə-dé ganjangi al ya d'adi mee-dé adi ta ɔr-né dɔ-dé-ti. ¹² Rəm bá ɛ to bɔbi dɛ kí d'ijə-dé ganjangi ə d'ə dɔ ganjangi-ti kí d'ijə-dé ya par kin al, ngà kí 'ndaji kadmeɛ lə bɔbi-ji Abrakam loki d'ijə-é-né ganjangi al bəy.

¹³ †Kɔɔ to takul təl rɔ go ndukun-ti bá Lubə un-né mindi-é kadi dɔnangi təl-né néndubə lə Abrakam əse lə nganka-é-je al, ngà to takul kər kí ɛ ɔr ta dɔ-é-ti kɔɔ kadmeɛ liə. ¹⁴ †Kinə kɪ takul təl rɔ go ndukun-ti bá dow to-né njénéndubə rəmə, kadmeɛ to né kí kɔgi kare rəm, bá kunmindi ra kullə al rəm. ¹⁵ Kdotalə ndukun bá ree kɪ wɔngi lə Lubə dɔ dow-je-ti, ə lo kí ndukun goto-ti lé, kaldɔta kàrè goto-ti tɔ. ¹⁶ †Adi néndubə kí Lubə adi lé tò kɪ takul kadmeɛ, ə to ramaji liə kɔɔ kadi kunmindi

liə lé, tò-né lo tò-é-ti kɔ ta lə nganka Abrakam lay ya; kadi tò kɔ ta lə-dé dɛ kí 'to njétəl rɔ-dé go ndukun-ti ya par al, ngà kadi tò kɔ ta lə-dé dɛ lay kí d'ow kɪ kadmeɛ lə Abrakam kí to bɔbi-ji lay tɔ, titi kí 'ndàngi-né 'panè: ¹⁷ «I lé, m'adi-i 'to bɔbi gin dow-je kí gay-gay kí 'tò nduy-nduy.» E ya to bɔbi-ji lay nò Lubə-ti kí e adi-é meɛ-é kí to njèkadi dow-je kí d'oy 'təl d'isi kəm rəm, njèkadi né kí goto tò rəm kin. ¹⁸ Lé né kí tuwə kində meɛ dɔ-ti goto kàrè, Abrakam ɔw kɪ nékində meɛ dɔ-ti liə, e adi meɛ-é Lubə; beba e təl-né bɔbi gin dow-je kí gay-gay kí 'tò nduy-nduy titi kí 'ndàngi-né 'panè: «Nganka-i d'a tò nduy-nduy.» ¹⁹ Bal Abrakam ɔw ngosi kɪ bal bu, adi e oo rɔ-é kɪ dow kí oy rəm, bá Sara kàrè asi koji ngon al ngá rəm, ya ngà kadmeɛ lə Abrakam yay al. ²⁰ Meɛ Abrakam ngà adi tadi dɔ kunmindɪ-ti lə Lubə al, ngà kadmeɛ liə adi-é tógi adi ulə riba dɔ Lubə-ti; ²¹ kɔ e gə maji kí né kí Lubə un mindi-é kɔ ra lé, tógi-é asi kadi-é ra tɔ. ²² Gin-é kin bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti.

²³ Ngà ta kí 'ndàngi 'panè: Lubə ɔr ta dɔ-é-ti kinlé, sobi dɔ Abrakam kɪ kár-é al; ²⁴ ta kinlé sobi dɔ-ji jəi kí Lubə à kɔr ta dɔ-ji-ti kin tɔ, adi to jəi kí j'adi meɛ-ji Lubə kí adi 'Babe lə-ji Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy. ²⁵ Lubə ilə-é ji dow-je-ti adi 'tɔl-é kɔ majal-je lə-ji, bá adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ kɔ kadi ta ɔr-né dɔ-ji-ti.

5

Né kí ree go kortadɔ-ti

1Pi 1:3-9; 1Jq 4:9,10

¹ Ə ta kí ɔr dɔ-ji-ti kɪ takul kadmeɛ kinlé, ra adi lapiya tò dan-ji-ti kɪ Lubə, kɪ kəm rəbi kí rɔ 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi. ² Jeju kí j'adi-é meɛ-ji kinlé bá to kəm rəbi kí Lubə ra-né sə-ji maji; ramaji lə Lubə kinlé jəi j'aj meɛ-é-ti njàngi rəm, bá jəi j'osi-né gaji rɔ-ji kɔ riba lə Lubə kí to nékində meɛ dɔ-ti lə-ji kin rəm tɔ. ³ Kí boy nɔ lé, dan kɔ-je-ti kí dum nati kàrè, jəi j'osi gaji rɔ-ji, kdɔtalə jəi j'gəi kí kɔ-je kin bá à ree kɪ kuwə rɔ ngà, ⁴ ə kuwə rɔ ngà à ree kɪ kə gərərə meɛ nɔmeɛ-ti, ə kə gərərə meɛ nɔmeɛ-ti à ree kɪ meɛ kí kində dɔ-ti; ⁵ ə nékində meɛ dɔ-ti lə-ji à tò rɔsɔl dɔ-ji-ti al, kdɔtalə ndigi kí Lubə ndigi-ji kinlé, taa meɛ-ji pəl-pəl kɪ takul Ndil kí aa njay kí e adi-ji. ⁶ Kɔ, ndɔki tógi-ji goto bəy ya, loki dɔkaglo kí Lubə ɔr asi rəmə, Kristi oy kɔ njékilə kuji dɔ Lubə-ti al-je. ⁷ Ngà nɔ kadi dow oy kɔ ta lə dow kí njururu; njèramaji je bè bá dɔmaji ə dow à kuwə meɛ-é ngà koy kɔ ta liə. ⁸ Ngà né kí tɔji kí Lubə ndigi-ji lé bá to koy kí Kristi oy kɔ ta lə-ji loki j'toi-né njèramajal-je ya bəy. ⁹ Ə bone bè kí ta ɔr dɔ-ji-ti kɪ takul məsi-é ngá kinlé bá à kaji-ji ta wɔngi-ti kí à ree lé al tɔ bəy wa? ¹⁰ Kdɔtalə, kí ndɔki j'toi-né njéba-je lə Lubə bəy kàrè, e ulə noji nati sə-ji kɪ takul koy lə Ngon-é rəm, ngà bone bè kí e ulə noji nati sə-ji ngá kinlé, bá à kaji-ji kɪ takul kiskəm lə Ngon-é lé al bəy wa? ¹¹ Kí boy nɔ bəy lé, jəi j'osi gaji rɔ-ji kɪ ri Lubə kɪ takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí bone bè ulə-ji noji nati kɪ Lubə.

Ta kí sobi dɔ Adam-je kɪ Jeju

1Kɔ 15:21-22,45-49,56-57

¹² Gangi-é kí majal ree-né dɔnangi-ti kɪ takul dow káre-rè, ə koy ree-né kɪ takul majal kinlé, gangi-é kin ya koy ree-né dɔ dow-je-ti lay, kdɔtalə dow-je lay ya 'ra majal ... ¹³ Kɔ, kete bəy bá kadi ndukun tò lé, majal tò dɔnangi-ti ngá; ngà loki ndukun goto-né bəy lé, tidə majal dɔ dow-ti goto bəy. ¹⁴ Ya ngà ulə gin-é dɔ Adam-ti nɔ sar tɛɛ-né dɔ Moiyiji-ti kin ya koy ɔ be dɔ dow-je-ti; dɛ kí 'ra majal kí tanɔ kɪ kaldɔta lə Adam kin al kàrè, koy ɔ be dɔ-dé-ti. Adam lé to takəm dow kí tò kadi à ree. ¹⁵ Ngà kadkare tò gay kɪ majal; kɔ, ta lə majal lə dow káre-rè ya bəy é dow-je nɔ d'oy-né rəm ngà, ramaji lə Lubə, kɪ kadkare liə kí ree kɪ takul ramaji lə dow káre-rè kí to Jeju Kristi lé bá, maji-é à tò mburuki-mburuki kɔ dow-je nɔ al wa? ¹⁶ Kadkare kinlé, kandi-é tò gay kɪ majal lə dow káre-rè. Kdɔtalə ta kí gangi kí sobi dɔ majal

kí káre-rè lé, ree kì kindəkɔji. Ngà kadkare kí ree go majal-je-ti kí ɲa lé, ree kì ta kí kɔr dɔ-ti tɔ. ¹⁷ Kdɔ ta lə majal lə dow káre-rè, dow kí káre dɛngi bè ya bəy é koy ɔ̀-né be dɔ dow-je-ti lay rəm ngà, dow-je kí d'ingə kadkare kí sɔbi dɔ kɔrtadɔ-ti, kì ramaji kí tò mburuki-mburuki kí ban bá d'a kisi kəm kdɔ kɔ̀ be kì takul Jeju Kristi kì káre-rè al wa? ¹⁸ Adi gangi-é kí ta lə dow kí káre-rè kí ra majal ya ta kí gangi ree-né dɔ dow-je-ti lay kinlé, bè ya tɔ é kì takul néra kí njururu lə dow kí káre-rè ya, ta ɔr-né dɔ dow-je-ti lay adi d'isi-né kəm tɔ. ¹⁹ Kdɔtalə, titi kí, takul təl rɔ go ta-ti al lə dow káre-rè ya dow-je ɲa ya 'təl-né njeramajal-je kinlé, bè ya tɔ é, kì takul təl rɔ go ta-ti lə dow káre-rè ya ta à kɔr-né dɔ dow-je-ti ɲa tɔ. ²⁰ Ə ndukun ree kdɔ kadi majal oji-ɲa kì kete-kete, ngà lo kí majal oji-ɲa-ti kì kete-kete lé, ramaji lə Lubə tɔ-ti mburuki-mburuki tɔ. ²¹ Adi gangi-é kí majal ɔ̀-né be kì kəm rəbi koy kinlé, gangi-é kin ya tɔ é ramaji ɔ̀-né be kì kəm rəbi ta kí kɔr dɔ-ti kì takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi kdɔ kiskəm kí sartagangi tɔ.

Kisi kì dɔ taá lə dow kí ta ɔr dɔ-é-ti

6

Ramaji lə Lubə ɔr dow kɔgi gin tɔgi-ti lə majal

Kol 3:1-10

¹ Ə kadi j'painè ri wa? J'a kisi ká ra majal-ti, kdɔ kadi ramaji tɔ-né mburuki-mburuki wa? ² Ndə bè al! Ndɔki jəi j'oyi koy kí gangi-ji nati kì majal ngá, ngà j'a təli kisi dan majal-ti ban bəy wa? ³ Səi 'gəi kí jəi lay kí 'ra-ji batəm kdɔ kində rɔ nati lə-ji kì Jeju Kristi lé, to nam bá j'nami siə dɔ koy-é-ti mɛɛ batəm-ti al wa? ⁴ †Ə batəm kí 'ra-ji lé, to koy kí j'oyi nati kì Kristi adi 'dubi-ji nati siə, kdɔ kadi titi kí ɛ tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy kì takul tɔgi lə Bɔbi-é kí ɲa kinlé, jəi kàrè, kisi-ji kì dɔ-ji taá kin to kisi kí sigi tɔ. ⁵ Kdɔtalə kində kí j'indəi rɔ-ji nati siə j'oyi gə koy liə kinlé, j'a tɔsi ndəli kindəi lo tɛɛi titi-ɲa siə bè ya tɔ; ⁶ jəi j'gəi kí daji rɔ-ji kí kete lé, 'bə-é kagdəsi-ti nati siə, kdɔ kadi daji rɔ-ji kí njeramajal kinlé, toki tuji-é kɔgi; bè kdɔ kadi jəi j'rai bə lə majal gogi al ngá. ⁷ Kdɔtalə dow kí oy lé, majal ɔ̀ be dɔ-é-ti al ngá.

⁸ Ə kinə j'oyi nati kì Kristi rəmə, jəi j'adi mɛɛ-ji kí j'a kisi kəm nati siə tɔ. ⁹ Kdɔtalə jəi j'gəi kí Kristi kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, à təl koy ndə al ngá; koy ɔ̀ be dɔ-é-ti al ya sar ngá. ¹⁰ Koy kí Kristi oy lé, oy koy kí sɔbi dɔ majal*, ə oy nja káre-rè ya tagangi; kisi-é kí isi kəm bone bè kinlé, ɛ isi kəm kdɔ ta lə Lubə. ¹¹ Bəba səi ya kì dɔ-si kàrè, kadi ooi rɔ-si kì dow-je kí d'oy koy kí gangi-dé nati kì majal bè rəm, bá kadi ooi rɔ-si kì dow-je kí d'isi kəm kdɔ ta lə Lubə kì takul nam kí 'nam kadi Jeju Kristi-ti bè rəm tɔ. ¹² Ən é daji rɔ-si kí à koy kinlé, adi majal ɔ̀ be dɔ-ti al rəm, bá 'təli rɔ-si go bɔ né-je-ti liə al rəm tɔ. ¹³ Inəi ngan rɔ-si adi majal kadi toki nékatì ra né kí njururu al, bè al ngá; ngà inəi rɔ-si adi Lubə titi dow-je kí d'oy bá 'təl d'isi kəm bè, ə adi ngan rɔ-si Lubə kadi toki nékatì lə néra kí njururu bè. ¹⁴ Majal à kɔ̀ be dɔ-si-ti al, kdɔtalə səi isi gin tɔgi ndukun-ti al, ngà isi gin tɔgi ramaji-ti.

¹⁵ Ə kadi j'painè ri wa? J'a rai majal, kdɔ kisi kí j'isi gin tɔgi ramaji-ti, bi gin tɔgi ndukun-ti al wa? Ndə bè al! ¹⁶ Səi 'gəi maji kí kinə adi rɔ-si dow adi 'toi bə-je liə, kdɔ kadi 'təli rɔ-si go ta-ti liə rəmə, 'toi bə-je lə dow kí isi 'təli rɔ-si go ta-ti liə kinlé; adi kinə 'toi bə-je lə majal rəmə, à tɛɛ koy; ngà kinə 'toi bə-je kí sɔbi dɔ təl rɔ go ta-ti rəmə, à tɛɛ ta kí kɔr dɔ-ti tɔ. ¹⁷ Ngà oiyo kì dɔ Lubə-ti kdɔtalə səi kí ndɔki 'toi bə-je lə majal, ya bone səi 'təli rɔ-si go néndó-ti kì mɛɛ-si kí káre-rè, kì gangi-é kí 'ndó-si-né. ¹⁸ Səi lé, toki taa-si ji majal-ti kilə-si taá, adi səi 'təli bə-je lə néra kí njururu ngá. ¹⁹ M'pa ta kí dow-ti, kdɔ ta lə yay kí tò daji rɔ-si-ti. Gangi-é kí ndɔki inəi-né ngan

† 6:4 6:4 Kol 2:12 * 6:10 6:10 Ta kí 'panè Kristi oy koy kí sɔbi dɔ majal kinlé, to ta lə majal liə al, ngà to ta lə majal lə dow-je.

ro-si-je yaki 'rai-né bə lə né-je kí tò n̄e, kì néra-je kí majal, kɔ kadi 'təli-né ro-si go ta-ti al kinlé, gangi-é kin ya in̄əi ngan ro-si yaki 'rai-né bə lə néra kí njururu, kɔ kadi 'təli-né dow-je kí 'tò tagay tɔ. ²⁰ Kɔtələ kí ndɔki 'toi-né bə-je lə majal lé, néra kí njururu ɔ̄ be do-si-ti al. ²¹ Ə ndɔki lé ri bá to kandi-si wa? Kandi-si kí ndɔki lé bone bè tò-si rɔsɔl ngá, kɔtələ to né-je kí ta tɔl ta-é to koy. ²² Ngá bone bè kí Lubə taa-si ji majal-ti ilə-si taá adi 'toi bə-je liə ngá kinlé, kandi-si to tò kí 'tò tagay, ə ta tɔl ta-é to kiskəm kí sartagangi. ²³ Kɔtələ nékugə dɔji majal to koy; ngá kadkare lə Lubə to kiskəm sartagangi kì takul nam kàdì 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi.

7

Ndukun ɔw kì tógi dɔ njèkadmeɛ-ti al *Epe 5:25-31; Gal 2:19-20*

¹ M'ɔw kì pa sə-si ta səi kí 'gəi ndukun. Ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, səi 'gəi kí to dɔkaglo kí dow isi-né kì dɔ-é taá kin ya par bá ndukun ɔw kì tógi dɔ-é-ti ya al wa? ² Bəba dené kí taa ngɔw bá ngɔbi-é isi kì dɔ-é taá bəy lé, ndukun tó-dé nati; ngá kinə ngɔbi-é oy rəmə, ndukun kí tó-dé nati lé, ɔw kì tógi dɔ-é-ti al ngá. ³ Ə kinə ngɔbi-é isi kì dɔ-é taá bəy ya ɔw taa dingəm kí rangi rəmə, d'a ba-é dené kí njəra kaya; ngá kinə ngɔbi-é oy rəmə, ndukun ɔw kì tógi dɔ-é-ti al, adi lé ɛ taa dingəm kí rangi kàrè ɛ ra kaya al. ⁴ Bè ya tɔ, ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, səi ya kàrè, kí sɔbi dɔ ndukun lé, səi oyi nati kì Kristi, kɔ kadi 'toi dow-je lə dow kí rangi, adi 'toi dow-je lə Kristi kí tosi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy, kɔ kadi kandi-ji tò kɔ Lubə. ⁵ Kɔtələ kí ndɔki j'isi j'rai-né bə lə daji ro-ji bəy kinlé, ndukun adi bo né-je kí maji al ra ngan ro-ji-je rəm, bá ra-ji adi j'rai né-je kì kandi-é to koy rəm tɔ. ⁶ Ngá bone bè kinlé, j'tɛɛi mɛɛ ndukun-ti kɔgi, kɔtələ né kí ndɔki ra-ji bə-ti lé, jəi j'oyi koy kí gangi-ji nati siə adi j'isi j'rai kullə gin tógi-ti kí sigi, kí to tógi lə Ndil kí aa njay, bi j'rai kullə gin tógi-ti kí low kí to tógi lə ndukun kí 'ndàngi kin al ngá.

Ndukun ɔr majal dɔ dow-ti al

⁷ Ə kadi j'painè ri wa? J'a painè ndukun to majal wa? Ndə bè al! Ngá kì takul ndukun bá m'gə-né majal. Kɔtələ lé m'a gə kí kəmnda to né kí maji al al. Ngá pa kí ndukun panè: «'A ra kəmnda al», kin bá m'gə-né. ⁸ Ə majal ingə kəm rəbi kì takul ndukun, bá adi kəmnda né-je kí gay-gay oji-né-nə ro-m-ti; kɔtələ kinə ndukun goto rəmə, majal to né kí oy. ⁹ Mə lé, kí ndɔki ndukun goto-né bəy kinlé, m'isi kəm; ngá loki ndukun ree ngá rəmə, majal bá isi kəm, ə mə m'oy. ¹⁰ Bəba ndukun kí adi dow isi kəm lé, mə rəmə, adi-m m'oy kí koy. ¹¹ Kɔtələ majal ingə kəm rəbi kì takul ndukun bá ədi-m-né rəm, adi m'oy-né rəm. ¹² Bəba ndukun aa njay, ə tómindì Lubə aa njay rəm, tò njururu rəm, bá maji rəm. ¹³ Ə né kí maji lé, à təl to gin koy-m bəy wa? Ndə bè al! Ngá majal lé kadi toji ro-é ndaa-ti rəsi kí n'to majal rəmə, ingə kəm rəbi kì takul né kí maji bá adi-m m'oy-né, kɔ kadi kì takul ndukun lé, majal toji-né tógi-é kadi 'gə-é-né titi kí to majal.

¹⁴ Ndukun lé, jəi j'gəi kí to né kí j ro Ndil-ti kí aa njay; ngá mə m'to njəra né kí daji ro-m bá ndigi kí majal ndogi-m adi m'to bə liə. ¹⁵ †Kɔtələ né kí m'isi m'ra lé, to né kí m'gə al. Né kí m'ndigi kadi m'ra rəmə m'ra al, ngá né kí m'mbati rəmə, né-é bá m'isi m'ra. ¹⁶ Kinə né kí m'ndigi al ya bá m'isi m'ra kin rəmə, m'ndigi dɔ-ti kí ndukun lé maji. ¹⁷ Bone bè kinlé, né-é kinlé, to mə bá m'isi m'ra al, ngá to majal kí tò mɛɛ-m-ti bá isi ra. ¹⁸ Kɔtələ m'gə kí né kí maji goto mɛɛ-m-ti, adi goto daji ro-m-ti. Kɔ bo ra né kí maji ra-m ya, ngá kasi bá m'asi ra al. ¹⁹ Né kí maji kí m'ndigi ra lé m'ra al, rəmə né kí maji al kí m'ndigi al kin bá m'isi m'ra. ²⁰ Kinə né kí m'ndigi al ya bá m'isi

† 7:15 7:15 Gal 5:17

m'ra rəmə, to ma bá m'isi m'ra al, ngà to majal kí tò mee-m-ti lé bá isi ra. ²¹ Adi loki m'ndigi ra né kí maji rəmə, m'ree m'oo kí ndukun kí rangi panè: To majal bá a sə-m nè ngosi. ²² Kdotalə mee-m-ti kəy lé, rə-m nəl-m dɔ ndukun-ti lə Lubə, ²³ ngà daji rə-m-ti rəmə, m'oo ndukun kí rangi kí isi rə kè ndukun kí tò tagir-ti lə-m, bá uwə-m bə-ti adi-m m'təl rə-m go ndukun-ti lə majal kí tò daji rə-m-ti. ²⁴ Dangì-ti kí ban é ra-m bè! Daji rə-m kí isi ɔw sə-m kadi m'oy kinlé, ná bá à taa-m ji-é-ti kilə-m taá én wa? ²⁵ Oiyó kí dɔ Lubə-ti kè takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi...! Beba tagir-ti lə-m rəmə, m'to bə lə ndukun lə Lubə, ngà daji rə-m-ti rəmə, m'to bə lə ndukun lə majal.

8

Ta kí gangi goto dɔ dow-ti kí nam kàdì Jeju-ti
Gal 3:13-14; 5:16-25

¹ Ə bone bè kinlé dow-je kí 'nam kàdì Jeju Kristi-ti [kí panjiyə-dé to panjiyə kí go ndigi-ti lə daji rə-dé al, ngà to panjiyə kí go ndigi-ti lə Ndil kí aa njay*] lé, ta kí gangi goto dɔ-dé-ti ngá. ² Kdɔ ndukun lə Ndil kí aa njay kí adi-ji kiskəm kè takul nam kàdì Jeju Kristi-ti lé, taa-m ji ndukun-ti lə majal, kè ji koy-ti ilə-m taá ngá. ³ Ə né kinlé, yay kí tò daji rə-ji-ti ya ra adi tógi ndukun asi ra al – Ngà Lubə ulə Ngon-é ya adi-é ree un rə kí titi-nə kè rə kí njera majal kin bè bá gangi-né ta dɔ majal-ti kí tò rə dow-ti. ⁴ Lubə ra bè kdɔ kadi kəm rəbi kortadɔ-ti kí ndukun ɔji kinlé, né-é ra né dɔ-ji jəi-ti kí panjiyə-ji to panjiyə kí go ndigi-ti lə Ndil kí aa njay bi to panjiyə kí go ndigi-ti lə daji rə-ji kin al. ⁵ Kdotalə dɛ kí d'isi kè dɔ-dé taá kí go mee-ndigi-ti lə daji rə-dé lé, mee-dé tò kè dɔ né-je-ti lə daji rə-dé, ngà dɛ kí d'isi kè dɔ-dé taá kí go mee-ndigi-ti lə Ndil kí aa njay rəmə, mee-dé tò kè dɔ né-je-ti lə Ndil tɔ. ⁶ Ra go ndigi-ti lə daji rə dow kinlé, tɛɛ koy; ngà ra go ndigi-ti lə Ndil bá to kiskəm rəm, to lapiya rəm. ⁷ Kdotalə né-je kí daji rə dow ndigi lé ɔsi ta Lubə, kdɔ daji rə dow ulə dɔ-é gin tógi ndukun-ti lə Lubə al, bá to né kí à kasi ra al ya sar rəm. ⁸ Ə dow-je kí d'isi gin tógi-ti lə daji rə-dé lé, d'a nəl Lubə ndə bè al. ⁹ Ngà səi rəmə, isi gin tógi-ti lə daji rə-si al ngá; ngà isi gin tógi-ti lə Ndil, kdɔ Ndil Lubə isi mee-si-ti; kinə Ndil Kristi isi mee dow-ti al lé, dowbé to dow lə Kristi al. ¹⁰ Kinə Kristi isi mee-si-ti lé, tɔgrɔ-ti, daji rə-si rəmə, oy koy majal ya, ngà Ndil kí aa njay bá to kiskəm lə-si kdɔ kɔr kí ta ɔr dɔ-si-ti. ¹¹ †Ə kinə Ndil Lubə kí adi Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy kin isi mee-si-ti rəmə, Lubə kí adi Jeju Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy kinlé, à kadi daji rə-si kí to njəkoy kinlé, isi kəm kè takul Ndil-é kí isi mee-si-ti kin tɔ. ¹² Beba ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, kurə tò dɔ-ji-ti ya, ngà kɛ bá to kurə lə daji rə-ji bá j'a tɔli rai-né né-je kí ɛ ndigi kin al ngá. ¹³ Kinə isi kè dɔ-si taá kí go mee-ndigi-ti lə daji rə-si rəmə, a koyi; ngà kinə ɔri né-je kí rə-si ndigi kin kɔgi kè takul Ndil kí aa njay rəmə, a kisi kəm tɔ. ¹⁴ Kdɔ dow-je lay kí Ndil Lubə ɔr nɔ-dé lé, 'to ngan lə Lubə. ¹⁵ ††Ndil kí səi 'taai mee-si-ti lé, to Ndil kí à ra-si bə-ti kdɔ kadi 'tɔli 'bɔli al, ngà to Ndil kí təl-si ngan lə Lubə-ti ə kè takul-é bá j'isi j'painè ta kè ndi-ji kí boy j'painè: Aba! Bɔbi-m! ¹⁶ Ndil kí aa njay ya kè dɔ-é pa ta kí dɔ-ti adi ndil-ji panè j'toi ngan lə Lubə ya.† ¹⁷ Ə kinə j'toi ngan-é rəmə, j'toi njénéndubə-je, adi j'toi njénéndubə-je lə Lubə; ə j'toi njénéndubə-je nati kè Kristi tɔ; kdotalə j'ingəi kɔ nati siə adi j'a kingəi riba nati siə tɔ.

Riba kí à ree
Ja 10:27-30

¹⁸ Ma m'oo kí kɔ-je kí j'isi j'ingəi dɔkaglo-ti kí nè kinlé, à kasi-nə kè riba kí tò kadi ndɔ-é j'ubəi maji-é kin al ya sar. ¹⁹ Ə nékində-je lə Lubə lay ya d'isi 'ngəbi pèrèrè kdɔ

* **8:1** 8:1 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndangi kè ji-dé kè ta grɛki. † **8:11** 8:11 1Kɔ 3:16 † **8:15** 8:15 Gal 4:5-7 † **8:15** 8:15 Mar 14:36; Gal 4:6 † **8:16** 8:16 Ja 1:12

koo toji kí Lubə à toji ngan-é ndaa-ti rəsi. ²⁰ Kdotalə nékində-je lé, né-je kí mee wəy kare ya ɔ̀ be do-dé-ti – ə to meəndigi læ-dé al, ngà to Lubə ya bá ndigi bè – ²¹ ngà ke bá ɛ adi-dé nékində mee do-ti to. Adi nékində-é-je kí káre kinlé ya, Lubə à kor-dé kogi bə-ti læ tógi kí ɔw kɪ tuji-dé, kdo kadi d'isi kɪ meənda kay dan riba-ti nati kɪ ngan-é. ²² Ə jəi j'gəi kí sar bone bè kàrè, nékində-je lay ya d'ingə kɔ̀, adi d'isi 'tumə toki dené kí ndo ra-é kin bè. ²³ †ə to nékində-je kin kɪ kár-dé al, jəi kí j'ingəi Ndil kí aa njay kí toki né kí dɔsəy kí Lubə adi-ji kɪ taá mɔki kin kàrè, j'isi j'tuməi mee-ji-ti, j'isi pèrèrè j'ngəbi-né təl-ji ngan læ Lubə, kɪ taa kilə taá kí sɔbi do ro-ji. ²⁴ Kdotalə kaji rəmə j'aji, ngà to bá to nékində mee do-ti bəy. Ə nékində mee do-ti kí dow oo kɪ kəm-é lé, to nékində mee do-ti al ngá; né kí dow oo kɪ kəm-é lé, se à kində mee-é do-ti bəy wa? ²⁵ Ngà kinə né kí j'ooi kɪ kəm-ji al ya j'indəi mee-ji do-ti lé, j'a kuwəi ro-ji ngə kdo ngəbi-né né-é. ²⁶ Bè ya to é Ndil kí aa njay ree ra sə-ji do yay-ti læ-ji, kdotalə jəi j'gəi né kí tuwə kadi j'dəji Lubə mee ta-je-ti kí j'isi j'pai siə al. Ngà Ndil kí aa njay ya kɪ do-é pa ta kɪ Lubə kdo ta læ-ji kɪ ta-je kí ɛ ilə-né mee-é kɪ kilə puu; ²⁷ rəmə Lubə kí njətən mee dow-je lé gə né kí Ndil kí aa njay ndigi, ə né kí mee Lubə ndigi bá Ndil kí aa njay dəji kdo ta læ njékaa njay-je. ²⁸ Adi jəi j'gəi kí né-je lay ya ra-né kdo maji læ dow-je kí 'ndigi Lubə, kí ɛ ba-dé kí go kɔjra-ti liə. ²⁹ Kdotalə de kí ɛ gə-dé kete lé bá, ɛ uwə do-dé, kdo kadi 'titi-nə kɪ Ngon-é bè to; bè kdo kadi Ngon-é lé bá to dɔdər kosi ngankɔ-é-je kí njékadmee-je. ³⁰ Ə de kí ɛ uwə do-dé kete lé bá, ɛ ba-dé to; ə de kí ɛ ba-dé lé bá, ɛ ɔr ta do-dé-ti to; ə de kí ɛ ɔr ta do-dé-ti lé bá, ɛ ulə riba do-dé-ti to.

Né kí à gangi-ji nati kɪ ndigi kí Lubə ndigi-ji kin goto

³¹ Ta ri bəy bá j'a pai do ta-je-ti kinlé wa? Kinə Lubə nəy sə-ji lé, nə à kilə kati kəm-ji-ti wa? ³² Lubə kí taa do Ngon-é al, ngà inə-é adi 'təl-é kdo ta læ-ji lay lé, à kadi-ji né-je lay nati kɪ Ngon-é kɪ takul ramaji liə al kdo ri wa? ³³ Dow-je kí Lubə mbəti-dé lé, nə à kilə ta do-dé-ti wa? Lubə ya ɔr ta do-dé-ti! ³⁴ Nə à gangta do-dé-ti wa? Jeju Kristi oy; kí boy nə bəy lé, ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, ɔw isi do jikol Lubə-ti, isi pa siə ta kdo ta læ-ji! ³⁵ Ndigi kí Kristi ndigi-ji kinlé, nə à kasi gangi-ji nati siə wa? Se kɔ̀ kí dum nati wa? Əse mee gangi man, əse kulə kəm-nə ndoo, əse bo, əse kow kuti dum, əse tuji, əse kiyəɔ wa? ³⁶ Kdo 'ndangi 'panè:

Ta læ-i bá d'a-né ká təl-ji-ti kɪ ndo-je lay.

Dow-je 'ra-ji toki bati-je kí d'isi d'ow sə-dé lo təl-dé-ti kin bè.

³⁷ Ngà mee né-je-ti lay kinlé, jəi j'toi njətəti ro tətəi kí ngə nə kɪ takul-é ɛ kí to njəndigi-ji lé. ³⁸ Kdo mə m'gə maji kí né kí à gangi-ji nati siə goto, adi to koy, əse kiskəm, əse malayka-je, əse ndil-je kí maji al, əse né kí bone, əse né kí ɔw ree kɪ ree bəy, ³⁹ əse tógi-je, əse nékində-je kí taá, əse nékində-je kí nangi, əse né-je lay ya kí Lubə ra kinlé, né kí à kasi gangi-ji nati kɪ ndigi kí Lubə ndigi-ji kdo nam kí j'nami kadi 'Babe-ti læ-ji Jeju Kristi kin ya goto.

Israyel-je kɪ gin dow-je kí rangi

9

Lubə mbəti Israyel-je kɪ meəndigi liə

¹ M'ow kɪ pa ta kí tɔgrɔ-ti kdo nam kí m'nam kadi Kristi-ti, adi m'ədi ta al ə Ndil kí aa njay kàrè adi mee-m usi nangi do-ti pɔ̀ rəm. ² Ro-m ati-m kanəɔ ə mee kɔ̀ læ-m ɔw kɪ kete-kete. ³ Kdotalə m'ndingə kadi mə bá ndol tò do-m-ti ə gangi-m nati kɪ Kristi, kdo ta læ ngankɔ-m-je kí koji-ti, ⁴ kí 'to israyel-je. De lé né-je kí tò kdo-dé to təl kí Lubə təl-dé ngan-é-ti rəm, to riba rəm, kulənoji-je rəm, ndukun rəm, pole Lubə rəm, bá

to kunmindi-je liə rəm, ⁵ bá ka-dé-je rəm; ə to kí Kristi* to dow kinlé, gin koji kin bá d'oji-é-ti, ə ɛ isi dɔ né-je-ti lay, ɛ to Lubə kí kɔsgaji tɔ dɔ-é-ti sartagangi. Amen!

⁶ Se ta lə Lubə təl né kí kɔgi kare wa? Ndə bè al! Kdɔ dɛ lay kí 'to gin Israyel lé, 'to Israyel-je lay al. ⁷ Kdɔ ngan lə Abrakam lay bá 'to ngan-é-je al; ngà Lubə panè: «Kì takul Isaki bá i 'a kingə-né nganka-i-je kí ri-i à tɔ dɔ-dé-ti.» ⁸ Mɛɛ ta lé ban: Ngan-je kí koji-dé kí koji bè kin bá 'to ngan lə Lubə al, ngà ngan-je kí d'oji-dé kí go kunmindi-ti bá d'oo-dé kí ngan-é. ⁹ Kdɔtalə ta kí to kunmindi lé ban: «Kal kàdì bè ya m'a ree ə Sara à koji ngon kí dingəm.»† ¹⁰ Ɛ kin par al, go-ti, Rebeka kàrè ndan ndungə-je lə ka-ji Isaki tɔ; ¹¹ ə ngan-je lé kàrè d'oji-dé al ya bəy, bá dɛ 'ra né kí maji-je, né kí majal-je al bəy; bè ya kàrè, kadi kɔjra lə Lubə tɔ-né lo tɔ-é-ti kí go mbəti-ti kí ɛ mbəti dow-je kí mɛɛndigi liə bi kdɔ kullə ra dow al kinlé – ¹² ɛ idə Rebeka panè: «Njètɛɛ kete à ra bə lə njètɛɛ gogi; ¹³ gangi-é kí ndangi-né 'panè: “M'ndigi Jakobi ə m'osi ta Esuwa.”»

Lubə mbəti dow-je kí 'to jipi-je al

¹⁴ Ə kadi j'painè ri wa? Lubə to njèra né kí njururu al wa? Ndə bè al! ¹⁵ Kdɔtalə ɛ idə Moiyiji panè: M'a koo kəmtondoo lə dow kí m'ndigi koo kəmtondoo liə ə ta à kɔ mɛɛ-m kdɔ dow kí m'ndigi kadi ta ɔ mɛɛ-m kdɔ ta liə. ¹⁶ Adi to ta lə mɛɛndigi lə dow al rəm, to ta lə tɔgi-é al rəm, ngà to ta lə Lubə kí njəkoo kəmtondoo. ¹⁷ Kdɔ mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, Lubə idə Paraɔ panè: I ya m'ində-i ngar bè kdɔ kadi m'oji-né tɔgi-m rɔ-i-ti ə kadi ri-m bá-né kí dɔnangi lay. ¹⁸ Adi Lubə lé, oo kəmtondoo lə dow kí mɛɛ ndigi liə rəm, bá mɛɛ ndigi liə ya adi mɛɛ dow ndə-né rəm tɔ.

¹⁹ Ə i 'a dəji-m panè: Lubə gangta dɔ dow-ti kdɔ ri bəy wa? Kdɔtalə nɔ bá à kɔgi Lubə ra mɛɛndigi liə wa? ²⁰ Ə i dow ya bè lé, i to nɔ bá kadi 'naji Lubə ta-ti wa? Bay kí kubə à dəji njəkubə-é panè: «Kdɔ ri bá i 'ubi-m bè wa» al. ²¹ Njəkubə né ɔw kí tɔgi dɔ anji-ti, adi anji kí mbɔy kí kàre-rè kin ya à kubə-né bay kɔmolé rəm, bá à kubə-né bay ra kullə-je kí kare rəm tɔ al wa? ²² Ə Lubə lé, ndigi tɔji wɔngi liə rəm, ndigi kadi 'gə tɔgi-é rəm, ya ngà ɛ ilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti kilə kí tɔgrɔ-ti isi dɔ-ti kí dow-je kí wɔngi ra-é dɔ-dé-ti ə to dɛ kí tɔ kadi 'tuji kɔgi. ²³ Ɛ ra bè kdɔ tɔji-né riba liə kí nɔ ndaa-ti rəsi kí rɔ dow-je-ti kí ɛ oo kəmtondoo lə-dé ə uwə dɔ-dé kete kadi d'ubə maji riba liə lé. ²⁴ Ə ta kinlé, to ta lə-ji jəi kí ɛ ba-ji dan jipi-je-ti par al, ngà dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al rəm tɔ, ²⁵ titi kí ɛ pa-né mɛɛ mbete-ti lə Oje panè: «Dɛ kí 'to gin dow-je lə-m al ya, m'a ba-dé gin dow-je lə-m

ə dɛ kí m'ində-dé dan kəm-m-ti al ya,
m'a ba-dé dow-je kí m'ində-dé dan kəm-m-ti.»

²⁶ «Ə lo kí ɛ bá d'idə-dé-ti 'panè:

“Səi 'toi gin dow-je lə-m al kin kàrè
d'a ba-dé ngan lə Lubə kí njəkisi kəm titi ngá rəm.”

²⁷ Ejay kàrè pa ta kí dɔ Israyel-ti panè:

“Lé kɔr ngan lə Israyel à tɔ titi nangra kí babo-ti bè ya kàrè,
dɛ kí madi-je ya par bá d'a kaji.”

²⁸ Kdɔtalə né kí 'Babe pa ta-é lé,
kalangi bè ya ɛ à ra né-é kɔr njuti dɔnangi-ti.

²⁹ Ə Ejay lé ya ndɔki pa bəy panè:

“Kinə 'Babe kí njəkosi njérɔ-je inə ndəgi ka-ji-je al lé,
j'a təli titi-nɔ kɔ bebo Sɔdɔm kɔ bebo Gɔmɔr bè.”»

*Israyel-je, kà néra kí njururu kí à ree kɔ takul kadmɛɛ
Rɔm 3:19-29; Gal 3:8-14,21-29*

* 9:5 9:5 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 9:9 9:9 Kgn 18:10

³⁰ Ə kadi j'painè ri wa? Dow-je kí 'to jipi-je al kí ndoki 'sangì ta kí kòr dɔ-ti al ya, é d'ingə ta kí kòr dɔ-ti – ə to ta kí kòr dɔ-ti kí ree kì kəm rəbi kadmɛɛ – ³¹ ngà Israyel-je kí 'sangì ta kí kòr dɔ-ti kì kəm rəbi təl rɔ go ndukun-ti lé, d'ingə al. ³² Kdɔtalə ri wa? Kdɔ dɛ 'sangì kì kəm rəbi kadmɛɛ al, ngà kì kəm rəbi kullə ra-dé-je. Dɛ 'tugə nja-dé ər-ti kí njètugə dow-je jigi-ti, ³³ titi kí 'ndàngi-né 'panè:
 Yən, ər kí njètugə nja dow-je,
 ər kí njèkadi dow-je d'usi lé m'ində bebo Siyɔ-ti nɔɔ.
 Ə dow kí adi-é mɛɛ-é lé, rɔsɔl à tɛɛ dɔ-é-ti al.

10

¹ Ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ, ndingə rɔ lə-m kí nɔ, kì ta kí m'pa kì Lubə kdɔ ta lə Israyel-je lé, to ta kadi d'aji. ² Kdɔ m'pa ta lə-dé maji kí dɛ lé rɔ-dé tungə pilingi kdɔ Lubə, ngà rɔtungə lə-dé lé bá nɛgə goto-ti. ³ Kdɔ dɛ 'gə kəm rəbi kí Lubə ɔr-né ta dɔ dow-ti al ə dɛ ya 'sangì kadi d'ɔji kəm rəbi kɔrtadɔ-ti kí sɔbi dɔ-dé, adi 'təl rɔ-dé go kəm rəbi kɔrtadɔ-ti lə Lubə al; ⁴ kdɔtalə Kristi ya to təl ta ndukun, kdɔ kadi Lubə ɔr-né ta dɔ dow-ti kí rá-rá kí adi mɛɛ-é. ⁵ Beba Moiyiji ndàngi ta sɔbi dɔ kɔrtadɔ-ti kí ree kì takul ndukun panè: «Dow kí təl rɔ-é go ndukun-ti rəmə, à kisi kəm kì takul ndukun.»* ⁶ Ngà ooi, kəm rəbi kí kɔrtadɔ-ti ree-né kì takul kadmɛɛ lé 'pa ta kí dɔ-ti 'panè: «'Pa mɛɛ-i-ti 'panè: “Ná bá à kɔw dɔrɔ-ti wa” al. Kdɔ Kristi j dɔrɔ-ti ree nangì nè ngá. ⁷ Əse: “Ná bá à kur nangì bolebe-ti kí sɔy-é goto wa” al? Kdɔ Kristi ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy ngá.» ⁸ Ə 'pa ta kí dɔ-ti 'panè ri wa? Ta tò ngɔsi sə-i, tò ta-i-ti, tò mɛɛ-i-ti. Ə to ta kí sɔbi dɔ kadmɛɛ kinlé bá jɛ j'ilə mbɛ-é. ⁹ Kinə 'pa ta-i-ti rəsi 'panè Jeju to 'Babe ə kinə 'adi mɛɛ-i adi 'gə maji kí Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəmə, 'a kaji. ¹⁰ Kdɔtalə kadmɛɛ bá ta ɔr-né dɔ dow-ti ə ta kí dow pa ta-é-ti rəsi bá à kaji-né, titi kí 'ndàngi-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: ¹¹ «Dow kí rá-rá kí adi-é mɛɛ-é lé, rɔsɔl à tɛɛ dɔ-é-ti al.» ¹² Adi kòr kəm dow goto dan jipi-je-ti kì dow-je kí 'to jipi-je al: Dɛ lay ya 'Babe lə-dé toki káre-rè, ɛ ya to njèkadi maji ur dow-je kí njénɔ ba-é. ¹³ Kdɔ dow kí rá-rá ya nɔ ba 'Babe lé, à kaji. ¹⁴ Dow kí dɛ d'adi-é mɛɛ-dé al lé, d'a nɔ ba-é ban wa? Ə dow kí dow pa ta kí dɔ-é-ti adi d'oo al lé, d'a kadi-é mɛɛ-dé ban wa? Ə dow kí njèkilə mbɛ ta liə goto lé, d'a koo ta liə ban wa? ¹⁵ Ə d'ulə dow-je al lé, d'a kilə mbɛ-é ban wa? Beba 'ndàngi 'panè: «Njiyə lə njèkilə mbɛ Poyta-je kí Maji lé to né kí maji koo nɔ†.»

¹⁶ Ngà dɛ lay bá 'təl rɔ-dé go Poyta kí Maji-ti lé al. Gangi-é kin bá Ejay pa-né panè: «'Babe, ta-je kí j'idə-dé kinlé ná bá oo adi to ta kí tɔgrɔ-ti wa?»

¹⁷ Adi kadmɛɛ lé ree kì kəm rəbi ta kí koo ə ta kí koo ree kì kəm rəbi ta lə Kristi.

¹⁸ Ə m'dəji rɔ-m ta m'panè: Se d'oo ndi-dé al wa? Tɔgrɔ-ti, d'oo ya.
 Ndi-dé lé ɔw kì lo lay

ə ta-je lə-dé ɔw sar tɛɛ sɔy dɔnangi-ti.‡

¹⁹ Ngà m'dəji rɔ-m ta m'panè: Se Israyel-je 'gə al wa? Moiyiji ya to dow kí dɔsɔy kí panè:

M'a kadi jangi ra-si dɔ gin dow-je-ti kí d'asi né al;
 kəm rəbi kí rɔ gin dow-je-ti kí rangi kí 'gə né al,
 bá m'a kadi wɔngi ra-si-né.

²⁰ Ə Ejay rəmə ɔw sar ya panè:

Dow-je kí ndoki 'sangì-m mə Lubə al bá m'adi d'ingə-m rəm,
 dow-je kí usi-dé dɔ-m-ti al ya m'adi-dé 'gə-m rəm.

²¹ Ngà kí sɔbi dɔ Israyel-je lé, Lubə panè:
 Ndo-je lay ya m'ulə ji-m kì rɔ gin dow-je-ti

* 10:5 10:5 Mbl 18:5 † 10:15 10:15 Eja 52:7 ‡ 10:18 10:18 Pa 19:5

kí njétəl rɔ-dé go ta-ti al kí 'to njédɔŋa-je kin.

11

Lubə mbati gin dow-je liə al

¹ †M'dəji rɔ-m ta m'panè: Se Lubə mbati gin dow-je liə wa? Nɔ̀ bə al! Kɔ̀tələ mə kàrè m'to Israyel, ngonka Abrakam, kí ginkoji-ti lə Benjamə. ² Lubə mbati gin dow-je liə kí ɛ mbəti-dé kete kin al. Ta kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay, lo-ti kí Eli pa ta-ti səki-né Israyel-je ta Lubə-ti lé 'gəi ya al wa? Ɛ panè: ³ 'Babe, dɛ 'tɔl njépatə-je kí ta-i-ti, 'tɔɔ logugi né-je lə-i nangi rum-rum; mə ya kɪ kar-m é m'nəy, é 'sangi kadi 'tɔl-m. ⁴ Ə ta ri é Lubə ilə-é-ti wa? M'ngəm dow-je lə-m bɔdɔgi lo siri kí d'osi məkəji-dé nangi nɔ̀ magi Baal-ti al. ⁵ Bə ya tɔ, mɛɛ ndɔ-je-ti kí bone kàrè, ndəgi dow-je kí Lubə mbəti-dé kí go ramaji-ti liə d'isi nɔ̀ɔ. ⁶ Ngà kinə ɛ mbəti-dé kɪ takul ramaji liə rəmə, tɔ kɪ takul kullə ra-dé-je al ngá. Bə al rəmə, ramaji lé à to ramaji bəy ban wa? [Ə kinə ɛ mbəti-dé kɪ takul kullə ra-dé-je rəmə, sé to ramaji bəy ban wa? Ngà kinə tɔ kɪ takul ramaji rəmə, kullə ra dow to né madi al ngá.*] ⁷ Ri bá ra né wa? Né kí Israyel sangi lé, ɛ ingə al, ngà dɛ kí 'mbəti-dé bá d'ingə; ndəgi-dé-je rəmə mɛɛ-dé ndəə, ⁸ titi kí 'ndəngi-né 'panè:

Lubə adi-dé tagir kí ɔy diriri rəm,
adi kəm-dé oo lo al rəm,
adi mbi-dé oo ta al rəm,
sar tɛɛ-né ndɔ-ti kí bone.

Ə Dabidi panè:

⁹ Kadi nékuso rɔnəl lə-dé ya
təl gum kuwə-dé rəm,
bandi kuwə-dé rəm,
kəm rəbi kusi lə-dé rəm,
kɔɔ kadi to kindəkəji lə-dé!

¹⁰ Kadi lo ndul kəm-dé-ti ndi-ndi kadi d'oo lo al!
Lubə, 'ra-dé adi 'mɔɔ kɔngi-kɔngi ya par-par!

Kaji lə dɛ kí 'to jipi-je al kɪ kinə panjiyə kí majal lə Israyel-je ndɔ kí dɔbəy-ti Mat 21:40-43; Epe 2:7-13

¹¹ M'ndəji rɔ-m ta m'panè: Se Israyel-je lé 'tugə nja-dé né-ti kɔɔ kusi riw wa? Nɔ̀ bə al! Ngà, kɪ takul kaldɔta lə-dé bá dow-je kí 'to jipi-je al d'ingə-né kaji, kɔɔ kadi jangi ra-né jipi-je. ¹² Ə kinə kaldɔta lə jipi-je təl gin maji lə dow-je kí dɔnangi-ti, ə kusi lə-dé təl gin maji lə dow-je kí 'to jipi-je al lé, kɪ taá lə-dé bikti lay ə à maji ban ən wa? ¹³ Adɪ m'idə-si, səi kí 'toi jipi-je al: Mə lé m'to njəkɔwkulə dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al ə mə m'ilə kuji dɔ kullə-ti lə-m. ¹⁴ Bə kɔɔ kadi, dɔmaji ə m'adi jangi ra dow-je kí gin koji-ti lə-m ə kadi dɛ kí madi-je d'aji-né. ¹⁵ Ə kinə kɔɔ kí d'ɔr-dé kí rangi kin bá to gin kulə kí Lubə ulə-né noji nati kɪ dow-je kí dɔnangi-ti lé, təl ree sə-dé gogi à tɔ ban ən wa? À to tɔsi ndəl tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy! ¹⁶ Ə kinə mbə kí dɔsəy ya toki kadi Lubə lé, ndəgi nduji lay kí 'lɔy lé kàrè to 'liə tɔ; ə kinə njirəkagi toki kadi Lubə lé, balkəm-é kàrè to 'liə tɔ. ¹⁷ Ngà kinə 'tɔr balkəmkagi-je kí madi, ə i kí to kagi Olibiye kí wale†, bá 'tiŋə-i tó-dé-ti, adi ɔ dɔ njirəkagi Olibiye-ti kí mə kí mə rəm, ingə man-é rəm lé, ¹⁸ 'ində kàdɪ-i kɪ balkəmkagi-é-je al. Ə lé i ində kàdɪ-i kàrè, kadi 'gə kí to i bá njirəkagi ɔ dɔ-i-ti al, ngà to i bá 'ɔ dɔ-é-ti. ¹⁹ I rəmə 'a panè: 'Tɔr balkəmkagi-je bá 'tiŋə-m tó-dé-ti. ²⁰ To tó-é ya; 'tɔr-dé kɔgi kɔɔ kadmɛɛ al lə-dé, ə i

† 11:1 11:1 Plp 3:5 * 11:6 11:6 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndəngi kə ji-dé kɪ ta greki. † 11:17 11:17 Kagi Olibiye kí wale lé toji dow-je kí 'to jipi-je al, ngà ɛ kí 'mə kí mə lé toji jipi-je tɔ.

rəmə 'a do kagi-é-ti kì takul kadmeë. 'Ində kàdì-i al, ngà bəl b́a kadi i 'bəl. ²¹ Kdotalə kinə balkəmkagi-je kí lo ma-dé-ti nu ya, Lubə ngəm-dé al kin rəmə, i kàrè à ngəm-i nda al ya to. ²² Kadi 'gə meemaji, kì ngə lə Lubə: E ngə kì dow-je kí d'usi, ə kinə 'a njàngi do meemaji-ti liə kin rəmə, e à ra sə-i maji; bin al rəmə, i kàrè d'a kər-i kogi to. ²³ Də ya kàrè kinə d'isi dan meendə-ti lə-dé al lé, d'a təl tiñə-dé kàdì kagi-ti lé gogi to; kdotalə Lubə ow kì tógi kdo kadi təl tiñə-dé sigi gogi. ²⁴ Ə i kí 'tugə-i do kagi olibiye-ti kí ubə wale bəy é 'tiñə-i kàdì kagi olibiye-ti kí ma-é kí ma, lo-ti kí lé 'a ka-ti al, ngà də kí 'to balkəmkagi-je kí ma-dé kí ma ya kete kinlé b́a d'a təl tiñə-dé do kagi-dé-ti gogi al kdo ri wa? ²⁵ Ngankɔ-m-je kí njəkadmee, m'ndigi kadi m'adi-si 'gəi né kí tò lo bɔyɔ-é-ti kinlé, kdo kadi ooi rɔ-si kì njégosi-je al: Kəl Israyel-je kí madi mee-dé ndə sar kadi dow-je kí 'to jipi-je al bikti lay d'andi-né dan-dé-ti. ²⁶ Beba Israyel-je lay ya d'a kaji, titi kí 'ndàngi-né 'panè:

Njètaa dow-je kilə-dé taá à kì bebo Siyɔ-ti.

E à kinə kaldota-je lə dow-je kí ginkoji-ti lə Jakobi kogi.

²⁷ Ə loki m'or majal-je lə-dé kogi lé, e b́a à to noji kí m'ulə nati sə-dé.

²⁸ Kí sobi do Poyta kí Maji rəmə, də 'to njéba-je lə Lubə kdo ta lə-si, ngà kí sobi do mbəti rəmə, e ində-dé dan kəm-é-ti kì takul bəbi-dé-je. ²⁹ Kdo kadkare lə Lubə, kì ba liə lé, tò lo tò-é-ti. ³⁰ Titi kí səi ya kàrè ndəki 'təli rɔ-si go ta-ti lə Lubə al ə takul təl rɔ go ta-ti al lə-dé b́a Lubə oo-né kəmtondoo lə-si lé, ³¹ bə ya to, də ya kàrè, kí ngəsnə-ti kinlé təl rɔ go ta-ti al lə-dé b́a Lubə oo-né kəmtondoo lə-si, beba də ya kàrè [ngəsnə]‡ Lubə oo kəmtondoo lə-dé to. ³² Kdo Lubə adi dow-je lay ya 'təl rɔ-dé go ta-ti al, kdo koo-né kəmtondoo lə dow-je lay. ³³ Lubə to Lubə kí boy n̄a, to njégosi, kì njènégə! Ta kí gangi liə dum ndər gin-é, kdo dow kí asi gə kɔjra-je liə ya goto! ³⁴ N̄a é gə tagir lə 'Babe əse n̄a b́a to njəkɔji-é ta wa? ³⁵ N̄a b́a to njəkadi-é né dɔsɔy kadi təl ingə kí rangi tó-ti wa? ³⁶ †Né-je lay ya i rɔ-é-ti rəm, tò kì takul-é rəm, b́a to kí 'liə rəm. Kɔsgaji to kí liə ya sartagangi. Amən!

Kulə dingəm mee-nə-ti

12

Panjiyə kí nəl Lubə

¹ Ngankɔ-m-je kí njəkadmee, Lubə lé oo kəmtondoo lə-ji. Beba m'ulə dingəm mee-si-ti kadi adi rɔ-si kì kadkare kí tò kəm rəm, aa njay rəm, nəl Lubə rəm; ə e kin b́a to pole kí togrɔ-ti kí kadi a 'poli Lubə. ² Adi kullə ra-si ow go-nə-ti kì 'lə dow-je kí dɔnangi-ti nè kin al, ngà adi təl kí nэгə lə-si təl kí sigi kinlé mbəl panjiyə-si, kdo kadi ori-né nin né kí Lubə ndigi, adi to né kí maji rəm, nəl-é rəm, b́a maji or njuti rəm to. ³ Kì takul maji kí Lubə ra sə-m lé, m'ndigi kidə dow kí rá-rá dan-si-ti kadi gir kí n'è n'to dow kí ngay al, ngà kadi gir kí n'to dow kí n'asi lo-é-ti bə, kí go gangi kadmeë-ti kí Lubə adi n̄a-n̄a dan-si-ti. ⁴ †Kdotalə titi kí rɔ dow kí káre-rə ya ow kì ngan rɔ-é-je kí gay-gay ə ngan rɔ-é-je kin kàrè, n̄a-n̄a ya ow-né kí kullə liə-liə kinlé, ⁵ gangi-é kin ya to é jəi kí j'n̄ai b́a j'təli rɔ kí káre-rə kì takul nam kàdì Kristi-ti lé, jəi lay ya j'toi ngan rɔ-n̄a to. ⁶ †Ngà j'owi kì kadkare-je kí gay-gay kí go ramaji-ti lə Lubə: Adi kinə dow ow kì kadkare pa ta kí ta Lubə-ti rəmə, kadi dowbé ra kullə-é adi ow go-nə-ti kì kadmeë; ⁷ ə kinə dow ow kì kadkare koo go né lə njəkəwnə-je rəmə, kadi dowbé ra kullə-é; dow kí ow kì kadkare ndó dow-je né rəmə, kadi ində rɔ-é ta néndó-ti; ⁸ dow kí ow kadkare kulə dingəm mee dow-je-ti rəmə, kadi ində rɔ-é ta kulə dingəm mee-dé-ti; dow kí ow kì kadkare kadi né dow-je rəmə, kadi ra kì meemaji; dow kí

‡ 11:31 11:31 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta grəki. † 11:36 11:36 1Kɔ 8:6 † 12:4 12:4 1Kɔ 12:12 † 12:6 12:6 1Kɔ 12:4-11

ow kà kadjare kor nò dow-je rəmə, kadi adi rə-é tungə meɛ kullə-é-ti; dow kí ow kà kadjare koo kəmtondoo lə dow-je rəmə, kadi ra kullə-é kà rənəl. ⁹ Kadi ndigna lə-si rəmə, kədkəm-nə goto-ti. Ɔsi né kí maji al ngərəngi; indəi rə-si ta né kí maji-ti kində kí togrə-ti. ¹⁰ Uwəi-nə noji titi kí tò kadi ngankɔ-nə-je 'ndigi-né-nə; kadi nə-nə ya un ta madi-é. ¹¹ Adi rə-si tungə pilingi ta kullə-ti bi adi dabi ra-si al. 'Rai kullə adi 'Babe kà meɛ-si kí kàre-rè. ¹² 'Rai rənəl kɔ nékində meɛ dɔ-ti lə-si. Iləi meɛ-si dɔ madi-é-ti dan kɔ-je-ti, uwəi rə-si ngə meɛ ta-ti kí pa kà Lubə. ¹³ 'Rai kà njékaa njay-je meɛ né-je-ti kí to rə-dé. Isi dɔ nja-si-ti kɔ kuwə mba-je kí rə-si-ti. ¹⁴ †Tori ndi-si dɔ dow-je-ti kí d'isi d'ulə kəm-si ndoo; Ndi-si bá 'tori dɔ-dé-ti bi indəi ndol dɔ-dé-ti al. ¹⁵ 'Rai rənəl kà dow-je kí d'isi 'ra rənəl, ə 'nɔi kà dow-je kí d'isi 'nɔ. ¹⁶ Adi ta-si asi-nə. Adi bo né-je kí kadi 'toi-né kí ngay-je bá ra-si al, ngə adi bo soldɔ bá ra-si. Ooi rə-si kà njégosi-je al. ¹⁷ Ugəi kurə majal kà majal al; 'sangi kadi 'rai né kí maji takəm dow-je-ti lay. ¹⁸ Ta kí rá-ti ya, kinə à to ta lə-si bá lapiya à tò-né lé, kadi isi kà lapiya kà dow-je lay. ¹⁹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, 'dali ba kà dɔrɔ-si al, ngə inəi adi Lubə bá toji wəngi liə. Kɔ 'ndəngi 'panè: 'Babe ya pa panè: Dalba to 'lə-m ə mɔ bá m'a kadi nə-nə nékugə doji-é! ²⁰ Ngə kinə bo ra njéba lə-i rəmə, 'adi-é né uso; kinə kundə man ra-é ə 'adi-é man ay; kɔ ra-é kí 'ra bè kinlé, to yalpər bá i ugə ungi dɔ-é-ti. ²¹ 'Inə né kí maji al adi tət-i rə al. Ngə kadi i bá 'to njètəti rə né kí maji al kà takul né ra kí maji.

13

Kulə dɔ gin tógi-ti lə njékɔbe-je

¹ Kadi dow kí rá-rá ulə dɔ-é gin tógi-ti lə njékɔbe-je kí d'isi dɔ-é-ti, kɔ kɔbe kí i rə Lubə-ti al ya goto; ə njékɔbe-je kí d'isi kinlé to Lubə ya bá ində-dé. ² Gin-é kin bá dow kí ra dɔngə kà njékɔbe rəmə, ɛ ɔsi ta né-je kí Lubə ində kadi tò kà gangi-é gangi-é; ə dow-je kí 'mbati təl rə-dé go ta-ti lé, dɛ ya d'a ree kà ta kí gangi dɔ-dé-ti. ³ Njékɔbe-je lé, dow kí ra né kí maji rəmə, à bəl-dé al, ngə dow kí ra né kí maji al bá à bəl-dé. I 'ndigi kadi bəl njékɔbe al wa? 'Ra né kí maji rəmə ɛ à kɔsi gaj-i; ⁴ kɔtalə njékɔbe lé, isi 'ra kullə lə Lubə kɔ maji lə-i. Ngə kinə 'ra né kí maji al rəmə 'bəl; kɔtalə kiyəɔ kí ɛ uti lé, ɛ uti kà ndəngi kare al, ɛ isi ra kullə lə Lubə kɔ kadi toji-né kində kɔji kà wəngi lə Lubə dɔ dow-ti kí njéra né kí maji al. ⁵ Gin-é kin bá tò kadi dow ulə-né dɔ-é gin tógi-ti lə njékɔbe, kɔ ta lə bəl wəngi kin par al, ngə kɔ ta lə tagir kí maji kí tò meɛ dow-ti. ⁶ †Gin-é kin ya to bá səi ugəi-né lambo to. Kɔtalə njékɔbe-je lé 'to njérakullə-je lə Lubə, adi kullə-é kin ya bá to kullə lə-dé. ⁷ Nə-nə ya adi-é né kí to tó-é kadi adi-é; né kí tò kadi ugəi mbete-é rəmə ugəi; dow kí tò kadi adi-é lambo rəmə, adi-é; dow kí tò kadi 'bəli-é rəmə, 'bəli-é; dow kí tò kadi uni ta-é rəmə, uni ta-é.

Ta lə ndigna

Mat 22:35-40; 1Jə 3:11-23

⁸ Adi kurə lə dow tò dɔ-si-ti al, ngə kadi kurə ndigna bá tò dɔ-si-ti. Kɔtalə dow kí ndigi madi-é lé, ɛ ra né kí ndukun ndigi adi ɔr njuti. ⁹ Kɔ ndukun-je kí panè: «'A ra kaya al, 'a təl dow al, 'a bogi al, ['a pa ta kí ndəngi al]*, 'a ra kəmnda al», kà ndəgi ndukun-je lay kinlé, toki kəw-dé lay meɛ ta-ti kin: «'A ndigi dow madi-i titi-nə kà rə-i

† 12:14 12:14 Mat 5:44; Luk 6:28 † 13:6 13:6 Mat 22:21; Mar 12:17; Luk 20:25 * 13:9 13:9 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndəngi kà ji-dé kà ta greki.

bè.» ¹⁰ Dow kí ndigi dow-je lé à ra né kí maji al kí dow madi-é al. Adi ndigi dow bá to ra né kí ndukun ndigi kór njuti.

¹¹ 'Rai bè kdotalə səi 'gəi dəkaglo kí j'isi-ti kin gow. To dəkàdì kí kadi ji-né do bi-ti, kdotalə kí bone bè kinlé kaji ɔ ngosi sə-ji itə kí ndokì jəi j'adi-né meɛ-ji kin bəy. ¹² Lo kí ndoo isi goto, lo kí kada isi ree. Ən é j'tori kullə-je kí londul-ti rɔ-ji-ti kɔgi ə j'tuləi néro-je kí londógi-ti rɔ-ji-ti. ¹³ J'adi panjiyə-ji ɔ njururu, titi kí dow njiyə-né kada kin bè; j'rai baborè nékuso kì gɔyibi kí kəy al rəm, j'rai bə lə kaya kì néra kí jugi-jugi al rəm, kadi gaki-nə kì kim-nə goto rɔ-ji-ti rəm. ¹⁴ Ngà adi panjiyə 'Babe Jeju Kristi bá tò rɔ-si-ti ə né-je kí daji rɔ-si ra adi kəmnda-é isi ra-si kinlé, owi go-ti al.

14

Njétógi-je kì njéyay-je

¹ †Dow kí yay meɛ kadmee-ti lé, uwəi-é kì rɔ-si-ti maji, bi gangi ta do tagir-je-ti liə al. ² Kdotalə dow madi gə kí n'a kuso né-je lay kare; ə dow kí rangi kí yay uso mbikamnəy-je ya par. ³ Kadi dow kí njékuso né-je lay nədi njembati né-je madi al; bá kadi njembati kuso né-je madi gangta do njékuso-é-ti al rəm, kdotalə Lubə uwə-é kì rɔ-é-ti maji. ⁴ I ə, i to nə bá 'gangi ta do ngonnjəkullə-ti lə madi-i wa? Lé ɛ ɔ taá əse usi kàrè to ta lə 'Ba-é ya. Ngà ɛ à kə taá, kdotalə 'Babe ow kì tógi kdo gəti-é-né. ⁵ Dow madi oo adi ndo kí bè kin itə ndo kí bè kin; ə ɛ kí madi oo adi ndo-je d'asi-nə lay. Kadi nə-nə ya meɛ-é usi nangi pɔ do tagir-ti liə kí sobi do-é. ⁶ Dow kí ɔr kəm ndo-je kàrè, ɔr kəm-é kdo 'Babe. Dow kí uso né-je lay kàrè, uso kdo 'Babe, kdotalə ɛ ra oiyo Lubə kdo; ə dow kí uso né-je madi al kàrè rəmə, uso al kdo 'Babe; ə ɛ ya kàrè ra oiyo Lubə kdo tɔ. ⁷ Kdotalə dow madi kí dan-ji-ti kí isi kì do-é taá ta kí liə-ti ya goto rəm; dow kí oy ta kí liə-ti kàrè goto rəm tɔ. ⁸ Kdotalə kinə j'isi kì do-ji taá rəmə, j'isi kdo 'Babe; ə kinə j'oyi rəmə, j'oyi kdo 'Babe. Lé j'isi-né kì do-ji taá əse j'oyi-né kàrè, j'toi kí lə 'Babe. ⁹ Kdo Kristi oy bá təl isi kəm, kdo kadi to 'Babe lə dow-je kí d'oy kì de kí d'isi kəm. ¹⁰ †Ngà i ə, 'gangi ta do ngonkɔ-i-ti kdo ri wa? Əse 'nədi ngonkɔ-i kdo ri wa? Jəi lay ya j'a kəi nɔ Lubə-ti logangta-ti liə. ¹¹ Kdotalə 'ndàngi 'panè: 'Babe panè, m'isi kəm, dow-je lay ya d'a kosi məkəji-dé nangi nɔ-m-ti, ə ndo dow-je lay à kosi gəji-m mə Lubə. ¹² Beba nə-nə ya dan-ji-ti à kór go kullə ra-é kí sobi do-é nɔ Lubə-ti. ¹³ Ən é adi j'gangi ta do-nə-ti al. Né kí tò kadi un ndi-i do-ti lé, to təl kí kadi 'təl jigì 'tugə ngonkɔ-i kì njèkadmeɛ əse 'təl kəm rəbi kusi liə meɛ majal-ti al. ¹⁴ M'gə maji, ə meɛ-m usi nangi pɔɔ kì takul nam kàdì 'Babe Jeju-ti kí né kí tò nɛ takəm Lubə-ti ya goto; ngà kinə dow madi oo adi né kí bè kin tò nɛ takəm Lubə-ti lé, kì rɔ dowbé-ti kin rəmə né-é tò nɛ ya. ¹⁵ Kinə ta lə nékuso bá i 'tuji-né meɛ ngonkɔ-i rəmə, i njiyə kí go ndigi dow-je-ti al. Dow kí Kristi oy kdo ta liə lé, 'təl gin tuji liə kdo nékuso-i al. ¹⁶ Né kí maji kì rɔ-si-ti lé, adi təl né kí kadi dow-je 'pa-né ta kí maji al do-si-ti al. ¹⁷ Kdotalə kɔbe lə Lubə lé, to ta lə nékuso kì nékəy al, ngà to né ra kí njururu, to lapiya, ə to rɔnəl kì takul Ndil kí aa njay. ¹⁸ Dow kí ra kullə adi Kristi kì kəm rəbi kí bè kinlé rəmə, dowbé nəl Lubə rəm, bá dow-je 'ndigi ta liə rəm. ¹⁹ Ən é adi j'sangi né kí à ree kì lapiya kì né kí à kow kì dow-je kete-kete. ²⁰ 'Tuji kullə lə Lubə kdo nékuso al! Tɔgrɔ-ti, né-je lay ya aa njay; ngà kə bá to né kí maji al kadi dow uso né ə təl-né jigì tugə madi-é-je. ²¹ Maji kadi usoi də al rəm, ɔyi yibi nduu al rəm, əse né-je lay kí à to jigì nɔ ngonkɔ-si-ti kí njèkadmeɛ [kadi usi əse yay*] lé ɔgi rɔ-si do-ti. ²² Kadmeɛ lə-i kí ow-né do né-je-ti kinlé, 'ngəm ta kí lə-i-ti nɔ Lubə-ti. Dow kí ra né kì meɛnda kəy ə meɛ-é uwə-é kì ta do-ti al bá to njènékumə! ²³ Ngà dow kí meɛ-é ɔ sobi do né kí ɛ

† 14:1 14:1 Kol 2:16 † 14:10 14:10 2Kɔ 5:10 * 14:21 14:21 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta greki.

uso rəmə ta tò dɔ-é-ti, kdotalə né kí ɛ ra lé ɔw go-na-ti k̀̀ kadmɛɛ liə al. Ə né lay kí dow ra k̀̀ kadmɛɛ al lé to majal.

15

¹ Jəi kí tógi-ji tò lé, tò kadi j'gəti dɛ kí 'yay ə kadi j'sangi né kí nəl-ji jəi ya par al. ² Kadi dow kí rá-rá dan-ji-ti ra né kí nəl madi-é kɔɔ maji liə rəm, bá kow ki kete-kete liə rəm tɔ. ³ Kdotalə Kristi sangi né kí nəl-é al, ngà 'ndangi 'panè: «Tajsul lə njétaji-i-je nàý dɔ-m-ti.» ⁴ Ə ta-je lay kí ndoki 'ndangi lé, tò kɔɔ kadi ndó-ji né, bè kɔɔ kadi kilə mɛɛ dɔ madi-é-ti k̀̀ solmɛɛ kí Mbete kí aa njay ndó-ji lé, ra adi j'owi k̀̀ kində mɛɛ dɔ-ti. ⁵ Kadi Lubə kí njəkadi dow-je mɛɛ kí kilə dɔ madi-é-ti, k̀̀ njəsɔl mɛɛ dow-je lé, ra adi tagir kí káre-rè kin ya ɔwi-né dɔ-na-ti titi kí mɛɛ Jeju Kristi ndigi-né, ⁶ bè kɔɔ Kadi indəi ndi-si nati k̀̀ mɛɛ-si kí káre-rè ɔsi-né gajɪ Lubə kí to Bɔbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ⁷ Uwəi-na k̀̀ rɔ-na-ti, titi kí Kristi uwə-si-né k̀̀ rɔ-é-ti, kɔɔ kadi ri Lubə ɓa-né.

Kristi to ngonnjəkullə lə dow-je lay

⁸ Adi m'ndigi kidə-si kí Kristi təl ngonnjəkullə lə jipi-je kɔɔ toji-né kí Lubə to njèra né kí tɔgrɔ-ti, kɔɔ kadi kunmindi-je kí sɔbi dɔ ka-ji-je lé né-é ra-né né, ⁹ ə dow-je kí 'to jipi-je al lé, d'ɔsi gajɪ Lubə kɔɔ koo kəmtondoo liə, titi kí 'ndangi-né 'panè: Gin-é kin bá m'a tóy-i-né ǹ̀ gin dow-je-ti kí 'to jipi-je al, ə m'a kusi pa kosi-né gajɪ-i. ¹⁰ 'Pa ɓəy 'panè: Səi gin dow-je kí 'toi jipi-je al, 'rai rɔnəl k̀̀ dow-je lə Lubə. ¹¹ Ə 'pa ya ɓəy 'panè: ɔsi gajɪ 'Babe, səi gin dow-je lay kí 'toi jipi-je al, ə kadi gin dow-je lay d'ulə riba dɔ-é-ti! ¹² Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa tɔ panè: Dow káre à tɛɛ ginkoji-ti lə Jese, ɛ bá à k̀̀ kɔɔ kɔɓe dɔ ndəgi gin dow-je-ti, ə gin dow-je kí 'to jipi-je al d'a kində mɛɛ-dé dɔ-é-ti. ¹³ Kadi Lubə kí to nékində mɛɛ dɔ-ti adi rɔnəl k̀̀ lapiya rusi mɛɛ-si mɛɛ kadmɛɛ-ti, kɔɔ kadi kində mɛɛ dɔ-ti lə-si tò k̀̀ dɔ madi-é-ti madi-é-ti, k̀̀ takul tógi lə Ndil kí aa njay!

Kullə lə Pol k̀̀ kɔɔ kɔw mba liə

2Kɔ 10:13-18

¹⁴ Ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, kí sɔbi dɔ-si lé, mə k̀̀ dɔ-m m'gə maji kí ramajɪ rusi mɛɛ-si nji-nji, négə rusi dɔ-si rəm, asi gaki kadi səi ya 'ndəji-na rəm tɔ. ¹⁵ Bè ya kàrè, lo madi-je-ti lé, m'ndangi ta-je kí nà-je k̀̀ rɔtungə pilingi, kɔɔ kole-né mɛɛ-si dɔ né-je-ti madi. Kɔɔ Lubə ra sə-m maji ¹⁶ bá adi-m m'to njèrakullə lə Jeju Kristi, kɔɔ dow-je kí 'to jipi-je al; m'adi rɔ-m kɔɔ kullə kí tò tagay kí to kullə kilə mbɛ Poyta kí Maji lə Lubə, kɔɔ kadi dow-je kí 'to jipi-je al 'to-né kadkare kí nəl Lubə rəm, Ndil kí aa njay ində tagay rəm. ¹⁷ Adi kí sɔbi dɔ kullə lə Lubə lé, m'a kosi gajɪ rɔ-m kɔɔ nam kí m'nam kàd̀̀ Jeju Kristi-ti. ¹⁸ Kɔɔ né kí rangi kí ɓo kosi kagi dɔ-ti ra-m ya goto; ɛ kí Kristi ra k̀̀ kəm rəbi kí rɔ-m-ti ree-né k̀̀ dow-je kí 'to jipi-je al adi 'təl rɔ-dé go ta-ti kin ya par. ɛ ra k̀̀ kəm rəbi ta-je lə-m k̀̀ kullə ra-m-je, ¹⁹ k̀̀ takul tógi kí toji rɔ-é mɛɛ nékɔji-je-ti k̀̀ né-je kí tò ɓəl-ɓəl rəm, k̀̀ takul tógi lə Ndil kí aa njay rəm tɔ. Bəba k̀̀ ɓebo Jorijaləm-ti ǹ̀ ya sar tɛɛ-né dɔnangi Iliri-ti kinlé, m'ilə mbɛ Poyta kí Maji lə Kristi titi, m'gəki lo gəki-gəki. ²⁰ Ə mə m'ndigi kilə mbɛ Poyta kí Maji lo-ti kí ri Kristi ɓa-ti al ɓəy, bè kɔɔ kadi m'ində gin-é dɔ 'lə dow madi-ti al, titi kí 'ndangi-né 'panè:

²¹ Dɛ kí mbɛ ta liə usi mbi-dé-ti al ya, d'a koo-é; ə dɛ kí d'oo ta kí dɔ-é-ti al, d'a gə mɛɛ ta liə.

²² †Né kin ya taá-taá ɔgi-m kɔw rɔ-si-ti. ²³ Ngà kí ɓone bè kinlé, kullə lə-m goto dɔnangi-é-je-ti kin ngá, ə low ǹ̀ asi ɓal-je ǹ̀ ya m'ndingə kadi loki m'isi m'ow k̀̀ dɔnangi Espay-ti rəmə, m'ow rɔ-si-ti; ²⁴ m'ində mɛɛ-m dɔ-ti kadi loki m'isi m'ow

rəmə, m'dəə nɔɔ m'oo-si; ə loki kisi-m rɔ-si-ti usi rɔ-m-ti sɛ ngá rəmə, səi a kindəi-mi rəbəə kadi m'ow. ²⁵ †Kí bone bè kinlé, m'isi m'ow kɪ Jorijalɛm, kɔ rə kullə kɔ njékaa njay-je. ²⁶ Kɔtalə njékəwnə-je kɪ dɔnangi Maseduwan-ti, kɪ dɔnangi Akay-ti 'ndigi mbɔ né kɔ njéndoo-je kɪ dan njékaa njay-je-ti kɪ d'isi bebo Jorijalɛm-ti. ²⁷ †Dɛ 'ndigi maji nɔ kadi 'ra sə-dé, ə to kurə dɔ-dé-ti kadi 'ra; kɔtalə kinə dow-je kɪ to jipi-je al d'ubə maji né-je kɪ sobi dɔ Ndil kɪ aa njay kɪ kəm rəbi kɪ rɔ jipi-je-ti lé, to tó-é kadi dɛ kàrè d'a ra kɪ jipi-je kɪ né-je kɪ kadi 'ra-né kɪ rɔ-dé tɔ. ²⁸ Go né-je kin à gangi ə m'a kadi-dé né-je kɪ 'mbɔ kinlé ngá bá loki m'isi m'ow dɔnangi Espay-ti rəmə, m'a dəə rɔ-si-ti nɔɔ kɔ koo-si. ²⁹ M'gə kɪ kow-m rɔ-si-ti kinlé, m'a kow kɪ tərndi lə Kristi kɪ nɔ. ³⁰ [Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ]*, m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kɪ takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi, kɪ takul ndignə kɪ j rɔ Ndil kɪ aa njay-ti, kadi ori kàdɪ-m lo rɔ-ti kɪ kəm rəbi ta-je kɪ pa kɪ Lubə kɔ-m, ³¹ kɔ kadi m'tɛɛ mɛɛ ji njémɛngə-je-ti kɪ dɔnangi Jude-ti, ə kadi kadkare kɪ m'isi m'ow-né kɪ Jorijalɛm kinlé njékaa njay-je 'taa kɪ rɔnəl; ³² beba m'a tɛɛ rɔ-si-ti kɪ rɔnəl, ə kinə Lubə ndigi rəmə, m'a kuwə rɔ-m rɔ-si-ti nɔɔ ndɛ. ³³ Kadi Lubə kɪ njəlapiya nɔy sə-si lay! Amɛn!

16

Ndəji-je, kɪ lapiya kɪ ndigi ra lə Pol

¹ M'ɪnə kɔnan-ji Pobe kɪ to njèkində kəm-é go né-ti lə njékəwnə-je kɪ bebo Sankré-ti mɛɛ ji-si-ti, ² kɔ kadi uwəi-é kɪ rɔ-si-ti kɔ nam kɪ ɛ nam kàdɪ 'Babe-ti gangi-é kɪ tuwə kuwə-né njékaa njay-je kɪ rɔ-si-ti. 'Rai siə mɛɛ né-je-ti lay kɪ à kow ndoo-é rɔ-si-ti; kɔ ɛ ra kɪ dow-je nɔ rəm, bá mɔ ya kàrè ɛ ra sə-m rəm tɔ.

³ †'Rai lapiya Priska-je kɪ Akilasi kɪ 'to madkullə-je lə-m mɛɛ kullə-ti lə Jeju Kristi; ⁴ dɛ d'ilə rɔ-dé kɔgi bá d'aji-m-né ta yo-ti; to mɔ kɪ kár-m bá m'ra-dé oiyo al, njékəwnə-je kɪ gay-gay lay kɪ 'to jipi-je al kàrè 'ra-dé oiyo tɔ. ⁵ 'Rai lapiya njékəwnə-je kɪ d'isi 'kəw-nə mɛɛ kəy-ti lə-dé. 'Rai lapiya Epayneti kɪ m'ində-é dan kəm-m-ti. ɛ ya to dow kɪ dɔsɔy kɪ adi mɛɛ Kristi dɔnangi Aji-ti. ⁶ 'Rai lapiya Mari kɪ ra kullə ɔ rɔgi-rɔgi kɔ ta lə-si kin. ⁷ 'Rai lapiya Andronikusi-je kɪ Jiniyasi, kɪ 'to noji-m-je rəm, madi dangay-je lə-m rəm, bá 'to njékəwkulə-je kɪ d'un ta-dé dan madi-dé-je-ti, bá dɛ d'adi mɛɛ-dé Kristi kete nɔ-m-ti rəm tɔ. ⁸ 'Rai lapiya Ampliyatusi kɪ to dow kɪ m'ində-é dan kəm-m-ti mɛɛ nam-ti kɪ j'nam kàdɪ 'Babe-ti. ⁹ 'Rai lapiya Urbə kɪ to madi kullə lə-m mɛɛ kullə-ti lə Kristi rəm, 'rai lapiya Istakisi kɪ to dow kɪ m'ində-é dan kəm-m-ti kin rəm tɔ. ¹⁰ 'Rai lapiya Apelesi kɪ toji ndaji nam kɪ ɛ nam kàdɪ Kristi-ti. 'Rai lapiya dow-je kɪ mɛɛ kəy-ti lə Aristobul. ¹¹ 'Rai lapiya noji-m Erodion. 'Rai lapiya dow-je kɪ mɛɛ kəy-ti lə Narsisi kɪ 'nam kàdɪ 'Babe-ti. ¹² 'Rai lapiya Tripɛn-je kɪ Tripoji kɪ 'to dené-je kɪ d'ɔ rɔgi-rɔgi kɔ kullə lə 'Babe. 'Rai lapiya Persidi kɪ m'ində-é dan kəm-m-ti, ɛ ɔ rɔgi-rɔgi kɔ kullə lə 'Babe. ¹³ †'Rai lapiya Rupusi kɪ to dow kɪ 'Babe mbəti-é kin rəm, 'rai lapiya kɔ-é kɪ to kɔ-m kin rəm tɔ. ¹⁴ 'Rai lapiya Aɛnkriti, Plegɔ, Erməsi, Patrobasi, Ermasi, kɪ ngankɔ-ji-je kɪ njékadmɛɛ-je kɪ d'isi sə-dé. ¹⁵ 'Rai lapiya Pilologi-je kɪ Juli, Nere-je kɪ kɔnan-é, Olɛmpasi kɪ njékaa njay-je kɪ d'isi sə-dé. ¹⁶ 'Rai-nə lapiya kuwə-nə kàdɪ-nə-ti kɪ mɛɛ kɪ aa njay. Njékəwnə-je lə Kristi lay ya 'ra-si lapiya.

¹⁷ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, dow-je kɪ njékɔsi néndó kɪ ingəi kin ngərəngi kɪ kəm rəbi sulə dow-je kadi 'gangi-nə rəm, kɪ kəm rəbi ra-dé kadi d'usi mɛɛ majal-ti rəm kinlé, m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kadi ooi go rɔ-si rɔ-dé-ti. Ori rɔ-si ngərəngi kɔgi rɔ-dé-ti. ¹⁸ Kɔ ko dow-je kɪ bè kinlé 'ra kullə lə 'Babe lə-ji Kristi al, ngə 'ra kullə kɔ

† 15:25 15:25 1Kɔ 16:1-4 † 15:27 15:27 1Kɔ 9:11 * 15:30 15:30 Ta-je kɪ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsɔy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki. † 16:3 16:3 Knj 18:2 † 16:13 16:13 Mar 15:21

mee-dé ya par; ta-je kí maji-maji k̀̀ ta piti-n̄a-je bá d'ədi-né dow-je kí njékəmkor al. ¹⁹ Ə səi rəmə, dow-je lay ya 'gə təl rɔ go ta-ti lə-si; adi m'ra rənəl kɔ ta lə-si, ngà kí sobi dɔ néra kí maji lé, kadi 'toi njégosi-je ə kí sobi dɔ néra kí majal rəmə, kadi aai njay tɔ. ²⁰ N̄ay n̄a al kadi Lubə kí njəlapiya lər Sat̄a gin nja-si-ti lər-lər. Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju n̄ay sə-si! ²¹ †Timote kí madkullə lə-m ra-si lapiya, bá Lisiyusi, Jas̄ k̀̀ Sojipater kí 'to noji-m-je 'ra-si lapiya tɔ. ²² M̄a Tertusi kí njëndangi mbete lé kàrè, m'ra-si lapiya k̀̀ takul nam kí m'nam kàd̀̀ 'Babe-ti tɔ. ²³ †Gayusi kí njèkuwə-m m̄a Pol mba kí rɔ-é-ti rəm, njèkadi njékəwn̄a-je 'kəw-n̄a rɔ-é-ti kinlé, ra-si lapiya tɔ. Erasti kí to njèkoo go né-je lə bebo ra-si lapiya rəm, bá ngonkɔ-ji Kartusi kàrè ra-si lapiya tɔ. ²⁴ [Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi n̄ay sə-si lay! Amən!]* ²⁵ Lubə ɔw k̀̀ tógi kí asi mbusi nja-si k̀̀ kəm rəbi Poyta kí Maji kí sobi dɔ Jeju Kristi kí m'isi m'ilə mbə-é. Poyta kí Maji kinlé bá to kəm rəbi kí ɛ toji-né né-je kí tò lo ɔɔɔ-é-ti low lə low-je n̄u, ²⁶ bá bone bè ɛ t̄ɛ k̀̀ dɔ-é k̀̀ takul mbete-je lə njépata-je kí ta-é-ti kí 'ndangi kí go ndu-ti kí ɛ kí to Lubə kí njèkisi sartagangi un adi-dé ə in̄ə kadi gin dow-je lay kí 'to jipi-je al 'gə, kɔ kadi d'adi-é-né mee-dé ə 'təl-né rɔ-dé go ta-ti liə. ²⁷ Kadi Lubə kí ɛ ya k̀̀ kár-é to njégosi lé, riba to 'liə k̀̀ dɔ ɔal-ɔal k̀̀ kəm rəbi kí rɔ Jeju Kristi-ti! Amən!

---

† **16:21** 16:21 Knj 16:1 † **16:23** 16:23 a Knj 19:29; 1Kɔ 1:14; b 2Ti 4:20 * **16:24** 16:24 Ta-je kí tò mbun̄ə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔs̄ay kí dan-ti-je kí 'ndangi k̀̀ ji-dé k̀̀ ta greki.

Mbete kí dɔsɔy kí Pol ndàngi adi Korɛnti-je

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Pol ndàngi adi Korɛnti-je

Korɛnti to bebo kí dɔnangi Akay-ti. Pol ilɔ mbe Poyta kí Maji mee bebo-ti kinlé ɔ indɔ gin njékəwnɔ-je titi bá ɛ i ɔw bebo Epeji-ti. Ɖ Korɛnti lé to be kí kəm be-je kí gay-gay kí 'gəə dɔ-é tò ki dɔ-ti, adi gin dow-je kí gay-gay 'nɔ-ti. To lo ra gati kí boy nɔ rəm, lo pole magi-je, kɪ lo ra néginka-je kí gay-gay rəm, bá to be kí kaya kí titi al dɔ lo rəm. Ɖ né-je kin ra adi né ndɔji njékəwnɔ-je kí d'isi Korɛnti. Gin-é kin bá d'ulə-né mbete 'dɔji-né Pol ta kí dɔ né-je-ti kí nɔ-je. Beba ɛ isi Epeji nɔɔ ya ndàngi mbete kin ulə-né adi-dé. Ɖ mbete kinlé to ɛ kí njékungɪ joo ngá; ɛ kí adi-dé dɔsɔy lé bone bè dow oo ta nja-é al.

Pol ndɔji-dé kadi d'inə gangi-nɔ kí dan-dé-ti rəm ('Ndó 1:10–4:21), kadi d'or kaya kí ra dan-dé-ti kɔgi rəm ('Ndó 5), bá kadi d'inə ta səki-nɔ nɔ njégangta-je-ti kí 'to njékadmɛɛ al-je rəm (6:1-11).

Go ta-je-ti kin bá Pol ree dɔ ta-je-ti kí Korɛnti-je 'dɔji-é sobi dɔ taana-je ('Ndó 7), kuso dɔ-je kí kində nɔ magi-ti-je ('Ndó 8:1–11:1), nékɔɔ lə njékadmɛɛ kɪ nékuso kí tɔji daji rɔ 'Babe ('Ndó 11:2-34), kɪ kadkare-je kí gay-gay kí Ndil kí aa njay adi njékadmɛɛ-je ('Ndó 12–14), kɪ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə dow-je kí d'oy ('Ndó 15), kɪ némbɔ-je, kɪ kɔjra-je lə Pol kɪ lapiya-je kí ra-nɔ ('Ndó 16) rəm tɔ. Ngá né-je lay kinlé ndignɔ ya káre-rè ɔ à ra kadi maji ('Ndó 13).

Tɔji rɔ kɪ lapiya kí ra

¹ Mɔ Pol, kí Lubə ɓa-m kɪ meɛndigi liə adi m'to njékəwkuɔ lə Jeju Kristi jɛ kɪ Sostɛn kí to ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ, j'isi nati bá ² †m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi njékəwnɔ-je lə Lubə kí isi bebo Korɛnti-ti, səi kí Lubə ɓa-si adi aai njay, ində-si tagay kɔɔ nam kí 'nami kàdɪ Jeju Kristi-ti rəm, m'adi-si səi lay kí isi kɪ lo-je kí rá-rá isi 'bai ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí to 'Babe lə-si rəm, to 'Babe lə-ji rəm kin. ³ Kadi ramaji kɪ lapiya lə Bɔbi-ji Lubə kɪ 'lə 'Babe Jeju Kristi nɔy sə-si!

⁴ M'ra oiyo Lubə taá-taá kɔɔ ta lə-si, kɔɔ ramaji liə kí nɔy sə-si kɔɔ nam kɪ 'nami kàdɪ Jeju Kristi-ti rəm, ⁵ kɔɔ kingə kí ɛ adi-si ingəi né-je lay mburuki-mburuki kɪ kəm rəbi kí rɔ-é-ti, adi to né kí sobi dɔ ta, kɪ négə ya lay. ⁶ Kɔɔ ta kí sobi dɔ Kristi kí toki pa lé, tò mee-si-ti tò kí tɔgrɔ-ti. ⁷ Adi səi kí isi 'ngəbi təl lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi lé, kadkare madi nal-si al. ⁸ Lubə ya à mbusi nja-si sar dɔbɔy ndɔ-ti, kɔɔ kadi ndɔ ree lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi rəm, ta goto dɔ-si-ti. ⁹ Ɖ Lubə kí njəba-si kadi uwəi-nɔ lubi-lubi kɪ Ngon-é Jeju Kristi kí to 'Babe lə-ji lé, to njékɔ dɔ ndi-é-ti.

Gáangi-nɔ kɪ né-je kí à ra dow kadi ra majal

Gangi-nɔ kí dan njékəwnɔ-je-ti kí Korɛnti

¹⁰ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'ulə dingəm mee-si-ti, kɪ ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi kadi səi lay ya adi ta lə-si ɔw go-nɔ-ti, kadi gáangi-nɔ goto dan-si-ti, ngá kadi indəi rɔ-si nati maji, kɪ mee-si kí káre-rè rəm, kɪ tagir kí káre-rè rəm. ¹¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'pa bè kdotalə dow-je kí mee kəy-ti lə Klowe d'idə-m ta lə gáangi-nɔ kí tò dan-si-ti. ¹² †Mɔ m'oo kí nɔ-nɔ dan-si-ti panè: Mɔ m'to dow lə Pol! Mɔ m'to dow

† 1:2 1:2 Knj 18:1 † 1:12 1:12 Knj 18:24

lə Apolosi – M̄a m'to dow lə Sepasi – M̄a m'to dow lə Kristi! ¹³ Se Kristi lé gángi rɔ-é dan̄a wa? Se Pol bá 'b̄ə-é kagdəsi-ti kɔ ta lə-si wa? Ə se k̄i ri Pol bá 'ra-si-né batəm wa? ¹⁴ †M'ra oiyo Lubə kɔ ra kí dow káre ya kàrè m'ra-é batəm dan-si-ti al, Krispusi-je k̄i Gayusi ya par é m'ra-dé batəm. ¹⁵ Adi dow kí à panè 'ra-si batəm k̄i ri-m ya goto. ¹⁶ †M'ra batəm dow-je kí m̄e k̄oy-ti lə Istepanasi tɔ, d̄omaji ya bè bá m'ra batəm dow madi kí rangi.

1Kɔ 3:18-20; Mat 11:25-27

¹⁷ Kɔtalə Kristi ulə-m kɔ kadi m'ra dow-je batəm al, ngà kadi m'ilə m̄be Poyta kí Maji, kí go tagə-ti lə dow al, nè kagdəsi lə Kristi à təl né kí k̄oḡi kare. ¹⁸ Kɔtalə m̄be kí s̄obi d̄o koy Kristi d̄o kagdəsi lé, to ta mbé k̄i rɔ d̄e-ti kí d'ow k̄i ta koy-ti, ngà k̄i rɔ-ji j̄əi-ti kí j'uni rəbi kaji rəmə, to t̄oḡi lə Lubə. ¹⁹ Kɔ 'ndàngi 'panè: M'a tuji gosi lə njégosi-je ə m'a kadi négə lə njénégə-je təl né kí kare. ²⁰ Gosi lə dow-je kí d̄onangi-ti nè tò rá wa? Njendó dow-je ndukun ɔ rá wa? Njənaji ta kí m̄e ndo-je-ti kí b̄one ɔ rá wa? Gosi kí d̄onangi-ti nè lé Lubə təl-é k̄i né mbé-ti ya al wa? ²¹ Kɔ gosi lə dow-je kí d̄onangi-ti nè lé, asi kadi 'gə-né Lubə m̄e gosi-ti liə al; beba Lubə oo maji kadi n'aji njékadm̄e-je k̄i takul m̄be Poyta kí Maji kí d̄e d'oo k̄i ta mbé lé. ²² Jipi-je d'isi ta 'd̄əji nék̄oji-ti ə gr̄eki-je d'isi ká 'sangi gosi-ti. ²³ Ngà j̄e rəmə, j̄e j'ilə m̄be ta lə Kristi kí 'b̄ə-é kagdəsi-ti, rəmə tugə jipi-je jigi-ti, ə to ta mbé k̄i rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al, ²⁴ ngà k̄i rɔ dow-je-ti kí Lubə b̄a-dé kí 'to jipi-je k̄i gr̄eki-je lé, Kristi to t̄oḡi lə Lubə rəm, to gosi lə Lubə rəm. ²⁵ Kɔtalə né lə Lubə kí dow-je d'adi to né mbé lé, to gosi kí itə gosi lə dow-je nja n̄a, ə né kí dow-je d'adi to yay lə Lubə lé, itə t̄oḡi dow-je nja n̄a. ²⁶ Ngank̄o-m-je kí njékadm̄e, 'ḡo b̄a kí Lubə b̄a-si kin maji ooi: Njégosi-je kí go lo koo-ti lə dow 'n̄a dan-si-ti al rəm, njétoḡi-je 'n̄a al rəm, dow-je kí boy-boy 'n̄a al rəm. ²⁷ Ngà Lubə mb̄əti mbé né-je kí d̄onangi-ti, kɔ kulə-né r̄osol d̄o njégosi-je-ti; Lubə mb̄əti njéyay-je kí d̄onangi-ti, kɔ kulə-né r̄osol d̄o njétoḡi-je-ti tɔ. ²⁸ Lubə mb̄əti né-je kí d̄onangi-ti kí dow-je d'oo k̄i né al, kí dow-je 'n̄ədi, k̄i né-je kí goto, kɔ təl-né né-je kí tò, né kí kare-ti. ²⁹ Lubə ra bè kɔ kadi dow madi ində k̄adi-é n̄ə-é-ti al. ³⁰ Ə k̄i takul-é bá s̄əi 'toi-né njénam k̄adi Jeju Kristi-ti kí ɛ bá to gosi lə-ji kí j̄i rɔ Lubə-ti rəm, ɔr ta d̄o-ji-ti rəm, ɔr-ji ində-ji tagay rəm, bá taa-ji ilə-ji taa ji majal-ti rəm tɔ. ³¹ Kɔ kadi, kinə dow ɔsi gaji rɔ-é rəmə, ɔsi gaji rɔ-é kɔ nam kí nam k̄adi 'B̄əbe-ti titi kí 'ndàngi-né m̄e mbete-ti kí aa njay.

2

Né kí uwə m̄e Pol

¹ Ngank̄o-m-je kí njékadm̄e, m̄a lé, loki m'ow rɔ-si-ti lé, tagə kí n̄a əse gosi kí n̄a bá m'ow m'idə-si-né ta kí s̄obi d̄o né kí tò lo b̄oyɔ-é-ti kí Lubə ɔji kɔ ra lé al. ² Kɔtalə m'sangi kadi m'gə né madi kí rangi dan-si-ti al, ngà Jeju Kristi, ə Jeju Kristi kí 'b̄ə-é kagdəsi-ti ya par. ³ †M̄a ya k̄i d̄o-m kàrè, kí nd̄oki m'ow-né rɔ-si-ti kinlé, m'yay rəm, m'b̄əl rəm, m'dadi n̄a rəm; ⁴ ə néndó lə-m k̄i m̄be kilə lə-m lé ulə njirə d̄o ta-je-ti kí pa k̄i gosi, kɔ kadi dow-je d'oo k̄i ta kí t̄ogrɔ-ti kin al, ngà tò ndaa-ti rəsi kí to kullə ra t̄oḡi Ndil kí aa njay. ⁵ Bè kɔ kadi kadm̄e lə-si ulə njirə d̄o gosi-ti lə dow al, ngà d̄o t̄oḡi-ti lə Lubə.

Gosi lə Lubə

⁶ Ə to gosi ya bá j̄e j'ilə m̄be-é dan njékadm̄e-je-ti kí d'asi gaki, ngà k̄e bá to gosi kí d̄onangi-ti nè kin al rəm, bá to gosi lə njék̄obe-je kí d̄onangi-ti nè kí d'a gud̄i-dé ruki-ruki kin al rəm. ⁷ J̄e j'ilə m̄be gosi lə Lubə, kí ɛ adi tò k̄i lo ndəm-é ə b̄oyɔ; to gosi kí ɛ ra go-é kete low lə low-je n̄y kɔ r̄iba lə-ji. ⁸ Gosi kinlé, njék̄obe-je kí d̄onangi-ti

† 1:14 1:14 a Knj 18:8; b Knj 19:29; Róm 16:23 † 1:16 1:16 1Kɔ 16:15 † 2:3 2:3 Knj 18:9

nè kinlé, dow káre ya kàrè gə al; kɔɔ, lé ngar-je 'gə ta kinlé rəmə, lé d'a bə 'Babe kí njèrifa kagdəsi-ti al. ⁹ Ngà titi kí 'ndàngi-né 'panè: Né kí kəm dow oo al rəm, mbi dow oo al rəm, né kí dow gir mɛɛ-é-ti al rəm ya Lubə ra kete lay kɔɔ dow-je kí 'ndigi-é. ¹⁰ Kɔɔtalə jɛ b́a Lubə tɛɛ k̀i dɔ-é adi-ji k̀i takul Ndil kí aa njay. Kɔɔ Ndil kí aa njay lé, tən né-je lay, sar tən ta-je kí tò mɛɛ Lubə-ti karangi nɔ. ¹¹ Náj dan dow-je-ti, é gə ta kí mɛɛ madi-é-ti wa? To ndil dowbé ya par. Bè ya tɔ, ta kí mɛɛ Lubə-ti lé, dow kí gə goto, to Ndil Lubə ya par. ¹² Ə jɛ rəmə, to ndil kí dɔnangi-ti nè b́a j'ingə al, ngà to Ndil kí i rɔ Lubə-ti b́a j'ingə, kɔɔ kadi j'gə-né né kí Lubə adi-ji k̀i takul ramaji liə. ¹³ Jɛ j'pa ta kí dɔ-ti k̀i gosi pa ta kí dow-je 'ndó kin al, ngà j'pa k̀i gosi ndó né lə Ndil kí aa njay, j'ɔr-né mɛɛ né-je kí tɔgrɔ-ti lə Ndil j'adi dow-je kí Ndil kí aa njay ɔr nɔ-dé. ¹⁴ Ngà dow kí kobe lé, ndigi dɔ né-je-ti lə Ndil Lubə al, kɔɔ ɛ oo k̀i né mbó kare, ə à gə né-je kinlé al kɔɔ k̀i takul Ndil kí aa njay b́a dow gə-né gin né-je kinlé. ¹⁵ Dow kí Ndil Lubə ɔr nɔ-é lé, à gangta dɔ né-je-ti lay, ngà ɛ ya k̀i dɔ-é rəmə, dow kí à gangta dɔ-é-ti goto. ¹⁶ Kɔɔ 'ndàngi 'panè: «Náj é gə tagir lə 'Babe kɔɔ kadi ndó-é-né né wa? Ə jɛ rəmə, jɛ j'ow k̀i tagir lə Kristi.»

3

Ta kí sɔbi dɔ kullə lə ngannjékullə-je lə Lubə

2Kɔ 6:4-13

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, mɔ rəmə, m'pa sə-si ta titi dow-je kí Ndil kí aa njay ɔr nɔ-dé al, ngà m'pa sə-si ta titi dow-je kí d'isi 'ra né-je kí nəl daji rɔ-dé rəm, titi dow-je kí 'to ngan-je mɛɛ nam-ti kí 'nam k̀i Kristi bè rəm. ² †Mɔ m'adi-si mbà b́i nékuso kí ngá al. Kɔɔtalə nékuso kí ngá lé, à kasi dɔ tógi-si-ti al. Ə sar bone bè kàrè asi kusoi né kí ngá al ya bəy, kɔɔtalə sɔi isi 'rai né-je kí nəl daji rɔ-si ya bəy. ³ Kɔɔ loki kim-nɔ k̀i gaki-nɔ tò dan-si-ti bè lé, 'toi dow-je kí isi 'rai né-je kí nəl daji rɔ-si rəm, b́a panjiyə-si kàrè tò panjiyə kí nəl daji rɔ-si rəm ya al wa?

Mbunə Pol k̀i Korēnti-je

⁴ †Kɔɔ loki dow káre panè: Mɔ m'to dow lə Pol! Ə ɛ kí madi panè: M'to dow lə Apolosi! ⁵ Bè kinlé sɔi isi rai né-je kí nəl daji rɔ-si ya al wa? Apolosi to náj, ə Pol to náj wa? Dɛ 'to ngannjékullə-je kí k̀i takul-dé b́a sɔi adi-né mɛɛ-si, kí go kadjare-ti kí 'Babe adi dow kí rá-rá. ⁶ †Mɔ m'mɔ kagi, ə Apolosi ungi man dɔ-ti, ngà Lubə b́a adi-é tógi. ⁷ Bəba njəmɔ-é to dow kí 'ngay al rəm, b́a njèkungi man dɔ-ti kàrè to dow kí 'ngay al rəm, ngà Lubə kí njèkadi-é tógi ya par b́a to kí 'ngay. ⁸ Njəmɔ-é dɛ k̀i njèkungi man dɔ-ti lé, d'asi-nɔ, ə náj-náj ya à kingə nédɔ-ji kí asi ta kullə liə. ⁹ Kɔɔtalə jɛ j'to njérakullə nati k̀i Lubə. Sɔi 'toi londɔr lə Lubə rəm, 'toi kəykində lə Lubə rəm. ¹⁰ K̀i takul maji kí Lubə ra sə-m adi-m m'toki njègosi kində kəy bè lé, b́a m'ində-né gin kəy nangi ə dow kí rangi ində dɔ-ti. Ngà kadi náj-náj oo kəm rəbi kí isi ində-né dɔ-ti lé maji. ¹¹ Kɔɔtalə Jeju Kristi ya to gin kəy lé ngá, b́i dow à kində gin-é kí rangi al. ¹² Kinə dow ində dɔ gin kəy-ti kinlé, k̀i lɔr, əse k̀i là, əse k̀i ər-je kí maji-maji, əse k̀i kagi, əse k̀i wale, əse k̀i kádi né kàrè, kullə ra dowbé à tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi. ¹³ Kɔɔ ndɔ gangta-ti lé, kullə lə náj-náj à tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi dan pər-ti, adi pər à nɔ ndaji kullə lə náj-náj kɔɔ kɔr man dɔ-ti. ¹⁴ Kinə dow ində kəy dɔ (gin kəy-ti) kinlé b́a a gərərə rəmə, dowbé à kingə nékugə dɔji. ¹⁵ Kinə pər ɔ kullə ra dow rəmə, ɛ à nal nékugə dɔji; kaji rəmə dowbé à kaji, ngà à titi-nɔ k̀i dow kí tɛɛ dan pər-ti bè. ¹⁶ †Sɔi gəi kí 'toi kəy lə Lubə ə Ndil Lubə isi mɛɛ-si-ti ya al wa? ¹⁷ Kinə dow tuji kəy lə Lubə lé, Lubə à tuji-é tɔ; kɔɔtalə kəy lə Lubə lé, to kəy kí aa njay, ə sɔi b́a 'toi kəy liə. ¹⁸ Kadi dow ədi rɔ-é al. Kinə dow madi dan-si-ti oo rɔ-é k̀i njègosi dɔkaglo-ti kí bone

† 3:2 3:2 Əbr 5:12,13 † 3:4 3:4 1Kɔ 1:12 † 3:6 3:6 a Knj 18:4-11; b Knj 18:24-28 † 3:16 3:16 1Kɔ 6:19; 2Kɔ 6:16

kin rəmə, kadi-é təl mbé, bá à təl njègosi. ¹⁹ Kdotalə gosi kí dɔnangi-ti nè lé, to né mbé kí rɔ Lubə-ti. Kdɔ 'ndàngi 'panè: Ẹ uwə njègosi-je dɔ kəɗta-ti lə-dé. ²⁰ 'Ndàngi bəy 'panè: 'Babe gə tagir lə njègosi-je, ə (ɛ gə) kí to tagir-je kí mɛɛ wəy kare. ²¹ Kadi dow adi dow-je madi 'to nékində kàdì liə al; kdotalə né-je lay to 'lə-si: ²² Adi Pol, əse Apolosi, əse Sepasi, əse dɔnangi kɪ né-je kí mɛɛ-é-ti, əse kiskəm, əse koy, əse né-je kí bɔne, əse né-je kí à ree, lay kin ya to 'lə-si; ²³ ə səi 'toi kí lə Kristi, ə Kristi to kí lə Lubə.

4

¹ Bəba kadi d'oo-ji kɪ njérakullə-je lə Kristi bə rəm, kɪ njékində kəm-dé go né-je-ti lə Lubə kí to né-je kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti kin rəm. ² Ə né kí 'dəji rɔ njékində kəm-dé go né-je-ti lé, to ta lə kadi nɔ-nɔ ya ra né kí tɔgrɔ-ti. ³ Ngà mɔ rəmə, kadi səi bá gangi ta dɔ-m-ti əse kadi dow-je kí 'to njégangta-je bá 'gangi ta dɔ-m-ti kàrè usi-m né madi al. Mɔ ya kɪ dɔ-m kàrè m'gangi ta dɔ rɔ-m-ti al, kdɔ mɛɛ-m uwə-m kɪ ta dɔ né-ti madi al. ⁴ Ə ɛ kin bá ta ɔr-né dɔ-m-ti al. Njégangta dɔ-m-ti to 'Babe. ⁵ Gin-é kin bá kadi 'gangi-né ta kete nɔ kaglo ree 'Babe-ti al; ɛ bá à kadi lo ndógi dɔ né-je-ti kí 'bɔyɔ londul-ti, ə à tɔji kɔjra-je kí mɛɛ dow-je-ti ndaa-ti rəsi. Ə nɔ-nɔ ya à kingə piti kí sobi dɔ-é rɔ Lubə-ti.

⁶ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'un nétoji kí sobi dɔ-ji jɛ kɪ Apolosi kdɔ ta lə-si. Kadi 'ndói né rɔ-ji-ti, kdɔ kadi 'rai né ali-né dɔ ta kí 'ndàngi kin al, kadi dow kàre dan-si-ti un dow ində-né kàdì-é ə ɔsi-né ta kɪ madi-é al. ⁷ I lé nɔ adi-i 'tò gay wa? Ə ri bá to né kí 'ingə kɪ dɔrɔ-i wa? Ə kinə 'ingə né kɪ dɔrɔ-i al, ngà kdɔ ri bá 'ində kàdì-i toki né kí 'ingə né kɪ dɔrɔ-i bə wa?

⁸ Səi 'ndani ngà rəm! Səi 'toi njénékingə-je ngà rəm! Jɛ j'goto ya səi 'tumi gin kɔbɛ ngà rəm! Kinə ɔi bɛ ya tɔgrɔ-ti ngà, jɛ kàrè j'a kɔ bɛ sə-si tɔ nɔ! ⁹ Kdɔ mɔ m'oo toki né kí jɛ kí j'to njékɔwkulə-je lé, Lubə adi-ji j'to sɔy dow-je rəm, j'titi-nɔ kɪ dow-je kí 'gangi ta koy dɔ-dé-ti bə rəm, kdɔ j'to né koo lə dow-je kí dɔnangi-ti rəm, né koo lə malayka-je rəm, né koo lə dow-je rəm. ¹⁰ Jɛ j'təl mbé-je kdotalə lə Kristi, ngà səi rəmə 'təli njègosi-je kɪ takul nam kí 'nami kàdì Kristi-ti; jɛ j'təl njéyay-je, ngà səi rəmə səi 'təli njétógi-je. Səi lé, d'un ta-si, ngà jɛ rəmə 'nədi-ji! ¹¹ Sar kàdì bə kin ya kàrè, bɔ ra-ji rəm, kundə man ra-ji rəm, ndoo kubɪ ra-ji rəm, 'tində-ji rəm, j'ilə mbir-mbir rəm; ¹² †jɛ ya j'ra kullə kɪ ji-ji j'ɔɔ rɔgi-rɔgi; 'taji-ji kàrè, jɛ j'tɔr ndi-ji dɔ-dé-ti; d'ulə kəm-ji ndoo kàrè, jɛ j'ore mɛɛ-ji; ¹³ 'pa sə-ji ta kí maji al kàrè, jɛ j'sɔl mɛɛ-dé; jɛ j'təl dɔ bɪrbiti kí dɔnangi-ti nè, j'təl né-je kí maji al kí dow-je lay 'mbati sar bɔne.

¹⁴ M'ndàngi mbete kin bə kdɔ kulə-né rɔsɔl dɔ-si-ti al; ngà kdɔ ndəji-si-né titi kí 'toi-né ngan-m-je kí m'ində-si dan kəm-m-ti. ¹⁵ Kdotalə, lé njéndó-si né-je kí sobi dɔ nam kàdì Kristi-ti 'ra bɔdɔgi nja dɔgi ya kàrè, bɔbi-si-je 'nɔ al, kdɔ kí sobi dɔ nam kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti lé, mɔ ya m'to bɔbi-si kɪ takul Poyta kí Maji. ¹⁶ †Bəba m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti, 'ndaji kullə ra-m. ¹⁷ Gin-é kin ya bá m'ulə-né Timote rɔ-si-ti; ɛ to ngon-m kí m'ində-é dan kəm-m-ti, njèkɔ dɔ ndi-é-ti mɛɛ nam kàdì 'Babe-ti; ɛ à kole mɛɛ-si dɔ dɔ nja-m-je-ti kí sobi dɔ nam kàdì Kristi-ti, gangi-é kí m'ndó-né dow-je kɪ lo lay dan njékəwnɔ-je-ti kí gay-gay lay. ¹⁸ Dow-je madi d'ində kàdì-dé, 'ra titi né kí m'a kɔw koo-si al ngà bə. ¹⁹ Ngà kí ngɔsnè-ti kin ya, kinə 'Babe ndigi rəmə, m'a kɔw rɔ-si-ti nɔɔ, ə m'a kɔw kdɔ koo ta-je lə njékində kàdì-dé-je kin al, ngà m'a kɔw kdɔ koo tógi-dé. ²⁰ Kdotalə kɔbɛ lə Lubə lé, to ta-je al, ngà to tógi. ²¹ Ri bá səi 'ndigi wa? Kadi m'ow rɔ-si-ti kɪ salangi, əse kɪ ndigi dow-je, kɪ panjiyə kí sɔl lom-lom wa?

† 4:12 4:12 Knj 18:3 † 4:16 4:16 1Kɔ 11:1; Plp 3:17

5

Ta kí gangi do kaya-ti

¹ Kaya kí ra tò dan-si-ti adi dow-je d'oo ta-é kì lo-lo, ò to kaya kí njékadmeë al-je ya kàrè tò dan-dé-ti nja káre al bøy; 'panè dow káre dan-si-ti taá ne bobi-é! ² Ya rəmø sɔi indøi-né kàdì-si bøy al ßan! Lé ndingə bá a ndingøi ndoo, kdo kadi dow kí njèra né kí bè kinlé, kadi toki tubə-é dan-si-ti kogi! ³ Mə lé, daji rɔ-m goto sə-si, ngà meë ndil-ti ə m'a sə-si nati, adi dow kí njèra né kí bè kinlé, mə m'gangi ta do-é-ti ngá, titi né kí m'a lo-é-ti nɔɔ bè. ⁴ Loki 'kəwi-nə kì ri 'Babe Jeju lé, meë ndil-ti rəmø, m'isi sə-si nati kì takul tógi lə 'Babe lə-ji Jeju: ⁵ Dow kí titi-nə bè kinlé, kadi toki kiŋə-é ji Satə-ti kadi Satə tuji daji rɔ-é, ə kadi ndil-é aji ndo ree 'Babe Jeju-ti.

⁶ †Kində kàdì lə-si lé, maji-é goto! Əm kí nde bè ya adi nduji kí lɔy meë né-ti lay i lé, sɔi 'gøi al wa? ⁷ Ɔri əm kí low rɔ-si-ti kogi, adi rɔ-si kdo kadi 'toi nduji kí lɔy kí sigi, kdotalə sɔi lé, əm goto rɔ-si-ti; kdo Kristi kí to ngon bati Paki lə-ji lé, d'ilə məsi-é nangi*. ⁸ Ən é, adi j'rai nɔy Paki kì əm kí low al rəm, kì əm kí to néra kí maji al al rəm, kì meëndul al rəm, ngà kadi j'rai kì mbə kí əm goto-ti, kì meë kí aa njay, kì néra kí togrɔ-ti.

⁹ M'ndàngi meë mbete-ti lə-m kí madi-si lé m'panè: Uwøi nam kì njérakaya-je al. ¹⁰ Mə m'pa ta m'osi-né kagi do dow-je-ti lay kí dɔnangi-ti nè kí 'to njérakaya-je, kì njérakəmnda-je, kì bøkaya-je, kì njépole magi-je kin al; kdo sɔi a kasi tɛɛi dɔnangi-ti kogi al. ¹¹ Adi mbete kí ndoki m'ndàngi m'adi-si kinlé, m'ndàngi kdo kadi dow kí ßa rɔ-é njékadmeë bá to njérakaya, əse njérakəmnda, əse njépole magi, əse njétajsul, əse gɔyibi, əse bøkaya lé, uwøi siə nam al rəm, bá kuso ya kàrè kadi usoi né kì dow kí bè kin al rəm. ¹² Se to ta lə-m kadi mə bá m'gangi ta do njékadmeë al-je-ti wa? Njékadmeë-je bá sɔi a gangi ta do-dé-ti ya al wa? ¹³ Njékadmeë al-je lé, Lubə bá a gangta do-dé-ti. 'Tubøi njèmeëndul dan-si-ti kogi.

6

*Səki-nə lə njékadmeë-je**Mat 5:38-41*

¹ Loki dow káre dan-si-ti ɔw kì ta kì madi-é lé, à səki-é nò njékadmeë al-je-ti ßi nò njékaa njay-je-ti al wa? ² Sɔi 'gøi kí njékaa njay-je d'a gangta do dow-je kí dɔnangi-ti ya al wa? Ə kinə sɔi bá a gangi ta do dow-je kí dɔnangi-ti rəmø, ta-je kí nde-nde kin bá a kasi gangi al tɔ bøy wa? ³ Sɔi 'gøi kí j'a gangi ta do malayka-je-ti ya al wa? Ngà ta kí sobi do né-je kí dɔnangi-ti nè kí ban bá j'a kasi gangi al wa? ⁴ Ə loki ta kí sobi do né-je kí dɔnangi-ti nè tò dan-si-ti rəmø jè, dow-je kí njékəwnə-je 'nədi-dé kin bá d'a to njégangta-é wa? ⁵ M'ɔw kì pa ta kin kulə-né rɔsɔl do-si-ti; adi dow káre-rè kí dan-si-ti kí to njégosi kí asi kadi gangta kí dan ngankɔ-é-je-ti kí njékadmeë ya goto wa? ⁶ Ə njékadmeë ya səki njékadmeë madi-é, ə to nò njékadmeë al-je-ti bøy ən! ⁷ Sɔi rəmø, səki kí 'səki-nə kin ya, to kusi ya usi ngá tin. Kdo ri é 'ra-si maji al kàrè kisi ya isi do-ti al wa? Kdo ri é kiŋə ya iŋøi adi 'taa né-je lə-si al wa? ⁸ Rəmø sɔi bøy bá 'rai né kí njururu al, adi uwøi dow-je 'taai né-je lə-dé, ə to ngankɔ-si-je kí njékadmeë bøy ən! ⁹ Kow kí njéra né kí njururu al-je d'a kow kɔɔbe-ti lə Lubə al kinlé, sɔi 'gøi ya al wa? Ədi rɔ-si al: Njérakaya-je, kì njépole magi-je, kì njékiŋə ne-dé-je əse ngow-dé-je ə sangi dow-je kì rangi, ¹⁰ njétəl rɔ-dé dené-je-ti, kì dingəm-je kí njésangi dingəm madi-dé-je, kì dené-je kí njésangi dené madi-dé-je, kì njébogi-je, kì njéra kəmnda-je, kì gɔyibi-je, kì njétajsul-je, kì bøkaya-je d'a kandi kɔɔbe-ti lə Lubə al. ¹¹ Né-je kin bá

† 5:6 5:6 Gal 5:9 * 5:7 5:7 Əm kí low lé toji panjiyø kí maji al kí kete. Ndo ra nɔy Paki lé, meë køy kí rá-rá ya 'tol ngonbati-ti. Ngà kete bá kadi ndo ra nɔy Paki asi lé Israyel-je d'or əm kí meë køy-je-ti lə-dé kogi kadi toji kaa rɔ do majal-ti (Tet 12:8,20).

ndoki to kullə ra dow-je madi kí dan-si-ti. Ngà togi bá 'togi-si rəm, d'ində-si tagay rəm, d'or ta do-si-ti kè ri 'Babe Jezu Kristi rəm, kè takul Ndil Lubə lə-ji rəm.

Koo go rɔ do kaya-ti

¹² †Né-je lay ya tò kadi m'ra, ngà né-je lay maji doro al. Né-je lay ya tò kadi m'ra, ngà m'a kinə rɔ-m kadi né madi ra-m bə-ti al. ¹³ Nékusò tò kdo mee dow, ə mee dow tò kdo nékusò, ə Lubə à tuji-dé joo lay. Ngà rɔ dow tò kdo kaya al. Rɔ dow tò kdo 'Babe, ə 'Babe tò kdo rɔ dow. ¹⁴ Ə Lubə kí adi 'Babe tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, tógi-é à kadi j'tɔsi 'ndəli j'indəli lo j'tɛɛi tɔ. ¹⁵ Səi 'gəi kí rɔ-si to ngan rɔ Kristi ya al wa? Adi m'a kɔy ngan rɔ Kristi kdo kadi m'təl-dé ngan rɔ kaya dené-ti wa? ¹⁶ Nda bə al! Səi 'gəi kí dow kí ində rɔ-é nati kè kaya dené lé, dɛ siə 'to kubru rɔ kí káre-rè ya al wa? Kdotalə 'ndangi 'panè: Dɛ joo lay 'təl kubru rɔ kí káre-rè. ¹⁷ Ngà dow kí ində rɔ-é nati kè 'Babe lé, dɛ siə nati mee ndil-ti kí káre-rè. ¹⁸ Ayi kaya kí ra. Ndəgi majal-je lay kí dow ra lé, tò gidi daji rɔ-é-ti ndaa-ti nè. Ngà dow kí ra kaya rəmə, ɛ ra majal kè daji rɔ-é ɛ ya. ¹⁹ †Səi 'gəi né kin al wa? Daji rɔ-si lé, to kəy kisi Ndil kí aa Njay, kí tò mee-si-ti, kí səi ingəi rɔ Lubə-ti, ə səi 'toi dow-je do rɔ-si al. ²⁰ Kdotalə Lubə gangi do-si kè né kí gati-é nɔ. Ən é adi daji rɔ-si ulə riba do Lubə-ti [ə kadi tagir lə-si kí to 'lə Lubə kinlé ulə riba do-é-ti*.]

Kilə tadəji-je-ti

7

Ta kí sobi do taa-nɔ

Mat 19:3-12

¹ J'reei do ta-ti kí 'ndangi mee mbete-ti adi-mi 'painè: Kadi dingəm tò kè dené al lé, to né kí maji. ² Ngà kdo kadi dow usi dan kaya-ti al lé bá kadi dingəm kí rá-rá ya ɔw kè ne-é ne-é, ə kadi dené kí rá-rá ya ɔw kè ngobi-é ngobi-é tɔ. ³ Kadi dingəm adi né lə ne-é kí sobi do-é, bə ya tɔ ə kadi dené adi né lə ngobi-é kí sobi do-é tɔ. ⁴ Dené ɔw kè tógi do rɔ-é-ti al, ngà ngobi-é bá ɔw kè tógi do-ti; bə ya tɔ é dingəm ɔw kè tógi do rɔ-é-ti al, ngà ne-é bá ɔw kè tógi do-ti. ⁵ Ɔgi-nɔ rɔ-si al, kinə ta-si asi-nɔ do-ti, kdo kadi uni kaglo madi 'pai-né ta kè Lubə je bə bane; ə go-ti 'təli kè rɔ-nɔ-ti gogi, nè kinə asi kori mee-si al rəmə, Satɔ à kingə lo kdo nɔ-si-né. ⁶ Ta kí m'pa kinlé, to ndukun al, ngà to takoji. ⁷ M'ndigi nɔ kadi dow-je lay ya 'titi-nɔ sə-m bə; ngà nɔ-nɔ ya Lubə adi-é kadkare kí sobi do-é; adi ɛ kí káre kadkare kí bə kin ə ɛ kí káre kadkare kí bə kin tɔ.

⁸ 'Ngabo-je, kè njéngowkoy-je rəmə, m'idə-dé m'panè kadi d'isi titi-nɔ sə-m bə bá maji. ⁹ Ngà kinə d'a kasi kore mee-dé al rəmə, kadi 'taa dené əse 'taa ngow; kdo taa dow kisi siə tò soti itə kadi rɔ kɔ.

¹⁰ †Ngà kí sobi do dɛ kí 'taa-nɔ lé, to mɔ bá m'un ndu kè do-m al, ngà 'Babe bá panè: Kadi dené mbati ngobi-é al; ¹¹ kinə ɛ mbati ngobi-é rəmə, kadi-é taa ngow al, bə al rəmə kadi təl ulə noji nati kè ngobi-é gogi, ə kadi dingəm tubə ne-é al tɔ.

¹² Ə kí sobi do ndəgi dow-je rəmə, to 'Babe al, ngà mɔ bá m'panè: Kinə ngonkɔ-ji kí njèkadmeɛ isi kè dené kí njèkadmeɛ al, bá dené-é ndigi kisi siə rəmə, kadi tubə-é al; ¹³ ə dené kí ngobi-é to njèkadmeɛ al, bá kinə ngobi-é lé ndigi kadi isi siə rəmə, kadi mbati-é al tɔ. ¹⁴ Kdotalə dingəm kí njèkadmeɛ al lé tò tagay kè takul ne-é, ə dené kí njèkadmeɛ-é al lé tò tagay kè takul ngobi-é kí to njèkadmeɛ tɔ, bə al rəmə ngan-si-je d'a kaa njay al, ngà kí togro-ti lé, 'to tagay ya. ¹⁵ Ngà kinə to njèkadmeɛ al bá ndigi kinə njèkadmeɛ rəmə, kadi inə-é; lo kin-ti lé, ngonkɔ-ji əse kɔnan-ji kí njèkadmeɛ

† **6:12** 6:12 1Kɔ 10:23 † **6:19** 6:19 1Kɔ 3:16; 2Kɔ 6:16 * **6:20** 6:20 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kè ji-dé kè ta greki. † **7:10** 7:10 Mat 5:32; 19:9; Mar 10:11,12; Luk 16:18

lé, né kí dɔɔ-é nati siə goto. Kdɔtalə Lubə ɓa-ji kadi j'isi kɪ lapiya.* ¹⁶ I kí dené lé, dɔmajɪ ə i bá 'a kaji ngɔbi-i ə i 'gə wa? Ə i kí dingəm lé, dɔmajɪ ə i bá 'a kaji ne-i ə i 'gə wa?

Kadi nɔ́-nɔ́ ngəm gangi kisi-é kí isi-né bá Lubə ɓa-é-né

¹⁷ Tò bá tò kadi nɔ́-nɔ́ ya isi gangi kisi-é-ti kí 'Babe adi-é, kí go ɓa-ti kí Lubə ɓa-é-né. Ɛ kin ɓá to ndu kí m'un m'adi njékəwnɔ́-je kí gay-gay lay. ¹⁸ Dow kí d'ijə-é ganjangi ngá ɓá Lubə ɓa-é rəmə, gangi-é kin ya isi-né; ə dow kí d'ijə-é ganjangi al ɓəy ɓá Lubə ɓa-é rəmə, adi d'ijə-é ganjangi al ngá. ¹⁹ Kijə ganjangi to né madi al rəm, ɓá kijə ganjangi al kàrè to né madi al rəm, ngà né kí maji lé, to təl rɔ go ndukun-ti lə Lubə. ²⁰ Kadi nɔ́-nɔ́ ya isi gangi kisi-é-ti kí ɛ isi-né ɓá Lubə ɓa-é-né kin ya. ²¹ Lé 'to ɓə ɓá Lubə ɓa-i kàrè 'ndingə rɔ-i al; ngà kinə kəm lo tò kadi 'tɛɛ mɛɛ ɓə-ti rəmə, maji ki maji ɔ́n ɔ́ 'tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi. ²² Kdɔtalə ɓə kí 'Babe ɓa-é lé, to dow kí 'Babe taa-é ilə-é taá; bə ya tɔ, dow kí to ɓə al kí 'Babe ɓa-é lé, ɛ to ɓə lə Kristi tɔ. ²³ Lubə gangi dɔ-si kɪ né kí gati-é nɔ́ ɓi 'təli ɓə lə dow-je gogi al. ²⁴ Ngankɔ́-m-je kí njékadmɛɛ, kadi nɔ́-nɔ́ ya isi nɔ́ Lubə-ti gangi kisi-é-ti kí ɛ isi-né ɓá Lubə ɓa-é-né kin ya.

Ta kí sɔbi dɔ dow-je kí 'gə dené əse 'gə dingəm al

²⁵ Ta kí sɔbi dɔ dow-je kí 'gə dené əse 'gə dingəm al lé, 'Babe adi-m ndu dɔ-ti al; ngà m'pa kí go koo-é-ti lə-m, mɔ́ kí 'Babe adi-m m'to dow kí njəkɔ́ dɔ ndi-m-ti kɪ takul koo kəmtondoo liə.

²⁶ Kdɔ ta lə kɔ́-je kí mɛɛ ndɔ-je-ti kí ɓone bə kinlé, né kí mɔ́ m'oo kí à maji ɔ́n: Dow kí rá-rá isi gangi-é-ti kí ɛ isi-né kin ya ɓá maji. ²⁷ Kinə i 'taa dené rəmə, 'sangi kadi 'mbati-é al; ə kinə i 'taa dené al ɓəy rəmə, 'sangi taa dené al. ²⁸ Ngà kɛ ɓá kinə i 'ndigi taa dené kàrè, to majal al rəm, ə kinə ngonmandi kí gə dingəm al ɓəy ndigi taa ngow kàrè to majal al rəm; ngà njətaa-nɔ́-je kinlé kisi-dé kɪ dɔ-dé taá rəmə, d'a kingə kɔ́; ə mɔ́ m'ndigi kɔ́r-si mɛɛ-é-ti kɔgi.

²⁹ Ngankɔ́-m-je kí njékadmɛɛ, ta kí m'ndigi pa ɔ́n: Ndɔ nɔ́y gɔji; kɪ nè kow kɪ kete kinlé, dɛ kí d'isi kɪ dené-je kàrè, kadi d'isi toki né kí d'isi kɪ dené-je al bə; ³⁰ dɛ kí d'isi 'nɔ́ kàrè, kadi 'toki dow-je kí d'isi 'nɔ́ al bə; dɛ kí d'isi 'ra rɔnəl kàrè, kadi 'toki dow-je kí d'isi 'ra rɔnəl al bə; dɛ kí d'ində néndogi kàrè, kadi 'toki dow-je kí né lə-dé goto bə; ³¹ dɛ kí d'isi d'ubə maji né-je kí dɔnangi-ti né kàrè, kadi d'isi toki dow-je kí d'ubi maji né-je kí dɔnangi-ti nè al bə; kdɔtalə né-je kí dɔnangi-ti nè lé, à dəə kɔgi. ³² Ə m'ndigi kadi mɛɛ-si ɔ́ kəkəkə al. Dow kí taa dené al lé, né-je lə 'Babe, kɪ kəm rəbi-je kí à nəl-é-né ɓá mɛɛ-é tɔ dɔ-ti géréró. ³³ Ngà dow kí taa dené lé, mɛɛ-é ɔ́ kəkəkə kɔ́ né-je kí dɔnangi-ti nè rəm, kɔ́ kəm rəbi-je kí à nəl-né ne-é rəm, ³⁴ adi mɛɛ-é ra joo. Bə ya tɔ ɔ́, dené kí taa ngow al əse ngonmandi kí gə dingəm al ɓəy lé, mɛɛ-é tɔ géréró dɔ né-je-ti lə 'Babe, kɔ́ kadi daji rɔ-é kɪ tagir liə aa njay; ə njətaa ngow lé, mɛɛ-é ɔ́ kəkəkə kɔ́ né-je kí dɔnangi-ti nè rəm, kɔ́ kəm rəbi-je kí à nəl-né ngɔbi-é rəm.

³⁵ M'pa ta kin bə kɔ́ maji lə-si, ɓi to gum ɓá m'iyə kɔ́ kuwə-si-né al, ngà kɔ́ kadi 'rai né kí maji rəm, kadi 'nami-né kàdɪ 'Babe-ti kɪ mɛɛ-si kí joo al rəm.

³⁶ Kinə dow madi uwə dɔ ngonmandi ɓá oo kí ɓal-é ɔw kɪ dəə ɔ́ oo kí né-je à kow go-nɔ́-ti maji rəmə, kadi-é ra né kí mɛɛ-é ndigi; kadi 'taa-nɔ́; to majal al. ³⁷ Ngà dow kí ɛ ya ɔ́ji mɛɛ-é-ti ɓá un ndu ə ɔ́ dɔ-ti njángi kadi n'ɔw suwə ɓá asi kore mɛɛ-é, ə kinə to mɛɛ ndigi liə ya ɓi to mɛɛndigi lə dow kí rangi al rəmə ra-é liə kin maji. ³⁸ Bəɓa dow kí taa dené kí ɛ uwə dɔ-é lé, ra né kí maji, ə dow kí uwə dɔ dené ɓá taa-é al rəmə, to né kí maji nɔ́ ya ɓəy. ³⁹ Dené kí ngɔbi-é isi kɪ dɔ-é taá ɓəy lé, ɛ à kisi kɔ́ ngɔbi-é ya; ngà kinə ngɔbi-é oy rəmə, ta ɔr dɔ-é-ti, adi kinə ɛ ndigi taa ngow

* **7:15** 7:15 Ta kí 'panə Lubə ɓa-ji kinlé mɛɛ mbete-je-ti kí nɔ́-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki lé to Lubə ɓa-si.

kí rangi rəmə à taa, ngà kẹ b́a kadi taa dow kí adi mee-é 'Babe bane. ⁴⁰ Bè ya kàrè koo-é-ti lə-m lé, kinə dené lé, təl taa ngow al rəmə, à kisi kì rɔnəl n̄a. Ə mə ya kàrè, m'gə kí Ndil Lubə isi mee-m-ti tɔ.

8

Ta kí sobi do da kí 'pole-né magi-je

¹ Ta kí sobi do da kí 'pole-né magi-je lé, j'gəi kí jəi lay ya j'toi njégə-é-je. Ngà négə lé, ree kì kində kàdì, ə ndigi dow-je b́a adi dow ow kì kete-kete mee kadmee-ti.† ² Kinə dow madi gir kí n'gə né madi rəmə, ɛ gə titi kí lé à gə-né al ya bəy. ³ Ngà kinə dow madi ndigi Lubə rəmə, dowbé kinlé, Lubə gə-é tɔ. ⁴ Ə ta kí sobi do kuso da kí 'pole-né magi-je lé, jəi j'gəi kí magi goto donangi-ti nè, Lubə ya kì kàre-rè. ⁵ Togrɔ-ti ya, né-je kí dɔrɔ-ti əse kí donangi-ti kí dow-je 'ba-dé lubə-je tò nɔɔ ya, adi lubə-je 'n̄a rəm, b́a 'babe-je 'n̄a rəm. ⁶ Ngà jəi rəmə, Lubə kí Bobi ra kàre-rè, ɛ b́a né-je lay i rɔ-é-ti, ə kì takul-é b́a jəi j'isi-né; ə 'Babe ra kàre-rè, to Jeju Kristi, kí takul-é b́a né-je lay tò-né rəm, b́a jəi j'isi-né rəm tɔ.

⁷ Ngà dow-je lay b́a 'gə né kin al. Kdo de kí dan-ti-je kí d'inə ta 'pole magi-je ngosnè bəy lé, d'isi d'uso da-je kinlé rəmə, 'gir kí to da-je kí i n̄ə magi-je-ti ya bəy adi tagir lə-dé kí goji kinlé, təl-né né kí tò n̄ə takəm Lubə-ti. ⁸ To nékuso b́a à kow sə-ji ngosi rɔ Lubə-ti al; lé j'usoi da-je kinlé al kàrè, j'usi kəm-ti al rəm, b́a lé j'usoi kàrè, j'ingəi né kəm-ti al rəm. ⁹ Ngà koo b́a ooi maji, nè ra kí kadi 'rai né kí mee-si ndigi kinlé, à kì təl to gin kusi lə njéyay-je. ¹⁰ Kdotalə kinə, i kí 'to njégə né-je kinlé b́a dow madi oo-i kí isi uso né kəy pole magi-je-ti lé, à ra kadi dow kí tagir liə goji kinlé i uso-né da kí 'pole-né magi-je al wa? ¹¹ Ə négə lə-i b́a isi təl gin koy njéyay kin, kí to ngonkɔ-ji njèkadmee kí Kristi oy kdo ta liə kin ban al wa? ¹² Ra kí 'rai majal kí titi-n̄a bè kin kì ngankɔ-si-je kí njèkadmee adi ori-né tógi-dé kdo tagir lə-dé kí goji kinlé, to Kristi ya tɔ b́a səi 'rai siə majal. ¹³ Gin-é kin b́a, kinə ta lə nékuso b́a ngonkɔ-m kí njèkadmee à kusi-né mee majal-ti rəmə, m'a kuso da kdo kadi to gin kusi mee majal-ti lə ngonkɔ-m kí njèkadmee kin nda al.

9

Pol inə né-je kí to tó-é kadi ingə *2Kɔ 11:7-12; 12:13-15*

¹ Mə lé m'to bə al ya al wa? M'to njèkɔwkulə ya al wa? M'oo 'Babe lə-ji Jeju ya al wa? Səi 'toi kandi kullə lə-m kí m'ra m'adi 'Babe ya al wa? ² Kinə dow-je kí rangi b́a d'oo-m kì njèkɔwkulə al kàrè, səi rəmə 'gəi kí m'to njèkɔwkulə ya; kdo səi ya 'toi ndaji kullə lə njèkɔwkulə kí m'ra m'adi 'Babe. ³ Né kí m'or-né ta do-m-ti n̄ə njékilə ta do-m-ti-je ən: ⁴ Jə lé, to tó-é kadi j'uso rəm, j'ay rəm ya al wa? ⁵ To tó-é kadi j'adi kɔnan-ji kàre kí njèkadmee kí to ne-ji ow sə-ji titi kí njèkɔwkulə-je kí rangi 'ra-né, əse titi kí ngankɔ 'Babe de kì Sepasi 'ra-né kin ya tɔ al wa? ⁶ Ə se jə kì Barnabasi ya kì kár-ji b́a tò kadi j'ra kullə ya tá wa? ⁷ N̄a ra kullə asgar é un là liə ya b́a ugə-né rɔ-é wa? N̄a mə nduu ya uso kandi-é al wa? N̄a ul da-je ya ay mbà-dé al wa? ⁸ Se ta kinlé m'pa kí dow-ti wa? Ndukun kàrè pa bè ya tɔ al wa? ⁹ †Kdo 'ndangi mee mbete ndukun-ti lə Moiyiji 'panè: *Mangi kí d'adi-é a njiyə do ko-ti kdo kadi kaa-é tal lé, 'a do ta-é al.*† Lubə pa bè lé, mangi-je b́a ta lə-dé to rɔ-é, ¹⁰ əse jə ya par b́a ɛ pa ta kin sobi-né do-ji wa? Oiyə, ta kinlé, 'ndangi sobi do-ji ya; dow kí a ndor lé, tò kadi ndor ində-né mee-é do ko-ti, ə dow kí a ində ko kàrè, kadi ində mee-é do kingə nédoji-é-ti tɔ. ¹¹ †Né-je kí maji-maji kí to né-je lə Ndil kí aa njay bəy é j'dubi mee-si-ti, ngà

† 8:1 8:1 Ròm 14:13-23 † 9:9 9:9 1Ti 5:18 † 9:9 9:9 Det 25:4 † 9:11 9:11 Ròm 15:27

nékingə-si-je bá j'ubə maji-é rəmə, to né kí à tò bəl ɲa wa? ¹² Dow-je kí rangi bəy é d'ubə maji né-je lə-si é to tó-é, ngà jə kí ban bá j'a kubə maji né lə-si é à to tó-é al wa? To tó-é kadi j'ubə maji né lə-si ya, ngà kə bá jə j'dəji né ji-si-ti al; kore bá jə j'ore mɛɛ-ji mɛɛ né-je-ti lay, kɔɔ kadi j'ilə kagi Poyta kí Maji lə Kristi al.

¹³ Səi 'gəi ya al wa? Dow-je kí d'a 'ra kullə mɛɛ kəy-ti lə Lubə lé, né kí mɛɛ kəy-ti lə Lubə ya to nékuso-dé; ə dɛ kí d'a 'ra kullə logugi né-ti lə Lubə lé, d'ubə maji né kí dow-je d'adi logugi né-ti lé ya tɔ al wa? ¹⁴ †Bè ya tɔ é 'Babe ində ndu kadi, dow-je kí d'isi d'ilə mbɛ Poyta kí Maji lé, d'a kingə nékuso kɪ kəm rəbi Poyta-ti kí Maji ya tɔ.

¹⁵ Ngà mə Pol lé, né-je kí to tó-é kadi m'ubə maji-é kinlé, né káre ya kàrè m'dəji al, bá m'ndangi mbete kin bè kɔɔ kadi dow adi-m-né né al rəm; kɔɔ m'ndigi kadi koy tá m'oy ə tò soti ...! Né kí m'osi-né gagi rɔ-m kinlé, dow kí à kər dɔ-m-ti goto. ¹⁶ Kilə mbɛ Poyta kí Maji lé, to né kɔsi gagi rɔ lə-m al; kɔɔtalə to kullə kí tò dɔ-m-ti kadi m'ra ya tá; kinə m'ilə mbɛ Poyta kí Maji kin al lé, to tuji bá usi dɔ-m-ti tin! ¹⁷ Kinə m'ilə mbɛ-é kɪ mɛɛndigi lə-m rəmə, m'a kingə nédɔji-m; ngà kinə m'ra kullə-é kɪ nɔɔ bè par rəmə, to né kí d'ində kullə-é dɔ-m-ti kɪ kində tɔ. ¹⁸ Ə nékugə dɔji-m lé to ri wa? To mbɛ Poyta kí Maji kí m'ilə kare, ə né kí to tó-é kadi m'ingə kɪ kəm rəbi Poyta kí Maji kin kàrè m'dəji al.

¹⁹ Tɔgrɔ-ti, rɔ dow-je-ti lay ə m'to bə al ya, ngà m'təl rɔ-m ngonnjəkullə-ti lə dow-je lay, kɔɔ kadi m'ingə-né dow-je kí 'ɲa kí 'tò nduy-nduy. ²⁰ Loki m'a rɔ jipi-je-ti, ə m'ra rɔ-m jipi-ti, kɔɔ kadi m'ingə-né jipi-je; loki m'a rɔ njékisi gin tógi ndukun-ti ə m'ra rɔ-m dow-ti kí njékisi gin tógi ndukun-ti tɔ – mə m'isi gin tógi ndukun-ti al – ya ngà m'ra bè kɔɔ kingə-né dow-je kí d'isi gin tógi ndukun-ti; ²¹ loki m'a rɔ dow-je-ti kí d'isi gin tógi ndukun-ti al ə m'ra rɔ-m dow-ti kí isi gin tógi ndukun-ti al, bè kɔɔ kadi m'ingə-né dow-je kí d'isi gin tógi ndukun-ti al. Ə mə ya bè lé, mə m'or rɔ-m kɔgi mɛɛ ndukun-ti lə Lubə al, ngà kí tɔgrɔ-ti lé, m'isi gin tógi ndukun-ti lə Kristi – ²² Loki mə rɔ dow-je-ti kí 'yay mɛɛ kadmɛɛ-ti ə m'ra rɔ-m dow-ti kí yay, kɔɔ kadi m'ingə-né dow-je kí 'yay mɛɛ kadmɛɛ-ti. M'təl rɔ-m né-je-ti lay kɔɔ kadi lé ri-ri kàrè m'adi dɛ kí ɲa-je d'aji ya tá. ²³ Né-je lay kinlé, m'ra kɔɔ ta lə Poyta kí Maji, kɔɔ kadi m'ingə-né nédɔji-m mɛɛ-é-ti.

²⁴ Dow-je kí d'ay ngɔdi lo kində dirə-ti lé, d'ay nati lay ya, ngà dow káre-rè bá ingə nédɔji lé, səi 'gəi ya al wa? Ayi ngɔdi kɪ gangi-é kí a kingəi-né nédɔji bane. ²⁵ Dow-je lay kí 'to njékində-ɲa dirə mulə kí kuwə lé, d'ɔgi rɔ-dé dɔ né-je-ti kí gay-gay lay; dɛ lé, 'ra bè kɔɔ kingə-né jɔgi kí à tuji, ngà jəi rəmə j'rai kɔɔ kingəi-né jɔgi kí à tuji al. ²⁶ Adi mə m'ay ngɔdi m'ilə-né birikɔyɔ kare al; m'bir ji-m kɔɔ kɔsi-né né, bi m'bir ji-m kɔɔ kɔsi-né ndaa lo kare al. ²⁷ Kində bá m'ində dɔ rɔ-m-ti ngə, ə m'təl rɔ-m gin tógi-m-ti, nè mə kí m'ilə mbɛ Poyta kí Maji m'adi dow-je kí rangi kinlé bá d'a kɪ kər-m mɛɛ kullə-é-ti kɔgi.

10

Kun nédajɪ dɔ poyta-ti lə Israyel-je

Əbr 3:7-19

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'ndigi kole mɛɛ-si dɔ ka-ji-je-ti kí, loki dɛ lay ya 'njiyɔ gin kilndi-ti* rəm, dɛ lay ya d'ində dan babo 'gangi rəm, ² dɛ lay ya toki ra-dé batɛm dan kilndi-ti rəm, dan babo-ti rəm, kɪ takul nam kí 'nam kàdɪ Moiyiji-ti; ³ dɛ lay ya d'uso né kí káre-rè kí to nékuso kí j rɔ Ndil-ti kí aa njay rəm, ⁴ bá dɛ lay ya d'ay man kí káre-rè kí to man kí j rɔ Ndil-ti kí aa njay, kɔɔtalə dɛ d'ay man kí tɛɛ kàdɪ mbal-ti kí j rɔ Ndil-ti kí aa njay, kí to mbal kí njédan-dé, ə mbal-é kinlé to Kristi.

† 9:14 9:14 Mat 10:10; Luk 10:7 * 10:1 10:1 Israyel-je lé, loki 'tɛɛ bɛ bə-ti Ejipti d'isi d'ow kɪ Kanə lé, Lubə adi kilndi bá or nɔ-dé (Tɛt 13:21-22).

⁵ Ngà dow-je ña dan-dé-ti ya kullə ra-dé nəl Lubə al, gin-é kin bá d'oy-né diləlo-ti. ⁶ Ə né-je kinlé ra né bè kɔ kadi təl to néndó adi-ji, kɔ kadi jəi j'adi bo né-je kí maji al ra-ji titi kí ra-dé-né kin al ngá. ⁷ 'Təli njépole magi-je titi kí ndɔki dɛ kí ñá-je kí dan-dé-ti 'ra-né bá 'ndàngi-né ta-é mɛɛ mbete-ti kí aa njay kin al ngá; 'ndàngi 'panè: Kosi dow-je d'isi nangi d'uso rəm, d'ay rəm, ə go-ti d'j 'la-ña. ⁸ Adi j'toi njéra kaya-je titi kí ndɔki dɛ kí ñá-je kí dan-dé-ti 'ra-né, adi dow-je budoɣi lo kərjoo gidi-é mutə d'oy-né mɛɛ ndo-ti kí káre-rè kin al ngá. ⁹ Adi j'ñai 'Babe titi kí ndɔki dɛ kí ñá-je kí dan-dé-ti 'ña-é-né adi li-je 'tɔ-dé-né tɔl-dé kin al ngá. ¹⁰ Adi j'yuni ta titi kí ndɔki dɛ kí ñá-je kí dan-dé-ti 'yun-né ta adi malayka kì njètɔ ko dow-je tɔɔ-né ko-dé kin al ngá. ¹¹ Né-je kinlé tɛɛ dɔ-dé-ti bè kɔ kadi təl néndó adi-ji rəm, bá 'ndàngi kɔ ndəji-ji-né jəi kí j'isi dɔbəy ndo-ti kin rəm. ¹² Ən é, dow kí gir kí n'a taá rəm, kadi oo maji nè à kɪ kusi! ¹³ Nénə kí tɛɛ dɔ-si-ti kí to nénə kí asi ta tɔgi dow-ti al ya goto. Lubə to njəkə dɔ ndi-é-ti, à kiŋə-si kadi né ña-si al dɔ tɔgi-si al; loki nénə tɛɛ dɔ-si-ti lé, ɛ à kilə kəm rəbi kadi 'tɛɛi-né kəm-ti rəm, à kadi-si tɔgi kadi ori-né mɛɛ-si rəm tɔ.

Ndəji kí sobi dɔ magi kí pole
2Kɔ 6:14-18; Rɔm 14:13-23

¹⁴ Gin-é kin bá, səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, ayi magi kí pole. ¹⁵ M'pa sə-si ta kəm dow-je kí njégə né-je; səi ya 'gɔi ta kin ooi. ¹⁶ †Kobi man nduu kí tərndi tɔ dɔ-ti ə j'isi j'rai oiyo Lubə kɔ kinlé, to kuwə-ña lubi-lubi kì məsi Kristi ya al wa? Mbè kí j'isi j'gàngi-ña kinlé, to kuwə-ña lubi-lubi kì daji rɔ Kristi ya al wa? ¹⁷ Titi kí mbè ra-né káre-rè lé, jəi kí j'ñai kin ya, j'təli kubru rɔ kí káre-rè tɔ; kdɔtalə mbè kí káre-rè kin ya j'ori-ña dɔ-ti lay. ¹⁸ Ooi Israyel-je kí koji kəy kin al wa? Dɛ kí d'uso dɔ-je kí d'ilə məsi-dé nangi logugi né-ti lə Lubə lé, to kuwə bá d'uwə-ña lubi-lubi kì logugi né ya al wa? ¹⁹ Se m'ndigi panè dɔ kí 'pole-né magi to né kí ngay wa? Əse magi to né kí ngay wa? (Ndə bè al). ²⁰ Ngà m'panè: Né kí 'pole-né magi lé, d'adi ndil-je kì majal bi d'adi Lubə al; ə mɔ m'ndigi kadi uwəi-ña lubi-lubi kì ndil-je kí maji al al. ²¹ Səi a kayi né kí mɛɛ kobi-ti lə 'Babe rəm, né kí mɛɛ kobi-ti lə ndil-je kí maji al rəm al; bá à kisi ta nékuso-ti lə 'Babe rəm, ta nékuso-ti lə ndil-je kí maji al rəm al. ²² Se j'ndigi ndúi jangi lə 'Babe wa? Se tɔgi-ji ña itə-é wa? ²³ †Né-je lay ya to tó-é kadi dow à ra, ngà né-je lay bá maji dɔrɔ al; né-je lay ya to tó-é kadi dow à ra, ngà né-je lay bá à kadi dow ɔw kì kete-kete al. ²⁴ Kadi dow sangi maji liə kí sobi dɔ-é ya par al, ngà kadi sangi maji lə dow-je kí rangi tɔ. ²⁵ Né-je lay kí d'ində suki-ti lé, usoi kì kuso ya bi 'dəji ta dɔ-ti al, kɔ kadi mɛɛ-si usi nangi. ²⁶ Kdɔtalə dɔnangi, kì né-je kí mɛɛ-é-ti lay ya to 'lə 'Babe. ²⁷ Kinə njəkadmɛɛ al ba-si lo nékuso-ti bá səi 'ndigi kowi lé, né-je lay kí ində nɔ-si-ti ya usoi, bi 'dəji ta dɔ-ti al nè mɛɛ-si à kɪ kusi nangi dɔ-ti al. ²⁸ Ngà kinə dow idə-si panè: Né kin to né kí 'pole-né magi rəm, usoi al, kdɔtalə [dow kí njèkidə-si kete kinlé rəm, kdɔtalə]† mɛɛ kusi nangi al kí à tɔ rəm. ²⁹ Ta kinlé, m'pa kɔ mɛɛ kusi nangi al lə-si səi al, ngà kɔ mɛɛ kusi nangi al lə dowbé kinlé. Kdɔtalə ri é né kí mɔ m'ra kì mɛɛ kusi nangi lé, mɛɛ kusi nangi al lə dow kí rangi à kow siə kadi gangta dɔ-ti wa? ³⁰ Kinə m'ra oiyo Lubə dɔ né-ti kí m'isi m'uso lé, né kí m'ra oiyo Lubə dɔ-ti kinlé, dow à pa sə-m ta kí maji al dɔ-ti kɔ ri bəy wa? ³¹ Adi lé to né bá usoi, əse to né bá ayi, əse to ri-ri bá 'rai kərə, 'rai kɔ ri ba lə Lubə. ³² Adi kullə ra-si təl jigi tugə grɛki-je al rəm, tugə jipi-je al rəm, bá tugə njəkəwnə-je lə Lubə al rəm, ³³ titi kí mɔ kərə m'sangi kadi m'nəl-né dow-je lay mɛɛ né-je-ti lay kin bè; beba m'sangi né kí kadi maji sə-m par al, ngà né kí à maji kì kosi dow-je ña kɔ kadi d'aji-né.

† **10:16** 10:16 Mat 26:26-28; Mar 14:22-24; Luk 22:19,20 † **10:23** 10:23 1Kɔ 6:12 † **10:28** 10:28 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta grɛki

11

1 †Ndaji kullə ra-m titi kí m̄a ya k̄i d̄o-m m'isi m'ndaji-né kullə ra Kristi kin bè to.

*Ta kí s̄obi d̄o nék̄o lə dené-je kí 'to njékadm̄e-je
Epe 5:22-24; 1Ti 2:8-14*

2 M'piti-si k̄d̄o m̄e-je-si kí ole d̄o-m-ti m̄e-je-ti lay rəm, k̄d̄o né-je kí m'ndó-si kí s̄oi uwəi d̄o-si-ti titi kí m'ndó-si-né lé ya bè kin rəm. 3 Ngà né kí m'ndigi kadi 'gəi é:n: Dingəm kí rá-rá k̄arè, Kristi to kí boy d̄o-é-ti, ə dingəm to kí boy d̄o dené-ti, ə Lubə to kí boy d̄o Kristi-ti. 4 Dingəm kí rá-rá kí d̄o d̄o-é b̄a pa-né ta k̄i Lubə əse pa-né ta kí ta Lubə-ti lé, ulə r̄os̄ol d̄o 'boy-ti liə*. 5 Ə dené kí rá-rá kí d̄o d̄o-é al ya pa-né ta k̄i Lubə əse pa-né ta kí ta Lubə-ti lé, ulə r̄os̄ol d̄o 'boy-ti liə†; toki ki né kí ɛ ndisə d̄o-é bè. 6 Kd̄otalə kinə dené d̄o d̄o-é al rəmə, kadi ijə d̄o-é to bane. Ə kinə dené ijə d̄o-é əse ndisə d̄o-é ə t̄o r̄os̄ol rəmə, kadi d̄o d̄o-é to bane. 7 Dingəm à d̄o d̄o-é al, kd̄otalə ɛ to takəm Lubə rəm, to riba lə Lubə rəm, ə dené to riba lə dingəm. 8 Kd̄otalə Lubə ɔr dingəm r̄o dené-ti al, ngà dené b̄a Lubə ɔr-é r̄o dingəm-ti; 9 ə Lubə ra dingəm k̄d̄o ta lə dené al, ngà dené b̄a Lubə ra-é k̄d̄o ta lə dingəm. 10 Gin-é kin b̄a, kd̄otalə malayka-je lé, dené à k̄ow k̄i né d̄o-é-ti kadi toji kisi kí ɛ isi gin t̄ogi-ti lə 'boy liə. 11 Bè ya k̄arè, k̄i takul nam k̄ad̄i 'Babe-ti lé, dingəm ɔw ndoo dené rəm, b̄a dené k̄arè ɔw ndoo dingəm rəm to. 12 Kd̄otalə titi kí Lubə ɔr-né dené r̄o dingəm-ti lé, bè ya to é dené oji-né dingəm to; ə né-je lay i r̄o Lubə-ti. 13 S̄oi ya 'ḡɔi né kin ooi: Kadi dené d̄o d̄o-é al ya pa-né ta k̄i Lubə lé, to né kí tuwə ra ban wa? 14 Kadi dingəm in̄ə d̄o-é adi ngal puu-puu lé t̄o r̄os̄ol, kí k̄obe-ti ya k̄arè 'gəi kí t̄o bè ya al wa? 15 Ngà dené b̄a d̄o kí ngal puu-puu to riba liə. Kd̄otalə dené lé, d'adi-é b̄el d̄o kadi to né k̄on d̄o-é. 16 Kinə dow madi ndigi naji ta kin rəmə, kadi dowbé gə kí to kullə ra-ji al rəm, b̄a to kullə ra njékəwn̄a-je kí gay-gay lə Lubə al rəm.

*Ta kí s̄obi d̄o nékuso nam lə 'Babe
Mat 26:26-28; Mar 14:22-25; Luk 22:14-20*

17 Ta-je kí m'ow k̄i pa kinlé, m'ow k̄i nd̄or-né mbi-si ki nd̄or bi m'a piti-si al; kd̄otalə loki 'kəwi-n̄a rəmə, 'kəwi-n̄a k̄d̄o ra né kí t̄o soti al, ngà k̄d̄o ra né kí maji al itə kí kete b̄oy. 18 Kí d̄os̄ay ya lé, m'oo kí loki s̄oi kí 'toi njékəwn̄a-je ingəi-n̄a rəmə, ḡangi-n̄a t̄o dan-si-ti, ə ta-je kí m'oo lé, m'gə kí dan-ti-je to ta kí t̄ogro-ti. 19 Ə ḡangi-n̄a lé, kadi t̄o dan-si-ti bè ya to bane, k̄d̄o kadi d̄e kí dan-si-ti kí dow-je d'oo-dé kí d'asi gaki lé, 't̄oji-né r̄o-dé ndaa-ti rəsi. 20 Adi loki s̄oi 'kəwi-n̄a rəmə, 'kəwi-n̄a k̄d̄o nékuso lə 'Babe al; 21 k̄d̄o loki isi usoi né rəmə, n̄a-n̄a ya ində kungəsa uso né liə, adi d̄e kí n̄a-je bo ra-dé, ə d̄e kí dan-ti-je yibi ra-dé to. 22 Kəy-je lə-si goto b̄a usoi né-ti əse ayi né-ti al wa? Se 'nədi njékəwn̄a-je lə Lubə rəm, uləi r̄os̄ol d̄o d̄e-ti kí né lə-dé goto rəm ban al wa? Əjè m'idə-si m'panè ri wa? Se m'a piti-si wa? Ra-é kí bè kinlé, m'a piti-si-né nd̄a bè al. 23 Kd̄otalə m̄a lé, né kí m'ingə r̄o 'Babe-ti b̄a m'ndó-si tin. 'Babe J̄eju lé, nd̄o, nd̄o-é-ti kí d'a kilə-é-né ji dow-je-ti lé, un mb̄ə 24 ə loki ra oiyo Lubə lé, uwə gangi dan̄a ə panè: Kin to daji r̄o-m, kí t̄o k̄d̄o ta lə-si; 'rai né kin bè k̄d̄o kadi m̄e-je-si ole-né d̄o-m-ti. 25 Bè ya to, go nékuso-ti, (un) k̄obi kí man nduu t̄o-ti ə panè: Man nduu kinlé to kulənoji kí sigi kí t̄o k̄i takul m̄əsi-m; 'rai né kin bè k̄d̄o kadi m̄e-je-si ole-né d̄o-m-ti kaglo-je lay kí a kayi-né. 26 Kd̄otalə kaglo-je lay kí isi usoi mb̄ə kin rəm, isi ayi man nduu kin rəm lé, to mb̄ə koy lə 'Babe b̄a isi iləi sar kadi-é ree-né. 27 Gin-é kin b̄a dow kí uso mb̄ə, əse ay man nduu lə 'Babe ki n̄oɔ bè par lé, ta kí gangi kí s̄obi d̄o daji r̄o 'Babe k̄i m̄əsi-é à kusi d̄o-é-ti. 28 Ən é kadi n̄a-n̄a ya tən m̄e-je-é maji oo, b̄oy tá kadi

† 11:1 11:1 1K̄o 4:16; Plp 3:17 * 11:4 11:4 Ta kí 'panè: Ulə r̄os̄ol d̄o 'boy-ti liə kinlé, ɛ kí t̄o k̄i ta greki lé 'ndangi ulə r̄os̄ol d̄o «d̄o-ti» ya par. Gin-é kin b̄a dow-je kí n̄a-je 'panè «dowbé ulə r̄os̄ol «d̄o» 'boy-ti liə» ə d̄e dan-ti-je 'panè «dowbé ulə r̄os̄ol d̄o r̄o-é ɛ-ti ya.» † 11:5 11:5 Ta kí 'panè: Ulə r̄os̄ol d̄o 'boy-ti liə kinlé, toki pa ta d̄o-ti lo nd̄o-é-ti kí s̄o n̄oɔ.

uso mbè rəm, ay man nduu rəm; ²⁹ kɔɔ dow kí uso ə ay bè ya par bi oo adi to daji ro 'Babe al lé, dowbé uso rəm, ay rəm ilə-né ta dɔ rɔ-é-ti ya. ³⁰ Gin-é kin bá njémɔy-je, kɔ njétógi goto-je 'nɔ-né dan-si-ti rəm, bá dow-je nɔ dan-si-ti d'oy-né rəm. ³¹ Kinə jəi ya j'təni mɛɛ-ji maji lé, ta kí gangi à kusi dɔ-ji-ti al. ³² Ngà 'Babe gangi ta dɔ-ji-ti, ində-ji ɔ-ji-ti kɔɔ kadi ta kí gangi usi dɔ-ji-ti nati kɔ njékadmɛɛ al-je al. ³³ Beba ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, loki 'kəwi-nɔ ta nékuso-ti lə 'Babe rəmə, 'ngəbi-nɔ. ³⁴ Dow kí bo ra-é rəmə, kadi uso né bee, bi kadi kəw-nɔ lə-si ree kɔ ta kí gangi dɔ-si-ti al. Nɔɔ kí m'a tɛɛ rɔ-si-ti bá m'a gɔl ndəgi ta-je kí rangi bəy.

12

Kadkare-je lə Ndil kí aa njay

Epɛ 4:4-16; Rɔm 12:3-8

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, ta kí sɔbi dɔ kadkare-je lə Ndil kí aa njay lé, m'ndigi kadi 'gəi gin-é maji. ² Səi 'gəi kí loki ndɔki 'toi-né njékadmɛɛ-je al bəy lé, dow-je d'ɔr-si go-dé-ti titi njékəmtɔ-je bè d'ɔw sə-si nɔ magi-je-ti kí 'pa ta al. ³ Gin-é kin bá m'a kidə-si rəsi kí dow kí pa ta kɔ takul Ndil Lubə kí à panè: «Kadi ndɔl tò dɔ Jɛju-ti» ya goto! Rəm bá dow kí Ndil kí aa njay isi mɛɛ-é-ti al lé, à panè: «Jɛju to 'Babe» al rəm tɔ.

⁴ †Kadkare-je tò gay-gay, ngà to Ndil kí aa njay kí káre-rè bá adi; ⁵ kullə-je tò gay-gay, ngà to 'Babe kí káre-rè; ⁶ kullə ra dow-je tò gay-gay, ngà to Lubə kí káre-rè ya isi ra né-je lay mɛɛ dow-je-ti lay. ⁷ Ə nɔ-nɔ ya Ndil kí aa njay tɔ-je rɔ-é mɛɛ kullə ra-é-ti kɔɔ maji lə dow-je lay. ⁸ Kɔɔtalə, dow káre Ndil kí aa njay adi-é to njèpata kɔ gosi ə Ndil kí aa njay kí káre-rè kin ya adi dow kí rangi to njèpata kɔ négə; ⁹ Ndil kí aa njay kí káre-rè kin ya adi dow káre kadmɛɛ, Ndil kí aa njay kí káre-rè kin ya adi dow kí rangi kadkare-je kɔɔ kadi-né lapiya njémɔy-je; ¹⁰ adi dow káre kadkare ra nékɔ-je; adi dow kí rangi kadkare pa ta kí ta Lubə-ti; adi dow káre kadkare kɔr gangi né-je lə Ndil kí aa njay kɔ né-je lə ndil-je kí maji al; adi dow káre kadkare pa ndɔta-je kí gay-gay; adi dow kí rangi kadkare kɔr mɛɛ ndɔta-je kí rangi. ¹¹ Ndil kí aa njay ra káre-rè, ə ɛ ya kɔ kár-é ə ra né-je kin lay ə adi nɔ-nɔ ya kɔ gangi-é kí ɛ ndigi kadi-é.

¹² †Kɔɔ, titi kí kubru rɔ dow ra káre-rè ya ngan rɔ-é nɔ-né kin rəm, titi kí ngan rɔ-je lay kí kubru rɔ dow-ti 'nɔ ya kàrè 'to kubru rɔ dow kí káre-rè kinlé, kí sɔbi dɔ nam kàdɔ Kristi-ti kàrè tò bè ya tɔ. ¹³ Kɔɔtalə jəi lay ya 'ra-ji batɛm lə Ndil kí káre-rè bá j'təli-né kubru rɔ dow kí káre-rè adi jipi-je, kɔ greki-je, kɔ bə-je, kɔ dow-je kí 'to bə-je al rəm, jəi lay ya j'ayi man kí j rɔ Ndil kí aa njay-ti kí káre-rè kin ya; ¹⁴ beba kubru rɔ dow lé, ngon rɔ-é ra káre-rè al, ngà ngan rɔ-é-je 'nɔ. ¹⁵ Kinə nja panè: Mɔ m'to ji al, adi m'to 'lə kubru rɔ al lé, se pa-é kin ya ɛ à to-né 'lə kubru rɔ al tɔ wa? ¹⁶ Ə kinə mbi panè: Mɔ m'to kəm al, adi m'to 'lə kubru rɔ al lé, se pa-é kin ya ɛ à to-né 'lə kubru rɔ al tɔ wa? ¹⁷ Kinə kubru rɔ dow lay ya to kəm lé, lo koo ta à tò rá wa? Ə kinə to lo koo ta ya lay, ə lo taa bay né à tò rá wa? ¹⁸ Ngà ngan rɔ-je lé, ɛ kí rá-rá ya Lubə adi-é tò kubru rɔ-ti, lo-ti kí mɛɛ-é ndigi. ¹⁹ Kinə dɛ lay ya 'to ngon rɔ kí káre-rè lé, kubru rɔ à tò rá wa? ²⁰ Yən, ngan rɔ-je 'nɔ, ngà kubru rɔ ra káre-rè. ²¹ Kəm à kidə ji panè: «Usi-m ri dɔ-i-ti» wa al, bá dɔ à kidə nja panè: «Usi-m ri dɔ-i-ti» wa al rəm. ²² Ngà kí tɔgrɔ-ti bè lé, ngan rɔ-je kí kubru rɔ dow-ti kí 'toki né kí tógi-dé goto nɔ bè kinlé, dɛ bá 'to ngan rɔ-je kí d'a tò ya tá. ²³ Ə ngan rɔ-je kí kubru rɔ dow-ti kí jəi ya j'ooi-dé kɔ né kí riba-é nɔ al kinlé bá j'təli j'uləi riba dɔ-dé-ti nɔ. Ngan rɔ-ji-je kí tuwə kiɔ ndaa-ti al kinlé, dɛ bá j'tɔsi kəm-ji go-dé-ti nɔ, ²⁴ rəmə dɛ kí 'tuwə kiɔ ndaa-ti lé bá d'ɔw ndoo tɔsi kəm go-ti kí bè kin al. Lubə tulə ngan rɔ-je kubru rɔ dow-ti, kɔ gangi-é kí à kulə-né riba kí nɔ dɔ dɛ-ti kí riba nal-dé. ²⁵ Bè kɔɔ kadi gángi-nɔ goto-né kubru

rɔ-ti, ngà kadi ngan rɔ-je 'tosi-né kəm-dé go-na-ti. ²⁶ Ə kinə ngon rɔ káre ingə kò rəmə, ngan rɔ-je lay d'ingə kò siə nati; kinə ngon rɔ káre ingə ríba rəmə, ngan rɔ-je lay 'ra rɔnəl siə nati. ²⁷ Səi 'toi kubru rɔ Kristi, ə 'toi ngan rɔ-é-je; ná-ná ya to ngon rɔ-é káre-káre. ²⁸ †Dan njékəwnə-je-ti lé, dosay Lubə ində njékəwkulə-je, njəkungi-ti joo ində njépata-je kí ta-é-ti, njəkungi-ti mutə ində njéndó dow-je né; go-ti, kadkare ra nékəji-je tò nɔɔ, bá kadkare kadi lapiya njémɔy-je rəm, kadkare ra kɪ dow-je rəm, kadkare kɔr nɔ njékəwnə-je rəm, bá kadkare pa ndɔta-je kí gay-gay rəm. ²⁹ Dow-je lay ya 'to njékəwkulə-je wa? Dow-je lay ya 'to njépata-je kí ta Lubə-ti wa? Dow-je lay ya 'to njéndó dow-je né wa? Dow-je lay ya 'to njéra nékəji-je wa? ³⁰ Dow-je lay ya d'ow kɪ kadkare kadi lapiya njémɔy-je wa? Dow-je lay ya 'pa ndɔta-je kí gay-gay wa? Dow-je lay ya 'to njékɔr mɛɛ ndɔta-je kí gay-gay wa? ³¹ Adi kadkare-je kí maji itə ndəgi-é-je bá bo-é ra-si.

Ə m'a kəji-si rəbi kí maji rəti-rəti ya bəy.

13

Ta kí səbi dɔ ndigi dow-je

Mat 22:36-40; Róm 13:8-10; Jə 3:16-19; 1Jə 4:7-21

¹ Lé m'pa ndɔta-je lə dow-je kí gay-gay, kɪ 'lə malayka-je ya kàrè bá, kinə ndigi dow-je goto mɛɛ-m-ti rəmə, m'toki ngowla kí ba kəng-kəng əse m'toki mbare kí ba səkɪ-səkɪ kare kin bè. ² †Ə lé m'ow kɪ kadkare pa ta kí ta Lubə-ti, kɪ kadkare gə gin né-je lay kí tò lo bɔyɔ-ti rəm, m'gə né-je lay rəm, bá lé m'ow kɪ kadmɛɛ kí asi gaki sar adi m'adi mbal-je d'otɪ-né lo kə-dé-ti kɪ rangi ya kàrè bá kinə ndigi dow-je goto mɛɛ-m-ti rəmə, m'to né kí kare. ³ Lé m'ləbi nékingə-m lay njəndoo-je, bá lé m'un rɔ-m ya m'adi 'ró pər kdɔ ta lə dow-je ya kàrè bá kinə ndigi dow-je goto mɛɛ-m-ti rəmə, né kí m'ingə-ti goto. ⁴ Njəndigi dow-je lé, to njəkɪlə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti rəm, to njéra kɪ dow-je rəm, to njéra kəmnɔda al rəm; njəndigi dow-je lé, ɔji rɔ-é al rəm, ində kàdɪ-é al rəm, ⁵ njəndigi dow-je lé, ra né kí tò rɔsɔl al rəm, sangi né kdɔ rɔ-é ya par al rəm, ra wəngi al rəm, uwə ta mɛɛ-é-ti al rəm, ⁶ né kí njururu al lé, ɛ ra rɔnəl dɔ-ti al, ngà ta kí tɔgrɔ-ti bá ɛ ra rɔnəl dɔ-ti; ⁷ njəndigi dow-je lé, to njəkɪnə go majal-je lay kɔgi rəm, adi mɛɛ-é né-je lay rəm, ində mɛɛ-é dɔ né-je-ti lay rəm, ore mɛɛ-é dɔ né-je-ti lay rəm. ⁸ Ndigi dow-je à goto ndə al. Pa ta-je kí ta Lubə-ti à goto; ndɔta-je kí gay-gay à goto; négə à goto. ⁹ Kdɔtalə né kí j'gəi lé, to man dɔ-é kare bəy, bá ta kí ta Lubə-ti kí j'isi j'pai kàrè j'isi j'pai man dɔ-é bəy rəm tɔ; ¹⁰ ngà lokɪ né kí ɔr njuti à ree lé, man dɔ né à goto. ¹¹ Ndokɪ m'nəy-né ngon bəy lé, tapa-m to tapa ngon rəm, tagir lə-m to tagir lə ngon rəm, bá takɔr lə-m to takɔr lə ngon rəm; lokɪ m'tɔgi ngá rəmə, m'ra néra ngon al ngá. ¹² Bone bè lé, j'isi j'ooi ndil né titi kí dow oo-né rɔ-é sɔbɔ-ti bè, adi j'ooi piti-piti, ngà ndɔ-é bá j'a kooi kɪ kəm-ji ndə-ndə bəy; né kí bone bè m'gə lé to man dɔ-é kare bəy, ngà ndɔ-é bá m'a gə titi kí Lubə gə-m-né kin bè. ¹³ Bone bè né-je kí mutə kin tò lo tò-é-ti adi to: Kadmɛɛ rəm, kində mɛɛ dɔ-ti rəm, bá ndigi dow-je rəm; ngà ɛ kí boy itə-dé lay lé, to ndigi dow-je.

14

Ta kí səbi dɔ pata kí ta Lubə-ti kɪ pa ndɔta-je kí dow gə al

¹ 'Sangi kadi 'ndigi dow-je. Adi bo kadkare-je lə Ndil kí aa njay ra-si, ngà kí boy nə lé, kadkare pa ta kí ta Lubə-ti bá kadi bo-é ra-si. ² Kdɔtalə dow kí njəpa ta kɪ ndɔta kí dow gə al lé, pa ta kɪ dow-je al, ngà ɛ pa ta kɪ Lubə; kdɔ dow gə mɛɛ ta liə al; kɪ takul Ndil kí aa njay bá ɛ pa-né ta dɔ né-je-ti kí tò lo bɔyɔ-ti. ³ Ngà dow kí njépata kí

† 12:28 12:28 Epe 4:11 † 13:2 13:2 Mat 17:20; 21:21; Mar 11:23

ta Lubə-ti lé, ɛ pa ta kɪ dow-je ra-né sə-dé adi d'ow kɪ kete-kete rəm, ulə-né dingəm mɛɛ-dé-ti rəm, bá sɔl-né mɛɛ-dé rəm tɔ. ⁴ Dow kɪ njèpata kɪ ndɔta kɪ dow gə al lé, ɛ ya par ó ta lé ra siə adi ɔw kɪ kete-kete; ngà dow kɪ njèpata kɪ ta Lubə-ti lé, ra kɪ njékəwnə-je adi d'ow kɪ kete-kete. ⁵ M'ge kadi sɔi lay ya 'pai ta kɪ ndɔta-je kɪ dow gə al ya, ngà m'ge nɔ ya bəy kadi 'pai ta kɪ ta Lubə-ti. Dow kɪ pa ta kɪ ta Lubə-ti lé, itə njèpata kɪ ndɔta kɪ dow gə al nja nɔ; bè al rəmə, kadi njèpata kɪ ndɔta-je kɪ dow gə al kinlé, ɔr mɛɛ-é adi njékəwnə-je adi d'ow-né kɪ kete-kete bane.

⁶ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, kɪ ngɔsnè-ti kinlé, kinə m'ree rɔ-si-ti, ə m'pa ta kɪ ndɔta-je kɪ dow gə al, bi m'tɛɛ kɪ dɔ né kɪ tɔ lo bɔyɔ-ti m'adi-si ooi al rəm, m'adi-si négə al rəm, m'pa ta kɪ ta Lubə-ti m'adi-si al rəm, bá m'ndó-si né al rəm lé, ri bá tɔ maji kɪ m'ra sə-si wa? ⁷ Bè ya tɔ ó né-je kɪ 'taa koo al kɪ 'tɔ né-je kɪ ká-dé ba kɪ toki nəl-je, kɪ kunduməngrə-je bè kinlé, kinə 'ra d'adi ba kɪ gangi-é gangi-é al lé, dow à gə mindi pa nəl ban, əsə à gə mindi pa kunduməngrə ban wa? ⁸ Ə kinə ká təbi mbanga ba aa yérérɔ al lé, nɔ à ra rɔ-é kɔ kow rɔ-ti wa? ⁹ Sɔi kàrè, bè ya tɔ, kinə 'pai ta kɪ ndɔta kɪ rangi bá toki kɔr mɛɛ-é al lé, dow à gə mɛɛ ta lə-si lé ban wa? Sɔi 'pai ta dan yól-ti kɔgi kare. ¹⁰ Ndɔta-je kɪ gay-gay kɪ 'nɔ donangi-ti nè kinlé, kɪ káre kɪ mɛɛ-é tɔ al ya goto. ¹¹ Adi kinə dow pa ta kɪ ndɔta kɪ m'gə al lé, mɔ m'to mba rɔ dowbé-ti rəm, bá dowbé kàrè tɔ mba rɔ-m-ti rəm tɔ. ¹² Sɔi kàrè bè ya tɔ, titi kɪ bo kadkare-je lə Ndil kɪ aa njay ra-si-né lé, kadkare ra kɪ njékəwnə-je kadi d'ow kɪ kete-kete kinlé bá 'sangi kadi ingəi mburuki-mburuki.

¹³ Gin-é kin bá, dow kɪ njèpata kɪ ndɔta-je kɪ dow gə al lé, kadi pa ta kɪ Lubə kadi adi-é ɔr mɛɛ-é adi dow-je. ¹⁴ Kɔtɔlə kinə m'pa ta kɪ Lubə kɪ ndɔta-je kɪ dow gə al lé, m'isi m'pa ta kɪ Lubə tagir-ti lə-m, ngà négə lə-m rəmə tɔ kɔgi kare. ¹⁵ Bè ngà se ri bá m'a ra wa? M'a pa ta kɪ Lubə tagir-ti lə-m ya, ngà m'a pa ta kɪ Lubə kɪ négə lə-m tɔ; m'a kusi pa tagir-ti lə-m ya, ngà m'a kusi pa kɪ négə lə-m tɔ. ¹⁶ Ə kinə i 'ra oiyo Lubə tagir-ti lə-i lé, dow kɪ isi dan dow-je-ti kɪ kisi bè ya par kɪ gə mɛɛ ta kɪ i 'pa lé al lé, à ra Amən dɔ oiyo-ti lə-i ban wa? ¹⁷ Tɔgrɔ-ti, oiyo lə-i kɪ i 'ra Lubə lé, maji nɔ ya, ngà ra bá ra kɪ dowbé kinlé adi ɔw kɪ kete-kete al. ¹⁸ M'ra oiyo Lubə kɔ kadi kɪ adi-m m'pa ta kɪ ndɔta-je kɪ dow-je 'gə al m'itə-si lay; ¹⁹ ngà dan njékəwnə-je-ti lé, mɔ m'ndigi nɔ kadi m'pa ta mɪ kɪ négə lə-m kɔ ndó-né né dow-je itə kadi m'pa ta budɔgi lo dɔgi kɪ ndɔta-je kɪ dow gə al.

²⁰ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, kɪ sɔbi dɔ kɔr kəm né-je rəmə, kadi 'toi ngan-je mɛɛ-é-ti al, ngà kɪ sɔbi dɔ néra kɪ maji al bá, kadi 'toi ngan-je kɪ ndɛ bè mɛɛ-é-ti, ə kɪ sɔbi dɔ kɔr kəm né-je rəmə, kadi 'toi dow-je kɪ tɔgi gangi mɛɛ-é-ti. ²¹ 'Ndangi mɛɛ mbete ndukun-ti 'panè: M'a kadi dow-je kɪ ndɔta lə-dé tɔ gay 'pa ta kɪ gin dow-je kan, m'a ndumə ta mba-je kɔ pa-né sə-dé ta, ə bè ya kàrè, d'a koo ta lə-m al, 'Babə bá pa bè.

²² Bè rəmə, ndɔta-je kɪ dow gə al lé, tɔ nékɔji kɔ njékadmɛɛ-je al, ngà tɔ nékɔji kɔ njékadmɛɛ al-je; ə ta kɪ ta Lubə-ti rəmə, tɔ nékɔji kɔ njékadmɛɛ al-je al, ngà tɔ nékɔji kɔ njékadmɛɛ-je. ²³ Kinə sɔi njékəwnə-je bikti lay 'kəwi-nɔ, bá sɔi lay ya isi 'pai ta kɪ ndɔta-je kɪ dow gə al lé, loki dow-je kɪ 'ree rɔ-si-ti kɪ ree bè ya par əsə njékadmɛɛ al-je 'ree dan-si-ti lé, d'a panè 'toi mbə-je al ya wa? ²⁴ Ngà kinə sɔi lay ya isi 'pai ta kɪ ta Lubə-ti, bá njékadmɛɛ al káre əsə dow kɪ ree rɔ-si-ti kɪ ree bè ya par isi dan-si-ti lé, ta-je lə-si lay ya à kuwə-é kɪ ta rəm, à gangta dɔ-é-ti rəm ²⁵ ə né-je kɪ ɛ bɔyɔ mɛɛ-é-ti lay ya gin-é à tɛɛ ndaa-ti rəsi ə ɛ à tɔɔ burmba nangi ə à kɔsi dɔ-é nangi nɔ Lubə-ti bá à pa ta-é kɪ lo-lo panè: Lubə isi dan-si-ti ya tɔgrɔ-ti.

²⁶ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, bè ngà se ri bá j'a rai wa? Loki 'kəwi-nɔ lé, dow káre à kusi pa, dow káre à ndó né dow-je, dow káre à tɛɛ kɪ dɔ né kɪ tɔ lo bɔyɔ-é-ti, dow káre à pa ta kɪ ndɔta-je kɪ dow gə al, dow káre à kɔr mɛɛ-é; kadi né-je lay ya toki ra kɔ kadi njékəwnə-je d'ow-né kɪ kete-kete. ²⁷ Kinə kadi toki pa ndɔta-je kɪ dow gə

al rəmə, kadi to dow-je joo, al ə mutə bi kadi dəə do lo kin al, ə kadi 'pa ta lé d'osi go-na go-na ə kadi njəkər mēē-é isi to bane. ²⁸ Kinə dow kí njəkər mēē-é goto rəmə, kadi d'isi dan njékəwnə-je-ti ta-dé mbó, ə kadi ná-ná ya pa ta kì rə-é rəm, pa ta kì Lubə rəm. ²⁹ Kí sobi do njépata-je kí ta Lubə-ti rəmə, kadi dow-je joo əse mutə 'pa ta ə kadi dē kí rangi 'ndər gin-é d'oo. ³⁰ Kinə Lubə tēē kì do né adi dow káre kí rangi kí isi nōō rəmə, kadi njəkisi pa ta dōsəy lé uti ta-é. ³¹ Kdotalə səi lay ya a 'pai ta kí ta Lubə-ti kōsi go-na go-na, kdō kadi səi lay ya 'ndói-né-nə né rəm, uləi-né dingəm mēē-nə-ti rəm. ³² Njépata-je kí ta Lubə-ti lé, dē ya d'ow kì tógi do kadkare-ti lə-dé; ³³ kdō Lubə lé to Lubə kí njèree kì néra kí jugi-jugi al, ngà ę to njèree kì lapiya.

Titi kí 'ra-né dan njékəwnə-je-ti kí gay-gay lay kí d'aa njay lé, ³⁴ kadi dené-je d'isi ta-dé mbó dan njékəwnə-je-ti kí gay-gay, kdō tarəbi tò kadi 'pa ta dan njékəwnə-je-ti al; ngà kadi d'ulə dō-dé gin tógi dingəm-je-ti titi kí ndukun pa-né tó*. ³⁵ Kinə 'ndigi 'gə gin né madi rəmə, kadi 'dəji ngəbi-dé-je mēē kəy-ti; kdō tuwə kadi dené pa ta dan njékəwnə-je-ti al. ³⁶ Səi bá ta lə Lubə i rə-si-ti wa? Əse səi kì kár-si bá ta lə Lubə əw dan-si-ti wa? ³⁷ Kinə dow madi oo rə-é kí njépata kí ta Lubə-ti, əse oo rə-é kí dow kí Ndil kí aa njay bá əsi-é kadi ra né madi rəmə, kadi dowbé gə kí ta kí m'ndangi m'adi-si kinlé to ndukun lə 'Babe. ³⁸ Ə kinə dow madi gə kí ta kin to ndukun lə 'Babe al rəmə, dowbé kinlé, Lubə gə-é al tó.†

³⁹ Beba, ngankō-m-je kí njékadmēē, adi bo pa ta kí ta Lubə-ti ra-si, ə əgi dow lo pa ta kì ndōta-je kí dow gə al al. ⁴⁰ Ngà ra bá kadi 'rai né-je lay kì gangi-é kí tuwə ra-né rəm, kadi əw go-na-ti mbelengi-mbelengi rəm.

Ta kí sobi do tōsi ndəl kində lo tēē

15

Tōsi ndəl kində lo tēē lə Jeju

¹ Ngankō-m-je kí njékadmēē, m'ole mēē-si do Poyta kí Maji-ti kí m'ilə mbe-é m'adi-si ə 'ndigi dō-ti rəm, əi dō-ti njangi rəm kinlé, ² kinə oyi rigi-rigi do gangi-é-ti kí m'ilə-né mbe-é m'adi-si kinlé rəmə, ę bá səi aji-né; ə kinə bə al to rəmə, səi adi mēē-si kì ndangi kare. ³ Néndó kí m'ingə lé ya to bá m'ndó-si kete nō né-je-ti lay. Adi to ta kí sobi do Kristi kí oy kdō majal-je lə-ji, titi kí ta-é tò-né mēē mbete-ti kí aa njay; ⁴ †'dubi-é ə tōsi ndəl ində lo tēē ndō-ti kí njəkungi-ti mutə titi kí ta-é tò-né mēē mbete-ti kí aa njay. ⁵ †Sepasi* oo-é rəm, bá dē kí dōgi gidi-é joo d'oo-é rəm. ⁶ Go-ti, njékadmēē-je kí kər-dé tōy bumj ya d'oo-é nati; ə dan-dé-ti lé, dē kí d'isi kì dō-dé taá nè bəy bá 'nə, ngà dē kí madi-je bá d'oy ngá. ⁷ Go-ti, Jaki oo-é rəm, bá njékəwkulə-je lay ya d'oo-é rəm tó. ⁸ †Go dē-je-ti kin lay lé, Jeju tōji rə-é adi mə kí m'toki ngon kí d'or-é kì kər bə kin kàrè m'oo-é tó. ⁹ †Kdō mə m'to kí ndē bə dan njékəwkulə-je-ti, bá m'tuwə kadi dow ba-m njékəwkulə al rəm, kdotalə ndōki m'ulə kəm njékəwnə-je lə Lubə ndoo. ¹⁰ Takul ramaji lə Lubə bá m'to-né né kí m'to kin, ə maji liə kí ę ra sə-m kinlé tò kōgi kare al; tōgrō-ti, tò kōgi kare al ya, kdō m'ra kullə m'itə-dé lay. To mə ya kì dō-m al, ngà to ramaji lə Lubə bá nāy sə-m. ¹¹ Ə lé to mə əse to dē kàrè, né kí j'ilə mbe-é lé, ę ya səi adi-é mēē-si tin.

Tōsi ndəl tēē lə dow-je kí d'oy

* **14:34** 14:34 Kgn 3:16; 1Kō 11:3; Epe 5:22; 1Ti 2:12; Tit 2:5 † **14:38** 14:38 Ta kí 'panè: [Lubə] gə-é al kinlé, ę kí tò kì ta grēki lé 'ndangi 'panè ['gə-é al] ya par. Beba dow-je kí ná-je 'panè to Lubə bá gə-é al ə dē kí dan-ti-je 'panè to dow-je bá 'gə-é al. † **15:4** 15:4 Mat 12:40; Knj 2:24-32 † **15:5** 15:5 a Luk 24:34; b Mat 28:16,17; Mar 16:14; Luk 24:36; Ja 20:19 * **15:5** 15:5 Sepasi lé to Piyər ə dē kí dōgi gidi-é joo lé to njéndó né-je lə Jeju. † **15:8** 15:8 Knj 9:3-6 † **15:9** 15:9 Knj 8:3

¹² Kinə j'ilə mbɛ tɔsi kí Kristi tɔsi ndəl tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy lé, ban bɔy bá dow-je madi dan-si-ti 'panè dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al wa? ¹³ Kinə dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al rəmə, Kristi ya kàrè tɔsi ndəl ində lo tɛɛ al tɔ. ¹⁴ Ə kinə Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ al rəmə, mbɛ kilə lə-ji to né kí kɔgi kare rəm, bá kadmɛɛ lə-si kàrè to né kí kɔgi kare rəm tɔ. ¹⁵ Kinə tɔgrɔ-ti ya dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al rəmə, jɛi j'téti ta kí ndangi kare ta Lubə-ti. Kdɔtalə Lubə adi Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy al ya, jɛi j'painè Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. ¹⁶ Kdɔ kinə dow-je kí d'oy 'tɔsi ndəl 'tɛɛ al rəmə, Kristi ya kàrè tɔsi ndəl tɛɛ al ya tɔ. ¹⁷ Ə kinə Kristi tɔsi ndəl tɛɛ al rəmə, kadmɛɛ lə-si to né kí kɔgi kare rəm, isi dan majal-je-ti lə-si ya bɔy rəm, ¹⁸ bá dɛ kí 'nam kàdì Kristi-ti bá d'oy kinlé kàrè ta-dé tɔ rəm tɔ. ¹⁹ Kinə j'indəi mɛɛ-ji dɔ Kristi-ti kdɔ kisi kì dɔ taá kí bone kin ya par rəmə, jɛi ya kəm-ji tɔ ndoo itə dow-je lay.

Jeju Kristi ya to kí dɔsɔy kí njètɔsi ndəl tɛɛ

²⁰ Ngà kí tɔgrɔ-ti lé, Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy; ɛ ya to kí dɔsɔy kí tɔsi ndəl ində lo 'tɛɛ adi tɔji kí dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ tɔ. ²¹ Kdɔ koy ree kì takul dow kàre-rè, rəmə takul dow kàre-rè ya tɔ é tɔsi ndəl kində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy tɔ-né tɔ. ²² Gangi-é kí koy ree-né dɔ dow-je-ti lay kì kəm rəbi kí rɔ Adam-ti kinlé, gangi-é kin ya tɔ é dow-je lay kí 'nam kàdì Kristi-ti lé, d'a təl kisi-né kəm tɔ, ²³ ngà tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, tɔ kì gangi-é gangi-é. Kristi ya to kí dɔsɔy kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, ə dɛ lay kí 'to dow-je liə d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ ndɔ ree-é-ti tɔ. ²⁴ Loki ɛ à tuji tógi ndil-je kí maji al lay, kì kɔbe-je lay, kì tógi-je lay lé, ɛ à təl kì kɔbe kadi Bɔbi-ji Lubə rəmə, go-ti à to sɔy né-je tɔ. ²⁵ Kdɔ tɔ kadi-é ɔ be sar kadi Lubə təl njéba-je liə lay gin tógi-é-ti. ²⁶ Sɔy njéba kí à tuji-é lé to koy. ²⁷ Kdɔ Lubə adi né-je lay tɔ gin tógi Kristi-ti. Ngà pa kí Kristi panè né-je lay tɔ gin tógi-n'è-ti kinlé, tɔji ndaa-ti rəsi kí njékadi né-je lay tɔ gin tógi-é-ti lé, ɛ rəmə isi gin tógi-é-ti lé al. ²⁸ Ə loki né-je lay à tɔ gin tógi-é-ti lé, ɛ kì dɔ-é kí tɔ Ngon lə Lubə lé, à kulə dɔ-é gin tógi-ti liə ɛ kí njékadi né-je lay tɔ gin tógi-é-ti, kdɔ kadi daji rɔ Lubə fikti lay ya tɔ mɛɛ né-je-ti lay tɔ.

²⁹ Ngà kinə tɔ bə al rəmə, njékadi 'ra-dé batɛm tɔ dow-je-ti kí d'oy kinlé, 'ra bə kdɔ ri wa? Kinə dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al ya riw lé, kdɔ ri bá d'adi 'ra-dé batɛm tɔ-dé-ti bɔy wa? ³⁰ Ə jɛi ya kàrè kdɔ ri bá kaglo-je lay ya j'ilə-né rɔ-ji kɔgi bə wa? ³¹ Ndɔ-je lay ya m'a ta yo-ti; ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'pa rəsi bə kdɔ nam kí 'nami kàdì 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi kinlé to né riba lə-m. ³² Kinə rɔ kí m'ɔ kì dow-je kí bebo Epeji-ti kí 'toki dɔ-je kí wale bə kinlé, to rɔ kdɔ né kí go daji rɔ-ti ya par lé, se ri é m'a kingə mɛɛ-é-ti wa? Kinə dow-je kí d'oy lé d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al rəmə, adi j'usoi ə j'ayi kdɔtalə bore ə j'a koyi! ³³ Ədi rɔ-si al: Nam kí maji al à tuji panjiyə kí maji. ³⁴ Adi kəm-si ijə dɔ rɔ-si-ti kijə kí tɔgrɔ-ti, ə 'rai majal al. Kdɔ dow-je madi dan-si-ti 'gə Lubə al. M'pa bə m'ulə-né rɔsol dɔ-si-ti.

Tɔsi ndəl kində lo tɛɛ kì daji rɔ kí ban wa?

³⁵ Ngà dow madi à dɛji panè: Dow-je kí d'oy lé d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ ban-ban wa? Ə d'a tɛɛ kì rɔ-dé kí rá wa? ³⁶ Mbé dow! Né kí i 'dubi lé, à koy ya bá à tɛɛ bɔy al wa? ³⁷ Ə né kí i 'dubi kí à to kɔɔ gemɛ je bə əse kɔɔ né madi kí rangi kàrè, à to daji rɔ-é kinlé bá à kubə al; ³⁸ ə Lubə bá adi daji rɔ né-é tɛɛ kì gangi-é kí mɛɛ-é ndigi, ə kɔɔ né kí rá-rá ya Lubə adi tɛɛ daji rɔ né-é né-é. ³⁹ Rɔ né-je lay ya titi-nɔ al. Ngà rɔ dow-je tɔ gay rəm, rɔ dɔ-je tɔ gay rəm, rɔ yəl-je tɔ gay rəm, bá rɔ kanji-je kàrè tɔ gay rəm tɔ. ⁴⁰ Rɔ né-je kí dɔrɔ-ti tɔ nɔɔ rəm, bá rɔ né-je kí dɔnangi-ti tɔ nɔɔ rəm tɔ; ngà ndógi lə rɔ né-je kí dɔrɔ-ti tɔ gay kì ndógi lə rɔ né-je kí dɔnangi-ti. ⁴¹ Ndógi lə kàdì tɔ gay rəm, ndógi lə nɔy tɔ gay rəm, bá ndógi lə kərweɔ-je tɔ gay rəm tɔ. Ə ndógi lə

kərwəi kàrè tò gay kí 'lə kərwəi kí madi. ⁴² Adì kí sɔbì dɔ tɔsì ndəl tɛɛ lé kàrè tò bè ya tɔ. 'Dubì dow kì rɔ-é kí à ndum ə à tɔsì ndəl tɛɛ kì rɔ-é kí à ndum al ngá. ⁴³ 'Dubì dow kì rɔ kí to né madi al ə à tɔsì ndəl tɛɛ kì rɔ kí ndóle; 'dubì dow kì rɔ kí yay ə à tɔsì ndəl tɛɛ kì rɔ kí tógi-é n̄a. ⁴⁴ 'Dubì dow kì rɔ kí d'oji-é-né ə à tɔsì ndəl tɛɛ kì rɔ kí Ndil kí aa njay adi-é. Kinə rɔ dow kí d'oji-é-né tò rəmə, rɔ-é kí Ndil adi-é tò ya tɔ. ⁴⁵ Gin-é kin bá 'ndàngi-né 'panè: Adam kí to dow kí dɔsɔy lé təl dow kí isi kəm. Adam kí gogì nè təl Ndil kí njèkadì dow-je d'isi kəm. ⁴⁶ Né lə Ndil bá to kí dɔsɔy al, ngà rɔ dow kí d'oji-é-né bá to kí dɔsɔy; né lə Ndil ree go-ti gogì. ⁴⁷ Dow kí dɔsɔy lé to nangì bá dubə, adi dow to kí nangì nè. Ə ɛ kí njèkungì-ti joo i dɔrɔ-ti. ⁴⁸ Dow-je kí dɔnangì-ti nè lé, 'titi-n̄a kì dow kí ndɔkì to nangì bá dubə lé ya tɔ; ə dow-je kí dɔrɔ-ti lé, 'titi-n̄a kì njèkì dɔrɔ-ti lé ya tɔ. ⁴⁹ Gangì-é kí jəi j'titi-né-n̄a kì dow kí ndɔkì Lubə ubə-é kì nangì lé, bè ya tɔ ə j'a titi-né-n̄a kì dow kí njèkì dɔrɔ-ti lé tɔ.

Mbəl rɔ, kì tətɔ kì dɔbɔy-ti

1Te 4:13-18

⁵⁰ Ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ, m'gə kí rɔ dow, kì məsi d'a kisi kɔbɛ-ti lə Lubə al, né kí ndum à ra bɛ natì kì né kí ndum al al.

⁵¹ †Yən, m'a kidə-si ta kí tò lo bɔyɔ-é-ti: J'a koyi lay al, ngà jəi lay ya rɔ-ji à toki mbəl ⁵² tajinati nè ya, titi kəm kí kində jipi bè, loki ká təbi mbanga kí dɔbɔy-ti à ba. Kdɔ loki ká təbi mbanga à bá lé, dow-je kí d'oy d'a tɔsì ndəl kində lo tɛɛ kì rɔ kí dum ndum, ə jəi rəmə, rɔ-ji à toki mbəl. ⁵³ Kdɔtalə rɔ kí à ndum kinlé tò kadi à kun rɔ kí dum ndum ə rɔ kí à koy kinlé tò kadi à kun rɔ kí à koy al tɔ.

⁵⁴ Loki rɔ kí à ndum kin à kun rɔ kí dum ndum, ə rɔ kí à koy kin à kun rɔ kí à koy al rəmə, ta kí 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, né-é à ra né. 'Ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: Rɔ tətì koy tətì kí sartagangì. ⁵⁵ Koy, tətɔ lə-i tò rá ngá wa? Koy, nékatì lə-i tò rá ngá wa?

⁵⁶ Nékatì lə koy, to majal; ə tógi majal, to ndukun. ⁵⁷ Ngà oiyo to kí lə Lubə kí njèkadì j'tətɔ kì takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi.

⁵⁸ Gin-é kin bá, ngankɔ-m-je kí m'ində-si dan kəm-m-ti, ɔi dingəm, ɔi lo kɔ-si-ti gərərə, ɔwi kì kete-kete kì ndɔ-je lay mɛɛ kullə-ti lə 'Babe, kdɔ sɔi 'gəi kí kullə lə-si tò kɔgi kare rɔ 'Babe-ti al.

16

Ta kí sɔbì dɔ némbɔ, kì sɔy ta-je

Rɔm 15:25-27

¹ †Kí sɔbì dɔ némbɔ kdɔ ra-né kì njèkaa njay-je lé, sɔi kàrè kadi 'rai titi kí m'un-né ndu m'adi njèkəwn̄a-je kí gay-gay kí dɔnangì Galati-ti kin bè tɔ. ² Ndɔ kí dɔsɔy mɛɛ Dimasi-ti lé, kadi n̄a-n̄a ya uwə gal né mɛɛ kəy-ti liə kì gangì-é kí asi dɔ tógi-é-ti ində gay, b̄i kadi toki ngəbi ndɔ kɔw-m rɔ-si-ti bá mbɔ-né né al. ³ Ə loki m'a kɔw rɔ-si-ti rəmə, dow-je kí a mbəti-dé kadi d'ɔw kì némbɔ lə-si Jorijaləm lé, m'a ndàngi mbete kadi-dé ji-dé-ti bá d'a kɔw-né. ⁴ Ə kinə tuwə kadi m̄a ya kì dɔ-m m'ɔw bane kàrè, dɛ d'a kɔw sə-m natì. ⁵ †M'a kal dɔnangì Maseduwan-ti bè bá m'a kɔw rɔ-si-ti, kdɔtalə m'a kində dɔnangì Maseduwan gangì bá m'a kɔw. ⁶ Dɔmaji ə m'a kisi rɔ-si-ti nɔɔ mbɔr sɛ, ban al ə n̄ay kul kàrè à dəə dɔ-m-ti rɔ-si-ti, kdɔ kadi 'rai sə-m kadi m'ɔw lo kí m'a kɔw-ti. ⁷ Kí nè kinlé, m̄a m'ndigi kɔw koo-si ə kində gangì taá al, ngà kinə 'Babe in̄ə tarəbi adi-m rəmə, m̄a m'oji mɛɛ-m-ti kadi m'ɔw ə m'isi rɔ-si-ti asi kaglo sɛ. ⁸ †Ngà kɛ bá m'a kisi bɛbo Epeji-ti sar kadi ndɔ ra n̄ay Pantekotì asi-né. ⁹ Kdɔtalə

mee bebo Epeji-ti lé, tarəbi ra kullə lə-m tee tati nɔ̄-m-ti doo rəm, bá njéba-je kàrè 'n̄a rəm.

¹⁰ †Kinə Timote ow tee rɔ̄-si-ti rəmə, 'rai-é adi mee-é usi nangi dan-si-ti, kdotalə ɛ kàrè ra kullə lə 'Babe titi ma bè tɔ̄.

¹¹ Kadi dow nədi-é al. Adi-é né-je kadi təl ree-né rɔ̄-m-ti gogi k̄i lapiya, kdotalə m'isi m'ngəbi-é nati k̄i ngankɔ̄-é-je k̄i njékadmee. ¹² Kí sobi dɔ̄ Apolosi k̄i to ngonkɔ̄-ji k̄i njékadmee lé, ma m'ulə dingəm mee-é-ti n̄a kadi ow rɔ̄-si-ti nati k̄i ngankɔ̄-ji-je k̄i njékadmee kin ya, ngà mee-é ndigi kow k̄i ngosnè-ti kin al; loki ɛ ingə tarəbi rəmə à kow bəy.

¹³ Isi kəm, ɔ̄i gərərə dɔ̄ kadmee-ti, ɔ̄i dingəm, uwəi rɔ̄-si nḡa.

¹⁴ Adi ndign̄a tɔ̄ dan-si-ti mee né-je-ti lay.

¹⁵ †Səi 'gəi k̄i Istepanasi, k̄i d̄e k̄i mee kəy-ti liə bá 'to dow-je k̄i dɔsɔy k̄i d'adi mee-dé dɔnangi Akay-ti rəm, 'to dow-je k̄i d'adi rɔ̄-dé 'ra kullə d'adi njékaa njay-je rəm.

Ngankɔ̄-m-je k̄i njékadmee, m'təl m'dəji-si ya bəy m'panè: ¹⁶ Dow-je k̄i bè kinlé, uləi dɔ̄-si gin tógi-dé-ti rəm, bá dow-je lay k̄i d'ində rɔ̄-dé nati sə-dé 'ra kullə kàrè, uləi dɔ̄-si gin tógi-dé-ti tɔ̄. ¹⁷ Ree k̄i Istepanasi-je k̄i Portinatusi-je k̄i Akayikusi-je 'ree d'oo-m lé, adi-m rɔ̄nəl n̄a; d̄e 'ree 'ra sə-m tó-si-ti; ¹⁸ kdotalə d̄e 'ra d'adi mee-m usi nangi rəm, səi kàrè mee-si usi nangi rəm. Ə dow-je k̄i bè kinlé 'gəi kadi 'piti-dé bane. ¹⁹ †Njékəwn̄a-je k̄i gay-gay k̄i dɔnangi Aji-ti 'ra-si lapiya. Akilasi-je k̄i Prisil, k̄i njékəwn̄a-je k̄i mee kəy-ti lə-dé 'ra-si lapiya n̄a k̄i ri 'Babe. ²⁰ Ngankɔ̄-si-je k̄i njékadmee lay ya 'ra-si lapiya. 'Rai-n̄a lapiya ə uwəi-né-n̄a kàd̄i-n̄a-ti k̄i mee k̄i aa njay. ²¹ Ma Pol ya m'ndangi k̄i ji-m m'panè: Lapiya lə-si. ²² Kinə dow ndigi 'Babe al rəmə, kadi ndol tɔ̄ dɔ̄-é-ti! Maranata ('Babe lə-ji, 'ree). ²³ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju n̄ay sə-si! ²⁴ M'ndigi-si lay ya kdɔ̄ nam k̄i 'nami kàd̄i Jeju Kristi-ti.

Mbete kí njèkungì joo kí Pol ndàngì adi Kɔrɛnti-je

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí njèkungì joo kí Pol ndàngì adi Kɔrɛnti-je

Mbete kinlé Pol ndàngì adi njékəwnɔ-je kí Kɔrɛnti bal káre go mbete-ti kí dɔsɔy kí ndàngì adi-dé. Go mbete-ti kí dɔsɔy lé, Pol ɔw Kɔrɛnti kɔo koo njékəwnɔ-je rəmə oo kí kulənoji liə kɔ njékəwnɔ-je kí Kɔrɛnti maji al. Kulənoji kí dan-dé-ti majal kɔo dow-je madi kí 'ba rɔ-dé njékəwkulə-je lə Jeju d'ɔw 'ndó né-je kí ngɔm njékəwnɔ-je kí Kɔrɛnti 'təl-né dɔ-dé. Loki né-je kin tò bè lé, Pol ndàngì mbete madi kɔl-né sə-dé ə to Titi bá ɔw-né adi-dé. Mbete-é kinlé bá pa ta-é mɛɛ mbete-ti kin to (2Kɔ 2:3-4; 7:8). Mbete kí ɛ ndàngì kɔl-né sə-dé kinlé goto ɓone bè. Loki Titi təl ree bá ingə Pol dɔnangì Maseduwan-ti lé, idə-é toki go mbete-ti kinlé tagir lə njékəwnɔ-je kí Kɔrɛnti təl maji kí rɔ-é-ti gogi. Kɔo dow-je nɔ dan-dé-ti 'tusi kullə ra-dé-je kí majal lé d'ingə. Beba dɔnangì Maseduwan-ti nɔɔ ya Pol ndàngì mbete kí njèkungì-ti joo kin adi njékəwnɔ-je kí Kɔrɛnti kɔo ra-dé-né oiyo rəm, kɔo kulə-né dingəm mɛɛ-dé-ti go kaglo-ti kí ngə kin rəm (2Kɔ 1-7).

Ki lo kɔr-é-ti kí 8 tɛɛ 9 lé Pol ɔji-dé ta kí dɔ némbɔ-ti kí kadi d'osi-né kuti njékadmɛɛ-je kí Jorijalɛm kí 'to njéndoo-je (1Kɔ 16). Né-je kin tò bè ya, ngə dan njékəwnɔ-je-ti kí Kɔrɛnti lé, dow-je kí dan-dé-ti kí 'to njéra ta kɔ Pol 'ra siə ta kəm-dé kí kete-kete. Gin-é kin bá mɛɛ mbete-ti kinlé Pol pa-né ta dɔ né-je-ti kí tɔji kí n'to njékəwkulə kí tɔgrɔ-ti (2Kɔ 10-13). Ta kí Pol pa dɔ to-ti kí n'to njékəwkulə kí tɔgrɔ-ti lə Jeju kinlé, to kɔji bá ɔji rɔ-é al, ngə ɛ ge kadi 'gə bè bá d'a kɔ-né njángì dɔ Poyta kí Maji-ti kí n'ilə mɛɛ-é n'adi-dé kin rəm, d'a 'gə-né kí Kristi kí n'pa ta liə n'adi-dé kinlé ɛ ya to 'Babe rəm. Adi Poyta kí Maji kí rangì goto rəm, Kristi kí rangì kàrè goto rəm to.

Mbete kinlé ta rɔnəl-je kɔ kɔl-je nɔ-ti rəm, bá ta-je kí sɔbi dɔ Pol kɔ kɔ-je liə, kɔ né-je kí dɔrɔ-ti kí Lubə tɛɛ kəm-é adi-é oo loki né ra-é-né toki ni bè kin tò-ti rəm.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ †Ma Pol kí m'to njékəwkulə lə Jeju Kristi kɔ takul mɛɛndigi lə Lubə, j'isi nati kɔ Timote kí to ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ, bá m'ndàngì mbete kin m'adi-si səi njékəwnɔ-je lə Lubə kí isi bebo Kɔrɛnti-ti rəm, m'adi-si səi ndəgi njékaa njay-je lay kí isi dɔnangì Akay-ti lay rəm to. ² Kadi ramaji kɔ lapiya lə Bobi-ji Lubə, kɔ 'lə 'Babe Jeju Kristi nà y sə-si! ³ Kɔsgaji tò dɔ Lubə-ti kí to Bobi 'Babe lə-ji Jeju Kristi rəm, to Bobi-ji kí njékoo kəmtondoo rəm, to Lubə kí njèsɔl mɛɛ dow-je mɛɛ né-je-ti lay rəm. ⁴ ɛ bá to njèsɔl mɛɛ-ji dan kɔ-je-ti lə-ji lay, kɔo kadi jɛ ya kɔ dɔ-ji kàrè sɔl kí ɛ sɔl mɛɛ-ji kinlé j'asi sɔl-né mɛɛ dɛ kí d'isi dan kɔ-je-ti kí gay-gay to. ⁵ Kɔo gangi-é kí kɔ-je kí kingə kɔ ri Kristi ədi-né dɔ-ji-ti kɔ ndi bè kinlé, gangi-é kin ya sɔlmɛɛ kí i rɔ Kristi-ti ree-né dɔ-ji-ti titi mum bè to. ⁶ Kinə j'ingə kɔ rəmə, j'ingə kɔo kadi mɛɛ-si sɔl-né rəm, kɔo kadi aji-né rəm; ə kinə mɛɛ-ji sɔl rəmə, tò kɔo kadi mɛɛ-si sɔl-né ə kadi to mɛɛsɔl kí ra adi asi kadi uwəi tɔgi-si ngə mɛɛ kɔ-je-ti kí káre-rè kí jɛ kàrè j'isi j'ingə kin to. ⁷ Ə mɛɛ-ji kí jɛ j'ində dɔ-si-ti lé, tò lo tò-é-ti njángì; kɔotalə né kí jɛ j'gə ɛn: Gangi-é kí səi ingəi-né kɔ nati sə-ji lé, gangi-é kin ya səi ingəi-né mɛɛsɔl nati sə-ji to.

Mbunɔ Pol-je kɔ Kɔrɛnti-je

Kò-je lə Pol kɪ madkullə-je liə

⁸ †Kdotalə, ngankɔ-m-je kɪ njèkadmeɛ, kò kɪ al dɔ tógi-ji galim, kɪ j'ingə dɔnangi Aji-ti, adi meɛ-ji gangi man sar adi jɛ j'ɔr-né meɛ-ji mir dɔ rɔ-ji-ti kinlé, j'ndigi kadi 'gəi ta kɪ dɔ-ti maji. ⁹ Ngà jɛ ya j'gə dɔ-ji-ti maji kɪ 'gangi ta koy dɔ-ji-ti, kɔ kadi j'ində-né meɛ-ji dɔ rɔ-ji-ti al, ngà kadi j'ində meɛ-ji dɔ Lubə-ti kɪ njèkadi dow-je kɪ d'oy 'tɔsi ndəl. ¹⁰ Lubə b́a taa-ji ji koy-ti ilə-ji taá ə à taa-ji ji koy-ti kɪ bè kin ya bəy. Tɔgrɔ-ti, jɛ j'ində meɛ-ji dɔ-ti kɪ à taa-ji ji koy-ti ya bəy ¹¹ kɪ takul ta-je kɪ səi ya kàrè isi pai siə kɔ ta lə-ji; adi maji kɪ Lubə ra sə-ji kɪ takul ta-je kɪ dow-je n̄a d'isi 'pa siə kɔ ta lə-ji kinlé, dow-je n̄a ya d'a ra-é-né oiyo tɔ. ¹² Kdotalə né kɪ to né rɪba lə-ji lé, to meɛ-ji kɪ usi nangi dɔ panjiyə-ji-ti kɪ rɔ dow-je-ti lay rəm, b́a kɪ boy n̄a lé, to panjiyə-ji kɪ dan-si-ti kɪ to panjiyə kɪ aa njay rəm, to panjiyə kɪ njururu rəm, to panjiyə kɪ j̄ rɔ Lubə-ti bɪ to kɪ go gosi-ti lə dow al, ngà tò kɪ takul ramaji lə Lubə. ¹³ Jɛ j'ndangi ta kɪ rangi j'adi-si al, ngà ta kɪ səi 'ndóí ə 'gəi meɛ-é kin ya. M̄a m'ində meɛ-m-ti kɪ səi a gəi meɛ-é maji ɔr njuti, ¹⁴ titi kɪ səi 'gəi-né sɛ kɪ jɛ j'to né rɪba lə-si ə səi a 'toi-né né rɪba lə-ji ndɔ ree 'Babə-ti lə-ji Jeju. ¹⁵ Meɛ-m kɪ usi nangi dɔ-si-ti kinlé b́a m̄a m'ndigi kɔw-né rɔ-si-ti səi ya m̄oki, kɔ kadi Lubə ra-né sə-si maji ra kɪ nja joo; ¹⁶ †m'a kɪ rɔ-si-ti kɔw dɔnangi Maseduwan-ti, ə m'a kɪ dɔnangi Maseduwan-ti* təl ree rɔ-si-ti gogi, kɔ kadi 'rai sə-m adi m'ow dɔnangi Jude-ti. ¹⁷ Kɔji kɪ m'ɔji bè lé, se m'pa kɪ ta ndam kare wa? Əse kɔji kɪ m'ɔji meɛ-m-ti lé, m'ɔji kɪ dow-ti kɔ kadi m'təl m'pa ta mindi-m joo m'panè: Oiyó rəm, á-à rəm wa? ¹⁸ Lubə kɪ njèk̄a dɔ ndi-é-ti ya kàrè gə maji kɪ ta kɪ j'idə-si lé, to oiyo rəm, á-à rəm al. ¹⁹ †Kdotalə Jeju Kristi kɪ to Ngon lə Lubə, kɪ jɛ kɪ Silbɛ-jɛ†, kɪ Timote-je, j'ilə mbɛ ta liə dan-si-ti lé, pa ta mindi-é joo panè: Oiyó rəm, á-à rəm al; ngà ɛ lé, oiyo ya tò ta-é-ti go káre-rè bè. ²⁰ Kdotalə kunmindi-je lə Lubə lay ya toki panè «oiyo» kinlé dɔ-ti kɪ takul Jeju. Rəm b́a kɪ takul-é ya jɛ kàrè j'pa-né ta rəsi j'adi Lubə j'panè: «Amɛn»‡ kinlé j'osi-né gajɪ Lubə tɔ. ²¹ Lubə b́a mbusi nja-ji rəm, mbusi nja-si rəm adi nḡa kɪ takul nam kadi Kristi-ti, ə ində-ji tagay. ²² † ɔsi-ji kɪ pɔ liə ə adi Ndil kɪ aa njay isi meɛ-ji-ti kɪ né kɪ dɔsɔy kɪ tɔji né-je kɪ maji-maji kɪ ndɔ-é ə à kadi-ji.

²³ Ə kɪ sobi dɔ-m m̄a lé, m'pa ta kɪ n̄ə Lubə-ti kadi kinə m'ədi ta rəmə, m'oy. M̄a lé, m'təl m'ow bəbo Kōrenti-ti gogi al, kɔ m'ndigi kində-si kɔɔ-ti al. ²⁴ To kò b́a j'ɔ bə dɔ kadmeɛ-ti lə-si al, ngà jɛ j'ndigi kində rɔ-ji nati sə-si dɔ rɔnəl-ti lə-si, kdotalə k̄a kɪ ai njangi dɔ kadmeɛ-ti.

2

¹ Bəba m̄a ya m'un ndu-m kadi m'təl m'ow rɔ-si-ti gogi dan meɛkò-ti al ngá. ² Kdotalə kinə m̄a ya m'adi-si meɛkò lé, n̄a b́a à kadi-m rɔnəl wa? À to səi kɪ m'a kadi-si meɛkò kin ya al wa? ³ Bəba ndoki m'ndangi mbete m'adi-si titi kɪ m'ndangi-né kete kɔ kadi m'tɛɛ rɔ-si-ti rəmə, dow-je kɪ dɛ b́a tò kadi d'adi-m rɔnəl kinlé, d'adi-m meɛkò al ngá. Meɛ-m nda k̄ay dɔ-si-ti lay kɪ rɔnəl lə-m, to rɔnəl lə-si lay tɔ. ⁴ Rɔ-m ati-m kan̄a, meɛ-m tungə pil-pil, b́a ndoki m'ndangi-né mbete kin kɪ man n̄ə kəm-m-ti yaw-yaw m'adi-si, kɔ kadi m'adi-si-né meɛkò al, ngà kɔ kadi 'gəi-né ndigi kɪ n̄a kɪ m'ndigi-si kinlé. ⁵ Kinə dow madi to gin né kɪ meɛkò tò-né rəmə, to m̄a b́a dowbé adi-m meɛkò al, ngà to səi lay ya adi-si meɛkò, ə kinə kadi j'pa j'oo-né lo-é rəmə, j'a panè dowbé adi meɛkò dow-je n̄a dan-si-ti. ⁶ Dowbé kinlé, ta kɪ kosi dow-je n̄a ya 'gangi dɔ-é-ti kin ya asi ngá, ⁷ ɔn ɛ kinə ngá b́a in̄əi go kɔgi adi-é, ə 'soli meɛ-é; nè meɛkò kɪ al dɔ lo à kɪ kɔr tógi-é. ⁸ Bəba m̄a m'ulə dingəm meɛ-si-ti kɔ kadi 'tɔji

† 1:8 1:8 1Kɔ 15:32 † 1:16 1:16 Knj 19:21 * 1:16 1:16 1Kɔ 16:5-6 † 1:19 1:19 Knj 18:5 † 1:19 1:19 Silbɛ lé ya to Silasi. 'Ndó Knj 15:22 ‡ 1:20 1:20 «Amɛn» lé kɔr meɛ-é to «oiyo, kadi tò bè ya.»

ndigi kí 'ndigi-é. ⁹ Kdo mbete ndóki lé m'ndàngi m'adi-si kdo na-si-né koo, se səi 'təli rɔ-si go ta-ti mee né-je-ti lay ya wa? ¹⁰ Ə dow kí səi inəi go kogi adi-é lé, ma kàrè m'inə go kogi m'adi-é ya tɔ; kí sobi dɔ-m ma lé, kinə m'inə go kogi rəmə, to ta lə kinə kí səi inəi go kogi tɔ, ə m'ra nɔ Kristi-ti, ¹¹ kdo kadi j'inəi lo j'adi Satə taa lo ji-ji-ti al, kdo jəi j'gəi kojra-je liə gow. ¹² †Loki m'ow m'teə bebo Troasi-ti kdo kilə mbe Poyta kí Maji lə Kristi lé, 'Babe ɔr tarəbi nɔ-m-ti ya, ngə mee-m usi nangi al, kdotalə m'ingə Titi kí to ngonkɔ-m kí njəkadmee lé al. ¹³ Beba m'inə njəkadmee-je kí bebo Troasi-ti ə m'ow donangi Maseduwan-ti.

Kullə kí sobi dɔ kulənoji kí sigi

Ròm 15:17-19; 1Kɔ 1:17-24; 2Kɔ 4:1-7

¹⁴ Oiyó kí dɔ Lubə-ti kí adi j'təti rɔ kɔ ndɔ-je lay kdo nam kí j'nam kàdɔ Kristi-ti rəm, oiyó kí dɔ-é-ti kdo takul-ji bá adi dow-je 'gə-é-né kɔ lo-je lay toki ubi kí bay-é əti taa lo lay kin bə. ¹⁵ Kdotalə dan dow-je-ti kí d'un rəbi kaji rəm, dan dow-je-ti kí d'ow kí ta koy-ti rəm lé, j'toki ubi kí əti maji kí Kristi adi Lubə bə; ¹⁶ dɛ kí ná-je lé, j'əti-dé bay yo adi isi ɔw sə-dé lo koy-ti, ə dɛ kí dan-ti-je rəmə, j'əti-dé bay kiskəm adi isi ɔw sə-dé lo kiskəm-ti tɔ. Ə né-je kinlé, ná bá asi ra wa? ¹⁷ Kdotalə jɛ lé, j'titi-nə kɔ dow-je nɔ ya kí 'to njətəl ta lə Lubə né ra gati-ti kin al; jɛ lé, Lubə adi j'pa ta liə kɔ tagir kí aa njay nɔ-é-ti, kdo nam kí j'nam kàdɔ Kristi-ti.

3

¹ Se jɛ ya j'a təl pa ta toji-né rɔ-ji bəy wa? Əse j'ow ndoo kadi j'adi-si mbete bá j'toji-né rɔ-ji rɔ-si-ti titi kí dow-je kí dan-ti-je d'isi 'ra-né kin bə bəy wa? Əse kadi j'taa mbete toji rɔ ji-si-ti bəy wa? ² Səi ya 'toi mbete lə-ji kí 'ndàngi mee-ji-ti, kí dow-je lay ya 'gə rəm, d'isi 'ndó rəm. ³ Səi ya 'toi mbete lə Kristi kí toji rɔ-é ndaa-ti rəsi, kí 'ndàngi kɔ takul kullə lə-ji; Kristi ndàngi kɔ man né ndàngi mbete al, ngə ndàngi kɔ Ndil Lubə kí njəkisi kəm; ɛ ndàngi bəgrə-je-ti kí to ər-je al, ngə bəgrə-je-ti kí to tal rɔ dow adi ɛ ndàngi mee-si-ti. ⁴ Ɛ kin bá mee-ji nda-né kay rɔ Lubə-ti kdo nam kí j'nam kàdɔ Kristi-ti. ⁵ Jɛ j'asi ra né madi kɔ dɔrɔ-ji al, ngə tógi-ji i rɔ Lubə-ti. ⁶ Ɛ ya təl-ji njérakullə-je-ti kí j'asi gaki mee kulənoji-ti kí sigi kɔ takul ndukun kí 'ndàngi al, ngə kɔ takul Ndil kí aa njay; kdotalə ndukun kí 'ndàngi lé, adi dow oy, ngə Ndil kí aa njay adi dow isi kəm.

⁷ Ə kinə kullə lə ndukun kí adi dow oy, kí to kullə kí ndóki 'ndàngi ta-é kɔ ndaji mbete-je gajɔ ər-je-ti kin ya, Lubə adi ndógi sar ngan Israyel-je d'asi koo takəm Moiyiji al, ə to ndógi kí à tò sartagangi al kinlé, ⁸ kullə lə Ndil Lubə rəmə, ndógi liə à tanə ban ngə ɛn wa? ⁹ Kullə gangta dɔ dow-ti bəy ɛ rifa-é asi bə kinlé, kullə kɔr ta dɔ dow-ti ə rifa-é à tò ban ɛn wa? ¹⁰ Kinə j'un rifa kí kete j'ɔji nati kɔ rifa kí gogi nə kin rəmə, rifa kí kete to né kí kare kdo rifa kí gogi nə itə-é nɔ. ¹¹ Kdotalə kinə né kí à tò sartagangi al ya rifa-é tò bə lé, né kí à tò sartagangi lé, rifa-é à nɔ ban ɛn wa?

¹² Adi nékində mee dɔ-ti lə-ji kinlé ra adi mee-ji nda kay-kay. ¹³ Jɛ j'ra titi kí Moiyiji ra-né kin al; Moiyiji lé, ilə takubi takəm-é-ti kdo kadi ngan Israyel-je d'oo dɔbəy rifa kí à tò sartagangi al kinlé al. ¹⁴ Ngan Israyel-je lé, ndóki 'sangi gə né al adi dɔ-dé oy mburuki. Kdotalə sar bone bə kàrè, loki dɛ 'ndó mbete Kunmindɔ kí Low rəmə, takubi kɔn takəm kí kàre-rè kinlé tò lo tò-é-ti ya bəy; dow ɔr al, kdotalə à goto kɔ takul nam kí dow nam kàdɔ Kristi-ti ya dɔ. ¹⁵ Beba sar bone bə ya kàrè, kinə ngan Israyel-je 'ndó mbete ndukun-je lə Moiyiji rəmə, takubi kɔn takəm lé uti tagir kí mee-dé-ti ya bəy. ¹⁶ Ngə loki dow ree rɔ 'Babe-ti rəmə, takubi kɔn takəm lé ɔr kogi.* ¹⁷ Kdotalə 'Babe to Ndil; ə loki Ndil 'Babe tò-ti lé, ra bə goto-ti tɔ. ¹⁸ Beba jəi lay kí takubi goto

† 2:12 2:12 Knj 20:1 * 3:16 3:16 Tɛt 34:34

takəm-ji-ti lé, j'tɔji riba lə 'Babe takəm-ji-ti titi né kí dow oo sɔɔbo-ti bè. 'Babe kí to Ndil lé, təl-ji adi j'titi-nɔ siə, ə adi riba liə ndógi dɔ-ji-ti kɪ kete-kete.

4

Ta kí sɔbi dɔ kɔ́ kí kingə kɪ ri Kristi

1Te 2:1-6; 2Kɔ 2:14-17

¹ Lubə ulə kullə kinlé ji-ji-ti kɪ takul koo kəmtondoo liə; gin-é kin bá je j'adi né madi ɔr-né tógi-ji al. ² Né-je kí ra kɪ gidɪ ngəy kí to né-je kí tɔ rɔsɔl lé, je j'mbatɪ; je j'ra né j'odi-né kəm dow al rəm, bá j'təl dɔ ta lə Lubə nangɪ al rəm. Ngà ta kí tɔgrɔ-ti bá j'tɔji ndaa-ti rəsi adi mɛɛ dow-je lay usi nangɪ pɔ́-pɔ́ dɔ-ji-ti nɔ Lubə-ti. ³ Poyta kí Maji kí j'isi j'ilə mbɛ-é kinlé, kinə tɔ aa yéréré al bəy rəmə, to dow-je kí d'isi d'ow kɪ ta koy-ti bá aa yéréré rɔ-dé-ti al tin; ⁴ adi to njémɛɛngə-je kí Sú kí to lubə kí dɔkaglo-ti kí nɛ kin ra-dé adi dɔ-dé oy mburuki, adi d'oo ndógi lə Poyta kí Maji lə Kristi, njèriba kí to takəm Lubə kin al. ⁵ Je j'ilə mbɛ ta kí sɔbi dɔ-ji je al; Jeju Kristi kí to 'Babe bá j'ilə mbɛ ta liə, ə ta liə bá je j'pa-né j'panè: J'to ngannjékulə-je lə-si. ⁶ Kdɔtalə Lubə kí panè: Kadi lo ndógi lo kí ndul-ti lé, bá ndógi mɛɛ-ji-ti kɔ kadi j'gə-né riba liə kí ndógi takəm Kristi-ti.

⁷ Né kí maji kí toki kində ngàngəm kinlé, je j'otɪ rɔ-ji-ti kí to jo anji kin, kɔ kadi tɔ ndaa-ti rəsi kí tógi kí nɔ kinlé j rɔ Lubə-ti bi j rɔ-ji je-ti al. ⁸ Kɔ-je kí gay-gay tɛɛ dɔ-ji-ti ya, ngà taa tógi-ji al; j'ində mɛɛ-ji dɔ rɔ-ji-ti al ya, ngà mɛɛ-ji gangɪ man al; ⁹ d'ulə kəm-ji ndoo ya, ngà Lubə inə-ji kɔgi al; d'otɪ-ji nangɪ rum ya, ngà 'tɔl-ji al. ¹⁰ Koy kí kadi j'oy kɔ ta lə Jeju lé, je j'otɪ rɔ-ji-ti kɪ ndɔ-je lay kɔ kadi kiskəm liə tɔji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi rɔ-ji-ti. ¹¹ Kdɔtalə je kí j'isi kəm lé, j'isi ta koy-ti kɪ ndɔ-je lay kɔ ta lə Jeju, kɔ kadi kiskəm lə Jeju kàrè tɔji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi daji rɔ-ji-ti kí njəkoy kin tɔ. ¹² Adi koy ra kullə rɔ-ji-ti, ngà kiskəm ra kullə rɔ-si-ti tɔ.

¹³ 'Ndàngɪ 'panè: M'adi mɛɛ-m, gin-é kin bá m'pa-né ta*! Kadmɛɛ kí kàrè-rè kin ya ra kullə mɛɛ-ji-ti. Je kàrè j'adi mɛɛ-ji tɔ, gin-é kin bá j'isi j'pa-né ta tɔ. ¹⁴ Ə j'gə kí Lubə kí adi 'Babe Jeju tɔsi ndəl lé, à kadi je kàrè j'tɔsi ndəl nati kɪ Jeju rəm, bá à kadi jɛi sə-si-je j'ai nati takəm-é-ti rəm tɔ.

Ta kí sɔbi dɔ lokisi kí sartagangɪ

1Pi 1:6-9; Rom 8:23-25

¹⁵ Kɔ né-je lay kí tɛɛ dɔ-ji-ti kinlé, tɛɛ kɔ maji lə-si, bè kɔ kadi ramaji lə Lubə kí isi ree dɔ dow-je-ti dɔ madi-é-ti kɪ kete-kete kinlé ra adi dow-je nɔ ya 'ra-é-né oiyo giti-giti d'osi-né gajɪ-é. ¹⁶ Gin-é kin bá tógi-ji goto-né al. Ə kinə lé, daji rɔ-ji kí ndaa-ti nɛ kin tuji kàrè, mɛɛ-ji kí kəy təl kí sigɪ kɪ ndɔ-je lay. ¹⁷ Kdɔtalə kɔ-je kí à tɛɛ rangɪ ngà al kí dɔkaglo-ti kí sɛ bè kinlé, isi ɔw sɔ-ji kɪ lo riba-ti kí al dɔ lo, kí à tɔ sartagangɪ. ¹⁸ Bɛba je lé, kəm-ji tɔ go né-je-ti kí dow oo kɪ kəm-é kin al, ngà tɔ go né-je-ti kí dow oo kɪ kəm-é al; kdɔtalə né-je kí dow oo kɪ kəm-é lé, to né-je kí à dəə, ngà né-je kí dow oo kɪ kəm-é al bá to né-je kí tɔ sartagangɪ.

5

¹ Kdɔtalə je j'gə kí, daji rɔ-ji kí to lokisi-ji kí dɔnangɪ-ti nɛ, kí toki kəykubi bè par kinlé, kinə tuji kàrè, lo kisi-ji kí tɔ sartagangɪ kí to kəy kí Lubə bá ra bi dow bá ra al ya tɔ dɔrɔ-ti nɔ. ² Ə daji rɔ-ji kí nɛ kinlé, j'isi j'tumə-ti dɔsi-dɔsi, adi j'ndigi kun daji rɔ-ji kí to lokisi kí dɔrɔ-ti kin kulə dɔ-ti titi kí dow ulə-né kubi dɔ madi-é-ti kin bè. ³ Kɔ j'a kisi kɪ kubi rɔ-ji-ti bi j'a kisi kɪ rɔ-ji kare al. ⁴ Kdɔtalə kisi-ji mɛɛ kəykubi-ti kinlé, j'ɔɔ rɔgi-rɔgi, j'tumə dɔsi-dɔsi, ə to ndigi bá j'ndigi kɔr kubi lé rɔ-ji-ti al, ngà j'ndigi kulə kí rangɪ dɔ-ti, kɔ kadi daji rɔ-ji kí à koy kinlé, kiskəm taa lo ji-é-ti. ⁵ Lubə

* 4:13 4:13 Pa 116:10

ya to njèkuwə dɔ-ji kete kɔ kiskəm kinlé rəm, ɛ ya adi Ndil kí aa njay isi mee-ji-ti kí né kí dɔsɔy kí tɔji né-je kí maji-maji kí ndɔ-é ə à kadi-ji.

⁶ Je j'gə kí kisi-ji mee daji rɔ-ti kin bəy lé, j'isi sɔy kɔ 'Babe ya, ngà mee-ji nda kɔy kɔ ndɔ-je lay. ⁷ – Kɔtɔlə je j'isi kɔ takul kadmee bi kɔ takul né kí koo kɔ kəm al – ⁸ Mee-ji nda kɔy kɔ ndɔ-je lay ə j'ndigi nɔ kadi j'inə daji rɔ kin j'ow j'isi rɔ 'Babe-ti. ⁹ Gin-é kin bá, lé j'isi-né mee daji rɔ-ji-ti kin, əse j'inə-né daji rɔ-ji kin kàrè, né kí uwə mee-ji lé, to kadi j'nəl-é. ¹⁰ †Kɔtɔlə jəi lay ya tɔ kadi j'a kɔ logangta-ti nɔ Kristi-ti, kɔ kadi nɔ-nɔ taa nédɔji kullə liə kí maji əse kí maji al, kí ɛ ra, loki isi-né mee daji rɔ-é-ti kinlé.

Ta kí sɔbi dɔ kulə noji nati kɔ Lubə kɔ takul Kristi

Rɔm 5:1-11; Epe 4:20-24

¹¹ Ə je lé, gə kí j'gə né kí to bəl 'Babe kinlé bá je j'sangi kadi j'uwə-né dow-je kɔ ta sɔbi dɔ né-je kin; Lubə gə-ji rəm, bá m'gə mee-m-ti kí mee tagir-ti lə-si lé, sɔi kàrè 'gəi-ji tɔ. ¹² Je ya j'a təl pa ta tɔji-né rɔ-ji rɔ-si-ti rangi al ngá. Ngà to kəm lo bá j'adi-si kadi ɔsi-né gaji rɔ-si kɔ ta lə-ji, kɔ kadi dow-je kí njékɔsi gaji rɔ-dé kɔ né kí rɔ dow-ti ndaa-ti nè, bi kɔ né kí mee dow-ti al kinlé, 'gəi lo kilə-dé-né ta-ti. ¹³ Kinə j'to mbə-je rəmə, j'to mbə-je kɔ Lubə; ə kinə kəm-ji aa rəmə, aa kɔ-si. ¹⁴ Kɔ loki j'gir dɔ koy-ti kí dow kàre-rè ya oy kɔ dow-je lay, ə dow-je lay d'oy siə tɔ kin rəmə, ndigi kí Kristi ndigi-ji kinlé al dɔ-ji galim. ¹⁵ Kristi oy kɔ dow-je lay, kɔ kadi dow-je kí d'isi kɔ dɔ-dé taá lé, d'isi kɔ ta lə-dé de al, ngà kadi d'isi kɔ Kristi kí oy bá tɔsi ndəl tee kɔ ta lə-dé kinlé.

¹⁶ Beba kɔ nè kow kɔ kete kinlé, je j'gə dow kí go koo-é-ti lə dow al ngá; lé ndɔki j'gə Kristi kí go koo-é-ti lə dow kàrè, bone bè kinlé j'gə-é bin al ngá. ¹⁷ Kinə dow nam kadi Kristi-ti rəmə, dowbé to dow kində kí sigi. Né-je kí low dəə ngá: Yən, né-je lay təl kí sigi. ¹⁸ Ə né-je lay kin ya j rɔ Lubə-ti kí ulə noji nati sə-ji kɔ takul Kristi rəm, adi-ji kullə kulə dow-je noji nati siə rəm. ¹⁹ Kɔtɔlə Lubə ya kɔ dɔ-é ulə noji nati kɔ dow-je kí dɔnangi-ti, kɔ nam kí 'nam kadi Kristi-ti, bi tidə majal-je lə dow-je dɔ-dé-ti al, ə ɛ adi-ji ta kí sɔbi dɔ kulənoji nati. ²⁰ Adi je lé, j'to njétaa tó Kristi, adi ta kí j'pa sə-si kinlé, tɔ titi kí Lubə ya bá pa sə-si bè; beba j'nɔ ta-si-ti kɔ ri Kristi kadi uləi noji nati kɔ Lubə! ²¹ Kristi kí ra majal al ya, Lubə adi-é oy majal-je lə-ji dɔ-é-ti, kɔ kadi kɔ takul-é bá jəi j'təli-né dow-je kí njururu takəm Lubə-ti.

6

¹ To kí j'to njérakullə nati kɔ Lubə lé bá j'dəji-si-né kadi maji kí Lubə ra sə-si kinlé, adi tɔ kɔgi kare al. ² Kɔtɔlə Lubə panə: Dɔkaglo-ti kí maji lé, m'oo ndi-i; ndɔ kaji-ti ə m'ra sə-i. Yən, kaglo kí maji nɔ lé ya ngá ən; yən ndɔ kaji lé ya ngá ən. ³ Je j'ndigi ra né madi kí kadi tugə dow jigi-ti al, nè dow-je d'a pa ta kí maji al dɔ kullə-ti [lə-ji.]* ⁴ Ngà mee né-je-ti lay lé, je j'tɔji rɔ-ji kɔ ngannjékullə-je lə Lubə bá j'uwə-né rɔ-ji ngə nɔ dan kɔ-je-ti, kɔ dan ndoo-ti, kɔ dan mee gangi man-ti, ⁵ †ta kində-je-ti, kɔ ra dangay-je-ti, kɔ mee sulə-ti kí 'sulə kosi dow-je dɔ-ji-ti, mee kɔ-ti kí rɔgi-rɔgi ta kullə-ti, mee bi-ti kí tɔ al, kɔ mee kɔgi rɔ nékuso-ti kɔ mankay; ⁶ mee panjiyə-ti kí aa njay, kɔ mee négə-ti, kɔ mee kilə mee dɔ madi-é-ti, kɔ mee maji kí ra-ti, kɔ takul Ndil kí aa njay, kɔ takul ndigi dow-je kí kədkəm goto-ti, ⁷ kɔ takul ta kí tɔgrɔ-ti, kɔ takul tɔgi lə Lubə, kɔ takul néra kí njururu kí to nékati kí j'a rɔ-né rəm, to né kí j'a taa-né nékati dɔ-ji-ti rəm; ⁸ dow-je 'piti-ji rəm, d'ulə rɔsɔl dɔ-ji-ti rəm; 'pa ta kí maji al dɔ-ji-ti rəm, 'pa ta kí maji dɔ-ji-ti rəm; d'oo-ji kɔ njékədi dow-je bè, rəmə je lé bá j'pa ta kí tɔgrɔ-ti; ⁹ d'oo-ji titi dow-je kí 'gə-dé al bè, ngà 'gə-ji maji; d'oo-ji titi dow-je kí 'tɔ ta koy-ti bè,

† 5:10 5:10 Rɔm 14:10 * 6:3 6:3 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɔ ji-dé kɔ ta greki. † 6:5 6:5 Knj 16:23

ngà kɪ rá j'isi kɪ dɔ-ji taá tin; d'oo-ji titi dow-je kí 'gangi ta koy dɔ-dé-ti bè, ya ngà 'tɔl-ji al; ¹⁰ d'oo-ji titi dow-je kí rɔ-dé ati-dé bè, ngà rɔ-ji nəl-ji kɪ ndɔ-je lay; d'oo-ji titi njéndoo-je bè, ngà j'ində dow-je n̄a maji-ti; d'oo-ji titi dow-je kí né lə-dé goto bè, ngà jɛ j'ingə né-je lay.

Ta kí sɔbi dɔ kɔr rɔ kɔgi mɛɛ majal-ti

1Kɔ 10:14-22; Epɛ 5:5-11; 1Pi 2:9-12

¹¹ Sɔi dow-je kí bebo Korènti-ti, jɛ lé, j'nda mɛɛ-ji kay, j'idə-si ta rəsi-rəsi, j'tɛɛ mɛɛ-ji j'adi-si; ¹² jɛ lé, mɛɛ-ji tò gay sə-si al, ngà sɔi ya bá mɛɛ-si tò gay. ¹³ 'Rai sə-ji titi kí jɛ j'ra-né sə-si kin bè! M'pa sə-si ta titi ngan-m-je bè, sɔi kàrè, kadi 'tɛɛi mɛɛ-si adi-ji tɔ.

¹⁴ Njèkadmeɛ al-je lé, iləi jugi kí kàre-rè mindi-si-ti sə-dé al. Néra kí njururu kɪ néra kí maji al lé, d'a kində rɔ-dé nati ban wa? Londógi kɪ londul lé, d'a kuwə-n̄a lubi-lubi ban wa? ¹⁵ Kristi kɪ Belial† lé, ta-dé à kasi-n̄a dɔ ri-ti wa? Njèkadmeɛ dɛ kɪ njèkadmeɛ al lé, d'a kore-n̄a dɔ ri-ti wa? ¹⁶ †Kəy lə Lubə kɪ magi-je lé, kulənoji ri bá à tɔ-dé nati wa? Kdɔtalə jəi j'toi kəy lə Lubə kí Njèkisi kəm, titi kí Lubə pa-né panè: M̄a Lubə m'a kisi dan-dé-ti, ə m'a njiyə dan-dé-ti; m'a to Lubə lə-dé, ə dɛ d'a to dow-je lə-m. ¹⁷ Gin-é kin bá 'Babe panè: 'Tɛɛi kɔgi dan-dé-ti, ə ɔri rɔ-si kɔgi rɔ-dé-ti; né kí tò n̄ɛ ya, ɔdi rɔ al, ə m'a kuwə-si kɪ rɔ-m-ti. ¹⁸ 'Babe kí njètógi-je lay panè: «M'a to Bobi-si, ə sɔi a toi ngan-m-je kí dingəm, kɪ ngan-m-je kí dené.»

7

¹ Sɔi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, tò kí kunmindi-je kí bè kin tò kɔ-ji kinlé bá kadi j'tɔri-né né-je kí tò n̄ɛ kí tò rɔ-ji-ti, kɪ tagir-ti lə-ji, ə j'sangi kadi j'təli dow-je kí j'aaɪ njay kɪ ndɔ-je lay mɛɛ bəl Lubə-ti.

Rɔnəl lə Pol kɔɔ lapiya kí tò mbunə-dé-ti kɪ Korènti-je

² Indəi-ji dan kəm-si-ti! Jɛ j'ra né kí maji al kɪ dow al rəm, j'tuji né lə dow al rəm, bá j'ədi dow j'taa né liə al rəm. ³ M'pa ta kin bè kɔɔ kilə-né ta dɔ-si-ti al, kdɔtalə lé m'pa kete m'panè: Kisi-ji kəm əse koy-ji kàrè, sɔi 'toi kí dan kəm-ji-ti. ⁴ Mɛɛ-m nda kay dɔ-si-ti rəm, m'ɔsi gaji rɔ-m n̄a kɔɔ ta lə-si rəm, mɛɛ-m usi nangi pɔ-pɔ rəm, dan kɔ-je-ti lay kí j'ingə kin ya kàrè, rɔ-m nəl-m n̄a rəm.

⁵ †Kɔɔ loki j'ree j'tɛɛ dɔnangi Maseduwan-ti lé, kəm lo ya kàrè j'ingə taa-né koo sɛ al; kɔ-je tɛɛ dɔ-ji-ti kɪ kəm rəbi-je kí gay-gay; rɔ i kɪ ndaa-ti ree kɪ dɔ-ji-ti ə mɛɛ-ji isi bəl tɔ. ⁶ Ngà Lubə kí to njèsɔl mɛɛ dow-je kí né ɔr tógi-dé lé bá sɔl mɛɛ-ji kɪ takul ree lə Titi; ⁷ ree liə kin par bá sɔl mɛɛ-ji al, ngà sɔl kí sɔi 'soli mɛɛ-é kin kàrè sɔl mɛɛ-ji tɔ; Titi lé, ree ɔr-ji poy bo koo-m kí ra-si n̄a kin rəm, nɔ-je lə-si rəm, bá ta kí ɔ mɛɛ-si kɔɔ ta lə-m rəm, adi rɔnəl lə-m al dɔ lo.

⁸ Kinə mbete kí ndoki m'ndangi m'adi-si kinlé, ra adi mɛɛkɔ ra-si kàrè, m'a ndingə rɔ-m dɔ-ti al. Ə lé m'ndingə rɔ-m dɔ-ti kàrè – M̄a m'oo kí mbete kinlé ra adi mɛɛkɔ ra-si dɔkaglo kí sɛ bè – ⁹ kí nè kinlé, rɔ-m nəl-m, kɔɔ mɛɛkɔ lə-si kin al, ngà kdɔtalə mɛɛkɔ lə-si lé, ra adi inəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi; kɔɔ to mɛɛkɔ kí Lubə ndigi, bi né kí maji al kàre ya kàrè jɛ j'ra sə-si al. ¹⁰ Kdɔtalə mɛɛkɔ kí Lubə ndigi lé, to mɛɛkɔ kí ɔw kɪ dow adi inəi panjiyə-é kí majal kɔgi ə aji-né, adi to mɛɛkɔ kí dow ndingə rɔ-é dɔ-ti al, ngà mɛɛkɔ lə dow-je kí dɔnangi-ti nè bá to mɛɛkɔ kí tɛɛ koy. ¹¹ Yən, mɛɛkɔ kí Lubə ndigi kinlé ya bá ra adi ji-né rati ya 'pai-né ta ɔri-né ta dɔ-si-ti rəm, wɔngi ra-si-né dɔ né-ti kí maji al kinlé rəm, 'bəli-né rəm, bo kadi ooi-mi ra-si-né rəm, rɔ-si ngə-né njim rəm, sɔi 'gangi-né ta dɔ né-ti kí maji al kinlé rəm! Mɛɛ né-je-ti lay ya sɔi 'toji ndaa-ti rəsi kí sɔi 'goti mɛɛ ta-ti kinlé.

† 6:15 6:15 Belial lé to Sú ə kɔr mɛɛ-é to njəmɛɛndul. † 6:16 6:16 1Kɔ 3:16; 6:19 † 7:5 7:5 2Kɔ 2:13

¹² Adi mbete kí ndòki m'ndàngi m'adi-si kinlé, m'ndàngi kdo njèrandangi kì madi-é kin al rəm, kdo ɛ kí madi-é ra siə ndangi kin al rəm, ngà m'ndàngi kdo kadi kɪ rati lə-si kdo ta lə-ji kinlé tò-né ndaa-ti rəsi dan-si-ti takəm Lubə-ti. ¹³ Gin-é kin bá mɛɛ-ji usi-né nangi pɔ-pɔ. Ə mɛɛ-ji usi nangi pɔ kɪ kusi par al, ngà rɔ-ji nəl-ji nɔ bəy, kɔtalə Titi kí sɔi lay ya rai-é adi mɛɛ-é usi nangi pɔ adi rɔ-é nəl-é kinlé tɔ. ¹⁴ Kinə m'osi gaji rɔ-m sɛ kdo ta lə-si rɔ Titi-ti kàrè rɔ-m sɔl-m al; ngà ta-je lay kí j'pa sə-si lé, to ta-je kí togrɔ-ti ya, adi né kí j'osi-né gaji-si rɔ Titi-ti lé, toji rɔ-é ndaa-ti rəsi kí to ta kí togrɔ-ti. ¹⁵ Sɔi lay ya 'təli rɔ-si go ta-ti, adi lokɪ mɛɛ-é ole dɔ-ti lé, rɔ-é nəl-é dɔ-si-ti nɔ rəm, rɔ-é nəl-é kdo kuwə kí sɔi uwəi-é kɪ rɔ-si-ti kɪ bəl, kɪ rɔ kí ba kati-kati dɔ-é-ti kin rəm. ¹⁶ Rɔ-m nəl-m nɔ, kɔtalə kində kí m'ində mɛɛ-m dɔ-si-ti mɛɛ né-je-ti lay.

Némbɔ kdo njékadmɛɛ-je kí Jorijalɛm

8

Némbɔ lə njékəwnə-je kí dɔnangi Maseduwan-ti

Ròm 15:25-27; 1Kɔ 16:1-4

¹ †Sɔi ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ, jɛ j'ndigi kadi j'adi-si 'gəi ramaji lə Lubə kí toji rɔ-é rɔ njékəwnə-je-ti kí gay-gay kí dɔnangi Maseduwan-ti. ² Dan kɔ-je-ti kí nɔ kí tɛɛ dɔ-dé-ti nɔ mɛɛ-dé kin ya kàrè, rɔnəl lə-dé al dɔ lo. Ə dan ndoo-ti lə-dé kí nɔ kin ya, dɛ 'toji mɛɛmaji lə-dé d'adi al dɔ lo, ³ adi d'adi né kí go tɔgi-dé-ti, ə kí m'oo kɪ kəm-m lé, d'adi al dɔ tɔgi-dé ya bəy rəm, kɪ mɛɛndigi kí nɔ rəm. ⁴ Dɛ dɔji-ji 'to ta-ji-ti pəkə-pəkə kadi j'adi-dé tarəbi kadi n'uləi ji-dé n'odi-né kullə ramaji kɪ njékaa njay-je kin. ⁵ Dɛ d'adi rɔ-dé ya 'Babe pa bəy, bá d'adi-ji rɔ-dé titi kí Lubə ndigi-né. Ra-é lə-dé kinlé al dɔ gangi-é kí jɛ j'ində mɛɛ-ji dɔ-ti.

Ta dingəm kí sɔbi dɔ némbɔ lə njékəwnə-je kí Korènti

⁶ Beba j'ulə dingəm mɛɛ Titi-ti kadi tɔl ta kullə ramaji kin rɔ-si-ti, titi kí ɛ tum-né gin-é. ⁷ Gangi-é kí sɔi asi-né gaki mɛɛ né-je-ti lay adi to mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, mɛɛ tapa-si-ti rəm, mɛɛ négə-ti rəm, mɛɛ kɪ rati-ti mɛɛ né-je-ti lay rəm, mɛɛ ndigi-ti kí 'ndigi-ji rəm lé, gangi-é kin ya 'toji-né kasi gaki lə-si mɛɛ kullə ramaji-ti kin tɔ. ⁸ To ndukun bá m'un madi-si al, ngà kɪ rati lə ndəgi-é-je bá m'idə-si, kdo kadi 'toji-né kí ndigi kí ndigi dow-je lé, to ndigi kí togrɔ-ti ya. ⁹ Kɔtalə sɔi 'gəi maji kí 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí to njénékingə ya təl njəndoo kdo ta lə-si, kdo kadi kɪ takul ndoo liə lé, sɔi 'təli-né njénékingə-je. ¹⁰ To lo koo lə-m dɔ ta-ti kin: Né kinlé to né kí tuwə-si, kdo sɔi ya 'toi dow-je kí dɔsɔy kí 'mbɔi né kin kal nɛ nɔ; ə to mbɔ-é par al, ngà 'toi dow-je kí dɔsɔy kí 'ndigi némbɔ kinlé. ¹¹ Ən é kí ngɔsnè-ti kinlé, 'rai tɔli ta-é kí go tɔgi-si-ti, kdo kadi asi gangi tagir-ti kí maji kí tò mɛɛ-si-ti kinlé. ¹² Kinə tagir kí maji tò mɛɛ dow-ti lé, gangi né kí tò ji-é-ti kadi adi kin ya nəl Lubə bɪ ɛ dɔji né kí goto ji dow-ti al. ¹³ Adi to ta lə kadi sɔi 'sani rɔ-si kati-kati, kdo kadi 'lə dow-je kí rangi bá tò-dé-né soti al, ngà to ta lə kadi asi-nɔ kɪ kasi bane; né kí tɛɛ dɔ-dé-ti kí ngɔsnè-ti kinlé, né-je kí tò ji-si-ti mburuki-mburuki kinlé à ra sə-dé dan ndoo-ti lə-dé, ¹⁴ beba ndo kí 'lə-dé tò mburuki-mburuki rəmə, à ra sə-si dan ndoo-ti lə-si tɔ; gangi-é kin bá à to kasi-nɔ, ¹⁵ titi kí 'ndàngi-né 'panè: Dow kí ɔy né nɔ lé, né nɔ ji-é-ti ngay al, ə dow kí ɔy ndɛ bə kàrè, né nal ji-é al rəm*.

Kində kəm go némbɔ-ti

¹⁶ M'ra oiyo Lubə kdo kadi kí adi gə kɪ rati lə-m kdo ta lə-si kin ya tò mɛɛ Titi-ti tɔ. ¹⁷ Kdo ɛ j kalangi ya taa takɔji lə-ji adi ɛ ya kɪ dɔ-é ndigi nɔ kadi n'j n'ow rɔ-si-ti. ¹⁸ Jɛ j'ulə ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ kàrə nati siə ə to ngonkɔ-ji kí njékəwnə-je kí gay-gay lay

d'osi gaji-é n̄a, kɔ né kí ɛ ra kɔ Poyta kí Maji. ¹⁹ B̄əy b̄a njékəwn̄a-je lé ya 'mbəti-é kadi to njékow sə-ji mba, kɔ kullə ramaji kin kí d'inə ji-ji-ti, kɔ riba lə 'Babe ya k̄i dɔ-é rəm, kɔ kadi j'toji-né tagir kí maji kí tò m̄e-ji-ti rəm. ²⁰ J̄e j'ndigi ra kadi dow ilə ta dɔ-ji-ti sobi-né dɔ némbɔ kí n̄a kí d'inə kullə-é ji-ji-ti kinlé al. ²¹ Kɔ j̄e j'sangi ra né kí maji takəm 'Babe-ti par al, ngà takəm dow-je-ti tɔ. ²² J̄e j'ulə ngonkɔ-ji kí njékadm̄e k̄are sə-dé, ə to ngonkɔ-ji kí j'oo k̄i rati liə m̄e kullə-je-ti n̄a, b̄a kí ngosnè-ti kin k̄arè k̄i rati liə usi dɔ madi-é-ti ya b̄əy, kɔ m̄e-é nda sə-si k̄ay-k̄ay. ²³ Ə Titi lé, ɛ to nam-m rəm, b̄a to madkullə lə-m kí j'isi j'ra kullə dan-si-ti rəm. Ə ngankɔ-ji-je kí njékadm̄e kin rəm, to njékəwn̄a-je kí gay-gay b̄a d'ulə-dé, kɔ kadi 'ra kullə kɔ riba lə Kristi. ²⁴ Ən ə 'toji ndigi dow-je kí tò m̄e-si-ti takəm-dé-ti, rəm njékəwn̄a-je kí gay-gay d'a gə kí ta kí j'pa dɔ-si-ti j'osi-né gaji rɔ-ji lé, to tó-é ya.

9

¹ Ta kí sobi dɔ ra k̄i njékaa njay-je lé, tuwə kadi m'ndàngi-né mbete m'adi-si al ngá. ² Kɔ m'gə b̄o ra maji kí tò m̄e-si-ti adi m'osi-né gaji rɔ-m rɔ dow-je-ti kí dɔnangi Maseduwan-ti m'panè: «S̄e kí dɔnangi Akay-ti isi dɔ nja-si-ti kal-nè n̄u» ə rɔ tungə pilingi lə-si lé, ra adi dow-je n̄a ya d'odi rɔ-dé. ³ Bè ya k̄arè, m'ulə ngankɔ-ji-je kí njékadm̄e rɔ-si-ti n̄ɔ, kɔ kadi piti kí j'piti-si sobi dɔ lo kinlé təl to k̄oḡi kare al, ə kadi isi dɔ nja-si-ti titi kí m'pa-né lé bane. ⁴ Kɔ kinə dow-je kí dɔnangi Maseduwan-ti 'dan-m b̄a s̄e isi dɔ nja-si-ti al rəm, m̄e-ji kí j'ində dɔ-si-ti kinlé à təl to rɔsɔl dɔ-ji-ti rəm, b̄a à to rɔsɔl dɔ-si-ti rəm. ⁵ Adi m̄a m'oo kí tuwə kadi m'dəji ngankɔ-ji-je kí njékadm̄e kadi d'ow rɔ-si-ti kete n̄-m-ti kadi d'oo go né-je lə-si kí s̄e uni mindi-si kɔ kadi k̄i m̄eendigi lé, kɔ kadi tò pèrèrè b̄a à toji kí to nékadi k̄i m̄eendigi b̄i k̄i baa ta al.

Kunmind̄i kí sobi dɔ njékadi né-je

1Ti 6:17-19; Plp 4:15-19; 1Ja 3:16-18

⁶ Né kí kadi 'gəi ən: Dow kí dubi né nd̄e b̄e rəm, à kijə nd̄e b̄e ya tɔ, ə dow kí dubi né n̄a rəm, à kijə n̄a ya tɔ. ⁷ Kadi dow kí rá-rá adi titi kí ɛ ɔ-ji-né m̄e-é-ti, b̄i kadi adi k̄i rɔkati al rəm, b̄a kadi dow ɔsi-é b̄a adi al rəm. Kɔ Lubə ndigi dow kí njékadi né k̄i rɔnəl. ⁸ Ə Lubə ɔw k̄i tóḡi kadi adi maji-je kí gay-gay ree dɔ-si-ti t̄uki-t̄uki, kɔ kadi ndɔ-je lay ya né tò m̄e ji-si-ti m̄e né-je-ti lay, kɔ kadi 'rai-né ndigi ra-je lə-si lay rəm, b̄a nd̄e-é à n̄əy ji-si-ti mburuki-mburuki kadi uni 'rai-né kullə-je lay kí to kullə kí maji-maji, ⁹ titi kí 'ndàngi-né panè: Ǝ t̄e-je-é adi njéndoo-je; néra kí njururu liə tò sartagangi*. ¹⁰ Ǝ kí njékadi ko né njədubi né rəm, njékadi-é nékuso rəm lé, à kadi-si ko né rəm, à kadi dɔ-é t̄e-je k̄i kete-kete rəm, b̄a à kadi kandi néra kí njururu lə-si ree k̄i dɔ madi-é-ti madi-é-ti rəm. ¹¹ Bəba Lubə à kadi 'toi njénékingə-je m̄e né-je-ti lay, kɔ kadi k̄i kəm rəbi kí rɔ-ji-ti rəm, né-je kí gay-gay lay kí à toki kadi k̄i m̄eendigi kinlé, à ra kadi dow-je n̄a 'ra-é-né oiyo. ¹² Kɔ némbɔ kinlé ra ya par b̄a à ra k̄i njékaa njay-je al, ngà à ra kadi dow-je n̄a 'ra-né oiyo Lubə giti-giti tɔ. ¹³ Kullə kí à rai kinlé, loki d'a koo maji-é rəm, d'a k̄osi-né gaji Lubə, kɔ təl kí 'təli rɔ-si go ta-ti 'pai ta rəsi dɔ Poyta-ti kí Maji lə Kristi rəm, d'a k̄osi gaji-é kɔ nékadi k̄i m̄eendigi lə-si kí à toji kuwə-n̄a lubi-lubi sə-dé rəm, k̄i dow-je lay rəm. ¹⁴ Maji kí al dɔ lo kí Lubə ra sə-si kinlé à ra kadi d̄e 'pa siə ta kɔ ta lə-si, kɔ ndigi kí 'ndigi-si. ¹⁵ Oiyo k̄i dɔ Lubə-ti, kɔ ramaji liə kí dum mbɔji!

Pol pa ta gangi-né dɔ rɔ-é

* 9:9 9:9 Pa 112:9

10

Tógi læ njèkɔwkułə

1Kɔ 2:1-5; Rɔm 15:17-21; 2Kɔ 6:4-7; 13:2-4

¹ Ma Pol, m'ulə dingəm meɛ-si-ti kɪ ta kɪ sɔl, kɪ meɛmaji kɪ i rɔ Kristi-ti. Ma lé, dow-je 'panè takəm-si-ti b́a m'to dow kɪ njèsɔl dɔ-m, ə kinə m'a say sə-si rəmə, m'to dow kɪ njètanga. ² M'dəji-si kadi ndɔ kɪ m'tɛɛ rɔ-si-ti rəmə 'rai-mi adi m'təl dow kɪ njètanga al. Ngà dow-je madi d'oo-ji kɪ njéra né-je kɪ nəl daji rɔ-dé. Beba to tó-é kadi m'ɔji dowbé-je kinlé kɪ m'to dow kɪ m'nga. ³ Tɔgrɔ-ti, to rəmə j'to dow-je ya, ngà rɔ b́a jɛ j'rɔ titi kɪ dow rɔ-né al. ⁴ Kdɔ nékati-je kɪ j'isi j'rɔ-né lé, to nékati-je læ dow-je al, ngà to nékati-je kɪ i rɔ Lubə-ti ə tógi-é asi tɔɔ lo ngəm rɔ-je kɪ nga-nga nangi lirim-lirim. ⁵ Tagə-je kɪ kɔgi kare, kɪ kɔjrɔ-je kɪ isi ilə kagi ɔgi dow-je gə Lubə lé, jɛ j'bujuru kɔgi ə j'uwə tagir læ dow-je lay j'adi 'təl rɔ-dé go ta-ti læ Kristi. ⁶ Loki səi ya 'təli rɔ-si go ta-ti maji rəmə, dow-je kɪ njémbati təl rɔ-dé go ta-ti lé, jɛ j'isi pèrèrè kdɔ kində-dé kɔji-dé tɔ.

⁷ Uni kəm-si ooi-né né-je maji! Kinə dow gir kɪ n'to kɪ læ Kristi rəmə, kadi-é gə né kin dɔ-é-ti maji tɔ; kinə ɛ to kɪ læ Kristi lé, jɛ kàrè j'to kɪ læ Kristi ya tɔ. ⁸ Tógi kɪ 'Babe adi-m kadi m'adi-si ɔwi-né kɪ kete-kete kinlé, kinə m'osi-né gaji rɔ-m n̄a kàrè rɔ-m à sɔl-m al. Kdɔ 'Babe adi-m kdɔ kadi m'ra-né sə-si b́i kadi m'tuji-si-né al. ⁹ Ma lé, m'ndigi ra rɔ-m kɪ dow kɪ njèndangi mbete kdɔ kulə-né b́əl meɛ-si-ti al. ¹⁰ Kdɔ 'panè Pol lé, meɛ mbete-je-ti liə b́a pa ta-je kɪ nga-nga, kɪ ta-je kɪ to-to; ngà kinə daji rɔ-é ya a dan-ji-ti rəmə, ɛ to dow kɪ yay rəm, ta pa-é to ta kɪ dow ilə ká-ti al rəm. ¹¹ Kadi dow kɪ njèpa ta kinlé gə né kin dɔ-é-ti maji: Ta-je kɪ jɛ j'goto ya j'ndangi j'adi-si ɔ to ta-je kɪ nga kinlé, lé j'a n̄ɔɔ ya kàrè j'a pa kadi nga bè ya tɔ.

¹² Jɛ lé j'a kɔji rɔ-ji kɪ dow-je madi əse mbɔji rɔ-ji kɪ dow-je madi kɪ dɛ d'a 'pa ta b́a tɔji-né rɔ-dé kin al. Mbɔji kɪ dɛ ya kɪ dɔ-dé 'mbɔji rɔ-dé kɪ némbɔji rɔ lə-dé rəm, b́a kun kɪ dɛ ya d'un rɔ-dé 'mbɔji-né rɔ-dé rəm kinlé, tɔji kɪ négə nal-dé. ¹³ Jɛ lé, jɛ j'ndigi kɔsi gaji rɔ-ji kadi al dɔ lo al. Ngà né kɪ j'a kun kdɔ mbɔji-né rɔ-ji lé, to gangi lo kullə kɪ Lubə ulə ji-ji-ti b́a adi j'ow-né sar j'tɛɛ-né rɔ-si-ti. ¹⁴ Jɛ lé, ndɔki j'ow sar j'tɛɛ rɔ-si-ti n̄u adi jɛ j'al dɔ rəbnin lə-ji al; kdɔ to jɛ ya b́a j'ow kɪ Poyta kɪ Maji læ Kristi dɔsay b́e lə-si. ¹⁵ Jɛ lé, jɛ j'osi gaji rɔ-ji kɪ kullə-je læ dow kɪ rangi j'adi al dɔ lo al. Ngà jɛ j'ində meɛ-ji dɔ-ti kɪ loki kadmeɛ lə-si ɔw kɪ kete-kete rəmə, jɛ j'a təl dow-je kɪ boy takəm-si-ti ta madi-é-ti ya b́əy meɛ rəbnin kullə-ti lə-ji, ¹⁶ kɪ kəm rəbɪ kilə mbɛ Poyta kɪ Maji dɔnangi-je-ti kɪ tɔ say kɪ b́e lə-si, b́i jɛ j'ndigi kɔsi gaji rɔ-ji kɪ kullə kɪ dow-je kɪ rangi 'ra rəbnin-ti lə-dé kin al. ¹⁷ Dow kɪ ndigi kɔsi gaji rɔ-é rəmə, kadi ɔsi gaji rɔ-é kdɔ nam kɪ nam kàdɪ 'Babe-ti. ¹⁸ Kdɔ dow kɪ ɛ ya pa ta tɔji-né rɔ-é kin b́a to dow kɪ maji al, ngà dow kɪ 'Babe ya piti-é kin b́ane.

11

Ta læ Pol kɪ njéndó dow-je né-je kɪ ngɔm

Gal 1:6-9; 4:9-20; 2Kɔ 12:11-15

¹ Kama-je! Isi sə-m dɔ-ti adi-mi m'pa ta kɪ mbé-ti sɛ! Tɔgrɔ-ti, isi sə-m dɔ-ti! ² Kdɔ m'ra jangi dɔ-si-ti, ə to jangi kɪ i rɔ Lubə-ti, kdɔtalə m'uwə dɔ-si m'adi dingəm kɪ kàrè-rè, kadi m'ow sə-si m'tɔji Kristi titi ngonmandi kɪ aa njay kɪ gə dingəm al b́əy bè. ³ Ngà titi kɪ ndɔki li ədi-né Kawa susu kinlé, ma m'bəl kɪ tagir lə-si à kɪ kur-si wale kadi ji 'nami kàdɪ Kristi-ti nam kɪ tɔgrɔ-ti al rəm, kadi [aai njay]* takəm-é-ti titi kɪ kete al rəm. ⁴ Kdɔ loki dow ree ilə mbɛ ta læ Jeju kɪ tɔ gay kɪ ɛ kɪ j'ilə mbɛ-é j'adi-si, kàrè səi isi siə dɔ-ti rəm, b́a ndil kɪ tɔ gay kɪ ɛ kɪ səi ingəi kete kàrè səi 'taai rəm,

* **11:3** 11:3 Ta-je kɪ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kɪ dɔsay kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

bá loki dow ilə mbe Poyta kí Maji kí tò gay kà ɛ kí j'ilə mbe-é j'adi-si kàrè səi 'ndigi rəm. ⁵ Ə njéba rɔ-dé njékowkulə-je kí ngay kin kàrè, mə m'oo né kàre kí d'itə-m-né al. ⁶ To ə m'to njègosi pa ta al ya, ngà né kí m'pa ta dɔ-ti lé m'gə maji ə mɛɛ né-je-ti lay, kà nɔ dow-je-ti lay ya jɛ j'toji gə-é j'adi tò ndaa-ti rəsi takəm-si-ti.

⁷ Əse kilə kí m'ilə mbe Poyta kí Maji lə Lubə kare ya m'adi-si ə m'oo-né rɔ-m kí né al kadi səi bá 'toi-né dow-je kí boy kinlé, to majal tɔ bəy bá m'ra wa? ⁸ M'ində njékəwnə-je kí gay-gay kí rangi ndoo-ti nɔ, adi dɛ bá d'ugə-m bá m'ra-né kullə m'adi-si. Ə loki m'isi rɔ-si-ti bá m'ow ndoo né kàrè, m'oy dow madi dan-si-ti al, ⁹ †kdotalə ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ kí d'j dɔnangi Maseduwan-ti bá 'ree 'ra sə-m kà né-je kí ndoo-é ra-m. Mɛɛ né-je-ti lay lé, mə m'uwə rɔ-m ngə kadi m'oy-si al, ə m'a kɔy-si al kí kɔy al ya bè. ¹⁰ Kà takul ta kí tɔgrɔ-ti lə Kristi kí tò mɛɛ-m-ti kinlé, m'pa rəsi kí né kí m'isi m'osi-né gaji rɔ-m dɔnangi Akay-ti kinlé, dow kí à kɔr dɔ-m-ti ya goto. ¹¹ Kdɔ ri wa? Kdotalə ndigi bá m'ndigi-si al wa? Lubə gə lay kí m'ndigi-si! ¹² Gangi-é kí m'isi m'ra kinlé, ɛ ya m'a ra, kdɔ kadi dɛ kí 'sangi kəm lo madi kdɔ kadi d'osi-né gaji rɔ-dé titi né kí d'asi-nə sə-ji bè kinlé, d'ingə al kí kingə al ya bè. ¹³ Dowbé-je kinlé, 'to njékowkulə-je kí ngom, 'to ngannjékulə-je kí njékəɔta-je kí 'təl rɔ-dé njékowkulə-je-ti lə Kristi. ¹⁴ Ə to né kí ra bəl al, kdɔ Satə ya kà dɔ-é kàrè təl rɔ-é malayka kí lo kí ndógi-ti tɔ. ¹⁵ Adi ngannjékullə-je lə Satə kí kadi 'təl rɔ-dé ngannjékullə-je kí sobi dɔ néra kí njururu kinlé kàrè, to né kí mba al tɔ. Dɔbəy-dé à kow nati kà kullə ra-dé.

Kɔ-je kà kullə lə Pol

2Kɔ 4:9-13; 6:3-10; 1Kɔ 4:8-13; Knj 20:18-27

¹⁶ M'təl m'pa ya bəy, kadi dow oo-m kí mbé bè al; al kàrè, adi-mi m'toki mbé bè, kdɔ kadi mə kàrè m'osi gaji rɔ-m ndɛ tɔ. ¹⁷ Ta kí m'ow kà pa kinlé, m'ow kà pa titi kí 'Babe ndigi-né al, ngà m'ow kà pa kí mbé-ti kà mɛɛ-m kí m'nda kay, kdɔ m'gə né kí m'a kɔsi-né gaji rɔ-m. ¹⁸ Kɔsi kí dow-je nɔ ya d'osi gaji rɔ-dé titi kí dow ɔsi-né gaji rɔ-é kinlé, mə ya kàrè m'a kɔsi gaji rɔ-m tɔ. ¹⁹ Səi kí kəm-si aa lé ya isi dɔ-ti kà mbé-je kà mɛɛndigi lə-si al ban! ²⁰ Kdɔ səi lé, dow-je kí 'ra-si bə-ti, d'ubə maji dɔ-si-ti, 'taa né-je lə-si ngər-ngər, d'oo-si kí né al, 'tində mbɔ-si kin bá səi isi dɔ-ti sə-dé! ²¹ To rɔsol kadi m'pa, kdɔ toki né kí j'toji yay lə-ji bè ya, ngà kɛ bá né lay kí dow à kɔsi-né gaji rɔ-é lé, mə ya kàrè m'a kɔsi-né gaji rɔ-m tɔ; m'pa kí mbé-ti. ²² Dɛ 'to Əbrə-je, ə mə m'to əbrə ya tɔ. Dɛ 'to Israyel-je, ə mə m'to Israyel ya tɔ. Dɛ 'to nganka Abrakam, ə mə m'to ngonka Abrakam ya tɔ. ²³ †M'a pa ta titi dow kí dɔ-é nɔy-ti bè. 'To njérakullə-je lə Kristi rəmə, mə m'to njérakullə lə Kristi m'itə-dé, kdɔ kí kullə-ti kàrè, m'itə-dé nɔ rəm; kí dangay kí ra-ti kàrè m'itə-dé nɔ rəm; kí tində-ti kàrè d'oo né go-m-ti al rəm. Né-je kí asi koy ya tɛɛ dɔ-m-ti nja nati-nati rəm. ²⁴ Jipi-je 'tində-m tandəy kɔrso kɔr ta-é kàre†, bè-bè ya asi nja mɔ, ²⁵ †'tində-m kà salangi nja mutə, 'tilə-m kà ər nja kàre adi m'to ta koy-ti, bato nduy sə-m nja mutə, m'to dan babo-ti ndɔ kàre bikti! ²⁶ †Taá-taá ya m'ow mba kà nja-m rəm, né-je kí ngə-ngə ya tɛɛ dɔ-m-ti dan ba-ti rəm, ji bɔkaya-je-ti rəm, ji ngankɔ-m-je-ti kí 'to jipi-je rəm, ji dow-je-ti kí 'to jipi-je al rəm, mɛɛ bebo-je-ti rəm, diləlo-je-ti rəm, dan babo-ti rəm, bá ji ngankɔ-ji-je-ti kí njéba rɔ-dé njékadmɛɛ-je rəm tɔ. ²⁷ M'ra kullə m'ɔ rɔgi-rɔgi, m'ingə kɔ, taá-taá ya m'to bi al rəm, bɔ kà kundə man ra-m rəm, m'ɔgi rɔ-m nékuso kà man kay rəm, m'ow kà rɔ-m kare rəm, kul ɔ-m rəm. ²⁸ Ə ndəgi kɔ-je rəmə, mə m'pa al ngá, né kí ɔy-m kà ndɔ-je lay lé, to mɛɛ-m kí a kəkəkə kdɔ njékəwnə-je kí gay-gay lay kin. ²⁹ Nə é tógi-é goto é tógi-m goto siə al wa? Nə é usi dan majal-ti é ta-é to rɔ-m siə al wa? ³⁰ Kinə kadi m'osi gaji rɔ-m rəmə, m'a kɔsi gaji rɔ-m kà yay lə-m. ³¹ Lubə kí Bobi 'Babe Jeju kí

† 11:9 11:9 Plp 4:15-18 † 11:23 11:23 Knj 16:23 † 11:24 11:24 Det 25:3. † 11:25 11:25 a Knj 16:22; b Knj 14:19 † 11:26 11:26 a Knj 9:23; b Knj 14:5

kosgaji toki liə ya sartagangi kinlé, gə kí m'ədi ta al. ³² †Loki m'isi bebo Damasi-ti lé, gubərnər lə ngar Aretasi adi 'ngəm tarəbi-je kí bebo-ti kadi d'uwə-m, ³³ ngà dow-je d'adi-m m'isi meɛ jangá-ti bá d'ulə-m kì kəmbole ndògi bər adi m'ree njal nangi bá m'tɛɛ-né ji-é-ti.

12

Né-je kí ra Pol toki ni bè kì né-je kí toki tɛɛ dɔ-é kadi-é oo
1Kɔ 2:3-5; 2Kɔ 4:7-10

¹ Se kadi m'osi gaji rɔ-m wa? Kosi gaji rɔ maji al. Lé bè ya kàrè m'a təl ree dɔ né-je-ti kí 'Babe tɛɛ kì dɔ-é kì né-je kí adi-é ra dow kì ni bè.

² M'gə dow káre kí to njènam kàdì Kristi-ti kí Lubə un-é ɔw siə dɔrɔ-ti kí njèkungi-ti mutə; to ta kí ra bal dɔgi gidi-é sɔ ngá. ɔw siə kì daji rɔ-é buré kàrè m'gə al rəm, ɔw siə kì rɔ-é buré al kàrè m'gə al rəm; Lubə bá gə. ³⁻⁴ Ə m'gə kí dowbé kinlé Lubə un-é ɔw siə be kisi maji-ti ə adi-é oo ta-je kí dum pa rəm, bá to tó-é al kadi dow təl pa rəm. ɔw siə kì daji rɔ-é buré kàrè m'gə al rəm, ɔw siə kì daji rɔ-é buré al kàrè m'gə al rəm; Lubə bá gə. ⁵ Dow kí bè kin bá m'a kosi-né gaji rɔ-m, ya ngà kí sobi dɔ-m mə rəmə, né kí m'a kosi-né gaji rɔ-m lé to yay-je lə-m ya par. ⁶ Lé m'ndigi kosi gaji rɔ-m ya kàrè, m'a to mbó al; kɔɔ m'a pa ta kí tɔgrɔ-ti; ngà kosi bá m'a kosi gaji rɔ-m al, nè dow madi à kɪ koo-m kì dow kí boy nɔ ngà dəə-né ta gangi-é kí oo rɔ-m-ti əse oo-né ta-je lə-m. ⁷ Rəm bá kadi né-je kí maji rəti-rəti kí toki tɛɛ kì dɔ-é kadi m'oo kin ra-m adi m'ində kàdì-m al lé, Lubə adi kun ya tò rɔ-m-ti, ə tò rɔ-m-ti kì malayka lə Satɔ bè, kɔɔ kadi rɔ-m ndir njiki-njiki, nè m'a kɪ kində kàdì-m. ⁸ M'nɔ ta 'Babe-ti nja mutə bè kadi ɔr né-é kin kì rangi rɔ-m-ti ya, ⁹ ngà ɛ idə-m panè: «Ramaji lə-m ya asi-i, kɔɔ lo kí yay tò-ti kin bá tógi-m ra kullə-ti.» Adi kí nɔ rəmə yay-je lə-m bá m'a kosi-né gaji rɔ-m, kɔɔ kadi tógi Kristi nɔy-né sə-m. ¹⁰ Gin-é kin bá mə m'ra-né rɔnəl dɔ yay-je-ti lə-m, kì dɔ taji-je-ti kí dow-je 'taji-m, kì dɔ né-je-ti kí nal-m, kì dɔ kəm-m-je-ti kí dow-je d'ulə ndoo, kì dɔ né-je-ti kí ra-m adi meɛ-m gangi man kɔɔ ta lə Kristi; kɔɔ loki m'yay kin bá tógi-m tò.

Né-je kí Pol ilə ká-ti al kì né-je kí uwə meɛ-é

¹¹ Mə m'təl mbó. Ə to səi bá 'rai-mi bá m'təl mbó. Ə lé a to səi bá lé a pai ta kí dɔ-m-ti; kɔɔ njéba rɔ-dé njékɔwkulə-je kí ngay kinlé, to ə m'to né al ya, ngà né káre kí d'itə-m-né ya goto. ¹² Né-je kí toji kí dow to njékɔwkulə lé, səi ooi rɔ-m-ti, adi to: Kilə meɛ dɔ madi-é-ti dan kɔ-je-ti lay, kì né-je kí toji tógi Lubə, kì né-je kí tò bəl-bəl, kì nékɔji-je. ¹³ Ri bá ndəgi njékəwnɔ-je kí gay-gay d'ingə rɔ-m-ti d'itə-si wa? Dɔmajɪ ə à to kɔy kí m'ɔy-si al kin wa tá. Inəi go kɔgi adi-mi dɔ né ra-ti kí njururu al kin!

¹⁴ Ooi, m'isi dɔ nja-m-ti kadi m'ɔw rɔ-si-ti kɔw kí nja mutə, ə m'a kɔy-si al; kɔɔ to nékingə-si bá m'isi m'sangi al, ngà to daji rɔ-si ya bá m'isi m'sangi. Kɔɔtalə ngan-je bá d'a mbó né kadi njékoji-dé-je al, ngà njékoji ngan-je bá d'a mbɔ né kadi ngan-dé-je. ¹⁵ Mə lé, kì meɛndigi lə-m ya m'a tində-né né-je lə-m m'sane kɔgi kɔɔ ta lə-si rəm, mə ya kì dɔ-m m'a kilə rɔ-m kɔgi kɔɔ ta lə-si rəm. Se mə m'ndigi-si nɔ ə səi a ndigi-mi nɔ al ngá wa?

¹⁶ Tɔgrɔ-ti ya, mə m'ɔy-si al; ngà dow-je madi d'a panè to kí m'to njètulə rɔ-m nati lé bá m'ədi-si-né. ¹⁷ Dow-je kí m'ulə-dé rɔ-si-ti kinlé, ɛ kí m'adi-é ədi-si taa né ji-si-ti adi-m isi nɔɔ wa? ¹⁸ M'ulə dingəm meɛ Titi-ti (kadi-é ɔw rɔ-si-ti), ə m'ulə ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ káre siə to: Se Titi ədi-si taa né ji-si-ti wa? Jɛ kí Titi lé j'njiyə kì tagir kí káre-rè ya al wa? Ə j'un rəbi kí káre-rè ya al wa?

† 11:32 11:32 Knj 9:23-25

¹⁹ Low nu ya səi giri kí je j'isi j'pa ta kɔɔ kɔɔ-né ta dɔ-ji-ti nɔ-si-ti. Kí nɔ Lubə-ti rəm, kɔ takul nam kí j'nam kàdɔ Kristi-ti rəm bá je j'pa-né ta; səi lé, m'ində-si dan kəm-m-ti! Né-je lay kinlé, tò kɔɔ kɔɔ ki kete-kete lə-si. ²⁰ M'ɓəl kɔɔ kadi m'ow m'tɛɛ rəmə m'ingə-si titi kí mɛɛ-m ndigi-né lé al rəm, bá səi kàrè kadi ingəi-mi titi kí mɛɛ-si ndigi-né lé al tɔ. (M'ɓəl) kɔɔ kadi gaki-na-je, kɔ kim-na-je, kɔ mɛɛkati-je, kɔ jangi kɔ nɔ-je, kɔ kulə ta ndil-na-ti-je, kɔ kində nane-je, kɔ kində kàdɔ-je, kɔ né ra jugi-jugi-je tò dan-si-ti. ²¹ (M'ɓəl) kadi kinə m'tɛɛ rɔ-si-ti rəmə, Lubə lə-m təl ulə rɔsol dɔ-m-ti kɔɔ ta lə-si ɓəy, ə kadi m'i m'nɔ-né kɔɔ dow-je nɔ ya kí 'ra majal kete adi to kinə kí d'inə rɔ-dé yaki mɛɛ né-je-ti kí tò nɛ takəm Lubə-ti, kɔ néra kí jugi-jugi-je, kɔ gɔkaya-je ya ngà 'tusi d'inə al kin.

13

Ndəji-je kɔ lapiya-je kí ra

¹ To kɔɔ kí njékungi-ti mutə ngà bá m'ow kɔ kɔɔ rɔ-si-ti tin. Ta lay kí à toki gɔl lé, à to ta kí dow-je joo əse mutə 'pa ta kí dɔ-ti ɓane. ² Kɔɔ-m rɔ-si-ti kí njékungi-ti joo lé, ndɔki m'pa ta kin kete, ə ɓone bè kí m'goto rɔ-si-ti kin ya kàrè, m'a təl kidə dow-je kí ndɔki 'ra majal kete lé ya ɓəy rəm, bá m'a təl kidə ndəgi-é-je lay rəm kí kinə m'təl m'ow rɔ-si-ti rəmə, m'a kɔɔ kəm dow al. ³ Kɔɔ səi 'sangi kadi 'gəi né kí tɔji kí Kristi pa ta kɔ takul-m; ki rɔ-si-ti lé, ɛ to njəyay al, ngà ɛ ɔji tɔgi-é dan-si-ti. ⁴ Tɔgrɔ-ti ya, 'ɓə-é kagdəsi-ti kɔɔ yay (liə), ngà ɛ isi kəm kɔ takul tɔgi lə Lubə; je kàrè, j'yay siə tɔ, ngà ki rɔ-si-ti rəmə, j'a kisi siə kəm kɔ takul tɔgi lə Lubə.

⁵ Səi ya 'təni mɛɛ-si ooi, se ɔi mɛɛ kadmɛɛ-ti wa? Səi ya 'dəji rɔ-si ta ooi. Se səi 'gəi kí Jeju Kristi isi mɛɛ-si-ti ya al wa? Bin al tɔ rəmə tən kí 'təni mɛɛ-si lé, ilə ta dɔ-si-ti. ⁶ Ngà kí ɓɔbi dɔ-ji je rəmə, m'gə mɛɛ-m-ti kí səi a gəi kí tən mɛɛ lə-ji, ilə ta dɔ-ji-ti al. ⁷ Je j'pa ta kɔ Lubə kadi né kí maji al kàre ya kàrè 'rai al; m'pa bè kɔɔ tɔji kí tən mɛɛ lə-ji or ta dɔ-ji-ti al, ngà m'pa bè kɔɔ kadi lé je bá tən mɛɛ lə-ji ilə ta dɔ-ji-ti kàrè, səi ə 'rai-né né kí maji. ⁸ J'ow kɔ tɔgi kɔɔ kɔsi-né ta ta kí tɔgrɔ-ti al, ngà j'ow kɔ tɔgi kɔɔ ta kí tɔgrɔ-ti. ⁹ Loki səi tɔgi-si tò, ə je bá j'yay rəmə, je j'ra rɔnəl, ə né kí uwə mɛɛ-ji mɛɛ pa ta-ti kɔ Lubə lé, to ta lə kɔɔ ki kete-kete lə-si. ¹⁰ Gin-é kin bá, m'goto sə-si ya kàrè, m'ndàngi-né ta kin bè, kɔɔ kadi lé m'isi sə-si nati kàrè kadi m'gaki-si al, ngà kadi m'ra kí go tɔgi-ti lə 'Babe kí adi-m kadi m'adi ɔwi-né ki kete-kete ɓi kadi m'tuji-si-né al.

¹¹ Kadi m'təl-né ta-é lé, səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, isi kɔ rɔnəl, ɔwi ki kete-kete, uləi dingəm mɛɛ-na-ti, adi tagir lə-si toki kàre-rè, isi-na kɔ lapiya, ə Lubə kí njèndigi dow-je, kɔ njèlapiya à ra sə-si. ¹² 'Rai-na lapiya kuwə-na kàdɔ-na-ti kɔ mɛɛ kí aa njay. Njékaa njay-je lay 'ra-si lapiya.

¹³ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju Kristi, kɔ ndigi dow-je lə Lubə, bá kuwə-na lubi-lubi kɔ takul Ndil kí aa njay kí tɔ-ji nati kin này sə-si lay.

Mbete kí Pol ndàngí adi Galati-je

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngí adi Galati-je

Pol ndàngí mbete kin adi njékəwnə-je kí gay-gay kí 'to njékadmɛɛ-je kí dɔnangi Galati-ti. Dow gə al é se to kəl dɔnangi-é kí ɛ ɔw-ti oo ngá kin ('Ndó Knj 16:6; 18:23) əse to kəl-é kí taá-ti wa? Ɛ ndàngí mbete kin kɔɔ rɔ-né kɔ̀ néndó-je kí ngom kí gin joo kí ɔsi ta néndó liə: Adi to ta lə kadi dow təl rɔ-é go ndukun-ti, kɔ̀ nékobe-je-ti lə jipi-je əse kadi dow isi kɔ̀ dow dɔ rɔ-é ra né kí mɛɛ-é ndigi.

Njéndó dow-je né kí dan-ti-je kí 'to jipi-je kí koji kəy 'panè: Dow-je kí dɔnangi Galati-ti kí 'to jipi-je kí koji kəy al lé, kadi 'təl rɔ-dé go ndukun-ti lə jipi-je ə kadi d'ijə-dé ganjangi kɔɔ kadi 'nəl-né Lubə. Lo kɔr-é kí 1-2 lé, Pol ɔ dɔ tógi-ti liə kí ɛ to-né njékəwkulə kɔɔ kɔsi-né néndó kí ngom kinlé ngərangi. Go-ti, kɔ̀ lo kɔr-é kí 3-4 lé, ɛ ndó-dé né kí tɔgrɔ-ti kí to təl kí dow à təl dow kí njururu kɔ̀ takul kadmɛɛ Jeju Kristi ɔ̀ kɔ̀ takul kullə ra-é kí sɔbi dɔ-é al. To ramaji lə Lubə ɔ̀ to təl rɔ go ndukun-ti al. Təl ta-é-ti, kɔ̀ lo kɔr-é kí 5-6 lé, ɛ pa ta kí sɔbi dɔ taa kí Lubə taa njékadmɛɛ-je ilə-dé taá kɔ̀ takul Jeju Kristi. Taa ɔ́ ɛ taa-dé ilə-dé taá kɔɔ kadi 'ra-né né-je kí maji al kí daji rɔ-dé ndigi al, ngà mɛɛ kisi kɔ̀ dɔ taá-ti lə-dé lé, kadi 'ndigi-nə kɔ̀ takul tógi lə Ndil kí aa njay. Pol toji adi aa yéréré kí né-je kí maji al kí to kandi kullə ra daji rɔ dow lé, ɔsi ta né-je kí to kandi kullə ra Ndil kí aa njay mɛɛ kisi kɔ̀ dɔ taá-ti lə njékadmɛɛ.

Tɔ̀ji rɔ kɔ̀ lapiya kí ra

Rɔm 1:1-7

¹ Mə Pol, njékəwkulə lə Jeju Kristi, ə to dow-je ɔ́ d'adi-m m'to njékəwkulə lé al rəm, ɔ́ to takul dow madi al rəm; ngà m'to njékəwkulə kɔ̀ takul Jeju Kristi rəm, kɔ̀ takul ɔ̀bi-ji Lubə kí adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəm. ² J'isi nati kɔ̀ ngankɔ-m-je lay kí njékadmɛɛ ɔ́ m'ndàngí mbete kin m'adi-si sɔ̀i njékəwnə-je kí gay-gay kí dɔnangi Galati-ti. ³ Kadi ɔ̀bi-ji Lubə dɛ kɔ̀ 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kɔ̀ lapiya lə-dé nəy sə-si. ⁴ Jeju Kristi lé, ɛ ya ree oy kɔɔ majal-je lə-ji, kɔɔ kɔr-ji-né kɔ̀gi mɛɛ né-je-ti kí majal kí dɔkaglo-ti kí ngosnè kin, ə to né kí mɛɛ ɔ̀bi-ji Lubə ndigi. ⁵ Kɔsgaji tò ki dɔ Lubə-ti kɔ̀ dɔ ɔal-ɔal! Amen!

Yay lə dow-je kí Galati

Gal 3:1-5; 4:9-20; 5:1-12

⁶ Lubə kí njəba-si kɔ̀ takul ramaji lə Kristi ɔ́ kalangi bè ya isi 'tusi-é inəi-é ə isi uni go Poyta kí Maji kí rangi kinlé to né kí ra-m ɔ̀l nə. ⁷ Tɔgrɔ-ti, Poyta kí Maji kí rangi ya kàrè goto, ngà dow-je kí njétəl dɔ-si ɔ́ d'ɔw nɔɔ; dɛ 'ndigi təl dɔ Poyta kí Maji lə Kristi kɔ̀ nangi.

⁸ Ngà kinə, lé to jɛ ya əse to malayka madi kí dɔrə-ti ɔ́ ilə mɛɛ Poyta kí Maji kí tò gay kɔ̀ ɛ kí jɛ j'ilə mɛɛ-é j'adi-si kete kin rəmə, kadi ndəl tò dɔ dowbé-ti! ⁹ Ndɔki j'idə-si kete ya, ngà kí ngosnè-ti kin m'təl m'idə-si ya ɔ̀y m'panè: Kinə dow ilə mɛɛ Poyta kí Maji adi-si ɔ́ tò gay kɔ̀ ɛ kí ooi kete kin rəmə, kadi ndəl tò dɔ dowbé-ti!

¹⁰ Ə kí bone bè kinlé se to dow-je ɔ́ m'sangi kadi 'piti-m əse Lubə ɔ́ m'sangi kadi-é piti-m wa? Se m'sangi kadi m'nəl dow-je wa? Kinə m'isi m'sangi kadi m'nəl dow-je ɔ̀y lé, m'a to ngonnjəkullə lə Kristi al.

Kəm rəbi kí Pol ingə-né Poyta kí Maji

¹¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmee, adi m'idə-si rəsi m'adi ooi, Poyta kí Maji kí ndoki m'ilə mbe-é lé, to ta lə dow al. ¹² Kdo m'oo ta dow-ti al rəm, m'ndó rɔ dow-ti al rəm, ngà to Jeju Kristi bá tɛɛ kɪ dɔ-é adi-m m'gə.

¹³ †Panjiyə-m kí kete kí ndoki m'isi m'pole-né Lubə kɪ jipi-je bəy lé, səi ooi ta-é maji. Ndoki m'ulə kəm njékəwnə-je lə Lubə ndoo n̄a rəm, bá m'sangi kadi m'tɔɔ kɔ-dé rəm. ¹⁴ †Mee kúji ra Lubə-ti lə-ji jɛ jipi-je lé, dow-je n̄a ya dan gin dow-je-ti lə-m kí 'to dɔkasi-nə-je lə-m lé, m̄a ya m'itə-dé lay; kdɔtalə nékobe lə bɔbi-m-je lé, m'ra kullə-é kɪ rɔ tungə-m n̄a. ¹⁵⁻¹⁶ †Ngà kɛ bá loki m'n̄ay mee kɔ-m-ti bəy ya Lubə ində-m tagay ə ɓa-m kɪ takul ramaji liə; loki oo maji kadi n'adi kəm-m ijə dɔ Ngon-é-ti kadi m'gə-é, kdo kadi m'ilə mbe ta liə dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al lé, m'ində ta-é n̄ɔ dow-ti al rəm, ¹⁷ bá m'ow bebo Jorijaləm-ti rɔ dow-je-ti kí 'to njékɔwkułə-je kete n̄ɔ-m-ti kin al rəm, ngà tajinati nè ya m'ow dɔnangi Arabi-ti. Go-ti, m'təl m'ree bebo Damasi-ti gogi.

¹⁸ †Bal mutə go-ti bá m'ow bebo Jorijaləm-ti rɔ Sepasi-ti* kadi m'gə-é. Loki m'ow rəm, m'isi be liə ndɔ dɔgi gidi-é m̄i. ¹⁹ Dow kí rangi kí dan njékɔwkułə-je-ti kí m'oo-é goto, ngà Jaki kí ngonkɔ 'Babe ya kɪ kár-é m'oo-é. ²⁰ Ta kí m'ndangi m'adi-si kinlé, kí n̄ɔ Lubə-ti, m'ədi ta al.

²¹ Go-ti, m'ow go lo-je-ti kí dɔnangi Siri-ti rəm, bá dɔnangi Silisi-ti rəm tɔ. ²² Ngà kí sɔbi dɔ njékəwnə-je kí gay-gay kí 'nam kàdɪ Kristi-ti kí d'isi dɔnangi Jude-ti lé, dɛ d'oo-m kəm-dé-ti al. ²³ Ngà koo ya par bá d'oo ta-é 'panè: ɛ kí ndoki ulə kəm-ji ndoo lé, ɓone bè isi ilə mbe Poyta kí Maji kí sɔbi dɔ kadmee kí ndoki ɛ ndigi ruti dɔ-é lé. ²⁴ Loki d'oo ta kí sɔbi dɔ-m kin bè rəm, d'osi gaji Lubə.

2

Kingə-n̄a lə njékɔwkułə-je bebo Jorijaləm-ti Knj 15:1-29

¹ †Loki ra ɓal dɔgi gidi-é sɔ go-ti lé, jɛ kɪ Barnabasi j'təl j'ow Jorijaləm gogi ə m'adi Titi ɔw sə-m tɔ. ² Ə kɔw-m Jorijaləm lé, to Lubə ya tɛɛ kɪ dɔ-é adi m'gə. Poyta kí Maji kí m'ilə mbe-é dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al lé, ɛ bá m'ow m'or go-é m'adi 'boy-je, nè kullə kí m'a ra əse ɛ kí m'ra kete ngà kinlé à kɪ to kullə kí kɔgi kare. M'or-dé gay bá m'or go-é m'adi-dé. ³ Ngà Titi kí to greki kí ɔw sə-m lé ya kàrè, dow uwə-é ijə-é ganjangi al. ⁴ Bè ya kàrè, dow-je madi 'ndigi kijə-é ganjangi. Dowbè-je lé, 'ra rɔ-dé kɪ ngankɔ-ji-je kí njékadmee-je ə 'ree njɔy d'isi dan-ji-ti kdo kində manji ta kí sɔbi dɔ taa kí Jeju Kristi taa-ji ilə-ji taá, kdo nam kí j'nam kàdɪ-é-ti kin ə ra-ji-né ɓə-ti lə ndukun. ⁵ Dɛ kinlé, jɛ j'ulə dɔ-ji gin tɔgi-ti lə-dé al rəm, bá tarəbi kí sɛ bè ya kàrè j'in̄ə j'adi-dé nja kàrè al rəm, kdo kadi ta kí tɔgrɔ-ti kí tɔ mee Poyta kí Maji-ti lé tɔ-né lo tɔ-é-ti dan-si-ti. ⁶ Ə ta lə dɛ kí ndoki dow-je d'oo-dé kɪ 'boy-je lə-dé kin kàrè, tɔ-dé 'boy-je kinlé usi-m né kàre al. Kdo Lubə ɔr kəm dow al. Né kí rangi kàre ya kàrè d'uwə-m d'adi m'ra al. ⁷ Ngà, koo bá d'oo kí Lubə adi-m kullə kilə mbe Poyta kí Maji dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi* al, titi kí adi-né Piyər kullə kilə mbe Poyta kí Maji dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi kinlé bè tɔ; ⁸ kdɔtalə Lubə kí ra kullə mee Piyər-ti adi-é to njékɔwkułə dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi kinlé, ɛ ya tɔ bá ra kullə mee-m-ti adi-m m'to njékɔwkułə dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi al tɔ. ⁹ Loki Jaki-je, kɪ Sepasi-je, kɪ Jə-je kí dow-je d'oo-dé kɪ tɔgi njékəwnə-je titi gaji kí ngowdan kəy-ti bè lé, 'ree 'gə kí ramaji lə Lubə n̄ay sə-m rəm, d'ulə jikɔl-dé d'adi-ji jɛ kɪ Barnabasi

† **1:13** 1:13 Knj 8:3; 22:4,5; 26:9-11 † **1:14** 1:14 Knj 22:3 † **1:15-16** 1:15-16 Knj 9:3-6; 22:6-10; 26:13-18 † **1:18** 1:18 Knj 9:26-30 * **1:18** 1:18 Piyər bá 'ba-é Sepasi tin. † **2:1** 2:1 Knj 11:30; 15:2 * **2:7** 2:7 Dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al to dɛ kí 'to jipi-je al. Ngà dɛ kí d'ijə-dé ganjangi lé bá 'to jipi-je tɔ.

kadi toji kində kí d'ində rɔ-dé nati sə-ji. Beba ndi-ji usi go-na-ti kadi je j'a kow dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi al ə də d'a kow dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi tɔ. ¹⁰ Dəji ya par ə 'dəji-ji kadi j'adi mɛɛ-ji ole dɔ njéndoo-je-ti ə to né kí uwə mɛɛ-m adi m'ra tɔ. †

Pol kɔl kɪ Piyər

¹¹ Ngà loki Sepasi ree bebo Antiosi-ti lé, ra né kí maji al adi m'idə-é kəm-é-ti rəsi. ¹² Kdotalə kete bəy bá kadi dow-je madi d'j rɔ Jaki-ti 'ree lé, Piyər uso né nati kɪ dow-je kí 'to jipi-je al; ngà loki də 'ree rəmə, ɛ bəl jipi-je adi ra gosi ɔr rɔ-é ɔ ngərəngi. ¹³ Jipi-je madi 'ndaji kəm Piyər adi d'isi 'tulə rɔ-dé nati tɔ; sar ya Barnabasi kàrè 'ra-é d'adi isi tulə rɔ-é nati tɔ. ¹⁴ Loki m'oo kí panjiyè-dé kin tɔ njururu al, adi ɔw nati kɪ ta kí tɔgrɔ-ti kí tɔ mɛɛ Poyta kí Maji-ti al lé, m'idə Sepasi takəm dow-je-ti lay m'panè: «I kí 'to jipi ya mbati panjiyè jipi-je ə un panjiyè dow-je kí 'to jipi-je al kí d'adi mɛɛ-dé lé, ra ban bá 'ndigi kadi də kí 'to jipi-je al kí d'adi mɛɛ-dé lé, 'təl d'un panjiyè jipi-je bəy wa?»

¹⁵ «Jɛ lé, j'to jipi-je kí koji kəy bi j'to kí dan gin dow-je-ti kí jipi-je d'oo-dé kɪ njéramajal-je kin al. ¹⁶ †Ngà gə kí j'gə kí to təl rɔ go ndukun-ti bá ta ɔr-né dɔ dow-ti al, ngà ta ɔr dɔ dow-ti kɪ takul kadmɛɛ Jeju Kristi kinlé, jɛ kàrè j'adi mɛɛ-ji Jeju Kristi tɔ; kdɔ kadi ta ɔr-né dɔ-ji-ti kɪ takul kadmɛɛ Kristi, bi kɪ takul təl rɔ go ndukun-ti al; kdotalə dow kí ta à kɔr dɔ-é-ti kɪ takul təl rɔ go ndukun-ti ya goto‡. ¹⁷ Ngà kinə sangi kí j'sangi kadi ta ɔr dɔ-ji-ti kɪ takul nam kàdɪ Kristi-ti kinlé, toji kí jɛ j'to njéramajal-je tɔ lé, se kadi Kristi to njəkɔsi kuti majal wa? Nɔɔ bə al! ¹⁸ Kdotalə né-je kí m'tusi m'inə kinlé, kinə m'təl m'isi m'ra gogi bəy rəmə, mə ya m'təl njəkəl dɔ ta. ¹⁹ Kdotalə mə ya m'toki dow kí oy kɪ kəm rəbi lə ndukun bə, adi kí sobi dɔ ndukun rəmə, mə m'oy kdɔ kadi m'isi kəm kdɔ Lubə. ²⁰ Mə lé, m'bə-m kagdəsi-ti nati kɪ Kristi, adi to mə bá m'isi kɪ dɔ-m taá al ngá, ngà to Kristi bá isi kəm mɛɛ-m-ti; kisi-m kɪ dɔ-m taá kí bone bə kinlé, m'isi kɪ takul kadmɛɛ Ngon lə Lubə. ɛ lé ndigi-m, ə oy gangi-né dɔ-m. ²¹ M'mbati ramaji lə Lubə al; kdotalə kinə kortadɔ-ti tɔ kɪ takul təl rɔ go ndukun-je-ti rəmə, Kristi oy kɪ ndangi kare.»

3

Ndukun-je kɪ kadmɛɛ

Rɔm 4; 8:14-17

¹ Kɔbi! Kɔbi! Səi dow-je kí dɔnangi Galati-ti lé 'mbəi bə! Nə bá təl dɔ-si wa? Səi kí ta lə Jeju Kristi kí 'bə-é kagdəsi-ti kin kí d'ɔr gin-é ngəréré-ngəréré d'adi 'gəi lé ya ban wa? ² M'a dəji-si ta kàrè-rè kadi iləi-mi-ti: Ndil kí aa njay kí Lubə adi-si lé, adi-si kdɔ təl kí 'təli rɔ-si go ndukun-je-ti əse kdɔ kadi kí adi Poyta kí Maji to ta kí tɔgrɔ-ti wa? ³ Kin to mbé kí ban ə 'mbəi nə bə wa? Ndɔki uləi gin-é kí Ndil kí aa njay lé ngɔsnè 'ndigi tɔli ta-é kí go tɔgi dow-ti ngá wa? ⁴ Né-je kí tɛɛ dɔ-si-ti asi bə kinlé, kadi tɔ kɔgi kare wa? 'Dé! Ə kadi tɔ kɔgi kare mə! – Lubə kí adi-si Ndil kí aa njay rəm, ⁵ bá ra nékɔji-je dan-si-ti rəm lé, ra kdɔ təl kí 'təli rɔ-si go ndukun-je-ti əse kdɔ kadi kí adi Poyta kí Maji to ta kí tɔgrɔ-ti wa?

⁶ †Abrakam kàrè, ndɔki adi mɛɛ-é Lubə, bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti.* ⁷ †Ən ə kadi 'gəi maji kí dow-je kí d'adi mɛɛ-dé bá 'to ngan lə Abrakam. ⁸ Rəm bá, mbete kí aa njay ɔji kete kí Lubə à kɔr ta dɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al kɪ takul kadmɛɛ, adi pa ta lə Poyta kí Maji kinlé adi Abrakam kete panè: Gin dow-je kí dɔnangi-ti nè lay ya d'a kingə tɔrɔndi dɔ-ti kɪ takul-i†. ⁹ Beba də kí d'adi mɛɛ-dé lé, d'ingə tɔrɔndi dɔ-ti nati

† 2:10 2:10 'Ndó Knj 11:29-30 † 2:16 2:16 a Rɔm 3:20; b Rɔm 3:22 ‡ 2:16 2:16 Pa 143:2 † 3:6 3:6 Rɔm 4:3

* 3:6 3:6 Kgn 15:6 † 3:7 3:7 Rɔm 4:16 † 3:8 3:8 Kgn 12:3

kì Abrakam kí to njèkadmèe tɔ. ¹⁰ Ə dow-je lay kí d'ubə kul təl rɔ go ndukun-ti lé, ndɔl tò dɔ-dé-ti. Kdɔtalə 'ndàngi mɛe mbete-ti kí aa njay 'panè: Ta-je lay kí 'ndàngi mɛe mbete ndukun-je-ti lé, dow kí rá-rá kí təl rɔ-é go-ti lay uwə njarara al lé, ndɔl tò dɔ-é-ti. ¹¹ Adi tò ndaa-ti rəsi kí Lubə ɔr ta dɔ dow-ti kì takul təl rɔ go ndukun-je-ti al, kɔ dɔ 'ndàngi mɛe mbete-ti kí aa njay 'panè: Dow kí njururu à kisi kəm kì takul kadmèe.† ¹² Kdɔtalə kadmèe-je kì ndukun ɔw nati al; ngà ndukun panè: Dow kí təl rɔ-é go ndukun-je-ti rəmə, à kisi kəm kì takul ndukun.Š

¹³ Kristi gangi dɔ-ji ɔr ndɔl lə ndukun dɔ-ji-ti ə ɛ bá adi ndɔl kí tò kɔ-ji nɔy dɔ-é-ti – kdɔtalə 'ndàngi mɛe mbete-ti kí aa njay 'panè: Dow kí rá-rá kí 'bə-é kagi-ti lé, to dow kí ndɔl tò dɔ-é-ti* – ¹⁴ Gin-é kin bá tərndi kí sobi dɔ Abrakam lé, dow-je kí 'to jipi-je al d'ingə-né kì takul Jeju Kristi rəm, bá jəi kàrè Ndil kí aa njay kí Lubə un mindi-é kɔ kadi n'adi-ji lé j'ingəi-né kì takul kadmèe tɔ.

¹⁵ Ngankɔ-m-je kí njèkadmèe, m'a kun né kí dow-je d'isi 'ra kɔ pa-né ta kadi-si ooi: Dow bəy é, kinə ndàngi mbete néndubə kì gangi-é kí tuwə ra-né lé, dow kí rangi à bujuru kɔgi al rəm, bá dow à təl ra rangi al rəm. ¹⁶ Ə Lubə un mindi-é adi Abrakam-je kì ngonka-é. Adi to ta kí sobi dɔ dow káre-rè ə ngonka-é lé to Kristi. 'Ndàngi mɛe mbete-ti kí aa njay lé, 'panè: Nganka-é-je al, adi to ta kí sobi dɔ dow-je nɔ al.† ¹⁷ Ooi ta kí m'ndigi pa ban: Mbete néndubə kí Lubə ra kì gangi-é kí tuwə ra-né kinlé, ndukun kí bal busɔ kì kɔrmutə go-ti bəy bá ree lé, à kasi bujuru kɔgi kɔ kadi kunmindi lə Lubə təl tò kɔgi kare al. – ¹⁸ †Kdɔtalə, kinə dow à kingə néndubə kì takul təl rɔ go ndukun-ti rəmə, lé à tò kì takul kunmindi al ngá. Ə to takul kunmindi lé bá Lubə ra-né maji kì Abrakam tin.

¹⁹ Ə kinə tò bè rəmə ndukun tò kɔ ri wa? Ndukun ree go-ti, kɔ kadi kaldota-je tò-né ndaa-ti rəsi, sar ya kadi ngonka Abrakam kí Lubə un mindi-é adi-é lé ree-né; malayka-je d'adi dow-je 'gə ndukun lé, kì takul njètaa ta kadi dow-je. ²⁰ Ə dow-je joo bá dow à taa ta ta ɛ kí káre-ti kadi madi-é, ngà kunmindi lé, Lubə ya kì kár-é dɔ-ti.

²¹ Ndukun lé, se ɔsi ta kunmindi lə Lubə wa? Bè al! Kinə ndukun to kí kadi kɔ kadi dow-je d'isi-né kəm rəmə, lé ta kí kɔr dɔ-ti à ree kì takul ndukun ya tɔgrɔ-ti. ²² Ngà mbete kí aa njay panè: Dow-je lay ya majal ɔ bə dɔ-dé-ti, kɔ kadi né kí Lubə un mindi-é kadi n'adi njèkadmèe-je lé, ɛ adi kì takul kadmèe Jeju Kristi.

²³ Kete bəy bá kadi kadmèe ree lé, ndukun uwə-ji dangay-ti ngəbi-né dɔkaglo kí kadmèe à tɔji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. ²⁴ Bè ya tɔ é ndukun lé, to njèkində kəm-é go-ji-ti kɔ kɔr nɔ-ji sar kadi Kristi ree-né, kɔ kadi ta ɔr-né dɔ-ji-ti kì takul kadmèe. ²⁵ Loki dɔkaglo kadmèe ree lé, jəi j'isi gin tógi-ti lə njèkində kəm-é go-ji-ti kinlé al ngá. ²⁶ Kdɔtalə sɔi lay ya 'toi ngan lə Lubə kì takul kadi kí adi mɛe-si Jeju Kristi; ²⁷ adi sɔi lay kí 'ra-si batəm kɔ nam kí 'nami kàdì Kristi-ti lé, panjiyə Kristi ya bikti tò rɔ-si-ti. ²⁸ Sɔi lay ya 'toi dow-je kí káre-rè kì takul nam kàdì Jeju Kristi-ti, adi to jipi əse to jipi al kàrè to né kí ngay al rəm, bá to bə əse to bə al kàrè to né kí ngay al rəm, bá to dené əse to dingəm kàrè to né kí ngay al rəm. ²⁹ †Ə to kí 'toi dow-je lə Kristi ya kin rəmə, 'toi nganka Abrakam tɔ, adi néndubə kí Lubə un mindi-é kɔ kadi n'adi-é lé, sɔi a kingəi tɔ.

4

¹ Ə ta kí m'ow pa ban: Ngon kí à to njénéndubə lé, ɛ ya to 'ba né-je lay, ngà loki dɔ-é nɔy bəy lé, né kí tò gay rɔ-é-ti kì bə goto. ² Ngà ɛ isi gin tógi-ti lə njèkində kəm-dé go-é-ti, kì njékoo go né-je-ti liə sar kadi dɔkaglo kí bəbi-é ɔji lé asi-né. ³ Jəi kàrè, loki ndɔki j'toi kí ngan-je bè bəy lé, j'rai bə lə né-je kí kɔgi kare bè kí donangi-ti; ⁴ ngà loki

‡ 3:11 3:11 Aba 2:4 Š 3:12 3:12 Mbl 18:5 * 3:13 3:13 Det 21:23 † 3:16 3:16 Kgn 12:7 † 3:18 3:18 Róm 4:14 † 3:29 3:29 Róm 4:13

dokaglo asi lé, Lubə ulə Ngon-é, adi dené oji-é, ə ɛ kàrè ulə dɔ-é gin tógi-ti lə ndukun. ⁵ †Bè kadi taa-né dow-je kí d'isi gin tógi-ti lə ndukun ilə-dé taá, kɔɔ kadi j'təli ngan lə Lubə. ⁶ Kɔɔtalə to kí j'toi ngan lə Lubə lé bá, ɛ ulə-né Ndil Ngon-é adi isi mee-ji-ti, adi isi ndàngi dɔ-é panè: Aba! Bɔbi-m! ⁷ Beba i 'to bə al ngá, ngà i 'to ngon kí koji kəy; ə kinə i 'to ngon kí koji kəy rəmə, i 'to njènəndubə kə takul Lubə tɔ.

Ta ɔ mee Pol kɔɔ njékəwnə-je kí dɔnangi Galati

⁸ Low ndəki lé, səi 'gəi Lubə al, 'rai bə lə magi-je kí 'to lubə-je kí tɔgrɔ-ti al. ⁹ Ngà bone bè kí səi 'gəi Lubə, əse kí Lubə gə-si maji ngá kinlé, ra ban bəy bá 'ndigi kəsi naki-naki təli kuləi rɔ-si mee né-je-ti kí tógi-dé goto, kí to ngan né-je kí mee wəy kare kin, kɔɔ kadi 'rai bə lə-dé gogi bəy wa? ¹⁰ Isi indəi kəm-si go ndɔ-je-ti, kə go nəy-je-ti, kə dokaglo-je-ti, kə bal-je-ti al ban! ¹¹ 'Rai adi m'bəl m'panè kɔɔ kí m'ingə kɔɔ ta lə-si kinlé à kɔɔ tɔ kogi kare.

¹² Ngankɔ-m-je kí njékadmee, kɔgri ya, 'titi-nə sə-m titi kí mə m'titi-né-nə sə-si kin bè. ¹³ Né kí maji al kare ya kare səi 'rai sə-m al. 'Gəi maji kí ndəki mɔy bá to kəm rəbi kí dɔsəy kí m'ilə-né mbə Poyta kí Maji dan-si-ti. ¹⁴ Məti kí rɔ-m-ti kí ingəi kɔ-é kin kàrè, səi 'nədi-mi al rəm, bá m'to nə kəm-si-ti al rəm; ngà kuwə bá səi uwəi-mi rɔ-si-ti toki malayka lə Lubə bè, toki Jeju Kristi bè. ¹⁵ Ə rənəl kí ndəki 'rai nə lé tɔ rá ngá wa? Kɔɔtalə m'pa ta lə-si m'panè: Kinə lé to né kí a kasi rai rəmə lé, kəm-si ya kàrè ndəki a tɔri kadi-mi. ¹⁶ Ngà m'təl njəba lə-si kɔɔ ta kí tɔgrɔ-ti kí m'idə-si lé tɔ bəy wa? ¹⁷ Njékadi rɔ-dé ngə njim rɔ-si-ti kinlé, to rɔ ngə njim kí maji al; de 'ndigi kɔr-si rɔ-ji-ti kogi, kɔɔ kadi rɔ-si təl ngə njim rɔ-dé de-ti. ¹⁸ To né kí maji kadi rɔ dow ngə njim lo ra maji-ti kə dokaglo-je lay, bi kadi m'isi dan-si-ti ya par tá al. ¹⁹ Ngan-m-je, m'təl m'isi m'ingə kɔɔ gogi kɔɔ ta lə-si titi ndo kí ra dené kin bè, sar kadi ta lə Kristi rusi-né mee-si. ²⁰ Kí ngəsnè-ti kinlé, m'ndigi kadi mə ya m'a rɔ-si-ti nɔɔ bá m'a koo gangi ndi-m kí m'a pa-né sə-si ta bəy, kɔɔtalə ta kí dɔ-si-ti lé ubə ta-m gusus. ²¹ Səi kí 'ndigi kuləi dɔ-si gin ndukun-ti lé, idəi-mi adi m'oo. Ta kí mbete ndukun pa lé, ooi al wa? ²² Kɔɔ 'ndàngi 'panè: Abrakam oji ngan-je kí dingəm joo; ɛ kí kare kɔ-é to bə, ə ɛ kí kare kɔ-é to bə al tɔ. ²³ Ngà ngon kí kɔ-é to bə lé, d'oji-é titi kí dow-je d'oji-né-nə kin ya, ngà ngon kí kɔ-é to bə al lé, d'oji-é koji kí go kunmind-ti. ²⁴ Ta kinlé to mee ta: Dené-je kinlé, 'toji kulənoji kí gin joo. ɛ kí dɔsəy toji kulənoji kí 'dɔɔ nati dɔ mbal Sinəy-ti; ɛ bá to Agar kí oji bə; ²⁵ Agar lé, toji mbal Sinəy kí dɔnangi Arabi-ti – ə ɛ toki bebo Jorijaləm kí bone bè, kɔɔtalə Jorijaləm kə dow-je kí mee-é-ti 'to bə-je. ²⁶ Ngà Jorijaləm kí taá lé, to bə al, ə ɛ bá toki kɔ-ji bè. ²⁷ Kɔɔtalə 'ndàngi 'panè:

I kí ndəki 'to kuji dené,
I kí ndəki oji ngon al lé,
'Ra rənəl! 'Tilə kole,
'Ilə 'ndil rənəl, i kí ndəki 'gə to ndo al.
Kɔɔtalə ngan lə dené kí d'inə-é kogi lé,
d'a nə kitə ngan lə dené kí njəngɔw.*

²⁸ Ngankɔ-m-je, səi lé, 'toi ngan-je kí d'oji-si kí go kunmind-ti, gangi-é kí d'oji-né Isaki† kí go kunmind-ti kin bè. ²⁹ Ngà titi kí ndəki ngon kí d'oji-é kə gangi-é kí d'oji-né ngan-je ulə-né kəm ɛ kí d'oji-é kə tógi lə Ndil kí aa njay ndoo kinlé, bone bè kàrè tɔ bè ya tɔ. ³⁰ Ə 'ndàngi mee mbete-ti kí aa njay 'panè ri wa? 'Ndàngi 'panè: 'Tubə bə kin kə ngon-é burə, kɔɔtalə ngon bə à to njènəndubə nati kə ngon lə dené kí to bə al

† 4:5 4:5 Ròm 8:15-17 * 4:27 4:27 Eja 54:1 † 4:28 4:28 Isaki to ngon kí Abrakam oji-é kí go kunmind-ti lə Lubə (Kgn 21:1-3).

al. † 31 Beba ngankɔ-m-je, jɔi j'toi ngan lə dené kí to bə kin al, ngà j'toi ngan lə dené kí to bə al.

5

Taa kilə taá lə njèkadmeɛ

¹ Kristi taa-ji ilə-ji taá kɔ kadi j'toi bə-je al ngá. Ən é ɔi lo kə-si-ti njangi bi 'təli iləi jugi ra bə mindi-si-ti gogi al ngá. ² Ooi! Mə Pol m'a kidə-si rəsi; kinə adi d'ijə-si ganjangi rəmə, Kristi to né kí kogi káre rə-si-ti. ³ M'təl m'osi kagi dɔ-ti rangi ya bəy m'panè: Dow kí rá-rá kí sangi kadi d'ijə-é ganjangi rəmə, tɔ kadi təl rə-é go ndukun-je-ti lay tɔ bane. ⁴ Səi kí 'sangi kadi ta ɔr dɔ-si-ti kə takul təl rə go ndukun-ti lé, səi ya ɔri rə-si kogi rə Kristi-ti, adi 'goti meɛ ramaji-ti liə. ⁵ Kí sobi dɔ-ji jə rəmə, j'isi 'ngəbi kadi ta ɔr dɔ-ji-ti kə takul kadmeɛ; ɛ bá to né kí jə j'ində meɛ-ji dɔ-ti kadi Ndil kí aa njay ra adi-ji. ⁶ Kɔ kí sobi dɔ nam kadi Jeju Kristi-ti lé, kijə ganjangi-je, kə kijə ganjangi al-je kin, to né kí 'ngay al. Ngà kadmeɛ kí ra kullə kadi ndignə tɔ-né kin ya par to né kí tɔgrɔ-ti. ⁷ Ndoki ɔwi maji-maji ngà to nə bá ree ilə-si kagi ɔgi-si təl rə-si go ta-ti kí tɔgrɔ-ti lé tɔ bəy wa? ⁸ Takɔji kinlé, to takɔji kí j rə njəba-si-ti lé al. ⁹ †Əm kí sɛ bə ya à ra kadi nduji kí lɔy lay ya j. ¹⁰ Mə rəmə, nam kí m'nam kadi 'Babe-ti lé, ra adi meɛ-m nda kəy dɔ-si-ti, to kí a tɔɔi kuri rangi al. Ngà dow kí təl dɔ-si kinlé, lé to nə-nə ya kàrè ta-é à kusi dɔ-é-ti. ¹¹ Ə kí sobi dɔ-m mə lé, ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, kinə m'isi m'ilə mbə kijə ganjangi bəy ngà d'ulə kəm-m ndoo kɔ ri wa? Kinə m'ilə mbə kijə ganjangi bəy lé, koy Kristi kagdəsi-ti à to jigi tugə dow bəy wa? ¹² Ə de njətəl dɔ-si-je kinlé, kijə ya d'ijə rə-dé lé girim 'gangi ə ri ra!

Ra ndigi lə-ji al, ngà ra ndigi lə Ndil kí aa njay

Ròm 8:1-14; 13:12-14

¹³ Ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, səi lé, 'ba-si 'taa-si d'ilə-si taá. Ngà kə bá kadi iləi jirə dɔ taa kilə taá-ti lə-si kin kadi 'rai-né né kí nəl daji rə-si kin al, ngà kə takul ndignə rəmə, kadi 'təli ngannjékullə-je lə-nə. ¹⁴ Kɔdotalə ndukun bikti lay ya to kí 'kəw dɔ-é meɛ ta-ti kí káre-rè kin: 'A ndigi dow madi-i toki rə-i bə*. ¹⁵ Ə kinə isi 'tɔi-nə, 'gangi-nə bati-bati rəmə, kadi ooi maji; səi a tuji-nə.

¹⁶ Beba m'a kidə-si rəsi; adi Ndil kí aa njay ɔr nɔ-si rəmə, né-je kí daji rə-si ndigi kinlé a rai al. ¹⁷ †Kɔdotalə né-je kí daji rə dow ndigi lé, ɔsi ta né-je kí Ndil kí aa njay ndigi; ə né-je kí Ndil kí aa njay ndigi kàrè, ɔsi ta né-je kí daji rə dow ndigi tɔ. Né-je lé d'osi-nə ta ya dɔrɔ; bə kɔ kadi səi 'rai né kí meɛ-si ndigi al. ¹⁸ Ngà kinə to Ndil kí aa njay bá ɔr nɔ-si rəmə, səi isi gin tógi-ti lə ndukun al. ¹⁹ Né-je kí daji rə dow ndigi lé tɔ ndaa-ti rəsi. Né-é-je lé to kaya kí ra, kə ra né-je kí tɔ nɛ-nɛ, kə néra kí jugi-jugi, ²⁰ kə pole magi, kə ra kugə, kə koo kəm-nə al, kə gaki-nə, kə kim-nə, kə kəm kí tidi tir-tir dɔ-nə-ti, kə jangi kə nɛ, kə kumə-nə dɔ-nə-ti, kə gangi-nə, ²¹ kə kəmnda, kə ra gɔyibi, kə ra gɔnəkuso, kə ra né-je kí titi-nə kə né-je kí bə kin. Titi kí ndoki m'pa-né kete lé, m'təl m'pa ya bəy m'panè: Dow-je kí njékisi ká ra né-je-ti kí bə kinlé, d'a to dow-je kí kɔbe-ti lə Lubə al. ²² Ngà kandi kullə lə Ndil kí aa njay kí meɛ dow-ti lé to ndigi dow-je, rənəl, lapiya, kilə meɛ dɔ madi-é-ti, ramaji, meɛmaji, kə dɔndi-ti, səl ləm-ləm, koremeɛ; ²³ ndukun ɔsi ta né-je kí bə kinlé al. ²⁴ Dow-je kí 'to 'lə Jeju Kristi lé, 'bə daji rə-dé kagdəsi-ti nati kə bo né-je kí uwə-é bə-ti kə ndəgi bo né-je liə kí majal. ²⁵ J'isi kə dɔ-ji taá kə takul Ndil kí aa njay, ən é j'adi Ndil kí aa njay lé ya tɔ bá ɔr nɔ-ji. ²⁶ Adi j'osi gaji rə-ji j'sangi-né ta-nə al rəm, bá j'imi-nə-nə al rəm tɔ.

‡ 4:30 4:30 Kgn 21:9-10 † 5:9 5:9 1Kɔ 5:6 * 5:14 5:14 Mbl 19:18 † 5:17 5:17 Ròm 7:15-23

6

Ta kí sɔbi dɔ gəti-nɔ rəm, ra maji rəm
Ròm 2:3-11; Əbr 6:10-12

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kinə dow madi usi mɛɛ majal-ti bá ooi rəmə, səi kí Ndil kí aa njay isi ɔr nɔ-si lé, 'goli-é kɪ ta kí sɔl lɔm-lɔm iləi-é rəbəə gogi. Ə i ya kàrè, 'oo go rɔ-i maji, nè 'a kɪ kusi mɛɛ néna-ti tɔ. ² 'Gəti sə-nɔ nékotɪ-je kí ɔy, rəmə to təl ya bá 'təli rɔ-si go ndukun-ti lə Kristi tin. ³ Ə dow kí to né al ya bá oo rɔ-é ki dow kí ngay rəmə, dowbé ya kɪ dɔ-é isi ədi rɔ-é. ⁴ Kadi nɔ-nɔ ya tən kullə ra-é kí sɔbi dɔ-é oo, é kinə maji rəmə, kadi-é ɔsi-né gajɪ rɔ-é ta kí 'liə-ti ya, bi kadi ɔji-né rɔ-é rɔ dow-je-ti kí rangi al. ⁵ Kdɔtalə nɔ-nɔ ya à kotɪ né liə kí ɔy kí sɔbi dɔ-é.

⁶ Dow kí 'ndó-é né rəmə, kadi adi njéndó-é né kinlé, ubə siə maji né-je liə lay.

⁷ Ədi rɔ-si al, kdɔ dow sɔki Lubə al. Né kí dow dubi lé, né-é ya dowbé à kijə tɔ.

⁸ Dow kí dubi né kí maji al kí nəl dajɪ rɔ-é rəmə, né kí dowbé à kijə mɛɛ né-ti kí nəl dajɪ rɔ-é kinlé, to tuji kí à tuji; ngà dow kí dubi né kí nəl Ndil kí aa njay rəmə, né kí dowbé à kijə rɔ Ndil kí aa njay-ti lé, to kiskəm kí sartagangi. ⁹ J'adi dabi ra-ji dɔ maji kí ra-ti al; kdɔtalə maji kí ra lé kinə j'ingəi ta-é al rəmə, ndɔ kijə ko-ti ə j'a kijəi né-é.

¹⁰ Ən é kəm rəbi ya j'ingəi rəmə, adi j'rai-né maji kɪ dow-je lay, ə kí boy nɔ lé, adi j'rai maji kɪ ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ.

Lo tɔl dɔ ta
Plp 3:2-11

¹¹ Yən, mɔ ya ngá é m'ndàngɪ né kin kɪ ji-m boy gururu-gururu m'adi-si tin.

¹² Njéndigi ra né kadi d'oo-dé-né kɪ 'ngay-je kí sɔbi dɔ né kí tɔ rɔ-dé-ti lé, 'ndigi kuwə-si kadi ijəi ganjangi. 'Ra bè kdɔ kadi ta kí sɔbi dɔ koy Kristi dɔ kagdəsi-ti lé dow-je d'ulə-né kəm-dé ndoo kdɔ al ya dɔ bè. ¹³ Kdɔtalə dɛ kí d'ijə-dé ganjangi kinlé, dɛ ya kàrè 'təl rɔ-dé go ndukun-ti al, ngà dɛ 'ndigi kadi ijəi ganjangi kadi né kí tɔ rɔ-si-ti bá to né kɔsi gajɪ rɔ lə-dé. ¹⁴ Kí sɔbi dɔ-m mɔ lé, m'a kɔsi gajɪ rɔ-m kɪ né kí rangi ndɔ al; koy lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi dɔ kagdəsi ya par é m'a kɔsi-né gajɪ rɔ-m. Kɪ takul Kristi lé m'oo né-je kí dɔnangi-ti kɪ né-je kí 'bə-dé kagdəsi-ti kɔgi bè ə kɪ rɔ né-je kí dɔnangi-ti kàrè, m'nəy kɪ dow kí 'bə-é kagdəsi-ti kɔgi bè tɔ. ¹⁵ Kijə ganjangi to né kí 'ngay al rəm, bá kijə ganjangi al kàrè to né kí 'ngay al rəm; ngà kadi dow to nékində kí sigi bá to né kí boy. ¹⁶ Kadi lapiya, kɪ koo kəmtondoo nəy kɪ dow-je lay kí 'təl rɔ-dé go ta-je-ti kí m'pa kin rəm, kadi nəy kɪ Israyel-je* kí 'to dow-je lə Lubə rəm tɔ.

¹⁷ Kɪ nè kɔw kɪ kete kinlé, kadi dow adi-m kɔ al ngá, kdɔ ndunə dɔ-je kí m'ingə kdɔ ta kí sɔbi dɔ Jeju lé, tɔ rɔ-m-ti ngá. ¹⁸ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kadi ramajɪ lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi nəy sə-si! Amɛn!

* **6:16** 6:16 Israyel-je kí 'to dow-je lə Lubə kí ta lə-dé tɔ nè kinlé dow-je kí nɔ-je 'panè to Israyel-je kí ngan lə Jakobi ya par, ngà dow-je kí dan-ti-je 'panè to dow-je lay kí d'adi mɛɛ-dé Jeju Kristi tɔ.

Mbete kí Pol ndàngi adi Epeji-je

Ta-je kí do mbete-ti kí Pol ndàngi adi Epeji-je

Pol à kà dangay-ti bebo Ròm-ti je bè bá ndàngi-né mbete kin. Dòkaglo-ti kí káre-rè kin ya ẹ ndàngi-né mbete adi njékəwnə-je kí Kolosi-ti rəm, adi Pilemɔ rəm. Pol ndàngi mbete adi Epeji-je kɔ kadi-dé 'gə kí dɛ lé, 'nam kàdì Kristi-ti rəm, kadi 'gə né-je kí d'ingə kì takul ramaji lə Lubə, ə kadi d'adi panjiyə-dé nəl Lubə.

Kɔ ta-je kí boy-boy ra joo mee mbete-ti kin. Kun lo kɔr-é-ti kí 1-3 lé, Pol pa ta kí do né-je-ti kí dow à koo rɔ njékadmɛɛ-ti, kí né-je kí ẹ à kubə maji-é. Kun lo kɔr-é-ti kí 4-6 lé, Pol ulə dingəm mee njékadmɛɛ-je-ti kadi kisi kì do taá lə-dé ɔw nati kì maji kí Lubə ra sə-dé kin.

Pol isi bebo Epeji-ti kaglo-je nɔ, ilə mbɛ Poyta kí Maji-je, ra né-je kí tò bəl-bəl-je, ndó né njékadmɛɛ-je (Knj 19). Mbete kinlé, 'panè Pol ulə-né adi njékadmɛɛ-je kí gay-gay nɔ kí dɔnangi Epeji-ti bi adi dɛ kí bebo Epeji-ti ya par al. Mbete kinlé sobi do kuti njékəwnə-je kí gin káre-rè par al, ngà pa ta kí sobi do panjiyə njékadmɛɛ-je kí Lubə ndigi sar ndo-je-ti kí bone.

Tɔji rɔ kì Lapiya kí ra

¹ †Mɔ Pol, njékəwkuələ lə Jeju Kristi kí go mee ndigi-ti lə Lubə, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi njékaa njay-je, njékə do ndi-si-ti mee nam-ti kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti kí isi [Epeji-ti.]* ² Kadi Bɔbi-ji Lubə dɛ kì 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kì lapiya lə-dé nɔy sə-si.

³ Kɔsgaji kì do Lubə-ti kí to Bɔbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí adi-ji né-je lay kí maji kí dɔrɔ-ti kí à ra kì ndil-ji, kɔo nam kí j'nami kàdì Jeju Kristi-ti.† ⁴ Lubə mbəti-ji kì takul-é kete nɔ kində gin dɔnangi-ti, kɔo kadi j'toi dow-je kí j'aai njay rəm, bá kadi ta goto dɔ-ji-ti takəm-é-ti rəm tɔ. ⁵ Ndigi kí ẹ ndigi-ji lé bá ẹ uwə-né dɔ-ji kete low nɔ, kadi j'təli-né ngan-é kì takul Jeju Kristi. Nəl-é nɔ kadi né kinlé tò bè, kɔo to mee ndigi liə, ⁶ kadi j'osi-né gaji-é kɔo ramaji liə kí to ramaji kí riba-é tò; maji kinlé ẹ ra sə-ji kì takul ngon-é kí to dow kí ẹ ində-é dan kəm-é-ti. ⁷ †Məsi-é bá to kəm rəbi kí Lubə taa-ji-né ilə-ji taá rəm, inə-né go majal-je lə-ji kɔgi kí go ramaji-ti liə kí nɔ kin rəm tɔ. ⁸ Maji lé, Lubə ra sə-ji mbing ya adi-ji gosi lay rəm, bá adi-ji négə lay rəm tɔ. ⁹ Ẹ adi j'gə ndigi liə kí ndɔki tò lo bɔyɔ-é-ti, adi to kɔjra kí maji kí ẹ oji mee-é-ti kɔo ra kì takul Kristi ¹⁰ ə kadi n'ra né-é dɔkaglo-ti kí ta mɔngi lo-ti, adi to ta lə kəw né-je lay kí dɔrɔ-ti kì dɔnangi-ti kadi tò gin tɔgi-ti lə dow kí 'boy káre-rè kí to Kristi kí Lubə mbəti-é. ¹¹ Kì takul-é lé ya tɔ bá Lubə uwə-né dɔ-ji kete low ə ində-ji-né tagay bá adi-ji-né né-je lay kí go kɔjra-ti liə, ẹ kí to Njèra né-je lay kì meɛndigi liə; ¹² kadi jɔi kí j'indəi mee-ji do Kristi-ti kete lé, j'osi gaji-é kɔo riba liə. ¹³ Loki ooi ta kí tɔgrɔ-ti kí to Poyta kí Maji kí à kaji-si lé, səi kàrè 'nami kàdì-é-ti ya tɔ. Səi adi-é mee-si ə Lubə adi Ndil kí aa njay kí un mindi-é kɔo kadi-si lé, isi mee-si-ti titi pɔ kí osi-si-né bè. ¹⁴ Ə ẹ kin ya to né kí taá mɔki kí tɔji néndubə lə-ji, ndo taa kilə taá-ti lə dow-je kí Lubə adi 'to 'liə kadi d'osi gaji-é kɔo riba liə.

Ta kí Pol pa kì Lubə kɔo njékəwnə-je

† **1:1** 1:1 Knj 18:19-21; 19:1 * **1:1** 1:1 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kà ta greki. † **1:3** 1:3 Ròm 8:15-17,28-30 † **1:7** 1:7 Kol 1:14

¹⁵ Gin-é kin bá, ma kàrè loki m'oo ta lə kadi kí sɛi adi mee-si 'Babe Jeju rəm, m'oo ta lə ndigi kí sɛi 'ndigi njékaa njay-je kí rangi lay rəm lé, ¹⁶ m'ra oiyo Lubə taá-taá kɔ-si rəm, bá mee ta-je-ti kí m'isi m'pa siə kàrè m'ilə ri-si dan-ti rəm tɔ. ¹⁷ Kadi Lubə lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi, kí to Bɔbi-ji kí njèriɓa lé adi Ndil-é adi-si gosi rəm, adi kəm-si ijə dɔ-é-ti adi 'gəi-é maji rəm, ¹⁸ kadi adi kəm-si ijə dɔ nékində mee dɔ-ti kí ɛ ɓa-si kɔ kin rəm, kadi adi kəm-si ijə dɔ néndubə-ti liə kí to né riɓa kí ɲa kí à kadi-si nati kɔ njékaa njay-je kí rangi kin rəm, ¹⁹ bá kadi adi kəm-si ijə dɔ tógi-ti kí al dɔ lo kí ɛ ra-né sə-ji jəi njékadmee-je kin rəm tɔ. Tógi kí ɲa kí itə tógi-je lay kinlé, ²⁰ ɛ toji loki adi Kristi tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ rəm, un-é-né adi-é isi dɔ jikɔl-é-ti dɔrɔ-ti rəm, ²¹ adi Kristi isi-né dɔ ndil-je-ti kí maji al lay, kɔ dɔ malayka-je-ti lay, kɔ dɔ tógi-je-ti lay, kɔ dɔ kɔbe-je-ti lay rəm, adi ri-é ɓa itə dow-je lay kí ri-dé ɓa kaglo-ti kɔ né kin rəm; ngà dɛ kin par al, ɛ adi ri-é ɓa itə dow-je lay kí ri-dé à ɓa kaglo-ti kí à ree gogi kin rəm tɔ. ²² †Né-je lay kinlé Kristi ya Lubə adi tɔ gin tógi-é-ti rəm, bá adi-é to burə dɔ njékəwna-je lay ²³ kí 'to daji rɔ-é kin rəm tɔ. Kristi lé taa lo dan njékəwna-je-ti pəl-pəl rəm, bá taa lo kí dɔrɔ-ti kɔ dɔnangi-ti né pəl-pəl rəm tɔ.

2

Kaji kɔ takul ramaji

Kol 2:12-13; 3:1-3; Tit 3:3-8

¹ †Ə sɛi lé, ndɔki oyi koy kaldɔta-je, kɔ koy majal-je lə-si, ² ndɔki isi 'rai ɓə lə né-je kí dɔnangi-ti né kin kí to kullə ra 'boy kí njəkɔw kɔ tógi dan yəl-ti, kí to ndil kí maji al kí njera kullə mee njémbati təl rɔ-dé go ta-ti. ³ Jəi lay ya ndɔki j'toi kí dan-dé-ti tɔ, adi ndɔki j'inəi rɔ-ji yaki mee né-je-ti kí maji al maji al kí ɓo-é ra-ji, j'rai né-je kí nəl daji rɔ-ji, kɔ né-je kí mee-ji ndigi, adi j'toi dow-je kí koji-ji-ti nɲ ya wɔngi ra Lubə dɔ-ji-ti titi kí wɔngi ra-é-né dɔ ndəgi dow-je-ti kin bə tɔ.

⁴ Ngà Lubə lé to njəkoo kəmtondoo kí ɲa; ndigi kí ɛ ndigi-ji ɲa kinlé bá ra adi, ⁵ loki jəi j'oyi koy kaldɔta-je lə-ji ya kàrè, ɛ adi j'təli j'isi kəm kɔ nam kí j'nami kàdɔ Kristi-ti – Səi lé, aji kɔ takul ramaji – ⁶ Ɔ adi j'tosi j'ndəli nati kɔ Kristi rəm, bá adi j'isi dɔrɔ-ti nati kɔ Jeju Kristi, kɔ nam kí j'nami kàdɔ-é-ti kin rəm tɔ. ⁷ Bə kɔ kadi kaglo-ti kí à ree kinlé, ɛ toji dow-je maji kí al dɔ lo kí ɛ ra sə-ji kɔ takul meemaji liə, kɔ nam kí j'nami kàdɔ Jeju Kristi-ti. ⁸ Kdɔtalə sɛi aji kɔ takul ramaji kɔ kəm rəbi kadmee. Né kinlé j rɔ-si sɛi-ti al, ngà to kadkare lə Lubə. ⁹ Né-é kinlé ree kɔ takul kullə ra-si-je al, adi dow à kində-né kàdɔ-é al. ¹⁰ Kdɔtalə j'toi kullə ra ji Lubə; ɛ ra-ji kɔ takul nam kí j'nami kàdɔ Jeju Kristi-ti, kɔ kadi j'rai né-je kí maji-maji kí ɛ uwə dɔ-é kete kɔ kadi to kullə ra-ji.

Təl kí káre kɔ takul Kristi

Əbr 10:19-22

¹¹ Beɓa adi mee-si ole dɔ né-ti kin: Ndɔki lé né kí tɔ rɔ-si-ti ya toji kí 'toi jipi-je al, adi jipi-je kí 'to dow-je kí d'ijə-dé ganjangi 'ɓa-si dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al. Dɛ lé to rɔ-dé bá dow-je d'ijə. ¹² Dɔgangi-é-ti kinlé, Kristi, dow kí Lubə mbəti-é lé, ndɔki sɛi 'gəi-é al rəm, bá né kí sɔbi dɔ Israyel-je kàrè 'goti mee-é-ti rəm, kulənoji-je kí Lubə dɔɔ nati kɔ Israyel-je ə un-né mindi-é adi-dé lé kàrè 'goti mee-é-ti rəm, kisi-si dɔnangi-ti né kin kàrè ndɔki nékində mee dɔ-ti lə-si goto rəm, bá 'gəi Lubə al rəm tɔ. ¹³ Ngà ɓone bə kinlé, sɛi kí ndɔki ɔi ngərəngi kɔ Lubə lé, məsi Kristi ra adi 'reei wur-wur rɔ Lubə-ti kɔ takul nam kí 'nami kàdɔ Jeju Kristi-ti. ¹⁴ Kdɔtalə ɛ bá to gin lapiya kí mbunə-ji-ti; ndògi ɓɔr kí gangi-ji danɔ təl-ji njéba-je-ti lə-ɲa lé, Kristi lé bá ree tuji kogi kɔ takul koy-é ə ra adi gin dow-je kí joo kinlé 'təl-né dow-je kí káre. ¹⁵ †Ɔ

bujuru ndukun-je kà kúji ra-é-je lay kɔ kadi gin dow-je kí joo kinlé 'təl-né kubru ro kí káre kí to gin dow-je kí sigi kí lapiya tò dan-dé-ti kà takul nam kí 'nam kàdì-é-ti. ¹⁶ †Adi to takul koy-é kagdəsi-ti kinlé bá, ɛ bujuru-né ba kí tò dan-dé-ti rəm, ulə-dé-né noji nati kà Lubə adi de kí gin joo lay kin ya 'təl-né dow-je kí káre-rè. ¹⁷ Kristi ree ilə mbe Poyta kí Maji kí sobi do lapiya adi-si səi kí ndoki ai ngərangi kà Lubə rəm, bá adi-ji je kí ndoki j'a ngosi kà Lubə rəm to. ¹⁸ Kà takul Kristi lé bá Ndil kí aa njay ra adi jəi kí gin joo lay kin ya j'ingəi kəm rəbi j'reei-né ngosi ro Bobi-ji-ti.

¹⁹ Gin-é kin bá səi 'toi-né mba-je al rəm, bá 'toi-né njéndumə be-je al rəm ngá, ngà 'toi ngan njébe-je nati kà njékaa njay-je, adi 'toi dow-je lə Lubə. ²⁰ Səi lé, 'tò ki kəy kí d'ində gin-é do njékowkulə-je-ti, kà do njépata-je kí ta Lubə-ti ə Jeju Kristi ya to ər kí sul-é-ti. ²¹ Kà takul Kristi lé bá ər isi-né do-ɲa-ti kà gangi-é berere-berere kɔ təl kəy kí aa njay kí to kəy lə 'Babe. ²² Səi kàrè, kà takul-é lé, 'tò ki kəy kí d'ində kadi to kəy kisi Lubə kà takul Ndil-é to.

3

Lubə adi Pol kullə dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al Kol 1:24-29; 2:1-3; 1Pi 1:10-12

¹ Gin-é kin bá, ma Pol kí d'uwə-m dangay-ti kɔ ta kí sobi do Jeju Kristi lé, m'pa-né ta kà Lubə kɔ ta lə-si səi kí 'toi jipi-je al. ² Kɔ maji kí Lubə ra sə-m bá adi-m-né kullə kadi m'ra dan-si-ti lé, koo ə səi a kooi ta-é ya. ³ Lubə tɛɛ kà do né kí tò lo boyo-é-ti adi m'gə bá m'ndangi-né ta-é sɛ tin. ⁴ †Loki 'ndói mbete kinlé rəmə, a kasi 'gəi kí né kí sobi do Kristi kí tò lo boyo-é-ti lé, kəm-m ijə do-ti ya. ⁵ Né kí tò lo boyo-é-ti kí bone bè Lubə adi Ndil kí aa njay tɛɛ kà do-é adi njékowkulə-je kà njépata-je kí ta-é-ti kí d'aa njay 'gə kinlé, ndoki ɛ adi dow-je kí kete 'gə al. ⁶ Né kí ndoki tò lo boyo-é-ti lé ɛn: Kà kəm rəbi Poyta kí Maji lé, dow-je kí 'to jipi-je al kí 'nam kàdì Jeju Kristi-ti lé, Lubə adi-dé né-je kí maji-maji nati kà jipi-je rəm, adi 'təl dow-je kí káre-rè kà jipi-je rəm, bá adi de kà jipi-je d'ore-ɲa do kunmindì-ti liə rəm to.

⁷ Poyta kí Maji kinlé, bá Lubə ra sə-m maji, adi-m m'təl ngonnjékullə-é kà takul tógi liə. ⁸ Ma kí m'to né al dan njékaa njay-je-ti lay kinlé, Lubə ra sə-m maji adi m'to njékilə mbe né-je lə Kristi kí maji-é al do lo kin kadi dow-je kí 'to jipi-je al rəm, ⁹ bá adi m'to njékɔr man do né-je-ti kí ɛ kí to Njèra dɔrɔ kà donangi boyo low lə low-je kin rəm to. ¹⁰ Gin-é kin bá kí nè kin rəmə, kà takul njékəwnɔ-je lé, njékɔbe-je, kà njétógi-je kí dɔrɔ-ti 'gə-né gosi lə Lubə kí tò kà kəy-é kəy-é lo ɲa kin, ¹¹ kí go kɔjra-ti kí à tò sartagangi kí ɛ oji kete low bá ɛ ra né-é kà takul nam kí j'nam kàdì 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi ¹² ə nam-ji kàdì-é-ti kà kəm rəbi mɛɛ-ji kí j'adi-é kinlé ra adi mɛɛ-ji nda kɔy-kɔy kadi j'ree-né ngosi ki ro Lubə-ti. ¹³ Beba m'idə-si kadi kɔ-je kí m'isi m'ingə kɔ ta lə-si kinlé, adi ɔr tógi-si al. Kɔ-je kinlé, to né riba lə-si.

Ndigi kí Kristi ndigi dow-je

¹⁴ Gin-é kin bá m'osi-né məkəji-m nangi nɔ Bobi-ji-ti, ¹⁵ kí ɛ ya gin dow-je lay kí dɔrɔ-ti kà kí donangi-ti 'tɛɛ mɛɛ-é-ti, ¹⁶ m'dəji-é kadi ra sə-si kí go riba-ti liə kí ɲa kin rəm, kà takul Ndil-é kɔ kadi mɛɛ-si idi-né njiki-njiki rəm, ¹⁷ m'dəji-é kadi adi Kristi ra be mɛɛ-si-ti kà takul kadmɛɛ rəm, kadi adi uləi njirə-si nangi ngə mɛɛ ndigi-ti kí ɛ ndigi-ji, ¹⁸ kɔ kadi səi kà ndəgi njékaa njay-je lay ya asi gəi tati-é, kà ngal-é, kà kù-é kí nangi, kà ngal-é kí taá, ¹⁹ ə a 'gəi-né kí ndigi kí Kristi ndigi-ji kinlé itə négə-je lay; kɔ kadi né-je lay kí ro Lubə-ti taa mɛɛ-si pəl-pəl.

† 2:16 2:16 Kol 1:20 † 3:4 3:4 Kol 1:26,27

²⁰ Ө Lubə kí njèra kullə mɛɛ-ji-ti kì takul tógi-é lé, asi ra né-je kí al do né-je kí j'dəji-é rəm, j'giri rəm. ²¹ Kadi kəsgaji tò kì do-é-ti dan njékəwnə-je-ti kì takul Jezu Kristi rəm, dan dow-je-ti kí low kì kí ngəsnè ya lay rəm, bá kì do bal-bal rəm to. Amen!

4

Kində rə nati mɛɛ kadmɛɛ-ti

Kol 3:12-14; Róm 12:4-8; 1Kó 12:4-31

¹ Beba ma Pol kí d'uwə-m dangay-ti kdo ta kí sobi do ta lə 'Babe lé, m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kadi adi panjiyə-si ɔw nati kì ba kí Lubə ba-si. ² †Kadi 'toi njəsəl do-si sol kí ɔr njuti rəm, kadi 'soli ləm-ləm rəm, kadi 'toi njékilə mɛɛ-si do madi-é-ti rəm. Isi do-ti kì nə ə 'ndigi-né-nə rəm to. ³ Ra kí Ndil kí aa njay ra adi 'toi dow-je kí káre kinlé, ɛ ya uwəi ngə kì kəm rəbi lapiya kí tò dan-si-ti.

⁴ Kdotalə j'toi kubru rə kí káre-rè,

Ndil kí aa njay ra káre-rè,

bè ya to Lubə ba-si kdo nékində mɛɛ do-ti kí ra káre-rè;

⁵ 'Babe ra káre-rè,

kadmɛɛ ra káre-rè,

batəm ra káre-rè,

⁶ Lubə ra káre-rè

ə ɛ ya to Bobi dow-je lay rəm,

ɔ̀ be do nékində-je-ti lay rəm,

ra kullə dan dow-je-ti lay rəm,

bá isi mɛɛ dow-je-ti lay rəm to.

⁷ Ngə Lubə ra sə-ji maji adi nə-nə dan-ji-ti ya Kristi adi-é kadkare kì gangi-é gangi-é.

⁸ Gin-é kin bá 'ndangi-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè:

Ǝ ɔw lo-je-ti kí taá nu, kì dow-je kí uwə-dé ta rə-ti;

Ǝ ləbi dow-je kadkare-je.

⁹ «Ǝ ɔw lo-je-ti kí taá nu» lé kər mɛɛ-é to ri wa?

Kər mɛɛ-é to, kete bá kadi ɔw taá lé,

ndoki ɛ risi ɔw njal gin nangi-ti.

¹⁰ Ǝ kí risi nangi lé, to ɛ ya é ɔw sam dora-ti nu,

kdo kadi taa lo pəl-pəl mɛɛ né-je-ti lay.

¹¹ Kadkare kí ɛ adi lé ɔn:

Ǝ adi də kí dan-ti-je 'to njékəwkulə-je,

Ǝ adi də kí nə-je 'to njépata-je kí ta Lubə-ti,

Ǝ adi də kí madi-je 'to njékilə mbɛ Poyta kí Maji,

Ө adi də kí nə-je 'to njékərnə-je kì njéndó dow-je né.

¹² Ǝ ra bè kdo kadi njékaa njay-je d'asi gaki kadi 'ra kullə kadi də kí 'to kubru rə Kristi lé d'ɔw-né kì kete-kete, ¹³ sar kadi jəi lay ya j'təli-né dow-je kí káre-rè mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, mɛɛ gə Ngon lə Lubə-ti rəm, kadi j'toi dow-je kí j'togi gangi, sar kadi j'asi-né-nə kì Kristi berere mɛɛ panjiyə-é-je-ti, ¹⁴ kdo kadi j'toi ngan-je kí pungum man ɔw sə-dé yó-je kì nè-je kin al, nè néndó-je lay à kulə-ji yəl yó-je kì nè-je, bá kadi j'toi né kədi lə njéra né kədi-né dow-je kur-dé-né wale kin al rəm, ¹⁵ ngə kadi j'pai ta kí togrə-ti kì ndignə rəmə, j'a togi mɛɛ né-je-ti lay kadi j'titi-né-nə kì Kristi kí to do kin bè. ¹⁶ †Kì takul-é bá kubru rə lay tò-né ta-nə-ti kì gangi-é gangi-é maji kì takul njirə-je kì gul-je lay kí uwə-é nati ngə ə ngon rə kí rá-rá ra kullə liə adi kubru rə togi-né rəm, bá ɔw-né kì kete-kete kì takul ndignə rəm to.

*Panjiyø kí low k̀ panjiyø kí sigi**Kol 3:1-16; Gal 5:10-25*

¹⁷ Gin-é kin bá m'idə-si-né ə m'a-né dɔ-ti njàngi k̀ ri 'Babe m'panè: Adi panjiyø-si titi-nà k̀ panjiyø njékadmee al-je kí tagir læ-dé to tagir kí mee wøy kare kin al.

¹⁸ Tagir læ-dé to tagir kí dɔ mbó-ti, adi 'goto mee kiskəm-ti læ Lubə, kdotalə négə al k̀ meengə læ-dé. ¹⁹ Dɛ lé 'gə rɔsol al, adi kaya ya to kullə ra-dé sar adi d'inə rɔ-dé yaki mee né-je-ti kí tò nɛ ya kàrè mee-dé uwə-dé k̀ ta al.

²⁰ Ngà səi lé, gangi-é kin bá to ta kí sɔbi dɔ Kristi kí 'ndó-si lé al. ²¹ Jeju Kristi lé 'pa ta kí dɔ-é-ti d'adi ooi rəm, bá néndó kí sɔbi dɔ-é kí ɔw go-nà-ti k̀ ta kí tɔgrɔ-ti liə kàrè 'ndó-si, kadi ²² †'tusi panjiyø-si kí kete ndoki lé inəi kɔgi. Ndoki lé, ɓo né-je kí maji al maji al tò mee-si-ti, ədi-si kɔ tuji-si. ²³ Adi Ndil kí aa njay təl-si adi 'toi dow-je kí sigi mee tagir-je-ti læ-si ²⁴ †ə 'təli dow-je kí sigi kí Lubə ra-dé kí go meendigi-ti liə kɔ kadi 'ra né kí njururu k̀ né kí aa njay k̀ takul ta kí tɔgrɔ-ti.

²⁵ Gin-é kin bá 'tusi takədi inəi kɔgi ə kadi nà-nà idə madi-é ta kí tɔgrɔ-ti, kdotalə jəi j'toi ngan rɔ-nà. ²⁶ Kinə wɔngi ra-si kàrè, 'rai majal al; adi kàd̀ ur dɔ wɔngi-ti læ-si al; ²⁷ kəm lo kí ndɛ bè ya kàrè inəi adi Sú ilə nja-é-ti al. ²⁸ Dow kí to njəbogi kàrè, kadi ɓogi al ngá. Ngà kadi ur rɔ-é biri ya ra kullə k̀ ji-é kɔ kadi ra-né k̀ dow-je kí d'ɔw ndoo né tɔ. ²⁹ Adi ta kí tò nɛ kàrè ya kàrè tɛɛ ta-si-ti al; ngà kinə tò kadi 'pai ta rəm, kadi to ta kí maji kí à kullə dingəm mee dow-je-ti rəm, bá à ra maji k̀ dow-je kí d'oo rəm tɔ. ³⁰ Ndil kí aa njay læ Lubə lé, 'tuji mee-é al; ɛ bá isi mee-si-ti titi pɔ kí Lubə ɔsi-si-né kɔ dɔ ndɔ kí à taa-si-né kilə-si taá kí tagangi-je-ti. ³¹ Né lay kí to meekati, k̀ rɔkati kanana, k̀ wɔngi, k̀ kilə kɔl, k̀ kulə ta ndil-nà-ti, k̀ né lay kí to meendul ya adi goto dan-si-ti.* ³² †Adi mee-si maji k̀ nà rəm, adi ta ɔ mee-si kɔd-nà rəm, inəi go majal læ-nà kɔgi titi k̀ Lubə inə-né go majal læ-si kɔgi k̀ takul nam kí 'nami kàd̀ Kristi-ti kin bè tɔ.

5*Panjiyø kí lo kí ndógi-ti**1Te 4:1-8; 1Kɔ 6:9-11*

¹ Səi lé, 'toi ngan læ Lubə, adi ɛ ində-si dan kəm-é-ti ɔn ɔ 'ndaji kullə ra-é; ² adi ndigi dow-je bá uwə mee-si, titi kí Kristi ndigi-ji-né bá ɛ ya adi-né rɔ-é Lubə kadkare-ti adi d'ilə məsi-é nangi kɔ ta læ-ji kin bè. Adi to kadkare kí nəl Lubə titi ubi kí ɔti maji.

³ Kaya-je, k̀ né-je lay kí tò nɛ, əse kəmkəi lé, to né-je kí kadi ta-é ya kàrè uwə dɔ-si al. Gangi-é kin bá tuwə njékaa njay-je. ⁴ Ta-je kí tò nɛ, k̀ ta mbó-je, k̀ soki-nà-je lé, to né-je kí tuwə-si al. Ngà né kí tuwə-si lé, to oiyo kí kadi 'rai Lubə. ⁵ Kɔ né kí kadi 'gəi maji ɔn: Njèrakaya rəm, njèra né-je kí tò nɛ əse njəkəmkəi adi to njəpole magi rəm lé, d'a goto mee kɔɓe-ti læ Lubə dɛ k̀ Kristi. ⁶ Adi dow pa ta-je kí mee wøy kare ədi-si-né al. Kɔ to ta læ né-je kí maji al kinlé bá wɔngi ra-né Lubə dɔ njəmbati təl rɔ-dé go ta-ti liə. ⁷ ɔn ɔ kində ya indəi rɔ-si nati sə-dé al.

⁸ Kdotalə, ndoki isi lo kí ndul-ti, ngà ɓone bè 'nami kàd̀ 'Babe-ti adi 'toi dow-je kí isi lo kí ndógi-ti ngá. Beba adi panjiyø-si tuwə panjiyø dow-je kí d'isi lo kí ndógi-ti. ⁹ Kɔ panjiyø kí lo kí ndógi-ti lé to meemaji, k̀ né ra kí njururu, k̀ ta kí tɔgrɔ-ti. ¹⁰ ɔri kəm né-je kadi 'gəi né kí nəl 'Babe, ¹¹ ə né-je kí lo kí ndul-ti kí to né-je kí kɔgi kare kinlé uləi rɔ-si dan-ti al, ngà uni kam dɔ-ti. ¹² Kdotalə né-je kí dow-je kin d'isi 'ra lo ɓɔyɔrɔ-ti lé, tò rɔsol mbing ya maji pa ta-é al. ¹³ Ngà né-je lay kinlé loki dow un kam dɔ-ti rəm, lo ndógi dɔ-ti. ¹⁴ Kdotalə, né kí lo ndógi dɔ-ti lé, né-é təl to londógi ngá. Gin-é kin bá 'pa-né 'panè:

I njətoɓi, j̄ taá dɔ ɓi-ti,

† 4:22 4:22 Kol 3:9 † 4:24 4:24 Kol 3:10 * 4:31 4:31 Kol 3:8 † 4:32 4:32 Kol 3:13

I taá dan dow-je-ti kí d'oy
 ə Kristi à kadi lo ndógi dɔ-i-ti doo.

¹⁵ Beba ooi go panjiyə-si maji. 'Rai né toki mbə-je bè al, ngà 'rai né ra lə dow-je kí kəm-dé aa njay. ¹⁶ †Inəi kaglo adi dəə kɔgi kare al, kdotalə j'isi mee ndo-je-ti kí maji al*. ¹⁷ Gin-é kin bá kadi 'toi mbə dow-je al, ngà kadi 'gəi né kí mee 'Babe ndigi. ¹⁸ Adi yibi ra-si al, nè à ra kadi kullə ra-si tò jugi-jugi; ngà adi Ndil kí aa njay bá taa lo mee-si-ti ¹⁹ †rəmə, ɔji-nə ta kɪ pa-je, kɪ pa kɔsgaji-je, kɪ pa-je kí gay-gay kí Ndil kí aa njay ində ta-si-ti rəm, bá usi pa-je 'tɔyi-né 'Babe kɪ mee-si kí káre-rè rəm tɔ. ²⁰ Dɔkaglo-je lay ya, 'rai oiyo Bɔbi-ji Lubə kɪ ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi kɔɔ né-je lay.

Ta kí sobi dɔ kisi-nə lə dené kɪ dingəm

Kol 3:18-4:1; 1Pi 2:18-25; 3:1-7

²¹ Səi kí 'bəli Kristi lé, uləi dɔ-si gin tógi-ti lə-nə. ²² †Səi dené-je, kadi nə-nə dan-si-ti ulə dɔ-é gin tógi-ti lə ngɔbi-é titi kí isi uləi-né dɔ-si gin tógi-ti lə 'Babe kin bè. ²³ Kdotalə dingəm tɔ dɔ dené titi kí Kristi to-né dɔ njékəwnə-je kí 'to kubru rɔ-é ə ɛ to Njəkaji-dé kin bè. ²⁴ Titi kí njékəwnə-je d'ulə-né dɔ-dé gin tógi-ti lə Kristi kinlé, kadi nə-nə dan dené-je-ti ulə dɔ-é gin tógi-ti lə ngɔbi-é mee né-je-ti lay tɔ. ²⁵ †ə səi dingəm-je, 'ndigi ne-si-je titi kí Kristi ndigi-né njékəwnə-je sar oy-né kɔɔ ta lə-dé kinlé bè. ²⁶ ɛ ra bè togi-dé-né kɪ man rəm, kɪ ta lə Lubə rəm, adi d'aa njay ə ində-dé-né tagay adi Lubə; ²⁷ Kɔɔ kadi njékəwnə-je kinlé d'a nɔ-n'è-ti titi dené kí ɔw kɪ ta ngow é ra rɔ-é adi ndóle rəm, yoro goto rɔ-é-ti rəm, rɔ-é ungi kulə al rəm, bá né kí maji al ya goto rɔ-é-ti rəm kin bè tɔ. ə kadi 'to tagay rəm, bá kadi ta madi goto dɔ-dé-ti rəm tɔ. ²⁸ Gangi-é kin ya dingəm à ndigi-né ne-é titi kí ɛ ndigi-né daji rɔ-é kin bè tɔ. Dow kí ndigi ne-é lé, dowbé ndigi daji rɔ-é ya tɔ. ²⁹ Kdotalə dow kí ɔsi rɔ-é kɪ ta ya goto, ngà dow lé ul rɔ-é, ə tɔsi kəm-é dɔ-ti titi kí Kristi ra-né kɪ njékəwnə-je kin bè. ³⁰ Kdotalə jəi j'toi ngan rɔ Kristi. ³¹ Beba 'ndangi 'panè: Gin-é kin bá dingəm à kinə-né kɔ-é kɪ bɔbi-é kɔɔ tiɲə rɔ ne-é-ti ə dɛ joo lay d'a təl to kubru rɔ kí káre-rè. ³² Ta kí tò lo bɔyɔ-é-ti kinlé to ta kí boy ə mɔ m'idə-si rəsi m'panè: To ta kí sobi dɔ Kristi kɪ njékəwnə-je. ³³ Ngà kí sobi dɔ-si lé, kadi nə-nə ya ndigi ne-é titi kí ndigi-né daji rɔ-é bè ə kadi dené kí rá-rá kàre ilə kuji dɔ ngɔbi-é-ti tɔ.

6

Ta kí sobi dɔ ngan-je kɪ njékoji-dé-je

¹ †Səi ngan-je, uləi dɔ-si gin tógi-ti lə njékoji-si-je [kí gangi-é kí 'Babe ndigi]*, kdotalə ɛ kin bá to né kí njururu. ² «'Təti kagi bɔbi-i kɪ kɔ-i» – ɛ kin bá to kí dɔsɔy dan ndukun-je-ti kí kunmindɪ dan go-é – ³ beba 'a kisi maji ə bəl-i à nə-né dɔnangi-ti. ⁴ †Səi bɔbi ngan-je, 'tuji mee ngan-si-je al, ngà ooi go-dé ə 'ndoi-dé né, 'rai-dé kadi iləi-dé rəbəə kɪ gangi-é kí 'Babe ndigi.

Ta kí sobi dɔ bə-je kɪ 'ba-dé-je

⁵ †Səi bə-je, 'təli rɔ-si go ta-ti lə dow-je kí 'to 'ba-si-je kɪ bəl, kɪ kuji kɪ kilə, kɪ mee kí nda kɔy titi kí isi 'təli-né rɔ-si go ta-ti lə Kristi kin bè; ⁶ 'rai bè takəm-dé-ti par al rəm, bá kɔɔ nəl-né dow-je al rəm, ngà 'rai kɔɔ to kí 'toi ngannjékullə-je lə Kristi kí isi 'rai né kí Lubə ndigi kɪ mee-si kí káre. ⁷ 'Rai kullə adi-dé kɪ rɔnəl titi-nə né kí to kullə lə 'Babe bè, bɪ titi to kullə lə dow al. ⁸ Səi 'gəi kí dow kí to bə əse to bə al kàre, 'Babe

† 5:16 5:16 Kol 4:5 * 5:16 5:16 Kol 4:5 † 5:19 5:19 Kol 3:16,17 † 5:22 5:22 Kol 3:18; 1Pi 3:1 † 5:25 5:25 Kol 3:19; 1Pi 3:7 † 6:1 6:1 Kol 3:20 * 6:1 6:1 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † 6:4 6:4 Kol 3:21 † 6:5 6:5 Kol 3:22-25

à kugə do ji-é sobi do maji kí ɛ ra. ⁹ †Səi 'ba bə-je kàrè, 'rai sə-dé bè ya to; adi-dé kò al; səi 'gəi kí ɛ kí to 'Ba-si rəm, to 'Ba-dé rəm lé, isi dɔrɔ-ti ə ɛ ɔr kəm dow al.

Néro-je lə njèkadmeɛ

¹⁰ Kadi m'tol-né ta-é lé, uləi njirə-si do 'Babe-ti ə ubəi kul tógi-é kí al do tógi-je lay kin. ¹¹ 'Tuləi néro-je lə Lubə lay rɔ-si-ti, kɔ kadi ɔi-né gərərə nɔ́ Sú-ti kí njètulə-si nati. ¹² Kɔtalə j'isi 'rɔi kɔ dow-je al, ngà j'isi j'rɔi kɔ ndil-je kí maji al, kɔ tógi-je, kɔ njékɔbɛ kí londul-ti kí dɔnangi-ti nè rəm, b́a j'isi j'rɔi kɔ ndil-je kí maji al kí dɔrɔ-ti rəm to. ¹³ Gin-é kin b́a kadi ɔyi néro-je lə Lubə lay, kɔ kadi ɔi-né gərərə meɛ ndɔ-je-ti kí maji al rəm, b́a kadi loki go-é gangi lay kàrè ɔi-né dingəm rəm to. ¹⁴ Bəba ɔi dingəm. Adi ta kí togrɔ-ti nɔy kí ndaá dɔbɔdi-si bè; adi né ra kí njururu nɔy kí né kɔn kàdì asgar-je ta né kati-ti bè; ¹⁵ rɔ tungə pilingi kɔ kilə mbɛ Poyta kí Maji kí sobi do lapiya lé b́a adi toki saba nja-si-ti bè; ¹⁶ meɛ né-je-ti lay ya adi kadmeɛ toki də lə-si bè. Ningə-je lə Njèmeɛndul kí ta-é ɔ̀ pər kinlé, də lé b́a à taa dɔ-si-ti. ¹⁷ Adi kaji toki jɔgi ngəm dɔ-si bè ə adi Ta lə Lubə kí to kiyərɔ kí Ndil kí aa njay adi-si lé tò ji-si-ti to. ¹⁸ Ndɔ-je lay ya adi Ndil kí aa njay ɔsi-si adi 'pai ta kɔ Lubə kɔ kəm rəbi-je lay ə 'nɔi ta-é-ti 'dɔji-é-né né. Bəba uwəi rɔ-si ngə, isi kəm do rɔ-si-ti kadi 'pai ta kɔ Lubə. 'Pai ta kɔ Lubə kɔ njékaa njay-je lay. ¹⁹ 'Pai ta kɔ Lubə kɔ ta lə-m to; kɔ kadi Ndil-é ində ta ta-m-ti adi m'nda meɛ-m kay m'ilə mbɛ né kí tò lo bɔyɔ-é-ti b́a Lubə tɛɛ kɔ dɔ-é kɔ takul Poyta kí Maji kin. ²⁰ Poyta kí Maji kinlé b́a mɔ m'to takəm Kristi adi m'ilə mbɛ-é b́a m'ɔ-né dangay-ti tin. 'Dɔji Lubə kadi m'nda meɛ-m kay m'pa ta-é titi kí tò kadi m'pa-né.

Ta-je kí sobi Pol kɔ lapiya-je kí ra

²¹ ††Kɔ kadi səi kàrè 'gəi-né ta kí do kisi-m-ti kɔ né-ti kí m'isi m'ra lé, Tisiki kí to ngonkɔ-m kí njèkadmeɛ kí m'ində-é dan kəm-m-ti kí to ngonnjékullə kí njékɔ do ndi-é-ti meɛ kullə-ti lə 'Babe ya à kɔw kɔr lay kidə-si.† ²² Gin-é kin b́a m'ulə-é-né rɔ-si-ti bè, kɔ kadi 'gəi-né ta kí sobi do kisi-ji nè kin rəm, b́a kadi ɔw sol meɛ-si rəm to. ²³ Kadi Bɔbi-ji Lubə kɔ 'Babe Jeju Kristi d'adi lapiya kɔ ndigi dow-je, kɔ kadmeɛ nɔy kɔ njèkadmeɛ-je. ²⁴ Kadi ramaji lə Lubə nɔy kɔ dow-je lay kí 'ndigi 'Babe lə-ji Jeju Kristi ndigi kí sɔy-é goto.

Mbete kí Pol ndàngí adi Pilipi-je

Ta-je kí do mbete-ti kí Pol ndàngí adi Pilipi-je

Pol a dangay-ti ə to bebo Ròm-ti je bè, bá e ndàngí-né mbete kin. Ə e a mee ji njékɔbe-je-ti kadi d'a tɔl-é. Bè ya kàrè to mbete kí pa ta kí sobi do rɔnəl liə, kì oiyo kí e ra njékadmee-je kí bebo Pilipi-ti.

Pol ilə mbe Poyta kí Maji bebo Pilipi-ti, donangi Maseduwan-ti donangi Grèki-ti kəl-é kí taá-ti ə ində gin njékəwnə-je káre lo-é-ti (Knj 16). Ganglo-é-ti kin ya mbunə-dé kì njékadmee-je kí Pilipi-ti gangi al; adi de d'ulə kì là d'adi-é 'ra-né siə nja n̄a-n̄a mee kullə-ti liə kí isi ra adi Lubə. Mee mbete-ti kinlé, e ra-dé oiyo kɔɔ kadkare kí d'ulə-né Epaproditi d'adi ree-né adi-é ngosnè bəy kinlé rəm, bá e pa ta kí sobi do ndigi kí e ndigi-dé mee mbete-ti kinlé rəm tɔ. Lo kər-é-ti kí 1 lé e ra oiyo 'Babe rəm, bá pa ta kí sobi do gangi kisi-é rəm tɔ. Lo kər-é-ti kí 2 lé, e toji néndaji-je kí sobi do soldo ə kí boy n̄a lé to soldo lə Jeju Kristi. Lo kər-é-ti kí 3 lé, e pa ta kí sobi do maji lə mee kí kində do Kristi-ti bi do dow-ti al, ə lo kər-é-ti kí 4 lé, e ulə dingəm mee njékadmee-je-ti kadi 'to dow-je kí káre rəm, kadi 'ra rɔnəl rəm, bá pa ta kí sobi do lapiya lə Lubə rəm tɔ.

Toji rɔ kì Lapiya kí ra

¹ †M̄a Pol, je kì Timote kí j'to ngannjékullə-je lə Jeju Kristi j'isi nati bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi njékaa njay kí 'toi njénam kàdì Jeju Kristi-ti rəm, m'adi-si səi njékində kəm-si go njékəwnə-je-ti rəm, bá madi-si səi njékində kəm-si go né-ti lə njékəwnə-je kí isi mee bebo Pilipi-ti rəm tɔ. ² Kadi Bobi-ji Lubə de kì 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kì lapiya lə-dé n̄ay sə-si.

³ Ndo-je lay kí mee-m ole do-si-ti taá ya rəmə m'ra oiyo Lubə lə-m. ⁴ Ta-je lay kí m'pa kì Lubə kɔɔ-si lay kinlé, ndo-é ndo-é ya m'pa kì rɔnəl, ⁵ kɔɔ kində kí indəi rɔ-si ta Poyta-ti kí Maji ndo-ti kí dɔsɔy sar tɛɛ-né bone. ⁶ M'gə maji kí njékulə gin kullə kí maji n̄a mee-si-ti kinlé, à ra bè-bè ya tɔl ta-é ndo təl-ti lə Jeju Kristi.

⁷ Səi lé, to tó-é kadi m'ow kì tagir-je kí bè kin do-si-ti lay, kɔɔtalə m'ində-si dan kəm-m-ti. Kɔɔ maji kí Lubə ra sə-m dangay-ti rəm, lo pa ta gangi-né do Poyta kí Maji-ti rəm, lo kilə mbe-é-ti kì tógi rəm kinlé, səi lay ya ai sə-m mee-é-ti. ⁸ Lubə gə kí səi lay ya m'ndigi-si ko ndigi lə Jeju Kristi.

⁹ Ə né kí m'dəji mee ta-je-ti kí m'isi m'pa kì Lubə lé, m'dəji kadi ndignə lə-si ow kì kete-kete ə kadi to ndignə kí 'gəi gin-é maji rəm, 'gəi kəri-né mbunə né-je kadi aa njay rəm tɔ. ¹⁰ Bè kɔɔ kadi asi kadi ooi né kí maji ə 'gəi rəm, kadi 'toi njéra né kí tɔgrɔ-ti rəm, kadi 'toi dow-je kí ta goto do-si-ti ndo təl-ti lə Kristi rəm, ¹¹ kadi kì takul Jeju Kristi rəmə 'rai-né né kí njururu, kɔɔ kadi dow-je d'osi-né gajì Lubə rəm, 'tɔy-é-né rəm tɔ.

Ka Pol dangay-ti

¹² Ngankɔ-m-je kí njékadmee, né kí m'ndigi kadi 'gəi ən: Né kí tɛɛ do-m-ti lé, ra adi Poyta kí Maji ow-né kì kete. ¹³ †Beba mee ndògi-ti lə ngar lay rəm, kì lo-je lay ya dow-je 'gə maji kí to ta kí sobi do ta lə Kristi bá m'a-né dangay-ti. ¹⁴ Ə njékadmee-je n̄a ya, k̄a-m dangay-ti lé, ra adi d'ubə kul 'Babe rəm, adi-dé tógi do madi-é-ti bəy rəm, bá ɔr bəl mee-dé-ti kɔgi kadi d'ilə mbe ta lə Lubə kì rɔ tungə-dé rəm tɔ. ¹⁵ Tɔgrɔ-ti ya, ta lə Kristi lé, de kí dan-ti-je 'ndó dow-je kì kim-n̄a, kì jangi, ngà de kì n̄a-je 'ra

kì tagir kí maji tó. ¹⁶ Dɛ kinlé 'ra kù tagir ndigna ɔ 'gə kí kisi-m nè kinlé tò kɔ kadi m'pa ta m'gangi-né dɔ Poyta kí Maji. ¹⁷ Ngà dɛ kí dan-ti-je lé, d'ilə mbe ta lə Kristi kù tagir kim-nə kù jangi mɛɛ-dé-ti. Tagir-je lə-dé lé aa njay al. Dɛ 'gir kí to kɔ kí rangi bá n'isi n'adi-mi dɔ madi-é-ti dɔ kə-m dangay-ti.

¹⁸ Ngà bè kàrè, lé to ndangi bá 'ra ɔsɛ 'ra né kí tɔgrɔ-ti kàrè, mbe ta lə Kristi ba-né adi rɔ-m nəl-m ɔ à nəl-m ya bəy rəm tɔ. ¹⁹ Takul ta-je kí isi 'pai kù Lubə rəm, kù takul Ndil Jeju Kristi kí isi gəti-m kin ya, m'gə-né kí né-je kinlé à kɔw sə-m kù kaji-ti. ²⁰ Gangi-é kí m'isi m'ngəbi-né kù rɔ ngə rəm, kù mɛɛ kí kində dɔ-ti rəm kinlé, né kí rɔ-m à sɔl-m dɔ-ti ya goto. Ngà bone bè kinlé, mɛɛ-m nda kəy titi kí kete low, adi lé to koy-m ɔsɛ to kisi-m kù dɔ-m taá kàrè, Kristi lé dow-je d'a kosi gaji-é kù takul-m ya.

²¹ Kɔdɔtalə mə lé, Kristi bá to kisi kù dɔ taá lə-m, adi m'oo koy kù nékugə dɔji. ²² Ngà kinə kisi-m kù dɔ-m taá nè kinlé, maji-é tò kɔ kullə lə-m bəy rəm, m'gə né kí m'a mbəti al. ²³ Mɛɛ-m ra joo: 'Bo kadi m'ow m'isi kù Kristi bá ra-m kɔ to né kí maji bore ngay. ²⁴ Ngà kɔ ta lə-si lé, kisi-m kù dɔ-m taá nè kin maji nɔ bəy rəm tɔ. ²⁵ M'gə maji mbiri-mbiri kí m'a kisi kù dɔ-m taá ɔ sɔi lay ya m'a kisi sə-si kɔ kɔw kù kete lə-si rəm, bá kɔ rɔnəl lə-si mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm tɔ. ²⁶ Bəba loki m'a təl kɔw dan-si-ti gogi lé, m'a təl gin né kində kàdì lə-si kí nɔ kɔw nam kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti.

Kə dingəm ta rɔ-ti

²⁷ Kɛ bá adi panjiyə-si ɔw nati kù Poyta kí Maji lə Kristi, kɔ kadi lé, m'ow m'oo-si ɔsɛ m'isi rangi kàrè rəm, m'oo poy-si kí ɔi gərərə kù tagir kí kàrè-rè rəm, ɔi dɔ-ji-nə-ti lay 'roi kù mɛɛ kí kàrè-rè dɔ kadmɛɛ-ti kí ɔw nati kù Poyta kí Maji rəm tɔ. ²⁸ Adi njéba-je d'ində-si bəl-ti nda al. Gangi-é kin bá toji tuji lə-dé ndaa-ti rəsi, ngà sɔi rəm toji kaji lə-si tɔ; to né kí i rɔ Lubə-ti. ²⁹ Kɔdɔtalə kí sobi dɔ Kristi lé, Lubə ra sə-si maji kadi adi-é mɛɛ-si kí kadi ya par al, ngà kadi ingəi kɔ kɔw ta liə dɔ-ti tɔ. ³⁰ †Bone bè kin sɔi isi roi kɔ rɔ kí m'rɔ m'adi ooi kù kəm-si rəm, bá m'isi ta-ti bəy adi ooi ta-é rəm tɔ.

2

Kində rɔ nati kù soldɔ

¹ Kinə sɔlmɛɛ tò kù takul nam kàdì Kristi-ti rəm, kadi-nə ta dingəm tò kù takul ndigna rəm, kuwə-nə lubi-lubi tò kù takul Ndil kí aa njay rəm, ta kí ɔ mɛɛ kɔw-nə tò rəm, bá koo kəmtondoo tò rəm lé, ² adi tagir lə-si ɔw nati; koo ndigi kí kàrè ya 'ndigi-nə; adi mɛɛ-si tò nati kàrè; indəi rɔ-si nati; 'rai bè kadi rɔnəl lə-m ɔr-né njuti. ³ 'Rai né madi kù jangi ɔsɛ kɔw rifa kù ndangi kare al rəm; ngà kù takul soldɔ lé, dow-je kí rangi bá kadi ooi-dé kù dow-je kí 'boy d'itə-si. ⁴ Né-je kí à maji sə-si sɔi ya par bá kadi kəm-si tò go-ti al, ngà kadi nɔ-nɔ dan-si-ti adi kəm-é to go né-je-ti kí à maji kù ndəgi dow-je tɔ bane.

⁵ Tagir kí tò mɛɛ Jeju Kristi-ti kin ya, adi tò mɛɛ-si-ti tɔ.

⁶ Ɛ kí né kí rɔ-é-ti lay ya toji kadi to Lubə, ngà koo bá ɛ oo kasi-nə lə-dé dɛ kù Lubə kinlé kù né kəw rɔ dɔ-ti al.

⁷ Ɛ mbati rifa liə kù mɛɛndigi liə ya, təl rɔ-é ngonnjəkullə-ti, təl rɔ-é adi tanə kù dow-je rəm, dow-je 'gə-é kí ɛ to dow rəm tɔ.

⁸ Kristi sɔl dɔ-é kù mɛɛndigi liə, təl-né rɔ-é go ta-ti sar ya oy-né, ɔw mbing ya oy dɔ kagdəsi-ti.

† 1:30 1:30 Knj 16:19-40

⁹ Gin-é kin bá Lubə ɔr-né jikol-é ki taá
 ə adi-é ri kí itə ri-je lay,
¹⁰ kɔɔ kadi dɔrɔ-ti kɪ dɔnangi-ti, kɪ gin nangi-ti kin ya,
 né-je lay 'tosi məkəji-dé nangi kɪ ri Jeju rəm,
¹¹ bá kadi ndɔ dow kí rá-rá ya pa ta rəsi ɔsi-né gaji
 Bɔbi-ji Lubə panè: Jeju Kristi to 'Babe.

Njèkadmeɛ to londógi kí dɔnangi-ti

¹² Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, səi lé 'toi njétəl rɔ-si go ta-ti kɪ ndɔ-je lay, 'rai kullə
 dɔ kaji-ti lə-si kɪ bəl rəm, kɪ dadi rəm; 'rai kɔɔ takəm-m al, ngà bɔne bè kí m'goto
 sə-si kin ya kàrè, kadi 'rai kɪ dɔ madi-é-ti ya bəy. ¹³ Kɔɔ Lubə ya bá ində ndigi ra né
 meɛ-si-ti rəm, bá ɔsi-si adi 'rai né kí ɔw nati kɪ kɔjra liə kí to kɔjra meɛmaji.

¹⁴ Né-je lay ya kadi 'rai kɪ yunta al rəm, kɪ najta al rəm, ¹⁵ kɔɔ kadi ta goto dɔ-
 si-ti rəm, kadi aai njay rəm, kadi 'toi ngan lə Lubə kí ta goto dɔ-si-ti dan dow-je-ti
 kí njéndəm majal mbul-mbul kí 'to njémeɛndul-je. Dan-dé-ti lé, səi 'ndógi titi pər
 ngəl-je kí dɔnangi-ti nè, ¹⁶ kɪ takul ta kí sɔbi dɔ kiskəm kí 'pai. Ndɔ təl Kristi-ti rəmə,
 ɛ kin ya bá à to né riba lə-m ə à toji kí ngodi lə-m lé, m'ay kɔgi kare al rəm, bá kɔɔ
 lə-m kàrè tò kɔgi al rəm tɔ. ¹⁷ Ə kinə lé kadi m'toki man nduu kí 'mbəl logugi né-ti,
 dɔ kadkare-ti kí adi Lubə kɪ takul kadmeɛ lə-si ya kàrè adi-m rɔnəl rəm, bá m'ra
 rɔnəl-é nati sə-si lay rəm tɔ*. ¹⁸ Bè ya tɔ, səi kàrè adi rɔ-si nəl-si dɔ-ti rəm, bá 'rai
 rɔnəl-é nati sə-m rəm tɔ.

Kɔw mba lə Timote rəm, lə Epaproditi rəm

¹⁹ M'ində meɛ-m dɔ 'Babe Jeju-ti, kí m'a kullə Timote rɔ-si-ti ngɔsnè, kɔɔ kadi təl
 ree idə-m poy-si kadi mə kàrè meɛ-m usi-né nangi tɔ. ²⁰ Kɔɔtalə gangi kisi-si kinlé,
 Timote lé ya par ə to rɔ-é kí togrɔ-ti, bi m'ɔw kɪ dow kí rangi kí à kore kàdɪ-m meɛ
 tagir-je-ti kí sɔbi dɔ-si kin al. ²¹ Kɔɔtalə ndəgi dow-je lay d'ɔw ká sangi né-je-ti kí sɔbi
 dɔ-dé dɛ ya bi 'sangi 'lə Jeju Kristi al. ²² Ngà Timote lé toji kadi rɔ liə adi 'gəi maji. ɛ
 isi mbó-m-ti titi kí ngon isi-né mbó bɔbi-é-ti ə un rɔ-é ində ta kullə-ti nati sə-m kɔɔ
 Poyta kí Maji. ²³ Adɪ kinə ta kí dɔ-m-ti aa njay rəmə, ɛ bá m'ɔji kullə-é rɔ-si-ti nɔɔ
 rəm, ²⁴ mə ya kàrè m'adi meɛ-m 'Babe kí mə kɪ dɔ-m m'a kɔw nɔɔ ngɔsnè tɔ.

²⁵ Ngà m'oo maji nɔ kadi m'təl m'ulə Epaproditi kí to ngonkɔ-m kí njèkadmeɛ rəm,
 madkullə lə-m kɪ madi rɔ lə-m kí uləi-é rɔ-m-ti kɪ né-je kí m'ɔw ndoo-é. ²⁶ Səi lay ya
 bɔ koo-si ra-é loti-loti rəm, bá ta mɔy liə kí usi mbi-si-ti kin kàrè adi-é kɔ nɔ rəm tɔ.
²⁷ Rɔ-é lé to-é nɔ adi tò ta koy-ti ya, ngà Lubə oo kəmtondoo liə, to kəmtondoo liə ɛ
 par bá oo tin al, ngà to kəmtondoo lə-m mə tɔ, bè kɔɔ kadi meɛkɔ lə-m ree-né kɪ dɔ
 madi-é-ti dɔ madi-é-ti al. ²⁸ M'ulə-é gogi kalangi kɔɔ kadi ooi-é rəmə rɔ-si nəl-si-né
 rəm, bá kadi mə kàrè meɛkɔ lə-m sol-né kɔy rəm tɔ. ²⁹ Uwəi-é kɪ rɔ-si-ti kɪ rɔnəl
 kuwə dow lə 'Babe. Dow-je kí bè kinlé, unɪ ta-dé. ³⁰ Kɔɔ to ta lə kullə lə Kristi bá
 kete ɛ tò-né ta koy-ti rəm, ilə-né rɔ-é kɔgi taa-né tó-si ta kullə-ti kí tò kadi 'rai adi-mi
 rəm tin.

3

¹ Kí rangi bəy, səi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, 'rai rɔnəl kɔɔ nam kí 'nami kàdɪ
 'Babe-ti. Ko ta-je kí káre kinlé ya kadi m'ndàngi m'adi-si bəy kàrè mə m'oo né káre
 kí ndɔji-m-ti al ə kí sɔbi dɔ-si rəmə, ra-é kí bè kinlé bá à kay ngangsi kər-kər maji.

Ta kí sɔbi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngɔm

Gal 5:1-6; Rɔm 6:3-13; 1Kɔ 9:24-27; 2Pi 1:5-11

* **2:17** 2:17 Pol un rɔ-é ɔji-né man nduu kí 'mbəl dɔ né-ti kí d'adi kɔɔ gugi-né né bá pa-né ta kí dɔ koy-é-ti (Tɛt
 29:38-42; Kni 15:1-10; 2Ti 4:6).

² Ooi go rɔ-si rɔ de-ti kɪ 'toki bisi-je bè kin! Ooi go rɔ-si rɔ njérakullə-je-ti kɪ 'ra kɪ mee kɪ maji al kin! Ooi go rɔ-si rɔ njéba rɔ-dé dow-je-ti kɪ d'ijə-dé ganjangi kin! ³ Kdo dow-je kɪ d'ijə-dé ganjangi kɪ tɔgrɔ-ti lé, to jɔi kɪ j'poli Lubə kɪ takul Ndil-é, to jɔi kɪ riba lə-ji to nam kàdì Jeju Kristi-ti, adi j'indəi mee-ji do né-ti kɪ tò rɔ-ji-ti kin al. ⁴ Mə kɪ do-m kàrè, lé m'a kində mee-m do né-ti kɪ tò rɔ-m-ti tɔ.

Kinə dow-je madi d'oo d'adi 'lə-dé to tó-é kadi d'ində mee-dé do né-ti kɪ tò rɔ-dé-ti lé, mə rəmə 'lə-m mə itə-dé bəy. ⁵ †Kdo d'o-ji-m m'ra ndo jinəy joo ya d'ijə-m ganjangi, m'to gin ka Israyel, gin koji-ti lə Benjamə, m'to Əbrə kɪ koji kəy; ⁶ †kɪ sɔbi do ndukun ə m'to Parisi, kɪ sɔbi do rɔ tungə mee kullə-ti ə ndoki m'to njékulə kəm njékəwnə-je ndoo, bá kɪ sɔbi do né ra kɪ njururu kàrè ta goto do-m-ti rəm tɔ.

⁷ Ngà né-je kɪ ndoki m'oo kɪ né kɪ 'ngay kinlé, m'təl m'oo kɪ né kɪ kɔgi kare kdotalə Kristi. ⁸ Rəm bá gə kɪ m'gə Jeju Kristi maji kɪ 'Babe lə-m lé, to né kɪ maji mbing adi né-je lay ya m'oo kɪ né kɪ kɔgi kare. M'ingə né-je lay kɔgi kdo Kristi ə né-je lay ya m'oo kɪ do bɪrbiti bè, kdo kadi Kristi bá to nékingə-m rəm, ⁹ kadi nam kɪ m'nam kàdì-é-ti kinlé m'nam kɪ takul né ra kɪ njururu lə-m kɪ to təl rɔ go ndukun-ti kin al, ngà kɪ takul né ra kɪ njururu kɪ tò kɪ takul kadmee Kristi, adi to né ra kɪ njururu kɪ j rɔ Lubə-ti, ə ulə njirə do kadmee-ti. ¹⁰ Né lay kɪ uwə mee-m to kadi m'gə Kristi; kadi m'gə tɔgi kɪ ɛ tɔsi-né ndəl ində-né lo tee rəm, kadi m'ingə-né siə kɔ-je liə rəm, bá kadi m'tanə siə sar kadi m'oy-né gə koy liə, kdo kadi ¹¹ ta kɪ rá-ti ya kàrè rəmə, m'tɔsi ndəl m'ində lo m'tee tɔ.

Kay ngodi kəm ki kete

¹² To kingə bá m'ingə nédoji lé ngá al rəm, to maji bá m'maji m'or njuti ngá al rəm, ngà m'isi m'ay ngodi lə-m kin kəm-m kɪ kete, kdo kadi m'ingə-né nédoji lé, kdo mə kàrè Jeju Kristi ingə-m adi m'to liə tɔ. ¹³ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmee, mə kɪ do-m ya kàrè m'ingə nédoji lé al ya bəy. Ngà m'adi mee-m oy do né-ti kɪ go-m-ti gogi ə m'adi kəm-m tò ki kete kdo né kɪ nɔ-m-ti. Né kare kɪ m'ra ɔn: ¹⁴ M'ay ngodi kɪ lo-ti kɪ né kɪ m'ində nɔ-m-ti tò-ti lé, kdo kadi m'ingə-né nédoji kɪ sɔbi do ba kɪ dɔrə-ti kɪ Lubə ba-m kdo nam kɪ m'nam kàdì Jeju Kristi-ti. ¹⁵ Jɔi lay ya kɪ j'toi dow-je kɪ j'togi gangi lé, adi j'owi kɪ tagir kɪ bè kin bane; ə kinə né madi tò nɔɔ bá tagir lə-si kɪ do-ti ɔw nati al kàrè rəmə, né-é kinlé Lubə à tee kɪ do-é kadi-si rəm tɔ. ¹⁶ Ngà kɛ bá lo kɪ j'ree 'tee-ti ngá kin lé, ri-ri bá ra né kàrè, adi j'owi nati kəm-ji kɪ kete.

¹⁷ †Ngankɔ-m-je kɪ njékadmee, 'ndaji kullə ra-m ə adi kəm-si tò ki go de-ti kɪ panjiyə-dé to gə panjiyə kɪ ingəi rɔ-ji-ti kin ya. ¹⁸ Kdotalə dow-je nə ya panjiyə-dé ɔsi ta kagdəsi lə Kristi. Ta kinlé, taá-taá ya m'idə-si ə bone kin ya kàrè m'təl m'pa kɪ nɔ kəm-m-ti bəy. ¹⁹ De lé ta tol ta-dé to tuji kɔgi ya dɔ; nékuso kɪ mee-dé-ti ya to lubə lə-dé; né kɪ ulə rɔsol do-dé-ti kin ya bá de d'adi to né riba lə-dé; tagir-je lə-dé tò ki do né-je-ti kɪ donangi-ti nè ya par. ²⁰ Ngà jɔi lé, be lə-ji to dɔrə-ti adi j'isi j'ngəbi Njékaji-ji kɪ 'to 'Babe Jeju Kristi kɪ à kɪ-ti kdo ree ²¹ ə tɔgi kɪ ɛ ɔw-né kdo təl-né né-je lay gin tɔgi-é-ti kin ya à mbəl-né rɔ-ji kɪ dangi-ti kin kadi tanə kɪ rɔ-é kɪ to rɔ njərifa kin tɔ.

4

¹ Gin-é kin bá səi ngankɔ-m-je kɪ njékadmee kɪ m'ində-si dan kəm-m-ti, səi kɪ bo təl koo-si ra-m, səi kɪ 'toi gin rɔnəl lə-m kɪ nédoji lə-m, ɔi-né gərərə bè ya kàdì 'Babe-ti, səi kɪ m'ində-si dan kəm-m-ti.

Ndəji-je kɪ ta dingəm-je kɪ gay-gay

² M'ra ndoo ta Ebodi-ti kà ta Sentsisi-ti kadi d'ow kà tagir kí káre kdo nam kí 'nam kàdì 'Babe-ti. ³ Ə i, madkullə lə-m kí njèra né kí togrò-ti, kogri ya, m'dəji-i kadi 'ra sə-dé adi mindi-dé usi go-nə-ti. Kdo 'to dené-je kí njékə do-ji-m-ti ta rə-ti kí sɔbi do Poyta kí Maji, nati kà Klemə kà ndəgi madkullə-je lə-m kí ri-dé tò mee mbete* kiskəm-ti tɔ.

⁴ Ndo-je lay ya adi rə-si nəl-si kdo nam kí 'nami kàdì 'Babe-ti kin. M'təl m'pa ya bəy, adi rə-si nəl-si. ⁵ Kadi dow-je lay ya 'gə səl ləm lə-si. 'Babe ə ngosi. ⁶ Adi mee-si ə kəkəkə kdo né madi al. Ngà mee né-je-ti lay ya 'pai ta kà Lubə, 'nɔi ta-é-ti, 'rai-é oiyo, bá indəi nédəji-je lə-si nɔ-é-ti. ⁷ Rəmə lapiya lə Lubə kí to lapiya kí itə négə-je lay kinlé à kay ngangì né-je kí mee-si ndigi, kà tagir-je lə-si kdo nam kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti.

⁸ Bəba səi ngankɔ-m-je kí njékadmee, kadi né lay kí to né kí togrò-ti, kà né kí asi piti, kà né kí njururu, kà né kí aa njay, kà né kí dow à pa ta kí maji do-ti, kà né kí tuwə ndigi do-ti, kà né kí maji rəti-rəti, kà né kí asi gaki kadi dow piti kinlé bá to né-je kí tò tagir-je-ti lə-si. ⁹ Né kí m'ndó-si, né kí ingəi rə-m-ti, kà ta kí ooi ta-m-ti, né kí m'ra m'adi ooi lé, 'rai-né kullə. Rəmə lapiya lə Lubə à nəy sə-si.

Ta kí sɔbi do oiyo kí Pol ra

¹⁰ Loki m'oo kandi kilə kí iləi ká-m-ti bəy kinlé, m'ingə rənəl nə mee nam-ti kí m'nam kàdì 'Babe-ti. Səi lé bo kilə ká-m-ti ra-si ya, ngà lo-é bá ingəi al. ¹¹ To ndoo né bá ra-m bá m'pa-né ta kinlé bè tin al. Kdo mə m'ndó kisi kà mee kusi nangì mee né-je-ti lay. ¹² M'gə kisi dan ndoo-ti rəm, m'gə kisi dan maji-ti mburuki-mburuki rəm. Mee né-je-ti lay, kà lo-je lay ya m'ndó adi lé m'ndan kàrè mə kisi rəm, bo ra-m kàrè m'a kisi rəm, dan maji-ti kí mburuki-mburuki kàrè m'a kisi rəm, bá dan ndoo-ti kàrè m'a kisi rəm tɔ. ¹³ Né lay ya m'asi ra kà takul njékadi-m tógi.

¹⁴ Bə ya kàrè, maji kí maji kdo kɔ-je lə-m lé səi əi sə-m mee-é-ti. ¹⁵ Loki m'inə donangi Maseduwan, dokaglo-ti kí kilə mbə Poyta kí Maji tum-né gin-é dan-si-ti kinlé, səi kí bebo Pilipi-ti rəmə 'gəi kí njékəwnə-je kí rangi kí je sə-dé-je j'ulə ji-ji j'adi-nə mee né-ti kí kadi rəm, mee né-ti kí kingə rəm ya 'goto. To səi ya kà kár-si é 'rai né-é kinlé. ¹⁶ ††Loki m'isi mee bebo Tesaloniki-ti bəy ya səi uləi kà né adi-mi nja joo, kdo kadi m'ra-né né-je kí ndoo-é ra-m. ¹⁷ To kadkare kí ji-si-ti bá m'isi m'sangi bá m'pa-né ta kinlé bè kdo al. Kullə-je kí 'rai 'rai lé bá m'isi m'sangi kadi ingəi man-é do-ti mburuki-mburuki. ¹⁸ Né-je lay ya m'ingə adi m'isi dan maji-ti mburuki-mburuki. Loki m'ingə né-je kí uləi-né Eaproditi lé, m'isi d'irə-ti kí mbaa sɔ. Né-je kinlé titi ubi kí əti maji kí to néguɔi né kí Lubə ndigi rəm, nəl-é rəm kin bè. ¹⁹ Ə né-je lay kí owi ndoo-é lé, Lubə lə-m kí to njénékingə kí riba-é tò kin ya à kadi-si kdo nam kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti. ²⁰ Riba to 'lə Bəbi-ji Lubə ya kà do bal-bal. Amən!

Lapiya kí ra

²¹ 'Rai lapiya njənam kàdì Jeju Kristi-ti kí 'to njékaa njay-je lay adi-mi. ²² Ngankɔ-m-je kí njékadmee kí d'isi sə-m nè 'ra-si lapiya tɔ. Njékaa njay-je lay ya 'ra-si lapiya ə kí boy nə to də kí mee kəy-ti lə Sejar, ngar kí boy. ²³ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju Kristi nəy sə-si.

* **4:3** 4:3 Mbete kiskəm lé to mbete kí rə Lubə-ti kí ri dow-je kí d'adi mee-dé Lubə tò-ti (Ntd 3:5). † **4:16** 4:16 Knj 17:1 † **4:16** 4:16 2Kò 11:9

Mbete kí Pol ndàngi adi Kolosi-je

Ta-je kí do mbete-ti kí Pol ndàngi adi Kolosi-je

Pol a dangay-ti, ə à to bebo Ròm-ti je bè, bá ɛ ndàngi-né mbete kin. Ɛ ndàngi mbete kinlé adi njékadmɛɛ-je kí bebo Kolosi-ti ə idə-dé kadi d'ulə-né d'adi njékadmɛɛ-je kí bebo Laodise-ti kí to bebo kí tò mbó-dé-ti kin to. Pol ndàngi mbete kinlé kɔ rɔ-né kɔ néndó kí ngɔm kí isi ɔ̀ be do njékadmɛɛ-je-ti kinlé, adi to néndó kí njirə-é tò do nékobe-je-ti lə jipi-je, kɔ do tagir-je-ti lə grɛki-je. Jɛ j'gə né-je kí mɛɛ néndó-ti kinlé káre-káre lay al, ngà né kí boy n̩a lé, loki Pol isi rɔ kɔ néndó kinlé, ɛ ndàngi mbete kin tóy-né Jeju Kristi rəm, toji-né kí kulə do gin tógi Kristi-ti to né kí maji.

Kɔ lo kɔr-é-ti kí 1-2 lé, Pol toji kí Kristi itə né-je lay rəm, taa njékadmɛɛ-je ilə-dé taá rəm. Beba Pol toji njéndó mbete-je liə né kí to tó-é al kí tò mɛɛ néndó-ti kí isi ɔ̀ be do-dé kinlé. Kɔ lo kɔr-é-ti kí 3-4 lé, Pol ulə dingəm mɛɛ njéndó mbete-je-ti liə kadi panjiyə-dé ɔw nati kɔ ta-je kí tɔgrɔ-ti kí sobi do Kristi, dow kí Lubə mbəti-é. Kɔ Kristi oy kɔ ta lə-dé, adi de d'a kiŋə panjiyə-dé kí low kɔgi; ə Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, adi de d'a kisi kəm kɔ takul-é rəm, kɔ kɔ ta liə rəm.

Pol lé, ɛ ya kɔ do-é ɔw oo bebo Kolosi al. Dɔmaji ə à to Epaprasɔ kí ində gin njékəwn̩a-je kí Kolosi kin bá ɔr poy gangi kisi-dé adi Pol. Toki né kí Pol ndàngi mbete kin dɔkaglo-ti kí káre-rè kí ɛ ndàngi-né mbete lə Epeji-je, kɔ 'lə Pilemɔ bá ulə-né Tisiki bá Onejim dan-é-né kin bè (4:7-9).

Lapiya kɔ oiyo kí ra-n̩a

Epe 1:15-19; Plp 1:3-6; 1Te 1:2-4

¹ M̩a Pol kí m'to njékəwkulə lə Jeju Kristi kɔ mɛɛndigi lə Lubə, jɛ kɔ Timote kí to ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ j'isi nati bá m'ndàngi mbete kin, ² m'adi-si sɔi ngankɔ-ji-je kí isi bebo Kolosi-ti kí 'toi njékaa njay-je, kɔ njéka do ndi-si-ti mɛɛ nam-ti kí 'nami kadi Kristi-ti. Kadi ramaji kɔ lapiya lə Bobi-ji Lubə n̩ay sə-si. ³ Ndo-je lay ya j'pa ta kɔ Lubə kí Bobi 'Babe lə-ji Jeju Kristi kɔ ta lə-si ə j'ra-é-né oiyo. ⁴ Kɔ j'oo poy kadi kí adi mɛɛ-si Jeju Kristi rəm, ndigi kí 'ndigi njékaa njay-je lay rəm. ⁵ Sɔi 'rai bè kɔ nékində mɛɛ do-ti kí tò ngəbi-si dɔra-ti, kí sɔi 'gəi kete kɔ takul ta kí tɔgrɔ-ti kí to Poyta kí Maji kin. ⁶ Poyta kí Maji kí tɛɛ rɔ-si-ti kinlé, lo lay kí donangi-ti nè kí tɛɛ-ti lé kandi-é tò rəm, ɔw kɔ kete-kete rəm; bè ya tɔ ə tò-né rɔ-si-ti ndo-é-ti n̩u kí sɔi 'taai-né ta-é rəm, 'gəi-né ramaji lə Lubə gə kí tɔgrɔ-ti, ⁷ †kɔ takul néndó-je kí ingəi rɔ madkullə-ti lə-ji Epaprasɔ kí j'ində-é dan kəm-ji-ti; ɛ to ngonnjékullə lə Kristi ə to njéka do ndi-é-ti kí isi ra kullə dan-si-ti; ⁸ ɛ bá idə-ji ta lə ndigi dow-je kí Ndil kí aa njay adi tò mɛɛ-si-ti.

Kasi gaki lə Kristi

Plp 1:9-11

⁹ Gin-é kin bá jɛ kàrè, mɛɛ ndo-é-ti n̩u kí j'oo-né ta lə-si lé, j'ingə ta pa ta kɔ Lubə kɔ ta lə-si al. Jɛ 'dəji-é kadi adi Ndil kí aa njay adi-si gosi kɔ négə kí asi gaki kadi 'gəi-né mɛɛndigi liə gə kí tɔgrɔ-ti. ¹⁰ Kadi panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je lə 'Babe ə kadi nəl-é mɛɛ né-je-ti lay rəm, kadi kullə-je lay kí maji-maji bá to kandi-si rəm, bá kadi ɔwi kɔ kete-kete mɛɛ gə Lubə-ti rəm tɔ. ¹¹ Kadi 'təli dow-je kí tógi-si tò mɛɛ né-je-ti lay kɔ takul tógi-é kí riba-é n̩a kin, kɔ kadi mɛɛ né-je-ti lay ya uwəi rɔ-si ngə rəm, iləi mɛɛ-si do madi-é-ti rəm. ¹² Bobi-ji Lubə kí adi asi gaki kadi ingəi nékugə

† 1:7 1:7 Kol 4:12; Plm 1:23

dɔji kí lo kí ndógi-ti nati k̀i njékaa njay-je lé, kadi 'rai-é oiyo k̀i r̀onəl. ¹³ E ɔr-ji gin tógi-ti lə londul* ə ɔw sə-ji kɔbe-ti lə Ngon-é kí ində-é dan kəm-é-ti. ¹⁴ †Ngon-é lé bá to njètaa-ji kilə-ji taá rəm, njèkinə go majal-je lə-ji kɔgi rəm. ¹⁵ E to takəm Lubə kí dow oo-é k̀i kəm-é al rəm, to ngon dɔdər dan nékində-je-ti lay rəm. ¹⁶ Kdɔ kəm rəbi kí rɔ-é-ti bá Lubə ində-né né-je lay kí dɔrɔ-ti k̀i dɔnangi-ti, né-je kí j'oo k̀i kəm-ji k̀i né-je kí j'oo k̀i kəm-ji al, kalikɔbe-je, k̀i kɔbe-je, k̀i njékɔbe-je, k̀i njétógi-je. Né-je lay ya Lubə ində k̀i kəm rəbi kí rɔ-é-ti ə e ində adi-é. ¹⁷ E isi kete nɔ né-je-ti lay ə né-je lay t̀o k̀i takul-é. ¹⁸ †E to dɔ ə njékəwnə-je 'to kubru rɔ-é. To kulə gin né rəm, to kí dɔsɔy kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəm, kdɔ kadi e ya to kí dɔsɔy mɛɛ né-je-ti lay. ¹⁹ Kdɔtalə nəl Lubə kadi n'isi mɛɛ-é-ti n'taa mɛɛ-é pəl-pəl ²⁰ †ə kadi k̀i takul-é bá n'è Lubə n'ulə-né noji nati k̀i né-je kí dɔnangi-ti rəm, k̀i né-je kí dɔrɔ-ti rəm, kdɔ kadi lapiya t̀o k̀i takul-é rəm, k̀i takul məsi-é kí ay dɔ kagdəsi-ti rəm. ²¹ Ə səi kí kete tagir-je lə-si k̀i kullə ra-si-je kí majal ra adi 'toi mba-je rəm, 'toi njéba-je lə Lubə rəm lé, ²² ngɔsnè e ulə noji nati sə-si k̀i takul Ngon-é kí təl rɔ-é dow-ti ree oy, kdɔ kadi 'tɛɛi-né nɔ-é-ti k̀i rɔ-si kí aa njay kí né kí maji al goto-ti rəm, bá kadi ta goto-né dɔ-si-ti rəm tɔ. ²³ Ngà kə bá aɪ njangi dɔ kadmɛɛ-ti ə adi njirə-si ngə nangi, aɪ lo kə-si-ti gərərə kadi dow ɔr-si ɔw sə-si sɔy k̀i nékində mɛɛ dɔ-ti kí ta-é t̀o mɛɛ Poyta kí Maji-ti kí ooi kin al. Poyta kí Maji kí d'ilə mbe-é d'adi dow-je lay dɔnangi-ti nè kinlé bá, mə Pol m'təl ngonnjəkullə-é.

Kullə-je k̀i rɔ-je lə Pol

Epe 3:1-13; 1Kɔ 2:7-13

²⁴ Kí bone bè kinlé, m'ra r̀onəl kdɔ k̀ɔ-je kí m'ingə kdɔ ta lə-si ə k̀ɔ-je kí kingə kdɔ Kristi lé, mə m'təl ta e kí sɔbi dɔ-m kdɔ ta lə njékəwnə-je kí 'to kubru rɔ Kristi. ²⁵ Njékəwnə-je lé bá mə m'təl ngonnjəkullə lə-dé. Lubə ində-m kdɔ kadi m'idə-si ta liə lay tingə. ²⁶ Beba né kí t̀o lo bɔyɔ-é-ti kaglo-je-ti lay kí kete, adi dow-je lay kí kete 'gə al lé, ngɔsnè kin Lubə tɛɛ k̀i dɔ-é adi njékaa njay-je liə, ²⁷ kí e ndigi kadi 'gə kí né kí t̀o lo bɔyɔ-é-ti bá n'tɛɛ k̀i dɔ-é dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al kinlé, to né kí riba-é nɔ; né-é kinlé to kisi kí Kristi isi mɛɛ-si-ti, adi to riba kí to nékində mɛɛ dɔ-ti. ²⁸ E bá jɛ j'ilə mbe ta liə j'ndəji-né dow-je lay rəm, j'ndó-né né dow-je lay rəm k̀i gosi ya lay, kdɔ kadi j'adi dow-je lay 'maji d'ɔr njuti mɛɛ nam-ti kí 'nam kàd̀i Kristi-ti. ²⁹ Gin-é kin bá m'ra-né kullə m'ɔɔ rɔgi-rɔgi ə m'ɔ-né k̀i takul tógi-é kí isi ra kullə mɛɛ-m-ti nɔ.

2

Ta ɔ mɛɛ Pol kdɔ kadmɛɛ lə njékəwnə-je kí Kolosi

¹ Kdɔ, m'ndigi kadi 'gəi rɔ kí ngə kí m'isi m'ɔ kdɔ ta lə-si rəm, kdɔ ta lə dɛ kí bebo Laodise-ti rəm, bá kdɔ ta lə dɛ lay kí d'oo daji rɔ-m nja káre al rəm, ² kdɔ kadi mɛɛ-dé sɔl, kadi d'ində rɔ-dé nati k̀i takul ndignə ə kadi négə kí tɔgrɔ-ti asi-dé naki-naki kadi mɛɛ-dé ndakay, kdɔ kadi 'gə-né né kí Lubə bɔyɔ bá tɛɛ k̀i dɔ-é, adi to Kristi, ³ kí gosi k̀i négə kí to né-je kí gati-é nɔ kinlé lay ya toki bɔyɔ rɔ-é-ti*.

Ndəji kí sɔbi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngɔm

⁴ M'idə-si ta-je kin bè kdɔ kadi dow ədi-si k̀i ta-je kí nəl-nəl al. ⁵ Kdɔ lé daji rɔ-m goto sə-si kàrè, mɛɛ-m t̀o dɔ-si-ti. Loki m'oo né-je kí isi njiyə k̀i gangi-é gangi-é dan-si-ti rəm, m'oo poy kuwə rɔ ngə lə-si mɛɛ kadmɛɛ Kristi-ti rəm lé, rɔ-m nəl-m. ⁶ Ən é, titi kí adi-né mɛɛ-si 'Babe Jeju Kristi lé, adi panjiyə-si ɔw nati k̀i panjiyə-é; ⁷ uləi njirə-si rɔ-é-ti ə 'tɔgi-né k̀i kete-kete rəm, aɪ lo kə-si-ti gərərə dɔ nam-ti kí 'nami kàd̀i-é-ti ə

* **1:13** 1:13 Ta kinlé kɔr mɛɛ-é to: E ɔr-ji kɔgi gin tógi-ti lə Sú kí njékɔbe lo kí ndul-ti. † **1:14** 1:14 Epe 1:7

† **1:18** 1:18 Epe 1:22,23 † **1:20** 1:20 Epe 2:16 * **2:3** 2:3 1Kɔ 1:24-31

ai do kadmeɛ-ti gangi-é-ti kí 'ndó-si-né ə 'rai Lubə oiyo na. ⁸ Ooi go ro-si maji kadi dow ədi-si kí négə læ dow-je al rəm, bá takədi-je kí meɛ wəy kare kí go néndó-je-ti læ dow-je, kí to ngan néndó-je kí donangi-ti bi to néndó-je læ Kristi al kinlé, adi dow ədi-si-né al rəm to. ⁹ Kdotalə Kristi lé, né kí ro Lubə-ti ya tò ro-é-ti bikti lay. ¹⁰ Ə səi lé, nam kí 'nami kàdì Kristi-ti kí to kí 'boy do kɔbe-je-ti lay rəm, do tógi-je-ti lay rəm lé, né-je kí ro-é-ti lay ya tò ro-si-ti to. ¹¹ Nam kí 'nami kàdì-é-ti lé, d'ijə-si ganjangi kí to ganjangi kí dow ijə kì ji-é al; adi to kɔr né-je lay kí daji ro dow ndigi kin kɔgi; ɛ bá to ganjangi læ Kristi lé. ¹² †'Dubi-si nati kì Kristi kì takul batəm, ə nam kí 'nami kàdì-é-ti lé, səi 'tosi ndəli nati siə kì takul kadi kí adi meɛ-si kí tógi læ Lubə bá adi-é tosi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy kin. ¹³ †Səi lé, ndəki oyi koy kullə ra-si-je kí maji al rəm, koy kijə kí d'ijə-si ganjangi al rəm, ya Lubə təl-si adi isi kəm nati kì Kristi kì kəm rəbi kiŋə kí iŋə go majal-je læ-ji lay kɔgi; ¹⁴ †mbete kí 'ndàngi 'gangi-né ta do-ji-ti lé, Lubə bujuru kɔgi; ɛ bá to mbete kí njəkɔr gin kaldota-je læ-ji; mbete-é kinlé bá Lubə bə-é kagdəsi-ti bujuru-é kɔgi; ¹⁵ Lubə taa tógi ndil-je kí maji al kì njétógi-je, tətì-dé ro kì takul koy Ngon-é kagdəsi-ti, ulə rɔsɔl do-dé-ti takəm kosi dow-je-ti. ¹⁶ †Ən ə, adi dow gangta do-si-ti kdotalə né kí usoi əse né kí ayi al rəm, bá kdotalə ra nɔy əse nɔy kí ubə sigi al rəm, bá kdotalə ndo taakoo læ jipi-je al rəm. ¹⁷ Né-je lay kinlé to ndil né-je kí à ree ki ree bəy, ngà ɛ kí tɔgro-ti lé, to kí 'læ Kristi. ¹⁸ Adi dow kí njèpole malayka-je ə ra ro-é ki njəsɔl do-é taa nédoji ngodi kí ayi kin al. Dow kí bè kinlé, to dow kí njèkində kəm-é go ni-je-ti; tagir-je liə kí to tagir læ dow adi-é ində kàdì-é kində kí go tagir-ti læ dow-je. ¹⁹ †Dowbè-je lé, 'nam kàdì Kristi-ti al. Kristi lé to do, ə njékəwnə-je 'to kuburu ro-é; kì takul-é bá singə-je 'tur-né ta-nə-ti ə njirə-je 'tó-dé-né nati maji kin, ə 'togi tógi kí i ro Lubə-ti. ²⁰ Kinə səi oyi kì Kristi nati meɛ ngan néndó-je-ti kí donangi-ti nè rəmə, kdo ri bá səi rai titi né kí isi donangi-ti nè bè bəy, adi adi d'ində ndukun-je do-si-ti 'pane: ²¹ 'Un al! 'Nə al! Ɔdi ro ji-i-ti al! ²² Né-je lay kinlé tò kdo kadi kullə ya toki ra-né ə tuji kɔgi ya al wa? To ta kí sobi do ndukun-je, kì néndó læ dow-je. ²³ Tɔgro ya, néndó-je kinlé, kinə 'oo maji rəmə, ra ro-é kì gosi bè; kdo tɔji pole Lubə kì meɛndigi rəm, kì sɔl do rəm, kì kində do ro-ti rəm, ngà néndó-je kinlé riɓa-é goto, tò kdo rɔnəl læ dow ya par.

3

Kiskəm kí sigi kì Kristi

Plp 3:18-21; 1Jq 3:1-3; Epɛ 5:3-20; 4:17-21

¹ Bəba kinə səi 'tosi 'ndəli nati kì Kristi rəmə, 'sangi né-je kí taá, lo-ti kí Kristi isi-ti do jikɔl Lubə-ti. ² 'Giri ta do né-je-ti kí taá bi giri ta do né-je-ti kí donangi-ti nè al. ³ Kdotalə səi 'toi kì dow-je kí d'oy bè ə kiskəm læ-si toki bɔyo nati kì Kristi ro Lubə-ti. ⁴ Loki Kristi kí to kiskəm læ-si à tɛɛ koy lé, səi kàrè a tɛɛi siə nati dan riɓa-ti to. ⁵ Ən ə né-je kí donangi-ti nè kí to kaya-je, kì né ra kí tò nɛ-je, kì bo né-je kí maji al-je kì kay ngodi go-ti-je, kì kəmnda kí to pole magi-je kinlé, 'tori kɔgi ro-si-ti. ⁶ Né-é-je kinlé bá wɔngi læ Lubə isi ree-né do njédɔngə-je-ti. ⁷ Né kin bá to panjiyə-si kí kete, loki isi-né dan majal-ti. ⁸ Ngà kí ngosnè-ti kinlé, səi kàrè, ɔri né-je kinlé kɔgi ro-si-ti: adi to wɔngi, kì rɔkati kanəna, kì meɛndul, kì kulə ta ndil dow-ti, kì ta-je kí tò rɔsɔl kí tɛɛ ta-si-ti.* ⁹ †Səi kí 'tori panjiyə kí low kì kullə ra-é-je kɔgi ro-si-ti lé, ədi-nə al. ¹⁰ †Səi 'təli dow-je kí sigi kí Lubə isi mbəl-si ndo-é ndo-é kadi 'toi takəm-é ɛ kí Njəra-si kdo kadi 'gəi-é-né maji. ¹¹ Grəki kì jipi goto, dow kí d'ijə-é ganjangi kì dow kí d'ijə-é ganjangi al goto, mba kì njəkəm tɛɛ al goto, dow kí to bə kì bə al goto; ngà Kristi ya to

† 2:12 2:12 Ròm 6:4 † 2:13 2:13 Epɛ 2:1-5 † 2:14 2:14 Epɛ 2:15 † 2:16 2:16 Ròm 14:1-6 † 2:19 2:19 Epɛ 4:16 * 3:8 3:8 Epɛ 4:31 † 3:9 3:9 Epɛ 4:22 † 3:10 3:10 Epɛ 4:24

né-je lay rəm, a mɛɛ né-je-ti lay rəm. ¹² †Beba titi kí Lubə mbəti-si-né adi-si aai njay rəm, ində-si-né dan kəm-é-ti rəm kinlé, adi ta ɔ̃ mɛɛ-si kɔ̃ dow-je rəm, adi ramaji, kɔ̃ sɔ̃ldɔ, kɔ̃ sol lɔm-lɔm, kɔ̃ mɛɛ kí kilə dɔ madi-é-ti tɔ̃ rɔ-si-ti tɔ̃. ¹³ †Isi dɔ-ti kɔ̃ nɔ̃, 'rai maji kɔ̃ nɔ̃; kinə dow ɔ̃w kɔ̃ ta kɔ̃ madi-é rəmə, inɔ̃i go kɔ̃gi adi-nɔ̃, titi kí Kristi ra sə-si maji bá inɔ̃-né go kɔ̃gi adi-si kin bè tɔ̃. ¹⁴ Ngà né kí boy nɔ̃ lé, adi ndigi dow-je uwə mɛɛ-si. Ndigi dow-je kinlé bá to kulə kí à tɔ̃-si nati kadi 'maji ori njuti. ¹⁵ Lapiya lə Kristi, kí Lubə ba-si-né kɔ̃ kadi 'təli-né daji rɔ̃ kí káre-rè kinlé, kadi ɔ̃ bé mɛɛ-si-ti. 'Rai oiyo Lubə. ¹⁶ †Kadi ta lə Kristi ra bə mɛɛ-si-ti kɔ̃ né-je kí maji-maji kí titi lay, 'ndói-nɔ̃ né ə ndəji-nɔ̃ kɔ̃ gosi-é gosi-é, kɔ̃ pa-je, kɔ̃ pa kɔ̃sgaji-je, kɔ̃ pa-je kí gay-gay kí Ndil kí aa njay ində ta-si-ti; 'tɔ̃yi Lubə kɔ̃ mɛɛ-si kɔ̃ káre-rè kɔ̃ pa-je kí Ndil kí aa njay ində ta-si-ti 'rai-é-né oiyo. ¹⁷ Né-je lay ya kí a rai, adi tɔ̃ ta əse kullə kàre rəmə, 'rai kɔ̃ ri 'Babe Jeju ə 'rai-né oiyo Bɔ̃bi-ji Lubə kɔ̃ takul-é.

Kisi-nɔ̃ lə njékadmɛɛ-je mɛɛ kəy-ti

Epe 5:22-33; 6:1-9; 1Pi 2:18-25; 3:1-7

¹⁸ †Səi dené-je, uləi dɔ-si gin tɔ̃gi-ti lə ngɔ̃bi-si-je; ɛ bá to né kí tuwə ra nɔ̃ 'Babe-ti. ¹⁹ †Səi dingəm-je, 'ndigi ne-si-je, bɔ̃i adi rɔ-si ati-si dɔ-dé-ti al. ²⁰ †Səi ngan-je, 'təli rɔ-si go ta-ti lə njékoji-si-je mɛɛ né-je-ti lay, kɔ̃ ɛ bá to né kí nəl 'Babe. ²¹ †Səi bɔ̃bi ngan-je, 'rai ngan-si-je adi wɔ̃ngi ra-dé al, nè mɛɛ-dé à tuji. ²² †Səi bə-je, mɛɛ né-je-ti lay ya 'təli rɔ-si go ta-ti lə dow-je kí 'to 'ba-si-je. 'Rai bè takəm-dé-ti par al rəm, bá kɔ̃ nəl-né dow-je par al rəm, ngà kadi 'rai kɔ̃ mɛɛnda kəy mɛɛ bəl 'Babe-ti. ²³ Kullə-je lay kí isi 'rai lé, 'rai kɔ̃ mɛɛnda kəy titi kullə lə 'Babe bè bɔ̃i titi kullə lə dow-je al ²⁴ ə kadi 'gəi kí 'Babe à kadi-si nékugə dɔ̃ji kí ɛ uwə dɔ-é kɔ̃-si. 'Rai kullə adi Kristi kí to 'Babe. ²⁵ †Kɔ̃ njəra né kí njururu al lé, à tətɔ̃i kandi né ra kí njururu al liə lé ya tɔ̃, kɔ̃ Lubə lé kɔ̃rkəm dow goto rɔ-é-ti.

4

¹ †Səi 'ba bə-je, bə-je lə-si lé, 'rai sə-dé né kí njururu rəm, 'rai kɔ̃ kɔ̃rkəm-nɔ̃ al rəm, ə kadi 'gəi kí səi ya kàre 'Ba-si isi dɔ̃rɔ̃-ti nɔ̃ tɔ̃.

Ndəji-je kɔ̃ lapiya-je

Epe 6:18-20; 5:14-17

² Uwəi rɔ-si ngà mɛɛ ta-ti kí pa kɔ̃ Lubə, isi kəm mɛɛ-é-ti ə 'rai-né oiyo Lubə. ³ 'Pai ta kɔ̃ Lubə kɔ̃ ta lə-ji tɔ̃; kadi Lubə tɛɛ tarəbi kilə mbɛ Poyta kí Maji nɔ̃-ji-ti, kɔ̃ kadi m'pa ta lə Kristi kí to ta kí tɔ̃ lo bɔ̃yɔ-é-ti, kí ta-é bá d'ilə-m-né sil kinlé ⁴ ə kadi m'pa ta-é aa yéréré titi kí tɔ̃ kadi m'pa-né lé ya. ⁵ †Indəi kəmkaa dɔ̃ panjiyə-si-ti kɔ̃ rɔ njékadmɛɛ al-je-ti. Inɔ̃i dɔ̃kaglo adi dəə kɔ̃gi kare al. ⁶ Kadi ta-je lə-si lay ya to ta-je kí maji-maji toki né kí kati tɔ̃-ti bè, kɔ̃ kadi dow kí rá-rá kí dəji-si ta rəmə, 'gəi lo kiləi-é-ti. ⁷ ††Tisiki kí to ngonkɔ̃-m kí m'ində-é dan kəm-m-ti rəm, to ngonnjékullə kí tɔ̃grɔ-ti lə 'Babe rəm, bá to madkullə lə-m mɛɛ kullə-ti lə 'Babe rəm kin ya à kɔ̃-si poy né-je lay kí sɔ̃bi dɔ-m. ⁸ Gin-é kin bá m'ulə-é-né rɔ-si-ti bè, kɔ̃ kadi 'gəi-né ta kí sɔ̃bi dɔ̃ kisi-ji nè kin rəm, bá kadi ɔ̃w sol mɛɛ-si rəm tɔ̃. ⁹ †M'ulə-é nati kɔ̃ Onejim kí to njékɔ̃ dɔ̃ ndi-é-ti kí to ngonkɔ̃-m kí m'ində-é dan kəm-m-ti, ɛ to kí dan-si-ti. Dɛ d'a kɔ̃-si poy né-je lay kí dəə nè. ¹⁰ †Aristarki kí to madi dangay lə-m ra-si lapiya, bá Marki kí to noji Barnabasi ra-si lapiya tɔ̃. ɛ lé m'un ndu m'adi-si kɔ̃ ta liə ngà; kinə tɛɛ rɔ-si-ti rəmə, uwəi-é rɔ-si-ti maji. ¹¹ Jeju kí 'ba-é Justusi kin ra-si lapiya tɔ̃.

† 3:12 3:12 Epe 4:2 † 3:13 3:13 Epe 4:32 † 3:16 3:16 Epe 5:19,20 † 3:18 3:18 Epe 5:22; 1Pi 3:1 † 3:19 3:19 Epe 5:25; 1Pi 3:7 † 3:20 3:20 Epe 6:1 † 3:21 3:21 Epe 6:4 † 3:22 3:22 Epe 6:5-8 † 3:25 3:25 Epe 6:9 † 4:1 4:1 Epe 6:9 † 4:5 4:5 Epe 5:16 † 4:7 4:7 Knj 20:4; 2Ti 4:12 † 4:7 4:7 Epe 6:21,22 † 4:9 4:9 Plm 1:10-12 † 4:10 4:10 a Knj 19:29; 27:2; Plm 1:24; b Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39

Dan jipi-je-ti kí nè lé, de kin ya par bá 'ra sə-m kullə kí sobi do kɔbe lə Lubə, de bá 'to njésol meɛ-m-je. ¹² †Eparasi kí to kí dan-si-ti, ra-si lapiya. E to ngonnjəkullə lə Jeju Kristi, kí inə ta rɔ kɔ ta lə-si al, meɛ ta-ti kí pa kɪ Lubə, kɔ kadi asi gaki rəm, kadi 'gəi-né né kí meɛ Lubə ndigi maji ə ɔi-né gərərə. ¹³ M'pa ta kí do-é-ti bè kɔ e adi rɔ-é kɔ nɔ kɔ ta lə-si rəm, kɔ de kí Laodise rəm, bá kɔ de kí Iyerapolisi-ti rəm tɔ. ¹⁴ †Doktur Luki kí m'ində-é dan kəm-m-ti ra-si lapiya, bá Demasi kàrè ra-si lapiya rəm tɔ. ¹⁵ 'Rai lapiya ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ-je kí d'isi Laodise rəm, bá 'rai lapiya Nimpa kɪ njékəwnɔ-je kí meɛ kəy-ti liə rəm tɔ. ¹⁶ Loki sɔi 'ndói mbete kin dan-si-ti rəm, 'rai lay kadi toki ndó dan njékəwnɔ-je-ti kí Laodise tɔ, ə sɔi kàrè kadi 'ndói mbete kí à kɪ Laodise ree rɔ-si-ti tɔ. ¹⁷ †Idəi Arsipi kadi tɔsi kəm-é do kullə-ti kí ingə rɔ 'Babe-ti kin, kɔ kadi ra kullə-é maji. ¹⁸ Mɔ Pol ya m'ndangi kɪ ji-m m'panè lapiya lə-si. Adi meɛ-si ole do sil-ti lə-m. Kadi ramaji lə Lubə nɔy sə-si!

---

† **4:12** 4:12 Kol 1:7; Plm 1:23 † **4:14** 4:14 a 2Ti 4:11; Plm 1:24; b 2Ti 4:10; Plm 1:24 † **4:17** 4:17 Plm 1:2

Mbete kí dɔsɔy kí Pol ndàngí adi Tesaloniki-je

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Pol ndàngí adi Tesaloniki-je

Pol ndàngí mbete kin kɔ kúlə-né dingəm mee njékadmee-je-ti kí Tesaloniki rəm, kɔ mbusi-né nja-dé rəm. Bebo Tesaloniki lé to bebo kí dɔnangí Maseduwan-ti, kɔ be-ti læ dow-je kí Róm, kəl lo kí taá-ti læ grɛki-je. Mee Mbete kullə-ti læ njékɔwku-lə-je kí 17:1-10 lé, 'ndàngí-ti kí Pol-je kɔ madkullə-je liə d'ilə mbɛ Poyta kí Maji bebo Tesaloniki-ti, 'ndàngí-ti kí jipi-je, kɔ jipi al-je d'adi mee-dé Jeju Kristi rəm. Go-ti, jipi-je kí d'adi mee-dé Jeju al d'osi ta Pol kɔ kullə liə kí ɛ ra kinlé, adi dɛ kɔ madkullə-je liə 'tɛɛ mee bebo-ti ndɔɔ d'ay-nə. Ə go-ti, loki 'ree 'tɛɛ bebo Kɔrenti-ti rəm, mee Pol a kákáká kɔ njékadi mee-dé sigi kí bebo Tesaloniki-ti, adi ulə Timote rɔ-dé-ti. Loki Timote təl ɔw rɔ Pol-ti gogí lé, idə Pol kí Tesaloniki-je lé, dan kulə-ti kí d'ulə kəm-dé ndoo kin ya kàrè, dɛ d'a gərərə dɔ kadmee-ti læ-dé rəm, bá mee ndigí dow-je-ti rəm. Mee Pol usi nangí adi ɛ ndàngí mbete kin adi-dé ra-dé-né oiyo rəm, toji-dé-né ndigí kí ɛ ndigí-dé rəm, bá kɔ ndó-dé-né né ki dɔ madi-é-ti rəm.

Ki lo kɔr-é-ti kí 1-3 lé, Pol gir dɔ kisi-dé-ti kí ndɔki dɛ kɔ Tesaloniki-je d'isi nati kin rəm, ɛ ra-dé oiyo. Ki lo kɔr-é-ti kí 4-5 lé, Pol ndó-dé né kí sobi dɔ təl ree læ 'Babe rəm, bá ndó-dé panjiyə kí d'a nəl-né 'Babe rəm.

Toji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ †Má Pol, j'isi nati kɔ Silbɛ-je* kɔ Timote bá m'ndàngí mbete kin m'adi-si sɔi njékəwnə-je kí bebo Tesaloniki-ti kí 'nami kàdì Bɔbi-ji Lubə-ti rəm, 'nami kàdì 'Babe Jeju Kristi-ti rəm. Kadi ramaji kɔ lapiya nɔy sə-si.

Panjiyə njékəwnə-je kí Tesaloniki-ti kɔ kadmee læ-dé Plp 1:3-6; Kol 1:3-8

² Je j'ra oiyo Lubə kɔ ndɔ-je lay kɔ ta læ-si lay rəm, bá mee ta-je-ti kí j'isi j'pa siə kàrè j'ilə ri-si dan-ti-dan-ti rəm tɔ. ³ Kullə kadmee læ-si, kɔ kullə ndigí kí 'ndigí dow-je, kɔ kində kí indəi mee-si dɔ 'Babe-ti læ-ji Jeju Kristi ya aɔ dɔ-ti njàngí kinlé, mee-ji ole dɔ-ti nɔ Bɔbi-ji Lubə-ti taá-taá. ⁴ Sɔi ngankɔ-m-je kí njékadmee lé, 'toi dow-je kí Lubə ində-si dan kəm-é-ti; je j'gə kí ɛ mbəti-si. ⁵ Kɔ Poyta kí Maji kí j'ilə mbɛ-é j'adi-si lé, j'ilə kɔ ta kí ta-ji-ti par al, ngà j'ilə kɔ tógí rəm, Ndil kí aa njay ra sɔ-ji dɔ-ti rəm, bá je j'ilə kɔ meɛnda kɔy rəm tɔ. Panjiyə-ji kí dan-si-ti kí ndɔki ooi kinlé, sɔi ya kàrè 'gəi kí to bè kɔ maji læ-si.

⁶ †Sɔi lé, sɔi 'ndaji kullə ra-ji rəm, 'ndaji kullə ra 'Babe rəm, kɔdɔtalə dan kɔ-je-ti kí nɔ ya kàrè Ndil kí aa njay adi-si 'taai ta læ Lubə kɔ rɔnəl. ⁷ Beba sɔi 'təli-né nɛndaji læ njékadmee-je lay kí dɔnangí Maseduwan-ti kɔ dɔnangí Akay-ti. ⁸ Kɔdɔtalə ta læ 'Babe kí ra kullə dan-si-ti lé, poy-é ɔw dɔnangí Maseduwan-ti kɔ dɔnangí Akay-ti; ngà to ɛ kin par al, mee-si kí adi Lubə lé kàrè dow-je d'oo poy-é kí lo lay sar adi je j'ɔw ndoo pa ta-é al rəm ngá. ⁹ Kɔdɔtalə dow-je d'ɔr poy kuwə kí uwəi-ji kɔ rɔ-si-ti rəm, d'ɔr poy kinə kí inəi magi-je kɔgi ə 'təli ki rɔ Lubə-ti kɔ kadi 'rai kullə adi Lubə kí tɔgrɔ-ti kí to njékiskəm rəm, ¹⁰ kɔ kadi 'ngəbi Ngon-é kí ndɔki adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, kí à ki dɔrɔ-ti kɔ ree, adi to Jeju kí taa-ji ta wɔngi-ti kí à ree lé.

† 1:1 1:1 Knj 17:1 * 1:1 1:1 Silbɛ lé ya to Silasi (Knj 15:22; 2Kɔ 1:19; 2Te 1:1) † 1:6 1:6 Knj 17:5-9

2

Panjiyø Pol dan njékawnq-je-ti kí Tesaloniki-ti *Knj 20:18-21,31-35; 2Kɔ 6:3-10; 12:12-15*

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmee, səi ya kàrè 'gəi kí kow-ji rɔ-si-ti lé, tò kɔgi kare al.
² †Titi kí səi 'gəi-né lé, d'adi-ji kɔ kete mee bebo Pilipi-ti bá 'taji-ji rəm; ya ngà je j'ingə tɔgi rɔ Lubə-ti lə-ji bá j'ilə-né mbe Poyta kí Maji liə j'adi-si dan rɔ-je-ti kí nq kin.
³ Kɔtalə ta lə Lubə kí je j'isi j'ndó dow-je lé, to néndó kí takədi tò-ti al rəm, j'ndó kɔ tagir kí tò nq al rəm, bá j'ədi-né dow al rəm tɔ.
⁴ Ngà Lubə nq-ji oo bá ulə kullə kilə mbe Poyta kí Maji ji-ji-ti, adi je j'pa ta kɔ nəl-né dow-je al, ngà j'pa ta kɔ nəl-né Lubə kí njégə mee-ji.
⁵ Titi kí səi gəi-né lé, je j'pa ta j'ədi-né kəm dow nja káre al rəm, bá nja káre ya kàrè j'pa ta kɔ kingə-né né ji dow-ti al rəm; Lubə gə mee-ji bəti.
⁶ Je j'sangi riba rɔ dow-je-ti al rəm, j'sangi riba rɔ-si-ti al rəm, bá rɔ dow-je-ti kí rangi al rəm tɔ. Lé j'a ra-si kí lə njètɔgi-ti, kɔ to kí j'to njékowkulə-je lə Kristi,
⁷ ya ngà je j'sol ləm-ləm dan-si-ti. Titi kí kɔ ngan-je tɔsi-né kəm-é dɔ ngan-é-je-ti lé,
⁸ je kàrè ndigi kí j'ndigi-si nq kinlé, j'ndigi kadi Poyta kí Maji lə Lubə ya par bá j'ilə mbe-é j'adi-si al, ngà j'ndigi kadi daji rɔ-ji ya kàrè j'ilə kɔgi kɔ ta lə-si, kɔ səi 'təli dow-je kí j'ində-si dan kəm-ji-ti.

⁹ Ngankɔ-m-je kí njékadmee, kullə-je kí j'ra, kɔ kɔ-je kí j'ingə lé, adi mee-si ole dɔ-ti. Loki j'isi j'ilə mbe Poyta kí Maji lə Lubə j'adi-si lé, j'ra kullə ndɔɔ-je kɔ kada-je kɔ kadi j'ɔy dow dan-si-ti al.
¹⁰ Səi njékadmee-je, panjiyø-ji kí dan-si-ti lé, aa njay rəm, to njururu rəm, ta kí dow à kilə dɔ-ji-ti goto rəm adi səi ooi bəti rəm, bá Lubə kàrè oo bəti rəm tɔ.
¹¹ Né kí j'ra kɔ nq-nq dan-si-ti titi kí Bobi ngan-je ra-né kɔ ngan-é bə kin kàrè, səi 'gəi rəm.
¹² Je j'ulə dingəm mee-si-ti, j'sol mee-si, bá j'ndəji-si kadi adi panjiyø-si tuwə panjiyø dow-je kí Lubə ba-dé kɔ kɔbe liə rəm, kɔ riba liə rəm tɔ.

¹³ Loki je j'ilə ta lə Lubə mbi-si-ti lé, səi 'ndigi dɔ-ti titi ta lə dow al, ngà 'ndigi dɔ-ti kí tɔgrɔ-ti ya to ta lə Lubə kí isi ra kullə mee-si səi-ti kí adi mee-si. Né kin bá je j'ra-né oiyo Lubə taá-taá kɔ.
¹⁴ †Kɔtalə səi ngankɔ-m-je kí njékadmee lé, səi 'ndaji kullə ra njékawnq-je kí gay-gay kí 'to njékawnq-je lə Lubə kí 'to njénam kadi Jeju Kristi-ti kí d'isi dɔnangi Jude-ti, kɔtalə səi ya kàrè ingəi kɔ ji dow-je-ti kí be lə-si ya, titi kí dɔ kàrè d'ingə-né gə kɔ-je kí káre kin ji jipi-je-ti tɔ.
¹⁵ †Jipi-je lé, dɔ ya 'tɔl njépata-je kí ta Lubə-ti rəm, 'tɔl 'Babe Jeju rəm, bá d'ulə kəm-ji ndoo rəm tɔ. Dɔ 'nəl Lubə al rəm, bá 'to njéba-je lə dow-je lay rəm tɔ.
¹⁶ Dɔ d'ɔgi-ji kilə mbe Poyta kí Maji kadi dow-je kí 'to jipi-je al, kɔ kadi d'aji al; beba dɔ jipi-je lé 'ra-né majal kí dɔ-ti par-par adi wɔngi ra Lubə dɔ-dé-ti.

Pol ndigi təl kow koo njékawnq-je kí Tesaloniki-ti *Knj 17:14-16*

¹⁷ Ngà je rəm, səi ngankɔ-ji-je kí njékadmee, dɔkaglo kí sɔ kí j'inəi-né-nq lé, kəm-ji oo-si al, ngà mee-ji rəm tò dɔ-si-ti géréré. Beba bo kadi j'təl j'ɔw j'oo-si ra-ji nq adi j'ndur dɔ rɔ-ji-ti nq kadi j'ɔw j'oo-si.
¹⁸ Gin-é kin bá j'ndigi kow njal rɔ-si-ti. Mq Pol ya m'nq asi nja joo bə kadi m'ɔw rɔ-si-ti ya, ngà Satq ɔgi-ji lo-é.
¹⁹ Ndɔ kí 'Babe lə-ji Jeju à təl ree lé, nq kí rangi bá à to nékində mee dɔ-ti lə-ji, kɔ rɔnəl lə-ji, kɔ jɔgi riba lə-ji takəm-é-ti bəy wa?
²⁰ Oiyoy! Səi ya a toi riba lə-ji, kɔ rɔnəl lə-ji.

3

D'ulə Timote Tesaloniki-ti

† 2:2 2:2 a Knj 16:19-24; b Knj 17:1-9 † 2:14 2:14 Knj 17:5 † 2:15 2:15 Knj 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19; 17:5,13; 18:12

¹ †Né kin bá je j'oo-né lo ngəbi al, adi j'panè tò maji kadi j'isi kà kár-ji mee bebo Ateñ-ti nè. ² Beba j'ulə ngonkɔ-ji Timote kí to ngonnjékullə lə Lubə mee kullə kilə mbe Poyta kí Maji-ti lə Kristi kadi ɔw ulə dingəm mee-si-ti ə mbusi-né nja-si mee kadmeɛ-ti lə-si. ³ Kdo kadi kɔ-je kí isi ingəi kinlé ra dow káre dan-si-ti adi səbi ngin-ningin al; kdɔtalə səi ya kàrè 'gəi bəti kí jəi lé j'isi kdo kadi kɔ-je kí bè kin ree dɔ-ji-ti ya. ⁴ Loki ndoki j'isi sə-si nati bəy ya j'idə-si kete j'panè j'a kingəi kɔ nɔ lé, səi 'gəi bəti né-é bá ree ngá tin. ⁵ Gin-é kin bá mə m'oo lo ngəbi al, adi m'ulə-né Timote kadi ɔw oo ta kí sobi dɔ kadmeɛ lə-si, kdɔtalə m'fəl kí njənɔ dow-je à kɔ nɔ-si sar kadi kullə kí j'ra dan-si-ti təl tò kɔgi kare.

⁶ †Ngà Timote kí j rɔ-si-ti ree rɔ-ji-ti ngosnè bəy lé, idə-ji poyta kí maji dɔ kadmeɛ-ti lə-si, kà dɔ ndigi-ti kí 'ndigi dow-je, bá idə-ji panè mee-si oy dɔ-ji-ti al adi bo koo-ji ra-si titi kí je kàrè bo koo-si ra-ji-né kin bè tɔ. ⁷ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmee, né kin bá dan nékəmtondoo-je-ti kí lay kí tɛɛ dɔ-ji-ti, kà dan kɔ-je-ti ya kàrè kadmeɛ lə-si ra adi mee-ji sɔl. ⁸ Bone bè kinlé, mee-ji usi nangi, kdɔtalə kɔ kí ɔi njángi mee kində rɔ nati kà 'Babe. ⁹ Ra kí 'rai-ji adi rɔ-ji nəl-ji nɔ nɔ Lubə-ti kinlé, j'a ra-é oiyo kdo ta lə-si ban bá à kusi rɔ-ji-ti ɔn wa? ¹⁰ Beba, ndɔɔ-je kà kada-je lay ya j'pa ta kà Lubə j'to ta-é-ti pəkə-pəkə, kdo kadi adi-ji tarəbi kadi j'ɔw j'oo-si rəm, kdo kadi j'tɔl ta né kí nal-si mee kadmeɛ-ti lə-si. ¹¹ Kadi Lubə ya kà dɔ-é kí to Bəbi-ji dɛ kà 'Babe lə-ji Jeju d'adi-ji tarəbi kadi j'ɔw rɔ-si-ti. ¹² Ndignɔ kí tò dan-si-ti, kà ndigi kí 'ndigi dow-je kí rangi kinlé, kadi 'Babe ra adi usi dɔ madi-é-ti par-par rəm, kadi al dɔ kí kete, titi kí je j'ndigi-si-né kin bè tɔ. ¹³ Beba 'Babe ya à kadi-si kuwə mee ngɔ kdo kadi 'toi dow-je kí aai njay kí ta goto dɔ-si-ti nɔ Bəbi-ji Lubə-ti ndɔ-é kí 'Babe lə-ji Jeju Kristi à ree nati kà njékadmee-je liə lay.

4

Panjiyə kí nəl Lubə

1Pi 1:14-16; 4:1-5; Epe 5:3-8; 1Ko 6:13-20

¹ Beba səi ngankɔ-m-je kí njékadmee, né kí a rai bá a nəli-né Lubə lé, səi 'ndói rɔ-ji-ti ngá, ə né-é-je lé ya səi isi 'rai rəm ngá tin. Ngà je j'dəji-si ə j'ulə dingəm mee-si-ti kà ri 'Babe Jeju kdo kadi panjiyə-si kinlé, ɔwi-né kəm-si kà kete-kete. ² Kdɔtalə ndu kí j'ingə rɔ 'Babe Jeju-ti bá j'adi-si lé, səi 'gəi bəti.

³ Né kí Lubə ndigi ɔn: Kadi isi tagay kdo Lubə ə kadi 'rai kaya al. ⁴ Kadi nɔ-nɔ dan-si-ti ngəm rɔ-é kadi aa njay rəm, kadi un rɔ-é ra-né né kí tɔgrɔ-ti, ⁵ bi adi bo né-je kí maji al ra-si lɔy-lɔy titi kí njékadmee al-je kí 'to njégə Lubə al d'isi 'ra-né kin bè al; ⁶ kadi dow káre dan-si-ti ndɔn njékadmee madi-é ra siə majal kí titi-nɔ bè kin al, kdo dow-je kí njéra né-je kí bè kinlé, Lubə à gangta dɔ-dé-ti. Ndoki j'idə-si j'ndəji-si-né kete ngá. ⁷ Kdɔtalə Lubə kí ba-ji lé, ba-ji kdo kadi j'rai né-je kí tò nɛ-nɛ al, ngà ba-ji kdo kadi j'təli dow-je kí j'toi tagay. ⁸ Dow kí mbati néndó kin rəmə, to dow bá ɛ mbati-é al, ngà to Lubə kí njékadi-si Ndil-é kí aa njay kin bá dowbé mbati-é tin.

⁹ Ta kí sobi dɔ ndignɔ kí kadi tò dan-si-ti səi njékadmee-je lé, səi ɔwi ndoo kadi dow ndangi ta-é adi-si al ngá, kdo Lubə ya ndó-si kadi 'ndigi-nɔ. ¹⁰ Ndignɔ lé, bá səi 'tɔji kà rɔ njékadmee-je-ti lay kí dɔnangi Maseduwan-ti bikti tin; ya ngá, səi njékadmee-je, j'dəji-si kadi ndignɔ kinlé, ɔwi-né kəm-si kà kete-kete ya bəy. ¹¹ Titi kí j'un-né ndu j'adi-si lé, adi ta kisi-nɔ kà lapiya bá to rɔ-si rəm, kadi ori kəm-si dɔ kullə-je-ti lə-si kí sobi dɔ-si ə 'rai kullə kà ji-si kdo rɔ-si; ¹² bè kdo kadi panjiyə-si maji takəm njékadmee al-je-ti rəm, bá kadi ɔyi dow al rəm tɔ.

Ta kí do koy njèkadmeɛ-ti k̀ t̀l Jeju

1Kò 15:19-58

¹³ Səi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, ta kí sɔbi do dow-je kí d'oy lé, j'ndigi kadi isi-né do mbé-ti al, nè a rai wɔngi yo tanɔ k̀ dow-je kí rangi kí nékində meɛ do-ti lə-dé goto kin bè. ¹⁴ Kdɔtalə titi kí j'adi-né meɛ-ji kí Jeju oy ə tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, bè ya tɔ j'adi meɛ-ji kí dow-je kí d'adi meɛ-dé Jeju bá d'oy lé, Lubə à kadi 'tɔsi ndəl d'ində lo 'tɛɛ d'isi nati k̀ Jeju tɔ. ¹⁵ †Ooi, ta kí 'Babe pa bá j'ow kidə-si rəsi tin: Ndo kí 'Babe à təl lé, jəi kí j'isi kəm bá j'a kowi kete nɔ də kí d'oy-ti lé al. ¹⁶ Kdɔtalə loki ká né à ba rəm, ndi burə do malayka-je à ba rəm, bá təbi mbanga lə Lubə à ba rəm lé, 'Babe ya k̀ do-é à k̀ dɔrɔ-ti kdo ree rəmə də kí d'adi meɛ-dé Kristi bá d'oy lé, də bá d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ dɔsɔy. ¹⁷ Go-ti ngá bá jəi kí j'isi kəm kí j'a nɔyi lé, Lubə à koy-ji lay kadi káre nati sə-dé dan kilndi-ti kdo kadi j'ingəi 'Babe dan yəl-ti, beba j'a kisi k̀ 'Babe nati ya sartagangi. ¹⁸ † 'soli meɛ-nɔ k̀ ta-je kinlé.

5

Kində kəmkaa do rɔ-ti ngəbi-né t̀l Jeju

Mat 24:36-51; Luk 12:35-40; Rɔm 13:11-14

¹ Səi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, ta kí sɔbi do dɔkàd̀i əse dɔkaglo kí né-je kin à ra-né né lé, səi owi ndoo kadi dow ndàngi adi-si al ngá. ² †Kdɔtalə, səi ya kàrè 'gəi maji yéréré kí ndo lə 'Babe lé, à kubə dow-je nangi busi titi k̀ njèbogi ubi-né dow-je nangi ndoo busi kin bè. ³ Loki dow-je d'a panè: «Lapiya tò ngá! Né à ra-ji al!» Ngá bá tujì à kubə-dé nangi busi titi ndo kí tɛɛ k̀ njèsəm pati kin bè ə d'a tɛɛ kəm-ti al. ⁴ Ngà səi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, səi isi londul-ti bá ndo lə 'Babe à kubə-si nangi busi titi njèbogi bè al. ⁵ Səi lay ya 'toi ngan-je lə lo kí ndógi rəm, 'toi ngan-je lə lo kí kada rəm. Jəi j'toi ngan-je lə londul al rəm, j'toi ngan-je lə lo kí ndoo al rəm. ⁶ †N ə adi j'toi bi tanɔ k̀ ndəgi dow-je al, ngà adi j'isi kəm do rɔ-ji-ti rəm, j'indəi kəmkaa do rɔ-ji-ti rəm tɔ. ⁷ Kdɔtalə njétobi-je lé, ndoo bá 'to bi ə njéyibi ra-je kàrè, ndoo bá yibi ra-dé. ⁸ †Ngà jəi kí j'toi dow-je lə lo kí kada lé, tò kadi j'indəi kəmkaa do rɔ-ji-ti, kdo kadi j'adi kadmeɛ k̀ ndigi dow-je tò meɛ-ji-ti titi ngowla kɔn kàd̀i asgar-je bè ə j'adi meɛ kí kində do kaji-ti tò titi jɔgi kɔn do asgar-je bè. ⁹ Kdɔtalə Lubə mbəti-ji kdo kadi wɔngi liə ree do-ji-ti al, ngà mbəti-ji kdo kadi j'aji k̀ takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ¹⁰ Kristi lé oy kdo ta lə-ji, kdo kadi lé, j'isi kəm əse j'oyi kàrè, kadi j'isi kəm nati siə. ¹¹ Gin-é kin bá, kadi uləi dingəm meɛ-nɔ-ti 'rai k̀ nɔ kadi owi k̀ kete-kete meɛ kadmeɛ-ti titi kí rai-né kete-kete kin bè.

Sɔy ndəji-je k̀ tɔrndi-je

Rɔm 12:17-20

¹² Səi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, j'dəji-si kadi uni ta dow-je kí d'isi 'ra kullə dan-si-ti rəm, d'isi d'or nɔ-si rəm, bá d'isi ndəji-si do né-je-ti k̀ ri 'Babe rəm tɔ. ¹³ Də lé, kadi 'ndigi ta lə-dé nɔ ə kadi indəi-dé dan kəm-si-ti, kdo kullə lə-dé. Isi-nɔ k̀ lapiya.

¹⁴ Səi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, j'dəji-si bəy kadi 'ndàngi dow-je kí panjiyə-dé tɔ jugi-jugi ə 'soli meɛ dow-je kí meɛ-dé gangi man, isi do-ti k̀ dow-je kí tógi-dé asi al, ə iləi meɛ-si do madi-é-ti pɔ k̀ dow-je lay. ¹⁵ Dow ra sə-si né kí maji al kàrè ooi nè a 'rai siə né kí maji al tó-ti; ngà 'sangi kadi 'rai maji ya k̀ ndo-je lay dan-si-ti əse k̀ dow-je lay.

¹⁶ Adi rɔ-si nəl-si k̀ ndo-je lay.

¹⁷ Inəi ta pa ta k̀ Lubə al. ¹⁸ Meɛ né-je-ti lay ya 'rai oiyo Lubə. Né-je kin bá Lubə ndigi kadi səi kí 'nami kàd̀i Jeju Kristi-ti 'rai.

19 Ɔgi Ndil kí aa njay lo ra kullə al.

20 'Nədi ta-je lə njépata-je k̀̀ ta Lubə-ti al.

21 Ngà 'ndəri gin né-je lay ə uni kí maji dan-ti.

22 Né-je kí maji al lay ya itəi rɔ-si ngərəngi k̀̀d̀̀-ti.

23 Kadi Lubə kí njèkadi lapiya ya adi 'təli dow-je kí aai njay b̄ikti lay ə kadi ɛ ya ngəm daji rɔ-si b̄ikti, adi to tagir lə-si, k̀̀ ndil-si, k̀̀ daji rɔ-si k̄d̄o kadi ta goto dɔ-si-ti ndo ree-ti lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi. 24 Lubə kí njèba-si ya à ra né-je kinlé, k̄d̄o ɛ to njèk̄a dɔ ndi-é-ti.

25 S̄əi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, 'pai ta k̀̀ Lubə k̄d̄o ta lə-ji.

26 S̄əi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ 'rai-n̄a lapiya kuwə-n̄a k̀̀d̀̀-n̄a-ti k̀̀ meɛ kí aa njay.

27 M'dəji-si k̀̀ ri 'Babe kadi mbete kinlé toki ndó kadi njèkadmeɛ-je lay ya.

28 Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi n̄ay sə-si.

Mbete kí njèkungì joo kí Pol ndàngì adi Tesaloniki-je

Ta-je kí do mbete-ti kí njèkungì joo kí Pol ndàngì adi Tesaloniki-je

Kaglo dæə n̄a go mbete-ti liə kí dɔsɔy kin al ya Pol ndàngì mbete kí njèkungì joo kin adi njékadmɛɛ-je kí Tesaloniki. E isi bebo Kɔrɛnti-ti ya bɔy, bá njékadmɛɛ-je kí Tesaloniki lé kàrè, d'isi d'ulə kəm-dé ndoo kdɔtalə kadmɛɛ lə-dé ya bɔy rəm. Beba ɛ ndàngì mbete adi-dé kɔɔ toji-dé-né né-je kí to tó-é al kí tò tagir-ti, kì panjiyə dow-je madi-je-ti kí dan-dé-ti.

Lo kɔr-é-ti kí 1 lé, Pol ra oiyo kɔɔ Tesaloniki-je lé, dan kulə kəm ndoo-ti ya kàrè, dɛ d'ow ki kete-kete mɛɛ kadmɛɛ-ti lə-dé rəm, mɛɛ ndigì dow-je-ti rəm. Ngà ɛ ree oo kí dow-je madi 'tulə-dé nati mɛɛ néndó-je-ti kí ngom kí sobi do təl ree lə 'Babe. Gin-é kin bá, lo kɔr-é-ti kí 2 lé, ɛ ndó-dé ta kí togrɔ-ti panè: 'Babe təl ree al bɔy, rəm bá tò kadi né-je madi à ra né kete n̄ə ndo ree-é-ti. Lo kɔr-é-ti kí 3 lé, ɛ ndó-dé kí njékadmɛɛ-je kí panjiyə-dé tò jugi-jugi lé, kadi d'oo kəmtondoo lə-dé al. Mbete kin toji ndigì kí ɛ ndigì Tesaloniki-je titi kí tò-né mɛɛ mbete-ti liə kí dɔsɔy kí adi-dé kin ya to.

Toji rɔ kì lapiya kí ra

¹ †Ma Pol, j'isi nati kì Silbɛ-je* kì Timote bá m'ndàngì mbete kin m'adi-si sɔi njékəwnɔ-je kí bebo Tesaloniki-ti kí 'nami kàdì Bɔbi-ji Lubə-ti rəm, 'nami kàdì 'Babe Jeju Kristi-ti rəm. ² Kadi Bɔbi-ji Lubə dɛ kì 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kì lapiya lə-dé n̄ay sə-si.

Ta kí gangì kí ndo təl Jeju-ti

1Te 1:2-7; Plp 1:3-6,27-30; Mat 13:40-43; 25:31-46

³ Sɔi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, tò kadi j'ra oiyo Lubə taá-taá kɔɔ ta lə-si, ə to tó-é kadi j'ra bè, kdɔtalə kadmɛɛ lə-si kí ow ki kete-kete n̄a rəm, bá ndign̄a kí dan-si-ti lay kàrè i do madi-é-ti kí kete-kete rəm to. ⁴ Bɔy bá dan njékəwnɔ-je-ti kí gay-gay kí 'to njékəwnɔ-je lə Lubə lé, sɔi ya bá jɛ j'osi-né gaji rɔ-ji, kɔɔ kuwə rɔ nḡa lə-si, kì kadmɛɛ lə-si dan né-je-ti lay ya kí to kulə kəm-n̄a ndoo-je, kì kɔ-je kí tɛɛ dɔ-si-ti. ⁵ Né kin bá toji ta kí gangì kí njururu lə Lubə, kɔɔ kadi asi gaki kadi ooi kɔbɛ liə kí ingəi-né kɔ lé ya. ⁶ Kdɔtalə Lubə oo adi to né kí njururu kadi n'adi kɔ dow-je kí njékadi-si kɔ kin to. ⁷ Ə sɔi kí d'adi-si kɔ lé, loki 'Babe Jeju à k̄i dɔrɔ-ti kɔ ree nati kì malayka-je liə kí njétógi-je lé, Lubə à kadi 'taai koo nati sə-ji. ⁸ Jeju à ree dan ndɔ pər-ti kí ɔ̀ bilim-bilim, kɔɔ kadi kɔ dow-je kí njégə Lubə al, kì dow-je kí njémbati təl rɔ-dé go Poyta kí Maji-ti lə 'Babe lə-ji Jeju. ⁹ Dowbé-je kinlé né kí to kí à ra-dé lé, to tuji kí sartagangì kí à tɛɛ dɔ-dé-ti ngərəngì takəm 'Babe-ti, kì riba liə kí n̄a. ¹⁰ Ndo-é-ti kinlé, loki ɛ à ree kɔɔ kadi njékaa njay-je liə d'osi gaji-é ə kadi dow-je lay kí d'a kadi-é mɛɛ-dé d'oo kurə-é lé, sɔi kàrè a k̄ai dan-dé-ti to; kdɔtalə sɔi 'ndigì do ta-je-ti kí sobi dɔ-é kí j'idə-si lé.

¹¹ Gin-é kin bá j'isi j'pa-né ta kì Lubə taá-taá kɔɔ ta lə-si, kɔɔ kadi Lubə lə-ji adi panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je kí 'ndigì ta ba-ti liə rəm, kadi adi tógi-é ra sə-si do kojra-je-ti kí maji-maji lay kí tò mɛɛ-si-ti rəm, bá do kullə kadmɛɛ-ti lə-si rəm to.

† 1:1 1:1 Knj 17:1 * 1:1 1:1 Silbɛ lé ya to Silasi (Knj 15:22; 2Kɔ 1:19)

¹² Bè kɔ kadi kɪ takul ramaji lə Lubə lə-ji kɪ lə 'Babe Jeju Kristi lé, ri 'Babe lə-ji Jeju ingə-né kɔsgaji dan-si-ti rəm, bá kadi səi kàrè ingəi-né kɔsgaji rɔ-é-ti rəm tɔ.

2

Né kí à ra né kete nɔ̀ ndɔ̀ təl Jeju-ti

¹ †Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, ta kí sɔbi dɔ ree lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí à ree, kɪ kəw kí j'a kəwi-nə rɔ-é-ti lé, j'dəji-si ² kadi kinə dow idə-si panè ndɔ̀ lə 'Babe lé ree ngá kàrè adi ta kin təl dɔ-si kalangi bè al rəm, adi gangi singə-si al rəm tɔ. Kɔ dow à kɪ panè ndil tɛɛ kɪ dɔ ta kí tɔ lo bɔyɔrɔ-ti adi n'oo, əse n'oo ta madi əse n'ingə mbete madi kí j rɔ-ji-ti. ³ Adi dow ədi-si al kɪ kədi al ya bè; kɔdɔtalə dow-je d'a mbati Lubə rəm, nɔ̀majal kí njèkilə kuji dɔ Lubə-ti al, à tɛɛ kɔy kadi d'oo-é bəy bá ndɔ̀ kin à ree bəy. ⁴ Ɛ lé to njèba, njèba rɔ-é dow kí boy ngay dɔ né-je-ti lay kí dow-je d'oo d'adi to Lubə, kɪ né-je lay kí dow-je 'pole; ɛ à kɔw mbing kisi mɛɛ kəy-ti lə Lubə kɔ panè n'è ya n'to Lubə.

⁵ Ndɔki m'isi-né sə-si nati, bá m'idə-si ta-je kinlé, mɛɛ-si ole dɔ-ti ya al wa?

⁶ Ngà kí ngɔsnè kinlé, né kí uwə-é kɪ gogi kɔ kadi ngəbi dɔkaglo liə tá ree lé, səi 'gəi gɔw. ⁷ Kɔdɔtalə njəmbati Lubə lé, tɔgi-é kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti rəmə isi ra kullə ngá; ngà nɔ̀y kadi né kí uwə-é kɪ gogi lé ya goto bá ɛ à toji rɔ-é ndaa-ti rəsi bəy. ⁸ Njəmbati Lubə lé à ree ə 'Babe Jeju à tɔl-é kɪ koo kí ta-é-ti, à tuji-é puku-puku ndɔ ree-é-ti kí à tɔ ndaa-ti rəsi.

⁹ †Ndɔ ree lə njəmbati Lubə lé, Satɔ̀ à ra né mbəli-je, kɪ nékɔji-je, kɪ né-je kí tɔ bəl-bəl kí to né kədi dow-je, ¹⁰ à ra né-je kí maji al kí gay-gay lay kɔ kədi-né dɛ kí d'a tuji; kɔdɔtalə ta kí tɔgrɔ-ti kí à kaji-dé lé ya nəl-dé al adi 'mbati. ¹¹ Gin-é kin bá, Lubə ulə kɪ né kí à kur-dé, wale kɔ kadi ra-dé adi d'oo takədi kɪ ta kí tɔgrɔ-ti. ¹² Bè kɔ kadi dow-je lay kí 'mbati ta kí tɔgrɔ-ti ə né ra kí njururu al bá nəl-dé kinlé, 'gangi-né ta dɔ-dé-ti.

Ta kí dɔ kɔ̀ dɪngəm mɛɛ kadmɛɛ-ti

1Pi 1:2-9

¹³ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kí 'toi dow-je kí 'Babe ində-si dan kəm-é-ti kinlé, tɔ kadi j'ra oiyo Lubə taá-taá kɔ ta lə-si, kɔ ɛ mbəti-si lo kində gin né-je-ti kadi aji kɪ takul Ndil kí aa njay kí təl-si dow-je-ti kí d'aa njay rəm, bá kɪ takul ndigi kí səi 'ndigi dɔ ta-ti kí tɔgrɔ-ti kin rəm tɔ. ¹⁴ Né kin bá Lubə ba-si-né kɪ kəm rəbi Poyta kí Maji kí j'ilə mbɛ-é j'adi-si, kɔ kadi ingəi-né riɓa lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ¹⁵ Gin-é kin bá səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ lé, ɔ̀i dɔ nja-si-ti njangi ə né-je kí j'ndó-si kɪ ta-ji əse ɛ kí j'ndangi mbete-ti bá j'adi-si kinlé uwəi njarara. ¹⁶ Kadi 'Babe lə-ji Jeju Kristi ya kɪ dɔ-é dɛ kɪ Bəbi-ji Lubə kí njəndigi-ji, njəkadi-ji nékində mɛɛ dɔ-ti kí maji rəm, njəsɔl mɛɛ-ji sol kí sartagangi kí go ramaji-ti liə lé, ¹⁷ dɛ ya 'sɔl mɛɛ-si ə 'mbusi nja-si mɛɛ kullə-je-ti lay əse mɛɛ ta-je-ti kí maji-maji lay rəm tɔ.

3

Kullə dɪngəm mɛɛ-nɔ̀-ti kɔ̀ pa ta kɪ Lubə

Rəm 15:30-32

¹ Bəba səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, 'pai ta kɪ Lubə kɔ ta lə-ji, kɔ kadi ta lə 'Babe ɔw-né kəm-é kɪ kete-kete rəm, bá kadi dow-je 'piti titi kí 'piti-né dan-si-ti kin bè; ² rəm 'pai ta kɪ Lubə kɔ kadi taa-ji ji dow-je-ti kí maji al kí to njəməɛndul-je, kɔ dow-je lay bá 'to njékadmɛɛ-je al. ³ Ngà 'Babe kí to njəkɔ dɔ ndi-é-ti lé, à mbusi nja-si rəm, bá à ngəm-si ta Njəməɛndul-ti rəm tɔ. ⁴ 'Babe adi j'gə maji kí né-je kí

j'un ndu dɔ-ti j'adi-si kinlé, isi 'rai rəm, bá a rai par-par rəm tɔ. ⁵ Kadi 'Babe ra kullə mɛɛ-si-ti adi 'ndigi Lubə rəm, kadi uwəi rɔ-si ngá titi Kristi bè rəm tɔ.

Ta kí dɔ ra kullə-ti

⁶ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, j'un ndu j'adi-si kɪ ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi, kadi njékadmɛɛ kí panjiyə-é tɔ jugi-jugi, bi uwə ta-nɔ kɪ néndó kí ingəi rɔ-ji-ti kin al lé, ɔri rɔ-si kɔgi rɔ-é-ti. ⁷ Né kí a rai kɔ ndaji-né kullə ra-ji lé, səi 'gəi maji. Jɛ lé panjiyə-ji kí dan-si-ti tɔ jugi-jugi al. ⁸ Jɛ j'uso né lə dow kare al, ngá j'ra kullə j'ɔɔ rɔgi-rɔgi, j'a ta-ti ndɔɔ-je kɪ kada-je, kɔ kadi j'ɔy dow dan-si-ti al. ⁹ Tɔ tó-é kadi ooi go-ji ya, ngá jɛ j'ra bè kɔ j'ndigi kadi jɛ ya j'təl néndaji kadi 'ndaji. ¹⁰ Kɔ loki j'isi rɔ-si-ti lé, ndɔki j'un ndu j'adi-si j'panè: Kinə dow ndigi ra kullə al lé, kadi-é uso né al tɔ bane! ¹¹ Ngá jɛ j'oo poy dow-je madi dan-si-ti kí panjiyə-dé tɔ jugi-jugi, dɛ 'ra kullə al kɔ kɔw kilə go né-je-ti kí kare. ¹² Dow-je kí tanɔ bè kinlé, kɪ ri 'Babe Jeju Kristi j'dəji-dé rəm, j'un ndu j'adi-dé kadi d'ore kəm-dé go kullə-ti ya 'ra kɪ mɛɛ kusi nangi kɔ kadi d'ingə-né nékuso-dé kí sɔbi dɔ-dé. ¹³ Ngá səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ rəmə, adi dabi ra-si dɔ ramaji-ti al.

¹⁴ Kinə dow madi mbati koo ta-je kí j'ndàngi j'adi-si kin rəmə ooi-é maji ə ɔri rɔ-si kɔgi rɔ-é-ti kadi rɔ-é sɔl-é. ¹⁵ Ngá koo bá ooi-é kí njèba lə-si al, ngá 'ndàngi-é titi ngonkɔ-si bè.

Tɔrɔndi dɔ-ti kɪ lapiya kí ra

¹⁶ Kadi 'Babe kɪ njəlapiya ya adi-si lapiya kɪ kəm rəbi-je lay rəm, bá kɪ dɔkaglo-je lay rəm tɔ! Kadi 'Babe nɔy sə-si lay.

¹⁷ Ta-je kí mɔ Pol ya m'ndàngi kɪ ji-m ban: M'ra-si lapiya. Ji-m kí m'ində mbete-je-ti lə-m lay ban; néndàngi lə-m ya tɔ ə tɔ tin. ¹⁸ Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi nɔy sə-si lay.

Mbete kí dɔsɔy kí Pol ndàngí adi Timote

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Pol ndàngí adi Timote

Pol ingə Timote bebo Listrə-ti (Knj 16:1-3) bá adi-é ɔw siə nati kadi-é to njèkore kàdi-é mee kullə kilə mbə Poyta kí Maji-ti. Go kaglo-ti kí de 'ra-né kullə nati se lé, Pol inə kullə kɔr nɔ njékəwnə-je kí bebo Epeji-ti mee ji-é-ti. Go-ti bəy ngá bá Pol ndàngí mbete kin ulə-né adi-é kɔo kulə-né dingəm mee-é-ti rəm, kɔo ndó-é-né né dɔ madi-é-ti rəm to.

Pol tɛɛ dangay-ti bebo Rɔm-ti bá ndàngí mbete kí dɔsɔy kí adi Timote kin rəm, bá ndàngí-né mbete kí adi Tití kin rəm, kɔo kadi d'ɔr-né nɔ njékəwnə-je. Loki 'təl d'uwə Pol dangay-ti kí à to-né sɔy-é bá ɛ ndàngí mbete kí njékungí-ti joo adi Timote. Mbete-je kí mutə kinlé, sar bone bè ya kàrè maji kɔo kɔr-né nɔ njékəwnə-je rəm, bá maji kɔo ndó-né né njékadmee-je rəm to.

Mee mbete-je-ti kí joo kí Pol ndàngí adi Timote kinlé, ɛ ba-é ngon-é kí mee kadmee-ti adi à to Pol ya je bè bá ra siə adi-é adi mee-é Jeju Kristi rəm, ɛ ya ndó-é né adi-é to njéndó né lə Kristi rəm to. Mee mbete-ti kí nè kinlé, Pol ole mee Timote dɔ-ti kɔo kadi ɔsi ta njéndó dow-je né-je kí ngɔm. ɛ adi-é ndu-je kɔo kadi un-né dɔ kullə-je lə njékəwnə-je, ə ta kí sobi dɔ kəm rəbi mbəti njékɔr nɔ njékəwnə-je, kɔ njékində kəm-dé go né-je-ti lə njékəwnə-je, kɔ kəm rəbi kində kəm go kuti dow-je-ti kí gay-gay kí dan njékəwnə-je-ti tò dan ndu-je-ti kinlé to.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

Tit 1:1-4

¹ Ma Pol kí Lubə kí to Njèkaji-ji, kɔ Jeju Kristi kí to nékində mee dɔ-ti lə-ji ya d'un ndu-dé d'adi-m m'to njékɔwkulə lə Jeju Kristi, ² †bá m'ndàngí mbete kin m'ulə-né m'adi-i i Timote kí m'oo-i kí ngon mee-m bè mee kadmee-ti. Kadi ramaji, kɔ koo kəmtondoo, kɔ lapiya lə Bobi-ji Lubə rəm, kɔ 'lə Jeju Kristi kí to 'Babe lə-ji này sə-i.

Ta kí sobi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngɔm

1Ti 6:3-5; Gal 3:10-12,19-24; 2Ti 2:10-18; Knj 26:9-20

³ 'Oo bè, ta kí ndɔki m'idə-i loki m'isi m'ɔw kí dɔnangí Maseduwan-ti lé, m'təl m'ole mee-i dɔ-ti bəy. Ndɔki m'panè: 'Isi bebo Epeji-ti nè, kɔo kadi dow-je kí dan-ti-je kí 'to njéndó dow-je né-je kí rangi lé, 'ɔgi-dé dɔ-ti rəm, ⁴ 'idə-dé kadi d'ɔr rɔ-dé kɔgi mee kɔr tasu-je-ti rəm, bá mee kɔr ginka-je-ti kí sɔy-é goto kin rəm to. Né-je kí bè kinlé, oji gaki-nə-je, bi ra kullə lə Lubə kí to kullə kadmee kin adi ɔw kí kete al.

⁵ 'Un ndu adi-dé bè, kadi dow-je 'ndigi-nə kɔ mee-dé kí nda kəy rəm, kɔ tagir kí maji rəm, bá kɔ kadmee kí kədkəm goto-ti rəm to. ⁶ De kí dan-ti-je 'tusi né-je kinlé d'inə, adi d'ur wale mee tatidə-je-ti kí mee wəy kare. ⁷ De 'ba rɔ-dé dow-je kí 'ngay kí njéndó dow-je ndukun-je lə Lubə ya rəmə, ta kí de ya 'pa kàrè 'təl 'gə mee-é al rəm, bá né kí 'pa ta-é kɔ mee-dé kí kàre ya kàrè 'təl 'gə mee-é al rəm to. ⁸ Jəi 'j'gəi kí ndukun lə Lubə lé, maji ya, ngà ra bá kadi dow ra-né kullə kɔ rəbi-é tá. ⁹ Jəi 'j'gəi maji kí dow-je kí njéra né kí njururu bá ndukun tò kɔo-dé al. Ngà dow-je kí ndukun tò kɔo ta lə-dé lé, to njémeəndul-je, njémbati təl rɔ-dé go ta-ti lə Lubə, njékilə kuji dɔ ndu Lubə-ti al-je, njéramajal-je, kɔ njénədi Lubə, kɔ njésɔki Lubə, kɔ njétɔl bobi-dé-je əse njétɔl kɔ-dé-je, njétɔl dow-je, ¹⁰ kɔ njérakaya-je, kɔ dingəm-je kí njésangí dingəm

† 1:2 1:2 Knj 16:1

madi-dé-je əse dené-je kí njésangi dené madi-dé-je, kì njékuwə dow-je ndogi-dé bə-ti, kì njékəɗta-je, kì njékubi rɔ-dé dɔ kəɗta-je-ti, kì dow-je kí njéra né-je lay kí ɔsi ta néndó kí tɔgrɔ-ti, ¹¹ kí to néndó kí ɔw nati kì Poyta kí Maji lə Lubə kí njəriɓa, Njékisi dan maji-ti kí dum, poyta kí Lubə ulə ji-m-ti.

Pol gə ramaji lə Lubə

¹² M'ra oiyo 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí to njəkadi-m tógi, kɔɗtalə gə kí ɛ gə-m adi m'to njéra né kí tɔgrɔ-ti bá ində-m adi m'ra kullə liə, ¹³ †ə mə kí ndɔki m'to njəpata kɔbi kì Jeju rəm, m'to njəkulə kəm njəkadmɛɛ-je ndoo rəm, bá m'to njəkadi-dé kɔ n̄a rəm ya, ngà Lubə oo kəmtondoo lə-m, kɔɗtalə to né kí m'ra dɔ mbə-ti loki m'adi-né mɛɛ-m Jeju Kristi al bəy. ¹⁴ Bəba ramaji lə 'Babe lə-ji tuu dɔ-m pitim, ra sə-m adi m'adi-é mɛɛ-m rəm, ində ndigi dow-je mɛɛ-m-ti rəm, kɔɗ nam kí m'nam kàdì Jeju Kristi-ti. ¹⁵ Jeju Kristi lé, ree dɔnangi-ti nè kɔɗ kaji njəramajal-je. Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti rəm, to ta kí asi gaki kadi toki ndigi dɔ-ti d̄igim ya rəm tɔ. M̄a Pol lé, m'oo rɔ-m kì njəramajal tɔy dow-je lay. ¹⁶ Bè ya kàrè, Lubə oo kəmtondoo lə-m, adi Jeju Kristi un-m mə kí m'to njəramajal kitə dow-je lay lé, tɔji-né kilə mɛɛ dɔ madi-é-ti liə kí n̄a, dow-je kí d'a kadi-é mɛɛ-dé kɔɗ kingə-né kiskəm kí sartagangi lé tɔ. ¹⁷ Lubə kí to ngar kì dɔ ɓal-ɓal, njəkoy al, Lubə kí dum koo kì kəm, Lubə kí i ya kí kár-i-rè, riɓa kì tógi to 'lə-i ya kì dɔ ɓal-ɓal. Amɛn!

Ta dingəm kí Pol adi Timote

¹⁸ Timote, i kí m'oo-i kì ngon mɛɛ-m bè lé, m'ulə kullə kin ji-i-ti titi kí njəpata-je kí ta Lubə-ti 'pa-né ta dɔ-i-ti. Ta-je lə-dé, à kadi-i tógi kɔɗ kadi 'rɔ-né rɔ kí maji. ¹⁹ Ngəm kadmɛɛ lə-i rəm, 'ngəm tagir lə-i kí maji kin rəm tɔ. 'Oo, tagir kí maji kinlé, dow-je kí n̄a-je 'tusi d'inqə adi 'tuji-né kadmɛɛ lə-dé kɔgi. ²⁰ Dan dowbè-je-ti kinlé, to Imene-je kì Alegjandrə kí m'inqə-dé yaki ji Satɔ-ti, kadi kəm-dé gāngi dɔ-dé-ti bá d'a pa ta kɔbi kì Lubə gogi al ngá.

2

Pa ta kì Lubə kɔ dow-je lay

¹ Kete n̄ɔ né-je-ti lay lé, m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kadi 'pai ta kì Lubə rəm, 'nɔi ta-é-ti rəm, 'dəji-é né rəm, bá 'rai-é oiyo rəm, kɔɗ ta lə dow-je lay ya. ² 'Rai bè, kɔɗtalə ngar-je rəm, kɔɗtalə dow-je kí boy-boy lay rəm, bè kadi j'isi-né selélé kì lapiya mɛɛ kuji-ti kí kilə dɔ Lubə-ti rəm, bá mɛɛ panjiyè-ti kí maji rəm tɔ. ³ Né kinlé to né kí maji rəm, bá nəl Lubə kí to Njəkaji-ji, ⁴ kí ndigi kadi dow-je lay ya d'ingə kaji rəm, bá kadi 'gə ta kí tɔgrɔ-ti* maji rəm lé tɔ. ⁵ Kɔɗtalə Lubə ra káre-rè rəm, njəkulə dow-je noji nati kì Lubə kàrè, ra káre-rè tɔ, adi to Jeju Kristi kí to dow. ⁶ ɛ ya adi rɔ-é gangi-né dɔ dow-je lay: Tɔji-né ta kí Lubə pa sobi-né dɔ kaglo kí ɛ ya ɔji. ⁷ †Ta kinlé bá, Lubə ində-m adi m'to njəndó dow-je rəm, adi m'to njəkowkulə-é rəm, kɔɗ kadi dow-je kí 'to jipi-je al lé, m'ndó-dé né kí sobi dɔ kadmɛɛ rəm, kí sobi dɔ ta kí tɔgrɔ-ti rəm tɔ. To ta kí tɔgrɔ-ti, ɓi m'ədi ta al.

⁸ M'ndigi kadi lo lay ya dingəm-je 'pa ta kì Lubə kì ji-dé kí aa njay kí kɔy kì taát, nal wəngi rəm, bá nal kɔsi-n̄a ta rəm tɔ.

Ta kí sobi dɔ dené-je kí njəkadmɛɛ-je

1Pi 3:1-6; Tit 2:3-5

† **1:13** 1:13 Knj 8:3; 9:4,5 * **2:4** 2:4 Ta kí tɔgrɔ-ti kí ta-é tɔ nè kinlé, sobi dɔ ta lə Lubə. † **2:7** 2:7 2Ti 1:11 † **2:8** 2:8 Jipi-je lé, ndɔ-je madi d'oy ji-dé kì taát bá 'pa ta kì Lubə ('Ndó Pa 134:2; NJe 2:19). Ji kí aa njay tɔji mɛɛ kí aa njay ɓi to ta lə togi ji kì man kadi aa kin al.

⁹ †Bè ya to, kadi dené-je 'mɔne kɪ kubi-je kɪ tuwə kɔɔ-dé rəm, kɪ ɔn dɔ rɔ-dé maji rəm, kɪ ulə rɔsɔl dɔ-dé-ti al rəm, kadi d'uwə dɔ-dé kuwə dɔ kɪ gati-é nɔ əse kɪ 'ra kɪ lɔr-je əse kɪ mædkɔsi-je al rəm əse d'ɔɔ kubi-je kɪ là-é tɔ bay-bay al rəm to. ¹⁰ Ngà kadi 'toji mandi lə-dé mɛɛ kullə ra-je-ti kɪ maji-maji kɪ tuwə kullə ra dené-je kɪ 'to njékilə kuji dɔ Lubə-ti bane. ¹¹ Kadi dené isi selélé oo néndó kɪ dɔ kɪ sɔl lɔm. ¹² Mɔ m'adi tarəbi dené kadi ɔ nɔ dingəm-je-ti ndó-dé né al rəm, kadi ɔw kɪ tɔgi dɔ dingəm-ti al rəm, ngà kadi isi selélé.‡ ¹³ Kɔɔtalə Lubə ra Adam ya kete, bá ra Kawa bəy. ¹⁴ Ɔ to Adam bá Sú ədi-é al. Ngà to dené bá Sú ədi-é adi al dɔ ndu Lubə. ¹⁵ Bè ya kàrè, dené à kaji kɪ takul təl kɪ ɛ təl kɔ ngan-je, kinə uwə rɔ-é ngà mɛɛ kadmɛɛ-ti, kɪ mɛɛ ndigi dow-je-ti, kɪ mɛɛ kaa njay-ti kɪ panjiyə kɪ maji.

3

Ta kɪ sɔbi dɔ njékində kəm-dé go njékəwnɔ-je-ti

Tit 1:5-9; 1Pi 5:1-4

¹ Kinə dow madi ndigi kadi n'to njékində kəm-n'è go njékəwnɔ-je-ti rəmə, to kullə kɪ maji nɔ ya é ɔ-é ra-é tin. Ta kinlé, to ta kɪ tɔgrɔ-ti. ² †Beba njékində kəm-é go njékəwnɔ-je-ti lé, à to dow kɪ ta goto dɔ-é-ti, à to njédené kɪ kàre-rè, à to njékində kəmkaa dɔ rɔ-é-ti, à to njékore rɔ-é ndəngi dɔ né-je-ti, à to dow kɪ panjiyə-é tɔ jugi-jugi al, à to njékuwə mba-je kɪ rɔ-é-ti wur-wur, à to dow kɪ asi ndó dow-je né, ³ à to gɔyibi al, à to njèrɔ kɪ dow-je al, ngà à to dow kɪ sɔl lɔm-lɔm, à to dow noji, bá à to njérakəmnda là al rəm to. ⁴ Njékində kəm-é go njékəwnɔ-je-ti lé, à to dow kɪ njékində kəm-é go dɛ kɪ mɛɛ kəy-ti liə maji rəm, à to dow kɪ asi gaki kadi adi ngan-é-je 'to njétəl rɔ-dé go ta-ti rəm to. ⁵ Kɔɔ kinə dow gə kində kəm-é go dɛ kɪ mɛɛ kəy-ti liə al lé, à ra ban bá à kasi kində kəm-é go njékəwnɔ-je-ti lə Lubə wa? ⁶ Njékində kəm-é go njékəwnɔ-je-ti lé, à to njékadmɛɛ sigi al, nè kɔji rɔ à kɪ ra-é kadi ta kɪ Lubə gangi dɔ Sú-ti kinlé usi dɔ-é-ti to. ⁷ Rəm à to dow kɪ njékadmɛɛ al-je kàrè, 'pa ta kɪ dɔ-é-ti maji nɔ to, kɔɔ kadi dow nədi-é al rəm, bá kɔɔ kadi usi mɛɛ gum-je-ti lə Sú al rəm to.

Ta kɪ sɔbi dɔ njékində kəm-dé go né-ti lə njékəwnɔ-je

Knj 6:1-6

⁸ Bè ya to, njékində kəm-dé go né-ti lə njékəwnɔ-je lé, d'a to dow-je kɪ dow-je d'ilə kuji dɔ-dé-ti, d'a to njépata mindi-dé joo al, d'a to gɔyibi-je al, bá d'a to njékəy ngɔdi kɪ go rəbi-é-ti al go nékingə-ti al rəm to. ⁹ Ta kɪ sɔbi dɔ kadmɛɛ kɪ tɔ lo ɔɔɔ-é-ti bá Lubə tɛɛ kɪ dɔ-é lé, kadi njékində kəm-dé go né-ti lə njékəwnɔ-je lé, 'təl rɔ-dé go-ti kɪ tagir kɪ maji. ¹⁰ Kadi toki nɔ-dé koo mɔki, é kinə ta goto dɔ-dé-ti rəmə, d'a ra kullə-é.

¹¹ Dené-je kàrè, d'a to dɛ kɪ dow-je d'ilə kuji dɔ-dé-ti rəm, d'a to njékulə ta ndil dow-je-ti al rəm, njékində kəmkaa dɔ rɔ-dé-ti rəm, bá njéra né kɪ tɔgrɔ-ti mɛɛ né-je-ti lay rəm to.

¹² Njékində kəm-dé go né-ti lə njékəwnɔ-je lé, d'a to njédené-je kɪ kàre-rè rəm, d'a to dow-je kɪ njékində kəm-dé go ngan-dé-je-ti, kɪ dɛ kɪ mɛɛ kəy-je-ti lə-dé dɛ ya maji rəm to bane. ¹³ Kɔɔtalə dɛ kɪ 'ra kullə lə-dé maji lé, dow-je d'a kun ta-dé nɔ rəm, bá mɛɛ-dé à nda kəy-kəy dɔ kadmɛɛ-ti kɪ d'adi Jēju Kristi lé rəm to.

Lubə tɛɛ dɔ né kɪ boy kɪ tɔ lo ɔɔɔ-é-ti

¹⁴ M'ndəngi ta-je kin m'adi-i kɪ kində mɛɛ dɔ-ti kadi m'ɔw rɔ-i-ti ngɔsnè nɔɔ. ¹⁵ Ngà kinə lé, nja-m nɔy bəy kàrè, 'a gə kəm rəbi kɪ a mɔɔji-né rɔ-si dan dow-je-ti lə Lubə, kɪ 'to njékəwnɔ-je lə Lubə kɪ njékisi kəm. Njékəwnɔ-je kinlé bá 'to njégəti ta kɪ tɔgrɔ-ti taá titi kɪ gaji kɪ ngow dan kəy-ti gəti-né kəy taá kin bè to.

† 2:9 2:9 1Pi 3:3 ‡ 2:12 2:12 'Ndó Tit 2:3-5 † 3:2 3:2 Tit 1:6-9

¹⁶ Jeju Kristi, un rɔ dow ree-né dɔnangi-ti nè,
 Ndil kí aa njay panè: Ɛ to dow kí njururu.
 Malayka-je d'oo-é,
 Njékadmeɛ-je d'ilə mbe ta liə d'adi gin dow-je kí gay-gay.
 Dow-je kí dɔnangi-ti nè d'adi meɛ-dé Jeju Kristi,
 Lubə un-é ɔw siə meɛ rifa-ti.

Ta kí sɔbi dɔ kadmeɛ kí tò lo bɔyɔ-é-ti bá Lubə tɛɛ dɔ-é kinlé, to né kí maji nɔ. To ta kí tɔgrɔ-ti ya.

4

Ta kí dɔ njéndó dow-je né-je-ti kí ngɔm

1Jɔ 4:1-3; Kol 2:16-23; 2Ti 2:4-6

¹ Ngà Ndil kí aa njay pa adi aa yéréré ya panè: Kaglo-je-ti kí dɔbɔy-ti lé, dow-je kí dan-ti-je d'a tusi kadmeɛ lə-dé kiŋə kɔɔ tiŋə go ndil-je-ti kí njékədi dow-je kur-dé wale rəm, kɔɔ kun go néndó-je kí i rɔ ndil-je-ti kí maji al rəm tɔ. ² Dowbé-je kinlé, d'a kadi njéndó dow-je né-je kí ngɔm kí 'to njékədi kəm dow-je kin d'ədi-dé d'ur-dé wale. Njékədkəm dow-je kinlé, dɔ-dé təl adi meɛ-dé uwə-dé kɔ ta dɔ majal-ti al, toki nin kí dow ɔr ngowla pərəə ində rɔ-é-ti ya kàrè gə al ngá kin bè. ³ Dɛ d'ɔgi dow-je kadi 'taa-nɔ rəm, d'ɔgi-dé kuso né-je kí dan-ti-je rəm tɔ. Ngà né-je kin lay lé, Lubə ya ra kɔɔ kadi njékadmeɛ-je kí 'to njégə ta kí tɔgrɔ-ti lé, d'oo maji-é 'ra-é-né oiyo. ⁴ Né-je lay kí Lubə ra lé maji, adi né kí dow à mbati ya goto. Ngà kuso bá kadi dow uso ra-é-né oiyo tá†. ⁵ Kɔɔtalə né-je lay lé, ta lə Lubə, kɔ ta kí pa siə təl-dé adi aa njay ngá.

⁶ Timote, né-je kinlé, kinə i 'ndó njékadmeɛ-je rəmə, 'a to ngonnjəkullə kí maji lə Jeju Kristi, kí ta kí dɔ kadmeɛ-ti kɔ néndó kí tɔgrɔ-ti kí i ingə-ingə lé asi-i maji. ⁷ Ngà ta tėti-je, kɔ tasu-je kí tò nɛ takəm Lubə-ti lé, ɔsi ngerəngi ki rangi.

Ta dingəm-je kí Pol adi Timote

I 'ndó kadi 'ilə kuji dɔ Lubə-ti. ⁸ Kɔɔtalə ndó ndaji njirə rɔ to né kí maji, ngà maji kɔɔ né-je nɔ al. Ngà kuji kí kilə dɔ Lubə-ti lé, maji kɔɔ né-je lay. Dow-je kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti lé, Lubə un mindi-é kɔɔ kadi n'adi-dé kiskəm kí ngɔsnè-ti kin rəm, bá kiskəm kí sartagangi kí à ree lé rəm tɔ. ⁹ Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti rəm, to ta kí asi gaki kadi toki ndigi dɔ-ti d'igim ya rəm tɔ. ¹⁰ Beɔa jəi j'rai kullə rəm, j'iləi rɔ-ji dɔ rəm, kɔɔtalə j'indəi meɛ-ji dɔ Lubə-ti kí njəkisi kəm, kí to njəkaji dow-je lay. Ngà kí boy nɔ lé, ɛ to njəkaji njékadmeɛ-je. ¹¹ Ta-je kinlé, 'ndəji njékadmeɛ-je dɔ-ti rəm, bá 'ndó-dé rəm tɔ.

¹² 'Adi dow nədi-i kɔɔtalə to kí i 'to basa kinlé al. Ngà kadi i 'to né ndaji lə njékadmeɛ-je, meɛ ta pa-i-ti rəm, meɛ panjiyə-i-ti rəm, meɛ ndigi dow-je-ti rəm, meɛ kadmeɛ-ti rəm, bá meɛ kaa njay-ti rəm tɔ. ¹³ 'Ində rɔ-i ta ndó mbete-ti kí aa njay dan njékadmeɛ-je-ti rəm, 'ində rɔ-i ta kulə dingəm meɛ-dé-ti rəm, bá 'ində rɔ-i ta ndó-dé né-ti rəm tɔ. 'Ra bè-bè ya sar kadi m'ow m'ingə-i-né. ¹⁴ Kadkare kí Ndil Lubə adi-i kɔ kəm rəbi kí rɔ njépata-je kí ta Lubə-ti rəm, kɔ kəm rəbi kí rɔ 'ngatogi-je-ti kí d'ində ji-dé dɔ-i-ti rəm lé, 'ra 'ndam-né al. ¹⁵ 'Ində rɔ-i ta né-je-ti kinlé rəm, un rɔ-i bikti ya ində ta-ti, kɔɔ kadi kɔw ki kete lə-i tò ndata rəsi takəm dow-je-ti lay rəm tɔ. ¹⁶ 'Oo go rɔ-i i ya maji rəm, 'oo go néndó kí 'isi 'ndó dow-je lé maji rəm, 'uwə rɔ-i ngá titi. Kɔɔtalə ra-é kí bè kinlé bá, 'a kaji-né rɔ-i i ya rəm, dow-je kí d'oo ta lə-i kàrè, d'a kaji-né rəm tɔ.

† 4:4 4:4 Kgn 1:31

5

Gosi ra kullə kə dow kí ra majal

¹ Dingəm kí 'bugə lé, 'ndángi-é rəy-rəy al, ngà 'oji-é ta titi bəbi-i bə, 'oji ta basa-je titi ngankə-i-je bə, ² 'oji ta dené-je kí 'bugə titi kə-i-je bə, bá 'oji ta nganmandi-je titi kənan-i-je bə, kə tagir kí aa njay.

Ta kí do njəngəwkoy-je-ti

³ 'Oo go njəngəwkoy-je kí dow do-dé goto. ⁴ Ngà kinə njəngəwkoy kí ngan-é-je əse nganka-é-je d'isi nɔɔ rəmə, né kí dəsəy kí d'a ra kdo kilə-né kuji do Lubə-ti ɔn: Də d'a koo go də kí mɛɛ kəy-ti lə-dé də ya rəm, d'a koo go njəkəji-dé-je kdo kuti kí ndəki d'uti-dé lé tɔ. Ǝ kin bá to né kí nəl Lubə. ⁵ Njəngəwkoy kí isi kə kár-é, kí dow do-é goto lé, ɛ ində mɛɛ-é do Lubə-ti ə uwə rə-é ngə pa siə ta rəm, bá dəji-é né ndə-je kə kada-je rəm tɔ. ⁶ Ngà njəngəwkoy kí isi əy ngədi go né-je-ti kí dənangi-ti nə lé, lé isi kə do-é taá ya kàrè, ɛ oy ngá. ⁷ Ǝ kin bá to né-je kí 'a ndəji-dé do-ti, kdo kadi dow ilə-né ta do-dé-ti al. ⁸ Kinə dow madi oo go noji-é-je al, ə kí boy nɔ lé, kinə oo go dow-je kí mɛɛ kəy-ti liə al rəmə, to dow kí ilə kadmɛɛ liə kəgi, ɛ maji al nɔ itə njəkadmɛɛ al bəy. ⁹ Njəngəwkoy kí njəkəwnə-je d'a kində ri-é kdo koo go-é lé, bal-é à ra kərməkə kow kə taá bane, à to dené kí ndəki ore kəm-é go ngəbi-é-ti ya kàre-rè ¹⁰ rəm, à to dené kí d'a gə-é kadi kullə ra-é maji-maji, adi à to njəngəm ngan-é-je maji rəm, njəkuwə mba-je kə rə-é-ti wur-wur rəm, njətogi nja* njəkəaa njay-je rəm, njəra kə dangi-ti-je rəm, bá né-je kí gay-gay lay kí maji bá to kullə ra-é rəm tɔ. ¹¹ Ngà njəngəwkoy-je kí rə-dé tò kare bəy lé, ində ri-dé mɛɛ mbete koo go njəngəwkoy-je-ti lé al. Kdotalə loki bo dingəm ra-dé lé, d'ubə Kristi, dow kí Lubə mbəti-é d'inqə-é ə 'ndigi taa ngow gogi, ¹² adi d'usi-né mɛɛ ta kí gangi-ti, kdotalə kun mindi lə-dé kí d'un d'adi Kristi kete lé, 'tusi d'inqə kəgi. ¹³ Bəy bá njəngəwkoy-je kí rə-dé tò kare lé, 'ndigi ra kullə al, bá 'ndó kilə kə takəy-takəy rəm, d'ə do-ti nɔɔ 'təl njəkəndə nané-je rəm, njəpata-je kí usi-dé-ti al rəm, bá njəpata-je kí tuwə pa al rəm tɔ. ¹⁴ Gin-é kin bá, m'ndigi kadi njəngəwkoy-je kí rə-dé tò kare bəy lé, 'təl 'taa ngow d'oji-né ngan-je, d'oo go mɛɛ kəy-je lə-dé maji, kdo kadi njəba-je lə-ji d'ingə rəbi 'pa-né ta kí maji al do-ji-ti al. ¹⁵ Kdotalə njəngəwkoy-je kí dan-ti-je d'ilə kadmɛɛ lə-dé kəgi ngá, adi d'un go Sata. ¹⁶ Ngà kinə dené kí to njəkadmɛɛ əw kə njəngəwkoy-je mɛɛ kəy-ti liə nɔɔ rəmə, kadi oo go-dé, kdo kadi njəkəwnə-je d'inqə ji-dé d'oo-né go də kí dow do-dé goto.

*Ta kí səbi do 'ngatəgi-je**1Kə 9:9-10*

¹⁷ 'Ngatəgi-je kí d'or nɔ njəkəwnə-je maji lé, tò kadi toki kilə kuji do-dé-ti, bá tò kadi toki ra sə-dé rəm tɔ. Ə kí boy nɔ lé, to ta kí səbi do də kí d'ində rə-dé ta ndó dow-je ta-ti lə Lubə rəm, bá ta ndó dow-je né-ti rəm tɔ. ¹⁸ †Kdo mbete kí aa njay panè: *Mangi kí d'adi-é ə njiyə do ko-ti kdo kadi kəq-é tal lé, 'a do ta-é al, bá pa bəy panè: Dow kí ra kullə lé, to tó-é kadi à kingə né doji-é tɔ.*

¹⁹ 'I kalangi 'ndigi do ta-ti kí dow-je d'ilə do 'ngatəgi-ti al, ngà kadi oo ta-é ta dow-je-ti joo əse mutə kí d'oo kə mbi-dé əse kə kəm-dé tá-je 'ra-né kullə bəy. ²⁰ Də kí 'ra majal lé, 'ndángi-dé takəm dow-je-ti lay, kdo kadi ndəgi-é-je kàrè 'bəl-né tɔ. ²¹ M'un ndu m'adi-i nɔ Lubə-ti, kə nɔ Jeju Kristi-ti, bá nɔ malayka-je-ti kí Lubə mbəti-dé kadi 'təl rə-i go ndukun-je-ti kinlé, ə kadi i kalangi 'gangi ta do dow-ti al rəm, bá kadi 'ra né madi ɔr-né kəm dow al rəm tɔ.

Ta-je kí gay-gay kí Pol oji Timote

* **5:10** 5:10 Togi nja lé toji səl do kə ndigi dow-je titi kí Jeju ra-né kə njəndó né-je lé tɔ (Ja 13:1-17). † **5:18** 5:18 Mat 10:10; Luk 10:7

²² 'I kalangi ində ji-i dɔ dow-ti al rəm, bá 'ində rɔ-i nati kɪ dow dɔ majal-je-ti liə al rəm tɔ. I ya 'itə rɔ-i ngərəngi kàdɪ majal-ti.

²³ 'Isi ta kay man-ti ya par-par al, ngà kadi ay man nduu sɛ-sɛ kɔ mɛɛ-i kí isi to-i to-i kin rəm, kɔ mɔy-je kí nɔ-je kí isi ra-i taá-taá kin rəm tɔ.

²⁴ Majal-je lə dow-je kí dan-ti-je lé, to ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti pá bəy bá 'gangi ta dɔ-ti. Ngà 'lə dɛ kí nɔ-je rəmə, kujə rɔ-é go ta kí gangi-ti tɔ. ²⁵ Gangi-é kí kullə ra-je kí maji tɔji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi kinlé, bə ya tɔ é kullə ra-je kí majal kàrè dow à kasi bɔyɔ-né al rəm tɔ.

6

Ta kí sɔbi dɔ bə-je

Epe 6:5-8; 1Pi 2:18-20

¹ Kadi njékadmɛɛ-je lay kí 'to bə-je lé, d'oo 'ba-dé-je ki dow-je kí d'asi gaki kadi d'un ta-dé kun kí tɔgrɔ-ti, kɔ kadi dow-je 'pa-né ta kɔbi kɪ Lubə al rəm, 'pa-né ta kí maji al dɔ Poyta kí Maji-ti al rəm tɔ. ² Dɛ kí 'ba-dé-je 'to njékadmɛɛ-je lé, kadi d'ilə jirə dɔ to kí dɛ 'to ngankɔ-dé-je kɪ takul Jeju Kristi kin bá kadi 'nədi-dé-né al. Ngà kadi 'ra kullə d'adi-dé maji nɔ kɪ kete ya bəy, kɔ kullə-je kí maji-maji kí d'isi 'ra lé, 'ra d'adi njékadmɛɛ-je, adi to ngankɔ-dé-je kí dɛ d'ində-dé dan kəm-dé-ti.

Ta kí dɔ néndó-je-ti kí ngɔm kɪ kay ngɔdi go nékingə-ti

Mat 6:19-34

Né kí tɔ kadi i 'a ndó dow-je ə 'a ndəji-dé dɔ-ti ɔn: ³ Kinə dow ndó né kí rangi, bɪ ɔ njáŋgi dɔ ta-je-ti kí tɔgrɔ-ti lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi al rəm, ɔ njáŋgi dɔ néndó-ti kí ɔw go-nɔ-ti kɪ kuji kí kilə dɔ Lubə-ti kin al rəmə, ⁴ to njəngɔm kare ya, gə né al, to dow kí tanaji kí dɔ ngan ta-je-ti kí bɛti-bɛti bá to kullə ra-é. Né-je kinlé, bá isi ree kí kəmnda-je, kɪ gaki-nɔ-je, kɪ kulə ta ndil-nɔ-ti-je, kɪ ta kí gáŋgi rim-rim dɔ-nɔ-ti-je, ⁵ kɪ tii-nɔ-je kí sɔy-é goto kí to kullə ra dow-je kí dɔ-dé goto. Dɛ 'gə ta kí tɔgrɔ-ti al rəm, 'gir kí kadmɛɛ Lubə lé, to kəm rəbi kingə né.

⁶ Tɔgrɔ-ti ya, kinə dow ore kəm-é dɔ né-ti kí tɔ ji-é-ti ya rəmə, kadmɛɛ lé, to kəm rəbi kingə né kí nɔ ya. ⁷ Kɔɔtalə j'reei dɔnangi-ti kɪ ji-ji kare, ə j'a tɔli kɪ ji-ji kare ya tɔ. ⁸ Kinə j'ɔwi kɪ nékuso, kɪ kubi rəmə, ɛ kin ya asi. ⁹ Ngà dɛ kí 'ndigi kingə né ya tá lé, d'usi mɛɛ néna-ti, kɪ mɛɛ gum-ti lə Sú, d'usi mɛɛ bɔ né-je-ti kí gay-gay kí maji al maji al, kɪ né-je kí ndɔjta, kí to né-je kí isi ungi dow-je dan kɔ-je-ti, bá dan tuji-ti rəm tɔ. ¹⁰ Kɔ kəmnda là lé, to njirə né-je lay kí majal, ə dɛ kí dan-ti-je kí d'ay ngɔdi go-ti 'tusi-né kadmɛɛ lə-dé d'inə kɔgi lé, dɛ ya d'un rɔ-dé d'ilə dan babo kɔ-ti.

Dow lə Lubə: Panjiyə-é kɪ né kí à kuwə mɛɛ-é

¹¹ Ngà i, dow lə Lubə lé, 'ɔr rɔ-i ngərəngi mɛɛ né-je-ti kinlé, ə 'sangi kadi 'ra né kí njururu, kadi 'ilə kuji dɔ Lubə-ti, kadi 'ində mɛɛ-i dɔ Lubə-ti, kadi 'ndigi dow-je, kadi 'ilə mɛɛ-i dɔ madi-é-ti pɔ rəm, bá kadi 'sɔl lɔm-lɔm rəm tɔ. ¹² 'Rɔ rɔ kí maji kí sɔbi dɔ kadmɛɛ, ə kiskəm kí sartagangi kí Lubə ba-i-né bá i 'pa ta-é maji nɔ takəm kosi dow-je-ti lé, 'uwə njarara. ¹³ †Nɔ Lubə-ti kí to njékadi kiskəm né-je lay, bá nɔ Jeju Kristi-ti kí pa ta kí maji nɔ rəsi nɔ Pɔsi Pilati-ti lé, m'ndəji-i, ¹⁴ kadi 'təl rɔ-i go ndukun-ti lə Lubə ə 'adi rɔ-i aa njay, kadi dow ilə ta dɔ-i-ti al, sar ya kadi 'Babe lə-ji Jeju Kristi tɛɛ-né kɔy ¹⁵ dɔkaglo-ti kí Lubə ya ɔji. Lubə lé, to Njékisi dan maji-ti kí dum, ɛ ya kɪ káre-rè to Njètɔgi dɔ né-je-ti lay, ɛ kí to Ngar lə ngar-je, 'Babe lə 'babe-je, ¹⁶ kí ɛ ya kí káre-rè bá to njékoy al, njékisi lo kí ndógi-ti kí dow asi kɔw-ti al, ɛ kí dow oo-é al rəm, bá dow à kasi koo-é al rəm lé, riba, kɪ tɔgi kí tɔ sartagangi to 'liə! Amɛn!

† 6:13 6:13 Ja 18:37

Ta kí sɔbi dɔ njénékingə-je

¹⁷ I 'ndəji njénékingə-je kí dɔkaglo-ti kí bone, kɔ kadi 'to njékində kàdì-dé-je al rəm, kadi d'ində mɛɛ-dé dɔ nékingə-ti kí to né kí à kɪ tuji kàdì káre-rè kin al rəm, ngà kadi d'ində mɛɛ-dé dɔ Lubə-ti, njəkadi-ji né-je lay mburuki-mburuki adi j'isi j'rai rɔnəl-é kin tá. ¹⁸ Kadi njénékingə-je lé, 'ra maji rəm, kadi kullə ra-je kí maji-maji bá to nékingə-dé, kadi ji-dé tɛɛ rəm, bá kadi 'to njéra kì dow-je rəm tɔ. ¹⁹ Kəm rəbi kin bá kadi 'mbɔ-né nékingə-dé kɔ ndɔ kí bore, lo-ti kí tò gərərə, kadi 'tɛɛ-né kiskəm-ti kí tɔgrɔ-ti.

Ta lə ngəm néndó kí tɔgrɔ-ti

²⁰ I Timote, 'tosi kəm-i go kullə-ti kí Lubə adi-i lé maji. Tatidə-je kí mɛɛ wəy kare kí to ta-je kí tò nɛ takəm Lubə-ti, kì né-je kí ɔsi ta Lubə ya rəmə 'panè to négə bóò ri boò kinlé, 'ɔr rɔ-i ngərəngi mɛɛ-é-ti kɔgi. ²¹ Dɛ kí ná-je kí d'oy go-ti rigi-rigi lé, 'tusi rəbi kí sɔbi dɔ kadmɛɛ lə-dé d'inə d'ur wale.

Kadi ramaji lə Lubə nà y sə-si!

Mbete kí njèkungì joo kí Pol ndàngì adi Timote

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí njèkungì joo kí Pol ndàngì adi Timote

Mbete kí njèkungì joo kí njèkɔwkulə Pol adi Timote kinlé to dɔbɔy ta kí idə Timote kete bá kadi 'tɔl-é bəy. Ɛ isi dangay-ti mee bebo Rɔm-ti isi ngəbi kadi 'tɔl-é. Ɛ ndàngì mbete lé kɔɔ kulə-né dingəm mee Timote-ti kadi-é uwə rɔ-é ngə mee kadmee-ti rəm, bá mee kullə-ti lə 'Babe rəm. Kaglo-é-ti kinlé, Timote isi ɔr nɔ njèkəwnə-je kí bebo Epeji-ti ya bəy. Mbete-je kí rangì nɔ kí Pol ndàngì lé, ɛ pa ta lə ra kí Timote ra siə mee-é-ti. Dɛ kí joo kinlé, 'ra kullə nati kɔɔ ta lə 'Babe. Pol ba Timote ngon-é kí mee kadmee-ti titi kí ba-é-né mee mbete-ti kí dɔsɔy kí ndàngì adi-é lé. Tò ndaa-ti rəsi kí Pol ində Timote kí to ngon basa kí njera siə kullə kin dan kəm-é-ti ə ndigi kadi-é ra kullə maji ki kete-kete. Ta kí lo kɔr-é-ti kí 1-2 lé, tò kadi lé dan kɔ-je-ti kí dɔkaglo-ti kí bone, kɔ né-je kí to rɔ ya kərə to kuwə rɔ ngə ya. Pol un nétɔji-je nɔ bá pa-né ta kí dɔ kuwə rɔ ngə-ti: Asgar, njèkayngɔdi lokində dirə-ti, njëndɔr, njèrakullə, bá ɛ pa ta kí dɔ rɔ-é-ti ya tɔ, kɔɔ ngɔdi kí ɛ ay kaglo kisi-é kɔ dɔ-é taá. Ta kí lo kɔr-é-ti kí 3-4 lé to ta-je kí sɔbi dɔ kɔ-je kí à ree kí ree bəy, bá maji lə kɔ dɔ ndi-ti rəm, bá kilə kuji dɔ ta-ti lə Lubə rəm. Pol pa ta lə kinə-nɔ ta tɔl ta mbete-ti liə, ngə ɛ ində mee-é-ti kí Timote à kɔw koo-n'è bebo Rɔm-ti ə ɛ idə-é ta-je nɔ dɔ kɔw-ti kí à kɔw koo-n'è lé. To mbete kí ɛ ndàngì adi dow káre-rè ya ngə təl to mbete kí ulə dingəm mee njèkadmee-je-ti kí bone bè ya lay.

Lapiya kí Pol ra

¹ Mɔ Pol, njèkɔwkulə lə Jeju Kristi, kí go ndigi-ti lə Lubə kadi m'ilə mbe kunmindi lə Lubə kí sɔbi dɔ kiskəm kɔ takul nam kàdì Jeju Kristi-ti, ² †bá m'ndàngì mbete kin m'adi-i i Timote kí m'oo-i ki ngon-m bè, kí m'ində-i dan kəm-m-ti. Kadi Lubə kí Bɔbi-ji dɛ kɔ 'Babe lə-ji Jeju Kristi d'adi ramaji, kɔ koo kəmtondoo, kɔ lapiya lə-dé nɔy sə-i.

Oiyo kí Pol ra Lubə

2Ti 2:1-12; Epe 1:3-7; 2Te 2:13-15

³ Lubə kí ka-m-je 'pole-é bá m'un dɔ nja-dé kɔ tagir kí maji lé, m'ra-é oiyo kɔɔ ta lə-i. Loki m'isi m'pa siə ta ndɔɔ-je kɔ kada-je lé, m'nal kilə ri-i dan-ti al. ⁴ Loki mee-m ole dɔ man nɔ-ti lə-i rəmə, bɔ koo-i ya ra-m loti-loti kɔɔ kadi rɔnəl rusi-né mee-m. ⁵ †Mee-m tò géréré dɔ kadmee-ti lə-i kí to kadmee kí kədkəm goto-ti, kí tò mee ka-i kí dené Loiysi-ti ya kete rəm, bá tò mee kɔ-i Enisi-ti rəm tɔ. Kadmee kinlé, m'gə maji kí tò mee-i-ti tɔ.

Ta dingəm kí Pol adi Timote

⁶ Gin-é kin bá m'ulə dingəm mee-i-ti, kadi ulə pər kuti kadkare-ti kí Lubə adi-i loki m'ində-né ji-m dɔ-i-ti lé. ⁷ Kɔɔtalə ndil kí Lubə adi-ji lé, to ndil bəl al, ngə to ndil tógi rəm, ndil ndignə rəm, bá ndil gosi rəm tɔ. ⁸ 'Adi rɔ-i sɔl-i dɔ pa ta-ti lə 'Babe kadi dow-je al rəm, 'adi rɔ-i sɔl-i dɔ-m mɔ-ti kí d'uwə-m dangay-ti kɔɔ ta kí sɔbi dɔ-é kin al rəm tɔ. Ngə kadi 'ingə kɔ sə-m kɔɔ Poyta kí Maji, kɔ takul tógi lə Lubə. ⁹ Ɛ bá aji-ji rəm, ba-ji kadi j'təli dow-je kí j'aai njay, kɔ takul kullə ra-ji-je al, ngə kí go kɔjra-ti liə ɛ ya rəm, kí go maji-ti kí ɛ ra sə-ji kɔ takul nam kàdì Jeju Kristi-ti low lə low-je nɔ†. ¹⁰ Ramaji kinlé, Lubə adi tɔji rɔ-é kí ngɔsnè-ti kin kɔ takul ree lə Njèkaji-ji

† 1:2 1:2 Knj 16:1 † 1:5 1:5 Knj 16:1 † 1:9 1:9 Epe 1:3-7

Jeju Kristi kí tėti rɔ koy ə toji kiskəm kí sartagangi k̀ takul Poyta kí Maji. ¹¹ †To ta lə Poyta kí Maji kinlé bá Lubə ində-m-né ki njèndó dow-je ta liə rəm, njèkɔwkulə rəm, bá njèndó né dow-je rəm tin. ¹² Adi to né kin bá, m'ingə-né k̀ tin. Ngà rɔ-m bá sol-m dɔ-ti al, kɔ m'gə ɛ kí m'adi-é mɛɛ-m rəm, bá m'gə maji kí ɛ ɔw k̀ tógi kadi ngəm-né né kí maji kí ɛ inɛ ji-m-ti sar ndɔ təl Jeju-ti rəm tɔ.

¹³ Gə ta kí tɔgrɔ-ti kí 'oo ta-m-ti lé, ɛ ya 'uwə ngə k̀ takul kadmeɛ rəm, k̀ takul ndigi dow-je kɔ nam kí i 'nam kadi Jeju Kristi-ti. ¹⁴ Né kí maji kí tɔ ji-i-ti lé, 'ngəm k̀ takul Ndil kí aa njay kí isi mɛɛ-ji-ti lé.

Kuwə rɔ ngə lə Onejipɔr

¹⁵ I 'gə maji kí dɛ lay kí d'isi dɔnangi Aji-ti 'tusi-m d'inɛ-m, adi dan-dé-ti lé to Pijel dɛ k̀ Ermojen. ¹⁶ Kadi 'Babe adi koo kəmtondoo liə nɔy k̀ dow-je kí mɛɛ kəy-ti lə Onejipɔr. Kɔtalə taá-taá ya isi sol mɛɛ-m rəm, bá rɔ-é sol-é kɔ sil kí d'ilə-m kin al rəm tɔ. ¹⁷ Ngà loki ɛ ree bebo Rəm-ti lé, ɛ sangi-m k̀ rɔ tungə-é ya sar ingə-m. ¹⁸ Né-je lay kí Onejipɔr ra adi-m bebo Epeji-ti lé, i 'gə maji itə dow-je lay. Kadi 'Babe adi koo kəmtondoo liə nɔy siə ndɔ gangta-ti liə.

2

Né-je kí tuwə kadi njèkadmeɛ ndaji

¹ I Timote kí m'oo-i k̀ ngon-m bè lé, 'uwə rɔ-i ngə mɛɛ maji-ti kí Lubə ra sə-ji k̀ takul nam kí j'nami kadi Jeju Kristi-ti kin. ² Néndó kí 'oo ta-m-ti k̀ mbi-i takəm kosi dow-je-ti lé, 'ndó dow-je kí njera né kí tɔgrɔ-ti kí d'a kasi ndó dow-je kí rangi tɔ. ³ 'Ingə k̀ sə-m tanə asgar kí maji lə Jeju Kristi bè. ⁴ Dow kí andi asgar-ti lé, à kɔr rɔ-é kɔgi mɛɛ kullə-je-ti lə dow-je kí kare, kɔtalə ɛ à ndigi kadi n'ra né kí nəl njèkun-n'è asgar-ti. ⁵ Bè ya tɔ, dow kí ində dirə ngɔdi lé, à kay k̀ gangi-é kí d'ɔji kadi toki kay-né lé bane, al rəmə à nal nékugə dɔji-é. ⁶ Rəm bá njèndɔr kí njèkɔɔ rɔgi-rɔgi ta ndɔr-ti lé, tɔ kadi ɛ ya ijə kandi né ndɔr liə dɔsɔy. ⁷ I Timote, ta-je kí m'idə-i kinlé, 'laji dɔ-ti maji 'oo, ə 'Babe à ra sə-i kadi 'gə mɛɛ né-je kin lay.

⁸ 'Adi mɛɛ-i ole dɔ Jeju Kristi-ti kí to ngonka Dabidi. Jeju lé, Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, titi kí Poyta kí Maji kí m'isi m'ilə mbe-é pa-né ta-é lé. ⁹ To ta lə Poyta kí Maji kinlé bá m'ingə-né k̀ sar d'ilə-m-né sil tanə k̀ dow kí təl dow bè tin. Ngà ta lə Lubə lé, dow ilə-é sil al. ¹⁰ Gin-é kin bá m'ore-né mɛɛ-m ngə dɔ né-je-ti lay, kɔtalə dow-je kí Lubə mbəti-dé, kɔ kadi dɛ kàrè d'ingə kaji kí tɔ rɔ Jeju Kristi-ti, k̀ riba kí sartagangi tɔ.

¹¹ Ta-je kí m'ɔw k̀ pa kinlé, to ta-je kí tɔgrɔ-ti ya:

Kinə j'oyi nati k̀ Kristi lé,

¹² †j'a kisi kəm nati siə tɔ.

Ə kinə j'uwəi rɔ-ji ngə rəmə, j'a kɔi be nati siə tɔ,

Ngà kinə j'naji j'painè j'gəi-é al rəmə,

ɛ kàrè à naji panè n'gə-ji al tɔ.

¹³ Kinə j'aj dɔ kunmindɔ-ti lə-ji al kàrè

ɛ ɔ gərərə dɔ kunmindɔ-ti liə.

Kɔtalə ɛ, à pa ta mindi-é joo al.

Njèra kullə kí 'nə-é 'gə-é maji

1Ti 1:3-7,18-20; Tit 1:10-16; 2:11-15; 2Pi 2:1-22

¹⁴ 'Oo maji, né-je kí kadi 'ole mɛɛ dow-je dɔ-ti, 'ndəji-dé-né ǹ Lubə-ti ɛn: Kadi d'isi ta 'gaki-nə dɔ ngan ta-je-ti al, kɔ maji-é goto, ngà isi tuji dow-je kí d'isi 'yəl mbi-dé d'oo-né. ¹⁵ 'Uwə rɔ-i ngə kadi 'ə ǹ Lubə-ti titi dow kí 'nə-é d'oo adi to dow kí asi rəm,

titi njèra kullə kí rɔ-é sol-é dɔ kullə-ti liə al, adi ɛ ndó dow-je ta kí tɔgrɔ-ti lə Lubə kɪ gangi-é berere-berere. ¹⁶ 'Ɔr rɔ-i ngərangi kɔgi mɛɛ tatidə-je-ti kí mɛɛ wəy kare kí to ta-je kí tò nɛ takəm Lubə-ti, kdɔtalə dow-je kí d'ində rɔ-dé ta-ti lé, d'ow ki kete par-par mɛɛ né ra-je-ti kí ilə kuji dɔ Lubə-ti al. ¹⁷ Dowbé-je kinlé, néndó lə-dé ɔw ki kete-kete tana kɪ dò basrangi kin ya bè. Imene-je kɪ Pileti 'to dow-je kí dan-dé-ti. ¹⁸ Imene-je kɪ Pileti lé, 'ndəm rəbi ta kí tɔgrɔ-ti adi d'ur wale. Dɛ 'pa titi kí Lubə adi dow-je 'tosi ndəl d'ində lo tɛɛ ngá bè. Beba 'təl dɔ dow-je nɔ adi d'ilə kadmɛɛ lə-dé kɔgi. ¹⁹ Bè ya kàrè, gin kəy kí Lubə ində adi ngá kəng-kəng lé, ɔ gərərə. Gin kəy kinlé 'ndangi ta-ti 'panè:

«'Babe gə dow-je liə gɔw»

ə «Dow kí rá-rá kí panè n'to dow lə 'Babe rəmə, kadi dowbé mbati né ra kí njururu al.»

Bay-je lə dené kɔmolé

²⁰ 'Oo bè, mɛɛ kəy kí boy lé, bay-je kí d'ubə kɪ lɔr, kɪ bay-je kí d'ubə kɪ là ya par bá tò-ti al, ngá bay-je kí to kagi bá 'tɔl, kɪ bay kí d'ubə kɪ anji-je kàrè tò-ti tɔ. Bay-je kí dan-ti-je lé, to bay kɔmolé, ngá bay-je kí nɔ-je to bay ra kullə-je kí kare tɔ. ²¹ Beba kinə dow aa rɔ-é dɔ né-je-ti kí maji al kin rəmə, dowbé toki bay kɔmolé kí d'ɔr d'ində tagay d'adi Lubə, ɛ toki bay kí maji ra kullə kí ba-é ngəm pèrèrè kɔ ra-né kullə kí rá-rá ya kí maji kin bè.

Ta kí sobi dɔ ngonnjəkullə lə 'Babe

²² Timote, 'ɔr rɔ-i ngərangi kɔgi mɛɛ bo né-je-ti kí maji al kí isi ra basa-je kɪ mandije ə i 'sangi kadi 'ra né kí njururu, kadi 'ində mɛɛ-i dɔ Lubə-ti, kadi 'ndigi dow-je rəm, kadi 'isi kɪ lapiya kɪ dow-je kí 'nɔ ba 'Babe kɪ mɛɛ-dé kí kàrè-rè rəm tɔ. ²³ Tanaji-je kí kɔgi kare kɪ tanaji-je kí dɔ mbé-ti lé, 'osi ngərangi kɔgi, kɔ à ree kɪ kɔl-nɔ.

²⁴ Ə dow kí to ngonnjəkullə lə 'Babe lé, to dow kí à ndigi kɔl-nɔ al. Ngá ɛ à to dow noji rɔ dow-je-ti lay rəm, à to dow kí asi ndó dow-je né rəm, bá à to dow kí njèkilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti pɔ rəm tɔ. ²⁵ Ɛ à kɔl kɪ njəmbati ta-je kɪ ta kí sol ləm-ləm; kdɔtalə dɔmaji ə Lubə à ra sə-dé kadi d'ingə panjiyə-dé kí maji al kɔgi ə 'təl 'ree dɔ ta-ti kí tɔgrɔ-ti gogi, ²⁶ kadi loki kəm-dé ijə dɔ né ra-dé-je-ti kí dɔ mbé-ti lé rəmə, 'tɛɛ kɔgi mɛɛ gum-ti lə Sú kí uwə-dé gin tɔgi-é-ti adi d'isi 'ra ndigi liə.

3

Ta kí dɔ kaglo-je-ti kí dɔbəy-ti

¹ Timote, kadi i 'gə kí mɛɛ ndɔ-je-ti kí dɔbəy-ti lé, lo à ngá nɔ. ² Kdɔtalə dow-je d'a to njəyər-je, d'a to m'oy yo là-je, njékun ta rɔ-dé-je, njékində kàdì-dé-je, njépa takɔbi kɪ Lubə, njékosi ta njékoji-dé-je, njéra oiyo al-je, njénədi Lubə, ³ d'a to dow-je kí kɔ lə dow usi-dé al, njékoo kəmtondoo lə madi-dé-je al, njékulə ta ndil dow-je-ti, njékore mɛɛ-dé al-je, njémɛɛkati-je, njéba lə njéramaji-je, ⁴ njékun dɔ dow-je, njékində kungəsa-je, njéngom-je, dow-je d'a ge né kí adi-dé rɔnəl toy ndigi Lubə. ⁵ Dow-je d'a ba rɔ-dé njékilə kuji dɔ Lubə-ti ya, ngá d'a mbati né kí njékadi tɔgi kuji kí kilə dɔ Lubə-ti. 'Ɔr rɔ-i ngərangi kɔgi rɔ dowbé-je-ti kinlé. ⁶ Kdɔtalə dɛ kí nɔ-je dan-dé-ti 'tandi mɛɛ kəy-je-ti rəmə, dené-je kí njétɔgi kasi al, kí majal ɔ be dɔ-dé-ti rəm, kí 'to dené-je kí bo né-je kí gay-gay ra-dé loti-loti kinlé, d'usi mɛɛ gum-je-ti lə-dé. ⁷ Dené-je kinlé, d'ingə néndó kɪ ndɔ-é ndɔ-é ya, ngá nja kare ya kàrè 'gə ta kí tɔgrɔ-ti lé yérərə al. ⁸ Titi kí ndɔki Janesi-je kɪ Jambresi d'osi-né Moiyiji kɪ ta lé, bè ya tɔ, dowbé-je kinlé d'osi-né ta kí tɔgrɔ-ti ngərangi tɔ. Dɛ 'to dow-je kí dɔ-dé goto rəm, kí sobi dɔ kadmɛɛ rəmə, 'to dow-je kí kare kɔgi ya bè. ⁹ Adi d'a kɔw kɪ kete-kete ndɔ

al. Kdotalə mbé lə-dé lé, à tò ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti lay, tana kà 'lə dow-je kí joo kinlé bè tɔ.

Ka gərərə do néndó-ti kí tɔgrɔ-ti

2Kɔ 6:3-10

¹⁰⁻¹¹ †Ngà i lé, né kí m'ndó dow-je rəm, panjiyə-m, kà kɔjra-je lə-m, kà kadmɛɛ lə-m, kà kilə mɛɛ do madi-é-ti lə-m, kà ndigi kí m'ndigi dow-je rəm, kuwə rɔ ngà lə-m, kà kəm-m kí dow-je d'ulə ndoo, bá kɔ-je lə-m lé, to né-je kí i 'ində kəm-i go-ti berere-berere 'oo maji. Mɛɛ bebo Antiosi-ti, kà Ikoniyom, kà Listrə lé, kɔ kí rá bá m'ingə al wa? Kulə kəm ndoo kí rá bá tɛɛ do-m-ti al wa? Bè ya kàrè, 'Babe ɔr-m-ti lay ya ilə-m taá. ¹² Bè ya tɔ, dow-je lay kí 'ndigi kadi kisi do taá lə-dé ilə kuji do Lubə-ti kà takul nam kàdì Jeju Kristi-ti lé, dow-je d'a kulə kəm-dé ndoo. ¹³ Ngà dow-je kí njémɛɛndul-je, kà njékəɔta-je lé, d'a kow ki kete nɔ mɛɛ né ra-ti kí maji al par-par, kur-né dow-je kí rangi wale rəm, bá dɛ ya kàrè dow-je d'a kur-dé wale rəm tɔ†.

¹⁴ Ngà i lé, néndó-je kí i 'ingə ə i 'gə kí to néndó kí tɔgrɔ-ti, bá dow-je kí i 'ingə rɔ-dé-ti kàrè i 'gə-dé maji kinlé, ɛ ya 'a do-ti. ¹⁵ Ngon-i-ti nɔ ya, mbete kí aa njay kí à kadi-i kəmkaa kí à tɛɛ sə-i kaji-ti kà takul kadmɛɛ Jeju Kristi lé, i 'gə maji. ¹⁶ Mbete kí aa njay bikti lay ya Lubə adi Ndil-é ɔsi dow-je bá 'ndangi ə maji asi gaki kɔ ndó dow né rəm, kadi uwə dow kà ta rəm, ilə dow rəbəə rəm, ɔji dow né ra kí njururu, ¹⁷ kɔ kadi dow lə Lubə ɔr-né mir-mir rəm, bá kadi asi ra-né kullə-je lay kí maji rəm tɔ†.

4

Ta kí ɔbi do ndó dow-je ta lə Lubə

¹ Kdotalə təl lə Jeju Kristi kí à təl rəm, kdotalə kɔbe liə kí à ree rəm lé, m'un ndu m'adi-i nɔ Lubə-ti, kà nɔ Jeju Kristi kí tò kadi à gangta do dow-je-ti kí d'isi kəm, kà do dɛ-ti kí d'oy lé, ² kadi 'ingə kəm lo-je lay kí maji əse kí maji al kàrè, 'ndo dow-je ta lə Lubə par-par ya. I 'ndó dow-je né kà mɛɛ kí kilə do madi-é-ti pɔ uwə-dé-né kà ta, 'ndangi-dé-né do majal-ti, bá 'ulə-né dingəm mɛɛ-dé-ti rəm tɔ. ³ Kdotalə kaglo madi à ree nɔɔ kí dow-je d'a mbati néndó kí tɔgrɔ-ti. Ngà d'a mbəti dow-je nɔ kí go mɛɛ ndigi-ti lə-dé dɛ ya kadi 'to njéndó-dé né-je kɔ kadi 'bɔr gidi-dé kà ta-je kí nəl-dé nəl-dé bane. ⁴ Ta kí tɔgrɔ-ti lé, d'a kun mbi-dé kində rangi kɔ koo al, rəmə tasu-je bá d'a yəl mbi-dé kɔ koo-né. ⁵ Ngà i lé, mɛɛ né-je-ti lay ya, 'ində kəmkaa do rɔ-i-ti, 'a dingəm dan kɔ-je-ti, 'ra kullə kí njèkilə mbɛ Poyta kí Maji à ra, bá 'ra kullə lə-i adi idi maji rəm tɔ.

Ta lə ngɔdi lə Pol

Plp 1:20-23

⁶ Ngà mɔ rəmə m'adi rɔ-m toki man nduu kí 'mbəl do né gugi né-ti bè, adi ndo lə-m nɔy ngɔsi ngá*. ⁷ Mɔ m'ɔ rɔ kí maji, m'təl ta ngɔdi lə-m, m'ngəm kadmɛɛ lə-m. ⁸ Un kuti-é nè kinlé, nɔy kadi ndo gangi ta-ti ə 'Babe kí to njègangta kí njururu adi-m nédoji-m kí to nédoji kullə ra kí njururu. Mɔ kà kár-m bá à kadi-m al, ngà à kadi dow-je lay kí mɛɛ-dé tò səl do ndo ree-é-ti lé tɔ.

Ndagi ta-je kí Pol idə Timote

⁹ 'Uwə rɔ-i ngà kadi 'ree kalangi 'ingə-m; ¹⁰ †Kdotalə Demasi† tusi-m inə-m kɔgi, kəmnda né-je kí donangi-ti nè ra-é nɔ adi ɔw bebo Tesaloniki-ti; Kresasi ɔw Galati;

† 3:10-11 3:10-11 a Knj 13:14-52; b Knj 14:1-7; d Knj 14:8-20 † 3:13 3:13 Knj 20:28-31 † 3:17 3:17 2Pi 1:19-21

* 4:6 4:6 Pol un rɔ-é ɔji-né man nduu kí 'mbəl do né-ti kí d'adi kɔ gugi-né né bá pa-né ta kí do koy-é-ti (Tɛt 29:38-42; Kni 15:1-10; Plp 2:17). † 4:10 4:10 a Kol 4:14; Plm 1:24; b 2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4 † 4:10 4:10 Demasi (Kol 4:14; Plm 24) Tit (2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4)

Titi‡ ɔw Dalmati; ¹¹ †Luki ya k̀i kár-é bá isi sə-m nè. Loki 'ɔw k̀i ree rəmə, 'adi Marki ree sə-i. Kdo ɛ to njera sə-m do kullə-ti. ¹² †M'ulə Tisiki bebo Epeji-ti. ¹³ †Loki 'ɔw k̀i ree rəmə, 'ree k̀i kubi kul lə-m kí m'inqə bebo Troasi-ti kəy lə Karpusi, bá 'ree k̀i mbete-je lə-m to; ə né kí boy n̄á lé, 'adi m̄eɛ-i oy do mbete ndaá-je-ti lə-m al.Š

¹⁴ †Alegjandrə kí to kodi kuwə né lé, ra sə-m majal n̄á. 'Babe à ra siə né kí go kullə ra-é-je-ti ya to. ¹⁵ I ya kàrè, 'oo go rɔ-i rɔ-é-ti, kdotalə ɛ ɔsi ta néndó lə-ji kosi kí ngə n̄á.

¹⁶ Kí dɔsay kí m'á m'pa-né ta do rɔ-m-ti n̄ə njégangta-je-ti lé, dow káre ya kàrè ɔ go-m-ti al. Ngà de lay ya 'tusi-m d'inqə-m kogi. Kadi Lubə tidə kɔr majal-é do-dé-ti al.

¹⁷ To 'Babe ya bá ɔ go-m-ti, adi-m tógi kdo kadi m'pa ta liə lay kdo kadi dow-je kí 'to jipi-je al d'oo. 'Babe taa-m ta bɔl-ti* ilə-m taá. ¹⁸ 'Babe à taa-m kilə-m taá ta né-je-ti kí maji al lay ya rəm, bá à kaji-m kdo kɔbe liə kí dɔrɔ-ti rəm to. Kadi riβa to 'liə ya k̀i do bal-bal! Amen!†

Lapiya-je kí ra

¹⁹ †'Ra lapiya Priska-je k̀i Akilasi adi-m rəm, bá 'ra lapiya dow-je kí m̄eɛ kəy-ti lə Onejipɔr rəm to. ²⁰ †Erasti n̄ay bebo Kɔrenti-ti, ə Tropim bá m'inqə-é bebo Mile-ti kdotalə rɔ-é to-é.

²¹ 'Uwə rɔ-i ngə kadi 'ree kete n̄ə n̄ay kul-ti. Ebulusi-je, k̀i Pudasi-je, k̀i Linusi-je, Klodiya-je, k̀i njékadmeɛ-je lay ya 'ra-i lapiya to.

²² Kadi 'Babe adi m̄eɛ-i usi nangi. Kadi ramaji liə n̄ay sə-si.

‡ **4:10** 4:10 Titi (2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4) † **4:11** 4:11 a Kol 4:14; Plm 1:24; b Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; Plm 1:24 † **4:12** 4:12 Knj 20:4; Epe 6:21,22; Kol 4:7,8 † **4:13** 4:13 Knj 20:6 § **4:13** 4:13 Go lo-ti lə jipi-je lé, dow-je 'ra ndaá biŋə-je k̀i ndaá bati-je adi təl mbete adi 'ndangi né-ti. † **4:14** 4:14 a 1Ti 1:20; b Rɔm 2:6 * **4:17** 4:17 Pol pa ta lə bɔl kí d̄a al, ngà pa ta kinlé sobi-né do ngar-je kí 'sangi kadi 'ra-é maji al. † **4:18** 4:18 Mat 10:18-20 † **4:19** 4:19 a Knj 18:2; b 2Ti 1:16,17 † **4:20** 4:20 a Knj 19:22; Rɔm 16:23; b Knj 20:4; 21:29

Mbete kí Pol ndàngì adì Titi Ta-je kí dɔ mbete-ti Pol ndàngì adì Titi

Titì kàrè ra kì Pol kɔ kilə mbe Poyta kí Majì rəm bá to ngonnjèkulə liə rɔ njékəwnə-je-ti kí gay-gay titì Timote bè tɔ. Này nà al kadi d'uwə Pol dangay-ti kí gogi nè-ti kinlé, de kí Titì d'ow mee bebo Listrə-ti dɔnangi Kreti-ti. 'Ra kullə nati kaglo madi bá, go-ti Pol inə Titì lo-é-ti kin kadi-é gɔl ta-je kí dan njékəwnə-je-ti; ə Pol bá ɔw mba bebo Kɔrenti-ti əse dɔnangi Maseduwan-ti. Lo-é-ti kin bá e ndàngì-né mbete kin adì Titì kɔ kulə-né dingəm mee-é-ti rəm, bá oji-é-né ta dɔ kullə-ti kí kadi-é ra tɔl ta-é rəm tɔ. Titì lé to jipi al (Gal 2:3). Mee mbete-ti kinlé, Pol ba-é: Ngon-m kí tɔgrɔ-ti mee kadmee-ti (Tit 1:4), ta kin toji toki Pol bá ra siə adì-é adì mee Jeju Kristi. Mbete kullə-je lə njékəwkulə-je pa ta lə Titì al, ngà Pol pa ta liə mee mbete-je-ti liə nà. Lo kɔr-é-ti kí 1: 5 bá Pol ole mee Titì dɔ né-je-ti kí n'inə-é-né dɔnangi Kreti-ti lé: Kadi gɔl ta-je kí này lé kì go-é-goé tɔl ta-é ə ində njékərnɔ-je dan njékəwnə-je-ti kí gay-gay mee bebo-je-ti. Lo kɔr-é-ti kí 1 lé, Pol pa ta kí sobi dɔ kəm rəbi kí d'a mbəti-né njékərnɔ-je kí maji, e bá to né kí maji kadi d'a rɔ-né kì njéndó dow-je né-je kí ngɔm kí isi tulə njékəwnə-je kí dɔnangi Kreti-ti nati. Lo kɔr-é-ti 2-3 lé, e pa ta lə néndó kí tɔgrɔ-ti kí à kadi né-je tɔ maji dan kuti njékadmee-je-ti kí gay-gay kadi panjiyə nà-nà tɔ-né maji.

Lapiya kí ra

¹ Mə Pol kí ngonnjèkullə lə Lubə rəm, njékəwkulə lə Jeju Kristi, bá m'ndàngì mbete kin m'adi i Titì. M'to ngonnjèkullə lə Lubə rəm, njékəwkulə lə Jeju Kristi kɔ kadi dow-je kí Lubə mbəti-dé lé, m'adi d'adi mee-dé rəm, m'adi 'gə ta kí tɔgrɔ-ti kí ɔw nati kì kuji kí kilə dɔ Lubə rəm tɔ. ² Kɔ kadi d'ində mee-dé dɔ kiskəm-ti kí sartagangi kí low lə low-je nɔ ya Lubə kí to njékədta al, un mindi-é kɔ kadi-dé lé. ³ Loki kaglo-é asi lé, e adì dow-je 'gə ta liə kì takul ta kí Jeju Kristi ulə kullə-é ji-m-ti adì m'ndó dow-je kí go ndu-ti lə Lubə kí to Njékaji-ji. ⁴ † Titì kí m'oo-i kì ngon mee-m bè, mee kadmee-ti lə-ji kí j'ore-nə dɔ-ti kinlé, kadi ramaji kì lapiya lə Bobi-ji Lubə, kì 'lə Njékaji-ji Jeju Kristi này sə-i.

Ta kí sobi dɔ njèkində kəm-dé go njékəwnə-je-ti

1Ti 3:1-7; 1Pi 5:1-4

⁵ I Titì, m'inə-i dɔnangi Kreti-ti, kɔ kadi 'gɔl né-je kí này lé, kadi usi nati maji rəm, kɔ kadi ində 'ngatɔgi-je mee bebo-je-ti kí rá-rá kí go ta-je-ti kí m'idə-i lé.

⁶ †Kadi nà-nà dan-dé-ti to dow kí ta goto dɔ-é-ti rəm, njèdené kí káre-rè rəm, to dow kí ngan-é-je 'to njékadmee-je kí ta kaya uwə dɔ-dé al əse 'to njékal dɔ ta-je al rəm tɔ bane. ⁷ Kadi njèkində kəm-é go njékəwnə-je-ti to dow kí ta goto dɔ-é-ti, kdɔtalə e to njèkində kəm-é go dow-je-ti lə Lubə, adì à to njèkində kàdì-é al rəm, njèwɔngi al rəm, gɔyibi al rəm, njèrɔ kì dow-je al rəm, njékay ngodi go nékingə-ti al rəm, ⁸ ngà kadi to njèkuwə mba-je kì rɔ-é-ti wur-wur rəm, to dow kí né ra kí maji-maji bá uwə mee-é rəm, njékore rɔ-é ndəngi dɔ né-je-ti rəm, à to njèra né kí njururu rəm, dow kí kullə ra-é aa njay rəm, bá à to njékore mee-é rəm tɔ. ⁹ Kadi njèkində kəm-é go njékəwnə-je-ti to njékoy rigi-rigi go ta-ti kí tɔgrɔ-ti kí 'ndó-é lé, kɔ kadi asi kulə dingəm mee njékadmee-je-ti kì néndó kí tɔgrɔ-ti rəm, bá kadi asi kuwə ta njékosi ta ngərngi-je rəm tɔ.

† 1:4 1:4 2Kɔ 8:23; Gal 2:3; 2Ti 4:10 † 1:6 1:6 1Ti 3:2-7

Kuwə ta njéndó dow-je né-je kí ngom

¹⁰ Kdotalə dow-je n̄a ya 'to njémbati təl rɔ-dé go ta-ti, njétidə ta-je kí mee wəy kare, njékədi dow-je kur-dé wale. Dan dow-je-ti kinlé, jipi-je kí njékadmee-je bá 'n̄a. ¹¹ Dɛ lé, kadi toki kuti ta-dé ké-ké bane. Kdɔ dɛ 'təl dɔ dow-je lay kí mee kəy-je-ti kí d'ow-ti k̄i néndó-je kí tò kadi toki ndó al, ya 'ndó dow-je kdɔ kingə-né né k̄i kəm rəbi kí go rəbi-é-ti al. ¹² Dow káre dan-dé-ti kí ɛ ya d'oo-é k̄i njəkɔr kəm ta lə-dé kí dɔnangi Krɛti-ti ya panè:

Dow-je kí Krɛti lé 'to njékədtə-je k̄i ndɔ-é ndɔ-é,

'To d̄a-je kí wale kí njémɛɛndul-je,

'To njédabi-je kí njékisi kdɔ nékuso kí mee-dé-ti ya par.

¹³ Ta kí ɛ pa kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti. Gin-é kin bá kadi i 'ndángi-dé k̄i tógi-i, kdɔ kadi kadmee lə-dé to kadmee kí tɔgrɔ-ti, ¹⁴ kdɔ kadi d'oy rigi-rigi go tasu-je-ti lə jipi-je al rəm, kadi d'oy rigi-rigi go ndukun-je-ti kí njétəl gidi-dé kadi ta kí tɔgrɔ-ti d'un kinlé al rəm tɔ. ¹⁵ Dow-je kí d'aa njay lé, né lay ya d'oo d'adi aa njay. Ngà njéra né kí tò n̄ɛ takəm Lubə-ti, k̄i njémɛɛndə-je lé, né kí d'oo d'adi aa njay ya goto; négə, k̄i tagir lə-dé tò n̄ɛ takəm Lubə-ti. ¹⁶ Dɛ 'b̄a rɔ-dé njégə Lubə ya, ngà né ra-dé-je tɔji kí 'gə-é al. Dɛ lé, 'to dow-je kí né ra-dé tò n̄ɛ takəm Lubə-ti, 'to njékal dɔ ta-je, né kí maji káre ya kàrè d'asi ra al.

2

Ta kí sɔbi dɔ kuti dow-je kí gay-gay dan njékəwn̄a-je-ti

¹ Ngà i rəmə, 'ndó dow-je né kí ɔw nati k̄i néndó kí tɔgrɔ-ti. ² 'Idə dingəm-je kí tógi kadi 'to dow-je kí njékində kəmkaa dɔ rɔ-dé-ti, kadi 'to dow-je kí dow-je d'ilə kuji dɔ-dé-ti, kadi 'to njékore rɔ-dé ndəngi dɔ né-je-ti, kadi 'to dow-je kí d'aa njay mee kadmee-ti, kadi 'ndigi dow-je k̄i mee-dé kí aa njay, kadi d'ilə mee-dé dɔ madi-é-ti kilə kí tɔgrɔ-ti tɔ.

³ Dené-je kí 'b̄ugə kàrè, 'ndó-dé bè ya tɔ. Idə-dé kadi 'to dow-je kí panjiyə-dé kàrè tò tagay kdɔ Lubə, kadi 'to njékulə ta ndil dow-je-ti al rəm, kadi 'to gɔyibi-je al, ngà kadi 'ndó dow-je né-je kí maji-maji; ⁴ bè kdɔ kadi dɛ 'ndó dené-je kí rɔ-dé n̄ay ngon, kadi 'ndigi ngɔw-dé-je k̄i ngan-dé-je, ⁵ kadi d'ore rɔ-dé ndəngi dɔ né-je-ti rəm, 'ngəm rɔ-dé d'adi ngɔw-dé-je rəm, d'ində kəm-dé go mee kəy-je-ti lə-dé maji rəm, kadi 'to dené-je kí maji rəm, kadi n̄a-n̄a ya kàrè ulə dɔ-é gin tógi ngɔbi-é-ti, kdɔ kadi dow-je 'pa-né ta kí maji al dɔ ta-ti lə Lubə al.

⁶ Bè ya tɔ, 'ulə dingəm mee basa-je-ti kadi 'to dow-je kí njékore rɔ-dé ndəngi mee né-je-ti lay tɔ. ⁷ I ya k̄i dɔ-i kadi 'to néndaji mee kullə ra-i-je-ti kí maji-maji rəm, bá néndó kí i a ndó dow-je kàrè, kadi to néndó kí tɔgrɔ-ti kí asi kadi dow-je 'piti rəm tɔ. ⁸ Adi ta pa-i to ta kí tɔgrɔ-ti, kdɔ kadi dow pa ta kí maji al dɔ-ti al. Bè kdɔ kadi rɔ njéba-je lə-ji sol-dé, rəmə d'a koo né kí d'a pa-né ta kí maji al dɔ-ji-ti al.

⁹ 'Idə b̄ə-je kadi d'ulə dɔ-dé gin tógi 'b̄a-dé-je-ti mee né-je-ti lay, kadi 'ra né-je kí nəl-dé, kadi 'to njénaji-dé ta-ti al rəm, ¹⁰ bá kadi 'b̄ogi né lə-dé madi al rəm tɔ. Ngà kadi 'to njéra né kí tɔgrɔ-ti ya k̄i ndɔ-je lay. Bè kdɔ kadi mee né-je-ti lay ya dow-je 'piti-né néndó kí sɔbi dɔ Lubə kí to Njékaji-ji lé.

Kaji k̄i takul ramaji lə Lubə

Epe 2:8-10; 1Pi 1:10-21; 2:13-16; 1Ja 3:1-3

¹¹ Kdotalə ramaji lə Lubə kí to njirə kaji lə dow-je lay lé, ndubə rɔ-é ndaa-ti rəsi ngá. ¹² Ramaji liə lé, isi ndó-ji kadi j'mbati né-je kí ilə kuji dɔ Lubə-ti al rəm, j'mbati b̄o né-je kí dɔnangi-ti nè, kdɔ kadi kisi-ji dɔnangi-ti nè kinlé, kəmkaa, k̄i né ra kí njururu, k̄i né-je kí ilə kuji dɔ Lubə-ti bá to panjiyə-ji. ¹³ J'rai bè, j'ngəbi-né ndɔ rɔnəl

lə-ji kí n̄a kí j'indəi m̄eɛ-ji dɔ-ti lé; ndɔ-é kin bá à to ndɔ kí ríba lə Jeju Kristi kí to Lubə kí boy rəm, to Njəkaji-ji rəm kinlé, à ndubə-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. ¹⁴ †Jeju Kristi lé, ɛ ya ilə rɔ-é kɔgi kɔɔ ta lə-ji, kɔɔ kadi taa-ji-né ji majal-je-ti lay ilə-ji taá rəm, təl-ji-né dow-je kí j'aai njay adi j'toi dow-je liə, kɔɔ kadi j'rai kullə-je kí maji-maji k̄i rɔ tungə-ji rəm tɔ. ¹⁵ I Titì, né-je kinlé, 'a ndó dow-je kulə-né dingəm m̄eɛ-dé-ti rəm, 'a ndangi-dé-né rəm tɔ. 'Ra né-je kin k̄i tógi-i lay. 'Adi dow nədi-i al.

3

Kullə ra njəkadm̄eɛ-je dan njəkadm̄eɛ al-je-ti

¹ 'Ole m̄eɛ njəkadm̄eɛ-je, kadi d'ulə dɔ-dé gin tógi njəkɔbe-je-ti, k̄i gin tógi ngar-je-ti, kadi 'təl rɔ-dé go ta-ti lə-dé rəm, bá kadi d'isi dɔ nja-dé-ti kɔɔ ra kullə-je lay kí to kullə kí maji-maji†. ² Kadi d'ulə ta ndil dow-ti al rəm, kadi 'to njésangta-je al, ngà kadi 'to dow noji-je rəm, bá kadi 'to dow-je kí 'səl ləm-ləm k̄i rɔ dow-je-ti lay rəm tɔ. ³ Kɔɔtalə j̄əi ya kàrè, kete lé j'owi k̄i mbə-je bè, j'toi njétəl rɔ-ji go ta-ti al-je, njéndəm-je, kəm̄kəi k̄i ɓo né kí gay-gay bá uwə-ji ɓə-ti, j'toi njém̄eɛndul-je k̄i njəkəm̄nda-je, j'toi dow-je kí j'tuwəi kadi dow-je d'osi-ji k̄i ta rəm, bá j'toi njəkosi-n̄a ta-je rəm tɔ.

⁴ Ngà loki ramaji lə Lubə kí to Njəkaji-ji, k̄i ndigi kí ɛ ndigi dow-je tɔji rɔ-é lé, ⁵ ɛ aji-ji k̄i takul né ra kí njururu lə-ji al, ngà k̄i takul koo kəm̄tɔndoo liə, beɓa ɛ adi Ndil kí aa njay togi-ji adi j'toi dow-je kí kɔji sigi ə adi-ji panjiyə kí sigi rəm tɔ. ⁶ Lubə ungi Ndil kí aa njay n̄a ya dɔ-ji-ti k̄i takul Jeju Kristi kí to Njəkaji-ji, ⁷ kɔɔ kadi loki ɛ ɔr ta dɔ-ji-ti k̄i takul ramaji liə lé, j'təli j'toi-né njénendubə kiskəm kí sartagangi kí to né kində m̄eɛ dɔ-ti lə-ji kin bè. ⁸ Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti ə m'ndigi kadi 'a dɔ-ti, kɔɔ kadi dow-je lay kí d'adi m̄eɛ-dé Lubə lé, d'ində-né rɔ-dé ta kullə-je-ti kí maji-maji. Né kin bá to né kí maji ə to né kí à ra k̄i dow-je.

Né-je kí tuwə kitə rɔ ngərangi m̄eɛ-é-ti kɔgi

⁹ Ngà tanaji-je kí dɔ mbə-ti, k̄i kɔr ginka-je, k̄i gaki-n̄a-je, k̄i gaki-n̄a-je kí dɔ ndukun-ti lə Lubə lé, 'ɔr rɔ-i m̄eɛ-é-ti kɔgi. Kɔɔtalə to ta-je kí kɔgi kare kí à ra né al. ¹⁰ Dow kí njera dow-je kadi 'gangi-n̄a lé, kinə 'ndəji-é nja kàre ə nja joo liə bá oo al rəm, ɔsi-é ngərangi k̄i rɔ-i-ti. ¹¹ Kadi i 'gə kí dow kí bè kinlé, to njèdɔnḡa, ɛ ra majal adi ɛ ya ree k̄i ta kí gangi dɔ-é-ti.

Ndəji-je kí dɔbəy-ti

¹² †Loki m'a kulə Artemasi əse Tisiki† rɔ-i-ti lé, i kalangi ya 'ree 'ingə-m ɓebo Nikopolisi-ti nè. Kɔɔtalə m'ɔji m̄eɛ-m-ti, kadi lo kin bá m'a kisi-ti n̄ay kul-ti. ¹³ †'Ra lay ya kadi 'oo go Jenasi kí to njéndó dow-je ndukun-je, k̄i Apolosi†, kɔɔ kɔw mba lə-dé, ɓi kadi né madi nal-dé al. ¹⁴ Kadi dow-je lə-ji kàrè, 'ndó kində rɔ-dé ta kullə-je-ti kí maji-maji tɔ, kɔɔ kadi 'ra-né né-je kí t̄o kadi toki 'ra kí ngɔsnè-ti kin. Bè kɔɔ kadi 'to dow-je kí d'isi kɔgi kare al.

¹⁵ D̄e lay kí d'isi sə-m nati nè, 'ra-i lapiya. I 'ra lapiya njéndigi-ji-je kí 'to njəkadm̄eɛ-je tɔ.

Kadi ramaji lə Lubə n̄ay sə-si lay.

† 2:14 2:14 1Pi 2:9 † 3:1 3:1 Ròm 13:1-7 † 3:12 3:12 Knj 20:4; Epe 6:21,22; Kol 4:7,8; 2Ti 4:12 † 3:12 3:12 Knj 20:4 † 3:13 3:13 Knj 18:24; 1Kɔ 16:12 † 3:13 3:13 Knj 18:24

Mbete kí Pol ndàngí adi Pilemɔ

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngí adi Pilemɔ

Dɔmaji ə à to kisi Pol dangay-ti mee bebo Rɔm-ti kin bá ɛ ndàngí-né mbete kin. Ɛ ndàngí mbete lé nati kɔ́ mbete læ dɛ́ kí bebo Kolosi-ti tɔ́ ə tɔ́ titi né kí mbete-je kí joo kinlé Tisiki bá ulə-é-né bè (Kol 4:7-9). Pol pa ta kɔ́ nam-é Pilemɔ kí isi mee bebo Kolosi-ti rəm, bá ɛ pa ta kɔ́ njénoji-je liə, bá pa ta kɔ́ njékadmee-je kí d'isi 'kəwnə mee kəy-ti liə rəm tɔ́. Ɛ ndàngí mbete kin dɔ́ji-né Pilemɔ kadi inə go kɔ́gi adi bə liə Onejim kí ndɔ́ki ay lé ə kadi uwə-é kí rɔ́-é-ti gogi. «Onejim» lé kɔ́r mee-é to «né kí à ra kɔ́ dow.» Kete ɛ to dow kí kɔ́gi kare peti-peti rɔ́ 'ba-é-ti.

Onejim lé toki né kí ndɔ́ki ɛ bogi né læ ba-é bá ay ɔ́w-né mee bebo-ti kí d'uwə Pol dangay-ti titi lé bè. Pol adi-é adi mee Jeju Kristi, rəmə panjiyə Onejim təl maji. Beba Pol ndigi kulə siə kadi 'ba-é Pilemɔ gogi, ə ɛ ndigi kadi-é uwə-é kí rɔ́-é-ti kí ngonkɔ́-é kí njékadmee Kristi. Dan mbete-je-ti lay kí Pol ndàngí lé, ɛ kin to gay, kɔ́ ɛ to mbete kí toji kulənoji kí tuwə kadi tɔ́ mbunə njékadmee-je-ti bi kɔ́ta-je kí rangi goto-ti. Kí go ndukun-ti læ dow-je kí Rɔm lé, Onejim lé asi kadi d'ində-é d'ɔ́ji-é rəm, bá asi kadi 'tɔ́l-é rəm, ngà Pol bá ra siə maji, titi kí Jeju ra-né kí njéramajal-je kin bè tɔ́. Kadi Pol pa ta kí maji al sɔ́bi dɔ́ ra dow bə-ti rəmə, ɛ toji Pilemɔ kɔ́ njékəwnə-je, né kí tɔ́ kadi dow-je 'ra kí rɔ́ madi-dé-je-ti əse kí rɔ́ bə-je kɔ́ ri Kristi.

Toji rɔ́ kɔ́ lapiya kí ra

2Ti 1:1-5

¹ Mə́ Pol kí d'uwə-m dangay-ti kɔ́ ta kí sɔ́bi dɔ́ Jeju Kristi, j'isi nati kɔ́ ngonkɔ́-ji Timote, bá m'ndàngí mbete kin m'adi-i i Pilemɔ́ kí 'to madkullə læ-ji kí j'ində-i dan kəm-ji-ti, ² †m'adi kɔ́nan-ji Apiya, kɔ́ Arsipi kí to madi rɔ́ læ-ji, bá m'adi njékəwnə-je kí d'isi 'kəw-nə mee kəy-ti læ-i lé rəm tɔ́. ³ Kadi ramaji kɔ́ lapiya læ Bobi-ji Lubə, kɔ́ 'lə 'Babe Jeju Kristi nəy sə-si.

Kadmee læ Pilemɔ́ kɔ́ ndigi kí ɛ ndigi dow-je

⁴ Taá-taá ya loki m'isi m'pa ta kɔ́ Lubə læ-m m'ra-é-né oiyo lé, m'ilə ri-i dan-ti dan-ti. ⁵ Kɔ́dɔ́talə m'oo poy kadmee læ-i kí i 'adi 'Babe Jeju, bá m'oo poy ndigi kí i 'ndigi njékaa njay-je lay kin rəm tɔ́. ⁶ Beba m'pa ta kɔ́ Lubə kadi kində kí 'ində rɔ́-i nati sə-ji kɔ́ takul kadmee læ-i kinlé ra kullə, adi dow-je 'gə́ kí maji-je lay kí j'isi j'rai lé, j'rai kɔ́dɔ́talə Kristi. ⁷ Pilemɔ́, ndigi kí i 'ndigi dow-je lé, adi-m rɔ́nəl nə́, bá ra adi mee-m sol rəm tɔ́. Ngonkɔ́-m, kɔ́ takul-i lé, mee njékaa njay-je usi nangi pɔ́-pɔ́ ya.

Pol ra ndoo ta Pilemɔ́-ti kɔ́dɔ́talə Onejim

1Kɔ́ 13:4-7

⁸ Beba mə́ lé m'ow kɔ́ tógi, mee noji-ti kí tɔ́ kɔ́ takul Kristi, kadi né kí tuwə ra lé, m'un ndu dɔ́-ti m'adi-i ya, ⁹ ngà kɔ́dɔ́talə ndignə læ-ji lé, né kí uwə mee-m nə́ to kɔ́gri kí kadi m'ra-i, mə́ Pol kí m'to bɔ́gə́, bəy bá kí ngɔ́snè-ti kin m'a dangay-ti kɔ́ ta kí sɔ́bi dɔ́ Jeju Kristi. ¹⁰ †M'ra-i kɔ́gri kɔ́dɔ́talə ngon-m Onejim kí m'oji-é kəy dangay-ti nè*. ¹¹ Onejim kí kete to dow kí kare kɔ́gi rɔ́-i-ti lé, ngɔ́snè kin, ɛ to dow kí à ra sə-i rəm, bá à ra sə-m rəm tɔ́. ¹² Beba m'ulə siə gogi m'adi-i, ɛ toki daji rɔ́-m mə́ ya bè†.

† 1:2 1:2 Kol 4:17 † 1:10 1:10 Kol 4:9 * 1:10 1:10 Onejim to ngon koji Pol kí mə́si-ti al. Pol ba-é ngon-é kɔ́ ɛ adi mee-é Jeju Kristi kɔ́ kəm rəbi kí rɔ́ Pol-ti. † 1:12 1:12 Plp 4:7-9

¹³ Loki m'a-né dangay-ti nè bəy kdɔtalə Poyta kí Maji lé, lé m'a ndigi kadi Onejim a rɔ-m-ti nè, kdɔ kadi ra kullə adi-m tó-i-ti, ¹⁴ ngà m̄ m'ndigi kinə-i gogi ra né madi k̄i dɔ-m al. Kdɔ kadi kinə i 'ra sə-m maji rəmə, i 'ra sə-m kí lə njètógi-ti al, ngà kadi i 'ra sə-m k̄i m̄ ndigi lə-i ya tá. ¹⁵ Domaji ə to bè kadi Onejim inə-i dɔkaglo sɛ, kdɔ kadi 'təl 'ingə-é gogi kadi isi nati sartagangi. ¹⁶ I 'a kingə-é gogi titi bə bè al ngá, ngà titi dow kí itə bə, titi ngonkɔ-ji kí j'ində-é dan kəm-ji-ti. M̄ m'ində-é dan kəm-m-ti ya, ngà i rəmə, 'a kində-é dan kəm-i-ti tɔy-m bəy, kdɔtalə ɛ to ngonkɔ-i kdɔ to kí ɛ to dow madi-i kete bəy bá bone to ngonkɔ-i m̄ noji-ti lə 'Babe bəy.

¹⁷ Kdɔtalə gə kí i 'gə kí m'to nam-i kinlé, uwə-é ki rɔ-i-ti titi-n̄ né kí to m̄ ya bè tɔ.

¹⁸ Ngà kinə ndɔki Onejim lé, ra sə-i né kí maji al nɔɔ əse kurə lə-i bá tò dɔ-é-ti nɔɔ kàrè, inə dɔ-m m̄-ti ngá.

¹⁹ M̄ Pol, m'ndangi ta kin k̄i ji-m m̄ ya m'panè: «M̄ ya m'a kugə-i kurə liə.» Ngà kurə lə-m m̄ kí tò dɔ-i-ti kí to kurə kaji kí i 'aji k̄i rəb̄i kí rɔ-m-ti kinlé, m'ndigi kole m̄-i dɔ-ti al ngá. ²⁰ Oiyə ngonkɔ-m, 'ra sə-m maji kin kdɔtalə 'Babe; i 'ra adi m̄-m usi nangi pɔ-pɔ ya m̄ ndigi-n̄-ti lə-ji k̄i takul Kristi. ²¹ M'gə m̄-m-ti maji kí mbete kí m'ndangi madi-i kinlé, i 'a ra-né kullə rəm, bá m'gə kí i 'a ra kadi al dɔ dɔ-é lə-m kí m'dəji-i kin bəy rəm tɔ.

²² M'təl m̄ dɔ-ti m'dəji-i kadi 'ra m̄ kəy tò káre 'adi-m, kdɔtalə m'ində m̄-m dɔ kinə-ti kí d'a kinə-m taá kadi-si k̄i takul ta-je kí isi 'pai k̄i Lubə lé.

Lapiya-je kí ra

²³ †Epapراسي kí to madi dangay lə-m kdɔ ta kí sɔbi dɔ Jeju Kristi, ra-i lapiya, ²⁴ †bá Marki-je, k̄i Aristarki-je, k̄i Demasi-je, k̄i Luki-je kí 'to madkullə-je lə-m kàrè 'ra-i lapiya tɔ.

²⁵ Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi n̄y sə-si.

† 1:23 1:23 Kol 1:7; 4:12 † 1:24 1:24 a Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; b Knj 19:29; 27:2; Kol 4:10; d Kol 4:14; 2Ti 4:10; e Kol 4:14; 2Ti 4:11

Mbete kí 'ndàngi d'adi Əbrə-je

Ta-je kí do mbete-ti kí 'ndàngi d'adi Əbrə-je

Mbete lə Əbrə-je tɔji kí Jeju Kristi itə ndukun rəm, itə néguçi-je kí meẽ Kunmindi-ti kí Low bá adi-né rɔ-é nja káre ya tagangi aji-né dow-je. Kristi ində ngangı nékoɓe-je kí meẽ Kunmindi-ti kí Low nangi. Kdo né-é-je lay kinlé tò bè kadi dow-je 'ra-né go rɔ-dé kete kdo ree lə Kristi.

Néndó kí sobi do kitə kí Kristi itə né-je lay kinlé, tò kdo kulə-né dingəm meẽ njéndó mbete-je-ti kin kdo kadi 'tɔgi-né meẽ kadmeẽ-ti lə-dé bi kadi 'tusi Kristi d'inə-é ə 'təl ki ta nékoɓe-je-ti al. Mbete kinlé nɔ́ bá ndàngi kàrè j'gə al. Tɔgrɔ-ti ya, njèndangi-é to jipi kí adi meẽ Kristi, adi ɛ gə ta lə Lubə maji dokaglo-ti liə, kí bone je ɓa-é Kunmindı kí Low. Dow-je kí ɛ ndàngi mbete adi-dé lé 'to jipi-je kí koji kəy tɔ, adi 'gə Kunmindı kí Low. Tɔgrɔ-ti, dẽ d'isi dɔnangi-ti lə Israyel-je al, dɔmajı ə d'isi dɔnangi Rɔm-ti. Əbrə-je lo kɔr-é 1-4 tɔji kitə kí Kristi itə njépata-je kí ta Lubə-ti rəm, malayka-je rəm, bá Moyiji rəm. Əbrə-je lo kɔr-é 5:1-10:18 lé, njèndàngi mbete kin tɔji Kristi ki njègugnə rəm, bá kí néguçi kí maji ɔr njuti rəm. Əbrə-je 10:19 sar təl ta-é lé, njèndàngi mbete kin tɔji panjiyə njèkadmeẽ Kristi. Əbrə-je 11 pa ta lə dow-je nɔ́ kí kaglo Kunmindı-ti kí Low kí 'tɔji panjiyə-dé kí maji kə takul kadmeẽ.

Kulənoji kí sigi itə kulənoji kí low

Kulə gin ta

Jɔ 1:1-3; Kol 1:15-17; Əbr 10:12-14; Plp 2:6-11

¹ Kete ndoki Lubə pa ta kə ka-ji-je ki nja nati-nati kə kəm rəbi-je kí gay-gay kə takul njépata-je kí ta-é-ti ² ə meẽ ndɔ-je-ti kí nè kí to ndɔ-je kí dɔbəy-ti kinlé, ɛ pa sə-ji ta kə takul Ngon-é kí ɛ bá ində-é do né-je-ti lay rəm ə kəm rəbi kí rɔ-é-ti bá ɛ ra-né né-je lay rəm tɔ. ³ Ngon kinlé, tɔji riba lə Bɔbi-é takəm dow-je-ti rəsi rəm, ɛ ya to daji rɔ Lubə rəm, to njégəti né-je lay taá kə takul tɔgi ta kí ta-é-ti. Loki ɛ bɔr majal-je lə dow-je kɔgi lé, ɛ isi do jikol Lubə-ti meẽ lo-je-ti kí taá nɔ́. ⁴ Ɛ təl to kí boy itə malayka-je adi ingə ri kí itə ri-dé.

Jeju Kristi to kí boy itə malayka-je

⁵ Dan malayka-je-ti lé, ɛ kí rá é Lubə idə-é panè: 'To Ngon-m, bone Mɔ́ ya m'to Bɔbi-i* wa? Bá təl panè: Mɔ́ m'a to Bɔbi-é, ə ɛ à to Ngon-m† wa? ⁶ Ə loki Lubə ɔw kadi Ngon dər-é ree dɔnangi-ti lé təl pa bəy panè: «Kadi malayka-je lə-m lay ya d'osi dɔ-dé nangi nɔ́-é-ti‡.» ⁷ Ə təl pa ta sobi do malayka-je panè: Lubə adi malayka-je liə 'to kí yəl bè; tɔgrɔ-ti, ɛ adi ngannjékullə-je liə 'to kí ndɔ pər bəš. ⁸ Ngà kí sobi do Ngon-é rəmə ɛ panè: Lubə, kalikɔɓe lə-i tò kə do ɓal-ɓal ə gəl ngar lə-i to gəl ra né kí njururu*. ⁹ I 'ndigi né ra kí njururu ə ɔsi ta né ra kí maji al. Gin-é kin bá i Lubə lé, Lubə lə-i mbəti-i dan madkullə-je-ti lə-i ur-né ubi rɔnəl dɔ-i-ti.† ¹⁰ Lubə təl pa bəy panè: I 'Babe, lo kulə gin né-je-ti lé, i 'ra dɔnangi ə dɔrɔ to kullə ra ji-i‡; ¹¹ dɔrɔ kə dɔnangi à goto, ngà i 'isi lo kisi-i-ti. Né-je kin à ndisi toki kubi bəš; ¹² i 'a ɓir-dé toki kubi kul bè, ə d'a mbəl rɔ-dé toki kubi bè, ngà i rəmə, gangi kisi-i kin ya à kisi-né rəm, bá ɓal kisi-i kə dɔ-i taá à goto al rəm tɔ*. ¹³ Dan malayka-je-ti lé, ɛ kí rá é Lubə

* 1:5 1:5 Pa 2:7 † 1:5 1:5 2Sa 7:14; 1Poy 17:13 ‡ 1:6 1:6 Det 32:43; Pa 97:7 § 1:7 1:7 Pa 104:4 * 1:8 1:8 Pa 45:7 † 1:9 1:9 Pa 45:8 ‡ 1:10 1:10 Pa 102:26 § 1:11 1:11 Pa 102:27 * 1:12 1:12 Pa 102:28

idə-é panè: 'Isi dɔ jikɔl-m-ti nè ya sar kadi m'adi njéba-je lə-i 'təl-né lo kungi nja-i wa? 14 Malayka-je lé, dɛ lay ya 'to ndil-je kí d'isi 'ra kullə d'adi Lubə; dɛ b́a Lubə ulə-dé adi 'ra kullə kɔɔ maji lə dɛ kí tò kadi d'ingə kaji lé al wa?

2

Kulə dingəm mee-ŋa-ti

1 Gin-é kin b́a, ta-je kí j'ooi kinlé, kadi j'ooi maji itə koo-é ki kete-je ya bəy nè j'a kí 'ndəmi kuri wale. 2 Kinə ta-je kí ndɔki malayka-je 'pa lé, né-é ra né ə kinə dow kí al dɔ ta əse təl rɔ-é go-ti al ə Lubə gangta dɔ-é-ti asi ta kullə ra-é-ti lé, 3 jəi kàrè kinə j'rai kaji kí boy kin j'ndami-né lé, j'a tɛɛi kəm-ti ban wa? Kaji kinlé, 'Babe ya pa ta-é lo kulə gin-é-ti nɔ, bəy b́a dow-je kí d'oo ta-é ta-é-ti 'ree d'idə-ji kí ta kaji kinlé to ta kí tɔgrɔ-ti ya. 4 Né-je kí toji tógi Lubə, kə né-je kí tò bəl-bəl, kə nékoji-je kí gay-gay, kə ta-je kí Ndil kí aa njay pa lé b́a Lubə dan-né go ta-je lə-dé kinlé kə mɛɛndigə liə. 5 Kɔɔtalə dow-je kí dɔkaglo-ti kí à ree kí j'pa ta lə-dé kinlé, to malayka-je b́a Lubə ində-dé kadi d'ɔ bə dɔ-dé-ti al. 6 Ngà dow madi pa ta-é lo madi-ti mee mbete-ti kí aa njay panè: Dow ə to ri ngay é kadi i Lubə 'adi mee-i ole dɔ-é-ti wa? Əse ngon lə dow ə to ri ngay é kadi 'ində kəm-i go-é-ti wa*? 7 I adi-é to kí ndɛ bə go malayka-je-ti kaglo sɛ, bəy b́a i 'ulə jɔgi kɔsi gaji kə jɔgi riba dɔ-é-ti rəm, b́a 'adi-é isi dɔ kullə ra ji-i-je-ti†. 8 I adi-é ɔ bə dɔ né-je-ti lay. Loki Lubə adi-é ɔ bə dɔ né-je-ti lay bə lé, né kí Lubə inə adi tò gin tógi-é-ti al ya goto. Ngà kí bone bə kinlé, jɛ j'oo kí ɛ ɔ bə dɔ né-je-ti lay al bəy‡. 9 Ngà Jeju kí ɛ b́a Lubə adi-é to kí ndɛ bə go malayka-je-ti kaglo sɛ lé, jəi j'ooi-é kə jɔgi kɔsi gaji kə jɔgi riba dɔ-é-ti, kɔɔ kə kí ɛ ingə sar oy-né. Bəba kə takul ramaji lə Lubə lé, ɛ oy-né kɔɔ dow-je lay. 10 Kɔɔtalə Lubə kí to njəra né-je lay rəm, né-je lay to kí 'liə rəm, kí adi ngan-é-je nɔ d'ingə kɔsgaji rəm lé, tuwə kadi ɛ ra kə Jeju kí to njirə kaji lə-dé lé, adi-é maji ɔr njuti kə takul kə-je. 11 Ə Jeju kí njəkɔr dow-je kində-dé tagay lé, dɛ kə dow-je kí ɛ ɔr-dé ində-dé tagay kin lay ya Bobi-dé ra káre-rè. Gin-é kin b́a rɔ-é sol-é-né lo ba-dé ngankɔ-é-je-ti al, 12 loki ɛ pa-né panè: M'a kilə mbɛ ta lə-i dan ngankɔ-m-je-ti. M'a tóy-i dan kosi-je-ti§. 13 B́a təl panè: M'a kində mee-m dɔ-é-ti. Pa bəy panè: M'a nè, nati kə ngan-je kí Lubə adi-m-dé*. 14 Bəba titi kí ngan-je lé, məsi-dé tò rəm, tal rɔ-dé tò rəm, bə ya tɔ é Jeju kàrè məsi-é tò rəm, tal rɔ-é tò rəm tɔ; kɔɔ kadi kə takul koy-é lé, ɛ taa-né tógi Sú kí ɛ b́a tógi koy tò ji-é-ti, 15 ə dɛ lay kí 'bəl koy adi 'ra bə liə kə bal kisi kə dɔ taá lə-dé lay kinlé, kadi ɔr-dé-né bə bə-ti kɔgi. 16 Kɔɔtalə tɔgrɔ-ti ya, malayka-je b́a Jeju ree kɔɔ ra sə-dé al, ngà ɛ ree kɔɔ ra kə nganka Abrakam. 17 Bəba tò kadi ɛ təl titi-nɔ kə ngankɔ-é-je lé mee né-je-ti lay, kɔɔ kadi to burə dɔ njégugnə-je kí to njəkoo kəmtondoo, kí njəkə dɔ ndi-é-ti mee kullə-ti lə Lubə, kɔɔ kadi Lubə inə-né go majal-je lə dow-je kɔgi. 18 Jeju lé asi ra kə dow-je kí nənə tɛɛ dɔ-dé-ti kɔɔ ɛ ya kàrè né nɔ-é adi ingə kə tɔ.

3

Jeju Kristi itə Moiyiji-je kə Jojuwe

Mat 21:33-38

1 Gin-é kin b́a, səi ngankɔ-m-je kí njékaa njay, kí Lubə kí dɔrɔ-ti ba-si lé, adi kəm-si tò go Jeju-ti kí to njəkowkulə rəm, to Burə dɔ njégugnə-je kí sobi dɔ kadmeɛ lə-ji rəm. 2 Ɛ ɔ dɔ ndi-é-ti njángi go njəkındə-é dɔ kullə-ti titi kí ndɔki Moiyiji isi-né dɔ kullə-je-ti lay kí mee kəy-ti lə Lubə kin bə*. 3 Kɔɔ d'oo-é d'adi asi gaki kadi ingə riba kí itə 'lə Moiyiji, titi kí njəkındə kəy ingə-né riba itə daji rɔ kəy kin bə tɔ. 4 Kɔɔtalə

† 1:13 1:13 Pa 110:1 * 2:6 2:6 Pa8:5 † 2:7 2:7 Pa-je 8:6 ‡ 2:8 2:8 Pa-je 8:7 § 2:12 2:12 Pa-je 22:23
* 2:13 2:13 Eja 8:17-18 ('Ndó 2Sa 22:3; Eja 12:2) * 3:2 3:2 Kni 12:7

kəy-je lay kin ya to dow bá ində, ə dow kí njèkində né-je lay lé, to Lubə tɔ. ⁵ Ə Moiyiji lé, to njèkə do ndi-é-ti njangi mee né-je-ti lay kí mee kəy-ti lə Lubə, kɔ to kí ɛ to ngonnjəkullə; bə kɔ kadi kinə ta kí tɔ kadi d'idə-dé tɔ rəmə, ɛ pa ta kí dɔ-ti adi-dé. ⁶ Ngə Kristi rəmə, ɛ isi dɔ kullə-ti kí mee kəy-ti liə, kɔ to kí ɛ to Ngon-é kí kəy. Meənda kay kə nékində mee dɔ-ti kí j'isi j'osi-né gəji rɔ-ji kin ya kinə, j'uwəi njarara j'teəi-né dɔbəy-é-ti rəmə, j'toi kəy lə Lubə. ⁷ Gin-é kin bá Ndil kí aa njay pa-né panè: 'Bone kinlé, kinə ooi ndi-é rəmə†, ⁸ adi mee-si ndəə titi kí ndəki mee ka-si-je ndəə-né adi 'ra dɔngə, 'nə-né Lubə diləlo-ti kin bə al‡. ⁹ Ka-si-je d'oo kullə ra-m-je kə kəm-dé bal kɔrsɔ ya ndəki d'ində kàdì-dé sə-m adi 'nə mee-m diləlo-ti§. ¹⁰ Gin-é kin bá wɔngi ra-m-né nə dɔ dowbə-je-ti adi m'panè: Mee-dé tɔ rangi ya kə ndɔ-je lay, adi 'gə rəbi-je lə-m al*. ¹¹ Ə wɔngi ra-m adi m'ubi rɔ-m m'panè: D'a kandi lo taakoo-ti lə-m ndə bə al†. ¹² Bəbə səi ngankɔ-m-je kí njəkadmee, ooi go rɔ-si maji, kadi dow madi dan-si-ti to njəmeəndul, kə njəmeəngə sar kadi təl gidi-é adi Lubə kí njəkisi kəm kin al. ¹³ Ta lə «bone-é» kinlé tɔ lo tɔ-é-ti ən é dingəm ya uləi mee-nə-ti kə ndɔ-je lay, kɔ kadi dow madi dan-si-ti adi né kí maji al ədi-é adi tɔ njəmeəndəə al ngə. ¹⁴ Kɔ kinə j'uwəi kadmee lə-ji kí dɔsəy kin njarara dɔbəy-é-ti rəmə, j'toi njèkində rɔ-ji nati kə Kristi. ¹⁵ Kɔ 'ndangi 'panè: 'Bone kinlé, kinə ooi ndi-é rəmə, adi mee-si ndəə titi kí ndəki mee ka-si-je ndəə adi 'ra-né dɔngə kin bə al. ¹⁶ Ə nə-je bá ndəki d'oo ndi Lubə bá 'ra dɔngə lé wa? To de lay kí ndəki Moiyiji ɔr nɔ-dé tee sə-dé dɔnangi Ejipti-ti kəgi lé ya al wa? ¹⁷ Ə nə-je bá ndəki wɔngi ra Lubə dɔ-dé-ti sar bal kɔrsɔ lé wa? To de kí ndəki 'ra majal bá nin-dé tɔ diləlo-ti lé ya al wa‡? ¹⁸ Ə nə-je bá Lubə ubi rɔ-é panè: «D'a kandi lo taakoo-ti lə-n'è ndə bə al» lé wa? To de kí ndəki d'al dɔ ta lé ya al wa? ¹⁹ Ə jəi j'ooi kí de d'asi kandi lo taakoo-ti al, kdɔtalə meəngə lə-dé.

4

¹ Tɔ ya kí kunmindi kí sɔbi dɔ kandi lo taakoo-ti liə tɔ lo tɔ-é-ti bəy kinlé, adi j'bəli, kɔ kadi dow madi dan-si-ti ra rɔ-é kə njənəy gogɔ al. ² Kdɔtalə, jəi kàrè d'ilə mbe Poyta kí Maji d'adi-ji titi kí ndəki d'ilə-né d'adi-dé kin bə ya tɔ. Ngə ta kí ndəki d'oo lé bá ra kullə rɔ-dé-ti al, kɔ njəkoo-é-je lé 'taa kə kadmee al. ³ Ə jəi kí j'adi mee-ji lé, j'isi j'andi lo taakoo-ti titi kí 'ndangi-né 'panè: «Wɔngi ra-m adi m'ubi rɔ-m m'panè: "D'a kandi lo taakoo-ti lə-m ndə bə al."» Ə kullə-je lə Lubə rəmə, ində ngangɔ-é lo kində gin dɔnangi-ti nɔ. ⁴ Kdɔtalə ɛ pa ta lo madi-ti nɔɔ sɔbi-né dɔ ndɔ kí njəkungɔ-ti siri panè: «Ə ndɔ kí njəkungɔ-ti siri lé, Lubə taakoo ta kullə-je-ti liə lay.» ⁵ Rəmə təl pa lo-é-ti ya bəy panè: «D'a kandi lo taakoo-ti lə-m ndə bə al.» ⁶ Bəbə tɔ kadi dow-je madi d'andi lo taakoo-ti, ya rəmə de kí ndəki d'oo mbe Poyta kí Maji kin dɔsəy lé, d'andi lo taakoo-ti lé al, kɔ meəngə lə-dé. ⁷ Bəbə Lubə təl ɔr ndɔ kí rangi kí ba-é: «'Bone» ə pa ta go-ti low nɔ kə takul Dabidi titi kí ta-é tɔ-né taá nɔ panè: 'Bone kinlé, kinə ooi ndi-é rəmə, adi mee-si ndəə al. ⁸ Kdɔtalə, kinə ndəki Jojuwe adi ka-ji-je d'andi lo taakoo-ti lé ngə rəmə, lé Lubə à pa ta lə ndɔ kí rangi go-ti al ngə. ⁹ Adi ndɔ madi kí à to ndɔ taakoo lə dow-je lə Lubə ya tɔ nɔɔ. ¹⁰ Kɔ dow kí andi lo taakoo-ti lə Lubə lé, taa koo ta kullə-je-ti liə lay titi kí Lubə taa-né koo ta kullə-je-ti liə kin bə tɔ. ¹¹ Ən é adi j'uwəi rɔ-ji ngə j'andi lo taakoo-ti kinlé, bə kadi dow madi ndəji gə kaldɔta kin usi-né al ngə. ¹² Kɔ, ta lə Lubə lé, to ta kí tɔ kəm rəm, tɔgi-é tɔ rəm, ati itə kiyəɔ kí ta kati-é ra joo ə andi rɔ dow-ti sar tee dɔ ndil-é-ti kə dɔ tagir-ti liə rəm, ɔw tee dɔ gul-je-ti kə dɔ ubi-je-ti kí mee singə-je-ti rəm, bá ɛ gangta dɔ né-je-ti

† 3:7 3:7 Pa-je 95:7 ‡ 3:8 3:8 Pa-je 95:8 § 3:9 3:9 Pa-je 95:9 * 3:10 3:10 Pa-je 95:10 † 3:11 3:11 Pa-je 95:11 ‡ 3:17 3:17 Kni 14:29,32

kì do tagir-je-ti kí meş dow-ti rəm to. ¹³ Ə nékində kí à dum-é koo ya goto: Né-je lay tò ndaa-ti rəsi ə to kí nàji nangi ta kəm-é ę Lubə-ti kí j'a kəri go né-je nù-é-ti.

Jeju Kristi itə burə do njégugnə-je kí meş kulənoji-ti kí low

¹⁴ Jəi lé, Jeju kí Ngon lə Lubə kí ɔw dora-ti kin bá to burə do njégugnə-je lə-ji, ən é adi j'uwəi kadmeş lə-ji njarara. ¹⁵ Kdo j'owi kù burə do njégugnə-je kí ta ɔ meş-é kdo tógi kasi al-je lə-ji; né na-é meş né-je-ti lay tana sə-ji bè ya to, ngà majal bá ę ra al. ¹⁶ Ən é adi j'oti kù meşnda kay kí kadi kalikɔbe-ti lə Lubə kí njəramaji, kadi j'ingəi koo kəmtondoo kù ramaji kdo kadi ndo kí tò kadi ra sə-ji əjə ra sə-ji.

5

Nəguşi lə Kristi

¹ Kdotalə burə do njégugnə-je kí rá-rá ya 'mbəti-é dan dow-je-ti bá d'ində-é ta kullə-ti lə Lubə kdo ta lə-dé; kdo kadi ę bá ra kullə do kadkare-je-ti, kù da-je-ti kí kəm kilə məsi-dé nangi kadi toki kişə-né go majal-je kəgi. ² Ǝ à kasi koo kəmtondoo lə dow-je kí 'njégə né al-je, kù njəndəm kur wale-je, kdo ę ya kù do-é kərə to njətógi goto to. ³ Ə kdo tógi goto liə kinlé ya to bá ę ya kù do-é à kilə-né məsi da nangi, kadi majal-je liə toki kişə-né go-é kəgi rəm, bá kadi majal-je lə dow-je toki kişə-né go-é kəgi rəm to. ⁴ Dow kí à kasi mbəti rə-é kdo kullə kí rişə-é tò kin ya goto; ngà Lubə bá à ɔa dow lo-é-ti titi kí ndoki ɔa-né Arɔ kin bè to. ⁵ Bə ya to, Kristi lé to ę ya i kù dora-é ilə rişə do rə-é-ti kadi n'təl-né burə do njégugnə-je al, ngà to Lubə ya bá idə-é panə: 'To Ngon-m, ɔone ma ya m'to Ɔɔbi-i*'; ⁶ bá təl pa lo madi-ti ɔəy panə: I 'to njégugnə ya sartagangi titi Melsisedeki bə†. ⁷ †Ǝ bá, loki isi-né donangi-ti nə ɔəy lé, ilə ɔɔbi ndi-é nangi kù man nɔ kəm-é-ti bá pa-né ta kù Lubə ə nɔ-né ta-é-ti ę kí à kasi kaji-é ta yo-ti; ə ę oo ndi-é kdo to kí ę to njəkilə kuji do-é-ti; ⁸ ę to Ngon-é rəm, ya ngà ę ndó təl rə go ta-ti kù takul kù kí ingə. ⁹ Loki Lubə adi meş-é idi ɔr njuti-njuti lé, ę bá təl to njəkadi kaji kí sartagangi dow-je lay kí njətəl rə-dé go ta-ti liə. ¹⁰ Ə Lubə pa ta rəsi do-é-ti ində-é-né burə do njégugnə-je titi Melsisedeki bə. ¹¹ Kí ɔɔbi do ta kinlé, ta-je kí kadi j'pa lé na ə to né-je kí kər meş-é nga, kdo səi lé, 'gəi né kalangi al. ¹² †Kdo səi lé, lé a toi njəndó dow-je né ngá, rəmə sar ɔone bə ya kərə 'təli ɔwi ndoo kadi 'təl ndó-si né-je kí dɔşay kí meş ta-ti lə Lubə kin ɔəy, adi səi ɔwi ndoo kil mbà ɔi asi kusoi né kí ngə al ɔəy. ¹³ Kdo dow kí rá-rá kí isi il mbà lé, to dow kí néndó kí ɔɔbi do néra kí njururu asi meş-é al, adi dowbé to ngon. ¹⁴ Ngà nékuso kí ngə lé, to 'lə dow-je kí 'təgi gangi ə de lé né-je kí teş do-dé-ti ra adi tagir lə-dé asi kər rəbi nin né kí maji kù né kí maji al.

6

¹ Gin-é kin bá, néndó kí ɔɔbi do Kristi kí to néndó kí dɔşay kinlé, adi j'inəi go-ji-ti ngá, ə j'owi kù kete meş néndó-ti lə dow-je kí 'təgi gangi, ɔi kadi j'ai lo kərə do néndó-je-ti kí dɔşay kí to kişə panjiyə kí à teş koy, ² kù ta kí ɔɔbi do kadmeş Lubə, kù néndó kí do batəm-je-ti, kù kində ji do dow-ti-je, kù ta kí ɔɔbi do dow-je kí d'oy kí d'a tɔsi ndəl kində lo teş-je, kù ta kí gangi kí sartagangi-je kin al ngá. ³ Kinə Lubə ndigi sə-ji do-ti rəmə, ę bá to né-je kí j'a rai. ⁴ Ə de kí londógi lə Lubə ndógi do-dé-ti nja kərə ngá, kí 'na kadkare kí dora-ti d'oo maji-é rəm, 'taa Ndil kí aa njay meş-dé-ti rəm, ⁵ 'na ta kí maji lə Lubə d'oo maji-é rəm, 'na tógi-je kí kaglo-ti kí à ree d'oo maji-é rəm, ⁶ ya bá 'təl d'usi lé, lo kadi dow təl ree sə-dé adi d'inə panjiyə-dé kí maji al kəgi goto. Kdotalə de ya 'təl 'ɔə Ngon lə Lubə kagdəsi-ti ta kù lə-dé-ti rəm, d'ulə rɔşol do-é-ti takəm kosi dow-je-ti rəm. ⁷ Kdotalə ndr kí man ndi asi-é maji adi né ubə-ti ə andi

* 5:5 5:5 Pa 2:7 † 5:6 5:6 Pa 110:4 † 5:7 5:7 Mat 26:36-46; Mar 14:32-42; Luk 22:39-46 † 5:12 5:12 1Kə 3:2

adi ra kî 'ba-é-je kí njéndor-é-je lé, Lubə tər ndi-é do-ti. ⁸ Ngà kinə ɛ ubə kun-je kî ngəa-je rəmə, d'a kinə kogi, nəy ngosi kadi Lubə ində ndol do-ti, d'a kulə pər kogi. ⁹ Lé j'pa bè ya kàrè, səi kí j'ində-si dan kəm-ji-ti lé, jə j'gə maji kí səi ɔi do rəbi-ti kí maji, kí to rəbi kaji. ¹⁰ Kdotalə Lubə kí to njəra né kí njururu lé, meɛ-é à koy do kullə ra-si-ti al rəm, ndigi kí 'ndigi-é bá 'rai kî njékaa njay-je kî ri-é ə isi 'rai sə-dé bəy kinlé, meɛ-é à koy do-ti al. ¹¹ Ngà jə lé, j'ndigi kadi nə-nə dan-si-ti uwə rə-é ngə bè ya sar kadi meɛ-si kí indəi do Lubə-ti kinlé ɔw-né kî kete-kete sar təl-né ta-é; ¹² bè kdo kadi 'toi njədabi-je al, ngà kadi 'ndaji də kí d'ingə né kí Lubə un-né mindi-é adi-dé kî takul kadi kí d'adi meɛ-dé, kî ngəbi kí 'ngəbi pərərə kinlé. ¹³ Kdotalə, loki Lubə un mindi-é adi Abrakam lé, dow kí rangi kí boy itə Lubə kí Lubə à kubi rə-é kî ri-é goto, adi Lubə ubi rə-é kî ri-é ɛ ya*, ¹⁴ panè: «Tɔgrə-ti ya, m'a kadi maji ur-i kî do madi-é-ti madi-é-ti, ə m'a kadi kər nganka-i ree kî do madi-é-ti madi-é-ti†.» ¹⁵ Beba Abrakam ilə meɛ-é do madi-é-ti pɔ ngəbi rəmə, go-ti ɛ ingə né kí Lubə un-né mindi-é adi-é lé ya to. ¹⁶ Kdotalə dow-je kí d'ow kî kubi rə-dé lé, né kí boy itə-dé bá d'un ri-é d'ubi-né rə-dé ə kubi rə lé ində ngangı ta kí naji. ¹⁷ Bè ya to, dow-je kí Lubə un mindi-é kdo kadi-dé némaji-je lé, ɛ pa ta-é ə ubi rə-é do-ti kdo kadi 'gə kí ndi-n'è kí n'un kinlé dum kadi dow bujuru. ¹⁸ Ə né-je kí joo, adi to kunmindi rəm, kubi rə rəm lé, to né-je kí dum bujuru; ɛ bá toji kí lo kadi Lubə ədi ta goto, adi ra-é kin bá ulə dingəm meɛ-ji-ti nə, jəi kí lo bəyɔrə lə-ji ya kàre-rè ə to meɛ-ji kí j'indəi do né-ti kí Lubə ɔji kdo ra kadi-ji kinlé. ¹⁹ Nékində meɛ do-ti kinlé uwə tagir lə-ji nangı ngə, toki ngowla kuwə bato nangı kí ngə rəm, ə lo kə-é-ti gərərə rəm kin bè; nékində meɛ do-ti kinlé ɔw njal tɛɛ gidi kubi gangı meɛ kəy-ti, lo-ti kí aa njay-njay, ²⁰ kí to lo kí Jeju bá andi-ti kete nə-ji-ti kdo ta lə-ji; Jeju təl to burə do njəgugnə-je lə Lubə kí sartagangı titi Melsisedeki bè.

7

¹ Melsisedeki kinlé to ngar kí bebo Saləm-ti rəm, to njəgugnə lə Lubə kí taá nu rəm; loki Abrakam tətı rə ngar-je ə isi təl kî bee lé, Melsisedeki tilə kəm-é ə tər ndi-é do-é-ti*; ² ɛ bá Abrakam adi-é kí kàre dan kí doɟi-ti meɛ né-je-ti lay kí taa lo rə-ti ə kər meɛ ri-é to ngar kí njəra né kí njururu, bəy bá to ngar kí bebo-ti kí Saləm to ə kər meɛ-é to «ngar kí njəlapiya†.» ³ Bəbi-é goto rəm, kə-é goto rəm, ginkoji liə goto rəm; ndo kəji-é goto rəm, bá ndo koy-é goto rəm. Ɛ titi-nə kî Ngon lə Lubə bè, ɛ to njəgugnə lə Lubə ya sartagangı. ⁴ Ooi, Melsisedeki lé to dow kí boy sar adi Abrakam kí ɛ ya to ka-ji kin kàrè, adi-é kí kàre dan kí doɟi-ti meɛ né-je-ti kí taa lo rə-ti. ⁵ Ə nganka Lebi kí dan-ti-je kí 'to njəgugnə-je lə Lubə lé, ndukun adi-dé tarəbi kadi 'taa kí kàre dan kí doɟi-ti ji dow-je-ti kí 'to ngankə-dé-je kí də kàrè 'to nganka Abrakam to. ⁶ Ngà Melsisedeki lé to kí gin ka-ti lə-dé al ya taa kí kàre dan kí doɟi-ti ji Abrakam-ti! Ɛ tər ndi-é do dow-ti kí Lubə un mindi-é adi-é! ⁷ Dow kí boy bá tər ndi-é do ngon dow-ti. Ta kinlé to ta kí dow à naji al. ⁸ Nganka Lebi kí 'taa kí kàre dan kí doɟi-ti lé, 'to dow-je kí njəkoy, ngà Melsisedeki lé mbete kí aa njay panè to dow kí isi kəm. ⁹ Ta təl ta-é-ti lé, j'a panè: Loki Abrakam adi kí kàre dan kî doɟi-ti lé, Lebi kàrè adi to; ə Lebi bá nganka-é 'to njətaa kí kàre dan kí doɟi-ti meɛ né-je-ti lay. ¹⁰ Kdotalə, loki Melsisedeki tilə-né kəm Abrakam lé, Lebi tə meɛ ka-é Abrakam-ti nɔɔ ngá. ¹¹ Takul kullə guɟi né lə nganka Lebi kin ya bá Lubə adi-né ndukun jipi-je. Adı kinə lé nganka Lebi kí 'to njəgugnə-je lə Lubə kinlé, kullə lə-dé ra dow adi maji ɔr njuti rəmə, dow à kow ndoo njəgugnə lə Lubə kí rangı al ngá; ngà njəgugnə lə Lubə kí rangı kí titi-nə kî Melsisedeki bè bá ree bi to ɛ kí titi-nə kî Arɔ bè al kdo ri bəy wa? ¹² Kdotalə loki

* 6:13 6:13 Kgn 22:16 † 6:14 6:14 Kgn 22:17 * 7:1 7:1 Kgn 14:17-18 † 7:2 7:2 Kgn 14:20

'mbəl kullə gugnə lé, d'a mbəl ndukun ya tɔ bane. ¹³ Kdɔ dow kí ta-je kin sɔbi dɔ-é lé, to kí ginkoji-ti kí rangi; ə dow kí dan ginkoji-ti liə kí ra kullə logugi né-ti ya goto. ¹⁴ Kdɔ dow-je lay 'gə maji kí 'Babe lə-ji to kí ginkoji-ti lə Juda, kí to ginkoji kí Moiyiji pa ta kí dɔ-ti bə-né ri njégugnə-je lə Lubə al ya sar. ¹⁵ Né kí ree toji bəy kí ta kin to ta kí tɔgrɔ-ti lé é:n: Njégugnə kí rangi kí titi-nə kɪ Melsisedeki bə ree, ¹⁶ ə ɛ təl njégugnə lə Lubə kɪ kəm rəbi kí ndukun adi dow-je 'təl-né njégugnə-je kin al, ngə ɛ to njégugnə lə Lubə kɪ takul tógi kiskəm kí sartagangi. ¹⁷ Kdɔtalə ta kinlé, mbete kí aa njay pa ta dɔ-ti panè: I 'to njégugnə lə Lubə ya sartagangi titi Melsisedeki bəɜ. ¹⁸ Bəba ndukun kí kete lé, Lubə bujuru kɔgi kdɔ tógi-é goto rəm, kullə liə goto rəm; ¹⁹ kdɔ ndukun lé, né kí ɛ ra adi maji ɔr njuti ya goto, ə ngɔsnè lé, nékində mɛɛ dɔ-ti kí maji nɔ itə kí kete kí à kow sə-ji rɔ Lubə-ti tɔ nè. ²⁰ Ə né kinlé Lubə ubi rɔ-é bə ra-né, bɪ to né kí ra né bə par al. ²¹ Dɛ kí rangi lé, 'to njégugnə-je lə Lubə kí Lubə ubi rɔ-é bə ində-dé-né al; ngə Jeju rəmə, təl njégugnə kí Lubə ubi rɔ-é bə ində-é-né panè: «'Babe ubi rɔ-é ə à təl naji ndi-é al.» Ubi rɔ-é panè: «I 'to njégugnə lə Lubə ya sartagangi.» ²² Gin-é kin bə Jeju ya to-né gin mɛɛnda kəy lə-ji sɔbi dɔ kulənoji kí maji nɔ itə kí kete. ²³ Rəm bə njégugnə-je kí ginkoji-ti lə Lebi kinlé kɔr-dé nɔ, kdɔtalə dɛ d'ɔr tɔ-nɔ tɔ-nɔ kdɔ koy ɔgi-dé lo ra kullə kɪ dɔ bəl-bəl; ²⁴ ngə Jeju lé, isi kəm sartagangi, adi à kiɲə kullə gugnə kadi dow al. ²⁵ Gin-é kin tɔ bə dow-je kí njéree rɔ Lubə-ti kɪ takul-é lé, ɛ asi kaji-dé kaji kí sartagangi; ɛ isi kəm kɪ dɔ bəl-bəl kdɔ pa ta kɪ Lubə kdɔ ta lə-dé. ²⁶ Adi Jeju bə to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə kí j'ɔwi ndoo-é; kdɔ ɛ aa njay, ta goto dɔ-é-ti, majal liə goto, ɛ a ngərəngi kɪ njəramajal-je, toki boy dɔ né-je-ti lay. ²⁷ Dɛ lay kí 'to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə lé, ndɔ-é ndɔ-é ya d'ilə məsi dɔ kadkare-ti kadi Lubə iɲə-né go majal-je lə-dé kí sɔbi dɔ-dé kɔgi, bəy bə d'ilə məsi kdɔ majal-je lə ndəgi jipi-je bəy; ngə Jeju rəmə, ɔw ndoo ra titi kí dɛ 'ra-né kin al; ɛ ra nja kəre-rə ə adi-né rɔ-é koy. ²⁸ Ndukun lə Moiyiji lé, ində burə dɔ njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə kí 'to njétógi kasi al-je tɔ; ngə ɛ kí Lubə pa ta rəsi ubi rɔ-é bə ində-é-né burə dɔ njégugnə-je, go ndukun-ti lé, to Ngon-é kí ra né kí maji ɔr njuti sartagangi.

Kəykubi kí sigi lə Lubə kɪ kulənoji kí sigi

8

¹ Ta kí boy nɔ kí j'a pa é:n: Ko burə dɔ njégugnə-je lə Lubə kí bə kin bə jəi j'ɔwi-né; ɛ isi dɔrɔ-ti, dɔ jikɔl kalikɔbe-ti lə Lubə kí njétógi kí nɔ. ² ɛ to njərakullə lo-ti kí aa njay, adi to mɛɛ kəykubi-ti kí tɔgrɔ-ti kí to kəy lə Lubə kí to 'Babe ya bə ra bɪ to dow al. ³ Kdɔtalə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə kí rá-rá kí d'ində-é lé, d'ində-é kadi adi kadkare-je Lubə rəm, kadi ilə məsi dɔ-je nangi adi-é rəm; adi Jeju kàrè tɔ kadi ingə né adi tɔ bane. ⁴ Kinə ndɔki isi nangi nè lé, to ya kàrè à to njégugnə lə Lubə al, kdɔ njégugnə-je kí go ndukun-ti d'isi nɔɔ ngə. ⁵ Kullə kí njégugnə-je kin d'isi 'ra lé, to takəm né-je, kɪ ndil né-je kí tɔgrɔ-ti kí dɔrɔ-ti; gangi-é kin ya, loki Lubə pa ta kɪ Moiyiji, kadi ra kəykubi liə lé, ɛ panè: «'Oo, 'a ra gə-é kí m'toji-i dɔ mbal-ti kin ya.» ⁶ Ngə kí ngɔsnè-ti kinlé, Kristi ingə kullə kí boy nɔ, kdɔ ɛ to njəkulə dow-je noji nati kɪ Lubə sɔbi dɔ kulənoji kí maji nɔ itə kí kete, kdɔ Lubə ində gin-é dɔ kunmindɪ-je-ti kí maji nɔ itə kí kete-je. ⁷ Kdɔ kinə kulənoji kí dɔsəy lé, ta goto dɔ-ti rəmə, d'a sangi ɛ kí njəkungi-ti joo al ngə. ⁸ Ngə to kɔl bə Lubə kɔl panè:

«Ooi, 'Babe panè: Ndɔ-je à ree nɔɔ,

kí m'a dɔɔ kulənoji kí sigi nati

kɪ gin Israyel, kɪ gin Juda*.

⁹ A tɔ titi-nə kɪ kulənoji kí ndɔki m'dɔɔ nati kɪ ka-dé-je,

‡ 7:17 7:17 Pa 110:4 * 8:8 8:8 Jer 31:31

ndo-é-ti kí m'uwə ji-dé m'ndor-dé-né m'teə sə-dé kəgi
dɔnangi Ejipti-ti kin al.

'Babe panè:

Titi kí də ya kì dɔ-dé d'a-né njangi dɔ kulənoji-ti lə-m al kinlé,
Ma kàrè, m'adi usi-m dɔ-dé-ti al to†.

¹⁰ 'Babe panè:

Ooi, kulənoji kí m'a dɔɔ kì gin Israyel, go ndo-je-ti kinlé ban:

M'a kadi 'gə ndukun-je lə-m, m'a ndangi meə-dé-ti.

M'a to Lubə lə-dé ə də d'a to dow-je lə-m‡.

¹¹ Dow kí à ndó madi-é əse à ndó ngonkɔ-é panè:

“Gə 'Babe bane” à goto.

Kdɔ kɔ dɔ ngan-je-ti kí nde sar teə-né dɔ dow-je-ti kí togi kí dan-dé-ti lé,
dow-je lay d'a gə-m§.

¹² Kdɔ m'a kiŋə go né ra-dé kí njururu al kəgi rəm,

bá meə-m à kole dɔ majal-je-ti lə-dé al ya sar rəm to*.»

¹³ Ba kí Lubə ba kulənoji kin né kí sigi lé, ɛ adi kulənoji kí dɔsəy təl né kí low; ə
né kí to né kí low rəm, bugə rəm kinlé nəy ngosi kadi goto ngá.

9

Tət 25; 26; 40:17-33

¹ Kulənoji kí dɔsəy lé, ɛ kàrè ndɔki ɔw kì kúji pole Lubə liə, kì lo pole Lubə kí tò
nangi nè to. ² Kdɔtalə 'ra kəykubi; meə-é kí dɔsəy 'ba-é lo kí aa njay; ɛ bá kagi nəə
lampi, kì tablə, kì mbə kadkare-je tò-ti. ³ Ə gidi kubi-ti kí njəkungi-ti joo kí 'gangi-né
meə kəy lé, lo kí 'ba-é lo kí aa njay-njay tò-ti. ⁴ Lo-é kin bá logugi né kí bay kí 'ra kì
lor 'ró-né nɔkagi kí əti maji tò-ti, bá sanduki kulənoji kí 'ra gidi-é lay ya kì lor tò-ti
rəm, meə sanduki-ti lé, bəgrə kí 'ndangi ta-je kí sɔbi dɔ kulənoji titi kàrè tò-ti rəm,
kagtəsi lə Arɔ kí ndɔki puti lé tò-ti rəm, bá mbul kí 'ra kì lor tò-ti ə meə mbul lé bá
nékuso kí 'ba-é maan tò-ti to. ⁵ Dɔ sanduki-ti lé né kí d'adi to takəm malayka-je kí
njériba kí 'ba-dé seribe-je tò-ti ə ndil bagi-dé uti dɔ lo kí məsi ungi-ti kadi toki kiŋə-né
go majal-je kəgi. Kí ngosnè-ti kin lé, lo pa ta dɔ né-je-ti kin kì bar-é bar-é lay goto.
⁶ Né-je lay kinlé 'tində kì gangi-é gangi-é kete, adi loki njégugnə-je d'ɔw kì ra kullə
kí sɔbi dɔ pole Lubə rəmə, d'andi kəykubi-ti lə Lubə meə-é-ti kí dɔsəy kì dɔkaglo-je
lay. ⁷ Ngə meə-é kí njəkungi-ti joo lé, burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ya par bá andi-ti
nja káre bal káre, ə à kɔw kì məsi dɔ ji-é-ti kdɔ majal-je liə rəm, bá kdɔ majal-je kí
dow-je 'ra kí go lo gə-é al-ti rəm to. ⁸ Gangi-é kin bá Ndil kí aa njay toji-né, kí loki
kəykubi kí dɔsəy tò-né bəy kin rəmə, tarəbi kí kɔw lo-ti kí aa njay-njay lé toki teə al
bəy. ⁹ Né kinlé to takəm né kí kaglo-ti kí bone; ə toji kí kadkare-je kì məsi dɔ kí kilə
kadi Lubə kinlé, à kasi ra kadi tagir lə njəpole Lubə maji-né ɔr njuti al. ¹⁰ Ndukun-je
kí sɔbi dɔ rɔ dow, adi ta lə nékuso-je, kì nékay-je, kì togi rɔ-je kí gay-gay kin ya par,
ə d'ində dɔ dow-je-ti sar teə meə ndo-je-ti kí né-je mbəl-né rɔ-é.

Kristi to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə

¹¹ Ngə Kristi lé ɛ ree titi burə dɔ njégugnə-je lə Lubə bè kdɔ né-je kí maji-maji kí
à ree*; ɛ andi meə kəykubi-ti lə Lubə kí to kəykubi kí gati-é nə itə kí nangi nè rəm,
maji ɔr njuti rəm. Ə kəy-é kinlé to dow bá ra kì ji-é al, adi toki dan nékində-je-ti kí
dɔnangi-ti nè al; ¹² ɛ andi lo kí aa njay-njay-ti lé nja káre-rè ə andi kì məsi bal biŋə-je
kì məsi lum mangi-je al, ngə kì məsi-é ɛ ya. Beba ɛ gangi-né dɔ-ji gangi kí sartagangi.

† 8:9 8:9 Jer 31:32 ‡ 8:10 8:10 Jer 31:33 § 8:11 8:11 Jer 31:34 * 8:12 8:12 Jer 31:34 * 9:11 9:11 Né-je
kí maji-maji kí ta-é tò nè kinlé meə mbete-je-ti kí ná-je lé 'panè to né-je kí tò meə ndo-je-ti kí bone, ngə meə ɛ kí
dan-ti-je rəmə 'panè to né-je kí à ree kì ree bəy to.

13 Kdo kinə məsi bal biñə-je kə məsi bəbi mangi-je kə bu mandi mangi-je kə 'ró bəy é 'tusi do dow-je-ti kə 'ra né kə tó n̄ə ə aa rə-dé, 14 ngə məsi Kristi kə ban bə á à kasi kaa tagir-je lə-ji səbi do kullə ra-ji-je kə maji al kə à t̄əə koy kin, kdo kadi j'rai kullə lə Lubə kə Njəkisi kəm al wa? Kdo kə takul Ndil kə aa njay kə njəkisi sartagangi lé, ɛ ya kə do-é un rə-é kə majal goto-ti adi Lubə. 15 Gin-é kin bə Kristi to-né njəkulə dow-je noji nati kə Lubə m̄əə kulənoji-ti kə sigi, ɛ oy kdo taa-né dow-je kə d'isi dan majal-ti kilə-dé taá loki d'isi-né gin tógi kulənoji-ti kə d̄os̄ay. Bə kdo kadi d̄ə kə Lubə bə-dé lé, d'ingə n̄əməji-je kə à tó sartagangi kə ɛ un-né mindi-é adi-dé. 16 Kdotalə kinə dow ndangi mbete pa-né ta kə səbi do n̄əndubə rəmə, tó kadi dowbə à koy bə mbete-é à ra kullə bəy. 17 Mbete kə səbi do n̄əndubə lé, à ra kullə go koy dow-ti, kdo kinə nj̄əndangi-é isi kəm bəy rəmə, mbete-é à ra kullə al. 18 Gin-é kin bə kulənoji kə d̄os̄ay lé ya k̄ərə ulə-né gin-é kə məsi kə kilə nangi. 19 Kdotalə, loki Moiyiji ndó ndukun adi kosi dow-je lay, titi kə 'ndangi-né m̄əə mbete ndukun-je-ti lé, ɛ un məsi lum mangi-je, kə məsi bal biñə-je, kə man, bə un takubi l̄ən kə kər njir-njir kə kam ijopi ulə dan məsi-ti tusi do mbete ndukun-je-ti ya kete bəy bə tusi do kosi dow-je-ti, ə panè: 20 Ǝ kin to məsi kulənoji kə Lubə un ndu do-ti kdo ta lə-si†. 21 Bə ya tó é ɛ tusi-né məsi do kəykubi-ti lə Lubə rəm, do né ra kullə-je-ti kə 'pole-né Lubə rəm tó. 22 Kə go ndukun-ti lé, né-je n̄ə ya məsi bə ra adi aa; ə kinə məsi usi nangi al lé, kiñə go majal kogi goto tó. 23 Kinə takəm né-je kə d̄or̄a-ti k̄ərə d'aa-dé njay kə kəm rəbi-je kə bə kin rəmə, tó kadi né-je kə t̄ogro-ti kə d̄or̄a-ti kə do-dé ya k̄ərə toki kaa-dé kə kəm rəbi məsi kə kilə kə maji ɔr njuti tó. 24 Kdo lo kə aa njay kə dow bə ra kə ji-é ndaji-né né-je kə t̄ogro-ti kin bə Kristi andi-ti tin al, ngə ɛ ɔw d̄or̄a-ti, kdo kadi kə nḡos̄nè-ti kin ya ɔ takəm Lubə-ti kdo ta lə-ji. 25 Ǝ andi kdo kadi adi rə-é kə nja nati-nati titi kə burə do njégugnè-je lə Lubə andi-né kə bal-bal lo-ti kə aa njay-njay kə məsi d̄ə-je kin al; 26 kinə bə al rəmə lé Kristi à kingə k̄ə kə nja nati-nati low n̄ə lo kində gin d̄onangi-ti. Ngə nḡos̄nè, tas̄oy ndo-je-ti bə ɛ ree nja k̄ərə-rè ya kdo b̄ər-né majal kə takul kadi kə ɛ ya kə do-é adi rə-é adi d'ilə məsi-é nangi. 27 Ə titi kə tó kadi dow oy nja k̄ərə-rè ya ə go-ti to ta kə gangi kinlé, 28 bə ya tó é Kristi lé, go k̄ə-ti kə ingə nja k̄ərə-rè ɔr-né majal-je lə kosi dow-je kə n̄ə kogi lé, ɛ à t̄əə busi, t̄əə kə njəkungi-ti joo, kdotalə majal-je al ngá, ngə kdo kaji dow-je kə d'isi ngəbi-é kdo kadi aji-dé.

10

1 Kdotalə ndukun lé, ɔw kə takəm n̄əməji-je kə à ree ya, ngə to bə to takəm né-é-je kə t̄ogro-ti al; gin-é kin bə ḡə məsi kə kilə kə k̄ərə-rè ya kə d'ilə kə nja nati-nati kə do bal-bal kinlé, à kadi dow-je kə 'ree rə Lubə-ti 'maji-né d'or njuti al. 2 Bə al rəmə lé, dow-je kə 'pole Lubə kə gangi-é kinlé, d'a taakoo, kdo lé d'a kaa njay nja k̄ərə-rè ya tagangi b̄i lé m̄əə-dé à kuwə-dé kə ta do majal-je-ti lə-dé al ngá. 3 Ngə məsi kə kilə kinlé, ole m̄əə dow-je do majal-je-ti kə do bal-bal. 4 Kdotalə məsi lum mangi-je, kə məsi bal biñə-je lé, à kasi b̄ər majal-je nd̄ə bə al. 5 Gin-é kin bə, loki Kristi ɔw kə ree-né d̄onangi-ti lé, ɛ pa kə Lubə panè: I ndigi məsi kə kilə-je kə kadkare-je al, ngə to i ya bə 'ra daji rə-m*. 6 I ndigi d̄ə-je kə 'ró p̄ər kə d̄ə-je kə kilə məsi-dé nangi kdo majal-je kin al†. 7 Bəb̄a m'panè: 'Oo, m'a k̄ow, kdo m̄əə mbete-ti kə 'b̄ir lé, 'ndangi ta kə do-m-ti titi n̄əə, kdo kadi m'ra ndigi lə-i, i Lubə ya‡. 8 Ǝ pa d̄os̄ay panè: «Négugi-je, kə kadkare-je, kə d̄ə-je kə ró p̄ər-je, kə d̄ə-je kə kilə məsi-dé nangi kdo majal-je kinlé, nəl-i al rəm, i ndigi al rəm.» Ngə ndukun lé, ndigi kadi 'ra négugi-je kin lay. 9 Bəb̄a ɛ t̄əl panè: «'Oo, m'a k̄ow kdo ra ndigi lə-i i Lubə ya.» Kristi bujuru népole kə kete kogi ə ində népole kə njəkungi-ti joo. 10 Jeju Kristi ra né kə m̄əə Lubə ndigi. Ǝ adi

† 9:20 9:20 T̄ət 24:8 * 10:5 10:5 Pa 40:7 † 10:6 10:6 Pa 40:7 ‡ 10:7 10:7 Pa 40:8-9

ro-é koy nja káre-rè, ya or-ji-né ində-ji tagay. ¹¹ Njègugné kí rá-rá lé, a lo kullə-ti liə kì ndo-é ndo-é, ə ilə məsi kilə kí to ga-é kí káre-rè ya; məsi kí kilə kinlé asi bər majal-je al ya sar. ¹² Ngà e lé, loki e adi ro-é ki né kilə məsi nja káre-rè kdo majal-je rəmə, e isi dojikol Lubə-ti ya sartagangi§, ¹³ ə e isi ngəbi kadi Lubə təl njéba-je liə lo kungi nja-é*. ¹⁴ Kì takul kadkare kí nja káre-rè ya dow-je kí e aa-dé lé, e adi 'maji d'or-né njuti ya sartagangi. ¹⁵ Ta kinlé Ndil kí aa njay pa adi-ji to. Kdo e pa kete panè: ¹⁶ 'Babe panè: Ooi, kulənoji kí m'a dco nati sə-dé go ndo-je-ti kinlé ban: M'a kində ndukun-je lə-m meə-dé-ti, m'a ndangi tagir-ti lə-dé†, bá təl ilə do-ti panè: ¹⁷ Meə-m à kole do majal-je-ti lə-dé al rəm, bá meə-m à kole do kaldota-je-ti lə-dé al ya sar rəm to‡. ¹⁸ Ngà loki majal-je toki kiŋə go-é kogi lé, məsi kí kilə kdo majal à goto ngá.

Ndəji-je kí gay-gay

Ndəji kí sobi do ka gərərə do kadmeə-ti

Əbr 6:1-20

¹⁹ Beba nganko-m-je kí njékadmee, kì takul məsi Jeju lé, meə-ji nda kay kadi j'andi lo-ti kí aa njay-njay. ²⁰ Jeju or tarəbi kí sigi, kí to rəbi kiskəm adi-ji kì takul kində kí ində kubi gangi meə kəy gangi ə kubi kinlé to daji ro-é e ya, ²¹ adi jəi j'owi kì burə do njègugné-je lə Lubə kí isi do kullə-je-ti kí meə kəy-ti lə Lubə. ²² Tagir kí maji al kí meə-ji-ti toki togi adi aa njay rəm, bá daji ro-ji kàrè toki togi kì man kí aa njay rəm, ən é adi j'owi ki ro Lubə-ti kì meə-ji kí káre-rè rəm, kì kadmeə kí adi meə-ji ndakay rəm. ²³ Adi j'ai njangi do nékində meə do-ti lə-ji kí j'pai ta do-ti lé, kdotalə njəkunmindi-é lé, to njəkə do ndi-é-ti. ²⁴ J'indəi kəm-ji go-na-ti kadi j'osi gin-na meə ndigi dow-je-ti rəm, meə kullə-je-ti kí maji-maji rəm. ²⁵ Adi j'tusi kəwnə lə-ji j'inəi titi kí dow-je madi d'isi 'ra-né kin al. Ngà kadi j'uləi dingəm meə-na-ti, titi kí ooi-né kí ndo ree lə 'Babe nəy ngosi. ²⁶ Kdotalə kinə kəm-ji tee do ta kí togro-ti maji bá go-ti j'təli j'rai majal kì meəndigi lə-ji rəmə, məsi kí kilə kì rangi kdo majal-je ya goto ngá, ²⁷ adi to ngəbi ta kí gangi kí tò bəl, kì pər kí ɔ mbil-mbil kí tò pèrèrè kdo kə njédongə-je kin ya ngá! ²⁸ Kinə dow al do ndukun lə Moiyiji bá dow-je joo əse mutə d'oo-é lo-é-ti bá 'pa ta do-ti rəmə, 'təl dowbé təl kí koo kəmtondoo goto-ti§. ²⁹ Ngà dow kí nədi Ngon lə Lubə rəm, oo məsi kulənoji kí Kristi təl-é-né dow kí aa-ti kin kì né kí kare rəm, bá pa ta kəbi do Ndil-ti kí aa njay kí njəra sə-ji maji kin rəm lé, səi 'giri kí kində kəji kí sobi do-é à ngə nə ya al wa? ³⁰ Kdo j'gəi dow kí panè: Dalba toki lə-m, Mə bá m'a kadi nə-nə nékugə doji-é. E pa bəy panè: 'Babe à gangta do dow-je-ti liə*. ³¹ To né kí tò bəl nə kadi dow usi meə-ji Lubə-ti kí njəkisi kəm! ³² Ngà adi meə-si ole do ndo-je-ti kí doşay kí kəm-si ijə-né do Lubə-ti ə go-ti gogi rəmə ingəi kə nə dan ro-ti kí ngə, ³³ adi kí madi-je dan kosi dow-je-ti ya d'ulə roşol do-si-ti rəm, d'adi-si kə-je kí gay-gay rəm, kì nə-je ingəi kə nati kì de kí d'ingə ga kə-je kí bè kin to. ³⁴ Kdotalə səi ingəi kə nati kì dangay-je, ə ndigi kì rənəl kadi 'taa nékingə-si-je, kdo səi 'gəi kí owi kì nékingə-je kí maji itə né-je lay rəm, tò sartagangi rəm. ³⁵ Ən é kadmeə lə-si kí nékugə doji kí sobi do-é to né kí boy nə kinlé, 'tusi 'inəi al. ³⁶ Kdotalə səi rəmə owi ndoo kadi uwəi ro-si ngə, kdo kadi 'rai meəndigi lə Lubə ə ingəi-né né kí e un mindi-é kdo kadi-si. ³⁷ Kdotalə kaglo nəy nə al, nəy nde bè ya ə e kí tò kadi à ree lé, à ree; isi do nja-é-ti rəm ngá†. ³⁸ Ə dow lə-m kí njəra né kí njururu à kisi kəm kì takul kadmeə. Ngà kinə təl or ro-é ki gogi rəmə, meə-m à nəl-m do-é-ti al‡. ³⁹ Ə jəi rəmə, j'toi dow-je kí dan de-ti kí d'or ro-dé ki gogi kdo tuji kin al, ngə jəi j'toi dow-je kí j'adi meə-ji kdo kadi j'aji.

§ 10:12 10:12 Pa 110:1 * 10:13 10:13 Pa 110:1 † 10:16 10:16 Jer 31:33 ‡ 10:17 10:17 Jer 31:34 § 10:28 10:28 Det 17:6 * 10:30 10:30 Det 32:35-36 † 10:37 10:37 Aba 2:3; Eja 26:20 ‡ 10:38 10:38 Aba 2:4

11

Kadməğ lə dow-je kí mēğ kulənoji-ti kí low

Jə 8:56; 1Pi 1:8; Pa 33:6; 9:1

¹ Kadməğ lé to nda mēğ kay do né-ti kí dow ində mēğ-é do-ti; to né kí dow oo kəmə-é al bəy ya gə kí né-é tò nɔɔ togrɔ-ti.

² Dow-je kí kete low lé, takul kadməğ lə-dé bə ta kí do-dé-ti maji-né.

³ †Kì takul kadməğ bə j'gəi-né kí Lubə ində né-je lay kə gangi-é gangi-é kə ta kí ta-é-ti, adi né kí dow oo kəmə-é kinlé tēğ mēğ né-ti kí dow oo kəmə-é al.

⁴ Kì takul kadməğ bə Abəl ilə-né məsi də nangi adi Lubə kadkare-ti ə to kadkare kí maji nə itə 'lə Kayin; kə takul kadməğ liə bə Lubə ɔr-né ta do-é-ti, ə pa ta kí maji do kadkare-je-ti liə; lé ɛ oy ya kərə kadməğ liə ra adi ɛ isi pa ta ya bəy-bəy.

⁵ Kì takul kadməğ lə Enəki bə Lubə un-é ɔw-né siə dɔrɔ-ti adi-é oy al ə dow oo-é gogi al, kdo Lubə un-é ɔw siə. Kete bə kadi un-é ɔw siə lé, 'pa ta kí maji do-é-ti 'panə ɛ to dow kí nəl Lubə*. ⁶ Ə kinə kadməğ goto lé, dow à nəl Lubə nda al; dow kí isi ɔw kə rɔ Lubə-ti lé, tò kadi adi mēğ-é kí Lubə isi nɔɔ ə isi ugə do-ji də kí d'isi 'sangi-é.

⁷ Loki Lubə pa ta kə Nuwe sobi do né kí dow oo nja kərə al bəy ya Nuwe bəl-bəl kí maji, adi kə takul kadməğ bə ɛ ra-né bato kí boy aji-né dow-je kí mēğ kəy-ti liə; kə takul kadməğ bə Nuwe gangi-né ta do dow-je-ti kí dɔnangi-ti ə ɛ təl-né njəkɪngə nédɔ-ji kí sobi do néra kí njururu kí dow à kingə kə takul kadməğ.

⁸ Kì takul kadməğ bə Abrakam ilə-né kuji do bə-ti kí Lubə bə-é kadi-é ɔw dɔnangi-ti kí à təl néndubə liə; ɛ gə lo kí isi ɔw-ti al ya i par ɔw. ⁹ Kì takul kadməğ bə, ɛ ɔw isi-né kə mba bə dɔnangi-ti kí Lubə un mindi-é kdo kadi-é; ɛ isi kəykubi-ti ə gangi-é kin ya Isaki-je kə Jakobi kí d'ore-nə siə do kunmindi-ti kí kərə kinlé d'isi-né kəykubi-je-ti tɔ. ¹⁰ Kdo ɛ isi ngəbi bebo kí gin-é ngə maji kí Lubə ya to njəkɔji gosi ra-é rəm, to njəkɪndə-é rəm.

¹¹ Kì takul kadməğ ya tɔ bə Sara kí bugə gurə-gurə ya, Lubə adi-é oji ngon, kdo ɛ gə kí Lubə kí un mindi-é adi-n'è lé, to njəkə njangi do ndi-é-ti. ¹² Gin-é kin bə dow kərə-rə kí isi ngəbi koy ya, oji ngon ində-né gin dow-je adi 'nə titi kərwəi-je kí dɔrɔ-ti əse yangra kí ta babo-ti kí dow asi tidə al kin bə†.

¹³ Də lay kin ya d'oy mēğ kadməğ-ti ə né-je kí Lubə un mindi-é kdo kadi-dé lé də d'ingə al; ngə də d'a say bə d'oo ə 'ra rənəl-é, ə 'pa rəsi kí 'to mba-je rəm, njédə kə nja-dé taá dɔnangi-ti nə rəm. ¹⁴ Dow-je kí 'pa ta bə kinlé, 'toji ndaa-ti rəsi kí d'isi 'sangi bə lə-dé kí sobi do-dé. ¹⁵ Ə kinə lé mēğ-dé tò gərərə do bə-ti kí d'i-ti lé rəm, lé d'a təl kow-ti gogi.

¹⁶ Ngə kí togrɔ-ti lé, də 'sangi bə kí maji nə itə ɛ kí d'i-ti, adi to bə kí dɔrɔ-ti. Gin-é kin bə 'ba Lubə Lubə lə-dé kərə rɔ-é səl-é-né al; kdo ɛ ra go bebo lə-dé nɔɔ.

¹⁷ Loki Lubə nə mēğ Abrakam lé, Abrakam ɔw kə təl Isaki kadi-é kadkare-ti kə takul kadməğ. Ʒ kí Lubə un mindi-é adi-é lé ya bə ɔw kə kadi ngon kal liə kadkare-ti‡ ¹⁸ ə ɛ ya bə ndəki Lubə idə-é 'panə: «Kì takul Isaki bə i 'a kingə-né nganka-i-je kí ri-i à tò do-dé-ti.» ¹⁹ Ʒ gir kí Lubə asi kadi adi dow tɔsi ndəl ində lo tēğ dan njəkoy-je-ti. Gin-é kin bə Lubə təl-né kə ngon-é lé adi-é gogi; ə né-é kinlé toji koy ə tɔsi ndəl. ²⁰ Kì takul kadməğ bə Isaki tər-né ndi-é do Jakobi-je-ti kə Esuwa kdo ndə-je kí à ree. ²¹ Kì takul kadməğ bə loki nəy ngəsi kadi Jakobi oy lé ɛ tər-né ndi-é do ngan lə Jojepi-ti rəm, dʒugi nangi do kagtɔsi-ti liə ngə bə ɔsi-né gəji Lubə rəm. ²² Kì takul kadməğ bə, sɔy ndə-je-ti lə Jojepi lé, ɛ pa-né ta kí sobi do tēğ ndaa-ti lə ngan Israyel-je, ə un-né ndu adi-dé sobi do né kí d'a ra kə singə-é. ²³ Kì takul kadməğ bə lo koji Moiyiji-ti ya, njəkɔji-é-je 'boyc-é-né nəy mutə; kdotalə də d'oo kí ngon lé kurə nə adi 'bəl ndukun

† 11:3 11:3 Jə 1:3 * 11:5 11:5 Kgn 5:24 † 11:12 11:12 Kgn 22:17 ‡ 11:17 11:17 Kgn 21:12

lə ngar al. ²⁴ Kì takul kadmeë b́a loki Moiyiji tógi lé, ę mbati kadi 'ba-é-né ngon koji ngon læ Paraç ḱi dené; ²⁵ ę ndigi kingə kò nati k̀i dow-je læ Lubə b́i kadi n'ra rónəl dɔkaglo-ti ḱi se bè dan majal-ti al. ²⁶ Kdɔtalə ę oo adi rɔsɔl ḱi ndɔ-é à tɛɛ dɔ Kristi-ti lé, to né ḱi maji n̄a itə nékingə-je ḱi Ejipti; kdɔ ę oo nékugə doji-je ḱi tò say n̄u ḱi à ree. ²⁷ Kì takul kadmeë b́a, Moiyiji bəl-né wɔngi læ ngar al, adi tɛɛ-né kɔgi dɔnangi Ejipti-ti; ę a dingəm titi dow ḱi oo Lubə ḱi dow oo-é k̀i kəm-é al kin bè. ²⁸ Kì takul kadmeë b́a Moiyiji ra-né n̄ay Paki ə səki-né məsi takəy-je-ti, kdɔ kadi malayka ḱi njètɔɔ ko dow-je tɔl ngan dər-je læ Israyel-je al. ²⁹ Kì takul kadmeë b́a, Israyel-je d'ində-né babo kasi 'gangi titi nangi tuti bè. Ngà loki dow-je ḱi Ejipti 'n̄a kadi d'ində 'gangi tɔ rəmə, man tuú ta-dé lay. ³⁰ Kì takul kadmeë b́a loki Israyel-je 'n̄jiyə 'gəə dɔ be Jeriko ndɔ siri rəmə, ndogbɔr ḱi dɔ-ti t́ti nangi rum-rum. ³¹ Kì takul kadmeë b́a Rakabi ḱi to kaya dené oy-né nati k̀i njəmbati təl rɔ-dé go ta-ti al-je al, kdɔtalə ę uwə njékində manji lo-je k̀i rɔ-é-ti maji. ³² Ə ta ri é m'a pa bəy? Kdɔ kinə kadi m'ɔr-si poy Jedeç-jeŞ, k̀i Baraki-je*, k̀i Samsɔ-je†, k̀i Jepte-je‡, k̀i Dabidi-jeŞ, k̀i Samiyel-je*, k̀i njépata-je ḱi ta Lubə-ti lé kaglo à kasi-m al. ³³ Kì takul kadmeë b́a de 'təti-né rɔ kɔbe-je rəm, 'ra-né né ḱi njururu rəm, d'ingə-né né ḱi Lubə un mindi-é kdɔ kadi-dé rəm, d'uti-né ta bɔl-je rəm, ³⁴ 'tɔl-né pər ḱi ç k̀i tógi-é lingim-lingim rəm, 'tɛɛ-né ta kiyəɔ-ti rəm, njémçy-je k̀arè tógi-dé ree-né dɔ madi-é-ti gogi rəm, 'təti-né rɔ adi asgar-je ḱi mba d'ay-né n̄ɔ-dé-ti rəm tɔ. ³⁵ Dené-je 'təl d'ingə dow-je læ-dé ḱi d'oy b́a 'tɔsi ndəl 'tɛɛ.

Dow-je ḱi n̄a-je lé, d'adi-dé kò n̄a ya, ngà de 'ndigi kadi dow taa-dé ilə-dé taá al; bè kdɔ kadi d'ingə-né né ḱi maji n̄a ḱi to tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. ³⁶ De ḱi madi-je 'sɔki-dé rəm, d'ində-dé k̀i ndəy marɔw rəm, d'ilə-dé sil rəm, b́a d'ungi-dé dangay-ti rəm ³⁷ 'tilə-dé k̀i ər 'tɔl-dé rəm, 'n̄a meë-dé rəm†, 'tijə-dé k̀i sii rəm, 'tɔl-dé k̀i kiyəɔ rəm. De ḱi n̄a-je d'ilə taá yó-je k̀i nè-je, ndaá biçə-je k̀i ndaá bati-je b́a to nékɔɔ-dé, né-je lay ya nal-dé, d'adi-dé kò, d'ulə kəm-dé ndoo ³⁸ ə de kinlé kisi-dé dan dow-je-ti ḱi dɔnangi-ti tuwə-dé al! D'ilə k̀i diləlo-je, k̀i dɔ mbal-je, k̀i bole mbal-je, k̀i bolebe-je. ³⁹ Ə de lay kinlé ta ḱi dɔ-dé-ti maji k̀i takul kadmeë læ-dé ya, ngà d'ingə né ḱi Lubə un mindi-é kdɔ kadi-dé lé al. ⁴⁰ Kdɔtalə Lubə uwə dɔ né ḱi maji n̄a itə ḱi kete kdɔ ta læ-ji, adi to maji ḱi de d'a maji kɔr njuti nati sə-ji.

12

¹ Ə çəi k̀arè, dow-je ḱi 'tò nduy-nduy ḱi 'tɔji kadmeë læ-dé kinlé 'gəə dɔ-ji sipi tɔ ən é adi j'mbati né kuti lay ḱi çy, k̀i majal ḱi lo kadi bindi-ji ç al ə j'uwəi rɔ-ji n̄a j'ayi ngɔdi ḱi toki dəji kadi j'ayi. ² J'adi kəm-ji tò k̀i dɔ Jeju-ti, ḱi ę b́a to 'Ba kadmeë rəm, to njəra kadmeë kadi maji ɔr njuti rəm kin. Ę uwə rɔ-é n̄a ingə kò dɔ kagdəsi-ti, oo rɔsɔl k̀i né al, kdɔtalə rónəl ḱi sɔbi dɔ-é tò ngəbi-é, adi ḱi nè kin ę isi dɔ jikɔl kalikɔbe-ti læ Lubə ngá.

Kuwə rɔ ngə

³ 'Giri dɔ Jeju-ti ḱi njéramajal-je d'ɔsi-é k̀i ta kɔsi ḱi n̄a ya uwə rɔ-é n̄a kin; bè al rəmə, meë-si à tuj̄i kadi tógi-si ɔr wuti. ⁴ Səi 'rɔi k̀i majal sar 'tɛɛi k̀i məsi mbu al bəy. ⁵ Ə səi meë-si oy dɔ ndəji-ti ḱi 'ndəji-si titi ḱi dow ndəji-né ngan-é lé wa? Ngon-m, 'oo kindəkɔji læ 'Babe k̀i né ndam al, ə kinə kindəkɔji tɛɛ dɔ-i-ti rəmə 'adi ɔr tógi-i al*.

§ 11:32 11:32 Njg 6-8 * 11:32 11:32 Njg 4 † 11:32 11:32 Njg 13-16 ‡ 11:32 11:32 Njg 10-12 § 11:32 11:32 1Sa 6-30; 2Sa 1-24; 1Ng 1-2 * 11:32 11:32 1Sa 1-31 † 11:37 11:37 Ta læ n̄a meë-dé kinlé, goto meë mbete-je-ti ḱi n̄a-je ḱi 'ndàngi k̀i ji-dé k̀i ta grəki. * 12:5 12:5 Gos 3:11

6 Kdotalə dow kɨ 'Babe ndigi-é b́a ində-é oji-é, ə dow-je lay kɨ 'to ngan-é-je b́a ɛ ində-dé kɨ ndəy†. 7 Ori meɛ-si loki kindəkɔji tɛɛ dɔ-si-ti. Lubə ində-si oji-si titi ngan-é-je b̀. Kdotalə ngon kɨ rá b́a bɔbi-é ində-é oji-é al wa? 8 Ngà kinə dow-je lay d'ingə kindəkɔji b́a sɔi ingəi al rəmə, sɔi 'toi kɨ ngan-je kɨ bɔbi goto b̀, b́i ngan-je kɨ kɔji kəy al. 9 Kdɔ bɔbi-ji-je kɨ nangɨ nè b̀əy é d'ində-ji d'oji-ji ə j'iləi kuji dɔ-dé-ti, ngà Bɔbi-ji kɨ dɔrɔ-ti kɨ ban b́a j'a kuləi dɔ-ji gin tógi-ti liə kdɔ kadi j'isi-né kəm al wa? 10 Kdɔ, bɔbi-ji-je d'ində-ji d'oji-ji kaglo sɛ b̀ə par, kdɔ d'oo d'adi to né kɨ maji, ngà Lubə lé ɛ ində-ji oji-ji kdɔ maji lə-ji kɨ tɔgrɔ-ti, kdɔ kadi j'ori-nə siə dɔ kaa njay-ti liə. 11 Tɔgrɔ-ti ya, kindəkɔji lay ya lé, dɔsəy b̀əy é to meɛkɔ b́i to né rənəl al; ngà go-ti gogi rəmə, kɨ rɔ dow-je-ti kɨ d'ingə néndó meɛ-é-ti lé, kandi-é to lapiya kɨ né ra kɨ njururu. 12 Gin-é kin b́a kadi 'surəi ji-si kɨ oy njururu, kɨ nja-si-je kɨ tɔɔ naki-naki kin‡. 13 Kadi nja-si un rəbi-je kɨ tɔ njururu-njururu, kdɔ kadi nja kɨ məti ɔr ta-nə-ti al, ngà kadi lapiya b́a tòſ. 14 'Sangi lapiya kɨ rɔ dow-je-ti lay ə 'sangi kaa njay kɨ ɛ ya goto rəmə, dow à koo 'Babe al kin tɔ. 15 Ooi go rɔ-si maji kadi dow madi uwə rɔ-é ɔr kɔgi nal-né ramaji lə Lubə al rəm; kadi dow madi toki kagi kɨ ati kɨ təl isi tubə dɔjigi-é-ti kin b̀ə al, nè à junglu-si ə à kun meɛkati liə kində-né dow-je nɔ. 16 Ooi go rɔ-si maji kadi dow madi to njèrakaya al rəm, njəkoo né kɨ aa njay kɨ né kɨ kɔgi kare, titi Esuwa kɨ ta lə nékuso kɨ nja kəre ya un-né dər liə ndogi kin al rəm. 17 Səi gəi kɨ səy go-ti, loki ɛ ndigi tərndi kɨ sobi dɔ dər lé, d'osi-é ta-ti ngərəngi; ɛ təl sangi kɨ nɔ kəm-é-ti ya, ngà ɛ asi kadi adi bɔbi-é təl naji ndi-é al ngá. 18 Kdotalə sɔi lé ɔwi ngosi kàdɨ mbal-ti kɨ dow à kodi kɨ ji-é kin al rəm, kɨ mbó pər-ti kɨ ɔ mbil-mbil kin al rəm, mbó tilkisi-ti al rəm, mbó lo-ti kɨ ndul ndi-ndi al, b́a mbó yəlbo-ti kɨ ulə mbi-mbi al rəm, 19 mbó lo-ti kɨ təbi mbanga b́a-ti kin al rəm, b́a lo kɨ ndi dow b́a-ti boy mbing adi dɛ kɨ d'oo 'dəji kadi n'ooi ta kinlé gogi rangi al ngá kin kəre sɔi ɔwi mbó-ti al rəm. 20 Kdɔ ta lə ndukun kɨ panè: «Də ya b́a ɔdi rɔ mbal kinlé kərə, d'a tilə-é kɨ ər təl-é» kinlé dum dɔ-dé*. 21 Ə né kɨ Moiyiji oo lé, tɔ bəl nɔ adi ɛ panè: M'bəl rəm, m'dadi rəm†. 22 Ngà sɔi rəmə ɔwi mbó mbal Siyɔ-ti kɨ bəbo-ti lə Lubə kɨ njəkisi kəm, Jorijaləm kɨ dɔrɔ-ti, kɨ mbó malayka-je-ti kɨ budɔgi nja nɔ-nɔ rəm; 23 sɔi ɔwi mbó kosi dow-je-ti kɨ 'toki ngan dər-je kɨ ri-dé toki ndəngi dɔrɔ-ti kɨ d'ə 'ra rənəl rəm; mbó Lubə-ti kɨ njègangta lə dow-je lay rəm; b́a mbó ndil dow-je-ti kɨ njururu kɨ 'təl-dé d'adi 'maji d'ɔr njuti rəm; 24 sɔi ɔwi mbó Jeju-ti, kɨ njəkulə dow-je noji nati meɛ kulənoji-ti kɨ sigi; kɨ mbó məsi-ti kɨ səki kɨ pa ta maji nɔ itə 'lə Abel rəm. 25 Ooi go rɔ-si maji, dow kɨ njəkidə-si ta lé, ɔsi-é ngərəngi al. Kdotalə kinə dɛ kɨ ndɔki d'osi dow kɨ njəkidə-dé ta kɨ dənangi-ti nè ngərəngi, 'tɛɛ ta tuji-ti al lé, ban b́a jəi b́a j'a tɛɛi ta tuji-ti, loki j'mbati kooi dɔ ta ndəji kɨ dɔrɔ-ti wa? 26 Ɛ lé, ndɔki ndi-é yəki dənangi, ə ngɔsnə un mindi-é adi-ji panè: Gidi gogi rangi lé, m'a yəki dənangi ya par al ngá, ngà m'a yəki dɔrɔ tɔ‡. 27 Ta kɨ 'pa panè gidi gogi rangi kinlé, tɔji kɨ né-je kɨ tɔ kadi 'yəki é 'yəki ngá kinlé, d'a kər kɔgi, kdɔ kadi né-je kɨ dum yəki b́a à nəy. 28 Gin-é kin b́a jəi kɨ j'ingəi kɔbe kɨ dum yəki lé adi j'ra oiyo Lubə rəm, j'poli-é pole kɨ nəl-é, kɨ kuji kɨ kilə dɔ-é-ti nati kɨ bəl. 29 Kdɔ Lubə lə-ji to pər kɨ njəkɔ lo tɔſ.

13

Ndəji kɨ sobi dɔ né-je kɨ gay-gay

1 Ngankɔ-m-je kɨ njəkadmɛɛ, uwəi rɔ-si ngə meɛ ndigi-nə-ti. 2 Adi meɛ-si oy dɔ ra mba-ti al, kdɔ takul mba kɨ ra lé b́a dow-je madi 'gə lo-é al ya d'uwə-né malayka-je kɨ rɔ-dé-ti.

† 12:6 12:6 Gos 3:12 ‡ 12:12 12:12 Eja 35:3 § 12:13 12:13 Gos 4:26 * 12:20 12:20 Tɛt 19:12-13 † 12:21 12:21 Det 9:19 ‡ 12:26 12:26 Aje 2:6 § 12:29 12:29 Det 4:24

³ Adi mē-je si ole do dangay-je-ti, titi né kí səi kàrè ɟi sə-dé nati dangay-ti bè rəm, dow-je kí d'adi-dé kò kàrè adi mē-je si ole do-dé-ti, titi né kí ingəi kò dajɪ rɔ-si-ti nati sə-dé bè rəm tɔ.

⁴ Kadɪ taana to né kí dow-je lay d'ilə kuji do-ti, ə kadi dené-je kɪ dingəm 'ngəm rɔ-dé d'adi-na. Kdo Lubə à gangta do njérakaya-je-ti kɪ njésangi-na-je-ti.

⁵ Adi kəmənda là bá ɔr nɔ-si mē panjiyə-si-ti al; adi mē-je si usi nangi do né-je-ti kí ji-si-ti nè kin ya, kdo Lubə ya kɪ do-é panè: «M'a kiŋə-i kɔgi al, m'a tusi-i kiŋə-i kɔgi nda bè al*.» ⁶ Gin-é kin bá j'a kasi pai-né ta kɪ mēnda kay painè: 'Babe ya to njéra sə-m; m'a bəl al. Ri bá dow à kasi ra sə-m wa†?

⁷ Adi mē-je si ole do njékɔr nɔ-si-je-ti, kí 'pa ta lə Lubə d'adi-si; ooi tɔl ta kisi kɪ do taá lə-dé ə 'ndaji kadmeɟ lə-dé. ⁸ Jeju Kristi lé gangi kisi-é kin ya isi-né tagnè rəm, bone rəm, bá à kisi-né sartagangi rəm tɔ. ⁹ Inəi rɔ-si adi néndó-je kí mba kí gay-gay lay kin ya ɔr-si go-é-ti al. Kdotalə tò maji kadi ramaji lə Lubə bá ulə dingəm mē-je-ti, bi kadi ndu-je kí sobi do nékuso-je kin bá uwə mē-je si al; ndu-je kinlé njénjiyə go-ti-je kin ya kàrè ra sə-dé al. ¹⁰ Jəi j'owi kɪ logugi né kí njérakullə mē kəykubi-ti lə Lubə ya kàrè d'ow kɪ tógi kadi d'uso né titi al. ¹¹ Kdo da-je kí burə do njégugnə-je lə Lubə ɔw kɪ məsi-dé lo-ti kí aa njay kdotalə majal-je lé, 'ró-dé pər gidi be-ti ndaa-ti‡. ¹² Gin-é kin bá, Jeju ya kàrè, kadi aa dow-je kɪ məsi-é lé, ɟ ingə kò gidi be-ti ndaa-ti tɔ. ¹³ Ən ə adi j'teɟi kɪ gidi be-ti ndaa-ti kadi j'owi kɪ rɔ-é-ti ə kadi j'ndigi do-ti kadi rɔsɔl liə kin teɟ do-ji-ti tɔ. ¹⁴ Kdo jəi j'owi kɪ bebo kí à tò sartagangi nangi nè al, ngà j'isi j'sangi ɟ kí à ree. ¹⁵ Kɪ takul Jeju rəmə, kadi ndo-je lay ya j'adi patóy-je bá to négugi§ kí kadi j'adi Lubə, adi to ta-je kí kadi teɟ ta-je-ti rəsi sobi do ri-é. ¹⁶ Ngà kə bá maji kí ra, kɪ ra kɪ nə lé, adi mē-je si oy do-ti al, kdo négugi-je kí bè kin bá nəl Lubə. ¹⁷ 'Təli rɔ-si go ta-ti lə njékɔr nɔ-si-je ə uləi do-si gin tógi-ti lə-dé. Kdo de lé d'isi d'ində kəm-dé go-si-ti, kdo de d'a kɔr go kullə-é. 'Rai bè kdo kadi 'ra kullə lə-dé kɪ rɔnəl bi kadi 'ra kɪ mēkò al; bè al rəmə né kí à maji sə-si goto.

Ndəji-je kɪ lapiya kí ra

¹⁸ 'Pai ta kɪ Lubə kdo ta lə-ji; kdo j'gə mē-je-ti maji kí mē-je-ti uwə-ji kɪ ta do né-ti madi al ə j'ɔji mē-je-ti kadi j'adi panjiyə-ji maji mē né-je-ti lay. ¹⁹ M'dəji-si kɪ rɔ tungə-m ya kadi 'rai, kdo kadi m'ingə tarəbi m'ow-né rɔ-si-ti kalangi. ²⁰ Kadɪ Lubə kí njəlapiya, kí njəkadi 'Babe lə-ji Jeju kí to njəkul bati-je kí boy tɔsi ndəl ində lo teɟ dan njékoy-je-ti kɪ takul məsi kulənoji kí sartagangi kinlé, ²¹ adi asi rai né-je lay kí maji, kdo kadi 'rai-né mēndigi liə; kadi ra kullə mē-je-ti adi j'rai né-je kí nəl-é kɪ takul Jeju Kristi, kí riɓa to 'liə ya kɪ do bal-bal! Amən!

²² Ngankɔ-m-je kí njəkadmē, m'dəji-si kadi taai ta dingəm-je kinlé kɪ mē kí kilə do madi-é-ti; kdo ɟ kin ya to ta-je kí m'ndangi goji dekse bè ya m'adi-si. ²³ Kadɪ 'gəi kí ngonkɔ-ji Timote kí njəkadmē lé, d'inə-é taá ngá. Kinə ree kalangi rəmə, je siə j'a kow nati koo-si. ²⁴ 'Rai lapiya njékɔrnɔ-si-je kɪ njəkəa njay-je lay ya. De kí donangi Itali-ti 'ra-si lapiya. ²⁵ Kadɪ ramaji lə Lubə nəy sə-si lay!

* 13:5 13:5 Joj 1:5 † 13:6 13:6 Pa 118:6 ‡ 13:11 13:11 Mbl 16:27 § 13:15 13:15 Pa 50:14,23

Mbete kí Jaki ndàngí

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Jaki ndàngí

Jaki ndàngí mbete kin kadi ra kì njéndó-é-je kadi 'gə-né né kí tɔji kadmɛɛ kí tɔgrɔ-ti rəm, bá kadi ulə dingəm mɛɛ-dé-ti kadi 'ra kullə kadmɛɛ lə-dé rəm tɔ. Jaki 1:1 tɔji kí dow-je kí dɔsɔy kí Jaki ndàngí mbete kin adi-dé lé, 'to jipi-je kí d'adi mɛɛ-dé Jeju Kristi, kí d'isi dɔnangí Israyel-ti al. Ngà to mbete kí à ra kì dow-je lay kí d'adi mɛɛ-dé Jeju tɔ. Jaki tɔji rɔ-é kì njèrakullə lə Lubə kì 'lə 'Babe Jeju Kristi (Jak 1:1). Dan dow-je-ti kí sɔ kí ri-dé lə Jaki mɛɛ Kunmindí-ti kí Sigi kinlé, à to ɛ kí 'panè to kí káre dan ngankɔ Jeju-je-ti kin bá ndàngí mbete kinlé (Mat 13:55; Mar 6:3). Pol pa ta liə mɛɛ mbete-ti kí adi Galati-je 1:19 tɔ. Go tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti lə Jeju bəy bá Jaki lé adi mɛɛ kí Kristi to dow kí Lubə un mindi-é kɔ kadi-é ree lé (1Kɔ 15:7). Go-ti, Jaki təl to njèkɔrnɔ njèkəwnə-je kí Jorijalɛm. Mbete kullə-je lə njèkɔwkulə-je 15 pa ta lə kullə liə. Ɛ tum gin mbete liə kí ta kí sobi dɔ nɔmɛɛ dow kí à kadi njèkadmɛɛ tɔgi mɛɛ kadmɛɛ-ti. Bá go-ti, ɛ pa ta kí sobi dɔ panjiyə-je kí gay-gay mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, bá pa ta kí sobi dɔ ra kullə kì ta lə Lubə rəm, ra kì njèndoo-je rəm, bá tɔji kullə ra lə kadmɛɛ rəm, pa kí dɔ koo-ti kí kadi dow oo go ta-é dɔ ta-ti kí ɛ pa rəm, bá pa ta kɔw-ti kí kadi dow ɔw kì gosi lə Lubə rəm tɔ. Ɛ ndɔr mbi njénékingə-je, ə ulə dingəm mɛɛ njèkadmɛɛ-je-ti kí d'isi 'ngəbi təl lə 'Babe, bá mbusi nja-dé kadi 'ra né kí tɔgrɔ-ti rəm, kadi 'pa ta kì Lubə rəm, bá kadi 'təl kì dɛ kí 'ndəm kadi d'ingə kaji rəm tɔ.

Tɔji rɔ kì Lapiya kí ra

¹ †Mɔ Jaki kí ngonnjèkullə lə Lubə, kì ngonnjèkullə lə 'Babe Jeju Kristi, bá m'ndàngí mbete kin m'adi-si sɔi gin koji kí dɔgi gidi-é* joo kí 'sanəi-nə dɔ bɛ-je-ti kí rangi ə m'ra-si lapiya.

Kadmɛɛ kì gosi

² Ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ, né-je kí gay-gay kí tɛɛ dɔ-si-ti nɔ mɛɛ-si kɔ koo kinlé, kadi ooi kì né rɔnəl kí ɔr njuti. ³ Kɔ sɔi 'gəi kí nɔ kadmɛɛ lə-si kɔ koo kinlé, à koji kuwə rɔ ngɔ. ⁴ Ngà kadi kuwə rɔ ngɔ lə-si ɔ lo kɔ-é-ti gərərə, kɔ kadi 'toi dow-je kí asi gaki rəm, mɛɛ-si idi njiki-njiki, ə kadi 'toi dow-je kí né madi nal-si al rəm tɔ. ⁵ Kinə dow káre dan-si-ti nal gosi rəmə, kadi dɔji Lubə ə à kadi-é; kɔ Lubə to njèkadi né dow-je lay kare kì ndinoji. ⁶ Ngà kadi dowbɛ dɔji kì kadmɛɛ rəm, bá kadi-é tadi ta dɔ-ti al rəm tɔ. Kɔtələ dow kí tadi ta dɔ né-ti lé titi-nɔ kì pungum man babo kí yəl ɔsi-é yó-je kì nè-je kin bè. ⁷ Kadi dow kí titi-nɔ bè kinlé, gə kí à kingə né ji 'Babe-ti al. ⁸ To dow kí mɛɛ-é ra joo rəm, kɔjra-je liə lay ya ɛ ɔ dɔ-ti al.†

Ta kí sobi dɔ njèndoo dɛ kì njénékingə

⁹ Kadi ngonkɔ-ji kí njèkadmɛɛ kí to njèndoo ra rɔnəl kɔ dɔ-é tɔ kì taá. ¹⁰ Ə njénékingə rəmə, kadi-é ra rɔnəl kɔ dɔ-é tɔ kì nangi tɔ. Kɔ ɛ à goto titi kí puti wale ur-né kin bè. ¹¹ Loki kàdi ubə bá ɔsi nɔ lé, wale ndole ə puti-é ur adi kurə-é kí kete goto. Bè ya to é njénékingə à goto-né ta kullə-je-ti liə.

† **1:1** 1:1 Mat 13:55; Mar 6:3; Knj 15:13; Gal 1:19 * **1:1** 1:1 Dow-je kí Jaki ba-dé gin koji kí dɔgi gidi-é joo kinlé, to gin koji Israyel-je kí məsi-ti kí d'adi mɛɛ-dé Jeju. Ngà ta kinlé à sobi dɔ dow-je lay kí 'to jipi-je al kí d'adi mɛɛ-dé Jeju tɔ. † **1:8** 1:8 1Jə 5:14-15; Mat 7:7-11; 15:22-28; Luk 18:1-8

Ta kí sɔbi dɔ nɔmɛɛ koo rəm, nɛnɔ rəm

¹² Dow kí ɔ gərərə mɛɛ nɛnɔ-ti lé, to njènékumɛ; kɔɔ go kɔ gərərə-ti liə lé ɛ à kingə nédɔji kí sɔbi dɔ kiskəm kí 'Babe un mindi-é kɔɔ kadi dow-je kí njéndigi-é. ¹³ Kinə nɛnɔ tɛɛ dɔ dow-ti rəmə kadi-é panè «to Lubə bá nɔ n'è» al, kɔɔ Lubə lé né kí maji al à nɔ-é al rəm, bá ɛ ya kɔ dɔ-é kàrè nɔ dow al rəm tɔ. ¹⁴ Ngà nɔ-nɔ kí né nɔ-é lé to kəmnda né kí tò mɛɛ-é-ti ya ədi-é ə ndɔr-é ki ta-ti. ¹⁵ Go-ti, loki kəmnda ra bɛ mɛɛ-é-ti rəmə oji majal, ə loki majal ɔw ki kete-kete lé oji koy tɔ.

¹⁶ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ kí m'ində-si dan kəm-m-ti, ədi rɔ-si al: ¹⁷ Kadkare lay kí maji nɔ kɔ kí maji ɔr njuti lé, to né-je kí taá kí i rɔ Lubə-ti kí to Bɔbi né-je kí ndógi. Lubə lé ɛ mbəl rɔ-é tò gay al rəm, bá ndil né kí njembəl rɔ-é goto rɔ-é-ti rəm tɔ.

¹⁸ Lubə ya oji-ji kɔ mɛɛndigi liə kɔ takul ta liə kí to ta kí tɔgrɔ-ti, kɔɔ kadi j'toi titi dɔdər né-je lay kí ɛ ra-dé kin bɛ.

Koo ta lə Lubə ə təl rɔ go-ti

¹⁹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ kí m'ində-si dan kəm-m-ti, né kí kadi 'gəi ɔn: Kadi nɔ-nɔ ya i kalangi oo ta, ngà kadi i kalangi pa ta al rəm, bá kadi i kalangi ra wɔngi al rəm tɔ. ²⁰ Kɔɔ wɔngi lə dow à ra né kí njururu lə Lubə al. ²¹ Gin-é kin bá kadi 'mbati-né né-je lay kí tò nɛ kɔ né-je lay kí to kullə mɛɛndul kí nɔy mɛɛ-si-ti, rəmə ta kí 'dubi mɛɛ-si-ti kí to ta kí à kasi kaji ndil-si kinlé bá kadi 'ndigi dɔ-ti kɔ dɔ kí sɔl ləm-ləm. ²² Ooi ta ki koo par al, ngà ooi ta ə 'təli rɔ-si go-ti bane, bɔ ədi rɔ-si kɔ ta-je kí kuy ki nati al. ²³ Kɔɔ dow kí oo ta bá təl rɔ-é go-ti al lé, titi-nɔ kɔ dow kí oo ta kəm-é sɔɔɔ-ti, ²⁴ bá ɔti ɔw rəmə tajinati nè ya mɛɛ-é oy dɔ ta kəm-é-ti lé səl kin bɛ. ²⁵ Ngà dow kí ndər gin ndukun kí maji kí njətaa-ji kilə-ji taá kin ə təl rɔ-é go-ti bá ɔ dɔ-ti njangi, bɔ adi mɛɛ-é oy dɔ-ti al, ngà ɛ ra-né kullə kɔ rɔ tungə-é rəmə, dowbé kinlé to njènékumɛ mɛɛ kullə ra-é-ti. ²⁶ Kinə dow bɔ rɔ-é njèpole né bá ngəm ndɔ-é al lé, ɛ ədi rɔ-é ki kədi, népole lə dowbé kinlé to né kí kɔgi kare. ²⁷ Yən, népole kí Lubə kí Bɔbi-ji oo adi to népole kí aa njay kí né kí maji al goto-ti ta kəm-é-ti lé, to koo go ngan al-je kɔ njəngɔwkoy-je dan nékəmtondoo-je-ti lə-dé, ə kitə rɔ ngərəngi kadi né-je-ti kí dɔnangi-ti kí tò nɛ.

2

Ta kí sɔbi dɔ kɔrkəm-nɔ

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kadmɛɛ 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí njèriɔa lé, ori nati kɔ kɔrkəm-nɔ al. ² Kinə dow madi ulə 'ningó lɔr ji-é-ti kɔ kubi-je kí maji-maji rɔ-é-ti ɔw-né lo kəwnɔ-ti lə-si je bɛ ə njəndoo madi ulə kubi-je kí ndisi rɔ-é-ti ɔw-né kəykəwnɔ-ti lé tɔ, ³ rəmə kəm-si tò sikim dɔ dow-ti kí ulə kubi-je kí maji-maji rɔ-é-ti lé adi idəi-é 'painè: «I, 'isi nè, lo-ti kí maji kin.» Ngà njəndoo lé bá idəi-é 'painè: «I, 'ɔ taá tin» al rəmə «'isi nangi lo kungɔ nja-m-ti tin.» ⁴ Loki sɔi 'rai né kí bɛ kin dan-si-ti lé to kɔr kəm-nɔ ban al wa? Ə sɔi 'təli njəkɔr gangi né-je kɔ tagir-je kí maji al kí mɛɛ-si-ti ban al wa?

⁵ Ooi, ngankɔ-m-je kí m'ində-si dan kəm-m-ti: 'Gəi toki Lubə mbəti dow-je kí dow-je kí dɔnangi-ti nè d'oo-dé ki njəndoo-je lé, kadi 'təl njénékingə-je kí mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, kadi kɔbɛ kí ɛ un mindi-é kɔɔ kadi njéndigi-é-je lé, təl nédɔji lə-dé rəm ya al wa? ⁶ Ngà sɔi ngà bá 'nədi njəndoo-je! Njénékingə-je ya bá 'to njékadi-si kɔ-je kɔ njékɔw sə-si nɔ njəngangta-je-ti lé al wa? ⁷ Dɛ ya bá 'to njəsɔki ri kí maji kí toki kində dɔ-si-ti lé al wa?

⁸ Tɔgrɔ-ti ya, kinə 'təli rɔ-si go ndukun-ti kí ɔ madi-é-je lay kí to ndukun lə Lubə kí to ngar lə-ji, kí 'ndangi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: «'A ndigi dow madi-i titi-nɔ kɔ rɔ-i bɛ tɔ†» kin rəmə to né kí maji. ⁹ Ngà kinə sɔi ɔri kəm dow-je rəmə sɔi 'rai majal

ə ndukun gangta dɔ-si-ti kɔɔ səi ali dɔ ta. ¹⁰ Kɔɔtalə kinə dow təl rɔ-é go ndukun-ti biki lay ya bá ɛ al dɔ ndukun káre rəmə, dowbé al dɔ ndukun-je lay ya. ¹¹ Kɔɔ dow kí njèpanè: «'A ra kaya al» lé, ya panè: «'A təl dow al» tɔ. Adi kinə i 'ra kaya al kàrè bá kinə i 'təl dow rəmə, i 'al dɔ ndukun biki lay. ¹² 'Pai ta rəm, 'rai né rəm, kəm dow-je kí d'a gangta dɔ-dé-ti kɔɔ ndukun kí njètaa dow-je kilə-dé taá kin bane. ¹³ Kɔɔ, dow kí njèkoo kəmtondoo lə madi-é al lé, ta kí gangi kí dɔ-é-ti kàrè koo kəmtondoo à goto-ti tɔ. Ngà koo kəmtondoo bá dow à dum-né dɔ ta kí gangi.

Kadmɛɛ kɔ kullə kadmɛɛ

¹⁴ Ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ, kadi dow panè: «M'ow kɔ kadmɛɛ», ya ngà ɛ ra né kí toji kadmɛɛ lé al lé, se maji-é to ri wa? Se kadmɛɛ kinlé à kaji-é ya ban wa? ¹⁵ Kinə ngankɔ-si-je əse kɔnan-si-je madi d'ow kuti-dé dum əse nékuso-dé kɔ ndɔ-je lay goto ¹⁶ ya rəmə dow káre dan-si-ti idə-dé panè: «Owi kɔ lapiya, adi rɔ-si tungə jùrùrù ə adi mɛɛ-si ndan!» Loki səi 'pai bè ya bi adi-dé né kí d'a ra-né kɔ rɔ-dé al lé, sé maji-é to ri wa? ¹⁷ Kí sɔbi dɔ kadmɛɛ kàrè tɔ bè ya tɔ. Kadmɛɛ lé, kinə kullə-é goto rəmə, to kadmɛɛ kí oy suj.

¹⁸ Ngà dow madi à panè: «I 'ow kɔ kadmɛɛ, ngà mə rəmə m'ow kɔ kullə kadmɛɛ», ən ə «'oji-m kadmɛɛ lə-i kí kullə-é goto lé adi m'oo ə mə m'a kɔji-i kullə kadmɛɛ lə-m kadi oo-né kadmɛɛ lə-m tɔ.» ¹⁹ I 'adi mɛɛ-i kí Lubə ra káre-rè, 'lə-i to tó-é ya. Ndil-je kí maji al kàrè, d'adi mɛɛ-dé kí Lubə ra káre-rè tɔ, ə 'dadi ngin-ngin. ²⁰ Mbé dow, se i ndigi gə né kí toji kí kadmɛɛ kí kullə-é goto to kadmɛɛ kí mɛɛ wəy kare lé wa? ²¹ Ka-ji Abrakam ilə ngon-é Isaki logugi né-ti kɔɔ kadi Lubə kadkare-ti, adi to takul kullə ra-é-je bá ta ɔr-né dɔ-é-ti ya al wa? ²² I gə maji kí kadmɛɛ liə ɔw nati kɔ kullə ra-é-je ə kɔ takul kullə ra kadmɛɛ bá kadmɛɛ liə maji ɔr-né njuti. ²³ Bəba ta kí mbete kí aa njay pa lé né-é ra né. Mbete kí aa njay lé panè: «Abrakam adi mɛɛ-é Lubə, bəba Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti ə ba-é-né nam-é.» ²⁴ Səi 'gəi kí to kullə ra dow bá ta ɔr-né dɔ-é-ti bi kɔ takul kadmɛɛ liə ya par al. ²⁵ Bè ya tɔ ə Rakabi* kí to dené kí njèkaya ya, uwə njétən lo-je kí 'to Israyel-je kɔ rɔ-é-ti, ə adi-dé 'təl kɔ rəbi kí rangi, adi to takul kullə ra-é bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti. ²⁶ Titi kí dow kí koo goto mɛɛ-é-ti to-né dow kí oy kinlé, gangi-é kin ya tɔ ə kadmɛɛ kí kullə-é goto to-né kadmɛɛ kí oy tɔ.

3

Ta kí dɔ ndɔ dow-ti

Mat 12:33-37

¹ Ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ, kadi səi njéndó dow-je né 'nəi al! Kɔɔ səi 'gəi maji kí jɛ njéndó dow-je né-je lé ta kí gangi kí dɔ-ji-ti à ngə nə. ² Jəi lay ya j'rai né kí maji al kɔ kəm rəbi-je kí gay-gay. Kinə dow ra majal mɛɛ ta pa-é-ti al rəmə, dowbé to dow kí maji ɔr njuti ə asi kuwə rɔ-é lay gin tógi-é-ti. ³ Loki j'uləi jim ta sində-je-ti kadi 'təl rɔ-dé go-ji-ti lé, j'owi kɔ tógi dɔ rɔ-dé-ti lay. ⁴ Ooi ta kí dɔ bato-je-ti tɔ: Bato-je lé to né-je kí boy nə ya, ngà loki yəl kí ulə kɔ tógi-é ɔsi-dé kɔ kete-kete lé, ngon gow-é kí ndɛ bè ya njèkuwə-é ɔw-né sə-dé lo-ti kí mɛɛ-é ndigi. ⁵ Bè ya tɔ, ndɔ dow to ngon rɔ kí ndɛ bè, ya ɛ pa ta-je kí al dɔ-é dɔ-é ɔsi-né gaji rɔ-é. Ooi bè! Ngon kɔpər kí ndɛ bè ya asi kɔ mɛɛ mbo lay! ⁶ Ndɔ dow lé titi-nə kɔ kɔpər bè tɔ. ɛ bá to lo kí né ra kí njururu al tɔ-ti; ndɔ dow lé to ngon rɔ-ji kí tɔ dan ngan rɔ-ji-je-ti. ɛ ya to njéndəm rɔ-ji lay kí né kí maji al, bá un pər kí tɔ sartagangi dɔ-é-ti ree ində-né kisi kɔ dɔ taá lə-ji! ⁷ Dow asi təl dɔ-je kí gay-gay lay, kɔ yəl-je, kɔ né-je kí njèkagi nangi, kɔ né-je kí mani gin tógi-é-ti, ə təl-dé gin tógi-é-ti ya tɔ. ⁸ Ngà ndɔ dow lé, dow kí asi kuwə-é gin tógi-é-ti goto. To né kí maji al kí dow à kasi kuwə ta-é al, ə kəngi né kí à təl dow rusi

* 2:25 2:25 Joj 2:1-21

nji-nji. ⁹ E ya j'osi-né gaji Bobi-ji kí to 'Babe rəm, bá j'indəi-né ndol do dow-je-ti kí Lubə ra-dé adi 'titi-na siə rəm to. ¹⁰ Ta-ji kí káre-rè kin ya tərndi tɛɛ-ti rəm, bá ndol tɛɛ-ti rəm. Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, to né kí à tò bè al. ¹¹ Kəm kɛnɛnɛ kí káre-rè lé, man kí sol kɪ man kí ati à tɛɛ-ti wa? ¹² Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kote à kandi olibiye wa? Əse nduu à kandi kote wa? Kəm kɛnɛnɛ kí káre-rè lé man-é à dɔ kati rəm, à sol rəm al.

Gosi kí i dɔra-ti

¹³ Nǎ dan-si-ti bá to njègosi kɪ njènégə wa? Kadi-é toji kullə ra-é mɛɛ panjiyə-ti kí maji kí toji kullə ra dow kí njèsol do-é kɪ njègosi. ¹⁴ Ngà kinə kim-na kɪ jangi rusi mɛɛ-si nji-nji rəmə, ɔsi gaji ro-si al rəm, bá ədi ta ɔsi-né ta kí togrɔ-ti ngərangi al rəm to. ¹⁵ Gosi kí bè kinlé i dɔra-ti al, ngà to gosi kí dɔnangi-ti nè, to gosi lə dow, kɪ gosi lə ndil-je kí maji al. ¹⁶ Kdo lo kí jangi kɪ kim-na tò-ti lé, né-je kí tulə nati kɪ majal-je kí gay-gay tò-ti to. ¹⁷ Ngà gosi kí i dɔra-ti to gosi kí aa njay ya kete, go-ti to lapiya, to sol lom-lom, to kuwə noji, to koo kəmtondoo kí nǎ, to kullə ra-je kí maji-maji ə kɔr kəm-na goto-ti rəm, bá kədkəm-na goto-ti rəm to. ¹⁸ Dow-je kí njékulə dow-je noji nati lé, 'to njəsangi lapiya lo kisi-dé-je-ti ə kandi-é to né ra kí njururu.

4

Rɔ kɪ bo né-je kí maji al

1Pi 5:5-9

¹ Ta-je kɪ kol-na-je kí tò dan-si-ti lé i rá wa? To bo né-je kí maji al kí mɛɛ-si-ti ya bá ɔsi-si bɔy-bɔy buki-si do-na-ti tin al wa? ² Səi 'rai kəmnda né ə ingəi al; rəmə 'toi njətɔl dow-je kɪ njéra-na jangi-je; né kí ingəi mɛɛ-é-ti goto. Səi 'toi njéra-na ta-je kɪ njékɔl-na-je. Né kí 'ndigi lé, səi ingəi al, kdo 'gəi dəji né Lubə al. ³ 'Dəji né ə ingəi al, kdo 'dəji kɪ tagir kí maji al, 'dəji kdo tində sane kɔgi do bo né-je-ti kí maji al kí mɛɛ-si-ti. ⁴ Səi njérakaya-je kan! Səi 'gəi kí ra kəmnda né-je kí dɔnangi-ti lé, to kɔsi ta kɪ Lubə ya al wa? Adɪ dow kí ra kəmnda né-je kí dɔnangi-ti nè lé to njəba lə Lubə. ⁵ Ta kí mbete kí aa njay pa lé, səi adi to ta kí kare wa? Mbete kí aa njay panè: Ndil* kí Lubə adi-é isi mɛɛ-ji-ti lé jangi ra-é do-ti. ⁶ Ngà ramaji lə Lubə lé al do lo; kdo mbete kí aa njay panè: Lubə ɔsi ta njékində kàdi-dé-je, ngà ɛ ramaji kɪ njèsol do-dé-je. ⁷ Ən é uləi do-si gin tógi-ti lə Lubə; ʔi gərərə nɔ Sú-ti ə à kəy-si kə say nɔ. ⁸ 'Reei ngɔsi kɪ ro Lubə-ti ə à ree ngɔsi kɪ ro-si-ti to. Səi njéramajal-je, 'tɔri ji-si né kí maji al-ti; səi kí mɛɛ-si ra joo, adi mɛɛ-si aa njay. ⁹ Kadi 'gəi kí 'toi dangi-ti-je, 'ndingəi ndoo, 'nɔi, adi kɔgi lə-si təl nɔ ə adi rɔnəl lə-si təl mɛɛkɔ. ¹⁰ 'Soli do-si nɔ 'Babe-ti ə à kitə do-si taá.

Ta kí sɔbi do gangta do-na-ti

¹¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, 'pai ta kí maji al do-na-ti al. Dow kí pa ta kí maji al do ngonkɔ-é-ti əse gangta do-é-ti lé, ɛ pa ta kí maji al do ndukun-ti lə Lubə rəm, bá gangta do ndukun-ti lé rəm to. Ngà kinə i 'to njègangta do ndukun-ti rəmə, i 'to njègangta bi 'to njètəl ro-i go ndukun-ti al. ¹² Kdo Lubə ya kɪ kár-é é to njékadi ndukun rəm, bá to njègangta rəm; ɛ ya asi kaji dow rəm, asi tɔl dow rəm to. Ngà i ə 'to nǎ bá 'gangta do dow madi-i-ti wa?

Ta kí sɔbi do kində kàdi

¹³ Ooi maji! Səi kí isi 'painè: Bone əse bore ə j'a kow bebo-ti kí bè kin, j'a ra bal káre, j'a ra gati ə j'a kingə là. ¹⁴ Səi 'gəi né kí à tɛɛ do-si-ti ndo-ti kí bore al! Kdo səi lé 'titi-na kɪ mum kí usi sɛ bè ya ə sane kin bè. ¹⁵ Ngà ta kí lé a pai ən: Kinə 'Babe

* 4:5 4:5 Ndilkí ta-é tò nè kinlé dow-je kí 'nǎ-je 'panè to Ndil kí aa njayə dɛ kí dan-ti-je 'panè to ndil dow.

ndigi rəmə, j'a kisi kè dɔ-ji taá ə j'a ra né kí bè əse né kí bè kin. ¹⁶ Ngà kí ngosnè-ti kinlé, səi isi ɔsi gajɪ rɔ-si kè ta-je kí al dɔ-si. Ko kɔsi gajɪ rɔ kí bè kinlé maji al. ¹⁷ Kinə dow gə ra maji ya bá ra al lé, dowbé kin ra majal.

5

Ta kí sobi do njénékingə-je

¹ Səi njénékingə-je, ooi maji! 'Nɔi, 'tuməi rusi-rusi, kdotalə tuji-je kí à ree dɔ-si-ti! ² †Nékingə-je lə-si ndum lutɪ ə nɔ-je d'ɔ̃ kubi-je lə-si lay. ³ Lɔr-je kè là-je lə-si nɔ; ə nɔ-é kinlé à kilə ta dɔ-si-ti, ə à kɔ̃ dajɪ rɔ-si titi-nɔ̃ kè pər bè. Səi isi mbɔi né-je lə-si indəi ngangəm mɛɛ ndɔ-je-ti kí dɔbəy-ti bəy al ban! ⁴ Ooi bè! Səi 'mbati kugəi nédɔji njérakullə mɛɛ ndɔr-je-ti lə-si adi 'nɔ̃ ə ndi nɔ-dé ɔw sar usi mbi 'Babe-ti kí njəkosi njéɔ-je. ⁵ Səi isi dan maji-ti bagja dɔnangi-ti nè ə inɔi rɔ-si yaki 'rai né-je kí dɔnangi-ti nè. Səi usoi né əi-né mbul-mbul toki dɔ-je kí d'ɔw kè tɔl-dé kin bè. ⁶ Njèra né kí njururu ya səi 'gangi ta dɔ-é-ti ə 'tɔli-é dɔ-ti. ɛ̃ ijə-si rɔ al.

Kuwə rɔ ngə mɛɛ néng-je-ti

⁷ Beba ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, iləi mɛɛ-si dɔ madi-é-ti sar ndɔ təl 'Babe-ti. Ooi, njəndɔr lé, ilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti sar kadi ingə-né man ndi kí dɔsɔy kè sɔy man ndi ngəbi-né kandi né kí maji kí nangi à kadi-é. ⁸ Səi ya kàrè, iləi mɛɛ-si dɔ madi-é-ti, uwəi mɛɛ-si ngə, kdɔ ndɔ ree lə 'Babe nɔy ngosi. ⁹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, 'yuni ta dɔ-nɔ-ti al, nè ta kí gangi à kusi dɔ-si-ti. Ooi, Njègangta ɔ̃ tarəbi-ti ngá.

¹⁰ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, njépata-je kí ta Lubə-ti kí ndoki 'pa ta kè ri 'Babe lé, d'ingə kɔ̃ rəm, d'ilə mɛɛ-dé dɔ madi-é pɔ̃ rəm ɛ̃n ɛ̃ adi 'to néndajɪ lə-si. ¹¹ Ooi bè! Dow-je kí d'ɔ̃ dɔ nja-dé-ti njángi lé bá j'painè 'to njénékumə-je. Səi ooi poyta kí sobi dɔ kɔ̃ dɔ nja-ti njángi lə Jobi rəm, bá né kí 'Babe ra siə ta sɔy-é-ti kàrè ooi rəm tɔ. Kdɔ 'Babe lé to njəkoo kəmtondoo rəm, bá ta ɔ̃ mɛɛ-é kdɔ dow-je rəm tɔ.

Ta kí dɔ kubi rɔ-ti

¹² †Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kete nɔ̃ né-je-ti lay lé, ubi rɔ-si kè dɔrɔ̃ al rəm, ubi rɔ-si kè dɔnangi al rəm, bá ubi rɔ-si kè né madi kí rangi al rəm. Ngà kinə ta lə-si to oiyo rəmə, ɔ̃i dɔ oiyo-ti ə kinə ta lə-si to ɔ̃-ɔ̃ rəmə, ɔ̃i dɔ ɔ̃-ɔ̃-ti; bè kdɔ kadi usi mɛɛ ta kí gangi-ti al.

Pa ta kè Lubə kdɔ njémɔy-je

¹³ Kinə dow madi dan-si-ti isi dan kɔ̃-ti rəmə, kadi-é pa ta kè Lubə. Kinə dow madi dan-si-ti isi dan rɔnəl-ti rəmə, kadi-é usi patóy-je. ¹⁴ †Ba kinə dow madi dan-si-ti mɔy ra-é rəmə, kadi-é ba 'ngatógi-je lə njékəwnɔ̃-je kadi 'pa ta kè Lubə kdɔ ta liə d'ur-né ubi dɔ-é-ti kè ri 'Babe. ¹⁵ Ta kí pa kè Lubə kè kadmɛɛ lé à kadi lapiya njémɔy ə 'Babe à kadi-é ubə nangi i taá; ə kinə ɛ̃ ra majal-je nɔ̃ rəmə, à toki kinə go-é kɔgi kadi-é.

¹⁶ ɛ̃n ɛ̃ 'pai ta rəsi dɔ majal-je-ti lə-si adi-nɔ̃ ə 'pai ta kè Lubə kdɔ ta lə-nɔ̃, kdɔ kadi ingəi lapiya. Ta kí njèra né kí njururu pa kè Lubə ə ɔ̃ dɔ-ti njángi lé, ɔw kè tógi nɔ̃. ¹⁷ Eli kí to dow madi-ji ya ndoki pa ta kè Lubə ɔ̃ dɔ-ti njángi kadi ndi ədi al ɛ̃ ndi ədi dɔnangi-ti al ya bal mutə kè nɔy mɛkɛ. ¹⁸ Bəy bá təl pa ta kè Lubə gogi rəmə, ndi ədi adi né-je kí dɔnangi-ti andi.

¹⁹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kinə dow madi dan-si-ti ndəm, adi ɔ̃ sɔy kè ta kí tɔgrɔ-ti bá dow kí rangi təl ree siə ²⁰ †rəmə, kadi 'gəi maji kí dow kí njètəl kè njèramajal dɔ rəbi ndəm-ti lé, to njékaji-é ta yo-ti. Ə né kí ɛ̃ ra kinlé to kəm rəbi kuti* dɔ majal-je nɔ̃.

† 5:2 5:2 Mat 6:19 † 5:12 5:12 Mat 5:34-37 † 5:14 5:14 Mar 6:13 † 5:20 5:20 1Pi 4:8 * 5:20 5:20 Kutɪ dɔ majal-je kí ta-é tɔ nè kinlé to ta kí sobi dɔ kuti dɔ majal-je kadi dow oo al al, ngà sobi kinə go majal-je kɔgi (Gos 10:12; Pa 32:1; 1Pi 4:8).

Mbete kí dɔsɔy kí Piyər ndàngí

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Piyər ndàngí

Njèkɔwkulə Piyər ndàngí mbete kin adi njèkadmɛɛ-je kí 'sane-nə dɔnangi-ti lə dow-je kí Ròm, dɔnangi Aji-ti kí ngon-é (kí bone bè 'ba-é Turki). Ɛ ndigi kulə dingəm mɛɛ-dé-ti dan kɔ-je-ti kí d'isi d'ingə ngá kin rəm, bá ndigi kadi-dé tógi kɔ kɔ-je kí d'ow kɔ kingə kɔ kingə bəy kin rəm.

Piyər lé, to dow káre dan dow-je-ti kí boy kí ri-é tò mɛɛ mbete-je-ti lə Matiye, kɔ Marki, kɔ Luki, kɔ Ja, rəm tò mɛɛ Mbete kullə-ti lə Njèkɔwkulə-je kí kɔ lo kɔr-é-je-ti 1-10 rəm tɔ. 'Gə-é kɔ ri-é kí Simɔ. Jeju mbəti-é adi-é to kí káre dan njéndó né-je-ti liə kí dɔgi gidi-é joo, ə ində ri-é lə Piyər (Mark 3:16-17). Go-ti, loki Jeju təl ɔw dɔrɔ-ti gogi lé, Piyər ingə tógi ilə-né mbɛ Poyta kí Maji kí sɔbi dɔ kaji dan jipi-je-ti rəm, dan jipi al-je-ti rəm. Lo kɔr-é-ti kí 5:13 lé, Piyər toji kí n'ndàngí mbete kinlé dɔnangi Babilon-ti kí d'un d'ɔji-né bebo Ròm.

Kɔ ta-je kí boy-boy ra mutə mɛɛ mbete-ti kin adi to ta kí sɔbi dɔ: Kaji rəm, kulə dɔ gin tógi-ti rəm, bá kɔ rəm. Kulə gin-é-ti lé, Piyər ra oiyo Lubə kɔ kaji kí tò kɔ takul Jeju Kristi ə ole-né mɛɛ njèkadmɛɛ-je kí dɛ lé Lubə oji-dé kɔji kí sigi, kɔ nékində mɛɛ dɔ-ti kí tò kəm. Ɛ ulə dingəm mɛɛ-dé-ti kadi panjiyə-dé aa njay, kɔ kadi kaji kinlé toji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. Tò kadi dɛ d'a toji kullə ra-dé kí maji kɔ kəm rəbi kulə dɔ gin tógi-ti adi dɛ lay ya kadi d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti lə njèkɔbe-je; kadi bə-je d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti lə 'ba-dé-je; kadi dené-je d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti ngow-dé-je ə kadi dingəm-je d'un ta ne-dé-je. Kí sɔbi dɔ kɔ rəm, njèkadmɛɛ-je lé, lé dow-je d'ulə kəm-dé ndoo titi kí ndɔki d'ulə-né kəm Jeju ndoo kin bè kàrè, kadi d'adi to rɔ-dé al. To kəm rəbi kí tò kɔ kadi d'ingə-né kɔ kɔ ta liə.

Toji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ Mə Piyər, njèkɔwkulə lə Jeju Kristi, bá m'ndàngí mbete kin m'adi-si səi kí Lubə mbəti-si kí ayi isi bembə-je-ti dɔnangi Pɔ-ti, kɔ dɔnangi Galati-ti, kɔ dɔnangi Kapadosi-ti, kɔ dɔnangi Aji-ti, kɔ dɔnangi Bitini-ti. ² Mbəti kí Bobi-ji Lubə mbəti-si kinlé, to kɔjra liə kí ɔji kete low nɔ bá adi Ndil kí aa njay ində-si tagay kadi 'təli-né rɔ-si go ta-ti lə Jeju Kristi rəm, kadi məsi-é bɔr-né majal-je lə-si kɔgi rəm. Kadi ramaji kɔ lapiya lə Lubə nəy sə-si dɔ madi-é-ti kɔ dɔ madi-é-ti.

Kaji to nékində mɛɛ dɔ-ti kí maji nɔ

³ Kɔsgaji to 'lə Lubə kí to Bobi 'Babe lə-ji Jeju Kristi. To kí Lubə to njèkoo kəmtondoo kí nɔ lé bá oji-ji-né kɔji kí sigi kɔ takul tɔsi kí Jeju Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy, adi j'owi kɔ nékində mɛɛ dɔ-ti lə-ji kí tò sartagangi rəm, ⁴ nékugə dɔji kí à ndum al rəm, à tò nɛ al rəm, bá ndole-é à tò lo tò-é-ti rəm ya tò dɔrɔ-ti nɔɔ tò ngəbi-ji, ⁵ jəi kí tógi lə Lubə ngəm-ji kɔ takul kadmɛɛ kɔ kaji kí tò pèrèrè kadi toji rɔ-é ndaa-ti rəsi mɛɛ ndɔ-je-ti kí dɔbəy-ti.

⁶ Gin-é kin bá, lé isi ingəi kɔ-je kí gay-gay kaglo-je-ti kí sɛ kí ngosnè kin kàrè, səi 'rai-né rɔnəl; kɔ-je lé tò kadi à ree dɔ-si-ti kɔ nɔ-si koo ya. ⁷ Kɔdɔtalə lɔr kí à tuji bəy kin kàrè d'ulə pərəə bá d'ɔr njar-é; beba kadmɛɛ lə-si kí to né kí maji nɔ itə lɔr kinlé kàrè d'a nɔ-é dan kɔ-je-ti koo, kɔ kadi go-ti rəm ingəi tóy, kɔ kɔsgaji, kɔ rifa ndɔ-ti kí Jeju Kristi à toji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti.

⁸ Kristi lé, səi ooi-é al ya 'ndigi-é rəm, səi ooi-é al bəy ya adi-é mɛɛ-si rəm ə 'rai rənəl kɪ to rənəl kɪ dum pa rəm, to rənəl kɪ rɪbɑ-é n̩ rəm, ⁹ kɔ kɑjɪ kɪ aji kinlé to nɛkugə dɔji kadmɛɛ lə-si.

Ta kɪ sɔbi dɔ njɛpata-je kɪ ta Lubə-ti, kɪ kɑjɪ

¹⁰ Njɛpata-je kɪ ta Lubə-ti kɪ 'pa ta kɪ sɔbi dɔ ramaji lə Lubə kɪ tɔ kɔ ta lə-si kinlé, 'ndər gin ta kɪ sɔbi dɔ kɑjɪ kinlé n̩ rəm, bɑ 'dɔji ta kɪ dɔ-ti kete kɪ gɔgi rəm tɔ. ¹¹ Kɔ-je kɪ Kristi* à kingə, kɪ rɪbɑ kɪ à kingə go-ti bɑ Ndil-é kɪ isi mɛɛ-dé-ti tɔji-dé kete kinlé, dɛ 'ndər gin-é n̩ kɔ koo se à to dɔkaglo kɪ rá-ti, ə à ra né kɪ kəm rəbi kɪ ban wa?

¹² Lubə tɔji-dé adi 'gə kɪ né-je kɪ dɛ 'pa ta-é kinlé, sɔbi dɔ-dé dɛ al, ngə sɔbi dɔ-si səi. Bɛbɑ bɔne bə njɛkilə mbɛ Poyta kɪ Maji 'pa d'adi-si kɪ tɔgi lə Ndil kɪ aa njay kɪ Lubə adi-é ɪ dɔrɑ-ti ree rɔ-dé-ti lé ə malayka-je kərə 'ndigi kadi 'gə mɛɛ Poyta kɪ Maji kinlé tɔ.

Panjiyə ngan lə Lubə

1Te 5:8-9; Tit 2:11-14

¹³ Gin-é kin bɑ, isi kəm dɔ rɔ-si-ti, indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti ə adi mɛɛ-si bɪkti lay ya tɔ kɪ dɔ maji-ti kɪ à tokɪ ra sə-si ndɔ-ti kɪ Jeju Kristi à tɔji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti. ¹⁴ Səi lé, 'toi ngan-je kɪ njétəl rɔ-si go ta-ti, ən ə bɔ né-je kɪ ndɔki ra-si loki isi-né dɔ mbə-ti bəy kinlé, adi ra-si gɔgi al ngə; ¹⁵ ngə adi panjiyə-si lay ya aa njay titi kɪ Lubə kɪ njəbɑ-si aa-né njay kin bə tɔ. ¹⁶ Kɔdɔtalə 'ndangi 'panè: Aai njay, kɔ mə lé m'aa njay. ¹⁷ Lubə kɪ isi 'pai siə ta ə 'bɑi-é Bɔbi-si lé, ɛ to njəkɔr kəm dow al, adi ɛ gangta dɔ n̩-n̩-ti kɪ go kullə ra-é; ən ə bɑl kisi kɪ dɔ taá lə-si dɔnangi-ti nɛ lé, adi panjiyə-si ilə kuji dɔ-é-ti.

¹⁸ Səi 'gəi maji kɪ to là-je, kɪ lɔr-je

kɪ à tuji kin bɑ Lubə gangi-né dɔ-si

lo né ra-ti kɪ dɔ mbə-ti kɪ bɔbi-si-je d'oji-si-né kin al;

¹⁹ ngə to məsi Kristi kɪ gati-é al dɔ lo,

kɪ tokɪ məsi ngonbati kɪ məti goto rɔ-é-ti rəm,

né kɪ maji al goto rɔ-é-ti rəm kin bɑ Lubə taa-si-né ilə-si taá.

²⁰ Kristi lé, Lubə mbəti-é kete n̩ kində gin dɔnangi-ti n̩,

ya ngə ɛ adi-é tɔji rɔ-é mɛɛ ndɔ-je-ti kɪ dɔbəy-ti kɔ maji lə-si.

²¹ Kɪ takul-é bɑ səi adi-né mɛɛ-si Lubə

kɪ adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kɪ d'oy rəm,

ulə rɪbɑ dɔ-é-ti rəm;

bə kɔ kadi adi-né mɛɛ-si Lubə rəm,

indəi-né mɛɛ-si dɔ-é-ti rəm.

²² Səi 'təli rɔ-si go ta-ti kɪ tɔgrɔ-ti adi 'toi dow-je kɪ aai njay, kɔ kadi 'ndigi-n̩ ndigi kɪ tɔgrɔ-ti titi kɪ 'toi-né ngankɔ-n̩-je, ən ə 'ndigi-n̩ ndigi kɪ kɔrkəm-n̩, kɪ kədkəm goto-ti. ²³ Səi lé, to ta lə Lubə kɪ tɔ kəm rəm, tɔ lo tɔ-é-ti sartagangi rəm kin bɑ oji-si koji kɪ sigi; bɪ to koji lə bɔbi-si-je kɪ d'a koy ndɔ madi kin al; ²⁴ kɔdɔtalə 'ndangi mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay 'panè:

Dow-je lay ya 'tokɪ wale bə;

ə rɪbɑ lə-dé tokɪ puti wale bə;

wale lé tuti ə puti-é ur,

²⁵ ngə ta lə 'Babə tɔ lo tɔ-é-ti sartagangi.

Ə ta kinlé, ɛ bɑ to Poyta kɪ Maji kɪ d'ilə mbɛ-é d'adi-si lé.

* **1:11** 1:11 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é.

2

¹ Befa né lay kí to kullə meəndul, kì né lay kí to kullə kədi dow-je, kì kədkəm dow-je, kì jangi-je, kì né lay kí to kulə ta ndil-na-ti-je kinlé, 'tusi inəi kəgi. ² Adi bo ta lə Lubə kí to mba kí aa yóróró kin b́a ra-si titi kí bo mba ra-né ngan-je kí bər kin b̀e, kdo kadi 'təgi-né ə 'teəi-né kaji-ti, ³ kdotalə səi 'nəi ooi adi 'gəi kí 'Bəbe maji. ⁴ 'Reei rə 'Bəbe-ti kí toki ər kí tò kəm, kí dow-je 'mbəti, ngà Lubə mbəti adi to né kí gati-é n̄a ta kəm-é-ti†. ⁵ Səi ya kàrè 'toi ki ər-je kí tò kəm b̀e, é indəi rə-si nati kadi 'təli kəy kisi Ndil kí aa njay rəm, kadi 'toi njégugnə-je kí aai njay, kdo kadi Ndil kí aa njay ra adi adi kadkare kí nəl Lubə kì takul Jeju Kristi. ⁶ Kdotalə 'ndangi meə mbete-ti kí aa njay 'panè: Ooi, ma Lubə m'mbəti ər kí gati-é n̄a, b́a m'ində sul kəy-ti meə bebo Siyɔ-ti*. Dow kí adi-é meə-é ə rə-é à səl-é al. ⁷ Adi səi njékadməe-je lé, səi b́a ríba tò də-si-ti. Ngà rə njémeəngə-je-ti rəmə, ər kí njékində kəy-je d'ilə piringi kəgi lé, b́a təl to ər kí maji kí sul kəy-ti† rəm, to ər kí tugə dow-je jigi-ti rəm, to ər kí à ra dow-je kadi 'tusi‡ rəm. ⁸ Də, 'tugə nja-dé ər-ti lé 'teə d'usi, kdo 'mbəti təl rə-dé go ta-ti lə Lubə; gin-é kin b́a kusi kinlé tò ngəbi-dé-né. ⁹ †Ngà səi njékadməe-je rəmə, səi 'toi gin dow-je kí Lubə mbəti-si rəm, 'toi njégugnə-je lə Lubə kí to ngar rəm, 'toi gin dow-je kí aai njay rəm, 'toi gin dow-je kí Lubə gangi də-si, kdo kadi iləi mbə néra-je kí maji-maji liə ɛ kí njəba-si kadi ji londul-ti 'reei londógi-ti liə kí maji n̄a. ¹⁰ Səi lé ndəki 'toi gin dow-je madi al, ngà bone b̀e 'toi gin dow-je liə; ndəki Lubə oo kəmtondoo lə-si al, ngà bone b̀e Lubə oo kəmtondoo lə-si.

Panjiyə njékadməe-je ki rə njékadməe al-je-ti rəm, ki rə njékəbe-je-ti Rəm 13:1-8; Epe 6:5-8

¹¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, 'toi mba-je, njékəw kì nja-si taá b́a m'ulə-né dingəm meə-si-ti kadi 'mbəti bo né-je kí maji al kí tò daji rə-si-ti isi rə kì ndil-si. ¹² Adi panjiyə-si maji dan njékadməe al-je-ti, kdo kadi lé d'isi d'ilə ta də-si-ti 'panè 'toi dow-je kí njəra né kí maji al ya kàrè, d'oo kullə ra-si-je kí maji-maji kin rəmə, d'osi-né gəji Lubə ndə kí à teə-né də-dé-ti. ¹³ Kdo ta lə 'Bəbe lé, uləi də-si gin tógi-ti lə ngar kdo to kí ɛ to 'boy də né-je-ti lay, ¹⁴ rəm uləi də-si gin tógi-ti lə gubərnər-je, kdo to kí də 'to dow-je kí ngar ulə-dé kadi 'gangi ta də dow-je-ti kí njəra né-je kí maji al ə 'piti dow-je kí njəra né-je kí maji. ¹⁵ Kdotalə Lubə ndigi kadi 'rai maji kdo kadi uwəi-né ta mbə-je kí njégə né al. ¹⁶ Adi panjiyə-si to panjiyə dow-je kí Lubə taa-dé ilə-dé taá; kə b́a adi taa kilə taá lə-si təl to né kən də meəndul al; ngà kadi panjiyə-si to panjiyə ngannjékullə-je lə Lubə. ¹⁷ Uni ta dow-je lay; 'ndigi ngankə-si-je kí 'to njékadməe-je, 'bəli Lubə, uni ta ngar.

Ta kí səbi də njékadməe-je kí 'to bə-je

¹⁸ Səi ngannjékullə-je, uləi də-si gin tógi-ti lə 'ba-si-je kì bəl kí təgrə-ti; də kí 'maji rəm, 'səl ləm-ləm par b́a kadi uləi də-si gin tógi-ti lə-dé al; ngà də kí 'ngə kàrè, uləi də-si gin tógi-ti lə-dé tə. ¹⁹ Kdotalə k̄ə kí dow ingə kì ndangi kare ya ə ore meə-é kdo to kí ɛ to njəbəl Lubə lé to né kí maji.

²⁰ Kdotalə kinə dow ingə k̄ə kdo né kí maji al kí ɛ ra b́a ore meə-é kàrè, piti ri b́a d'a piti-é wa? Ngà kinə dow ingə k̄ə kdo né kí maji kí ɛ ra b́a ore meə-é rəmə, to né kí maji takəm Lubə-ti.

²¹ To né kin b́a Lubə ba-si kdo; kdotalə Kristi lé, ɛ ya kàrè ingə k̄ə kdo ta lə-si tə; ɛ ra b̀e kdo kadi təl néndaji kadi uni-né də nja-é tə.

²² Kristi lé ra majal nja káre al rəm, ədi dow nja káre al rəm;

† 2:4 2:4 Epe 2:20-22; Mat 21:42-44; Rəm 9:24-33 * 2:6 2:6 Eja 28:16 † 2:7 2:7 Pa 118:22 ‡ 2:7 2:7 Eja 8:14
† 2:9 2:9 Tit 2:14

²³ bá 'taji-é kàrè, ɛ taji-dé tó-ti al rəm,
d'adi-é kò kàrè, ɛ ay rɔ dɔ-dé-ti al rəm,
ngà ɛ inə rɔ-é ji Lubə-ti kí to njègangta kí njururu.

²⁴ Kristi lé, ɛ ya ɔy majal-je lə-ji dɔ-é-ti ɔy-né dɔ kagdəsi-ti,
kɔ kadi j'oyi koy majal-je lə-ji lé
ə j'isi kɔ dɔ-ji taá kɔ néra kí njururu;
ɛ bá ndunə dɔ-je liə aji-si.

²⁵ Kɔtələ, ndɔki owi toki bati-je kí 'ndəm bè,
ngà bone bè səi 'təli 'reei rɔ njəkul-si-ti kí to njèngəm-si.

3

Ta kí sɔbi dɔ njétaa-nə-je

1Ti 2:9-15; Epe 5:22-33

¹⁻² †Səi dené-je kàrè, uləi dɔ-si gin tógi-ti lə ngɔbi-si-je, kɔ kadi lé dɛ kí dan-ti-je
'mbati təl rɔ-dé go ta-ti lə Lubə kàrè, kadi 'təl njékadmɛɛ-je kɔ takul panjiyə-si səi
ne-dé-je, kɔ koo kí d'oo kí panjiyə-si maji rəm, kɔ kuji kí iləi dɔ-dé-ti rəm bi kɔ
takul ta kí ta dow-ti al. ³ †Mɔnəi kɔ né-je kí rɔ-si-ti ndaa-ti nè kí to dɔ kí kuwə-je, kɔ
'ningə lɔr-je, kɔ kubi-je kí là-é nɔ-nɔ kin al, ⁴ ngà 'mɔnəi kɔ né-je kí ɔyɔ rɔ-é mɛɛ-si-ti,
kí to né-je kí à tuji al, kí to panjiyə kí sɔl lɔm-lɔm rəm, kisi selee rəm; né-je kinlé
bá, to né-je kí gati-é nɔ takəm Lubə-ti. ⁵ Gangi-é kin bá dené-je kí ndɔki 'to dené-je
kí d'aa njay, kí 'to njékində mɛɛ-dé dɔ Lubə-ti 'mɔne-né ə d'ulə-né dɔ-dé gin tógi-ti
lə ngɔbi-dé-je; ⁶ titi Sara kí təl rɔ-é go ta-ti lə Abrakam adi ɔa-é: 'Ba-m kin bè. Kinə
adi bəl gangi mɛɛ-si al, adi 'rai maji kɔ mɛɛ-si kí nda kɔy rəm, 'toi nganka Sara tɔ.

⁷ †Səi dingəm-je kàrè, isi kɔ ne-si-je ə 'gəi kí dɛ 'to dow-je kí tógi-dé asi al nɔ. Uni
ta-dé kɔ dɛ kàrè d'ingə kaji kɔ takul ramaji lə Lubə nati sə-si tɔ; 'rai bè kɔ kadi né
madi ilə-si kagi lo pa ta-ti kɔ Lubə al.

Ta-je kí sɔbi dɔ ndignə

Rɔm 12:14-21; Mat 10:24-31

⁸ Kí kadi m'tɔl-né ta ta kin rəm, səi lay ya kadi owi kɔ tagir kí káre-rè rəm, adi
mɛɛ-si asi-nɔ rəm. 'Ndigi-nɔ titi kí tuwə kadi ngankɔ-nɔ-je 'ndigi-né-nɔ, adi ta ɔ mɛɛ-
si kɔ ta lə-nɔ ə 'sɔli dɔ-si nɔ-nɔ-ti. ⁹ Dow ra sə-si né kí maji al kàrè, 'rai siə né kí
maji al tó-ti al rəm, bá lé dow taji-si kàrè 'taji-é dɔ-si-ti al rəm; ngà 'tɔri ndi-si dɔ-é-ti;
kɔtələ né kin bá to né kí Lubə ɔa-si kadi 'rai kɔ kadi ingəi-né tɔrndi tɔ.

¹⁰ Dow kí ndigi kadi n'isi kɔ dɔ-n'è taá
ə n'isi dan maji-ti kɔ low-low rəm, kɔ
kadi dowbé ngəm ndɔ-é lo pa ta-ti kí maji al
ə ngəm ta-é dɔ kədi ta-ti,

¹¹ kadi ɔr rɔ-é kɔgi mɛɛ néra-ti kí maji al ə ra maji,
kadi sangi lapiya ə sangi kəm-é kɔ kete-kete.

¹² Kɔtələ 'Babe ində kəm-é go dow-je-ti kí njéra né kí njururu
ə yəl mbi-é oo-né ta-je kí 'pa siə;
ngà 'Babe ɔsi ta njéra né-je kí maji al.

Kisi dɔ nja-ti kɔ pa ta kí dɔ nékində mɛɛ dɔ-ti

¹³ Kinə indəi rɔ-si ta ra né-ti kí maji lé, nɔ à ra-si maji al wa? ¹⁴ †ə kinə ingəi kɔ
kɔtələ néra kí njururu rəm, səi 'toi njénékumɛɛ-je! Njéra né-je kí maji al lé, 'bəli-dé
al rəm, adi mɛɛ-si gangi man al rəm. ¹⁵ Ngà Kristi kí to 'Babe lé, kadi 'gəi mɛɛ-si-ti kí

ə aa njay ə isi pèrèrè kì ndo-je lay, kdo kadi kinə dow ndur gin kində mee do-ti læ-si rəmə idəi-é; ngà kidə bá idəi-é kì ta kí sol lom-lom rəm, kì kuji kí kilə rəm. ¹⁶ Adi tagir kí maji tò mee-si-ti, kdo kadi lé d'ilə ta do-si-ti kàrè, de njépata kí maji al do panjiyə-si-ti kí maji kí to panjiyə Kristi lé, ro-dé sol-dé. ¹⁷ Kdotalə kingə kò kdo néra kí maji lé, kinə to ndigi læ Lubə rəmə, to soti itə kingə kò kdo né ra kí maji al.

Ta kí sobi do koy kì tosi ndəl læ Kristi

¹⁸ Kdotalə Kristi kì do-é oy nja káre-rè kdo majal-je; ə kí to njera né kí njururu ya oy kdo njera né-je kí njururu al, kdo kadi ree sə-si ro Lubə-ti.

'Təl-é kdo to kí to dow, ngà Ndil kí aa njay adi-é tosi ndəl tee.

¹⁹ Kì takul Ndil kinlé bá ndoki, ə ow ilə-né mbə Poyta kí Maji adi ndil dow-je kí d'ə dangay-ti koo to.

²⁰ De bá ndoki 'ra dɔngə, ya ngà Lubə ilə mee-é do madi-é-ti kì kete-kete mee ndo-je-ti kí Nuwe isi ra-né bato lé. Bato kinlé dow-je kí d'isi mee-é-ti d'aji ro-dé ta man-ti lé, de jinəy joo-rè ya par bi 'nə al. ²¹ Né-je kin bá toji batəm kí aji-si ngosnə ə to batəm kí à kor né kí maji al ro dow-ti al, ngà to kun ro kadi Lubə kì tagir kí maji kì takul tosi ndəl kində lo tee læ Jeju Kristi. ²² Jeju Kristi lé, ow dora-ti, isi do jikol Lubə-ti; adi ə bá malayka-je, kì njékɔbe-je, kì njétógi-je d'ulə do-dé gin tógi-ti liə.

4

Ta kí sobi do tusi panjiyə kí kete kinə

¹ Beba titi kí Kristi ingə-né kò daji ro-é-ti lé, səi kàrè adi tagir kí bè kin tò mee-si-ti maji to; kdotalə dow kí ingə kò daji ro-é-ti lé, to dow kí or ro-é kogi mee majal-ti, ² kdo kadi ndəgi ndo-je kí ə à kisi-né kì do-é taá lé, isi kdo ra né-je kí maji al kí bo-é ra dow-je kin al, ngà isi kdo ra né kí Lubə ndigi. ³ Kdotalə ndoki lé isi ká ra né-je-ti kí nəl njékadmee al-je, adi to kisi ká ra kaya-ti, kì kəmnda, kì gɔyibi kí kay, kì gɔnəkuso, kì kində-nə dirə nékay, kì pole magi-je kí to né rɔsol. ⁴ Ngà bone bè səi ayi sə-dé ngodi go kaya-ti kí al do maji kin al ngà rəmə, d'oo kì né kí mba bè ro-dé-ti, adi 'pa ta-je kí maji al maji al do-si-ti. ⁵ Né-je kinlé, d'a kor go-é nò Kristi-ti kí ə pèrèrè kdo gangta do dow-je-ti kí d'oy rəm, do dow-je-ti kí d'isi kəm rəm. ⁶ Gin-é kin bá dow-je kí d'oy kàrè d'ilə mbə Poyta kí Maji mbi-dé-ti kdo kadi lé 'gangi ta do-dé-ti titi kí 'gangi-né ta do dow-je-ti lay bè kàrè, Ndil kí aa njay adi d'isi kəm kì Lubə.

Né-je kí gay-gay kí njékadmee à ra

⁷ Né-je lay ya ta təl ta-é nəy ngosi, ən é indəi kəmkaa do ro-si-ti ə isi kəm do ro-si-ti kdo kadi 'pai ta kì Lubə. ⁸ Kete nò né-je-ti lay lé, 'ndigi-nə ndigi kí togro-ti, kdotalə ndignə lé uti do majal-je nə*. ⁹ Uwəi-nə kì ro nə-ti, ə 'yuni-né ta go-ti al. ¹⁰ Nə-nə ya Lubə adi-é kadkare kí sobi do-é é 'rai-né kullə adi-nə, beba à toi dow-je kí njékində kəm-dé maji go ramaji-ti læ Lubə kí tò gay-gay kin. ¹¹ Kinə dow à pa ta rəmə, kadi to ta-je kí ta Lubə-ti ya bane; ə kinə dow isi oo go dow-je rəmə, kadi oo go-dé kì tógi kí Lubə adi-é to. Bè kdo kadi né-je lay ya Lubə ingə kɔsgaji mee-é-ti kì takul Jeju Kristi. Lubə lé, riba kì tógi to 'liə kì do bal-bal. Amen!

Njènékumə bá ingə kò kdo Kristi

¹² Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kɔpər kí isi dan-ti kinlé to néna mee-si koo ən é adi ra-si bəl al, nè à kì kooi kí to né kí mba bá tee do-si-ti. ¹³ Kò-je kí ndoki Kristi ingə lé, səi isi ingəi to ən é 'rai rənəl; kdo kadi ndo kí ə à toji riba liə ndaa-ti rəsi lé, səi a

* **4:8** 4:8 Kutu do majal-je kí ta-é tò nè kinlé to ta kí sobi do kutu majal-je kadi oo al al, ngà sobi kinə go majal-je kogi (Gos 10:12; Pa 32:1)

rai rənəl ə a tiləi kole. ¹⁴ Kinə dow-je 'taji-si kdo Kristi lé, 'toi njénékumə-je, kdotalə ndil kí njèriɓa kí to ndil Lubə isi mɛɛ-si-ti. ¹⁵ Kadi dow madi dan-si-ti ingə kò kdo to kí to njètɔl dow-je al rəm, kdo to kí to njèbogi al rəm, kdo to kí to njèra né kí maji al al rəm, bá kdo to kí to njèkində rɔ-é ta-ti lə dow-je al rəm. ¹⁶ Ngà kinə dow ingə kò kdo to kí ɛ to njèkun go Kristi rəmə, kadi rɔ-é sol-é al; ngà kadi dowbé ɔsi gaji Lubə kdo ri njèkun go Kristi kí tò dɔ-é-ti kin. ¹⁷ Kdo kaglo asi kadi ta kí gangi à kulə gin-é mɛɛ kəy-ti lə Lubə. Ngà kinə jəi bá ta kí gangi ulə gin-é dɔ-ji-ti lé, dow-je kí njembati kadi mɛɛ-dé Poyta kí Maji lə Lubə kin ta tɔl ta-dé à tò ban ngá ɔn wa? ¹⁸ Ə kinə njèra né kí njururu ya lo kaji liə ngə n̄a bè lé, njèkilə kuji dɔ Lubə-ti al kí to njèra majal əjè 'liə à tò ban ngá wa? ¹⁹ Bəɓa dow-je kí d'ingə kò kdo mɛɛ ndigi lə Lubə lé, kadi d'inə rɔ-dé ji njèkə dɔ ndi-é-ti kí to njèkində né-je lay ə kadi 'ra maji.

5

Takoji kí sɔbi dɔ 'ngatógi-je, kɪ njékadmɛɛ-je

1Ti 3:1-7

¹ Bəɓa 'ngatógi-je kí d'isi dan-si-ti lé, ma kí m'to 'ngatógi madi-dé m'ulə dingəm mɛɛ-dé-ti. Ma lé, kò-je kí Kristi ingə kàrè m'a lo-é-ti m'oo kɪ kəm-m rəm, bá riɓa liə kí Lubə à toji ndaa-ti rəsi lé kàrè m'a kə lo-é-ti rəm tɔ. ² †M'ulə dingəm mɛɛ-dé-ti m'panè: Uli bati-je lə Lubə kí ində-si ta-dé-ti; uli-dé kɪ mɛɛ ndigi lə-si kɪ gangi-é kí nəl Lubə ya ɓi titi né kí dow uwə-si kí lə njètógi-ti bè al rəm, 'rai kɪ kullə là al rəm, ngà uli-dé kɪ mɛɛnda kay. ³ Bati-je kí Lubə ində-si ta-dé-ti kinlé, 'rai ngar dɔ-dé-ti al, ngà 'təli néndaji kadi 'ndaji. ⁴ Bəɓa loki njèkul bati-je kí boy à ree lé, səi a kingəi jɔgi riɓa kí ndole-é à goto al.

⁵ Bè ya tɔ, səi basa-je kàrè uləi dɔ-si gin tógi-ti lə 'ngatógi-je tɔ. Səi lay ya 'soli dɔ-si lom-lom n̄ɔ-n̄ɔ-ti. Kdo Lubə ɔsi ta njèkində kàdɪ-dé-je, ngà ɛ ramaji kí njésɔl dɔ-dé-je.*

⁶ †Ən é 'soli dɔ-si n̄ɔ Lubə-ti kí tógi-é asi gaki kin, kdo kadi kaglo kí mɛɛ-é ndigi ə itə dɔ-si kɪ taá. ⁷ Né-je lay kí mɛɛ-si ɔ kəkəkə kdo lé, in̄əi mɛɛ ji-é-ti, kdotalə ɛ to njèkoo go-si.†

Kò-je kɪ riɓa lə njékadmɛɛ-je

⁸ Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti. Isi kəm dɔ rɔ-si-ti. Njèba lə-si kí to Sú isi ijə rɔ toki ɓɔl bè, ilə gəə dɔ-si, isi sangi dow kí n'a tuji-é. ⁹ 'Ndangi-é ə ɔi gərərə dɔ kadmɛɛ-ti lə-si, ə kadi 'gəi kí kò-je kí isi ingəi kinlé, ngankɔ-si-je kí njékadmɛɛ d'isi d'ingə kəl lo-je-ti kí rangi dɔnangi-ti nè bè ya tɔ. ¹⁰ Go kò-je-ti kí tò kadi à kingəi kaglo sɛ ɓəy kinlé, Lubə kí to njèramaji mɛɛ né-je-ti lay kí ɓa-si kɪ takul Kristi, kdo kadi ingəi riɓa liə kí à to sartagangi lé, à təl kində-si ɗirə-ti kí mbaa sɔ rəm, à mɓusi nja-si rəm, à kadi-si tógi rəm, bá à ra sə-si kadi ɔi lo kə-si-ti gərərə rəm tɔ. ¹¹ Ɔ ya tógi to 'liə kɪ dɔ ɓal-ɓal! Amen!

Sɔy ta-je kɪ lapiya kí ra

1Te 5:23-28

¹² †Kɪ takul ngonkɔ-m Silbɛ‡ kí to njèkə dɔ ndi-é-ti, bá m'ndangi-né ta-je kí sɛ kin m'adi-si, kdo kulə-né dingəm mɛɛ-si-ti rəm, kdo kidə-si-né rəsi kí ramaji lə Lubə kí ɔi dɔ-ti kinlé ɛ ya to ramaji kí togrɔ-ti.

† 5:2 5:2 Jə 21:15-17 * 5:5 5:5 Gos 3:34; Jak 4:6 † 5:6 5:6 Mat 23:12; Luk 14:11; 18:14 † 5:7 5:7 Pa 55:23

† 5:12 5:12 Knj 15:22,40 ‡ 5:12 5:12 Silbɛ lé ya to Silasi. Knj 15:22; 2Kɔ 1:19

¹³ †Njékəwna-je kí Lubə mbəti-dé kí d'isi bebo Babilon-ti 'ra-si lapiya rəm, fá Marki kí m'oo-é ki ngon meḡ-m bè kin kàrè ra-si lapiya to. ¹⁴ 'Rai-na lapiya kuwə-na kàdì-na-ti kɔ ndigì kí 'ndigi-na. Səi lay kí 'nami kàdì Kristi-ti lé, kadi lapiya n̄y sə-si!

---

† **5:13** 5:13 Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; Plm 1:24

Mbate kí njèkungi joo kí Piyər ndàngi

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí njèkungi joo kí Piyər ndàngi

Mɛɛ mbete-ti liə kí dɔsɔy lé, njèkɔwkuɔlə Piyər pa ta kí sɔbi dɔ dow-je kí ndaa-ti kí 'to njèkəwnə-je al kí 'rɔ kɪ njèkadmeɛ-je ə 'ra-dé adi d'ingə kɔ. Mɛɛ mbete-ti kí njèkungi-ti joo kinlé, ɛ pa ta kí sɔbi dɔ dɛ kí 'to njèkəwnə-je kí mɛɛ kəy-ti kí d'osi ta néndó kí tɔgrɔ-ti kí to néndó lə dow-je lə Kristi Lo kɔr-é kí 3:1 lé, tɔji kí ɛ ndàngi mbete kinlé adi kuti njèkadmeɛ-je kí káre-rè kí ndɔki d'ingə mbete liə kí dɔsɔy ngá kin bè. Ɛ ndàngi mbete adi-dé, kɔɔ kadi d'ində-né kəmkaa dɔ rɔ-dé-ti kɔɔ dow-je kí njèkɔsi ta ta kí tɔgrɔ-ti.

Mɛɛ bal-je-ti kí bu bu nɔ lé, dow-je nɔ ya 'pa ta-je kadi 'gə kí à to Piyər bá ndàngi mbete kin al. Ngà titi kí tɔ-né lo kɔr-é kí 1:1 rəm, titi kí tɔ-né mɛɛ mbete-ti lo-je-ti kí rangi kí pa ta kí sɔbi dɔ né-je kí ra né kí Piyər a lo-é-ti lé, j'ndigi dɔ-ti kí to ɛ ya ndàngi mbete kin. Ɛ ndàngi mbete kinlé, ta tɔl ta ndɔ-je-ti liə ya tɔgrɔ-ti. Piyər tɔji kí gə ta kí tɔgrɔ-ti bá à taa dɔ-ji ta néndó-ti kí ngəm. Lo kɔr-é-ti kí 1 lé, ɛ pa ta kí sɔbi dɔ maji lə gə Lubə, kɪ gə 'Babe Jeju Kristi. Ɛ pa ta kí sɔbi dɔ Ndil kí aa njay kí ɛ bá to njètɛɛ kɪ dɔ ta lə Lubə kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti kadi dow-je. Lo kɔr-é-ti kí 2 lé, ɛ pa ta ɔsi-né ta njéndó dow-je né-je kí ngəm. Lo kɔr-é-ti kí 3 lé, ɛ ulə dingəm mɛɛ njéndó mbete-je-ti liə kadi mɛɛ-dé ole dɔ ta-ti kí ta lə Lubə pa rəm, Lubə kí ra kullə mɛɛ kullə ra-je-ti lə dow-je rəm. Ɛ idə njéndó mbete-je liə kí 'Babe à ree titi kí un-né mindi-é, ə ulə dingəm mɛɛ-dé-ti kadi d'isi pèrèrè kɔɔ ndɔ təl-é.

Tɔji rɔ kɪ lapiya kí ra

¹ Mɔ Simɔ Piyər kí ngonnjèkullə rəm, njèkɔwkuɔlə lə Jeju Kristi rəm, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si sɔi kí ɔwi kɪ kadmeɛ kí gati-é nɔ asi-nɔ kɪ 'lə-ji kɪ takul né ra kí njururu lə Lubə lə-ji Jeju Kristi kí to Njèkaji-ji. ² Kadi ramaji kɪ lapiya nɔy sə-si kí dɔ madi-é-ti kɪ dɔ madi-é-ti kɔɔ gə kí 'gəi Lubə rəm, 'gəi 'Babe lə-ji Jeju kin rəm.

Panjiyə njèkadmeɛ-je

Tit 2:11-14; Plp 1:9-11; 3:8-14

³ Tɔgi Lubə adi-ji né-je lay kí à ra sə-ji dɔ kiskəm-ti rəm, dɔ nam-ti kí j'nami kàdɪ Lubə-ti ə adi j'gəi njèba-ji kɪ takul riɔa liə kí sɔbi dɔ-é rəm, bá kɪ takul mɛɛmaji liə rəm tɔ. ⁴ Bəba né-je kí gati-é nɔ kɪ né-je kí tɔ bəl nɔ kí Lubə un mindi-é kɔɔ kadi-ji lé, ɛ adi-ji kɪ takul riɔa liə rəm, kɪ takul mɛɛmaji liə rəm. Né-é-je kinlé ɛ adi-ji bè kɔɔ kadi j'təli-né dow-je kí j'titi-nɔ siə kɪ takul kɔy majal kí to kəmnda kí tuji dow-je dɔnangi-ti nè.

⁵ Gin-é kinlé ya bá kadi uri-né rɔ-si biri kadi iləi mɛɛmaji dɔ kadmeɛ-ti lə-si rəm, iləi négə dɔ mɛɛmaji-ti rəm, ⁶ iləi koremeɛ dɔ négə-ti rəm, iləi kuwə rɔ ngə dɔ koremeɛ-ti rəm, iləi kuji kí kilə dɔ Lubə-ti dɔ kuwə rɔ ngə-ti rəm, ⁷ iləi kuwə noji dɔ kilə kuji dɔ Lubə-ti rəm, bá iləi ndignɔ dɔ kuwə noji-ti rəm tɔ. ⁸ Kɔtələ kinə né-je kinlé tɔ rɔ-si-ti ə oji-nɔ rɔ-si-ti rəm ə ra kadi a rai kullə rəm, kandi-si à tɔ rəm, mɛɛ gə-ti kí 'gəi 'Babe lə-ji Jeju Kristi rəm tɔ. ⁹ Ngà dow kí ɔw kɪ né-je kin rɔ-é-ti al lé, to njèkəmɔ, kəm-é libri libri-libri rəm, bá mɛɛ-é oy səl dɔ bɔr-ti kí 'bɔr majal-je liə kí low kin rəm tɔ. ¹⁰ Gin-é kin bá sɔi ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, uri rɔ-si biri kadi ba kí Lubə ba-si, kɪ mbəti kí ɛ mbəti-si kinlé, 'rai kullə-é adi idi njiki-njiki. Kinə 'rai bè

rəmə, a kusi meɛ majal-ti nda al. ¹¹ Bè kin bá tarəbi kow kɔbe-ti kí sartagangi kí to kɔbe lə 'Babe lə-ji rəm, Njəkaji-ji Jeju Kristi lé à tò ki tɛɛ kadi to doo nɔ-si-ti.

Ka gərərə do néndó-je-ti kí maji

¹² Gin-é kin bá m'ndigi kole-né meɛ-si do né-je-ti kin kɪ ndo-je lay. Ə to né-je kí səi 'gəi rəm, bá ta kí tɔgrɔ-ti kí ngɔsnè kinlé kàrè kadi nja-si uwə nangi meɛ-é-ti maji rəm tɔ. ¹³ Kinə m'isi kɪ do-m taá nè bəy lé, m'oo m'adi to tó-é kadi m'ole meɛ-si do-ti kadi isi-né kəm do rɔ-si-ti. ¹⁴ Kdo titi kí 'Babe lə-ji Jeju Kristi adi-m m'gə-né lé, ma ya kàrè m'gə maji kí ndo kisi-m kɪ do-m taá nəy gɔji ngá. ¹⁵ Ngà m'a ra né-je kər-kər lay kdo kadi lé m'inə-si kàrè rəmə meɛ-si ole do néndó-je-ti kinlé. ¹⁶ Kdotalə je j'un go tasu-je kí kay ngang-é kər-kər kin bá j'adi-si 'gəi-né tógi, kɪ ree lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi lé al. Ngà je j'oo ndógi kí ɛ ndógi tɔji-né rɪba liə kɪ kəm-ji. ¹⁷ †Kdotalə Bəbi-é Lubə bá adi-é rɪba, kɪ kɔsgaji, loki ɛ kí to njəriɪba kí nɔ lé ya pa panè: Ǝ kinlé to ngon-m ə m'ində-é dan kəm-m-ti rəm, bá rɔ-m nəl-m do-é-ti nɔ rəm tɔ. ¹⁸ Ndi dow kinlé ba dɔra-ti adi j'oo, loki j'a-né kɪ Jeju do mbal-ti kí aa njay. ¹⁹ Ə ta lə njépata-je kí ta Lubə-ti kí j'gə maji kí to ta kí tɔgrɔ-ti kí səi 'rai maji adi isi indəi mbi-si ooi-né kinlé, to titi lampi kí ndógi londul-ti sar kadi lo tijə-né yərərə ə kadi londógi lə Kristi ndógi meɛ-si-ti titi kí ngòrongi ndógi-né donangi-ti kin bè. ²⁰ Kete nɔ né-je-ti lay lé, kadi 'gəi kí ta kí ta Lubə-ti kí tò meɛ mbete-ti kí aa njay kinlé, káre ya kàrè dow à kun kdo kər meɛ-é kɪ dɔrɔ-é al. ²¹ Kdotalə ta kí ta Lubə-ti tɛɛ kɪ meɛndigi lə dow al, ngà to Ndil kí aa njay bá ɔsi dow-je adi 'pa ta kí ta Lubə-ti.

2

Njéndó dow-je né-je kí ngom

Jud 3:16; 2Tí 3:1-9

¹ Kete low dan Israyel-je-ti ya kàrè njəkəɔta-je kí 'ba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti d'isi nɔɔ. Gangi-é kin ya njéndó dow-je né-je kí ngom d'a kɪ-né dan-si-ti nɔɔ tɔ. De d'a ree kɪ néndó-je kí ngom kullə dan néndó-je-ti lə-dé kur-né dow-je wale kadi 'tuji. 'Babe kí to njətaa-dé kilə-dé taá lé, meɛ néndó-je-ti lə-dé rəmə, 'naji 'panè n'gəi-é al, adi de ya d'a kun tuji kí à kubə-dé nangi busi kdo kilə do-dé-ti. ² Dow-je nɔ ya d'a kun go-dé meɛ panjiyə-dé-ti kí jugi-jugi ə ta lə-dé ya dow-je d'a pa-né ta kí maji al do ta-ti kí tɔgrɔ-ti. ³ Kəmnɔdà là ra-dé, adi d'a kədi-si kɪ ta-je kí ta-dé-ti kdo kuso-si kare-kare bè ya. Ngà low nɔ ya ta kí gangi kí sɔbi do-dé isi njiyə jan-jan nɔɔ rəm, bá tuji isi ngəbi-dé pèrèrè rəm tɔ.

⁴ Kdo malayka-je kí ndoki 'ra majal lé, Lubə inə-dé al, ngà uwə-dé ungi-dé bolebe-ti kí sɔy-é goto lo kí ndul-ti, lo kin bá 'tó-dé titi kdo ngəbi-né ta kí gangi; ⁵ dow-je kí donangi-ti kí low ndoki lé, loki Lubə adi man bəlim ree un njəra né kí tò nɛ takəm-é-ti lé, ɛ inə-dé al bè ya tɔ. Dow-je jinəy joo bá ɛ aji-dé ə Nuwe to kí dan-dé-ti tɔ. Nuwe lé bá to njəkilə mbe né ra kí njururu. ⁶ Lubə gangta do bebo Sɔdɔm-ti kɪ bebo Gɔmɔr-ti, ró-dé kɪ pər ruki-ruki kadi to né tɔji kdo njəra né-je kí to nɛ kí meɛ ndo-je-ti kí à ree. ⁷ Ngà Lubə aji Loti kí to njəra né kí njururu. Loti lé, kullə kaya lə bəkaya-je kinlé adi-é meɛkɔ nɔ. ⁸ Njəra né kí njururu kinlé, isi dan-dé-ti nɔɔ ə ndo-je lay ya rɔ-é ati-é kanəna, kdo ɛ oo né-je kí maji al maji al kɪ kəm-é rəm, bá ta-é usi mbi-é-ti mbi-é-ti rəm tɔ. ⁹ Né kin tɔji toki dow-je kí njəkilə kuji do 'Babe-ti lé, 'Babe gə kaji-dé ta kɔ-ti, ngà njəra né-je kí njururu al bá à kində-dé kɔji-dé ndo gangta-ti tɔ. ¹⁰ Kí boy nɔ rəmə, to ta lə de kí bo ra né-je kí tò nɛ ra-dé loti-loti, adi 'sangi kadi 'ra né-je kí maji al kí nəl daji rɔ-dé kin ə 'nədi-né tógi lə 'Babe.

† 1:17 1:17 Mat 17:1-5; Mar 9:2-7; Luk 9:28-35

Dɛ d'oo rɔ-dé ki dow-je kí 'ngay rəm, 'to njékində kàdì-dé-je rəm, adi 'bəl pa ta kí maji al dɔ njériɓa-je-ti* al. ¹¹ Malayka-je kí tógi-dé itə-dé rəm, 'ngə d'itə-dé rəm kin ya kàrè 'gangi ta dɔ njériɓa-je-ti kinlé al rəm, bá 'pa ta kí maji al dɔ-dé-ti nò 'Babe-ti al rəm tɔ. ¹² Dow-je kí njéra né-je kí njururu al kinlé, kuu dɔ-dé oy mburuki tana kí dɔ-je kí d'ə kɔ kadi dow uwə-dé ə tɔl-dé ya par kin bè. Adi né kí dɛ 'gə al kàrè, dɛ 'pa ta kí maji al dɔ-ti rəm. D'a tɔl-dé titi kí dow-je 'tɔl-né dɔ-je kin bè. ¹³ Né ra kí njururu al lə-dé lé ya à to nékugə dɔji-dé. Nəl-dé nɔ kadi 'ra kaya kada rəsi takəm dow-je-ti. Dowbé-je kinlé, loki d'isi sə-si ta nékuso-je-ti kí lo ra nɔy-je-ti rəm, 'ra né rɔsɔl-je kì né-je kí tuwə ra al rəm, bá rɔ-dé nəl-dé lo kədi dow-je-ti rəm tɔ. ¹⁴ Lo koo lə-dé to lo koo kaya ya bè; 'ra majal pi kàrè usi rɔ-dé-ti al rəm, d'ədi dow-je kí kadmeɛ lə-dé yay; kəmnda là ya rusi meɛ-dé nji-nji; 'to dow-je kí ndɔl tɔ dɔ-dé-ti. ¹⁵ Loki 'tusi rəbi kí njururu d'inqə lé, 'ndəm d'un rəbi kí go Balam-ti kí to ngon lə Béor. Balam† lé nékugə dɔji kí njururu al bá ɛ ndigi. ¹⁶ Adi 'ndangi-é kɔ kaldɔta liə. Kɔ koro kí to dɔ kí lé à pa ta al ya ə pa ta adi ndi-é bá ndi dow ə gangi njèba rɔ-é njèpata kí ta Lubə-ti dɔ kullə mbə-ti liə.

¹⁷ Njéndó dow-je né-je kí ngəm kinlé, 'tana kì kəm kənɛnɛ kí man goto-ti kin bè rəm, 'tana kì kilndi kí yélbo tində sane kin bè rəm; lo kí ndul ndi-ndi ya bá toki kuwə dɔ-é ngəbi-dé-né. ¹⁸ Ta-je kí meɛ wəy kare ya 'tidə d'adi ngə njim rəm, bo né-je kí maji al maji al ya d'ədi-né dɛ kí ngɔsnè bəy ə 'tɛɛ ji dow-je-ti kí 'ndəm d'ur wale. ¹⁹ Dɛ d'un mindi-dé d'adi-dé toki d'a to bə lə né madi al ngá. Rəmə dɛ njépa-é-je lé ya 'to bə-je lə majal. Kdɔtalə nɔ-nɔ ya to bə lə né kí njèkɔbe dɔ-é-ti. ²⁰ Kɔ kinə gə kí dow-je 'gə Jeju Kristi kí to 'Babe lə-ji rəm, Njèkaji-ji rəm kin ra adi 'tɛɛ kɔgi meɛ né-je-ti kí dɔnangi-ti nè kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti, bá 'təl 'ndəm majal-é-je mbul-mbul gogi rəm, ə d'adi majal ɔ bə dɔ-dé-ti rəm lé, kisi-dé kí gogi nè kin təl majal nɔ itə kí kete bəy. ²¹ Kdɔtalə, kinə lé 'gə rəbi ra né kí njururu lé al rəm ə tɔ soti kitə kadi 'gə ya bá 'təl gidi-dé d'adi ndukun kí aa njay kí toki 'ndó-dé. ²² Gosta kí njururu pa ta sɔbi-né dɔ-dé panè: «Bisi təl ɔ tɔmɔ liə ə kɔsɔngi ndogi man ində lo tɛɛ bè ya kàrè təl ɔw rogi rɔ-é bor-ti gogi.»

3

*Ta kí sɔbi dɔ təl ree lə 'Babe Jeju
Mat 24:37-38; 2Te 1:7-10; Jud 17-23*

¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, mbete kí nè kinlé to kí njèkungi-ti joo ngá bá m'ndangi madi-si tin. Mbete-je kí joo lay kin ya m'pa ta-ti m'ole-né meɛ-si dɔ né-je-ti madi kadi 'gəi maji yéréré. ² Bè kɔ kadi meɛ-si ole-né dɔ né-je-ti kí ndɔki njèpata-je kí ta Lubə-ti kí d'aa njay 'pa ta-é kete lé rəm, kadi meɛ-si ole-né dɔ ndukun-ti lə Njèkaji-ji kí 'to 'Babe kí njèkɔwkulə-je lə-si 'ndó-si kin rəm. ³ †Né kí kadi 'gəi maji ən: Meɛ ndɔ-je-ti kí dɔbəy-ti lé, njəsɔklo-je kí sɔklo rusi meɛ-dé nji-nji d'a ree kɔ sɔki dow-je ə panjiyə-dé ɔw go-nɔ-ti kì kəmnda lə-dé. ⁴ Dɛ d'a sɔki dow-je panè: «E ə un mindi-é panè n'a təl ree lé, à təl ndɔ kí rá-ti wa? Kɔ low nɔ kí ka-ji-je d'oy kinlé, né-je lay ya tɔ gangi-é-ti kí ndɔki tɔ-né low nɔ lo kində gin né-je-ti kinlé ya bəy.»

⁵ Kɔ né-je kí d'oo géréré ya 'ra toki né kí meɛ-dé oy dɔ-ti bè lé ən: Ndɔki Lubə pa ta ya dɔrɔ tɛɛ rəm, bá ta kí ta-é-ti lé ya dɔnangi ubə-né dan man-ti mbun ə man ra-é adi umə nati maji rəm tɔ. ⁶ Rəmə gangi-é kin ya tɔ bá dɔnangi kí ndɔki kete tuji-né kì kəm rəbi man kí tuú dɔ-é ləti-ləti. ⁷ Ngə ko ta kí kàre-rè kinlé ya ində dɔrɔ

* **2:10** 2:10 Njériɓa-je kinlé dow-je madi 'panè to ndil-je, dɛ kí nɔ-je 'panè to Malayka-je ə dɛ kí rangi 'panè to ta kí sɔbi dɔ dow-je kí ri-dé ba nɔ tɔ. † **2:15** 2:15 Balam to dow kí kete low nɔ bi to dow kí gangi bal-je-ti kí Piyer ndangi-né mbete kin al (Kni 22-24; 31:16). † **3:3** 3:3 Jud 1:18

kì dɔnangi kí ngɔsnè kin ngangəm ngəbi-né pər, kɔɔ ndɔ gangta rəm, ndɔ tuji dow-je kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti al rəm.

⁸ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, né káre kí kadi mɛɛ-si oy dɔ-ti al ɔn: Nɔ 'Babe-ti lé ndɔ káre toki ɓal ɓudɔgi bè ə ɓal ɓudɔgi toki ndɔ káre bè tɔ. ⁹ Kinə 'Babe un mindi-é kɔɔ ra né lé, à ra ya ɓi à kilə kisi dɔ-ti mbay titi kí dow-je madi 'gir-né kinlé al. Ǝ to njékilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti kɔɔ-si; ɛ ndigi kadi dow káre ya kàrè oy kɔgi al, ngà ndigi kadi dow-je lay 'tusi panjiyə-dé kí maji al d'inə kɔgi.

¹⁰ †Nɔ lə 'Babe à kubə dow-je nangi busi tanə kɔ ree njəɓogi bè. Mɛɛ ndɔ-é-ti kinlé, ká dɔrə à ɓa kɔr lo loy-loy rəmə dɔrə à goto, pər à ró né-je kí titi ə à sane kati-kati, pər à kɔ dɔnangi kɔ né-je kí titi lay.

¹¹ Kinə né-je lay kin ya tɔ kadi tuji tanə bè lé, a kadi panjiyə-si kɔ nam kàdɔ Lubə-ti lə-si aa njay tanə ban ɓá à kusi lo-é-ti ɔn wa! ¹² 'Ngəbi ndɔ lə Lubə ə 'rai kadi ndɔ kinlé ree kalangi. Ndɔ-é-ti kinlé, pər à kɔ dɔrə kɔɔ ró-é ruki-ruki rəm, ɓá né-je kí titi kàrè à lə léréré rəm tɔ. ¹³ †Ngà gangi-é kí ɛ un-né mindi-é adi-ji kin ya, jəi j'isi j'ngəbi dɔrə kí sigi kɔ dɔnangi kí sigi kí né ra kí njururu tɔ-ti.

Lubə to njékilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti

¹⁴ Gin-é kin ɓá səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kaglo kí j'isi 'ngəbi-né kinlé, 'nduri dɔ rɔ-si-ti kɔɔ kadi Lubə ree ingə-ji rəmə j'aa njay rəm, ta goto dɔ-ji-ti rəm, j'isi kɔ lapiya rəm tɔ. ¹⁵ Kadi 'gəi maji kí kilə mɛɛ dɔ madi-é-ti lə 'Babe lə-ji kinlé to kaji lə-si, titi kí ngonkɔ-ji Pol kí j'ində-é dan kəm-ji-ti kàrè ndangi-né mbete adi-si kɔ gosi-é kí Lubə adi-é kadi ra-né kin ya tɔ. ¹⁶ To ta kin ya tɔ ɓá Pol pa mɛɛ mbete-je-ti liə lay lo-je-ti kí ɛ pa ta sobi-né dɔ ta-je kinlé ə lo-é-je-ti kinlé ta-je kí lo gə mɛɛ-é ngə tɔ-ti nɔɔ, adi njégə né al-je kɔ dow-je kí tɔgi-dé asi al, d'or mɛɛ ta-é-je lé kɔ lo-é al, titi kí d'or-né mɛɛ ndəgi ta-je kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay kɔɔ tuji lə-dé kin bè tɔ.

¹⁷ Beɓa səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, ta-je kin usi mbi-si-ti kete ngá, ɔn ə ooi go rɔ-si maji, nè njékilə kuji dɔ Lubə-ti al, kí 'ndəm kin d'a kɔ kɔr-si go-dé-ti kadi 'tusi kə gərərə lə-si inəi kɔgi. ¹⁸ Ngà kadi ɔwi kí kete-kete mɛɛ ramaji-ti kɔ mɛɛ gə 'Babe-ti lə-ji kí to Njékaji-ji Jeju Kristi. Kadi riba tɔ kɔ liə kí ngɔsnè-ti kin rəm, ɓá sartagangi rəm tɔ! Amen!

Mbete kí d̄osay kí J̄a ndàngì Ta-je kí d̄o mbete-ti kí d̄osay kí J̄a ndàngì

Njèkòwkułə J̄a ndàngì mbete kin k̄d̄o ra-né k̄i njèkadmeɛ-je meɛ kuwə-ti kí d'uwə-
n̄a lubi-lubi k̄i Lubə rəm, d'uwə-n̄a lubi-lubi k̄i ngank̄ɔ-dé-je, k̄i k̄ɔnan-dé-je meɛ
kadmeɛ-ti rəm. Mbete kinlé, kúji ndàngì-é tò gay k̄i ndəgi mbete-je, ngà ta kí
njèndàngì-é panè: «Səi» kin rəm, ta kí ɛ panè: «Ngan-m-je kí ndɛ» kinlé toji kí
njèndàngì mbete kinlé ndàngì adi dow-je madi ya tagay. Mbete kinlé, ri njèndàngì-é
goto meɛ-é-ti, ngà ɛ toji r̄o-é lo k̄ɔr-é-ti kí 1:1 k̄i dow kí oo Jeju kaglo-ti kí Jeju isi-
né d̄onangi-ti nè. Mbete kinlé kúji ndàngì-é rəm, mbete Poyta-je kí k̄áre rəm, ya
toji kí njèndàngì-é to J̄a kí to kí k̄áre dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí d̄ogi gidi-é joo kí
njèndàngì mbete Poyta kí Maji kí ri J̄a tò d̄o-ti. Dow-je kí J̄a ndàngì mbete adi-dé bá
ba-dé «ngan-je kí ndɛ» kinlé, to njèkadmeɛ-je kí ɛ ndigi-dé n̄a. Dɛ 'to njèkəwn̄a-je
kí gay-gay kí d'isi k̄ɔbe-ti lə dow-je kí R̄om, d̄onangi Aji-ti kí ngon-é kí bone bè 'ba-é
Turki. J̄a to njèk̄ɔr n̄ɔ-dé kaglo-ti kí n̄ay n̄a al kadi oy-né. J̄a panè: Lubə to londógi
(Ndó 1:5) rəm, to njèndigi dow-je rəm (4:8,16). Londógi toji ta k̄i togr̄o-ti. Meɛ k̄əy
mbete-ti kí d̄osay kí J̄a ndàngì lé, ɛ ɔsi kagi d̄o maji-ti kí maji kadi dow gə ndógi lə
ta kí togr̄o-ti, ə kadi panjiyə-é ɔw nati siə k̄d̄o kadi dowbé ɔ meɛ kuwə-n̄a lubi-lubi-ti
k̄i Lubə rəm, k̄i njèkadmeɛ-je kí rangi rəm. Beba à ra kadi dɛ kí 'to njèkadmeɛ-je
d'usi-né meɛ majal-ti k̄d̄o néndó-je kí ngom lə njék̄ɔsi ta Kristi kin al (Ndó 2:18-23).
Meɛ k̄əy mbete-ti kí njèkungi-ti joo kí J̄a ndàngì lé, ɛ ɔsi kagi d̄o ndigi dow-je-ti kí ɛ
bá to gin kuwə-n̄a lubi-lubi kinlé.

Kulə gin ta J̄a 1:1-14

¹ †Né kí tò lo kulə gin-é-ti n̄y, né kí j'oo ta-é k̄i mbi-ji, né kí j'oo k̄i kəm-ji, né kí j'tən
joo maji-é bá j'odi r̄o k̄i ji-ji rəm lé, to né kí sobi d̄o ta kí njèkadi dow-je d'isi kəm;
² †ə kiskəm lé, toji r̄o-é ndaa-ti rəsi adi j'oo k̄i kəm-ji, j'pa ta-é j'adi dow-je; kiskəm kí
sartagangì kí isi nati k̄i B̄obi-ji bá toji r̄o-é ndaa-ti rəsi ta kəm-ji-ti lé bá, j'ilə mbe-é
j'adi-si. ³ Né kí j'oo ta-é k̄i mbi-ji ə kəm-ji oo rəm lé, bá j'ilə mbe-é j'adi-si, k̄d̄o kadi səi
kàrè adi j'uwəi-né-n̄a lubi-lubi t̄o. Ə kuwə-n̄a lubi-lubi lə-ji lé, to kuwə-n̄a lubi-lubi k̄i
B̄obi-ji rəm, bá to kuwə-n̄a lubi-lubi k̄i Ngon-é Jeju Kristi rəm t̄o. ⁴ Ta kinlé, j'ndangi
j'adi-si k̄d̄o kadi r̄onəl lə-ji ɔr-né njuti.

Njiyə lo kí ndógi-ti

⁵ Ta kí j'oo ta Jeju Kristi-ti bá j'ow k̄i kidə-si tin: Lubə to londógi, lo kí ndul goto
r̄o-é-ti.

⁶ Kinə j'painè j'uwəi-n̄a lubi-lubi siə ya bá j'njiyəi lo kí ndul-ti b̄əy rəmə, j'odi ta
k̄i k̄ədi bi j'rai né kí ɔw nati k̄i ta kí togr̄o-ti al. ⁷ Ngà kinə j'njiyəi lo kí ndógi-ti titi
kí Lubə ya k̄i d̄o-é isi-né lo kí ndógi-ti kin bè rəmə, j'toi dow-je kí j'uwəi-n̄a lubi-lubi
rəm, bá məsi Ngon-é Jeju b̄ɔr majal-je lə-ji k̄ogi lay rəm t̄o.

⁸ Kinə j'painè j'rai majal al rəmə, j̄əi ya j'odi r̄o-ji ə ta kí togr̄o-ti goto ta-ji-ti. ⁹ Ə
kinə j'ori man d̄o majal-je-ti lə-ji rəsi to rəmə, ɛ to njék̄a d̄o ndi-é-ti rəm, njera né kí
njururu rəm, adi à kiñə go majal-je lə-ji lé k̄ogi rəm, bá né-je kí njururu al kí j'rai

kàrè à bɔr kɔgi lay rəm tɔ. ¹⁰ Ngà kinə j'painè j'rai majal al rəmə, j'bai-é njèkəɗta rəm, bá ta liə kàrè goto meeji-ti rəm tɔ.

2

¹ Ngan-m-je, m'ndàngi ta kin m'adi-si kɔɔ kadi 'rai majal al. Ngà kinə dow madi ra majal rəmə, njèpata gangi-né dɔ-ji rɔ Bɔbi-ji-ti isi nɔɔ, to Jeju Kristi kí to dow kí njururu. ² Jeju Kristi lé, ɛ ya kɔ dɔ-é ilə rɔ-é kadkare-ti oy kɔɔ majal-je lə-ji; ɛ oy kɔɔ majal-je lə-ji jɛi ya par al, ngà kɔɔ majal-je lə dow-je lay kí dɔnangi-ti nè tɔ.

Təl rɔ go ta-ti lə Lubə kɔ ndigna

Mat 7:21-23; Jà 13:34,35; 14:21-24

³ Né kí j'gəi-né kí j'gəi Lubə lé, to təl kí j'təli rɔ-ji go ndukun-je-ti liə. ⁴ Dow kí panè n'gə-é ya bá təl rɔ-é go ndukun-je-ti liə al lé, to njèkəɗta ə ta kí tɔgrɔ-ti goto ta-é-ti. ⁵ Ngà dow kí təl rɔ-é go ta-ti lə Lubə lé, dowbé ndigi-é adi ɔr njuti. Né kí j'gəi-né kí j'toi dow-je kí j'nami kàdɔ-é-ti ɛn: ⁶ Dow kí pa rəsi panè n'nam kàdɔ-é-ti lé, dowbé à kadi panjiyə-é tanə kɔ panjiyə 'Babe ya bè tɔ.

⁷ †Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, to ndukun kí sigi bá m'ndàngi m'adi-si al, ngà to ndukun kí low kí ingəi lo kulə gin-é-ti* kin ya; ndukun kí low kinlé, to ta kí ooi kete kin ya. ⁸ Rəm bá to ndukun kí sigi kí m'ndàngi m'adi-si ya rəm; ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti, kɔɔ tɔji rɔ-é rɔ Kristi-ti rəm, tɔji rɔ-é rɔ-si-ti rəm; kɔɔtalə londul goto ə londogi kí tɔgrɔ-ti bá isi ndogi ngà.

⁹ Dow kí ɔsi ngonkɔ-é kɔ ta ya rəmə ɓa rɔ-é njèkisi lo kí ndogi-ti lé, to dow kí isi lo kí ndul-ti ya ɓəy. ¹⁰ Dow kí ndigi ngonkɔ-é lé, to dow kí isi lo kí ndogi-ti ə né kí à ra-é kadi usi ya goto. ¹¹ Ngà dow kí ɔsi ngonkɔ-é kɔ ta lé, to dow kí isi lo kí ndul-ti; dowbé njiyə lo kí ndul-ti ə gə lo kí isi ɔw-ti al, kɔɔtalə londul kəm-é-ti ndi-ndi.

¹² M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-m-je, kɔɔtalə majal-je lə-si toki kinə go-é kɔgi kɔ takul Jeju Kristi.

¹³ M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi bɔbi ngan-je, kɔɔtalə njèkisi lo kulə gin-é-ti lé, səi 'gəi-é.

M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-je kí rɔ-si tɔ kəm, kɔɔtalə səi 'təti rɔ Njèmeɛndul.

M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-je, kɔɔtalə səi 'gəi Bɔbi-si.

¹⁴ M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi bɔbi ngan-je, kɔɔtalə səi 'gəi njèkisi lo kulə gin-é-ti nɔ.

M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-je kí rɔ-si tɔ kəm, kɔɔtalə səi lé tɔgi-si tɔ rəm, ta lə Lubə uwə lo kisi meeji-ti rəm, bá səi 'təti rɔ Njèmeɛndul rəm tɔ.

¹⁵ Adi ɓo duniɔa ra-si al rəm, bá adi ɓo né-je kí duniɔa-ti ra-si al rəm tɔ. Kinə ɓo ra duniɔa ra dow rəmə, dowbé ndigi Bɔbi-ji Lubə al. ¹⁶ Kɔɔtalə né-je lay kí duniɔa-ti kí to, kəmnda né kí ra dow-je, kɔ né-je kí nəl kəm dow-je, kɔ kində kàdɔ kɔ nékingə-je kinlé, to né-je kí i rɔ Bɔbi-ji Lubə-ti al, ngà i duniɔa-ti nè. ¹⁷ Ə duniɔa à goto rəm, bá kəmnda né-je kí titi kàrè à goto rəm tɔ; ngà dow kí njera né kí meeji Lubə ndigi lé isi kəm ya sartangani.

Ta kí sɔbi dɔ njəkɔsi ta Kristi

Jà 16:13-15

¹⁸ Ngan-je, to kaglo kí dɔbəy ndɔ-je-ti ngà; titi kí ooi-né 'panè njəkɔsi ta Kristi à ree lé, ooi, ɓone bè kin njəkɔsi ta Kristi 'nə ngà, ə gangi-é kin ya j'gəi-né kí to kaglo kí

† 2:7 2:7 Jà 13:34 * 2:7 2:7 Ta kinlé sɔbi dɔ kulə gin kadmee lə-dé.

dobəy ndo-ti lé ngá. ¹⁹ Njékosi ta Kristi lé, 'teɛ dan-ji-ti nè ya d'ow, ngà to bá 'to 'lə-ji al; kdotalə kinə 'to 'lə-ji rəmə lé d'a kisi sə-ji; ngà kinə kí d'inə-ji d'ow kinlé ya toji ndaa-ti rəsi kí dow-je lay kin ya 'to 'lə-ji doro al. ²⁰ Səi rəmə, njékaa njay adi-si Ndil-é† adi səi lay ya 'gəi ta kí togro-ti. ²¹ Gə bá səi 'gəi ta kí togro-ti al bá m'ndangi-né ta-je kin m'adi-si kdo al; ngà m'ndangi m'adi-si kdotalə səi 'gəi ta kí togro-ti rəm, bá 'gəi kí takədi káre ya kàrè à kɪ ro ta kí togro-ti-ti al rəm to.

²² Nǎ bá to njəkəda ta wa? Dow kí njənaji panè Jeju to Kristi‡ al lé, bá to njəkəda ya al wa? Dowbé kinlé to njékosi ta Kristi, kdo ɛ naji panè n'gə Bəbi-ji al rəm, n'gə Ngon-é al rəm. ²³ Dow kí rá-rá kí naji panè n'gə Ngon lə Lubə al rəmə, dowbé gə Bəbi-é al ya to; dow kí pa ta rəsi panè: Jeju to Ngon lə Lubə rəmə, dowbé gə Bəbi-é to.

²⁴ Səi rəmə, ta kí ooi lo kulə gin-é-ti nɔ lé, adi ta-é ra be mɛɛ-si-ti. Kinə ta kí ooi lo kulə gin-é-ti nɔS kin ra be mɛɛ-si-ti rəmə, səi kàrè a nami kàdɪ Ngon lə Lubə-ti rəm, a nami kàdɪ Bəbi-é-ti rəm. ²⁵ Ə kunmindi kí Lubə un adi-ji lé, to kunmindi kí sobi do kiskəm kí sartagangi.

²⁶ Ta lə dow-je kí 'ndigi kədi-si kur-si wale lé bá m'ndangi m'adi-si tin. ²⁷ Səi rəmə, Ndil* Lubə kí Kristi adi-si lé, tò mɛɛ-si-ti adi owi ndoo kadi dow ndó-si né al‡; ngà titi kí Ndil kí ɛ adi-si ndó-si-né né-je lay, ə ɛ to njəta kí togro-ti bi to njəkəda al lé, ɔi mɛɛ ta-ti liə titi kí ɛ ndó-si-né‡.

Ta kí sobi do ngan lə Lubə

Ròm 8:14-19

²⁸ Ngan-m-je kí ndɛ, beba, 'nami kàdɪ Kristi-ti kdo kadi ndo kí à teɛ toji-né ro-é ndaa-ti rəsi lé, mɛɛ-ji nda kay rəm, bá kadi ndo ree-é-ti kàrè ro-ji sol-ji takəm-é-ti al rəm to. ²⁹ Kinə 'gəi kí Kristi to dow kí njururu rəmə, kadi 'gəi kí dow kí rá-rá kí to njəra né kí njururu lé, to dow kí Kristi oji-é.

3

¹ †Ooi ndigi kí Bəbi-ji Lubə ndigi-ji mbing ya adi 'ba-ji ngan lə Lubə kin! Ə j'toi ngan lə Lubə lé ya rəm to. Dow-je kí donangi-ti nè lé, 'gə-ji al, kdo gə kí de 'gə Lubə al to.

² Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, bone bè kinlé j'toi ngan lə Lubə ə né kí j'a toi lé, toji ro-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti al bəy; ngà j'gəi kí ndo-é kí Kristi à toji ro-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti lé, j'a titi-nə siə bè, kdo j'a kooi daji ro-é kɪ kəm-ji. ³ Dow kí rá-rá kí ow kɪ nékində mɛɛ do-ti kí bè kin rəmə, dowbé adi panjiyə-é aa njay titi kí 'Babe aa-né njay kin bè to.

⁴ Dow kí rá-rá kí ra majal lé, al do ndukun to; kdotalə majal kí ra lé to kal do ndukun. ⁵ †Səi 'gəi kí 'Babe ree kdo bor majal-je lə dow-je kogi ə ɛ ra majal nja káre al. ⁶ Dow kí rá-rá kí nam kàdɪ-é-ti lé, à kisi ká ra majal-ti al; ə dow kí rá-rá kí isi ká ra majal-ti rəmə, to dow kí oo-é al rəm, bá gə-é al rəm.

⁷ Ngan-je, adi dow ədi-si al. Dow kí njəra né kí njururu lé, to dow kí njururu titi kí 'Babe to-né dow kí njururu kin bè. ⁸ Dow kí isi ká ra majal-ti lé, to dow lə Sú, kdotalə Sú ra majal lo kulə gin-é-ti nɔ. Ngon lə Lubə ree kdo tujɪ kullə-je lə Sú kogi. ⁹ Dow kí rá-rá kí Lubə oji-é lé, à kisi ká ra majal-ti al ngá, kdotalə ko né lə Lubə tò mɛɛ-é-ti adi ɛ à kisi ká ra majal-ti al, kdotalə Lubə oji-é ngá. ¹⁰ Né kí toji kí ngan lə Lubə 'to

† 2:20 2:20 Ubikin toji Ndil kí aa njay kí Jeju adi dow-je kí d'adi-é mɛɛ-dé. ‡ 2:22 2:22 Kristi lé kor mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. § 2:24 2:24 Ta kinlé sobi do kulə gin kadmɛɛ lə-dé. * 2:27 2:27 Ndil kinlé, to ta kí káre-rè kɪ ta lə ubi kí ta-é tò lo ndó-é-ti kí mɛɛ 1Ja 2:20 † 2:27 2:27 Ta kinlé to ta lə mbati néndó-je lay al, ngà to ta kí sobi do njéndó dow-je né-je kí ngom. ‡ 2:27 2:27 Ja 16:13-15 † 3:1 3:1 Ja 1:12 † 3:5 3:5 Ja 1:29

gay kî ngan læ Sú éñ: Dow kí rá-rá kí isi ká ra né-ti kí njururu al lé, to dow læ Lubə al rəm, bá dow kí ndigi ngonkɔ-é al kàrè to dow læ Lubə al rəm tɔ.

Ta kí do ndigi-nɔ-ti

¹¹ †Ta kí ooi lo kulə gin-é-ti nɔ* lé éñ: J'ndigi-nɔ. ¹² Adi j'ndaji kullə ra Kayin kí to dow læ Njèmeɛndul kin al; ndɔki Kayin lé tol ngonkɔ-é. Ə kɔo ri bá tol-é-né wa? Tol-é kɔɔtalə kullə ra-é majal ə 'lə ngonkɔ-é lé bá tɔ njururu†.

¹³ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kinə dow-je kí dɔnangi-ti nè d'osi-si kà ta rəmə, adi ra-si bəl al. ¹⁴ †Jəi lé, ndigi kí j'ndigi ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ-je kinlé bá tɔji adi j'gəi kí j'indəi dan koy j'gangi j'tɛɛi kiskəm-ti. Dow kí ndigi dow-je al lé, to dow kí oy. ¹⁵ Dow kí rá-rá kí ɔsi ta ngonkɔ-é lé, to njètɔl dow-je ə səi 'gəi kí dow kí njètɔl dow-je lé, kiskəm kí sartagangi goto rɔ-é-ti. ¹⁶ Ndigi dow-je lé, né kí j'gəi-né éñ: Kristi adi rɔ-é koy kɔo ta læ-ji. Jəi kàrè tɔ kadi j'adi rɔ-ji koy kɔo ngankɔ-ji-je tɔ. ¹⁷ Kinə dow ɔw kà nékingə kí dɔnangi-ti nè, ə oo ngonkɔ-é kí ndoo né ra-é ya rəmə oo kəmtondoo liə al lé, dowbé à panè Lubə ində ndigi dow-je mɛɛ-n'è-ti tɔ ban wa? ¹⁸ Ngan-m-je, adi j'ndigi-nɔ kà ta kí ta-ji-ti əse kà ndaa ta-ji par al, ngà j'rai kà nɔ kà né kí ji-ji-ti kà kəm rəbi ta kí tɔgrɔ-ti.

Ta kí do mɛɛ kí nda kay nɔ Lubə-ti

¹⁹ Beba j'a gəi-né kí j'toi dow-je kí njékun go ta kí tɔgrɔ-ti rəm, bá mɛɛ-ji à kusi-né nangi pɔ nɔ-é-ti rəm tɔ. ²⁰ Ə lé mɛɛ-ji uwə-ji kà ta kà kəm rəbi kà ban-ban ya kàrè, Lubə to 'boy itə mɛɛ-ji rəm, ɛ gə né-je lay rəm.

²¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, kinə mɛɛ-ji uwə-ji kà ta al rəmə, mɛɛ-ji nda kay nɔ Lubə-ti. ²² Ri-ri ya bá j'dəji-é kàrè, à kadi-ji, kɔo j'təli rɔ-ji go ndukun-je-ti liə rəm, j'rai né kí nəl-é rəm.

²³ †Ooi, ndukun liə éñ: Kadi j'adi mɛɛ-ji Ngon-é Jeju Kristi rəm, kadi j'ndigi-nɔ titi kí un-né ndu adi-ji lé rəm tɔ. ²⁴ Dow kí təl rɔ-é go ndukun-je-ti læ Lubə lé, to dow kí nam kadi Lubə-ti rəm, Lubə isi mɛɛ-é-ti rəm. Ə kà takul Ndil kí aa njay kí Lubə adi-é isi mɛɛ-ji-ti bá j'gəi-né kí Lubə isi mɛɛ-ji-ti tɔ.

4

Ta kí sɔbi do njéndó dow-je né-je kà ngɔm

¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, dow-je lay kí 'pa ta 'ba-né ri Ndil kí aa njay lé adi-dé mɛɛ-si dɔrɔ al; ngà 'nai-dé ooi, kɔo kadi 'gəi dɛ kí 'to 'lə Lubə. Kɔɔtalə njékəɔta-je kí njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti 'nɔ dɔnangi-ti nè. ² Né kí a gəi-né Ndil kí to Ndil læ Lubə éñ: Dow kí pa ta rəsi panè: Jeju Kristi lé ree təl rɔ-é dow-ti rəmə, to dow læ Lubə; ³ ə dow kí pa ta læ Jeju ndaa-ti rəsi al lé, to dow læ Lubə al; dowbé kinlé to dow læ njəkɔsi ta Kristi kí ooi ta ree-é lé; ə bone bè ya kàrè ɛ ɔ dɔnangi-ti nè ngá rəm.

⁴ Səi ngan-m-je, səi lé, 'toi dow-je læ Lubə ə njékəɔta-je kí njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti lé, səi 'təti-dé rɔ, kɔɔtalə njəkisi mɛɛ-si-ti to kí boy nɔ itə njəkisi mɛɛ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè. ⁵ Dɛ lé, 'to dow-je kí dɔnangi-ti nè; gin-é kin bá tapa-dé to-né tapa dow-je kí dɔnangi-ti nè, ə dow-je kí dɔnangi-ti d'oo ta læ-dé. ⁶ Ngà jəi j'toi dow-je læ Lubə; dow kí gə Lubə ə oo ta læ-ji; dow kí to dow læ Lubə al rəmə oo ta læ-ji al tɔ; Gangi-é kin bá j'gəi kɔri-né rəbi nin Ndil kí njəta kí tɔgrɔ-ti kà ndil kí ngɔm.

Lubə to njèndigi dow-je

⁷ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, adi j'ndigi-nɔ; kɔɔtalə ndignɔ lé to né kí i rɔ Lubə-ti,

† 3:11 3:11 Ja 13:34 * 3:11 3:11 Ta kinlé sɔbi do kulə gin kadmɛɛ læ-dé. † 3:12 3:12 Kgn 4:1-8 † 3:14 3:14 Ja 5:24 † 3:23 3:23 Ja 13:34; 15:12,17

ə dow kí rá-rá kí ndigi dow-je lé, to dow kí Lubə oji-é rəm, bá gə Lubə rəm.

⁸ Lubə lé, to njèndigi dow-je,
adi dow kí ndigi dow-je al lé, gə Lubə al.

⁹ Ooi, kəm rəbi kí Lubə toji-né ndaa-ti rəsi kí n'ndigi-ji ón:
Lubə ulə Ngon kàl liə dɔnangi-ti nè kɔ kadi j'isi kəm kà takul-é.

¹⁰ Ə ndigi kí Lubə ndigi-ji kinlé né kí toji ón:
To jəi bá j'ndigi-é kete al,
ngà to Lubə ya ndigi-ji bá ulə Ngon-é kí kadkare
adi ree oy kɔ majal-je lə-ji.

¹¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kinə Lubə ndigi-ji bore bè lé, jəi kàrè j'a ndigi-na
to. ¹² †Dow kí oo Lubə ya goto; kinə j'ndigi-na rəmə, Lubə isi mɛɛ-ji-ti ə ndigi kí ɛ
ndigi-ji lé toji rɔ-é ndaa-ti rəsi. ¹³ Ə né kí j'gəi-né kí j'nami kàdɪ Lubə-ti rəm, Lubə
isi-né mɛɛ-ji-ti rəm lé, to ta lə Ndil-é kí adi-é isi mɛɛ-ji-ti. ¹⁴ Bəbi-ji Lubə ulə Ngon-é
kadi to Njəkəji dow-je kí dɔnangi-ti nè, adi j'oo-é kə kəm-ji rəm, bá j'pa ta kí dɔ-é-ti
j'adi dow-je rəm to.

¹⁵ Dow kí pa ta rəsi panè: Jeju to Ngon lə Lubə lé, Lubə isi mɛɛ dowbé-ti rəm, bá
ɛ nam kàdɪ Lubə-ti rəm to. ¹⁶ Jəi lé, j'gəi ndigi kí Lubə ndigi-ji, ə j'gəi kí ɛ ndigi-ji ya
toɔrɔ-ti.

Lubə to njèndigi dow-je; dow kí ndigi dow-je tò mɛɛ-é-ti lé, to dow kí nam kàdɪ
Lubə-ti ə Lubə isi mɛɛ-é-ti to.

¹⁷ Ooi, né kí mɛɛ-ji à nda-né kay ndo gangta-ti lé, to ndignə kí dan-ji-ti kí ɔr njuti;
kdɔtalə gangi-é kí ndɔki Kristi isi-né dɔnangi-ti nè lé ya jə j'isi-né to. ¹⁸ Ndignə lé, bəl
goto-ti; kɔ ndignə kí ɔr njuti ɔr bəl mɛɛ dow-ti kɔgi. Kdɔtalə bəl toji kində kɔji kí
à ree, ə dow kí bəl lé, ndigi dow-je kí tò mɛɛ-é-ti ɔr njuti al. ¹⁹ Jəi rəmə, jəi j'ndigi
dow-je, kdɔtalə Lubə ya ndigi-ji dɔsəy. ²⁰ Kinə dow panè n'ndigi Lubə ya rəmə ɔsi ta
ngonkɔ-é lé, to njəkəɔta. Kdɔtalə ngonkɔ-é kí ɛ oo-é bəy é ndigi-é al lé, à ndigi Lubə
kí ɛ oo-é al kin ban wa? ²¹ Ə Kristi ya adi-ji ndukun panè: Dow kí ndigi Lubə rəmə,
à ndigi ngonkɔ-é to.

5

Ta kí sɔbi dɔ kadmɛɛ, kə kullə ra kadmɛɛ

¹ Dow kí rá-rá kí adi mɛɛ-é kí Jeju to Kristi* lé, to dow kí Lubə oji-é, ə dow kí ndigi
bəbi ngon rəmə, ndigi ngon-é to. ² Né kí j'a gəi-né kí j'ndigi ngan lə Lubə lé, to ndigi
kí j'ndigi Lubə rəm, təl kí j'təli rɔ-ji go ndukun-je-ti liə rəm. ³ †Kdɔtalə ndigi Lubə
lé, to təl rɔ go ndukun-je-ti liə. Ə ndukun-je liə lé, ɔy al, ⁴ kdɔtalə dow-je lay kí Lubə
oji-dé lé, 'təti rɔ duniŋa ə né kí njètətɔ duniŋa lé to kadmɛɛ lə-ji. ⁵ Dow kí njètəti rɔ
duniŋa lé to ná wa? To dow kí adi mɛɛ-é kí Jeju to Ngon lə Lubə ya al wa? ⁶ To Jeju
Kristi kí ree kə man rəm, kə məsi rəm; ɛ ree kə man par al, ngà ree kə man† rəm, kə
məsi rəm; ə Ndil kí aa njay ya pa ta kí dɔ-ti, kdɔtalə Ndil kí aa njay ya kə dɔ-é to ta kí
toɔrɔ-ti. ⁷ Bəba né-je mutə [dɔrɔ-ti 'pa ta dɔ-ti adi to: Lubə kí Bəbi rəm, Ta rəm, bá
Ndil kí aa njay rəm. Ə né-je kí mutə kinlé 'to né kí káre-rè. ⁸ Né-je mutə dɔnangi-ti
nè 'pa ta dɔ-ti to] adi to: Ndil kí aa njay rəm, man rəm, bá məsi rəm]‡, ə dɛ mutə lay
ta-dé asi-na. ⁹ Kinə j'ooi ta lə dow-je j'adi to ta kí toɔrɔ-ti rəmə, ta lə Lubə to kí boy
nə itə ta lə dow-je. Kdɔtalə to Lubə ya é pa ta kí sɔbi dɔ Ngon-é adi dow-je. ¹⁰ Dow
kí adi mɛɛ-é Ngon lə Lubə lé, ta lə Lubə kinlé tò mɛɛ-é-ti; ə dow kí adi mɛɛ-é Lubə
al lé, ɛ bə Lubə njəkəɔta, kdɔtalə ta kí Lubə pa dɔ Ngon-é-ti lé, dowbé oo kí ta kí

† 4:12 4:12 Jà 1:18 * 5:1 5:1 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 5:3 5:3 Jà 14:15 † 5:6 5:6 Ta lə
man kinlé toji batəm kí Jeju ra ə ta lə məsi toji koy-é to. ‡ 5:8 5:8 Ta-je kí tò mbunɔ né-ti kinlé [...] goto mɛɛ
mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kə ji-dé kə ta grəkə.

togro-ti al. ¹¹ †Ooi, ta kí 'pa sobi do Ngon lé ban: Lubə adi-ji kiskəm kí sartangani ə kiskəm kinlé i ro Ngon-é-ti. ¹² Dow kí adi mee-é Ngon lə Lubə rəmə isi kəm; ngà dow kí adi mee-é Ngon lə Lubə al lé, isi kəm al. ¹³ M'ndàngi ta-je kinlé m'adi-si, kdo kadi 'gəi kí, səi kí adi mee-si Ngon lə Lubə lé, isi kəm sartangani.

¹⁴ Ooi, né kí mee-ji nda-né kay ro Lubə-ti é:n: Kinə j'dəji-é né kí ow nati kà meəndigi liə lé, ɛ oo ndi-ji. ¹⁵ Ə kinə j'gəi kí ɛ oo ndi-ji rəmə, lé to ri-ri ya bá j'dəji-é kàrè, j'gəi kí j'ingəi né-é ngá.† ¹⁶ Kinə dow oo kí ngonkɔ-é ra majal kí à tɛɛ koy al rəmə, kadi dowbé pa ta kà Lubə kdo ngonkɔ-é lé, ə Lubə à kaji-é; to ta kí sobi do dow-je kí 'ra majal kí à tɛɛ koy al. Majal kí à tɛɛ koy tò nɔɔ; ə to majal-é kin bá m'panè 'pai ta kà Lubə kdo al. ¹⁷ Néra kí njururu al lay ya to majal, ngà majal-je madi bá tɛɛ koy al. ¹⁸ Jəi j'gəi kí dow kí rá-rá kí Lubə oji-é lé à kisi ká ra majal-ti al; kdo Ngon lə Lubə isi ngəm-é adi Njèmeəndul à kodi ro-é al. ¹⁹ Jəi j'gəi kí j'toi dow-je lə Lubə rəm, bá j'gəi kí donangi lay tò gin tógi-ti lə njèmeəndul rəm to. ²⁰ Jəi j'gəi bəy kí Ngon lə Lubə ree ə adi-ji négə kdo kadi j'gəi-né Lubə kí togro-ti; ə jəi j'toi dow-je lə Lubə kí togro-ti kdo nam kí j'nami kàdi Ngon-é Jeju Kristi-ti. Ngon lə Lubə kinlé to Lubə kí togro-ti rəm, bá to kiskəm kí sartangani rəm to.

²¹ Səi ngan-m-je, ooi go ro-si maji do magi-je-ti.

Mbete kí njèkungì joo kí

Ja ndàngì

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí njèkungì-ti joo kí Ja ndàngì

Njèkɔwkulə Ja ndàngì mbete kí gɔji kin adi «Dené kí Lubə mbəti-é rəm, adi ngan-é rəm» kɔɔ kulə-né dingəm mɛɛ-dé-ti kadi panjiyə-dé ɔw nati kɔ ta kí tɔgrɔ-ti rəm, kadi ɔw nati kɔ ndigi dow-je rəm, b́a ɛ ndàngì mbete kin kɔɔ ndəji-dé-né kete sɔbi-né dɔ njéndó dow-je né kí ngɔm. Dow-je kí Ja ndàngì mbete adi-dé kinlé, jɛ j'gə al é sé to Dené dɛ kɔ ngan-é ya əse to njékəwnə-je kí lo madi-ti wa. Ta kí rá-ti kàrè to njékadmɛɛ-je kí Ja ndigi-dé nɔ b́a ɛ ndàngì mbete kin adi-dé. Lo kulə gin mbete-ti lé, njèndàngì-é tɔji rɔ-é kí «'ngatógì.» Dow kí káre kin ya ndàngì Poyta kí Maji kí ri Ja tò dɔ-ti kin rəm, ɛ ya ndàngì mbete kí dɔsɔy, kɔ mbete kí njèkungì-ti joo, kɔ mbete kí njèkungì-ti mutə kin rəm, b́a ndàngì mbete Né-je kí 'tɛɛ dɔ-é rəm tɔ. ('Ndó ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Ja ndàngì). Mɛɛ mbete-ti kí nè kinlé, Ja pa ta-je titi-nɔ kɔ ta-je kí mɛɛ mbete-ti liə kí dɔsɔy kinlé tɔ. ɛ pa ta kí sɔbi dɔ ta kí tɔgrɔ-ti, kɔ ndigi dow-je ya dɔsɔy, b́a go-ti ɛ pa ta kí sɔbi dɔ njékɔsi ta Kristi, kɔ kəm rəbi kí dow a mbati-né néndó lə-dé kí ngɔm rəm. ɛ ulə dingəm mɛɛ dow-je-ti liə kí ɛ adi-dé mbete kinlé kadi d'uwə-nɔ lubi-lubi kɔ Lubə rəm, kadi d'uwə-nɔ lubi-lubi kɔ Jeju Kristi rəm tɔ.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ Mɔ 'ngatógì, b́a m'ndàngì mbete kin m'adi Kiriya* dené kí Lubə mbəti-é rəm, m'adi ngan-é-je kí m'ndigi-dé ndigi kí tɔgrɔ-ti rəm. To mɔ kɔ kár-m b́a m'ndigi-dé al, ngà dɛ lay kí 'gə ta kí tɔgrɔ-ti lé 'ndigi-dé tɔ. ² Jɛ j'ndigi-si kɔ ta kí tɔgrɔ-ti uwə lo kisi mɛɛ-ji-ti ə à to mɛɛ-ji-ti sartagangì. ³ Kadi ramaji, kɔ koo kəmtondoo, kɔ lapiya lə Bɔbi-ji Lubə, kɔ 'lə Jeju Kristi kí Ngon lə Bɔbi-ji Lubə nɔy sə-ji mɛɛ ta-ti kí tɔgrɔ-ti, kɔ mɛɛ ndigi dow-je-ti.

Ta kí dɔ ndigi dow-je-ti

1Ja 5:1-3

⁴ M'ra rɔnəl nɔ kɔ m'ingə ngan-i-je kí dan-ti-je kí 'nɔjiyə mɛɛ ta-ti kí tɔgrɔ-ti kɔ gangi-é kí ndukun kí Bɔbi-ji adi-ji pa-né lé ya. ⁵ †Kiriya, mbete kí m'ndàngì m'adi-i ngɔsnè kinlé, to ndukun kí sigi al, ngà to ndukun kí j'ingəi lo kulə gin-é-ti nɔ ya. M'dəji-i kadi jəi lé j'ndigi-nɔ. ⁶ Ə ndignɔ lé to təl rɔ go ndukun-je-ti liə. ɛ kin b́a to ndukun kí səi à nɔjiyəi mɛɛ-é-ti titi kí ooi-né ta-é lo kulə gin-é-ti nɔ.

Ta kí sɔbi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngɔm

1Ja 4:1-6; 2:18-23

⁷ Njékəɔta-je nɔ ya 'sane-nɔ kɔ dɔnangì lay. Dɛ 'naji təl kí Jeju Kristi təl rɔ-é dow-ti. Ooi, dow kí pa ta kí bè kinlé to njékədi dow-je rəm, njékɔsi ta Kristi rəm. ⁸ Səi ya ooi go rɔ-si maji, kɔ kadi kullə kí j'rai lé tò kɔgi al, ngà kadi j'ingəi nékugə dɔji-ti mburuki-mburuki bane.

⁹ Dow kí rá-rá kí ɔw mbing ur rangi bi ɔ njàngì dɔ néndó-ti kí sɔbi dɔ Kristi kin al rəmə, to dow kí nam kàdì Lubə-ti al. Ngà dow kí ɔ njàngì dɔ néndó-ti kin rəmə, to dow kí nam kàdì Bɔbi-ji Lubə-ti rəm, nam kàdì Ngon-é-ti rəm. ¹⁰ Kinə dow ree rɔ-si-ti kɔ néndó b́a to néndó kin al rəmə, uwəi-é kɔ rɔ-si-ti mɛɛ kəy-ti lə-si al rəm,

* **1:1** 1:1 Ta lə dené kí 'b́a-é Kiriya kɔ ngan-é kinlé à to ta kí sɔbi njékəwnə-je kí lo madi-ti je bè. † **1:5** 1:5 Ja 13:34; 15:12,17

ǒá 'rai-é lapiya al rəm! ¹¹ Kdo dow kí ra lapiya dowbé rəmə, ɛ ində rɔ-é nati siə mɛɛ kullə ra-é-je-ti kí majal lé tɔ.

¹² Né-je ɲǎ tò kadi m'ndàngi ta-é mbete-ti m'adi-si ya ngà, m'ndigi ndàngi mɛɛ mbete-ti al. Kdo m'ində mɛɛ-m do-ti kí m'a kow koo-si ə m'a pa sə-si kɪ ta-m jǎ-jǎ kdo kadi rɔnəl lə-ji ɔr njuti.

¹³ Ngan lə ngonkɔ-i kí dené kí Lubə mbəti-é kinlé 'rai lapiya.†

---

† **1:13** 1:13 Ta lə dené kɪ ngan-é kí tò nè kinlé à to ta ki sobi njékəwnǎ-je kí lo madi-ti kí njèndàngi mbete kinlé isi dan-dé-ti je bè.

Mbete kí njèkungi mutə kí

Ja ndàngi

Ta-je kí dɔ Mbete-ti kí njèkungi mutə kí Ja ndàngi

Njèkɔwkulə Ja ndàngi mbete kin kɔɔ kulə-né dingəm mee dingəm-ti kí ri-é lə Gayusi. Mbete kinlé, ɛ ya to mbete kí gɔji itə mbete-je lay kí mee Mbete-ti lə Lubə. Mee mbete-ti kí nè Kinlé Ja pa ta kí sobi dɔ ta kí tɔgrɔ-ti kɔ ndignə titi kí ɛ pa-né mee mbete-je-ti kí joo lé tɔ. Mee mbete-ti kí nè kinlé Ja pa ta ɔsi-né kagi dɔ njéndó dow-je né-je-ti kí ngom al, ngà ɛ pa ta ɔsi-né kagi dɔ dow-ti kí panjiyə maji al. Lo tum gin ndàngi mbete-ti lé, njèndàngi-é toji rɔ-é kí «'ngatógi.» Dow kí káre kin ya ndàngi mbete Poyta kí Maji kí ri Ja tò dɔ-ti bá ɛ ndàngi mbete lə Ja kí 1, 2, 3 rəm, ndàngi mbete Né-je kí 'teɛ dɔ-é ('Ndó ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsəy kí Ja ndàngi). Ja tum gin toji rɔnəl liə kɔɔ Gayusi kí isi mee néra-ti kí tɔgrɔ-ti. ɛ pa ta dɔ ndigi-ti kí tò mee Gayusi-ti kí ɛ toji loki uwə-né mba-je kí njékɔw kilə mbe Poyta kí Maji lə Kristi kí rɔ-é-ti. Ngà Diotrepɪ, dingəm káre kí dan njékəwnə-je-ti kí Gayusi isi ɔr nɔ-dé rəm, ɛ ra bin al. ɛ mbatɪ kuwə ngannjékullə-je lə Kristi rɔ-é-ti rəm, bá ɔgi dow-je kí rangi kadi d'uwə-dé kí rɔ-dé-ti rəm, ɛ ɔsi ta Ja rəm tɔ. Go ta-ti kí Ja pa dɔ kullə ra Diotrepɪ-ti kí maji al lé, ɛ pa ta dɔ kullə ra Démétriyusi-ti kí maji tɔ. Ta kí Ja idə Gayusi lé, ɛ idə-é kadi ndaji panjiyə kí majal kin al, ngà kadi ndaji panjiyə kí maji ('Ndó 11).

Toji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ †Ma 'ngatógi m'ndàngi mbete kin m'adi-i i Gayusi kí m'ində-i dan kəm-m-ti mee ta-ti kí tɔgrɔ-ti. ² Ngonkɔ-m kí m'ində-i dan kəm-m-ti, m'ndigi kadi ɔw kí kete-kete mee né-je-ti lay ə kadi rɔ-i tò kɔ lapiya titi kí ndil-i tò-né kɔ lapiya kare kin bè tɔ.

Kullə ra kí njururu lə Gayusi

Mat 10:40-42

³ Loki ngankɔ-ji-je kí njékadmee d'i nɔ 'ree, 'pa ta lə ta kí tɔgrɔ-ti kí tò mee-i-ti rəm, bá njiyə kí i njiyə mee-é-ti rəm kinlé, rɔ-m nəl-m nɔ. ⁴ Rɔnəl lə-m kí nɔ lé, to koo kí m'oo 'panə ngan-m-je 'njiyə mee ta-ti kí tɔgrɔ-ti.

⁵ I kí m'ində-i dan kəm-m-ti, i to njera né kɔ kadmee adi ngankɔ-ji-je kí njékadmee kí 'to mba-je kàrè, i 'ra sə-dé maji. ⁶ Ta lə ndigi kí i 'ndigi dow-je lé, de 'pa ta-é rəsi nɔ njékəwnə-je-ti. Kɔw mba lə-dé kàrè maji kadi i 'ra sə-dé dɔ-ti asi gangi-é-ti kí à nəl Lubə rəm tɔ. ⁷ Kɔ de d'ɔw kɔ ta kí sobi dɔ 'Babe ə 'taa né ji njékadmee al-je-ti al. ⁸ Adi dow-je kí bè kinlé bá tò kadi j'uwəi-dé kí rɔ-ji-ti, kɔ kadi j'toi njera sə-dé kullə nati sobi dɔ ta kí tɔgrɔ-ti.

Kullə ra kí majal lə Diotrepɪ kɔ kullə ra kí njururu lə Démétriyusi

1Kɔ 4:18-21

⁹ M'ndàngi mbete se m'adi njékəwnə-je; ngà Diotrepɪ kí bo to kí 'boy ngay dan-dé-ti ra-é kinlé uwə-ji kí rɔ-é-ti al. ¹⁰ Beba loki m'a teɛ rɔ-si-ti nɔ rəm, m'a pa ta rəsi dɔ kullə ra-é-je-ti. ɛ lé pa ta-je kí maji al maji al dɔ-ji-ti; kin kàrè usi rɔ-é-ti al adi ngankɔ-ji-je kí njékadmee kí d'ɔw kàrè ɛ mbatɪ kuwə-dé kí rɔ-é-ti rəm, bá ngankɔ-ji-je kí ndigi kuwə-dé kí rɔ-dé-ti kàrè ɔgi-dé rəm, bá tubə-dé dan njékəwnə-je-ti rəm.

† 1:1 1:1 Knj 19:29; Ròm 16:23; 1Kɔ 1:14

¹¹ I kí m'ində-i dan kəm-m-ti, 'ndaji né ra kí maji al al, ngà né ra kí maji bá 'ndaji. Dow kí njèra né kí maji lé to dow lə Lubə, ngà dow kí njèra né kí maji al lé, gə Lubə al.

¹² Dow-je lay ya 'pa ta kí maji do Démétriyusi-ti, ə ta kí togrɔ-ti* kí ta-é-ti kàrè toji kí ɛ to dow kí maji tɔ, bá jɛ kàrè j'pa ta kí maji do-é-ti ə i kàrè 'gə kí ta lə-ji to ta kí togrɔ-ti.

¹³ Né-je n̄a tò kadi m'ndàngi ta-é mbete-ti m'adi-i ya, ngà m'ndigi ndàngi m̄e mbete-ti al. ¹⁴ M'ində m̄e-m-ti kí m'a kow rɔ-i-ti m̄e ndo-je-ti kí à ree kin ə j'a pa-n̄a ta k̄i ta-ji j̄à-j̄à. ¹⁵ Kadi lapiya n̄ay sə-i! Nam-i-je 'ra-i lapiya ə i kàrè 'ra lapiya nam-ji-je káre-káre lay adi-ji tɔ.

---

* **1:12** 1:12 M̄e mbete-ti kí 'ndàngi kí ta greki lé 'panè to ta kí togrɔ-ti bá pa ta kí maji do Démétriyusi-ti.

Mbete kí Judi ndàngí

Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Judi ndàngí

Judi ndàngí mbete kí gɔji kin adi dow-je kí Lubə ɓa-dé, ndigi-dé ɓá ngəm-dé adi Jeju Kristi (Lo ndó-é kí 1). To njékadmee-je kí rá ɓá ɛ ndàngí mbete lé adi-dé kàrè dow gə al. Ɛ ndàngí mbete ndəji-dé-né sɔbi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngom kí njékisi dan majal-ti. Njèndàngí mbete lé tɔji rɔ-é kí n'to «Judi, ngonnjèkullə lə Jeju Kristi, n'to ngonkɔ Jaki» (Lo ndó-é kí 1). À to Jaki kinlé ya ɓá ndàngí mbete kí ri-é tò dɔ-ti mee kunmindí-ti kí sigi ('Ndó ta-je kí dɔ mbete-ti kí Jaki ndàngí). Judi dɛ kɪ Jaki 'to ngankɔ Jeju ('Ndó Mat 13:55; Mar 6:3). Néndó-je kí ngom lé isi taa lo adi Judi inə kɔ ta kí dɔsɔy ə təl ulə dingəm mee dow-je kí ɛ ndàngí mbete kin kɔ kadi-dé lé, kɔ kadi 'rɔ kɔ kadmee (Lo ndó-é kí 3). Dan njèndàngí mbete kunmindí kí sigi lé, dow kí pa ta kí dɔ ta kí gangi-ti lə njékəɗta-je kin ngə nɔ asi kɪ Judi ya goto. Ta kí gangi kí sɔbi dɔ majal kí tò mee Kunmindí-ti kí Low rəm, ɓá ɛ kí tò mee mbete-je-ti kí rangi kí goto mee Kunmindí-ti kí Low rəm lay ya Judi təl un pa mee mbete-ti kinlé. Ta-je lə njèkɔwkulə Piyər kí pa mee Mbete-ti liə (2Pi 2:1-3:4) kin kàrè ɛ pa to. Ɛ ole mee dow-je kí ɛ ndàngí mbete adi-dé, kí njèkɔwkulə-je lə 'Babe Jeju Kristi 'pa ta-é kete kí ko dow-je kí bè kin d'a ree nɔɔ, ɓá ɛ ulə dingəm mee-dé-ti kadi d'ə gərərə dɔ kadmee-ti. Ɛ təl ta mbete liə kɪ tərndi dɔ dow-je-ti kí ɛ ndàngí mbete adi-dé rəm ɓá ɛ osi gajɪ Lubə rəm.

Tɔji rɔ kɪ lapiya kí ra

¹ †Ma Judi ngonnjèkullə lə Jeju Kristi rəm, ngonkɔ Jaki rəm, ɓá m'ndàngí mbete kin m'adi-si sɔi kí Lubə kí Bɔbi-ji ɓa-si rəm, ində-si dan kəm-é-ti rəm, ɓá ngəm-si kɔ Jeju Kristi. ² Kadi Lubə adi koo kəmtondoo, kɪ lapiya, kɪ ndigi liə tò mburuki-mburuki dɔ-si-ti!

Njékilə kujɪ dɔ Lubə-ti al kɪ kullə ra-dé-je 2Pi 2:1-22; 3:1-3

³ Sɔi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kaji lə-ji kí j'ori-nə dɔ-ti lé low nɔ ya ɓo ndàngí ta kí sɔbi dɔ-é kadi-si ra-m lɔti-lɔti, ngə kí nè kinlé m'oo kí tò dɔ-m-ti kadi m'ndàngí m'adi-si kɔ kadi m'ulə-né dingəm mee-si-ti kadi 'rɔi dɔ kadmee-ti kí Lubə adi njékaa njay-je nja káre-rè ya sartagangi. ⁴ Kɔɗtalə dow-je madi 'tandi dan-si-ti nɔɔ ə to dow-je kí ta kí gangi kí dɔ-dé-ti kàrè ta-é toki ndàngí low nɔ rəm ngá. Dɛ d'ilə kujɪ dɔ Lubə-ti lə-ji al, adi ta lə ramaji liə kin ɓá təl to jirə ra kaya lə-dé rəm, ɓá Ngar lə-ji kí káre-rè kí to 'Babe Jeju Kristi kin kàrè 'naji 'panə 'gə-é al rəm to.

⁵ To né-je kí 'gəi lay ya ngá, ngə m'ndigi kole mee-si dɔ-ti kí ndɔki 'Babe taa Israyel-je kí 'to gin dow-je liə ilə-dé taá dɔnangi Ejipti-ti ya, ngá go-ti adi njémeengə-je d'oy. ⁶ Malayka-je kí 'ngəm kasi gaki lə-dé al, ngá d'inə lo kisi-dé kí sɔbi dɔ-dé lé, 'Babe ilə-dé sil kilə kí sartagangi kiring lo kí ndul-ti kɔ ngəbi-né ndɔ kí boy kí to ndɔ gangta. ⁷ Bè ya tɔ, loki dow-je kí Sɔdɔm kɪ Gɔmɔr kɪ ɓebo-je kí tò sə-dé ngɔsi d'ungɪ-nə ko kaya-é-ti kin adi 'ra kaya d'ur-né kɔbi-ti kí dum lé, Lubə un pər kí tò sartagangi ɓá adi-dé-né kɔ kadi dow-je d'oo-né tɔ.

† 1:1 1:1 Mat 13:55; Mar 6:3

⁸ Lay bè ya kàrè, dowbé-je kí 'tandi dan-si-ti kinlé, tagir-je læ-dé kí mee wøy ra adi d'un rɔ-dé 'ra-né né kí tò n̄e rəm, 'nədi tógi kí 'Babe ɔw-né dɔ-dé-ti rəm, bá 'pa ta kí maji al dɔ njériba-je-ti* rəm tɔ. ⁹ † Misəl kí to káre dan 'boy-je-ti læ malayka-je kin ya kàrè, loki mbati ta ta Sú-ti ə naji-é-né ta-ti kí sobi dɔ nin Moiyiji lé, e pa ta kí maji al dɔ-é-ti gangi-né ta dɔ-é-ti al. Ngà Misəl lé panè: Kadi 'Babe ndángi-i!

¹⁰ Ngà dowbé-je kinlé, né kí 'gə al ya kàrè 'pa ta kí maji al dɔ-ti ə de lé négə læ-dé kí koji-dé-ti kí toki négə læ dɔ-je bè kinlé, tò kɔ tuji læ-dé ya par. ¹¹ Tuji à kusi dɔ-dé-ti! Kdɔtalə de d'un dɔ nja Kayin; ə ta læ là ya de d'ɪnə-né rɔ-dé yaki 'ndaji-né kullə dɔkində læ Balam rəm, bá ko dɔngə læ Kore adi d'oy kɔgi rəm tɔ.

¹² De bá 'to njéjunglu lo nékuso nam læ-si. D'ilə rɔsɔl kɔgi ya d'uso né ublu-ublu ə kəm-dé tò kɔ dɔ rɔ-dé de-ti ya. 'Tanə kí ndi kí ɔw kɔ kədi al ya kàrè ijə damdər bá yəl ɔr-é kɔgi kin bè rəm, 'tanə kɔ kagi-je kí d'a kandi n̄aykada ya rəmə d'andi al kin bè rəm, d'ɔr-dé kɔ njirə-dé burə, d'oy nja joo; ¹³ 'tanə kɔ pungum man babo kí tal bum-bum ə ungi əm-é kí tò n̄e ndaa-ti kin bè rəm, 'tanə kɔ kərwəi-je kí njékilə mbuu ə Lubə ra lo kí ndul ndi-ndi kí à tò sartagangi ya isi ngəbi-dé-né kin bè.

¹⁴ Enəki kí to gin ka kí njékungi-ti siri go Adam-ti lé kàrè, pa ta kí ta Lubə-ti sobi-né dɔ dowbé-je kinlé panè: «Ooi, 'Babe à ree kɔ kosi malayka-je liə kí d'aa njay kí kɔr-dé ra budɔgi dɔgi lo n̄a ¹⁵ kɔ gangi-né ta dɔ-dé-ti lay rəm, kɔ kadi dow-je lay kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti al lé, d'ɔr go kullə ra-dé-je lay kí ɔsi ta Lubə rəm, d'ɔr go ta-je lay kí ngə-ngə kí 'pa d'ɔsi-né Lubə kɔ ta kin rəm tɔ.»

¹⁶ Dowbé-je kinlé, 'to njéyun ta-je, kɔ njébaa ta-je, kɔ njéra kəmnda né-je. De 'tidə ta-je kí al dɔ-dé dɔ-dé d'ədi-né kəm dow-je kɔ kingə-né né ji-dé-ti.

¹⁷ Ngà səi kí j'ində-si dan kəm-ji-ti lé, né-je kí ndəki njékɔwkulə-je læ 'Babe læ-ji Jeju Kristi 'pa ta-é d'adi-si kinlé, adi mee-si ole dɔ-ti. ¹⁸ † Ndəki d'idə-si 'panè: «Kaglo-je-ti kí dɔbəy-ti lé, dow-je d'a to njésoklo-je ə d'a ra né-je kí ilə kuji dɔ Lubə-ti al kí go gangi-é-ti kí kəmnda-é ra-dé-né.» ¹⁹ Ooi, dowbé-je lé ya ngá én! De 'to njéra dow-je kadi 'gangi-nə, 'to njéra né kí daji rɔ-dé ndigi, 'to dow-je kí Ndil kí aa njay goto mee-dé-ti.

Ta kullə dingəm mee-nə-ti

²⁰ Ngà səi kí j'ində-si dan kəm-ji-ti kinlé, səi ya kɔ dɔ rɔ-si 'mbusi nja-nə dɔ kadmee-ti læ-si kí aa njay kin rəm, 'pai ta kɔ Lubə kɔ takul Ndil kí aa njay rəm, ²¹ əi gərərə mee ndigi-nə-ti læ Lubə 'ngəbi-né koo kəmtondoo læ 'Babe læ-ji Jeju Kristi kɔ kiskəm kí tò sartagangi.

²² De kí n̄a-je kí 'tadi tii-tii lé, ooi kəmtondoo læ-dé ²³ adi to kaji kí kadi aji-dé ta pər-ti. Ngà de kí dan-ti-je rəmə, ooi kəmtondoo læ-dé kɔ bəl mee-si-ti, ə itəi majal-je læ-dé ngərəngi kɔ kubi-je kí rɔ-dé-ti burə titi né kí kubi-je læ-dé kàrè majal ra adi tò n̄e bè tɔ.

²⁴ Njəkasi ngəm-si kadi kusi ya usi al, kí to njəkadi əi dan rɔnəl-ti lo riba-ti liə kɔ ta dɔ-si-ti al kinlé, ²⁵ to Lubə ya kɔ kár-é, Njəkaji-ji kɔ takul 'Babe læ-ji Jeju Kristi. Low læ low-je rəm, bone bè kin rəm, bá kɔ dɔ bal-bal rəm kin ya kadi kɔsgaji, kɔ kɔbe, kɔ rɔngə, kɔ tógi to kí liə! Amən!

* **1:8** 1:8 Njériba-je kinlé dow-je madi 'panè to ndil-je, de kí n̄a-je 'panè to Malayka-je ə de kí rangi 'panè to ta kí sobi dɔ dow-je kí ri-dé ba n̄a tɔ. † **1:9** 1:9 Ntd 12:7 † **1:18** 1:18 2Pi 3:3

Né-je kí 'teɛ k̀ d̀-é Ta-je kí d̀ mbete Né-je kí 'teɛ k̀ d̀-é

To Jeju Kristi bá teɛ d̀ né-je ('Ndó 1:1), ə ɛ bá mbete kinlé pa ta liə n̄a. Dow-je kí 'ndàngi mbete kin d'adi-dé d̄s̄ay lé, 'to njékəwn̄a-je-ti kí gay-gay kí siri kí d̄nangi Aji-ti kí ngon-é kí bone 'ba-é Turki kí 'ndàngi ta-é lo k̄r-é-ti kí 2 k̀ 3. D'ingə k̀ k̄d̄o kadmeɛ lə-dé, ə né-je kí 'teɛ k̀ d̀-é kinlé to k̄d̄o kulə dingəm meɛ-dé-ti, ə t̄ji-dé kí takul Jeju Kristi lé, Lubə à t̄ti r̄o majal rəm, à gangta d̀ Sú-ti, ngà d̄ɛ kí 'to kí liə bá à t̄r ndi-é d̀-é-ti t̄r kí sartagangi. Njèndàngi mbete kin ya k̀ d̀-é k̀rè ingə k̀ kaglo-ti kí ɛ ndàngi-né né kí 'Babe teɛ k̀ d̀-é adi-é lé. J̄a lé, d'uwə-é d'ilə-é d̄nangi-ti kí 'ba-é Patmosi kí to d̄gore lo kí dan babo-ti kí 'ba-é Ejé k̄d̄o ta lə Jeju Kristi kí ɛ pa maji. ɛ t̄ji r̄-é panè n'to «J̄a, kí ngonk̄-si kí njèkadmeɛ rəm, bá madkullə lə-si dan n̄a meɛ-ti» ('Ndó 1:9). À to J̄a kí njèk̄wkulə ya bá ndàngi mbete Poyta kí Maji rəm, mbete-je kí mutə kí ri-é t̄o d̀-é rəm. Mbete né-je kí 'b̄oȳo bá 'teɛ k̀ d̀-é lé, titi n̄a k̀ mbete-je kí dan-ti-je kí meɛ Kunmind̄i-ti kí Low, ə kí n̄a lé to mbete lə Daniyel; to mbete-je kí teɛ k̀ d̀ k̄jra-je k̀ kullə ra-je lə Lubə k̀ takul né kí ra dow toki n̄i b̄è, k̀ né-je kí maji koo al rəm, dow oo n̄ja k̄are al rəm. Né-é-je kinlé k̄r meɛ-é kí t̄gr̄o-ti kí aa yéréré goto ya k̀rè, maji-é lé to koo kí dow oo kí Lubə ra go kunmind̄i-je liə lay ya. Lo k̄r s̄oy mbete kinlé, j'oo t̄ti r̄o lə Jeju Kristi d̀ né-je-ti kí 'pa ta-é meɛ mbete tum gin né-je-ti loki dow al-né d̀ ta lə Lubə bá majal andi-né d̄nangi-ti. J'a pa titi J̄a b̄è, panè: «Amèn! I 'Ree, 'Babe Jeju!» ('Ndó 22:20)

Kulə gin ta

¹ Né-je kí sobi d̀ Jeju Kristi kí to né-je kí t̄o lo b̄oȳo-é-ti bá Lubə teɛ k̀ d̀-é, adi to né-je kí t̄o kadi à ra né ngosnè bá Lubə in̄ə ji Jeju-ti kadi t̄ji ngannjékullə-je liə. Beba Jeju ulə malayka liə r̄o ngonnjékullə-ti liə J̄a kadi adi kəm-é ijə d̀-é. ² Titi kí J̄a oo-né né-je k̀ kəm-é lé, ɛ ilə mb̄ɛ ta lə Lubə rəm, ta lə Jeju Kristi rəm. Né-je lay kí ɛ oo lé, ɛ pa ta-é adi dow-je.

³ Ta-je kí ta Lubə-ti kí 'ndàngi meɛ mbete-ti kinlé, njèndó-é kadi dow-je lé to njènékumə, bá njékoo ə t̄l r̄o-dé go-ti k̀rè 'to njènékumə-je t̄o. Kd̄otalə, kaglo kí né-é-je kin à ra-né lé n̄ay nd̄ɛ b̄è.

Lapiya kí ra k̀ k̄sgaji

⁴⁻⁵ †M̄a J̄a m'ndàngi mbete kin m'adi njékəwn̄a-je kí gin siri kí d̄nangi Aji-ti. Kadi njèkisi kete low, kí to njèkisi ngosnè, kí à ree rəm, kadi ndil-je liə kí siri kí d'a n̄ə kalikobe-ti liə rəm, kadi Jeju Kristi kí to njèk̄a d̀ ndi-é-ti d'adi ramaji, k̀ lapiya lə-dé n̄ay sə-si. Jeju Kristi lé, to dow kí d̄s̄ay kí t̄si ndəl ində lo teɛ tagangi, to kí 'boy d̀ ngar-je-ti kí d̄nangi-ti nè.

ɛ kí to njèndigi-ji, njèk̄r-ji k̄gi meɛ majal-je-ti lə-ji k̀ takul məsi-é ⁶ †bá t̄l-ji dow-je kí gin ngar-ti rəm, t̄l-ji njégugnè-je kí njéra kullə lə Bobi-é Lubə rəm lé, kadi k̄sgaji, k̀ t̄gi to 'liə k̀ d̀ bal-bal! Amèn! ⁷ †Ooi, ɛ isi ree dan kilndi-ti. Dow-je lay ya d'a koo-é k̀ kəm-dé, bá d̄ɛ kí d'osi-é k̀ ningə lé ya k̀rè d'a koo-é k̀ kəm-dé rəm t̄o. Ree liə à t̄l gin ndingəro lə gin dow-je lay kí d̄nangi-ti nè. Oiyoy, Amèn! ⁸ †'Babe Lubə kí njèt̄gi-je lay, kí njèkisi kete low, kí to njèkisi ngosnè, kí à ree lé panè: «M̄a bá m'to Alpa k̀ Omega.»*

† **1:4-5** 1:4-5 Ntd 4:5 † **1:6** 1:6 Ntd 5:10 † **1:7** 1:7 a Mat 24:30; Mar 13:26; Luk 21:27; 1Te 4:17; b J̄a 19:34,37; d Mat 24:30 † **1:8** 1:8 Ntd 22:13 * **1:8** 1:8 Alpa lé k̄r meɛ-é to tum gin né ə Omega k̄r meɛ-é to t̄l ta né ('Ndó Ntd 1:17).

Né kí ra Ja kí nì bè

⁹ M̄a Ja kí m'to ngonkɔ-si kà takul Jeju, adi m'ingə kò sə-si nati rəm, m'to dow kí kɔbe-ti liə nati sə-si rəm, m'uwə rɔ-m nga nati sə-si lé bá, ndɔki d'uwə-m d'ilə-m donangi-ti kí 'ba-é Patmosi kí to dɔgore lo kí dan ba-ti, kɔ ta lə Lubə kí m'pa rəm, kɔ ta kí tɔgrɔ-ti kí sobi do Jeju kí m'pa lé rəm tɔ. ¹⁰ M̄eɛ ndɔ-ti lə 'Babe lé, Ndil kí aa njay ree do-m-ti ə m'oo ndi dow ba go-m-ti boy titi ká təbi mbanga bə ¹¹ panè: Né kí 'isi 'oo kinlé, 'ndàngi mbete-ti ə 'ulə-né adi njékəwnə-je kí gin siri, adi to dɛ kí bebo Epeji-ti, kà bebo Ismir, kà bebo Pərgam, kà bebo Tiyatir, kà bebo Sardesi, kà bebo Piladelpi, kà bebo Laodise.

¹² Go-ti, m'təl kəm-m kɔ kadi m'oo dow kí pa sə-m ta lé. Beba loki m'təl kəm rəmə, m'oo kagi n̄a lampi siri kí to kagi-je kí lɔr bá 'ra-né ¹³ ə dow madi tanə kà Ngon lə dow a mbunə kagi n̄a lampi-je-ti lé. E ulə kubi kà boy yul rɔ-é-ti, bá dɔɔ bədi-é kà ndaa dɔɔ bədi kí 'ra kà lɔr tɔ. ¹⁴ Dɔ-é, puti nda titi kubi kí nda bə rəm, titi kosi bə rəm tɔ. Kəm-é ɔ̄ njoy-njoy titi ndɔ pər kí teɛ bilim-bilim kin bə. ¹⁵ Nja-é ndɔy m̄buu tanə kà ngowla kí dow ulə dan yalpər-ti bə, bá ndi-é ba titi-n̄a ká man babo-je bə rəm tɔ. ¹⁶ E uwə kərwəi-je siri jikɔl-é-ti, bá kiyəɔ kí d'ɔl ta kati-é joo lay ndəti-ndəti teɛ ta-é-ti, bá takəm-é ndógi tanə kà kadi kí teɛ kəm-é rəsi-rəsi osi kin bə rəm tɔ.

¹⁷ †Loki m'oo-é rəmə, m'usi nangi nja-é-ti titi dow kí oy bə. Beba un jikɔl-é ində do-m-ti ə panè: 'Bəl al! M̄a ya m'to njètum gin né rəm, m'to njètɔl ta né rəm, ¹⁸ m̄a m'isi kəm. Ndɔki m'oy, ngà kí nè kinlé m'isi kəm kà do bal-bal. M'ow kà tógi do koy-ti rəm, bá do lo kí koó-ti rəm tɔ. ¹⁹ Beba né-je kí i 'oo ngá, kà né kí isi ra né kí ngɔsnè-ti, kà né kí à ra-né go-ti gogi lé, 'ndàngi mbete-ti. ²⁰ Ngà kərwəi-je kí siri kí 'oo jikɔl-m-ti, kà kagn̄a lampi-je siri kí to kagi-je kí lɔr bá 'ra-né lé, ta kí do-dé-ti kí tò lo bɔyɔ-é-ti lé, kɔr m̄eɛ-é ɔn: Kərwəi-je kí siri lé, to malayka-je lə njékəwnə-je kí gin siri lé, ə kagn̄a lampi-je kí siri kí to kagi-je kí lɔr bá 'ra-né lé, to njékəwnə-je kí gin siri lé tɔ.

2

Njékəwnə-je kí bebo Epeji-ti *Knj 20:28-31*

¹ «'Ndàngi mbete adi malayka* lə njékəwnə-je kí bebo Epeji-ti 'panè: 'Oo, njèkuwə kərwəi-je siri jikɔl-é-ti, kí to njènjijə dan kagn̄a lampi-je-ti siri kí to kagi-je kí lɔr bá 'ra-né lé panè: ² M'gə kullə ra-i-je, m'gə kɔɔ-je lə-i, bá m'gə kuwə rɔ nga lə-i rəm tɔ. M'gə kí i 'a kisi do-ti kà njém̄eɛndul-je al. Beba njéba rɔ-dé njékəwkulə-je lé, i 'n̄a-dé 'oo, adi 'gə-dé kí 'to njékəɔdta-je bi 'to njékəwkulə-je al. ³ I 'uwə rɔ-i nga rəm, 'ingə kò kɔ ta lə-m rəm, bá kɔɔ ra-i go-m-ti al rəm tɔ. ⁴ Ngà né kí m'ow-né sə-i kà ta ɔn: Ndigi kí dɔsɔy kí ndɔki i 'ndigi-m lé bá, i 'tusi in̄ə. ⁵ ɔn é adi m̄eɛ-i ole do lo kí i-ti usi, in̄ə panjiyə-i kí majal kɔgi ə 'təl un kullə ra-i-je kí dɔsɔy ndɔki lé gogi. Kinə in̄ə panjiyə-i-je kí majal kɔgi al rəmə, m'a kow rɔ-i-ti ə m'a kun kagn̄a lampi lə-i lo kə-é-ti kɔgi. ⁶ Bə ya kàrè, né kí i 'ra adi maji ɔn: I 'mbati kullə ra dow-je lə Nikola titi kí m̄a m'mbati-né kin bə tɔ.»

⁷ †Dow kí mbi-é tò rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay. Ndil kí aa njay idə-dé panè: Dow kí tətɔ rɔ lé m'a kadi-é uso kandi kagi kiskəm kí a bə kisi maji-ti lə Lubə.

Njékəwnə-je kí bebo Ismir-ti

† **1:17** 1:17 Ntd 2:8; 22:13 * **2:1** 2:1 Ta-je kinlé sobi do njékəwnə-je kí gin siri. Ə Malayka-je lé à to njékərn̄ə njékəwnə-je. † **2:7** 2:7 Ntd 22:2

⁸ †Ndàngi mbete 'adi malayka læ njékəwnə-je kí bebo Ismir-ti ə 'panè: 'Oo, ɛ kí to kí dɔsəy rəm, to sɔy dow-je rəm, kí ndɔki oy bá tɔsi ndəl ində lo teḡ lé panè: ⁹ M'gə kò kí ndoo læ-i ya, ngà 'to njènəkɪngə. Ta-je kí maji al maji al kí dow-je kí 'to jipi-je al ya 'ba rɔ-dé jipi-je d'isi 'pa do-i-ti kin kàrè m'gə rəm. De 'to kəykəwnə læ Satə. ¹⁰ 'Bəl kò kí 'a kingə kin al; Sú à kungi dow-je kí dan-ti-je kí dan-si-ti dangay-ti kɔɔ nə-si-né, ə a kingəi kò ndɔ dɔgi. 'A do ndi-i-ti njàngi sar ya kadi 'oy-né rəmə, m'a kadi-i jɔgi tətɔ kɪ sɔbi kiskəm. ¹¹ †Dow kí mbi-é tò rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay kin. Ndil kí aa njay idə-dé panè: Dow kí tətɪ rɔ lé, koy kí nja joo à tɔl-é al ngá.

Njékəwnə-je kí bebo Pərgam-ti

¹² 'Ndàngi mbete adi malayka læ njékəwnə-je kí bebo Pərgam-ti ə 'panè: 'Oo, njəkɔw kɪ kiyəɔ kí d'ɔl ta kati-é joo lay ndəti-ndəti panè: ¹³ M'gə lo kisi-i. Lo kisi-i kinlé bá kalikɔbe læ Satə tò-ti. Bè ya kàrè i 'nam sə-m, bá Antipasi kí to dow kí tɔgrɔ-ti kí to njèpata læ-m kadi dow-je kí 'tɔl-é be læ-i kí to lo kisi Satə kin kàrè, ndɔ-é-ti kinlé i 'naji ta do kadmeɛ-ti læ-i kí adi-m lé al rəm. ¹⁴ Ngà né-je kí m'ɔw-né sə-i kɪ ta ɛn: I adi dow-je kí njéndigi néndó læ Balam d'isi rɔ-i-ti; Balam lé ndɔki ndó Balaki kadi ədi Israyel-je kadi d'uso dɔ-je kí 'pole-né magi-je rəm, bá ədi-dé kadi 'ra kaya rəm tɔ. ¹⁵ Bəy bá, i adi njéndigi néndó læ dow-je læ Nikola lé d'isi rɔ-i-ti tɔ. ¹⁶ Beba 'iṅə panjiyə-i-je kí majal kin kɔgi al rəmə, ngɔsnè ya m'a kɔw rɔ-i-ti nɔɔ ə m'a rɔ sə-dé kɪ kiyəɔ kí ta-m-ti.

¹⁷ †Dow kí mbi-é tò rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay kin. Ndil kí aa njay idə-dé panè: Dow kí tətɪ rɔ lé, m'a kadi-é nékuso kí 'ba-é maan kí to né kí tò lo bɔyɔ-é-ti, bá m'a kadi-é ər kí nda ə ər-é kinlé d'a ndàngi ri kí sigi titi; to ri kí 'ba-é ya kɪ kár-é à gə bi dow kí rangi à gə al.

Njékəwnə-je kí bebo Tiyatir-ti

¹⁸ 'Ndàngi mbete 'adi malayka læ njékəwnə-je kí bebo Tiyatir-ti ə 'panè: 'Oo, ta kí Ngon læ Lubə kí kəm-é ɔ njoy-njoy titi ndɔ pər kí teḡ bilim-bilim ə nja-é ndɔy mbuy tana kɪ ngowla kí dow ulə dan yalpər-ti bè pa ɛn: ¹⁹ M'gə kullə ra-i-je, m'gə ndigi kí 'ndigi-m, m'gə kadmeɛ læ-i, m'gə né kí 'isi 'ra adi-m, m'gə kuwə rɔ ngə læ-i, bá m'gə kí kullə-je kí 'ra gogi nè nɔ itə ɛ kí kete. ²⁰ Ngà né kí m'ɔw-né sə-i kɪ ta ɛn: Jeabel kí to dené kɪ njəba rɔ-é njèpata kí ta Lubə-ti lé, i iṅə-é adi ndó-né ngannjékullə-je læ-m ur-dé-né wale adi 'ra kaya, bá adi d'uso dɔ-je kí 'pole-né magi-je rəm tɔ. ²¹ M'iṅə kaglo m'adi-é kadi iṅə-né panjiyə-é-je kí maji al kɔgi, ngà panjiyə-é kí maji al kí to kaya kí ra lé, ɛ ndigi kiṅə kɔgi al. ²² Yən! Kinə njéra siə kaya-je d'iṅə panjiyə-dé-je kí maji al kí ɔw nati kɪ néndó liə kin kɔgi al lé, m'a kungi-dé do tirə-ti dan kò-ti kí nɔ nati siə. ²³ M'a tɔl ngan-je liə kɔgi. Rəmə njékəwnə-je kí gay-gay lay d'a gə kí mə lé m'to njètən tagir-je, kɪ né-je kí bɔyɔ rɔ-é meɛ dow-je-ti, adi m'a kugə nə-nə kí go kullə ra-é-je-ti. ²⁴ Ngà səi ndəgi njékəwnə-je lay kí bebo Tiyatir-ti kí 'ndigi néndó kí maji al kin al rəm, 'gəi né kí de 'ba-é ta læ Satə kí tò lo bɔyɔ-é-ti kin al rəm lé, m'idə-si m'panè: Mə m'ində nékotɪ kí ɔy kí rangi do-si-ti al ngá. ²⁵ Ngà né kí tò ji-si-ti kinlé, uwəi njarara ya sar kadi m'ree-né.

²⁶ Dow kí tətɪ rɔ, kí ra kullə læ-m ya sar tɔl-né ta-é lé, m'a kadi-é ɔw kɪ tɔgi do gin dow-je-ti kí gay-gay. ²⁷ Beba ɛ à kɔr nɔ-dé kɪ ngowla ji-é-ti, kɔɔ tətɪ-dé-né deki-deki titi kí dow tɔɔ-né bay kí ra kɪ anji kin bè. Mə ya kàrè Bobi-m adi-m tɔgi kinlé bè tɔ. ²⁸ Dow kí tətɔ lé, m'a kadi-é ngòrongi kí njéndógi ta lo kaa-ti. ²⁹ Dow kí mbi-é tò rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay kin.

3

Njékəwnə-je kí bebo Sardəsi-ti

¹ 'Ndàngi mbete adi malayka* lə njékəwnə-je kí bebo Sardəsi-ti ə 'panè: 'Oo, njəkəw kə kərwəi-je siri, kə ndil-je lə Lubə kí siri lé panè: M'gə kullə ra-i-je: Ri-i ɓa titi dow kí isi kəm bè ya, ngà i oyi mburuki.

² 'Isi kəm do rə-i-ti ə 'mbusi nja ndəgi-é-je kí d'ow kdo koy mburuki kin tɔ, kdo m'oo kí kullə ra-i maji ɔr njuti nɔ Lubə-ti lə-m al. ³ †Kəm rəbi kí i oo-né ta lə Lubə, kə kəm rəbi kí i taa-né lé, 'adi mee-i ole do-ti. 'Təl rə-i go-ti ə inə panjiyə-i-je kí majal lé kəgi. Kinə 'isi kəm do rə-i-ti al lé, m'a kəw rə-i-ti titi-nə kə njəbogi bè adi 'a gə do kàdi kí m'a kəw kubə-i-né nangi busi lé al. ⁴ Bè ya kàrè, i ɔw kə dow-je madi mee bebo Sardəsi-ti nɔɔ kí 'to dow-je kí kullə ra-dé tɔ nɛ takəm Lubə-ti al; dɛ d'a njiyə sə-m kə kubi-je kí nda mbəy-mbəy rə-dé-ti kdo dɛ 'to dow-je kí d'asi gaki.

⁵ †Beɓa dow kí tətəi rə lé, à kulə kubi kí nda mbəy-mbəy rə-é-ti, m'a bujuru ri-é kəgi mee mbete kiskəm-ti al, m'a pa ta liə rəsi nɔ Bəbi-m-ti, kə nɔ malayka-je-ti liə panè: Ɛ tɔ dow lə-m ya.

⁶ Dow kí mbi-é tɔ rəmə kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay kin.

Njékəwnə-je kí bebo Piladelpi-ti

⁷ 'Ndàngi mbete adi malayka lə njékəwnə-je kí mee bebo Piladelpi-ti 'panè:

'Oo, ta kí njəkəa njay,

njèra né kí tɔgrɔ-ti,

njəkəw kə lakere lə Dabidi,

ɛ kí teḡ tarəbi ə dow kí rangi

à kasi kuti al, uti tarəbi ə

dow kí rangi à kasi teḡ al lé panè:

⁸ M'gə kullə ra-i-je. I 'to njètɔgi kí ngay al ya, i 'təl rə-i go ta-ti lə-m, kadi 'naji 'pane 'gə-m al kin kàrè i 'naji al rəm tɔ. Beɓa m'teḡ tarəbi m'adi tɔ tagra nɔ-i-ti ə dow kí à kasi kuti ya goto. ⁹ 'Oo, kuti dow-je kí 'to njékəwnə-je lə Satə, 'to jipi-je al ya 'ɓa rə-dé jipi-je adi 'to njékədta-je kinlé, m'ungi-dé ji-i-ti. 'Oo, m'a kadi 'ree 'səbi takəm-dé nangi nɔ-i-ti rəmə d'a gə kí m'ndigi-i. ¹⁰ Ta lə-m kí səbi do kuwə rə ngə lé, i 'to njètəl rə-i go-ti, adi mə kàrè, kaglo kí nənə à ree do dow-je-ti kí dɔnangi-ti nɛ lay lé, m'a ngəm-i. ¹¹ M'isi m'ow nɔɔ ngəsnè. 'Uwə né kí ji-i-ti lé ngə kdo kadi dow madi taa nékugə doji-i kí to jɔgi lə njètətrɔ lé al.

¹² †Dow kí njètətrɔ lé, m'a kadi-é to kagi ngow dan kəy lə Lubə lə-m ə ɛ à teḡ mee-é-ti kəgi ndə al. M'a ndàngi ri Lubə lə-m rə-é-ti rəm, bebo lə Lubə lə-m kí to bebo Jorijaləm kí sigi kí i dɔrə-ti rə Lubə-ti lə-m lé, m'a ndàngi ri-é rə-é-ti rəm, ɓa ri-m kí sigi lé kàrè, m'a ndàngi rə-é-ti rəm tɔ.

¹³ Dow kí mbi-é tɔ rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay kin!

Njékəwnə-je kí bebo Laodise-ti

¹⁴ 'Ndàngi mbete adi malayka lə njékəwnə-je kí mee bebo Laodise-ti 'panè: 'Oo, ɛ kí ri-é lə Amən, njəkoo né ə pa ta do-ti mindi-é joo al kí njèra né kí tɔgrɔ-ti, kí to njəkəndə né-je nati kə Lubə lé panè: ¹⁵ M'gə kullə ra-i-je. I 'sɔl al rəm, ɓa i 'tungə al rəm. Kinə 'a sɔl rəmə 'sɔl, kinə 'a tungə rəmə 'tungə! ¹⁶ Bè al rəmə, m'a tɔmɔ-i kəgi, kdo i lé 'la laa ɓi 'sɔl al rəm, 'tungə al rəm. ¹⁷ Kdo ta kí i ya 'pa panè: m'to njénékingə, m'ra né

* **3:1** 3:1 Ta-je kinlé səbi do njékəwnə-je kí gin siri. Ə Malayka-je lé à to njékərnɔ njékəwnə-je. † **3:3** 3:3 Mat 24:43,44; Luk 12:39,40; Ntd 16:15 † **3:5** 3:5 a Ntd 20:12; b Mat 10:32; Luk 12:8 † **3:12** 3:12 Ntd 21:2

m'ingə-né né n̄a adi m'ow
 ndoo né madi al rəm,
 adi i 'gə kí kəm-i tò ndoo al rəm,
 'gə kí 'to dangi-ti al rəm,
 'gə kí 'to njèndoo al rəm,
 'gə kí 'to njèkəmto al rəm,
 'gə kí ow kuti-i dum al rəm;
 gin-é kin bá,
 18 m'ɔji-i-né ta kadi 'ree rɔ-m-ti
 'ndogɪ lɔr kí 'lɛɛ pərəə maji kin,
 kɔɔ kadi 'təl-né njènékingə rəm,
 kadi 'ndogɪ kubi-je kí ndaá ulə rɔ-i-ti
 kadi kuti dum lə-i lé rɔsɔl-é goto rəm,
 kadi 'ndogɪ kumə kilə kəm-ti,
 kɔɔ kadi ilə kəm-i-ti kadi oo lo maji.

19 †M̄a lé, dow-je lay kí m'ndigi-dé lé, m'ndangi-dé rəm, bá m'ində-dé m'ɔji-dé rəm tɔ. Beba adi rɔ-i tungə ə inə panjiyə-i-je kí majal kɔgi! 20 'Oo, m'a takəy-ti ə m̄a m'ində takəy, kinə dow oo ndi-m, ə teɛ takəy adi-m lé, m'a kandi go-é-ti, m'a kuso siə né rəm, ɛ à kuso sə-m né rəm tɔ.

21 Dow kí tətɪ rɔ lé, m'a kadi-é isi sə-m nati dɔ kalikɔbe-ti lə-m, titi k̄i m̄a m'tətɪ-né rɔ bá m'isi-né k̄i Bɔbi-m nati dɔ kalikɔbe-ti liə kin bè tɔ.

22 Dow kí mbi-é tò kadi oo-né ta rəmə kadi oo ta kí Ndil kí aa njay idə njèkəwn̄a-je kí gay-gay kin!

4

Kalikɔbe lə Lubə, k̄i njèkisi dɔrɔ-ti

1 Go né-je-ti kinlé, m'oo lo rəmə, m'oo tarəbi teɛ meɛ dɔrɔ-ti. Dow kí dɔsɔy kí m'oo ndi-é pa sə-m ta lé, ndi-é ba titi-n̄a kí ká təbi mbanga bè. ɛ idə-m panè: 'Al kí taá nè bè ə m'a kadi-i oo né-je kí à ree go-ti.

2 Beba tajinati nè ya Ndil kí aa njay ree dɔ-m-ti. Rəmə m'oo kalikɔbe meɛ dɔrɔ-ti ə dow káre bè isi dɔ-ti. 3 Dow kí isi dɔ-ti lé, rɔ-é ndɔy titi-n̄a k̄i ər kí 'ba-é jaspə rəm, titi-n̄a k̄i ər kí 'ba-é sarduwan rəm, bá gangmal ndɔy mbuy titi-n̄a k̄i ər kí ba-é Emerodi bè gəə dɔ kalikɔbe lé rəm tɔ.

4 Kalikɔbe kinlé, kalikɔbe-je kí rangi asi kɔrjoo gidi-é sɔ gəə dɔ-é ə 'ngatɔgi-je kɔrjoo gidi-é sɔ d'isi dɔ kalikɔbe-je-ti kinlé k̄i kubi-je kí nda-nda rɔ-dé-ti, bá jɔgi ngar-je kí 'ra k̄i lɔr tò dɔ-dé-ti tɔ. 5 †Kalikɔbe kinlé, ndi təl-ti rəm, ndi dow-je ba-ti rəm, bá ndi ndangi-ti rəm tɔ. Lampi-je siri ɔ̄ n̄a n̄ɔ kalikɔbe-ti lé. Lampi-é-je kinlé to ndil-je lə Lubə kí siri. 6 Né madi tò n̄ɔ kalikɔbe-ti kinlé n̄ɔɔ titi-n̄a k̄i babo kí ndɔy titi kɔsi bè, bá aa yéréré titi-n̄a k̄i ər kí 'ba-é Kristal kin bè rəm tɔ.

Njèkiskəm-je kí sɔ d'isi dan̄a 'gəə dɔ kalikɔbe kinlé ə kəm-dé rusi rɔ-dé lay.

7 Njèkiskəm-je kí sɔ lé, ɛ kí dɔsɔy tan̄a k̄i bɔl bè, njèkungi-ti joo tan̄a k̄i ngon mangi bè, njèkungi-ti mutə rəmə takəm-é tan̄a k̄i takəm dow ə njèkungi-ti sɔ lé tan̄a kí yəl soro kí ɪ k̄i bagi-é taá kin bè. 8 Njèkiskəm-je kí sɔ lé, n̄a-n̄a ya bagi-é ra məkə-məkə ə kəm-dé rusi rɔ-dé lay. Ndɔɔ-je k̄i kada-je adi dɔkàd̄i lay ya 'panè: Njèkaa njay, Njèkaa njay, Njèkaa njay kí to 'Babe Lubə kí Njètɔgi-je lay kí to Njèkisi kete low rəm, Njèkisi bone rəm, bá kí a ree rəm tɔ.

9 Njèkisi dɔ kalikɔbe-ti kí to njèkisi k̄i dɔ bal-bal lé, loki njèkiskəm-je kí sɔ lé, d'a kɔsi gaji-é, d'a kulə riba dɔ-é-ti, d'a ra-é oiyo rəmə, 10 'ngatɔgi-je kí kɔrjoo gidi-é sɔ

d'a tɔɔ burmba nangi nɔ̄ njèkisi dɔ kalikɔbe-ti lé, d'a kɔsi dɔ-dé nangi nɔ̄ njèkisi kà dɔ bal-bal-ti lé ɔ d'a kungi jɔgi ngar-je læ-dé nangi nɔ̄ kalikɔbe-ti lé ɔ d'a pa panè: ¹¹ I asi gaki, 'Babe Lubə læ-ji, kadi kɔsgaji kà rifa, kà tógi to 'lə-i, kdɔtalə né-je lay ya to i bá 'ra-dé ɔ to meę ndigi læ-i kadi né-je kinlé tò, befa i 'ra-dé-né.

5

Ta kí sɔbi dɔ ngonbati kí taa mbete kí 'tɔsi kà pɔ lo siri

¹ Go-ti, m'oo njèkisi dɔ kalikɔbe-ti lé uwə mbete jikɔl-é-ti. Mbete lé, 'ndàngi ta gidi-ti rəm, meę-é-ti rəm, bá 'tɔsi pɔ-ti lo siri 'tiŋə-né ta-é. ² Bá m'oo malayka kí tógi-é nɔ̄ pa ta kà ndi-é kí boy-boy panè: Nɔ̄ bá asi gaki kadi kəsi pɔ-je kí 'tiŋə-né ta mbete kinlé ɔ teę meę-é wa?

³ Ngà dow kí dɔrɔ-ti, ɔse dɔnangi-ti nè ɔse gin nangi-ti kí asi kadi teę mbete kin ɔ oo né kí meę-é-ti ya goto. ⁴ Befə mə m'nɔ̄ nɔ̄, kɔ dow kí asi gaki kadi teę mbete lé ɔ oo né kí meę-é-ti ya goto. ⁵ Rəmə dow káre kí dan 'ngatógi-je-ti idə-m panè: «'Nɔ̄ all!» 'Oo, bɔl kí gin koji-ti læ Juda, ɛ kí to kí gin koji-ti læ ngar Dabidi tətɔ rɔ kdɔ kadi kəsi pɔ kí 'tɔsi mbete-ti lo siri 'tiŋə-né ta-é lé ɔ teę meę-é tɔ.

⁶ Rəmə m'oo ngonbati kí tanaŋ ngonbati kí 'tɔl-é bè, ɔ kà nja-é taá danaŋ bapi mbunə kalikɔbe-ti, kà njékiskəm-je kí sɔ, kà mbunə 'ngatógi-je-ti. Ngonbati lé, gaji-é ra siri, bá kəm-é ra siri tɔ. Kəm-é-je kí siri lé to ndil-je læ Lubə kí siri kí Lubə ulə-dé lo lay kí dɔnangi-ti nè. ⁷ Ngonbati lé ɔti ree taa mbete kí jikɔl njèkisi dɔ kalikɔbe-ti lé. ⁸ Loki ngonbati taa mbete lé rəmə, njékiskəm-je kí sɔ rəm, 'ngatógi-je kà kɔrjoo gidi-é sɔ lé 'səbi takəm-dé nangi nɔ̄-é-ti. Nɔ̄-nɔ̄ ya uwə kunduməngrə-je kà kɔbi lɔr-je ji-é-ti ji-é-ti. Kɔbi lɔr-je kinlé, ubi kí ɔti maji rusi meę-é nji-nji. Ubi kí ɔti maji kinlé, to ta-je kí njékaa njay-je d'isi 'pa kà Lubə. ⁹ Njékiskəm-je kí sɔ, kà 'ngatógi-je lé d'usi pa kí sigi panè: I asi gaki kadi 'taa mbete lé 'kəsi pɔ kí 'tiŋə-né ta-é lé ɔ 'teę meę-é, kdɔ ta læ gin koji-je lay kí dɔnangi-ti nè, kà gin dow-je lay kí ndɔ ta læ-dé tò gay-gay, i bá dow-je 'tɔl-i adi məsi-i gangi dɔ-dé adi Lubə. ¹⁰ †Dɛ lé, i 'tɔl-dé adi 'to gin ngar rəm, 'to njégugnə-je kí njérakullə læ Lubə rəm, adi d'a kɔbe dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè.

¹¹ Loki m'gɔ lo rəmə, m'oo ndi kɔsi malayka-je kí kɔr-dé to budɔgi-dɔgi nja nɔ̄-nɔ̄ 'gəə dɔ kalikɔbe, kà dɔ njékiskəm-je, kà dɔ 'ngatógi-je lé. ¹² Dɛ 'pa ta kà ndi-dé kí boy-boy 'panè: Ngonbati kí ndɔki 'tɔl-é lé, ɛ asi gaki kadi tógi, kà nékingə, kà gosi, kà rɔngə, kà kɔsgaji, kà rifa, kà tóy, lay to 'liə.

¹³ Rəmə m'oo ndi né-je lay kí Lubə ra-dé dɔrɔ-ti, kà dɔnangi-ti, kà gin nangi-ti, kà dan babo-ti, kà né-je lay ya 'panè: Tóy, kà kɔsgaji, kà rifa, kà tógi, to 'lə njèkisi dɔ kalikɔbe-ti rəm, to 'lə Ngonbati ya kà dɔ bal-bal.

¹⁴ Rəmə njékiskəm-je kí sɔ lé 'panè: Amən! ɔ 'ngatógi-je lé, 'tɔsi məkəji-dé nangi bá d'ɔsi dɔ-dé nangi nɔ̄ njèkisi dɔ kalikɔbe-ti dɛ kà ngonbati.

6

Ngonbati kəsi né kí mekɛ kí dɔsɔy kí 'tiŋə-né ta mbete

¹ Loki m'oo lo rəmə, pɔ kí 'tɔsi mbete-ti lo siri 'tiŋə-né ta-é lé, Ngonbati kəsi kí káre dan-ti ɔ m'oo ndi kí káre dan njékiskəm-je kí sɔ pa ta adi ndi-é ba titi ndàngi ndi bè panè: 'Ree! ² Befə m'oo lo rəmə, m'oo sində kí nda ɔ njèkal-é uwə mandangi ji-é-ti, d'adi-é jɔgi ngar, ɛ ɔw kí njètətrɔ kdɔ tətɔ rɔ.

³ Loki Ngonbati kəsi pɔ kí njékungi-ti joo kí 'tiŋə-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njèkisi kəm kí njékungi-ti joo panè: 'Ree. ⁴ Rəmə sində kí rangi kí kər titi-nɔ̄ kà pər bè teę ɔ njèkal-é ingə tógi kadi un-né lapiya kɔgi dɔnangi-ti, kdɔ kadi dow-je 'tijə mindi-nɔ̄; ɔ d'adi-é kiyəro kí ngal.

⁵ Loki Ngonbati kəsi pɔ́ kí njèkungi-ti mutə kí 'tiṅə-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njèkisi kəm kí njèkungi-ti mutə panè: 'Ree! Beba m'oo lo rəmə, m'oo sində kí ndul. Njékal-é uwə né mboji kɔy-né ji-é-ti. ⁶ Go-ti, m'oo ká né ba dan njékiskəm-je-ti kí sɔ lé titi kà ndi dow bè panè: Geme kɔrɔ káre lé, là-é asi kəm là kullə kí ndo káre, ə tɔy kɔrɔ káre lé, là-é asi kəm là kullə kí ndo káre, ngà ubi-je kà man nduu rəmə, ɔdi rɔ al.

⁷ Loki Ngonbati kəsi pɔ́ kí njèkungi-ti sɔ́ kí 'tiṅə-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njèkisi kəm kí njèkungi-ti sɔ́ panè: 'Ree! ⁸ Beba m'oo lo rəmə, m'oo sində mɔsi ə njékal-é ri-é lə koy ə lo kí koó bá to njédan-é. 'Gangi dow-je kí dɔnangi-ti lo sɔ ə d'adi-dé dəbi-é káre kadi d'ow kà tógi dɔ-ti, kɔ́ kadi 'tɔl dow-je kà kiyəɔ rəm, kà bo rəm, kà yokosi rəm, bá kadi d'adi dɔ-je kí wale kí dɔnangi-ti nè 'tɔ́-dé 'tɔl-dé rəm tɔ.

⁹ Loki Ngonbati kəsi pɔ́ kí njèkungi-ti mɪ́ kí 'tiṅə-né ta mbete lé rəmə, dow-je kí 'tijə mindi-dé kɔ́ ta lə Lubə rəm, kɔ́ ta liə kí 'pa d'adi dow-je rəm lé, m'oo-dé gin logugi né-ti. ¹⁰ De 'tur kɔɔl kà ndi-dé kí boy-boy 'panè: Ngar kí njékaa njay, kí njéra né kí tɔgrɔ-ti, i 'isi kósi bè lé, kàdì ban bá 'a gangta kí njururu ə 'a dalba məsi-ji dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè wa? ¹¹ Beba d'adi nɔ́-nɔ́ ya kubi kí ngal kí nda-nda ə d'idə-dé 'panè kadi d'ilə meḡ-dé dɔ madi-é-ti kaglo sɛ bəy, kɔ́ kadi madkullə-je lə-dé kà ngankɔ́-dé-je kí d'a tɔl-dé titi-nɔ́ sə-dé bè lé kɔr-dé asi bəy bane.

¹² †Loki m'oo lo rəmə, m'oo kí Ngonbati kəsi pɔ́ kí njèkungi-ti meke kí 'tiṅə-né ta mbete lé rəmə, dɔnangi yəki buki-buki rəm, kàdì təl ndul ndi-ndi rəm, kubru nɔy lay ya titi-nɔ́ kà məsi bè rəm, ¹³ bá kərɔwə-je kí dɔrɔ-ti 'tusi nangi titi-nɔ́ kà kote kí yəlbo yəki-é nɔ́ adi kandi-é kí bəsrə ur nangi wuki-wuki kin bè. ¹⁴ †Dɔrɔ kəw rɔ-é titi-nɔ́ kí dow bɪr-né mbete bè ə mbal-je kà dɔgore lo-je kí dan ba-ti lay ya 'ngəsi d'ingə lo kɔ́-dé kí kete. ¹⁵ Ngar-je kí dɔnangi-ti, kà dow-je kí boy-boy, kà 'boy-je lə asgar-je, kà njénékingə-je, kà njétógi-je, lay kà bə-je, kà dow-je kí d'isi dow dɔ rɔ-dé, 'bɔyɔ rɔ-dé bole mbal-je-ti, kà mbunə mbal-je-ti. ¹⁶ †Ə d'idə mbal-je 'panè: 'Tusi dɔ-ji-ti ə 'bɔyi-ji takəm njékisi dɔ kalikɔbe-ti, kà ta wɔngi-ti lə Ngonbati. ¹⁷ Kɔ́ ndo kí boy kà to ndo wɔngi lə-dé lé ree ngá, ə nɔ́ bá à kɔ́ gərərə ta-ti wa?

7

Ta kí sɔbi dɔ dow-je lə Lubə

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo malayka-je sɔ́ d'ɔ́ taá kum dɔnangi-ti kí sɔ. De d'ɔ́gi yəl-je kí sɔ́ kí dɔnangi-ti, kɔ́ kadi yəl ulə dɔnangi-ti al rəm, dɔ́ babo-ti al rəm, bá kadi ulə dɔ́ kagi-ti madi al rəm tɔ. ² Rəmə m'oo malayka kí rangi kí i kà lo kubə kàdì-ti uwə pɔ́ lə Lubə kí njèkisi kəm ji-é-ti. E pa ta kà ndi-é kí boy idə-né malayka-je kí sɔ́ kí Lubə adi-dé tógi kadi 'ra dɔnangi, kà babo maji al lé panè: ³ ɔdi rɔ dɔnangi al, ɔdi rɔ babo al, bá ɔdi rɔ kagi-je al rəm, ya sar kadi j'tosi pɔ́ nɔ́ ngannjékullə-je-ti lə Lubə lə-ji mɔki tá. ⁴ Dow-je kí gin koji-ti lə Israyel lay kí 'tosi pɔ́ nɔ́-dé-ti lé, m'oo ndi dow gangi kɔr-dé asi budɔgi lo bu kà kɔrsɔ gidi-é sɔ (144.000):

⁵ Gin koji-ti lə Juda lé, de kí 'tosi pɔ́ nɔ́-dé-ti 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Rubə 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Gadi 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

⁶ gin koji-ti lə Ajer 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Néptali 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Manase 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

⁷ gin koji-ti lə Simiyɔ́ 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Lebi 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti læ Isakar 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

⁸ gin koji-ti læ Jabulɔ 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti læ Jojepi 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti læ Benjameḡ de kí 'tɔsi pɔ nɔ-dé-ti 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo.

⁹ Go né-je-ti kinlé, m'oo kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí dow à kasi tidə-dé al. Dow-je kinlé, 'to gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè, kì dow-je lay kí ndɔta-je læ-dé tò gay-gay d'ɔ nɔ kalikɔbe-ti kì nɔ Ngonbati-ti, kì kubi-je kí ngal kí nda rɔ-dé-ti rəm, bá d'uwə mbi kagi tan ji-dé-ti rəm tɔ*. ¹⁰ De 'pa ta kì ndi-dé kí boy-boy 'panè: Lubə læ-ji kí isi dɔ kalikɔbe-ti de kì Ngonbati bá 'to njirə kaji læ dow-je. ¹¹ Malayka-je lay, kì 'ngatɔgi-je, kì njèkiskəm-je kí sɔ, d'ilə-nɔ 'gəə dɔ kalikɔbe lé sipi. De d'ɔsi dɔ-dé nangi nɔ kalikɔbe-ti lé ə d'ɔsi gaji Lubə ¹² 'panè: Amən! Tɔy, kì kɔsgaji, kì gosi, kì oiyo, kì riɓa, kì tɔgi, kì rɔngɔ to 'lə Lubə læ-ji kí njèkisi kì dɔ bal-bal. Amən!

¹³ Beba kí káre dan 'ngatɔgi-je-ti lé un ta dəji-m panè: De kí d'ɔ kì kubi-je kí ngal kí nda rɔ-dé-ti kinlé 'to nɔ-je wa? Ə d'ɔ rá bá 'ree wa? ¹⁴ †M'ilə-é-ti m'panè: 'Ba-m, né-je kinlé i 'gə gɔw. Beba ɛ təl ilə-m-ti panè: To de kí d'ɔ ta kɔ-ti kí dum nati. De 'tɔgi kubi-je læ-dé kí ngal ə 'tulə dan məsi ngonbati-ti d'adi nda mbəy-mbəy. ¹⁵ Gin-é kin bá d'ɔ-né nɔ kalikɔbe-ti læ Lubə 'pol-é-né ndɔɔ-je kì kada-je meḡ kəy-ti liə. Rəmə njèkisi dɔ kalikɔbe-ti lé ra kəy liə dɔ-dé-ti; ¹⁶ adi ɓo à ra-dé al rəm, kundə man à ra-dé al rəm, kàdì à kɔsi-dé al rəm, bá lo à tungə-dé al rəm tɔ. ¹⁷ Kɔɔtalə Ngonbati kí ɔ danɔ lo kalikɔbe-ti lé, bá à to njèkul-dé, à kɔw sə-dé ta man kənɛnɛ-je-ti kí to man kiskəm rəm, bá Lubə ya à ɓɔr man nɔ kəm-dé-ti kɔgi ndɔy-ndɔy rəm tɔ.

8

Ngonbati kəsi pɔ kí njèkungi-ti siri kí 'tiŋə-né ta mbete

¹ Loki ngonbati kəsi pɔ kí njèkungi-ti siri kí 'tiŋə-né ta mbete lé rəmə, lo tò ndingì dɔrɔ-ti ya à kasi ngan kàdì kɔrmutə-je bè. ² Go-ti, m'oo malayka-je siri d'ɔ takəm Lubə-ti ə d'adi-dé təbi mbanga siri tɔ.

³ Bá malayka kí rangi ree ɔ logugi né-ti kì gajibi kí ra kì lɔr ji-é-ti adi to gajibi ró nɔkagi kí ətì maji; nɔkagi-je kí ətì maji-maji lé, d'adi-é nɔ kadi ró logugi né-ti* kí 'ra kì lɔr nɔ kalikɔbe-ti kɔɔ kadi sa-é suu ɔw nɔ Lubə-ti nati kì ta-je kí njékaa njay-je lay 'pa siə-siə. ⁴ Nɔkagi-je kí ətì maji kí tò ji malayka-ti lé, sa-é suu ɔw nɔ Lubə-ti nati kì ta-je kí njékaa njay-je d'isi 'pa kì Lubə lé. ⁵ †Malayka un gajibi ə ɔy yalpər kí logugi né-ti lé ungi meḡ-é-ti rusi, bá bi ilə dɔnangi-ti adi ká né ɓa titi ndi dow-je bè rəm, ndi ndàngi rəm, ndi təl rəm, bá dɔnangi yəki rəm tɔ.

⁶ Rəmə malayka-je kí siri kí d'uwə təbi mbanga siri ji-dé-ti lé, 'ra rɔ-dé kɔɔ kól.

Ta kí sɔbi dɔ təbi mbanga-je kí məkɛ kí dɔsɔy

⁷ Malayka kí dɔsɔy kól təbi mbanga rəmə, kɔsi, kì pər kí 'pote nati kì məsi bá d'ungi dɔnangi-ti, adi kinə dow kay dɔnangi lo mutə rəmə pər ɔ kí gin káre lay kì kagi-je kí titi ə wale-je kí mbəl lay ya pər ɔ rəm tɔ.

⁸ Malayka kí njèkungi-ti joo kól təbi mbanga rəmə, né kí titi-nɔ kì mbal kí boy kí ɔ pər bè ya d'itə d'ilə dan babo-ti, adi kinə dow kay tati babo lo mutə rəmə, kí gin káre təl məsi, ⁹ adi né-je lay kí Lubə ra-dé adi d'isi-ti kí 'to né-je kí 'taa koo lé, d'oy lay, bá bato-je lay ya kinə dow kay lo mutə rəmə, kí gin káre tuji kɔgi lay tɔ.

¹⁰ Go-ti, malayka kí njèkungi-ti mutə kól təbi mbanga rəmə, kər wəɔ kí boy ɔ dɔrɔ-ti ɔ pər bilim-bilim titi-nɔ kì pər ngəl bè usi dan ɓa-je-ti, kì kəm kənɛnɛ-je-ti, adi kinə

* **7:9** 7:9 Mbi tanlé, d'uwə ji-dé-ti d'ɔsi-né né kəm dow-ti kí ra né dingəm əse kəm dow-ti kí ra né kí maji nɔ.

† **7:14** 7:14 Mat 24:21; Mar 13:19 * **8:3** 8:3 Logugi né ra gin joo. ɛ kí gin káre to lo ró dɔ-je ə ɛ kí gin káre to lo ró nɔkagi-je kí ətì maji tɔ. ɛ kí nè kinlé to lo ró nɔkagi-je kí ətì maji ya par (Tɛt 30:1). † **8:5** 8:5 Ntd 11:19; 16:18

dow kay ba-je lay k̀ kəm kenɛɛ-je lo mutə rəmə, kərwəj lé un tati-é kí gin káre lati-lati. ¹¹ Kərwəj kinlé, ri-é lə «Dil», adi man-je lay ya kinə dow kay lo mutə rəmə, kí gin káre ati kang-i-kangi toki kàdì dil bè ə dow-je ɲa ya kí d'ay man-é lé, kati-é tɔl-dé.

¹² Malayka kí njèkungi-ti sɔ kól təbi mbanga rəmə, 'kay kàdì, k̀ ɲay, k̀ kərwəj-je lo mutə ə kí gin káre tuji usi do-ti, adi ɛ kí tuji usi do-ti lé usi til, bá 'kay ndógi lə lo kí kada əse ndógi lə lo kí ndɔɔ lo mutə rəmə, kí gin káre tɔl lo kí ndul ndi-ndi.

¹³ Loki m'oo lo rəmə, m'oo soro nar kadi dɔrɔ-ti bá pa ta k̀ ndi-é k̀ boy-boy panè: «Tuji én! Tuji én! Tuji à kusi do dow-je kí dɔnangi-ti, kdɔtalə təbi mbanga-je kí rangi nà y kadi malayka-je kí mutə d'a kól kadi ba bəy.»

9

¹ Malayka kí njèkungi-ti m̀ kól təbi mbanga rəmə, m'oo kərwəj káre i dɔrɔ-ti usi dɔnangi-ti nè. D'adi-é lakere ta bolebe kí sɔy-é goto. ² ɛ teɛ ta bolebe kí sɔy-é goto lé rəmə, sapər teɛ-ti titi-ɲa k̀ sapər mbo bè adi uti kəm kàdì, k̀ lo kí taá adi lo ndul ndi-ndi. ³ 'Bete-je 'teɛ dan sapər-ti kinlé 'sane-ɲa dɔnangi-ti ə d'adi-dé tógi kí titi-ɲa k̀ tógi jinə-je kí dɔnangi-ti bè. ⁴ D'idə-dé kadi 'ra wale-je kí dɔnangi-ti, k̀ kam-je, k̀ kagi-je maji al al, ngà dow-je kí pɔ lə Lubə goto nɔ-dé-ti ya par bá kadi 'ra-dé maji al. ⁵ D'adi-dé tarəbi kadi tɔl dow-je kinlé al, ngà kadi d'adi-dé k̀ ya asi ɲay m̀ ə k̀ kí d'a kadi-dé lé, à to-dé titi-ɲa k̀ to jinə kí tugə dow kin bè. ⁶ Mɛɛ ndɔ-é-je-ti kinlé, dow-je d'a sangi koy ya, ngà d'a kingə-é al. Dow-je d'a ndingə koy, ngà koy à kay-dé ka rəbi ko nɔ.

⁷ 'Beté-é-je kinlé, 'titi-ɲa k̀ sində-je kí 'tulə nérɔ-je rɔ-dé-ti kɔ kɔw-né rɔ-ti kin bè. Né tɔ do-dé-ti titi-ɲa k̀ jɔgi ngar kí 'ra k̀ lɔr bè ə takəm-dé titi-ɲa k̀ takəm dow-je bè. ⁸ Bəl do-dé titi-ɲa k̀ bəl do dené-je bè ə ngang-dé titi-ɲa k̀ ngang bɔl-je bè. ⁹ Kàdì-dé titi-ɲa k̀ ngowla kɔn kadi asgar-je ə ká bagi-dé ba titi-ɲa k̀ ká posi-je kí sində rɔ-je ɲa d'ay-né ngɔdi ki ta rɔ-ti kin bè. ¹⁰ Mɔngi-dé titi-ɲa k̀ mɔngi jinə-je bè ə ta mɔngi-dé ati njel-njel tɔ. Ə mɔngi-dé lé bá tógi k̀ kadi d'adi-né k̀ dow-je ɲay m̀ lé tɔ-ti. ¹¹ Ngar kí njèkɔbe do-dé-ti to malayka kí njèka ta bolebe-ti kí sɔy-é goto. Malayka kinlé, ri-é kí ta Əbrə to Abaddɔ ə 'ba-é Apoliyɔ k̀ ta Greki tɔ.

¹² Tuji kí dɔsɔy tɔy ngá. 'Oo, tuji-je kí rangi joo à ree go-ti nɔɔ bəy.

¹³ Malayka kí njèkungi-ti mɛkɛ kól təbi mbanga rəmə, m'oo ndi dow ba gajɔ dɔ-je-ti kí ra sɔ kí to gajɔ dɔ-je kí logugi né-ti kí 'ra k̀ lɔr adi tɔ nɔ Lubə-ti. ¹⁴ Ə dow kí m'oo ndi-é lé, idə malayka kí njèkungi-ti mɛkɛ kí ɔw k̀ təbi mbanga lé panè: 'Tuti malayka-je kí sɔ kí 'tilə-dé sil dan ba Eprati-ti. ¹⁵ Ə malayka-je kí sɔ kí d'isi do nja-dé-ti kɔ dɔkàdì-é, k̀ ndɔ-é, k̀ ɲay-é, k̀ bal-é kinlé, 'tuti-dé kadi kinə dow kay dow-je lo mutə rəmə, d'a tɔl dɛ kí gin káre lay. ¹⁶ Bəba asgar-je kí njékal sində-je lé kɔr-dé ra bɔdɔgi-dɔgi nja ɲa-ɲa lo joo. 'Gangi kɔr-dé adi m'oo. ¹⁷ Bəba mɛɛ né-ti kí ra-m titi-ɲa k̀ ni bè lé, m'oo sində-je kí njékal-dé-je 'tulə ngowla kɔn kadi asgar-je rɔ-dé-ti, bal-é titi-ɲa k̀ pər bè rəm, titi-ɲa k̀ bal dɔrɔ bè rəm, bá titi-ɲa k̀ bumati bè rəm tɔ. Do sində-je lé titi-ɲa k̀ do bɔl-je bè ə pər, k̀ sapər, k̀ yalpər teɛ ta-dé-ti. ¹⁸ Kinə dow kay dow-je lo mutə rəmə, yokosi-je kí gin mutə kinlé, tɔl dɛ kí gin káre lay. Yokosi-je kí mutə lé to pər, k̀ sapər, k̀ yalpər kí teɛ ta sində-je-ti lé. ¹⁹ Kɔ sində-je lé d'ɔw k̀ tógi ta-dé-ti rəm, bá mɔngi-dé-ti rəm; mɔngi-dé titi-ɲa k̀ li-je bè ə do-dé tɔ mɔngi-dé-je-ti lé, adi do-dé-je kinlé bá d'adi-né k̀ dow-je.

²⁰ Ndəgi dow-je kí yokosi-je kin tɔl-dé al lé, d'inə panjiyə-dé kí sɔbi do kullə ra-dé-je lé kɔgi al; dɛ d'osi do-dé nangi nɔ ndil-je-ti kí maji al, k̀ nɔ magi-je-ti kí 'ra k̀ ji-dé kí to lɔr-je, k̀ ngowla-je, k̀ 'ningəkasi-je, k̀ ər-je, k̀ kagi-je bá 'ra lé ya par-par. Magi-é-je kinlé, kəm-dé oo lo al rəm, mbi-dé oo ta al rəm, bá 'njiyə al rəm tɔ. ²¹ Dow-je kinlé,

panjiyɛ-dé-je kí maji al maji al kí sɔbi dɔ tɔl dow-je, kɪ ra kugɛ-je, kɪ ra kaya-je, kɪ bogi-je kinlé dɛ 'tusi d'inɛ kɔgi al.

10

Ngon mbete kí d'adi Jɔ

¹ M'oo malayka kí rangi kí njètógi, kí ulə kilndi rɔ-é-ti toki kubi bè i dɔrɔ-ti ree rəmɛ, gangmal gəɛ dɔ-é ə takəm-é ɔ̃ njoy-njoy titi kàdɪ bè, bá nja-é-je titi-nɔ̃ ndɔ̃ pər kí teɛ bilim-bilim kin bè tɔ. ² Uwə ngon mbete káre kí 'teɛ mɛɛ-é ji-é-ti. Ɛ̃ ilə nja-é kí kòl dɔ babo-ti ə nja-é kí gəl dɔnangi-ti, ³ rəmɛ ra né kɪ ndi-é kí boy titi bɔl kí ijə rɔ kin bè. Loki ɛ̃ ra né kɪ ndi-é kí boy bè lé, ndangi ndi ba lo siri adi m'oo.

⁴ Beba loki ndi ndangi lo siri tanɔ̃ bè lé, m'oo ta-ti adi m'ow kɪ ndangi mbete-ti rəmɛ, m'oo ndi dow ba dɔrɔ-ti idə-m panè: Ta kí ndi ndangi lo siri bá 'oo kinlé, i 'ngəm mɛɛ-i-ti ɓi i 'ndangi mbete-ti al.

⁵ Rəmɛ malayka káre kí kete m'oo-é ɔ̃ taá ilə nja-é káre dɔ babo-ti ə ilə kí káre dɔnangi-ti lé, un jikɔl-é kí taá dɔrɔ-ti; ⁶ ngá bá ubi rɔ-é kɪ ri njəkisi kɪ dɔ bal-bal kí to njɛra dɔrɔ kɪ né-je kí mɛɛ-é-ti, njɛra dɔnangi kɪ né-je kí tɔ-ti, njɛra babo kɪ né-je kí titi. Ɛ̃ ubi rɔ-é panè: Dow à ngəbi kaglo kí rangi al ngá! ⁷ Ngà mɛɛ ndɔ-ti kí ndi malayka kí njəkungi-ti siri à ba ə loki ɛ̃ à kisi dɔ nja-é-ti kdɔ kól təbi mbanga lé rəmɛ, né-je lə Lubə kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti lé, à ra-né, titi kí ɛ̃ ilə-né mbɛ Poyta kí Maji kete adi ngannjékullə-je liə kí 'to njépata-je kí ta-é-ti.

⁸ Go-ti rəmɛ, ndi dow kí m'oo dɔrɔ-ti lé pa sə-m ta rangi bəy panè: 'Ow 'taa ngon mbete kí 'teɛ mɛɛ-é kí tɔ̃ ji malayka-ti kí ɔ̃ taá bá ilə nja-é káre dɔ babo-ti ə ilə kí káre dɔnangi-ti kinlé. ⁹ Loki m'isi m'ow kɪ rɔ malayka-ti lé, m'idə-é m'panè n'adi-m ngon mbete lé. Beba ɛ̃ idə-m panè: 'Taa 'uso. Ngon mbete kinlé, mɛɛ-i-ti rəmɛ, à katɪ kangi-kangi, ngà ta-i-ti bá à nəl titi-nɔ̃ kɪ ubi toji bè. ¹⁰ M'taa ngon mbete kí ji malayka-ti lé m'uso. Ta-m-ti nè lé, nəl titi-nɔ̃ kɪ ubi toji bè, ngà loki m'uu kəy rəmɛ, lo kí mɛɛ-m-ti atɪ kangi-kangi.

¹¹ Go-ti, d'idə-m 'panè: Tò kadi i 'pa ta kí ta Lubə-ti rangi ya bəy kdɔ kilə-né ta dɔ gin dow-je-ti lay kí dɔnangi-ti nè, kɪ gin dow-je kí ndɔta-je lə-dé tɔ̃ kí gay-gay rəm, bá ngar-je rəm tɔ.

11

Dow-je kí joo kí njépata dɔ né-ti kɪ d'oo kɪ kəm-dé ə dɔ ta-ti kí d'oo kɪ mbi-dé rəm

¹ Go-ti, d'adi-m tuwətógi kí titi-nɔ̃ kɪ kagi mbɔji ngal né bè ə d'idə-m 'panè: «I taá 'mbɔji kəy lə Lubə rəm, 'mbɔji logugi né rəm, bá 'tidə kɔr dow-je kí d'isi mɛɛ-é-ti d'isi d'osi dɔ-dé nangɪ nɔ̃ Lubə-ti rəm tɔ. ² †Ngà lo kí takəy-ti lə Lubə rəmɛ, 'mbɔji al, inɛ adi tɔ̃; kdɔtalə d'adi dow-je kí 'to dow-je lə Lubə al, adi bebo lə Lubə kí to bebo kí aa njay lé, dɛ d'a mbəjrə kɪ nja-dé nɔ̃ kɔrsɔ gidi-é joo.»

³ «Mɔ̃ Lubə, m'a kullə dow-je lə-m joo kí njékɔ lo né-ti koo kɪ kəm-dé kí d'ulə kubi ndingəndoo rɔ-dé-ti, kdɔ pa-né ta kí ta-m-ti ndɔ bɔdɔgi gidi-é joo kɪ kɔrmeke (1.260).»*

⁴ Njépata-je kí ta Lubə-ti kí joo kinlé, 'to kagi olibiye-je kí joo, bá 'to kagnaɔ lampi-je kí joo kí njékɔ takəm 'Ba njédɔnangi-ti. ⁵ Kinə dow ndigi ra sə-dé né kí maji al rəmɛ, pər teɛ ta-dé-ti ɔ̃ njéba-je lə-dé ruki-ruki. Bè ya, dow kí ndigi ra sə-dé né kí maji al rəmɛ, kadi koy kí bè kin ya dowbé oy. ⁶ Gangɪ ndɔ-je-ti kí d'a pa-né ta-je kí ta Lubə-ti kinlé, d'ow kɪ tɔgi kadi d'uti kəm dɔrɔ kdɔ kadi ndi ədi al rəm, d'ow kɪ tɔgi kadi d'adi

† 11:2 11:2 Luk 21:24 * 11:3 11:3 Ndo kí bɔdɔgi gidi-é joo kɪ kɔrmeke lé to nɔ̃ kɔrsɔ gidi-é joo, adi to bal mutə kɪ nɔ̃ meke ('Ndó Ntd 11:2; 12:6,14).

man təl məsi rəm, bá d'ow kì tógi kadi d'adi tuji-je kí gay-gay usi donangi-ti rəm tɔ. Né-é-je kinlé, ndɔ kí mɛɛ-dé ndigi ya rəmə d'a ra-ra.

⁷ †Loki dɛ d'ilə mbɛ lə-dé gin-é gangi rəmə, dɔ à tɛɛ bolebe-ti kí sɔy-é goto kɔo ree rɔ sə-dé ə tətɪ-dé rɔ rəm, bá à tɔl-dé rəm tɔ. ⁸ Nin-dé à tò ndaa lo-ti mɛɛ bebo-ti kí boy kí ndɔki 'bə 'Babe lə-dé kagdəsi-ti titi. Be kinlé, d'adi to takəm bebo Sɔdɔm†, kì donangi Ejipti. ⁹ Gin dow-je lay kí donangi-ti nè, kì dow-je kí ndɔta lə-dé tò gay-gay lay ya d'a ree koo nin-dé lé bè-bè ya ndɔ mutə kì dəbi ndɔ káre bi d'a ndigi kadi dow dubi-dé al. ¹⁰ Dow-je kí donangi-ti nè d'a ra rɔnəl dɔ koy-dé-ti, d'a tilə kole, d'a kulə kì kadmare kadi-nɔ kɔo kɔsi-né né kəm-nɔ-ti, kdɔtalə njépata-je kí ta Lubə-ti kí joo kinlé d'adi dow-je kɔ nɔ.

¹¹ Ngà loki ndɔ mutə kì dəbi ndɔ káre kinlé à tingə rəmə, Lubə à kulə kì koo kiskəm mɛɛ-dé-ti kadi d'a tɔsi ndəl kɪ kɔ kì nja-dé taá, kadi dow-je kí d'a koo-dé lé, bəl à kində bandi-dé gangi, ¹² rəmə njépata-je kí ta Lubə-ti kí joo kinlé, d'a koo ndi dow à ba dɔrɔ-ti kidə-dé panè: Ali kí taá nè! Rəmə dɛ d'a kal kì taá dɔrɔ-ti dan kilndi-ti ə njéba-je lə-dé d'a koo go-dé lo kɔw dɔrɔ-ti. ¹³ †Ə tajinatɪ nè ya donangi à yəki kì tógi-é nɔ, adi kinə dow kay bebo kinlé lo dɔgi rəmə, kí gin káre tətɪ nangi lirim-lirim. Donangi kí à yəki kinlé à ra kadi dow-je budɔgi lo siri d'a koy. Ndəgi dow-je kí d'a nɔy lé, d'a bəl nɔ adi d'a kɔsgaji Lubə kí dɔrɔ-ti.

¹⁴ Tuji kí njèkungi-ti joo dəə. Ngà, 'oo, tuji kí njèkungi-ti mutə ow ree ngɔsnè.

Ká təbi mbanga kí njèkungi-ti siri ba ɔr nɔ kɔbe lə Kristi

¹⁵ Malayka kí njèkungi-ti siri kól təbi mbanga. Rəmə ndi dow-je ba boy-boy dɔrɔ-ti panè: Kɔbe kí donangi-ti nè lé, 'təl-né d'adi 'Babe lə-ji ə d'adi Kristi, dow kí Lubə mbəti-é. Ɛ à kɔbe kì dɔ bal-bal. ¹⁶ Rəmə 'ngatogi-je kí kɔrjoo gidi-é sɔ kí d'isi dɔ kalikɔbe-je-ti lə-dé takəm Lubə-ti lé, 'tɔɔ burmba nangi ə d'osi dɔ-dé nangi nɔ Lubə-ti, ¹⁷ 'panè: 'Babe Lubə kí njètogi-je lay, i kí 'to njèkisi kete low nɔ rəm, i ya 'to njèkisi ngɔsnè rəm, je j'ra-i oiyo kɔo i 'ɔji tógi-i kí nɔ adi i 'ində kɔbe lə-i. ¹⁸ Wɔngi ra gin dow-je kí gay-gay kí donangi-ti nè ə i kàrè wɔngi ra-i tɔ ngá, adi kaglo asi kadi 'gangi ta dɔ dow-je-ti kí d'oy ə kadi ugə dɔ-ji ngannjékullə-je lə-i kí 'to njépata-je kí ta-i-ti, kì njékaa njay-je, kì dow-je kí 'bəl-i, kì ngan dow-je, kì dow-je 'boy ə kadi i 'tɔɔ koo dow-je kí 'to njétuji donangi.

¹⁹ †Rəmə takəy lə Lubə kí dɔrɔ-ti tɛɛ ə sanduki liə kí to sanduki kulə noji nati kì dow-je tò mɛɛ kəy-ti liə lé tɔ. Go-ti, ká né ba titi ndi dow-je bè rəm, ndi ndàngi rəm, ndi təl rəm, donangi yəki rəm, bá kɔsi gay nɔ rəm tɔ.

12

Ta kí sɔbi dɔ dené, kì ngon, kì dragɔ

¹ Nékoji kí tò bəl nɔ tɛɛ dɔrɔ-ti adi to dené kí ulə kàdɪ rɔ-é-ti titi-nɔ kì kubi bè, nja-é tò dɔ nɔy-ti, ə kərwəɪ-je dɔgi gidi-é joo bá to jɔgi ngar kí dɔ-é-ti. ² Ɛ ndan ngon ə ndo ra-é adi nɔ boy-boy.

³ Nékoji kí rangi tɛɛ dɔrɔ-ti, adi to ndəngrə dragɔ kí kər titi-nɔ kì pər bè, dɔ-é *ra siri, gajɪ-é ra dɔgi ə dɔ-é-je kí siri lé ngan jɔgi ngar siri tɔ-ti tɔ. ⁴ Kinə dow kay kərwəɪ-je kí dɔrɔ-ti lo mutə rəmə, mɔngi-é ɔr kí gin káre lay ungi donangi-ti. Dragɔ lé, ɔ taá nɔ dené-ti kí ow kì koji ngon lé, kadi loki oji-é taá ya rəmə jè n'uso-é rum-rum. ⁵ Ɛ oji ngon kí dingəm, adi ngon kinlé, ɛ bá à kɔbe dɔ gin dow-je-ti lay kì gɔl ngowla ji-é-ti. Ə ngon-é lé, Lubə un-é kì rɔ-é-ti dɔ kalikɔbe-ti liə. ⁶ Beba dené lé ɔy ow diləlo-ti kí

† **11:7** 11:7 Ntd 13:5-7; 17:8 † **11:8** 11:8 Mɛɛ Kunmindɪ-ti kí Low lé Sɔdɔm tɔji lo kí majal ɔ be dɔ-ti ə Ejipti tɔji gin dow-je kí 'to njéba-je lə Israyel-je rəm, njépole magi-je rəm (Eja 1:9-10; Kgn 18-19). † **11:13** 11:13 Ntd 6:12; 16:18 † **11:19** 11:19 a Ntd 8:5; 16:18; b Ntd 16:21 * **12:3** 12:3 Dragɔ lé to sú. Oo 12:9

Lubə ra kete kɔo ta liə, kɔo kadi d'adi-é né uso-ti ndo budɔgi gidi-é joo kà kormekə (1.260).†

7 †Ro usi dɔrɔ-ti, adi Misəl de kà malayka-je liə 'ro kà Dragɔ. Dragɔ de kà malayka-je liə 'ro sə-dé to. 8 Ngà tógi-dé asi al adi 'tubə-dé kɔgi dɔrɔ-ti. 9 †D'osi ndəngrə Dragɔ lé d'ilə-é, e kí to bugə li, kí 'ba-é Sú rəm, Satɔ rəm, kí to njəkədi dow-je kí dɔnangi-ti nè lay lé d'osi-é d'ilə-é dɔnangi-ti nè nati kà malayka-je liə.

10 Beba m'oo ndi dow ba boy dɔrɔ-ti panè:

Kaglo kaji ree ngá!

kaglo tógi, kà kɔbe lə Lubə lə-ji ree ngá!

Bá kaglo tógi lə Kristi# ree ngá!

Kdotalə njəkiləta do ngankɔ-ji-je-ti kí njékadmɛɛ lé, d'osi-é d'ilə-é nangi ngá!

Njəkilə ta do-dé-ti nɔ Lubə-ti ndoo-je kà kada-je lé, d'osi-é d'ilə-é ngá.

11 Ngankɔ-ji-je 'təti-é ro kà takul məsi Ngonbati rəm, kà takul ta lə Lubə kí de 'pa d'adi dow-je rəm, bá de 'bəl ro-dé al, adi lé asi kəm koy kàré jè d'oy-né. 12 Gin-é kin bá kadi səi dɔrɔ-je 'rai rənəl ə kadi səi njékisi dɔrɔ-ti-je 'rai rənəl to! Tuji à kusi dɔnangi-ti kà do babo-ti! Kdotalə Sú risi nangi kà ro-si-ti nɔɔ, kà wongɔ mɛɛ-é-ti nji-nji, e gə kí kaglo liə nɔy nde bè.

13 Loki Dragɔ oo kí d'osi-é d'ilə-é dɔnangi-ti lé, e ngodi go dené kí oji ngon kí dingəm lé to. 14 Beba d'adi dené lé bagi soro kí boy joo kadi i ɔw-né diləlo-ti kəl lo-ti liə, lo-é-ti kin bá d'a kadi-é né uso-ti bal mutə kà nɔy məkɛ§ kadi isi say kà li lé. 15 Rəmə li lé ungi man ta-é adi titi-nɔ kà man ba bè go dené-ti lé, kɔo kadi man ində dené lé ɔw siə. 16 Ngà nangi ra kà dené lé; beba man ba kí dragɔ ungi kà ta-é lé, nangi teḡ ta-é ɔr njɔti. 17 Wongɔ ra Dragɔ do dené-ti lé, adi ɔw ilə ro do ndəgi gin koji-ti liə, kí 'to njétəl ro-dé go ndukun-je-ti lə Lubə rəm, njékɔ do ta-ti lə Jeju rəm to.

18 Dragɔ lé ɔ taá do yangra-ti ta babo-ti.

13

Ta kí sobi do da kí teḡ dan babo-ti

1 †Go-ti rəmə, m'oo da káre teḡ dan babo-ti, gaji-é ra dɔgi ə do-é ra siri, gaji-é-je kí dɔgi kinlé ngan jɔgi ngar tɔ-ti lay bá do-é-je kí siri lé kàré 'ndəngi ri-je-ti káre káre lay 'pa-né ta kɔbi do Lubə-ti. 2 Da kí m'oo-é lé, tanɔ kà kàgɔ bè, nja-é boy tanɔ kà nja da tɔ kí ri-é lə Ursi ə ta-é tanɔ kà ta bəl bè to. Dragɔ adi-é tógi, kà kalikɔbe, bá adi-é kɔbe kí ngɔ rəm to. 3 Loki m'oo do-é-je lé rəmə, toki né kí do-é káre ingə dò kí asi koy bè, ngà dò lé bá təl idi. Dow-je kí dɔnangi-ti nè lay ya da kinlé, ɔr ndil-dé adi d'ungɔ-nɔ go-é-ti. 4 De d'osi do-dé nangi nɔ Dragɔ-ti kdotalə e adi kɔbe da lé, bá d'osi do-dé nangi nɔ da-ti lé 'panè: Nɔ bá tanɔ kà da kin wa? Ə nɔ bá asi ro siə wa?

5 Da lé d'adi-é tarəbi kadi pa-né ta-je kí ngɔ-ngɔ rəm, kadi pa-né ta kɔbi-je do Lubə-ti rəm, bá d'adi-é tógi kadi ra-né kullə nɔy kɔrsɔ gidi-é joo rəm to. 6 Rəmə e teḡ ta-é kɔo pa-né ta kɔbi-je do Lubəti rəm, kɔo pa-né ta-je kí maji al maji al do ri-é-ti rəm, do kəy-ti liə rəm, bá do njékisi dɔrɔ-ti rəm to. 7 D'adi-é tarəbi kɔo kadi ro-né kà njékaa njay-je ə tətí-dé ro. Ə d'adi-é tógi do gin koji-je-ti lay kí dɔnangi-ti nè rəm, do gin dow-je-ti lay kí ndɔta lə-dé tɔ gay-gay rəm to. 8 Beba dow-je kí dɔnangi-ti nè lay kí

† 12:6 12:6 Ndo kí budɔgi gidi-é joo kà kormekə lé to nɔy kɔrsɔ gidi-é joo, adi to bal mutə kí nɔy məkə ('Ndó Ntd 11:2; 12:14). † 12:7 12:7 Jud 1:9 † 12:9 12:9 Luk 10:18 † 12:10 12:10 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. § 12:14 12:14 Bal mutə kà nɔy məkə lé to nɔy kɔrsɔ gidi-é joo ('Ndó Ntd 11:2; 12:6) † 13:1 13:1 Ntd 17:3,7-12

d'a kosi do-dé nangi nò da-ti lé, to de kí lo kində gin donangi-ti nu* ya ri-dé goto mee mbete kiskəm-ti læ Ngonbati kí ndokí 'tol-é kinlé.

⁹ Dow kí mbi-é tò rəmə kadi oo-né ta kin: ¹⁰ Kinə tò kadi dow ɔw be bə-ti lé, à kow be bə-ti ya. Kinə tò kadi dow oy yo kiyəro lé, d'a tol-é kà kiyəro ya to. E kin bá to lo toji kuwə ro nga, kà lo toji kadmeę læ njékaa njay-je.

Ta kí sobi do da kí teę donangi-ti

¹¹ Go-ti rəmə, m'oo da kí rangi teę donangi-ti bəy. Da-é lé gají-é ra joo titi gají ngonbati bə ə pa ta titi Dragɔ bə.

¹² E ra kullə kà tógi-je lay kí da kí dosay ɔw-né lé, takəm-é-ti rəm, bá ində tógi do donangi-ti, kà do dow-je-ti kí donangi-ti nè lay adi d'osi do-dé nangi nò da-ti kí dosay kí ingə dò kí asi koy bá təl idi lé. ¹³ Da kí gogi nè kinlé, ra né-je kí tò bəl n̄a sar, e adi pər i dora-ti usi donangi-ti takəm dow-je-ti. ¹⁴ Da-é kinlé ur dow-je kí donangi-ti nè wale kà né-je kí tò bəl-bəl kí d'adi-é tarəbi ra-né takəm da-ti kí dosay lé. Beba e idə-dé kadi 'ra né madi d'adi to takəm da kí ingə dò kiyəro bá təl isi kəm lé. ¹⁵ D'adi-é tógi kadi gosi-né né kí 'ra d'adi to takəm da kí dosay lé, kdo kadi pa ta rəm, kadi tol dow-je lay kí d'a mbati kosi do-dé nangi nò-é e-ti kí to takəm da kí dosay lé. ¹⁶ Beba e ra adi ngan dow-je kà dow-je kí boy, njénékingə-je kà njéndoo-je, dow-je kí 'to bə-je al kà bə-je lay ya d'ijə-dé ndaji jikol-dé-ti əse nati nò-dé-ti. ¹⁷ Ə dow kí ndaji kí tò kà ri da lé əse kər né kí e bá to ri-é, goto ro-é-ti lé, à ndogi né al rəm, bá à rabi né al rəm to.

¹⁸ Lo kí kadi dow ɔw kà gosi do-ti ən: Dow kí to njénégə rəmə, kadi dowbé ra kər né kí sobi do da lé. Kdo ta læ to kər né kí sobi do dow ə kər-é to buməkə kà korməkə gidi-é mekə (666).

14

Ta kí sobi do Ngonbati kà dow-je kí d'ugə do-dé

¹ †Loki m'oo lo rəmə, m'oo Ngonbati a do mbal siyɔ-ti, ə m'oo dow-je budɔgi lo bu kà kɔrsɔ gidi-é so kí 'ndangi ri-é, kà ri Bəbi-é nati nò-dé-ti d'a nati kà Ngonbati lé to. ² Rəmə m'oo ndi dow ba dora-ti titi-n̄a kà ká man-je kí boy kí tal bum-bum bə rəm, bá titi-n̄a kà ndi kí ndangi kà tógi-é n̄a rəm, bá ndi dow kí m'oo lé, ba titi-n̄a kà kunduməngrə-je kí njékində-é-je d'isi d'ində kin bə rəm to. ³ Dowbé-je kinlé, d'a nò kalikobe-ti, kà takəm njékisi kəm-je-ti kí so, kà takəm 'ngatógi-je-ti d'a d'usi pa kí sigi. Pa-é kinlé, dow kí rangi à kasi ndó al, ngà dow-je kí budɔgi lo bu kà kɔrsɔ gidi-é so kí Ngonbati gangi do-dé donangi-ti kin ya bá d'a ndó.

⁴ De kin bá 'to dow-je kí 'ra kaya kà dené-je al, kdotalə de 'gə dené al. De d'un go Ngonbati lo lay kí ɔw-ti. Ngonbati gangi do-dé dan dow-je-ti adi 'n̄ay kà kandi né kí dosay kí d'adi Lubə rəm, d'adi Ngonbati rəm. ⁵ De d'ədi ta nja káre al, adi 'to dow-je kí ta goto do-dé-ti.

⁶ Go-ti, m'oo malayka kí rangi bəy nar kàdì dora-ti. E ɔw kà Poyta kí Maji kí à tò sartagangi kdo kadi ilə mbə-é adi dow-je kí donangi-ti nè, adi to gin dow-je lay kí donangi-ti nè, kà dow-je lay kí ndɔta læ-dé tò gay-gay rəm to. ⁷ Malayka lé pa ta kà ndi-é kí boy panè: 'Bəli Lubə ə osi gají-é, kdo kaglo kí e à gangi-né ta lé ree ngá. Osi do-si nangi nò Njèra dora-ti kà donangi, Njèra babo kà kəm kəneņe-je.

⁸ †Malayka kí njékungi-ti joo un go malayka kí kete lé panè: Babilɔn usi ngá boo! E usi boo! Babilɔn bebo kí boy lé usi boo! E bá adi kaya ra-é kí n̄a gin dow-je kí gay-gay d'ay titi-n̄a kà yibi bə.

* **13:8** 13:8 Kər meę-é kí rangi bəy: Ngonbati bá 'tol-é lo kində gin donangi-ti nu. † **14:1** 14:1 Ntd 7:3 † **14:8** 14:8 Ntd 18:2

⁹ Malayka kí njèkungi-ti mutə un go malayka-je kí joo kete lé pa ta kì ndi-é kí boy panè: Kinə dow madi ɔsi do-é nangì nò da-ti lé rəm, nò né-ti kí to takəm-é rəm, bá d'ijə ndaji nati nò-é-ti əse ji-é-ti lé, ¹⁰ ɛ kàrè à kay yibi nduu wongì lə Lubə kí to yibi kí do rə-é doy kí d'ungi mee kobi wongì-ti lə Lubə tɔ. Dowbé à kingə kò dan pər-ti, kì dan yalpər-ti takəm malayka-je-ti kí d'aa njay, kì takəm Ngonbati-ti. ¹¹ Kì do bal-bal ya kò lə-dé à kosi go-na go-na titi-na kì sapər kí suu luki-luki kin bè. Dow-je kí njəkosi do-dé nangì nò da-ti, kì nò né-ti kí to takəm-é rəm, bá dow kí rá-rá kí ri da lé bá d'ijə-né ndaji rə-é-ti lé, lo taakoo lə-dé goto, ndoo rəm, kada rəm.

¹² ɛ kin bá to lo tɔji kuwə rɔ ngə lə njékaa njay-je kí 'to njétəl rə-dé go ndukun-je-ti lə Lubə, kí 'to njéka do mee-dé-ti kí d'adi Jeju.

¹³ Rəmə m'oo ndi dow ba dɔra-ti idə-m panè: I 'ndàngi ta kin: Kí ngɔsnè-ti kin ya dow-je kí 'nam kàdì 'Babe-ti bá d'oy lé, 'to njénékumə-je. Oiyoy, Ndil kí aa njay pa bè, kɔo kadi 'taa koo ta kullə-je-ti lə-dé, kɔo ta lə kullə-je lə-dé dan go-dé.

¹⁴ Loki m'oo lo rəmə, m'oo kilndi kí nda ə m'oo dow kí tana kì Ngon lə dow bè isi do kilndi-ti lé; jɔgi ngar kí 'ra kì lɔr tò do-é-ti ə uwə ngɔrɔngi kí ati ji-é-ti. ¹⁵ Malayka kí rangi teɛ mee kəy-ti lə Lubə pa ta kì njəkisi do kilndi-ti lé, kì ndi-é kí boy panè: 'Ulə ngɔrɔngi lə-i ijə-né ko, kɔɔtalə ko kí dɔnangi-ti ɔr mir-mir adi nɔy kijə-é ree ngá. ¹⁶ Beba njəkisi do kilndi-ti ulə ngɔrɔngi liə lé dɔnangi-ti rəmə, ko kí dɔnangi-ti toki kijə.

¹⁷ Malayka kí rangi teɛ mee kəy-ti lə Lubə kí dɔra-ti ya bəy. ɛ kàrè uwə ngɔrɔngi kí ati ji-é-ti tɔ.

¹⁸ Go-ti, malayka kí rangi kí to njəkow kì tógi do pər-ti teɛ logugi né-ti pa ta kì njèkuwə ngɔrɔngi kí ati ji-é-ti lé kì ndi-é kí boy panè: 'Ulə ngɔrɔngi lə-i kí ati lé ijə-né kùl nduu-je kí dɔnangi-ti, kɔɔtalə kandi-é ɔr mir-mir ngá. ¹⁹ Beba malayka lé, ulə ngɔrɔngi liə kì dɔnangi-ti ijə-né nduu kí dɔnangi-ti ungi mee né mbore man nduu-ti kí boy kí wongì lə Lubə kí nɔ tò mee-é-ti. ²⁰ †'Mbore nduu mee né mbore man nduu-ti lé gidi bebo-ti ndaa-ti. Rəmə məsi tal-ti bul-bul uwə jəm ta sində taá nè jimm ə tati-é à kasi kilometrə bumutə je bè.

15

Kò-je kí gin siri

¹ Bəy bá m'oo nékɔji kí rangi kí tò bəl kí maji koo mee dɔra-ti, adi to malayka-je siri kí d'uwə kò-je kí gin siri ji-dé-ti, ə to sɔy kò-je kí Lubə à kində-né ngangì wongì liə. ² Go-ti, m'oo né kí tana kì babo kí ndɔy ngilingi-ngilingi titi kosi kí 'pote nati kì pər bè, ə njétəti rɔ da, dɛ kì né kí to takəm-é rəm, kɔr né kí ɔw nati kì ri-é lé d'a taá dan babo-ti kí ndɔy ngilingi-ngilingi lé. Dɛ d'uwə kunduməngrə-je lə Lubə ji-dé-ti, ³ d'usi-né patóy lə Moiyiji kí ngonnjəkullə lə Lubə, kì patóy lə Ngonbati 'panè: 'Babe Lubə kí njétógi-je lay! Kullə ra-i-je tò bəl-bəl rəm, maji koo rəm; kɔjra-je lə-i to kɔjra-je kí njururu rəm, kɔjra kí tɔgrɔ-ti rəm; i to ngar lə gin dow-je lay. ⁴ 'Babe, ná bá à bəl-i al əse ná bá à kosi gaji-i al wa? Kɔo i ya kì kár-i-rè bá aa njay-njay. Gin dow-je lay ya d'a ree kɔo kosi do-dé nangì nò-i-ti, kɔɔtalə dow-je lay d'oo kí kullə ra-i-je tò njururu.

⁵ Go né-je-ti kinlé, m'oo kəy lə Lubə mee dɔra-ti rəmə, ta-é toki teɛ adi m'oo kəy kí 'ra kì kubi kí to lo kingə-nə kì Lubə ɔ mee-é-ti. ⁶ Malayka-je kí siri kí d'uwə kò-je kí gin siri ji-dé-ti lé, 'teɛ mee kəy-ti lə Lubə kì kubi kí nda mbəy-mbəy ə ndɔy ngilingi-ngilingi rə-dé-ti rəm, bá 'dɔo bədi-dé kì nda dɔo bədi kí 'ra kì lɔr rəm tɔ. ⁷ Kì káre dan njəkisi kəm-je-ti kí sɔ lé adi malayka-je kí siri lé kobi lɔr-je siri kí wongì lə Lubə kí to njəkisi kì do bal-bal rusi. ⁸ Rəmə riba, kì tógi lə Lubə ra adi sapər rusi mee kəy

† 14:20 14:20 Ntd 19:15

liə, adi dow à kasi kɔw-ti al ya sar kadi kɔ-je kí gin siri kí malayka-je kí siri d'uwə ji-dé-ti kinlé ində-né ngangí-é.

16

Kobi-je kí siri kí sobi dɔ wɔngi lə Lubə

¹ Go-ti, m'oo ndi dow ɓa boy mee kəy-ti lə Lubə ə idə malayka-je kí siri lé panè: Wɔngi lə Lubə kí tò mee kobi-je-ti kí siri kinlé, ɔwi 'mbəli dɔnangi-ti!

² Malayka kí dɔsɔy ɔw mbəl wɔngi kí mee kobi-ti liə dɔnangi-ti rəmə, dɔ basrangi kí tò bəl ə to nɔ usi dɔ dow-je-ti kí d'ow kɪ kɔr né lə dɔ rəm, ɓá d'osi dɔ-dé nangi nɔ né-ti kí to takəm-é rəm tɔ.

³ Malayka kí njəkungí-ti joo mbəl wɔngi kí mee kobi-ti liə dan babo-ti adi babo təl məsi kí titi-nɔ kɪ məsi dow kí oy bè, adi né-je lay kí d'isi dan babo-ti lé d'oy.

⁴ Malayka kí njəkungí-ti mutə mbəl wɔngi kí mee kobi-ti liə dan ba-je-ti, kɪ kəm kɛnɛnɛ-je-ti adi təl məsi. ⁵ Rəmə m'oo ndi malayka kí ɔw kɪ tɔgi dɔ man-je-ti panè: I 'to njɛra né kí njururu, 'to njəkisi low nɔ rəm, 'isi ɓone rəm, i 'aa njay-njay ɓá 'gangi-né ta-je kinlé bè. ⁶ Kdɔ dɛ d'ungi məsi njəkaa njay-je kɪ njɛpata-je kí ta-i-ti nangi, ə i 'adi-dé məsi d'ay tɔ; to tó-é kadi d'ay ya. ⁷ Ə m'oo ndi dow logugi né-ti panè: Oiyɔ, 'Babe Lubə kí Njètɔgi-je lay, ta-je lə-i kí i 'gangi lé, i 'gangi gangi kí tɔgrɔ-ti rəm, tò njururu rəm tɔ.

⁸ Malayka kí njəkungí-ti sɔ mbəl wɔngi kí mee kobi-ti liə dɔ kàdì-ti; d'adi-é tarəbi kadi adi pər ɔ dow-je. ⁹ Ə dow-je lé, kunji pər kí tungə pil-pil ya nəti-dé kərim-kərim. Bè ya kàrè, dɛ 'mbati kiɲə panjiyè-dé-je kí maji al kɔgi kulə-né riba dɔ Lubə-ti rəm, ɓá 'pa ta kí maji al dɔ ri Lubə-ti kí ɔw kɪ tɔgi dɔ kɔ-je-ti kinlé rəm tɔ.

¹⁰ Malayka kí njəkungí-ti mɪ mbəl wɔngi kí mee kobi-ti liə dɔ kalikɔbe-ti lə dɔ lé. Lo ndul kɔbe-ti liə ndi-ndi; né kí to ra dow-je adi 'tɔ ngangí-dé mægəgə-mægəgə. ¹¹ Ə dɛ 'pa ta kɔbi dɔ Lubə-ti kí dɔrɔ-ti, kdɔtalə né-je kí to kí ra-dé lé rəm, kdɔtalə dɔ basrangi-je kí uso-dé rəm; bè ya kàrè kullə ra-dé-je kí maji al lé dɛ 'tusi d'ɪɲə kɔgi al.

¹² Malayka kí njəkungí-ti mɛkɛ mbəl wɔngi kí mee kobi-ti liə dan ba-ti kí boy kí ri-é lə Eprati rəmə ii lay, bè kdɔ kadi ɪɲə rəbi adi ngar-je kí d'a kɪ lo kubə kàdì-ti. ¹³ Go-ti, m'oo ndil-je kí maji al mutə kí titi-nɔ kɪ jè-je bè 'teɛ ta Dragɔ-ti, kɪ ta dɔ-ti, ɓá ta njəkədi ta-ti kí njɛɓa rɔ-é njɛpata kí ta Lubə-ti tɔ. ¹⁴ Ndil-je kí maji al kinlé, 'to njɛra nékɔji-je rəm, njəkɔw rɔ ngar-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay, kdɔ kəw-dé nati kdɔ ta lə rɔ kí à tò mee ndɔ-ti kí boy lə Lubə kí Njètɔgi-je lay.

¹⁵ †'Babe panè: 'Oo, m'a ree titi-nɔ kɪ njɛbogi bè. Dow kí njəkisi kəm dɔ rɔ-é-ti ə to njɛngəm kubi-je liə kdɔ kadi njiyə kuti-é dum kadi d'oo rɔsɔl liə al ɓá to njɛnəkumə!

¹⁶ Ndil-je kí maji al lé, 'kəw ngar-je nati lo-ti kí 'ɓa-é Armagedɔ kɪ ta Əbrə.

¹⁷ Malayka kí njəkungí-ti siri mbəl wɔngi kí mee kobi-ti liə dan yəl-ti. Ndi dow ɓa boy mee kəy-ti lə Lubə kalikɔbe-ti liə panè: Ngangi-é ya ngá ɔn! ¹⁸ †Go-ti, ndi təl rəm, ndi ndangi rəm, ndi dow-je ɓa rəm, dɔnangi yəki yəki kí low nɔ kí dow-je d'isi-né dɔnangi-ti nè kin ya, dow oo gɔ-é nja káre al ɓəy. ¹⁹ Bebo gangi rɔ-é lo mutə. Bebo-je lə gin dow-je lay ya usi, ə mee Lubə ole dɔ Babilɔn-ti kí to bebo kí boy, kdɔ kadi adi-é ay yibi nduu kí tɔji wɔngi liə kí nɔ kí tò mee kobi-ti. ²⁰ †Dɔnangi-je kí dan ba-ti, kɪ mbal-je 'goto lay. ²¹ †Kɔsi-je kí boy-boy kí ɔy nɔ ɪ dɔrɔ-ti tusi dɔ dow-je-ti. Kɔ kí kɔsi adi dow-je kinlé ra adi 'pa ta kɔbi dɔ Lubə-ti, kdɔtalə kɔ kinlé to kɔ kí tò bəl nɔ.

17

Ta kí 'gangi dɔ bebo Babilɔn-ti

† 16:15 16:15 Mat 24:43,44; Luk 12:39,40; Ntd 3:3 † 16:18 16:18 Ntd 8:5; 11:13,19 † 16:20 16:20 Ntd 6:14

† 16:21 16:21 Ntd 11:19

¹ Go-ti rəmə, malayka-je kí siri kí d'uwə kɔbi siri ji-dé-ti lé, m'oo ɛ kí káre dan-dé-ti ree idə-m panè: 'Ree nè bè, m'a kɔji-i ta kí toki gangi dɔ gɔkaya-ti kí isi dɔ man-je-ti kí boy kin kadi-i 'oo. ² Ngar-je kí dɔnangi-ti d'ungi-nɔ dɔ-é-ti 'ra siə kaya, bá kaya liə ya to né kɔy kí dow-je kí dɔnangi-ti nè d'ay d'adi ra-dé kí yibi-ti.

³ †Ndil kí aa njay ree dɔ-m-ti ə malayka lé un-m ɔw sə-m diləlo-ti, rəmə m'oo dené kí isi dɔ dɔ-ti madi kí kər bir-bir bè, ri-je kí 'pa-né ta kɔbi kɔ Lubə rusi rɔ-é ripi-ripi; dɔ-é ra siri ə gaji-é ra dɔgi. ⁴ Dené-é kinlé, ulə kubi kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ rɔ-é-ti, bá mɔne mbyu kɔ 'ningé lɔr-je, kɔ ər-je kí maji-maji, kɔ mædkɔsi-je. Ǝ uwə kɔbi kí 'ra kɔ lɔr ji-é-ti; kɔbi kinlé, nékɔbi-je, kɔ né-je kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti kí to kullə ra dené kinlé rusi mɛɛ-é nji-nji. ⁵ 'Ndàngi ri kí kər mɛɛ-é tɔ lo bɔyɔ-é-ti nati nɔ-é-ti 'panè: Babilɔn kí boy lé to kɔ dené-je kí njéra kaya rəm, bá to kɔ dow-je kí dɔnangi-ti nè kí 'to njéra nékɔbi-je rəm tɔ. ⁶ Dené kinlé məsi njékaa njay-je, kɔ məsi njékɔr Poyta-je lə Jeju kadi dow-je d'oo ra-é yibi-ti adi m'oo. Loki m'oo-é bè lé, ndil-m teḡ say.

⁷ Beba malayka lé pa sə-m panè: 'Adi ndil-i teḡ say bè kɔ ri wa? M'a kidə-i ta kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti kí sobi dɔ dené kin rəm, kí sobi dɔ dɔ kí dɔ-é ra siri ə gaji-é ra dɔgi kí dené kin isi dɔ-é-ti lé kadi-i 'oo rəm tɔ. ⁸ †Dɔ kí i oo-é kinlé, kete isi, ngà ngɔsnè goto. Ǝ à teḡ bolebe-ti kí sɔy-é goto kisi kow kɔ lo tuji-ti, ə dow-je kí dɔnangi-ti nè kí lo kində gin dɔnangi-ti nɔ ya ri-dé toki 'ndàngi mɛɛ mbete kiskəm-ti al lé, loki d'a koo dɔ lé rəmə, ndil-dé à teḡ say kdɔtalə ndɔki isi, ə ree goto, rəmə təl teḡ ɔ bəy.

⁹ Lo kí kadi dow ɔw kɔ négə kɔ gosi dɔ-ti ɔn: Dɔ-je kí siri lé to mbal-je kí siri kí dené lé isi dɔ-ti, ¹⁰ bá to ngar-je siri ya tɔ. Dan ngar-je kí siri lé, dɛ kí mɔ kɔbe ɔr ji-dé-ti ə ɛ kí káre isi ɔ be nè bəy ə ɛ kí káre kɔbe liə ree al bəy. Loki kɔbe liə à ree lé, ɛ à kɔbe kaglo nɔ al. ¹¹ Ə dɔ kí kete isi bá ree goto kinlé, ɛ ya to ngar kí njèkungi-ti jinày joo rəm, bá ɛ to kí káre dan ngar-je-ti kí dɔsay kí siri lé rəm tɔ; ə isi ɔw kɔ lo tuji-ti.

¹² Gaji dɔ kí dɔgi kí i oo kinlé to ngar-je kí dɔgi kí dɛ d'ɔ be al bəy, ngà d'a kingə tógi kɔ kɔ-né be nati kɔ dɔ lé dan kadi-ti káre-rè. ¹³ Dɛ lay ya kɔjra lə-dé ra káre-rè, rɔngə lə-dé kɔ tógi lə-dé lé d'a ra-né kullə lə dɔ lé. ¹⁴ Dɛ d'a rɔ kɔ Ngonbati, ngà Ngonbati à tɔti-dé rɔ kdɔtalə Ngonbati lé, to 'Babə lə 'babə-je rəm, bá to Ngar lə ngar-je rəm tɔ; ə dɛ kí Lubə ba-dé, mbəti-dé, kí 'to dow-je liə kí tɔgrɔ-ti kí d'ɔ nati kɔ Ngonbati lé, d'a tɔti-dé rɔ tɔ.

¹⁵ Malayka lé təl idə-m panè: Man-je kí i oo bá dené kí njékaya isi dɔ-ti kinlé, to gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè, kɔ gin dow-je kí ndɔta lə-dé tɔ gay-gay. ¹⁶ Gaji dɔ kí dɔgi kí i oo kinlé, dɛ kɔ dɔ lé d'a kɔsi dené kí njékaya lé kɔ ta, kɔ taa né-je liə lay ə kinə-é kuti-é dum, d'a kuso dɔ-é ə d'a ró singə-é pər ruki-ruki. ¹⁷ Kdɔtalə Lubə ra kullə mɛɛ-dé-ti kɔ kadi 'ra kɔjra liə rəm, kadi kɔjra lə-dé ra káre-rè, rəmə d'a ra kullə kɔ tógi kɔbe lə-dé kadi dɔ lé sar kadi ta-je kí Lubə pa lé né-é ra né.

¹⁸ Ə dené kí i oo-é kinlé, to bebo kí boy kí ɔ be dɔ ngar-je-ti kí dɔnangi-ti nè.

18

Kusi lə bebo Babilɔn

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo malayka kí rangi kí ɔw kɔ tógi kí nɔ i dɔrɔ-ti ree ə ree liə ndógi lo dɔnangi-ti nè. ² †Ǝ pa ta kɔ ndi-é kí boy panè: Babilɔn usi ngá boo! Ǝ usi boo! Babilɔn bebo kí boy lé usi boo! Ǝ təl to lo kisi ndil-je kí maji al, to lo mbɔ-nɔ lə ndil-je lay kí njéra né maji al, bá to lo mbɔ-nɔ lə yəl-je lay kí 'tɔ nɛ takəm Lubə-ti adi 'nəl Lubə al. ³ Kɔ gin dow-je lay d'ay kaya ra-é kí nɔ kin titi yibi bè; ngar-je kí dɔnangi-ti nè 'ra siə kaya ə njérage-ti-je kí dɔnangi-ti nè kàre d'ingə né nɔ kɔ takul né-je liə kí maji-maji kí nɔ kin rəm tɔ.

⁴ Go-ti, m'oo ndi dow kí rangi dora-ti panè: Dow-je lə-m, 'teɛi mee-é-ti kɔgi kɔ kadi indəi rɔ-si nati siə mee majal-je liə kin al rəm, bá kadi ingə-i kɔ-je liə kin al rəm tɔ. ⁵ Kɔ majal-je liə mbɔ-ɲa ki do-ɲa-ti do-ɲa-ti sar teɛ dora-ti ə mee Lubə ole do né ra-é-je-ti kí njururu al. ⁶ 'Rai-é titi kí ɛ ra-né dow-je ə kullə ra-é-je kí maji al maji al kinlé ugəi-é nja joo-joo! Kobi kí ɛ ungi né mee-é-ti adi dow-je lé, ungi mee-é-ti adi-é nja joo. ⁷ Gangi-é kí ɛ ɔsi-né gaji rɔ-é rəm, isi-né dan maji-ti kí ɲa kinlé, ya adi-é-né kɔ rəm, adi-é ndingə-né ndoo rəm tɔ! Babilɔn lé pa mee-é-ti panè: Ma m'isi kisi ngar kí dené bi m'to njəngɔwkoy al rəm, bá ma m'a ndingə ndoo nda al rəm tɔ. ⁸ Gin-é kin bá mee ndo-ti kí káre-rè ya kɔ-je kin à ree-né do-é-ti adi to koy rəm, kuwəndoo rəm, bobo rəm, bá pər à ró-é ruki-ruki rəm tɔ. Kɔ 'Babe Lubə kí njəgangta do-é-ti lé to njətógi.

⁹ Ngar-je kí donangi-ti nè lay kí njéra siə kaya-je, kɔ njékisi siə dan maji-ti kí ɲa kinlé, loki d'a koo sapər kí à ró-é lé rəmə, d'a nɔ rəm, bá d'a ndingə rɔ-dé kɔ ta liə rəm tɔ. ¹⁰ Ngar-je lé, d'a bəl kɔ-je kí teɛ do-é-ti lé, adi d'a ka ngərəngi bá d'a panè: Tuji kí ban é tanə bè! Tuji kí ban é tanə bè! Babilɔn bebo kí boy! Bebo kí njətógi! Dan kàdì-ti kí káre-rè ya 'gangi ta do-i-ti bè wa!

¹¹ Ə njéragati-je kí donangi-ti nè kàrè 'nɔ ə 'ndingəndoo kɔ ta liə, kɔ dow kí njəndogi sə-dé né gati-je lə-dé goto. ¹² Né gati-je lə-dé lé to lər-je, kɔ là-je, kɔ ər-je kí maji-maji, kɔ mædkɔsi-je, kɔ kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi, kɔ kubi kí kər yəl-yəl kí là-é ɲa, kɔ kubi kí 'ba-é sua, kɔ kubi kí kər bir-bir, kɔ kagi-je lay kí ətɔ maji-maji, kɔ né-je lay kí 'ra kɔ ngangɔ kədi, kɔ né-je lay kí 'ra kɔ kagi-je kí maji-maji, kɔ 'ningəkasi-je, kɔ ngowla-je, kɔ ər kí 'ba-é marbrə-je, ¹³ kɔ nduji kagi kanel-je, kɔ nɔkagi-je kí ətɔ maji-maji, kɔ ubi-je kí ətɔ maji-maji, kɔ dukan-je, kɔ man nduu-je, kɔ ubi-je, kɔ nduji-je, kɔ gemɛ-je, kɔ mangi-je, kɔ bati-je, kɔ sində-je, kɔ pusi rɔ-je, bá dow-je ya kàrè 'to négati-je lə-dé rəm adi to bə-je, kɔ dow-je kí d'uwə-dé ta rɔ-ti. ¹⁴ Né-je kí kəmnda-é ra-i ra-i lé, ɔr rɔ-é a ngərəngi sə-i, né-je kí maji-maji, kɔ né-je kí ndɔy-ndɔy lé goto lay rɔ-i-ti, dow à kingə gogi nda al ngá. ¹⁵ Njéragati-je kí d'ingə né kɔ takul-é lé d'a bəl kɔ-je kí teɛ do-é-ti adi d'a ka ngərəngi bá d'a nɔ ə d'a ndingəndoo ¹⁶ panè: Tuji kí ban é tanə bè! Tuji kí ban é tanə bè! Bebo kí boy kí d'ulə-é kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi, kɔ kubi kí kər yəl-yəl kí là-é ɲa, kɔ kubi kí kər bir-bir rəm, bá 'ra-é kɔ lər-je, kɔ ər-je kí maji-maji, kɔ mædkɔsi-je d'adi mɔne lé ya ɛn wa! Dan kàdì-ti kí káre-rè ya nékingə kɔ ɲa kinlé tuji lay bè wa! ¹⁷ Njékuwə ngow bato-je, kɔ njékwə mba dan ba-ti, kɔ njérakullə mee bato-ti, kɔ njéra kullə dan babo-ti-je d'a ngərəngi-ngərəngi.

¹⁸ Loki d'oo sapər kí ɔ bebo lé rəmə, d'ilə bɔbi ndi-dé nangi 'panè: Bebo kí rá bá titi-ɲa kɔ bebo kin wa? ¹⁹ De 'nɔ, d'ɔy 'babur kɔ do-dé-ti do-dé-ti 'ndingə-né ndoo ə 'nɔ 'panè: Tuji kí ban é tanə bè! Tuji kí ban é tanə bè! Bebo kí boy kí njébatə-je lay, d'ingə né kɔ takul kisi dan maji-ti liə lé, dan kàdì-ti kí káre-rè ya təl diləlo bè wa!

²⁰ I dora, 'ra rɔnəl kɔ ta liə! Ə səi njékaa njay-je, njékwəkulə-je, kɔ njépata-je kí ta Lubə-ti kàrè 'rai rɔnəl! Kɔtalə Lubə gangta do-é-ti, kɔ né kí maji al kí ɛ ra sə-si.

²¹ Beba malayka káre kí njətógi un ər kí boy kí titi-ɲa kɔ mbal kusi né bè ya bi ilə dan babo-ti ə panè: Gangi-é kin ya d'a surə-né Babilɔn bebo kí boy kilə-é rum nangi ə dow à koo-é gogi al ya sar. ²² Dow à koo ndi njékində kunduməngrə-je, kɔ ndi gosi-je, kɔ njékay nal-je, kɔ njékol mbanga-je, mee be-ti lə-i al ngá. Kɔdi káre ya kàrè à goto be lə-i rəm, dow à koo ká mbal kusi né al rəm, ²³ dow à koo pər lampi ndógi al rəm, bá dow à koo ndi dingəm-je kɔ ne-é al rəm tɔ. Kɔtalə njéragati-je lə-i bá 'to dow-je kí boy-boy donangi-ti nè, ə gin dow-je lay kí donangi-ti nè ya i ur-dé wale kɔ takul kugə-je lə-i rəm, ²⁴ bá məsi njépata-je kí ta Lubə-ti, kɔ məsi njékaa njay-je, kɔ məsi dow-je lay kí 'tijə mindi-dé donangi-ti nè lé d'ingə rɔ-i-ti.

19

Pa-je kí meeę dɔrɔ-ti, kà taana lə Ngonbati

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo ndi dow bá dɔrɔ-ti boy-boy titi ndi kosi dow-je kí n̄a bè panè:

Alleluya! Kaji, kà ríba, kà tógi to kí lə Lubə lə-ji.

² Kdɔtalə ta-je liə kí ę gangi lé,
ę gangi gangi kí tɔgrɔ-ti rəm, tò njururu rəm;
kdo ę gangi ta dɔ dené-ti kí to gɔkaya
kí njétuji dow-je kí dɔnangi-ti kà kaya liə kin rəm,
dal ba məsi ngannjékullə-je liə kí dené kinlé tɔl-dé lé rəm tɔ.

³ Ndi kosi dow-je kí n̄a lé, təl ɓa kí njèkungi-ti joo ɓəy panè:
Alleluya! Ə ɓebo kí ɔ̄ pər lé,
sa-é suu luy-luy ya kà dɔ ɓal-ɓal.

⁴ Rəmə 'ngatógi-je kí kɔrjoo gidi-é sɔ, kà njékiskəm-je kí sɔ lé, 'tosi məkəji-dé nangi ə d'osi dɔ-dé nangi n̄ə Lubə-ti kí isi dɔ kalikɔɓe-ti 'panè: Amən! Alleluya!

⁵ Ndi dow ɓa dɔ kalikɔɓe-ti panè: 'Tóyi Lubə lə-ji! Səi lay kí 'toi ngannjékullə-je liə, səi kí 'ɓəli-é, səi ngan dow-je kà dow-je kí boy! ⁶ Go-ti, m'oo ndi dow ɓa titi ndi kosi dow-je kí n̄a bè rəm, ɓa titi ká man-je kí boy-boy bè rəm, ɓa titi ká ndi kí ndàngi kà tógi-é n̄a kin bè panè:

Alleluya!

'Babe Lubə lə-ji kí njètógi-je lay lé ində kɔɓe liə.

⁷ J'rai rɔnəl, j'tiləi kole ə j'uləi ríba dɔ-é-ti,
kdɔtalə ndɔ taana lə Ngonbati lé ree
ə ne-é kàrè ra rɔ-é lay rəm tɔ.

⁸ D'adi-é tarəbi kadi ulə kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi,
kí ndóle kəy-kəy kí to kubi kí aa njay.

Kdɔtalə kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi lé
toji kullə ra-je kí njururu-njururu lə njékaa njay-je.

⁹ †Go-ti, malayka idə-m panè: 'Ndàngi ta kin: Dow-je kí toki ɓa-dé lo nékuso-ti lo taana-ti lə Ngonbati bá 'to njénékumə-je! Ə təl idə-m ɓəy panè: Ta-je kinlé, to ta-je kí tɔgrɔ-ti lə Lubə.

¹⁰ Beba m'usi nangi n̄ə-é-ti kdo kosi dɔ-m nangi n̄ə-é-ti, ngà ę idə-m panè: «'Oo nè à ra né kí bè kin! M̄a lé m'to madkullə lə-i rəm, m'to madkullə lə ngankɔ-i-je kí njékadmeeę kí 'to njéka dɔ né-ti kí Jeju pa ta dɔ-ti. Lubə bá 'a kosi dɔ-i nangi n̄ə-é-ti, kdo né-je kí Jeju pa ta dɔ-ti lé ya bá ndəki Lubə adi njépata-je kí ta-é-ti 'pa tɔ.»

Ta kí sɔbi njèkal sində kí nda

¹¹ Go-ti, m'oo ta dɔrɔ tò tagra ə m'oo sində kí nda teę. Njèkal sində kinlé ri-é lə Njèra né kí tɔgrɔ-ti rəm, njépata kí tɔgrɔ-ti rəm. Ę gangi ta njururu rəm, ɓa rɔ liə to rɔ kí njururu rəm tɔ. ¹² Kəm-é ɔ̄ pər bilim-bilim titi-n̄a kà ndɔ pər bè, ɔw kà jɔgi ngar-je n̄a-n̄a dɔ-é-ti. 'Ndàngi ri kí dow kí rangi gə al dɔ-é-ti; to ri kí ę ya kà kár-é gə. ¹³ Ę ulə kubi kí d'ulə dan məsi-ti. Ri-é lə «ta lə Lubə.» ¹⁴ Njéro-je kí dɔrɔ-ti d'ulə kubi-je kí ndɔy ngilingi-ngilingi, kí nda kí to kubi kí aa njay rɔ-dé-ti d'isi-né dɔ sində-je-ti kí nda-nda bá d'un-né go-é. ¹⁵ †Kiyəro kí ati pam teę ta-é-ti kdo təl gin dow-je kí gay-gay. Ę à kɔr n̄ə-dé kà gɔl ngowla ji-é-ti. À mbəjrə kandi nduu meeę né mbore man nduu-ti kí wongí lə Lubə kí to Njètógi-je lay tò meeę-é-ti. ¹⁶ 'Ndàngi ri madi kubi kul-ti liə rəm, dɔ bingi-é-ti rəm 'panè: Ngar lə ngar-je ə 'Babe lə ɓabe-je.

† 19:9 19:9 Mat 22:2,3 † 19:15 19:15 Ntd 14:20

¹⁷ Go-ti, m'oo malayka ɔ̀ kɪ nja-é taá mee kàdì-ti pa ta kɪ ndi-é kí boy idə-né yəl-je kí njènar dɔɾɔ-ti taá panè: 'Reei, 'kəwi-nɔ̀ lo nékuso-ti kí boy lə Lubə. ¹⁸ 'Reei kadi usoi dɔ̀ ngar-je, kɪ dɔ̀ gɔɾɔ-je, kɪ dɔ̀ dow-je kí njétógi-je, kɪ dɔ̀ sində-je, kɪ dɔ̀ njékal-dé-je, kadi usoi dɔ̀ dow-je lay ya, dow-je kí 'to bə-je al, kɪ bə-je, kɪ ngan dow-je, kɪ dow-je kí boy.

¹⁹ Go-ti m'oo dɔ̀ lé rəm, m'oo ngar-je kí dɔ̀nangi-ti nè kɪ njéɾɔ-je lə-dé 'kəw-nɔ̀ kɔ̀ kɔ̀w rɔ̀ kɪ njékal sində lé, kɪ njéɾɔ-je liə. ²⁰ †Rəmə d'uwə dɔ̀ lé rəm, bá njəkəɔ̀ta kí njèba rɔ̀-é njèpata kí ta Lubə-ti kí ɛ̀ bá to njèra né-je kí tò bəl-bəl takəm dɔ̀-ti lé kàrè d'uwə-é siə nati rəm tɔ̀. Né-je kí tò bəl-bəl kí ɛ̀ ra-ra kinlé bá ədi-né dow-je kí ndaji lə dɔ̀ lé tò rɔ̀-dé-ti adi dɛ̀ 'to njékɔ̀si dɔ̀-dé nangi nɔ̀ né-ti kí 'ra d'adi to takəm dɔ̀ lé. Dɔ̀ lé rəm, njəkəɔ̀ta kí njèba rɔ̀-é njèpata kí ta Lubə-ti lé, joo lay ya d'uwə-dé kəm d'ungi-dé dan pər-ti kí yal-é tò diki-diki. ²¹ Ndəgi dow-je rəmə, kiyəɾɔ̀ kí teɛ ta njékal sində-ti kinlé ya 'tɔ̀l-dé adi yəl-je lay ya d'uso dɔ̀-dé 'ndan ndə-ndə.

20

Kɔ̀be kí bal budɔ̀gi

¹ Go-ti, m'oo malayka káre i dɔ̀ɾɔ-ti uwə lakere ta bolebe kí sɔ̀y-é goto ji-é-ti rəm, bá uwə sil kí boy ji-é-ti rəm tɔ̀. ² Ɛ̀ uwə Dragɔ̀, kí to bugə li, kí to Sú, kí to Satɔ̀ lé dɔ̀ɔ̀-é kəm bal budɔ̀gi. ³ Ɛ̀ ilə-é bolebe-ti kí sɔ̀y-é goto lé, uti ta-é ə tiŋə ta-é lɔ̀y-lɔ̀y, kɔ̀ kadi ədi gin dow-je kí gay-gay kí dɔ̀nangi-ti nè al ya sar kadi bal kí budɔ̀gi lé asi-né. Go né-é-ti kinlé bá tò kadi d'a kɔ̀r-é kilə-é taá kaglo kí sɛ̀ bə.

⁴ M'oo kalikɔ̀be-je, ə njékisi dɔ̀-ti-je lé d'adi-dé tógi kadi 'gangi-né ta. M'oo dow-je kí 'gangi dɔ̀-dé kɔ̀gi kɔ̀ ta lə Jeju kí 'pa d'adi dow-je rəm, kɔ̀ ta lə Lubə rəm, m'oo dɛ̀ kí 'mbati kɔ̀si dɔ̀-dé nangi nɔ̀ dɔ̀-ti kɪ nɔ̀ né-ti kí to takəm-é lé rəm, bá m'oo dɛ̀ kí 'mbati kadi 'tijə ndaji lə dɔ̀ nɔ̀-dé-ti kɪ ji-dé-ti lé rəm tɔ̀. Dɛ̀ 'təl d'isi kəm ə d'ɔ̀ bə nati kɪ Kristi bal budɔ̀gi. ⁵ Ɛ̀ bá to tɔ̀si ndəl kində lo teɛ kí dɔ̀sɔ̀y. Ngà ndəgi dow-je kí d'oy lé d'a tɔ̀si ndəl kində lo teɛ al ya sar kadi bal kí budɔ̀gi lé asi-né. ⁶ Njétɔ̀si ndəl kində lo teɛ kí dɔ̀sɔ̀y lé bá 'to njénékumə-je; dɛ̀ 'to njékaa njay-je ə koy kí njékungi-ti joo ɔ̀w kɪ tógi dɔ̀-dé-ti al; dɛ̀ d'a to njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'lə Kristi ə d'a kɔ̀be siə nati bal budɔ̀gi.

Kusi lə Satɔ̀

⁷ Loki bal kí budɔ̀gi kin à kasi lé, d'a kɔ̀r Satɔ̀ dangay-ti kilə-é taá; ⁸ rəmə ɛ̀ à teɛ kɔ̀ kədi gin dow-je kí gay-gay kí kum dɔ̀nangi-ti kí sɔ̀, adi to Gogi kɪ Magogi*, kɔ̀ kəw-dé kɔ̀ rɔ̀-né. Kɔ̀r-dé asi-nɔ̀ kɪ nangra kí ta babo-ti bə. ⁹ Dɛ̀ 'teɛ, 'taa dɔ̀nangi pəl-pəl, ə d'ilə-nɔ̀ 'gəə dɔ̀ lokisi njékaa njay-je kí to bəbo kí Lubə ində dan kəm-é-ti. Rəmə pər i dɔ̀ɾɔ-ti ya ree ró-dé ruki-ruki. ¹⁰ Sú kí to njəkədi-dé lé, d'ilə-é dan pər-ti kí yal-é tò diki-diki; lo-é kinlé bá dɔ̀ lé dɛ̀ kɪ njəkəɔ̀ta kí njèba rɔ̀-é njèpata kí ta Lubə-ti d'ɔ̀-ti ə d'a kingə kɔ̀ ndɔ̀-je kɪ kada-je ya kɪ dɔ̀ bal-bal.

Sɔ̀y ta kí gangi

¹¹ Go-ti, m'oo kalikɔ̀be kí boy kí nda ə m'oo njékisi dɔ̀-ti tɔ̀. Dɔ̀nangi kɪ dɔ̀ɾɔ̀ 'goto takəm-é-ti ə lo lə-dé goto ngá. ¹² Ə ngan dow-je, kɪ dow-je kí boy-boy kí d'oy lé, m'oo-dé d'ɔ̀ kɪ nja-dé taá nɔ̀ kalikɔ̀be-ti ə m'oo mbete-je kí dow teɛ mee-é rəm, mbete káre kí rangi kí dow teɛ mee-é kí ɛ̀ bá to mbete kí ri dow-je kí d'isi kəm tò-ti. Dow-je kí d'oy lé 'gangi ta dɔ̀-dé-ti kɪ go kullə ra-dé-je kí 'ndangi mee mbete-je-ti kinlé. ¹³ Dow-je kí d'oy dan babo-ti lé man teɛ sə-dé, koy kɪ lo kí koó d'ɪŋə dow-je kí d'oy d'adi 'teɛ, ə nɔ̀-nɔ̀ ya 'gangi ta dɔ̀-é-ti kɪ go kullə ra-é ra-é. ¹⁴ Koy kɪ lo kí koó lé d'ungi-dé dan

† 19:20 19:20 Ntd 13:1-18 * 20:8 20:8 Gogi kɪ Magogi. 'Ndó Ejk 38-39

pər-ti kí yal-é tò diki-diki. Pər kí yal-é tò diki-diki kinlé bá to koy kí njèkungi-ti joo. ¹⁵ Dow kí rá-rá kí 'ndàngi ri-é mee mbete-ti kí ri dow-je kí d'isi kəm tò-ti kin al rəmə, d'a kilə-é dan pər-ti kí yal-é tò diki-diki kinlé.

21

Dɔɾɔ kí sigi kà dɔnangi kí sigi

¹ †Go-ti rəmə, m'oo dɔɾɔ kí sigi kà dɔnangi kí sigi, kdɔtalə dɔɾɔ kí dɔsɔy kà dɔnangi kí dɔsɔy 'goto, bá babo goto rəm tɔ. ² †Ə m'oo bebo kí aa njay kí to bebo Jorijaləm kí sigi i dɔɾɔ-ti rɔ Lubə-ti isi ree dɔnangi-ti, 'ra rɔ-é lay titi-nɔ kà dené kí ɔw kà taa ngɔw sigi kí mɔne kdɔ tilə-né kəm ngɔbi-é kin bè. ³ M'oo ndi dow ba dɔ kalikɔbe-ti boy-boy panè: 'Oo, kəy kisi Lubə* ree tò dan dow-je-ti. Lubə ya kà dɔ-é à kisi natì sə-dé, de d'a to dow-je liə ə ɛ à to Lubə lə-dé tɔ. ⁴ Ǝ à bɔr man nɔ kəm-dé-ti ndɔy-ndɔy, koy à goto rəm, ndingəndoo à goto rəm, nɔ kà rɔ to à goto rəm, kdɔtalə né-je kí dɔsɔy goto. ⁵ Beba njèkisi dɔ kalikɔbe-ti lé panè: 'Oo, M'ra né-je lay m'adi təl kí sigi. Ǝ təl idə-m bəy panè: 'Ndàngi ta-je kinlé, kdɔtalə to ta-je kí tɔgrɔ-ti ə to ta-je kí asi kadi dow-je 'ndigi dɔ-ti rəm.

⁶ Təl ɔ dɔ-ti idə-m panè: Gin né-je gangi ngá! Mɔ bá m'to Alpa kà Omega, njètum gin né kà njètɔl ta né. Dow kí kundə man ra-é lé, mɔ m'a kadi-é man kənənɛ kí to man kiskəm lé ɔy kare ya. ⁷ Ǝ kin bá à to nédɔji lə dow kí njètəti rɔ; mɔ m'a to Lubə liə ə ɛ à to ngon-m tɔ. ⁸ Ngà njébəl-je, kà njémɛngɔ-je, kà njéra né-je kà tò nɛ takəm Lubə-ti, kà njètɔl dow-je, kà njérakaya-je, kà mbəli-je, kà njépole magi-je, kà njékəɔta-je, lay ya nédɔji lə-dé tò dan pər-ti kà yal-é tò diki-diki. Ǝ kin bá to koy kí njèkungi-ti joo.

Jorijaləm kí sigi

⁹ Go-ti, kí káre dan malayka-je-ti kí siri kí d'uwə kɔbi-je kí siri ji-dé-ti kí sɔy tuji-je kí gin siri rusi-rusi lé ree rɔ-m-ti idə-m panè: 'Ree, m'a kɔji-i dené kí to ne Ngonbati lé kadi-i 'oo-é.

¹⁰ Beba Ndil kí aa njay ree dɔ-m-ti ə malayka lé un-m ɔw sə-m dɔ mbal-ti kí boy, kí ngal nɔ, bá ɔji-m Jorijaləm kí to bebo kí aa njay kí i dɔɾɔ-ti rɔ Lubə-ti isi ree dɔnangi-ti. ¹¹ Londógi lə Lubə ya ndógi dɔ-ti adi ndɔy ngilingi-ngilingi titi-nɔ kà ər kí maji nɔ rəm, titi-nɔ kà ər kí 'ba-é jaspə kí aa yérérə titi ər kí 'ba-é kristal bè. ¹² Ndógi bɔr kí ndəə ə ngal gəə dɔ bebo lé sipi. Tarəbi kandi mee bebo-ti lé, ra dɔgi gidi-é joo ə malayka-je dɔgi gidi-é joo d'ɔ tarəbi-je-ti lé ndəng-ndəng. Tarəbi-je kí dɔgi gidi-é joo kinlé, ndàngi ri gin kɔji lə ngan Israyel-je kí dɔgi gidi-é joo titi, ¹³ adi kəl-é kí lo kubə kàdì-ti tarəbi ra mutə, kəl-é kí taá tarəbi ra mutə, kəl-é kí bəə tarəbi ra mutə ə kəl-é kí lokur kàdì-ti tarəbi ra mutə tɔ. ¹⁴ Ndógi kí dɔ bebo-ti lé, d'ində gin-é dɔ ər-je-ti dɔgi gidi-é joo ə dɔ ər-je-ti kí dɔgi gidi-é joo kinlé, 'ndàngi ri njékɔwkułə-je lə Ngonbati kí dɔgi gidi-é joo dɔ-ti ndəng-ndəng.

¹⁵ Malayka kí njəpa sə-m ta lé uwə tuwətógi kí 'ra kà lor kdɔ mbɔji-né ngal né ji-é-ti, kdɔ kadi mbɔji-né bebo lé, kà tarəbi-é-je, kà ndògbɔr kí dɔ-ti. ¹⁶ Bebo lé, ngal-é-je kà tati-é asi-nɔ berere. Lokì malayka mbɔji bebo lé rəmə, to kilometrə budógi lo joo kà bujoo kà kɔrjoo. Ngal-é-je kà tati-é-je, kà ngal-é kí taá asi-nɔ lay. ¹⁷ Malayka mbɔji ndògbɔr lé, kà né kí dow-je 'mbɔji-né ngal né rəmə, to mətər kɔrsiri gidi-é joo. ¹⁸ Ndògbɔr lé, d'ində kà ər kí 'ba-é jaspə ə bebo bá 'ra kà njar lor kí aa yérérə titi ər kí 'ba-é kristal bè. ¹⁹ Gin ndògbɔr kí dɔ bebo-ti lé, d'ində kà ər-je kí maji-maji kí tò gay-gay adi kuré. Kí dɔsɔy d'ində kà ər kí 'ba-é jaspə, kí njèkungi-ti joo d'ində kà

† 21:1 21:1 2Pi 3:13 † 21:2 21:2 Ntd 3:12 * 21:3 21:3 Kəy kisi Lubə: Ta kinlé, ɛ kí tò kà ta grəki lé, kɔr mee-é to kəy lə Lubə kí 'ra kà kubi ('Ndó Tɛt 26:1).

ər kí 'ba-é sapir, kí njèkungi-ti mutə d'ində kì ər kí 'ba-é kalseduwan, kí njèkungi-ti so d'ində kì ər kí 'ba-é emerodi, ²⁰ kí njèkungi-ti mǐ d'ində kì ər kí 'ba-é sardoniksi, kí njèkungi-ti meḡe d'ində kì ər kí 'ba-é sarduwan, kí njèkungi-ti siri d'ində kì ər kí 'ba-é krijoliti, kí njèkungi-ti jinày joo d'ində kì ər kí 'ba-é beril, kí njèkungi-ti jinày káre d'ində kì ər kí 'ba-é topaji, kí njèkungi-ti doḡi d'ində kì ər kí 'ba-é krijopraji, kí njèkungi-ti doḡi gidi-é káre d'ində kì ər kí 'ba-é yasenti, kí njèkungi-ti doḡi gidi-é joo d'ində kì ər kí 'ba-é ametisti. ²¹ Tarəbi-je kí doḡi gidi-é joo lé, 'ra kì mædkosi ya doḡi gidi-é joo lay. Tarəbi káre 'ra kì mædkosi káre-káre. Rəbi kí boy kí ow kì meḡ bebo-ti lé, lor kí aa yéréré titi ər kí 'ba-é kristal bè bá 'ra-né.

²² M'oo kəy læ Lubə meḡ bebo-ti lé al, kdotalə 'Babe Lubə kí to Njètógi-je lay, de kì Ngonbati ya 'to kəy læ Lubə meḡ bebo-ti lé. ²³ To bebo kí ow ndoo ndógi kàdì al rəm, ow ndoo ndógi nà al rəm, kdotalə londógi læ Lubə ya ndógi do-ti ə Ngonbati ya to lampi liə to. ²⁴ Gin dow-je kí gay-gay kí donangi-ti d'a njiyə lo kí ndógi-ti kinlé ə ngar-je kí donangi-ti d'a ree kì né ríba-je læ-dé titi to. ²⁵ Kada lé, tarəbi-je kí kow kì bebo-ti à to tagra. Dow à kuti al, kdotalə to bebo kí ndo à kil-ti al. ²⁶ D'a kow kì né ríba-je kì né kosgaji-je læ gin dow-je kí gay-gay kí donangi-ti titi. ²⁷ Né kí tò nḡ takəm Lubə-ti à kow meḡ bebo-ti kin ndə al rəm, bá dow kí to njèkə ká ra né kəbi-je-ti, kì njèkə ká kədi ta-ti kàré à kow-ti ndə al rəm to. Ngà dow-je kí ri-dé toki 'ndangi meḡ mbete kiskəm-ti læ Ngonbati ya par bá d'a kow-ti.

22

¹ Go-ti, malayka lé oji-m ba kí to man kiskəm; man-é aa yéréré titi-nə kì ər kí 'ba-é kristal bè; man-é kinlé teḡ kalikɔbe-ti læ Lubə, de kì Ngonbati. ² Dan rəbi-ti kí boy kí ow meḡ bebo-ti, bá do kɔngi ba-ti kí yó rəm, kì nè rəm lé kagi kiskəm a-ti ə e andi nja doḡi gidi-é joo bal káre adi nà káre ya andi-andi rəm, mbi-é to kumə kaji gin dow-je kí gay-gay kí donangi-ti rəm to. ³ Ndol à goto meḡ bebo-ti kinlé; kalikɔbe læ Lubə de kì Ngonbati à tò-ti. Ngannjékullə-je liə d'a pole-é, ⁴ ə d'a koo takəm-é rəm, bá ri-é à tò nati nḡ-dé-ti rəm to. ⁵ Ndo à kil ndə al rəm, ngannjékullə-je liə lé d'a kow ndoo pər lampi al rəm, d'a kow ndoo ndógi kàdì al rəm, kdotalə 'Babe Lubə ya à ndógi do-dé-ti, ə d'a kɔbe kì do bal-bal.

Sɔy ta kulə dingəm meḡ-nə-ti

⁶ Malayka lé idə-m panè: Ta-je kinlé to ta-je kí togrɔ-ti rəm, to ta-je kí asi ndigi do-ti; adi to 'Babe Lubə kí njèkadi Ndil-é ra kì njépata-je kí ta-é-ti ya bá ulə malayka liə adi toji ngannjékullə-je liə né-je kí à ra né ngosnè.

⁷ 'Oo, m'a kow nɔɔ ngosnè. Dow kí njètəl rɔ-é go ta-je-ti kí ta Lubə-ti kí tò meḡ mbete-ti kin bá to njènékumə!

⁸ To mə Jə ya m'oo ta-je kin rəm, m'oo né-je kin rəm. Loki m'oo ta-je kì né-je kinlé rəmə, m'usi nangi nja malayka-ti kí njètəji-m né-je kinlé kdo kosi do-m nangi nḡ-é-ti. ⁹ Ngà e idə-m panè: 'Oo nè à ra né kí bè kin! Mə m'to madkullə læ-i kì madkullə læ ngankɔ-i-je kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti kì de kí 'to njètəl rɔ-dé go ta-je-ti kí meḡ mbete-ti kin. Lubə bá i 'a kosi do-i nangi nḡ-é-ti!

¹⁰ Bəy bá idə-m panè: Ta-je kí ta Lubə-ti kí tò meḡ mbete-ti kinlé 'boyo do-é al! Kdo kaglo kí né-je kin à ra-né né nà ngosi. ¹¹ Kadi dow kí njèra né kí njururu al ra kì do madi-é-ti do madi-é-ti rəm; kadi dow kí njèra né kí tò nḡ takəm Lubə-ti ra kì do madi-ti do madi-é-ti to; ə kadi dow kí njèra né njururu ra kí do madi-é-ti do madi-é-ti rəm, bá dow kí aa njay kàré kadi aa njay kì do madi-é-ti do madi-é-ti rəm to!

¹² 'Oo, m'a kow nɔɔ ngosnè ə m'a kow kɪ nékugə doji kəm-m-ti kɔɔ kugə dow kí rá-rá kí go kullə ra-é-ti. ¹³ †Mə bá m'to Alpa kɪ Omega, m'to dow kí doɔɔy rəm, m'to sɔy dow-je rəm, m'to njètum gin né rəm, njètɔl ta né rəm.

¹⁴ Dow-je kí 'togi kubi-je lə-dé bá 'to njénékumə-je; kɔɔ d'ingə tarəbi d'ow-né mɛḡ bebo-ti rəm, d'uso-né kandi kagi kiskəm rəm! ¹⁵ Ngà bisi-je, kɪ mbəli-je, kɪ njérakaya-je, kɪ njètɔl dow-je, kɪ njépole magi-je, kɪ dow-je kí kədi dow-je nəl-dé adi 'to njékəɔta-je lé, d'a ka ndaa-ti.

¹⁶ Mə Jeju bá m'ulə malayka lə-m kadi pa ta lə né-je kí sobi do njékəwnə-je kí gay-gay kinlé adi-si. Mə m'to kí gin ka-ti lə Dabidi, m'to ngòrongi kí njéndógi ta lo kaa-ti.

¹⁷ Ndil kí aa njay de kɪ njəngow 'panè: I 'ree! Kadi dow kí oo ta kinlé, panè: I 'ree! Kadi dow kí kundə man ra-é rəmə, ree; kadi dow kí ndigi rəmə, ree taa man kiskəm lé kare ya ay!

¹⁸ Dow kí rá-rá kí oo ta-je kí ta Lubə-ti kí tò mɛḡ mbete-ti kinlé, ta kí m'a pa rəsi kadi-é ón: Kinə dow madi ilə ta kí rangi do ta-je-ti kin rəmə, kɔ-je kí 'ndàngi ta-é mɛḡ mbete-ti kinlé, Lubə à kungi do kɔ-je-ti liə. ¹⁹ Ə kinə dow madi or ta-je kí ta Lubə-ti kí tò mɛḡ mbete-ti kin kogi rəmə, Lubə à kogi-é kandi kagi kiskəm rəm, bá à kogi-é kow mɛḡ bebo-ti kí aa njay kí 'ndàngi ta-é mɛḡ mbete-ti kinlé rəm tɔ.

²⁰ Njèpata lə né-je kinlé panè: Oiyó! M'a kow nɔɔ ngosnè. Amən! I 'Ree, 'Babe Jeju!

²¹ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju nà-y sə-si lay!